НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НЦ «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

ІІІ Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції

«ОБДАРОВАНІ ДІТИ – СКАРБ НАЦІЇ!»

18–23 серпня 2022 року

Київ
2022

УДК 376-056.45
О-13

О-13 **Обдаровані** діти – скарб нації! : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 18–23 серпня 2022 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. – 1090 с.

У збірник увійшли статті та тези учасників ІІІ Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Обдаровані діти – скарб нації!», у яких розкрито актуальні наукові та практичні проблеми обдарованості, розвитку обдарованих дітей і юні; використання інноваційних підходів у контексті розв'язання питань підтримки та супроводу обдарованої особистості в освітньому середовищі та соціумі.

Тематика публікацій:

- ✓ сучасні тенденції дослідження обдарованості;
- ✓ інновації в освіті як інструмент євроінтеграції України;
- ✓ діагностика та моніторинг розвитку обдарованості в освітньому процесі;
- ✓ педагогічний супровід самореалізації обдарованих учнів в умовах воєнного стану;
- ✓ соціально-психологічна підтримка та розвиток потенціалу обдарованої особистості в системі освіти;
- ✓ наукова освіта: теорія та практика;
- ✓ реалізація STEM/STEAM-підходу в освіті обдарованих дітей та молоді.

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти, психологів, соціологів та інших фахівців.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 376-056.45

© Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022

ЗМІСТ

Авер'янова Ю. Г. Система адресного супроводу здібних та обдарованих здобувачів освіти під час викладання хімії 13

Адаменко А. М. Впровадження STEM-освіти на уроках математики 21

Атаманчук В. П. Музейні проєкти Малої академії наук України 25

Бабич М. М. Історія крізь призму часу (сучасний підхід у викладанні предмета «Історія України» в освітньому закладі)..... 28

Бабіцька Г. О. Технологія психолого-педагогічного проєктування в організації освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку 35

Барабаш Л. М. STEM-освіта як ефективний шлях до розвитку експериментально-дослідницьких навичок обдарованих дітей у процесі вивчення біології 44

Бардика Л. Д. Модель STEM-освітнього середовища як засіб модернізації розвитку креативної особистості 54

Бармас О. В. Взаємодія та взаємопідтримка вчитель – учень (з особистого досвіду виживання за умов воєнного конфлікту)..... 62

Березовська Ю. А. Обдаровані діти як об'єкт булінгу..... 65

Беркита З. Є., Бойцун О. Б. Використання на уроках математики задач з казковим змістом 68

Бєлікова Ю. Ю. Інтерактиви супроводу самореалізації обдарованих учнів в умовах воєнного часу 74

Бєльська Н. А. Дослідження діагностичних можливостей тестової методики Дж. Олдхема–Л. Моріса «Персональний автопортрет» для ідентифікації ліцеїстів з ознаками обдарованості..... 79

Білецька Т. В. Емоційний інтелект як складова розвитку успішної особистості..... 101

Білик Ж. І., Мегалінська Г. П., Даниленко Є. В. Колірна ідентифікація особистості та її використання для діагностики рівня тривожності в умовах воєнного стану 109

Білик Ж. І., Шаповалов Є. Б., Шаповалов В. Б., Антоненко П. Д. Вплив STEM-підходу з використанням Google Lens на психоемоційний стан учнів 117

Білориха О. М. Елементи STEM-освіти на уроках фізики та природознавства – крок до розвитку обдарованої особистості 122

Бондаренко Д. Р. Організація роботи з обдарованими учнями в умовах воєнного часу 129

Бондаренко Н. Л. Технологія розвитку творчих здібностей учнів на уроках української літератури та в позакласній роботі 132

Бондаренко Н. В. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти 139

Бондаренко С. М. Шляхи підвищення ефективності роботи з обдарованими дітьми на уроках біології 150

Боровик А. О. Формування національної свідомості та патріотизму у молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти методом проєктів (на прикладі викладання дисципліни «Історія» в українських групах Республіки Польща) 157

Боровська В. І. Позитивна педагогічна увага – найважливіша потреба обдарованих дітей для самореалізації в умовах воєнного стану 162

Браїлова О. П. Розвиток потенціалу обдарованої особистості в освітньому процесі 165

Броваренко А. М. Соціальне замовлення сьогодення крізь призму STEM-освіти 174

Бусаргіна В. В. Інтегровані заняття як основна форма STEM-навчання на заняттях з англійської мови 179

Ваганова Н. А. Діагностика креативного мислення дітей дошкільного віку . 185

Ващук О. В. Діагностика та педагогічний супровід обдарованого учня у старшій профільній школі 195

Войтенко Г. М. «Обличчям до STEM»: інтегровані заняття з української мови і літератури, математики, хімії, географії, історії 202

Волинець М. А. Використання STEM-технологій для формування географічних компетенцій 207

Воробйова Т. В. Програма «Шкільний олімп» (модель роботи з обдарованими учнями) 215

Гальченко М. С. Потенціал обдарованості в реалізації завдань творення демократичної України 226

Ганаба С. О. Ідеї трансформативного навчання в контексті розвитку креативної особистості 231

Герасимова Т. І., Годованюк А. В. Обдарованість як фактор розвитку в освітньому процесі 237

Гладишев В. В. Роль Малої академії наук у супроводі розвитку обдарованої особистості (досвід Миколаївського територіального відділення, секція «Зарубіжна література») 242

Глушаченко В. В. Підготовка поліцейських у контексті модернізації сектору безпеки і оборони України 248

Глушко О. З. Стратегічні орієнтири розвитку освіти в країнах Європейського Союзу 251

Гнепа О. В. Формування критичного мислення майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі 253

Голіяд І. С., Тропіна М. А. Формування творчих здібностей у майбутніх учителів технологій під час здійснення науково-дослідної роботи 257

Головчанська Т. О. Розвиток потенціалу обдарованої особистості 262

Гонтар Д. А. Практичне впровадження наукового підходу в процес навчання історії в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти у контексті розвитку обдарованості 266

Гончар А. В., Миненко О. В. Соціально-педагогічна підтримка та захист обдарованих дітей у процесі навчання 273

Горбань Л. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу 284

Горбенко С. Л., Лозова О. В. Формування ключових компетентностей у здобувачів освіти 290

Горборуков В. В., Франчук О. В. Інформаційно-аналітична платформа оцінювання молодих дослідників як основа процесу моніторингу обдарованості 293

Гриб'юк О. О. Методичні особливості організації дослідницького навчання математики з педагогічно виваженим використанням КОМСДН: працюємо в умовах експерименту 295

Hritchenko T. Y. Formation of the future primary school teacher's innovative culture in the process of professional training 305

Грудинін Б. О., Грудиніна Н. В. Формування креативної особистості в дослідницькій діяльності з астрономії (з досвіду організації роботи учнівських космічних патрулів) 311

Губенко Д. О. Міждисциплінарні дослідження, що визначають концепції обдарованості (Узагальнений виклад авторської концепції Д. Амброса) 323

Гусар Л. М. Освітні інновації в навчанні української мови та літератури 334

Декарчук Н. І. Розвиток обдарованих дітей за допомогою впровадження елементів STEM-освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях фізики та математики 342

Демчук Л. П. Створення умов для гармонійного розвитку обдарованої дитини дошкільного віку 346

Добрянська О. М. Організація роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти Дніпропетровщини 349

Євдокимова Н. В. Упровадження програми варіативного інтерактивного курсу «STEM-LAB» в освітній процес закладу 353

Єсімов С. С. Застосування сервісно-орієнтованих інформаційних систем у навчальному процесі 359

Жадан О. М. Формування життєвих цінностей як складова педагогічного супроводу самореалізації обдарованих учнів молодшого підліткового віку в умовах воєнного стану 361

Жук М. В., Пошук нових можливостей підтримки обдарованості в умовах викликів воєнного стану 365

Замрозевич-Шадріна С. Р. Використання освітніх інновацій у рамках євроінтгеграційних процесів 372

Зарецька О. О. Готовність дорослої особистості до самоконструювання як шлях до самореалізації 378

Іваницька Н. А., Балаєва Т. А., Музюкова С. В. Організація вчителями початкових класів дослідницької діяльності учнів під час викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» 388

Ігнатишин В. В., Ігнатишин М. Б. Просторово-часовий розподіл сейсмічності країн Центральної Європи за 2021 рік: геофізичний та екологічний аспекти 396

Каблова Т. Б. Поняття «інновація» у мистецькій освіті через LLL та STEAM-технології 406

Кадченко В. М., Богданова О. А. Реалізація STEM-технології під час вивчення фізики в цифровій лабораторії Vernier 413

Казаков Є. М. Робота з обдарованими дітьми 421

Калашнік Є. О., Зеленський Є. С. Концептуальні засади та перспективи впровадження інновацій у сфері освіти як аспекту реалізації євроінтеграційної стратегії держави 423

Касянчук Н. В. Діти, які мають підвищену мотивацію до навчання, як шлях до євроінтеграції країни 429

Кетова О. В. Впровадження ігрових технологій навчання в роботі з обдарованими дітьми 434

Кизименко О. М. Освітній блог – помічник у роботі з обдарованими дітьми .. 440

Кісарова Л. В. Робота з обдарованими учнями 442

Коваль М. М. Формування соціальної компетентності обдарованих учнів за допомогою проєктної діяльності 446

Ковальов О. Г. Обдарованість в системі інформаційно-цифрової реальності .. 449

Ковальчук Н. А. Соціальна інтеграція вищої школи та закладів загальної середньої освіти: практична значущість теми 453

Колісник М. В., Калініченко Я. О. Робота в Малій академії наук як засіб виховання інтелектуально компетентної особистості 456

Коломієць Н. А. Children and war: traumatic factors of war 462

Комашко Л. А. Аналіз мотивів готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти 465

Корінна Л. В., Сірик О. О., Жуковець О. І. Особливості навчальної мотивації здобувачів освіти в білінгвальних класах під час воєнного стану ... 476

Коробанова О. Л. Фасилітація міжгрупової взаємодії обдарованої молоді ... 483

Коробська С. В. Реалізація STEM-підходу для формування креативної компетенції здобувачів освіти в процесі вивчення інформатики і основ програмування 491

Кошовий С. В. З досвіду роботи з обдарованими дітьми 498

Кравченко Л. М. Організація самостійної навчальної роботи обдарованих учнів 499

Кривенко Ю. О. Педагогічний супровід формальних і неформальних лідерів серед учнів початкової школи в умовах НУШ 507

Криворучко І. В., Шукатка О. В. Педагогічні підходи до тіловиховання Івана Боберського крізь призму сучасних педагогічних методик 514

Крупєй К. С. Відеоблог сучасного викладача: як створювати якісний контент на YouTube 516

Кудлай А. Б. Творчий учитель – джерело самореалізації обдарованого учня ... 520

Кулакевич І. М. Формування креативних здібностей особистості технологіями інтерактивного навчання на уроках історії 528

Кутаєв В. Е. Демократичний устрій суспільства як соціально-політичний чинник розвитку обдарованих особистостей 535

Кучеров Г. Г. Мотиваційний аспект діяльності обдарованих дітей 536

Латиш Н. М. Становлення творчого мислення молодших школярів 539

Лехновська О. Л. Засоби активізації формування творчих здібностей студентів спеціальності «Дизайн» 549

Лисенко А. Соціальна адаптація дітей-сиріт в умовах війни 554

Ліпін М. В. Принципи інклюзивної освіти в параметрах розвитку обдарованої особистості 559

Лозенко Н. Ю. Використання особистісно орієнтованих технологій при вивченні фахових дисциплін 566

Локшина О. І. Інноваційні орієнтири ЄС із розбудови освіти та навчання ... 569

Loiuk O. V. The potential of a preschool child's personality abilities in the context of its diverse development 571

Максименко О. О. Управління шкільною освітою в термінах: український контекст 575

Малахова І. І. Розвиток творчих здібностей обдарованих учнів за допомогою інноваційних технологій на уроках іноземної мови (з власного досвіду) 577

Марінова В. Б. Соціально-психологічна підтримка та розвиток потенціалу обдарованої особистості в системі освіти 581

Матюшкіна Т. П. Формування дослідницької компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти: практичний аспект 586

Мендзів М. В. Інтегрований підхід до формування геометричних понять у школярів на заняттях гуртка «Цікава геометрія» 597

Мовчан Н. І. Психологічний підхід як один зі шляхів підвищення якості біологічної освіти 602

Моляко В. О. Обдарована особистість в ускладнених умовах 608

Морозова В. Ю. Фізичний розвиток людини як складова особистого розвитку 620

Моторна Н. І. Розвиток творчої активності студентів за допомогою інноваційної проєктної діяльності 622

Мхитарян О. Д. Розвиток читацької компетентності обдарованих учнів засобами міжпредметної інтеграції 627

Найчук А. О. Соціально-психологічна підтримка та розвиток потенціалу обдарованої особистості в системі освіти 638

Нікітіна О. В. Формування особистості учня за допомогою вироблення власної освітньої продукції в умовах сьогодення 642

Нікольська Н. В. Інноваційні функції вивчення іноземних мов у загальній середній освіті України..... 647

Озарчук А. В. Використання імерсивних технологій для реалізації STEM-, STEAM-підходу в освіті обдарованих дітей і молоді..... 648

Онопченко Г. В. Система середньої освіти в Таїланді та розвиток STEM-освіти 659

Онопченко О. В. Базові положення методики аналізу освітніх інтернет-ресурсів та їх застосування в дослідженні стану STEM-освіті в Австралії 669

Остапенко А. Ф. Реалізація STEM-, STEAM-підходу в освіті обдарованих дітей та молоді 677

Осташевська М. С. Колективний STEM-проєкт «Наш сад перемоги» батьків і учнів 7-Б класу Фонтанського НВК «ЗОШ І–ІІІ ступенів – гімназія» Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області (у рамках Всеукраїнського проєкту «Сади перемоги») 685

Очеретько Н. А. Інноваційні технології для розвитку творчої особистості .. 687

Панасюк О. О. Культурологічний підхід до проблеми кліпової свідомості учнів під час викладання історії 693

Пантелєєва В. В. Використання нетрадиційних навчальних прийомів на уроках зарубіжної літератури в контексті НУШ 697

Пересада Р. В. Цифровий кейс педагога як інноваційна інтерактивна технологія в сучасному освітньо-інформаційному просторі..... 701

Петухова К. О. Соціально-психологічна підтримка як компонент особистісно-орієнтовного підходу у вихованні успішної та обдарованої молоді в закладі освіти 708

Подобна В. В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми обдарованості 712

Полицяк Н. І., Коток О. В. Значення інформаційно-комунікаційних технологій в організації освітнього процесу з обдарованими дітьми 718

Пометун О. І. Інтеграція змісту навчання як інструмент розвитку в учнів компетентностей XXI століття 723

Похил Л. Д. Організація учнівського самоврядування в закладі освіти як один із напрямків роботи практичного психолога з обдарованою молоддю..... 727

Присяжнюк Ю. П. Реалізація творчого потенціалу юного манівця в (не)системі освіти: досвід і перспективи 731

Прокопова О. С., Селевко Ю. П. STEM-освіта як напрям модернізації освітнього середовища ліцею..... 739

Пуга Х. Я. «Проросле зерно». Формування життєвих і громадянських компетенцій на уроках історії та правознавства 743

Пузенко А. Я. Духовно-моральний розвиток обдарованої дитини – запорука щасливого майбутнього України 750

Радельчук К. О. Загальні принципи формування здорового способу життя 755

Ревнюк С. М. STEAM-освіта під час викладання природничих дисциплін... 758

Рибенцева А. Г. Гендерочутливий STEM-урок фізики..... 766

Рібцун Ю. В. Формування ключових компетентностей дошкільників з особливими мовленнєвими потребами засобом казки 773

Рожнятовська К. Л. Інноваційні технології навчання в сучасній освіті 781

Романюк С. О. Формування творчої особистості учнів у процесі навчання географії шляхом створення інноваційного освітнього простору 786

Россол Р. Ю. Навчальні проєкти на основі платформи Arduino як практичне застосування вміння програмувати..... 796

Савельєв О. П. Гра як засіб навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти 800

Савченко Я. В., Кудляк В. М. Компаративний метод у вивченні європейського досвіду створення і функціонування інтерактивних музеїв науки: мета застосування 805

Савчук Н. В. Фінансова грамотність як фактор розвитку обдарованості..... 812

Сажієнко А. П., Поштарук Л. І. Застосування елементів STEAM-освіти в процесі викладання дисциплін природничого циклу 816

Сидоренко Т. Т. Особливості виявлення та виховання обдарованих дітей ... 821

Сидорська О., Яковишин Р. Умови формування та розвитку творчого потенціалу учня ЗЗСО в умовах воєнного стану 824

Сиротенко С. М. Аспекти розвитку художньо обдарованої дитини в освітньому процесі 829

Сичевська-Дегтярьова М. В., Луганцова Є. А. Системний підхід у роботі з обдарованими здобувачами освіти 838

Сливка Н. В. Математична задача як інструмент самореалізації обдарованих учнів 843

Слюсаренко В. В. Використання інноваційних технологій на уроках фізики .. 849

Снісар Т. О. Освітнє середовище та престиж інженерних професій в Україні: досвід педагогічної спільноти, пошуки й досягнення українських вчених 857

Соболенко О. І. Особливості соціальної роботи з обдарованими дітьми..... 869

Стрижак О. Є., Савченко І. М. Мала академія наук України: активні інформаційні процеси установи в період воєнного стану..... 880

Стрюкова О. М. Впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес 887

Сугак Д. Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з'являються ... 893

Тадеєва М. І., Тадеєв П. О., Павлович Ю. П. Розвиток інноваційних технологій в освіті обдарованих: світовий досвід і сучасні виклики 896

Тименко В. В. Готовність тренерів футболу до розвитку естетичних уявлень футболістів 906

Тихоненко Н. І., Чичкало І. Л. Інноваційний формат розвитку медіаграмотності учнів як складова процесу євроінтеграції освіти України ... 910

Ткаченко Л. І. Лідерський потенціал обдарованих учнів: понятійна парадигма 919

Ткачук Н. Г., Гришко Н. О. Особливості організації навчального процесу для представників покоління Альфа 925

Третяк Т. М. Розвиток творчого комбінаторного мислення старшокласників під час розв'язування задач..... 930

Трубчаніна О. М. YouTube-канал «Олена Трубчаніна зрозуміти хімію» як особистий бренд учителя..... 941

Уманська Т. О. Формування науково-дослідницьких компетентностей здобувачів освіти в умовах воєнного стану як виклик для сучасного вчителя 945

Філімонов В. О., Журавель О. А. Спеціальна підготовка поліцейських для підготовки до роботи 956

Форостяна В. І. Соціально-психологічна підтримка обдарованої учнівської молоді..... 958

Франчук Т. Й. Наукова діяльність у контексті розвитку освітніх систем, переходу на основи компетентнісної освіти 964

Чиж К. Ю. Педагогічний супровід та підтримка обдарованої особистості в освітньому просторі 973

Чорненька О. В. Педагогічний супровід обдарованих учнів при вивченні математики в старшій профільній школі в умовах воєнного стану..... 977

Чхайло Л. М. Робота з обдарованими учнями як один із напрямів діяльності педагога 981

Шаманіна Т. В., Павленко В. Д. Діагностика та моніторинг психофізіологічного стану учнів на основі технології айтрекінгу 990

Шарова Т., Кремінський Б., Мистюк С. Робота з обдарованою молоддю в аспекті проведення всеукраїнських учнівських інтелектуальних змагань .. 1001

Шевченко Т. О. Реалізація STEM-, STEAM-підходу в освіті обдарованих дітей і молоді на уроках української мови та літератури..... 1005

Шепельова М. В. Аналіз особливостей розуміння студентами невизначених завдань 1011

Шиманчик Я. М. Інновації у викладанні історії в школі 1019

Шипновська Н. В. Робота з обдарованими дітьми: упередження та взаємодія1024

Шмирук Н. І. Впровадження інноваційних підходів та використання інтерактивних технологій у роботі з обдарованими учнями 1031

Шпарик О. М. Цифрова трансформація освіти як інструмент євроінтеграції України 1037

Штефан А. І. Організація роботи з обдарованими дітьми: проблеми і ризики . 1038

Шульга В. М. Світовий і вітчизняний досвід роботиз обдарованими дітьми щодо реалізації їх інтелектуального і творчого потенціалу..... 1044

Шульга О. А. Технологія прийняття креативних управлінських рішень 1053

Шульга Ю. Г. Freepik та adobe illustrator: онлайн-середовище для творчості під час створення постерів і плакатів..... 1059

Шульгач М. І. Освіта та виховання в умовах науково-технологічної сучасності 1062

Щербина К. А. Професійна деформація особистості працівників правоохоронних органів..... 1070

Щигорцева А. С. Психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей у закладах освіти..... 1072

Яремович М. А. Наукова освіта та її роль у процесі формування громадянської солідарності в майбутніх учителів..... 1076

Яценко В. Компетентнісний аспект переходу до нової методики навчання природничих наук 1082

Авер'янова Юлія Геннадіївна,
спеціаліст вищої категорії,
звання «старший вчитель»
учитель хімії та біології
Новогродівського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів № 7
Новогродівської міської ради Донецької області
averjanova7025@gmail.com

СИСТЕМА АДРЕСНОГО СУПРОВОДУ ЗДІБНИХ ТА ОБДАРОВАНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

Анотація. *У статті представлена система адресного супроводу здібних та обдарованих здобувачів освіти з багаторічного досвіду роботи вчителя хімії в умовах закладу невеликого міста. Сформульована мета та основні завдання, принципи побудови роботи з обдарованими школярами. Представлені основні напрямки організації роботи з обдарованими здобувачами освіти при вивченні хімії. Окреслені проблеми у роботі з обдарованими дітьми в умовах школи невеликого міста.*

Ключові слова: *обдарованість, система роботи, викладання хімії, індивідуальний підхід, педагогічний супровід, самореалізація*

Keywords*: genius, individual approach, pedagogical support, self-realization*

"Генії не падають з неба,
вони повинні мати
можливість отримати освіту
й мати умови для розвитку"
А. Бебель

Хімія, як і будь-яка інша наука, вимагає від людини, яка нею займається, творчого підходу до процесу дослідження, до всіх сторін діяльності в цій області – будь то вивчення тільки що синтезованих сполук, впровадження в практику нової технології або викладання хімічних дисциплін. Які ж якості необхідні людині в дослідницькій творчості? Чи можна кожному стати дослідником, творчою людиною, або це доля обраних? На що потрібно звернути увагу як педагогам, так і самим юним дослідникам, які прагнуть стати не тільки професіоналами, але і успішними сучасними людьми**?** ***«Вчитель – перший, хто запалює свою свічку від свічки філософа, соціолога і дослідника» Глінос Д.***

Головна мета викладання хімії – втілення стратегії перетворення вивчання навчальної дисципліни в ***засіб формування творчої особистості, здібної до саморозвитку в нових умовах.***

Актуальність теми: У сучасному суспільстві, яке характеризується прискоренням темпів розвитку, ринковою економікою та конкуренцією, зростає потреба в людях здатних творчо підходити до будь-яких змін, нетрадиційно та

якісно розв'язувати існуючі проблеми. У цих умовах навчально-виховний процес у сучасній школі може бути сформований на виконання нового соціального замовлення – формування творчої соціально-адаптованої особистості, здатної до творчості в найрізноманітніших сферах діяльності. Таким чином на сьогодні актуальною педагогічною проблемою є пошук засобів розвитку творчих здібностей учнів.

Навчальна програма з хімії в у школі не дає можливості в повному обсязі виявити й розвинути можливості здібних та обдарованих учнів, тому особливого значення набувають позаурочні форми роботи. Це можуть бути факультативні курси, гуртки, додаткові заняття. Тобто форми можуть бути різними, а завдання єдиним – пошук обдарованих дітей, їх підтримка та допомога у подальшому розвитку.

Обдаровані діти складають резерв інтелектуального піднесення будь-якої нації. На сьогодні в Україні проблема обдарованості, творчості, інтелектуалу виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Ми визначаємо ***обдаровану дитину*** як таку дитину, що відрізняється від однолітків яркими видатними здібностями, або вона має внутрішні передумови для високих досягнень, в тому або іншому виді діяльності. А під здібностями ми розуміємо індивідуальні особливості, які дозволяють при сприятливих умовах успішно оволодівати діяльністю.

Обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а й своєрідний сплав її особистісних якостей. Розвиток і виховання обдарованих дітей вирішує проблему формування творчого потенціалу суспільства. Виховати з обдарованої дитини особистість, адаптовану до складностей сучасного життя, досить важко. У розвитку творчих можливостей учнів велике значення має випереджальний характер навчання й виховання. Його обґрунтував відомий психолог Л. Виготський і пояснив так: ***«Лише те навчання є добрим, яке передує розвиткові дитини, тобто спонукає дитину до життя, пробуджує та приводить у дію низку внутрішніх процесів розвитку».***

Основна мета:

1. Створення системи роботи з обдарованими дітьми.

2. Забезпечення функціонування цієї системи роботи з обдарованими та здібними дітьми.

3. Відпрацювання, розробка, впровадження ефективних засобів та технологій пошуку обдарований дітей.

4. Створення умов для гармонійного розвитку та реалізації творчої особистості.

Основні завдання:

- підтримка здібних та обдарованих учнів;
- розвиток творчої особистості;
- виховання інтересу до вивчення хімії;
- поглиблення й удосконалення знань, умінь і навичок учнів, отриманих на уроках, а саме вміння учнів розв'язувати задачі різних типів;
- формування навичок проведення хімічного експерименту;
- практичне використання хімічних знань у побуті та різних проблемних ситуаціях;
- навчання самостійного здобування знань.

Принципи побудови роботи з обдарованими учнями та ученицями:

✓Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів

✓Орієнтація на потреби дитини

✓Максимальне розширення кола інтересів.

✓Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю.

✓Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Основні напрямки організації роботи з обдарованими здобувачами освіти при вивченні хімії:

1. Вивчення характерних особливостей обдарованих дітей та специфіки роботи з ними. Виявлення таких дітей.

2. Створення індивідуальних програм та планів роботи з обдарованими дітьми.

3. Організація роботи гуртків, спецкурсів, факультативів згідно з творчими потребами дітей.

4. Поурочна робота з обдарованими учнями.

5. Проведення тижнів природничих дисциплін, до участі в яких залучати обдарованих дітей.

6. Організація і проведення предметних олімпіад з хімії серед учнів 7-11 класів.

7. Проведення систематичної індивідуальної підготовки дітей до участі у міських та обласних олімпіадах з хімії та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН.

Хімію традиційно вважають «важким» предметом, що взагалі цілком обґрунтовано. *Перешкоди*, які виникають на шляху вивчення хімії в школі, можна звести до декількох ключових:

1. відсутність інтересу до предмету;
2. незнання хімічної термінології та номенклатури;
3. невміння застосовувати знання з математики;

4. невміння працювати з інформацією.

Мій досвід роботи свідчить, що інтерес учнів до хімії як навчального предмета формується на початковому етапі її вивчення. Саме в цей період учні виявляють бажання відвідувати додаткові заняття, більше дізнаватися про захоплюючий світ хімічних сполук, про застосування хімічних знань у суспільному виробництві, про роль хімії в забезпеченні добробуту людини. У кожному класі знаходяться учні, які ставлять нестандартні для їх віку та рівня знань питання, а особливо питання практичного змісту, що потребують проведення хімічного експерименту. Викладання природознавства дозволяє проводити виявлення учнів зі здібностями до вивчення хімії в 5–6 класах. З цією метою я проводжу бесіди з дітьми, їх батьками, класними керівниками. На початковій стадії роботи необхідно сприяти розвитку в школярів інтересу до хімії - пропонувати для читання цікаву науково-популярну літературу, дозволяти проводити самим прості хімічні досліди.

Моїм завданням як вчителя хімії є допомогти учням визначити свої уподобання, розвинути здібності, створити умови для самореалізації.

Щоб знайти талановитих дітей серед їх однолiток, пропоную семикласникам, які тільки почали вивчати цей предмет, відвідувати заняття шкільного хімічного гуртка **"Юний хімік".** Школярі з цікавістю відвідують такі заняття, можуть навіть приходити на заняття всім класом. На заняттях гуртка учні знайомляться з хімічним обладнанням, відпрацьовують навички постановки хімічного експерименту, вивчають додаткову інформацію. Гуртківці є організаторами проведення традиційних щорічних тижнів природничих дисциплін, хімічних вікторин, конкурсів, різних виховних заходів.

Також використовую нестандартні форми проведення уроків: ***проблемні, міжпредметні лекції, лекції-дослідження, семінари-дискусії, семінари-дослідження, уроки-рольові ігри.***

Широко використовує в поурочній роботі ***пошукові, творчі завдання*** для учнів, які можуть бути як індивідуальними так і груповими. Це може бути, наприклад, створення проектів. Тема такого завдання оголошується заздалегідь, розподіляють ролі в групі, план створення проекту, а завершується вся ця робота уроком-захистом. Беручи участь у проекті, діти не тільки здобувають і застосовують знання, а й розвивають комунікативні навички, самоконтролю, самооцінки, творчі здібності. Обдаровані учні, які випереджають у своєму розвитку однолітків, можуть з успіхом розробляти довготривалі проєкти. **Захист проекту** – кульмінація всієї дослідницької роботи. У ході захисту проектів учні вчаться чітко і переконливо викладати інформацію, захищати свою точку зору,

ставити питання, слухати один одного. Багатьом дітям такі виступи допомагають повірити у свої сили, у себе.

Невід'ємною складовою роботи з обдарованими учнями є залучення їх до організації **тижнів природничих дисциплін**. Як правило, організаційним комітетом виступають учасники хімічного гуртка, саме вони пропонують план тижня, розробляють сценарії виховних заходів. Ці заходи дозволяють зацікавити дітей предметом, а також виявити обдарованих учнів.

Індивідуальна робота з обдарованими учнями включає два основних компоненти:

1) підготовка до олімпіад з хімії;

2) підготовка до конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.

Індивідуальна програма підготовки залежить від кінцевої мети учня, його здібностей та особливостей характеру. При цьому враховуються інтереси дитини. Чим подобається займатися: теорією, експериментом? Який напрям у хімії викликає особисте зацікавлення? Що краще вдається? Намагаюся розвивати сильні сторони та поступово виправляти недоліки.

На індивідуальних заняттях набувається досвід технічної творчості, розв'язуються задачі підвищеного рівня складності, формується здатність до творчої співпраці з учителем.

У восьмому – дев'ятому класах пропоную учням олімпіадні задачі різних етапів олімпіад, пізнавальну літературу. Самостійність дитини має частковий характер. У десятому та особливо одинадцятому класах рівень самостійності зростає: учень уже здатен самостійно знаходити та опрацьовувати літературу, оволодівати технікою експерименту, формулювати й розв'язувати творчі задачі. Роль учителя зростає до якості наставника-консультанта, який допомагає учневі в розробці стратегії подальшого творчого розвитку. Набуття необхідних експериментальних навичок проводиться на базі шкільного кабінету хімії.

У період підготовки звертається увага на вміння володіти собою, вміло користуватися здобутими знаннями в умовах конкуренції, стресу. Враховується вміння не тільки приймати перемогу, уникаючи "зіркової хвороби", а й витримувати невдачу, за будь-яких умов поважати однолітків-конкурентів. Важливим аспектом у підготовці олімпійця чи "манівця" є виховання порядності, формування переконання: найцінніша перемога – та, що здобута чесно, своїми силами.

Велика увага приділяється поурочній роботі з обдарованими учнями. Зазвичай такі учні вже засвоїли шкільну програму свого класу. Тому доцільним вважаю пропонувати їм індивідуальну програму, творчі задачі, досліди. Результативним виявилося включення таких дітей у роботу класу в ролі

консультантів на семінарах і заліках, дослідників при вивченні нового матеріалу, при підготовці додаткового матеріалу. Це дозволяє залишити учня в полі зору свого класу, сприяє його подальшому розвитку, систематизує знання, зміцнює його авторитет серед однолітків, привчає до самостійності й відповідальності. Далі проводиться індивідуальна оцінка творчого потенціалу і психологічних особливостей кожної дитини. Якщо за цей час виявляється учень з оригінальним мисленням, великим обсягом знань – починається новий етап роботи. Якщо школярі показують, що хотіли б продовжувати поглиблювати свої знання по хімії, а головне, бажають брати участь в олімпіадах, необхідно починати з ними активну позаурочну роботу.

Потрібно пам'ятати, що

1. Плануючи самостійну діяльність школяра, необхідно націлювати його на роботу з наступними ***матеріалами:*** спеціалізована література, вузівські підручники, матеріали олімпіад різного рівня.
2. Треба звертати особливу увагу на підготовку школярів по *фізиці й математиці*. Дуже важливо, щоб в учасника олімпіади був міцний фундамент не тільки хімічних, але й фізичних, і математичних знань. Успішне розв'язання хімічних задач неможливо без цих наук. Як показує практика, школярі, що приймають участь у хімічних олімпіадах, стикаються з істотними труднощами по природничо-науковим дисциплінам.
3. Крім природничо-наукових знань, у школярів повинен бути певний набір методологічних прийомів - способів, що допомагають добувати нові знання й творчо переробляти вже наявні. Необхідно пропонувати учневі самому складати олімпіадні завдання. Крім того, варто приділяти особливу увагу самоперевірці отриманих результатів при розв'язанні різних завдань.

Проблеми у роботі з обдарованими дітьми в умовах школи невеликого міста (Новогродівка)

1. Відсутність необхідних ТЗН та умов для навчання;

2. Обмежений доступ учнів до наукової роботи (МАН);

3. Відсутність взаємодії з вищими навчальними закладами (інститутами, університетами), з хімічними лабораторіями;

4. Відсутність конкуренції між творчими учнями.

Робота обдарованих учнів та учениць у МАН

Одним із шляхів творчого сприйняття сучасних наук є систематична науково-дослідна робота з актуальних питань. У ній містяться обов'язкові елементи наукового дослідження:

1.постановка мети;

2.формулювання завдань;

3.вибір методів збору й опрацювання фактичного матеріалу;

4.проведення спостережень, дослідів і експериментів;

5.аналіз і обговорення одержаного матеріалу, в результаті яких дослідник отримує відповіді на поставлені запитання.

Навчально-дослідні роботи є набуттям умінь і знань, необхідних для виконання в майбутньому самостійного дослідження. Дослідні роботи мають на увазі велику самостійність учнів як під час вибору методик, так і під час обробки зібраного матеріалу. Звичайно, такі роботи виконуються обдарованими школярами, що вже мають досвід дослідної діяльності, а керівник виконує роль консультанта і за необхідності допомагає на різних етапах. Для виконання дослідних робіт потрібні хороша технічна база і правильне методичне керівництво. Навчально-дослідна діяльність передбачає в першу чергу виконання робіт, що відрізняються різними методиками виконання, обробки і аналізу одержаного матеріалу. Вона направлена на вироблення уміння узагальнювати дані й формулювати результати.

Усі результати повинні відображати тільки власні спостереження і досліди. Порівнювати їх можна (а інколи й необхідно) з даними, що містяться в літературі з даної теми, з обов'язковим посиланням на використані джерела. Обробку результатів проводять після закінчення спостережень. Формулюючи висновки, необхідно пам'ятати, що негативний результат – теж результат. І він теж повинен бути у висновках, як би автору не хотілося його приховати. Результати роботи можуть бути відображені в роботах членів МАН.

Мала Академія наук – це один із кроків до прогресу в майбутньому, це перша спроба реалізувати себе як людину, здатну мислити. Дослідні роботи учнів є особистісно-зорієнтованою моделлю навчання. Виконання роботи відбувається в ключі вимог до наукового дослідження і потребує обґрунтування актуальності обраної теми, постановки мети і завдань, вибору конкретних методів під час дослідження, формулювання висновків.

Науково-дослідницька робота є підґрунтям для нових починань. Участь у цій роботі є своєрідним стимулом для загартування характеру, сприяє прагненню до нових відкриттів і злетів, розширює кругозір. Завдання педагога – відкрити своїм обдарованим учням різноманіття корисних для їх розвитку видів діяльності, які спонукають до пізнання. Робота в Малій Академії наук – це один із засобів самореалізуватися як учителю, так і учню.

Все, що було представлено у статті, залишається актуальним і під час педагогічного супроводу самореалізації обдарованих здобувачів освіти в умовах воєнного стану. Але треба звернути увагу на наступні моменти:

– забезпечувати психологічну підтримку здобувачам освіти в умовах

воєнного часу та після перемоги;

- вдосконалювати технології онлайн спілкування;
- зміцнювати зв'язок між вчителями та батьками дітей;
- підвищувати свою кваліфікацію щодо використання інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій в освітньому процесі як через формальну, так і неформальну освіту, застосувати новітні технології в навчальному процесі.

Висновки. Народна мудрість каже: у кожного є іскра Божа. З цим твердженням важко не погодитись. Угледіти цю маленьку іскорку, підтримати її вогник і розвинути – завдання сучасного вчителя. Робота з обдарованими дітьми вимагає від учителя творчості, самовідданої праці. Йдучи назустріч із такими дітьми(на уроках, чи в позаурочний час), ми повинні нести до них щось нове і цікаве, що розвивало б їхні розумові здібності. Підтримаймо здібну дитину. Пам'ятаймо: талант в усіх державах світу коштує дуже дорого.

Головна мета моєї діяльності на уроках хімії – створити ситуацію успіху для розвитку особистості учня, дати можливість кожному вихованцю відчути радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили.

Моє головне завдання – пробудження та розвиток інтересу учнів до процесу навчання загалом, до свого предмету й конкретного уроку.

Ми, вчителі, маємо допомогти дитині самореалізуватися на перших стадіях її розумового розвитку. Головне , якщо вже не допомогти, то бодай і не зашкодити, не заблокувати вихід можливостям дитини. Як відшукати серед дітей звичайної школи здібних та обдарованих, як розвинути ці здібності й обдарування - це ті питання, які хвилюють мене давно. Маю надію, щоб мій багаторічний дослід допоможе допомогти вчителям - природничого циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 23.03.2000 року № 1613
2. Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми //Психолог (Шкільний світ).-2004.-№ 37.-с.12-17.
3. Пашнєв Б.К. Психодіагностика обдарованості. - Х.: Основа, 2007.
4. Ткачук А. О. Посилення мотиваційного компонента творчої діяльності обдарованої дитини // Шкільному психологу (Основа). – 2010. - № 5.– с.2
5. Чепур О.С. Роль психолога та педагога в роботі з обдарованими дітьми // Шкільному психологу (Основа). – 2010.- № 6. – с. 12-15.
6. Штагер О. Шукаємо обдаровану дитину // Директор школи.-2010.-№ 40.-с.29-30.

Адаменко А. М.,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель математики та фізики Новопразького ліцею №1
Новопразької селищної ради Олександрійського району Кіровоградської області
anzhelaadamenko@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти впровадження та використання STEM-освіти на уроках математики (із власного досвіду). Розповідається про використання 3-D принтера та що доцільно пропонувати учням, щоб показати тісні зв'язки між математикою та іншими науками. Приклади програмних засобів, які допомагають організовувати змішане навчання.

Ключові слова: STEM-освіта, проєкти, дослідницька діяльність, технології, онлайн-сервіси, міжпредметні зв'язки, модель навчання.

The article examines the theoretical and practical aspects of the implementation and use of STEM education in mathematics lessons (from personal experience). It talks about the use of a 3-D printer and what is appropriate to offer students to show the close connections between mathematics and other sciences. Examples of software tools that help organize blended learning.

Keywords: STEM education, projects, research activities, technologies, online services, interdisciplinary connections, learning model.

Спостерігаючи за стрімким розвитком технологій, важко передбачити, яким буде світ, навіть, в недалекому майбутньому. Чи здатна сучасна школа підготувати школярів до опанування спеціальностей майбутнього, адаптації до швидких змін? Відповіддю та допомогою може стати STEAM - освіта.

Впровадження STEAM-освіти це інноваційний шлях у вивченні математики. Елементи STEAM-освіти можна використовувати на уроках математики під час розв'язування задач, в проєктній роботі та позаурочній діяльності. Це можуть бути задачі про архітектурні споруди та пам'ятки рідного міста, світу; задачі біологічного, хімічного, фізичного та географічного змісту.

Одним із напрямів інноваційного розвитку природничо-математичної освіти є система навчання STEM, завдяки якій учні розвивають логічне мислення, наукову та технічну грамотність, вчаться вирішувати поставлені задачі, стають новаторами, винахідниками.

STEM-навчання дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього завдяки 5 інноваціям, сформує навички у школярів жити в реальному швидкозмінному світі, вчасно реагувати на зміни, критично мислити та стати розвиненою творчою особистістю.

Уроки за STEM-технологією дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але і закріплювати знання за допомогою можливостей практичного

застосування різноманітних завдань, які можуть бути настільки цікаві, що їх трудність не викликатиме неприйняття у учнів. Успішне проведення інтегрованих уроків залежить від правильного вибору системи задач для розв'язування на них.

На уроках математики, вже у 5 класі, під час вивчення тем множення натуральних чисел та множення десяткових дробів легко пояснити та практично перевірити умову рівноваги важеля, пояснити принцип його роботи, а також дослідити властивості хорд кола, що перетинаються. Знаходити добуток без змістовного навантаження не є доцільним.

Наприклад, на уроці математики в 5 класі під час вивчення теми "Шкали" можна запропонувати учням створити мензурку з пластикового стаканчика.

Перегинаючи папір, можна утворювати відрізки, кути та інші геометричні фігури. Якщо учні кілька разів перегинанням отримають кути, що утворюються в разі перетину двох прямих січною, то краще зрозуміють сутність і властивості таких кутів.

Кути можна утворити за допомогою кольорового скотчу на парті і під час роботи в групах, учням буде цікаво знаходити різні кути, аналогічно за допомогою відрізків написати своє ім'я, а потім виміряти всі кути. Ім'я також можна не писати, а проклеїти декоративним скотчем, діти від такого в захваті.

Використовуючи картон, учні легко можуть зробити з розгорток просторові фігури і, відповідно, дослідити їх властивості.

Рис. 1

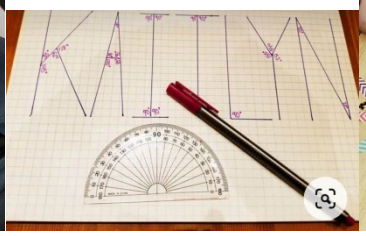

Рис. 2

Рис. 3

Щоб краще розрізняти та уявляти кути між елементами піраміди, можна запропонувати учням обмотати відповідні кути на каркасній моделі нитками різних кольорів.

Під час вивчення стереометрії або тем де вивчаються об'ємні фігури, я пропоную учням створювати різноманітні комбінації фігур у програмах для 3D-принтингу, ми працюємо та створюємо шаблони у слайсері Cure. Потім, підготувавши модель до друку та зберігши її в потрібному форматі для 3d принтера G-code за допомогою 3D-принтеру KLEMA, який наявний у нашому закладі, їх можна і роздрукувати.

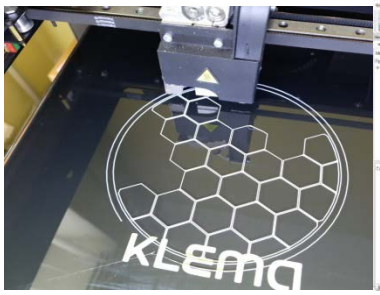

Рис. 4

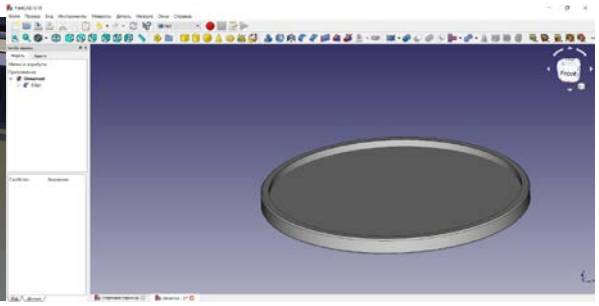

Рис. 5

Щоб показати тісні міжпредметні зв'язки між математикою та іншими предметами і її прикладну спрямованість, доцільно пропонувати учням проєктні роботи (індивідуальні, парні чи групові). Ці проєкти можуть бути довготривалими, середньотривалими або короткотривалими. Наприклад, учні досліджували збільшення заряду телефона з часом і описували цю залежність таблицею чи графіком.

У сучасному інформаційному суспільстві програмні засоби допомагають організовувати змішане навчання: тобто навчання у школі, що поєднується з онлайн-навчанням. Змішане навчання = традиційне навчання + онлайн-навчання.

Одна з моделей змішаного навчання – "перевернутий клас", коли учень вдома самостійно в цікавій формі ознайомлюється з новим матеріалом та проходить тест на його усвідомлення. На таких уроках я разом з учнями актуалізуємо набуті знання і розглядаємо питання, з якими виникли труднощі.

Інша популярна модель, що використовується у нашому закладі, – "ротація за станціями". Клас об'єднується, наприклад, у три групи. Одна з них працює з учителем, інша – здобуває знання за допомогою онлайн-курса і гаджета, а третя – виконує практичну роботу. Через деякі проміжки часу групи змінюють свою локацію (відповідно і вид роботи).

На даний момент існує величезна кількість математичних програмних засобів та онлайн-сервісів, які можна використовувати при вивченні математики. Тому перед вчителем з'являється проблема вибору відповідного програмного забезпечення, яке б задовольняло цілі навчання, було доступним, мало простий і в той же час функціональний інтерфейс. На мою думку, потужним та зручним навчальним інструментом при вивченні математики є GeoGebra.

Учні виконували STEM-проєкт, в якому вони моделювали кімнату з підручних засобів або будували 3D-макет за допомогою геометричних фігур в просторі (площин, призм, пірамід, сфер, конусів, циліндрів тощо) з використанням системи динамічної математики GeoGebra.

Часто на уроках використовую YouTube-канал «Цікава наука» із короткими науково-популярними відео з фізики, астрономії, біології, географії та математики, Matific – безкоштовний ресурс для вивчення математики в ігровій

формі для учнів 1-6 класів. Учні можуть вирішувати задачі, проходити тести, досліджувати математичні концепції та прийоми, сервіс LearningApps або Learning.ua, сервіс Quzizz **та** Kahoot **для розробки вікторин та тестів.**

Використання STEM-освіти на практиці це прекрасна можливість навчити учнів мислити та знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими учнями та вчителем. Учень вчиться створювати ідеї та втілювати їх в життя, презентувати результати власних досліджень.

На практиці реалізуємо теоретичні та практичні знання беручи участь у МАН, Всеукраїнських та міжнародних учнівських олімпіадах, Всеукраїнських учнівських конкурсах. Саме завдяки впровадженню інтеграції участь учнів школи у даних випробуваннях щороку є успішною.

Отже, STEM-освіта-це напрям освіти, що сприяє розвитку науково-технічних компетенцій учнів і розв'язання проблеми браку інженерних кадрів; один із головних трендів у світовій освіті; інтеграція чотирьох дисциплін (природничі науки, технологія, інжиніринг, математика) в єдину схему навчання, проектне та інтегроване навчання; освіта, яка закладає інтерес до дослідницької діяльності та готує дітей до життя у технологічно розвиненому житті; урок, побудований на реалізації конкретного проєкту, застосуванні науково-технічних знань у реальному житті; набуття знань через гру та конструювання пристроїв і механізмів; не запам'ятовування фактів, а розуміння і формування практичних навичок і умінь; підготовка майбутніх фахівців у галузі високих технологій і комунікацій; основа економічного та інноваційного розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва Д. В. Збірник задач з математики. 5-9 класи: Наскрізні лінії ключових компетентностей та їх реалізація / Д. В. Васильєва, Н. І. Василюк. – К. : Освіта, 2017. – 112 с.
2. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. – Харків : Основа, 2018. – 119 [1] с. : табл., схеми, рис. – (Нові формати освіти).
3. Мосійчук Л.М. Використання елементів STEM-освіти на уроках математики. Збірник матеріалів роботи творчої групи викладачів математики. – Рівне: НМЦ ПТО, 2019. – 95 с.
4. Практичний посібник: Використання елементів STEAM-освіти на уроках математики в сучасній школі/ Мирна І.О., Чемерис М.І., Петренчук С.В., Міхєєва І.М., Якимчук О.О., Павлік Т.В., Головченко Л.А., Мельниченко В.А., Остапенко О.О., Хильчук Н.М. – Житомир:2020

Атаманчук В. П.,
доктор філологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу інформаційно-дидактичного моделювання,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ
victoriaatamanchuk@gmail.com

МУЗЕЙНІ ПРОЄКТИ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню інноваційних здобутків Національного центру «Мала академія наук України» у музейній галузі, представлених музеєм науки, порталом Шевченка, віртуальними музеями. У статті висвітлено особливості експозиції музею науки, окреслюється характерні риси організації віртуальних просторів порталу Шевченка та музею Олеся Гончара. Розглянуто можливості використання музейних просторів для вирішення освітніх та наукових завдань, а також для здійснення наукових досліджень.

Ключові слова: Мала академія наук, освітні та наукові інновації, музейний простір, музей науки, портал Шевченка, музей Олеся Гончара.

The article is devoted to highlighting the innovative achievements of the National Center "Junior Academy of Sciences of Ukraine" in the museum field, represented by the Museum of Science, the Shevchenko portal, and virtual museums. The article highlights the peculiarities of the exhibition of the Museum of Science, outlines the characteristic features of the virtual spaces organization of the Shevchenko portal and the Oles Honchar museum. Possibilities of using museum spaces to solve educational and scientific tasks, as well as to carry out scientific research, were considered.

Keywords: Junior Academy of Sciences, educational and scientific innovations, museum space, Museum of Science, Shevchenko portal, Oles Honchar museum.

Сучасний розвиток музейних проектів визначається широким спектром освітніх та наукових можливостей, які забезпечують функціонування музейних просторів у фізичних та віртуальних форматах. Національний центр «Мала академія наук України» репрезентує різноманітні розробки музейних просторів. З-поміж концептуальних проектів Малої академії звук України у музейній сфері варто виокремити музей науки, портал Шевченка та віртуальні музеї.

Музей науки представляє широкі можливості для здійснення інтерактивних досліджень у сферах матеріалознавства, акустики, оптики, анатомії тощо. Експонати музею дозволяють ознайомитись із принципами дії законів природи, різноманітних технологій на зразок голографії, механізмами роботи цікавих та незвичайних винаходів (наприклад, велосипеда із квадратними колесами). Водночас інноваційні технології використовуються і як компоненти самої музейної композиції у вигляді 3D об'єктів, об'єктів доповненої реальності, роботехнічних пристроїв тощо. Музей пропонує широкий спектр освітніх

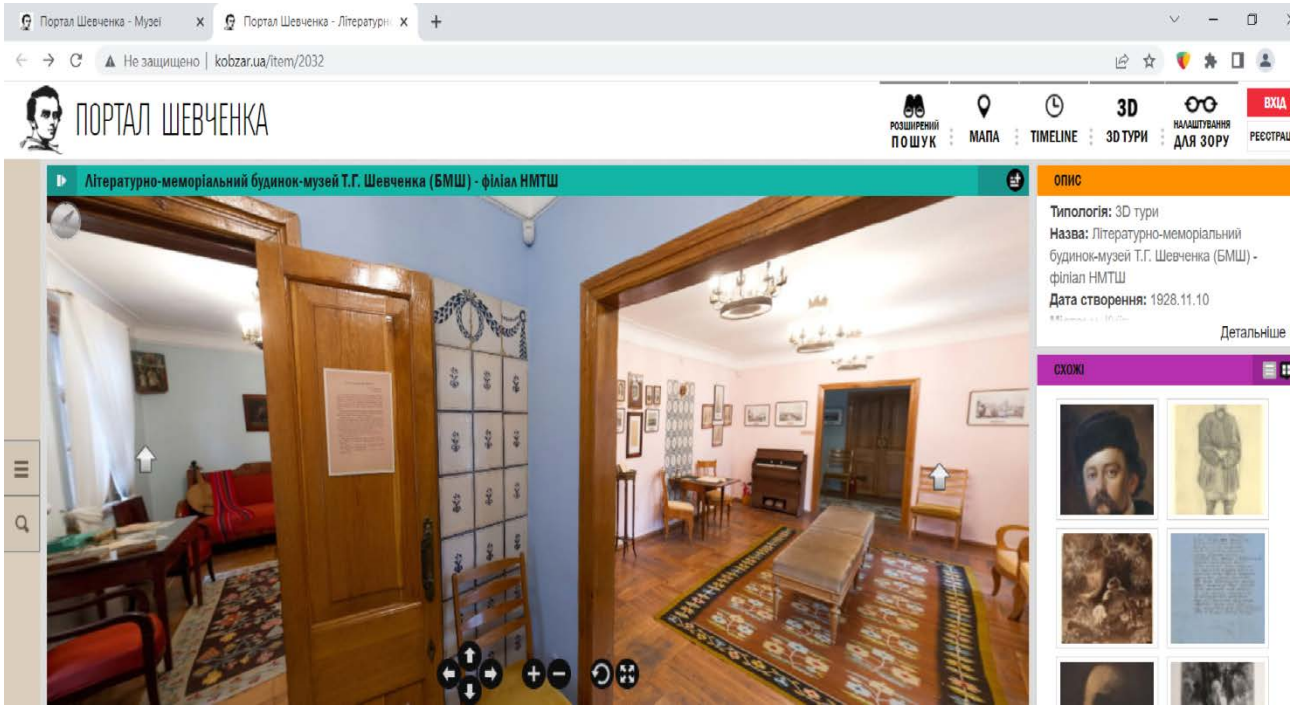
програм для різних категорій відвідувачів, що включають тематичні інтерактивні заняття («Big Brain», «Наука звуку» тощо), наукові шоу («Хімія сніданку», наукові електричні шоу тощо), майстер-класи («Можливості тіла»).

Мал. 1. Музей науки

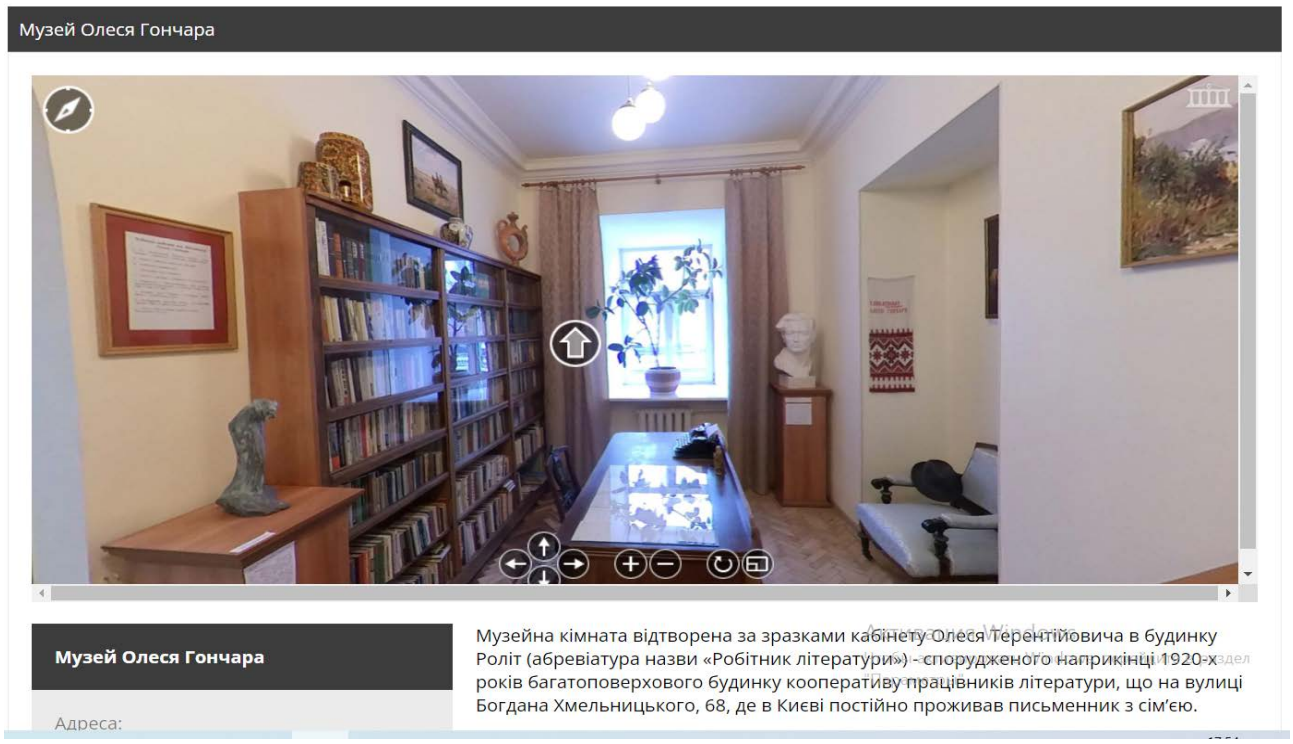
Портал Шевченка [1], створений науковцями Малої академії наук України у 2017 р., пропонує великий набір інструментів для здійснення дослідницьких пошуків та втілення освітніх цілей. В одному з багатьох розділів порталу представлена значна кількість мультимедійних засобів, серед яких важливу роль відіграє репрезентація музеїв, пов'язаних із життям і творчістю Т. Шевченка. У середовищі порталу представлена значна кількість музеїв («Національний музей Тараса Шевченка», «Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка», «Меморіальний музей Т. Г. Шевченка "Хата на пріорці"», «Державний історико-культурний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка"», «"Батьківщина Тараса Шевченка" – село Шевченкове» та ін.), які оснащені 3D турами.

До прикладу, 3D тур «Літературно-меморіального будинку-музею Т. Г. Шевченка» охоплює панорамні зображення саду із шовковицею періоду проживання Тараса Шевченка у будинку (1846-47 рр.), інтер'єрів будівлі XIX ст., включаючи кімнату Шевченка зі збереженими особистими речами поета, а саме: люлькою зі слонової кістки, подарованою М. Костомаровим, керамічної підставки для чорнильниці, рукописами балад «Лілея» і «Русалка», написаними у цьому будинку, офортами Т. Шевченка та його художнім приладдям, примірники «Кобзаря» із автографами поета, його літнім костюмом тощо.

Мал. 2. Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка на порталі Шевченка

Важливим аспектом діяльності Малої академії наук України у сфері музейної педагогіки є співпраця із науковими та освітніми закладами. Зразком такої співпраці є створення «Музею Олеся Гончара» [2] у співпраці із Інститутом філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мал. 3. Музей Олеся Гончара

Різновекторна робота Національного центру «Мала академія наук України» зі створення музейних просторів спрямована на реалізацію різноманітних музейних проектів, які забезпечують можливості для виконання дослідницьких, освітніх, культурологічних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онтологічний кабінет дослідження життя та творчості Тараса Шевченка в середовищі науково-освітнього порталу KOBZAR.UA: монографія [С. О. Довгий, О. Є. Стрижак, Т. І. Андрущенко, С. А. Гальченко, Л. С. Глоба, та ін]. К.: Інститут обдарованої дитини, 2016. 175 с.
2. https://museum-portal.com/ua/museum/muzey-olesya-honchara

Бабич М. М.,
Вчитель історії та правознавства КЗ «Зміївський ліцей № 2 імені льотчика-космонавта Ігоря Петровича Волка» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області
m.n.babi4@gmail.com

ІСТОРІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ (СУЧАСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ)

Дана стаття допоможе розглянути проблему пошуку нових методик викладання предмету «Історія» в освітньому закладі, як того вимагає сьогодення. У публікації порушується тема методики порівняння минулого та сучасного на кожному уроці, так би мовити крізь призму часу. Увага автора була звернена на синергію лекційного супроводу та візуалізації, дискусів, особливо при дистанційній формі навчання, що дає змогу усім учасникам освітнього процесу заглибитися в історичне минуле та критично осмислити події сучасності.

Проблема, про яку йде мова, мало освітлюється в освітній програмі з історії, тому потребує більш детального аналізу та висвітлення. У публікації наведено глибокий та детальний аналіз методики викладання актуальних уроків з історії через використання сучасних художніх, документальних фільмів, а також дослідницьких проєктів та блогерства.

Ключові слова: призма часу, критичне мислення, синергія лекційного супроводу і візуалізації, дискус, сучасні історичні фільми, дослідницькі проєкти, блогерство, медіаграмотність.

«Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани», – безсмертний вислів М.Т. Рильського.

Ще у студентські часи, у стінах альма-матер ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, цей вислів мав неабияке значення для мене, як майбутнього педагога. Сьогодні, я як

учитель починаю кожен свій урок, саме з цього вислову. 15 років учителювання дають змогу оцінити важливість викладання предмету історії для майбутнього нашої країни, для наших дітей.

Не можна не погодитися з цитатою Л. Якубової, докторки історичних наук: «У стані війни (а вона триває понад вісім років) національна історія стає зброєю і таким само символом національного суверенітету, як територія, гімн, стяг, герб, Конституція. Відвернутися від неї – означає втратити частину суверенітету й суб'єктності»[1]. Як зацікавити учнів на уроці, як мотивувати їх до вивчення історії? Перш ніж відповісти на це питання, сам учитель повинен усвідомити своє значення на уроці і всю важливість своєї роботи. Сучасний науковець І. Стамбол, кандидат історичних наук, говорить у своєму інтерв'ю: «Насправді, обговорення питання, навіщо українцям їхня власна історія, схоже на обґрунтування необхідності води для риби. Доводилося чути неодноразово, як чимало дорослих людей сприймають історію як типовий шкільний предмет: «не вчив», «не любив», «мав поганого вчителя» – тому й «не знаю». І їм непогано, ніби, живеться. Аж поки не виникає хоч якогось суспільного руху (а в Україні це часте явище), і тоді ці люди, без історичних знань, не мають вибору, окрім як безпорадно озиратися на всі боки. Або ж заперечувати культурні, деколонізаційні, декомунізаційні чи релігійні зміни безглуздою мантрою: ми проти змін, бо «так було завжди». Скільки це «завжди» тривало й чому вони його захищають – їм невідомо» [1].

Наразі існує багато різних методик викладання історії в закладах освіти. Особисто мені більш до вподоби перший в Україні за часів незалежності посібник «Методика навчання історії в школі» відомих вчених-фахівців з методики історії та суспільствознавчих дисциплін О. Пометун та Г. Фреймана, це основи теорії та методики навчання історії, тут міститься значна кількість принципово нових авторських положень щодо теорії навчання історії, велика кількість методичних порад і прикладів уроків, методів і технологій навчання, прийомів, пізнавальних завдань [2]. Однак сьогодення вимагає від вчителя пошуку нових методик викладання предмету «Історія» в освітньому закладі. Особисто я не боюся цих викликів та постійно вдосконалюю методику викладання свого предмету. Дистанційне навчання дає нові можливості розвивати цю практику. Для себе обрала методику порівняння на кожному уроці минулого та сучасного, так би мовити «крізь призму часу» з використанням сучасних історичних фільмів, як художніх так і документальних, а також дослідницьких проектів.

Зупинюся на конкретних прикладах. Головне завдання, яке я ставлю перед собою, готуючись до уроку, викладено в таких тезах:

– щоб зрозуміти події сучасності, необхідно зазирнути в минуле;

– для розуміння історії сьогоднішнього дня необхідно проаналізувати помилки вчорашніх подій;
– історичні події відбуваються у циклічній послідовності.

Кожен урок повинен стати для учнів унікальною подією, своєрідною капсулою часу. Практикою доведено, що високу ефективність мають уроки, які супроводжуються візуальними матеріалами. Необхідно зосередити увагу на унікальному дослідницькому проєкті «Код нації» телеканалу «Україна». Автори фільму демонструють, що саме дозволяє українцям проносити національну ідентичність крізь сторіччя, де закладені таємні алгоритми, які відроджують головні історичні риси української нації [3]. Сучасні дослідження, які відкривають нові сторінки історії, необхідно одразу опрацьовувати на уроках в закладах освіти, обговорювати. Перш за все це дає розуміння того, що історична наука не стоїть на місці, вона не застаріла наука, сучасні методи дослідження допомагають розкрити нові, цікаві, подекуди інтригуючі події минулого.

Учні 7 класу вивчають тему «Русь-Україна». Саме при з'ясуванні біографічних даних Ярослава Мудрого пропоную учням переглянути відео вдома, як випереджальне домашнє завдання або короткий сюжет на уроці про нещодавні дослідження, які демонструються у фільмі Акіма Галімова, де команда найкращих істориків та археологів намагається відновити справжнє обличчя засновника династії – Ярослава Мудрого[4].

За навчальною програмою учні 8 класу протягом року вивчають козацтво. Однією з тем є правління гетьмана Івана Мазепи. Саме на цьому уроці пропонується перегляд історичного дослідження, створений телеканалом «1+1». «Україна. Повернення історії» – це масштабне історичне дослідження, яке викриває тисячолітню брехню. Тут вперше можна побачити справжнє обличчя Івана Мазепи, якому на пізніших портретах домалювали щоки та підборіддя [5]. Така візуалізація уроку допомагає учням зрозуміти всю важливість постаті, детально вивчити та запам'ятати біографічні дані та головні досягнення.

На початку освітнього процесу в 9 класі, коли починається вивчення теми з поняття «Історична пам'ять», головним відео є «Код нації». Мова там йдеться і про мову, і про вишиванку, і про порівняння між собою слов'янських особливостей між національностями[3]. Саме даний відеосюжет дає головну мотивацію для вивчення історії, її пізнання та цінності.

Учнів-старшокласників я навчаю критичному мисленню через використання сучасних українських документальних, художніх фільмів та серіалів:

1. «Тіні забутих предків». Знакова стрічка в історії українського кіно. Сергій Параджанов зумів передати на екрані самобутню культуру Карпат, ні з чим не зрівнянну фольклорну стихію гуцулів, їхні багатовікові звичаї та обряди. Цей

новаторський для свого часу фільм заклав основи українського поетичного кіно, а після акції проти арештів українських інтелектуалів став одним з головних символів дисидентського руху та боротьби українців з радянським режимом. «Тіні забутих предків» здобули світову славу, стрічку показували на фестивалях у Венеції, Локарно, Барселоні, Нью-Йорку та Лондоні. Фільм відреставровано та оцифровано Національним центром Олександра Довженка [6].

2. «І будуть люди». Серіал, знятий за мотивами однойменного роману Анатолія Дімарова, розповідає про долю 12-ти головних героїв в Україні 20-х років минулого століття. Усі вони зіткнуться з жорсткими реаліями того часу: Першою світовою війною, революцією та приходом радянської влади. Також кожен із персонажів зіткнеться з особистою драмою: любов'ю, втратою близької людини, розчаруванням, страхом. Історична достовірність і реалістичність змусять глядача не тільки щиро співпереживати героям, а й відчути атмосферу темного періоду історії України, що давить[7].

3. «Чужа молитва» Основою сюжету стала реальна історія молодої кримськотатарської дівчини Саіде, яка під час окупації нацистами Бахчисарая та депортації кримськотатарського народу, врятувала життя 88 єврейським дітям. Дівчина працює вихователькою у притулку для татарських дітей-сиріт, коли зустрічає хлопчика Іцхака, який разом з іншими єврейськими дітьми переховується від німецьких окупантів. Незважаючи на загрозу для власного життя, Саіде бере під свій захист вихованців та видає маленьких євреїв за татар - дає їм нові імена, навчає мови, звичаїв і молитов [8].

4. «Вінчання зі смертю». Кінець 30-х років. Лейтенант Щербаков отримав наказ розстріляти кількох «ворогів народу»‘. Несподівано на місці злочину опинилося сільське весілля. Згідно з інструкцією свідків теж знищували... [9]

5. «Чорний ворон». Україна, 1922 рік. Період, коли шансів на збереження власної держави вже не залишалось. Колишній офіцер УНР Іван разом зі своєї вагітною дружиною Тіною приїздить до свого батька. Він помічає, що місцевість поповнюють новоприбулі полки ГПУ. Ця операція була проведена для зачистки усіх повстанців, які ще продовжували боротьбу проти радянської влади. Іван, на прізвисько Чорний Ворон, не збирається терпіти знущання над власною сім'єю та рідним краєм і виходить на шлях протистояння загарбникам. [10].

6. «Крути 1918». В основі сюжету стрічки – реальна історія бою на залізничній станції Крути взимку 1918 року, коли чотири сотні українських студентів і гімназистів стали проти багатотисячної російської Червоної гвардії. На тлі доленосних подій в країні двоє братів Андрій і Олекса Савицькі закохуються у прекрасну Софію [11].

7. «Століття Якова». Цей фільм є надзвичайно хвилюючою романтичною драмою кохання сільського парубка Якова, що розпочалася ще під час

польського володарювання на Заході України і тривала до наших днів, основана на справжніх подіях, правдивій історії [12].

8. «Кіборги». Фільм про бої в Донецькому аеропорту під час збройного конфлікта на Донбасі [13].

Особливу увагу хочу привернути на український серіал «Сага». Його доречно переглядати учням-одинадцятикласникам при підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання. Історія родини Козаків починається перед Першою світовою війною. Протягом століття Козаки, разом з країною, переживають всі біди і випробування, що випадають на долю України, проходять через війни, голодомор, зміну політичних курсів... Вижити в цьому вирі допомагає міцний фундамент, на якому сім'я тримається всі ці роки: «що б не відбувалося навколо, ми – родина». Нерідко ця основа «сімейного кодексу» піддається випробуванням. Суперництво в коханні, різниця в світоглядах, маленькі і великі сутички - всього цього не вдається уникнути Козакам, так само, як і мільйонам інших українських сімей... Що чекає Козаків в майбутньому? Чи зможуть вони зберегти свій унікальний світ, в якому є місце для всього - сміху, сліз, самопожертви, зради і великої любові, яка вже століття оберігає і згуртовує цю сім'ю? [14] Кожна серія цього серіалу дає змогу зрозуміти всю історію.

Таким чином, учні знаючи весь матеріал, який вивчили протягом усього освітнього процесу, зможуть зрозуміти через історію однієї сім'ї, сутність історії і оцінити вплив історичних подій на сучасність. Вважаю, що цей перелік фільмів повинен побачити кожен українець, незалежно від віку.

Обраний мною підхід синергії лекційного супроводу та візуалізації, особливо при дистанційній формі навчання, дає змогу всім учасникам освітнього процесу заглибитися в історичне минуле та критично осмислити події сучасності. Вважаю за необхідне проведення історичного порівняльного аналізу з тем, наприклад «Революція 1917 р.» та «Революції гідності», де учні мають змогу продемонструвати свої знання та проаналізувати вплив минулого на сучасність.

Не залишаються поза увагою також питання блогів та блогерів. Сучасне життя складно уявити без інтернету. Стрімкий розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення явища блогерства, яке сьогодні займає велику частину життя пересічної людини. Блогери, або так звані «лідери думок», – це харизматичні особи, які чинять вплив на інших і є зразком наслідування для багатьох людей. Блогерам відомі секрети маніпулювання свідомістю людей в інформаційному суспільстві, особливо осіб, не здатних до аналізу та критичного мислення. З огляду на стрімкість поширення блогерства та його разючий вплив на людей різного віку і соціального статусу, дослідження явища блогерства в соцмережах із позиції реалізації його поліфукційності є актуальним і зумовленим потребами сучасної історичної науки. Спілкуючись зі своїми учнями, я не сторонюсь сучасних тенденцій, а активно

використовую питання блогерства на уроках. Одинадцятикласники, переглядаючи TikTok чи стріми блогерів, критично осмислюють і порівнюють сучасні події через історичні поняття, явища та факти. Свої думки вони висловлюють під час дискусів на уроці, а моїм завданням є вислухати та допомогти правильно зрозуміти, підтвердити чи спростувати їхнє бачення, навчити медіаграмотності в інформаційному просторі. Такі дискусійні уроки проходять завжди жваво та захоплюють учнів, викликаючи інтерес до вивчення історії. Прізвища блогерів, робота яких висвітлює сучасний стан України у світі, діти пропонують самі. Серед них О. Арестович (український блогер, актор, політичний і військовий оглядач, організатор психологічних семінарів і тренінгів та благодійного фонду для психологічної підтримки учасників АТО. Спікер ТКГ та радник з інформполітики Голови української делегації в Мінській групі та позаштатний радник голови Офісу Президента України Андрія Єрмака з питань стратегічних комунікацій у сфері нацбезпеки та оборони)[15], М. Фейгін (російський політичний і громадський діяч, колишній адвокат, блогер, кандидат юридичних наук (1999), депутат Державної Думи РФ (1994-1995), віцемер Самари (1997-2007) [16].

Прізвища блогерів, які висвітлюють сучасний стан України через призму історії здебільшого доводиться рекомендувати безпосередньо мені. Я звертаю увагу на О. Палія (український історик, експерт-політолог, політичний консультант)[17], братів Капранових (українські письменники, видавці, публіцисти, громадські діячі, блогери)[18] та ін.

Саме такий методичний підхід вивчення історії крізь призму часу дає змогу аналізувати сучасні політичні, економічні, міжнародні та культурні зв’язки. У наших дітей є можливість правильно оцінювати історичні події, навчатися на помилках наших предків і робити висновки на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чому історія — на часі? Пояснюють науковці [Електронний ресурс] / Ольга Петренко-Цеунова. – 2022. https://tyzhden.ua/History/255360
2. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – Київ : Генеза, 2006. – 328 с.
3. Дослідницький проект «Код нації» (повний випуск) [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=WRLJfioTVcI&ab_channel=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%94%D1%80
4. «Україна. Повернення історії» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=vcs_wzmfv38&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1

5. «Україна. Повернення історії» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=9YUebfDQPsY&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1
6. «Тіні забутих предків» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=T3kMo7wtHpg&ab_channel=%D0%A1%D0%B0%D0%B4%D0%B1%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8C
7. «І будуть люди» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=YITrG0IqAs0&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%A1%D0%A2%D0%91
8. «Чужа молитва» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=4_5kxvBXrGI&ab_channel=UAKINO
9. «Вінчання зі смертю» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=kNIZwyRuf8g&t=2s&ab_channel=HistoryUkraine
10. «Чорний ворон» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=u0Et3egoDSo&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1
11. «Крути 1918» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=vNHqeLzraXA&ab_channel=KoliaYarmoliuk
12. «Століття Якова» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=AiSqm1X-OYk&t=3s&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB1%2B1
13. «Кіборги» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=EmZRNkbhgQU&ab_channel=%D0%90%D0%A2%D0%9E%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%92%D0%94
14. «Сага» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=Ym1WlfdXsvQ&t=3s&ab_channel=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%94%D1%80
15. Alexey Arestovych [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/channel/UCjWy2g76QZf7QLEwx4cB46g
16. ФЕЙГИН LIVE [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/channel/UCQVtD_N4OeD-9PshBq7NwyQ
17. Олександр ПАЛІЙ [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/c/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%9F%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%991
18. імені Т.Г. Шевченка [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/channel/UC1Q2MLy0DEswY-1ZheTcYig

Бабіцька Галина Олександрівна,
вихователь дошкільної середньої групи,
Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №4 "Казка"
Южненської міської ради Одеського району Одеської області
E-mail: galinababitskaya121@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Досвід включає теоретичне обґрунтування доцільності впровадження проєктної технології у освітній процес у закладі дошкільної освіти, що сприяє творчому ставленню малюків до навколишньої дійсності, розумінню причинно-наслідкових взаємозв'язків у світі, реалізації дитячої особистості. Матеріали статті допоможуть педагогам організувати роботу над складанням проєктів, розвити пізнавальну мотивацію дітей, їхню самостійність, ініціативність, допитливість, творчу активність.

Ключові слова: проєктна діяльність, психолого-педагогічне проєктування, інтегративна освітня діяльність, організація проєктної діяльності, види проєктів, покроковий алгоритм, діти дошкільного віку, планування педагогічного процесу.

Experience include the theoretically priming feasibility of implementation project technology at the educational process at the institution of preschool education. The materials of the article will help teachers to organize the work on the folding of projects, to develop the motivation of children, their self-reliance, initiative, productivity, creative activity.

Key words: project activity, psychological and pedagogical project, integrative illumination of activity, organization of project activity, see projects, sub-project algorithm, children of preschool age, planning of pedagogical process.

В сучасних умовах розвитку освіти в Україні виняткового значення набуває питання становлення творчої особистості, виявлення та розвиток її здібностей. З дошкільного віку малюк має оволодіти способами здобуття потрібної інформації, вміннями аналізувати, систематизувати, розуміти причини й робити висновки, що знадобляться йому в усьому подальшому житті. Тож сьогодні в системі освіти змінено пріоритети з навчання на розвиток дитячої особистості, з накопичення нею «багажу» знань на вміння їх здобувати та застосовувати у конкретних життєвих обставинах. Це диктує педагогам необхідність обирати більш ефективні засоби виховання і навчання на основі сучасних методів і нових інтегрованих технологій. Одним із досягнень науковців і практиків стала технологія педагогічного проектування, орієнтована на нові завдання освіти.

Метод проектів не є принципово новим у педагогіці. Вперше його запропонував на початку минулого століття американський філософ та педагог Джон Дьюї. Марія Монтессорі першою використала метод проєктів у

дошкільному навчанні. Значний вклад у розробку проєктного метода вніс П. П. Блонський, Б. В. Ігнат'єва, М. В. Крупеніна. Сьогодні народжений на основі ідеї вільного виховання метод проєктів успішно інтегрується у системі сучасної освіти. Новий виток інтересу до проєкту як способу організації життєдіяльності дітей, пояснюється його потенційною інтегративністю, відповідністю технології розвивального навчання, забезпеченням дитячої активності в освітньому процесі.

Технологією психолого-педагогічного проєктування я зацікавилися у 2004 році, розпочинаючи роботу над обласною проблемою «Педагогічні стратегії розвитку інноваційної особистості», вивчаючи досвід роботи ДНЗ №53 м. Житомир та з публікацій науковців Інституту психології ім. П.С. Костюка АПН України, зокрема доктора психологічних наук Т.О. Піроженко. Спираючись на власний досвід можна зазначити, що суть методу проєктів, як педагогічної технології, полягає у стимулюванні інтересу дітей до різних проблем, розв'язання яких потребує певних знань і експериментально-пошукових дій. Через проєктну діяльність діти мають змогу застосувати наявні знання в різних умовах, отримуючи практичний результат та набуваючи нових знань і досвіду. Це в повній мірі відповідає змісту Базового компоненту дошкільної освіти, головною вимогою якого є розвиток особистості та життєвої компетентності дитини.

Велика перевага проєктної діяльності, на наш погляд, полягає у тому, що вона:

- сприяє розвитку у дитини цілісного уявлення про світ;
- допомагає зв'язати навчання з життям;
- формує навички пошукової діяльності;
- розвиває пізнавальну активність, творчість, самостійність;
- уміння спілкуватися та співпрацювати з дорослими та однолітками;
- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати (за допомогою вихователя);
- максимально розкриває віковій потенціал дитини ;
- допомагає їй усвідомити свої можливості;
- навчає створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проєктної діяльності (створення книг «Книги-казок», «Моя сім'я», «Професії мами та тата», родинного дерева; виставки виробів з природного матеріалу; свята та розваги); представляти створене перед аудиторією; оцінювати себе та інших. Все це на мою думку сприяє подальшому успішному навчанню дітей у школі. Крім цього технологія проєктування передбачає відповідну організацію предметно-пізнавального простору групи, при якій відбувається його змінюваність в залежності від інтересів та можливостей дітей. Розвивальне середовище групи організовуємо згідно теми проєкту, таким чином, щоб усі його елементи

забезпечували та стимулювали вільний вибір і зміну видів діяльності дітей, створювали актуальні, доступні для їх розвитку проблемні ситуації.

Для дошкільної групи, в якій я працюю, проєктний метод можна представити як спосіб організації педагогічного процесу, заснований на взаємодії вихователів групи, спеціалістів д/с, батьків та дітей. Приймаючи участь в реалізації проєкту, наші батьки стають не тільки джерелом інформації, реальної допомоги та підтримки своїх дітей та педагогів, а й безпосередніми учасниками навчального процесу. Вони збагачують свій педагогічний досвід, відчувають почуття причетності задоволеності від своїх успіхів та успіхів своєї дитини. Таким чином робота з батьками з педагогічної просвіти набуває якості партнерської взаємодії.

Теми групових проєктів обираємо відповідно до змісту педагогічної роботи за програмою «Дитина» та «Впевнений старт». Сумісне виконання проєктних завдань сприяє значному розвитку пізнавальної, емоційно-вольової сфер наших вихованців, розкриттю їх творчого потенціалу, вихованню ініціативності.

Плануючи роботу в рамках тематичного проєкту обов'язково враховуємо інтереси дітей групи, їх можливості та потреби, а також наші власні можливості, матеріальні та методичні ресурси нашого садочку. Все це не обмежує наших дій, як вихователів, жорсткими нормами, що повністю відповідає вимогам програми, яка орієнтує нас на гнучку, менш регламентовану та формалізовану організацію дитячої життєдіяльності.

Робота за проєктною технологією надала нам змогу вдало поєднати різні методи і форми діяльності дітей, такі як: ТРВЗ, моделювання, експериментування, спостереження, гру, рефлексію тощо. Таким чином будь який проект представляє собою поєднання дослідницької, творчої, ігрової та практичної діяльності дітей, одна з яких домінує. Тому, на мою думку, дуже важливою є робота над складанням проєкту. В дошкільному закладі вихователь виступає координатором проектної діяльності. Тому спочатку потрібно визначити далеку та близьку перспективи, окреслити план дій, ресурсів для їх виконання і, реалізувавши власний проєкт, оцінити, чи вдалося досягти поставленої мети.

Незалежно від тематики та тривалості робота по реалізації кожного психолого-педагогічного проєкту складається з шести етапів: мотиваційного; інформаційного; репродуктивного; узагальнюючого; творчого; рефлексивно-оцінювального, кожний з яких має свою мету та характеризується певними формами роботи та результатами.

Зараз я пропоную вашій увазі власний тематичний проект «Зимова казка», який реалізували разом з дітьми старшої групи, залучивши до його виконання інструктора з фізкультури, музичного керівника та батьків наших вихованців.

Тема проєкту: «Зимова казка»; вікова група: старша; тривалість: 3 тижні; тип проекту: пізнавально-творчий.

Мета: Закріпити знання дітей про сезонні зміни, вчити встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі. Поповнювати словниковий запас дітей словами назвами предметів, явищ , дій, ознак. Поглибити знання дітей про казки, їх виникнення. Вчити складати план своєї діяльності для досягнення якісного кінцевого результату. Розвивати зв'язне мовлення , фантазію, творчі здібності. Виховувати дбайливе , поважне ставлення до природи, а також доброту, ніжність, поетичність.

І. Мотиваційний етап (2 дні)

Мета: Викликати у дітей бажання створити спільний задум. Визначити завдання , зміст і форми діяльності направлені на його реалізацію.

Вид діяльності	**Зміст**	**Час втілення (прогулянка, ранок, І пол. дня, ІІ пол. дня)**
Бесіда	Нагадати дітям про те, що розпочався перший тиждень зими. Згадати назву зимових місяців. Прочитати вірш про грудень.	Ранок
Спостереження	За змінами в природі, які відбулися з настанням зими. Діагностувати вміння вживати вислови з літературних творів.	Прогулянка
Спеціально організована діяльність (заняття)	Ознайомлення з навколишнім, художня література. Тема :" Кошик казок. Як реалізувати задум?" Мета: Виявляти знання дітьми авторських та народних казок, літературних та казкових героїв; вміння розрізняти жанр твору (вірш, казка, оповідання); вміння зв'язно , послідовно і зрозуміло переказувати знайомі казки та добирати прикметники до іменників. Логіко-математичний розвиток Тема: " Число та цифра сім". Мета: Вправляти дітей у кількісній та порядковій лічбі в межах 7 , розрізненні цифр 1 – 7 , їх співвідношенні з кількістю героїв казки (" Коза та семеро козенят"), розміщених хаотично, лінійно, по колу. Розвивати логічне мислення , увагу , дрібну моторику рук.	І пол. дня І пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і с/р/і будівельно – конструктивні ігри	" З якої казки ? ", " З якої казки я прийшов?", " Назви казкових персонажів", " Коли це буває ?". " Безпритульний заєць", " Хто далі кине ?", " Санний потяг ", " Вовк та козенята ". "Магазин одягу". "Казковий будинок".	І пол. дня І пол. дня та ІІ пол. дня ІІ пол. дня ІІ пол. дня

Вид діяльності	Зміст	Час втілення (прогулянка, ранок, І пол. дня, ІІ пол. дня)
Ручна праця	Виготовлення казкового будинку. Мета: Виховувати вміння ставити перед собою мету планувати й організовувати хід роботи , добирати потрібний матеріал. Розвивати фантазію. Вдосконалювати навички вирізування і охайного наклеювання.	ІІ пол. дня
Художнє слово	" Срібні дерева" А.Перов. " Перший сніг" В.Чубенко.	І пол. дня
Індивідуальна робота	З малоактивними дітьми за результатами педагогічного обстеження.	ІІ пол. дня
Робота з батьками	Познайомити батьків з новим проєктом. Провести анкетування на тему: " Які казки любить ваша дитина".	ІІ пол. дня

ІІ. Інформаційний етап (5 днів)

Мета: Сформувати систему знань, умінь і навичок для реалізації проєкту та проявів творчості і фантазії.

Бесіди	" Чому потрібно берегти книжку ?"	Ранок
Спостереження	За погодою. Ясно чи похмуро, чи є вітер, який він ? Чому кажуть , що " зимове сонце крізь сльози сміється. " Похмурого дня звернути увагу на колір неба. З чим можна порівняти хмари. Запропонувати скласти казку про хмаринку. За снігом. Розширити знання про те , як утворюється сніг . Який іде сніг – мокрий чи сухий ? Мокрий – коли на дворі відлига , сухий – у морозну погоду.	Прогулянка
Пошуково – дослідницька діяльність	1.Чому тане сніг у руці ? 2.Лід – твердий , слизький . Твердість діти обстежують на дотик, або ударяючи якимось предметом. Переконуються , що слизький – ковзаються по льодяних доріжках. 3. Колір і форма льоду. Запропонувати дітям пофарбувати воду в різний колір. Розлити воду в різні форми, винести на мороз.	Прогулянка Прогулянка
Спеціально організована діяльність (заняття)	Мовленнєве спілкування, художня література. Переказ казки " Морозко". Мета: Виховувати інтерес до казок ; вміння розуміти персонажів , висловлювати своє ставлення до різних вчинків; навчати дітей розуміти структуру казки: зачин, основна частина, кінцівка. Розвивати зв’язне мовлення , фонематичний слух. Логіко-математичний розвиток.	І пол. дня

Бесіди	" Чому потрібно берегти книжку ?"	Ранок
	Геометричні фігури. Мета: Виховувати пізнавальний інтерес до математичних завдань, почуття відповідальності за доручену справу. Мандруємо до Снігової королеви. Закріплюємо знання геометричних фігур за допомогою невеличких частин льоду. Розвиваємо логічне мислення дрібну моторику рук. Дитина і навколишній світ. Як до нас приходить книжка? Мета: Виховувати бережливе ставлення до книг, вміння користуватися ними; повагу до праці людей, які створюють книги. Розвивати пізнавальну активність. Дати дітям знання про процес створення книжки. Ознайомити з професіями людей, які виготовляють книжки: письменник , художник, друкар. Малювання. "Прийшла зима". Мета: Засвоїти техніку по вологому.	І пол. дня І пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і с/р/і будівельно – конструктивні ігри	" Продовжи казку ", " Розкажи " (розповідь казок за серією малюнків). " Опиши казкового героя", " Поділи слово на склади", " Визнач перший звук у назві казкового персонажа ", " Де заховався предмет ? ", " Розплутай клубок і прочитай ", " З якої казки я прийшов ? ", " Як створюється книжка ? " " Хто далі кине сніжку ?", " Була в лісі", " Два морози", " Мороз – Червоний ніс", " Третій зайвий", " Мовчанка","Впізнай по голосу", " Пастка", " Проїдь у ворітця". "Бібліотека". "Будинок для казкарів".	І пол. дня та ІІ пол. дня І пол. дня та ІІ пол. дня ІІ пол. дня ІІ пол. дня
Розваги	Настільний театр " Снігуронька"	ІІ пол. дня
Художнє слово	Читання казки " Снігова королева". Вірші " Падав сніг " Т.Коломієць. " Тихо падає сніжок" П.Мостовий. "Сніжинки" У.Білоус.	ІІ пол. дня
Індивідуальна робота	Із звуковимови та мовленнєвого спілкування – з окремими дітьми складати казки.	ІІ пол. дня
ОБЖ	Як поводити себе під час ожеледиці та на водоймі взимку?	ІІ пол. дня
Робота з батьками	Запропонувати батькам щоденно читати дітям казки , звертати увагу на зачин , кінцівку.	

ІІІ. Репродуктивний етап (2 дні)

Мета: Практично застосовувати набуті навички та вміння.

Спостереження	**За птахами. Як ми можемо допомогти птахам взимку?**	**Прогулянка**
Пошуково – дослідницька діяльність	Чим схожі та відмінні горобчик і синичка, голуб і ворона? Що вони люблять їсти? Пригадати вірші, загадки, народні прикмети про птахів. Яка вода швидше замерзне: Чиста чи солодка? Поставити стакани с чистою і солодкою водою на мороз. Зробити висновок.	Прогулянка І пол. дня
Спеціально організована діяльність (заняття)	Мовленнєве спілкування, аплікація. Тема: Складання колективної розповіді про зиму. Аплікація – колаж " Зимове дерево". Мета: Вчити дітей складати колективно – описово розповідь за картиною, поглибити знання про зимові розваги. Розвивати зв'язне мовлення. Виховувати у дітей любов до природи. Використовувати в роботі з дітьми нетрадиційні методи з образотворчої діяльності (колаж). Малювання " Зимові розваги". Конструювання. За сюжетом казки "Снігова королева". Мета: Стимулювати у дітей творчу ініціативу, винахідливість в поєднанні різних матеріалів.	І пол. дня ІІ пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і с/р/і будівельно – конструктивні ігри	"З якої казки герої?", " Який я?", "Розкажи казку за серією малюнків", " Добро чи зло?", " Виклади назву казкового персонажа", "Придумай казку". "Мовчанка", "Малюнок слідами на снігу","Дожени казкового персонажа". "Магазин книжок", " Книжкова лікарня". "Підставка для ялинки".	І пол. дня І пол. дня та ІІ пол. дня ІІ пол. дня
Художнє слово	Вірші " Ой, метелиця – зима", "Снігова баба" Т.Мезенцева.	ІІ пол. дня
ОБЖ	д/і "Школа пожежників". Мета: Формувати в дітей знання про правила пожежної безпеки під час святкування Новорічних свят.	І пол. дня
Індивідуальна робота	З окремими дітьми вчимося складати розповіді за власними малюнками.	ІІ пол. дня
Робота з батьками	Малювання вдома разом з дітьми на тему " Лісова красуня"	

IV. Узагальнюючий етап (2 дні)

Мета: Узагальнити і систематизувати знання , вміння , навички.

Спостереження	Пригадати назви дерев та кущів, що ростуть на території дитячого садка. Пояснити , як взимку можна впізнати дерева за кроною, кольором кори. Що спільного між кущем і деревом , що відмінного ? За снігом та сніжинками. Уяви себе сніжинкою в польоті. Розкажи про свої пригоди.	Прогулянка
Спеціально організована діяльність (заняття)	Мовленнєве спілкування на тему "Зимова казка". Мета: Складання творчих розповідей за власними малюнками.	І пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і	"Визнач перший і останній звук в назві казкового героя", " Поділи слова на склади", "Закінч розповідь". "Мороз – Червоний ніс", "Проїдь у ворітця", "Дожени казкового героя".	І пол. дня Прогулянка
ОБЖ	Бесіда:"Свято Новий Рік". Хлопавки та феєрверки. Чи можна без дорослих так розважатися.	Ранок

V. Творчий етап (2 дні)

Мета: Реалізувати творчий спільний задум.

Спостереження	Який місяць закінчується? Який наступний? Запропонувати дібрати слова (синоніми): Злий, морозний. Який сьогодні день тижня? Який буде завтра? Підвести підсумок спостережень у календарі погоди за грудень.	Ранок
Спеціально – організована діяльність (заняття)	Мовленнєве спілкування, аплікація. Створення " Книги казок". Мета: Виховувати інтерес до виконання спільного завдання, викликати бажання створити колективну роботу. Ліплення. "Зимова красуня".	І пол. дня ІІ пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і	"Придумай іншу розв’язку до казки ", "А що було б , якби …?" "Зроби фігуру", "Влучи в ціль", "Дожени казкового персонажа", "Переплуталися правила"	І пол. дня І пол. дня та ІІ пол. дня
СХД	Складаємо казку "Знайомі герої в нових обставинах".	ІІ пол. дня
Розвага	КВК "Подорож у країну казок".	І пол. дня
Робота з батьками	Оформити ширму "Казковий дивосвіт".	

VI. Рефлексивно-оцінювальний етап (1 день)

Мета: Усвідомити набутий за п’ять попередніх етапів досвід , порадіти своїм та чужим успіхам.

Спостереження	За снігом. Запропонувати дітям разом зліпити сніговита, або інші фігури зі снігу.	Прогулянка
Спеціально – організована діяльність (заняття)	Мовленнєве спілкування. Тема: Казкові перлинки з нашої торбинки. Мета: Виховувати стриманість у дітей, уміння вислуховувати думку одне одного; розвивати фантазію, уяву, пам’ять; здійснити подорож у зворотному часі. Що найбільше запам’яталося ? Яка робота була найцікавішою ? Чого ми навчилися за цей час.	І пол. дня
Ігрова діяльність д/і р/і	"З якої казки герої?", " Який я?", " Добро чи зло?", " Виклади назву казкового персонажа" "Мовчанка", "Малюнок слідами на снігу","Дожени казкового персонажа".	І пол. дня та ІІ пол. дня
Робота з батьками	Показати батькам виготовлену "Книгу казок". Висловити подяку тим батькам , які брали активну участь в житті групи протягом тематичного циклу.	

Висновок: В процесі роботи над циклом були уточнені та розширені наявні уявлення дітей про сезонні зміни у природі. Під час занять, спостережень, прогулянок, читання художньої літератури та інші види діяльності вчили дітей встановлювати між живою та неживою природою взаємозв’язки, а також поглибили знання дітей про казки та їх виникнення. Діти навчилися розрізняти жанри твору та самостійно складати розповіді за власними малюнками. Стали більш впевнені в собі. Як кінцевий результат була виготовлена книжка" Зимова казка" – творча співпраця батьків і дітей. Це дає можливість батькам долати шаблонний погляд на їх роль у дитячому садку – роль пасивного споживача освітніх послуг. В майбутньому плануємо і надалі розвивати творчі здібності дітей та зв’язне мовлення. На останньому етапі даного проекту діти запропонували тему наступного проекту " Весняна казка". Це говорить про те , що проект пройшов вдало.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буракова Ю.Д. Проектні технології у дошкільному закладі. - Харків : Основа,2009.
2. Зв’язун Т. Психолого-педагогічне проектування діяльності дошкільнят 5-го та 6-го років життя // Палітра педагога. 2008. № 1.
3. Марченко А. Метод проектів на службі у педагогів // Дошкільне виховання. 2008. № 1.
4. Піроженко Т.. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного навчального закладу. - Запоріжжя, 2003.

5. Токаренко Н. Проектна діяльність з дітьми старшого дошкільного віку// Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. №10.
6. Шаровська В. Метод занурення–сучасна модель навчання й виховання у різновікових групах // Палітра педагога. 2006. № 1,2.

Барабаш Л. М.,
директор Шандриголівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Лиманської міської ради Донецької області
ln.barabash.mail@gmail.com

STEM-ОСВІТА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ НАВИЧОК ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

У статті розглянуто актуальну проблему вдосконалення освіти обдарованих дітей, а саме застосування ідей STEM, як інноваційного підходу до розвитку експериментально-дослідницьких навичок учнів в процесі вивчення біології. Здійснено короткий огляд нормативно-правових документів, які спрямовані на активне впровадження STEM-освіти в Україні. Наголошується, що сьогодні STEM є одним з головних трендів інноваційної освіти.

Акцентовано увагу на те, що STEM-освіта дає можливість вчителю розвивати учнів відразу у декількох предметних областях – біології, хімії, інформатики, фізики, технології, інженерії, математики, що викликано переходом суспільства в цифрову епоху.

Розглянуто STEM підходи в в процесі вивчення біології.

Наведено приклади фрагментів інтегрованих STEM-уроків: у 6 класі за темою «STEM – подорож за книгою Роалда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», який був представлений на Всеукраїнській онлайн-конференції для освітянської спільноти Всеукраїнського конкурсу «Кращий ґендерночутливий онлайн STEM урок – 2020» у грудні 2020 року; у 8 класі з теми «Дихання», з інтригуючою назвою «Зумій земні спокуси побороть!», який став лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Творчий учитель – обдарований учень»; у 7 класі за темою «STEM – подорож у підводне царство «Різноманітність риб водойм України. Рибні страви та послідовність їхнього приготування.», який став переможцем Всеукраїнського конкурсу «Творчий учитель – обдарований учень».

Представлені результати STEM-освіти в процесі розвитку експериментально-дослідницьких навичок обдарованих дітей під час вивчення біології.

Ключові слова: STEM-освіта; концепція STEM-освіти; обдаровані діти; вивчення біології; експериментально-дослідницькі навички.

The article considers the actual problem of improving the education of gifted children, namely the application of STEM ideas as an innovative approach to the development of experimental and research skills of students in the process of studying biology. A brief review of regulatory and legal documents aimed at the active implementation of STEM education in Ukraine was carried out. It is emphasized that today STEM is one of the main trends in innovative education. Attention is focused on

the fact that STEM education gives the teacher the opportunity to develop students in several subject areas at once - biology, chemistry, informatics, physics, technology, engineering, mathematics, which is caused by the transition of society to the digital age. Considered STEM approaches in the process of studying biology. Examples of fragments of integrated STEM lessons are given: in the 6th grade on the topic "STEM-a journey through Roald Dahl's book "Charlie and the Chocolate Factory", which was presented at the All-Ukrainian online conference for the educational community of the All-Ukrainian competition "The best gender-sensitive online STEM lesson - 2020" in December 2020; in the 8th grade on the topic "Breathing", with the intriguing title "Know how to overcome earthly temptations!", who became a laureate of the All-Ukrainian competition "Creative Teacher - Gifted Student"; in the 7th grade on the topic "STEM - a trip to the underwater kingdom" "Variety of fish in water bodies of Ukraine. Fish dishes and the sequence of their preparation. The results of STEM education in the process of developing experimental and research skills of gifted children during the study of biology are presented.

Keywords: STEM education; the concept of STEM education; gifted children; studying biology; experimental and research skills.

У сучасних соціально-економічних умовах швидко змінюється суспільне життя, що у свою чергу, передбачає постійне і неперервне вдосконалення системи освіти та її складових, принципів і парадигм.

5 серпня 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію розвитку STEM-освіти, запровадження якої не тільки дозволить вчительській спільноті наочніше пояснювати необхідний матеріал, а й допоможе учнівству ще зі шкільної парти вчитися критичному мисленню та вдало комбінувати отримані знання для вирішення реальних життєвих ситуацій. Міністерство освіти і науки України одним із пріоритетів своєї діяльності назвало розвиток STEM-освіти, що орієнтована на природничі науки, технології та математику.

Впровадження STEM-освіти здійснюється відповідно до освітніх законів України та Наказу Міністерства освіти і науки України від 17.05.2017 № 708 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Науково-методичні засади створення та функціонування Всеукраїнського науково-методичного віртуального STEM-центру (ВНМВ STEM-центр) на 2017-2021 роки» та плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо розвитку STEM-освіти в Україні на 2019-2022 роки тощо [1].

STEM-освіта сприяє опануванню «навичок XXI століття» та створює фундамент для професій майбутнього. Адже одними із основних компетентностей школярів є навички логічного і математичного мислення та наукове розуміння природи і сучасних технологій.

STEM – це напрям в освіті, який поєднує в собі міждисциплінарний і проектний підхід, беручи за основу інтеграцію природничих наук в технології, інженерну творчість і математику. Навчати науці, технології, інженерного

мистецтва і математики інтегровано дуже важливо, оскільки ці сфери тісно взаємопов'язані на практиці.

Навчання – це не просто передача знань від учителя до учнів, це спосіб розширення свідомості і зміни реальності. У STEM-освіті активно розвивається креативний напрямок, що включає творчі та художні дисципліни (промисловий дизайн, архітектура та індустріальна естетика тощо). Тому що майбутнє, засноване виключно на науці, навряд чи когось порадує. Але майбутнє, яке втілює синтез науки і мистецтва, хвилює нас вже зараз.

Сучасна освіта перебуває на стадії реформування. Сьогодні урок не може не змінюватися. Це об'єктивний процес, на який впливає цілий ряд факторів: це і прийняття нового Закону «Про освіту», в основі якого лежить Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», впроваджуються нові освітні стандарти і на їх основі оновлені програми та підручники. Безумовно, вони потребують удосконалення форм навчання.

Ключові компетентності Нової української школи гармоніюють у системі STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості і як фахівця, і як громадянина.

В епоху розбудови інформаційного суспільства, у якому основним капіталом і головним ресурсом економіки стають знання, освіта стає не тільки провідною умовою самореалізації та самоактуалізації особистості, збагачення її творчого потенціалу, але й найважливішим фактором соціально-економічного та духовного піднесення держави, забезпечення її конкурентоспроможності на світовій арені. У зв'язку з цим система освіти має не тільки забезпечити успішну життєдіяльність громадян в умовах інноваційного типу суспільного життя, але й виховати інтелектуальну еліту нації.

STEM-освіта дає можливості викликати у дітей бажання самостійно мислити, формувати нестандартне, інженерне мислення, виховати інтерес до точних наук, розвивати винахідницькі здібності, зацікавити учнівство математикою, викликати бажання пізнавати світ та робити відкриття. А ще навчити спостерігати та зрозуміти як рослинний та тваринний світ дає невичерпний матеріал для розв'язання різноманітних інженерних завдань.

STEM – це напрям в освіті, який поєднує в собі міждисциплінарний і проектний підхід, беручи за основу інтеграцію природничих наук в технології, інженерну творчість і математику. Сучасна біологія – це комплексна наука, яка включає складні математичні розрахунки, хімічні та фізичні експериментальні дослідження, інженерні та технологічні конструювання. Тому інтеграція саме цих предметів важлива для сучасного випускника.

STEM – це акронім, утворений від слів природничі науки (Science), технологія (Technology), інженерія (Engineering) та математика (Mathematics).

STEM-освіта зосереджується передусім саме на цих дисциплінах, але пропонує вивчати їх не окремо одну від одної, а інтегровано, а також максимально практично.

На сайті Інституту модернізації змісту освіти добірка матеріалів про STEM-освіту починається з цитати «STEM-освіта – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять» [1].

Проблеми і перспективи різних аспектів STEM-освіти висвітлені в роботах як вітчизняних: Сліпухіна І. А. (сучасний фізичний експеримент у дидактиці STEM орієнтованого навчання, цифровий вимірювальний комплекс як формувальний чинник STEM-орієнтованого освітнього середовища), Барна О. В. (шляхи та методи впровадження STEM-освіти у навчально-виховний процес), Гончарова Н. О. (використання ігрових технологій у STEM-освіті), Васильєва Д. В. (реалізація STEM-підходів на уроках математики), Бутурліна О. В. (мотиваційна та технологічна готовність

учасників навчально-виховного процесу до впровадження STEM-освіти), Бережна Т. Л. (І. (STEM-освіта як елемент професійної компетенції вчителя), Горбенко С. Л. (STEM-освіта і обдарована молодь), Стеценко І. (STEM-освіта для дошкільників) тощо, так і зарубіжних науковців: Harrison, D. Langdon, B. Means, E. Peters-Burton, N. Morel, J. Confrey, A. House та інших [4].

Серед характерних рис STEM-проекту найчастіше, на думку Коваленко В., виділяють такі [6]:

посилення прикладної спрямованості навчання, його орієнтацію на виробництво, створення нових технологій;

розвиток творчого мислення школярів, їхньої креативності, залучення до дослідницької діяльності, вироблення здатності знайти якомога більше сторін і граней проблеми, вміння відійти від шаблону, знайти оригінальне розв’язання;

інтеграція знань.

Шмигер Г. наголошує, що у зарубіжній літературі науковці виділяють такі аспекти STEM-освіти [7]:

1. STEM-навчання – це зосередження на реальних завданнях і проблемах.

2. Уроки STEM орієнтуються на процес інженерного проектування.

3. STEM-навчання занурює учнів у практичний запит і відкрите дослідження.

4. STEM-навчання залучає учнів до продуктивної спільної роботи.

Для того, щоб засвоєння навчального матеріалу було більш повним, необхідно теоретичні знання обов’язково підкріплювати біологічними експериментом. Серед методів навчання, які є більш ефективними і дають позитивний результат під час

вивчення певних тем, слід відзначити навчальні проєкти, обговорення з учнями проблемних питань, групові практичні завдання тощо.

Однією з форм STEM-навчання є уроки або заняття з біології, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків і сприяють формуванню в учнів експериментально-дослідницьких навичок на основі цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються [2, 3]. Пропонуємо приклади фрагментів уроків, на яких через STEM- технологію можна реалізувати наскрізні лінії при вивченні біології [5].

Інтегрований STEM-урок біології, хімії та англійської мови «STEM-подорож за книгою Роалда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».»

Під час віртуальної подорожі на фабрику Віллі Вонка учні дізналися, що у 30 грамах шоколаду міститься 10 відсотків денної норми заліза, що шоколад містить вітаміни A, B, C, D і E, кальцій, калій та натрій, що для підняття настрою достатньо вдихати аромат шоколаду, що шоколад, як стверджують вчені Японії – дуже гарний засіб профілактики навіть проти деяких видів ракових захворювань.

В процесі уроку були проведені експериментальні дослідження:

І. Лабораторне дослідження «Танення шоколаду»

Для дослідів був використаний білий, молочний та чорний шоколад. Експериментальним шляхом учнями було виявлено, який шоколад тане швидше.

Висновки: білий та молочний шоколад тане швидше, повільніше спостерігається танення чорного шоколаду.

ІІ. Дослідження присутності сторонніх домішок в шоколаді

1. У колбу налити 25-30 мл гарячої води, опустити невеликий шматочок шоколаду (1 х 1 см).

2. Дочекатися повного розчинення шоколаду, вийшов шоколадний відвар.

3. До відвару шоколаду додали кілька крапель йоду. Якщо шоколад розмішаний борошнистими або крохмалистими речовинами, то відвар забарвиться в синій колір; відвар чистого нефальсифікованого шоколаду під впливом того ж реактиву забарвлюється злегка зеленуватим кольором.

Висновки: шоколадні відвари всіх виробників шоколаду забарвлюються злегка зеленуватим кольором, значить, вони дійсно не мають сторонніх домішок.

Інтегрований STEM-урок біології, хімії, географії, математики з теми «Дихання», з інтригуючою назвою «Зумій земні спокуси побороть!»

І. Під час проведення дослідів було доведено, що в результаті дихання виділяється вуглекислий газ і вода.

Дослід 1. Легені – органи виділення вуглекислого газу.

У пробірку налити вапняну воду та подихати через скляну трубочку, занурену у пробірку.

Висновок: Вміст пробірки стає каламутним внаслідок утворення нерозчинної солі – вуглекислого кальцію.

Дослід 2. Легені – органи виділення води.

Взяти холодну пробірку і подихати в неї.

Висновок: На стінках пробірки з’являються краплини води.

ІІ. Розглянуто склад тютюнових цигарок за наявністю в них хімічних речовин.

ІІІ. Під час повідомлення про склад та чистоту повітря розраховуємо експериментально-дослідницькі задачі:

1.У чистому житловому приміщенні в 1 м² повітря нараховується 20 тис. мікробів, у шкільному класі до початку уроків 260 тис. мікробів. У класі, після уроків у 5 разів більш, ніж до занять, а на вулиці – у 4 рази менше, ніж у житловому приміщенні. Скільки мікробів у класі та на вулиці?

2.Який об’єм повітря використає клас із 35 осіб за 45 хвилин уроку, якщо один учень в середньому робить 16 вдихів за хвилину по 500 см³ повітря?

Крім цього, під час розгляду складу тютюну, розраховуємо, скільки коштує шкідлива звичка, якщо людина палить за день 1 цигарку, 10 цигарок, 1 пачку цигарок. І скільки витрачається коштів на цю спокусу протягом тижня, місяця, року.

Інтегрований STEM-урок біології, хімії та трудового навчання у 7 класі за темою «STEM – подорож у підводне царство «Різноманітність риб водойм України. Рибні страви та послідовність їхнього приготування.»

Під час уроку діти з’ясували, що за хімічним складом риба багата на білки (14,5-22 %), жири (0,4-33,5%), мінеральні речовини (0,9-2,0%), вітаміни, які є в ікрі, молоках та інших органах.

Цікаво знати

В 100 г карася: води – 78,5г, білків – 17,7г, жирів – 1,8 г.

щуки: води – 79,3г, білків – 18,4г, жирів – 1,1 г.

минтаю: води – 81,9, білків – 15,9г, жирів – 0,9 г.

Перевірили наявність білків у складі м’яса риби, провівши лабораторне дослідження «Кольорові реакції білків»

(Перед виконанням роботи вчитель проводить інструктаж з безпеки життєдіяльності щодо проведення дослідів з використанням хімічного обладнання та реактивів).

1.Біуретова реакція

У пробірку наливаємо розчин білка (рибного бульйону) об’ємом 1 - 2 мл і додаємо декілька крапель розчину лугу. Приливаємо 1 мл розчину купрум (ІІ) сульфату. Як змінюється забарвлення? Про що це свідчить?

Висновок: В результаті реакції розчин у пробірці набуває фіолетового забарвлення. Це – якісна реакція на перевірку наявності білків у складі м’яса риби.

2. Ксантопротеїнова реакція

У пробірку наливаємо розчин білка (рибного бульйону) об’ємом 2 - 3 мл і додаємо 3 - 5 крапель розчину нітратної кислоти. Що відбувається?

Під дією нітратної кислоти білок згортається, відбувається денатурація – руйнування структури білка.

Уміст пробірки нагріваємо в полум’ї пальника. Що відбувається?

Під час нагрівання пробірки, білок набуває жовтого забарвлення.

У пробірку додаємо 2 - 3 мл розчину амоніаку. Що відбувається?

Забарвлення вмісту пробірки стає яскраво-жовтим.

Висновок: Проведені кольорові реакції – це якісні реакції на перевірку наявності білків у складі м’яса риби.

Під керівництвом вчителя трудового навчання учні виконали практичну роботу «Приготування страв із риби» за технологічними картками.

(Перед виконанням роботи вчитель проводить інструктаж з безпеки життєдіяльності під час користування посудом та інвентарем для приготування рибних страв, електричними приладами).

Технологічна картка №1. Обробка риби та підготовка її до використання.

1.Рибу очищають від луски спеціальним скребком-терткою в напрямку від хвоста до голови. При цьому рибу тримають за хвіст лівою рукою.

2.Розрізають черевце за допомогою ножа і обережно видаляють внутрішні органи.

3.Вирізають за допомогою спеціальних ножиць плавці.

4.Після цього рибу ретельно промивають холодною водою.

5.Для приготування страв рибу нарізають на порційні шматки.

Технологічна картка № 2. Приготування риби, смаженої в клярі.

Приготування цієї страви справа не складна, але вимагає певних навичок.

Для приготування риби в клярі нам буде потрібно:

філе риби - 500 г;

молоко 150-200 г;

борошно -150-200 г;

яйце куряче - 2 шт .;

сіль.

1.Філе риби порізати брусочками, посипати сіллю, збризкати олією та лимонним соком.

2.Витримати у маринаді 20 хвилин.

3.Розвести борошно теплим молоком, додати олію, жовтки, сіль, цукор і обережно перемішати – кляр готовий.

4.Кожен шматок риби вмокнути у кляр і покласти в олію на добре розігріту пательню.

5.Смажити до золотистого кольору.

6.Оформити готову страву зеленню.

Таким чином, проведені уроки підтверджують, що STEM поєднує у собі проектний та міждисциплінарний підхід, який наразі вчителі у всьому світі визнають кращим.

На відміну від класичної освіти, STEM-освіта є тим інструментом, що забезпечить успіхи дитини у світі майбутнього, адже саме за STEM-освітою вона отримує більше автономності, вчиться приймати власні рішення та брати за них відповідальність.

Система роботи за STEM-освітою з обдарованими дітьми в процесі вивчення біології в Шандриголівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів, має високі результати розвитку експериментально-дослідницьких навичок.

Потужною мотивацією заохочувального відбору молоді, яка згодом зможе реалізувати себе в науково-технічному напрямку є участь в обласних, Всеукраїнських та міжнародних олімпіадах, конкурсах, акціях, фестивалях природничого спрямування. Учні можуть самостійно обрати тему дослідження, алгоритм його проведення, цікаво оформити результати, презентувати на рівні закладу та подати до участі у конкурсах різних рівнів.

За 5 останніх років учні школи досягли високих результатів:

Назва конкурсу	**Результати участі**		
	обласний рівень	**Всеукраїнський рівень**	**міжнародний рівень**
Творчий конкурс “Сіверський Донець – очима молоді”	І м – 15 учнів ІІ м – 12 учнів ІІІ м – 8 учнів		
Обласний конкурс «Малі річки – життя Донбасу»	І м – 8 учнів ІІ м – 17 учнів ІІІ м – 15 учнів		
Всеукраїнська природоохоронна акція «Птах року»	І м – 17 учнів ІІ м – 10 учнів ІІІ м – 15 учнів	І м – 15 учнів ІІ м – 8 учнів	
Всеукраїнська природоохоронна акція «Проліска»	І м – 27 учнів ІІ м – 12 учнів ІІІ м – 16 учнів		
Всеукраїнський конкурс «В об´єктиві натураліста»	І м – 2 учні	ІІ м – 3 учні ІІІ м – 2 учні	
Обласний конкурс «Життя без сміття»	І м – 1 учень ІІ м – 3 учні ІІІ м – 3 учні		
Міжнародний екологічний конкурс «ЕКОжиття»			І м – 5 учнів ІІ м – 3 учні ІІІ м – 2 учні
Всеукраїнська інтернет-олімпіада «Крок до знань»		І м – 7 учнів ІІ м – 3 учні ІІІ м – 2 учні	

Назва конкурсу	Результати участі		
	обласний рівень	**Всеукраїнський рівень**	**міжнародний рівень**
Всеукраїнська наукова конференція для творчої молоді «ПЕРСПЕКТИВА-2021»		І м – 6 учнів	
XXII міжнародна науково-практична конференція «Відновлювана енергетика та енергоефективність у XXI столітті»			І м – 4 учні

Перемога учнів у конкурсах та олімпіадах підвищує рейтинг та створює імідж закладу, а учні відзначаються преміями управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради. За підсумками навчального року проходить Свято обдарованих дітей «Зустріч у мера», де кращі з кращих учнів отримують річну стипендію.

Барабаш Микола, випускник 2020 року – за підсумками 2018, 2019 років – стипендіат управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради, 2020 року – стипендіат Лиманського міського голови Лиманської міської ради.

Бодрьонок Юлія, випускниця 2022 року – за підсумками 2021 року – стипендіат управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради.

Саєнко Лілія, учениця 11 класу – за підсумками 2019, 2020 років – стипендіат управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради, 2021 року – стипендіат Лиманського міського голови Лиманської міської ради.

Щербакова Марина, учениця 11 класу – за підсумками 2021 року – стипендіат управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради.

Солод Ігор, учень 11 класу – за підсумками 2021 року – стипендіат управління освіти, молоді та спорту Лиманської міської ради.

Таким чином, очікуваними результатами навчання з використанням елементів STEM-освіти є такі сформовані вміння учнів:

- Вміють працювати з інформаційними джерелами;
- Опановують різні методики та форми проведення досліджень;
- Набувають навичок грамотного оформлення проведеного наукового дослідження;
- Готують та презентують наочний матеріал до теми дослідження;
- Обґрунтовують результати проведених досліджень;
- Вільно ведуть дискусію, доводячи актуальність та інноваційність проведених досліджень.

Для України створення системи розвитку обдарованої особистості, шляхом впровадження STEM-освіти, є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Нині і сама доля України залежить від того, як

ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина [4].

Створення умов для прояву творчих здібностей учнів – основна запорука розвитку обдарованості. STEM-освіта сприяє забезпеченню включення учнів у таку навчально-пошукову, експериментально-дослідницьку діяльність, в якій би реалізувались їх можливості і де б панувала атмосфера ініціативи, змагання, дискусії тощо.

Варто пам’ятати, що обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Навички критичного мислення та глибокі наукові знання отримані в результаті навчання за STEM, дозволяють дитині вирости новатором – двигуном розвитку людства. STEM-освіта є тим інструментом, що забезпечить їй успіхи у світі майбутнього.

Завдання педагогічної спільноти полягає в тому, щоб створити умови, за яких дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно, в незалежності від того в сільській школі навчається дитина, чи в ліцеї з поглибленим вивченням окремих предметів.

Наші обдаровані діти – наше майбутнє. А майбутнє повинно бути краще, ніж сьогодення. Тому ми, вчителі, зобов’язані зробити все для наших дітей, для їхнього, та й свого, майбутнього.

Отже, якщо одне з основних завдань сучасної освіти є створення умов для всебічного розвитку школярів з урахуванням можливостей кожного, то STEM-освіта – це ідеальний варіант!

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут модернізації змісту освіти. STEM освіта. Київ, 2019. URL: https://imzo.gov.ua/stem-osvita .
2. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960–2020-%D1%80#Text .
3. Безіна О. В., Казакова Л. Л. Використання елементів STEM-технологій на уроках природничо-математичного циклу. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/58197/ .
4. Василашко І.. Упровадження STEM-навчання – відповідь на виклик часу / І. Василашко, Т. Білик // Управління освітою. – К., 2017. – № 2.
5. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв’язок. Ідеальність: посібник для вчителя / А. О. Гін. – 13-е видання. — Х. : Вид. група «Основа», 2019.
6. Коваленко В. Інтеграція природничих знань як неодмінний складник Stem-освіти. Імідж сучасного педагога. 2019. № 3.

7. Шмигер Г.П. Деякі аспекти впровадження STEM-освіти в навчальний процес. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: збірник матеріалів І регіональної науково-практичної веб-конференції, Тернопіль, 24 травня 2017 р. Тернопіль: ТОКІППО, 2017.

Бардика Л. Д.,
Вчитель початкових класів
Криворізька гімназія №51 Криворізької міської Ради
bardyka63@gmail.com

МОДЕЛЬ STEM- ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Мета моєї доповіді полягає в тому, щоб показати можливості міжпредметного інтегрованого підходу STEM в реалізації цілісного, практично-орієнтовного навчання. А також охарактеризувати STEM-систему навчальних предметів, як основу підготовки учнів, майбутніх працівників в області високих технологій.

Abstract. The purpose of my report is to show the possibilities of an interdisciplinary integrated STEM approach in the implementation of holistic, practical-oriented education. And also to characterize the STEM system of educational subjects as a basis for training students, future workers in the field of high technologies.

Ключові слова: самовиховання, самовдосконалення, інтеграція, інженерія, інтернет-ресурс, інтелектуально -обдаровані діти, мейкерство.

Keywords: self-education, self-improvement, integration, engineering, Internet resource, intellectually gifted children, maker.

Широкими кроками по країні йде для когось поки що дивовижний, а для когось вже цілком зрозумілий тренд. Жодна освітня конференція, жоден серйозний захід від світу педагогіки вже не обходиться без цих п’яти букв, об’єднаних в помітне «STEM»

Інженерія – це бульбашки у шоколаді та американські гірки, лікування складних хвороб та підкорення космосу – процес, під час якого теоретична наука набуває практичного застосування. Ми ніколи не замислювалися про те, яким буде світ через якихось десять років? Спостерігаючи, як стрімко розвивається людство – це важко передбачити. Та саме в цьому світі наші житимуть та будуватимуть кар’єру.

Для підготовки підростаючого покоління до життя у високотехнологічному конкурентному світі необхідно розвивати інтерес до науково-технічної творчості, техніки та високих технологій.

У багатьох розвинутих країнах світу все більшої популярності набуває STEM-освіта, як перетин науки (Science), технології (Technology), інженерії (Engeneering) та математики (Match).

Зараз, можливо, як ніколи, освіта повинна бути випереджувальною, що зобов'язує вгадувати тенденції розвитку суспільства в майбутньому. Іноваційна науково-технічна система навчання STEM здобуває свою популярність у всьому світі. Діти навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами, винахідниками, розвивають логічне мислення та техніку грамотність. Здобуття сучасних професій потребує всебічної підготовки й отримання знань у різних освітніх областей природничих наук, інженерії, технології, напрямів, які охоплює STEM-освіта.

Одним із найважливіших завдань упровадження STEM-принципів в освітній процес початкової школи є підготовка вчителя. Педагог повинен усвідомити та пропустити через себе всю сутність STEM- освіти, опановувати методику використання STEM-технологій в освітньому процесі початкової школи, здійснювати моніторинг якості освіти, упроваджувати міжпердметну інтеграцію з використанням інноваційних технологій, використовувати нові форми, засоби, прийоми та методи викладання навчального матеріалу, формуючи в учнів новий стиль мислення та навики самостійнного здобуття компетентностей. Щодо впровадження STEM- освіти вчитель початкової школи має перевагу в тому, що він вже є вчителем-універсалом і може з легкістю здійснювати інтеграцію шкільних предметів, використовуючи творчий підхід до викладання, вчителя і учнів самостійно спостерігати та робити висновки , формуючи в них критичне мислення.

Упроваджувати таку модель навчання зараз актуально, як ніколи, адже цьому сприяє нова освітня реформа. Наступним , не менш важливим завданням є оновлення навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення. Сьогодні у вільному доступі є безліч інтернет-ресурсів, які можуть використовувати як учні, так і вчителі для самоосвіти чи як доповнення до традиційних засобів навчання.

Застосовуючі STEM із маленькими школярами, важливо не обтяжувати їх складними процесами та довгими поняттями. Ціль вчителя у STEM-освіті для здобувачів освіти початкової ланки – продемонструвати та максимально просто пояснити зв'язки між процесами, а також посприяти самостійності в навчанні. Цим цілям якнайкраще відповідають досліди, які дуже полюбляють діти. Впровадити методи STEM- освіти в загальній освітній процес не важко, потрібно лише мотивація вчителя, творчий підхід до пояснення навчального матеріалу та вміння пояснювати учням зв'язки між предметами та дисциплінами у вивченні конкретних процесів.

Нерідко діти просто не розуміють, як саме вони можуть застосувати знання з точних та природничих наук у подальшому, тому і зацікавленість не надто велика. STEM демонструє, які діти можуть використати отриману інформацію в житті. Учні вивчатимуть не просто абстрактні дані, вони конкретний проєкт, а потім створюватимуть власний проєкт певного продукту. Проводячи розважальні експерименти, діти легко починають розуміти складні формули, запам'ятовувати терміни STEM невід'ємно пов'язаний з критичним мисленням та спрямований на його розвиток. Школярі мають навчитися – на основі отриманого досвіду, аналогій та узагальнень- самостійно орієнтуватися навіть у складних ситуаціях та вирішувати проблеми без сторонньої допомоги. Створюючи цікаві проєкти, які дійсно працюють, діти не просто навчаються, а ще й підвищують власну самооцінку. Таким чином вони стають більш впевненими у собі та завзято допомагають поставленої мети.

Одне з ключових завдань STEM полягає в демонстрації переваг технічних та природничих спеціальностей. Учні спостерігаючи за тим, що бути інженером чи математиком це зовсім не нудно, а навпаки – весело та цікаво. Але не треба думати, що STEM це лише про науку. Наразі не менш активно розвиваються і креативні напрямки, а саме: промисловий дизайн, індустріальна естетика, архітектура. Адже саме синтез науки та мистецтва зараз є одним з найбільш затребуваних напрямків розвитку. Більше того, активізація освіти лише в науковому напряму художніх дисциплін, призведе до зниження рівня креативності молоді.

На сьогоднішній день в Україні сформована досить цікава система роботи інтелектуальною обдарованими дітьми: конкурси. Олімпіади де учні мають високу результативність. Це той трикутник, на базі якого потрібно вибудовувати підходи до впровадження нових принципів в освіту дитини.

Підґрунтям для розвитку пізнавальних здібностей дитини є розвиток її сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей. Він відбувається не відокремлено, а разом.

Оскільки досліджувальний об'єкт або явище діти розглядають е відокремлено, а в комплексі з іншими предметами, явищами, подіями. Це сприяє встановленню причино-наслідкових взаємозв'язків між ними інтеграції освітніх ліній, об'єднаних єдиною темою. Такий підхід відповідає й психічним особливостям учнів молодшої школи.

Увага акцентується не на запам'ятовувані, а на розумінні і застосуванні нових знання практиці. На відміну від класичної, в нашому розумінні, освіти, за STEM дитина отримує набагато більше автономності. На процес навчання набагато менше впливають стосунки, що склалися між учнем та вчителем, що дає можливість більш об'єктивно оцінювати прогрес.

Навички критичного мислення та глибокі наукові знання отримані в результаті навчання за STEM, дозволяють дитині вирости новатором- двигуном розвитку людства.

Сучасним креативним школярам вкрай необхідно бачити результати своєї роботи. Безпечно, що в освітньому процесі цьому може сприяти такий напрямок як мейкерство. У минулому діти мали більш сприятливе для цього середовище. На жаль, сьогодні вони прив'язані до комп'ютера та інших гаджетів. Стали досить «безрукими» і не зі своєї вини. Це обумовлює відродження, осучаснення середовища, в якому хочеться щось робити власними руками, це не тільки тренд – це захопливо, позитивно. Дійсно треба починати з малого, а потім доберемося і до робототехніки та 3Д-друку. Сучасні діти мають у своєму арсеналі чимало он-лайн джерел і цілком доступні інші ресурси: майстер-класи, невеликі майстерності, які дають можливість виготовити не якісь простенькі іграшки, а справжні електроні шедеври. Їх цікавить 3Д-проєктування, створення дронів і роботів.

Сучасне життя потребує активної творчої особистості. Та виховати її можна лише впроваджуючи у педагогічну практику сучасні стратегії розвитку освіти, зокрема мейкерство. Завдання полягає у «пробудженні» творчої активної особистості. Отже мейкерство вважається технологією навчання тому, що об'єднує в собі таланти різних галузей.

Школа є тією лабораторією де навчають і виховують, відкривають можливості кожної дитини, допомагаючи їй розвивати власні здібності, творчий потенціал. Застосування елементів STEM – освіти під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках, так і в позакласній роботі створює додаткову мотивацію до навчання – учні добре засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво.

Енергія інноваційних змін, які генерують освітній напрям STEM спрямовано, насамперед, на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді-майбутньої інтелектуальної еліти наукової, технічної та технологічної галузей. Обдаровані діти зазвичай вирізняються потенційними можливостями в досягненні вагомих результатів, мають високу пізнавальну та фізичну активність, розвинені інтелектуальні, творчі здібності й емоційно-вольову сферу. У численних дослідженнях було виявлено, що з задатками обдарованості, здатністю до ефективної плідної діяльності народжується практично кожна людина, хоча спрямованість і ступінь обдарованості різні, а її подальша доля залежить від мікро- і макросередовища , де дитина живе та формує своє «Я». Найважливішим завданням сучасної освіти є виявлення індивідуальних здібностей можливостей кожної дитини та створення відповідних умов для її творчого розвитку. Саме творчість є джерелом самореалізації та саморозвитку

особистості, яка вміє аналізувати проблеми, що виникають, знаходити оптимальні варіанти їх розвитку та прогнозувати можливі наслідки.

Отже, компетентність як прояв інтелектуальної обдарованості – це специфічний стан індивідуальних ментальних ресурсів, які забезпечують прийняття продуктивних рішень та ініціацію ефективних дій у певній галузі або сфері діяльності.

Ключовий аспект інтелектуальної обдарованості – здатність породжувати певний об'єктивно новий зміст і представляти його в адекватних концептуальних формах. Таким чином, проблема навчання дітей з ознаками інтелектуальної обдарованості – це проблема формування високого рівня компетентності у відповідних видах діяльності. Тому першочерговим є зміст шкільної освіти та методи навчання, які забезпечують зростання компетентностей в певних предметних сферах, що відповідають пізнавальним інтересам і можливостям учнів.

«У природі немає дитини безталанної. Кожному може дати щастя творення, кожного треба вивести в люди» Сухомлинський В.О.

Характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинений інтелект, багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність. Робота з обдарованими дітьми вимагає залежної змістовної наповненості знань, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової розвиваючої творчої діяльності.

За якими принципами будується робота з обдарованими дітьми :

1)Орієнтація на потреби дитини.

2) Максимальне розширення кола інтересів.

3)Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю.

4) Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Саме енергія інноваційних змін, які генерують освітній напрям STEM спрямована, насамперед, на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді-майбутньої інтелектуальної еліти наукової, технічної та технологічної галузей.

Якими ж є особливості змісту навчання обдарованих дітей? Упровадження освітнього напрямку STEM потребує змін традиційного змісту навчання, його відходу від жорстоких рамок. Психологи сформували найважливіші вимоги до змісту навчання обдарованих учнів, які успішно реалізуються в педагогічних підходах і методиках STEM освіти:

- Гнучкість, яка забезпечує можливість насичення та трансформації змісту;
- Об'єднання в змістові модулі ,широкий (глобальний) характер тем і проблем для вивчення, які є стержнем для формування різноманітного

навчального матеріалу, мають вікову й часову незалежність.

- Міжпредметний підхід до виявлення змісту, що відповідає всебічний допитливості обдарованих дітей, їхнім творчим можливостям, світоглядним задачам (актуальний для предметів STEM, їх поєднання з соціально-гуманітарними та мистецькими галузями знань)
- Інтеграція тем і проблем для вивчення в межах одного або декількох предметів через встановлення внутрішніх зв'язків змісту.
- Високий рівень проблемності і навчального матеріалу , що побудований на задачах відкритого типу.
- Насиченість змісту-забезпечує високий рівень потреби обдарованих дітей у розумовому навантажені.

Я працюю з дітками майже 40 років і дивно помітила , що нинішніх дітей важко зацікавити, не доклавши фантазії та власної уяви . Останнім часом дуже змінилося вимоги до організації розвивального середовища закладу. Адже становлення та розвиток особистості дитини відбувається здебільшого не на занятті, а саме в повсякденному житті, де малюк має змогу отримати значно різнобічний і багатий емоційний досвід, який запам'ятовується на все життя . Більше того, при нагоді дитина його використає, застосує в реальному житті. Отож сьогодні важливо дати не лише освіту, а практичні знання, підготувати дитину до реалій справжнього життя, навчити самостійно приймати рішення. Хочу привести приклад із власного життя. Будучи школяркою, виконувала домашнє завдання і обурювалася, мовляв, навіщо мені ця теорема Піфагора. Невже хтось колись застосовує її в житті? Тато, простий будівельник. Ніби й не звернув уваги на мох слова та через кілька днів запропонував допомогти розмітити місце майбутнього гаража . Ми довго відміряли довжину та ширину майбутньої будівлі. А потім попросив перевірити, чи правильно ми розмітили кути. Я запитала: «Як?» «За допомогою теореми Піфагора»,- відповів батько. Пройшло вже багато років, та я досі пам'ятаю цю теорему. Цей приклад з мого досвіду вказує на те, що STEM – майбутнє. Даючи дитині знання разом із прикладами практичного їх застосування ми створюємо стійкий інтерес до навчання. STEM- освіта дає можливості викликати у дітей бажання самостійно мислити, формувати нестандартне, інженерне мислення, виховувати інтерес до точних наук, розвивати винахідницькі здібності, зацікавити малят математикою, викликати бажання пізнавати світ та робити відкриття. А ще навчити спостерігати та зрозуміти як рослинний та тваринний світ дає невичерпний матеріал для розв'язання різноманітних інженерних завдань.

Завдання сучасного вчителя – модернізувати навчальний процес так, щоб забезпечити його пошуковий та дослідницький характер шляхом упровадження

інноваційних технологій навчання з метою формування життєвих компетентностей.

У кожній українській родини є мейкери: хтось в'яже гачком та голками, виготовляє прикраси з бісеру, вишиває, хтось збирає-розбирає годинники, майструє.

Недарма у народі називають таких майстрів «мастак». Отже мейкерство безперечно закладено в нашу українську культуру через прикладне мистецтво. А це спонукає до мислення, сприяє розвитку креативності.

Наша школа є тією лабораторією, де навчають і виховують, відкривають можливості кожної дитини, допомагають їй розвивати власні здібності. Застосування STEM-освіти під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках так і в позакласній роботі, створює мотивацію до навчання: учні добре засвоюють матеріал, тому що їм це цікаво.

Творча група вчителів нашої школи активно підтримує Всесвітній мейкерський рух «Зроби сам», кредо якого «Твори, грай і отримуй задоволення у процесі». На уроках трудового навчання можна і пофантазувати. Щоб створити власний шедевр малеча надихається засобами віртуальної реальності, яку натомість перетворюють на дійсність

Бейблейд – це унікальна іграшка, яка подобається і хлопчикам і дівчаткам. Вона дозволяє влаштувати справжні змагання між собою! Це певний тренд 2018 року. Мета гри – виштовхнути блейд суперника на межі ігрового поля.

Хоча дзиґа з'явилась наприкінці 90-х років минулого століття, справжнього буму набула саме сьогодні, коли сучасні учні мають змогу самостійно сконструювати власний бей із конструктора LEGO.

В грудні 2018 року в КГ №51 пройшли перші відкритті змагання із саморобних Блейлів серед учнів 1-6 класів, в якому прийняло участь більше 30 школярів.

Оригінальний дизайн, найточніша деталізація, стильні аксесуари- ось головний тренд сучасних бейблейдів. І саме за цими характеристиками оцінювалися учасники змагань, які попередньо мали змогу надати своїм виробам певну технологічність та ергономічність з точки зору фізики.

У якості підготовки та проведення гри учням віку, які ще не знайомі із такою наукою, як фізика, вдається на прикладах пояснити початкові відомості про обертовий момент, зміна центра тяжіння.

Турнір – змагання бейблейдів сприяє також розвитку комунікативних навичок, навчає дитину дотримуватись правилам, допомагає познайомитися із такими термінами , як партнерство та суперництво, що найкраще для розвитку лідерських якостей, які є однією із важливих компетенцій НУШ.

Освіта є одним з найважливіших компонентів розвитку молодої людини. Використання STEM-технологій на практиці – це прекрасна можливість навчити учнів мислити та знаходити необхідну інформацію вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими учнями та учителем. Учень вчиться створювати ідеї та втілювати їх у життя, презентувати результати власних досліджень. Впровадження STEM-освіти на ранніх етапах навчання буде сприяти знайомству учнів з першими кроками наукової діяльності, їх творчому та інтелектуальному розвитку, навіть організувати та контролювати проєкти, тим самим генеруючи їх гармонійний розвиток, що відповідає вимогам сучасності.

Неможливо передбачити ,які знання можуть бути потрібні дитині в майбутньому. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація комплексного підходу у навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особливості, де учень зможе продемонструвати власні можливості, ставлячи перед собою завдання самовдосконалення, самовиконання, самоосвіти.

Було з’ясовано, що в центрі уваги STEM-навчання знаходяться практичне завдання чи проблема. Учні вчаться знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення. Учень вчиться створювати ідеї та втілювати їх в життя, презентувати результати власних досліджень, на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів.

З метою залучення учнів до практичної діяльності бажано розширити діапазон форм і методів навчання, способів навчальної взаємодії та надати перевагу засвоєнню навчального матеріалу під час процесу екскурсій, квестів, інтегрованих уроків, конкурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України; Верховна рада України.-2002.-№36.- Режим доступу: htt: //zakon.rada.gov.ua/stem-osvita/
2. STEM-освіта [Електронний ресурс]. -Режим доступу: https://imzo.gov.ua/stem-osvita/
3. Інститут модернізації змісту освіти. Науково-практична конференція «STEM – світ інноваційних можливостей» у рамках IX Міжнародної виставки «WorldEdu-2017». https://imzo.gov.ua/?s=STEM
4. «STEM- освіта: інноваційна науково-технічна система навчання» ,
5. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. СПб.:Альянс «Дельта», 2003. С. 233.
6. Кудрявцев Т.В. Психология творческого мышления. М., 1975. С. 200-201.

7. Том Перро: «Время STEM подошло к концу, теперь IT- компаниям нужны STEM-специалисты». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://itc.ua/blogs/tom-perro-vremya-stem-podoshlo-k-kontsu-teper-it-kompaniyam-nuzhnyi-steam-spetsialistyi/

Бармас О. В.,
Учитель історії та правознавства
Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №51
Харківської міської ради Харківської області

ВЗАЄМОДІЯ ТА ВЗАЄМОПІДТРИМКА ВЧИТЕЛЬ – УЧЕНЬ (З ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ ВИЖИВАННЯ ЗА УМОВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ)

Анотація. У статті проаналізовано діяльність шкільного турнірного гуртку в аспекті соціально-педагогічної взаємо підтримки вчителя та учнів.

The activity of the school tournament group was analyzed in the aspect of teachers and students' social-pedagogical mutual support

Ми живемо в складний час. Так сталося, що останні півроку події, які відбуваються в нашій країні, потребують пошуку нових методів, прийомів роботи в системі освіти, бо саме наші учні й вихованці є найбільш вразливою спільнотою нашого суспільства. Діти емоційні, вони приймають те, що відбувається навколо, близько до серця. Я хочу розповісти про учнів нашої школи, моїх «бійців турнірного клубу», і, може, наш досвід допоможе комусь у складні хвилини.

Обдарованість – поняття складне та досі не має єдиного визначення. Найпоширенішим є визначення німецького психолога В. Штерна, якій вважає, що обдарованість – це загальна здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги; це загальна здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя [1]. Більшість сучасних дітей обдаровані апріорі. Хтось має творчі здібності, хтось захоплюється математикою, хтось неперевершено готує страви. Але однією з найважливіших задач сучасної освіти є розвиток творчого потенціалу особистості, в якій би сфері вона не реалізувала свої здібності. О. Мельничук вважає, що для цього необхідно поєднання освіти з діяльністю психологічних служб, які останнім часом переосмислюють традиційні підходи до роботи з обдарованими дітьми [2]. Справжній вчитель дійсно має бути й вихователем, й психологом. Тільки на основі поєднання усіх напрямів діяльності сучасного педагога може повністю реалізуватися задача виховання творчої розвиненої особистості.

Так сталося, що наша школа є звичайним навчальним закладом. Це не гімназія, не ліцей, де все ж-такі має місце певний відбір учнів. Але з 2015 року мої учні брали участь в усіх всеукраїнських турнірах з історії і жодного разу не залишилися без

призового місця, а з 2016 року ми також з успіхом боролися за перемогу на турнірах юних правознавців разом з учнями інших навчальних закладів Харкова. Це результат багаторічної роботи. Бо на початку цього шляху була зацікавленість з предмету та бажання дізнатися чогось нового. Мені дуже допомогли спочатку студенти, а потім вже молоді вчені, з якими ми познайомилися на турнірах, а потім запросили до нашої школи попрацювати з учнями. З п'ятого класу діти можуть відвідувати дебатний гурток, в якому вони роблять перші кроки в ораторському мистецтві, навчаються ставити питання, відстоювати свою точку зору. Ми вели запис виступів наших спікерів, простежували процес розвитку мовленнєвих навичок. Це корисно не тільки для учнів, а й для керівників. Вже з шостого-сьомого класу діти долучаються до нашого турнірного клубу. На сьогодення там 27 не тільки учнів, а й випускників нашої школи, які є студентами Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, Харківського університету ім. В. Н. Каразіна, Харківської юридичної академії. Мі вже маємо свої традиції, святкуємо разом перемоги. Для багатьох наш клуб став початком дружніх стосунків, а дехто через нього вирішив подальшу долю своєї освіти.

Так сталося, що для зручності роботи під час підготовки до турнірів учні створювали робочі групи спочатку в Вайбері, потім – у Телеграммі. Саме на 26 лютого у нас була запланована гра за темою «Громади: Наукові об'єднання чи національно-політичні організації?». Але не сталося. Ранок 24 лютого зруйнував усі наші плани. Ці події показали, що наш турнірний клуб не тільки інтелектуальний гурток. Це спільнота друзів, які підтримували один одного і словом, і справами. Пройшов перший шок, діти обмінювалися враженнями, розповідали, хто де і як пережидає обстріли. Коли тимчасово не стало продуктів і більшість магазинів позакривалися, ми займали чергу в супермаркет, де треба було відстояти більше години, щоб потрапити у приміщення, кидали інформацію в групу, і до нас підходили ті, хто бажав приєднатися. І навіть у таких обставинах не забували, що ми історики. Діти проводили аналогію з подіями першої та другої світовими війнами, згадували напад СРСР на Фінляндію. Історія набула зовсім іншого забарвлення, коли її пропустили крізь призму реальних подій. Через спілкування з моїми учнями я сама дізналася багато про воєнну техніку та її властивості. Через певний час ми вже навчилися розрізняти на слух, що стріляє і як можна врятуватися від поранення. Прийшла черга обговорення змін на фронті, роботи з картами. Крім розвитку аналітичних навичок ці дискусії грали значну психологічну роль, спрямовуючи інтерес учнів на обговорення реальних та історичних подій, відволікаючи від звичайної паніки. Через телеграм-спільноту ми домовлялися про суботник у школі, коли після падіння телевишки були вибиті всі вікна, що виходили в той бік. Діти розповідали про те, як вони їхали з країни з родинами і як їх зустріла Європа. Здається, за допомогою цього каналу можна вивчати історію через людський вимір. Але для мене, перш за все, наше спілкування показало, що турнірний гурток вийшов

за межі навчального середовища. Він перетворився на спільноту людей, де немає жорсткого поділу вчитель-учень. Ми можемо надіслати будь яке повідомлення, висловити свої думки та почуття. Якщо й буде щось сприйняте критично або з гумором, але по-доброму. Іноді траплялося так, що дискусія набувала агресивних форм, але й тоді учні прислухалися до контраверсійної думки, спростовуючи позицію опонента, підбираючи аргументи. Я багато років працюю в школі, але мені здається, що створення таких відносин у нашому невеликому колективі – це моє найвище досягнення.

Юлія Грищук у своєму дослідженні [3] робить висновок, що актуальність соціально-педагогічної підтримки обдарованості зумовлена значною кількістю соціально-психологічних проблем обдарованих дітей. До них належать проблеми у спілкуванні з однокласниками; порушення взаємодії з учителями; непорозуміння з батьками; прояви девіантної поведінки (у т. ч. прогул уроків) та ін. Але, аналізуючи діяльність нашої турнірної спільноти, слід зробити висновок, що саме тут діти знаходять підтримку як психологічну, так і реальними діями. В колективі виключно дружні стосунки, і, хоча є певний прояв суперництва, що неминуче буде у колі, де зібралося багато учнів з лідерськими здібностями, саме діяльність вчителя спрямована на підтримку рівноваги і виховання толерантності у відносинах. Юлія Грищук посилається на слова педагога О. С. Газмана, який розглядає соціально-педагогічну підтримку як професійну діяльність педагогів у загальноосвітніх закладах, що спрямована на надання допомоги дітям у вирішенні їхніх проблем. Педагог виділяє такі основні напрями підтримки обдарованих дітей, як: 1) сприяти їх впевненості у здатності жити в суспільстві, знайти в ньому своє місце, сформувати адекватну Я - концепцію; 2) формування у обдарованих дітей уміння правильно себе оцінювати та ставити реальні цілі; 3) подолання психологічної ізоляції обдарованих дітей в учнівських колективах [3]. Аналізуючи діяльність нашого турнірного клубу в цьому аспекті можна зробити висновок, що ми досягли певного успіху в реалізації соціально-педагогічної підтримки обдарованих учнів, але цей процес має й зворотний характер, наповнюючи змістом саме діяльність педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штерн В. Умственная одаренность: Психологические методы испытания умственной одаренности в их применении к детям школьного возраста / Пер. с нем. — Санкт-Петербург: Союз. - 1997. – С.12.
2. Мельничук О. Психологічна підтримка талановитої молоді// Scientific Bulletin of Chełm . Section of Pedagogy- No. 1/2012[Електронний ресурс]: - Електрон. дані.- Режим доступу: http://scientific.pwsz.chelm.pl/no-1-2012/
3. Грищук Ю.В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-психологічний аспекти. [Електронний ресурс]: - Електрон. дані.- Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3876/1/Y_Hryshchuk_OD_1_2014_KUBG.pdf

Березовська Ю. А.,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ОБДАРОВАНІ ДІТИ ЯК ОБ'ЄКТ БУЛІНГУ

У тезах окреслено важливість і необхідність захисту обдарованих дітей. Висвітлено основні форми та види булінгу (цькування), які поширені в закладі освіти. Метою є визначення особливостей явища булінгу (цькування) в закладі освіти, завданням – з'ясувати передумови та причини виникнення булінгу (цькування), визначити наслідки цькування для кривдника, потерпілого, спостерігачів, а також для закладу освіти та освітнього середовища.

Ключові слова: булінг, передумови, виникнення, заклад освіти

This thesis examines the importance and necessity of protecting gifted children. The main forms and types of bullying that can exist in an educational institution are studied. The goal is to highlight the peculiarities of the phenomenon of bullying (harassment) in an educational institution, its forms, possible manifestations and consequences. The task is to determine the prerequisites and causes of bullying (harassment) in an educational institution, to determine the consequences of bullying for the offender, the victim, observers, as well as for the educational institution and the educational environment

Keywords: bullying, prerequisites, occurrence, educational institution.

У сучасному світі досить актуальним та болючим питанням є проблема булінгу серед учнівської молоді. Перші публікації в Україні про це явище з'явилися у 2005 р. Щодня у кожному куточку планети тисячі дітей та молодих людей страждають від проявів агресії та насильства з боку інших людей. Це справа не лише окремої групи людей, це соціальна проблема всього світу, яка потребує негайного розгляду та вирішення.

Насильство в сім'ї, цькування в школі, агресія в соціальних мережах – теми, які люди намагаються оминати під час розмови за філіжанкою кави. Утім, проблема від цього аж ніяк не зменшується, і все частіше ми спостерігаємо невтішні наслідки ігнорування насильства у суспільстві.

«Булінг» – це агресивна та вкрай неприємна поведінка однієї особи або колективу щодо іншої. Це постійне цькування, фізичний та психологічний тиск. Незвичний для нашого сприйняття термін «булінг» тісно пов'язаний із такими поняттями, як насильство (застосування силових методів або психологічного тиску через погрози, свідомо спрямовані на слабших) та агресія (поведінка, спрямована на нанесення фізичної або психологічної шкоди).

Насильство в освітньому середовищі має різний характер і природу. Воно може проявлятися як у формі одноразових, так і в вигляді систематичних дій. Ці дії завжди завдають шкоди психічному та фізичному здоров'ю всіх учасників. Виявити випадки насильства в закладі освіти досить важко. Це зумовлено тим,

що насильство відбувається переважно в місцях, де немає контролю і нагляду старших людей.

До того ж і потерпілий, і спостерігачі намагаються не повідомляти нікого про випадок, щоб їх не вважали «ябедником/ябедницею». Найнебезпечнішим є повторюваність випадків насильства в освітньому середовищі.

Булінг (цькування) в освітньому середовищі буває не тільки між учнями та студентами. Специфічною проблемою у освітньому середовищі є булінг (цькування) з боку наукового-педагогічного складу закладу освіти щодо здобувачів освіти. Такий булінг (цькування) може проявлятись через систематичні дії: необґрунтоване заниження оцінок, систематичне ігнорування думки слухача або його/її дій, навішування ярликів, принизливі слова, залякування («Відправлю до деканату», «Викличу батьків до школи»). Іноді об'єктом такого булінгу (цькування) може бути цілий клас або група, таку форму поведінки викладача можуть переймати й інші здобувачі освіти, що переростає у колективний булінг (цькування) жертви.

Форми прояву булінгу досить різноманітні: фізична (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності), словесна (обзивання, глузування, жарти, які принижують гідність особистості та ставлять її в незручне становище перед іншими), соціальна (виключення інших із групи чи розповсюдження пліток або чуток), письмова форма (написання образливих записок), електронна або кібербулінг (розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням мобільних телефонів, соціальних мереж). Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, неприязнь, боротьба за владу, потреба нейтралізації суперника, самоствердження тощо. Причини булінгу можуть бути різні – від фінансового становища сім'ї до інакомислення дитини.

Досить часто об'єктом булінгу стають обдаровані діти, які мають здібності та успіхи, що перевершують досягнення своїх однолітків, а іноді й дорослих людей. Обдаровані діти випереджають інших у розумінні та сприйнятті навколишніх подій і явищ, вони більше вловлюють і розуміють, більше бачать, чують за тих же умов.

Основа обдарованості – вроджені задатки, але без соціального впливу, відповідного виховання і освіти вони не перейдуть в здатності, талант і геніальність. Талановитість дитини – це так зване «відхилення» від середньостатистичної норми, але в позитивну сторону. Будь-яке «відхилення» від поведінки, що вважається нормальною чи соціально прийнятною у спільноті, викликає різке нерозуміння з боку суспільства. У більшості закладах вищої та середньої освіти в обдарованих дітей обов'язково виникають проблеми з адаптацією. Це явище пов'язане з уразливістю та підвищеною чутливістю цих дітей. Саме вони досить часто відносять все, що відбувається довкола на свій рахунок та стають жертвами булінгу. Обдарованих здобувачів освіти нерідко порівнюють з губкою, що вбирає найрізноманітнішу інформацію. Причинами

булінгу в закладах вищої та середньої освіти можуть бути також боротьба за лідерство, зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них, агресивність чи заздрість.

Як правило, обдаровані та талановиті діти є аутсайдерами і їх не люблять у колективі. У таких випадках знаходиться хтось, хто бере на себе роль виконавця групової волі. У результаті виникає булінг, який виявляється у різкій негативній оцінці особистості, різних плітках, стусанах, недоречних жартах. Обдарований учень викликає заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги викладача. Унаслідок цього можлива ізоляція обдарованої дитини від колективу, її приниження.

Булінг (цькування) в закладі освіти призводить до значних соціальних і психологічних наслідків для всіх сторін цього процесу. Наслідки булінгу можуть виходити далеко за межі закладу освіти та впливати на майбутнє життя жертви. Ці наслідки можуть виявлятися як одразу, так і через тривалий час. Наслідки булінгу (цькування) для потерпілого відображаються на якості навчання та успішності, внаслідок чого суспільство втрачає надважливий скарб – потенціал талановитих та обдарованих особистостей. Саме через булінг, наклепи талановиті та обдаровані діти втрачають бажання розвиватись та вивчати щось нове, знижується їхня пізнавальна спроможність, може виникнути відчуття страху відвідувати заклад освіти.

Згідно з частиною другою статті 25 Закону України «Про освіту», нагляд за проявами булінгу першочергово покладається на засновника закладу освіти або уповноваженої ним особи. Вони мають вжити заходів, спрямованих на запобігання та протидію цькуванню. Педагогічні працівники зобов’язані повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу.

Своєю чергою на вимогу частини третьої статті 53 Закону України «Про освіту» здобувачі освіти зобов’язані:

- виконувати вимоги освітньої програми, дотримуючись принципу академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом освіти для відповідного рівня освіти;
- поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм;
- відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров’я, здоров’я інших людей, довкілля;
- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу [Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту»]

Отже, булінг є вкрай негативним явищем. Це агресивна та вкрай неприємна поведінка однієї особи або колективу щодо іншої, постійне цькування, фізичний та психологічний тиск. Причини булінгу можуть бути різні – від фінансового

становища сім'ї до інакомислення дитини. Булінг (цькування) в закладі освіти призводить до значних соціальних і психологічних наслідків для всіх сторін цього процесу. Наслідки булінгу позначаються на якості навчання та успішності обдарованих дітей, внаслідок чого суспільство втрачає їхній потенціал як талановитих та творчих особистостей. Для протидії булінгу велике значення мають спільні дії всіх суб'єктів освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти боулінгу. Педагогічний портал : освітня преса. URL: http://pedpresa.ua/185372-buling-vazhlyva-problema-dlya-ditej-v-ukrayini-yunisef-rozpochynaye-kampaniyu-proty-bulingu.html (дата звернення: 14.07.2022).
2. Поляруш С. І. Поняття та проблема правового захисту від шкільного боулінгу. Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Суми, 20–21 трав. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Суми, 2017. С.211-213 (дата звернення: 14.07.2022).
3. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 14.07.2022).
4. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. URL: http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulingu- u-zakladah-osviti/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 14.07.2022).
5. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. Проблеми гумані- тарних наук. Серія «Психологія». 2015. С. 174–187. (дата звернення: 14.07.2022).

Беркита З. Є.,
кандидат педагогічних наук,
старший вчитель Тернопільської класичної гімназії
zora09@meta.ua

Бойцун О. Б.,
кандидат педагогічних наук,
директор Тернопільської класичної гімназії
oksboitsun@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗАДАЧ З КАЗКОВИМ ЗМІСТОМ

Анотація. У педагогіці існує багато цікавих і ефективних методів роботи з учнями, але головне, щоб вони логічно і гармонійно вплітались в урок, утримували увагу, захоплювали роботою, заохочували до творчості кожного учня.

В умовах сьогодення, навчальний процес має бути цікавим та захоплюючим. Невід'ємною складовою цього процесу вчені вважають казку. З цією метою, у

статті запропоновано систему задач з казковим змістом, які доцільно використовувати на уроках математики.

Ключові слова: обдаровані діти, методи і форми роботи, розвиток творчих здібностей, формування практичних умінь і навичок з математики, задачі з казковим змістом.

Summary: There are many interesting and effective methods of working with students in pedagogy, but the main thing is that they should harmoniously and logically weave into the lesson, keep attention, get excited about the work, encourage the creativity of each student.

In today's fast moving world, the educational process should be very interesting and absorbing. Scientists consider a fairy tale to be an integral part of this process. For this purpose, there is a system of tasks with fairy-tale content in this article, which is appropriate to use in mathematical lessons.

Key words: gifted children, forms and methods of activity, development of creative abilities, formation of practical abilities and skills in mathematics, tasks with fairy-tale content.

У добу стрімкого розвитку інформаційних технологій все гостріше постає питання про інтелектуальні можливості та ресурси сучасної людини. Серед найбільш цікавих і загадкових явищ природи дитяча обдарованість займає одне з провідних місць.

В умовах реформування національної системи освіти місією Нової української школи є допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини… Тому одним з важливих напрямів діяльності закладів освіти має бути підтримка розвитку обдарованості учнів, впровадження в освітній процес цікавих форм і методів, створення відповідного освітнього середовища для розвитку природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними [3].

Сучасний світ змінюється на стільки швидко, що неможливо передбачити і дати дітям усі знання, уміння й навички, які їм будуть необхідні в майбутньому. Основним завданням педагога є навчити дитину вчитися, здобувати знання протягом усього життя. Актуальними в цьому аспекті є слова В. О. Сухомлинського, що «школа – не комора знань, а світоч розуму. Усі діти не можуть мати однакові здібності. І найважливіше завдання школи – виховання здібностей» [4]. Виявлення обдарованих і талановитих дітей – тривалий процес. Методи і форми роботи педагога повинні відповідати: своїм основним завданням – наданню допомоги обдарованим учням в отриманні знань; рівню інтелектуального та соціального розвитку, переходу від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів.

В умовах сьогодення, процес навчання у школі має бути цікавим і захоплюючим. Невід'ємним складником даного процесу вчені вважають казку. Саме така форма роботи дозволяє запровадити незвичні, захоплюючі ситуації у математичні завдання. Зустріч учня із знайомими героями викликає радість, захоплення, цікавість. Казка вчить дітей бути добрими і справедливими, викликає бажання допомогти головному герою, допомогти казковій ситуації – це стимулює діяльність дітей на уроці, розвиває інтерес до предмета, спонукає учня ще раз прочитати твір, пробуджує до активної діяльності мозок.

Серед цілей роботи з казковим матеріалом назвемо використання виховного потенціалу математичного боку казки, поглиблення та розширення математичних знань, формування практичних навичок і умінь з математики. Завдання для роботи над задачами із казковим змістом полягають у тому, щоб: формувати досвід пошукової продуктивної діяльності учнів на математичному матеріалі; сприяти розвитку здібних до математики дітей; розвивати логічне мислення, математичну чутливість до естетичної сторони математичних завдань та способів їх розв'язування; розвивати математичну мову учнів; виховувати особистісні якості, а саме: дисциплінованість, наполегливість, працелюбство тощо [5].

Перебування країни в умовах воєнного стану лише посилює актуальність використання задач з казковим змістом. Проте, організовуючи роботу із даним видом задач слід враховувати цілісність або співвіднесеність сюжету казки цілям, змісту, формам організації навчання школярів; підпорядкування вимогам програми, віковим особливостям засвоєння дітьми математичного матеріалу; врахування індивідуального рівня математичної підготовки кожної дитини; зміст, структура, сюжет казки має бути розрахований на різновікові групи дітей.

Кожна дитина має певні здібності. Завданням педагога є відшукати найменші «пагінці» таланту, розвивати їх. Адже у майбутньому кожному стане у пригоді хороша пам'ять, «гостре» око, логічне мислення, вміння дискутувати, вести бесіду, робити висновки. З цією метою пропонуємо низку задач з казковим сюжетом.

Задача № 1.

Маса Ріпки, яку виростив дід на городі 60 кг, а маса бабиної дині у 12 разів менша. Яка загальна маса ріпки та морквини?

Задача № 2.

Івасик – Телесик знаходиться за 630 м від берега вгору по річці. За який час він припливе до берега, якщо швидкість течії 3км/год, а швидкість Івасикового човна 7 км/год?

Задача № 3.

Щоб вилікувати ведмедеві ангіну Маша ввечері заварила чай із 24 ягід малини, а вранці зварила варення зі смородини, для цього вона використала у 3 рази більше ягід. Скільки всього ягід використала Маша?

Задача № 4.

Котигорошко з'їв на обід $\frac{9}{20}$ кг сосисок, а Кирило Кожум'яка – на $\frac{3}{20}$ кг більше, ніж Котигорошко. Скільки кг сосисок з'їли герої?

Задача № 5.

Коза – Дереза купила продукти для козенят на тиждень. Вона придбала 15л молока по 28грн., 9 кг сиру по 59грн., 7 кг капусти по 26грн. Скільки грошей витратила Коза?

Задача № 6.

Дюймовочка сплела віночок із лісових квітів. У вінку було 20 ромашок, що становило 40% усіх квітів, а решта – кульбабки. Скільки кульбабок у вінку?

Задача № 7.

Колобок відпочивав на галявині на відстані 4 метри від куща калини. Раптом здійнявся вітер і Колобок за 3 с перекотився на відстань 12метрів. На якій відстані від куща знаходиться Колобок? За який час він опиниться на відстані 8 метрів від калини?

Задача № 8.

Одного разу Лисичка-Сестричка та Вовчик-Братик вирішили зварити грибну юшку. Вони взяли кошики і пішли до лісу по гриби. Лисичка зібрала 9 білих грибів, а Вовчик у 3 рази більше. Скільки всього грибів зібрали звірі?

Задача № 9.

Мачуха задала Попелюшці за 3 години виконати 21 завдання. Скільки завдань зможе виконати дівчина за 6 годин?

Задача № 10.

Скільки всього перин було в палаці у короля, якщо після того як на ліжко принцеси поклали 3 шари по 8 перин в кожному, на інших ліжках залишилося ще 59 перин?

Задача № 11.

Хлопчику купили 34 олов'яних солдатики. 9 з них він поклав у коробку, а решта вишикував порівну у 5 рядів. Скільки солдатиків у одному ряду?

Задача № 12.

У палаці 8 вікон прикрашено вітражами. Це складає четверту частину всіх вікон палацу. Скільки у палаці вікон без вітражів?

Задача № 13.

Лисиця Аліса виміряла сторони своєї трикутної ділянки щоб обгородити її. Довжина кожної з них по 18.7 метра. Скільки метрів огорожі потрібно Лисиці?

Задача № 14.

Лисичка, прикриваючись тим, що її нібито на хрестини кличуть, потай від Ведмедя їла день за днем його мед. У Ведмедя в коморі стояло 32 глечики з медом. Першого дня вона з'їла восьму частину меду, другого – четверту частину

від залишку, третього — третю частину від того, що залишилося. Скільки меду залишилося у Ведмедя після Лисиччиного частування?

Задача № 15.

Три гноми, які працюють з однаковою продуктивністю, за 7 днів роботи пошили 399 суконь для Білосніжки. За скільки днів один гном, працюючи з такою самою продуктивністю, пошиє 57 плать?

Задача № 16.

Летючий корабель летить зі швидкістю 90 км/год. Яку відстань він подолає за 5 годин?

Задача № 17.

Лікар Айболить купив для лікування звірів апельсини, шоколад і банани. Апельсинів було 620 кг, що у 2 рази менше, ніж шоколаду, і на 448 кг більше, ніж бананів. Яка вартість покупки?

Задача № 18.

Дідова дочка розмалює 150 ялинкових прикрас за 3 дні, а бабина таку ж кількість прикрас – за 10 днів. За скільки днів спільної роботи вони розмалюють 585 таких прикрас?

Задача № 19.

Івасик-Телесик зловив x карасів і y окунів. Усю рибу він поділив порівну між своїми друзями. Скільки рибин отримав кожен товариш? (Склади вираз і знайди його значення)

Задача № 20.

Червона Шапочка спекла 48 тістечок. Після того, як вона пригостила бабусю кількома тістечками, їх там залишилось 21. Скільки тістечок з'їла бабуся? (Складіть рівняння)

Задача № 21.

Іжак та Заєць почали рухатись у протилежних напрямках зі швидкостями 2 м/хв і 95 м/хв. Яка буде відстань між звірами через 5 хвилин?

Задача № 22.

Марійка і Ведмідь назбирали 3 кошики малини. У другому кошику ягід удвічі більше, ніж у першому, а в третьому – на 5 кг більше, ніж у першому. Скільки кілограмів малини у третьому кошику, якщо разом у трьох кошиках 53 кг ягід?

Задача № 23.

Хатинка Кози-Дерези має форму прямокутника зі сторонами 9м і 12 м. Коли Коза йшла в ліс, вона закривала козенят у комірці, площа якої становить третину від площі усієї хатини. Яка площа комірки?

Задача № 24.

У коморі діда Панаса завелося сімейство із 15 мишей. 9 із них були мишенята. Скільки відсотків сім'ї становлять мишенята?

Задача № 25.

6 годин тікав від небезпеки вовк, а потім ще возив лисичку на спині у 3 рази довше. Скільки часу бігав вовк?

Задача № 26.

У Пана Коцького було 5,2 грн. Після того як Лисичка позичила йому 1,7грн, у Пана Коцького стало на 1,2 грн менше, ніж у Лисиці. Скільки грошей було у Лисиці спочатку?

Задача № 27.

Летючий корабель за 2 год пролетів 17,4 км, причому за першу годину він пролетів 8,3 км. Скільки пролетів летючий корабель за другу годину?

Задача № 28.

Кирило кожум'яка вичинив 106 шкур. Перші чотири години він вичиняв по 16 шкур за годину, а потім по 14 шкур за годину. Скільки часу Кирило кожум'яка вичиняв всі шкури?

Задача № 29.

Три гноми за 4 год назбирали 252 л чорниці. За скільки годин два гноми назбирають 294 л чорниці, якщо будуть працювати з такою самою продуктивністю праці?

Задача №30.

На столі стояли страви. Після того як Пан Коцький скуштував 9 і ще 3, залишилося скуштувати 7 страв. Скільки страв приготували звірі?

Таким чином, використовуючи на уроках математики задачі з казковим змістом ми реалізовуємо одночасно триєдину мету: навчальну, розвивальну і виховну.

У педагогіці існує багато цікавих і ефективних методів роботи з учнями, але головне, щоб вони логічно і гармонійно впліталися в урок, утримували увагу, захоплювали роботою, заохочували до творчості кожного учня. Сьогодні суспільству вкрай потрібні люди з розвиненим інтелектом, здатні до саморозвитку. Саме в цьому контексті, на нашу думку, окреслена проблема набуває особливої актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басова В.М. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми // vseosvita.ua.
2. Методика роботи з обдарованими дітьми // http:// mmk.edu.vn.ua / robota – z – obdarovanoyu_moloddyu.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. – С. 2 – 6.
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: у 5-ти т. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1976. – 638 с.
5. Технологія складання математичної казки // https://kdpu-tvogm.ucoz.ru/publ/tekhnologija_skladannja_matematichnoji_kazki/1-1-0-6

Бєлікова Юлія Юріївна,
учитель української мови та літератури
Степнянського ліцею Слобожанської селищної ради,
вища категорія, учитель-методист
belikovauliya@gmail.com

ІНТЕРАКТИВИ СУПРОВОДУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Вторгнення ворога на наші землі було ознаменовано в історії людства новим етапом розвитку – побудовою інформаційного простору, що спричинило появу нових суспільних потреб, зокрема у роботі з обдарованою особистістю. Важливими компонентами у роботі вчителя з обдарованими дітьми є інтерактиви, що допомагають самореалізуватися учням в умовах воєнного часу. Головним помічником у цьому є інновації, що виступають засобом формування освітніх компетенцій.

Ключові слова: інформаційний простір, науковий підхід, компетентності, нові технології, інновації, інноваційна діяльність.

The invasion of the enemy on our lands was marked in the history of mankind by a new stage of development – the construction of an information space, which led to the emergence of new social needs, in particular in working with a gifted person. Important components in the work of a teacher with gifted children are interactives that help students self-actualize in wartime conditions. The main assistant in this is innovation, which acts as a means of forming educational competencies.
Keywords: information space, scientific approach, competencies, new technologies, innovations, innovation activity.

У зв’язку з викликами сьогодення, зокрема воєнного стану у нашій країні, у закладах освіти активно формується система дистанційного навчання, що передбачає розробку різних технологій, у тому числі технології змішаного навчання. Застосування технологій у навчанні сприяє розвитку індивідуальних ресурсів учнів та вчителів, формує навички самостійного мислення, критичного мислення, ініціативність і відповідальність за результат виконаної роботи, а також знижує психологічне навантаження на учнів та вчителів у процесі взаємного обміну інформацією, не треба забувати про учнів, які активно займаються дослідженнями тієї чи іншої теми. Однією з основних методичних інновацій вважаються сучасні методи навчання, дослідження, проєктування.

Якраз сучасні методи надають можливість створити освітнє середовище, в якому теорія і практика опановуються одночасно, а це надає змогу учням генерувати характер, формувати світогляд, логічне мислення, зв’язне мовлення; породжувати критичне мислення; виявляти і втілювати індивідуальні можливості, спонукають до командної роботи. При цьому навчальний процес налагоджується так, що учні відшукують зв’язок між новими та вже отриманими

знаннями; приймають нестандартні рішення, мають змогу зробити «відкриття», створюють власні ідеї та думки за допомогою різнобічних засобів; навчаються співробітництву.

Ключовим є розуміння того, навіщо нам така система потрібна взагалі? Якщо це рятувальний круг на випадок карантину або інших надзвичайних ситуацій у майбутньому, то такий варіант організації якісного навчання потрібен.

Майбутнє – за змішаним навчанням, яке дуже легко перемикати в різні режими: збільшувати чи зменшувати офлайн- або онлайн-компоненти, обирати різні організаційні моделі та стратегії відповідно до можливостей, потреб і викликів.

У своїй роботі завжди на пульсі тримаю роботу з дітьми, які мають можливість та бажання щось досліджувати, створювати проєкти, науково обґрунтовувати своє бачення, особливо зараз, у цей період, щоб допомогти учням психологічно, підбираю завдання, щоб діти відволікалися від побаченого. У цьому процесі технічне забезпечення учнів є найважливішим.

Працюючи вчителем української мови та літератури, розумію, що українська мова в загальному світовому контексті є свідченням високої духовної та цивілізаційної розвиненості українського народу, невід'ємною складовою його національної культури. Як мистецтво слова вона є носієм конкретного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Засобами мистецтва слова вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак, тому залучаю дітей до дослідження мовно-літературної тематики.

Інтелектуально розвинена особистість – ось найголовніше в сучасному світі.

Основне завдання сучасної школи полягає в наданні учням можливості осягнути те, що відбувається навколо їх. Теоретики стверджують, що сучасне суспільство в умовах швидкого розвитку технологій, того, що відбувається навколо, потребує особистості, здатної до інноваційної діяльності, спроможної досліджувати та розв'язувати проблеми, знаходити альтернативні шляхи розв'язання та перевіряти їх ефективність. Тому співпраця з обдарованими допоможе у створенні умов для формування їхнього творчого потенціалу, здатності навчатися пізнавати, діяти, жити разом, працювати самостійно та в команді, навчить самооцінювати свої здобутки.

Молоде покоління надає перевагу віртуальному середовищу, тому воно є нашим помічником. У цьому році залучила таких дітей до наукових відділень МАН, є певні здобутки, як в захисті робіт обласних відділень, є здобутки в захисті робіт

на міжнародному рівні. Інтерактиви, які використовую в роботі з обдарованими, сприяють соціокультурному та мовленнєвому розвитку учнів, формуванню уміння вчитися самостійно, а найголовніше – систематизувати й унаочнювати інформацію, відчувати себе особливим. Досягненням у цьому є й те, що учні 10 класу свідомо обрали роботу в літніх наукових відділеннях МАН (філологічних, мистецьких, філософських, історичних), тому працюю і в цих напрямках, бо відчуваю їхню потребу. У дослідженнях з дітьми використовую сучасні технології візуалізації навчального контенту, технології дистанційного навчання та різних форм згортання інформації. Маючи все під рукою, ми можемо переглянути відеофільм, віртуальну екскурсію, прослухати аудіозаписи наших досліджень, скласти інтерактивний аркуш захисту, редагувати те, що створили, приклади.

У практичному блоці збираємо інформацію за допомогою хмарок слів як нотатки.

Тести, створені за допомогою Google, є їхньою мотивацією для роботи, але я говорю про наукові дослідження, зараз не можемо працювати, тому все це відбувається в онлайн режимі.

Модернізація сучасної школи передбачає орієнтацію навчання не лише на засвоєння учнем певної суми знань, але й на розвиток його особистості, його пізнавальних і творчих здібностей. Головним завданням, яке ставить перед собою вчитель- наставник, - формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці; здатним робити особистісний, духовно-світоглядний вибір; матиме необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях; здатним до навчання упродовж життя, здатним захищати свою країну на науковому рівні.

Обдарована дитина – це особистість, яка повинна бути завжди в русі, учитель не має права цю дитинку залишити без руху вперед. Інновації і компетентності взаємопов’язані.

Ось один з інтерактивів, який я використала для дослідження: завдання мають по чотири варіанти відповіді, з яких лише один правильний, виберіть правильний, на вашу думку.

1. Знімальна група проєкту «Ревізор» разом із ведучим проводять перевірки:

а) ресторанів, супермаркетів, аквапарків, санаторіїв та інших точок сфери обслуговування, щоб подивитися рівень сервісу;

б) мета «Ревізора» – не зруйнувати бізнес, не злякати клієнтів, а допомогти співробітникам і власникам закладів знайти сильні місця в їхній роботі, яких вони не помічають через власну зайнятість та щоденну рутину;

в) критерії оцінки можуть змінюватися: екстер’єр (місце розташування), інтер’єр, якість обслуговування, чистота, цінова політика та особливості, які створюють атмосферу;

г) у цьому ж сезоні, окрім ресторанів та готелів, програма почала перевіряти аквапарки, салони краси, пляжі, магазини, парки, дитячі садочки, поїзди і навіть історико-культурні комплекси.

2. Відповідно до інформації з текстів проєкт номіновано на премію в категоріях «Найкраща інформаційно-розважальна програма» це зрозуміло з усього, окрім:

а) у 2012 році «Ревізор» отримав національну премію у сфері телебачення «Телетріумф»;

б) у 2013 році проєкт номіновано на премію в категоріях «Найкраща інформаційно-розважальна програма» та «Найкраща ведуча розважальних програм»;

в) однією відмінністю сезону є те, що тепер важливою складовою є дегустування страв у ресторанах та проживання Ревізора в готелях, що перевіряються;

г) наприкінці 2012 року проєкт потрапив до Книги рекордів України в номінації «Народне визнання в соціальних мережах», набравши 72 тисяч лайків на сторінці у Facebook на момент встановлення рекорду.

3. Правильним є твердження, що Анна Жижа розпочала свою роботу на Новому каналі в 2008 році на посаді шеф-редакторки програми «Підйом», окрім:

а) 19 квітня 2017 року було оголошено ім'я ведучого десятого сезону програми;

б) Анна Жижа розпочала свою роботу на Новому каналі в 2008 році на посаді шеф-редакторки програми «Підйом». У 2011 стала співавторкою та шеф-редакторкою програми «Ревізор», а згодом і співведучою проєкту;

в) усі 11 років на Новому я робила дуже багато цікавої роботи, але за 9 сезонів у «Ревізорі», як мені здається, встигла сказати глядачам усе, що хотіла розповісти в жанрі соціальних розслідувань. На каналі відбувається трансформація, багато що змінюється, і я вирішила, що це добра нагода змінити і моє життя;

г) як повідомили «Детектору медіа» на Новому каналі, заміну пані Жижі поки що не знайдено, наразі команда розглядає різні кандидатури.

4. Ще однією відмінністю сезону 2015 року є те:

а) перший і другий сезони створювались з труднощами: ресторатори і готельєри зачиняли двері перед знімальною групою;

б) з цього сезону Ревізор може залишити «чорну мітку» – наклейку «Ревізор не рекомендує» у книзі скарг і пропозицій закладам з найкричущою невідповідністю критеріям оцінки;

в) нововведенням стало пост-шоу «Страсті за Ревізором», у якій власникам закладів, які пройшли перевірку, дали можливість дати публічну відповідь програмі;

г) розпочинаючи з восьмого сезону, критерії зазнали змін. Відтепер для ресторанів - це зал, кухня, ціни, обслуговування та дегустація, для готелів – ціни, номер, обслуговування, кухня та ночівля.

5. З 2 березня 2015 на Новому каналі стартував 5-й сезон програми «Ревізор» з новим ведучим Вадимом Абрамовим:

а) в дев'ятому сезоні до нього приєдналася Олена Філонова;

б) рекомендації цього сезону є біметалічними – срібно-золотими;

в) оголошення переможців номінації було майже в кінці церемонії. А після того, як нас назвали, емоції були такі сильні, що можна порівняти з ударом по голові;

г) на своїй сторінці в Instagram зірка вирішила поностальгувати та показала фанатам архівні кадри з різноманітних шоу.

6. Доказами популярності програми « Ревізор» є всі твердження, окрім:

а) у 2013 році проєкт номіновано на премію в категоріях «Найкраща інформаційно-розважальна програма» та «Найкраща ведуча розважальних програм»;

б) наприкінці 2012 року проєкт потрапив до Книги рекордів України в номінації «Народне визнання в соціальних мережах», набравши 72 тис. лайків на сторінці у Facebook на момент встановлення рекорду;

в) мета «Ревізора» – не бізнес, а допомога співробітникам і власникам закладів знайти сильні місця в їхній роботі, яких вони не помічають через власну зайнятість та рутину;

г) критерії оцінки суворі й незмінні: екстер'єр (місце розташування), інтер'єр, якість обслуговування, чистота, цінова політика та особливості, які створюють атмосферу. Для супермаркетів критерій оцінки «особливість» замінюється на «безпеку».

Формування в Україні нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально процесу. Це зумовлює появу освітніх інновацій, які покликані суттєво змінити освітній процес.

Отже, ідеалом сучасного дослідника є особистість не з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, з швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз нормативних документів, які регламентують використання комп'ютерного обладнання та гаджетів у закладах освіти. URL: https:// qrgo.page.link/4BNhG
2. Бугайчук К. Моделі змішаного навчання. URL: http://e-lpro.blogspot. com/2014/06/blog-post_3046.html

3. Воротникова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.
4. Воротникова І. П. Інформаційно-освітнє середовище для реалізації різних форм навчання у сучасній школі. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2014. № 6. С. 3–10.
5. Громко Г., Мельник О., Сокол І., Черних О. Методичні рекомендації щодо організації роботи сайту закладу освіти (із фокусом на повагу прав людини в онлайновому просторі). К.: ВАІТЕ, 2020. 20 с. URL: https://qrgo.page.link/WeCdv
6. Кухаренко В. М. Теорія та практика змішаного навчання: монографія. Харків: КП «Міськдрук», 2016. 284 с. URL: https://qrgo.page.link/vWJsb
7. Моделі змішаного навчання: особливості, поради, успішні приклади. EdEra R&D. URL: https://qrgo.page.link/nCfvp (дата звернення: 24.06.2019).
8. Морзе Н. та ін. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2019. Спецвипуск. С. 1–53. URL: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39
9. Морзе Н. В. Сучасне ДН в середніх навчальних закладах: проблеми та шляхи вирішення. URL: https://qrgo.page.link/vi45y
10. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях: наук.-метод. посіб.; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К.: «А.С.К», 2013. 312 с.
11. Онопрієнко О. Технології створення дистанційного курсу: навч. посіб. Відділ початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України. 2008. URL: https://qrgo.page.link/gMcH7

Бєльська Н. А.,
Ст.науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України
orolongos@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-0697-3973

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕСТОВОЇ МЕТОДИКИ ДЖ. ОЛДХЕМА–Л. МОРІСА «ПЕРСОНАЛЬНИЙ АВТОПОРТРЕТ» ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІЦЕЇСТІВ З ОЗНАКАМИ ОБДАРОВАНОСТІ

(Частина 1. Перевірка надійності і валідності україномовного підліткового варіанту тестової методики Дж. Олдхема-Л. Моріса «Персональний автопортрет»)

У статті аналізується надійність за коефіцієнтом α-Кронбаха та валідність україномовної підліткової версії тесту «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема–Л. Моріса (ТПА). Встановлено задовільну надійність тестових шкал B, C, I, L; відносно задовільна – шкал A, D, G, M, N. Шкали E, F, H, J, K мають сумнівну внутрішню узгодженість, і отже,

недостатньо надійні. Перевірка валідності проводилося за допомогою кореляційного аналізу між результатами ТПА та результатами авторської версії методики дослідження комунікативних установок (МДКУ), методики дослідження самовідношення (МДС) С. Пантілєєва, тесту емоційної спрямованості (ТЕС) Б. Додонова. Перевірка валідности шкал ТПА в цілому довела, що даний тест дійсно фіксує проблеми із внутрішньою (внутрішньоособистісною) та зовнішньою (соціально-психологічною, міжособистісною) адаптацією суб'єкта, які відображають основну проблему кожної акцентуйованої особистості. В роботі представлено україномовний опитувальник, адаптований для підлітків, а також тестові нормативи з урахуванням статі. Стаття є першою частиною роботи по дослідженню діагностичних можливостей тесту «Персональний автопортрет» щодо ідентифікації обдарованої молоді.

Ключові слова: *тест, типологія, адаптація, емоції, надійність, валідність, α-Кронбаха, кореляції.*

The article analyzes the reliability of the α-Cronbach coefficient and the validity of the Ukrainian-language teenage version of the test «The Personality Self-portrait» by J. Oldham - L. Morris (PSP). Satisfactory reliability of test scales B, C, I, L has been established; relatively satisfactory – scales A, D, G, M, N. The E, F, H, J, K- scales have insufficient internal consistency, which casts doubt on their reliability. The study of validity was carried out using a correlation analysis between the results of PSP and the results of the methods for studying communicative attitudes, the methods for studying self-attitude, the Emotional Orientation Test. Checking the validity of the PSP-scales as a whole proved that this test really fixes problems with the internal (intrapersonal) and external (social, interpersonal) adaptation of the subject, which reflect the main problem of each accentuated personality. The paper presents test standards calculated taking into account the gender of adolescents. The paper presents a Ukrainian-language questionnaire adapted for adolescents, as well as test standards taking into account gender. The article is the first part of the study of the diagnostic capabilities of the «The Personality Self-portrait» for the identification of gifted youth.

Keywords: *test, typology, adaptation, emotions, reliability, validity, α-Cronbach, correlations.*

Актуальність. Проблема ідентифікації обдарованих дітей не зводиться лише до виявлення (діагностики) їхніх когнітивних ресурсів. Не в останню чергу – а можливо, в першу – мають значення результати дослідження особистісної структури підлітків з ознаками обдарованості. Зазвичай задля вирішення цієї задачі використовуються особистісні тести, що фіксують ті чи інші якості адаптованого (внутрішньо та зовнішньо) індивіда. Тому у практиці ідентифікації обдарованості психодіагностичний інструментарій, що досліджує акцентуації та психопатії, ті чи інші порушення внутрішньої та зовнішньої адаптації – використовується рідко. Тим не менш, досі активною і популярною в тематиці психології обдарованості є теза про те, що обдаровані особистості часто, у тій чи

іншій мірі, бувають потенційне дезадаптованими (за рахунок своєї унікальності, нестандартності, «не типовості»), входять іноді до «групи ризику», з точки зору багатьох дослідників (проаналізовано В. Дружининим в [5; 158–212], оскільки за несприятливими обставинами легко «криміналізуються» або стають пацієнтами клінічних психологів (психіатрів), – але ця теза потребує необхідного і додаткового емпіричного або експериментального обґрунтування.

З психологічних тестів, які найчастіше використовуються з даною метою, можна назвати тести: Опитувальник для виявлення акцентуації характеристик характеру і темпераменту Е. Литмана–Х. Шмішека (Littmann E., Schmieschek H.), Патохарактеріологічний діагностичний опитувальник (ПДО) А. Лічко, Психодіагностичний Тест (ПДТ) В. Мєльникова, Л. Ямпольського, ММРІ та ін. Однак у зв'язку з тим, що автори даних психодіагностичних методів не ставили перед собою мету вивчати обдарованість у осіб з різними порушеннями поведінки чи адаптації у цілому – психологи-користувачі цих інструментів вирішували завдання виявлення рівня внутрішньої та зовнішньої адаптації обдарованої особистості винятково умоглядно.

Цей факт був підтверджений вивченням нами наукової літератури з цього питання – *сучасних експериментальних досліджень*, що вивчають зв'язки порушень адаптації з обдарованістю дітей та дорослих, нами виявлено не було. Однак це не свідчить на користь того, що такого зв'язку не існує.

Основним завданням нашої роботи виступає – виявлення можливих зв'язків між акцентуаціями, що виявляються психодіагностичною методикою «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема–Л. Морісона [7; 312-384] та видами різних форм обдарованості, нас (інтелектуальної та творчої).

Робота проводилася у два етапи. На першому було здійснено: 1) адаптацію тесту до підліткової вікової групи, що вимагало переформулювання значної частини питань стимульного матеріалу; 2) перевірку валідності та надійності шкал методики, оскільки дана інформація в україномовній психологічній літературі є відсутньою – і це зобов'язує дослідників або користувачів до особливо ретельного її застосування та тлумачення результатів.

Завданням другого етапу було – математично обґрунтоване виявлення діагностичних можливостей тестової методики «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема–Л. Морісона (ТПА) для ідентифікації ліцеїстів з ознаками обдарованості

Зміст та структура ТПА. Особистісний опитувальник, розроблений Дж. Олдхемом і Л. Морісоном в 1994 році, був призначений для визначення різних типів особистості, по-перше, і по-друге – для визначення ступеня «яскравості вираженості» у піддослідних ознак того чи іншого типу. Основні теоретичні положення цієї типології базуються на класифікації розладів

особистості (DSM-IV), що пропонується «Американською психіатричною асоціацією». Опитувальник визначає «норму» та «акцентуацію» певного типу особистості. Як пишуть автори тесту: «Хоча ніхто не може сказати з упевненістю, де закінчується «тип» (норма) і починається розлад, все ж таки можна керуватися наступним припущенням: якщо індивід здатний гнучко взаємодіяти з оточуючими, якщо звичайні дії та враження приносять йому задоволення, тоді ми сміливо можемо віднести цього людини до нормального чи здорового типу особистості. І, навпаки, якщо на повсякденні завдання індивід реагує негнучко або не виконує їх, а також якщо звичайні дії, враження призводять до дискомфорту або позбавляють людину здатності до самовдосконалення, то ми говоримо про патологічну чи малоадаптовану особистість»[8].

Стимульний матеріал ТПА включає 107 тверджень щодо різних сторін поведінки людини. Піддослідному надається три можливі варіанти відповідей: ствердний («так, згодний»), негативний («ні, не згодний») і невизначений («можливо, я згоден»). Кінцевою метою обробки «сирих» показників є побудова «автопортрета особистості» піддослідного у виді графіка. Діагностуються такі типи особистості та типи особистісних розладів (див. таблицю) 1.

Таблиця 1.

	Типи особистості	
Індекс	**Адаптований**	**Потенціно дезадаптований**
A	Пильний	Параноїдальний
B	Самотній	Шизоїд
C	Ідіосинкратичний	Шизопатія
D	Авантюрний	Антисоціальний
E	Діяльний	Активність на межі зриву
F	Драматичний	Неприродне акторство
G	Самовпевнений	Нарцисизм
H	Чуттєвий	Ухилення
I	Відданий	Залежний
J	Сумлінний	Нав’язливо-примусовий (компульсивний)
K	Волелюбний	Пасивно-агресивний
L	Агресивний	Садист
M	Альтруїстичний	Самознищення
N	Серйозний	Депресивний

В зв’язку з тим, що оригінальна версія тесту орієнтована насамперед на категорію дорослих людей та містить низку тверджень, які частково чи повністю є неприйнятними для підлітків – нами було здійснено адаптацію стимульного матеріалу з урахуванням підліткового віку та відповідного йому життєвого досвіду, а також ситуацій та діяльнісних завдань. (Див. додаток 1).

Експеримент проводився на двох вибірках: до експериментальної групи увійшли: учасники Республіканського етапу конкурсу-захисту Малої академії наук (N=175), у контрольну – учні Технічного ліцею м. Києва (N=76).

Для вирішення завдань першого етапу дослідження групи було об'єднано.

Результати першого етапу дослідження (частина 1 роботи)

Насамперед досліджувалась надійність (внутрішня узгодженість) кожної шкали опитувальника МПА за критерієм α-Кронбаху.

Результати перевірки наведено у таблиці 2.

Шкала	α-Кронбаха
A	0,629
B	**0,734**
C	**0,709**
D	0,675
E	0,579
F	0,552
G	0,608
H	0,410
I	**0,705**
J	0,576
K	0,555
L	**0,753**
M	0,603
N	0,623

Результати свідчать, що задовільну (прийнятну) узгодженість пунктів демонструють шкали B, C, I, L. Спірна (відносно прийнятна) узгодженість відзначається у шкал A, D, G, M, N. Інші шкали (E, F, H, J, K) слід розглядати як такі, що мають сумнівну внутрішню узгодженість, і отже, недостатньо надійні.

Далі перевірялася конструктна валідність методики. З цією метою до психодіагностичної програми були включені тестові методики, що відображають рівень соціально-психологічної та внутрішньоособистісної адаптації, а саме: методика дослідження комунікативних установок (МДКУ, [1,2]), Методика дослідження самовідношення (МДС) С. Пантилєєва [6], Тест емоційної спрямованості (ТЕС) Б. Додонова [3,4]. Кореляційний аналіз, проведений між результатами даних тестів і результатами дослідження типів особистості, запропонованих Дж. Олдхемом і Л. Морісом, повинен був підтвердити чи спростувати їх теоретичні постулати.

Результати кореляційного аналізу між показниками МДКУ та тестом Дж. Олдхема–Л.Моріса «Персональний автопортрет» (ТПА) представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати кореляційного аналізу між показниками МДКУ та тестом Дж. Олдхема-Л.Морісона «Персональний автопортрет» (ТПА)

Шкали МДКУ						
Тип особистості ТПА	**Его-стан «Дитина»**	**Его-стан «Дорослий»**	**Тип комунікації «Гармонійний»**	**Тип комунікації «Формальний»**	**Тип комунікації «Відгорожений»**	**Тип комунікації «Конфліктний»**
A	r = 0,2 p = 0,011	r = - 0,25 p = 0,001	r = - 0,4 p = 0,000		r = 0,22 p = 0,006	r = 0,3 p = 0,000
B			r = - 0,4 p = 0,000		r = 0,19 p = 0,017	r = 0,35 p = 0,000
C	r = 0,16 p = 0,042		r = - 0,34 p = 0,000		r = 0,26 p = 0,001	r = 0,31 p = 0,000
D	r = 0,38 p = 0,000	r = - 0,29 p = 0,001	r = - 0,19 p = 0,016	**r = - 0,46 p = 0,000**	r = 0,21 p = 0,007	r = 0,38 p = 0,000
E	r = 0,38 p = 0,000	r = - 0,3 p = 0,000	r = - 0,23 p = 0,001	r = - 0,27 p = 0,001	r = 0,2 p = 0,010	r = 0,3 p = 0,000
F	r = 0,32 p = 0,000	r = - 0,3 p = 0,000				
G	r = 0,29 p = 0,001	r = - 0,27 p = 0,001	r = - 0,4 p = 0,000			r = 0,37 p = 0,000
H	r = 0,25 p = 0,001	r = - 0,3 p = 0,000	r = - 0,33 p = 0,000		**r = 0,43 p = 0,000**	
I	r = 0,33 p = 0,000	**r = - 0,34 p = 0,000**	r = - 0,27 p = 0,001		**r = 0,5 p = 0,000**	
Шкали МДКУ (продовження)						
Тип особистос-тості ТПА	**Его-стан «Дитина»**	**Его-стан «Дорослий»**	**Тип спілкування «Гармонійний»**	**Тип спілкування «Формальний»**	**Тип спілкування «Відгорожен-ний»**	**Тип спілкування «Конфликтний»**
J	r = 0,15 p = 0,045			r = 0,4 p = 0,000		
K	**r = 0,41 p = 0,000**	r = - 0,3 p = 0,000	**r = - 0,43 p = 0,000**	r = - 0,3 p = 0,000	**r = 0,42 p = 0,000**	r = 0,33 p = 0,000
L	r = 0,25 p = 0,002	r = - 0,24 p = 0,002	r = - 0,4 p = 0,000			**r = 0,48 p = 0,000**
M	r = 0,23 p = 0,007	r = - 0,17 p = 0,033	r = - 0,26 p = 0,001	r = - 0,26 p = 0,001	r = 0,31 p = 0,000	r = 0,21 p = 0,008
N			r = - 0,18 p = 0,024		r = 0,23 p = 0,001	

Примітка. В таблиці представлено тільки зв'язки з рівнем значущості $p \leq 0,05$. Жирним шрифтом виділено значимі кореляції між шкалами (типами) ТПА і шкалами МДКУ, які мають найбільші коефіцієнти в стовпцях і рядках.

Зіставлення результатів ТПА та МДКУ свідчать уже про значні проблеми у більшості типів на рівні соціально-психологічної адаптації, відображених у переважній перевазі его-стану «Дитина» над інстанцією «Дорослий» (у рамках підходу Е. Берна), що вказує на певну інфантильність особистості. Певною мірою більш благополучнішими тут виявилися типи **B** (*Самотній*), **C** (*Ідіосинкратичний*), **N** (*Серйозний*), **J** (*Сумлінний*). Це можна пояснити тим, що для перших трьох із названих типів характерна значна самодостатність та автономність, а також емоційна стабільність – що сприяє успішнішому переходу до стану психологічної зрілості. Тип **J**, завдяки властивої йому раціональності та конвенційності, також має передумови для успішної адаптації до соціуму. Найбільш інфантильними виявились типи **I**

(*Відданий*) та **K** (*Вольнолюбний*), що відповідає психологічному змісту даних типів, основними проявами яких виступають яскраво виражена екстернальність, «миттєвість реактивної поведінки» та відсутність стратегічних життєвих цілей. Також слід відмітити найбільш низьку «формальність комунікації» у типу **D** (*Авантюрний*), що підтверджує його схильність дотримуватися виключно своїх імпульсів, грати лише за своїми правилами, нехтуючи встановленими соціумом нормами, правилами – аж до поведінки на межі криміналу. Активна (ініціативна) та пасивна (реактивна) форма конфліктності також властива більшості типів ТПА. Найбільшою мірою активна конфліктність характерною для типу **L** (*Агресивний*), що безперечно підтверджує валідність цієї шкали опитувальника.

Результати кореляційного аналізу між показниками МДС та тестом Дж. Олдхема–Л.Моріса «Персональний автопортрет» (ТПА) представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу між показниками МДС та тестом Дж. Олдхема- Л.Моріса «Персональний автопортрет» (ТПА)

	Шкали МДС								
Типи особистості (ТПА)	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
A	r = - 0,36 p = 0,000	r = - 0,37 p = 0,000	r = - 0,28 p = 0,000	**r = - 0,41 p = 0,000**	r = - 0,26 p = 0,001			r = 0,42 p = 0,000	**r = 0,45 p = 0,000**
B	r = - 0,27 p = 0,001	r = - 0,25 p = 0,001		**r = - 0,42 p = 0,000**	r = - 0,27 p = 0,001	r = - 0,21 p = 0,008		r = 0,26 p = 0,001	r = 0,39 p = 0,000
C	r = - 0,21 p = 0,009	r = - 0,31 p = 0,000	r = - 0,21 p = 0,001	**r = - 0,44 p = 0,000**	r = - 0,17 p = 0,034			**r = 0,47 p = 0,000**	**r = 0,5 p = 0,000**
D	r = - 0,31 p = 0,001	r = - 0,21 p = 0,000						r = 0,19 p = 0,017	r = 0,25 p = 0,001
E	r = - 0,38 p = 0,000		r = - 0,24 p = 0,001	r = - 0,29 p = 0,001			r = - 0,19 p = 0,015	**r = 0,47 p = 0,000**	**r = 0,47 p = 0,000**
F	r = - 0,22 p = 0,009					**r = - 0,31 p = 0,001**			
G	r = - 0,36 p = 0,000					r = 0,19 p = 0,017			
H	r = - 0,22 p = 0,009	**r = - 0,45 p = 0,000**	r = - 0,26 p = 0,000	r = - 0,33 p = 0,000	r = - 0,29 p = 0,001		r = - 0,26 p = 0,001	**r = 0,46 p = 0,000**	**r = 0,43 p = 0,000**
I	r = - 0,24 p = 0,001	**r = - 0,45 p = 0,000**	r = - 0,3 p = 0,000	r = - 0,24 p = 0,001	r = - 0,31 p = 0,001		r = - 0,25 p = 0,001	**r = 0,45 p = 0,000**	r = 0,39 p = 0,000
J									
K	**r = - 0,5 p = 0,000**	r = - 0,34 p = 0,000	**r = - 0,39 p = 0,000**	**r = - 0,41 p = 0,000**	r = - 0,23 p = 0,005		r = - 0,29 p = 0,001	**r = 0,44 p = 0,000**	**r = 0,47 p = 0,000**
L	**r = - 0,42 p = 0,000**	r = - 0,17 p = 0,035		r = - 0,22 p = 0,005	r = - 0,17 p = 0,036			r = 0,2 p = 0,013	r = 0,27 p = 0,008
M	r = - 0,34 p = 0,000	r = - 0,37 p = 0,000	r = - 0,27 p = 0,001	r = - 0,36 p = 0,000	r = - 0,32 p = 0,000	r = - 0,19 p = 0,019	r = - 0,23 p = 0,001	**r = 0,5 p = 0,000**	**r = 0,55 p = 0,000**
N	r = - 0,2 p = 0,01	r = - 0,37 p = 0,000	**r = - 0,32 p = 0,000**	r = - 0,37 p = 0,000	**r = - 0,39 p = 0,000**	**r = - 0,35 p = 0,000**	**r = - 0,39 p = 0,000**	**r = 0,5 p = 0,000**	**r = 0,6 p = 0,000**

Примітка. *Шкали МДС: 1 – відкритість/закритість, 2 – самовпевненість, 3 – самокерівництво, 4 – віддзеркалення, 5 – самоцінність, 6 – самоприйняття, 7 – самоприв'язаність, 8 – внутрішня конфліктність, 9 – самозвинувачення. В таблиці представлено тільки зв'язки з рівнем значущості $p \leq 0,05$. Жирним шрифтом виділено значимі кореляції між шкалами (типами) ТПА і шкалами МДС, які мають найбільші коефіцієнти у столбчиках.*

Результати зіставлення результатів ТПА і МДС свідчать про високу внутрішньоособистісну дезадаптацію, яка є характерною для більшості типів особистості. Найбільш внутрішньо напруженими, психологічно проблематичними та дисоційованими виявились типи **M** (*Альтруїстичний*) та **N** (*Серйозний*). Найбільш адаптованим і цілісним виявився тип **J** (*Сумлінний*). Також відносно психологічно благополучними проявилися типи **D** (*Авантюристичний*), **F** (*Драматичний*) і **G** (*Самовпевнений*).

У контексті конкретніших результатів можна зазначити таке.

Більшість типів ТПА демонструють «відкритість», аж до психологічного ексгібіціонізму, у своїх відповідях. У свою чергу, це може свідчити про суб'єктивне перебільшення можливих внутрішньоособистісних та міжособистісних проблем, надмірну фіксацію на них, а також про суб'єктивне відчуття неможливості вирішити їх самостійно. На незадоволеність собою і своїми можливостями, сумніви у здатності самостійно рішати свої проблеми та викликати повагу до себе в інших – вказують найбільшою мірою типи: **H** (*Чуттєвий*) і **I** (*Відданий*).

На підвладність свого Я впливу обставин, нездатність протистояти долі, слабку саморегуляцію, екстернальність, тобто, відсутність прагнення шукати причини вчинків та результатів у собі самому – найбільшою мірою вказують представники типів **K** (*Вольнолюбний*) та **N** (*Серйозний*). Представники типів **A** (*Пильний*), **B** (*Самотній*), **C** (*Ідеосикратичний*) та **K** (Вольнолюбний) схильні вважати, що їх особистість, характер і діяльність не здатні викликати в інших повагу, симпатію, схвалення та розуміння. Тип **N** *(Серйозний)* найбільш сумнівається у цінності власної особистості, можливості бути відповідальним, що межує з байдужістю до свого Я і втратою інтересу до свого внутрішнього світу.

Суб'єкти з високими показниками за типами **F** (*Драматичний*) та **N** *(Серйозний*) виявляють мінімум дружнього ставлення до себе, частіше не згодні із самим собою, сумніваються у своїх планах та бажаннях; не схильні до емоційного, безумовного прийняття себе таким, яким є, нехай навіть із деякими недоліками. Крім того, тип **N** (*Серйозний*) характеризується значною ригідністю, небажанням змінюватися. Тут відзначається висока прихильність до свого Я-образу (надмірна фіксація на ньому), часто неадекватного. Така тенденція до збереження такого образу – один із захисних механізмів самосвідомості. Цей факт підтверджується психотерапевтичною практикою – (суб)депресивні клієнти пасивно, але протидіють завданню терапевта змінити щось у їхніх установках щодо своєї особистості.

Особливо високі показники за параметром «внутрішня конфліктність» більшості типів, що визначаються за допомогою ТПА, вказують на наявність багатьох внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгоди з собою – що супроводжується переживанням почуття тривоги і провини. Постійна незадоволеність та суперечки (з самим собою) пов'язані також із суперечливими самооцінкою та «рівнем домагань», що призводить до регулярних сумнівів у своїй здатності щось зробити чи змінити. З урахуванням того, що надмірне «самокопання» та рефлексія протікають частіше на

загальному негативному емоційному (або також емоційно-суперечливому) тлі по відношенню до себе, така аутокомунікація не тільки не приносить полегшення, але, навпаки, лише «підриває» позитивний потенціал самооцінки. Найбільшою мірою до цього схильні суб'єкти з високими показниками за типами **C** (*Ідеосинкратичний*), **E** (*Діяльний*), **H** (*Чуттєвий*), **I** (*Відданий*), **K** *(Вольнолюбний*), **M** (*Альтрустичний***),** **N** (*Серйозний*).

Зрештою, останній параметр «Самообвинувачення» виявився найбільш значущим для ТПА в кореляціях з МДС. На 11-ті з 14-ті шкал досліджуваних шкал було отримано значних позитивних зав'язків. Високі коефіцієнти кореляції свідчать тут про надмірну інтрапунітивність цих типів, про готовність поставити собі у провину свої невдачі, власні недоліки, помилки – при тому, що самооцінка власних якостей може бути високою. Цей показник слід відрізняти від екстернальності, яка може зіграти і позитивну щодо психологічного захисту роль.

Найбільш схильними до надмірного, неадекватного самозвинувачення виявилися суб'єкти з високими показниками за типами ТПА – **A** (*Пильний*), **C** (*Ідеосинкратичний*), **E** (*Діяльний*), **H** (*Чуттєвий*), **K** (*Вольнолюбний*), **M** (*Альтруїстичний*), **N** (*Серйозний*).

Результати кореляційного аналізу між показниками тесту емоційної спрямованості Б. Додонова (ТЕС) та тестом Дж.Олдхема-Л.Моріса (ТПА) представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати кореляційного аналізу між показниками тесту емоційної спрямованості Б. Додонова (ТЕС) та тестом Дж.Олдхема-Л.Моріса (ТПА)

	Шкали ТЕС							
Тип особистості ТПА	**АлЕм**	**КомЕм**	**ГлЕм**	**ПрЕм**	**НМОЕм**	**ПугЕм**	**РомЕм**	**ГнЕм**
A			r = 0,2 p = 0,010		**r = 0,44 p = 0,000**			r = 0,18 p = 0,021
B		**r = - 0,2 p = 0,009**			r = 0,24 p = 0,001			
C					r = 0,34 p = 0,000	r = 0,16 p = 0,038	r = 0,22 p = 0,005	**r = 0,29 p = 0,001**
D			r = 0,2 p = 0,009		r = 0,26 p = 0,001	**r = 0,4 p = 0,000**		
E		r = 0,24 p = 0,001	r = 0,23 p = 0,006		r = 0,3 p = 0,000		**r = 0,33 p = 0,000**	r = 0,18 p = 0,055
F	**r = 0,24 p = 0,001**	**r = 0,35 p = 0,000**	r = 0,31 p = 0,000	r = 0,27 p = 0,001		r = 0,26 p = 0,001	**r = 0,33 p = 0,000**	
G			**r = 0,5 p = 0,000**	r = - 0,22 p = 0,006	r = 0,29 p = 0,001	r = 0,19 p = 0,016	r = 0,21 p = 0,006	
H					r = 0,32 p = 0,000	r = - 0,27 p = 0,001		
I		r = 0,18 p = 0,017			r = 0,27 p = 0,001	r = - 0,16 p = 0,036		
J	r = 0,21 p = 0,007	r = 0,19 p = 0,016		**r = 0,32 p = 0,000**			r = 0,19 p = 0,013	r = 0,16 p = 0,041
K			r = 0,18 p = 0,035		**r = 0,42 p = 0,000**			

Шкали ТЕС (продовження)								
Тип особистості ТПА	**АлЕм**	**КомЕм**	**ГлЕм**	**ПрЕм**	**НМОЕм**	**ПугЕм**	**РомЕм**	**ГнЕм**
L	r = -0,16 p = 0,036		r = 0,34 p = 0,000		r = 0,37 p = 0,000	r = 0,27 p = 0,001		
M					r = 0,26 p = 0,001			
N	r = 0,17 p = 0,029							r = 0,2 p = 0,008
Шкали ТЕС (продовження)								
Тип особистості ТПА	**ЕстЕм**	**НегВОЕм**	**ЛирЕм**	**ГедЕм**	**АкЕм**	**МорЕм**	**ДефЕм**	**ПЕН**
A		**r = 0,4 p = 0,000**			r = 0,27 p = 0,001	r = 0,19 p = 0,015	r = 0,22 p = 0,006	r = 0,2 p = 0,009
B		r = 0,26 p = 0,001		r = -0,24 p = 0,001				
C		r = 0,37 p = 0,000			r = 0,19 p = 0,015	r = 0,21 p = 0,008		r = 0,18 p = 0,017
D				r = 0,17 p = 0,035				
E	r = 0,24 p = 0,001	**r = 0,43 p = 0,000**	r = 0,16 p = 0,036	r = 0,17 p = 0,008	r = 0,18 p = 0,018	r = 0,2 p = 0,011	r = 0,2 p = 0,010	**r = 0,3 p = 0,000**
F	**r = 0,31 p = 0,000**		r = 0,2 p = 0,009	**r = 0,34 p = 0,000**	r = 0,22 p = 0,004			**r = 0,41 p = 0,000**
G				r = 0,17 p = 0,035	**r = 0,3 p = 0,099**			r = 0,26 p = 0,001
H		r = 0,28 p = 0,001			r = 0,19 p = 0,015	r = 0,25 p = 0,001	r = 0,43 p = 0,000	
I		r = 0,32 p = 0,000			r = 0,19 p = 0,016	r = 0,25 p = 0,001		
J			r = 0,16 p = 0,034	r = -0,17 p = 0,035	r = 0,16 p = 0,040	r = 0,2 p = 0,005	r = -0,14 p = 0,078	r = 0,19 p = 0,013
K		**r = 0,43 p = 0,000**					r = 0,42 p = 0,000	
L		r = 0,2 p = 0,011			r = 0,29 p = 0,001			
M		**r = 0,45 p = 0,000**			r = 0,19 p = 0,015	r = 0,25 p = 0,001		r = 0,17 p = 0,029
N		**r = 0,45 p = 0,000**		**r = -0,25 p = 0,001**		r = 0,35 p = 0,000		

Примітка 1. *ТЕС – тест емоційної спрямованості; АлЕм - Альтруїстичні емоції; КомЕм - Комунікативні емоції; ГлЕм - Глоричні емоції; ПрЕм - Праксичні емоції; НМОЕм - Негативні міжособистісні емоції; ПугЕм - Пугнічні емоції; РомЕм - Романтичні емоції; ГнЕм - Гностичні емоції; ЕстЕм - Естетичні емоції; НВОЕм - Негативні внутрішньособистісні емоції; ЛирЕм - Ліричні емоції; ГедЕм - Гедоністичні емоції; АкЕм – Акізитивні емоції; МорЕм – Моральні емоції; ДефЕм - Дефіцитарні емоції; ПЕН – загальна потреба в емоційної насиченості.*

Примітка 2. *Жирним шрифтом виділені зв'язки с рівнем значимості $p \leq 0,05$.*

Результати зіставлення результатів ТПА та ТЕН показали наступне.

Альтруїстичні емоції (АлЕм). Найбільш альтруїстичним, співпереживаючим типом виявився тип ***F*** *(Драматичний),* – що обумовлено його яскраво вираженою соціальною інтерактивною емоційністю, акторською здатністю до емпатії, несвідомого відображення станів іншої людини, готовністю активно реагувати

на ідеї та пропозиції оточуючих. Меншою мірою, але також це характерно для типів ***J*** *(Сумлінний)* і ***N*** *(Серйозний),* що не суперечить їх психологічним контентам: *Сумлінний* тип є досить високоморальним і вважає турботу про людей своїм обов'язком, *Серйозний* тип – глибоко відчуває внутрішній біль іншої людини і відгукується на неї. Навпаки, тип *L (Агресивний)* характеризується слабкою емпатичністю, тому виявлена тут негативна кореляція з альтруїзмом є очікуваною і логічною.

Комунікативні емоції (КомЕм). Цілком логічною є висока інтенсивність переживання комунікативних емоцій типом ***F*** *(Драматичний)*, оскільки його представники не здатні проявлятися та реалізуватися поза комунікаційної активності. Те саме відноситься до *Діяльного типу* ***(E)***, оскільки, як стверджують автори класифікації, «ніякий інший тип, навіть Драматичний, не може бути настільки гарячим у своєму бажанні поєднатися з життям та іншими людьми». У меншій мірі, але відзначається значна представленість КомЕм у переживаннях типів: ***I*** *(Відданий)* і ***J*** *(Сумлінний).* Це також психологічно обґрунтовано: *Відданий* тип не може інакше виявити свою відданість, так само, як і *Сумлінний*, який пов'язаний з іншими зобов'язаннями, і від оцінок яких він істотно залежить. Є природньою негативна кореляція КомЕ з типом ***B*** *(Самотній)* – його представники інтровертовані та самодостатні в тій мірі, яка звільняє їх від «комунікативної залежності».

Глоричні емоції (ГлЕм). Валідність шкали ***G*** *(самовпевнений)* в ТПА безумовно доведена високим коефіцієнтом кореляції з глоричними емоціями в ТЕС, оскільки ГлЕм вказують на ивисоку потребу особистості саме в самоствердженні, визнанні, популярності, на схильність конкурувати і боротися з установкою «тільки перемога». Типи ***F*** *(Акторсько-драматичний)* та **L** *(Агресивний)* також «глоричні», марнославні – слава для них є найпотужнішим стимулятором самореалізації. Особливо це стосується останнього типу **L** – відомо, що багато серійних злочинців говорили про своє прагнення «прославитися». Поміркована представлені позитивні кореляції ГлЭм з типом ***A*** *(Пильний)* свідчать про те, що підозріліть його представників зумовлена також страхом і побоюваннями з приводу те, що їх недостатньо вважають значущими. *Авантюрний* ***(Д)*** і *Діяльний* ***(E)*** типи також самолюбні та честолюбні, особливо чутливі до визнання своїх переваг та досягнень з боку оточення. Трохи менше, але відзначається значущість ГлЭм у *Волелюбного типу* ***(K),*** який у разі високого показника може виявляти заздрість стосовно більш успішних людей.

Праксичні емоції (ПрЭм), пов'язані із задоволенням від роботи, очікувано частіше відзначаються у *Сумлінного* ***(J)*** типу. Також досить працелюбні *Драматичний* ***(F)*** і *Самовпевнений* ***(G)*** типи як найбільш амбіційні та цілеспрямовані з усіх типів.

Пугнічні емоції (ПугЕм). Найбільш високі показники ПугЭм очікувано демонструє *Авантюрний **(D)*** тип, спочатку орієнтований ризик і боротьбу. Також не уникають боротьби *Драматичний **(F)**, Агресивний **(L)*** і *Самовпевнений **(G)*** типи, представники яких активно включені у всіляке суперництво завдяки наявності сміливості. У свою чергу, для *Чуттєвого **(H)*** та *Відданого **(I)*** типів ПугЭм не характерні у зв'язку з їх ціннісною орієнтацією на стабільність, передбачуваність та безпеку.

Романтичні емоції (РомЕм) виявилися найбільш властивими для 1) Драматичного **(F)** типу як такого, що має найбільший акторський потенціал; 2) Діяльного **(E)** типу, серед особливостей якого автори класифікації відзначають «прагнення залучення у глибокі романтичні стосунки з однією людиною», «надзвичайна цікавість, живий інтерес до всього і нового, включаючи експериментування з іншими культурами, ролями, системами цінностей»; 3) Ідіосинкратичного **(C)** типу як найбільш мрійливого, оригінального, надзвичайно схильного до пошуку всього незвичайного, прихованого, унікального. Невеликі позитивні кореляції РомЕм з Самовпевненим **(G)** та Сумлінним **(J)** типами як найбільш практично орієнтованими є досить несподіваними, але можуть вказувати на їхній достатній творчий потенціал, що реалізується частіше в хобі, ніж у професії.

Гностичні емоції (ГнЕм), які є чуттєве-емоційною складовою процесу пізнавальної діяльності, виявилися найбільш властивими для Ідіосинкратичного **(C)** типу – що обумовлено його найбільшою допитливістю і відкритістю самому несподіваному досвіду. У меншій мірі, але так само позитивно ГнЕм пов'язані з типами – Пильний **(A)**, Діяльний **(E)**, Серйозний **(N)** і Сумлінний **(J)**. У першому випадку (тип А) це можна пояснити особливостями типу, які авторами класифікації описуються так: «ці особистості мають виняткове розуміння навколишнього середовища. «Рентген», що постійно в них діє, просвічує ситуації і людей, а їхня здатність своєчасно ухилитися (від можливого удару) робить їх небезпечними противниками, особливо в ділових відносинах. «Пильні» типи мають специфічну здатність до сприйняття, вони негайно помічають помилкові повідомлення, приховані спонукання, маніпуляції, спотворення правди чи спроби ввести в оману; вони обдаровані спостерігачі». У другому випадку (тип Е) «гностицизм» пояснюється схильністю до постійних роздумів, прагненням та здатністю до об'єктивних зважених оцінок, виявлення алогізмів, протиріч у будь-якій інформації. Щодо Сумлінного типу **(J)**, то властивий йому перфекціонізм змушує його до постійного ретельного аналізу деталей та дрібниць, додаткової аналітичної роботи.

Естетичні емоції (ЕстЕм) виявилися найбільш характерними для Драматичного **(F)** типу – що цілком очікувано, оскільки творчо-акторська

активність або спрямованість, яка властива йому, неможлива без таких переживань. Меншою мірою, але також значимо ЕстЭм виявляються у Діяльного **(E)** типу, що, очевидно, пояснюється найбільшим діапазоном його реактивної емоційності типу.

Ліричні емоції (ЛірЕм), як різновид естетичних, також частіше виявляються у Драматичного **(F)** та Діяльного **(E)** типів, з тих самих причин. Невелика «+» кореляція ЛірЕм відзначається у Сумлінного типу **(J)**, яка спростовує уявлення про нього як про «суху людину» і виступає як компенсація надмірного педантизму.

Гедоністичні емоції (ГедЕм) позитивно пов'язані з Драматичним **(F)**, Авантюрним **(D)**, Діяльним **(E)** та Самовпевненим **(G)** типами. Це підтверджує їхнє прагнення «брати від життя все», насолоджуватися всіма його позитивними можливостями, включаючи задоволення фізичного характеру. Навпаки, типи Самотній **(B)**, Сумлінний **(J)**, Серйозний **(N)** з тієї чи іншої причини значно рідше («-« кореляція) відчувають ГедЕм. У першому випадку (тип В) це пояснюється особливостями, про які автори класифікації говорять так: «Вони ізольовані від інших, їм не потрібна взаємодія з іншими людьми для особистих задоволень, в числі задоволення потреб; навіть найбільш темпераментні з них – спокійні, неупереджені і несентиментальні; демонструють байдужість до болю та задоволення; їх не надто турбують сексуальні проблеми, вони насолоджуються сексом, але не страждатимуть за його відсутності». У другому випадку (тип J) почуття обов'язку, яке виражене надмірно, може певною мірою дезактуалізувати потребу в задоволеннях та їх ціннісну значимість. Що ж до Серйозного типу **(N)**, то з огляду на його схильність до депресії та її «супровід» у виді втрати інтересів до базових інтересів і потреб – цей факт є психологічно обґрунтованим.

Акізитивні емоції (емоції накопичення, АкЕм) властиві більшості типів, тобто 10-ті з 14-ті, але найбільшою мірою для – Самовпевненого **(G)** , Пильного **(J)** та Агресивного **(L)** типів, що підтверджує їх «заземлену», практичну спрямованість (матеріальні накопичення або фінансові статки свідчать, на їх погляд, про безсумнівний соціальний успіх). Найменш схильними до «накопичування» типами виявились Самітний **(B)**, Авантюрний **(D)**, Волелюбний **(K)** і Серйозний **(N)**, що відповідає їх життєвим цінностям – гроші та матеріальний стан недостатньо вказують, з їхньої точки зору, на життєвий успіх (чи пов'язані з сенсом життя).

Моральні емоції (МорЕм). Позитивні кореляції МорЕм спостерігаються з типами – Пильний **(J)**, Ідіосинкратичний **(C)**, Діяльний **(E)**, Чуттєвий **(H)**, Відданий **(I)**, Сумлінний **(J)**, Альтруїстичний **(M)** та Серйозний **(N)**. Цей результат підтверджує характерні для представників цих типів – особливу

чутливість до суспільної думки про них, обов'язковість, принциповість, почуття обов'язку та відповідальності, орієнтацію на морально-етичні норми.

Дефіцитарні емоції (ДефЕм), пов'язані з переживанням нудьги, виявилися властивими Волелюбному **(K)**, Пильному **(A)**, Діяльному **(E)** та Чуттєвому **(H)** типам. Ці результати підтверджують – схильність типу К до неробства (ледарювання); можливо, своєрідне переживання епізодичного розслаблення після постійного напруженого в очікуванні негативних подій – типу А; періодичний переживаний стан внутрішньої спустошеності типу Е (після фази високої активності); надмірний захист себе від зовнішньої стимуляції типу Н та її орієнтації на звичне та безпечне. Негативна кореляція з ДефЕм відзначається у Сумлінного **(J)** типу, що вказує на його постійну діяльність та зосередження на своїх обов'язках.

Негативні міжособистісні емоції (НМОЕм), які пов'язані з негативними переживаннями у стосунках з людьми, властиві більшості типів (11-ті з 14-ті). Винятками тут виступають – Драматичний **(F)**, Сумлінний **(J)** і Серйозний **(N)** типи, що свідчить та підтверджує відносну гармонійність (неконфліктність) їх зв'язків із соціумом – або схильність не ініціювати проблеми у міжособистісних стосунках, або успішно вирішувати їх.

Негативні внутрішньоособистісні емоції (НВОЕм), пов'язані з переживаннями невпевненості та неуспішності, тривоги, страху, відчаю від втрати віри в себе тощо – також притаманні більшості типів. Але винятками тут виявилися – Авантюрний **(D)**, Драматичний **(F)**, Самовпевнений **(G)** та Сумлінній **(J)** типи, що обумовлено їхньою психологічною природою, зокрема – високою самооцінкою. Цей факт мінімізує можливість «застрявання» представників цих типів на переживаннях тривоги і невпевненості. Крім того, саме вони, як правило, проявляють себе найбільш успішно в притаманній їм діяльності, отримуючи позитивне підтвердження цієї успішності з боку оточення – що також сприяє внутрішньому відчуттю благополуччя.

Потреба емоційному насиченні (ПЕН). Драматичний **(F)** і Діяльний **(E)** типи виявилися як такі, що найактивніше і найчастіше переживають різноманітні емоції, і це підтверджує їх великий психоемоційний потенціал. Меншою мірою, але значно потребують емоційного насичення типи – Пильний **(A)**, Ідіосинкратичний **(C)**, Самовпевнений **(G)**, Сумлінний **(J)** та Альтруїстичний **(M)**. У випадках з типами А та **J** це можна пояснити врівноважуючим впливом з боку особистісної структурі їх представників, яка здійснює компенсаторну активність щодо певної однобічності їхньої емоційної сфери. Тип С не здатний реалізувати свою уяву та надчутливість, не залучаючи до них емоційну складову сприйняття та реагування. У харизматичності самовпевненого типу **(G)** активність емоційної сфери також відіграє величезну роль. Нарешті, основним

сенсом життя Альтруїстичного типу **(M)** виступає кохання, співпереживання та турбота – неможливі без відповідних переживань.

Висновки. Таким чином, за результатами перевірки надійності та валідності шкал ТПА Дж. Олдхема – Л. Морісона нам вдалося встановити таке.

Результати свідчать про те, що задовільну (прийнятну) надійність, тобто узгодженість пунктів шкали, демонструють типи B (Самотній), C (Ідіосинкратичний), I (Відданий), L (Агресивний). Спірна (відносно прийнятна) надійність відзначається у шкалах, відображаючих типи A (Пильний), D (Авантюрний), G (Самовпевнений), M (Альтруїстичний), N (Серьозний). Решта шкал – типи E (Діяльний), F (Драматичний), H (Чуттєвий), J (Сумлінний), K (Волелюбний)) – слід розглядати як такі, що мають сумнівну внутрішню узгодженість, і отже, недостатньо надійні. Отже – низка шкал-типів виявилися недостатньо надійними. Але питання про надійність та її умовні рівні (розрізнення) залишається на даний час дуже спірнім – особливо з урахуванням того, що дуже висока надійність свідчить про надмірний «дубляж» пунктів шкали, а це відображає «злипання» питань шкали фактично в одно. Тому, незважаючи на частково формально незадовільні результати перевірки, можна кваліфікувати їх як прийнятні.

Перевірка валідности шкал ТПА в цілому довела, що даний тест дійсно фіксує проблеми із внутрішньою (внутрішньоособистісною) та зовнішньою (соціально-психологічною, міжособистісною) адаптацією суб'єкта, які відображають основну проблему кожної акцентуйованої особистості. Так, 11 з 14 типів є дуже схильними (згідно дослідження щодо самовідношення, за Пантілеєвим) до – невпевненості, сумнівів у своїх можливостях, до самозвинуваченні, внутрішньої конфліктності; вони сприймають себе як таких, що не здатні викликати повагу, схвалення, підтримку щодо себе серед свого оточення тощо. Було підтверджено наявність значних проблем у більшості типів на рівні соціально-психологічної адаптації, відображених у перевазі его-стану «Дитина» над інстанцією «Дорослий» (у рамках підходу Е. Берна), що вказує на певну інфантильність особистості, основними проявами якої виступають яскраво виражена екстернальність, «миттєвість реактивної поведінки», схильність дотримуватися виключно своїх імпульсів, активна (ініціативна) та пасивна (реактивна) форма конфліктності та відсутність стратегічних життєвих цілей. Характер домінуючих емоцій та загальна емоційна спрямованість також відображає типологію ТПА, зокрема, яскрава вираженість Негативних між- та внутрішньо особистісних емоцій притаманна представникам більшості типів.

Отримані результати свідчать про задовільну відповідність тесту «Персональний автопортрет» вимогам, які традиційно пред'являються

психологічним методикам. Це дозволяє рекомендувати її для використання в психодіагностичній практиці.

N. В. Результати дослідження діагностичних можливостей тестової методики Дж. Олдхема–Л. Морісона «Персональний автопортрет» щодо ідентифікації ліцеїстів з ознаками обдарованості буде представлено в частині другій цієї роботи.

Текст опитувальника, алгоритм обробки результатів та тестові нормативі представлені в ***додатку 1.***

Додаток 1

Текст опитувальника

1. Мені здається, що я проводжу за навчанням більше часу, ніж мої однокласники, оскільки люблю, щоб все було зроблено правильно і гарно.

Варіанти відповідей

А) так, я згоден; Б) можливо, я згоден; В) ні, я не згоден

2. Я дуже організована особистість. Я люблю дотримуватися розкладу і складати план справ, які варто виконати. Іноді у мене стільки планів, що я не знаю, що з ними робити.
3. Думаю, мене можна називати «трудоголіком». Дійсно, я вчуся дуже напружено, навіть коли все встигаю і маю хороші оцінки. Думаю, якщо б я захотів, то міг би розслабитися і трохи відпочити.
4. Я люблю свої щоденні справи і обов’язки. Я стаю впертим, якщо хтось намагається змусити мене відійти від них.
5. Я ненавиджу рутину. Я не надто відповідальна людина, тому відкладаю усі справи на потім, або взагалі не займаюся ними.
6. Коли б я не досягав успіху, щораз з’ясовую, що не отримую від цього задоволення, до того ж в іншій сфері життя усе починає йти шкереберть.
7. Я думаю, що маю безліч здібностей, але вони не дають мені переваг. Якщо я роблю щось гарно, то можу допомогти іншим, але не можу змусити свої здібності працювати на себе.
8. Я прекрасно ладнаю із собою. Я знаю, яку роботу хочу виконувати, яких друзів мати і взагалі, що для мене важливо.
9. Іноді я відчуваю себе, як порожня раковина, – спустошеним. Відчуваю повну безглуздість існування.
10. Я обожнюю мріяти. Уявляти себе багатим, могутнім і знаменитим. Під гучні оплески отримати Нобелівську премію, бути обожнюваним за талант і красу натовпом фанатів.
11. Хоча я і не впевнений, що це добре, мене приваблює насильство, зброя та бойові мистецтва. Я люблю фільми, де багато динамізму.
12. Мені здається, що багато хто вважає, ніби я говорю досить дивно, висловлюю думки, які занадто глибокі для людей, або не пояснюю, що я маю на увазі.

13. Мене вважають чи називають зарозумілим, гордовитим, ну що ж ...
14. Я люблю, коли мною захоплюються. А коли ігнорують – намагаюся «вивудити» компліменти немов рибу.
15. Зовнішність дуже важлива для мене, і я витрачаю багато часу, щоб упевнитися в тому, що виглядаю привабливо.
16. Інколи люди вважають мене «білою вороною», тому що мій одяг, уподобання відрізняються від загальноприйнятих уявлень і норм. Дійсно, я живу у власному маленькому світі.
17. Хоча я думаю, що розумію людей, вони завжди стверджують, що я навіть не уявляю, що вони відчувають.
18. Якщо доводиться стояти в черзі, я, зазвичай, намагаюся пролізти вперед і отримати бажане негайно, або, принаймні, я вважаю, що так повинно бути.
19. Я ніколи не відчуваю провини за те, що зробив.
20. Я хотів би вчитися, насамперед, у престижному вузі, і працювати потім у престижній організації.
21. Можливо, дехто вважає мене замкнутим і консервативним, але я щиро вірю, що для аморальної або неетичної поведінки вибачень не існує.
22. Перед прийняттям рішення, я вважаю за краще вислухати добру пораду, навіть якщо це стосується простих проблем.
23. Я просто не можу викидати старі речі, навіть якщо вони не приносять користі і безглузді для мене.
24. Можливо, я і перебільшую важливість своєї персони, але, чесно кажучи, думаю, що гідний усіляких похвал.
25. Я суворий суддя самому собі.
26. Я б не назвав себе легковажним, для мене все має значення і вагу. Велику частину часу я абсолютно серйозний.
27. Іноді мені здається, що вина – це моє друге ім’я. Я навіть не завжди впевнений, що знаю привід, через який відчуваю себе винним.
28. Я не надто вірю в себе, іноді я відчуваю себе просто нікчемним.
29. Я не боюся розповідати іншим про свої проблеми, але відчуваю себе дуже незручно, якщо мені допомагають вирішувати їх.
30. Люди можуть думати, що я занадто багато говорю про свої невдачі, але вони не розуміють, наскільки все дійсно погано для мене.
31. Іноді я помічаю, що сміюся над невдачами інших, хоча не дуже пишаюся такою реакцією. Можливо, мені просто хочеться сказати: «Ось я б на вашому місці ...».
32. Мені важко бувати серед тих, хто багатший за мене, я часто заздрю їх щасливій зірці.
33. Іноді мені важко розслабитися, відпочити. Коли з’являється можливість провести час собі на втіху, з різних причин мені важко нею скористатися.
34. Коли справа стосується взаємин з оточуючими, мені здається, що я свій найлютіший ворог. Я вічно зв’язуюся з тими, хто принижує і розчаровує мене. Не можу повірити, що я настільки не розбираюся в людях. Мабуть, я просто наївний.

35. Зі мною непросто довго бути поруч, мої вимоги до людей надмірні. І все-таки я засмучуюсь, коли люди «божеволіють» від моєї поведінки.
36. Якщо хтось піклується про мене або дуже ніжно до мене ставиться, для мене це не цікаво. Мені стає навіть нудно, якщо в моїх стосунках з оточуючими відсутні виклик, інтрига.
37. Здається, я іноді занадто багато роблю для інших.
38. Зазвичай я залишаю серйозні рішення іншим важливим людям.
39. Я не дуже самостійний, більше послідовник, аніж лідер, однак можу бути відданим гравцем у команді.
40. Мені подобається погоджуватися з іншими людьми. Якщо я не згоден, то, зазвичай, залишаю свою думку при собі.
41. Я зі шкіри пнусь, роблячи все для інших, щоб сподобатися їм. Інколи, згарячу, я можу навіть завдати прикрощів.
42. Мені набагато краще перебувати в товаристві, я відчуваю себе абсолютно безпорадним на самоті.
43. Коли спілкування припиняється, я починаю панікувати і негайно починаю шукати інше.
44. Мабуть, я занадто переймаюся, що не зможу подбати про себе, якщо втрачу важливу в своєму житті людину (чи людей).
45. Іноді я просто втрачаю розум, коли уявляю, що люди можуть покинути мене. Я починаю телефонувати і вимагати, щоб мене переконали у зворотному, і це, мабуть, добряче їм докучає.
46. Я люблю бути в центрі уваги, це прекрасно. Я набагато краще почуваюся в центрі подій, ніж десь збоку.
47. Мені подобається фліртувати, і я хочу, щоб люди вважали мене людиною привабливою.
48. Мене вважають дуже цікавим. Я вмію захоплено і яскраво розповідати про те, що сталося, хоча і не завжди дотримуюся фактів.
49. Я досить легко піддаюся навіюванню. Мені доводиться бути завжди насторожі, щоб не потрапити під вплив інших.
50. Я надто часто надаю більшого значення взаєминам, ніж вони того варті. Це завдає мені душевного болю.
51. Як правило, мої взаємостосунки дуже інтенсивні, мої почуття кидаються крайності в крайність. Іноді я схиляюся перед людиною, а іноді просто не витримую її присутності.
52. Для мене заздрість – це життєвий фактор. Я заздрю – мені заздрять.
53. Я не надто довіряю людям, хоча мені б хотілося. Просто не можу не хвилюватися, що вони використовують мене, якщо я не проявлятиму обережність.
54. Іноді мені здається, що мої друзі або однокласники (одногрупники) не так вже мені і віддані, як мені хотілося б.
55. Я не маю близьких друзів, окрім хіба що, деяких членів сім’ї.
56. Я ревнивий. Я завжди хвилююся, чи вірний мій друг мені.
57. Я досить потайна особистість. Я тримаю завжди все в собі, так як ніколи не знаєш, хто може використати цю інформацію у своїх цілях.

58. Взагалі-то я одинак. Мені не дуже подобається, якщо навколо мене люди, навіть якщо це моя сім'я.
59. Якщо є вибір, я вважаю за краще все робити сам.
60. Я не надто прагну до близьких стосунків з ким-небуть.
61. Для мене важко бути самим собою у близьких стосунках. Я боюся здатися смішним і тому відступаю.
62. Я соромлюся у колі нових людей.
63. Я часто знаходжу товариство нестерпним, навіть якщо це компанія людей, яких я добре знаю. Не можу подолати відчуття, що інші дивляться на мене, оцінюють, і не завжди приємно.
64. Зазвичай я не зв'язуюся з людьми, поки не пересвідчуся, що подобаюся їм.
65. Мені зручніше займатися такою роботою, яка не потребує великого залучення людей. Я непокоюся, що однокласники та друзі стануть критикувати мене.
66. Серед людей я відчуваю себе впевнено. Я розмовляю спокійно, без страху сказати якусь дурницю або виявити прогалину в знаннях.
67. Люди не розуміють або не приймають мене.
68. Я можу бути досить критичним до свого наставника або керівника. Можливо, я не уявляю, як це – бути в їх тарілці, але, мені здається, я міг би працювати краще.
69. Коли мене просять зробити те, чого я не хочу робити, я стаю нестерпним, можу сперечатися, сердитись або бурчати.
70. Якщо до мене прискіпуються, я стаю нестерпним, впертим, але пізніше відчуваю провину і намагаюся її загладити.
71. Краще б я не ставився до оточуючих так критично, я завжди знаходжу в них недоліки.
72. Деякі люди кажуть, що я надто самостійний, але краще я зроблю роботу сам, аніж дозволю іншим зробити її неправильно. Я ризикну здатися занадто «діловим», якщо це зможе змусити людей виконати роботу так, як потрібно.
73. Думаю, що сувора дисципліна дуже важлива. Хоча я і не прихильник фізичних покарань, вірю в правильність прислів'я: «Пошкодуєш різку – зіпсуєш дитину».
74. Я досить суворий і хотів би обмежити свободу і незалежність багатьох людей.
75. Люди кажуть, що я принижую їх перед іншими. Але вони не повинні бути такими чутливими – слова не можуть образити. А якщо вони дійсно вважають мене занадто критичним, нехай відповідають тим же.
76. Думаю, що можу пригнічувати інших, дехто говорить, що погоджується зі мною через острах.
77. Я віддаю перевагу домінуванню у відносинах з оточуючими. В результаті я можу здатися жорстким або неприємним, не усвідомлюючи цього.
78. Я вірю, що у деяких окремих ситуаціях доводиться «переступати через інших», щоб досягти своїх цілей.
79. Я бачу, що деякі люди роблять мені дрібні капості, дістають або навіть ображають мене лише для того, щоб вивести з себе.

80. Якщо хтось недобре до мене ставиться, я довго «тримаю на нього зуб».
81. Я не обов’язково говорю лише правду.
82. Іноді я люблю прикрасити чи спотворити факти, лише щоб подивитися на реакцію людей, і це всього лише жарти, що не повинні нікого образити.
83. Інколи мені кажуть, що я шукаю привід до сварки. Дійсно, я готовий сперечатися або сваритися з будь-ким, хто не на моєму боці.
84. Я гостро відчуваю критику, навіть якщо вона завуальована, і нікому не спускаю її з рук.
85. У мене жахливий характер, але я нічого не можу з цим вдіяти.
86. Люди кажуть, що іноді не розуміють, сприймати мої почуття серйозно чи ні.
87. Я висловлюю свої почуття палко і театрально.
88. У мене особливий прояв емоцій. Наприклад, щось сумне може здатися мені смішним, і я розсміюсь.
89. Мій настрій дуже чутливий. Дрібниці можуть вибити мене з колії. За кілька годин я можу відчути широкий спектр емоцій – від щастя до смутку і роздратування. Але поганий настрій ніколи не затягується.
90. Я багато роздумую і хвилююсь.
91. Я б не хотів так сильно перейматися через те, що думають про мене оточуючі.
92. Ненавиджу ризик і нетрадиційні рішення, боюся бути пошитим в дурні.
93. На світі не так вже й багато речей, які я люблю робити.
94. Іноді мене можна назвати «людиною з кам’яним обличчям», тому що я взагалі не дуже емоційний.
95. Я не показую свою реакцію ні на критику, ні на компліменти.
96. Я думаю, що налаштований на іншу, ніж інші, хвилю. Іноді я помічаю дивні речі, і вони мені здаються реальними, хоча я не можу довести цього. Наприклад, вихід з власного тіла або присутність поруч людини, яка давно вже померла.
97. Мене приваблюють магія і НЛО. Я наділений ніби «шостим чуттям», іноді знаю, що має статися задовго до того, як це станеться.
98. Я бачу склянку наполовину порожньою, а не наполовину повною.
99. Я не можу легко витрачати гроші, хоча хтось може звинуватити мене в скупості. Я вважаю за краще залишати що-небудь на чорний день.
100. Мені подобається діяти імпульсивно і по натхненню, наприклад, я можу раптом, якщо є настрій, прогуляти заняття (уроки, тренування), і піти розважатися, або витратити всі гроші на безглузді покупки. Так жити набагато цікавіше, хоча часом можна і обпектися.
101. Сумуючи, я можу бути дуже театральним. Я іноді погрожую вбити себе, але навряд чи це зроблю насправді.
102. Мені подобається епатажний, бунтарський стиль життя, коли можна безперешкодно ламати усталені соціальні правила, норми, традиції.
103. Я не схильний до тривалої роботи або переживань за те, чи всі справи зроблені (обіцянки виконані), тому багато людей можуть вважати мене безвідповідальним.

104. Я не належу до завбачливо-обережного типу людей. Я можу ризикнути їхати на підвищеній швидкості, або поставити високі ставки у грі, але я завжди знаю, що роблю
105. Я люблю все робити спонтанно, не плануючи заздалегідь
106. У ранньому дитинстві я був непростою дитиною і вічно потрапляв у неприємності – обманював, прогулював уроки, тікав з дому, бився і т.п.
107. Під впливом стресу я стаю підозрілим без причини, або починаю вередувати, а після роблю вигляд, що нічого не трапилось.

Інструкція

«Тест містить 107 питань, на які потрібно відповісти, ретельно обдумуючи кожне. Спробуйте зробити це максимально точно і чесно. Ваш автопортрет буде настільки ж точним, наскільки точними будуть відповіді. Якщо Ви вважаєте, що питання не стосується Вас або Вашого особистого життя, –спробуйте дати гіпотетичну відповідь.

Деякі питання можуть скласти враження занадто особистих, але пам'ятайте, що відповіді на кожне окреме питання ніде не зберігаються, і ніхто (навіть Ви самі) не зможе їх побачити після закінчення тесту.

Відповідайте «так, я згоден», якщо твердження абсолютно вірне для Вас у більшості випадків.

Відповідайте «можливо, я згоден», якщо твердження іноді, у якихось випадках вірне для Вас. Також використовуйте цю відповідь для тверджень, що складаються з декількох частин, якщо Ви згодні з однією частиною, але не згодні – з іншою.

Відповідайте «ні, я не згоден», якщо твердження абсолютно не підходить Вам».

Обробка результатів

За відповіді нараховуються бали: так, я згоден = 2 бала; можливо, я згоден = 1 бал; ні, я не згоден = 0 балів. Бали підсумовуються за шкалами:

A («Пильний тип») : питання = 53, 54, 56, 57, 79, 80, 84.
B («Самотній тип»): 55, 58, 59, 60, 93, 94, 95
C («Ідіосинкратичний тип») : 12, 16, 53, 55, 57, 63, 88, 96, 97
D («Авантюрний тип»): 19, 81, 83, 102, 103, 104, 105, 106
E («Діяльний тип»): 8,9, 45, 51, 85, 89, 100, 101, 107
F («Драматичний тип»): 15, 46, 47, 48, 49,50, 86, 87
G («Самовпевнений тип»): 10, 13, 14, 17, 18, 20, 24, 52, 78
H («Чуттєвий тип»): 61, 62, 64, 65, 66, 91, 92
I («Відданий тип»): 22, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
J («Сумлінний тип»): 1, 2, 3, 4, 21, 23, 72, 99
K («Вольнолюбний тип»): 5, 30, 32, 67, 68, 69, 70
L («Агресивний тип»): 11, 31, 73, 74, 75, 76, 77, 82
M («Альтруїстичний»): 6, 7, 29, 33, 34, 35, 36, 37
N («Серйозний тип»): 25, 26, 27, 28, 71, 90, 98

Отримані суми сирих балів переводяться в шкалі стандартизованих балів (процентили).

Юнаки

Процентили										
Тип	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
A	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
B	1	2	3	4	5	6	7	8	9-10	≥ 11
C	1	2-3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
D	1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
E	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
F	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
G	0-4	5	6	7	8	9	10	11	12	≥ 13
H	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
I	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
J	0-3	4	5	6	7	8	9	10	11-12	≥ 13
K	0	1	2	3	4	5	6	7	8	≥ 9
L	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10	≥ 11
M	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
N	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10	≥ 11

Дівчата

Процентили										
Тип	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
B	0	1	2	3	4	5	6	7	8-9	≥ 10
C	1	2-3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
D	0	1	2	3	4	5	6	7	8	≥ 9
E	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
F	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10-11	≥ 12
G	0-3	4	5	6	7	8	9	10	11	≥ 12
H	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
I	1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
J	0-4	5-6	7	8	9	10	11	12	13	≥ 14
K	0	1	2	3	4	5	6	7	8	≥ 9
L	0	1	2	3	4	5	6	7	8	≥ 9
M	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	≥ 10
N	0-2	3	4	5	6	7	8	9	10	≥ 11

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєльська Н. А. Методика виявлення комунікативних установок // Методичний посібник «Методи психодіагностики в системі професійної консультації безробітних». Інститут пе-дагогіки і психології професійної освіти. – Київ. – 2000. – С. 142–169
2. Бельская Н. А. Методика исследования коммуникативных установок в практике работы с социально одаренной личностью // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. – Київ. – 2015. – Випуск 2 (15). – С. 90–103.
3. Додонов Б.И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности. Вопросы психологии. 1975. № 6. С.21-33.
4. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. Москва: Политиздат, 1978. 272 с.
5. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. 3-е издание. СПб. Юпитер. 2008. С.158-212.

6. Пантилеев С.Р. Методика исследования самоотношения. Москва, Смысл, 1993. 32 с.
7. Райгородский Д.Я. (Редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара. Изд.дом «Бахрах-М». 2001. С. 312-384
8. https://studfile.net/preview/4024701/page:24/

Білецька Т. В.,
кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
НАДПСУ імені Богдана Хмельницького
bitavi_21@ukr.net

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація:у досліджені окреслено теоретичні аспекти аналізу емоційного інтелекту у сучасній психології, зокрема моделі, презентовані Дж. Мейєром, П. Саловєєєм, Д. Гоулманом та Р. Бар-Оном. Визначено сутність, базисні характеристики, структуру та фактори формування емоційного інтелекту у різних вікових групах. Виявлено та проаналізовано психокорекційні технології та прийоми, що забезпечують формування емоційного інтелекту особистості.

Ключові слова: адаптаційні можливості особистості, емоційна сфера особистості, емоційний інтелект, емпатія, міжособистісна взаємодія.

Abstract: the theoretical aspects of the analysis of emotional intelligence in modern psychology, in particular the models presented by J. Meyer, P. Salovey, D. Goleman and R. Bar-On, are outlined in the study. The essence, basic characteristics, structure and factors of the formation of emotional intelligence in different age groups are determined. Psychocorrective technologies and techniques that ensure the formation of the emotional intelligence of the individual have been identified and analyzed.

Key words: adaptive capabilities of the individual, emotional sphere of the individual, emotional intelligence, empathy, interpersonal interaction.

Питання емоційного інтелекту сьогодні активно досліджується у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних психологів, оскільки загальновідомо, що життєвий успіх особистості визначається не стільки показниками її академічного інтелекту, скільки залежить від рівня сформованості емоційного інтелекту, адже саме ця інтегральна характеристика значною мірою визначає ефективність міжособистісної взаємодії з іншими людьми. Саме тому, сформованість в особистості стійких рис адаптованості, компетентності, а також емоційного інтелекту є не лише запорукою успішного розв’язання життєвих проблем,

адаптації до швидко мінливих соціальних умов середовища, але й виступає важливим чинником ефективної міжособистісної взаємодії.

У зарубіжній психології емоційний інтелект досліджували Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Д. Гоулман, Д. Карузо, Дж. Мейєр, П. Саловей та ін. Емоційну складову інтелекту досліджували також і вітчизняні вчені: О. Бантишева, О. Власова, Н. Коврига, Л. Колісник, Л. Лисенко, О. Лящ, А. Четверик-Бурчак, М. Шпак та інші.

На сучасному етапі вивчення проблеми емоційного інтелекту та його впливу на міжособистісну взаємодію цікавими та досить ґрунтовними є наукові праці Ю. Бреуса, Ж. Вірної, А. Гацько, С. Дубовика, І. Мунасипова-Мотяш та інших. Не зважаючи на досить значну кількість праць в сфері емоційного інтелекту, потребують окремого дослідження деякі його складові, фактори та умови формування, особливості впливу емоційного інтелекту на розвиток особистості та забезпечення її соціального успіху.

Поняття емоційного інтелекту запропоновано зарубіжними науковцями Дж. Майєром і П. Саловеєм у 1990 році, а сама ідея його глибинного вивчення набула поширення у книзі журналіста і психолога Д. Гоулмана у 1995 році. Аналіз сучасних досліджень у цьому напрямку дозволяє нам виокремити дві моделі емоційного інтелекту: модель здібностей, в основу якої покладено ідею про взаємозв’язок емоцій з пізнанням та змішана модель, яка передбачає поєднання емоцій, інтелекту та особистісних рис [7, с. 7].

Концепція першої моделі належить американським дослідникам Дж. Мейєру та П. Саловею [13], які презентують структуру емоційного інтелекту через компоненти основних некогнітивних знань (емоційна компетентність) і навичок (здатність контролювати і регулювати зовнішні прояви емоцій і почуттів). У межах цієї моделі емоційний інтелект розглядають як набір ієрархічно організованих здібностей, пов’язаних з переробкою інформації, які об’єднуються в такі чотири групи:

- ідентифікація емоцій – охоплює низку пов’язаних між собою здібностей, зокрема сприйняття емоцій, що передбачає здатність помітити сам факт певних емоційних переживань, їхню ідентифікацію, адекватне вираження емоцій, тощо;
- використання емоцій для підвищення ефективності мислення і діяльності;
- розуміння емоцій – передбачає здатність сприймати та оцінювати комплекси емоцій, зв’язки між ними, переходи від однієї емоції до іншої, їх причини, вербальну інформацію про емоції;
- управління емоціями включає здатність до контролю за ними, зниження інтенсивності негативних емоцій, усвідомлення своїх емоцій [13].

В кінці XX ст. ми фіксуємо появу інших концепцій щодо сутності та специфіки формування емоційного інтелекту, серед них модель американського клінічного психолога і журналіста Д. Гоулмана [2]. На його думку, структуру емоційного інтелекту визначають чотири основні елементи – емоційна самосвідомість, самоконтроль, соціальна чутливість (емпатія), управління стосунками (здатність до управління емоційним станом інших людей).

Ізраїльський дослідник Р. Бар-Он, досліджуючи даний конструкт, презентував нове поняття «коефіцієнт емоційності», а також здійснив спробу виміряти емоційний інтелект, шляхом співвіднесення його розвитку із характеристиками якості життя особистості. Він наголошував, що емоційний інтелект варто розуміти як комплекс емоційних та соціальних знань і здібностей, завдяки якому особистість здатна налагоджувати ефективну взаємодію з іншими людьми. Р. Бар-Он запропонував модель емоційного інтелекту, до складу якої входять такі компоненти: інтраперсональні якості (здатність до розуміння себе та вираження своїх почуттів); інтерперсональні здібності (здатність сприймати, розуміти інших людей та взаємодіяти з ними); адаптивність, управління стресами; загальний настрій особистості [12].

Дослідник наголошує, що емоційний інтелект є сукупністю некогнітивних знань, умінь та навичок особистості, які впливають на її можливості успішно реагувати на виклики сучасного соціального середовища. При цьому, емоційно здібною особистістю дослідник вважає таку, яка характеризується високим адаптаційним потенціалом, що виражається у стресовій толерантності, резистентності та контролі імпульсивності, демонструє гнучкість у пошуку оптимального рішення, виходячи із життєвих реалій [12].

Узагальнюючи окреслені нами моделі емоційного інтелекту, відзначимо, що у більшості підходів його розглядають як здатність особистості визначати власні емоції та емоції інших людей, а також вміння розпоряджатись емоційною сферою максимально ефективно, з метою вирішення різних життєвих задач. При цьому усі дослідники наголошують, на важливості формування та розвитку емоційного інтелекту особистості в контексті вирішення нею поставлених цілей і завдань, що дозволять їй досягти успіху у різних сферах життєдіяльності загалом, посилити самореалізацію, сформувати гармонійні міжособистісні взаємини.

Отже, розвиток емоційного інтелекту можна визначити через формування здібностей і навиків усвідомлення особистістю власних емоцій, розуміння емоцій інших людей, управління власними емоціями, на базисі чого вибудовувати конструктивну взаємодію [8, с.162].

Більшість дослідників відзначають, що емоційний інтелект посилюється через розширення життєвого досвіду особистості, як у період її юності, так і

зрілості. Це означає, що у дитини рівень емоційного інтелекту свідомо нижчий, ніж у дорослого, тому уже на етапі первинної соціалізації є важливим використання різних прийомів та засобів для формування емоційного інтелекту дитини. При цьому важливо враховувати його базисні характеристики: уміння особистості контролювати власні почуття, здатність свідомо впливати на власні емоції; умінням визначати власні почуття й приймати їх такими, які вони є (визнавати їх); здатність використовувати свої емоції на користь собі та оточуючим; уміння ефективно спілкуватися з іншими людьми, знаходити з ними спільні точки дотику; здатність розпізнавати й визнавати почуття інших, уявляти себе на місці іншої людини, співчувати їй; налагоджувати конструктивну взаємодію з іншими людьми в різних емоційних ситуаціях [11, с. 228].

Дослідники підкреслюють, що починати розвивати дані здібності та вміння варто вже у шкільному віці, мотивуючи особистість до подальшого самовдосконалення і саморозвитку у напрямку підвищення емоційного інтелекту [11, с. 228]. До того ж, варто враховувати, що на характер емоційного інтелекту впливають такі особистісні якості:

- емоційна стійкість – здатність психіки не піддаватися деструктивним емоційним навантаженням, а також її здатність долати стан надмірного емоційного тиску під час виконання складної діяльності, адже емоційна стійкість не дозволяє особистості потрапити в стан крайнього стресу, а також активізує її увагу й життєвий тонус в умовах напружених ситуацій;
- позитивне чи негативне ставлення до себе залежить від рівня розвитку самосвідомості та здатності оцінювати себе. Такі риси характеру, як скромність, почуття власної гідності, вимогливість до себе, відповідальність за справу свідчать про рівень розвитку самосвідомості особистості;
- позитивне ставлення до інших людей виникає в комунікаціях між особистостями й обумовлене суспільними умовами життя, які формуються історично й проявляються в колективі;
- внутрішній локус контроль – це готовність бачити причину в собі, а не в оточуючих людях та випадкових факторах;
- емпатія – здатність людини на несвідомому рівні розуміти почуття й думки співрозмовника, співчувати йому, вміти бачити ситуацію з точки зору іншої людини, сприймати її внутрішній емоційний стан [11, с. 227-228].

Д. Гоулман важливою передумовою розвитку емоційного інтелекту вважає андрогінність. Причому варто зазначити, що ця характеристика не є вродженою, вона залежить передусім від особливостей виховання в родині, тобто має соціальну природу. До прикладу, в процесі виховання та соціалізації батьки

детермінують виявлення у своїх дітей тих рис, які вважаються типовими для представників іншої статі. Так, хлопчиків вчать проявляти ніжні почуття стосовно інших людей, емпатію та співпереживання, а у дівчаток заохочують прояви витримки та самоконтролю. Саме тому поширеною є думка, що такий стиль виховання сприяє процесам адаптації та соціалізації особистості [2].

Розглядаючи соціальні передумови формування емоційного інтелекту, ряд дослідників звертають увагу на значення локус контролю, формування якого пов'язане з соціалізацією, у процесі якої він еволюціонує у сформовану рису особистості [9, с. 11]. Особистості з високим локус контролем здатні адекватно оцінити напружену емоційну ситуацію, розпізнати емоції всіх учасників спілкування, спрогнозувати власну емоційну реакцію та контролювати поведінку, продумати можливі наслідки впливу слів чи вчинків на інших, прийняти відповідальність за свої дії. На противагу їм, люди з низьким локус контролем не здатні до управління власними емоціями, вони імпульсивні, часто діють швидше, ніж думають, а тому потрапляють в конфліктні ситуації, які не в змозі вирішити конструктивним шляхом.

Цікавим аспектом формування емоційного інтелекту є, на нашу думку, вплив релігійності. Так, у людей, які є прихильниками різних релігійних віровчень, переважним типом локус контролю є зовнішній, що зумовлює високий рівень емпатії та емоційного самоконтролю. Тобто, віруючі люди схильні приписувати прояви Божої волі всім подіям свого життя, таким чином частково знімаючи із себе відповідальність за власні успіхи та невдачі. Крім того, варто наголосити, що в основу релігійного виховання покладено формування моральних почуттів, передусім почуття безумовної любові до Бога та оточуючих. Також важливе значення має той факт, що процес підготовки до здійснення церковних таїнств передбачає самоаналіз діяльності та емоцій, які людина відчувала при цьому. В цьому контексті сповідь стимулює самовдосконалення, необхідними умовами якого є саморегуляція та самообмеження, а також пов'язана з переживанням катарсису [1].

Емоційний інтелект має специфічні вікові та інші особливості. До прикладу, юнаки, які володіють розвиненим емоційним інтелектом, демонструють здатність відчувати здоровий емоційний баланс позитивних почуттів, тобто вони задоволені собою, зосереджені, мають високий рівень самоконтролю, вміють бути вдячними тощо. І, навпаки, особи юнацького віку, емоційний інтелект яких перебуває на низькому рівні, часто є депресивними, самотніми, неврівноваженими, ображаються без причини, відчувають брак самореалізації, емоційну спустошеність, займають позицію жертви тощо [5, с. 12].

Високий емоційний інтелект та емоційна креативність студентської молоді супроводжуються значною варіативністю щодо вибору конструктивних копінг-

стратегій і високим рівнем соціального інтелекту. Емоційний інтелект студентів здебільшого проявляється в сукупності чотирьох компонентів: емоційної саморегуляції, емоційної обізнаності, зовнішньої регуляції емоцій і розуміння емоцій [4, с. 150].

До інших характеристик розвитку емоційного інтелекту можемо віднести гендерні особливості. Так, загальний рівень розвитку емоційного інтелекту завжди вищий у осіб жіночої статі в порівнянні з чоловіками.[3, с. 15].

Як уже нами зазначалося, розвиток емоційного інтелекту особливо активно формується у юнацькому віці. Як правило дані процеси здійснюються поетапно, а саме:

- перший етап – формування готовності особистості до пізнання світу, його закономірностей, самопізнання, що передбачає усвідомлення: впливу емоційної сфери на життєдіяльність, розуміння емоційних переживань як цінностей; засвоєння важливості внутрішньої гармонії, психологічного благополуччя, здорових стосунків з іншими людьми для повноцінного життя; прийняття життєвих цінностей, пріоритетів тощо;
- другим етапом є набуття особистістю певного життєвого досвіду та засвоєння нею інформації про внутрішній світ людини та роль емоцій і почуттів у ньому; особливостях, видах та функціях емоційної сфери, специфіці перебігу та рівнів прояву емоцій; способів управління ними, вербальний і невербальний рівень висловлення емоцій, емоційні якості особистості;
- третій етап передбачає проведення спеціальних вправ, що мають на меті усвідомлення та закріплення морально-етичних цінностей особистості, трансформацію негативних стереотипів, набуття навичок усвідомлюваного управління емоціями, використання їх у повсякденній життєдіяльності [10, с. 151].

З метою формування високого рівня емоційного інтелекту О. Лящ радить використовувати різні групи тренінгових засобів, зокрема:

- тренінгові процедури, спрямовані на формування емпатії, довірливого ставлення учасників один до одного, уміння розпізнавати і розуміти емоційний стан людей. Такі заходи дозволяють зняття емоційну напругу і забезпечити формування належного соціально-психологічного клімату групи; розвитку співпереживання між її учасниками, поширення емоційно-позитивного ставлення між членами групи. Доцільним та досить ефективним є, використання арт-терапевтичних вправ, спрямованих на зменшення напруги та стабілізації психоемоційного стану учасників;
- тренінгові процедури, метою яких є формування комунікативної толерантності, зокрема вдосконалення комунікативної компетентності

учасників, розвитку їх уміння розуміти й приймати різні позиції, способи життя, стилі поведінки інших людей;
- тренінгові процедури, під час здійснюється розвиток навичок асертивної поведінки. Ці процедури призначені для: підвищення рівня впевненості в собі, розширення кола способів упевненої поведінки;
- процедури, спрямовані на формування позитивної адекватної самооцінки і реалістичного високого рівня домагань;
- процедури, що передбачають формування умінь саморегуляції особистості, засвоєння нею технік релаксації і регуляції свого емоційного стану [10, с. 152].

Важливо при плануванні тренінгової роботи із групами та окремими особистостями, в контексті розвитку емоційного інтелекту формувати та реалізовувати спектр завдань психокорекційної роботи. Серед таких: підвищення у молодих людей цінності емоційного світу – як власного, так і інших людей; розширення та посилення їх особистісної емоційної компетентності, тобто здатності ідентифікувати, усвідомлювати, розуміти, висловлювати власні емоційні прояви та керувати ними; зниження рівня напруженості психологічних захистів, пов'язаних з проблемами емоційного самовираження та поліпшення міжособистісної внутрішньої компетентності, тобто здатності помічати та розуміти емоції інших, а також зважати і за потреби впливати на них.

Чи можливо самостійно підсилити та забезпечити стабільний розвиток власного емоційного інтелекту? Безумовно, що так. До основних прийомів та технологій, що допоможуть у вирішенні даного завдання відзначимо: розвиток самосвідомості та вміння керувати емоціями (самоконтроль); формування здатності усвідомлювати і оцінювати власні емоції та їх інтенсивність, починаючи з базових станів (радість, страх, смуток, злість). Особистість повинна навчитися сприймати навколишній світ з різних точок зору та визначати джерела емоцій і ступінь їх інтенсивності за шкалою від 1 до 10, систематично розширювати діапазон емоцій, тобто оволодіти навиками розрізняти якомога більше власних та чужих емоцій. Корисно, у цьому аспекті, відвідувати спеціальні тренінги, курси, вебінари, тощо.

Отже, емоційний інтелект є важливою складовою становлення особистості. Серед його основних соціально-психологічних характеристик можна виокремити наступні: вміння розрізняти та розуміти емоції (власні та інших людей), навички керівництва власними емоціями, прояви позитивного стилю мислення, інтернального локус контролю, здатності до управління власною життєдіяльністю та прийняття відповідальності за вчинки тощо.

Емоційний інтелект є також важливим чинником оптимізації міжособистісної взаємодії особистості, оскільки визначає успішність її соціалізації, здатність до продуктивних міжособистісних відносин з оточуючими людьми, врахування емоційного стану співрозмовників при побудові комунікативної взаємодії з ними, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко Т. Становлення ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього фахівця: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2018. 412 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональныйинтеллект. Почему он может значить больше, чем IQ. Пер. с анг., 2-е издание. Москва : Изд-во “Манн, Иванов и Фербер”, 2014. 532 с.
3. Джинні Г. Д. Конфлікти та шляхи їх подолання, навч. посіб. Київ. 1991. 286с.
4. Діомідова Н. Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту й емоційної креативності студентів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 146–151.
5. Дубовик С. Г., Драбчук Т. І. Розвиток емоційного інтелекту сучасних менеджерів як умова їх успішної діяльності. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2014. Вип. 5 (60). С. 8–14.
6. Колісник Л. О. Розвиток емоційного інтелекту як чинника запобігання самотності в юнацькому віці : автореф.... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2016. 20 с.
7. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту. Харків : «Діса плюс», 2017. 189 с.
8. Лисенко Л. М., Костіна К. В. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2013. Вип. 46 (2). С. 160–170.
9. Лебідь Н. К., Бреус Ю. В. Базисні переконання як індивідуальний вектор цілеспрямованої активності особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Вип. 5. С. 6-12.
10. Лящ О. П. Методичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту в юнацькому віці. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки. 2019. Т. 15. № 4. С. 147–164.
11. Макарова І. І. Передумови формування та розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2014.Вип. 2. Т. 1. С. 225–229. (34)
12. Bar-On R. Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical Manual. Toronto: Multi-Health Systems, 1997. 232 p.
13. Salovey P., Mayer J.D. Somefinalthoughtsabou tpersonality an dinte lligence. Personality and intelligence. Cambridge: U.K. Cambridge University Press, 1994. Pp. 303–318.

Білик Жанна Іванівна,
Кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
zhanna_bio@man.gov.ua

Мегалінська Ганна Петрівна,
Кандидат біологічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
anna.megalin@ukr.net

Даниленко Євген Володимирович,
Керівник гуртка Київського палацу дітей та юнацтва, 525_man@ukr.net

КОЛІРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Велика кількість літературних джерел свідчить, що кольорова гама, яка оточує особистість впливає на психоемоційний стан людини, її працездатність, процес навчання. В літературі відомі роботи, в яких акцентуація на певному кольорі виступає показником особистісних характеристик. В цій роботі було розроблено авторську методику визначення домінуючого на рівні підсвідомості кольору. Визначено, як використання кольорового паперу впливає на концентрацію та стійкість уваги. Оскільки експеримент проводився на початку введення військового стану в Україні, досліджувалася залежність між кольоровою самоіндефікацією особистості та рівнем тривожності. Було продемонстровано, що найвищий рівень стійкості уваги мають особи, які ідентифікують себе як червоний колір, саме у цієї групи осіб використання паперу червоного кольору для друку тесту «Коректурна проба» забезпечує достовірно значуще збільшення показника стійкості уваги. Найвищий рівень концентрації уваги мають респонденти, що ототожнюють себе з синьою гамою кольорів, а найменший рівень з жовтою. Використання паперу жовтого кольору достовірно збільшує концентрацію уваги в осіб, які самоідентифікували себе як жовтий колір. Під час воєнного стану у вікових групах 10-12 років та старше 14 років найвищий рівень тривожності відповідно до тесту Спілбергера-Ханіна має група осіб, які ідентифікували себе як синій колір, а за Люшером – червоний. Тому ці особи потребують психолого-педагогічної підтримки.

Ключові слова: кольорова самоідентифікація, тест Люшера, тест Спілбергера-Ханіна, увага, тривожність.

A large number of literary sources show that the color scheme that surrounds a person affects the psycho-emotional state of a person, his work capacity, the learning process. There are known works in the literature in which accentuation on a certain color acts as an indicator of personal characteristics. In this work, the author's method of determining the dominant color at the subconscious level was developed. It was determined how the use of colored paper affects concentration and stability of attention. Since the experiment was conducted at the beginning of the introduction of

martial law in Ukraine, the relationship between the color self-identification of the individual and the level of anxiety was investigated. Individuals who self-identify as red have been shown to have the highest levels of attention span, and it is in this group of individuals that using red paper to print the Proofread test provides a reliably significant increase in attention span. Respondents who identify themselves with the blue gamut of colors have the highest level of concentration of attention, and the lowest level with yellow. During martial law, in the age groups of 10-12 years and older than 14 years, the highest level of anxiety according to the Spielberg-Hanin test has a group of people who identified themselves as blue, and according to Lüscher - red. Therefore, these persons need psychological and pedagogical support.

Key words: color self-identification, Lüscher test, Spielberg-Hanin test, attention, anxiety.

Сучасні дослідження показали, що кольори можуть викликати сильні емоції та впливати на поведінку людини. Було проведено експерименти, як кольори пов’язані з поведінкою користувачів в Інтернеті. Показано, що колір суттєво впливає на сприймання образів і розуміння контенту в соціальних мережах. Зокрема, червоний, фіолетовий і рожевий, сприяють концентрації уваги, а зелений, синій, чорний і жовтий розсіюють її [1]. Психологічна дія кольору двояка: первинна, завдяки якій ми сприймаємо середовище або предмет і отримуємо якесь враження (легкість, тяжкість, тепло, вологість та ін.), і вторинна, підсвідома, що впливає через асоціацію цього кольору з певними подіями. Останнє більш індивідуальне і накопичується у процесі набуття життєвого досвіду. Часто, людина вважає пріорітетним певний колір, почуває себе комфортно у певному кольорі.

Вплив кольору на різні аспекти навчального процесу досліджували Салімон В. М., Довгодько Т. І., Думенко І., Тайхриб Е. А., Васенок Т. М., Косолап М. С. Проте персоналізацію педагогічних впливів залежно від особистого кольоросприймання людиною проведено не було.

Метою роботи було підібрати діагностичні методи для оптимального визначення психологічного типу людини за її власним сприйманням кольору, визначити вплив кольору на характеристики уваги та рівень тривожності в умовах воєнного стану.

В експерименті взяли участь 19 осіб у віці 10–12 років та 11 осіб у віці від 14 років. Спочатку визначалася кольорова приналежність кожної особи за авторською методикою. Учасники експериментальних груп розв’язували тест «Коректурна проба» на листках паперу білого кольору (константувальний експеримент) та того кольору, з яким себе людина ототожнювала. Також визначався рівень тривожності за повним кольоровим тестом Люшера та оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності за тестом Спілбергера-Ханіна [2].

Відповідно до результатів експерименту, більшість дітей у віці 10–12 років, які прийняли участь в експерименті, ідентифікували себе як рожевий колір, дивися Рис. 1.

При досліджені вікової групи від 14 років було встановлено, що переважає білий, блакитний та жовтий, Рис.2. Також в цій експериментальній групі є особи, які обрали такі кольори як червоний, ліловий, блакитний. Цих кольорів молодша група не обирала.

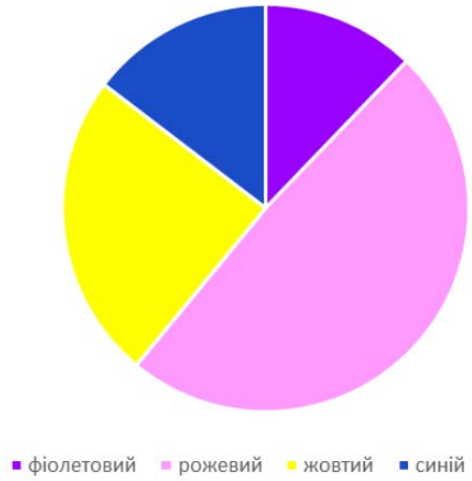

Рисунок 1. Ідентифікація кольору дітей віком 10-12 років

Рисунок 2. Ідентифікація кольору в осіб віком від 14 років

В експерименті «Коректурна проба» брали участь 9 учасників віком від 14 років. Цю пробу ми проводили таким чином: визначили групи учасників з конкретним найбільш вираженим кольором, попередньо провели авторську методику, визначивши найбільш приємний для учня колір. Відповідно до

результатів авторської методики ми об'єднали всіх учасників у групи за обраним основним кольором: червоний – група 1 (рожевий, червоний, ліловий), синій – група 2 (синій, блакитний, фіолетовий), жовтий – група 3 (жовтий, білий).

Результати проходження Коректурної проби представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Результати коректурної проби учасників віком з 14 років

№	Час роботи на білому папірі, с	Час роботи на кольоровому папірі, с	помилки		Білий		Кольоровий	
			білий	кольор	А	К	А	К
1	124	103	0	0	5	38	6	38
2	143	232	0	1	4	38	3	19
3	126	157	3	1	5	9	4	19
4	145	118	0	0	4	38	5	38
5	129	136	0	0	5	38	5	38
6	240	225	0	2	2	38	3	19
7	240	219	0	2	2	38	3	19
8	173	74	2	2	3	19	8	19
9	381	216	1	1	2	19	3	19

Було порівняно середні показники А (стійкості уваги) у констатувальному та формувальному експерименті, див. Рис. 3.

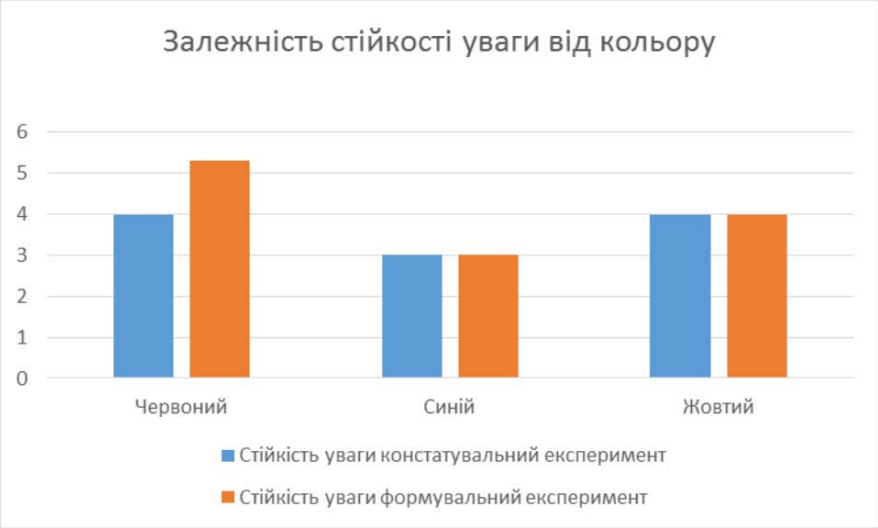

Рисунок 3. Залежність стійкості уваги від власного кольоросприйняття, вікова група від 14 років.

Результати констатувального експерименту свідчать, що найвищий рівень стійкості уваги (близько 4 умовних одиниць) мали особи, які ідентифікують себе з червоним кольором, а найнижчий рівень – з синім (близько 3 одиниць). Відповідно до таблиці Рабкіна всі учасники експерименту мали низький рівень стійкості уваги, це можна пояснити тим, що більшість осіб знаходилися у стані

стресу у зв'язку з початком військових дій. Використання відповідного кольору паперу для друкування коректурної проби підвищило стійкість уваги в осіб, які ідентифікували себе як червоний колір на 32% і не вплинуло на респондентів, які обрали жовту та синю гаму кольорів. Також порівнювалися показник концентрації уваги за кольоровими групами у констатувальному та формувальному експерименті, див. Рис. 4.

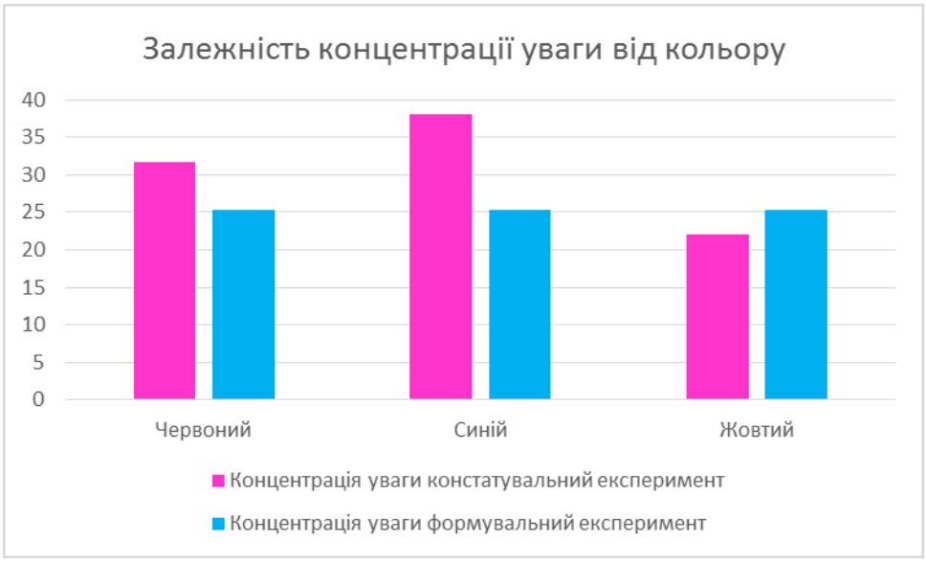

Рисунок 4. Залежність концентрації уваги від власного кольоросприйняття, вікова група від 14 років

Відповідно до результатів констатувального експерименту найвищий рівень конентрації уваги мають респонденти, які ототожнюють себе з синьою гамою кольорів (35,5 умовних одиниць за тестом «Коректурна проба»), а найменший рівень у представників жовтої гами (20,5 умовних одиниць). Результати формувального експерименту продемонстрували, що використання відповідного кольору підвищує концентрацію уваги на 33% в осіб, які ототожнюють себе з жовтою гамою і дещо зменшує концентрацію уваги у представників інших кольорів.

Військові дії, які стали реаліями життя українців значно підвищили рівень тривожності. Для психологічної діагностики цього негативного явища ми використовували повний кольоровий тест Люшера та оцінку рівня ситуативної (реактивної) тривожності за тестом Спілбергера-Ханіна, при цьому враховувалася кольорова ідентифікація учасника відповідно до авторської методики. В експерименті брали участь 6 учасників віком 10-12 років та 11 віком від 14 років.

Результати рівня тривожності за тестом Люшера подано в таблиці 2 та рисунку 5.

Таблиця 2. Рівень тривожності кольорової групи
10-12 років за тестом Люшера

	Ідентефікація кольору	Тривожність по Люшеру
1	Фіолетовий	8
2	Жовтий	0
3	Рожевий	0
4	Жовтий	2
5	Синій	2
6	Рожевий	0
7	Рожевий	3

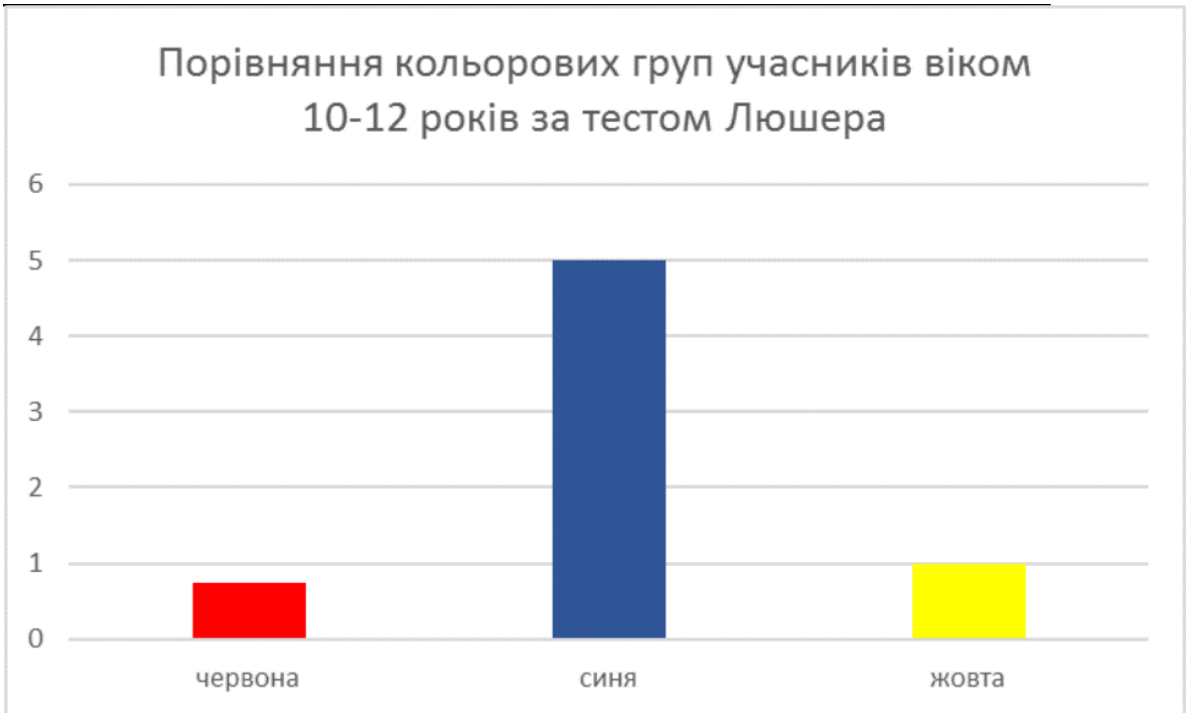

Рисунок 5. Порівняння рівня тривожності кольорових груп учасників віком 10-12 років за тестом Люшера.

Відповідно до результатів дослідження люди, які ідентифікували себе як синій колір за тестом Люшера мають найвищий рівень тривожності близько 5 балів, що відповідає стану емоційного напруження. Жовті мають нижчі

показники, близько 1 балу, що відповідає незначній тривожності. Найменша тривожність по Люшеру виявлена в червоних, менше 1 балу, що відповідає не значній тривожності. Результати дослідження рівня тривожності по Люшеру вікової групи від 14 років подано в таблиці 3.

Таблиця 3. Порівняння тривожності за Люшером та Спілбергом вікова група від 14 років.

№	Самоідентифікація кольору	Рівень тривожності за Люшером	Рівень тривожості за Спілбергом
1	Червоний	0	40
2	Ліловий	0	24
3	Жовтий	5	15
4	Білий	1	10
5	Блакитиний	6	39
6	Блакитний	0	46
7	Фіолетовий	0	48
8	Рожевий	7	51
9	Жовтий	4	28
10	Білий	0	36
11	Блакитний	0	48

Відповідно до дослідження рівня тривожності за тестом Люшера одна людина, яка ідентифікувала себе як рожевий колір знаходилася в стані дезадаптації. Три учасника – синій та 2 жовтих мали емоційну напруженість. Незначну тривожність мали учасники, які ідентифікували себе як білий колір (2 людини), блакитний (2 людини), ліловий та червоний колір. Якщо проаналізувати рівень тривожності за методикою Спілберга, то учасник, який ідентифікував себе як рожевий колір має найвищу тривожність (51 бал). Також мають високу тривожність тестовані, які ідентифікували себе як фіолетовий і блакитний колір (48 балів одна людина та 39 балів інша). Така розбіжність пов’язана з тим, шо кольоровий тест Люшера демонструє загальну тривожність особистості як її глибинну характеристику [3]. Тест Спілбергера-Ханіна демонструє емоційну складову тривожності, тут і зараз, у цей момент часу. Оскільки експеримент проводився під час війни, то підвищена тривожність є наслідком цієї ситуації. Не значну тривожність відповідно до тесту Спілберга-Ханіна мають особи жовтого, білого, лілового кольору, що співпадає з колірним тестом Люшера.

За результатами дослідження вікової групи від 14 років найвищий рівень тривожності у жовтої групи. Червона група має підвищений рівень тривожності за тестом Люшера. Результати порівняння тривожності за тестом Люшера між віковими групами подано на Рисунку 6.

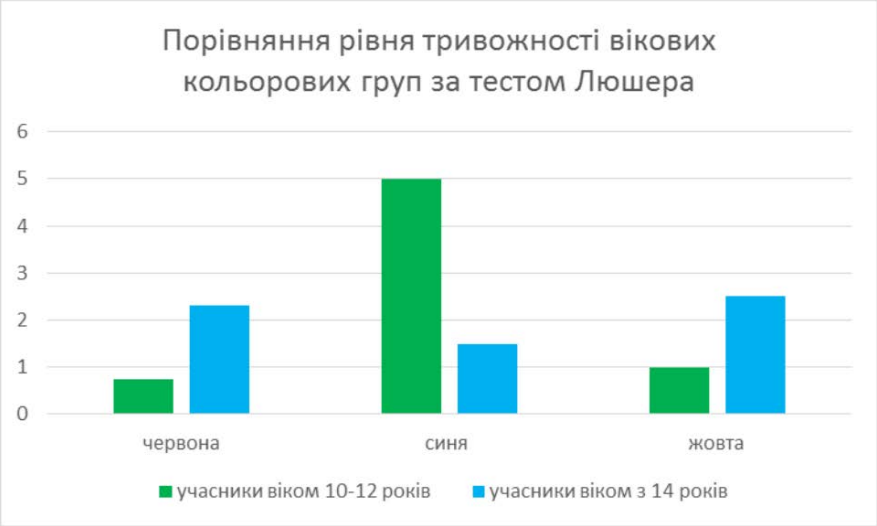

Рисунок 6. Порівняння рівня тривожності за тестом Люшера у двох вікових групах.

Отже, відповідно до результатів дослідження використання червоного кольору паперу для друку «Коректурної проби» підсилює стійкість уваги учнів, які ідентифікували себе як червоний колір на 32%. Було продемонстровано, що найвищий рівень стійкості уваги мають особи, які ідентифікують себе як червоний колір, а найменший як синій. Найвищий рівень конентрації уваги мають респонденти, які ототожнюють себе з синьою гамою кольорів, а найменший рівень у представників жовтої групи. Використання відповідного кольору збільшує концентрацію уваги в учнів, які ідентифікували себе як жовтий колір. Було доведено, що для визначення рівня тривожності можна використовувати повний тест Люшера (повний варіант) та тест Спілбергера-Ханіна. Але тест Люшера демонструє внутрішню, глибинну тривожність, а тест Спілберга-Ханіна демонструє тривогу у цей момент часу. Під час воєнного стану у вікових групах 10-12 років та старше 14 років найвищий рівень тривожності відповідно до тесту Спілбергера-Ханіна має група осіб, які ідентифікували себе як синій колір, а за Люшером – червоний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bakhshi S., Gilbert E. (2015) Red, purple and pink: the colors of diffusion on pinterest. PLoS One.10, 2.
2. Гримбласт С.О., Зайцев В.П., Крамской С.М. (2005) Здоровьесберегающие технологии в подготовке специалистов. Харьков: Коллегиум. 182 с.
3. The Luscher color test. (1969) Translated and Edited by Ian A.Scott. Washington square press. P.230

Білик Жанна Іванівна,
Кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
zhanna_bio@man.gov.ua

Шаповалов Євгеній Борисович,
Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
sjb@man.gov.ua

Шаповалов Віктор Борисович,
Старший науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
sjb@man.gov.ua

Антоненко Павло Дмитрович
Доктор філософії, доцент, Школа викладання та навчання,
Університет Флориди,
p.antonenko@ufl.edu

ВПЛИВ STEM-ПІДХОДУ З ВИКОРИСТАННЯМ GOOGLE LENS НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН УЧНІВ

Анотація: Психоемоційний стан дітей є важливим аспектом здоров'я учнів. Сучасний педагог повинен підбирати такі підходи, методи, методичні прийоми та форми роботи з учнями, щоб не завадити їхньому здоров'ю. Перспективним у цьому напрямку є застосування мобільного застосунку Google Lens для проведення STEM. Вплив STEM-підходу з використанням Google Lens на психоемоційний стан учнів досліджували за тестом PANAS. Цей тест широко застосовується у світовій практиці для вивчення психоемоційного самопочуття учнів саме під час навчального процесу, оскільки ця анкета виключає соматичну компоненту психоемоційного стану учнів. Було показано, що використання Google Lens збільшує в учнів зацікавленість на 10%. Учні відзначили підвищення рішучості,уважності та активності на 10,7%, 11,7% та на 8,3%, відповідно. Використання Google Lens зменшує відчуття смутку у респондентів на 36%. Також використання цього мобільного додатку на 12% зменшує відчуття внутрішньої ворожості, тривожності на 17,2% та знервованості на 16,2%.

Оскільки застосування Google Lens покращує психоемоційний стан учнів, то застосування цього мобільного додатку можна вважати здоров'язберігаючою педагогічною технологією.

Ключові слова: STEM-підхід, Google Lens, PANAS, психоемоційний стан.

Abstract: The psycho-emotional state of children is an important aspect of student health. A modern teacher must choose approaches, methods, methodical techniques and forms of working with students in order not to interfere with their health. The using of the Google Lens mobile application is promising in this direction to provide STEM. The impact of the Google Lens using on the psycho-emotional state of the students was studied using the PANAS test. The test is widely used in world practice to study this psycho-emotional well-being of students during the educational process due to this last

questionnaire includes measuring of the somatic component of the psycho-emotional state of students. Using Google Lens has been shown to increase student interest by 10%. Students noted the increase of determination, attentiveness and activity by 10.7%,11.7%, and by 8.3%, respectively. Using Google Lens reduces the feeling of sadness in respondents by 36%. Also, using this mobile application reduces feelings of internal hostility by 12%, anxiety by 17.2% and nervousness by 16.2%.

If the use of Google Lens improves the psycho-emotional state of students, then the use of this mobile supplement can be considered a health-preserving pedagogical technology.

Keywords: STEM, Google Lens, PANAS, psycho-emotional state.

Здоров'я учнів, дітей є надбанням будь-якої держави. Особливо це стосується психічного, психоемоційного здоров'я. Саме тому, дослідниками активно розробляються та впроваджуються здоров'язберігаючі педагогічні технології. Термін *«здоров'язбережувальні педагогічні технології»* охоплює всі аспекти діяльності загальноосвітньої школи, які направлені на формування здоров'язбережувальної компетенції учнів, позитивної мотивації до здорового способу життя.

Існує декілька способів класифікації здоров'язберігаючих педагогічних технологій. Так, Смірнов виділяє такі здоров'язберігаючі педагогічні технології, які застосовуються під час навчального процесу:

- медико-гігієнічні технології,
- фізичне виховання та медичні технології
- екологічні технології
- технології, що рятують життя
- технології медичної освіти [1]

На думку М. Акімова, В. Козлова, Н. Менчинського такими можна вважати технології, які не завдають шкоди фізичному, психічному, ментальному здоров'ю учнів і створюють безпечні умови для навчання та формування особистості дитини. Особливо важливими є:

• Правильно сплановані умови для навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, відповідність методів навчання та складність матеріалу розумовим здібностям учнів);

• Врахування індивідуальних особливостей учнів, дотримання санітарно-гігієнічних норм; повноцінний і раціонально організований руховий режим;

• Виховання позитивного ставлення учнів до здорового способу життя та життя як найбільшої цінності. [2]

Дослідники А. Ващенко та С. Свириденко вводять тотожне поняття, а саме «технологія здоров'я», воно охоплює всі сфери діяльності загальноосвітньої школи з метою формування, захисту та поліпшення здоров'я учнів [3]

Чому STEM можна вважати здоров'язберігаючою педагогічною технологією?

1. Будь-який STEM-проєкт починається з постановки проблеми: як правило, вона є цікавою для учнів. А це означає, що учням не потрібно напружувати силу волі для зосередження, що знижує рівень навчального стресу.

2. Під час впровадження STEM відбувається експеримент (фізичний, хімічний, біологічний) чи виготовлення моделі. Це сприяє розвитку дрібної моторики рук, що допомагає розвивати взаємодію між нейронами кори головного мозку. Під час виконання дослідів учні рухаються, що зменшує статистичне навантаження на хребет та суглоби і сприяє формуванню правильної постави.

3. Активне спілкування між учнями з метою розв'язання допомагає сформувати комунікативні навички та подолати соціальний стрес.

4. Застосування STEM-підходу не передбачає жорсткого контролю рівня навчальних досягнень учнів, що знижує рівень стресових навантажень, пов'язаних з перевіркою знань.

Раніше нами було показано, що використання STEM в навчальному процесі знижує рівень навчальної тривожності, знижує рівень стресу в навчанні, загальну тривожність у школі, переживання соціального стресу, страху саморозкриття, страху перед тестовою ситуацією, страху невдачі. Виходячи з цього, технологія STEM класифікується як педагогічна технологія, що сприяє зміцненню здоров'я [4]. В цьому дослідженні застосовували STEM-підхід з використанням лабораторного методу та визначення рівня навчальної тривожності за анкетою Філіпса. Проте визначення впливу застосування мобільного застосунку Google Lens на психоемоційний стан учнів під час навчального процесу не досліджувався. Тому **метою даної роботи** було з'ясувати вплив використання мобільного застосунку Google Lens на психоемоційний стан учнів.

Вплив мобільних додатків на психоемоційний стан учнів досліджувався за методикою PANAS. Ця методика дозволяє оцінити як позитивний, так і негативний вплив на психоемоційний стан людини. Ця анкета є вдалою для педагогічних досліджень, оскільки виключає соматичні впливи [5].

Результати констатувального та формувального експерименту відповідно до тесту PANAS подано таблиці 1, твердження погруповані, спочатку позитивні емоції, а потім негативні.

Для пунктів 1, 2, 3, 9 10, 14, 16, 17, 19 бали виставляються таким чином: Відчуваю дуже часто -1б, Відчуваю часто - 2б, Іноді відчуваю - 3 б, Практично не відчуваю - 4б, Інколи не відчуваю - 5б

Для всіх інших пунктів - навпаки: Відчуваю дуже часто -5б, Відчуваю часто – 4 б, Іноді відчуваю - 3 б, Практично не відчуваю - 1б, Інколи не відчуваю - 1б

Чим менше отримано балів, тим кращий психо-емоційний стан людини.

Таблиця 1. Порівняння сумарних балів у кожному пункті анкети PANAS під час формувального та констатувального експерименту.

	Твердження	**Констатувальний експеримент**	**Формувальний експеримент**	**Різниця Δ**	**Δ %**
1.	Я зацікавлений	140	154	+14	+10%
2.	Я спокійний	146	155	+9	+6,0%
3.	Я піднесений	127	128	+1	+0,8%
5.	Я сильний	134	137	+3	+2,2%
9.	Я повний ентузіазму	126	136	+10	+8,0%
10.	Я гордий	110	117	+7	+6,0%
14.	Я натхненний	125	131	+6	+4,6%
16.	Я рішучий	128	143	+15	+11,7%
17.	Я уважний	131	145	+14	+10,7%
19.	Я активний	130	144	+10,8	+8,3%
4.	Я засмучений	94	60	-34	-36%
6.	Я винний	83	75	-8	-9,6%
7.	Я наляканий	91	83	-8	-8,8%
8.	Я вороже налаштований	94	82	-12	-12,8%
11.	Я роздратований	90	86	-4	-4,4%
12.	Я стривожений	99	82	-17	-17,2%
13.	Я відчуваю сором	104	73	-31	-29,8%
15.	Я знервований	111	96	-18	-16,2%
18	Я неспокійний	95	91	-4	-4,2%
20.	Я відчуваю страх	92	86	-6	-6,5%

Відповідно до результатів експерименту застосування Google Lens збільшує в учнів зацікавленість на 10%. Сприяє розвитку рішучості та уважності на 10,7% і 11,7%. Також 8,3% учнів відзначали підвищення активності. З іншими частинами тесту, які відображають позитивні емоції спостерігалася позитивна динаміка, тобто незначне підвищення загальної кількості балів, але воно лежить у площині похибки дослідження. Використання Google Lens зменшує смуток у респондентів на 36%, що також можна сприймати як підвищення зацікавленості. Також використання цього мобільного додатку на 12% зменшує відчуття внутрішньої ворожості, що беззаперечно позитивно впливає на мікроклімат у дитячому колективі та сприяє розвитку «м'яких» навичок. Також застосування Google Lens зменшує в групі відчуття тривожності на 17,2% та знервованості на 16,2%.

Результати порівняння психоемоційного стану учнів за умов формувального та констатувального експерименту подано на Рис. 1.

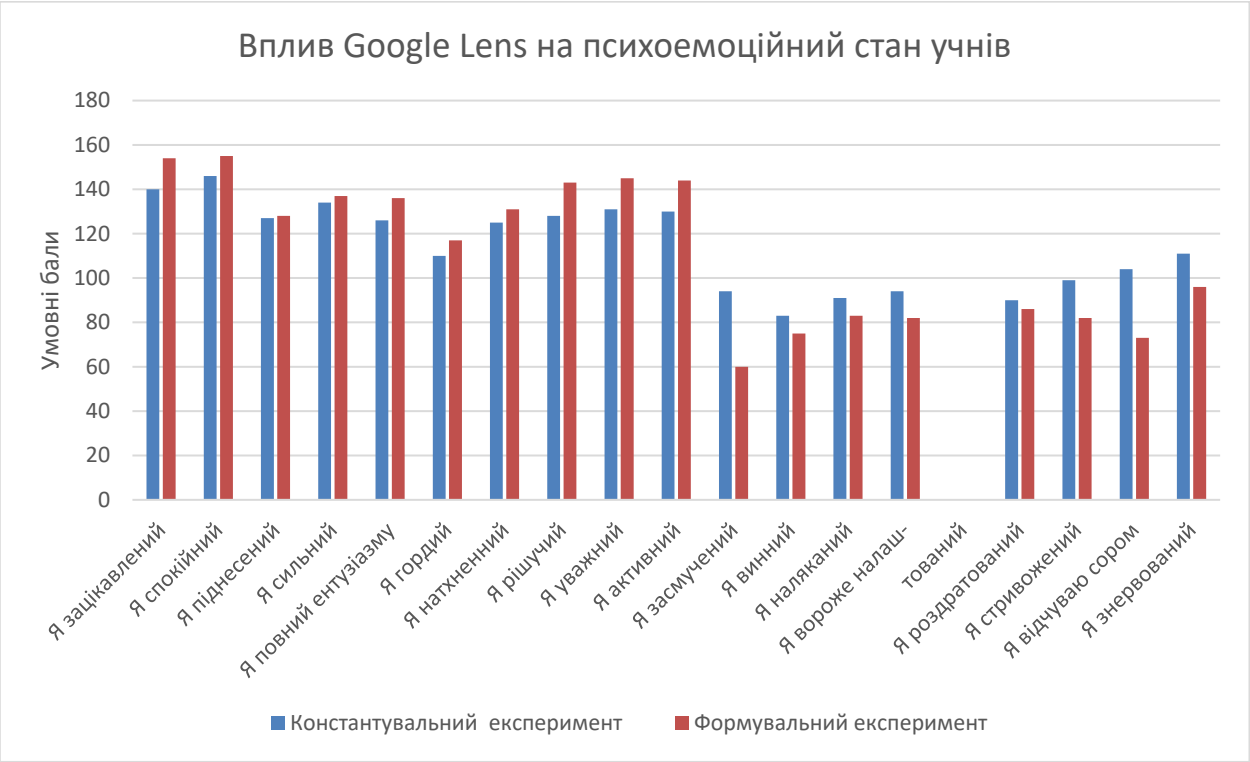

Рис. 1. Вплив Google Lens на психоемоційний ст ан учнів (за мет одикою PANAS)

Таким чином, результати цього експерименту свідчать, що в учнів при застосування Google Lens в учнів підвищується уважність, рішучість та активність. Більшість учнів відзначають зниження таких негативних емоцій як смуток, відчуття внутрішньої ворожості, тривожності, знервованості. Зниження інтенсивності цих негативних емоцій сприяють покращенню мікроклімату в класі, налагодженню атмосфери творчості. Та сприяють підтримці фізичного здоров'я. Оскільки вище перелічені негативні емоції викликають постійну надмірну активацію ендокринної та нервової системи, що може викликати серйозні порушення як в роботі цих систем, так і в роботі інших, наприклад травної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науковопрактичної конференції «Педагогіка здоров'я» (м. Чернігів, 27-28 вересня 2019 р.). Чернігів, 2019. 392 с.
2. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. (2015) Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник / Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка. 212 с.
3. Ващенко О., Свириденко С. (2005) Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи. Початкова освіта. № 46 (334). С. 2–4.
4. Білик Ж.І., Постова К.Г. (2017) Методика та організація навчально-дослідницької діяльності учнів з біології в контексті STEM-підходу в освіті.

Освіта та розвиток обдарованої особистості № 6 (61). С. 27 – 31. Режим доступу: http://biblos.iod.gov.ua/docview.php?doc_id=2605
5. Daniel E. Tuccitto, Peter R. Giacobbi, Jr., Walter L. Leite (2010) The Internal Structure of Positive and Negative Affect: A Confirmatory Factor Analysis of the PANAS. Educational and psychology measurement. Vol 70, Issue 1, 2010

Білориха О. М.,
Вчитель фізики та природознавства
Черкаської гімназії Черкаської селищної ради
Краматорського району Донецької області
olbelnik1971@gmail.com

ЕЛЕМЕНТИ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА ПРИРОДОЗНАВСТВА – КРОК ДО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В даній статі розміщено матеріали, що містять інформацію щодо розвитку STEM–освіти, її впровадження в освітній процес. Приділено увагу застосуванню елементів STEM при вивченні фізики та природознавства, їх вплив на розвиток обдарованої особистості.

Ключові слова: STEM-освіта, ключові компетентності, обдарована особистість.

Summary. This article represents materials containing information about the development of STEM education, its implementation in the educational process. The author pays attention to the use of STEM elements in the study of physics and natural science, their influence on the process of becoming a talented person.

Key words: STEM education, key competencies, a talented person.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.[1]

Сучасні школярі – покоління, яке вже звикло отримувати інформацію насамперед візуально. Тож для отримання найкращих результатів, учителі використовують напрацюваннями американської освітньої методики STEM.

STEM-освіта (абревіатура від англійських слів Science, Technology, Engineering, Math, що в перекладі означає наука, технології, інженерія та математика) – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка розвиває обдаровану особистість, готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням набутих знань і наукових понять.

Подібна система освіти вчить жити в реальному швидкозмінному світі, вміти реагувати на зміни, критично мислити і бути розвиненою, творчою, обдарованою особистістю.

Застосування елементів STEM-освіти направлене на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді – майбутньої інтелектуальної еліти наукової, технічної та технологічної галузей. [2, с.23]

Обдаровані діти зазвичай вирізняються потенційними можливостями в досягненні вагомих результатів, мають високу пізнавальну та фізичну активність, розвинені інтелектуальні, творчі здібності й емоційно-вольову сферу.[2, с.23]

Раннє залучення учнів в STEM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як:

– Співробітництво.

– Комунікативність.

– Творчість.

А обдарована особистість може вдихнути нове життя у будь-який науковий і технологічний проєкт, показати його ще не розкриті можливості. Більш того, ті, хто здатні вийти за межі технічних навичок і мислити нестандартно, можуть винаходити щось абсолютно нове в багатьох інших областях життєдіяльності людини.

Впровадження в освітній процес методичних рішень STEM-освіти дозволить сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця:

- уміння побачити проблему;

- уміння побачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв’язків;

- уміння сформулювати дослідницьке запитання і шляхи його вирішення;

- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;

- оригінальність, відхід від шаблону;

- здатність до перегруповування ідей та зв’язків;

- здатність до абстрагування або аналізу;

- здатність до конкретизації або синтезу;

- відчуття гармонії в організації ідеї.

STEM-навчання – це навчання, яке наочно демонструє матеріал, який вивчається на даний момент; дає можливість зрозуміти чому даний процес відбувається саме так; де і як його можна використати у повсякденному житті та обов’язково вказати на між предметні зв’язки.

Враховуючи те, що вміння користуватися технікою у сучасному світі стає важливою складовою загальної культури суспільства, здобувачі освіти повинні вміти ефективно, оптимально та доцільно використовувати техніку, не наносячи шкоди ані собі, ані іншим людям.

Сьогодні STEM-підходи реалізуються в багатьох українських школах.

Уроки в школі, за STEM-технологією, дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але і закріплювати знання за допомогою можливостей практичного застосування різноманітних завдань, які можуть бути настільки цікаві, що їх трудність не викликатиме неприйняття в учнів.

Процес навчання фізики в нашій гімназії спрямовується на розвиток особистості здобувача освіти, становлення його наукового світогляду й відповідного шляху мислення, формування предметної, науково-природничої та ключових компетентностей.[3, с.6]

На уроках фізики та природознавства наголошую здобувачам освіти, що світ навколо нас взаємопов'язаний, тому всі явища взаємопов'язані. Щоб зрозуміти процеси та явища природи, необхідно не просто їх спостерігати, а розуміти, які фізичні, хімічні, біологічні, географічні закономірності призвели до його виникнення, в цьому і допомагають елементи STEM-освіти.

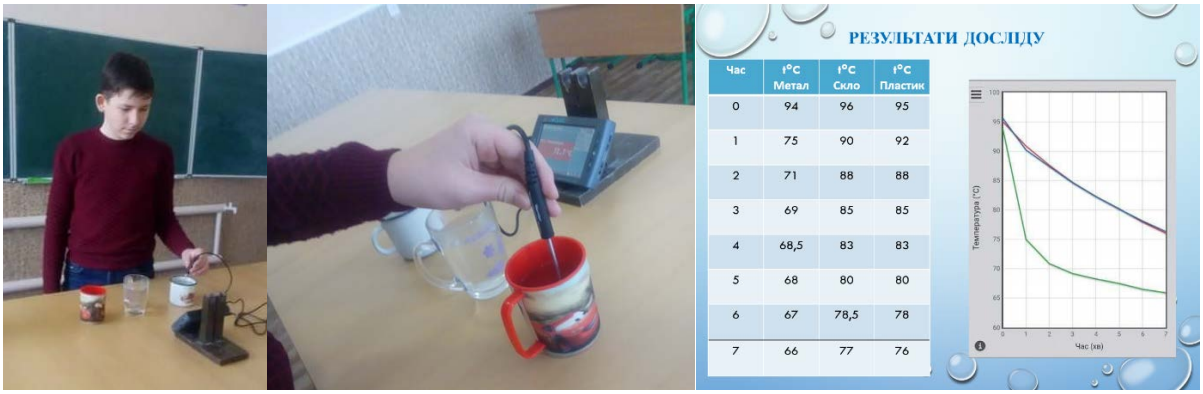
Під час STEM-уроків виступаю у ролі наставника, який спрямовує думки здобувачів освіти у вірному напрямку, який допомагає пояснити природне і фізичне явище або процес, що відбувається під час вивчення певної теми. Слід зазначити, що на таких уроках в центрі уваги знаходиться експеримент або практичне завдання, які потрібно вирішити і пояснити, встановити причини і наслідки.

STEM-урок «Теплопровідність».

Мета уроку:

- Познайомити учнів із теплопровідністю як одним із способів передачі енергії в твердих тілах; показати значення теплопровідності в житті людини;
- Показати практичне застосування теплопровідності в техніці та природі;
- Формувати цілісне уявлення про теплопровідність, показати єдність природи, взаємозв'язок фізики, біології, техніки.

Предмети: фізика, математика, інформатика, біологія, основи здоров'я.

Дотримуючись «Методичних рекомендацій щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017-2018 навчальний рік», в яких наголошується, що «одним із ефективних засобів формування компетентностей є дослідно-проєктна діяльність»[5], використовую проєктну діяльність.

Даний вид діяльності найперспективніший, адже він створює атмосферу творчого саморозвитку та самореалізації здобувачів освіти, формує такі життєві компетенції: мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійний пошук знань, їх систематизація, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєктів. Даний метод дозволяє самостійно збагнути суть здобутої інформації через призму особистого відношення до неї і оцінку результатів в кінцевому продукті.

В основі методу проєктів лежать розвиток пізнавальних навичок здобувачів освіти, умінь самостійно конструювати свої знання й орієнтуватися в інформаційному просторі, удосконалення критичного мислення [4, 6].

STEM-проєкти в нашій гімназії реалізуються як в урочний так і в позаурочний час (під час STEM-тижня, літнього оздоровлення тощо). Пропоную деякі з них вашій увазі.

STEM-проєкт «Чудеса атмосфери»

Мета проєкту:

- Показати практичне значення знань про атмосферний тиск;
- Формувати інтерес до вивчення природничих наук на основі зв’язку їх із життям, технікою, побутом;
- Розвивати логічне мислення, вміння знаходити правильне рішення, творчу активність, пізнавальні інтереси учнів.

Проєкт поєднує вивчення та узагальнення знань із таких навчальних дисциплін, як фізика, географія, біологія, образотворче мистецтво, трудове навчання. Опис результатів діяльності над проєктом здійснено з урахуванням обов’язкових етапів навчального проєкту, діяльності педагога на кожному з визначених етапів та дії учасників проєкту.

Даний проєкт був представлений на загально громадському заході «Науковий пікнік».

STEM-проєкт «Український мед»

Мета проєкту:

- Дослідити, яке значення мають бджоли у народній та офіційній медицині та як впливає на організм людини мед;
- Вивчити фізичні властивості меду експериментальним шляхом;
- Формувати в учнів системні знання з природничих наук на основі зв'язку з життям, технікою, побутом;
- Допомогти учням побачити, зрозуміти і відчути красу науки;

Предмети: фізика, географія, біологія, образотворче мистецтво, трудове навчання.

Проєкт реалізований під час літнього оздоровлення. В ході підготовки та реалізації проєкту діти прийшли до висновку, що мед – дивний дарунок природи. Наші пращури вважали, що бджоли не збирають мед із квітів, а приносять його прямо з неба, тому що мед – це краплі життєдайного сонячного світла, які проливаються дощами в небесному краї вічної весни.

STEM-проєкт «Наш дім – Сонячна система»

Мета проєкту:

- Узагальнити в учнів системні знання та уявлення про Всесвіт та Сонячну систему;
- Спонукати до дослідницької діяльності, формувати відповідне ставлення

до власної діяльності при розподілі навантаження під час виконання проєкту та його захисту;

– Допомогти учням побачити, зрозуміти та відчути красу Всесвіту.

Тип проєкту: навчальний, короткотривалий, практико-орієнтований, інтегрований (природознавство, історія, інформатика, математика, образотворче мистецтво, трудове навчання).

Синхронізація програм в рамках STEM-проєкту «Наш дім – Сонячна система»

Предмет	**Тема уроку**	**Завдання в проєкті**	**Результат з предмету (продукт)**
Історія	Становлення нової європейської науки епохи Відродження. Розвиток астрономії.	Розташовують у хронологічній послідовності історичні події. Володіють інформацією про наукові та технічні досягнення епохи Відродження, представників культури та їх твори.	Історична довідка
Інформатика	1. Пошук інформації в Інтернеті. 2.Опрацювання текстових даних.	Використовуючи мережу Інтернет шукають, завантажують, зберігають інформацію. Опрацьовують текстові данні та складають таблиці.	1.Таблиця «Характеристики планет»
Математика	Відрізок. Вимірювання відрізків.	Зображають відрізка даної довжини. Вимірюють довжини відрізків. Порівнюють геометричні фігури.	Створення частин макету Сонячної системи (у масштабі) –нитки-відстані від Сонця до планет. Підбирають кулі відповідного розміру.

Предмет	Тема уроку	Завдання в проєкті	Результат з предмету (продукт)
Образо-творче мистецтво	Живопис.	Використовуючи властивості кольору (насиченість, світлота, відтінок), передаючи об'єм предметів кольором відтворюють красу навколишнього світу.	Створення частин макету Сонячної системи – розфарбовані кулі планет і Сонця.
Трудове навчання	Технологія обробки деревинних матеріалів (фанера)	Добирають інструмент та матеріали для виробу, визначають необхідну кількість матеріалу. Виготовляють виріб.	Складання технологічної карти виробу. Створення частини макету Сонячної системи – небесного диска.
Природо-знавство	Сонячна система	Описують загальну будову Сонячної системи, порівнюють розміри Сонця та планет, пояснюють причини руху небесних тіл, розрізняють небесні тіла (планети, зорі)	Макет моделі Сонячної системи.

Учні 5-го класу взяли участь у "STEM-тиждень - 2021". В рамках тижня реалізували STEM-проєкт "Наш дім - Сонячна система", приурочений 60-й річниці першого польоту людини в космос. Результатом спільної роботи стала 3D модель Сонячної системи.

Під час реалізації STEM-проєктів формуються наступні ключові компетентності:

- *основні компетентності у природничих науках і технологіях* (пояснювати природні явища і технологічні процеси; за допомогою фізичних методів самостійно чи в групі, досліджувати природу);
- *інформаційно-цифрова компетентність (*використовувати сучасні пристрої для отримання, опрацювання та представлення інформації);
- *уміння вчитися впродовж життя* (планувати, організовувати, здійснювати, аналізувати та коригувати власну навчально-пізнавальну діяльність);
- *спілкування державною мовою* (обговорювати результати дослідження і робити висновки; чітко, зрозуміло й образно висловлювати свою думку);
- *ініціативність і підприємливість* (застосовувати знання про навколишній світ для генерування ідей та ініціатив

Зазначені компетентності дають основу для успішної самореалізації особистості, яка в змозі жити в реальному швидкозмінному світі, вміє реагувати на зміни, критично мислити і бути розвиненою, творчою, обдарованою особистістю.

Отже, ми бачимо, що впровадження елементів STEM-освіти у освітній процес на сьогоднішній день є необхідним. Адже, впровадження в освітній процес STEM дозволяє сформувати в здобувачів освіти найважливіші характеристики компетентного фахівця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola
2. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 80 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів України + опис ключових змін. Фізика. Природознавство. 5-9 класи.-К.: Вид. дім «Освіта», 2017-48 с.
4. Безперстова Л. С. Дослідницька діяльність./Л.С. Безперстова// Фізика в школах України.-2014-№7-8(251-252)- вкладка «Фаховий сервер» №28.
5. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017-2018 навчальний рік.(Лист ІЗМО № 21. 1/10-1470 від 13.07.17 року).
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів України + опис ключових змін. Фізика. Природознавство. 5-9 класи.-К.: Вид. дім «Освіта», 2017-48 с.
7. Переваги STEM-освіти https://naurok.com.ua/post/perevagi-stem-osviti
8. Як запровадити STEM в своїй школі та долучитися до міжнародної спільноти STEM-викладачів https://naurok.com.ua/post/yak-zaprovaditi-stem-v-svo-y-shkoli-ta-doluchitis-do-mizhnarodno-spilnoti-stem-vikladachiv

Бондаренко Денис Романович,
учитель фізики та математики Харківської гімназії №12
Харківської міської ради Харківської області
здобувач ІІІ (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
mathhg2020@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. У статті висвітлено питання досвід організації закладом загальної середньої освіти роботи з обдарованими учнями під час воєнного стану. З'ясовано можливості використання загальновідомих платформ, додатків, онлайн-месенджерів у процесі здійснення роботи з обдарованими учнями. Наведено приклади особливостей взаємодії учнів та учителів під час воєнного стану.

Ключові слова. Обдарованість, обдарована дитина, творча особистість, воєнний стан, організація, заклади освіти.

Abstract. The article highlights the issue of organization of work with gifted students by a general secondary education institution during martial law. The work experience on this issue is highlighted. The possibilities of using well-known platforms, applications, online messengers in the process of working with gifted students are shown.
Key words. Giftedness, gifted child, creative personality, martial law.

В Україні дата 24.02.2022 стала викликом XXI століття. У цей день змінився не тільки побут людей, а й думки, плани, мислення. Шукаючи розраду українські педагоги звернулися до проведення онлайн уроків, «хвилинок» психологічної підтримки, виховні та позакласні заходи; освітяни запровадили активну взаємодію з учнями в умовах воєнного стану, поступово повертатися до звичного життя хоч і в режимі онлайн. Не винятком було повернення педагогічних працівників до роботи з обдарованими учнями, адже у цей момент ще не повністю завершився ІІ (обласний) етап конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук України, а третього етапу ще не було видно навіть на горизонті.

Проблемою обдарованості займалися Л. Карпова, Я. Венгер, Ю. Гільбух, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Клименко, М. Лисина, Т. Хромова та ін. Дослідженням обдарованості у психології присвятили свої роботи Д. Богоявленська, Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Калошин, О. Кульчицька, М. Розенова. Навчання обдарованих дітей окреслено у працях З. Бактори, М. Бургін, Г. Степенко, Н. Докшина, С. Кошель. Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості ґрунтовно висвітлено А. Венгер, М. Волощук, О. Зазимко Т. Марцинковська, Н. Стародубцева, В. Холмовська, Е. Щелбанова. Характерні риси обдарованих дітей досліджено Г. Костюк, Н. Нестеренко. Особливості роботи з обдарованими дітьми вивчали О. Антонова, Ю. Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко, Л. Туріщева.

Враховуючи вищезазначене підкреслюємо, що проблема обдарованості є не новою для наукового загалу. Але дослідження способів організації співпраці обдарованих учнів та учителів, пошук нових ідей, методів, засобів підготовки учнів до такого виду робіт, зумовлює актуальність нашого дослідження, що полягає у дослідженні способів організації роботи з обдарованими учнями в умовах воєнного стану.

Метою статті є висвітлити педагогічний досвід роботи з обдарованими учнями в умовах воєнного часу.

У дослідженні поняття **обдарованість** розуміємо як рівень таланту, характеристика творчої особистості, яка існує лише в динаміці, у розвитку, а тому постійно змінюється. Тобто, **обдарованість** — це не лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й не реалізуватись за відсутності підтримки такої дитини у процесі здійснення інноваційної діяльності. Як відомо, **обдарована**

дитина – це творча особистість, як знаходиться у постійному, безперервному пошуці та генерації принципово нових ідей, здатна до саморозвитку та самореалізації як у навчально-пізнавальній, так і у інноваційно-дослідній діяльності. Досвід роботи з учнівським колективом, доводить, що творчими можуть бути абсолютно не всі учні, а обдарованими в реальності ще менше. Виявити обдарованість у дитини не так просто. Є учні які одразу починають активну взаємодію з педагогом майже з усіх питань, а є учні, які приховують свій талант. Воєнні дії в нашій державі дещо змінили у нашому мисленні, тому, саме під час бойових дій, деякі діти розкрилися по іншому.

Учитель не завжди може виявити з-поміж учнівського колективу обдаровану дитину. Так, із 28 учнів 10-Б класу Харківської гімназії № 12 Харківської міської ради Харківської області, зазвичай, беруть участь у написанні науково-дослідницьких робіт МАН України 4-5 осіб, які дійсно мають до цього певних хист, талант. Але, у зв'язку з воєнними подіями, під час однієї з «хвилинок» психологічної підтримки нами було виявлено учнів, які також мають бажання до написання такого виду робіт. Як нами з'ясувалося, готові до здійснення інноваційно-дослідної діяльності 10 осіб, які виявили бажання працювати за напрямками: педагогіка, соціологія, публічне управління та адміністрування, історія та теорія економічної думки, теоретична фізика, науково-технічна творчість та винахідництво, математичне моделювання, прикладна математики, математика. Зауважимо, що 10-Б клас з 5 класу є математичного профілю, та має збільшення годин на вивчення фізики, також повною мірою реалізована наскрізна змістова лінія «Підприємництво та фінансова грамотність» на уроках математики, що спонукає учнів до вивчення економічних процесів.

Робота з виявленими 10 учнями 10-Б класу (що становить майже 36% учнів усього класу) розпочалася з визначення теми дослідження, яка цікавила учнів. Після визначення теми у режимі відеоконференції на платформах ZOOM та GoogleMeet було з'ясовано чому саме ці теми цікавлять учнів (визначення стійких пізнавальних інтересів, внутрішніх стимулів) та було підібрано деяку спеціальну літературу для ознайомлення учнів з проблематикою дослідження. Наступним кроком було допомога учням у написанні вступної та теоретичної частини дослідження, пояснення, що таке актуальність дослідження, мета, завдання та значення наукового апарату для дослідження, методів дослідження.

Здійснювалося це за допомогою, відеоконференцій, спілкування у соціальних мережах, онлайн-месенджерах (viber, telegram тощо). Найцікавішим було організувати експериментальне дослідження. З метою проведення експерименту було створено групи у онлайн-месенджерах з респондентами, де відбувався постійний діалог, який допомагав вивчити ставлення респондентів до

досліджуваної проблеми, виявити чи цікаво їм дане питання. За допомогою таких груп відбувалося розповсюдження опитувань, анкетувань, онлайн-спостереження. Заключним етапом було опрацювання отриманих даних (перевірка гіпотези для поведінкових наук) та проведення розрахунків, аналіз результатів (для технічних наук). Проведення цієї частини роботи було організовано за допомогою платформ для відеоконференцій та сервісів Google, які давали право обробляти отримані результати у режимі онлайн та дещо спрощували такого типу обробку.

Отже, можемо зробити висновок, що використання різних онлайн платформ допомагає організувати роботу з обдарованими учнями. В умовах воєнного часу, такий тип робіт сприяє відволіканню учнів від постійних думок про загрозу їх життю, сприяє розвитку творчості, ініціативності. Воєнний стан навіть дає можливість виявити схильність дитини до певного напрямку діяльності, під час надання педагогом психологічної підтримки. У неформальному спілкуванні в педагогічних працівників є можливість дізнатися захоплення та схильності учнів, що забезпечить ефективну співпрацю не тільки під час дистанційного навчання, а й у процесі традиційного навчання.

Бондаренко Н. Л.,
учитель-методист української мови та літератури
Канівської гімназії імені Івана Франка Канівської міської ради Черкаської області, ел.адреса:natalka.2014@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Анот ація. У ст ат т і йдет ься про т еорет ичне обґрунт ування т а апробацію авт орської моделі розвит ку літ ерат урних т ворчих здібност ей учнів, яка складаєт ься з чот ирьох рівнів – емоційно-пізнавального, пот ребово-мот иваційного, інт елект уально-діяльнісного, морально-духовного розвит ку випускника.

Ключові слова: Особистість, рівні розвитку літературних творчих здібностей учнів, методи і прийоми навчання, самопізнання, самоствердження.

Summary. The article discusses theoretical justification and author's model approbation of students' literary creative abilities development, which consists of four levels - emotional-cognitive, need-motivational, intellectual-active and moral-spiritual development of the graduate.

Keywords: Personality, levels of development of students' literary creative abilities, methods and techniques of learning, self-knowledge, self-affirmation.

Проблема розвитку літературних здібностей школярів досить актуальна і варта уваги. Вона займає чільне місце в дослідженнях багатьох наук: філософії,

психології, етики, педагогіки, методики тощо. Особливої актуальності питання творчого зростання особистості, її активної самореалізації набуло у другій половині XX – на початку XXI століття. Тому цілком закономірною є важливість розв'язання одного з провідних завдань: «створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина» [6, с. 7].

Однією з умов успішного вирішення даної проблеми в практиці сучасного освітнього процесу є розробка і реалізація спеціальних методик, які сприяють розвитку активної, ініціативної та самостійної позиції школярів у процесі навчання й виховання, становленню кожного з учнів як творчої особистості. Саме під час вивчення шкільного курсу української літератури та проведення позакласної роботи можливе повноцінне вирішення потреби формування й розвитку вмінь і навичок творчо вчитися у школярів, оскільки, аналізуючи художній твір, доробок письменника, розв'язуючи проблеми, наявні у творі, учні міркують, роблять висновки, тобто розвивають творчі здібності.

Сучасний рівень розвитку творчих здібностей учнів потребує нових методичних розробок щодо ефективних способів організації творчого навчання на засадах особисто-розвивальної освітньої парадигми з метою впровадження їх у практику загальноосвітніх навчальних закладів.

Запропонований в роботі алгоритм організації психолого-педагогічних умов, модель розвитку творчих здібностей школярів можуть бути успішно реалізовані в навчально-виховному процесі сучасної школи.

При розробці вище зазначеної технології ми виходили з положення, що ефективність розвитку літературних здібностей учнів значно зросте за умови, якщо:

- визначити і реалізувати психолого – педагогічні умови оптимального творчого самозростання учнів;
- розробити та впровадити особистісно-розвивальну модель розвитку творчих здібностей учнів під час уроку, в основі якої – сучасні методи і прийоми навчання;
- формувати у школярів потребу творчо вивчати літературу, сприяти самопізнанню та самоствердженню учня.

Успішно розвивати творчі здібності можна лише на основі глибокого знання творчих можливостей учнів, а також розвитку їх розумової діяльності.

Особистісно-розвивальна модель розвитку літературних творчих здібностей учнів

Примітка

1. Підґрунтя: внутрішній світ дитини (здатність до творчості); забезпечує вихід у „зовнішній" світ особистості-творця.

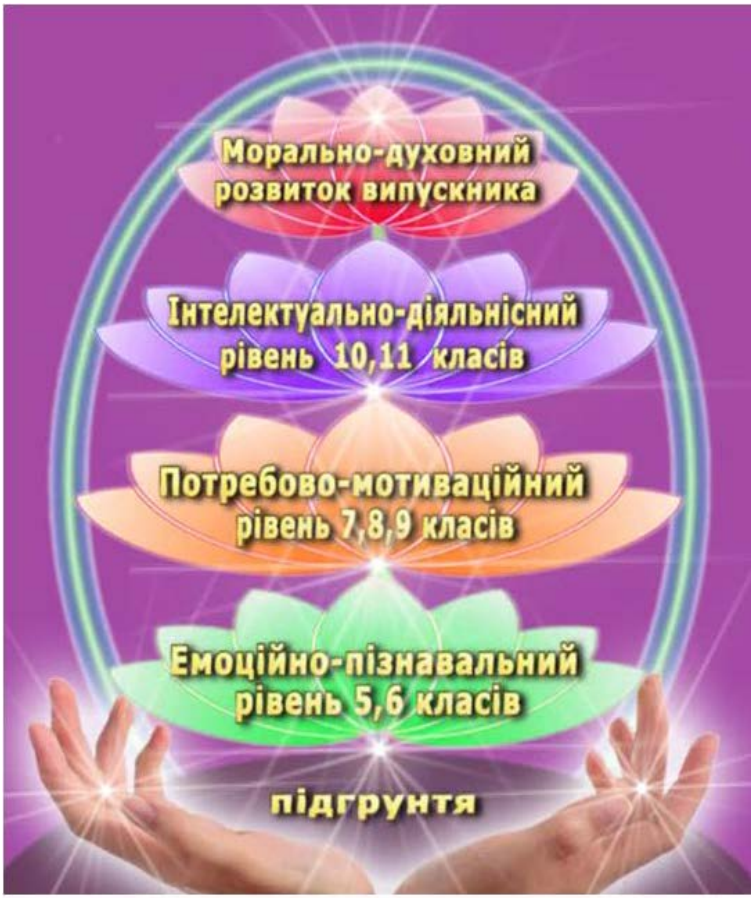
Складові:

1.Закладене в дитині генетично.

2.Потяги.

3.Навички та вміння, вироблені в 1-4 класах.

2. Емоційно-пізнавальний рівень (5–6 кл.)

Мета: розвиток пам`яті, уяви, уваги; формування естетичних і моральних почуттів, образного та абстрактного мислення.

*Складові (об`єкти вивчення, розвитку):* пам`ять, уява, увага, почуття, мислення.

Методи і прийоми роботи: заучування текстів і визначення теоретико-літературних понять, фактажу життєписів і т. п.; використання асоціативних ігрових вправ; застосування діалогу, аналіз власних помилок; самостійна робота над книгою, тренінг елементарних мислительних операцій через проведення інтелектуальних ігор; кубування, сенкан.

3. Потребово-мотиваційний рівень (7–9кл.)

*Врахування літературних обдарувань.

Мета: формування потребово-мотиваційної бази літературної творчості учнів, розвиток дарувань відчувати слово.

Складові: вміння працювати зі словом; навички роботи з «чужим словом; потреба у власній літературній діяльності; власні проби пера.

Прийоми роботи: «наслідування поетів», «переклад навпаки», «екстремальна ситуація», «робота над помилками», «власна творчість».

4. Інтелектуально-діяльнісний рівень (вчинковий): 10–11кл.

Мета: формування та розвиток творчого потенціалу літературно обдарованих дітей.

Складові: I. ***Навчальна діяльність***: інтерактивні форми роботи на уроках, використання ігрових завдань, евристичні бесіди, уроки-подорожі, створення творчої лабораторії, проведення літературних конкурсів, олімпіад.

II. ***Дослідницька діяльність***: написання науково-дослідних робіт МАН, пошукова робота в кімнаті-музеї Івана Франка.

III. ***Творча діяльність:*** написання творчих робіт, випуск шкільної газети «Ластівка», власних літературних збірок.

5.Показник (рівень) морально-духовного розвитку випускника гімназії (підсумковий етап роботи за технологією розвитку творчих здібностей учнів)

Складові: ставлення до світу природи; ставлення до світу людей; самопізнання, самовираження, самоствердження, самовизначення.

*Оскільки розвиток творчих літературних здібностей – процес довготривалий і системний, модель має структуру «глибинного накладення».

Навчання – процес творчий, у якому учні повинні бути активними учасниками пізнання, а література служить засобом виховання і розвитку школярів. Тому я вважаю, що творча навчальна діяльність учнів, що має за основу розвиток творчих здібностей, є видом продуктивної навчально-пізнавальної діяльності школярів. Процес навчання учнів будую за такими **критеріями**:

- самостійне використання школярами набутих якостей у нових ситуаціях;
- генерування нових ідей;
- висунення гіпотез;
- критичне оцінювання навчального матеріалу;
- систематизація і узагальнення, обгрунтування думок;
- створення оригінального нового продукту за допомогою уявлень.

У методиці викладання літератури проблема розвитку творчих здібностей учнів почала частково розроблятись в кінці ХХ – на початку ХХІ століть (Н. Волошина, В. Неділько, Є. Пасічник, Б. Степанишин, В. Цимбалюк, В. Коваленко та ін.). Вивчаючи матеріали досліджень педагогів – методистів, я прийшла до висновку, що реалізація зазначених положень щодо розвитку творчих здібностей можлива за умови використання активних методів і прийомів навчання (евристичного, дослідницького, методу самостійної роботи, проблемності у навчанні), творчих завдань, навчальних занять нових видів, позакласної роботи тощо.

Софія Русова вважала, що вільне виявлення творчого настрою сприяє розвитку внутрішніх творчих здібностей учнів.

Що впливає на хід формування і реалізацію потенціалу особистості «зсередини»? Я дотримуюсь думки, що це, насамперед, генетично закладені в дитини можливості, обдарування, отриманий досвід (знання, уміння, навички), а також прагнення до самостійності, сформовані елементи готовності до самореалізації, до подальшої роботи з розвитку літературних обдарувань. Це становить **підґрунтя** (вказує на внутрішній світ дитини) моделі розвитку літературних творчих здібностей учнів.

Першим рівнем вище зазначеної моделі є **емоційно-пізнавальний**. Працюючи в 5-6 класах, ставлю за мету розвивати пам`ять, уяву, увагу учнів; формувати у них естетичні і моральні почуття, образне та абстрактне мислення.

Пам'ять є однією з необхідних умов розвитку творчих здібностей дітей. Я вважаю, що використання зорової та слухової пам`яті на сьогоднішній день є недостатнім в процесі вивчення літератури. У сучасних умовах пояснення та

демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти за допомогою інтерактивного навчання. Наприклад, поліпшити пам`ять можна через заучування текстів і визначення теоретико–літературних понять, фактажу життєписів і т. д.

Уява – це першорушій художньої творчості, грунт, на якому розвивається образне мислення – один з основних компонентів художніх здібностей. Оскільки процес обраної конкретизації ґрунтується на основі асоціативних зв`язків, вважаю за необхідне використання асоціативних ігрових вправ. До прикладу:

- закодований предмет,
- асоціативне намацування,
- синонімічний ряд,
- зафарбувати фразу тощо.

Увага – це необхідна умова виконання творчих робіт та наслідок цілеспрямованої творчої діяльності учнів. Користуючись сучасними технологіями, підвищую рівень уваги учнів через діалог, залучення до опитування великої кількості учнів. Активізую увагу школярів через аналіз власних помилок, через наведення прикладів вдалих відповідей учнів паралельного класу. А також застосовую такі прийоми і методи:

1. На поставлене запитання учителем питати того, хто не підняв руки.
2. Все, що диктується на уроці, диктується лише два рази, про що учні знають.
3. Пропозиція учневі міркувати вголос.
4. Хто розв`язав завдання швидше, той отримує нове і складніше.
5. За допомогою учнів класу (їх навідних запитань) відповідаючий сам знаходить помилку в своїй відповіді.

Подібні ігри залучають дітей до засобів психотехнічної підготови інтелекту учня, до повноцінної художньої творчості.

Формуючи в учнів інтерес до творчої діяльності на уроках літератури, важливу роль відвожу *почуттєво-емоційним* моментам. Я намагаюсь розвивати моральні, естетичні та інтелектуальні почуття, такі як: милосердя, добро, чесність, порядність; ставлення до світу природи і людей.

Особливу увагу приділяю розвитку *інтелектуального рівня***.** Для цього на уроках застосовую самостійну роботу над книгою, проводжу тренінг елементарних мислительних операцій через проведення інтелектуальних ігор («Колесо», «Зашифрований запис», «Тарілочка», «Біографічне лото», «Літературне лото» та ін.). Вважаю, що ці ігри розвивають в учнів чіткість мислення, зв`язують причинно-наслідкові ознаки певного явища.

Процес навчання успішно розвиває здібності, коли він викликає до життя *процеси мислення,* вчить дітей думати.

З метою розвитку інтуїтивного мислення використовую життєвий досвід. Вважаю, що творче мислення – це не тільки відтворення нових ідей, а й критичне ставлення до них. Наприклад, кубування є методом навчання, що сприяє розвиткові основних операцій мислення. Сенкан розвиває образне мислення, вчить узагальнювати інформацію та виражати власне ставлення до неї і т.п.

Отже, на мою думку, основними психолого – педагогічними умовами оптимального творчого самозростання школярів є гармонійне поєднання розвитку пам`яті, уяви, уваги, почуттів, мислення.

Наступним рівнем розвитку літературних творчих здібностей учнів є **потребово-мотиваційний рівень**. Він включає формування вмінь працювати зі словом; навички роботи з „чужим" словом, потреби у власній літературній діяльності; власні проби пера. І тут вже важливою є міра прояву суб`єктності зростаючої особистості, її прагнення до власного творчого волевиявлення. А для цього потрібно працювати зі словом, „діяти". У цьому і є *вчинок пізнання на уроках української літератури.*

Тому одним із засобів розвитку творчих здібностей учнів є *робота над словом*.

Як розвивати майстерність слова?

У своїй практичній роботі з творчо здібними учнями застосовую евристичні бесіди, уроки–подорожі, працюю над створенням творчої лабораторії, на заняттях часто використовую словники осмислення характеру внутрішнього ліричного героя, приділяю увагу розвитку інтуїції, уваги до слова і його відтінків через різноманітні навчальні ігри.

Такий підхід, я вважаю, дає змогу розвиватися учням і самостійно моделювати художні зразки. Наприклад, спонтанна «гра образами» тренує не лише письменницькі навички, а й поглиблює здатність естетично сприймати художній образ. Отже, щоб зрозуміти учневі підтекст, необхідний досвід художньо-словесної гри. На мій погляд, у цьому дуже допомагає механізм метафоротворення. А це, в свою чергу, вправи зі словами, вправи на асоціативне мислення, інтелектуальні вправи.

Особливу увагу в роботі над словом приділяю аналітичному читанню художнього тексту. Друге, третє прочитання художнього тексту дає змогу отримати естетичне, творче та оцінне враження. Щоб не змушувати учнів до аналітичного читання адміністративно, використовую ігри, які корелюють читацьку активність.

У 7–9 класах застосовую групову колективну творчу діяльність, яка складається з колективного планування, колективної підготовки, проводжу навчальну комунікацію у парах та групах («Сократівський діалог», «Мозковий штурм», «Детектив» та ін.). Я вважаю, що такий вид роботи спонукає творчі вияви.

Інтелектуально-діяльнісний рівень включає навчальну, творчу, дослідницьку діяльність. Така діяльність, насамперед, проявляється через евристичну бесіду, інтерактивні форми роботи на уроці, проведення літературних конкурсів, олімпіад, написання науково-дослідницьких робіт у МАН, випуск літературної шкільної газети і т. д.

У 10–11 класах учні беруть участь у науково-дослідницьких роботах, пошукових завданнях, створенні і проведенні екскурсій у шкільному музеї, вони вже є учасниками співпраці з вченими, письменниками, акторами, публікують власні твори. Мова йде як про індивідуальні творчі діяння, так і колективні спільні вчинкові справи, де кожен знаходить місце для власних особливих дарувань.

На мою думку, вся робота в школі щодо розвитку творчих здібностей учнів, виховання їх духовності, відродження духу української національної ментальності починається з розвитку здатності творити, любити, дарувати добро іншим і завершується досягненням відповідного **рівня морально-духовного розвитку випускника**, що проявляється у ставленні вже сформованої особистості до світу природи, до світу людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 236с.
2. Булда А.А., Роговенко М.М. Розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін. Навчально-методичний посібник.–Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 236с.
3. Буряк В.К. Формирование активной творческой личности в учебном процессе школы и вуза / В.К.Буряк, Л.В.Кондрашова. – Кривой Рог: Криворожский пединститут, 1996. – 52с.
4. Вічалковська Н.К. Активізація розвитку допитливості школярів підліткового віку (автореферат). – К., 2002. – 25с.
5. Дерев'яна Л.И. Формування творчих здібностей учнів у діяльності загальноосвітніх шкіл Галичини (1900-1938). Автореферат. – Івано-Франківськ, 2000. – 27с.
6. Коваленко В.В. На осонні слова. – Черкаси: Брама-Україна, 2004. –120с.
7. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Книга вчителя української мови та літератури. – Х.: Торсінг плюс, 2006. – С.72-92.
8. Корсакова О.К. Методи навчання, що формують в учнів досвід перетворювальної діяльності // Інститут педагогіки АПН України. – К.: ФАДА, ЛТД, 2000. – 28с.
9. Кучерявий О.Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості. – К.: ІЗМН, 1998. – 156с.
10. Макаренко А.С. Собрание сочинений: В 5 т. – М.: Правда, 1971. Т.1.

Бондаренко Н. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України
nelly.bondarenko@ukr.net

МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОСТІ МАЙБУТНЬОЇ ЕЛІТИ

Автор акцентує на необхідності пришвидшення знакових реформ, зокрема освітньої, з огляду на уреальнення кандидатства України в Європейському Союзі. Акцентовано важливість інтелектуального складника освіти, становлення обдарованих дітей як представників майбутньої європейської еліти України. Порушено питання відновлення й повернення вкраденої і привласненої московитами української історії, наведено історичні докази. Визначено основні пазли конструювання модерної української ідентичності з перспективою її уконтекстнення в наднаціональну європейську ідентичність. Розкрито проблему становлення національної і культурної ідентичності на уроках предметів суспільно-гуманітарного спрямування. Надано конкретні рекомендації.

Ключові слова: *українська національна і культурна ідентичність; євроінтеграція України; обдаровані діти; мова – історія – література.*

The author emphasizes the need to speed up urgent reforms, in particular the reform in education, which is caused by the realities associated with Ukraine as a candidate country for membership in the European Union. The intellectual component of education is considered in the article as an important condition for the formation of gifted children as representatives of the future European elite of Ukraine. The author raises the issue of restoration and return of Ukrainian history stolen and appropriated by Muscovites (historical evidence is given). The main constituents of the construction of modern Ukrainian identity with the perspective of its matching with the supranational European identity are defined. The article reveals the problem of formation of national and cultural identity in the lessons of social and humanitarian subjects. Specific recommendations are provided.

Key words: *Ukrainian national and cultural identity; European reintegration of Ukraine; gifted children; language – history – literature.*

У контексті надання Україні статусу кандидата в Європейський Союз актуалізується проблема пришвидшення знакових реформ, увідповіднення нашої держави євростандартам в освітній, політичній, правовій, економічній, безпековій, екологічній та інших сферах. Попри те що вже Україна-Русь була частиною Європейського простору, інтеграцію України до Європи розглядали лише як односторонній процес прийняття нашою країною європейських стандартів, наративів, лексикону, а не процес їх упрестижнення за рахунок

української специфіки. З огляду на нашу давню й модерну історію правильніше говорити не про входження чи повернення, а про реінтеграцію України до Європи. «Вже на Євромайдані українці гинули за Україну і за Європу – і продовжують за них гинути сьогодні. І позиція Європи тут є ключовою», – акцентувала донька Ліни Костенко Оксана Пахльовська [18, с. 116]. Російсько-українська війна спричинила вибух у мисленні й світобаченні європейців. Вона спонукала Євроспільноту усвідомити: росія спрямувала проти України величезні запаси зброї, які нагромадила для війни з усім світом; фактично Україна самотужки чинить героїчний спротив армії, яка мала намір воювати з цілим Заходом і захопити всю Європу; росії мріється про Європу у рамках московії; навіть не маючи членства, українці стали силою, яка цементує Європейський Союз; «сьогодні на полі бою в Україні вирішується, за якими правилами житиме світ» (Володимир Зеленський), а «там, де на насильство заплющують очі, Європа закінчується. І людина закінчується теж» (Володимир Єрмоленко) [18**,** с. 148]. Війна московії проти України спричинила тектонічний зсув у Європейському середовищі безпеки і спонукала Європу шукати скоординовані й ефективні шляхи зміцнення власної обороноздатності. Щоб українська армія знищила смертоносний ресурс московії, убезпечила у прийдешньому від війни не лише Україну, а й колективний Захід, демократичний світ має надати їй найсучаснішу зброю у найстисліший термін.

Основне гасло й аргумент путіна у цій кривавій війні – «россия заканчивается там, где заканчивается русский язык». Напавши на Україну, він мав на меті увідповіднити цьому гаслові світовий порядок. Хоча суть путінського приводу для «военной спецоперации» чи не найточніше розкрив найцитованіший німецький політик, перший райхсканцлер Німецької імперії Отто фон Бісмарк (1815–1898): «Розпочати запобіжну війну – це те ж саме, що накласти на себе руки від страху смерті».

З огляду на намір путіна знищити Україну й українців та події останніх місяців питанням життя або смерті стали українська національна й культурна тожсамість, утвердження мови, за якою ідентифікують державу, повернення нам нашої вкраденої назви, тисячолітньої історії і культури. Визначивши піки цивілізаційного зростання в галузі освіти, маємо запустити механізм навздогінної модернізації в умовах воєнного часу. Адже євроreінтеграція не означає механічного доєднання до спільноти вільних успішних країн. Ключовою вимогою є те, чи самоідентифікуються українці як самоцінна нація, як вони сприймають світ, себе в ньому і як вони мислять.

Конститутивними для національної тожсамості визнано три обов’язкові складники: спільна мова, спільна історична пам’ять, віровизнання. Брак або нецілісність цих пазлів недруги України завжди використовували як інструмент

для пропаганди ідей «русского міра», мовного, історичного, політичного і культурного поділу цілісної країни на «сорти», на Схід і Захід, протиставлення патріотизму й космополітизму. Сьогодні ці «ідеї» несуть смертельну загрозу.

Конструювання модерної української ідентичності з перспективою уконтекстнення її в наднаціональну європейську тожсамість і знаходження в ній свого місця узалежнюється від того, до яких зразків, ідей, цінностей, міфів і символів апелюють моральні авторитети нації, інтелектуали, від чого дистанціюються і з чим себе ототожнюють, як українська ідентичність взаємодіє з європейською у її різноманітних варіантах, чи корелюється зі східнослов'янською та як позбувається залишків пострадянської.

Це зумовлює актуальність інтелектуального складника освіти, виховання майбутньої української європейської літи з обдарованої шкільної юні. Саме тому особливу надію щодо відновлення й нарощування інтелектуального, політичного, наукового, економічного і культурного потенціалу, з яким повоєнна Україна реінтегруватиметься в Європейський Союз, покладається на обдароване учнівство, питома вага якого відчутно зменшилася з огляду на спричинену війною імовірну еміграцію.

Помаранчева й Революція Гідності, а також героїчна боротьба українців за свою гідність і незалежність довели всьому світові, що наші цінності цілком європейські, дещо різниться лише їх ієрархія [6]. Ми поділяємо позицію Юрія Липи, який кожну націю розглядав як «неповторність у розумінні конкретної духовної інфраструктури». Головне завдання України й відповідь на те, що вона може дати собі й світові, він вбачав у самопізнанні, відкриванні власних ресурсів, а настанову на європеїзм і західність розглядав як засіб досягнення мети – ставання собою [13].

Аналізуючи шлях України до модерності, Євген Бистрицький наголошує, що держава постала перед дилемою «вибору між орієнтацією на універсальні абсолютні цінності (зокрема європейські) та обстоюванням своєї унікальності, любові до рідної мови й землі» [10, с. 14]. Йдеться про паралельний розвиток двох ідентичностей – національно-культурної та громадянсько-політичної. Перша ґрунтується на українській історії, спадкоємності Київської Русі щодо Візантії, маркерах відмінності українства від решти європейців у ставленні до свободи, сім'ї, довкілля. Друга ідентичність пов'язана з настановами Майдану на універсальні свободи і права людини та з європейським цивілізаційним вибором.

Із наданням Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу актуалізувалася проблема формування в українців наднаціональної європейської ідентичності, яка потребує употужнення власної тожсамості з огляду на спричинену глобалізацією тенденцію до розмивання національних культур та уодностайнення культурних моделей у масмедіа і масовій культурі.

Президент США Джозеф Байден наголошує, що путін має намір знищити самобутню українську культуру, стирає з лиця землі всі культурні центри, музеї, школи, пам'ятки, – потужно показуючи, що США не допустять такого сценарію. Володіючи унікальним культурним спадком і досвідом, українці мають самі усвідомити й утвердити свою самоцінність.

На вістрі актуальності постали проблеми знеросійщення, утвердження державної мови, відновлення й повернення нашої вкраденої і привласненої московитами історії і культури, про що влучно висловився моральний авторитет нації Мирослав Маринович: «Проблема тут майже лінгвістична, – виявляється, досить не розрізняти понять «руський» і «російський», щоб узаконити найбільшу крадіжку тисячоліття» [18, с. 26]. Великі надії щодо відновлення справедливості у цій царині покладаються на обдароване юнацтво, яке здобуває освіту в Українській новій школі. Ключова роль **української мови** як шкільного предмета у формуванні національної і культурної ідентичності визначається тим, що **мова – *це те, що робить Україну Україною, а українців – українцями.*** Саме мова є стрижневою ознакою українськості, з населення вона гуртує народ, визначає не схоже на інші обличчя нації. Тому настільки важливо формувати в учнів розуміння визначальної ролі державної мови в самоідентифікації українців як нації і у знищенні якої ворог убачає демонтаж самої нації, позбавлення її права на існування. «Мова – то серце народу: гине мова – гине народ», – казав Іван Огієнко. «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову», – ставила діагноз Ліна Костенко. Загальновідома сентенція: «Чия мова – того й влада». «Той, хто не знає мови держави, в якій живе, – або гість, або наймит, або окупант», – висновує Карл Маркс, маючи на увазі таких, які мимоволі, а то й свідомо підіграють путіну. Слід визнати, що за нинішніх умов жорстокої війни на винищення українців як нації, основний маркер якої – мова, таке алогічне поняття як «російськомовний патріот» є абсурдом. Перешкоджають утвердженню державної мови такі явища як досі не викорінене мовне рабство, мовна нестійкість українців, що визнають свою другосортність у власній державі, запобігливо переходячи на мову ката-вбивці у розмові зі співгромадянами.

Надважливо навчати здобувачів освіти медіаграмотності, – працювати не тільки з навчальними (друкованими) [5], а й медійними (передусім – соцмережевими) текстами, серед яких чимало із деструктивним і навіть психопатичним змістом. Задля убезпечення учнів необхідно вдосконалювати педагогічні технології, вектори трансформації яких задають технології дидактичні, взаємопов'язані зі змістом, технічними проблемами передавання інформації та обміну нею між учасниками освітнього процесу й ґрунтовані на рекомендаціях добору змісту, форм, методів навчальної діяльності, на результатах аналізу освітнього процесу [12, с. 221]. Маємо зважати на

аксіологічну ситуацію й аксіологічну безпеку – історичний розвиток суспільства немислимий поза безперервним процесом трансформації цінностей [8]. «Концептуальним змістовим стрижнем уроку української мови має стати виокремлення, акцентування й актуалізація її **об'єднувальної функції.** <...> Змістом уроку може бути все, пов'язане з сучасною Україною та обстоюванням її цінностей, основною з-поміж яких є мова [7, с. 83–84].

Опановуючи й утверджуючи державну мову, учнівство усвідомлює свою належність до високоінтелектуальної національної збірноти і багатої тисячолітньої культури шляхом визнання і засвоєння її цінностей, норм, ідей, пріоритетів, традицій, ототожнення себе з культурними зразками. Українці, як ніколи раніше, відчули небачений сплеск поваги й інтересу людей усього світу до феномена могутнього народу-воїна, який ціною життя найкращих виборює право бути українцями на своїй Богом даній землі й боронить людство від уселенського зла. Прем'єр-міністр Об'єднаного Королівства, а також Президент Литви Гітанас Науседа звертаються до героїчного народу українською мовою. Лише на початок квітня 2022 року кількість охочих вивчати українську мову у світі зросла на 577% [15]. Тому доцільно ознайомити учнів із рекомендаціями мовного омбудсмена Тараса Креміня щодо переходу всіх свідомих громадян на спілкування державною мовою: «спілкуйтеся українською з рідними, друзями та навіть із незнайомцями; оточіть себе українською всюди – читайте книги, дивіться фільми, слухайте музику; спілкуйтеся з носіями української, щоб вивчати нові слова та практикувати вимову, читайте історії людей, яким це вже вдалося; завжди говоріть українською в магазині, у таксі, в кав'ярні, домагаючись дотримання вашого права на отримання інформації та послуг державною мовою; увімкніть українську на всіх електронних пристроях та в налаштуваннях програм, дописуйте українською в соцмережах; користуйтесь українськомовними версіями сайтів, шукайте українською в пошукових системах; заведіть нотатник для нових цікавих слів, фразеологізмів, крилатих висловів <…> Сьогодні час, коли кожен має запитати в себе: хто я? Поважати Україну і бути українцем – означає спілкуватися рідною мовою. Пам'ятаймо, там, де є українська мова – у ворога немає жодних шансів» [16].

Українські мовознавці мають долучитися до відновлення питомо українських джерел збагачення рідної мови, щоб правдиво зазвучала зумисно сфальшована на російський пофігістичний лад автентична українська народна мудрість: «Моя хата з краю, – першим ворога стрічаю», що відповідає ментальності вільного народу. Водночас слід уникати спокуси нав'язати нашому народові генетично невластиві йому якості, притаманні злодійкуватому сусідові, в перекладній версії: «Кому війна, а кому – мати рідна», тим більше, що увесь світ знає, чиєю матір'ю є війна.

На уроках української мови доцільно організувати роботу з неологізмами – категорією слів, яку в мирний час пов'язують переважно із позитивними тенденціями. Однак у сьогоденні вони віддзеркалюють явища і події, які переживає Україна у стані нав'язаної їй війни: заукраїнити (Ukrained), ефект Чорнобаївки, чорнобаїти, рашизм, орки, русня, мордор, ерефія, затридні, бандеромобілі, заджавелінити, забайрактарити, застінгерити, задвохсотити, затрьохсотити, наволонтерити, затрофеїти, ЗСУїст, ЗСУїстка тощо.

В умовах, коли основною силою, що стримує агресію озброєного до зубів ворога, є Збройні сили України, логічно було б увідповіднити написання ключового слова у їх назві, замінивши малу букву на велику: Збройні **С**или України.

Роль української літератури й історії в розумовій інтеграції української освіти в європейські інтелектуальні структури визначається тим, що Тарас Шевченко є ключем до української ідентичності й історії, національним символом, пророком і непроминущим моральним авторитетом нації. Осмислення величі цієї особистості й геніального доробку Кобзаря передбачає позбавлення від криводзеркальних совкових стереотипів діда в смушевій шапці (помер іще молодим – у віці 47 років) і натомість сприймання автопортретного образу молодого Тараса Шевченка як особистості могутнього і широкого інтелектуально-культурного світоконтексту [9].

«Прадід Шевченка Андрій був високоосвіченою людиною – кошовим писарем Запорозької Січі, а його батько щонеділі читав багатотомні «Четьї-Мінеї». Тарас Шевченко – нащадок козацької старшини, і початкову освіту він здобув ще у своїй сім'ї. Згодом шість років навчався у Петербурзькій академії мистецтв, де вивчав французьку і російську мови, латинь, світову літературу, історію й географію, філософію, теорію мистецтва, естетику, музику, танці, анатомію, хімію, оптику, математику, алгебру, різні художні школи і напрями тощо. Крім того, Шевченко багато читав не тільки російською, а й польською і французькою. З усесвітньої літератури цінував творчість Шекспіра, Дікенса, Скотта, Гете, Байрона, Свіфта, Мольєра, Бальзака, Данте, Боккаччо, античну літературу тощо. Слухав класичну музику» [9]. На переконання визначного українського письменника Юрія Мушкетика, **на сьогодні Тарас Шевченко залишається найкращим орієнтиром для розуміння історії України.** Адже саме йому «вдавалося точно вловити і влучно відобразити у своїх творах сутність кожної особистості і події, якими контраверсійними й неоднозначними вони не були б» [9].

Контрастуючи заангажоване подання у підручниках радянської доби трафаретних біографій безпросвітного життя українських письменників і насиченого світськими подіями – випещених російських, Олена Косенко

доводить, що попри винищення цвіту й генетичного коду української нації, нашому народові є чим пишатися [11].

Узагальнюючи історичні факти впливу України на розбудову Європи і російської імперії, авторка наводить красномовні факти. Їх не зайве нагадати обдарованим дітям, які покликані відродити і примножити славу Батьківщини: Київська Русь була настільки могутньою державою, що європейські королівські сім'ї прагнули встановити міцні зв'язки з нею і що Ярослава Мудрого називали «тестем Європи». Його доньки ставали дружинами європейських королів, а сини одружувалися з принцесами впливових держав. Руки його доньки Анни, яка стала королевою Франції, просили тричі. Анна була прабабусею 30 французьких королів, які коронувалися на привезеному з Києва Євангелії.

Значний вплив справили українці й на формування російської еліти часів реформ Петра І. Про кого тільки не розповідають у заангажованих підручниках і фільмах – про німців, голландців, норвежців та інших європейців, які вчили майбутнього царя і служили в росії того періоду. Однак зі зрозумілих причин замовчують те, що Петро І зобов'язав (!!!) українців – викладачів Києво-Могилянської академії, зокрема Феофана Прокоповича, поїхати до росії й працювати на велич імперії. З огляду на втрату золотого фонду викладачів Києво-Могилянська академія почала занепадати. Відтоді всі визначні українці слугували поживою для російської науки, культури, мистецтва. Розповідаючи про видатного вченого Михайла Ломоносова, росіяни забувають чи не найзнаковіший факт його біографії, про який у радянські часи українські екскурсоводи говорили пошепки: він навчався у Києво-Могилянській академії – першому університеті Східної Європи, заснованому 1659 року, за сто років до відкриття московського університету (1755).

У підручниках радянського періоду і в сучасних російських Івана Мазепу представлено як зрадника Петра І. Розлючений самодержець наказав знищити усі портрети великого гетьмана, тому навіть на 10-гривневій купюрі він несправжній. Нащадки ж великого гетьмана мають знати, що саме завдячуючи Іванові Мазепі у XVIII столітті Європа неабияк зацікавилася Україною. Велична постать Івана Мазепи приваблювала письменників, композиторів, художників, які присвятили українському гетьману свої творіння. Це В. Гюго, Вольтер, Байрон, Міцкевич, Ю. Словацький, Ф. Ліст, Ежен Делакруа й інші. Чи знає хто-небудь, що Іван Мазепа був натхненником європейського романтизму?

Славетний син України Серж Лифар визнаний найвизначнішим артистом балету і хореографом XX століття. Українка Соломія Крушельницька стала діадемою в сузір'ї найвидатніших голосів світу, співпрацювати й виступати з якою за честь мали знамениті тогочасні музиканти Пуччіні, Тосканіні, співаки Енріко Карузо, Федір Шаляпін. Сергій Корольов, головний авіаконструктор

СРСР, який допоміг Радянському Союзу відчути себе підкорювачем космосу, завжди пам'ятав про своє українське коріння. У Києві народився і виріс Ігор Сікорський, творець перших у світі літаків, бомбардувальників і пасажирських, трансатлантичного гідроплана, конструктор першого в США літака-амфібії, чия одна з-поміж багатьох моделей літаків – гелікоптер S – була вперше в історії авіації поставлена на озброєння армії США. Катерина Білокур, про картини якої відомий іспансько-французький художник Пабло Пікассо сказав: «Якби вона була нашою художницею, ми примусили б про неї заговорити увесь світ».

Навіть ці окремі наведені факти свідчать про наявність у власних глибинах національного «Я» невичерпних ресурсів української духовності й культури.

Уроки літератури дають багатий матеріал для інтелектуалізації освітнього процесу, формування моральних, ціннісних ідеалів української юні, виховання патріотизму й гордості за Українську державу і її героїчний народ, встановлюють зв'язок минулого з сучасним і прийдешнім. Зміст літературної освіти удоцільнює фокусування уваги учнів на ціннісному потенціалі творів, які розкривають чесноти українців. Шевченкове «Сім'я вечеря коло хати...», цю художню квінтесенцію родинних цінностей української збірноти, Юрій Липа вважає протимосковським рушійним важелем, «бо з москви пливе безвласницький безтрадиційний урало-фінський дух ненависти до української родини», і називає це походом «ворожого світогляду проти тисячолітнього світогляду» [13, с. 21]. Належну увагу слід приділити творчості інтелектуального цвіту української нації, репресованого й знищеного сталінським і совєцьким режимами. Окремого розгляду потребує проблема перегляду калькованої назви (зарубежная), асоційованої з географічним поняттям кордону, і змісту курсу всесвітньої літератури щодо доцільності в ньому творів російських письменників як сегмента освіти, яку здобував зокрема й путін і яку навряд чи доцільно імплементувати у здорове тіло української освіти [17]. Це саме стосується і російської з новонабутим статусом мови агресора, яка, за жорстко прописаними винятками (наприклад, для навчання розвідників), має поступитися місцем англійській як офіційній мові Євроспільноти й життєво необхідній мові спілкування українців із нашими справжніми друзями – Об'єднаним Королівством і Сполученими Штатами Америки, зі світом.

На уроках історії і суспільствознавства здобувачі освіти усвідомлюють історичну місію українського народу – ретроспективну, сучасну і прогнозують прийдешню, вивчають сотлітню героїчну боротьбу за незалежність і бойові традиції українського народу, опановують закони сучасного розвитку людства, розвивають системне критичне мислення.

Формуючи в учнівства поняття патріотизму на уроках п**редметів суспільно-гуманітарного спрямування**, доцільно звернутися до золотої

спадщини українських інтелектуалів [1]. Опановуючи історію, маємо остаточно відкинути антиукраїнську версію історіографії Київської Русі, сконструйовану Петром І і Катериною ІІ для потреб імперії. Анексія Криму 2014-го відбулась за лекалами катерининської анексії ще 1783 року [18, с. 100]. І згадку про Київську Русь із підручників на росії вилучили не вчора, як стверджує дехто, посилаючись на нинішніх редакторів із «Просвещения» (засноване 1964 р.). Ще наприкінці 50-х років минулого століття на августóвских конференциях учителів російської мови та літератури Калінінградської області згідно з розпорядженням Минобразования рф їх зобов'язали руками учнів «вырезать полосочки, аккуратно заклеить в учебниках слово Киевская (Русь) и написать Древняя». Знаю це від мами – як дружина військового льотчика, вона з університетським дипломом українського філолога вимушена була викладати російську мову та літературу, але, як справжня українка, проігнорувала цей обурливий наказ. Інспектор роно, похваливши урок, кваліфікувала як «грубейшую фактическую (!!!) ошибку» те, що мама «все время говорила Киевская Русь», подаючи тему «Литература Киевской Руси».

Не зайвим буде нагадати учням про «небезуспішні» історичні потуги Катерини ІІ, про які пише історик-краєзнавець із Маріуполя Павло Мазур [14]. Ознайомившись із архівними матеріалами, імператриця жахнулася. З'ясувалося, що у держави, якою вона править, немає власної історії. Катерина власноруч пише «Комиссии для составления записок о древней истории, преимущественно России», яку сама ж створила Указом від 4 грудня 1783 року, «Соображения о проекте истории России», де відзначає цілий ряд «несуразностей». Ось лише один приклад: «Святой Александр Невский тогда (в 1237 году) [під час битви на Неві й на Чудському озері – Б. Н.] только родился. В 1240-х в 1242 годах ему было не более 5–6 лет…» Імператриця визначила головну задачу Комісії: «соединить» історію Росії з історією Київської держави. Інакше кажучи, «своровать» у українців–русичів їхню історію…

А для цього необхідно було «изъять», тобто, вилучити з усіх архівів на території Російської імперії й запроторити в глибокі державні «хранилища» першодруки і раритети. А ті, що не вписувалися в концепцію, – знищити. Сучасники Катерини ІІ стверджували: оригінал великого Нестора Літописця «Повість минулих літ» імператриця тримала в своїх руках – був – і зник! Назавжди. Маємо лише скорочений відредагований список, адаптований «для малоросів». А це жахливий злочин проти цілого давнього великого і величного народу! І таких прикладів щодо дій самодержиці та її послідовників – безліч!

Відновленню історичної правди сприятиме робота з інформаційними джерелами про знакові постаті української історії, які усамодостатнювали українську збірноту, утверджували національну самоідентичність, самоцінність нації, увиразнювали честь і прославляли Україну у світовому вимірі.

Опрацьовуючи відповідний матеріал, педагоги-предметники мають унікальну нагоду скористатися досвідом колег із Вишнівського академічного ліцею «Основа» – експериментального закладу Інституту педагогіки НАПН України, які провели феєричні майстер-класи, присвячені героїчній постаті нашої історії Олексі Гірнику (чий 110-річний цьогорічний ювілей 28 березня через війну пройшов майже непоміченим) на основі всепредметного методу навчання «Storytelling», безальтернативного щодо визначних персоналій, у рамках триетапного обласного семінару «Компетентнісно орієнтоване навчання української мови в закладах загальної середньої освіти Київщини» [2; 3].

Гідне місце у програмах з усіх предметів мають посісти Звернення Президента України і Верховного Головнокомандувача ЗСУ Володимира Зеленського до народу України і світової спільноти, зокрема до американських і європейських парламентарів. Відеозвернення глави держави змінили позицію колективного Заходу щодо надання нашій країні високоефективної зброї і перетворили медійний простір на високоточну зброю проти ворога. Нині Україна отримує надсучасну зброю, про яку на початку війни лише мріяла, а експерти НАТО вражені тим, наскільки швидко опановують і ефективно використовують її українські військові. Відеозвернення Глави держави стали оптимальним інноваційним інструментом дипломатичного впливу на ЄС, а вихід за межі Європи значно посилив позиції України у світі. Найпромовистіші уривки з Президентських відеозвернень доцільно використовувати на уроках з усіх предметів як приклад взірцевого мистецтва спілкування визнаного міжконтинентального лідера не лише зі своєю країною, а й заклику до об’єднання всього світу навколо України в час смертельної загрози.

Збагатити, розширити й осучаснити когнітивну, змістову й виховну карту всіх шкільних предметів найсвіжішою інформацією з усіх галузей знань в умовах війни дасть можливість використання постійно оновлюваних медіатекстів найрізноманітнішої проблематики [4].

«Найбільше і найважливіше наше бажання, ідея і головна мета наших національних прагнень – це визволена з-під Росії вільна Україна, де не повинно бути жодного пригнобленого і жодного гнобителя, де український народ після довголітнього рабства вестиме нарешті вільне в усіх напрямах національне життя, розвиватиме вільно свої великі духовні здібності і братиме участь у примноженні скарбів культури усього людства». Так геніальний винахідник світового масштабу українець Іван Пулюй іще 1915 року сформував головне політичне кредо, яке втілював упродовж життя. Завдання нині сущих – здійснити й уреальнити мрію нашого славетного співвітчизника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. Формування громадянської культури в новій

українській школі: традиційні та інноваційні практики. Суми: КЗ Сумський ОІППО, 2022. С. 1–13. URI: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118.
2. Бондаренко Н. В. «Компетентнісно орієнтоване навчання української мови в закладах загальної середньої освіти Київщини»: науково-практичний семінар із майстер-класами. Українська мова і література в школі. 2020. № 4. С. 58–60.
3. Бондаренко Н. В. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. Молодь і ринок. 2019. № 7 (174). С. 130–135. (DOI: 10.24919/2308-4634.2019.176194).
4. Бондаренко Н. В. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. Проблеми сучасного підручника. 2021. Вип. 27. С. 15–26.
5. Бондаренко Н. В. Робота з текстом на уроках української мови. Бібліотечка «Дивослова». 2008. № 5. 56 с.
6. Бондаренко Н. В. Цінності об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions. Stuttgart, Germany. Stuttgart, 2019. С. 62–74.
7. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Дидактико-методичні засади сучасного уроку української мови у старшій школі. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2017. Вип. 1. С. 81–89.
8. Бондаренко Н., Косянчук С. Стан і перспективи програмотворення: дидактико-методичні аспекти. Дидактика: теорія і практика. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 25–33.
9. Гривинський Р. Шевченко як ключ до української ідентичності й історії. День. 2014. № 27–28. 14–15 лют.
10. Ідентичність, історія, мова. Як нам перемогти? День. 2017. № 93–94. 2-3 черв. С. 14–15.
11. Косенко О. Про дві риси українців. Не маємо жодних підстав вважати себе бідними-нещасними. День. 2016. № 156–157. 2–3 верес. С. 18.
12. Косянчук С. В. Дидактична технологія. Енциклопедія освіти. 2-ге вид., доп., перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 221–222.
13. Липа Ю. Призначення України. Львів: Просвіта, 1992. 272 с.
14. Мазур П. Тарас Шевченко – про «московську блекоту». Український геній не міг змиритися зі свідомою брехнею і крадіжками історії. День. 2014. № 61-62. 4–5 квіт.
15. Мамієнко О. У всьому світі на 577% зросла популярність української мови. Вечірній Київ. URL: https://meta.ua/uk/news/society/44076-u-vsomu-sviti-na-577-zrosla-populyarnist-ukrayinskoyi-movi/
16. Мовний омбудсмен оприлюднив рекомендації щодо переходу громадян на спілкування українською мовою. URL: https://interfax.com.ua/news/general/823826.html
17. Найденко Ю. «Без Пушкіна не було б путіна». Віра Агеєва – про імперськість російської літератури та Толстого і не тільки в українських школах. URL: https://nv.ua/ukr/art/velich-rosiyskoji-literaturi-ce-mif-profesorka-vira-ageyeva-novini-ukrajini-50248918.html.
18. Нова Європа: есеї українських інтелектуалів / [упоряд. К. Заремба]. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 176 с.

Бондаренко Світлана Миколаївна,
вчитель біології Новопразький ліцей №1
Новопразької селищної ради
Олександрійського району Кіровоградської області
bonswenik@ukr.net

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються питання організації роботи з обдарованими дітьми. Поетапно описується система роботи під час уроків і в позаурочний час. Розглядається роль моніторингу досягнень учнів, індивідуальних освітніх траєкторій, значення проєктної діяльності та інформаційних технологій у роботі з обдарованими дітьми.

Ключові слова. Проєктна діяльність, обдарованість, обдаровані діти, індивідуальні освітні траєкторії.

Annotation. The article deals with issues of organization of work with gifted children. The system of work during lessons and outside of school hours is described step by step. The role of monitoring student achievements, individual educational trajectories, the importance of project activities and information technologies in working with gifted children is considered.

Key words. Project activities, giftedness, gifted children, individual educational trajectories.

Тема обдарованих та талановитих дітей постійно звучить у засобах масової інформації. Справді її можна назвати однією з найцікавіших та найактуальніших у сучасній педагогіці та психології. Вченими давно встановлено та доведено, що науково-технічний прогрес країни, та й благополуччя суспільства загалом багато в чому залежить від інтелектуального потенціалу людей.

Ситуація нового часу, стрімкий світ, і навіть соціально-економічні і політичні перетворення в Україні, вимагають від кожного гнучкості, що дозволяє адаптуватися у нових обставинах, залишаючись самим собою, зберігаючи свою індивідуальність. Здібності людини до адаптації та соціалізації в нетрадиційних умовах безпосередньо залежать від того, чи вміє вона чинити нешаблонно, відповідно до ситуації, творчо. Творчо мислячі люди відрізняються здатністю переробляти, перевизначати середовище для того, щоб воно відповідало їхнім інтелектуальним потребам. «Творча особистість», «творчий підхід», «творчі успіхи»… Ці поняття у суспільстві є доказами професіоналізму, високої кваліфікації, однією з основних критеріїв для виявлення кращого серед кращих. Саме здатність до творчості ми вважаємо атрибутом обдарованості та таланту генія.

Хто ж вони – обдаровані діти? Обдаровані діти – це діти, які визнані освітньою системою, що перевершують рівень інтелектуального розвитку своїх

однолітків. Вони, як правило, виявляють свої здібності вже у ранньому віці. Ці здібності відносяться до всіх інтелектуальних сфер діяльності: математики, фізики, біології, музики, мов, енциклопедичних знань. При цьому обдаровані діти мають багато потреб, які стандартна освітня система не в змозі задовольнити. Усі погодяться, що обдаровані діти – особливі діти. Їх відрізняє ціла низка рис, які роблять їх несхожими на інших, звичайних дітей. Тому навчання обдарованих має свої певні специфічні особливості.

У своїй педагогічній діяльності, працюючи зі здобними та обдарованими дітьми, я зазвичай, дотримуюсь наступної системи. Першим етапом є виявлення обдарованих та талановитих дітей. Діяльність вчителя має бути спрямована на виявлення талановитості та творчості дітей. Можна сміливо стверджувати, що половина учнів мають ту чи іншу талановитість, звичайно, їхня частка набагато вища в початковій школі. Це говорить про те, що з обдарованою дитиною необхідно розпочати роботу з раннього дитинства і не втратити ланцюжок спадкоємності в середній та старшій ланці школи. Важливо розвивати та простерігати творчу траєкторію талановитої дитини. В даний час у всіх школах є банк даних про талановитих та обдарованих дітей. У мене є власний банк даних, який щорічно поповнюється новими учнями, при цьому враховуються та відслідковуються результати досягнень учнів минулих років. Моніторинг особливих досягнень і успіхів учня дає гарні результати у майбутньому, оскільки завдяки регулярному їхньому аналізу можна легко простежити траєкторію розвитку дитини, визначити слабкі місця учня з одного боку, з іншого - сформувати в учнів чітке розуміння своїх здібностей, вміння ставитися до своїх успіхів та свого розвитку більш свідомо. Багато в чому це допомагає їм визначитись із майбутньою професією. Обов’язковою умовою розвитку обдарованості є формування у дитини почуття успішності. Для цього мої вихованці беруть участь у різноманітних інтелектуальних конкурсах, іграх, предметних олімпіадах. Обдарованість конкретної дитини значною мірою є умовною умовою і може бути проявом вікових особливостей. У цьому велика заслуга відводиться вчителю. Знайти та виявити обдарованих дітей – це лише одне із завдань. Головне – це створення умов навчання дітей із неабиякими особливостями. Тому наступним етапом є допомога обдарованим учням у самореалізації їхньої творчої спрямованості. Багаторічний досвід роботи в школі привів мене до переконання, що тільки широкий діапазон включеності дитини до творчої діяльності забезпечує її сприятливий розвиток. Для цього на своїх уроках максимально намагаюся враховувати індивідуальні здібності та інтереси учнів. Практику вивчення програмного матеріалу з індивідуальної траєкторії, під якою мається на увазі поглиблене вивчення окремих тем учнями,

які виявляють особливий інтерес до предмета. Результатами такого підходу є дослідницькі проєкти учнів, їхня участь у науково-практичних конференціях. Слід додати, що участь у науково-практичних конференціях має на увазі наявність не тільки навичок дослідницької діяльності, а й умінь представляти результати власних досліджень у презентаціях, друкованих виданнях з використанням інформаційних технологій, що потребує знань та умінь у галузі ІКТ, вироблення певної інформаційної культури. Цьому також приділяється велика увага у позаурочній роботі з учнями. Важливим є вміння виступати на публіці, зацікавити слухачів своєю роботою. Успіх дитини багато в чому залежить від того, який педагог із нею працює. Педагогу важливо йти в ногу з часом і вдосконалювати себе професійно: брати участь у різноманітних професійних конкурсах, публікувати методичні розробки на освітніх сайтах, працювати у складі журі на олімпіадах, наукових конференціях, постійно підвищувати кваліфікацію на різних курсах. Робота з обдарованими дітьми вимагає від вчителя гнучкості мислення, творчості, дозволяє почуватися вільно у межах шкільної програми, передбачає спільну творчу діяльність. Педагог має бути сам захоплений настільки, щоб його емоційний настрій сам собою служив мотивацією до діяльності. Вчитель повинен бути на вістрі науки, так щоб було цікаво поговорити, про що запитати. Дітей, які самі народжують ідеї повинні вивчати такі ж люди, ми повинні не лише транслювати знання, а й говорити про сам процес створення знання. Зробити це звичайно дуже складно за нашої спільної зайнятості. Тому необхідно постійно займатися самоосвітою, вивчати новинки наукової та методичної літератури. Треба врахувати, що обдаровані учні, як правило, цікавляться не одним предметом або обдаровані не тільки в одній сфері діяльності, тому робота повинна проводитися не тільки в додатковий час, а й максимально використовувати для цього звичайний урок. В освітній діяльності необхідно використовувати сучасні педагогічні технології, особистісно-орієнтований підхід, підбирати для дітей індивідуальні завдання, не дозволяючи обдарованому учневі працювати вхолосту. Велику увагу варто приділяти використанню методів проєктів, проблемно-пошукових методів, прийомам організації групової роботи, роботи в парах та індивідуальній, що сприяє розвитку самостійності, ініціативності, творчості учнів. Спільна робота допомагає розвивати навички співробітництва та взаємодопомоги. Учні самостійно набувають знання з різних джерел, навчаються користуватися набутими знаннями для вирішення пізнавальних та практичних завдань, удосконалюють комунікативні та дослідницькі вміння. Водночас, високомотивованим дітям необхідні постійні консультації, рекомендації (але в жодному разі не вимоги, не примуси – це породжує опір), а також підтримка.

Створення умов розвитку особистості учня, як було зазначено, є ключовою. Крім того, важливо створювати творче та ініціативне мікросередовище, оскільки поодинці дуже складно чогось досягти. У роботі педагога важливо створювати умови для розвитку як учнів, так і їх батьків, з батьками проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу, спільні з учнями заходи, запрошувати їх на конференції, різноманітні конкурси та змагання. Як вже було зазначено, від вчителя залежить багато чого – чи учень розвиватиме свою обдарованість чи він перейде до числа «буденно-сірих людей». У суспільстві для системи освіти дедалі характернішими стають такі принципово нові риси як динамізм і варіативність. Все більшого значення в житті набувають комунікативні вміння, здатність до моделювання ситуацій, набуття досвіду ведення діалогу, дискусій, залучення до творчої діяльності.

У сучасному світі спостерігається зниження інтересу до навчання, інтелектуальна пасивність. Цим і пояснюється все більш наполеглива увага вчителя до використання методів і прийомів, що потребують активної розумової діяльності, за допомогою яких формуються вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, бачити проблему, формувати гіпотезу, шукати засоби вирішення, коригувати отримані результати.

Принципово змінюються позиція і роль вчителя, який з інформатора (джерела знань) стає стимулятором розумової діяльності, допомагаючи опанувати способи пізнання.

Пізнавальна активність – властивість, яка набувається, закріплюється та розвивається в організованому процесі пізнання з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей учнів.

Активізація пізнавальної діяльності – це двосторонній процес. Умови, що активізують процес пізнання, створює насамперед вчитель, а демонструє результат цих умов – власну пізнавальну активність – учень.

Ступінь пізнавальної активності учнів залежить і від них самих, від рівня їхньої вихованості, свідомості, допитливості, вольових зусиль, адже учень не лише об'єкт, а й суб'єкт навчального процесу. Але, якщо в учня ці якості слабко виражені, розвиток їх теж входить у професійну функцію вчителя.

Учні мають різну міру включеності у процес пізнання. Не можна ігнорувати позицію того школяра, який пасивно приймає знання, і того, чия активність іноді входить у пізнавальний процес залежно від навчальної ситуації. Тому в умовах адаптивного навчання доцільний наступний підхід до пізнавальної активності, де виділяється:

- **нульовий рівень активності**, що характеризується не відмовою від навчальної діяльності, а скоріше, індиферентним до неї ставленням;

- **ситуативно-активний**, як перехідний ступінь від нульового до стабільного;
- **виконавчої активності** у навчальному процесі;
- **творчій.**

Де максимально може розкритися суб'єктна позиція школяра

Ступінь включеності в навчальний процес і прояви активності учня - це динамічний показник, що змінюється. В силах вчителя допомогти учню перейти з нульового рівня активності на ситуативно-активний рівень, і з нього на активно-виконавський. І багато в чому саме від педагога залежить, чи дійде його вихованець до творчого рівня, чи віддасть перевагу відсидітися на «камчатці».

Багаторічна практика дозволила мені провести спостереження за діяльністю учнів у навчальному процесі, проспостерігати за розвитком їх пізнавальної активності та скласти моніторингову карту.

Мета роботи: формування у процесі навчання через активізацію пізнавальної діяльності учнів комунікативних, соціальних, інформаційних компетенцій.

Одним з важливих моментів у реалізації цієї мети є мотивація учня, де інтерес постає як емоційно-пізнавальне ставлення до предмета, що переходить за сприятливих умов в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості.

Завдання:

- самоосвіта вчителя;
- забезпечення якості освіти та водночас збереження її фундаментальності;
- застосування у практиці викладання біології елементів сучасних педагогічних технологій;
- відстеження змін рівня пізнавальної активності учнів під час уроків біології.

Види дослідження:

- оглядово-аналітичний;
- теоретичний;
- методичний;
- моніторинг рівня пізнавальної активності учнів.

Дослідження здійснювалося у теоретичному та практичному аспектах.

Робота з активізації пізнавальної діяльності враховує наступні принципи:

- обліку вікових та індивідуальних здібностей учнів кожного типу активності;
- наочності;
- вибору оптимальних методів, форм та засобів навчання;
- комплексний підхід до навчання та виховання;
- науковість навчання та його доступності;
- інтеграції предметів природничо циклу;
- систематичності навчання та його зв'язок з практикою;

- колективної взаємодії;
- свідомості, активності, творчості;
- створення особистої мотивації, опори на досвід учнів.

Ця система роботи передбачає створення наступних умов для прояву пізнавальної активності:
- створення атмосфери співробітництва та доброзичливості в класі;
- створення «ситуації успіху» для кожного учня ;
- включення учня до активної діяльності, колективних форм роботи;
- використання елементів цікавості, нестандартності щодо матеріалу;
- використання проблемних ситуацій;
- проведення бінарних уроків;
- практико-орієнтована спрямованість матеріалу, що вивчається.

Система роботи з відстеження розвитку пізнавальної активності включає кілька етапів: діагностичний, діяльнісний, результативний.

Елементи системи роботи:
- розробка програми оцінки навчальних досягнень. Критерії оцінки розроблені з урахуванням наступних функцій оцінювання діяльності учнів: діагностичної, навчальної, розвиваючої, що виховує, стимулює та коригує;
- розподіл навчального матеріалу на теми відповідно до календарно-тематичного планування;
- ознайомлення учнів із критеріями оцінки навчальних досягнень з предмета;
- анкетування з метою виявлення мотивації до предмета;
- фіксація показників діяльності учнів у журналі реєстрації навчальних досягнень;
- застосування методів та прийомів, що стимулюють мотиваційну сферу учнів;
- підведення та аналіз підсумків після вивчення кожної теми;
- повідомлення учням результатів їх роботи з подальшою консультацією щодо «західних» критеріїв;
- робота з учнями на уроках, позаурочні консультації, закріплення «сильних» учнів за «слабкими», диференційований підхід;
- повторне анкетування учнів щодо виявлення мотивації під час навчання у старшій ланці середньої загальноосвітньої школи.

Критерії оцінки навчальних досягнень (що оцінювалося та відслідковувалося):
- вміння виділити навчальне завдання;
- робота з інформацією;
- участь у спільній роботі;
- предметні знання, вміння;
- робота з демонстраційним матеріалом.

Кожен критерій відстеження оцінювався за 12-бальною шкалою, тобто 3 бали за кожен рівень пізнавальної активності. Таким чином, для учнів із нульовим рівнем активності кількість балів коливається в межах 0–3, ситуативно-активним рівнем – 4–6, виконавським рівнем – 7–9, творчим рівнем активності – 10–12 балів.

У результаті було створено фактологічну базу педагогічного моніторингу, з урахуванням її побудовано моніторингова карта розвитку пізнавальної активності, яка наочно по рокам продемонструвала зміну рівня пізнавальної активності. Відповідно до цього підвищився і рівень якості знань учнів.

Таким чином, ґрунтуючись на програмі оцінки навчальних досягнень, враховуючи психолого-педагогічні особливості учнів різних типів активності у навчальній взаємодії, можна досягти підвищення рівня пізнавальної активності, формування ключових компетенцій, а, як наслідок, підвищення якості знань.

Підводячи підсумок до всього вище сказаного необхідно зазначити, що обдаровані діти – це особливий світ дитинства, і завдання педагогів зрозуміти цей світ, спрямувати всі зусилля на те, щоб передати дітям максимум свого досвіду та знань, використовуючи різні види діяльності, але головне пам’ятати, що звичайні «мірки» до них не підходять. Необхідно знати природу обдарованості та стимулювати її прояв. Цілісний підхід до обдарованої дитини як особистості дозволить максимально реалізувати її дар.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волоцух І. Незакопуймо таланти в землю .Обдаровані діти //Рідна школа. - 1998. №1 - с.63-65.
2. Диниченко Л. Робота з обдарованими дітьми або спроба засвітити зірку // Рідна школа. - 2000. - №5 - с.77-80.
3. Эфролмсон Владимир. У генеальних людей любящие матери. // Обдарована дитина. - 2004.- №6 -с.8-12.
4. Карж.М/ Многогранность одаронности //Обдарована дитина. - 2004 - №6-с.2-
5. Киричков Ю.В Обдаровані діти - майбутня еліта суспільства // Обдарована дитина. - 2003. - №2 - с.4-5.
6. Козіпа І. Плекаємо особистість - плекаємо талант. // Обдарована дитина - 2003 - №2 - с.23-24.
7. Коротьєва В.С Підтримай іскру, дай їй розігрітись // Обдарована дитина. - 2003. - №1 - с.46-50.
8. Кравченко Д. Немає не обдарованих дітей. // Обдарована дитина - 2003 - №2 -с.23-24.
9. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості // Обдарована дитина -1998 - №8 - с.5-11.
10. Чорна О. Роль шкільного психолога в розвитку фантазії у молодших школярів //Обдарована дитина. - 2004 - №3 с.46-52.

Боровик Андрій Олександрович,
викладач історії Початкової школи № 38 імені Генріка Сенкевича
у м. Люблін (Республіка Польща)
e-mail: osvita.lublin@gmail.com
Науковий керівник:
Дубініна Оксана Володимирівна,
к.п.н., доцент, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», старший науковий співробітник відділу проєктування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН
e-mail: o_dybinina@ukr.net

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ У МОЛОДІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ» В УКРАЇНСЬКИХ ГРУПАХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

Національно-патріотичне виховання молоді формується на засадах історії та становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури, спорту.

Національно-патріотичне виховання включає в себе формування патріотичних почуттів, виховання готовності до захисту Батьківщини та покликано спонукати до фізичного вдосконалення, вивчення бойових традицій українського народу. Національно-патріотичне виховання є гармонійною складовою загального виховного процесу підростаючого покоління та має бути реалізовано у практичному аспекті не тільки на уроках історії, а й під час виховних годин та інших позакласних заходах.

Формування національної свідомості особистості у молоді передбачає визначення й реалізацію першочергових і перспективних заходів, спрямованих на формування активної життєвої позиції молодого покоління, психологічної готовності сумлінно виконувати свої службові обов’язки та професійні обов’язки.

Саме тому, тема нашого дослідження є актуальною та своєчасною.

Сьогодні, коли народ України потерпає від агресії росії, національно-патріотична свідомість особистості є дуже важливою у вихованні молоді.

У новій редакції «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (наказ МОН від 06 червня 2022 року № 527) вказано, що «…у період війни, яку російська федерація розв’язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей» [4].

У своїх працях В. Сухомлинський наголошував, що «…патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [6].

На сайті Інституту модернізації змісту освіти зазначено, що «…національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [6].

За словами І. Беха «виховання особистості повине базуватись на низці принципі формування самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повага, толерантність до культури усіх народів, які населяють Україну» [1].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка визначається як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [2].

В Енциклопедії освіти патріотизм визначається як «суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистості свого життя суспільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині і захищати її від ворогів» [3].

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання «…основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання» [8].

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як

за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [4].

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання молоді [4].

Під час війни на Україні велика кількість дітей опинилася в Республіці Польща, вони вимушені були навчатися в польських школах, опановувати культуру та традиції іншого народу. В цій ситуації, для нашої держави та збереження культурної спадщини нації, дуже важлива підтримка українських дітей в інших країнах, збереження та розвиток їх національної свідомості. Саме тому, викладання історії в українських класах професійних шкіл Республіки Польща є важливим аспектом у формуванні національно-патричної свідомості молоді.

Отже, з огляду на вище сказане, головним завданням вчителя при викладанні дисципліни «Історія», є створення чіткої системи роботи, яка сприяє: формуванню національної самосвідомості учня; виховання активної самостійної особистість, свідомого громадянина України; постійна систематизація та інтеграція набутих знання, виявлення їхніх зв'язки з національною ідеєю українського суспільства; формування віри як особливо важливого феномену національної самосвідомості учня, завдяки якій знання набувають практичної енергії й реалізації; формувати ідеології учня, яка спонукає його до активної участі у доленосних подія історії рідного народу; мотивація учнів постійно займатися самостійною науково-дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного краю та народу.

Окреслюючи формування національної самосвідомості учня ми пропонуємо акцентувати увагу на формуванні цінностей особисті через інтеграцію змістової складової патріотичного виховання, зокрема орієнтація молодого покоління на національні цінності, прагнення розбудови демократичну, незалежну українську державу.

Також, хочемо зауважити, що на формування цінностей особистості впливає суспільство, освітнє середовище, родина тощо. Акцентуємо увагу на тому, що під час освітнього процесу викладачу слід заверти увагу на розвиток у учнів любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Зміст національно-патріотичного виховання при викладанні дисципліни «Історія» в українських групах шкіл республіки Польща можливо реалізувати не тільки під час уроку, а й шляхом залучення учнів до реалізації наукових проєктів з дослідження різноманітних фактів про історію українського народу та його культурну спадщини. Також, можливо організовувати різноманітні культурно-просвітницькі заходи історичного спрямування у позаурочній роботі.

У своєму дослідженні зазначимо, що базовою технологією навчання, яка спрямована на формування компетентності особистості, є метод проєктів [7]. Метод проєктів націлений на формування здібностей у молоді, які ефективно можуть бути використані у життєвій ситуації та дозволять молодому поколінню адаптуватися до зміни середовища, умов які його оточують тощо [7].

Акцентуємо увагу на тому, що «проєктна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації молоді, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проекту» [7].

Проєкти, що виконуються в межах дисципліни «Історія», можна класифікувати за такими ознаками:

- за типом продукту, що є результатом проєктної діяльності:
- технологічні – націлені на модернізацію існуючих і розробку нових технологій, вправ для навчання, дизайнерські розробки, соціальні техніки та ін.;
- дослідницькі – цілком підпорядковані логіці дослідження і ті, що мають структуру, наближену до наукового дослідження;
- творчі – не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, інтересам учасників проекту;
- інформаційні – націлені на збирання, оформлення й представлення інформації, її аналіз та узагальнення фактів;
- практико-орієнтовані – результат діяльності учасників освітнього процесу чітко визначено з самого початку, він спрямований на соціальні інтереси здобувачів освіти. [5]
- залежно від кількості навчальних дисциплін, які охоплює проєкт, поділяють на: внутрішньо предметні (монопредметні); міжпредметні; над предметні (ті, що включають дисципліни, які не входять до освітньої програми).

– за тривалістю виконання проєкти можна розділити на: короткострокові (міпі-проєкти, які розраховані на термін від одного до декількох занять); середньострокові (звичайні проєкти, що розраховані на термін від місяця до декількох місяців); довгострокові (макропроєкти, розраховані на термін від півроку до кінця навчального року).
– залежно від кількості учасників проєкти поділяються на: індивідуальні; групові (від двох до декількох десятків учнів) [5].

За характером контактів проєкти поділяються внутрішні та міжнародні. На практиці частіше доводиться мати справу зі змішаними типами проєктів.

Зауважимо, що метод проєктів допомагає забезпечити розвиток творчої ініціативи, самостійності молоді і сприяє здійсненню безпосереднього зв'язку між набуттям здобувачами освіти знань, вмінь та навичок, які вони можуть застосовувати у практичному житті. При формуванні самосвідомості та патріотизму молоді, працюючи над проєктом, фактом лишається головна мета проєктної діяльності –створення умов для самонавчання здобувачів освіти, мотивація їхньої ініціативи до пізнання культури свого народу та дослідження культурної спадщини, інтересів й особистих устремлінь до розвитку української культури, духовності, збереження надбання української нації.

Реалізовуючи напрями патріотичного виховання молоді викладачу слід ознайомлювати учнів з культурними цінностями родини і народу, пояснювати зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховувати розуміння сенсу життя, як результат: учні поступово утверджуватимуться в думці, що кожен народ, зокрема й український, має звичаї, які є спільними для всіх європейських національностей. Пізнаючи традиції свого народу, народну мудрість, народну творчість, розширюючи уявлення про народні промисли, в учнів поступово формується цілісне уявлення про втілену в художній творчості бутність української нації. Водночас у молоді розширюються знання про характерні для рідного краю професії, традиції та звичаї, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь.

Отже, вчителю при викладанні дисципліни «Історія» в українських групах закладів професійної освіти Республіки Польща, викладач має акцентувати увагу на формуванні цінностей особисті через інтеграцію змістової складової патріотичного виховання, зокрема орієнтація молодого покоління на національні цінності, прагнення розбудови демократичну, незалежну українську державу. На нашу думку, вище окреслену освітню мету можливо реалізувати використовуючи, метод проєктів на заняттях та у позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.:Либідь, 2003. 344 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. С. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
3. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040
4. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (наказ МОН від 06 червня 2022 року № 527). Електронний ресурс. Доступно» https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text
5. Метод проектів на уроках. Електронний ресурс. Доступно: http://tatjanavaskivska.blogspot.com/p/blog-page_85.html
6. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. Електроний ресурс. Доступно: https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/
7. Проектна діяльність. Електронний ресурс. Доступно. https://kvpu.com.ua/metodichna-robota/proektna-dijalnist/
8. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». Електронний ресурс. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text

Боровська В. І.,
Вчитель мистецтва Первомайського ліцею «Престиж»
Первомайської міської ради Миколаївської області
vitaborovskaa@gmail.com

ПОЗИТИВНА ПЕДАГОГІЧНА УВАГА – НАЙВАЖЛИВІША ПОТРЕБА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Педагогічний супровід – це створення екологічних умов підтримки та допомоги обдарованій дитині у навчанні та вихованні. У сучасній педагогіці та психології психолого-педагогічний супровід розглядають досить широко. Вперше цей термін було використано в 1993 році у праці «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей» Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникової. Як зазначає М. Батіянова, «психолог і вчитель у цьому процесі не просто спостерігачі, які стоять поруч, вони створюють оптимальні умови для розвитку обдарованих дітей, ідуть з ними поруч» . І саме педагогічний супровід в умовах воєнного стану життєво необхідний для віри дитини у власні здібності. Цей період не такий як зазвичай, до якого діти звикли і вчилися на протязі декількох років, зараз інший етап, тому вчитель повинен бути уважнішим, ніж зазвичай і спостерігати за кожною дитиною, щоб вчасно допомогти і налаштувати на позитивну творчу діяльність. А обдаровані діти особливо потребують позитивної педагогічної уваги. І надати таку підтримку «нестандартному» учню може лише «нестандартний» педагог.

Pedagogical support is the creation of environmental conditions of support and assistance to a gifted child in education and upbringing. In modern pedagogy and

psychology, psychological and pedagogical support is considered quite widely. This term was used for the first time in 1993 in the work "Psychological support of the natural development of young children" by H. Bardier, I. Romazan and T. Cherednykova. As M. Batiyanova notes, "a psychologist and a teacher in this process are not just observers who stand by, they create optimal conditions for the development of gifted children, they walk alongside them." And it is pedagogical support in the conditions of martial law that is vital for a child's faith in his own abilities.

This period is not the same as usual, to which children have become accustomed and studied for several years, now it is a different stage, so the teacher must be more attentive than usual and observe each child in order to help in time and set them up for positive creative activity. And gifted children especially need positive pedagogical attention. And only a "non-standard" teacher can provide such support to a "non-standard" student.

Ключові слова: Педагогічний супровід, обдарованість, обдаровані діти, педагогічна увага.

Pedagogical support, giftedness, gifted children, pedagogical attention.

Обдарованість людини – це маленький паросточок,
який ледве прокльовується із землі і вимагає до себе величезної уваги.
Необхідно пестити і леліяти, доглядати за ним,
зробити все необхідне, щоб він виріс і дав рясний плід.
В. О. Сухомлинський

Обдаровані діти особливо потребують позитивної педагогічної уваги. А надати таку підтримку «нестандартному» учню може лише «нестандартний» педагог.

В кожній школі, у кожному класі є обдаровані діти. І не дивлячись на те, що сам термін «обдарованість» досить умовний, існує безліч визначень, і кожне має право на існування. Кожен вчитель, який працює з дітьми, в першу чергу бачить таких дітей завдяки високій пізнавальній активності, наявності ідей, продуктивної діяльності і їх оригінальності. І саме тому, педагогічний супровід самореалізації обдарованих учнів- це важлива складова учбового процесу, а в умовах воєнного стану цей аспект набуває ще більшої важливості. Майже чотири місяці протягом навчального року і вже більше двох місяців літніх канікул діти перебувають в складному психологічному стані, адже щодня чують звуки сирени. Вона сповіщає про небезпеку життю, і це накладає на дітей неабиякий відбиток. І обдаровані діти, які випереджають однолітків за розумовим, психологічним факторами, вони потребують більшого навантаження в творчому аспекті. І ми, вчителі мистецтва, в цьому їм можемо допомогти. В першу чергу, дати таке завдання, від якого дитина отримає справжнє задоволення і результат. Саме тому, я для дев'ятикласників пропонувала заглибитися в тему кіномистецтва і спробувати себе як режисер, актор, звукорежисер, сценарист. Одночасно діти експериментували і творчо підходили до своєї роботи. Вони

відволікалися від війни, творчо розвивалися і отримували задоволення від своєї діяльності. Ми спробували робити спільні проєкти, відправляли їх на конкурси і отримували гарні оцінки. А це для дітей було дуже важливим показником. І на сьогодні я вважаю, що це дуже потужний стимул для розвитку творчих особистостей, тому більшу увагу я приділю в своїй роботі саме цьому аспекту.

Обдаровані діти схильні виходити за межі поставленого завдання, тому відшукати їх дуже легко серед інших учнів. І не обов'язково це повинна бути співачка чи співак, поет чи поетеса, танцівниця і так далі. Дуже часто дитина, яка виросла в сім'ї спортсменів і вміє багато чого в цьому направленні, може проявити себе як чудовий актор або режисер відеоролика. Тим паче, що сьогодні кожна дитина володіє досконально функціоналом гаджета. А він дозволяє реалізовувати свої таланти і робить омріяне реальним і доступним кожному. І тільки педагогічний супровід здатен направити в правильне русло цю енергію, творчість, задум. І саме таку ідею я впроваджую з першого дня війни в роботі з обдарованими дітьми. І коли мені кажуть, що діти не бажають вчитися, як можна їх змусити творчо працювати додатково до річного плану і календарного планування? Я кажу, що це зовсім нескладно. Якщо організувати діяльність цікаво, то діти зроблять планове завдання і додатково, перевірено неодноразово. Навіть під час канікул, діти сумують за однокласниками, школою, хоч і кажуть іноді протилежне. І коли Ви запропонуєте їм включитися в якийсь цікавий проект, навряд чи хтось відмовиться і буде стояти осторонь. Мої учні навіть влітку активно включалися в творчі проєкти і самореалізовувалися творчо. Завдяки цьому маємо гарні результати – перші і другі місця на всеукраїнських конкурсах різних громадських об'єднань, які працюють при підтримці міністерства освіти і науки України. Дітям обов'язково потрібно отримувати оцінку за свою роботу. І якщо це творчість, то і оцінка повинна бути саме такою. Дитина, нагороджена грамотою, дипломом конкурсу за свою діяльність, буде прагнути і бажати нових перемог. А за для цього вона буде творити і працювати, і під ефективним педагогічним супроводом розвиватися творчо.

Педагогічний супровід – це створення екологічних умов підтримки та допомоги обдарованій дитині у навчанні та вихованні. У сучасній педагогіці та психології психолого-педагогічний супровід розглядають досить широко. Вперше цей термін було використано в 1993 році у праці «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей» Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникової. Як зазначає М. Батіянова, «психолог і вчитель у цьому процесі не просто спостерігачі, які стоять поруч, вони створюють оптимальні умови для розвитку обдарованих дітей, ідуть з ними поруч» . І саме педагогічний супровід в умовах воєнного стану життєво необхідний для віри дитини у власні здібності. Цей період не такий як зазвичай, до якого діти звикли і вчилися на протязі

декількох років, зараз інший етап, тому вчитель повинен бути уважнішим, ніж зазвичай і спостерігати за кожною дитиною, щоб вчасно допомогти і налаштувати на позитивну творчу діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу // Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 316-345.
2. Піонтковський-Вихватень Б. Моральні принципи освіти обдарованих дітей у ХХ столітті. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. 2014. № 13. С. 26–30.

Браїлова О. П.,
учитель української мови та літератури
Охтирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
імені Б. Д. Антоненка-Давидовича
Охтирської міської ради Сумської області
olenabrai@gmail.com

РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Пит ання обдарованост і в освіт ньому процесі акт уальне й важ ливе, воно сприяє успішност і в різних видах діяльност і. Обдарованіст ь вивчает ься на різних рівнях і має певну мет у. Ст упенями розвит ку здібност ей є обдарованіст ь, т алант , геніальніст ь. Щоб зрозуміт и, як складат и вірші, необхідно знат и елемент арні правила. Важ ливою ознакою поезії є наявніст ь рими. Баж аний результ ат і досягнення мет и окриляют ь дит ину. Зацікавлення мож е т рансформуват ися у т ворчу пот ребу. Важ ливо підт римат и дит ину й обов'язково допомогт и їй.

Ключові слова: обдарованість, талановитість, геніальність, психологічний, філологічний, талант, буриме, рима.

The issue of giftedness in the educational process is relevant and important, it contributes to success in various types of activities. Giftedness is studied at different levels and has a specific purpose. The degrees of development of abilities are giftedness, talent and genius. To understand how to compose poems, you need to know elementary rules. An essential feature of poetry is the presence of rhyme. The desired result and the achievement of the goal inspire the child. The interest can transform into a creative need. It is important to support the child and definitely help him.

Key words: giftedness, capability, genius, psychological, philological, talent, bouts-rimes, rhyme.

Сьогодні дуже часто ми чуємо такі цікаві терміни, як «обдарованість», «здібності», «талант».

Різноманітність та неоднозначність поглядів на феномен обдарованості зумовлені складністю й багатоаспектністю, суттєво позначається на практичній діяльності педагогів у системі професійної освіти, що зумовлює актуальність дослідження цього явища.

Але незважаючи на те, що феномен обдарованості розглядали упродовж віків, сьогодні він не має однозначного трактування й викликає численні дискусії. У давні часи проблему обдарованості розглядали як вроджену властивість, що закладена генетично, і як набуту якість в освітньому процесі та під впливом середовища. У сучасному науковому дискурсі найбільш вираженими є такі позиції: діяльності в порівнянні з іншими людьми, що розвивається протягом життя**.** Обдарованість – це якісне своєрідне поєднання здібностей, що забезпечують успішне виконання діяльності; сумісна дія здібностей, котрі являють собою певну структуру, дозволяє компенсувати недостатність окремих здібностей за рахунок переважного розвитку інших; загальні здібності або загальні моменти здібностей, які зумовлюють широкі можливості людини, рівень і своєрідність її діяльності; сукупность задатків, природних даних, характеристика ступеня вираження і своєрідності природних передумов здібностей; талановитість, наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності. Обдарованість – це рідкісне явище, яке сприяє успішності в будь-яких видах діяльності; та обдарованою є кожна дитина, потрібно тільки вчасно виявити її здібності. Отже, проблема обдарованості є невичерпною й потребує розв’язання на сучасному етапі розвитку науки. Феномен «обдарованість» є трансдисциплінарним поняттям, яке має різні трактування, тому потрібно його комплексно вивчати на різних наукових рівнях (фізіологічному, генетичному, психологічному, педагогічному тощо). На психофізіологічному рівні вивчення обдарованості дає змогу визначати природні передумови, які є складовими структури здібностей (наприклад, обдарованим дітям притаманні висока біохімічна й електрична активність мозку, значно виражений енергетичний рівень тощо). Психологічний рівень дає змогу вивчати обдарованість за особливостями пізнавальних психічних процесів – сприймання, уваги, пам’яті, мислення, мовлення, та властивостей темпераменту й характеру (для цих дітей, зокрема, характерні високий рівень концентрації уваги та здатності до абстрагування, креативне мислення, інтуїція, наполегливість). Соціально-психологічний рівень передбачає виявлення успіхів діяльності дитини протягом тривалого періоду, вивчення міжособистісних стосунків, стилю діяльності. Але найважливіше, на мою думку,

вчасно виявити, побачити дитину обдаровану, підтримати її, допомогти, підказати. У таких випадках працюють батьки, учителі, психологи, соціальні педагоги, вихователі – усі, хто має відношення до навчання дітей.

Звернімо увагу на філологічну (мовно-літературну) сферу діяльності особистості. Першим до людини приходить слово. З лагідною матусиною колисковою піснею, тихою і доброю бабусиною казкою, щирою батьківською порадою. З часом знання дитини зі словесності поширюються. Вона спинається на ноги, пізнає світ у всій його красі. В освітньому закладі їй у цьому допомагають мудрі наставники-учителі, вони розвивають творчі здібності залюблених у слово школярів. Удома підтримують батьки, бабуся, дідусь, небайдужі до майбутнього своїх дітей чи внуків. Озираючись на різні періоди розвитку української літератури, розуміємо: якби не вони, сьогодні українська література не знала б таких майстрів слова, як Олександр Олесь, Микола Хвильовий, Максим Рильський, Олесь Гончар та багато-багато інших…

Кожна доросла людина чи дитина – це особистість, індивідуальність, яка має власне сприйняття та розуміння світу, свої відчуття, тільки їй властивий спосіб міркування, висловлювання думки, оцінки діяльності, вчинків, світосприйняття індивідумів, уміння їх почути, зрозуміти, підтримати, дати відповідь на питання…

Педагогічний рівень дослідження передбачає розробку концептуальних моделей розвитку обдарованості, створення освітніх програм, відбір ефективних засобів, форм і методів для розвитку здібностей. Визначення категорійного апарату дає змогу здійснити аналіз трактувань базових понять дослідження: «обдарованість», «талановитість», «геніальність», «здібності», «задатки» та «обдарована дитина». Розглядати їх необхідно в певній послідовності відповідно до значущості й змістового наповнення понять: обдарованість–талановитість–геніальність. Трактування терміну «обдарованість» пов’язують з його коренем «дар».

Ступенями розвитку здібностей є обдарованість, талант, геніальність. Звернімося до наших помічників – словників. У тлумачних словниках сучасної української мови терміни «здібність», «обдарованість», «талановитість» подаються в межах одного синонімічного ряду. Так, «талант» визначається як «видатні здібності людини, хист, обдарування» (Бусел, 2005) Талант в українському педагогічному словнику С. Гончаренка визначається як поєднання певного ступеня генетично зумовленої обдарованості разом із працею (Гончаренко, 1997: 326). Поняття «талант» у психології трактується як високий ступінь розвитку здібностей, а геніальність – вищий ступінь прояву таланту (Скрипченко, 2017: 342). Поняття «геній» (від лат. genius – дух) вживалося раніше, ніж обдарованість, ще у філософських трактатах минулого.

Поезія – це особливий вид мистецтва, це набагато більше, ніж романтизм, це рима, це весело, це ритм, який змінюється, словом, це вибух короткої творчості. Хоча вірші не обов'язково повинні римуватися, це все одно більш привабливий рід заняття для дітей через те, що весело й пізнавально римувати слова. Це перше, що необхідно використовувати кожному, хто прагне навчити дітей писати вірші.

Вірші – це емоції, одягнені в слова. Мабуть, у кожного вчителя, фахівця знайдеться кілька порад, отже, доцільно їх запропонувати, переконана: вони допоможуть кожному бажаючому зрозуміти, як складати вірші.

Для початку рекомендується визначитися з темою, оформити основну думку та ідею, яку хочеться відобразити у творі. Потім потрібно вибрати ритм і розмір. Деяким людям набагато простіше скласти вірші на задані рими. Ритм повинен відповідати темі, настрою, емоційному стан митця.

Важливим моментом є наявність у дитини творчої уяви, тому потрібно спробувати абстрагуватися від навколишньої реальності або, навпаки, зануритися в неї, якщо лірика цього вимагає. Для того, щоб зрозуміти, як складати вірші, людина повинна вміти спостерігати, помічати й виділяти все яскраве, цікаве, вражаюче, уміти добирати виразні слова, римувати їх у рядках, тому варто попрацювати над виробленням, формуванням спостережливості дитини.

Окрім того, щоб навчити її римувати, необхідно дотримуватися таких прийомів, а саме: перетворити вірш - це швидке та веселе заняття для дітей, щоб навчитися писати вірші; просто потрібно вибрати дитячу риму, коротку й легку для перетворення. Діти мають шукати, підбирати слова для заміни оригінального вірша. Отже, треба приділити значну увагу розширенню лексики, увиразненню її. У даному випадку звернімося до таких груп лексики, як синоніми, омоніми, антоніми та фразеологізми**.** Така систематична копітка робота обов'язково увінчається успіхом. Синоніми та антоніми вдало використовуються для створення веселих рим, із яким діти навчаться чудово й корисно проводити час.

Важливо створити список слів, які римуються між собою. Таким чином ви допоможете їм на початку: дітям доведеться навчитися складати речення зі словами, які вони вже мають. Поступово вони відкриють для себе задоволення від вигадування та створення віршів, а найважливіше – самі вивчать і включать у них нові слова.

Варто використовувати загадки, прислів'я, приказки та потішки, саме вони містять рими, приховані таємниці, які діти можуть знайти, і чудово підходять для веселого та пізнавального заняття. Це дуже корисно для навчання дітей писати вірші. Навчіться римувати. Багато слів римуються між собою, але не всі мають домовленості. Навчіть дітей римувати слова, які добре підходять, що мають сенс,

зрозумілі за змістом. Це також відмінна вправа з концентрації уваги, адже, як правило, доведеться боротися, щоб знайти потрібні слова.

Обов'язково й дуже важливо навчити дитину користуватися словником. Щось, що майже не використовується новими технологіями, але дуже корисно в навчанні. Мати вдома словник – це відкривати багатство слова, збагачувати й культивувати унікальним та особливим чином. Сьогодні це може бути як паперовий, так і електронний варіант такого помічника в даній справі.

Діти повинні вчитися через гру, через такі розваги, як ми пропонуємо. Навчання писати вірші – це перший крок до того, щоб навчитися писати добре, використовуючи правильні, цікаві й необхідні слова, вирази, правильно й грамотно ставити **розділові знаки та розширити словниковий запас**. Крім того, поезія – ідеальний спосіб навчитися правильно, логічно будувати речення, що допоможе дітям всіляко розвивати та вдосконалювати правильне й грамотне володіння рідною мовою. Для того, щоб діти були мотивовані (а це дуже важливо!), вони повинні розглядати цю діяльність як гру, спосіб розваг та проведення часу вдома, разом із дорослими, яких люблять і яким довіряють. Відзначайте з ними кожну фразу, смійтесь, коли вони придумують смішні рими, і підбадьорюйте їх, коли вони розчаровуються, бо це виходить не так. Це не урок, це не те, що вони повинні приносити до школи. Є **гра, яка, крім того, що вона весела, ще й чудова, необхідна для навчання** важливим і потрібним для дітей якостям. А якщо принесуть і поділяться з учителем-наставником, це прекрасно, адже ми робимо спільну справу – розвиваємо і вдосконалюємо творчі здібності дітей, наших учнів.

Також можна навчити дітей виразно, красиво, грамотно й правильно читати вірші, адже це чудовий спосіб навчитися читати речення, особливо, якщо вони різні за емоційним забарвленням та метою висловлювання, кожного разу правильно визначати розділові знаки та інтонацію. Уважно придивіться до дитини, і ви будете здивовані: **у вас удома дійсно є початківець – маленький поет!** Вірші – це результат творчої діяльності, художня мова, яка організована певним чином, особлива емоційно забарвлена форма вираження думки. Вірші часто розуміють як послідовність слів, що відрізняються наявністю ритму й співзвуччя.

Щоб зрозуміти, як складати вірші, необхідно знати елементарні правила. Важливою ознакою поезії є наявність рими. Будується вона найчастіше на співзвуччі в закінченнях слів. При написанні потрібно забезпечити дотримання віршованого розміру й структури строф.

Віршований розмір (ритм) – це певний порядок, у якому розміщуються в стопі наголошені й ненаголошені склади. Для людей, які знають, як скласти вірш, цілком очевидно, що дуже важливо дотримуватися одного ритму, не збиватися з

нього. До основних відносяться ямб, хорей, дактиль, амфібрахій і анапест. Ямб – двоскладовий розмір з наголосом на останньому складі в стопі. Наприклад, «Весна ще в дорозі…». Хорей відрізняється від ямба лише тим, що під наголосом виявляється перший склад у стопі: «Літо-літечко прекрасне…».

Дактиль, амфібрахій та анапест – це трьохскладові віршові розміри.

Якщо використовується дактиль, під наголосом перебуває перший склад трьохскладної стопи: «Осінь уже на порозі…».

Амфібрахій - це віршований розмір, при якому наголошеним є другий склад в трьохскладовій стопі. Наприклад, «треба повірити в чудеса…».

Коли застосовується анапест, наголос падає на третій склад у трьохскладовій стопі.

Також у процесі написанні вірша необхідно особливу увагу приділяти його структурі. Строфа – це певна кількість рядків, об'єднаних спільною римою. Як правило, кожна строфа є закінченою смисловою одиницею, вона виражає закінчену думку і являє собою одну або кілька закінчених пропозицій. Найчастіше використовуються строфи, що складаються з чотирьох рядків. Найбільш поширеними є строфи, які мають перехресне й паралельне римування. У першому випадку римуються між собою перший і третій, другий і четвертий рядки. У другому варіанті римуються перший і другий, третій і четвертий рядки.

Коли готова основа, можна приступати до створення вірша, трансформації душевного пориву в цілісний і логічний твір.

Через деякий час після написання твору важливо подивитися на нього, так би мовити, з боку, оцінити, підкоригувати. Це повинні робити автори самі, що сприятиме зростанню їхньої майстерності. Складені вірші мають бути гармонійними, емоційними, цікавими та захопливими, тільки тоді вони привернуть увагу шанувальників поетичного слова.

У результаті роботи повинен вийти якісний продукт поетичної творчості, майстерності, створений за допомогою емоційного сприйняття й логічного осмислення, заснований на наукових знаннях про техніку віршування. Але під час роботи з дітьми дошкільного чи молодшого шкільного віку, на мою думку, не треба бути категоричними й різкими у висловлюваннях оцінювального характеру, оскільки реакція дитини може бути непередбачуваною на занадто сувору критику.

Коли треба починати навчання віршостворенню, віршописанню?

Навчитися писати вірші може не кожен. Часто можна почути, що поетами народжуються і що ніяке навчання не може допомогти. Відомо, що існують вроджені особливості чуттєвого сприйняття, які сприяють досягненню успіхів у поетичній діяльності. Але при цьому вважається, що подібну обдарованість мають багато людей. Основним доказом є те, що більшість дітей і підлітків

тяжіють до написання віршів. Але з віком цей потяг слабшає або зникає зовсім. У будь-якому випадку вчити складати рими слід починати з раннього віку.

Перше знайомство дитини з поезією дійсно відбувається в ранньому віці. З народження вона чує перші віршовані твори. Як правило, це народна творчість: колискові, потішки… Малюк ще не здатний зрозуміти сенс, але він уже знайомиться з красою рідної мови, її мелодійністю, навчається відчувати риму, ритм і розмір поезії. Потім відбувається знайомство з дитячими віршиками. Для першої зустрічі з поезією необхідно вибирати тільки хороші, яскраві, якісні твори, приємні й душевні.

Кілька слів про особливості дитячої поетичної творчості.

Юні поети жвавіше, яскравіше здатні сприймати поетичне слово. Пов'язано це з їхньою безпосередністю, здатністю бачити навколишній світ у різноманітних фарбах і помічати те, на що дорослі вже давно уваги не звертають. Усе це чітко, доступно й виразно виражають вірші, складені дітьми.

Усі діти складають вірші, отримуючи при цьому надзвичайне, величезне задоволення від радості створення свого твору. Вірші, написані дитиною, відрізняються образністю, як правило, яскравими барвами. Один із відомих поетів сказав: «На початку життя ми всі – поети, і лише потім поступово починаємо говорити прозою».

Для того, щоб допомогти дитині навчитися писати вірші, рекомендується кілька вправ. Наприклад, гра в риму. Мама вдома або вчитель на уроці чи на занятті літературного гуртка, читаючи знайомий віршик, зупиняється в кінці рядка, даючи можливість дитині самій закінчити його, вимовити знайоме слово. З віком, коли словниковий запас малюка стає все ширшим, гра в рими відбувається аналогічним чином, із тією лише різницею, що підбираються незнайомі твори. Важливо, щоб слова були зрозумілими дитині, а співзвуччя виявлялися простими, легко вгадуваними. Для цих цілей чудово підходять загадки у віршованій формі, де відгадка є заримованою. Подібні заняття будуть підштовхувати, підводити поступово юних поетів до власної творчості. Особисто я дуже вдячна батькам за розуміння та підтримку. У нас дуже хороші, розуміючі батьки! Чому? Та тому, що вони – вчорашні наші учні.

Для того, щоб отримати більше досвіду й попрактикуватися в написанні віршів, існує літературна гра – буриме. Суть її полягає в тому, що необхідно скласти вірші на задані рими. Слова намагаюся підбирати важко поєднувані, часом навіть несподівані. У рідкісному випадку їх можна міняти місцями. Іноді завдання ускладнюється ще прив'язкою до певної тематики. Найчастіше твори виходять легкими, жартівливими. Підходить гра для людей будь-якого віку. Особисто я частенько звертаюся до неї як на уроках української мови та літератури, так і в позаурочний час, у позакласній роботі, на заняттях поетичної

студії чи літературного гуртка. Велике значення має систематична робота над розвитком поетичного таланту в дітей різного віку.

Найяскравіші перші враження (знайомство з природою, технікою, предметами мистецтва тощо), нові відчуття в кожної людини індивідуальні. І вони багато в чому впливають на формування неповторної людської особистості, унікального складу розуму, душі. Діти складають вірші не тільки для себе, для свого задоволення. Вони із задоволенням присвячують їх рідним та близьким людям. Воістину права Ліна Костенко, поетеса, творчістю котрої захоплюємося не тільки я та мої учні, і яка стверджує: «Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі…»

Першопоштовхом до літературної творчості моїх учнів часто ставала система дидактичних завдань, як-от: скласти вірш (спочатку чотири рядочки, потім вісім і т. д.) на задану тему, за даним початком (один-два рядочки), висловити враження від екскурсії, походу, поїздки, від побаченого, почитаного чи почутого тощо. До використання таких вправ зверталися й мої колеги по роботі, учителі української мови та літератури, з якими ми не один рік працювали й сьогодні працюємо в нашому навчальному закладі. Варто відзначити, що старання найбільш наполегливих не раз увінчалися бажаними результатами: до численних поетичних збірок входили здобутки Макаровець Юлії, Калити Яни, Колєснікової Яни, Бондаренко Анни, Ковяр Анни, Реви Оксанки, Власкової Валерії, Павличенко Аліни, Турчин Яни, Мазур Тетяни, Баленко Юлії, Баранник Наталії, Блінової Аліни, Шевченко Тетяни, Бондаренко Анни, Дубовик Аліни, Гурбанової Карини, Донець Агнеси, Більченко Анастасії, Катрич Маргарити, Коваленко Олени та багатьох інших; поезії були надруковані як у виданнях місцевого, так і всеукраїнського рівнів. Учениці неодноразово були переможцями Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнських молодіжних Ольжичевих читань у місті Миколаєві, міського та обласного етапів літературного конкурсу «Проба пера» та інших численних мовно-літературних змагань. Активність учнів у даній сфері з роками не знизилась, а навпаки – дала можливість кожному подивитися на себе іншими очима, поставитись критично до власних, оформлених у слові почуттів, роздумів, міркувань, хвилювань, виражених думок… Відрадно, що не згасає у вихованців зацікавленість до високої краси слова, навколишнього світу, філософії життя, адже згодом він може трансформуватися у творчу потребу. І сьогодні школярів милує й захоплює безсмертне поетичне слово Тараса Шевченка і Лесі Українки, Івана Франка та Івана Багряного, Максима Рильського й Ліни Костенко… У цьому році, незважаючи на ситуацію в Україні, троє учнів нашого навчального закладу стали переможцями обласного літературного конкурсу «Проба пера»: у номінації «Поезія» - Черненко Віталій, учень 10 класу (учитель Гайдар О.М.), у номінації «Проза» –

Зінченко Варвара, учениця 8–А класу, моя учениця; Педорченко Ксенія, учениця 7–А класу (учитель Потапенко І. І.).

У нашому освітньому закладі кожен учитель намагається працювати з обдарованими учнями відповідно до свого фаху й отримати високий результат.

З великим задоволенням поділюся чудовою поезією однієї з наших випускниць:

Журавлі дитинства відкурличуть…

Журавлі дитинства відкурличуть,
І востаннє я переступлю
Дім любові й мудрості величний
Й погляд твій, учителю, зловлю.
Як колись, я сяду біля тебе,
Й трепет серця скаже все без слів…
Простягаю руки я до неба
І молюсь за Вас, учителів,
За терпіння Ваше і турботу,
І за кожну зморшку край очей,
Що її намалювали роки
Й довгий плин безсонних тих ночей.
Мов журавки сиві, завжди поруч,
Завжди ласка і любов, мов оберіг,
Сяє в Вашім серці. Наче обруч,
Горло біль стискає. Боже мій!
Скільки ми не встигли Вам сказати,
Скільки ми боргів не віддали!
Адже Ви навчили нас літати,
Ви, мов Мами, крила підняли.
В наші душі Ви посіяли дитячі
Зерна гідності, добра – вони зросли.
Учителі! Ми так за все Вам вдячні!
Ви своє життя нам віддали!

Як кажуть, чоботар не може бути босим… Іноді й до мене приходить натхнення, і тоді на папір лягають віршовані рядки, як, наприклад, ось ці…

Мої спогади

Мете зима сувора, білосніжна…
Ні відпочинку, ні тепла нема…
А на душі приємно так, так ніжно:
До нас прийшла омріяна зима!
Завіяла холодними вітрами
І кучугури сніжні намела.
Ось дітвора озброїлась санками,
Фортеці, сніжки… Лижі принесла!
Прогадую дитинство, нашу річку,
Сніги сріблясті, любий наш каток…
Були тоді ми зовсім невеличкі,

Любили ліс, наш табір і ставок…
Було снігів багато-пребагато,
Рясного цвіту пишно навесні,
У нім стояла рідна наша хата.
Вона в цю ніч наснилася мені…
Спасибі, спогади, що є у нашім світі
Можливість думати, помріяти, згадать…
Я дуже хочу, щоб щасливо жили люди,
Щоб радості і щастя в них ніхто не міг забрать!..

ЛІТЕРАТУРА

1. Протас Оксана Любомирівна 1 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна E-mail: O_C@ukr.net ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4176-8353
2. Інститут обдарованої дитини НАПН України : Офіційний сайт : Електронний ресурс : [режим доступу] : http://iod.gov.ua/news.php

Броваренко А. М.,
старший вчитель, вчитель початкових класів
Криворізька гімназія №51 Криворізької міської ради
allysia0203@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ СЬОГОДЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ STEM-ОСВІТИ

Метою статті є обґрунтування важливості актуальності STEM-освіти, як пріоритетного напрямку в освіті в Україні та реалізації проблеми розвитку обдарованої особист ост і. Творчий пот енціал особист ост і є іст оричним резервом, акт уалізація якого дає змогу підвищит и якіст ь будь-яких суспільних реформ. Творчіст ь і обдарованіст ь є невід'ємною част иною людської духовност і, соціальним механізмом, який прот идіє регресивним лініям у розвит ку суспільст ва.

Ключові слова: здібност і, обдарованіст ь, STEM-освіт а, т ворчіст ь, інт елект уальний пот енціал, запит суспільст ва.

The purpose of the article is to substantiate the importance of the relevance of STEM education as a priority direction in education in Ukraine and to implement the problem of developing a gifted personality. The creative potential of an individual is a historical reserve, the actualization of which makes it possible to improve the quality of any social reforms. Creativity and giftedness are an integral part of human spirituality, a social mechanism that opposes regressive lines in the development of society.

Key words: abilities, giftedness, STEM education, creativity, intellectual potential, societal demand.

Справжній інтелект – це творче використання знань, а не просто інформація, яку вивчили та запам'ятали. Людина, яка сама доходить певних

висновків, ідей, є значно цінніщою для суспільства, ніж «ходяча енциклопедія», що не навчилася застосовувати власні знання. Обдарована людина – на порядок вище, адже знання застосовуються швидше, а креативність їх використання може здивувати найсуворішого критика.

С. Вайнбреннер

Останнім часом проблема обдарованості почала належати до проблем, щодо яких немає байдужих. Учені, практики, суспільні та політичні діячі – усі розглядають її по-різному. Але всі, без винятку, розуміють важливість цієї проблеми для розвитку суспільства. Що таке «обдарованість»? Яку людину можна вважати обдарованою?

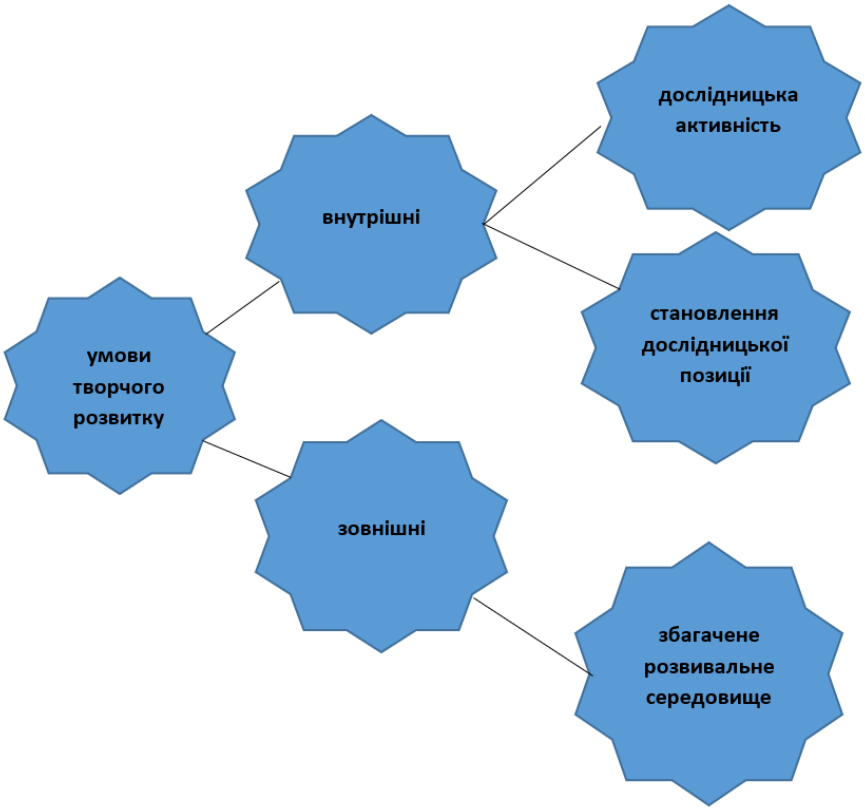
Обдарованість – це сукупність здібностей, які обумовлюють особливо успішну діяльність людини у певній галузі та виділяють її поміж інших осіб, які навчаються цієї діяльності або виконують її в тих самих умовах.

Б. М. Теплов визначає обдарованість, як «якісно-своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні певної діяльності». Обдарованість або загальна обдарованість – рівень розвитку будь-яких здібностей людини, пов'язаний з їх розвитком, але, тим не менш, від них не залежний. Поняття як таке вперше сформулював у середині XXI століття англійський психолог Ф. Гальтон [2].

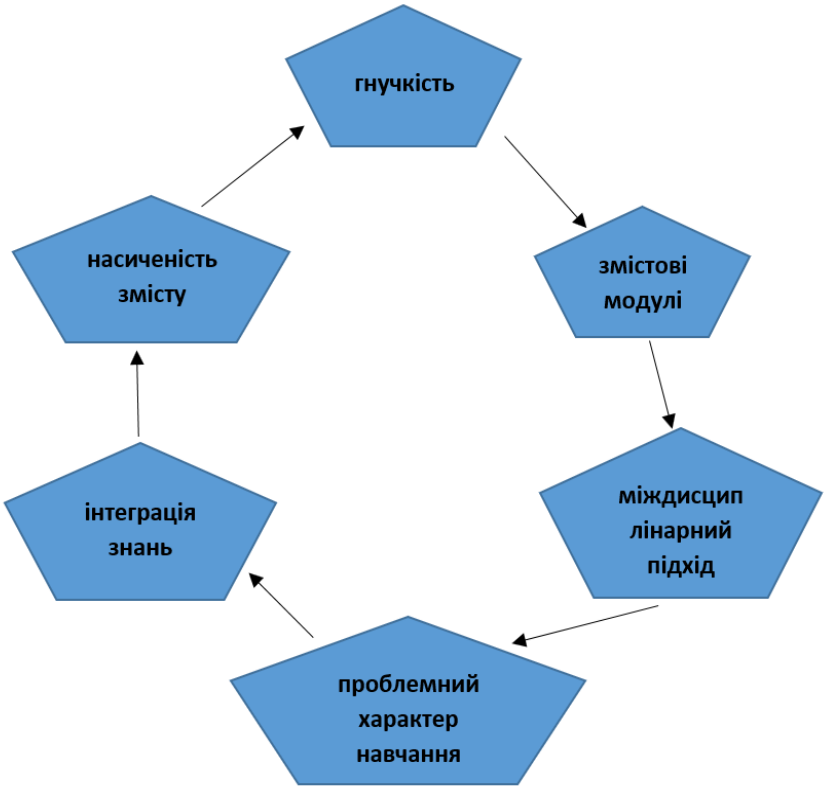
Обдарованість забезпечує не стовідсотковий успіх у будь-якій діяльності, а тільки можливість досягнення цього успіху. Крім наявності комплексу здібностей, для успішного виконання діяльності людині необхідно мати певний обсяг знань, умінь і навичок. Крім того, необхідно відзначити, що обдарованість може бути спеціальною – тобто обдарованість до одного виду діяльності, і загальною – тобто обдарованість до різних видів діяльності. Часто загальна обдарованість поєднується зі спеціальною. Багато композиторів, наприклад володіли та іншими здібностями: малювання, складали вірші та ін. Спеціалістами у галузі дитячої обдарованості стало зрозуміло, що головною метою освітнього процесу є розвиток обдарованості дитини як особистості. Тільки за цих умов обдарованій дитині надається можливість стати обдарованою дорослою людиною. Учені всього світу працюють над створенням різноманітних розвивальних програм для обдарованих дітей та тренінгових навчальних програм для педагогів, адже без спеціальної підготовки неможливо забезпечити високу якість освітнього процесу.

Високий рівень досягнень діти демонструють лише за умови відповідного навчання, яке охоплює весь період шкільного дитинства, спирається на теоретичні та практичні напрацювання психолого-педагогічної системи творчого розвитку обдарованих дітей. Проблема навчання дітей з ознаками інтелектуальної обдарованості – це проблема формування високого рівня компетентності у відповідних видах діяльності. Тому першочерговим є зміст шкільної освіти та методи

навчання, які забезпечують зростання компетентності в певних предметних сферах, що відповідають пізнавальним інтересам і можливостям учнів. Це, насамперед, різні варіанти «збагачення змісту навчання», спеціалізовані та поглиблені навчальні програми, проєктні та дослідницькі методи, різні форми взаємодії з компетентними дорослими, зокрема в режимі дистанційного навчання, або тьюторства, спілкування з однолітками, які мають спільні інтереси тощо [3]. Останнім часом в освітньому просторі України набирає обертів світовий тренд STEM освіти. Вперше саме про такий підхід заговорили у США ще у 1980-х. Реалізація ідей STEM-освіти є одним із способів забезпечення умов відповідного навчання для майбутніх новаторів та інноваторів, отримання ними ґрунтовних знань з природничих і технічних наук у поєднанні з навичками XXI століття. Варто звернути увагу на фактор, який водночас зумовлює актуальність освітніх реформ і визначає напрями розбудови STEM-освіти. Так, останніми роками склалося нове, цифрове покоління молоді з іншим ставленням до світу, інформації, знань, спілкування й відносин. На відміну від попередніх поколінь, його особливістю є спрямованість на колективізм, активну взаємодію, розвиток спільних форм діяльності у будь-якій сфері. Інша ознака пов’язана з постійним розширенням інформаційного та життєвого простору завдяки неосяжній інформації в Інтернеті, що надає певну можливість бути незалежними від дорослих. Однак діти відчувають гостру потребу в діалозі з авторитетними дорослими з важливих для них питань. Хаотичність, неконтрольованість вільної в доступі інформації вимагає формування здатності до самоорганізації в інформаційному просторі, керованих засобів навчання та комунікації, що також потребує особливих підходів до організації навчання та взаємодії з учителем.

Упровадження освітнього напряму STEM потребує змін традиційного змісту навчання, його відходу від жорстких рамок. Чим STEM відрізняється від звичайної школи? По перше, змінюється звична для нас форма викладання, коли урок побудований навколо вчителя. За STEM методикою, в центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчаться знаходити шляхи вирішення не в теорії, а прямо зараз шляхом спроб і помилок. Психологи сформулювали найважливіші вимоги до змісту навчання обдарованих учнів, які успішно реалізуються в педагогічних підходах і методиках STEM-освіти.

Більшість рекомендацій щодо організації процесу навчання обдарованих дітей спрямовані на підтримку та розвиток їхньої дослідницької активності на умовах суб'єктності. Визначено п'ять характеристик навчання, які роблять його суб'єктноорієнтованим:

1) безпосереднє залучення учнів до самостійної роботи на рівні їхніх можливостей;

2) надання чіткої інструкції щодо навичок, які формуються в процесі конкретної діяльності;

3) заохочення учнів до аналізування того, що вони вивчають, як саме вони навчаються (рефлексивні практики, есе тощо);

4) мотивація учнів, надання їм повноважень певного контролю над власним навчальним процесом;

5) заохочення співпраці між викладачем та учнем, а також учнів між собою [4].

З огляду на це, найбільш затребуваними є такі педагогічні підходи: диференційоване навчання; поглиблене навчання; проблемне навчання;

дослідницьке навчання базоване на запиті; проєктно-орієнтоване навчання; міждисциплінарне навчання тощо.

Поради Сюзанни Вайнбреннер щодо методики роботи з обдарованими учнями:

1. На початку навчання доцільно використати метод «Найважче - найперше». Учні розв'язують декілька складних завдань, потім виконують решту завдань.

Якщо все успішно виконано, вони отримують «відмінно» та можуть використати час, що залишився, для іншого більш цікавого заняття. Не бійтеся використовувати цей метод у роботі з обдарованими дітьми – вони не зацікавляться вивченням певного матеріалу. Секрет полягає у тому, що ці діти швидше засвоюють нові поняття та потребують менше практики, ніж однокласники. Цей метод використовують на різних уроках, метою яких є закріплення вмінь та навичок на практиці під час вивчення якогось правила чи поняття.

2. Ставтеся до учнів як до особистостей. Не підвищуйте голос, не вимагайте певного стилю поведінки – цим ви негативно вплинете на стосунки між учителем та учнем. Обговоріть правила поведінки та складіть договір між вами та учнями, що буде підписаний обома сторонами.

Орієнтовні пункти договору

- не звертайся до вчителя, доки він навчає решту дітей у класі
- якщо потрібна допомога, а вчитель зайнятий…

(домовтеся про прийнятну поведінку).

- ніколи не заважайте іншим

3. Надайте учням усі можливості для поглиблення знань з тих розділів та тем, що вивчають однокласники. Давайте дослідницькі завдання, використовуйте у роботі експеримент. Використовуйте різні моделі на розвиток критичного мислення для досягнення мети. Усі учні повинні навчитися критично мислити, але більшість із них потребує допомоги вчителя під час вивчення й опрацювання нового матеріалу. Обдаровані діти основні теоретичні положення вивчають самостійно, що й допомагає їм досягати вищого рівня критичного мислення. На думку С. Вайнбреннер, такою моделлю може бути «Таксономія мислення»[1].

Модель містить шість послідовно розташованих рівнів мислення.

Отже, розвиток обдарованості є одним із важливих напрямів роботи освітньої установи. Кожна школа має унікальну можливість створити умови для розвитку природних здібностей обдарованих учнів, використовуючи цілий комплекс засобів та методів. Визначення параметрів освітнього середовища, значущих для процесів розвитку творчої обдарованості, створення умов для розвитку пізнавального інтересу та персональний простір особистості як творчої індивідуальності є ключовим у питаннях розвитку обдарованості, що сприяє розв'язанню завдань сучасного суспільства. На міжнародному рівні визначено наступні ключові заявки, з якими не можуть не погодитися українські фахівці:

STEM-освіта має починатися з раннього дошкільного віку і продовжуватися в студентські роки. [4]

Мова науки – англійська. Найбільш значимі наукові ресурси публікуються англійською мовою.

Гендерний підхід у навчанні: потрібні програми STEM-освіти для дівчат.

STEM-освіта має будуватися на патріотизмі і любові до своєї країни. Незважаючи на те, що в науці немає кордонів, важливо виростити хорошого фахівця, який приносить користь своїй державі. Проблема витоку мізків без витоку тіл – це нова проблема глобального суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апостолова Г.В. Робота з обдарованими дітьми // Обдарована дитина. – 2006. - №1. – с.12.
2. Бєлова С.Є. Показники обдарованості дітей дошкільного віку // Обдарована дитина. – 2006. - №8. – с.29.
3. Моляко В.О. Психологія творчості та обдарованості: нові рубежі теорії і практики // Обдарована дитина. – 2007. - №7. – с.2.
4. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України,2019.-80 с.

Бусаргіна В. В.,
методист, керівник студії «Easy English»
комунального закладу «Станція юних техніків»
Кам'янської міської ради
vnevstakaj@gmail.com

ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ОСНОВНА ФОРМА STEM-НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасність вимагає змін в освіті, особливо при роботі з обдарованими дітьми. Одним із шляхів досягнення інноваційності освітнього процесу в позашкіллі є STEM-освіта. Організувати навчальний процес для дітей так, щоб

надати можливість не лише здобувати необхідні навички, а й задовольнити їхні потреби самовираження є непростим завданням для педагогів.

Розробит и цікаве STEM-занят т я – відповідальна справа, адж е педагог має мислит и комплексно і сам бут и гот овим підвищуват и свій рівень знань з деяких галузей, експеримент уват и т а дослідж уват и, разом з діт ьми генеруват и нові ідеї.

Обдаровані діти мають всі ресурси, щоб самостійно знаходити шляхи вирішення проблеми, застосувавши наявні знання на практиці. Тому педагогу необхідно спостерігати за ходом наукового пошуку дітей, мотивувати до дослідницької діяльності, стимулювати до висновків, допомагати зрозуміти і усунути недоліки в роботі. На перший план виходить не володіння теорією, а вміння використовувати свої знання на практиці, що так необхідно дітям у сучасному світі, який неможливо уявити без якісної комунікації. Оскільки провідною мовою спілкування в усьому світі поки залишається англійська, введення її в роботу на заняттях з інших дисциплін є цілком доцільним, адже це дасть можливість вивчати нову лексику з різних напрямків (а не лише передбачену програмою), та дозволить впевненіше оперувати отриманими знаннями постійно використовуючи їх на практиці.

У роботі зібрано досвід проведення інтегрованих занять та практичні рекомендації щодо їх проведення не тільки в закладі позашкільної освіти, а і в загальноосвітньому навчальному закладі.

Modernity requires changes in education, especially when working with gifted children. One of the ways to achieve innovation in the educational process outside of school is STEM education. Organizing the educational process for children in such a way as to provide an opportunity not only to acquire the necessary skills, but also to satisfy their needs for self-expression is a difficult task for teachers.

Developing an interesting STEM lesson is a responsible matter, because the teacher must think comprehensively and be ready to increase his level of knowledge in some fields, experiment and research, and generate new ideas together with the children.

Gifted children have all the resources to independently find ways to solve problems, applying existing knowledge in practice. Therefore, the teacher needs to observe the progress of children's scientific research, motivate them to research, stimulate them to reach conclusions, help them understand and eliminate shortcomings in their work. It is not mastery of theory that comes to the fore, but the ability to use one's knowledge in practice, which is so necessary for children in the modern world, which cannot be imagined without high-quality communication.

Since the leading language of communication around the world is still English, introducing it into work in classes from other disciplines is quite reasonable, because it will give an opportunity to learn new vocabulary from different directions (and not only provided by the program), and will allow more confidently to operate with the acquired knowledge by constantly using them in practice.

The work collects the experience of conducting integrated classes and practical recommendations for conducting them not only in an out-of-school education institution, but also in a general educational institution.

Ключові слова: STEM-освіт а, STEAM-занят т я, інт егровані занят т я, англійська мова, позашкільна освіт а, обдаровані діт и, креат ивніст ь, мот ивація.

Keywords: STEM education, STEAM classes, integrated classes, English language, extracurricular education, gifted children, creativity, motivation.

Протягом останнього часу STEM-освіта все ширше впроваджується як в шкільне так і позашкільне освітнє середовище, завдяки чому в процесі навчання посилюється симбіоз природничо-наукового компоненту та інноваційних технологій. Такий спосіб навчання готує підростаюче покоління до успішного подальшого працевлаштування, освіти після школи та подальшого розвитку молоді.

На думку американських вчених не варто зосереджувати увагу дітей лише в напрямку науки та лишати дітей можливості творити, адже тоді існує можливість втратити у молодого покоління навичок креативності, а це може призвести до непоправних наслідків. Тож зрозуміло, що найуспішніші керівники масштабних компаній, що працюють в різних галузях, є люди з найбільш розвинутою креативністю, адже ринок послуг, що надаються в сучасному світі дуже різносторонній, тому задля підтримання інтересу на ринку праці потрібно щоразу дивувати цільову аудиторію.

Закономірно можна зазначити, що креативність напряму залежить від обдарованості. Обдаровані діти зазвичай мають спільні риси, незважаючи на те, що обдарованість може бути досить різносторонньою: обдарований математик може бути поганим читцем, обдарований художник може володіти математикою на початковому рівні [1]. Тож спільними рисами, які мають обдаровані діти є:

- висока допитливість, завдяки якій діти ставлять вдумливі запитання та пізнають світ глибше ніж однолітки;
- більш грамотна мова, яка наповнена складними реченнями та насичена прикметниками, що надають мові яскравого забарвлення;
- вирішують проблеми та складні завдання незвичайними способами, проявляючи креативність та унікальність;
- мають велику уяву, але, нажаль, майже завжди вона проявляється лише в одному напрямку;
- вміють швидко апробувати засвоєний теоретичний матеріал на практиці, та аргументують свої дії.
- з задоволенням сприймають нові знання та беруть на себе ініціативу працювати самостійно.

Для таких дітей дуже важливо, щоб заняття проходили в цікавій формі, адже нудні заняття можуть відбити у дитини ініціативу до навчання та загубити талант, можливо, нового Ілона Маска чи Біла Гейца. Всі запити такого навчання повністю задовольняє STEM- та STEAM-підхід, а саме інтегровані заняття.

Педагоги все частіше комбінують різні методи навчання та використовують технології навіть при вивченні творчих та мистецьких дисциплін: впроваджують

фізичні досліди на уроках біології, вчать створювати музику не тільки за допомогою музичних інструментів, а й використовуючи ІКТ, малюють не тільки фарбами та олівцями, а використовуючи графічні редактори, адже розвиток суспільства провокує і розвиток видів навчальної діяльності. Такий прогрес дозволяє підтримувати у дітей високий рівень мотивації до навчання та дає змогу поглибити знання у різних сферах науки та мистецтва на одному занятті.

Впроваджуючи такі види діяльності почали з'являтись нові форми роботи, які стали найбільш цікавими для дітей. Прикладами такого мутуалізму стали вже досить популярні в позашкільній освіті заняття з комп'ютерної графіки (поєднання малювання та використання ІКТ) цифрової анімації (кіно та ІКТ); робототехніка (інженерія та програмування) та інші, адже мутуалізм має на увазі взаємовигідні відносини, коли один елемент вже не в змозі існувати окремо від іншого. Тож поєднання окремих наук стало звичним проявом для STEM-освіти.

Така еволюція технологій веде до того, що дитина матиме можливість бути широко обізнаною та ще в шкільному віці отримати достатній багаж знань щоб обрати майбутню професію чи вирішити який вид діяльності повністю задовольняє її потреби до саморозвитку.

Такі потреби майже повністю задовольняє проведення вже досить популярних інтегрованих занять, що широко впроваджуються в дошкільній, шкільній, позашкільній та навіть вищій освіті. Результатами таких занять є збудження уяви, досягнення високого рівня знань, формування системного мислення та позитивно-емоційного ставлення до процесу навчання [2].

Звісно, інтегровані заняття потребують значно більшої та ретельнішої підготовки, адже матеріал опрацьований педагогом при підготовці такого заняття не обмежується однією дисципліною та темою, а має більший діапазон, але і результат від такого заняття є значно вищим за якісними показниками.

В результаті такої роботи в дітей активно формуються ключові компетенції та навички практичного життя, забезпечується високий рівень соціально-особистісного розвитку, діти навчаються виконувати логічні операції (порівняння, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення) та забезпечується можливість уникати перенавантаження дітей знаннями за рахунок зміни виду діяльності [3].

В роботу студії «Easy English» комунального закладу «Станція юних техніків» Кам'янської міської ради активно впроваджуються інтегровані заняття, адже студія працює за програмою «Початкове технічне моделювання з елементами англійської мови». Сама програма дає можливість комбінувати заняття з моделювання та вивчення іноземної мови. Заняття об'єднують блоки знань з різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоціонального збагачення сприймання та мислення. Під час занять діти працюють з папером, пластиком, клеєм, ножицями, фарбами, олівцями та

водночас збагачують свій словниковий запас не тільки рідною (українською) мовою а й іноземною (англійською). Завдяки повторюванню нових іноземних слів протягом усього заняття та вживання їх у реченнях, лексика опановується швидше та запам'ятовується краще [4].

Практика показує, що інтегровані заняття більш цікаві для дітей, оскільки допомагають вирішувати на одному занятті більшу кількість завдань, використовувати більшу кількість методів, прийомів та технологій. Навчальний процес у роботі гуртка створив умови, за яких неучасть кожної дитини в процесі пізнання та навчання неможлива, адже серед всіх різноманітних видів завдань дитина обов'язково знайде те, що їй справді цікаво та до вподоби.

Структура таких занять потребує чіткого та продуманого взаємозв'язку матеріалів з різних галузей, тож у роботі гуртка широко впроваджені різні види форми навчальної роботи.

На організаційному етапі заняття вихованці вітаються, відповідають на запитання щодо дати проведення заняття, погоди та свого настрою англійською мовою. Таким чином проводиться підготовка до сприйняття іншомовного мовлення, повторення та активізація лексичного матеріалу набутого під час попередніх занять. Вихованці спілкуються між собою та обговорюють виготовлені поробки також використовуючи іноземні (англійські) слова, що покращує їх засвоєння.

Під час мотиваційного етапу педагог шляхом ігрового прийому стимулює у вихованців мотивацію до пізнання. Частіше за все для цього використовуються загадки, ребуси, кросворди, вірші чи відеоролики, які частіше за все звучать англійською. Для вихованців молодшої групи матеріали дублюються державною мовою, для старших вихованців перекладаються українською лише окремі (нові) елементи. Після цього педагог повідомляє тему та мету заняття, що випливає з завдання, яке виконали діти. Рідше пропонується просканувати QR-код для того, щоб отримати необхідну інформацію.

В ході практичної частини заняття діти за допомогою ігрових технологій вивчають нові слова та виконують поробки за програмою. Частіше за все в якості ігрового реквізиту використовуються поробки виконані раніше. Вихованці вчаться їх описувати, знаходити спільні та відмінні риси тих чи інших об'єктів. Приступаючи до творчої частини діти найчастіше захоплюються процесом. Сильніші вихованці зазвичай відмовляються від допомоги педагога, та досить швидко отримують гарний результат доповнюючи роботу креативними деталями на власний розсуд. Завдяки цьому становляться фіналістами та переможцями творчих виставок та конкурсів на ряду з учасниками з вузькопрофільних художніх та творчих закладів.

Під час занять використовується метод зворотнього навчання – Teachback. За методом Teachback діти не просто сприймають інформацію, а й мають пояснити (своїми словами!), що саме вони вивчили та як можна використати

отримані знання. Це чудовий спосіб визначити, чи добре вихованці засвоїли матеріал, чи зможуть вони користуватися новими отриманими знаннями .

Для перевірки знань гуртківців дуже рідко використовуються звичайні тести. Все частіше для узагальнення та закріплення знань гуртківців використовуються ІКТ технології, тож діти залюбки виконують завдання у Google-class, Learning apps, Quizizz та на інших онлайн-платформах [5].

Кожного разу вихованці з задоволенням відвідують заняття та чекають на них, адже знають, що на них чекатиме не «сухий» виклад матеріалу, а цікаві ігри, змагання, досліди, перегляд мультфільмів, розбір популярних пісень, цікаві факти з інших наук, які відповідають темі заняття та, звичайно, творча робота, в якій дитина матиме змогу проявити свій креатив та художній смак.

Такий самий підхід можна використовувати не тільки на гурткових заняттях, а й проводити інтегровані уроки в закладах загальної середньої освіти. Об'єднавши в один урок заняття з образотворчого мистецтва та англійської мови можна суттєво підвищити інтерес підростаючого покоління до вивчення обох предметів. Так само можна вводити елементарну лексику на всіх уроках шкільної чи позашкільної програми: астрономія, фізика, природознавство, музика, математика, живопис, тощо.

Отже, інтегровані заняття є різноспрямованими. Педагог має можливість об'єднати чи узагальнити матеріал, уточнити та поглибити знання дітей з тої чи іншої теми. Незважаючи на те, що такі заняття мають досить високий темп, вони вмикають активні дійові сили вихованців та розвивають творчий потенціал. Інтеграція занять дає можливості для самовираження, реалізації та імпровізації не тільки дітей, а й педагога.

Незважаючи на складність підготовки таких занять та необхідність постійного пошуку інноваційних методів та технік викладання, проведення інтегрованих занять дає високий рівень результативності та завжди викликають у дітей цікавість та бажання продовжувати навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації. // Дошкільне виховання. – 2016. – № 9. – С. 6.
2. Поліхун Н. І. Педагогічна технологія STEM як засіб реформування освітньої системи України / Н. І. Поліхун, І. А. Сліпухіна, І. С. Чернецький. // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2017. – №3. – С. 5–9.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ:

3. STEM-освіта [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://imzo.gov.ua/stem-osvita
4. Інтегровані заняття в ДЗО [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://leleka.rv.ua/integrovane-zanyattya-yak-osnovna-forma-integrovanoyi-navchal-no-piznaval-noyi-diyal-nosti-v-dnz.html

5. Метод зворотного навчання Teachback: зрозумій та поясни [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://naurok.com.ua/post/metod-zvorotnogo-navchannya-teachback-zrozumiy-ta-poyasni

Ваганова Н. А.,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ
navaganova@gmail.com

ДІАГНОСТИКА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються питання загальної сутності креативного мислення, особливості проявів та діагностики у дітей в дошкільному віці, а також аналізуються сучасні дослідження, присвячені психології творчого мислення, його психологічні характеристики та особливості розвитку в дошкільному віці.

Ключові слова: креативне мислення, діагностика, особливості розвитку, пізнавальна активність, дошкільний вік.

In the paper the analysis of psychological research of peculiarities of creative thinking, the features of manifestations and diagnosis in preschool age, also analyzes the modern research on the psychology of creative thinking, his psychological characteristics and development features in preschool age.

Keywords: creative thinking, diagnosis, development features, cognitive activity, preschool age.

Процес творчості починається з уміння самостійно бачити проблеми, що існують в навколишньому житті. Різниця між «шаблонним» та креативним мисленням полягає в «перетворюючому баченні», що завжди пов’язане з доцільністю і необхідністю, також в умінні бачити позитивні і негативні явища соціального життя, які вимагають виправлення або збереження. З останнім пов’язано й уміння бачити власні недоліки та особистісні якості, на які можна спиратися, а які, навпаки, компенсувати або виправляти. Так, О. Є. Озерова (Озерова, 2005), досліджуючи розвиток творчих перцептивних процесів у дітей, вважає, що «тренування» творчого мислення починається з уміння бачити предмети і об’єкти у навколишньому житті, які можуть бути вдосконалені і перебудовані.

Діагностика креативного мислення дитини дошкільного віку нерозривно пов’язана з проблемою діагностики та розвитку її здібностей, обдарованості, які є результатом складної взаємодії спадковості (природних задатків) та соціального середовища, опосередкованого діяльністю самої дитини. У той же

час не можна ігнорувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості, які лежать в основі формування і реалізації індивідуального обдарування, так прикладом ранньої обдарованості є так звані вундеркінди – діти з надзвичайно яскравими успіхами в якійсь певній діяльності, з дуже високим раннім розвитком пізнавальних здібностей та окремих процесів, таких як феноменальна пам'ять, спостережливість, зачатки креативності і яскраво виражена допитливість.

У дошкільному віці порівняно з іншими віковими періодами, виникають особливо сприятливі передумови розвитку креативності, обдарованості, забезпечується різнобічний розвиток психічних якостей особистості дитини, тому за багатством проявів творчості саме дошкільний вік називають «золотим періодом» дитинства (відомі дослідження Л. А. Венгера, О. М. Д'яченко, Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкіна, М. М. Поддякова, О.І. Савенкова, В. С. Юркевич та ін.). Особистість дитини можна розвинути тільки в умовах розвиваючого середовища, яке побудоване на принципі добровільності та реалізації особистісної індивідуальності, коли ефективним засобом розвитку буде виступати творча діяльність, яка більш за все притаманна дітям дошкільного віку і є для них органічною: ефект новизни, оригінальності, емоційної виразності як характеристик творчості відповідають самій природі дитинства, його позитивним відношенням до художніх форм пізнання.

Процес становлення творчої особистості в творчій діяльності включає декілька етапів, а саме: пробудження, наслідування, перетворення, етап альтернатив, у процесі якого відбувається гармонізація та становлення творчої індивідуальності дитини (Баришева, 2004). Основні методи діагностики потенційних можливостей дітей дошкільного віку та розвитку креативності полягатимуть в першу чергу в проведенні систематичних спостережень за дітьми у будь-якій самостійній їх діяльності (ігровій, конструктивній, художній тощо), які нададуть можливість дослідити схильність дітей до творчих проявів, до виявлення виду діяльності, в якому дитина проявляє себе найбільш творчо; у пред'явленні та створенні дорослими посильних для розв'язання дітьми проблемних ситуацій і різноманітних творчих завдань з метою розкриття їх потенціалу; у загальному підході до особистості дитини з позиції ампліфікації психічного розвитку, коли мають виступати не форсування навчання і розвитку, а, навпаки, широке розгортання і максимальне збагачення змісту специфічно дитячих форм ігрової, практичної і художньо-творчої діяльності.

Тепер розглянемо більш детально як розвивається мислення, зокрема креативне у дітей дошкільного віку. Особливості розвитку мислення дитини дошкільного віку полягають в істотних вікових змінах цієї найважливішої системної функції, що забезпечують адаптацію дитини до умов життєдіяльності

в її предметно-ігровому та соціальному середовищі. Мислення дошкільників у значній мірі є наочним, але наприкінці дошкільного віку вже включає в себе елементи розумових абстрактних операцій, що може розглядатися як прогресивне зміна в порівнянні з раннім віком. Так, якщо в ранньому дитинстві провідна форма мислення – наочно-дієва, то у старшому дошкільному віці вже домінує наочно-образне мислення і починають з'являтися елементи словесно-логічного мислення – відбувається поступова концептуалізація розумової діяльності, яка підводить дитину дошкільного віку до операціонального мислення.

Для загального спрямування нашого дослідження безперечно мають неабияке значення численні розробки, що їх здійснював Дж. Брунер, звертаючи увагу в тому числі на особливості наочно-образного мислення дитини, формування у неї відповідної картини образу світу на різних вікових дитячих групах. Так, вчений наголошував на тому, що в процесі репрезентації картини світу відбувається вражаюче зміщення акцентів: спочатку дитина пізнає свій світ головним чином завдяки тим звичним діям, за допомогою яких вона «може впоратись» із цим світом. З часом цей світ стає приступним дитині в образах, порівняно вільних від дій: поступово формується додатково ще один дуже вагомий шлях – перехід дій та образів у мовленнєві засоби, що розширює усю систему уявлень. Усе це в залежності від конкретики віку складає основу відповідної інтелектуальної діяльності [1].

Ж. Піаже вважав вихідною точкою розвитку мислення дитини таке мислення, яке ще не спрямоване на дійсність, так зване міражне мислення або уява як первинна форма дитячої свідомості, адже маленькій дитині ще важко навчитися відрізняти фантазію від реальності. Лише у старшому дошкільному віці, на думку вченого, дитина починає враховувати реальність й пристосовуватися до неї, а дитячий егоцентризм є перехідним ступенем від пізнавальної уяви до реалістичного мислення. У дослідженнях Піаже розвиток пізнавального мислення пов'язувався у дитини з розвитком символічної функції, а уява розглядалась як особлива форма репрезентативного мислення, яка дозволяє дитині передбачати зміни оточуючої дійсності [8].

Дитина пізнає дійсність, впливаючи на неї, розуміє світ, змінюючи його, тобто її мислення відбувається в дії і в дії виявляється. Ще С.Л. Рубінштейн зазначав, що мислення як пізнавальна діяльність пов'язана саме з дією: дія є первинною формою існування мислення, а усі розумові операції (аналіз, синтез і т.д.) виникають спочатку як практичні дії і лише потім стають операціями теоретичного мислення. Початковим моментом мисленнєвого процесу є проблемна ситуація, для якої немає готових засобів розв'язання. Так, мислити дитина починає, коли у неї з'являється потреба щось зрозуміти, вирішити будь-

яку пізнавальну задачу, і мислення зароджується і розвивається спочатку в процесі спостереження, яке є не чим іншим, як цілеспрямованим «розуміючим» сприйманням [10].

А. В. Брушлінський, продовжуючи фундаментальні роботи свого вчителя С. Л. Рубінштейна, звертався до характеристики мислення як відображення безперервних змінних умов життя, як пошуки й відкриття суттєво нового. Він, зокрема, робив чіткий наголос на тому, що діти, засвоюючи вже відомі знання й роблячи це з допомогою дорослих, повинні при цьому формувати своє самостійне мислення, інакше засвоєння знань буде лише формальним, поверховим, механічним, «бездумним», оскільки мисленнєва діяльність це необхідна основа для засвоєння раніше здобутих знань й для здобування вже зовсім нових знань. Особливу увагу вчений звертав саме на прогностичні функції мислення: людина шукає, прогнозує, відкриває нове, невідоме як конкретного носія певних й все в більшій мірі визначених відношень між умовами й вимогами розв'язуваної задачі, заповнюючи, так би мовити, існуючі інтервали невідомого в загальній структурі вже відомого [2].

Аналізуючи психологічні дослідження щодо динаміки мислення в дошкільному віці, відзначимо, що розвиток мислення дитини відбувається в декількох планах: безпосередньо в дієвому плані, в образному плані і в плані мовному, які, звичайно, взаємодіють і взаємопроникають один в одного.

Головною зміною у процесі мислення є «переклад» зовнішньої дії у внутрішній план, що надає можливість дитині діяти в умі. Так, приблизно до чотирирічного віку у дошкільника в цілому завершено процес формування основних психічних функцій, а саме зорового сприймання, уваги, короткочасної пам'яті, що створює необхідне підґрунтя для становлення та розвитку наочно-образного мислення і появи вже елементів словесно-логічного мислення, що не скасовує дії попередніх видів мислення, а саме наочно-дієвого та наочно-образного мислення, а, навпаки, розширює, якісно змінює когнітивну сферу як систему пізнавальних функцій дитини. Завдяки подальшому розвитку систем перцепції, пам'яті, уваги дитина може вирішувати різні життєві завдання не тільки в ході практичних дій з предметами, але й «діяти в умі» – з опорою на образи, тобто уявлення про ці предмети.

М. М. Поддяков досліджуючи зв'язок наочно-дієвого і наочно-образного мислення дітей у процесі дитячого експериментування, визначив особливий тип мислення дитини, який він позначив саме як дитяче експериментування, що представляє собою єдність наочно-дієвого і наочно-образного мислення й яке направлене на виявлення прихованих від спостереження властивостей і зв'язків предметів. Вчений дійшов висновку, що у процесі експериментування дитина отримує нову інформацію, де поряд з явними і виразними знаннями у неї

виникають смутні, неясні знання, що веде до перебудови як самих дій, так і уявлень дитини про досліджуваний об'єкт [9].

Експериментування стимулює дошкільника до пошуків нових дій і сприяє розвитку креативності та гнучкості дитячого мислення. Можливість самостійного експериментування дає дитині можливість пробувати різні способи дії, знімаючи при цьому страх помилитися і скутість дитячого мислення: в даній діяльності чітко представлений момент саморозвитку, а саме перетворення об'єкта розкривають перед дитиною його нові властивості, які, в свою чергу, дозволяють будувати нові, більш складні перетворення. На думку М. М. Поддякова, взаємоперехід ясних і неясних знань дитини й становить основу і суть саморозвитку дитячого мислення, що передбачає не тільки використання вже готових схем і способів дії, а й побудова нових, звичайно, в межах віку і можливостей самої дитини.

Дослідження О. І. Савенкова також показують, що початок самостійної творчості дитини лежить в стихійному експериментуванні та пошуковій діяльності, яка направлена на подолання невизначеності проблемної ситуації. На думку О. І. Савенкова, дослідницька поведінка є однією з найважливіших умов розвитку мислення і інтелектуально-творчого потенціалу дітей, а ядром творчості в дошкільному віці виступає саме пошукова діяльність, в якій проявляється природна допитливість, активність, творча трансформація дитиною нових знань і досвіду [11].

Мислення як основна форма пізнавальної активності розвивається у процесі організованих занять (навчанні), у ігровій, художньо-творчій діяльності, що надає дитині можливість привласнювати досвід інших людей (так зване репродуктивне мислення), самостійно вирішувати суб'єктивно нові завдання (творче мислення) та здійснювати прогнозування, що виражається у формі «інтелектуальної ініціативи», надситуативної активності.

Останнім часом серед зарубіжних та вітчизняних досліджень спеціальна увага приділяється таким питанням як системне мислення, креативне мислення, мистецтво мислення (Д. Медоуз, Р. Джанкінс, Б. Клег, Дж. О'Коннор, И. Макдермотт та ін.). Окремим можна вважати напрямок досліджень, який склався на базі розробок конструкторського мислення, розширення його структурно-функціональних характеристик до рівня окремого наукового напрямку – конструктології (В. О. Моляко, Є. О. Мілєрян, Т. М. Третяк, І. М. Біла, Н. М. Латиш та ін.).

Серед вищенаведених авторів дослідження мислення ми можемо послатись на дослідження Д. Медоуз, яка подаючи своєрідну абетку системного мислення звертає увагу на необхідність встановлення взаємозв'язків між структурою об'єкту (конструкцією чого-небудь) та відповідною поведінкою, спрямованої на пізнання чи створення, що надасть можливість зрозуміти, як працюють системи,

чому вони породжують певні результати; цим самим можна буде орієнтуватись на те, яким чином слід змінювати поведінку, щоб досягти кращого результату [5]. Д. Медоуз робить наголос на тому, що сучасний світ дуже швидко змінюється, стає все більш складним, й системне мислення допоможе визначити певні можливості й управляти ними: саме такий тип мислення дозволяє встановлювати справжні причини проблем й знаходити способи їх розв'язання.

Тут можна провести аналогію з тими розробками, що здійснювались і здійснюються у напрямку досліджень психології конструкторської діяльності (В. О. Моляко, Т. В. Кудрявцев, Т. М. Третяк та ін.) [12].

Дж. О'Коннор і І. Макдермотт, в свою чергу, вдаються до аналізу системного мислення як своєрідного мистецтва, як творчого підходу до розв'язання проблем [7]. Автори в своїй монографії здійснюють аналіз понять системи, виокремлюють так зване контурне мислення, розглядають особливості побудови ментальних моделей, звертаючи увагу й на такі особливості творчого мислення, як вихід за межі логіки, роблячи при цьому досить продуктивний висновок про непридатність формальної логіки в тому випадку, коли «використовують твердження, які передбачають їх самоздійснення». Для того, щоб вирішувати виникаючі при цьому логічні парадокси потрібен саме системний підхід (своєрідна метапозиція), який надає можливість виходити за межі встановлених систем відрахунку (шаблонів).

Англійський дослідник Р. Джанкінс так само фактично веде мову про мистецтво творчого мислення, реалізацію творчого потенціалу суб'єкта, додаючи свої поради до загальної концепції мозкового штурму [3]. Якщо до цієї роботи додати, скажімо, ще «інтенсивний курс розвитку творчого мислення», розроблений Б. Клегом та П. Бічем [7], то ми матимемо можливість залучити ці методичні розробки й рекомендації до наших розробок на основі системи КАРУС, що здійснюються протягом останніх років в Інституті психології імені Г.С. Костюка під керівництвом академіка В.О. Моляко.

В. О. Моляко, досліджуючи проблему творчості та обдарованості, виділяє такі основні складові творчого потенціалу людини як: прагнення до розвитку, духовного зростання; здатність дивуватися, здібність повністю орієнтуватися в проблемі; спонтанність, безпосередність; адаптивна гнучкість; оригінальність, дивергентність мислення; здібність до швидкого засвоєння нових знань, "відкритість" новому досвіду; здібність до синтезу, аналізу, комбінування, диференціації явищ; ентузіазм; здібність до самовираження, внутрішня зрілість, скептицизм, сміливість, мужність та ін. А аналізуючи роботи цілої низки дослідників, автор надає такі наступні складові в системі творчого потенціалу:

- задатки, схильності, які проявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, уподобаннях, а також в динамічності психічних процесів;

- інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність прояву, домінування пізнавальних інтересів;

- допитливість, прагнення до створення нового, схильність до розв’язку і пошуку проблем;

- швидкість засвоєння нової інформації, створення асоціативних масивів, схильність до постійних порівнянь, вироблення еталонів до наступного відбору інформації;

- прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінок і вибору шляхів розв’язку, адекватність дій;

- емоційна забарвленість процесів пізнання, емоційне ставлення, вплив почуттів на процес суб’єктивного оцінювання;

наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливість прийняття рішень;

- креативність - вміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність розв’язків, раціональне використання засобів, часу тощо;

- інтуїтивізм – здібність до швидких оцінок, рішень, прогнозів;

- порівняно більш швидке оволодіння вміннями, навичками, прийомами, оволодіння технікою праці, ремісничою майстерністю;

- здібність до побудови особистісних стратегій і тактик при розв’язанні загальних і спеціальних нових проблем, задач, пошуку виходу із складних нестандартних ситуацій тощо [6; 16–17].

Розвиток творчого мислення у дітей дошкільного віку та їх вміння самостійне ставити проблеми і розв’язувати творчо-пізнавальні задачі формується у процесі особистісної взаємодії дитини з дорослими, яка обумовлена особливостями когнітивного та особистісного розвитку дітей, змінами соціального контексту в сучасних умовах існуючого інформаційно-насиченого середовища. Так, у процесі мислення дитини дошкільного віку переважає спрямованість на вирішення конкретних завдань, які пов’язані з діяльністю: грою, малюванням, конструюванням, ліпленням, елементарними трудовими процесами. Узагальнення дітей дошкільного віку частіше охоплюють зовнішні ознаки, які мають відношення до практичного застосування предметів. Процеси мислення дошкільників взагалі міцно пов’язані з діями, тому і називається такий вид мислення наочно-дієвим, пізніше вже з’являється образне мислення, в змісті якого переважають образи, більш-менш узагальнені уявлення про його об’єкти. Старшому дошкільнику вже доступне розуміння багатьох причинних зв’язків між явищами, але це розуміння майже не виходить за межі його невеличкого власного досвіду, але поступово формується вміння абстрагуватися від конкретного, давати нескладні узагальнення та робити висновки.

У процесі взаємодії з дорослим відбувається розвиток усіх компонентів пізнавально-творчої діяльності дітей, їх творчих здібностей та пізнавальних вмінь під час спілкування, в навчальній та ігровій діяльності, на музичних та художньо-творчих заняттях. Будь-які види творчої діяльності (ігрова, театралізована, образотворча тощо) повинні обов'язково спиратися на принцип єдності всіх сфер життєдіяльності дитини: емоційної, комунікативної та пізнавальної, що передбачає забезпечення всіх сфер психічного розвитку: інтелектуального, емоційного, вольового, а також культурологічного і духовного аспекту розвитку особистості. Якщо говорити про дошкільний вік, то значна роль належить іграм, як провідному виду діяльності дітей, зокрема сюжетно-рольовим іграм, у процесі яких у дітей розвиваються такі психічні процеси як сприймання, мислення, уява, пам'ять, а також мова, комунікативні здібності, особистісна і мотиваційна сфери. Так, у процесі гри, яка є своєрідною формою активного пізнання навколишнього світу, у дошкільників розвивається самосвідомість, формується здатність до супідрядності мотивів та змінюється сприймання себе і оточуючих, розуміння свого «Я» в системі відносин з оточуючими, прагнення і вміння оцінювати вчинки, поведінку інших дітей та дорослих.

Творчу особистість можна розвинути тільки в умовах розвиваючого творчого середовища. І як зазначав В.В. Давидов, що для того, щоб творче оточення дитини, творча діяльність мали розвиваючий вплив необхідна обов'язкова умова – дитина має бути *активно* включена в діяльність, так як оптимальність особистісного розвитку залежатиме не стільки від змісту і характеру дитячої діяльності, а скільки від активності самої дитини (Давидов, 1998). Адже самоцінність дитинства полягає саме в тому, що дитина будь-які види діяльності здійснює за власним бажанням, і сам процес їх виконання насамперед її радує і є для неї бажаною, і тільки здійснюючи різні види такої діяльності з позитивними емоціями, дитина буде опосередковано навчатися, набувати знань, вмінь та навичок і, головне, розвиватися як творча особистість.

Дослідження творчого мислення дітей показали можливість виявлення якісних характеристик мислення дітей, основними показниками якого будуть виступати допитливість, відкритість та інтерес до усього нового; швидкість думки, що включає в себе кількість ідей та здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерації ідей, до нових рішень; кількісні та якісні характеристики творчої діяльності дітей такі як: продуктивність, оригінальність, поліваріативність, прояви здогадки та фантазування, швидкість. Для діагностики використовують оцінки експертів, різноманітні види творчих завдань та спеціально розроблені тести творчого мислення Дж. Гілфорда і П. Торренса, в яких креативність визначається за такими характеристиками

вербального і візуального мислення як швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість ідей.

Творче перетворення задачі виступає як динамічна характеристика творчого мислення. Наведемо деякі приклади таких творчих завдань для дітей дошкільного віку: складання розповіді за картинкою („Бабусина казка", „День народження" та ін.); завдання на розуміння „Для чого нам потрібна книжка (дім, ліжко і т.д.)? Що треба робити, коли нам холодно?; завдання на розуміння протилежностей („пташка літає, а риба ...", „вдень – світло, а вночі - ...", „влітку – тепло, а взимку - ...", „стіл зроблено з дерева, а вікно із ...", „равлик повільний, а зайчик ..." і т.п.); завдання на передбачення („лабіринти", „заплутані доріжки"); на сенситивність до протиріч, їх розуміння (картинки з різними незібраностями „Кіт, який втікає від мишки..", „Собака злякався зайчика..." та ін.).

Основними показниками творчого мислення у дітей є такі якості розуму, як спостережливість, уміння зіставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки і залежності, закономірності, здатність до генерації ідей, до нових рішень; допитливість, відкритість та інтерес до усього нового; швидкість і гнучкість думки, що включає в себе кількість ідей та здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу і т.д. В залежності від кількісної характеристики (оригінальність, кількість варіантів) і якісної (продукування ідей) ми можемо говорити, умовно кажучи, про величину творчого потенціалу.

Творче мислення, як і високий рівень розвитку творчих здібностей дозволяють дитині успішно, самостійно і оригінально виконувати будь-яку пізнавальну-ігрову, художньо-творчу або іншу діяльність. Високий творчий потенціал в дошкільному віці може бути обумовлений переважним розвитком одного чи кількох компонентів творчого мислення і творчих здібностей дитини в якому-небудь виді діяльності і проявлятися в готовності та здатності дитини до самостійної творчої діяльності. Створення умов для розвитку творчого потенціалу буде сприяти розкриттю творчої особистості дитини та її обдарованості.

У розвитку мислення дитини дошкільного віку важливого значення набуває знаково-символічна діяльність. Так, у процесі різних видів дитячої діяльності відбувається розвиток знакової функції свідомості, з'являються елементи вже логічного мислення, яке характеризується тим, що мовна дія здійснюється з опорою на поняття, при цьому дитина може продумати план дії «в умі» і потім вже виконати відповідну дію. При цьому велику роль відіграє мовна діяльність самої дитини і мова дорослого, яка направляє розумову діяльність дитини і допомагає формувати узагальнення, що сприяє кращому засвоєнню понять. Зрозуміло, що діти дошкільного віку легше засвоюють поняття, що пов'язані з предметним світом, а важче – абстрактні.

У таблиці представлені етапи становлення знаково-символічної діяльності, які дозволяють дитині моделювати і перетворювати у внутрішній план свідомості об'єктивний світ через заміщення, кодування, моделювання, схематизацію і узагальнення.

Етапи становлення знаково-символічної діяльності		
1. Заміщення	2. Моделювання	3.Мисленнєве експериментування
- гра, - мова, - малювання, - конструювання	МОДЕЛЮВАННЯ ДОЗВОЛЯЄ: - представити об'єкт, - інтерпретувати його, - описати, -дослідити з метою отримання нової інформації	ФУНКЦІЇ: - Випереджаюче відображення дійсності, - Прогнозування, - Творчість

Мислення дитини як основна форма її пізнавальної активності розвивається в процесі організованої мисленнєвої діяльності. При цьому можна говорити про різні рівні пізнавальної активності дітей дошкільного віку, а саме:

а) рівень активності уваги, яка викликається новизною стимулу і розгортається потім в систему орієнтовно-дослідницької діяльності;

б) дослідницька пізнавальна діяльність, що викликається в проблемній ситуації в умовах навчання, в спілкуванні, в ігровій діяльності;

в) особиста активність, що виражається у формі «інтелектуальної ініціативи», «надситуативної активності» дитини.

Висновки. Отже, особливості мислення дітей дошкільного віку полягають в суттєвих вікових змінах цієї найважливішої провідної функції, яка забезпечує формування здатності розв'язувати посильні задачі, адаптуватись до загальних умов життєдіяльності в предметно-ігрових, соціально-комунікативних та побутових сферах. Мислення дошкільника залишається в значній мірі наочним, що включає елементи розумових абстрактних операцій, що може розглядатися як прогресивне зміна в порівнянні з раннім віком.

Специфіка розвитку креативного мислення у сучасних дітей обумовлена змінами соціального контексту, особливостями когнітивного та особистісного розвитку в умовах існуючого інформаційно-насиченого середовища. Дошкільний вік можна вважати принципово важливим стартом у майбутнє життя людини, яке має виняткове значення для розвитку здібностей, мислення та становлення творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брунер Дж. О действенном и наглядно-образном представлении мира ребенком // Хрестоматия по психологии мышления / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.А.Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. М.: АСТ: Астрель, 2008. С. 235-244.

2. Брушлинский А.В. Психология мышления и проблемное обучение. М.: Знание, 1983. С. 6-78.
3. Джадкинс Р. Искусство креативного мышления / Род Джадкинс; пер. с англ. М.: Азбука Бизнес, 2018. 288 с.
4. Клег Б. Интенсивный курс по развитию творческого мышления: Пер. с англ. / Б. Клег, П. Бич. М.: ООО «Издательство Астрель», 2004. 392 с.
5. Медоуз Д.Х. Азбука системного мышления / пер. с англ. под ред. Н.П. Тарасовой. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2011. 343 с.
6. Моляко В. А Психологические проблемы творческой одаренности. К.: Знание, 1995. 52 с.
7. О'Коннор Дж. Искусство системного мышления: Необходимые знания о системах и творческом подходе к решению проблем / Джозеф О'Коннор и Иан Макдермотт. М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. 256 с.
8. Пиаже Ж. Интуитивное (наглядное) мышление // Хрестоматия по психологии мышления / под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.А.Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. М.: АСТ: Астрель, 2008. С. 244-250.
9. Поддъяков Н.Н. Мышление дошкольника // Хрестоматия по психологии мышления / под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.А.Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. М.: АСТ: Астрель, 2008. С. 250-257.
10. Рубинштейн С.Л. Развитие мышления ребенка // Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2000. С. 343-380.
11. Савенков А.И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.
12. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг. ред. В. О. Моляко. К. : Освіта України, 2008. 702 с.

Ващук О. В.,
кандидат педагогічних наук, вчитель хімії і біології
Відокремлений підрозділ "Науковий ліцей" Житомирської політехніки,
ЗОШ І- ІІІ ступенів № 19 м. Житомира
lenaschool2005@gmail.com

ДІАГНОСТИКА ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОГО УЧНЯ У СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Анотація: проведено розмежування понять академічна та інтелектуальна обдарованість, визначено основні відмінності у проявах академічної та інтелектуальної обдарованості, подано алгоритм діагностики та педагогічного супроводу обдарованих здобувачів освіти у старшій профільній школі.

Ключові слова: академічна обдарованість, інтелектуальна обдарованість, діагностика обдарованості, педагогічний супровід обдарованості, готовність педагогів до розвитку обдарованості, науковий ліцей.

Annotation: the concepts of academic and intellectual giftedness are distinguished, the main differences in the manifestations of academic and intellectual giftedness are

determined, an algorithm for diagnosis and pedagogical support of gifted students in a specialized high school is presented.

Key words: academic giftedness, intellectual giftedness, diagnosis of giftedness, pedagogical support of giftedness, readiness of teachers to develop giftedness, scientific lyceum.

Відповідно до Закону "Про освіту" від 05.06.2017 № 2145-VIII профільна середня освіта визначена як третій рівень Національної рамки кваліфікацій. Навчання у старшій профільній школі триває три роки, і здобувачі освіти мають можливість отримувати освітні послуги в окремих закладах освіти або у структурних підрозділах одного закладу освіти (п. 3 ст. 12 Закону "Про освіту"). Заклади освіти можуть мати освітні програми профільної середньої освіти за академічним та/або професійним спрямуванням (п. 7 ст. 12 Закону "Про освіту").

Академічне спрямування передбачає профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти [6].

Професійне спрямування - це навчання, орієнтоване на поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Враховуючи це, вибір спрямування та профілів навчання є надзвичайно важливим етапом у житті особистості, оскільки визначає його подальше спрямування на вибір професійного шляху, і як наслідок, планування наступних етапів життя.

Відтак при виборі профілю навчання важливо враховувати потреби особистості, спрямування, наявний ринок праці і наявність здібностей до певної діяльності. Тому існує об'єктивна потреба у розробці методик діагностики типу обдарованості у здобувача освіти.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що проблема обдарованості є надзвичайно актуальною. Основні наукові дослідження спрямовані у декількох напрямках: *встановлення сутності обдарованості* (Дж. Гілфорд, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, Р. Терман, Е. Торренс, С. Танненбаум, О. Антонова, І. Бех, Г. Васянович, І. Волощук, В. Камишин; *виділення сфер та видів обдарованості* (О. Буров, О. Бобир, М. Головко, Л. Данилевич, В. Моляко, О. Музика; *діагностика обдарованості* (Г. Айзенк, Д. Векслер, Г. Гарднер, О. Буров, О. Кульчицька, В. Онацький; *стратегії розвитку* обдарованості (Н. Лейтес, О. Матюшкін, А. Савенков, А. Хуторський; індивідуальний підхід до розвитку обдарованості (Н. Лейтес). Проблема готовності вчителів до роботи з обдарованими учнями знайшла відображення у

дослідженнях О. Антонової, О. Ващук, В. Демченка, Т. Зорочкіної, В. Камишина, О. Кульчицької, О. Матюшкіна, В. Моляко, Н. Поліхун, О. Савенкова, О. Хуторського.

В Україні проблематика обдарованості почала інтенсивно розроблятися у 90-ті роки XX сторіччя. Виокремилася наукова школа під керівництвом В. Моляко та О. Кульчицької. Саме під керівництвом В. Моляко було розроблено першу Комплексну програму пошуку, навчання та виховання обдарованих дітей "Творча обдарованість" (1991р.).

Значна кількість досліджень свідчить про соціальний запит вивчення піднятої проблеми. Особливо актуальною є проблема діагностики обдарованості, визначення сфер та видів обдарованості при вступі здобувачів освіти до старшої профільної школи. Не менш важливим є наявність системи психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості у період навчання у старшій профільній школі.

Тривалий час обдарованість асоціювалася виключно з високими інтелектуальними здібностями людини. Однак на підставі наявних наукових досліджень розширюється розуміння сфер прояву обдарованості, що обумовлює доцільність визначення типу обдарованості особистості і розробку методик та технологій розвитку різних типів обдарованості.

Ще у працях Н. Лейтеса виділяють такі категорії обдарованих дітей, як діти з загальною обдарованістю і діти з ознаками спеціальної обдарованості.

На сучасному етапі виокремлюють інтелектуальну обдарованість, академічну обдарованість, творчу обдарованість.

У старшій профільній школі важливо вчасно визначити сфери прояву обдарованості, щоб відповідно застосувати стратегію розвитку особистості відповідно до її можливостей.

Зазвичай більшість досліджень зосереджено на вивченні інтелектуальної та творчої обдарованості. Однак для визначення профілю навчання у старшій школі важливо розмежовувати інтелектуальну та академічну обдарованість, оскільки можливості особистостей з такими типами обдарованості значно відрізняються і, відповідно, такі здобувачі освіти потребують різних технологій чи методик розвитку їх здібностей. У попередніх дослідженнях нами було проведено чітке розмежування *академічної і інтелектуальної* обдарованості.

Інтелектуальна обдарованість - система розвитку якостей психіки, що визначає можливості досягнення людиною високих результатів в одному або декількох видах діяльності у порівнянні з іншими людьми. Інтелектуальна обдарованість характеризується високим рівнем розвитку мислення, пам'яті, уяви, що дозволяє особистості успішно вирішувати проблеми. Дуже часто інтелектуально обдаровані учні виділяються яскравими, очевидними, видатними

досягненнями (актуальна обдарованість) або мають внутрішні, потенційні передумови і психологічні можливості для таких досягнень (потенційна обдарованість). У інтелектуально обдарованої особистості високий рівень інтелекту, що діагностується за допомогою тестів інтелекту та дивергентне мислення, високий рівень розвитку критичного мислення, широке коло інтересів, значна академічна незалежність і небажання приймати готові шаблони розв'язку проблем.

Академічна обдарованість - інтегральна характеристика особистості, що ґрунтується на складній поліфункціональній системі психологічних і психофізіологічних властивостей індивіда та реалізується через успішну діяльність, що проявляється у неординарних досягненнях у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань, високих показниках успішності з усіх предметів чи окремих дисциплін. Академічно обдаровані особистості можуть мати середній рівень інтелекту, але добре розвинені когнітивні здібності, домінування мотивації, наполегливість у досягненні мети, високий рівень мислення та добре розвинені різні види пам'яті, надзвичайно високий рівень концентрації уваги. Академічно обдаровані здобувачі освіти мають стабільно високі результати навчання, вони намагаються добросовісно засвоювати всі предмети, адже для них надзвичайно важлива похвала педагогів, визнання їхнього статусу, прагнення біти найкращими у всьому.Основними ознаками академічної обдарованості є високий рівень сформованості ключових компетентностей, системні (іноді енциклопедичні) знання, активний перфекціонізм. Серед академічно обдарованих учнів значна частка медалістів, вони у майбутньому стають професіоналами.

Педагог повинен бути готовим до розуміння відмінностей у способах та методиках взаємодії з здобувачами освіти, що мають різні види обдарованості. Тому важливо виробити алгоритм діагностики типу обдарованості та психолого-педагогічного супроводу особистості під час навчання.

Аналізуючи дослідження О. Антонової [1], виокремлюємо такі етапи психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості:

- аналітико-діагностичний;
- формувальний-розвивальний;
- мотиваційно-стимулюючий;
- рефлексивний;
- контрольно-результативний.

На *аналітико-діагностичному етапі* діагностика проявів обдарованості повинна носити інтегративний характер і включати психологічну, соціометричну, педагогічну оцінку та самооцінку учня. Тобто, для здійснення обєктивної діагностики обдарованості потрібно об'єднати зусилля психолога,

соціального педагога, педколективу, батьків, власну самооцінку обдарованого учня.

Психолог проводить вивчення мотиваційно-ціннісної сфери, спрямованості особистості, когнітивного стилю, здатності до пошукової діяльності, типу темпераменту, розвитку пам'яті.

Двома основними тестами IQ є тест інтелекту Векслера (шкала Векслера) для тестування дітей – версія IV (WISC-IV) і тест/шкала інтелекту Стенфорд-Біне (версія V). На загальну думку, оцінка 120 і вище в тесті IQ відповідає вищому стандарту інтелекту. Ті, хто набирає 160 або більше балів, характеризуються як глибоко обдаровані люди.

Для діагностики обдарованості здобувачів освіти у старшій профільній школі варто використовувати не лише тести інтелекту, а й первинну методику діагностики обдарованості учнів учителем (розроблена Дж. Рензуллі у 1997р і адаптована Л. Поповою); провести дослідження мотиваційної сфери особистості (варто використати шкалу оцінки потреби у досягненні Г. Айзенка); провести вивчення портфоліо учня чи особової справи з базової школи.

Результатом комплексної діагностики обдарованості є створення бланку даних обдарованого учня. Бланк даних обдарованих учнів формується із здобувачів освіти, які мають високі досягнення у певних сферах навчання.

Як вказуж О. Антонова, "результатом комплексної діагностики обдарованості є створення Банку даних обдарованих учнів, який є системою централізованого обліку, накопичення та збереження інформації про учнів, які є переможцями і призерами міських, обласних, міжрегіональних, Всеукраїнських і міжнародних етапів конкурсів, турнірів, змагань, олімпіад, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, наукових конференцій тощо, які показали високі результати в спортивній, академічній, творчій, технічній і соціальній діяльності, та їх учителівнаставників" [2].

Банк укладається за такими видами обдарованості:

- академічна (діти, які мають високі досягнення в навчальних предметах);
- інтелектуальна (діти, які мають високі досягнення в дослідницькій, науковій діяльності тощо);
- практично-перетворювальна (раціоналізаторство, винахідництво, технічне моделювання, обдарованість у ремеслах тощо);
- художньо-естетична (хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична тощо);
- комунікативно-організаторська (лідерська, ораторська, організаційна тощо);
- психомоторна (спортивна, спортивні танці тощо).

У науковому ліцеї особливо важливо чітко визначати тип обдарованості: академічна чи інтелектуальна.

До переліку академічно обдарованих здобувачів освіти відносять учнів, які мають стабільно високі академічні успіхи з усіх предметів чи високі досягнення з окремих дисциплін.

Інтелектуально обдаровані учні найчастіше є інтровертами, вони занурені у власні думки, переживання, не визнають авторитети і готові шаблони розв'язування проблемних ситуацій.

Важливе значення для обдарованої дитини має середовище здобуття освіти. Обдаровані діти відчувають себе більш комфортно, коли у класі та при спілкуванні з іншими дітьми до них ставляться, займаються та спілкуються на їх рівні. Більш успішними є учні у класах чи групах здобувачів освіти зі схожими здібностями. У несприятливому навчальному середовищі обдарованість може бути такою ж паралізуючою, як розумовий недолік. Дуже часто обдаровані учні можуть ставати жертвами булінгу, не мають можливості успішно соціалізуватися, оскільки значно вирізняються серед однолітків.

Тому на сучасному етапі реформування системи освіти особлива увага приділяється створенню старшої профільної школи через мережу наукових ліцеїв, де обдаровані учні зможуть реалізуватися і розвинути власні задатки та здібності.

Одним із завдань роботи наукового ліцею освіти наближення змісту освіти до науки, органічне поєднання науково-дослідницької та навчальної діяльності. Науковий ліцей має ряд переваг у розвитку дослідницької компетентності школярів, зокрема має сучасну матеріально-технічну базу для провадження наукової, навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, пошукової діяльності, можливість співпраці з науковцями університету.

Науковий ліцей Згідно з Положенням про науковий ліцей (від 22 травня 2019 р.) покликаний проводити освітню діяльність, спрямовану на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності. У науковому ліцеї освітній процес повинен поєднуватися з підготовкою учнів до наукової, науково-технічної, навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності відповідно до стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування [1].

Ключовим напрямком роботи педагогів у Науковому ліцеї є пошук і відбір для навчання обдарованих дітей, які виявляють здібності до навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, наукової, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності.

Формувально-розвивальний етап. Він включатиме такі напрямки роботи з учнем: розвиток різних типів інтелекту, розвиток креативних здібностей,

формування мотиваційно-ціннісної сфери. На цьому етапі варто застосовувати такі форми роботи з учнем: проведення лабораторного експерименту, виконання практичних робіт, розв'язування експериментальних задач, планування та реалізація дослідницьких проєктів, залучення до роботи у рамках МАН, участь в олімпіадах та турнірах.

Мотиваційно-стимулюючий етап, що включає заохочення, відзначення, профорієнтаційну роботу, просвітницьку роботу з учнями та батьками. Для академічно обдарованих учнів на цьому етапі надзвичайно важливою є позитивна оцінка у середовищі розвитку від педагогів, однолітків, батьків, оскільки ці учні найбільш орієнтовані на зовнішню оцінку та заохочення, для них надзвичайно важливим етапом є "цінування"виконаної роботи. Тому у науковому ліцеї розроблено систему заохочення, що передбачає особистий та груповий рейтинг, наявність стипендій.

Рефлексивно-оцінний етап, що передбачає моніторинг динаміки академічної успішності учнів ліцею, результативності участі у конкурсах, олімпіадах. Для педагогів на цьому етапі важливим є вивчення досвіду роботи колег, вчителів з навчальних закладів такого типу у інших регіонах.

Контрольно-результативний етап роботи колективу наукового ліцею з обдарованими здобувачами освіти включає створення банку обдарованих дітей ліцею, аналіз результативності роботи здобувачів освіти і педагогів, узагальнення досвіду і планування подальшої діяльності [2].

Отже, науковий ліцей є закладом нового типу, який провадить освітню діяльність, спрямовану на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності.

Науковий ліцей має ряд переваг у напрямку підготовки учнів до оволодіння майбутньою професією, надає можливість учням цілеспрямовано планувати власний життєвий шлях, орієнтує не лише на здобуття знань, умінь та навичок, а формує компетентності і орієнтує на здійснення науково-дослідницької діяльності у майбутньому.

Учитель профільної школи повинен бути спеціалістом високого рівня, щоб забезпечувати варіативність та особистісну взаємодію з учнями через послідовне, педагогічно доцільне проектування індивідуальних освітніх програм розвитку особистості. Вчитель Наукового ліцею повинен володіти достатнім рівнем готовності до формування дослідницької компетентності учнів, що сприятиме профільному самовизначенню старшокласників і формування здібностей та компетентностей, необхідних для продовження професійної освіти.

Отже, розбудова старшої профільної школи через створення мережі профільних наукових ліцеїв, які мають педагогів готових до діагностики обдарованості та педагогічного супроводу обдарованих учнів є важливим етапом

реформування системи освіти України і сприяє формуванню наукового потенціалу нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу // Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 316-345.
2. Антонова О.Є. Психолого - педагогічний супровід обдарованої особистості учня // "Школа становлення відповідального громадянина". Авторська модель Людмили Корінної: Навчально-методичний посібник / Автор-упорядник Л.В. Коріння; за заг. ред. С.В. Кириленко, О.І. Кіян, І.Н. Євтушенко. Київ - Житомир – Чернівці: "Букрек", 2020. - С. 55- 68. Електронний ресурс. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/32398/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%B9.pdf
3. Ващук О. В. Вчителю про академічну обдарованість учнів [Текст] : інструктивно-методичні матеріали для роботи методичних об’єднань / Ващук Олена Василівна - Житомир, вид-во “Полісся” 2014. - 55 с.
4. Ващук О. В.Формування готовності вчителів природничих дисциплін до розвитку академічної обдарованості старшокласників на засадах інтегративного підходу [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ващук Олена Василівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир, 2014. - 20 с.
5. Ващук О. В. Формування готовності вчителів природничих дисциплін до розвитку академічної обдарованості старшокласників на засадах інтегративного підходу [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ващук Олена Василівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир, 2014. - 20 с.
6. Положення про науковий ліцей від 22 травня 2019 р. № 438 Київ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text
7. Концепція нової української школи. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.
8. http://merefa-irc.kh.sch.in.ua/pedagogichna_skarbnichka/obdarovana_ditina/

Войтенко Г. М.,
Викладач КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
gvm1977@ukr.net

«ОБЛИЧЧЯМ ДО STEM»: ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ, МАТЕМАТИКИ, ХІМІЇ, ГЕОГРАФІЇ, ІСТОРІЇ

Анотація: У статті розглядається ефективний розвиток напрямів STEM-освіти й зазначаються першочергові завдання у науково-методичному забезпеченні та упровадженні сучасних засобів навчання. Досліджуються умови створення щодо гармонійного формування науково-орієнтованої освіти на

основі впровадження мовно-літературної галузі (суспільно-гуманітарної) із математично-природничими напрямами освіти для професійно-особистісного розвитку обдарованих дітей.

Ключові слова: STEAM-освіта, інтегровані заняття, SWOT-аналіз, конкурс, інтерактив, рефлексія, проєкт, самореалізація, обдарована дитина.

Abstract: The article examines the effective development of STEM education and indicates the priority tasks in the scientific and methodological provision and implementation of modern teaching tools. The creation conditions for the harmonious formation of science-oriented education based on the introduction of the linguistic and literary field (social and humanitarian) with mathematical and natural areas of education for the professional and personal development of gifted children are being studied.

Keywords: STEAM education, integrated classes, SWOT analysis, competition, interactive, reflection, project, self-realization, gifted child.

Головна мета освіти – підготувати дітей до реального життя, користуючись STEM-освітою. І взаємозв'язок навчальних дисциплін сприяє цьому якнайкраще. Українська мова та література тісно переплетені з дієвими способами інтеграції природничих, математичних, технічних та мистецьких наук: математики, хімії, географії, історії, спрямовані на розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням різноманітних підходів до навчання.

Винахідник та підприємець Стів Джобс зауважив, що в Apple переконані: лише одних технологій на даний час недостатньо. Тільки в поєднанні технологій з мистецтвом і гуманітарними науками принесе результат, змусить наше серце співати.

STEAM-освіта – сучасний підхід до опанування інноваційних технологій. Останнім часом у освітньому просторі України набирає обертів тренд STEAM-освіти. Вона охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics) [1]. Упровадження STEM-освіти змінить не лише економіку нашої країни, а зробить її більш інноваційною та конкурентоспроможною. У майбутньому зростуть потреби у STEM-фахівцях у різних професіях, тому що STEM розвиває здібності до дослідницького, аналітичного, експериментального та критичного мислення [1].

Вдало поєднані методи навчання з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) підвищує продуктивність вивчення будь-якого предмета. Таке поєднання ілюструє події, процеси та явища, урізноманітнює заняття, робить його інтенсивним, інтерактивним та більш цікавим.

Пропоную план нестандартного заняття з української мови зі здобувачами освіти І курсу у системі STEAM, яке об'єднується темами «Уживання великої

літери». «Написання складних слів разом, окремо, з дефісом». «Написання слів іншомовного походження». «Складні випадки написання прізвищ і географічних назв». Для створення проєкту будую карту (маршрут)-план, поєдную українську мову та літературу з математикою, хімією, географією, історією.

Мета проєкту – це узагальнити знання студентів про вживання великої букви, написання складних слів, прізвищ та географічних назв; вдосконалити орфографічну грамотність, вміння будувати власні висловлювання з використанням запропонованих тематичних слів; розвивати комунікативну компетентність, творчу уяву, творче та образне мислення, фантазію, самостійність, взаємодопомогу, формувати екологічну свідомість; виховувати любов до природи, краси, естетичний світ.

Завдання проєкту:

1. Систематизувати та узагальнювати знання студентів із теми**:** «Уживання великої літери». «Написання складних слів разом, окремо, з дефісом». «Написання слів іншомовного походження». «Складні випадки написання прізвищ і географічних назв».
2. Провести тестування за зазначеною темою.
3. Вдосконалювати вміння будувати власні висловлювання із різними типами мовлення у публіцистичному та художньому стилях з використанням різних речень за будовою.
4. Удосконалювати вміння обґрунтовувати використані правила.
5. Описати майбутню модель мапи України з зазначеними містами країни та гри доміно про знання країн світу.
6. Опрацювати додаткові інтернет-джерела на тему «Пазл-мапа України» та гри «Географічне доміно».
7. Ознайомитися з історією Київської Русі, Доби Руїни, Колівщини, її засновниками, діячами, зазначивши їхні прізвища та імена.
8. Ознайомитися із хімічними термінами, які зазнали змін написання у Новому правописі.
9. З’ясувати роль іншомовних слів в українській мові.
10. Обрати складні слова, які зазнали змін у написанні за Новим правописом, та проаналізувати правила орфограм.
11. Спроєктувати математичне дослідження річок та озер України, визначити їх масштаби.
12. Проаналізувати твори української літератури, у яких описуються часи Нестора Літописця, Ігоря Святославича, Микити Кожум’яка, Якима Сомка, Яреми Галайди та Максима Залізняка …
13. Провести SWOT-аналіз (сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін проєкту, можливостей (Opportunities), що відкриваються при його реалізації,

та загроз (Threats), пов'язаних з його здійсненням) «Що є важливим та важким для знання правил написання слів щодо зазначеної теми».

14. Формувати практичні навички конструювання власних моделей.
15. Представити власні роботи під час захисту проєктів.
16. Виконати аналіз власної діяльності та допущених помилок (рефлексія).

Складові СТЕМ проєкту:

Складова СТЕМ проєкту	**Предмети: інтеграція/зміст завдання**	**Проєктний продукт**
Science (природничі науки)	Географія: - Дослідження країн світу їх столиць, орієнтування на правила написання назв країн. - Визначити країни світу, які мають подібні географічні ознаки з Україною. - Проєктування «Пазла-мапи України» та гри «Географічне доміно». - Ознайомлення з сайтом «Європа: Країни – Вікторини – Карти» (https://www.geoguessr.com/seterra/uk/vgp/3007) Хімія: - Визначення хімічних термінів, які зазнали змін за Новим правописом. - Проведення хімічного дослідження з елементами, які можна відшукати в Україні.	Спільні презентації на Classroom, усні повідомлення
Mathematics (математика)	- Підрахунок масштабу мапи України. - Визначення площі та довжини річок та озер України.	Формули визначення масштабу, площі, довжини
Technology (технології)	- Пошук інформації в інтернеті: перегляд малюнків, відеороликів, присвячених містах та водоймах України. - Застосування інформаційних технологій для узагальнення та презентації результатів дослідження. - Використання програми Paint. - Створення Word-документа з текстом доповіді/повідомлення	Презентації, спільна презентація, проєкт роботи у програмі Paint. Розташування матеріалів Classroom
Engineering (інжиніринг, проєктування)	- Конструювання власної моделі з паперу, картону, пластиліну, малюнку.	Модель мапи України, доміно
All Arts (мистецькі, гуманітарні та соціальні науки)	Українська мова: - Проведення тестування (онлайн, офлайн). - Проведення вправи «Редактор» для формування орфографічної грамотності. - Написання текстів у публіцистичному та художньому стилі. - Розбір орфограм.	Тестування, інфографіка «Типи та стилі мовлення».

	Українська література: - Аналізування творів часів Київської Русі, Доби Руїни, Коліївщини.	Доповіді, презентації, відеофільми
	Історія: - Пошук інформації про представників Київської Русі, Доби Руїни, Коліївщини. Образотворче мистецтво: - Ознайомлення з картинками, схемами. - Формування естетичного смаку.	Окремі слайди спільної презентації, усні повідомлення. Електронні варіанти зразків.

Захист результатів:

Діяльність педагога: знайомить із умовами захисту моделей; визначає студентів, які будуть членами журі; аналізує створені моделі; проводить конкурс – захист робіт студентських груп; організовує обговорення, аналізує їх результати; оцінює роботу разом з учасниками; проводить рефлексію.

Діяльність студента: відмічають проблеми, які виникли під час навчання; висловлюють враження від проєкту; беруть участь у рефлексії: найбільше мені сподобалося в STEM-проєкті виконувати…; найскладніше для мене було…; я можу допомогти іншим у…; у процесі виконання STEM-проєкту в мене виникли такі нові ідеї…[6].

На таких заняттях можна визначити внутрішні передумови досягнень здобувачів освіти: студенти до нас приходять із закладів освіти уже зі сформованим характером та базою знань. Щоб познайомитися з ними краще, викладачі коледжу об'єднуються в єдиній меті – розвивати особистісні навики студента, формувати пізнавальні здібності та прийоми розумової діяльності.

Здобувач освіти – це ще невеликий сосуд, але він уже має і життєву позицію, і любов до певних предметів, а нам потрібно збільшити об'єми посуду та запалити вогник любові до всіх дисциплін, які доведеться вивчати.

Орієнтуємося на розуміння терміну «заняття» («урок»), яке має бути оригінальним; це змагання (конкурс), в процесі якого відбирається найкраща групова робота, яку обов'язково потрібно оцінити.

Карантинні обмеження, воєнний стан та дистанційне навчання стали проявом до впровадження цифрових інструментів в освіті, так і STEM, крім визначення проблем й самоаналізу знань і вчинків та їхніх значень (метод рефлексії), використовує інтерактив. Реалізовуючи його через ґаджети.

Кожен викладач предмету має свій задум щодо створення власного стилю роботи, підходу до викладання з вибором індивідуальних особливостей усіх здобувачів.

Концепція STEM-заняття – це конкурс, який передбачає самостійне дослідження проблем, пошук відповідей та роботу на результат. Накопичення глибинного досвіду, використання знань на практиці через самореалізацію та само-і взаємооцінювання, – все це впливає на якість освіти.

Отож обличчя сучасного педагога вже давно повернуте до різноманітних видів діяльності, серед них і STEM-освіта, що має результат у виявлені обдарованих дітей, які є цінними для суспільства. Кожна дитина по-своєму неповторна особистість. Вона приходить у світ, щоб творити своє життя та знайти себе, а ми маємо допомогти у цьому виборі, користуючись своїм професіоналізмом і авторитетом.

ЛІТЕРАТУРА

1. STEAM-освіта – сучасний підхід до опанування інноваційних технологій. URL: https://gormrada.gov.ua/news/1612527735/ (дата звернення: 16.08.2022).
2. Реформа української хімічної термінології URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 16.08.2022).
3. Складні випадки написання прізвищ URL: https://subject.com.ua/textbook/mova/10klas8/44.html (дата звернення: 16.08.2022).
4. Українські географічні назви
5. URL: https://r2u.org.ua/pravopys/pravXXI/119.html1 (дата звернення: 16.08.2022).
6. Річки України: Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець
7. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/geograf/26004/1 (дата звернення: 16.08.2022).
8. STEM-освіта на уроках української мови та літератури
9. URL: https://www.youtube.com/watch?v=L7_P-a8P4U01 (дата звернення: 16.08.2022).

Волинець М. А.,
вчитель географії Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4
Канівської міської ради Черкаської області
ritavoly1969@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Анотація: у статті викладено матеріал, що узагальнює практичний досвід використання елементів STEM-освіти в процесі викладання географії та природознавства.

Наведено приклади дослідницьких робіт для учнів різних вікових груп; запропоновано варіанти використання краєзнавчих ресурсів та соціально-практичного досвіду дітей для реалізації даного виду діяльності.

Система STEM-освіти розглядається, як механізм, що спрямовує навчання на розвиток особистості учня, культуру мислення, вміння вирішувати

різноманітні життєві ситуації, навички самостійної роботи та роботи в команді.

Ключові слова: аналіз, географічна компетентність, дослідження, екоклуб, експеримент, метеостанція, практична діяльність, практичний досвід, синтез, спостереження

Abstract: the article summarizes the practical experience of using elements of STEM education in the process of teaching geography and natural science.

Examples of research works for students of different age groups are given; proposed options for the use of local knowledge resources and socio-practical experience of children for the implementation of this type of activity.

The STEM education system is considered as a mechanism that directs learning to the development of the student's personality, the culture of thinking, the ability to solve various life situations, the skills of independent work and teamwork.

Key words: analysis, geographical competence, research, ecoclub, experiment, weather station, practical activity, practical experience, synthesis, observation

Безупинний розвиток сучасного світу визначає успішною таку людину, яка здатна виявляти, моделювати та прогнозувати розвиток процесів, уявляє глобальність явищ, що відбуваються, здатна креативно мислити та має різноманітні освітні компетентності. Дані якості здатні виявляти STEM-фахівці, чий професійний рівень формувався у відповідному освітньому середовищі.

Географія є наукою, яка всебічно вивчає глобальні процеси природи, розвитку людського суспільства та взаємодію людства з природним середовищем.

Формувати в учнів географічні компетентності це означає – навчити їх використовувати в практичній діяльності і повсякденному житті різноманітні географічні методи досліджень, знання і уміння, а також географічну інформацію. Але, в сучасному світі будь-яка практична чи професійна діяльність не може обмежуватись лише однією галуззю знань. Всі сфери людської діяльності потребують обробки інформації, особливо, цифрових даних, прогнозування і моделювання наслідків діяльності, користування різноманітними технічними засобами та комп'ютерними програмами. Актуальним стає поєднання формування географічних компетентностей з математичними, технічними, інформаційними... Саме STEM-технологій дають можливість для реалізації компетентнісного підходу в географічній освіті школярів та вдало поєднують їх формування з надбанням умінь і навичок технічного, математичного, інформаційного характеру.

Вирішальною ланкою впровадження STEM-навчання в загальноосвітній школі є учитель. В технологіях дослідницької діяльності роль вчителя істотно змінюється, оскільки робота із створення етапів проблемно-пошукового навчання вимагає від педагога не стільки викладання, скільки створення умов

для активної діяльності учнів. Вчитель стає ініціатором, координатором, менеджером, консультантом, а не виконавцем певної роботи. При цьому педагог повинен сам бути дослідником, володіти знаннями з різних шкільних дисциплін, мати широкий світогляд, високий рівень культури, творчості та комунікативні здібності.

В процесі впровадження STEM-методів навчання я віддаю перевагу власній пошуково-дослідницькій діяльності учнів, як одному з основних напрямків розвитку творчих здібностей.

Інтерес до дослідницької діяльності учнів закладається ще в молодшій ланці школи, що передбачає тісну співпрацю вчителя географії, що займається впровадженням STEM-технологій, з вчителями початкової ланки.

Одним з напрямків виховання особистості учнів є розвиток пізнавального, дослідницького інтересу до природи рідного краю, який реалізується через набуття учнями практичних навичок з природничих дисциплінах. Вчителі початкової ланки разом з вчителем географії визначають спільні вимоги до ведення фенологічного щоденника та календаря спостережень за погодою. Щорічно у лютому, під час вивчення учнями 6 класів теми «Атмосфера», проводиться виставка кращих учнівських щоденників спостережень за погодою, у якій беруть участь учні початкової та середньої ланки школи (Рис. 1).

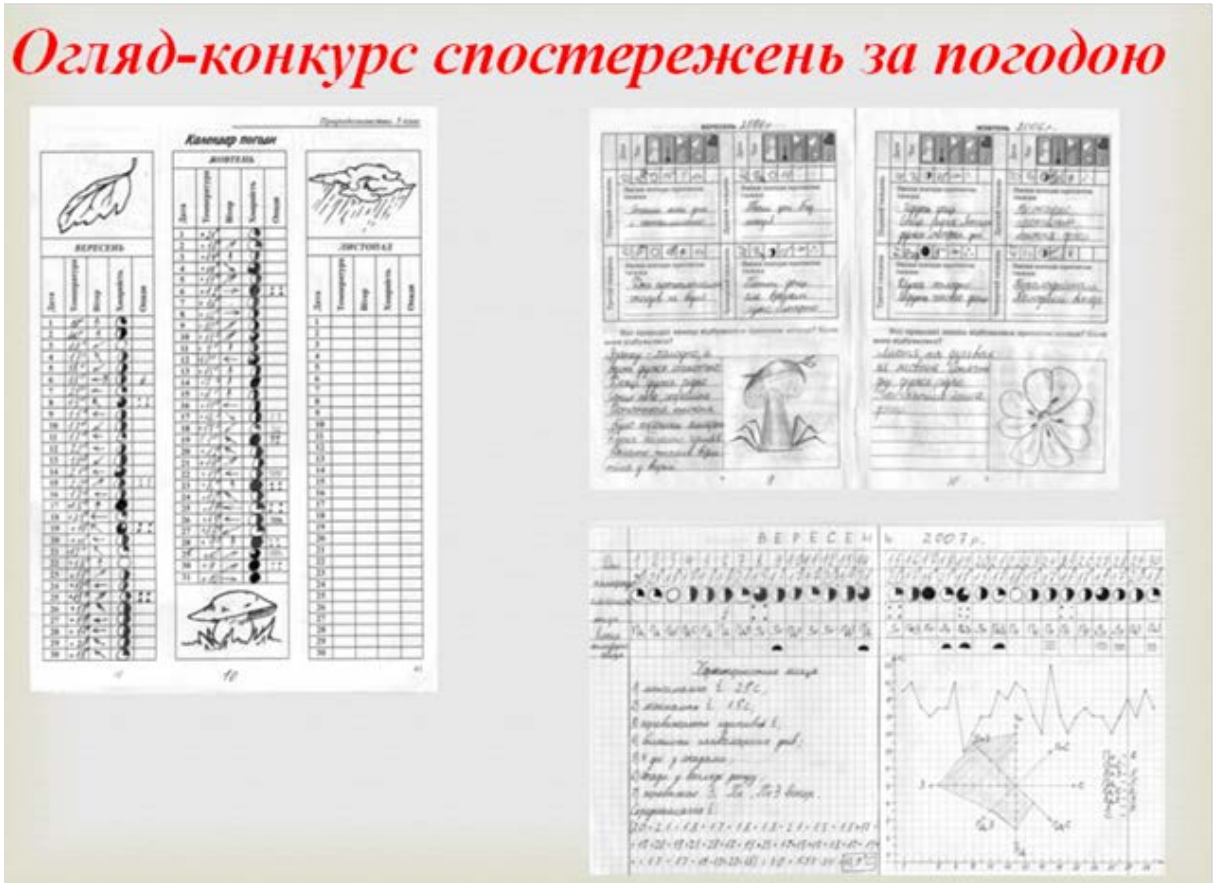

Рис. 1 Кращі щоденники спостережень учнів 4, 5, 6 класів

Робота з формування дослідницьких умінь школярів ведеться поетапно, з урахуванням рівня освіченості, вікових і психологічних особливостей. Зокрема в 5-6 класах це вимагає організації уроків, побудованих на інтересі, характер мотивації якого формують емоційні чинники; у 7-8 класах – проблемно-пошукових з навчально-пізнавальною мотивацією (створення ситуації новизни, опори на життєвий досвід, відчуття успіху в навчанні), а в 9-11 класах – творчих, зі зміною мотивації на соціально-практичну (показ суспільної й особистісної значущості учнів, заохочення до сумлінного виконання обов'язків, оперативний контроль).

Щоб шлях пізнання не був важким для п'ятикласників, пропонується матеріал, суть якого дитина не тільки зрозуміє, а й відчує, змоделює, виконає практично. Виконуючи дослідження за темами «Робота дощового черв'яка», «Визначення оптимальних умов проростання насіння квасолі», «Мій домашній улюбленець»

https://www.facebook.com/profile/100022606847239/search/?q=%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%20%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD учні мають можливість демонструвати практичні результати власної діяльності та знаходять застосування набутих знань у практичному житті.

Учитель створює невеликі завдання дослідницького характеру (Рис. 2), до виконання яких учень мав би можливість залучити батьків та інших членів родини. Також, учні з задоволенням виконують вдома невеликі досліди та експерименти, результатами яких охоче діляться на уроках. Особливою умовою такої роботи є опис або малюнок досліду у робочому зошиті та зафіксований результат роботи.

Рис. 2 – Урок природознавства, 5 клас
(з публікації у соціальній мережі Facebook)

Учні даної вікової групи мають прагнення до оприлюднення власних досягнень, тому для них є важливим етапом — презентація власних досліджень. Науковість даних досліджень не дає необхідного об'єму інформації для проведення загальношкільної конференції. Зручною формою представлення результатів пошукової та дослідницької діяльності буде викладення робіт учнів на шкільний Інтернет-сайт, а також проведення «фотовернісажів», на яких учнівські роботи будуть представлені у вигляді фотоколажів на певну тематику.

Учні 5-6 класів, які активно беруть участь у виконанні завдань дослідницького характеру, швидко набувають навички, необхідні для проведення більш тривалих експериментів. Тому, у II семестрі навчального року розпочинаємо тривалий експеримент-спостереження за живими організмами та їх середовищем існування. Подібні дослідження можливо проводити, спостерігаючи за кімнатними рослинами та свійськими тваринами.

Також, доцільним є продовження дослідницької роботи з метеорології. Завдання, що ставить вчитель перед учнями середньої ланки школи, доповнюються аналітичними та порівняльними дослідженнями, що базуються на власних спостереженнях учнів. Процес ведення спостережень набуває при цьому практичного значення, а учні досліджують можливість складання елементів прогнозу погоди.

Вивчаючи тему «Атмосфера», необхідно організувати екскурсію учнів на метеостанцію (Рис. 3), для ознайомлення з науково-професійною діяльністю у спостереженні за погодою та значенні даного виду роботи у господарстві країни.

Рис. 3 – Екскурсія учнів 6 класу на Канівську метеостанцію

Набута інформація надає навчально-дослідницькій метеорологічній діяльності значущості та пов'язує процес навчання з реальним життям.

Учні 7-8 класів під час виконання інтегрованих завдань, застосовують реконструктивно-утворюючі методи, набувають уміння описувати об'єкт чи

явище у причинно-наслідковому контексті, зв'язках і залежностях; логічно осмислювати, синхронізувати, співставляти знайдений і досліджений матеріал тощо. Наприклад, восьмикласники розглядають процеси і явища в природно-територіальному комплексі України, вчаться користуватися раніше здобутими знаннями для аналізу та систематизації інформації про природу, виробляють навички і прийоми аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, які сьогодні необхідні дослідникові. Так, на початку вивчення курсу «Фізична географія України» перед восьмикласниками ставляться завдання творчого характеру, над якими вони працюватимуть протягом року, наприклад: дослідіть і проаналізуйте природні умови і ресурси України, дайте їм господарську оцінку, визначте їх роль у розбудові економіки незалежної держави; доведіть конкретними прикладами, що порушення географічних законів призводить до появи цілого комплексу екологічних проблем.

Таку організацію пізнавальної діяльності можна вважати активно-розвиваючою, тому що вона ставить учня в умови, які викликають у нього внутрішню потребу в знаннях і прагнення їх одержати. Саме на цьому етапі навчання, на мою думку, учні відчувають необхідність у STEM-освіті, адже досліджуючи проблеми географічного характеру, потребують міцних знань з математики, інформатики, біології, хімії, фізики, які дають можливість успішно досягти поставленої мети.

Для підготовки дітей до формування своїх пошуково-дослідницьких робіт від постановки проблеми до їх оформлення і захисту, я користуюсь проєктною методикою, яка набуває масштабного втілення у старшій ланці школи.

Дослідницькі проєкти мають структуру наближену до справжніх наукових досліджень. Вони передбачають аргументацію актуальності теми, визначення проблеми, предмета, об'єкта, цілей і завдань дослідження. Обов'язкове висунення гіпотези дослідження, позначення методів дослідження й проведення експерименту. Закінчується проєкт обговоренням і оформленням результатів, формулюванням висновків і позначенням проблем на подальшу перспективу дослідження.

Подібний вид дослідницької діяльності мав логічне продовження під час літньої практики, коли учні 8-х класів використовують набуті знання, беруть участь у вивченні особливостей природного комплексу Канівського природного заповідника. Декілька літніх занять проводяться співробітниками метеомайданчика та метеорологом заповідника.

Особливою формою науково-дослідницької діяльності є здійснення міжнародних проєктів, що передбачають тісну співпрацю учнів різних країн. У 2017-18 навчальному році група учнів 9 класу брала участь у проєкті «Наша спільна екосправа», що здійснювався за програмою «Переміни в регіоні» RITA польським фондом Освіта і Демократія.

Метою проєкту було формування та розвиток співпраці молодого покоління країн Польщі та України у створенні безпечного екологічного майбутнього, збереженні оточуючого середовища та вихованні екологічно свідомої молоді;

формування в учнів уявлення про глобальність екологічних проблем та пошук спільних шляхів їх вирішення; розвиток мультикультурного спілкування та умінь використання іноземної мови.

Проєкт передбачав створення спільного польсько-українського екологічного клубу. 10 учнів з України та 10 учнів з Польщі співпрацювали з заповідниками, розташованими на території їх місцевостей, та обмінювались набутим досвідом у вирішенні екологічних проблем. У ході співпраці щомісячно двома мовами (українською та англійською) випускалися інформаційні бюлетені «Екологічний вісник». Також члени екологічних клубів обох країн проводили роз'яснювальну роботу для учнів шкіл та мешканців міста у вигляді: уроків-ековистав для учнів молодших класів, екологічних екскурсій, екологічних флешмобів, а також допомагали в роботі працівникам природничого заповідника.

Повна інформація про діяльність учнів викладалась у Інтернет-мережі Facebook група Ecoclub «Green Kaniv»

https://www.facebook.com/groups/1632280497061695/ . Адміністрування та інформаційне наповнення Інтернет-сторінки покладалось на учнів.

Учні обох країн набули первинного досвіду міжнародної співпраці та великий практичний досвід у екологічній, просвітницькій, інформаційній діяльності.

Деякі теми, що цікавлять учнів старших класів мають великий об'єм та різні напрямки дослідження. Вчителю необхідно розділити тему на декілька індивідуальних досліджень та зробити спільну презентацію дослідницької діяльності у формі навчальної конференції або уроку-семінару. Так, учні 11 класу проводили індивідуальні теоретичні дослідження за темами: «Використання біологічних ресурсів Світового океану», «Чи є вода невичерпним ресурсом?», «Використання енергії Світового океану — шлях подолання енергетичної кризи» та представили результати власних досліджень під час проведення уроку-семінару «Майбутнє пов'язано з водою».

Проведення дослідницької роботи в 10-11 класах спрямовує учнів на вибір майбутньої професії. Даний вид діяльності передбачає співпрацю з співробітниками профільних установ та науковими працівниками з подальшим представленням та захистом дослідницької роботи.

Так, учень 11 класу Горбатенко Владислав протягом тривалого часу вивчав туристичну систему України з метою виявлення гальмівних процесів та механізмів, що заважають розвитку туристичної діяльності. Вивчивши шляхи взаємодії держави та приватного туристичного бізнесу у провідних країнах світу, він розробив власну модель організації туристичної діяльності в Україні. Дослідження учня

здійснювались у співпраці з вчителем географії та директором Канівської філії Східноєвропейського університету економіки і менеджменту Кучеренко Р. А. Дана дослідницька робота була представлена на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу «Новітній інтелект України», де здобула ІІ місце.

Займаючись дослідницькою діяльністю учні старших класів використовують власний життєвий досвід природодослідника та туриста. Більшість учнів обирає теми для дослідження, які зацікавили їх у реальному житті, які мають значення для подальшої позашкільної діяльності. Зокрема, 9 учнів 11 класу презентували власні дослідницькі роботи під загальною спільною назвою «Знайомство з Європою». У роботах були представлені комплексні характеристики країн Польща, Німеччина, Австрія, Чехія. Учні поєднували теоретичні знання з власними враженнями від відвідування однієї з країн, розкривали особливості європейської соціальної культури та європейські життєві цінності, з якими мали можливість ознайомитись під час подорожей, порівнювали особливості суспільного життя українців та громадян Євросоюзу.

Наведені приклади освітніх технологій дають можливість систематично залучати школярів до пошукової та дослідницької діяльності. Відбувається активний розвиток учнівської творчості: домінує позитивна мотивація творчої діяльності, усвідомлення значення творчих потреб, мотивів, цілей як провідник у розвитку та життєдіяльності; відбувається формування творчих рис характеру; активізується розвиток творчих якостей інтелекту; формується творча самосвідомість, що виявляється у самопізнанні, самооцінці, самоорганізації, прагненні до самореалізації та самовдосконалення; триває постійне зростання потенціалу творчої діяльності – бажання систематично здобувати нові знання, уміння, навички, творчо їх використовувати, досліджувати, експериментувати. Вчитель, який впроваджує STEM-технології в освітній процес, створює людину нового покоління, яка має гнучкий розум та легко адаптується до мінливого середовища, креативно мислить і вільно застосовує набуті знання у повсякденному житті. Саме це і є метою впровадження STEM-технологій в освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туров М. Винахідництво починається зі школи [Аналіз н форм.-метод. Забезп. Винахідн. Діяльн.] / Микола Туров // Освіта України. – 2003. – 8 лип. (N 50/51). – С. 9.
2. https://imzo.gov.ua/stem-osvita/
3. https://life.pravda.com.ua/columns/2019/03/26/236224/
4. http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/4805/1/Puhach_Kornus_Practical_Implementation.pdf
5. https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-stem-osviti-na-urokah-geografii-perevagi-ta-nedoliki-stem-osviti-189592.html

Воробйова Т. В.,
заступник директора
ЗОШ № 9 Покровської міської ради
Донецької області
vtamara597@gmail.com

ПРОГРАМА «ШКІЛЬНИЙ ОЛІМП» (МОДЕЛЬ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ)

Анотація. Одне з перших місць серед найбільш цікавих та загадкових явищ природи посідає дитяча обдарованість. Педагогів завжди хвилюють питання щодо методів діагностики та розвитку учнів, які виявляють ознаки незвичайного інтелекту та випереджають своїх однолітків у творчості. І на сучасному етапі робота з такими учнями є пріоритетним напрямком діяльності кожного навчального закладу, бо неординарна творча особистість спроможна внести свій найбільш корисний внесок у розвиток суспільства, її вміння нестандартно мислити та поводитись, активна позиція сприяє просуванню вперед нового та прогресивного.

Чітко відпрацьована система виявлення дітей з високим загальним рівнем інтелектуального розвитку, з ознаками спеціальної інтелектуальної обдарованості в певній області науки та творчої діяльності, учнів, які не досягли з будь-яких причин успіхів у навчанні, але відзначаються високою пізнавальною активністю, оригінальністю психічного складу, незвичайними інтелектуальними резервами, послідовна робота з ними за певними напрямками допомагають досягати високих результатів у навчанні та розвитку дітей.

Актуальність Програми «Шкільний олімп» визначається соціальними чинниками, за яких необхідно подбати про збереження та розвиток «золотого фонду» країни, який у майбутньому державотворчому процесі українського суспільства займе місце духовної еліти.

Ключові слова: Програма роботи школи з обдарованими учнями; оновлення освітнього процесу; психолого – педагогічний супровід обдарованих; ресурсний розвиток закладу, інтеграція в Всеукраїнський, та міжнародний освітній і науковий простір.

Annotation. Children’s giftedness occupies one of the most important places among the most interesting and mysterious phenomena of nature. Educators are always concerned about methods of diagnosis and development of students who show signs of unusual intelligence and are ahead of their peers in creativity. At the current stage, working with such students is a priority area of every educational institution activity, because an extraordinary creative person is able to make his most useful contribution to the development of society. His ability to think and behave outside the standard, an active position contributes to the advancement of new and progressive things.

A well-developed system for identifying children with high general level of intellectual development, with signs of special intellectual giftedness in a certain field of science and creative activity, students who did not achieve academic success for

any reason, but are distinguished by high cognitive activity, originality of mental composition, unusual intellectual reserves, consistent work with them in certain directions help to achieve high results in education and development of children.

The relevance of the "School Olympus" program is determined by social factors, according to which it is necessary to take care of the preservation and development of the "golden fund" of the country, which will take the place of the spiritual elite in the future state-building process of Ukrainian society.

Key words: School program of work with gifted students; renewal of the educational process; psychological and pedagogical support for the gifted; resource development of the institution; integration into the All-Ukrainian and international educational and scientific space.

Не викликає сумніву, що правильно встановленими, цілими, міцними, безпечними сходами можна кого завгодно вивести на будь-яку висоту.

Я. Коменський

Програма «Шкільний олімп»

Мета:

- модернізація системи роботи з обдарованими учнями, пошук ефективних шляхів та способів виявлення, підтримки та розвитку обдарованості;
- забезпечення можливості творчої самореалізації особистості, її професійного самовизначення у різноманітних видах діяльності відповідно до здібностей та інтересів обдарованих школярів; підвищення професійної компетентності вчителів, їх вмотивованості щодо реалізації проєкту; збагачення освітнього середовища;
- встановлення партнерських відношень із сім'ями учнів, створення умов для взаємодії всіх учасників (стейкхолдерів) освітнього процесу.

Завдання:

- сформувати та вдосконалити в учнів вміння вчитися як базисної здібності до саморозвитку дитини;
- розвити творче та логічне мислення, загальну ерудицію дітей, інформаційну компетентність;
- вивчити інтереси та потреби обдарованих дітей,
- створити систему основної та додаткової освіти;
- здійснити системний моніторинг;
- запровадити обмін цікавими методичними знахідками, передовий учительський досвід роботи з обдарованими.

Розділ І.
Основні напрямки у роботі з обдарованими учнями

№	Найменування напрямків роботи	Зміст
1	Удосконалення системи управління роботою навчального закладу із обдарованими учнями	- Збагачення освітнього середовища (визначення суб'єктів системи роботи); - створення банку даних обдарованих учнів; - пропагування інтелектуальних цінностей та підвищення авторитету знань; - визначення векторів інтелектуального та творчого розвитку дитини; - організація діяльності щодо розвитку обдарованості (педрада, ШМО, відповідальна особа, психолог, педагог, обдарована дитина, батьки), - координація інноваційної дослідницько-пошукової діяльності педагогів закладу щодо реалізації проєкту; - забезпечення експертизи шкільного навчально-дидактичного контенту (створення динамічних експертних груп); - системний моніторинг динаміки розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів; - безперервне навчання педагогів, накопичення досвіду роботи з даної проблеми, створення нових форм та ефективних методик розвитку творчих здібностей школярів; - проведення експертизи наявної шкільної правової бази, спрямованої на соціально-педагогічну підтримку обдарованих дітей з метою внесення змін; - організація роботи з батьками обдарованих дітей з метою підвищення їх психолого-педагогічної компетенції.
2	Удосконален-ня психолого-методичного супроводу обдарованої дитини	- Упровадження системи наставництва; - безперервний соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини; - діагностико-прогностична робота, виявлення дитячої обдарованості на ранніх етапах навчання; - упровадження освітнього та науково-дослідницького компонентів, новітніх форм конкурентної взаємодії; - використання ефективних технологій навчання, розповсюдження серед колег освітніх інновацій в роботі з обдарованими учнями.
3	Оновлення освітнього процесу	- Активне впровадження змішаного, дистанційного навчання; - широке використання навчально-інформаційних ресурсів, веб-сервісів; - втілення інтегрованого навчання, STEM – освіти; - застосування інноваційних форм та методів роботи, які сприяють розвитку самореалізації та професійному визначенню відповідно до задатків, здібностей, інтересів дітей.

№	Найменування напрямків роботи	Зміст
4	Розробка методичного інструментарію у процесі роботи із обдарованими учнями	- Створення групових та індивідуальних освітніх траєкторій учнів; - здійснення ефективного тьюторського супроводу обдарованих та здібних учнів; - формування самовизначеної навчальної діяльності, заснованої на вдосконаленні власних навичок учіння (хьютагогіка).
5	Ресурсний розвиток навчального закладу, залучення до освітньої діяльності стейкхолдерів	- Зв'язок з вищими навчальними закладами, організаціями, структурами, які займаються пропагуванням знань, інтелектуальним та творчим розвитком особистості; - залучення дітей до обласної очно-заочної школи «Юний дослідник»; - якісний супровід членів шкільного наукового товариства шляхом використання індивідуального підходу та дистанційної освіти; - співпраця із громадою міста.
6	Інтеграція в Всеукраїнський, та міжнародний освітній і науковий простір	- Розширення освітнього простору засобами ІКТ; - акумулювання результатів освітньої діяльності; - створення умов для випереджального розвитку особистості.

Розділ ІІ.
Принципи успішної роботи з обдарованими учнями:

- комплексність та координація;
- єдність поставлених завдань
- безперервний та систематичний розвиток освітнього процесу;
- гуманізм у міжособистісних відношеннях;
- науковість та інтегрованість;
- інтеграція інтелектуального, морального, естетичного, фізичного розвитку; вільний вибір учнями додаткових освітніх послуг;
- **варіативність,** визнання правомірності різних шляхів реалізації єдиної мети і завдань шкільної освіти на основі застосування різних педагогічних систем і технологій.
- **демократичність;**
- **поєднання національного і загальнолюдського;**
- зацікавленість у результаті всіх суб'єктів діяльності з реалізації проєкта.

Розділ ІІІ
Організація та зміст освітнього процесу

Найменування напрямків роботи	Початкова школа	Основна школа	Старша школа	Відповідальний	Термін
І етап. Організаційний					
І. Удосконалення системи управління роботою навчального закладу із обдар. учнями	1.Вивчення науково-методичної літератури з проблеми. 2.Аналіз стану роботи з обдарованими учнями, розробка інструментарію, нормативно – методичної бази. 3.Створення та впровадження системи діагностики обдарованості дитини. 4.Індивідуальні співбесіди та консультації з учителями та батьками. 5. Здійснення моніторингу якості освіти.			**Заступник директора з НВР, практичний психолог**	**2021-2022н.р.**
	6.Навчання батьків на зборах, спеціальних заходах.	6.Круглий стіл «Обдаровані діти та родина». Установлення партн. відношень із сім'ями учнів.	6.Круглий стіл «Обдаровані діти та родина: проблеми, пошуки, передовий педагогічний досвід».		
ІІ.Удосконалення психолого-методичного супроводу обдарова-ної дитини	1.Врахування успіхів в навчанні, художній, творчій, фізичній діял. 2. Виявлення можливостей учнів у різноманітних сферах урочної та позаурочної діяльності. 3. Спостереження за дитиною, вивчення її психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мисл.	1.Індивідуальне оцінювання пізнавальних, творчих можливостей та здібностей через різноманітні види діяльності: навчальної, позакласної. 2.Налаштування учнів на безперервне навчання, самоцінність процесу пізнання. 3.Поступовий перехід до навчання ідеям, способам, методам, які пробуджують до самостійної роботи, орієнтування на подальше самовдосконалення та самоосвіту.	1.Формування соціально-адаптованої особистості, чітке визначення комунікативного поля. 2.Переорієнтація домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією системи знань, умінь, навичок до створення умов для комплексу компетенцій, які розглядаються як спроможність людини реалізувати свої замисли в умовах багатофакторного комунікаційного простору. 3.Психолого-педагогічний консиліум.	**Заступник директора з НВР, учителі, класні керівники, практичний психолог**	**2021-2021н.р.**
	4.Проведення марафону «Інтелект. Талант. Духовність»				
ІІІ.Оновлення	1.Формування груп учнів з приблизно однаковим рівнем інтелектуального	1.Запровадження індивідуального та диференційованого підходу до навчання учнів.	1.Розвиток проектних, дослідницьких навичок, самовизначення старшокласників	**Заступник директора з НВР,**	**2021-2021н.р.**

освітнього процесу	розвитку, упровадження диференційованого навчання. 2.Організація самостійної роботи учнів.	2.Змішане навчання учнів з високим рівнем інтелектуального розвитку. Організація самостійної роботи учнів, орієнтування на подальше самовдосконалення та самоосвіту.	у відношенні головного напрямку власної діяльності (профільні класи) 2.Самостійна науково-дослідницька діяльність учнів	**психолог, учителі**	
	3.Організація позакласної навчальної роботи з використанням матеріально-технічної бази школи.				
V.Розробка методичного інструментарію у процесі роботи із обдар.учн.	1.Розробка рекомендацій для роботи учнів з книгою.	1.Вивчення методів змішаного навчання, формування учнівських навичок змішаного навчання.	1.Вибір та розробка програм факультативних курсів, клубів за інтересами.	**Заступник директора з НВР, психолог, учителі**	**2021-2021н.р.**
	2.Розробка рекомендацій для роботи учителя з групами учнів, Положень про організацію позакласної навчальної роботи. 3.Організація позакласної навчальної роботи.				
V.Ресурсний розвит. закладу, залучення до освітн. діял. стейкхолдерів	1.Удосконалення роботи І, ІІ, ІІІ підрозділів ШНТУ (шкільного наукового товариства учнів) «Шанс». 2. STEM – освіта.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2021-2021н.р.**
	3.Співпраця з бібліотекою.	3.Співпраця з міськими підприємствами, установами.	**3.Співпраця з ДонНТУ та іншими вищими навчальними закладами України.**		
VI. Інтеграція у Всеукр., та між народний освітній і науковий простір	1.Створення ситуації успіху у навчанні та саморозвитку молодших школярів. 2.**Проєктна діял. учнів.**	**1.** Створення ситуації успіху у навчанні та саморозвитку учнів. 2.Розкриття значення самовдоскон., відповідальності за результат навчальної діяльності.	**1.** Сприяння самовдосконаленню дітей, відповідальності за результат їх навчальної діяльності. 2. **Проєктна діяльність учнів та вчителів.**	**Заступник директора з НВР, учителі**	**2021-2021н.р.**
	3.Залучення учнів до участі у конкурсах на міському, обласному, Всеукраїнському рівнях. 4.Залучення учнів до роботи в ШНТУ.				
ІІ етап. Прогностичний					
І.Удосконалення системи управління роботою навчального	1. Упровадження системи діагностики обдарованості дитини. 2. Організація постійно діючих семінарів для педагогів, які працюють над реалізацією проєкту. 3. Проведення теоретичних та практичних семінарів для батьків, або інших методичних заходів. 4. Відпрацювання системи стимулювання та заохочення. 5. Індивідуальні співбесіди та консультації з учителями та батьками.			**Заступник директора з НВР, практичний психолог**	**2022-2023н.р.**

закладу із обдар. учнями	6.Спостереження за учнями, які виявляють високий потенціал.				
ІІ.Удосконалення психолого-методичного супроводу обдарованої дитини	**1.Розробка методичного супроводу обдарованих дітей (навчальна й позакласна навчальна діяльність).** **2.** Позакласна навчальна діяльність в рамках предметних днів, тижнів, декадників. 3. Проведення шкільного марафону «Інтелект. Талант. Духовність». 4. Спостереження за дитиною, вивчення її психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення. 5.Індивідуальне оцінювання пізнавальних, творчих можливостей та здібностей через різноманітні види діяльності.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2022-2023н.р.**
		5.Налаштування учнів на безперервне навчання, самоцінність процесу пізнання. 6.Стимулювання самостійної роботи учнів, орієнтування на подальше самовдосконалення та самоосвіту.	4.Формування соціально-адаптованої особистості, чітке визначення комунікативного поля. 5.Переорієнтація домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією системи знань, умінь, навичок до створення умов для комплексу компетенцій, які розглядаються як спроможність реалізувати свої замисли в умовах багатофакт. комунік. простору.		
ІІІ.Оновлення освітнього процесу	1.Індивідуальна робота з обдарованими через упровадження елементів дистанційної освіти. 2.Широке використання сучасних ІКТ, застосування інтегрованого навчання.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2022-2023н.р.**
IV. Розробка методичного інструментарію у процесі роботи із обдар. учнями	**1. У**досконалення методів та прийомів навчання обдарованих дітей. **Побудова індивідуальної освітньої траєкторії.** **2.Участь у педагогічних конкурсах з проблеми.** **3.** Проведення марафону «Інтелект. Талант. Духовність».			**Заступник директора з НВР, психолог, учителі**	**2022-2023н.р.**
		4. Вдосконалення допрофільної осв.	**4.Вдосконалення профільної освіти.**		
V.Ресурсний розв.навч.	1.Удосконалення роботи І, ІІ, ІІІ підрозділів ШНТУ «Шанс». 2. STEM – освіта.			**Заступник директора з**	**2022-2023н.р.**

закладу, залучення до осв.діяльності стейкхолдерів	3.Співпраця з бібліотекою.	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник».	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник». **Співпраця з ДонНТУ та іншими вищими навч. закладами України.**	**НВР, учителі**	
VI.Інтеграція у Всеукр. та міжнародний освітній і наук. простір	**1.** Створення ситуації успіху у навчанні та саморозвитку школярів, розкриття значення самовдосконалення, відповідальності за результат навчальної діяльності. 2.**Залучення учнів до участі у конкурсах на міському, обласному, Всеукраїнському рівнях.** **3.Проєктна діяльність учнів та вчителів.**			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2022-2023н.р.**
ІІІ етап. Організаційно-практичний					
І.Удосконалення системи управління роботою навчального закладу із обдарованими учнями	1.Проведення тренінгів та семінарів для педагогів і батьків. 2.Забезпечення необхідного рівня психологічного комфорту, мотивації навчання обдарованих. 3. Здійснення моніторингу якості освіти. 4.Створення проєктів та програм для роботи з обдарованими учнями, друк методичних матеріалів. 5.Упровадження інтегрованих форм навчання. 6.Поступове перетворення школи у більш відкритий навчальний заклад, готовий до діалогу, міжособистісного спілкування, широкої соціальної взаємодії.			**Заступник директора з НВР, практичний психолог**	**2023-2024н.р.**
ІІ.Удосконалення психолого-метод. супроводу обдар. дитини	**1.Розробка методичного супроводу обдарованих дітей.** **2.** Позакласна навчальна діяльність в рамках предметних днів, тижнів, декадників. 3.Вдосконалення нормативно – правової бази шкільного проєкту.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2023-2024н.р.**
ІІІ.Оновлення освітнього процесу	1.Індивідуальна робота з обдарованими через впровадження елементів дистанційної освіти. 2.Широке використання сучасних ІКТ. 3.Застосування інтегрованого навчання. 4.Розробка та друк кращих збірок методичних матеріалів.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2023-2024н.р.**
ІV.Розробка методичного інструмента-	**1.Розробка методичного супроводу обдарованих дітей. Побудова індивідуальної освітньої траєкторії.** **2.Участь у педагогічних конкурсах з проблеми.** **3.Вдосконалення профільної освіти.**			**Заступник директора, психолог, учителі**	**2023-2024н.р.**

рію у процесі роб. із обдар.	**3.Урізноманітнення методів та форм позакласної навчальної роботи.**				
V.Ресурний розвиток закладу, залучення до освітньої діяльності стейкхолдерів	1.Удосконалення роботи І, ІІ, ІІІ підрозділів ШНТУ «Шанс». 2. STEM – освіта.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2023-2024н.р.**
	3.Співпраця з бібліотекою.	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник».	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник». **Співпраця з ДонНТУ та іншими вищими навчальними закл. України.**		
VI.Інтеграція у Всеукр. та міжнародний освітній і наук. простір	**1.** Створення ситуації успіху у навчанні та саморозвитку школярів, розкриття значення самовдосконалення, відповідальності за результат навчальної діяльності. 2.**Залучення учнів до участі у конкурсах на міському, обласному, Всеукраїнському рівнях.** **3.Проєктна діяльність учнів та вчителів.** **4. Залучення учнів до роботи в ШНТУ.**			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2023-2024н.р.**
IV етап. Практично-узагальнюючий					
І.Удосконалення системи управління роботою навчального закладу із обдарованими учнями	**1.Аналіз результатів діяльності з проблеми.** 2.Удосконалення інтегрованих форм навчання обдарованих учнів. 4.Розвиток здібностей та творчого потенціалу обдарованих учнів на основі традицій школи, системно – діяльнісного підходу та інтеграції урочної та позаурочної діяльності у освітньому процесі.			**Заступник директора з НВР, практичний психолог**	**2024-2025н.р.**
ІІ.Удосконалення психолого-методичного супроводу обдарованої дитини	1.Вдосконалення соціально-психологічних компетенцій школярів. 2.Складання електронної карти індивідуального розвитку кожного здібного та обдарованого учня. 3.Надання допомоги учням у самовизначенні та самореалізації учнів. 4. Моніторинг результативності у роботі з обдарованими. 5.Проведення марафону «Інтелект. Талант. Духовність» 6.Вдосконалення нормативно – правової бази шкільного проєкту			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2024-2025н.р.**

III.Оновлення освітнього процесу	1.Індивідуальна робота з обдарованими через впровадження елементів дистанційної освіти. 2.Широке використання сучасних ІКТ. 3.Застосування інтегрованого навчання. 4.Упровадження змішаного навчання.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2024-2025н.р.**
IV.Розробка методичного інструментарію у процесі роботи із обдар. учнями	**1.Вдосконалення методичного супроводу обдарованих дітей. Побудова індивідуальної освітньої траєкторії.** **2. Участь учнів у різноманітних конкурсах, олімпіадах.** **3.Участь у педагогічних конкурсах з проблеми.** **4.Урізноманітнення методів та форм позакласної навчальної роботи.**			**Заступник директора з НВР, психолог, учителі**	**2024-2025н.р.**
V.Ресурсний розвиток закладу, залучення до освітньої діяльності стейкхолдерів	1.Удосконалення роботи І, ІІ, ІІІ підрозділів ШНТУ «Шанс». 2. STEM – освіта.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2024-2025н.р.**
	3.Співпраця з бібліотекою.	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник».	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник». **Співпраця з ДонНТУ та іншими вищими навчальними закладами України.**		
VI.Інтеграція у Всеукр. та міжнародний освітній і наук. простір	**1.** Створення ситуації успіху у навчанні та саморозвитку школярів, розкриття значення самовдосконалення, відповідальності за результат навчальної діяльності. 2.**Залучення учнів до участі у конкурсах на міському, обласному, Всеукраїнському рівнях.** **3.Проєктна діяльність учнів та вчителів.** **4. Залучення учнів до роботи в ШНТУ.**			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2024-2025н.р.**
V етап. Узагальнюючий					
I.Удосконалення системи управління роботою навчального закладу із обдар. учнями	1.Узагальнення досвіду школи із обдарованими дітьми детьми. Виявлення проблем у реалізації проєкту, визначення подальших напрямків колекційного характеру. 2.Проведення засідання педагогічної ради (конференція) «Проблеми, досвід та перспективи роботи педагогічного колективу з обдарованими дітьми». 3.Друк рекомендацій та інших методичних матеріалів з досвіду роботи. 4.Проведення майстер-класів, семінарів, інших форм методичної роботи на рівні міста, області тощо.			**Заступник директора з НВР, практичний психолог**	**2025-2026н.р.**

II.Удоскон. психолого-метод. супров. обдар. дитини	1.Аналіз електронних карт індивідуального розвитку здібних та обдарованих учнів. 2.Надання допомоги учням у самовизначенні та самореалізації учнів. 3. Моніторинг результативності у роботі з обдарованими. Підбиття підсумків роботи. 4.Удосконалення методики викладання навчальних дисциплін, інтеграції навального матеріалу.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2025-2026н.р.**
III.Оновлення освітнього процесу	1.Індивідуальна робота з обдарованими через впровадження елементів дистанційної освіти. 2.Широке використання сучасних ІКТ. 3.Застосування інтегрованого навчання. 4.Упровадження змішаного навчання. 5.Запровадження авторського методичного матеріалу. Розповсюдження досвіду роботи з проблеми.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2025-2026н.р.**
IV.Розробка методичного інструментарію у процесі роботи із обдарованими учнями	**1.Удосконалення методичного супроводу обдарованих дітей.** **2.Участь учнів у різноманітних конкурсах, олімпіадах.** **3.Участь у педагогічних конкурсах з проблеми.** **4.Урізноманітнення методів та форм позакласної навчальної роботи.** 5.Розвиток здібностей та творчого потенціалу обдарованих учнів на основі традицій школи, системно – діяльнісного підходу та інтеграції урочної та позаурочної діяльності у освітньому процесі.			**Заступник директора з НВР, психолог, учителі**	**2025-2026н.р.**
V.Ресурсний розвиток навчального закладу, залучення до осв.діяльності стейкхолдерів	1.Удосконалення роботи І, ІІ, ІІІ підрозділів ШНТУ «Шанс». 2. STEM – освіта.			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2025-2026н.р.**
	3.Співпраця з бібліотекою.	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник». Аналіз результативності співпраці.	3.Залучення учнів до участі у очно-заочній школі «Юний дослідник». **Співпраця з ДонНТУ та іншими вищ. навч. закл. України. Аналіз результат.**		
VI.Інтеграція у Всеукр. та міжнародний освітній і наук. простір	**1.** Сприяння самовдосконаленню учнів, їх відповідальному ставленню до навчальної діяльності. 2.**Залучення учнів до участі у конкурсах на міському, обласному, Всеукраїнському рівнях.** **3.Проєктна діяльність учнів та вчителів.** **4. Залучення учнів до роботи в ШНТУ. Аналіз діяльності ШНТУ за п’ять років.**			**Заступник директора з НВР, учителі**	**2025-2026н.р.**

Розділ IV
Очікувані результати

- Вдосконалення системи роботи з обдарованими учнями;
- розробка і впровадження механізму пошуку і відбору обдарованої молоді;
- впровадження сучасних педагогічних та інформаційних технологій;
- забезпечення наступності у роботі початкової, основної та старшої школи;
- підвищення професійної майстерності педагогів, накопичення перспективного досвіду роботи з обдарованими учнями;
- підвищення якості освіти;
- створення системи морального заохочення обдарованій молоді до науково-дослідницької діяльності;
- виховання цілеспрямованої особистості, збереження традицій і досвіду педагогічного колективу школи.
- творча самореалізація випускників школи;
- динаміка розвитку творчого потенціалу учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлютенков Є.М. Мистецтво управління школою. – Х.: Вид. група «Основа», 2011.- 320с.
2. Мармаза О.І. Проєктний підхід до управління навчальним закладом. – Х.: Вид. група «Основа», 2003.- 79с.

Гальченко М. С.,
доктор філософських наук, директор
Інституту обдарованої дитини НАПН України

ПОТЕНЦІАЛ ОБДАРОВАНОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ТВОРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ УКРАЇНИ

Логіка розвитку подій, які відбуваються сьогодні в Україні і у світі через брутальну агресію Росії показує – таким, як раніше, життя ніколи вже не буде. Війна, всупереч сподіванням ворога, об’єднала українців в єдиний народ, як ніколи підкреслила і посилила основні риси національної ідентичності, показала нашу силу і мужність. Одночасно виявила ті нагальні проблеми, які потребують конкретного вирішення – насамперед відбудови і розбудови нової України, остаточно очищеної від авгієвих конюшень радянсько-російського минулого.

В цій ситуації як ніколи зростає роль і значення обдарованих, творчих особистостей. Історія показує, що саме такого типу люди були локомотивом прогресу, саме вони своїми талантами розбудовували основи цивілізації – починаючи від єгипетських пірамід і закінчуючи комп’ютером. Однак обдарованість так просто не з’являється. Головна проблема завжди полягала у

виявленні того чи іншого напрямку потенціалу обдарованості. Якби Моцарта з дитинства, попри його схильність до музики і музичної творчості, вчили математиці, то навряд би він став великим математиком. А великим музикантом його зробило те, що він пішов за покликом своєї обдарованості.

Виявлення обдарованості – це те, що Григорій Сковорода називав «сродною» працею. Гармонія людського буття, – вважав український філософ, – залежить від додержання кожним принципу «сродної» праці. Його суть полягає в наступному: щастя людини залежить не від специфіки діяльності або від розмірів ролі, яку вона виконує в суспільстві. А від відповідності діяльності та соціальної ролі її внутрішнім здібностям. Що і дає можливість як найкраще виконати своє призначення в світі. [3, с. 218].

Принцип «сродності», отже, є принципом відповідності тому вищому, розумному і справедливому началу, що визначає сенс людського буття. По суті цей принцип є умовою та способом реалізації обдарованості. «Закон «сродності», впевнений Григорій Сковорода, не знає винятків. У кожної людини є нахил до «сродної» собі справи. Ця «сродність», або обдарованість в нашій інтерпретації, і є виявом в людини вічного, або, як говорять, «іскри Божої». Філософ говорить про «сродність» до натурального господарства, («хлєбопашества») тобто селянської діяльності, «сродність до воїнства», «сродність до богослов'я» [1, с. 95]. Тобто «сродність» - це знаходження себе в процесі життєдіяльності, це реалізація своїх здібностей.

В нашому сьогоденні наше завдання полягає у пошуку і виявленні тих аспектів обдарованості, які спрямовують вже дитину на пошук і визначення свого місця – бути інженером, архітектором, педагогом, програмістом тощо. Або воїном, таким, як наші солдати, що показують свій героїзм на основі природної «сродності», тобто кмітливості, мужності, силу духу перемагати сильнішого ворога. Натомість обдарованість, або «сродна» праця, що відповідає нахилам людини, є не лише можливою, а й цілком реально здійсненою. Згода з природною обдарованістю дарує людині «веселість душі», насолоду і душевний спокій. У своїй взаємодії вони приносять людині розвагу і впевненість не своїми наслідками, а самим процесом.

Однак однієї обдарованості, або «сродності», замало. Те, що постає у вигляді «Божої іскри», не може залишатися як щось раз і назавжди дане. Обдарованість вимагає розвитку, доповнення, що означає постійне навчання, постійне самовдосконалення. Сучасна освіта пропонує безліч методів і практик навчання. Але чи можна всі їх використати, включити у вирішення нашої проблеми – розвитку потенціалу, який містить обдарованість в цілому? Очевидно, потрібно знайти алгоритм, який допоможе цілісно вирішувати вказану проблему. Ізраїльський вчений Ю.Н. Харарі на основі аналізу сучасної

педагогіки пропонує школам переключитися на викладання «чотирьох К» – критичного мислення, комунікації, колективної роботи й креативності. Іншими словами, школи мають зробити наголос на загальноцільових життєвих уміннях. Найважливішою з усіх буде здатність адаптуватися до змін, навчатися новому і захищати свою ментальну рівновагу в незнайомих ситуаціях. Щоб відповідати світові, наприклад, через 20 років, потрібно не лише винаходити нові ідеї, а насамперед знову і знову винаходити себе [4, с. 322].

Дана установка заслуговує уваги і не викликає заперечення. Однак обдарованість – це специфічний дар, і тут загальними фразами не обійтися. Враховуючи дану обставину, в Інституті обдарованої дитини сьогодні активно розробляється, поряд з іншими, програма «Філософія для дітей». З нашої точки зору, саме філософія, як показує світовий досвід, в найбільшій мірі сприяє реалізації потенціалу обдарованості в різних аспектах. Важливо починати цю програму зі шкільного віку.

Історія засвідчує це багатьма фактами. Так, вчителем Олександра Македонського був видатний давньогрецький філософ Арістотель. Він говорив, що філософія виникла із людської здатності дивуватися. Власне життя диктує людині питання, відповіді на які не може дати жоден енциклопедичний словник. Наприклад, чи існує Бог, або як потрібно жити, та багато інших смислових питань. Пошук відповідей на них змушують людину постійно думати, міркувати, шукати, творити, конструювати, що, зрештою, приводить до результату – величі людської цивілізації та її досягнень.

Стосовно Олександра Македонського, то не без впливу уроків свого вчителя він розширив межі маленької Греції до величі потужного світу еллінізму. Олександру Македонському приписують слова: «Якщо батьку я вдячний за те, що він подарував мені життя, то Арістотелю за те, що він показав мені цінність і сенс».

Міркування, цілі, завдання, які ставили в своїх системах впродовж історії різні філософи, хочемо ми того чи ні, продовжують і сьогодні керувати нами. Вивчити їх кращі зразки, зрозуміти їх глибинні джерела означає дати можливість стати не лише більш розумним, але і більш вільним.

Незважаючи на те, що завдяки знанню великих ідей та думок філософії ми виграємо в розумінні самих себе та інших людей, варто знати, що вони, ці думки та ідеї, також просто-напросто можуть допомогти нам жити краще і вільніше. Людина філософує не для гри, не через власну амбіційність, не тому, що ми хочемо краще розуміти світ і самих себе. А також і для порятунку себе, від ницості та безглуздого існування. У філософії є все, щоб перемогти паралізуючі наше життя страхи та виклики, і замінити її не може жодна з інших дисциплін.

Програма «Філософія для дітей» розрахована на розвиток критичного мислення, здібностей працювати у групі, вести дискусію, аргументувати власну точку зору, вміння формулювати думки і слухати інших. Метою викладання філософії для дітей, з нашої точки зору, є розвиток потенціалу обдарованості. Тобто розвиток здібностей до навчання, дослідження, формування понятійного та критичного мислення, формування свого «Я».

З часів свого виникнення філософія постає діалогічним способом мислення. Діалогізм філософії забезпечує її рефлексивність. В межах філософського діалогу особистість не просто висловлює свою думку. Одночасно вона аналізує способи і адекватність застосованої аргументації і суть смислового навантаження. Учень вчиться публічно відстоювати власну точку зору, наводити докази та аргументи на її користь, аналізувати їх відображення у критичних питання інших учнів. Подібна діалогічна взаємодія утворює коло дослідників, об'єднаних спільною справою – пізнанням світу і себе. В цьому контексті викладання філософії для дітей поєднує два, здавалося б, різноспрямованих процеси – пізнання навколишнього світу і одночасно самопізнання. Через дискусію учні продукують не тільки нове предметне знання, вони багато дізнаються нового і про самих себе. Тому в філософському діалозі твориться не просто нове знання та нова людина, але й розкриваються її здібності, окреслюється шлях знаходження своєї «сродної» діяльності.

Повертаючись до історії питання, варто пригадати, що діалогічний метод Сократа вперше оформлюється саме як філософський, а пізніше починає використовуватись в системі навчання і освітній діяльності. Вже у Платона пізнання є невіддільним від самопізнання (самосвідомості), котре здійснюється не наодинці, а у взаємодії з іншими. Для стародавніх греків принцип спілкування у прагненні до мудрості (Софії) були невіддільними від впевненості у тому, що зміст нашої душі «спонтанно» проявляється зсередини, а не привноситься ззовні. Філософувати означало для них істотно і первісно «філософувати разом» (συμφιλοσοφετν). Людина стає «мудрою», тобто «повнолітньою» в сенсі розумності, і, відповідно, освіченою, не інакше, як через спілкування, у спілкуванні. Тут розкривається дійсно справжня основа навчання і виховання – людина потребує іншої людини для того, щоб стати людиною [2, с. 8].

Проте варто пам'ятати, що одночасно в античній традиції виникає розрізнення між думкою та гадкою (доксою). Не будь-яке і не просто говоріння здатне закласти основу для філософування. Розмова не тому є розмовою, що під час неї ми дізнаємось про щось нове, а як певна подія нашого життя, як зустріч з чимось раніше невідомим. Причому невідомим не тільки у зовнішньому світі, а і в нас самих. В розмові ми зустрічаємо себе такими, якими ми стаємо під час спілкування. Як показує досвід культури мислення, розмова, розумне слово

здатні перетворювати людину. Розмова, або міркування, якщо вони вдалися, залишає дещо нам, вони залишають дещо в нас, і це «дещо» змінює нас. Таким чином, у філософській розмові головне – це не інформація, а те, що існує під час її процесу – спільність і взаєморозуміння між співрозмовниками. В них кожен залишається для іншого одним і тим самим, адже кожен віднаходить себе в іншому, змінюючи себе по образу іншого. Подібна зверненість утворює спільність, котра здатна змінювати людину та утворює передумови для налагодження спільної думки. А це і є шлях до істини.

В просторі філософії розмова, пошук смислових горизонтів буття, не перетворюється на обмін точками зору за умови уважного зосередження не тільки на собі або на співрозмовнику. Але також і на тих речах, які ми намагаємось зрозуміти, на тих питаннях, які ми хочемо вирішити. У філософії відбувається спроба людини піднятися на рівень всезагального, помислити фундаментальні проблеми буття. Філософія це не мій голос, що протистоїть світу та множині інших голосів, швидше це голос світу, що промовляє себе за допомогою мене [2, с. 9].

Викладання філософії для дітей орієнтується на ті ж самі принципи, що й класична філософська традиція взагалі. Філософуванню, критичному, творчому мисленню неможливо навчити, але цілком можливо навчитися разом із іншими людьми. Філософія для дітей, як і філософія в цілому, розрахована не стільки на ретрансляцію готових знань й інформації, скільки на формування навичок спільної дослідницької діяльності та розвитку творчого мислення. Філософування покликано проблематизувати світ, а не підміняти проблеми правильними відповідями. Запитування себе про сенс і призначення в світі, проблематизація, подив – це те, що є умовою розкриття потенціалу обдарованості.

Як ми вже зазначали, в межах античної традиції сформувалося уявлення про діалогічну, суспільну, або публічну природу людського мислення. Тому філософія постає не справою окремого індивіда, а спільною, і таким чином, суспільною справою. Навіть її метод – сократична діалектика, розрахований на розмову, питання та відповіді, на суперечку, діалог. Вся культура стародавніх греків була розрахована на глядача і слухача. В ній навіть ідеї були тим, що можна було споглядати умоглядно, тобто «розумними очима». Звідси і та роль, яку в давньогрецькому суспільстві відігравало красномовство, риторика. Адже це культура усного, а не письмового слова. Цьому сприяло, крім всього іншого, встановлення у стародавній Греції, а пізніше Римі, прямої рабовласницької демократії, за якої промова набуває важливого політичного значення [2, с. 9-10]. Для сучасної України, яка впевнено і послідовно йде по шляху розбудови демократичних основ життя, потреба в розвитку цивілізаційних основ культури

політичного життя, в якій слово і промова відіграють надзвичайно важливу роль, ця культура має колосальне значення.

Філософія для дітей розгортає такий соціальний простір, в якому домінують демократичні принципи. Демократія тут не удавана, а реальна. Хоча вона не відміняє існування чітких правил ведення й участі в дискусії. Знання, які учень набуває в процесі викладання філософії, одночасно використовуються на практиці. Це дієві знання, які реалізуються як під час філософської дискусії, так і в шкільному житті взагалі. Демократична громадянська освіта через філософію можлива тільки тоді, коли взаємодія вчителя і учнів заснована на демократичних принципах. Саме на основі цих принципів і може бути реалізований потенціал обдарованості, який дійсно постає, як показала історія, колосальним надбанням української нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В.С. Історія української філософії. – К.: Наукова думка, 1997. – 286 с.
2. Ільїн В.В. «Філософія для дітей»: методичні рекомендації. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 36 с.
3. Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / Відп. ред. І.П. Стогній. – К.: ТОВ «Переяслав», 2003. – 716 с.
4. Харарі Ю.Н. 21 урок для 21 століття. – Київ: Форс Україна, 2018. – 416 с.

Ганаба С. О.,
доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
e-mail: sveta_ganaba@uk.net

ІДЕЇ ТРАНСФОРМАТИВНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Освіта в суспільстві кардинальних й постійних трансформаційних змін покликана трансформувати індивіда, а отже, має бути за своїм характером трансформативною. Наголошується, що трансформативна реальність потребує гнучкої, трансфоматівної освіти, зорієнтованої на людину, її особливості та унікальний світ. Йдеться про те, що освіта не має підтягувати індивіда до соціальних запитів й культивувати соціальні зразки у його поведінці та світобаченні. Її стратегічною метою є максимальне наближення до людини, врахування її індивідуальних можливостей, культивування індивідуальності, усвідомлення того, що кожна людина є унікальним світом. Вихідною моделлю в обгрунтуванні трансформативного навчання є образ людини як "можливості бути". Тобто у навчальній діяльності людина не лише пізнає світ крізь призму унікального внутрішнього Я, а й створює, самовибудовує себе.

Ключові слова: особистість, трансформативність, креативність, освіта, розвиток, суспільство.

Education in a society of radical and constant transformational changes is designed to transform an individual, and therefore, it should be transformative in nature. It is emphasized that the transformative reality requires a flexible, transformative education oriented to the person, his or her peculiarities and the unique world. It is about the fact that education should not attract an individual to social demands and cultivate social models in his behavior and worldview. Its strategic goal is to get as close to a person as possible, take into account their individual capabilities, cultivate individuality, and realize that each person is a unique world. The starting model in the justification of transformative learning is the image of a person as an "opportunity to be".

That is, in educational activities, a person not only learns about the world through the prism of a unique inner self, but also creates and self-builds himself.
Key words: personality, transformativeness, creativity, education, development, society.

Освіта є важливим соціальним ресурсом, який транслює досвід минулих епох й створює новий інтелектуальний ресурс. Як релевантний суспільний ресурс вона сприяє соціалізації людини й окреслює нові шляхи розвитку суспільства. Осмислення можливостей й потенціалу освітньої сфери як індикатора й каталізатора суспільних змін потребує пошуку нових світоглядно-ціннісних, теоретично-методологічних, праксеологічних засад тощо розвитку. Орієнтиром у цьому процесі пошуку є визнання освіти інноваційною сферою, яка йде у авангарді суспільних змін, створюючи новий інтелектуальний потенціал й намагаючись ефективно вирішити проблеми суспільного життя. Зауважимо, що ці проблеми пов’язані із особливостями розвитку сучасного світу. Дослідниця Л. Горбунова розглядає сучасність як певний цивілізаційний перехід від звичного й усталеного до плинного й мінливого. Для цієї епохи, на її думку, є характерним безперервне становлення нових, пластичних, “плинних” ризоморфних структур у модусі невизначеності. Як результат, індивід, викинутий тектонічними зрушеннями систем з безпечних і стійких ніш свого існування в термінали “просторів потоків” і “позачасового часу”, змушений відправитися у номадичну подорож самотрансформації завдовжки у власне життя [2, с. 66].

Як наслідок, утверджується індивідуалізована, приватизована версія сучасності, обтяжена переплетінням множинності індивідуальних траєкторій, патернів і відповідальністю за усі вчинки особисто людиною. Людина дедалі більше залежить від себе, від свого вибору і все менше від установок суспільного життя, які руйнуються чи просто не працюють в умовах плинних швидко

змінних реалій. Індивідуальність розглядається як відкритий й незавершений проект ціною у власне життя.

Очевидно, що комплексне й контекстуальне у розумінні суспільного призначення освітньої сфери пов'язано й розуміння людини як складної цілісності. Складна природа людини тому і є складною, що завжди залишається незбагненною до кінця, містить у собі таємницю, нереалізований творчий потенціал, які має вивільнитися у процесі навчання. Розгляд людини як цілісної складності сприяє переосмисленню освітніх практик, спрямовуючи їх, по-перше, на розуміння особистості як реальності, якій притаманні динамізм, постійна рефлексія зі світом. Загалом, це процес, у якому відбувається творення людини самої себе через розкриття й активізацію власних потенційних можливостей; по-друге, на зміцнення її духовних сил.

Єдність та різноманітність не є конкуруючими поняттями, а такими, які доповнюють одне, створюючи самобутність світу людини та її єства. Така людина розглядає світ як сферу пізнавальної та практичної невизначеності, яку необхідно культивувати й оберігати, оскільки редукціонізм та лінійність в освітньому процесі нівелюють унікальність й самобутність. Очевидно, що освіта має стимулювати внутрішній потенціал людини, розширювати простір людських можливостей. Вона розглядається як процес самопізнання, самотворення, самовибудовування середовища та людини. В освітньому просторі складається нова ідентичність людина — людина, яка творить сама себе. Розуміння людини як складної, комунікативної, компетентної, здатної до самотрансформації зумовлює розуміння освіти як простору свободи, у якому суб'єкти навчання отримують можливість вільного самовираження й вільного вибору того, що їх цікавить, визнання самоцінності особистісного досвіду та життєвої практики. Окреслені міркування можуть бути реалізовані у практику освіти за умови вибору й реалізації низки теоретичних підходів та ідей. Складність й багатогранність проблеми потребує комплексного її бачення та вирішення. У межах статті сконцентруємося на розгляді ідей трансформативного навчання.

Метою статті є розгляд ідей трансформативного навчання у розвитку креативного потенціалу людини.

Розглянемо поняття й основні ідеї трансформативного навчання. Один із фундаторів цього напрямку дослідження Дж. Мезіроу пояснює це поняття як процес глибокого, конструктивного та змістовного навчання, який виходить за межі простого отримання знань й підтримує важливі методи, за допомогою яких учні свідомо осмислюють своє життя. За твердженням дослідника, це критичне усвідомлення негласних припущень/очікувань та їх оцінка у відповідності до їх інтерпретації [3, с.58]. Результатом трансформативного навчання є глибинні, фундаментальні зміни у свідомості людини. Вони відбуваються як наслідок

переходу від бездумного й беззаперечного прийняття готової й доступної інформації до рефлексивного та свідомого досвіду навчання. Власне таке навчання сприяє трансформації людини, відкриття нових істин, переосмислення набутого досвіду, пошук у собі нових потенційних можливостей. Трансформативне навчання зумовлює глибокі зміни у наших думках, почуттях, поглядах й переконаннях, поведінці. Йдеться про радикальний зсув свідомості, який назавжди змінює спосіб існування людини у світі.

Релевантність цих ідей полягає у тому, що вони здатні запропонувати нове бачення й, відповідно, розв'язання проблем суспільного життя освітнім ресурсом здебільшого з перспектив майбутнього, а ніж з позиції усталеного досвіду. Трансформативне навчання має декілька вимірів: психологічний (здатність людини до саморефлексії, можливості мислити автономно; людина має думати й відчувати, щоб мати власне значення й інтерпретації); переконливий (процес перетворення, модифікації особистісних цінностей та переконань); поведінковий (зміна людиною свого способу життя, йдеться про переміну певних звичок на основі отриманої інформації). Такий досвід навчання в кінцевому рахунку змінює поведінку людини та впливає на її погляди й вчинки.

Засадничою ідеєю трансформативного навчання є критична рефлексія. Завдяки їй людина здатна розвинути мисленнєві смислові структури. Такий процес рефлексії підвищує їх самосвідомість й полегшує саморозуміння на більш глибинному рівні. Такий процес дає людині більше можливостей, підвищує самосвідомість та полегшує саморозуміння на більш глибинному рівні. Така критична рефлексія охоплює критичний аналіз припущень, щоб визначити, чи певне усталене у суспільстві міркування зберігає свою функціональність. Дж. Мезіроу виокремлює етапи переосмислення знань з позицій трансформативності, до яких відносяться: дезорганізуюча дилема, самоаналіз; критична оцінка і відчуття відчуження; невдоволення досвідом інших; пошук варіантів нових способів поведінки; формування впевненості у межах нових способів поведінки; планування образу дій; набуття знань для здійснення планів; експериментування з новими соціальними ролями; реінтеграція у суспільстві [3, с.60].

Знання виникає у процесі трансформативного навчання як хаотичне сплетіння, ризомності конструктів, яку не лише вражають своїми побудовами, а й здатності їх змінювати, відмовлятися на користь нових, які постійно змінюються. Трансформативність акцентує увагу на відмінностях. Саме у відмінностях, протиріччях, випадковостей, винятках, а не закономірностях вона веде пошук смислів та черпає свій пізнавальний потенціал, що, у свою чергу, дозволяє віднайти адекватні рішення в множинності різноманітних багатопланових процесів, їх інтерпретації й розуміння. Освітній ресурс розуміється як біфуркаційна точка, яка містить множинність стратегій та задає тон нестійкому розвитку суспільства в його складних і неочікуваних перипетіях

розвитку. Вихідною моделлю у обгрунтуванні трансформативного навчання є образ людини як “можливості бути”. Тобто у навчальній діяльності людина не лише пізнає світ крізь призму унікального внутрішнього Я, а й створює, самовибудовує себе.

Ідеї трансформативного навчання все більше концентруються на здатності людини навчатися й творити. Його методологічний потенціал спрямовується на обгрунтуванні різноманітних етичних, естетичних, епістемологічних та інших аспектів життя людини, виокремлення критеріїв їх оцінки. Йдеться про те, що соціокультурне призначення освіти полягає не стільки у накопиченні та трансляції інформації, скільки у її постійному перегляді чи відмові від усталених принципів та створенні нових інтелектуальних ресурсів тощо з тим, щоб бути ефективною для розв’язання нагальних проблем мінливого сьогодення. Творити, а не споживати інформацію є провідною позицією освіти. Ця позиція грунтується на ідеях пріоритетності творення нових знань, а не споживанні готової інформації, орієнтується на вміння комплексно й контекстуально розглядати проблеми й окреслювати нові у звичних для людини ситуаціях. Освіта реалізується шляхом залучення у діяльність особистісного досвіду та життєвих практик суб’єктів навчання, сприяє здатності їх до самовиховання та самотрансформації з метою реалізації власного життєвого потенціалу тощо. Гасло “Вчитися, щоб жити і бути успішним” розглядається як стратегічна освітня мета сучасного світу.

Термін, яким окреслюють творчі здібності людини, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей у науковому світі позначають креативність. У широкому сенсі креативність розуміють як здібність до творчості. Так, різні науковці її розглядають як інтелектуальну творчість, здатність до творчості, щось нове, оригінальне, віддаленні асоціації, реструктурування цілісної системи, незвичайне кодування інформації, дивергентне мислення, результат (або відсутність) внутрішньо особистісних конфліктів, вихід за межі вже наявних знань, нетрадиційне мислення, що дозволяє швидко вирішити проблему тощо. Розмаїтість підходів й пояснень цього поняття вказує на його складний й багатогранний характер. Її уважають «рушієм» суспільного розвитку. Саме завдяки їй створюються нові оригінальні ідеї, успішно вирішуються завдання не загальноприйнятим способом тощо. Вона важлива тому, що дозволяє подивитися на проблему під іншим кутом зору й завдяки цьому побачити більше ризиків та можливостей. Окрім того, креативність розвиває в людині низку суто людських компетентностей – це толерантне ставлення до інших людей, іншої позиції, вміння слухати й чути тощо.

Стереотипи як спрощені образи й шаблони мислення вироблені згідно внутрішніх уявлень та переконань заважають неупередженому погляду на речі й не дозволяють по іншому, не заангажовано вирішити певну проблему. Відмова від стереотипних рішень сприяє розвитку процесу креативності. Її суть полягає

у тому, що ті, хто навчаються, набувають навичок зміни способів мислення, перемикання з одного варіанта мислення на інший (його можна назвати умінням перенавчатися). У результаті суб'єктом набувається свобода від звички мислити лише певним способом. Але така свобода означає перевизначення себе. Бо мислити й діяти у контексті це є прояв певного Я, певного характеру. Коли людина вчиться жити й діяти у певному контексті, а от коли постійно змінюються фрейми мислення і дії, концепт Я більш не функціонує як центральний аргумент в пунктуації досвіду [1, с.26].

Отож, щоб реалізувати сучасній людині свої ідеї у музиці, в архітектурі, в бізнесі, в медицині, в освіті тощо та й у реаліях повсякденного життя їй потрібно мислити вільно, без обмежень, стереотипів та упереджень. Креативність як природна якість властива усім. Немає людей, не здатний до неї. Радше вона губиться, відкидається у реаліях шаблонності й стереотипності. У справі «пробудження» внутрішнього потенціалу, вивільнення творчої енергії необхідна системна робота. Власне на цю обставину звертають увагу фахівці, які працюють у різних сферах пов'язаних із діяльністю й природою людини, як-то фізіологія, когнітивна психологія, педагогіка, лінгвістика тощо. У розвитку креативності виокремлюють чотири аспекти: креативний процес (як здатність), креативний продукт, креативну особистість, креативне середовище. Креативний процес, діяльність – процес прояву чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, незгідності тощо, фіксації цих проблем, пошуку їх рішень, висунення гіпотез і нарешті формулювання і повідомлення результату рішень.

Таким чином, освіта в суспільстві кардинальних й постійних трансформаційних змін покликана трансформувати індивіда, а отже, має бути за своїм характером трансформативною. Трансформативна реальність потребує гнучкої, трансфоматівної освіти, зорієнтованої на людину, її особливості та унікальний світ. Йдеться про те, що освіта не має підтягувати індивіда до соціальних запитів й культивувати соціальні зразки у його поведінці та світобаченні. Її стратегічною метою є максимальне наближення до людини, врахування її індивідуальних можливостей, культивування "індивідуального" начала, визначення що кожна людина є унікальним світом. Очевидно, що мова йти не може про підганяння індивідуальності людини під якість конкретні соціальні норми, зразки й стандарти. Трансформативний характер освіти зумовлює утвердження інноваційної освіти.

Інноваційність навчання — це також здатність традиційних знань продукувати нові сенси, характеристики, бути життєздатними та затребуваними у контексті сучасних запитів. Навчальний процес постійно регенерується і перетворює тих, хто до нього залучений, виходячи із майбутніх можливостей, тобто у контексті того, хто і ким може бути. Стрижнем поведінки людини є

свобода як моральна цінність. Людина постає не як даність, а як процес, у якому відбувається творення нею самої себе через розкриття та активізацію її потенційних можливостей.

Цінністю освітньої взаємодії визначається вільна, освічена, креативна особистість, яка здатна зберігати свою індивідуальність й унікальність, готова до співпраці у межах відкритого й полікультурного освітнього простору. Трансформативний характер навчання забезпечує формування у людини готовності й вміння до навчання перенавчатися, яке потребує розвитку креативності, переорієнтації стилю мислення та здатності до самотрансформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауман З. Индивидуалиризованное общество. Пер с англ. Под ред. В.Л. Иноземцева, М. Логос, 2002. 390с.
2. Горбунова Л. Теорія трансформативного навчання: освіта для дорослих в умовах “плинної сучасності”. Філософія освіти. 2013. № 2 (13). С. 66- 114.
3. Mezirow I Learning as transtormation: Critical perspectives on a theory in progress. San Francisco; Jossey Bass, 2000. P.58-63.

Герасимова Т. І.,
Викладач ВСП Кам’янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам’янець-Подільський державний інститут»
tamarakp59@ukr.net

Годованюк А. В.,
викладач ВСП Кам’янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам’янець-Подільський державний інститут»
alyona.god2017@gmail.com

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація: Сьогодні перед суспільством відкриваються нові перспективи і щоб їх зрозуміти та побачити, необхідно мислити по-новому. Особлива роль в цьому належить обдарованій особистості. Для нашої держави розвиток обдарованої молоді є вкрай необхідною умовою досягнення успіху, особливо в післявоєнний період. Сьогодні перед Україною стоять повномасштабні завдання по відновленню критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки країни тощо.

Ключові слова: обдарованість, обдарована молодь, талановиті діти, неординарне мислення, освіта обдарованих дітей, індивідуальні шляхи співпраці педагогів та учнів, прогрес.

Summary: Today, new perspectives are opening up for society, and in order to understand and see them, it is necessary to think in a new way. A special role in this belongs to the gifted personality. For the development of our country, gifted youth are

indispensable conditions for achieving success, especially in the post-war period. Today, Ukraine faces full-scale tasks of restoring critical infrastructure, ensuring the country's energy security, etc.

Keywords: giftedness, gifted youth, talented children, extraordinary thinking, education of gifted children, individual ways of cooperation between teachers and students, progress.

«У кожній людині сонце. Тільки дайте йому світити»
(Сократ)

В умовах розвитку суспільства перед людством постійно постають завдання переосмислення старих і вироблення нових освітніх ціннісних диспозицій. Сучасні соціально-економічні перетворення в суспільстві потребують людей, які здатні творчо та неодинарно мислити і активно вирішувати перспективні завдання.

Час не зупиняється і постійно змінюється. Разом з тим, змінюються люди та їх уявлення. Сьогодні перед суспільством відкриваються нові перспективи і, щоб їх зрозуміти та побачити, необхідно мислити по-новому. Особлива роль в цьому належала та завжди буде належати обдарованій особистості.

З давніх часів суспільство цікавили природа таланту та геніальності. З початку ХХ століття в Європі і США розпочалися посилені вивчення проблеми таланту. З цього приводу, у Великобританії засновано Національну Асоціацію обдарованих дітей, а також, було створено Центр досліджень обдарованих дітей та молоді. У Франції та Канаді було створено подібну Асоціацію. У Німеччині створено службу консультацій з соціального навчання найбільш здібних дітей.

Перша міжнародна конференція з питань освіти обдарованих дітей відбулася в Лондоні в 1975 році, а в подальшому, в 1977 році така конференція відбулася в Сан-Франциско (США) [5, с. 104]. З початку восьмидесятих років естафету підхопили європейські держави. У 2001 році в Україні підписано Указ Президента України про роботу з обдарованою молоддю та було розроблено загальнореспубліканську програму та програму робіт по лінії НАПН України, в яку включено майже всі науково-дослідні інститути Національної академії педагогічних наук, що передбачало постійну роботу щодо пошуку, виховання і навчання обдарованого молодого покоління.

В 2005 році Міністерством юстиції України було зареєстровано Всеукраїнську молодіжну громадську організацію «Союз обдарованої молоді» з представництвом 24 регіонів України. Метою та повноваженнями діяльності Союзу є захист інтересів талановитої молоді, реалізація їх творчих здібностей в сучасних умовах на рівні державної підтримки.

Сьогодні, Союз обдарованої молоді - всеукраїнська молодіжна громадська організація. Одна із провідних організацій, що представляє інтереси обдарованої молоді – науковців, митців, спортсменів та громадських діячів України. Нараховує понад 4200 членів в усіх регіонах Україні. В червні 2007 року виконавчий комітет Всесвітньої Ради для обдарованих і талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children), високо оцінивши ініціативи і діяльність Союзу обдарованої молоді, прийняв організацію до Всесвітньої Ради.

Основною метою діяльності Союзу є захист інтересів обдарованої молоді та сприяння ефективній реалізації можливостей молодих людей в сучасних умовах шляхом здійснення культурної, екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, наукової і просвітницької діяльності [1].

Для нашої держави розбудова розвитку обдарованої молоді є вкрай необхідною умовою досягнення успіху особливо в післявоєнний період відновлення країни. Сьогодні перед Україною стоять повномасштабні завдання по відновленню критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки країни. Сама доля України залежить від того, на скільки ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина у відновлені міст, сільських територій так, як у процесі відбудови України ключовою є роль громад та їх громадян, які мають право вирішувати і планувати процеси відновлення відповідно до визначених власних пріоритетів. Післявоєнне відновлення інфраструктури та економіки має ґрунтуватися на найкращих доступних технологіях, практиці, знаннях, досвіді людей, що дозволить нашій країні повністю відійти від радянського минулого і перейти у світле й безпечне майбутнє.

«Війна руйнує, а ми створюємо альтернативу» - зазначив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет на Всеукраїнському форумі до Дня захисту дітей «Ми діти сильної країни – України!», який відбувся 1 червня 2022 року. В супереч руйнуванню потреби в навчанні у нас в країні захищаються та оберігаються.

Найбільшу цінність для кожної країни становлять освічені люди, які можуть знайти свою нішу в житті та вміють сповна реалізувати власні творчі й професійні можливості, інтелектуальні та організаторські здібності. Саме вони є головним рушієм прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави. Ось чому, велике значення має науково-педагогічне розв’язання проблеми виявлення та розвитку творчих здібностей підростаючого покоління. Адже, розквіт таланту, обдарувань відбувається при умові заняття особистістю тим видом діяльності, який призначений їй долею. Саме при таких умовах появляється розвиток та ствердження кожної особистості. Обдарована особистість є великою цінністю суспільства.

Сьогодні «Мала академія наук, що об'єднує 250 тис. науково-обдарованих школярів і 6,5 тис. педагогів, підтримує освітній темп роботи, допомагаючи молоді здобувати нові перемоги та результати у кризових умовах. Вихованці МАН взяли участь у 5 міжнародних змаганнях і отримали 18 золотих, 12 срібних, 7 бронзових нагород. МАН запустила новий сайт і платформу, щоб розповідати про науку простою мовою. Понад 50 Нобелівських лауреатів підтримали проєкт МАН «Лекції майбутнього» та читають лекції безоплатно для українців» (Сергій Шкарлет).

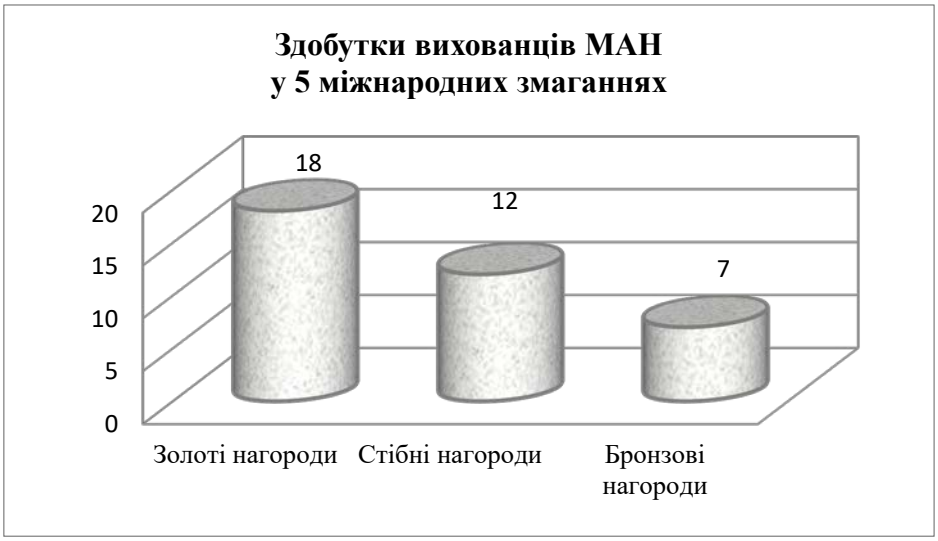

Рис. 1 Здобутки вихованців Малої академії наук (МАН)

1,7 тис. учнів самостійно зареєструвалися для участі у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук» [2].

Сучасній освіті має бути притаманна проблема раннього виявлення і навчання талановитої молоді так, як від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави.

Освіта обдарованих виступає об'єктивним гарантом його подальшого соціально-економічного й культурно-політичного розвитку. В даний час основні завдання середньої та вищої освіти все більше спрямовані на розвиток здібностей і пізнавальних інтересів учнів, підвищення їх активності в пізнавальній і практичній діяльності. І тому проблема навчання і виховання обдарованої молоді набуває все більшого значення.

Таким чином, при роботі з обдарованими дітьми, в першу чергу, постає питання створення духовного середовища, яке має включати в себе не тільки середовище, а і духовний простір учня та педагога, простір культури, який впливає на розвиток обдарованої особистості безпосередньо та опосередковано через батьків.

Найбільше і найяскравіше обдаровані діти проявляються в наступних сферах діяльності: інтелектуальній, академічних досягнень, творчості (креативності), комунікації та лідерстві, інших видах діяльності та руховій сфері.

Самостійно дитина не може виробити своє власне «Я» ні у процесі спілкування з людьми, ні через відношення до них. Ось в цьому і головним завданням педагога – передати свої знання та свій досвід учню, тобто віддати частину себе, щоб продовжити в ньому своє вміння, знання та навчити обдарованого учня відноситися до себе як до особистості, критично оцінювати свої вчинки.

Навчити обдаровану дитину відноситись до себе як до людини, навчитись критично оцінювати свої вчинки і себе, як з негативної, так і позитивної сторони, – ось одне з головних завдань. Передаючи свій досвід і знання учню, педагог віддає частину себе в життєву долю майбутнього, таким чином, продовжує в ньому свої знання, уміння, особливості творчості.

Ефективність же такої навчальної роботи залежить, перш за все, від орієнтації закладу освіти на збереження неповторності особистості кожного учня, розкриття його таланту та обдарованості; створення таких умов навчання і виховання підростаючої особистості, за яких творча самореалізація стане внутрішньою потребою кожного учня.

Для роботи з обдарованими дітьми педагог повинен володіти таким якостями: активність, чуйність, доброзичливість, наполегливість, високий рівень інтелектуального розвитку, цілеспрямованість, самовдосконалення і т.п.

Основним завданням педагога у роботі з обдарованою дитиною є пошук індивідуальних шляхів співпраці. Крім того, вимогами є педагогічна і спеціальна освіта; знання особливостей психології обдарованих дітей; високий рівень інтелектуального розвитку тощо.

Основним завданням вчителя у роботі з обдарованою дитиною є пошук індивідуальних шляхів співпраці. Тобто, ставлення педагога до вихованця із проявами щирої любові, великим позитивом, віра в дитину, без прямого тиску та примусу, зацікавленість долею учня, розвиток і реалізація здібностей учня. Отже, педагогічний працівник має володіти високим рівнем духовної культури та емпатією щодо оточуючих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Союз обдарованої молоді. Вікіпедія - вільної енциклопедії. URL: http://uk.wikipedia.org/wikiD0%B4%D1%96
2. Війна руйнує, а ми створюємо альтернативу. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України URL: https://mon.gov.ua/ua/news/vijna-rujnuye-mi-stvoryuyemo-alternativu-ministr-osviti-i-nauki
3. Офіційний сайт Всесвітньої Ради для Обдарованих і Талановитих Дітей URL: http://world-gifted.org
4. Офіційний сайт ВМГО «Союз обдарованої молоді» URL: http://www.som.org.ua
5. Терепищий С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України. Київ: ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. 156 с.: іл.

Гладишев В. В.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти;
volodymyr.hladyshev@moippo.mk.ua

РОЛЬ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У СУПРОВОДІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ (ДОСВІД МИКОЛАЇВСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ, СЕКЦІЯ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА»)

Анот ація. Авт ор намагає ться осмислит и власний багат орічний досвід участ і у робот і Малої академії наук у якост і голови ж урі секції «Зарубіж на літ ерат ура». Прост еж уют ься найбільш очевидні зміни у ст авленні вчит елів й учнів до участ і у робот і Малої академії наук, що викликані – переваж но – зовнішніми ст осовно науково-дослідної діяльност і учнів чинниками. Аналізує ться мот ивація учнів й вчит елів щодо участ і у діяльност і Малої академії наук. Зроблено спробу передбачит и провідні т енденції у майбут ній діяльност і секції «Зарубіж на літ ерат ура», а т акож заходи, які б сприяли заохоченню учнів й вчит елів до участ і у робот і Малої академії наук у майбут ньому.

Ключові слова: Мала академія наук, мотивація, учні, учителі.

Abstract. The author tries to understand his own long-term experience of participation in the work of the Small Academy of Sciences as the chairman of the jury of the "Foreign Literature" section. The most obvious changes in the attitude of teachers and students to participation in the work of the Small Academy of Sciences are observed, which are caused - mainly - by factors external to the scientific and research activities of students. The motivation of students and teachers regarding participation in the activities of the Small Academy of Sciences is analyzed. An attempt was made to predict leading trends in the future activity of the "Foreign Literature" section, as well as measures that would encourage students and teachers to participate in the work of the Small Academy of Sciences in the future.

Keywords: Small Academy of Sciences, motivation, students, teachers.

Автор, на його особисту думку, має доволі значний (приблизно 10 років), якщо враховувати термін існування Малої академії наук України, досвід роботи головою журі секції «Зарубіжна література» (раніше – «Література») Миколаївського територіального відділення МАН. Відповідно до обов'язків голови журі, автор брав участь у захисті підготовлених учнями наукових робіт, мав можливість зіставити роботи різних років, оцінити їхній науково-дослідний рівень, мотивацію вчителів та учнів щодо участі у діяльності малої академії наук учнівської молоді.

Вважаємо, за цих обставин маємо певні підстави зробити деякі висновки стосовно змін, що відбулися у діяльності цього освітнього закладу, що має

забезпечувати відбір талановитої молоді, прищеплення їй відповідних умінь та навичок науково-дослідної роботи у галузі філології, розвиток її творчих здібностей, допомогу у професійному самовизначенні.

Але спочатку потрібно пригадати, з якою метою державою було створено малу академію наук учнівської молоді, які сподівання покладалися українським Урядом на цей заклад. Це потрібно, тому що критичне зіставлення, так би мовити, «теорії» та її практичного втілення завжди допомагає вивити сильні та слабкі сторони будь-якого явища.

У «Положенні про малу академію наук учнівської молоді», що затверджено Наказом МОНУ від 09.02.2006 року, визначені основні завдання цього закладу, який має забезпечувати «реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти» [2] учнівської молоді.

Серед цих завдань у першу чергу варто відзначити наступне: «виявлення, розвиток і підтримка обдарованої молоді, стимулювання її творчого потенціалу, розвиток наукової та дослідницько-експериментальної діяльності вихованців (учнів, слухачів)»[2]. Тобто, на рівні державотворення йдеться про збагачення людського потенціалу України за рахунок своєчасного виявлення обдарованої молоді та розвитку її творчого потенціалу, залучення талановитої молоді до найбільш природної та цікавої для кожного учня/слухача науково-дослідної діяльності, що відповідає творчим здібностям та науковим інтересам вихованців.

Потрібно також зазначити, що, на думку посадовців, залучення учнів/слухачів до діяльності малої академії наук має бути спрямоване саме на реалізацію їхнього навчально-особистісного потенціалу. Йдеться про всебічний гармонійний розвиток особистості, оскільки одним з головних завдань малої академії наук є «створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб учнівської молоді в позашкільній освіті, організації її оздоровлення, дозвілля і відпочинку» [2]. На цих засадах вирішується ще одне важливе завдання: «задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів і здібностей» [1]. Останнє безпосередньо спрямоване на відстоювання інтересів держави, яка у перспективі має отримати не «звичайного» фахівця, а висококваліфікованого фахівця, який під час навчання реалізував свої мрії та свій особистісний потенціал – і тому якісно підготовлений до професійної діяльності, що відповідає його особистісним інтересам.

Підсумовуючи, маємо усі підстави стверджувати, що завдяки діяльності малої академії наук держава забезпечує реалізацію системного підходу до:
а) виявлення талановитої молоді;

б) розвитку її здібностей;

в) спрямування її діяльності у професійно-особистісному напряму.

Відповідно, застосування системного підходу створює умови як для самореалізації особистості, так і для суттєвого підвищення інтелектуального потенціалу нашої країни, підвищення її конкурентоспроможності на загальносвітовому рівні.

Серед провідних тенденцій у діяльності Миколаївського територіального відділення малої академії наук у галузі «Зарубіжна література» вважаємо за необхідне відзначити скорочення за останні роки кількості поданих на захист науково-дослідних робіт учнів/слухачів. Це прикро, але потрібно визнати: інтерес до участі учнів у діяльності малої академії наук за цим напрямом знижується. Не критично, але знижується.

Висуваємо припущення, що зниження інтересу школярів до участі у діяльності малої академії наук за нашим напрямом пов'язано із зміною, так би мовити, «практичної цінності» результатів, які отримують учні внаслідок цієї діяльності. Мається на увазі наступний момент: раніше переможці та призери малої академії наук мали переваги під час вступу до закладів вищої освіти, і для багатьох учнів це було суттєвим стимулом для навчання, створення наукової роботи та її захисту. Коли ж учнів позбавили «практичної цінності» їхньої участі у роботі малої академії наук, частина обдарованих дітей відмовилася від цього.

Не виключаємо: це відбувалося насамперед під впливом батьків, для яких вступ їхніх дітей до закладів вищої освіти – доленосне питання. Тому, як пояснювали членам журі у приватних розмовах учителі-словесники, деякі батьки відверто зізнавалися їм, що, на їхню думку, витрата дітьми чималого часу та неабияких зусиль на навчання та створення науково-дослідної роботи у малій академії наук без перспективи отримати за це додаткові преференції під час вступу є недоцільною. Перш за все тому, що значною мірою відволікає дитину від цілеспрямованої підготовки саме до вступу.

Оскільки ця точка зору є поширеною серед батьків, доцільно розглянути це питання як з боку батьків, так і з боку діяльності малої академії наук у цілому.

Батьків засуджувати важко: вони докладають багато зусиль для того, щоб їхня дитина була успішною у сучасному розумінні цього слова людиною. Тобто, здобула освіту, яка допоможе їй досягти життєвого успіху. Це природне бажання батьків, таким чином вони дбають не лише про дітей, а й про себе, про свою старість.

Зважаючи на це, філологія взагалі не може розглядатися як «перспективний напрям» у житті сучасної людини, тому що шкільні вчителі та філологи-дослідники ніколи не були та, мабуть, не будуть в очах суспільства «успішними людьми». Починаючи з матеріальної винагороди за свою працю та закінчуючи ставленням у суспільстві до вчителів і науковців.

Знову ж таки, це реалії сучасного життя, які на загальнодержавному рівні не залежать від окремої людини, яка все ж таки має шанс стати відомим у країні вчителем або науковців. Але таких, відомих, одиниці, основна маса філологів живе так, як живе.

До того ж, діти та батьки мають перед очима зовсім не надихаючі приклади шкільних вчителів, які готують їх до участі у діяльності малої академії наук, і науковців, що працюють з ними під час написання науково-дослідних робіт. Зусиль ці працівники освіти, які усвідомлюють свою відповідальність за долю кожної дитини, докладають багато, але ж, будемо відверті, все це відбувається ледь не на таких собі «громадських засадах»!

За прикладами далеко ходити не треба: поважну вчительку однієї з миколаївських шкіл, вихованці якої щороку беруть участь у роботі малої академії наук з першого року її існування і яка підготувала чимало переможців обласного рівня та призерів всеукраїнського, через 15 років її сумлінної праці за ці досягнення нагородили… грамотою від керівництва міста! Залишається лише додати, що цього року, в умовах війни, вихованка цієї вчительки, що три роки поспіль готувала цікаві наукові дослідження високого рівня, нарешті перемогла на всеукраїнському етапі захисту робіт з унікальним показником: талановита дівчинка отримала за свою працю сто балів зі ста можливих. І це був абсолютно кращий результат серед усіх учасників з усіх предметів!

Позиція батьків виглядає цілком виправданою, тому без «додаткових стимулів» важко розраховувати на те, що вони будуть всебічно підтримувати захоплення дітей «непрестижною» та «неперспективною» філологією. Але, всупереч цьому, учні до малої академії наук у галузі «Зарубіжна література» все ж таки приходять. Повторюємо, їх менше, аніж було раніше, але ж вони є, і кожного року відбувається захист цікавих науково-дослідних робіт.

Вважаємо, що головна заслуга у цьому належить шкільним учителям зарубіжної та української літератури, які заохочують своїх учнів до наукової діяльності у галузі філології всупереч «матеріальним» чинникам, та багаторічному керівникові літературознавчого напряму Миколаївського територіального відділення малої академії наук Олені Олександрівні Дудкіній. До речі, у витоків роботи Миколаївського територіального відділення малої академії наук – тоді у галузі «Література» – стояв відомий український громадський та політичний діяч, професор, Уповноважений із захисту української мови Тарас Дмитрович Кремінь, на той час – молодий викладач університету імені В. О. Сухомлинського.

Серед багатьох учителів, завдяки сумлінній праці, високому професіоналізму яких, бережному ставленню до кожної дитини, прагненню залучати своїх вихованців до науково-дослідної діяльності, вважаємо за потрібне відзначити Ткач

Ірину Олександрівну, Чайковську Наталію Миколаївну, Казакову Оксану Миколаївну (м. Миколаїв), Вихрист Наталію Станіславівну (Кузнецівський ЗЗСО І-ІІІ ступенів Доманівської селищної ради Вознесенського району), Миронюк Світлану Володимирівну (ліцей «Перспектива» Доманівської селищної ради). Саме вони є постатями, діяльність яких має велике значення для обласної малої академії наук, оскільки їхні вихованці постійно беруть участь в її роботі.

Під час особистих бесід із вчителям, багато з яких є добре знайомими колишніми студентами Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, у якому автор протягом 30 років викладав методику викладання зарубіжної літератури, частіше за все йшлося про їхню особистісну мотивацію: що саме спонукає вчителя-словесника, який завантажений кожного дня – уроки, зошити, заходи, класне керівництво – витрачати час на підготовку учнів до участі у роботі малої академії наук?

До речі, аналізуючи минуле, зіставляючи його з сучасністю, маємо відзначити таку закономірність: майже всі вчителі, учні яких беруть участь у діяльності малої академії наук, свого часу були творчими студентами, брали активну участь у науковій роботі факультету та інституту, захищали цікаві курсові та дипломні роботи. Можливо, саме цей особистісний досвід наукової роботи став для досвідчених учителів поштовхом до намагання допомогти учням реалізувати свій інтерес до літератури?

Переважна більшість учителів казала про те, що провідною їхньою мотивацією щодо керівництва науковими роботами учнів було бажання допомогти талановитим на їхню думку дітям направити дитячий емоційний інтерес до літератури у бік наукової діяльності, зробити так, щоб діти не лише читали твори, а занурилися у філологічну науку, щоб, завдяки власним науковим здобуткам, вони зрозуміли й відчули, наскільки цікавим і корисним для кожної людини може стати особисте читання/дослідження нею літературних творів.

Неважко помітити, що ця мотивація повністю відповідає основним завданням малої академії наук, про які йшлося вище. Але у той же час не можна не визнати, що саме завдяки «особистісному компонентові» ці нормативні положення реалізуються найбільш корисно для учнів.

Під «особистісним компонентом» у даному випадку маємо на увазі, що звернення учня до літературного твору у межах літературної освіти передбачає взаємодію трьох особистостей: особистість письменника, яка «розчинена» в його творі, особистість учня, який звертається до твору, та особистість учителя, під керівництвом якого здійснюється процес взаємодії учня та письменника/твору [2, С.156-161]. Відповідно, саме вчитель стає для учня провідним «заохочувальним ланцюжком», діяльність якого викликає відгук та певний резонанс у вигляді наукової діяльності школяра під час його навчання у малій академії наук.

На особистості вчителя та її ролі у виконанні науково-дослідних робіт наполягали практично всі учні, з якими ми спілкувалися. Вони підкреслювали, що саме завдяки вчителям, їхньому ставленню до літератури вони самі зацікавилися читанням творів.

Щодо залучення до діяльності малої академії наук – у цьому випадку йшлося про вміння вчителів заохотити саме науковою діяльністю: пошуком проблем, дослідженням та вирішенням цих проблем. Невипадково роботи багатьох учнів відрізняються тим, що школярі досліджують маловідомі сучасні твори – але для них вони є цікавими, вони привернули їхню увагу, а наставники-вчителі «перепрофілювали» цю увагу з читацького інтересу на інтерес науковий.

Були навіть випадки, коли учні самі перекладали твір, до якого виник інтерес, з іноземних мов, і, на нашу думку, цей україномовний переклад також до певної міри є самостійним науковим дослідженням. Тобто, учні стають співтворцями письменника, оскільки, як відомо, переклад художнього твору є справжнім співавторством, а для його здійснення потрібно на досить високому рівні знати не лише мову, з якої перекладаєш, а й культуру носія цієї мови.

Відносно об’єктивної оцінки наукового рівня досліджень учнів з малої академії наук науковці сперечаються, погляди не це полярні, але багато хто схиляється до думки, що більш важливим для школярів є прищеплення умінь наукової діяльності, озброєння їх уміннями працювати з текстом літературного твору, науковою літературою. Аналізуючи минулі роки, роботи учнів під цим кутом зору, маємо визнати, що шкільні вчителі та науковці, що працюють зі школярами, забезпечують належний науковий рівень поданих до захисту досліджень. Звичайно, багато що залежить від особистісного потенціалу тандема «учень-учитель», але відверто «провальні» роботи до захисту не потрапляють.

Сьогодення – це час нових викликів, найжахливіший серед яких – війна. Держава багато робить для того, щоб українські школярі, всупереч обставинам, отримали якісну освіту, щоб кожна дитина мала можливість реалізувати свій навчально-особистісний потенціал. У розробленому Урядом плані «Відновлення України» [3] передбачені основні дії на майбутнє десятиліття. Велика увага приділяється збереженню «людського потенціалу» нашої країни. Це неможливо без відновлення та розвитку системи освіти, у межах якої велике місце посідає діяльність малої академії наук учнівської молоді.

Напрацювання Миколаївського територіального відділення малої академії наук у галузі «Зарубіжна література» переконують, що вчителі й науковці докладатимуть максимум зусиль щодо перемоги та відновлення діяльності з пошуку, підтримки, розвитку здібностей талановитої молоді нашого краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення літературних творів у шкільному курсі зарубіжної літератури : Монографія /В. В. Гладишев. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. – 372 с.

2. Положення про малу академію наук учнівської молоді. – Електронний ресурс. Режим доступу на 25.07.2022 р. - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06#Text
3. Відновлення України. План. – Електронний ресурс. Режим доступу на 26.07.2022р.: https://recovery.gov.ua/

Глушаченко В. В.,
курсант 4-го курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Гіденко Євген Сергійович
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості підготовки поліцейських в контексті розвитку та модернізації сектору безпеки і оборони України. Авторами виокремлено важливість курсу тактико-спеціальна підготовка та запропоновано розширення курсу такими дисциплінами як військова топографія та військово-інженерна підготовка.

Ключові слова: Національна поліція, тактико-спеціальна підготовка, безпека, оборона, екстремальні умови.

Події, які останні декілька років відбуваються у нашій державі свідчать про необхідність реформування сектору безпеки та оборони України. У зв’язку з цим нагальним питанням є підготовка кадрів для правоохоронних органів за стандартами європейських країн. Модернізація даних органів покликана реально посилити спроможність нашої держави протистояти агресії, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної, демократичної і правової держави, а також забезпечити кадрами функціонування національної системи своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці [3, 5].

Як визначено у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, яка була прийнята 4 березня 2015 року рішенням Ради національної безпеки і оборони України , основні зусилля з розвитку сектору безпеки і оборони будуть зосереджені на поетапному та узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей сил безпеки і оборони та рівня їх готовності до невідкладного реагування на виклики й загрози національній безпеці України. Невід’ємною складовою цього є розбудова ефективної системи підготовки, перепідготовки та

підвищення кваліфікації кадрів для силових структур. Для ефективного розвитку сектору безпеки і оборони в сучасних умовах передбачається:

- запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу у секторі безпеки і оборони із залученням викладачів, інструкторів із держав – членів НАТО і ЄС, формування нової культури безпеки зі збереженням за необхідності спеціалізації та індивідуалізації системи підготовки кадрів;

- підвищення фахового рівня персоналу сектору безпеки і оборони, забезпечення його високої мотивації до належного виконання завдань за призначенням; - підвищення ефективності підготовки наукових кадрів та функціонування системи кадрового забезпечення науково-технологічної і освітньої діяльності. Основною метою реформування та розвитку сектору безпеки і оборони є формування та підтримання спроможностей, що дасть змогу гарантовано забезпечити адекватне і гнучке реагування на весь спектр загроз національній безпеці України, раціонально використовуючи наявні у держави можливості і ресурси [2].

Для досягнення визначеної мети планується реалізувати комплекс завдань, зокрема, реформування підготовки фахівців для підрозділів Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції, які є складовими сектору безпеки та оборони.

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України передбачено забезпечити поетапну трансформацію закладів освіти Міністерства внутрішніх справ України, а також реформувати систему відбору на службу та професійну підготовку працівників Національної поліції України.

Згідно до статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Одним із головних завдань Національної поліції, які визначені статтею 2 вище зазначеного закону, є забезпечення публічної безпеки і порядку.

Свої функції із забезпечення публічної безпеки і порядку працівники Національної поліції виконують як у повсякденних умовах, так і за надзвичайних обставин, пов’язаних із затриманням озброєних злочинців, попередженням або припиненням групових порушень публічного порядку і масових безпорядків у населених пунктах, ліквідацією наслідків природного лиха, великих виробничих аварій і катастроф.

Крім того, на підрозділи Національної поліції покладені великі і відповідальні завдання із забезпечення порядку в екстремальних ситуаціях, зокрема під час участі в антитерористичній операції.

Здатність поліцейських успішно виконувати покладені на них важливі завдання в екстремальних ситуаціях визначаються:

– станом системи управління;

– реальністю планування; – всебічною забезпеченістю заходів.

Усе це є рішучим фактором високої професійної підготовки співробітників Національної поліції України.

Практика показує, що поліцейські у таких умовах часто виявляються недостатньо підготовленими, в їх діях відсутня чіткість, оперативність.

Здійснюються серйозні порушення в розстановці сил і засобів, в організації, управлінні діями нарядів і підтримці з ними зв'язку, в матеріально-технічному забезпеченні, не приділяється необхідної уваги захисту особового складу. Все це призводить до негативних наслідків при веденні спеціальних операцій.

Тому під час підготовки поліцейських досить важливим є курс тактико-спеціальної підготовки. Вивчення предмета «Тактико-спеціальна підготовка» дасть змогу ознайомитися з тактикою дій розшукових нарядів, основами ведення спеціальних операцій, особисто брати участь у плануванні й організації дій розшукових нарядів.

Під час вивчення тактико-спеціальної підготовки курсанти вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання розглядають наступні питання:

- правові підстави і порядок застосування спеціальних засобів, спеціальної і бойової техніки, вогнепальної зброї;

- вивчення бойових порядків, що використовуються при охороні публічного порядку та масових заворушеннях;

- використання маневрами силами і засобами при проведенні спеціальних операцій, а також методикою управління цими силами;

- вивчення та розробка тактичних засобів та прийомів дій в екстремальних ситуаціях.

Під екстремальними ситуаціями розуміють такі умови обстановки, які вимагають від керівників прийняття і втілення в життя неординарних рішень, а від усього особового складу – максимального напруження психічних і фізичних зусиль. Такі умови характерні в мирний час, як правило, при стихійному лихові, великих аваріях і катастрофах на підприємствах, а також при різкому загостренні оперативної обстановки, викликаної діями озброєних злочинців і інших особливо небезпечних осіб, злочинних угруповань, масових заворушень в населених пунктах [4, 8–9]. Сьогодні працівники поліції діють в екстремальних ситуаціях при виконанні бойових завдань у зоні антитерористичної операції.

Проте програма підготовки поліцейських не передбачає навчання теорії та практики ведення загальновійськового бою.

У зв'язку з цим виникає необхідності більш ретельного вивчення питання щодо перегляду програми, розробки, планування та визначення тематики занять за предметом навчання тактико-спеціальна підготовка.

Тому, на нашу думку, доцільно було б ввести у курс ТСП військову топографію (розділ топографії, що включає розробку засобів вивчення і розвідки місцевості з метою використання її в бойових умовах) та військовоінженерну підготовку (теорія і практика організації і виконання військами різноманітних військових задач, у тому числі і з інженерного забезпечення бою). Метою вивчення цих дисциплін є набуття навичок, які необхідні для успішного виконання бойових задач, підвищення захисту особового складу і бойової техніки від всіх сучасних засобів ураження, а також для ускладнення дій противника. Важливим є закріплення теоретичної частини курсу ТСП. Для цього необхідно провести тренувальний польовий вихід для закріплення теоретичних знань і практичних навичок поліцейських під час виконання службових завдань в екстремальних умовах.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Закон України «Про Національну поліцію». – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України». – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/page
3. Система підготовки кадрів для сил безпеки України: проблеми та перспективи розвитку: аналітична доп. / С. В. Сьомін, О. О. Резнікова; за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2016. – 50 с.
4. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навчальний посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.

Глушко О. З.,
кандидат педагогічних наук, молодший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України,
glushko.oks74@gmail.com

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Шкільні системи у всьому намагаються не відставати від тих соціальних, технологічних, інноваційних змін, що відбуваються в сучасному світі. Наприклад, які сфери знань необхідно включати у навчальні програми загальноосвітньої школи, для того щоб у майбутньому випускники шкіл мали відповідні знання, компетентності, навички та були підготовленими до вимог ринку праці.

В сучасному світі цифрові технології мають відчутний вплив на розвиток економіки, суспільства та на взаємовідносини між людьми. Вони також

стимулюють запровадження інновацій у різних сферах життя. Інноваційний потенціал технологій обумовлений рівнем володіння цифровими навичками серед населення. Зазначимо, що існує дуже сильна кореляція між освітою і навичками, використанням цифрових технологій у різних сферах життя. Роль освіти у оволодінні навичками, що сприяють інноваціям, є критично важливою.

Інновації в освіті, можуть стати головною рушійною силою, що призведе до трансформаційних змін в освітній сфері й у суспільстві. Інновації можуть допомогти підвищити справедливість у доступі до освіти, а також сприяти підвищенню якості освіти. Рівний доступ до освіти, що дозволяє набути базових цифрових навичок, має бути правом для всіх громадян ЄС. Водночас, стрімке зростання використання цифрових пристроїв та інтернету з одночасним підвищенням якості освіти показує, що освіта має ключове значення для впровадження цифрових технологій у суспільне життя, сприяє розвитку інновацій.

Одним із стратегічних завдань, що стоїть перед Європою – це підвищення рівня володіння цифровими навичками кожного європейця. Сильна цифрова економіка, з громадянами, які володіють цифровими навичками, є життєво важливою умовою для активного розвитку інновацій у всіх сферах життя, економічного зростання, збільшення робочих місць, і, як наслідок, європейської конкурентоспроможності у глобальному світі. У документі «Цифровий компас – 2030: європейський підхід до цифрового десятиліття», (2021) («2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade», (2021)), акцентовано на важливості забезпечення належного рівня володіння цифровими навичками серед населення. Зокрема, до 2030 року принаймні 80% всіх дорослих мають володіти базовими цифровими навичками. У зв’язку з цим, важливим завданням школи на сучасному етапі є підготовка учнів до життя в інформаційному суспільстві, надання їм відповідних навичок, необхідних сьогодні і у майбутньому, розвиток цифрової інфраструктури, зменшення гендерного дисбалансу у STEM освіті. Наразі, усунення гендерного дисбалансу та гендерних упереджень сприятиме подальшим дослідженням та відкриє нові можливості щодо розробок та втілення інноваційних практик.

Крім цифрових навичок, актуальними є також трансверсальні навички, такі як: адаптивність, презентаційні, комунікаційні навички, критичне мислення, навички співпраці й роботи у команді, навички підприємництва, навички креативності, уміння вчитися та вміння організовувати власну роботу. Отже, щоб відповісти на виклики майбутнього, школа, крім ключових компетентностей, має зосередитися також на формуванні в учнів трансверсальних компетентностей, які допоможуть їм бути успішними у професійній сфері.

Гнепа О. В.,
кандидат педагогічних наук, викладач,
ВВПК імені А. Ю. Кримського Волинської обласної ради
olchik.gnepa@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Запропоновано технології розвитку критичного мислення, які успішно використовуються у педагогічному коледжі. Окреслено основні переваги кожного методу з метою формування вчителя нової генерації.

Ключові слова: критичне мислення, професійна підготовка, майбутній вчитель початкових класів, технології розвитку критичного мислення, студенти педагогічного коледжу.

Abstract. The characteristics of the future primary school teachers' professional training are analyzed in the research. The technologies of critical thinking development, that are successfully used in the pedagogical college, are offered. The main advantages of each method are outlined for the purpose of forming a teacher of new generation.

Key words: critical thinking, professional training, future primary school teacher, technologies of critical thinking development, students of pedagogical college.

Постановка проблеми. Основною метою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є не просто формування педагога у класичному розумінні цього слова, а виховання модераторів, фасилітаторів, супервайзерів, тьюторів. Вчитель нової генерації не лише повинен мати інтелектуальний потенціал і ґрунтовну методичну підготовку, а й бути готовим до продукування нових ідей, прогнозування освітнього процесу, використання інноваційних педагогічних технологій. Саме тому невід'ємним складником освітнього процесу педагогічного коледжу є розвиток критичного мислення студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці сучасних науковців І. Бондарук, О. Горецької, Г. Єрко, А. Луцюк, М. Оліяр, О. Пометун, М. Починкової, І. Сущенко, С. Терно, О. Тягло та інших висвітлюють особливості формування критичного мислення здобувачів освіти у навчальних закладах різних типів.

Мета дослідження – проаналізувати особливості формування критичного мислення майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі.

Результати дослідження. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що не існує єдиного визначення поняття «критичне мислення». Згідно з дефініцією сучасної української педагогині О. І. Пометун «критичне мислення» – це здатність особистості усвідомлювати власну позицію з того чи іншого

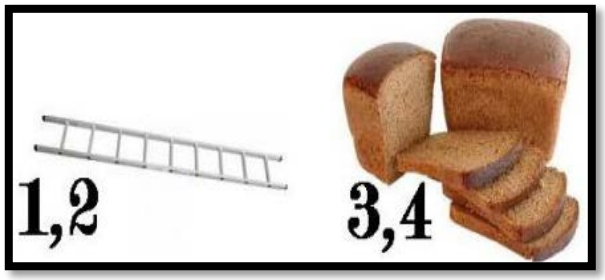
питання, вміння генерувати нові ідеї, аналізувати події та оцінювати їх, ухвалювати ретельно продумані, зважені рішення [2, с. 103; 4].

Загальновизнано, що критичне мислення як найважливіша навичка в інформаційному суспільстві є неодмінною умовою продуктивної професійної діяльності і конкурентоспроможності сучасного педагога. Критично мисляча людина розпізнає необ'єктивні судження, відокремлює наукові факти від суб'єктивної думки, розрізняє фейкову і достовірну інформацію, організовує освітній процес з метою цілеспрямованого вирішення завдань навчання й виховання учнів відповідно до запитів суспільства [2, с. 103].

Варто зауважити, що формування вищезазначених ознак критичного мислення у майбутніх вчителів зумовлює необхідність використання викладачами педагогічного коледжу науково-дослідної роботи, інноваційних технологій, різноманітних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях [1, с. 69; 5, с. 81].

Розглянемо технології розвитку критичного мислення, які успішно використовуються нами у педагогічному коледжі під час викладання математики, методики навчання математики і педагогіки.

З метою полегшення адаптації першокурсників до навчання у коледжі, усвідомленого запам'ятовування студентами математичних термінів, полегшення сприйняття ними матеріалу, підвищення їх мотивації до вивчення математики на заняттях використовуємо ребуси. Практикуємо кодування тем занять «Дроби» і «Відсотки» за допомогою наступних зображень:

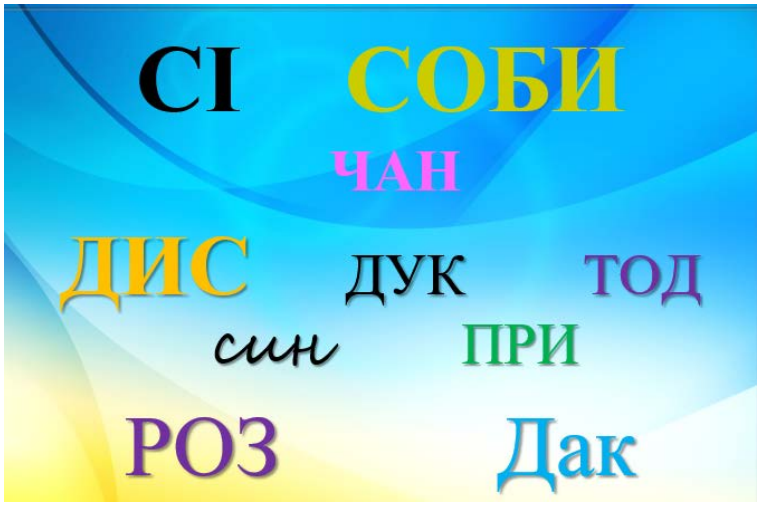
На заняттях з методики навчання математики під час вивчення нумерації в межах ста ознайомлюємо студентів із ребусами, елементами яких є числа. Наприклад, р1а (родина), 3тон (тритон), 40а (сорока), 100лиця (столиця). Власний досвід свідчить, що студенти використовують запропоновані нами ігрові методи на уроках математики у початковій школі під час педагогічної практики.

Важливим чинником розвитку критичного мислення студентів є стратегія «асоціативний кущ», яка може використовуватися як у процесі актуалізації опорних знань, так і під час узагальнення вже вивченого матеріалу. Цей прийом передбачає наявність ключового слова та слів, які одразу спадають на думку під час запису викладачем нового терміну на дошці. Аналіз джерельної бази

свідчить, що н*аше мислення є асоціативним: знання, які студенти отримують на основі вже засвоєної інформації, є міцними та усвідомленими. Водночас опора на вивчений* матеріал підвищує інтерес студентів до вивчення не лише окремої теми, а й предмету в цілому, отже, виконує мотиваційну функцію.

Наприклад, під час роботи над темою «Дроби» пропонуємо студентам висловитися, які асоціації в них викликає ключове слово. Названі слова-асоціації (чисельник, знаменник, ділення, частка, риска дробу, частина, ціле тощо) записуємо на дошці. Інший приклад використання даної стратегії – заняття із педагогіки на тему «Дидактика – теорія освіти та навчання». Варто зауважити, що студенти опосередковано вивчали дидактику на парах із «Технологій», тому понять, з якими у студентів асоціюється даний термін, досить багато: наука, теорія, освіта, навчання, викладання, учіння, знання, компетентності, методика, теорія виховання, психологія та інші. Після цього просимо третьокурсників обґрунтувати актуальність вивчення даної теми.

Сучасні студенти – активні, цілеспрямовані й творчі особистості. Найбільш яскраво це виявляється у процесі розв'язування таких завдань, як «Анаграми», «Хмари слів» (назви методів навчання заблукали у хмарі, знайди їх), «Термінологічний батл», «Склади слово». Ось зображення останнього з них:

Відповіді:
– бесіда;
– засоби;
– навчання;
– дискусія;
– індукція або дедукція;
– метод;
– синтез;
– прийом;
– розповідь;
– дидактика.

Завдання: додайте до запропонованого складу свій або свої, щоб вийшов педагогічний термін. Тема заняття – «Методи, прийоми і засоби навчання».

Серед модних тенденцій останніх років – карти знань або ментальні карти. Це простий і цікавий спосіб узагальнити і систематизувати вивчений студентами матеріал, класифікувати поняття, терміни, візуалізувати абстрактні поняття та явища, допомогти виділити головне і другорядне, прослідкувати зв'язок між дидактичними одиницями теми. Пропонуємо до вашої уваги карту знань на тему "Методи навчання".

Досить часто використовуємо на заняттях таку технологію розвитку критичного мислення, як сенкан. Дана стратегія – це написання білого вірша з п’яти рядків, у якому синтезується інформація про запропонований викладачем термін. Перший рядок вірша – це ключове слово (іменник), другий – два прикметники, які характеризують іменник, третій – три дієслова, четвертий – речення з чотирьох слів, а останній – синонім до даного поняття. Наприклад, сенкан на тему «Логарифм» (математика): 1. Логарифм. 2. Десятковий, натуральний. 3. Обчислюємо, спрощуємо, розуміємо. 4. Перехід до іншої основи. 5. Показник степеня.

Вважаємо за доцільне виділити, що це лише незначна частина технологій розвитку критичного мислення, які успішно використовуються нами в освітньому процесі педагогічного коледжу.

Висновки. Прийоми і методи розвитку критичного мислення допомагають готувати вчителів-новаторів, які володіють інноваційними технологіями навчання, проводять нестандартні уроки, формують в учнів ключові компетентності нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов В. В., Лупінович С. М., Борисова С. В. Огляд стратегій розвитку критичного мислення учнів початкової школи на уроках «Я у світі». Теорія та методика навчання (з галузей знань). 2019. Випуск 19. Т. 3. С. 65–70.
2. Горецька О., Оліяр М. Наукові засади процесу формування критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи. Гірська школа Українських Карпат. 2020. № 23. С. 101–105.
3. Петрик Л. Розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкової школи засобами медіа. Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка). 2017. № 4 (59). С. 84–90.
4. Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів. URL: https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/ (дата звернення 11.08.2022).
5. Хренова В. Розвиток критичного мислення майбутнього учителя технологій профільної школи шляхом застосування навчальної стратегії «бортовий журнал». Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6 (Ч. 1). С. 80–86.

Голіяд І. С.,
к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти,
креслення та комп'ютерної графіки
Інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова
goliyad-ktnk@ukr.net

Тропіна М. А.,
магістрант
Інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова
mari.nort.18@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Анотація. *Докорінні зміни, що відбуваються в сучасному інноваційному суспільстві, потребують підвищення вимог до професійної діяльності фахівців та вимагають творчого підходу до їх реалізації. Потреба суспільства в творчій, обдарованій, інтелектуально й духовно розвинутій особистості вимагає від закладів вищої освіти якісної підготовки фахівців у сфері технологій. Актуальним постає завдання – формування педагога-професіонала нового типу, здатного забезпечити умови для творчої самореалізації, самовизначення особистості через надання якісних освітніх послуг. Реформування системи вищої освіти супроводжуються підвищенням вимог до майбутніх професіоналів, у частині впровадження в освітній процес інноваційно-дослідницької компоненти. У роботі акцентовано увагу щодо необхідності формування творчих здібностей у майбутніх учителів технологій під час здійснення науково-дослідної роботи.*

Ключові слова. *творчі здібності, творче мислення, компетентність, креативність, науково-дослідна діяльність, самореалізація*

Annotation*. The fundamental changes taking place in the modern innovative society require an increase in the requirements for the professional activities of specialists, which are becoming more and more complex in content and require a creative approach to their implementation. The need of society for a creative, gifted, intellectually and spiritually developed personality requires high-quality training of specialists in the field of technology from higher education. The actual task is the formation of a professional teacher of a new type, able to provide conditions for creative self-realization, self-determination of the individual through the provision of high-quality educational services. The reform of the higher education system is accompanied by an increase in the requirements for future professionals in terms of introducing an innovative research component into the educational process. The paper focuses on the need for the formation of creative abilities of future technology teachers in the implementation of research work.*

Keywords: *creativity, creative thinking, competence, creativity, research activity, self-realization*

Україна, маючи вагомий науковий потенціал, поступається за рівнем здійснення інноваційних процесів перед європейськими країнами. Це зумовлено

низкою негативних факторів, таких як: повільність інтеграційних процесів освіти та науки; зменшення державного фінансування; неналежне матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу; недостатня підтримки дослідницьких та інноваційних проєктів тощо. Широкомасштабна агресія російської федерації проти України також спричинила низку гострих проблем у сферах освіти, науки та інновацій: неможливість провадження наукової та інноваційної діяльності на високому рівні як повністю, так і частково; порушення умов провадження наукової діяльності науковими та науково-педагогічними працівниками, втрата зв'язків закладів професійно-технічної освіти з бізнесом тощо. У відбудовчий період важливо продовжити розпочаті реформи освіти і науки. Війна відкрила нове вікно можливостей для прискорення інтеграції України до членства у Європейському Союзі. З огляду на наявний рівень підтримки, яку зараз має Україна, є можливості отримати допомогу як для забезпечення стійкості українських освіти і науки під час війни, так і відбудови у повоєнний період, а також забезпечити імплементацію європейських принципів, підходів, практик та інструментарію в освітній та науковій сферах [1].

Однією з умов розвитку наукової галузі є формування досвідчених фахівців як рушійної сили інноваційних процесів, які б мали здібності, знання, вміння, навички у багатьох сферах й досвід для генерації та розробки інноваційних ідей. В умовах сучасних швидких технологічних змін у світі, майбутнім фахівцям вже недостатньо отриманих загальних навичок і навіть спеціальних знань для вирішення нестандартних проблем. У процесі відбору персоналу особлива увага роботодавців звертається на творчі й критичні здібності випускників. Перш за все, вони повинні вміти інтегрувати знання з різних дисциплін, а також такі навички, як креативність, розв'язання проблем, адаптація до змін, комунікація, лідерство.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» невід'ємною складовою науково-дослідної, науково-технічної діяльності закладів вищої освіти визначено інноваційну діяльність. Сучасна філософія освіти і нова Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [2], вимагають принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого і послідовного запровадження нових науково-педагогічних технологій, раціональних та ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності в освіті. Тому, наразі, місія закладів вищої освіти в Україні, які мають спиратися на науковий та науково-педагогічний потенціал з високим рівнем професійної компетентності, активізувати участь здобувачів в інноваційних процесах, науково-технічних, інноваційних програмах та проєктах для підтримки розвитку економіки країни. Особливо зараз, важливо розвивати пізнавальну, дослідну, активну діяльність молоді, формувати інтерес до процесів пізнання, до способів пошуку, засвоєння, перероблення та застосування інформації, що дозволило би майбутнім фахівцям легко орієнтуватися в новітніх

технологіях, що стали частиною повсякденного життя. Для переходу на нові підходи до навчання необхідно, впродовж студентських років, надавати здобувачам ґрунтовні наукові та дослідницькі навички. Впровадження в освітній процес закладів освіти елементів науково-дослідної діяльності спрямовано на досягнення цілей педагогічної системи: покращення організації навчання і науково-педагогічних досліджень; розроблення спільних проєктів; участь в освітньо-науковій та дослідно-експериментальної діяльності, використання найсучасніших засобів і технологій.

Однією з умов здійснення інноваційної діяльності є творчий підхід. Погоджуємось з думкою науковців, що професія вчителя технологій є однією з найбільш творчих і складних, у якій поєднано науку та мистецтво. Для фахівців творчих професій, якими є вчителі технологій, можливість вирішувати нестандартні завдання під час здійснення науково-дослідної діяльності та отримувати задоволення від цього, підвищує їх розумову активність що допомагає розкривати свій творчий потенціал [3].

Запорукою успішного становлення майбутнього фахівця як професіонала, є його готовність до науково-дослідної діяльності. Інтегруючи різноманітність підходів до розкриття цього поняття та враховуючи основні завдання науково-дослідної діяльності й вимоги до професійної діяльності майбутніх учителів технологій, приходимо до висновку, що особистісна готовність до здійснення перетворень обумовлюється ступенем оволодіння технологією здійснення інноваційної діяльності, яка передбачає сукупність професійних знань, умінь, навичок, способів і прийомів, що забезпечать процес освоєння та поширення інновацій, здатність до творчого мислення і рефлексії, прагнення саморозвитку та самовдосконалення. Як бачимо, один з перелічених компонентів пов’язаний з творчим аспектом, тобто здатністю бачити проблеми в нових умовах, висувати гіпотези, генерувати та відбирати ідеї, досягати оригінальних результатів через запропоновані нестандартні рішення.

Основним продуктом діяльності науковців є ідеї, які можуть бути втілені в життя у різних формах. Виникнення та реалізація ідей передбачає наявність у розробника творчих здібностей і креативності. Вважаємо за необхідне виділити в системі методологічних підходів до процесу підготовки майбутніх учителів технологій до науково-дослідної діяльності, індивідуально-творчий підхід, пов’язаний зі створенням умов, необхідних для самореалізації особистості в процесі дослідження, розвитку їх творчих здібностей, можливість усвідомити себе як творчу індивідуальність, визначити свої дослідницькі й інноваційні якості.

Креативність як породження нового й оригінального є різновидом творчості, яка реалізується в професійній діяльності у вигляді нових ідей, нестандартних рішень, що дозволяють вирішити ту чи іншу проблему та отримати потрібний

результат. При проведені науково-дослідної діяльності, пов'язаної з творчим розв'язанням завдань, особливого значення набуває креативність учителів технологій. Бути креативним фахівцем – це вимога часу, оскільки на передній план у його діяльності виступає творчий підхід до справи [4].

Саме завдяки креативності будь-яка діяльність набуває ознак інноваційності, під якою розуміють здатність особистості до впровадження творчих задумів та їх практичне застосування у житті. За способом реалізації, інноваційна діяльність максимально наближена до проєктної. З освітньої точки зору робота над проєктом забезпечує розвиток таких важливих, для майбутньої професійної діяльності, навичок як: командна робота, комунікативність, лідерство, цілеспрямованість, мотивація, відкритість, креативність, орієнтація на результат, здатність до адаптації та інновацій, вирішення проблем тощо. У західній системі освіти, одним із найефективніших методів навчання, є проєктний підхід.

Зацікавленість здобувачів науково-дослідною діяльністю сприяє розвитку творчих здібностей, бажанню пізнавати нове й брати участь у розробці та реалізації дослідницьких та інноваційних проєктів, допомагає досягати високих навчальних результатів, підвищувати свій статус. У наказі МОН України «Деякі питання здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти», запропоновано механізм удосконалення здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти, що сприятиме підвищенню якості освіти, впровадженню інноваційних технологій навчання та виховання, а також організації освітнього процесу в закладах освіти як суб'єктів інноваційної діяльності [5].

На думку науковців, саме дослідницька складова університетів має інноваційний характер, а зростання значення дослідницького компонента в структурі університету відображає вплив інновацій на сучасне життя [6].

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова є одним з провідних університетів України, лідером педагогічної освіти у державі, що забезпечує підготовку висококваліфікованих і компетентних фахівців для різних галузей освіти, культури і виробництва, адаптованих до ринкових і демократичних перетворень, здатних жити й творити в інформаційному суспільстві. Навчання в університеті – це стартовий період у системі підготовки до роботи педагогічного працівника. На цьому етапі закладаються теоретичні основи професійного досвіду, практичні уміння і навички у період проходження виробничих і навчально-дослідницьких практик, формується ставлення до майбутньої професії.

Ступенева освіта майбутніх учителів технологій передбачає послідовну фахову підготовку за освітніми рівнями «бакалавр» та «магістр», що дає можливість здобувачам отримати, в рамках одного закладу освіти, фахову підготовку відповідно до необхідного освітнього рівня. На розвиток творчих здібностей студентів впливає розв'язання технічних задач і особливо задач

творчого характеру. Під час навчання в НПУ імені М. П. Драгоманова, студенти отримують найпотужнішу підтримку від колективу Інженерно-педагогічного факультету. Науково-педагогічні працівники кафедри гнучко реагують на професійні виклики сьогодення та поєднують ґрунтовну підготовку навчальним дисциплінам з методами наукового пізнання, активно допомагають студентам розвивати якості креативної особистості, науковця-дослідника, ознайомлюють їх з логікою науково-дослідницького процесу та вміння застосувати в ньому творчі методи та підходи.

Під керівництвом досвідчених педагогів кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки Інженерно-педагогічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова для здобувачів створені умови, щодо розроблення інноваційних продуктів, створення стартапів, просування проєктів, долучення до соціальних ініціатив, що сприяє формуванню у здобувачів творчо-технічних навичок. Організація навчального процесу для майбутніх учителів технологій, з використанням нових творчих підходів, сприяє формуванню креативності, розвитку дизайн-, критичного, просторового мислення. Завдяки цьому студенти мають можливість активно приймати участь у науково-дослідній й експериментальній діяльності, застосовуючи технологічний, графічний, творчий, проєктний підходи.

Педагогічні працівники кафедри будують освітній процес у такий спосіб, щоб активно заглиблювати здобувачів до творчого пошуку при розв'язанні поставлених завдань. При цьому кожний педагог виконує функції організатора та наставника, за його допомогою здобувачі аналізують та досліджують наявні проблеми, виконують нестандартні практичні завдання, здійснюють пошук нестандартних рішень. У проблемних ситуаціях розвивається важлива якість особистості – активна творча уява, а її цінність полягає в тому, що вона дає змогу прийняти рішення і знайти вихід навіть при відсутності потрібної повноти знань.

Підготовка студентів педагогічних спеціальностей базується на змісті навчання, адаптованого до сучасних змін у суспільному середовищі. Швидка адаптація навчальних програм потребам ринку надає здобувачам більше можливостей для професійного зростання та нових досягнень. Наявність творчих завдань науково-дослідного спрямування при викладанні навчальних дисциплін майбутнім учителям технологій, спрямовані на підвищення якості та ефективності системи освіти, зокрема результативності її дослідницької складової, посилення ролі науки в суспільстві та перетворення її на реальну силу, що сприятиме побудові ефективної економіки на інноваційних засадах. Така організація навчального процесу формує у майбутніх учителів технологій навички здобувати знання самостійно, шляхом власних міркувань, розвиває творчий потенціал особистості, її нахили та здібності, готує до подальшого життя.

Отже, професіоналізм учителів технологій, на сьогодні визначається, в першу чергу, дослідницько-інноваційним компонентом. Відсутність наукової

роботи в освітній діяльності студентів призведе до згасання професіоналізму та потреби в самовдосконаленні. Педагогічна діяльність повинна бути підкріплена науковою роботою, дослідженням, апробацією та експериментом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти та науки України. Проєкт плану відновлення України в частині освіти і науки [Електроний ресурс]. - Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-planu-vidnovlennya-ukrayini-v-chastini-osviti-i-nauki
2. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження КМУ України від 23 лютого 2022р. № 286-р. [Електроний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text
3. Харченко, С. Я. (2019). ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ ЯК СУЧАСНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН /Інновації педагогічної освіти в умовах викликів сьогодення: монографія / за наук. ред. С. Я. Харченка. К.: Талком, 2019. 343 с. С. 7 – 29.
4. Лунячек, В.Е. (2018) ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ «Проблемы инженерно- педагогическиеої освити», Украинская инженерно- педагогическая академія. https://doi.org/10.32820/2074-8922-2018-61-112-120
5. Проєкт наказу Міністерства освіти і науки України «Деякі питання здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти». [Електроний ресурс]. - Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-deyaki-pitannya-zdijsnennya-innovacijnoyi-diyalnosti-u-sferi-osviti
6. Кремінь, В. (2017). ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ УНІВЕРСИТЕТУ. Огляд сучасної вищої освіти, (1). С. 8 – 14. Отримано з https://edreview.kubg.edu.ua/index.php/edreview/article/view/22.

Головчанська Т. О.,
вчителька хімії вищої категорії, «старший учитель»
Шандриголівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Лиманської міської ради Донецької області,
golov-74@ukr.net

РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація: У статті розкрито досвід роботи з обдарованими дітьми в загальноосвітній школі під час вивчення хімії.

Ключові слова: індивідуальний підхід, інтерактивні технології навчання, хімічний експеримент, проєктне навчання, ситуація успіху.

Abstract: The article reveals the experience of working with gifted children in a secondary school while studying chemistry.

Keywords: individual approach, interactive learning technologies, chemical experiment, project learning, success situation.

У кожній людині сонце. Тільки дайте йому світити
Сократ

У Концепції загальної середньої освіти наголошено, що школа – це простір життя дитини; тут вона не тільки готується до життя, а й повноцінно живе, і тому всю діяльність навчального закладу слід спрямувати на становлення особистості як творця і проєктувальника свого життя.

У програмі з хімії зазначено, що мета навчання хімії полягає у формуванні засобами навчального предмета ключових компетентностей учнів, необхідних для соціалізації, творчої самореалізації особистості, розуміння природничо – наукової картини світу, вироблення екологічного стилю мислення і поведінки та виховання громадянина суспільства.

На мою думку будь-які зміни в системі освіти повинні бути спрямовані на удосконалення уроку, з тим щоб урок був продуктивним. Насамперед потрібно викликати у школярів власні корисні мотиви діяльності, створити учням умови для їх максимального самовизначення. Для цього процес навчання має бути сконструйований таким чином, щоб він був максимально наближений до запитів і можливостей дитини.

Важливо орієнтувати школярів на розвиток вміння постійно самонавчатися, самостійно здобувати нові знання, самостійно формувати нові вміння та навички, бажання вчитися впродовж всього життя.

Індивідуальний підхід – важливий психолого-педагогічний принцип, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Те, що навчання так чи інакше має бути погоджене з рівнем розвитку дитини – це встановлений і багаторазово перевірений факт, який неможливо заперечувати.

У своїй практиці використовую інтерактивні технології навчання, які допомагають набувати учням вміння співпрацювати один з одним. Проводжу уроки в формі тренінгів, уроків – проєктів.

На уроках використовую кросворди, ребуси, загадки, ігри («Хто швидше», «Перевтілення», «Крок – назва», «Неймовірні ситуації»), руханки («Живі формули», «Третій зайвий», «Живі речовини»), усну народну та літературну творчість, історичні події, краєзнавчий матеріал.

Здобувачі освіти із задоволенням готують повідомлення, кросворди на задані теми з їх захистом, презентацією, складають казки та вірші, працюють над створенням реклами речовин або матеріалів. Дана форма діяльності сприяє розвитку навичок роботи з додатковою літературою, періодичною пресою, мережею Інтернет, вмінню виділяти головне, висловлювати свої думки.

Процес навчання та виховання намагаюсь спрямувати на формування самоосвітньої компетентності особистості шляхом використання хімічного експерименту та дослідної проєктної діяльності учнів.

Використовую ті види хімічного експерименту, що передбачені шкільною програмою: демонстраційний експеримент, лабораторні досліди, практичні роботи. При цьому намагаюся оновлювати зміст хімічного експерименту через посилення його практичного (ужиткового) спрямування. Хімічний експеримент ужиткового характеру має низку переваг порівняно з традиційним експериментом. За його використання реактиви є доступними і переважно безпечними. Експеримент ужиткового характеру сприяє створенню життєвих ситуацій, для реалізації яких учні мобілізують свої знання, уміння, досвід. Такий експеримент формує навички екологічно грамотної поведінки в побуті та довкіллі. Наприклад, домашні експерименти: «Дія розчинів кислот на індикатори», «Хімічні властивості основ», «Дослідження властивостей основних класів неорганічних сполук», «Вивчення складу харчових продуктів».

Проведення віртуальної лабораторної роботи з хімії в комп'ютерному кабінеті завжди викликає підвищений інтерес учнів, у результаті чого практично всі успішно виконують завдання, що є додатковим моральним стимулом для оволодіння хімічними знаннями.

Наступний напрям роботи – дослідна проєктна діяльність учнів. Здобувачам освіти пропонуються індивідуальні творчі завдання, що дозволяє активізувати їх пізнавальну діяльність, розширювати знання з предмета. Це самостійна творча робота, виконана під керівництвом вчителя. Найчастіше проєкти виконуються у формі письмової роботи, до якої додається комп'ютерна презентація (наприклад, «Залізний вік триває», «Майбутнє за нанотехнологіями», «Визначення хімічних показників води річки Нетриус», «Визначення складу меду», «Виготовлення розчинів для надання першої домедичної допомоги»).

Працюючи над проєктом у групі чи індивідуально, учень опиняється в середовищі, яке сприяє розвитку вмінь та навичок окреслення проблеми та визначення мети, збирання інформації, обговорення форми роботи та вироблення оптимальних шляхів її виконання та презентації.

Розвитку вмінню наукової діяльності сприяє участь в науково – практичних конференціях для студентів та учнів: Всеукраїнська наукова конференція для творчої молоді «Перспектива – 21», Всеукраїнська історико – краєзнавча конференція «Південно – Східна Україна: зі стародавності у XXI століття», обласна конференція «Біологічні дослідження та винахідництво».

Масу можливостей розвитку пізнавального інтересу і формування стійкого інтересу до вивчення хімії надає диференціація домашнього завдання:

- прийом «енциклопедист» (припускає самостійний пошук додаткового матеріалу учнями для вирішення ускладнених завдань або доповнення в урок);
- прийом «молодий учитель» (учні отримують випереджальні завдання і під час уроку доповнюють розповідь вчителя, беруть участь у процесі організації та проведення різних етапів уроку).

Розвитку творчості, самостійності учнів сприяє їх участь у підготовці і проведенні позакласних виховних заходів з предмета (наприклад, хімічний конкурс «Перший мільйон», інтелектуально – пізнавальна гра «Щасливий випадок», хімічний вечір «Чудеса без чудес», «Хімічні хрестики – нулики», тематичні вечори, присвячені видатним хімікам).

Залучаю здобувачів освіти до участі в олімпіадах та конкурсах різних рівнів: Міжнародній молодіжній науковій олімпіаді (International Junior Science Olympiad, IJSO), Всеукраїнській інтернет – олімпіаді з хімії, Всеукраїській дистанційній олімпіаді, турнірі юних хіміків імені академіка В. В. Скопенка, інтернет – олімпіаді «Крок до знань», обласних та регіональних конкурсах («Сіверський Донець очима молоді», «Малі річки», «Мала річка моєї Батьківщини», «Життя без сміття», «В об'єктиві натураліста»), олімпіадах від проєктів «На урок» і «Всеосвіта».

Намагаюся навчити учнів прогнозувати, тобто передбачати події та відповідно до цього здійснювати вибір того чи іншого шляху розв'язання проблеми, що розвивається у процесі набуття досвіду. З цією метою використовую різні типи задач. Під час підготовки до олімпіад розв'язуємо з учнями велику кількість завдань, використовуючи посібники і задачники, завдання минулих років Донецької області та інших областей, завдання минулих років 4 етапу Всеукраїнських олімпіад, міжнародних олімпіад.

Під час навчально – виховного процесу намагаюся сприяти створенню ситуації успіху, що дає можливість удосконалювати внутрішній світ дитини, дає натхнення для постійної роботи над собою. А це означає, що значно збільшуються шанси досягти успіху. У цьому я бачу своє найперше завдання як педагога.

Дійсно, у кожній дитині є сонце, талант. Потрібно вчасно помітити та допомогти дитині розвинути її здібності та вміння. Якщо всі ми будемо щиро зацікавлені в успіхах дитини, то будемо працювати на результат – підвищення якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепції загальної середньої освіти. URL:
2. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 01.08.2022).
3. Загнибіда Н. М. Метод проєктів на уроках хімії. Тернопіль, Харків: Ранок, 2011, 128 с.
4. Задорожний К. М. Інноваційні технології на уроках хімії. Харків: Основа, 2006, 112 с.
5. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми. URL: https://shag.com.ua/koncepciya-zagalenoyi-seredneoyi-osviti.html (дата звернення: 01.08.2022).

Гонтар Д. А.,
вчитель історії, правознавства та громадянської освіти
Криворізького навчально-виховного комплексу №129
«Гімназія-ліцей академічного спрямування»
hontar@knvk129.dp.ua

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ НАУКОВОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню практичних шляхів впровадження вчителем особистісно орієнтованої технології навчання у поєднанні із принципом науковості як запоруки розвитку обдарованості кожного здобувача освіти. Представлено авторську практико-орієнтовану модель вивчення теми «Початок національного відродження у Наддніпрянській Україні» у контексті зазначеного підходу.*

Ключові слова: *особистісно орієнтована технологія навчання, учнівські компетентності, науковий підхід у процесі навчання історії.*

Annotation. *The article is devoted to highlighting the practical ways of implementing personally oriented learning technology by the teacher in combination with the principle of scientificity as a guarantee for the development of the giftedness of each student of education. The author's practice-oriented model of the study of the topic "The beginning of national revival in Trans-Dnieper Ukraine" is presented in the context of the mentioned approach.*

Key words: *personally oriented learning technology, student competencies, scientific approach in the process of learning history.*

Польський дослідник Ю. Беднарек ще у 2002 р. звертав увагу педагогічної спільноти на те, що «вагомість проблем глобалізації й побудови інформаційного суспільства спонукає до глибоких роздумів. У працях педагогів-науковців найчастіше йдеться про тенденції змін та вдосконалення освіти, її нову роль і суспільне значення. До цієї групи питань входять і найновіші, пов'язані з останнім «цивілізаційним рубежем» і технологічною революцією. Вони можуть викликати як планетарні суспільно-економічні зміни, так і перебудову в сфері навчання і виховання, що зумовить нове самовизначення й прогрес педагогіки та інших наук про освіту» [1, с. 19].

На думку Ю. Беднарека, «технічні вдосконалення мають фундаментальний вплив на зміни освітньої філософії і дидактики. Насамперед це стосується технології навчання, враховуючи не лише трансляцію знань, але й формування системи цінностей. Поширення електронних засобів, передусім візуальних, впливає на зміну поведінки і ментальності представників нових поколінь, що дає змогу піднятися над рівнем мови і семантики, які забезпечували об'єктивне мислення і розуміння світу, реалізацію безлічі процесів і явищ» [1, с. 19]. На сьогоднішній день ці твердження виступають уже не попередженнями, а реаліями.

Г. Круглова зазначає, що «зростання ролі особистості людини, гуманізація і демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна технологій у світі вимагають від освітян мати в своєму арсеналі ефективні засоби для здійснення педагогічної діяльності. Серед таких технологій як розвивальне навчання, концентроване поглиблення, інтеграція складників освітнього процесу важливе місце займає концепція особистісно орієнтованого компетентнісного навчання...

Реалізація особистісно орієнтованої системи передбачає суттєву зміну функції навчання. Завданням освітнього процесу стає не виконання загальної, єдиної і обов'язкової для всіх програми психічного й фізичного розвитку, а допомога кожному учню удосконалювати свої індивідуальні здібності, розвиватись як особистість» [6, с. 6].

Саме використання вчителем особистісно орієнтованої технології навчання у поєднанні із принципом науковості є запорукою розвитку обдарованості кожного здобувача освіти.

Спробуємо більш детально розглянути практичне впровадження наукового підходу у процес навчання історії в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти на прикладі фрагментів вивчення теми «Початок національного відродження у Наддніпрянській Україні» (курс «Історія України»; вікова категорія здобувачів освіти – 9 клас).

Для зручності та забезпечення принципу наступності у процесі навчання розроблено практико-орієнтовану модель вивчення зазначеної теми з її розподілом та три складові: філософську [таблиця №1], історичну [таблиця №2], навчально-методичну [таблиця №3] з чітко визначеними теоретичними складовими діяльності здобувачів освіти, методами і прийомами, які використовує вчитель для організації процесу навчання, а також окреслено рефлексійну складову діяльності здобувачів освіти. Окремо подано матеріали дидактичних наборів.

Таблиця №1. *Філософська складова наукового підходу під час вивчення теми «Початок національного відродження у Наддніпрянській Україні» у контексті особистісно орієнтованої технології навчання*

Теоретична складова діяльності здобувачів освіти	**Рефлексійна складова діяльності здобувачів освіти**
1.Екзистенціалізм як філософська та етична категорія. 2.Етико-філософські погляди Ж.-П. Сартра.	1.Проблема вибору людини. 2.Проблема суспільного вибору. 3.Проблема відповідальності людини і суспільства.

Таблиця №2. *Історична складова наукового підходу під час вивчення теми «Початок національного відродження у Наддніпрянській Україні» у контексті особистісно орієнтованої технології навчання*

Теоретична складова діяльності здобувачів освіти	**Рефлексійна складова діяльності здобувачів освіти**
1.Специфіка зовнішньополітичної орієнтації України в XIX ст. 2.Українське національне відродження та його прояви. 3.Представники національного відродження в Україні у XIX ст.	1.Початок формування модерної української нації. 2.Виникнення ідеї соборності українських земель. 3.Складність геополітичної ситуації для народу України та можливі шляхи її урегулювання.

Таблиця №3. *Навчально-методична складова наукового підходу під час вивчення теми «Початок національного відродження у Наддніпрянській Україні» у контексті особистісно орієнтованої технології навчання*

Домінуючий метод – груповий навчальний проєкт Психолого-педагогічна основа діяльності – технологія поетапного формування розумових дій	
Методи і прийоми, які використовує вчитель для організації процесу навчання	Рефлексійна складова діяльності здобувачів освіти
Етап №1. *Філософсько-етичне тлумачення понять «екзистенція», «вибір» та їх перенесення на суспільно-політичне тло української історії*	
Заповнення асоціативного грона «Вибір»	Опрацювання матеріалів дидактичного набору №1: ▪Що особисто для Вас означає поняття «вибір» / «суспільний вибір»? ▪Чи можна їх співвіднести із поняттями «громадянський вибір» / «громадянський обов'язок»?
Етап №2. *Українське національне відродження та його прояви. Початок формування модерної української нації*	
1.Складання хмаринки слів до поняття «нація» (за допомогою комп'ютерної програми). 2.Розробка інтерактивної інтернет-карти «Національне відродження у країнах Європи та Україна».	Опрацювання матеріалів дидактичного набору №2: ▪Спробуйте дати власне визначення поняття «українське національне відродження». ▪Чи можна вважати процеси національного відродження в Україні

	проявами аналогічних процесів в інших країнах тогочасної Європи? ▪Що Ви розумієте під поняттям «нація»? ▪Чи можна стверджувати, що у XIX ст. розпочинається процес формування модерної української нації?
Етап №3. *Геополітичні виклики України. Намагання української інтелігенції XIX ст. розв'язати «українське питання»*	
1.Розробка інфографіки «Суспільно-політична думка українців у XIX ст.» (розвиток навичок дизайн-мислення). 2.Початок створення інтерактивної «дорожньої» карти «Українці на шляху до незалежності».	Опрацювання матеріалів дидактичного набору №3: ▪Якими могли бути вектори зовнішньополітичної орієнтації України в умовах подій, явищ і процесів «довгого» XIX ст.? ▪Яким чином українські інтелектуали XIX ст. уявляли собі майбутнє України? У чому переваги, недоліки, перестороги і можливі наслідки подібних поглядів?
Етап №4. *Підсумки процесів національного відродження на території Наддніпрянської України на початку – в середині XIX ст.*	
Конструювання «Капсули часу» (або «Історичної гранули») зі зверненням українців XIX ст. до українців 1990-х рр.	Опрацювання матеріалів дидактичного набору №4: ▪Якими були цивілізаційні виклики для українців на початку – у середині XIX ст.? ▪У чому полягали суперечності процесів національного відродження на території Наддніпрянської України та чи можна було їм запобігти?

Дидактичний набір №1

Джерело №1. «Важливою рисою екзистенції є націленість на майбутнє, наявність у сучасному бутті проекту майбутнього. Екзистенція – це можливість бути іншим, постійний вибір між різними проектами майбутнього. У цьому виборі власного майбутнього, на думку екзистенціалістів, виявляється свобода людини. Сартр, який приділяв особливу увагу проблемі свободи, вважав, що вона є невід'ємною складовою людського існування. Свобода – це вибір самого себе, свого проекту і відповідальність за здійснений вибір... В будь-якій ситуації існує вибір... На екзистенціальному рівні, на його думку, вільний навіть раб, ніхто не в силі знищити можливості його вибору» [8, с. 196 - 197].

Джерело №2. «Французький мислитель Ж.-П. Сартр теж досліджував буття, насамперед «живу свідомість», суб'єктивно-діяльний аспект свідомості, завдяки якому конкретний індивід, будучи «закинутим» у світ «конкретних ситуацій», вдається до певних дій, вступає у стосунки з іншими людьми і речами, прагне до чогось, приймає життєві рішення, бере участь у суспільному житті тощо. Вся ця діяльність розглядається як духовна самореалізація індивіда, його суб'єктивного, особистісного начала. Зовнішній світ, усі предмети об'єктивної дійсності, за Ж.-П. Сартром, є лише «знаками» індивідуальних людських значень, смислових утворень людської суб'єктивності. Ці предмети є лише приводом для рішень індивіда, його вибору, а також вибору себе» [9, с. 355].

Термінологічно-понятійний апарат

Екзистенціалізм – суб'єктивістське вчення, основним завданням якого є встановлення змісту людського існування, безпосередньо даного індивіду як його переживання свого «буття-у-світі», через яке відкривається буття світу [9, с. 408].

Дидактичний набір №2

Джерело №1. «Історія України XIX – початку XX ст., як і в попередні часи, була складовою всесвітньої історії і пов'язана з таким характерним для європейських народів явищем, як національне відродження. Українське національне відродження протягом більше як сто років становило стрижень тодішнього історичного процесу в усіх його проявах: національно-етнічному, соціально-економічному, політичному, духовно-культурному.

Українське національне відродження відзначене процесом перетворення українського населення (ранньомодерної нації) у модерну українську націю європейського цивілізаційного простору. І цей процес відбувався синхронно з аналогічними процесами у Європі» [5, с. 11].

Джерело №2. «Не існує і не може існувати будь-якого набору відчутних характеристик, що є суттєвими для існування нації. Єдиним таким «відчутним» фактом, за словами французького історика Ернеста Ренана з відомої сорбоннської (1882) лекції «Що таке нація?», є «згода і бажання жити спільним життям». Визначальним для нації є не набір певних ознак, а суб'єктивне відчуття членів нації своєї приналежності до однієї спільноти. Тому, підкреслював він, «національне існування є щоденним плебісцитом, так само як існування окремої особи є постійним підтвердженням життя». Суттю нації є відчуття самоусвідомлення. Вона може втратити або змінити свої зовнішні ознаки, не втрачаючи при цьому відчуття життєвої унікальності того, що робить її нацією» [5, с. 12].

Термінологічно-понятійний апарат

Нація – людська спільнота, яка проживає на певній території (найчастіше держави), розмовляє однією мовою, має спільну історію, культуру й національну свідомість, а також спільну економіку й політику [4, с. 274].

Дидактичний набір №3

Джерело №1. «Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духовної - це не що інше, як поступове, систематичне і ненастанне відсування, віддалювання границь неможливого. Те, що було неможливим нашим предкам, від чого їх руки і їх думки відскакували як від скляної гори, це для нас показується зовсім можливим і навіть зглядно легким до виконання» [10, с. 71].

Джерело №2. «М. Максимович подав ідею києвоцентризму на противагу москвоцентризму як ремінісценції теорії «Москва – третій Рим», і тим самим відродив старе українське протистояння «третьому Римові», відоме з часів Йова Борецького та Івана Мазепи як теза «Київ – другий Єрусалим». Цьому вченому належить першість і в застосуванні на новому, позитивістському науковому рівні тези про тяглість української історії від княжих часів до часів козацьких.

М. Костомаров висував ідею федералізму, яка екстраполювалася з вічевих часів на сучасну Росію середини XIX ст., і дав життя науковій гіпотезі про існування української народності до монгольської навали, що підривала обов'язковий для російських істориків постулат про «старшість» росіян над українцями.

М. Іванішев, довівши своїми історико-правничими студіями існування довершеного громадського устрою, тобто самоорганізації і самоврядування українців за польсько-литовської доби своєї історії, дав поштовх уявленням про своєрідність, відмінність українського суспільного й соціального життя від польського й російського» [2, с. 12].

Джерело №3. «Відкрито не втручаючись у політику, В. Антонович, проте, був виразником суспільно-політичних сподівань тієї частини інтелігенції, яка на все українське дивилася не як на провінційну етнографічну цікавинку, приречену історією на зникнення, а як на самостійне повновартісне національно-культурне явище, що має потужний потенціал для свого розвитку» [2, с. 23].

«Саме В. Антонович поруч з О. Барвінським були батьками соборницької концепції спільної всеукраїнської культури для українців Галичини і Наддніпрянської України. У рамках цієї програми було й утворення спочатку Літературного (1873), а згодом і Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1892), як єдиної наукової інституції для обох Україн» [2, с. 35].

Дидактичний набір №4

Джерело №1. «Національне відродження України минало болісно, на відміну від європейських та інших слов'янських народів. Це відродження відрізнялося від подібних процесів у інших народів Російської імперії. Справа в тому, що Україна геополітично лежить на розпутті двох своєрідних світів –

європейської та азіатської цивілізації. Україна своєю історичною минувшиною тяжіла до європейської історії, до європейського типу життя ще з середньовіччя. Європейські форми політичного управління, економічного життя, як ми бачили на прикладі козацько-фермерського землеволодіння, тут переважали ще в XVII – XVIII ст. Регрес економічний, культурний і політичний був пов'язаний із входженням України до складу кріпосницької і самодержавно-бюрократичної Російської імперії. Це призвело до гальмування національно-визвольних змагань, що тяжко позначилось і на пошуках нових форм майбутнього політично-державницького існування українців.

...Втративши своє державне існування (національні багатства й політичне урядування та культуру), українство Наддніпрянщини втратило і свою політичну еліту, яка в усі часи, в усіх народів зберігає і гартує ідею державного існування.

В європейських і західнослов'янських країнах, приміром, національну еліту не знищували, вона постійно існувала й проносила крізь століття державницьку ідею.

В Україні ж через постійні політичні катаклізми і катастрофи цю еліту або винищували, або денаціоналізували, або одночасно і те й інше. У XIX ст. народилася нова провідна освічена верства – інтелігенція, яка перебрала на себе цю ідею. Але це була в основному незаможна або малозаможна частина суспільства, а тому вона була залежною від пануючої нації та урядових кіл чужоземної держави» [3, с. 265 - 266].

Джерело №2. «Україна увійшла в останнє десятиліття XIX століття поділеною австрійсько-російським кордоном, як і століття тому, під час поділів Польщі. Але тепер вона була об'єднаною в безпрецедентний спосіб. Ця нова єдність не базувалася на церкві: поділ на православних та уніатів залишився, збігаючись з імперським кордоном після «возз'єднання» уніатів з російським православ'ям у 30-х роках XIX століття, - єдність натомість походила від нового уявлення про націю... В обох таборах уже не було сумнівів, що габсбурзькі русини та романовські малороси є частинами однієї нації. Питання полягало лише в тому, якої – всеукраїнської чи всеросійської?» [7, с. 231 - 232].

Висновки. Сучасні освітні реалії вимагають від вчителя історії не лише знання методики навчання свого предмету, але й навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій та освітніх програм, технологічних складових освітнього процесу. При цьому вагомим є використання наукового підходу у процесі навчання як запоруки розвитку обдарованості кожного здобучава освіти у контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беднарек Ю. Освіта: інформаційні тенденції сьогодні й завтра. Рідна школа. 2002. №5. С. 19 – 21.
2. Гирич І.Б. Між наукою і політикою. Історіографічні студії про вчених-концептуалістів. Тернопіль, 2012. 488 с.

3. Іванченко Р.П. Історія без міфів: Бесіди з історії української державності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль, 2014. 624 с.
4. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків, 2005. 540 с.
5. Коляда І. Історія України. 9 клас: навчально-методичний посібник для вчителів. Київ, 2006. 496 с.
6. Круглова Г. Особистісно орієнтоване навчання на уроках історії. Історія України. 2021. №11 – 12. С. 6 – 13.
7. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016. 496 с.
8. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. Київ, 2008. 592 с.
9. Тофтул М.Г. Етика: навчальний посібник. Київ, 2005. 416 с.
10. Франко І. Поза межами можливого. Вивід прав України. Львів, 1991. С. 71 – 77.

Гончар А. В.,
канд.тех.наук, старший науковий співробітник
ІОД НАПН України,

Миненко О. В.,
науковий співробітник ІОД НАПН України

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ЗАХИСТ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядаються основні проблеми й труднощі, з якими стикаються обдаровані діти в процесі соціалізації в загальноосвітніх навчальних закладах. Описано типи, види, якості обдарованих дітей, а також складові, що впливають на успішність навчально-пізнавальної діяльності. Проаналізовано психологічні труднощі обдарованих дітей, описано показники, критерії та рівні ефективності соціалізації обдарованих учнів. На основі аналізу та узагальнення особистісних характеристик обдарованих школярів виокремлено особливості поведінки обдарованих школярів, що зумовлюють труднощі в процесі їхньої соціалізації. Підкреслено значення соціального педагога, залучення якого в роботі з обдарованими школярами сприятиме підвищенню інтересу не тільки педагогічних працівників, батьків, але і громадськості до визначення проблем обдарованих школярів, зростанню рівня їхньої компетентності до впливу на їх вирішення, зменшенню конфліктів у середовищі, в якому навчаються обдаровані школярі.

Ключові слова: обдарованість, соціалізація, навчально-виховне середовище, соціально-педагогічна діяльність

Сучасний етап розвитку суспільства передбачає необхідність у формуванні творчих здібностей особистості, здатної досягати певних успіхів у своїй діяльності. Тому проблема навчання та виховання обдарованих учнів в умовах загальноосвітніх навчальних закладів за останні роки набуває все більшої актуальності в психолого-педагогічних наукових працях. Проблемі навчання та розвитку обдарованих школярів присвятили свої роботи О. Дмітрієва,

В. Євдокимова, І. Гавриш, С. Єрмаков, Л. Карпова, Л. Михайлик, К. Поліванова, Н. Сєрбіновська, В. Юркевич та ін. Урахування вікових особливостей обдарованих школярів у процесі їх навчання та виховання представлено в наукових працях М. Біржевої, Т. Бланка, І. Беха, О. Бобир, Н. Теличко тощо. Питання необхідності визначення обдарованості у школярів та створення психолого-педагогічних умов для їхнього навчання і розвитку досліджували Ю. Бабаєва, Д. Богоявленська, К. Джой, І. Драчук, В. Дружинін, Л. Дуб'яга, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Русов, Р. Стернберг, А. Савєнков, Х. Уарте, О. Федорова, В. Юркевич.

В українському педагогічному словнику обдарованість визначається як «індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки якій вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності та розвивається у процесі засвоєння індивідом духовних та інших надбань людства» [15, с. 457]. Таке розуміння обдарованості дає підстави стверджувати, що обдарованість дитини залежить не тільки від її індивідуального потенціалу, але й має супроводжуватися неабиякими успіхами в її діяльності.

Важливе питання щодо походження обдарованості висвітлено у працях Л. Виготського, Ф. Гальтона, Дж. Гілфорда, І. Канта, А. Маслоу, В. Роменця, С. Рубінштейна, Л. Скальської, Е. Торренса, Л. Термана, а також теорії множинного інтелекту – Г. Гарднера. Так, наприклад, Ф. Гальтон робить акцент на спадковості у розвитку здібностей та обдарованості дитини [3, с. 167]. Д. Гілфорд наголошує на важливості розвитку інтелектуальних здібностей обдарованих школярів [5]. Г. Гарднер розширяє уявлення про обдарованість і поступово відходить від розуміння її тільки як інтелектуального чинника. Науковець визначає наступні складники інтелектуальної обдарованості: лінгвістичний, математичний, просторовий, комунікативний, розвиток яких сприяє формуванню особистості. Розширення уявлень про обдарованість та її види дало можливість досліджувати не тільки загальні, але й спеціальні здібності.

Зазначимо, що поняття «обдарованість» безпосередньо пов'язане з поняттями «творчі здібності» та «креативність». Так, Дж. Гілфорд розглядає творчість як «здібність до побудови різних шляхів вирішення проблеми, а також вміння реалізовувати ці шляхи» [5, с. 103]. При цьому творчість проявляється не лише у винаходженні нових ідей, але й їх реалізації. Крізь призму здібностей досліджували обдарованість такі науковці, як В. Дружинін, О. Рафікова, Б. Теплов та ін. Прихильники такого підходу вважають, що здібності як стійкі індивідуальні, психічні властивості людини є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Таким чином науковці підкреслюють визначну роль особистісного фактору в процесі формування обдарованості.

Поняття «креативність» у науковий простір увів Е. Торренс, визначаючи його суть як «здібність мислити творчо, оригінально». Креативність як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості складає відносно стійку характеристику особистості. Згідно з цим, креативність є не тільки показником розвитку творчої обдарованості, але і сформованості особистісних якостей обдарованої особистості.

Значну увагу креативності у контексті вивчення проблеми обдарованості приділив В. Дружинін. Креативність учений розглядає як властивість, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє навколишнє середовище, для чого, на думку автора, необхідними є такі умови, як: відсутність зразка регламентованої поведінки, наявність позитивного зразка творчої поведінки, створення умов для її наслідування, її соціальне підкріплення. Науковець вважає, що творчі досягнення можливі лише за наявності високого інтелекту, але сам по собі високий інтелект їх не гарантує. Загальна здібність до творчості і загальний інтелект пов'язані між собою, але визначальними є загальні здібності, а розвиток загальних інтелектуальних здібностей залежить не тільки від вікових особливостей, але і від виду діяльності (навчальної чи професійної), якою займається людина [7, с. 111].

Творчу обдарованість, як найвищу потребу особистості, визначає А. Маслоу [9, с. 25]. Це дозволяє зробити висновок, що кожна дитина може бути потенційно обдарованою, але для цього в неї має бути потреба та бажання бути такою.

М. Гнатко вважає обдарованість «однією з ключових суб'єктних детермінант активності людини, що забезпечує високий рівень адекватності, економності та успішності цієї активності» [6, с. 12]. Автор стверджує, що спочатку слід виявити потенційну обдарованість, а потім активну обдарованість як продукт взаємодії індивіду зі світом. Співзвучну думку висловлює Ю. Бабаєва, яка наголошує на необхідності діагностики й застосування розвиваючих методів для роботи зі школярами із потенційною обдарованістю [1].

Не можна не погодитися з тими науковцями, які розглядають обдарованість як динамічну характеристику, а не статичну. Так, наприклад, Ю. Бабаєва [1, с. 31] переконливо стверджує, що обдарованість існує тільки в русі, у розвитку. Згідно з таким підходом, обдарованість тлумачиться як якість особистості, що розвивається.

Згідно з концептуальним підходом до розуміння обдарованості як творчого потенціалу людини О. Матюшкін розглядає обдарованість як комплекс інтелектуальних, творчих і мотиваційних чинників [10]. У структурі творчої особистості автор виокремлює п'ять структурних компонентів: домінуюча роль пізнавальної мотивації, дослідницька, творча активність, яка проявляється у знаходженні нового, у постановці і вирішенні проблем, можливості досягнення

оригінальних рішень, можливості прогнозування і передбачення; здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

При цьому творчість О. Матюшкін розуміє як «механізм, умову розвитку, фундаментальну властивість психіки» [10]. Пізнавальний розвиток учений трактує як «творчий процес», а внутрішнє джерело розвитку творчості вбачає в пізнавальних потребах, які спонукають людину до творчої активності.

Н. Лейтес акцентує увагу на тому, що ознакою обдарованості дитини частіше за все є невідповідність розумового розвитку звичайному рівню розвитку дитини, тобто випередження інших за віком. Учений визначив обдарованість дитини як «більш високий рівень академічних здібностей, порівняно з однолітками у рівних умовах, а також більш виражене творче ставлення до діяльності» [8, с. 57].

Значна кількість дослідників розрізняють такі види обдарованості: загальну розумову (або інтелектуальну, академічну) та спеціальну (музичну, мистецьку, технічну, спортивну, наукову) обдарованість.

Виходячи з вищезазначеного науковці виокремлюють три категорії обдарованих дітей:

1) діти з високим рівнем інтелектуального розвитку, який виявляється у рівних умовах навчання;
2) діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості (математична, філологічна), що проявляється у підлітковому віці;
3) діти, в яких виражена пізнавальна активність, але вони не досягають успіху у навчанні – потенційна «прихована» обдарованість.

На підставі вивчення наукових праць з даної проблеми можна зробити висновок, що існує кілька типів індивідуальної обдарованості: раціонально-мислительний (інтелектуальний); образно-художній; раціонально-образний; емоційно-почуттєвий. Аналіз наукових досліджень з проблеми навчання і виховання обдарованої особистості дає підстави свідчити, що автори виділяють особистісні характеристики та якості інтелектуально обдарованих учнів, спектр яких відрізняється один від одного.

Так, Ф. Баррон [2, с. 21] визначив такі особистісні якості та характеристики обдарованої особистості: оригінальність, гнучкість, спонтанність у прийнятті рішень, розвинуте асоціативне мислення, розробленість ідей, здатність до відчуття проблеми, її конструювання, утворення нових ідей, доведення або піддавання сумніву фактів, потреба в незалежності, прагнення до зміни діяльності; толерантність, незалежність від думки оточуючих, підвищена чутливість, підвищений контроль над власною поведінкою, спрямованість на власне «Я» (інтроверсія).

На підставі аналізу пізнавальних особливостей дитини Ю. Гільбух [4, с. 42] виокремлює наступні характеристики інтелектуальної обдарованості: спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань; спрямованість на розв'язання складних конструкторсько-технічних завдань, моделювання; спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літературу.

Узагальнення вищезазначених положень дає можливість виокремити такі *якості* обдарованих школярів, які сприятимуть розвитку їхнього творчого потенціалу: цілеспрямованість, незалежність, толерантність, пізнавальна активність.

Серед академічно обдарованих дітей В. Онацький виділяє кілька груп: 1) учні, які легко засвоюють будь-яку діяльність, досягають значних результатів з усіх предметів, тобто мають широку здатність до навчання; 2) учні, які мають підвищені здібності до засвоєння знань в одній чи декількох близьких сферах діяльності [14, с. 22]. На думку вченого, академічно обдарованим дітям притаманна пізнавальна активність, адже обдарованість розвивається на основі високого рівня інтелектуальних здібностей.

В. Моляко визначає такі складові обдарованості, що впливають на успішність навчально-пізнавальної діяльності обдарованих учнів [11, с. 59]:

1) задатки, схильності (виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також у динамічності психічних процесів);

2) інтереси (спрямованість, частота і систематичність їхнього прояву, домінування пізнавальних процесів);

3) допитливість (прагнення до створення нового, схильність до вирішення і пошуку проблем);

4) швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів;

5) схильність до зіставлень, вироблення еталонів для наступного відбору;

6) прояв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінок і вибору шляхів вирішення, активість дій;

7) емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, перевага тощо;

8) наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;

9) творчість (уміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати);

10) схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу тощо;

11) інтуїція (схильність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів; порівняно швидше оволодіння уміннями, навичками, прийомами, оволодіння технікою праці, ремісничою майстерністю);

12) здібності до вироблення особистісних стратегій і тактик в ході вирішення загальних і нових спеціальних проблем, завдань, пошук виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій тощо.

У контексті даної статті вагомою є позиція Н. Лейтеса, який розглядає обдарованість через прояв таких характеристик поведінки [8, с.112]: ранній розумовий розвиток; особливий розвиток інтелектуальної сфери та мотивації; висока пізнавальна активність; незалежність у діях; ініціатива, бажання пізнавати нове; гнучкість у підходах щодо проблем; швидкість у навчанні; здатність до використання отриманих знань в інших сферах та можливість знаходити отримані знання у різних галузях; почуття гумору; складання історій. На думку науковця, в умовах школи інтелектуальний розвиток дитини залежить від її зацікавленості іншими заняттями, вміннями швидко досягати високих результатів у навчанні, самостійності думки.

Враховуючи ідеї вищезазначених авторів, виокремлюємо характеристики обдарованих школярів, на які в першу чергу мають звертати увагу педагоги, які працюють з таким контингентом учнів:

1) допитливість, прагнення до створення нового, схильність до вирішення та пошуку проблем (можуть зумовлювати появу конфліктів з однолітками і старшими дітьми, труднощі у спілкуванні з ними, на тлі нетерплячого відношення останніх);
2) емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання (сильні емоційні перевантаження можуть чинити опір щодо прояву здібностей дитини, а також впливають на спілкування з оточуючими);
3) наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень проявляється у обдарованої дитини в процесі навчання (обдарована дитина відчуває на собі негативне відношення з боку однолітків щодо її успіхів, що стає причиною появи конфліктних ситуацій у класі).

Зазначені особистісні якості сприяють досягненню успіхів дитиною у навчальній та позанавчальній діяльності, проте, слід зазначити, що у процесі їхнього навчання і розвитку можуть виникати *проблеми та труднощі*.

Дослідження Ю. Бабаєвої, Л. Данилевич, І. Зотової, Н. Лейтеса, Г. Бурменської, Л. Кондратенко, Л. Токарєвої, Л. Туріщевої , Т. Шишковець, О. Щебланової та інших науковців присвячені розгляду основних труднощів у навчанні та вихованні обдарованих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах. Автори розглядають здебільшого психологічні труднощі обдарованих дітей, до яких призводять такі особливі характеристики, як: замкненість, чутливість, надмірна емоційність, підвищена тривожність, наявність внутрішніх

та міжособистісних конфліктів, що свідчить про проблеми у процесі їхньої соціалізації у навколишньому середовищі.

Психофізіологічними дослідженнями доведено, що для обдарованих дітей притаманна біохімічна й електрична активність мозку, що в разі обмеження їхньої активності може провокувати негативні реакції невротичного характеру. Згідно з результатами сучасних досліджень для поведінки обдарованих учнів є характерними замкненість, чутливість, надмірна емоційність, підвищена тривожність, наявність внутрішніх та міжособистісних конфліктів. Такі учні надчутливі в ставленні до навколишнього світу, вразливі у своїх стосунках з оточенням, вони зазвичай мають непоступливий характер (не здатні йти на компроміс, уникати конфлікти тощо), спрямованість на власне «Я» (інтроверсія), через що нерідко в них виникають труднощі у спілкуванні. Результати досліджень О. Матюшкіна засвідчили, що «з одного боку, у деяких обдарованих дітей, чий розвиток, за оцінками психологів та вчителів, «тьмяніє», тести інтелекту не фіксують якихось значних змін у рівні інтелекту; з іншого боку – частина підлітків з високими показниками за тестом Дж. Равена показує низький рівень розуміння навчального матеріалу і низьку пізнавальну активність» [10, с. 88].

Н. Лейтес [8] акцентує увагу на тому, що у дітей з високим рівнем інтелекту виявляються риси характеру, що ускладнюють їхні відносини з іншими людьми під час спілкування. Учений називає ці труднощі «психопатичними проявами», такі як: агресивність, порушення дисципліни, дефекти під час виконання завдань, пов’язаних з пам’яттю та сприйняттям. Отже, підвищені розумові можливості відходять на другий план, а на перший план виходять конфлікти з оточуючими.

Особливі труднощі *обдаровані школярі відчувають у процесі соціалізації*. Саме на вирішення даної проблеми, на нашу думку, має спрямовувати свої зусилля соціальний педагог.

У соціології поняття «*соціалізація»* розглядається як «сукупність взаємопов’язаних процесів засвоєння і відтворення індивідом необхідного і достатнього для повноцінного включення в суспільне життя соціокультурного досвіду і філоонтогенетичного формування і розвитку відповідних якостей і властивостей індивіду, його становлення як конкретно-історичного типу особистості та суб’єкта».

О. Мудрик визначає процес соціалізації як «процес розвитку людини у взаємних стосунках із її навколишнім середовищем» [12, с. 3].

Більш розгорнуте визначення зазначеного феномену запропонував В. Нікітін, який розглядає соціалізацію як «процес оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції, а також процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей, норм» [13, с. 64].

Наведені визначення дають підстави стверджувати, що для відтворення та засвоєння досвіду необхідним елементом у процесі соціалізації є активність особистості, наявність у неї творчих ресурсів і потенціалу.

Науковці виокремлюють такі критерії оцінки ефективності процесу соціалізації обдарованих учнів в умовах:

- виявлення творчих здібностей школярів, спрямованість їх на взаємодію із соціумом;
- здатність мобілізувати внутрішні сили учнів на реалізацію цільової установки;
- наявність у щколярів соціально-адаптаційних умінь, гуманне ставлення до навколишньої дійсності.

Показниками ефективності соціалізації обдарованих учнів, на думку автора, є: високий рівень розумової та творчої активності; організованість; відповідальність; активність; самореалізація; прагнення до саморозвитку.

Науковці виокремлюють рівні соціалізації обдарованих школярів за такими критеріями та показниками: творча активність у навчально-пізнавальній та навчально-творчій діяльності (оригінальність ідей у навчально-пізнавальній та навчально-творчій діяльності), навички побудови взаємин з оточенням у соціумом (соціальна активність, у соціальних проєктах; комунікаційні та лідерські (організаторські) здібності, неконфліктність у взаєминах з учнями та вчителями, організованість, сформованість комунікативних здібностей, гуманне ставлення до інших, доброзичливість, гнучкість у відносинах із іншими, емпатія); наявність соціально-адаптивних умінь (внутрішній адаптаційний потенціал особистості, вміння пристосовуватися до зовнішніх вимог, враховувати їх під час реалізації власних здібностей).

Зазначені рівні соціалізації обдарованих школярів за певними критеріями та показниками можуть бути сформованими за допомогою цілеспрямованої діяльності різних фахівців ЗНЗ.

Виокремимо труднощі соціалізації обдарованих школярів, які проявляються під час їхньої взаємодії з навколишнім середовищем. До таких труднощів відносять, передусім, конфлікти, надто емоційне відстоювання своєї думки, недотримання норм і правил, які панують у колективі (бажання все зробити не так як інші, відмінність поглядів).

Поряд з цим, педагоги наводить такі труднощі соціалізації обдарованої дитини: конфлікти з вчителями; труднощі на різних етапах навчання; особливості формування зони особистісних інтересів як наслідок зниження інтересу до шкільних предметів, які знаходяться поза цією зоною, випереджуючий характер розвитку учнів; частий вихід з-під впливу колективних відносин; самореалізація поза школою, відчуження від класного колективу;

заперечення стандартних вимог; негативне ставлення до школи, коли навчальна програма стає нецікавою; порушення дисципліни; віддання переваги спілкуванню з дорослими; уразливість; втомлюваність; часта зміна настрою; постійні негативні переживання; неадекватна самооцінка; недостатнє використання у навчанні своїх можливостей. Зазначені проблеми притаманні обдарованим учням як молодшого шкільного віку, так й підліткового і частково на етапі ранньої юності.

На основі аналізу та узагальнення вищенаведених особистісних характеристик обдарованих школярів можна виокремити такі особливості поведінки обдарованих школярів, що зумовлюють труднощі в процесі їхньої соціалізації: 1) негативне ставлення до школи (небажання навчатись у школі, низький рівень зацікавленості до оволодіння загальноосвітніми предметами, що можуть перетворити обдарованого школяра на дезадаптовану особистість); 2) неадекватна самооцінка (відчуття дискомфорту у класі, конфлікти з однолітками, відчуття незадоволеності, або, навпаки, переоцінювання власної діяльності, нехтування досягненнями інших дітей, нетерпимість до дітей, які проявляють низький рівень інтелектуальних здібностей, що зумовлює появу завищеної самооцінки в обдарованого школяра, а також унеможливлює взаємодію з однолітками та дорослими); 3) низький рівень комунікативних здібностей (проблеми у спілкуванні з однокласниками, вчителями, які викладають предмети, що не входять у коло інтересів обдарованої дитини, в результаті чого може знижуватися комунікативний потенціал особистості та як наслідок – ізольованість дитини в колективі; 4) невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком (надання переваги у спілкуванні з дітьми більш старшого віку або тільки з дорослими особами, що призводить до виникнення емоційних бар'єрів і гальмує загальний розвиток обдарованого школяра); 5) наявність нереалістичних цілей (обдаровані діти ставлять перед собою завищені цілі, потім починають переживати, коли не можуть їх досягти, що може призвести до розвитку невпевненості у власних можливостях, розчарувань, внутрішнього незадоволення, внутрішньо-особистісні конфлікти); 6) надмірна чутливість (постійна реакція на зауваження з боку інших, на незначні сигнали з боку оточення, постійне звинувачення себе, коли щось не вдається, що зумовлює появу тривожності, комплексів, залежності від думки оточуючих, що знижує адаптаційний потенціал особистості).

На основі узагальнення вищезазначених характеристик поведінки обдарованих учнів можна виокремити такі групи труднощів соціалізації, на які має звернути увагу педагог у процесі соціально-педагогічної діяльності: *об'єктивні* (невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком, дезадаптація обдарованого школяра у класі, конфлікти з однолітками

та з педагогами, наявність соціальних проблем у обдарованої дитини та *суб'єктивні* (надмірна чутливість, низький рівень комунікативних здібностей, неадекватна самооцінка).

Вищезазначені труднощі спричиняють появу дезадаптації у поведінці дитини, виникнення яких має передбачити педагог загальноосвітнього навчального закладу, який може забезпечити їх попередження або подолання в разі необхідності.

Таким чином, обдарованість розглядаємо як індивідуальну потенціальну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Обдаровані учні вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень. Такі школярі характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо; їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми.

Водночас у процесі навчання і розвитку в обдарованих школярів можуть виникати *проблеми та труднощі,* особливо під час їхньої соціалізації. Згідно з розглянутими особливостями поведінки обдарованих школярів, які відзначаються автономністю, труднощі їхньої соціалізації викликані проблемою у соціальній адаптації, надмірному підкресленні з боку оточення відмінностей їхньої поведінки, а також досягнень у певній сфері діяльності.

Усе це зумовлює необхідність підтримки й допомоги обдарованим школярам з боку соціального педагога у подоланні зазначених труднощів. Саме соціальний педагог як посередник між дитиною та середовищем може ефективно впливати на розвиток творчих здібностей особистості, формування соціальної активності, відповідальності, самостійності як показників успішної соціалізації обдарованих школярів. Залучаючи учнів до активного здійснення навчальної, творчої, спортивної та інших видів діяльності, соціальний педагог сприяє розвитку їхніх лідерських здібностей, що позитивно впливає на реалізацію творчого потенціалу школярів. Грамотна організація соціально-педагогічної роботи з обдарованими школярами надає можливість своєчасно за допомогою координації зусиль психолога, педагогів, класних керівників, батьків виявляти проблеми і труднощі соціалізації обдарованих школярів, проявляти вміння визначати їхні проблеми, планувати відповідну діяльність з метою їхнього

вирішення, визначати систему заходів з організації допомоги та підтримки не тільки безпосередньо обдарованим учням, але і їхньому оточенню. Залучення соціального педагога до роботи з обдарованими школярами сприятиме підвищенню інтересу не тільки педагогічних працівників, батьків, але і громадськості до визначення проблем обдарованих школярів, зростанню рівня їхньої компетентності до впливу на їх вирішення, зменшенню конфліктів у середовищі, в якому навчаються обдаровані школярі.

Тому в умовах навчального середовища важливо правильно організувати роботу педагогів з обдарованими учнями, створюючи необхідні умови для їх розвитку й соціалізації, психологічно готуючи їх до наполегливої роботи над собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаева Ю.Д. Роль эмоционально-личностных факторов в диагностике и развитии одаренности детей и подростков / Ю.Д. Бабаева // Одаренный ребенок. – 2004, № 5. – С. 31–46.
2. Баррон Ф. Личность как функция проєктирования человеком самого себя / Ф. Баррон. – М. : Владос, 2000. – 153 с.
3. Гальтон Ф. Наследственность таланта, ее законы и последствия: пер. с англ. / Ф.Гальтон. – СПб. : [Б. и.], 1975. – 299 с.
4. Гильбух Ю. З. Внимание: одаренные дети / Ю. З. Гильбух. – М. : Знание, 1991. – 80 с.
5. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд // Психология мышления. – М. : Прогресс, 1969. – С. 433–456.
6. Гнатко М. М. Психологічна діагностика обдарованості / М.М. Гнатко. – Львів, 1997. – 200 с.
7. Дружинин В. Н. Психология общих способностей: учеб. пособие / В.Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 359 с.
8. Лейтес Н. С. Психология одаренности детей и подростков / Н.С. Лейтес. – М. : «Академия», 1996. – 416 с.
9. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / А. Маслоу. – Санкт- Петербург : Питер, 2002. – 478 с.
10. Матюшкин А. М. Развитие творческой активности школьников / А.М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1991. – 160 с.
11. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В .О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Рута, 2006.– 320 с.
12. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику / А.В. Мудрик. – М. : Наука, 1997. – 213 с.
13. Никитин В. А. Социальная педагогика / В. А. Никитин. – М., 2000. – 269 с.
14. Онацький В. М. Спостереження, як метод діагностики обдарованості / В.М. Онацький // Обдарована дитина. – 2006, № 5. – С. 22–30.
15. Український педагогічний словник / С. Гончаренко, С. Головко, С. Каверіна та ін. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
16. Guilford J. P. Creativity. American Psychologist / Guilford J.P, 1950. – P. 444–454.
17. Terman L. M. Mental and physical traits of a thousand gifted children. Genetic studies of genius. Vol. I / Terman L.M. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1925. – 52 p.

Горбань Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу підтримки обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України
lvgorban@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ STEAM-ПІДХОДУ

Анотація. У статті висвітлено проблему психолого-педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу з урахуваннямумов воєнного стану та післявоєнної відбудови України. Визначено умови для підготовки висококваліфікованих працівників за освітніми компонентами STEAM-підходу. Охарактеризовано основні завдання психолого-педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу. Виокремлено етапи супроводу обдарованої учнівської молоді. Наголошено на необхідність цифрової трансформації психолого-педагогічного супроводу обдарованих осіб. Зроблено висновок, що ключову роль у психолого-педагогічному супроводі обдарованої учнівської молоді відіграє взаємодія з батьками.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, обдарованість, обдарована учнівська молодь, STEAM-підхід.

Abstract. The article highlights the problem of psychological and pedagogical support of gifted student youth based on the STEAM-approach, taking into account the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine. The conditions for the training of highly qualified employees according to the educational components of the STEAM-approach have been defined. The main tasks of psychological and pedagogical support of gifted students based on the principles of the STEAM-approach are characterized. The stages of accompanying gifted student youth are highlighted. The necessity of digital transformation of psychological and pedagogical support of gifted persons is emphasized. It was concluded that interaction with parents plays a key role in the psychological and pedagogical support of gifted students.

Keywords: psychological and pedagogical support, giftedness, gifted student youth, STEAM-approach.

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. спричинило низку гострих викликів перед закладами освіти, що здійснюють психолого-педагогічний супровід роботи з обдарованою учнівською молоддю. Це виклики повноцінному розвитку обдарованих осіб, організації освітнього процесу, українським фахівцям, що здійснюють психолого-педагогічний супровід та підтримку обдарованої учнівської молоді.

Перед українським суспільством постало завдання швидкого та ефективного реагування на актуалізацію національної групової ідентичності, суспільну згуртованість, зміну освітнього середовища, брак відповідного методичного інструментарію. Частину цих завдань суспільство оперативно

вирішує. Зокрема, простежуються дві домінуючі тенденції: по-перше, відродження духовності, національної самосвідомості, української культури і мови, формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності, національно-патріотичне виховання; по-друге, прагнення до інтеграції у світове і європейське співтовариство. Все це обумовило й нові тенденції в розвитку освіти: своєчасність реагування на запити суспільства, створення комфортного соціально-освітнього середовища, виявлення гуманістичного потенціалу особистості як громадянина та професіонала. Результатом сучасної освіти можна визначити розвиток інтелектуального потенціалу, моральної та емоційної сфер, а також творчої уяви особистості.

Природно, що події, спричинені повномасштабним російським вторгненням в Україну, стали потужним викликом психологічному благополуччю та розвитку учнівської молоді. Радикальна зміна звичного кола спілкування, соціально-освітнього середовища матиме відтерміновані наслідки, які сьогодні спрогнозувати неможливо. Обдарована молодь особливо гостро сприймає суспільну несправедливість, критично оцінює оточуючу реальність, прагне вникнути в суть динамічних подій.

Виявлення обдарованої учнівської молоді та створення умов для її розвитку – це вирішення завдань виховання та особистісного розвитку в складних умовах модернізації системи освіти, змін в її структурі та змісті, з одного боку, та специфічних умовах, в яких опинились сучасні українські родини, з іншого.

Першочерговою метою модернізації освіти є виховання, зорієнтоване на захищеність і здоров'я, соціальне благополуччя, успішну самореалізацію. Тому психолого-педагогічний супровід і підтримка обдарованої учнівської молоді – це створення в освітньо-виховному закладі необхідних умов для успішного процесу виховання, соціалізації та самореалізації обдарованих осіб. Адже повноцінний розвиток особистості, зокрема обдарованої, є гарантом суспільного благополуччя.

Психолого-педагогічний супровід обдарованої учнівської молоді слугує комплексною технологією, особливою культурою підтримки і допомоги дитині у вирішенні питання свого місця у суспільстві. Тому завдання повноцінного розвитку обдарованої особистості, здатної до реалізації себе в будь-яких соціально-економічних умовах, зумовлює необхідність підтримки розвитку критичного мислення, креативності, дослідницьких навичок та впровадження наукової освіти з фокусом на основні компетенції й інновації.

Беззаперечною рушійною силою модернізації системи освіти є наукова освіта. В освітньому дискурсі наукова освіта часто трактується як STEM (science, technology, engineering and mathematics), а також як STEAM (science, technology, engineering, art/all other disciplines and mathematics) [1, с. 76]. Міждисциплінарний

характер наукової освіти забезпечує її здатність враховувати умови воєнного стану та післявоєнного відновлення країни. Концептуальність наукової освіти полягає у формуванні різностороннього світогляду, де взаємодія людини зі світом відбувається шляхом поєднання природничих, технічних, соціальних та мистецьких знань і практик.

Психолого-педагогічний супровід обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу має створювати можливості для реалізації творчого потенціалу. Як зазначає М. Фергюсон, «творчі здібності не формуються, а вивільняються» («Революція мозку: границі дослідження розуму» (Taplinger, 1973). Вважаємо, що STEAM-освіта як максимальна залученість учня в творчий та науково-дослідний процес відкриття нових знань є найкращим способом «вивільнення» творчих можливостей обдарованої учнівської молоді, підвищення їх інтелектуального рівня і професійних умінь.

Як зазначає Т. Сєдова [5], найкращою системою роботи з обдарованою учнівською молоддю є така, де створені умови для виявлення і розвитку будь-якої обдарованості (інтелектуальної і академічної, творчої, соціальної, практичної, духовної тощо), де розширюється діапазон педагогічної підтримки можливого вибору обдарованого учня, а не звужується чи наперед визначається.

Робота з обдарованою учнівською молоддю є необхідною складовою реформування та розвитку освіти у відповідь на суспільні вимоги та основні завдання плану відновлення України (зокрема, посилення інтеграції України в міжнародні мережі знань та інформації, синхронізації стандартів STEAM-підходів з освітніми програмами ЄС та посилення інтеграції науки та інновацій у навчальний процес). Реалії сьогодення вимагають від держави створення сприятливих умов для підготовки висококваліфікованих працівників за напрямами, які охоплюють STEAM-освіту. Для цього важливим є:

1. Використання новітніх технологій і засобів навчання, необхідних для самореалізації особистості, що відповідає потребам сучасного світу.
2. Впровадження освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування, які задовольняють пізнавальні потреби різного рівня шляхом інтеграції формальної та неформальної освіти.
3. Забезпечення розвитку дослідницької компетентності через безпосереднє залучення учнів базової та профільної школи до навчальної наукової, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності відповідно до Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування.
4. Організація роботи з батьками (опікунами).
5. Пошук та професійна підготовка нових ефективних STEAM-учителів.

6. Налагодження співпраці з різними фахівцями щодо урізноманітнення карти просування обдарованої учнівської молоді.

Крім того, варто звернутись до зарубіжного досвіду розвитку обдарованих учнів. Проаналізувавши досвід організації STEM-освіти в країнах-лідерах, Н. Мірча та О. Хоменко наголошують на таких характерних рисах:

- розвиток творчого мислення та навичок співпраці обдарованих учнів засобами STEM-освіти (університет Айн-Шармс, Єгипет);
- розроблення індивідуального освітнього плану з урахуванням майбутньої професії в галузі STEM та здібностей конкретного обдарованого учня (США);
- проведення факультативів та створення спеціальних STEM-таборів, що дозволяють обдарованим учням здійснювати практичну діяльність (Велика Британія);
- участь у міжнародних STEM-змаганнях (Гонконг, Китай);
- залучення сімей обдарованих учнів до процесу навчання, спілкування з фахівцями-представниками STEM-професій (Австралія) [4].

За такого підходу завдання психолого-педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді полягають: по-перше, у попередженні та допомозі (сприянні) у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації обдарованої молоді (проблеми у навчанні, у виборі освітнього і професійного шляху, у міжособистісних стосунках тощо); по-друге, у розробленні індивідуальних освітніх програм для обдарованої учнівської молоді на основі їхніх інтересів і освітнього запиту; по-третє, у розвитку психолого-педагогічної компетентності всіх учасників психолого-педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді.

З урахуванням умов воєнного стану та післявоєнного відновлення України особливу увагу слід приділити відбору та застосуванню кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим дітям [3].

Супровід обдарованої учнівської молоді здійснюється поетапно.

Перший етап – аналітичний – врахування успіхів обдарованих учнів у певних видах діяльності.

Другий етап – діагностичний – виявлення (діагностика) прояву обдарованості (інтелектуальної та академічної, творчої, соціальної, практичної, духовної тощо) у різних видах діяльності.

Третій етап – формування, поглиблення і розвиток здібностей (організація дослідницької діяльності, налагодження інтелектуального і творчого взаємо-спілкування; сприяння інтенсивному пошуку вираження думки, інтелектуальних

та творчих можливостей; підтримка обґрунтованих дослідницьких пошуків; творче самовираження в профільному визначенні як майбутній професії).

Важливим засобом здійснення психолого-педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді є моніторинг динаміки розвитку їхнього інтелектуального і творчого потенціалу. О. Веліканова і О. Дзюбенко пропонують авторський алгоритм такого моніторингу, який складається з наступних етапів:

1.Збір інформації про рівень розвитку здібностей учнів.

2.Систематизація зібраної інформації.

3.Планування.

4.Мотивація.

5.Координація.

6.Системний контроль і облік [2].

Виявлення і підтримка обдарованої учнівської молоді потребує нової практики – цифрової трансформації їх психолого-педагогічного супроводу. У цьому напрямі в Україні набуто певний позитивний досвід шляхом впровадження в освітній процес сучасних інформаційних комп'ютерних технологій в умовах пандемії COVID-19. Очевидно, що він має перспективи бути продовженим і в найближчий повоєнний період.

Унікальність сприймання, опрацювання та подачі інформації обдарованими дітьми потребує відповідного ставлення до них. В першу чергу, з розумінням до них мають ставитися батьки (опікуни). Крім того, умови, в яких сьогодні вимушені функціонувати обдаровані учні, вимагають особливого прояву педагогічної і психологічної культури їхніх батьків. Тому роботу з батьками (опікунами) обдарованої учнівської молоді слід розглядати як найважливіше завдання, що вирішує проблему взаємодії батьків і обдарованої дитини, і сприяє вирішенню проблем, що виникли внаслідок військових дій в Україні (надання знань щодо ознак та фаз стресового стану, стресових факторів, стратегій поведінки в стресовому стані, формування особистої відповідальності за власне життя, здоров'я, емоції та дії; здійснення профілактики дистресів; підвищення рівня стресостійкості, зміна внутрішніх установок щодо реагування на стресові ситуації; формування практичних навиків саморегуляції та самоорганізації; розвиток навичок медіаграмотності тощо).

Отже, психолого-педагогічний супровід обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу передбачає:

- гармонійний і різнобічний розвиток особистості з урахуванням її життєвої ситуації, стану здоров'я, індивідуальних потреб та потреб суспільства;
- максимальну мобілізацію внутрішнього потенціалу і потенційних

можливостей особистості, спрямованих на інтенсивний саморозвиток, що здатен забезпечувати повну самореалізацію, творчу налаштованість;
- активізацію дослідницької діяльності;
- формування громадянської позиції, національної свідомості, власної гідності, готовності до майбутньої професійної діяльності, відповідальності за власні дії.

Психолого-педагогічний супровід обдарованої учнівської молоді на засадах STEAM-підходу вимагає принципово нових професійних компетентностей фахівців, які його здійснюють. Про розвиток цього перспективного напряму в Україні свідчать: існуючі нормативно-правові документи щодо супроводу впровадження STEAM-освіти; забезпечення науково-методичного супроводу інноваційної діяльності на базі закладів загальної середньої освіти, які запроваджують STEAM-освіту; координація діяльності робочих груп із науковців, педагогів та фахівців у галузі STEAM-освіти. Однак, цей напрям набув нової якості в умовах воєнного стану та ще набуде в умовах післявоєнного відновлення країни, що засвідчує необхідність його подальшого розвитку з урахуванням нових викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова Ю.М. Наукова освіта, STEM та STEAM: до питання термінологічної взаємодії / Ю.М. Александрова // Освітній дискурс: збірник наукових праць.– 2021. – 38(11-12). – С. 73-84.
2. Веліканова О.Г., Дзюбенко О.М. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16)// Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів): Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.
3. Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми [Електронний ресурс] // ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – 2022. – Режим доступу до ресурсу: http://surl.li/bytpj.
4. Мірча Н.В., Хоменко О.М. Зміст та напрями організації освітнього процесу із запровадженням STEM-навчання з метою формування компетенцій у творчої молоді ЗП(ПТ)О / Н.В. Мірча, О.М. Хоменко // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2018 р.). – Київ: Інститут обдарованої дитини.– С. 167-172.
5. Сєдова Т.Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнівв освітньому середовищі гімназії // Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів): Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.

Горбенко С. Л.,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник відділу STEM-освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
stemosvita@gmail.com

Лозова О. В.,
завідувач сектору науково-методичного
забезпечення STEM-освіти відділу STEM-освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
stemosvita@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті акцентується увага на формуванні ключових компетентностей як одного з основних завдань STEM-освіти. Розглянуто такий освітній напрям, як робототехніка та її роль у застосуванні в практичній діяльності теоретичних знань, отриманих за допомогою інтеграції предметів природничо-математичного циклу та інформатики.

Ключові слова: STEM-освіта, ключові компетентності, освітнє STEM-середовище, робототехніка.

Abstract. The article emphasizes the formation of competences as the main task of STEM education. Such an educational direction as robotics and its role in the practical application of theoretical knowledge obtained through the integration of subjects of the natural-mathematical cycle and informatics are considered.

Keywords: STEM education, competences, educational STEM environment, robotics.

Формування необхідних ключових компетентностей здобувачів освіти, які дадуть можливість запропонувати розв’язання проблем суспільства, поєднавши природничі науки, технології, інженерію та математику, є основною метою розвитку STEM-освіти. Про це наголошується у Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) [1].

STEM-освіта спрямована на формування навичок розв’язання складних (комплексних) практичних проблем, критичного мислення, креативних якостей та когнітивної гнучкості, організаційних та комунікаційних здібностей, вміння оцінювати проблеми та приймати рішення, готовності до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією, цілісного наукового світогляду, ціннісних орієнтирів, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей, математичної та природничої грамотності; всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів і здібностей; оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності; виховання особистості, яка прагне до здобуття освіти упродовж життя, формування вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань [1].

Створення освітнього STEM-середовища у закладі освіти є одним із основних завдань сучасного етапу розвитку STEM-освіти. Поняття освітнього STEM-середовища закладу освіти можна трактувати як сукупність інтелектуальних та матеріальних умов впровадження результатів науково-дослідної роботи, технологій, інжинірингу, інтегрованих знань, які забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу здобувачів освіти [2, 3].

Напрямами STEM-освіти можуть бути: програмування, штучний інтелект, електроніка, мехатроніка, біоніка, адитивні технології, числове програмне керування, комп'ютерне моделювання, фрезерні та лазерні технології, кліматичні, астрономічні, біологічні спостереження та опрацювання їх результатів, робототехніка, інженерія, ракето моделювання, аерокосмічні технології, радіоелектроніка, авто-, авіа-, судномоделювання, тривимірне моделювання; хіміко-біологічні та агроекологічні технології; конструювання; веб-дизайн, основи відеотехнології, цифрове мистецтво тощо [1].

Поширеним напрямом STEM-освіти є робототехніка. Робототехніка – це наука, що вивчає процеси створення та програмування спеціальних складних технологічних пристроїв для досягнення певного результату. Процес створення робота – це об'єкт робототехніки, а сам робот – це суб'єкт робототехніки.

Вивчення робототехніки дозволяє застосувати практично теоретичні знання, отримані за допомогою інтеграції математики, хімії, фізики, інформатики. У процесі створення вихідного результату учні ознайомлюються з різними видами моделювання, математичних методів, фізичними принципами, програмуванням, дизайном та іншими компонентами наукового дослідження. При проєктуванні та конструюванні роботів здобувачам освіти доводиться вирішувати завдання, що виходять за зміст шкільного курсу та належать до інженерних дисциплін: механіка, теорія автоматичного управління, опір матеріалів тощо.

В умовах сьогодення пропонується використовувати спеціально підготовлені платформи для наукового дослідження з великою кількістю модульних, готових компонентів та програмного забезпечення для їх полегшеного програмування. Прикладами таких платформ є Arduino, Lego education, JIMU Robot.

Процес створення робота включає в себе певну кількість етапів, основні з яких: моделювання; вибір матеріалів; створення міжкомпонентного інтерфейсу; конструювання; дизайн; програмування; тестування; діагностика.

Програмування як один із основних розділів робототехніки є, не тільки, універсальним інструментом комп'ютерного моделювання об'єктів і процесів, а й потужним інструментом розвитку мислення школярів. Необхідність описати мовою програмування нестандартні процеси, що протікають у реальному світі,

формують вміння визначати цілі своєї діяльності, самостійно вибудовувати навчальні завдання, визначати шляхи та методи їх вирішення, і таким чином, досягати поставленої мети. Конструювання та проєктування робота дозволяє учням самостійно перевірити рівень володіння теоретичними знаннями та навчальними навичками.

Популярним творчим STEM-середовищем є комплекти конструкторів LEGO, що представляють собою узгоджений ланцюжок конструкторів, кожний з яких відповідає певній віковій групі і дозволяє вирішувати конкретні освітні задачі. Проєктний підхід з використанням наборів LEGO дає учням можливість самостійно аналізувати «поле» творчої діяльності; самостійно ставити цілі й задачі майбутньої роботи; самостійно розробляти плани поетапного досягнення поставленої мети; здійснювати самоконтроль; координувати свою діяльність з діяльністю інших. Робота з конструктором спрямована на розвиток самостійного, гнучкого, творчого мислення.

Досвід конструювання з робототехнічними пристроями дає змогу здобувачам освіти спробувати себе в якості дослідника, винахідника, програміста та формує початковий інтерес до STEM-професій, які вже є затребуваними на рику праці.

Основними завданнями у навчанні з робототехніки є:

- знайомство здобувачів освіти із комплексом базових технологій, що застосовуються під час створення роботів;
- розкриття міжпредметних зв’язків з фізикою, інформатикою математикою тощо;
- вирішення здобувачами освіти базових кібернетичних завдань, результатом яких є працюючий механізм або робот з автономним керуванням;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до винахідництва та створення власних роботизованих систем;
- формування у здобувачів освіти прагнення досягти мети та створення власного якісного прикладного продукту;
- формування ключових компетентностей, визначених у Концепції Нової української школи.

Отже, впровадження робототехніки зумовить вирішення основного завданням STEM-освіти щодо формування актуальних на ринку праці компетентностей, у тому числі науково-дослідницьких навичок, та сприяння свідомому професійному самовизначенню учнівської молоді.

Формування й подальший розвиток компетентностей здобувачів освіти базується на їх залученні до дослідницько-експериментальної, конструкторської діяльності. Окрім активізації практичної діяльності та розв’язання різноаспектних проблем, сформовані компетентності сприятимуть проявам творчості, креативності

та реалізації здібностей учнівської молоді, що є надзвичайно вагомо, оскільки сучасний ринок праці потребує професіоналів з такими якостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text
2. Патрикеєва О., Горбенко С., Лозова О., Василашко І. (2021) Проблема розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., Вип.2 (95). 53-67. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.04
3. Патрикеєва, О., Василашко І., Лозова О., Горбенко С. (2017) Упровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах: методичний аспект. Рідна школа 2017. № 9/10. С. 90–95.

Горборуков В. В.,
канд. тех. наук, науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
slavon07@gmail.com

Франчук О. В.,
канд. тех. наук, доцент, старший науковий співробітник
Національний центр «Мала академія наук України»,
frnchk@i.ua

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА ОЦІНЮВАННЯ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУ МОНІТОРИНГУ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. З метою виявлення та моніторингу талановитої української молоді Національним центром «Мала академія наук України» та іншими організаціями проводяться різноманітні конкурси творчого та інтелектуального спрямування. Однак для поліпшення якості організації конкурсів та збільшення ефективності роботи експертів (членів журі) при перегляді та оцінюванні робіт учасників виникає потреба у застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення. Таким чином на базі інтерактивного документу для забезпечення відповідних цілей було створено інформаційно-аналітичну платформа (ІАП) ПОЛІЕДР-Конкурс.

Ключові слова: інформаційно-аналітична система (ІАС), інтерактивний документ, рейтинг, комп'ютерна система.

Annotation. In order to identify and monitor talented Ukrainian youth, the National Center "Junior Academy of Sciences of Ukraine" and other organizations hold various creative and intellectual contests. However, in order to improve the quality of competition organization and increase the efficiency of the work of experts (jury

members) when reviewing and evaluating the works of participants, there is a need to use specialized software. Thus, on the basis of an interactive document, an information and analytical platform (IAP) POLYHEDRON-Competition was created to ensure the corresponding goals.

Keywords: information and analytical system (IAS), interactive document, rating, computer system.

Для виявлення, моніторингу та розвитку обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії і залучення їх до науково-дослідницької та пошукової діяльності Національним центром «Мала академія наук України» (МАН) започатковано та щорічно проводиться цілий ряд Всеукраїнських конкурсів різноманітного спрямування: «МАН-Юніор Дослідник», «МАН-Юніор Ерудит», «Майбутнє України» та багато інших. Серед них найбільш популярним та репрезентативним за складом своїх учасників є конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Інформаційно-аналітична платформа (ІАП) ПОЛІЕДР-Конкурс створена для забезпечення процесу колегіального експертного оцінювання, перегляду науково-дослідницьких досягнень учасників конкурсу-захисту Малої академії наук України та рейтингування учасників на базі певної багаторівневої критеріальної моделі. Загальний вигляд інтерфейсу ІАП показано на рис. 1. Користувачами системи є зареєстровані менеджером ІАС члени журі кожної наукової секції (закрита частина системи) та звичайні спостерігачі/відвідувачі (відкрита частина системи), що мають можливість переглядати результати виступів учасників конкурсу.

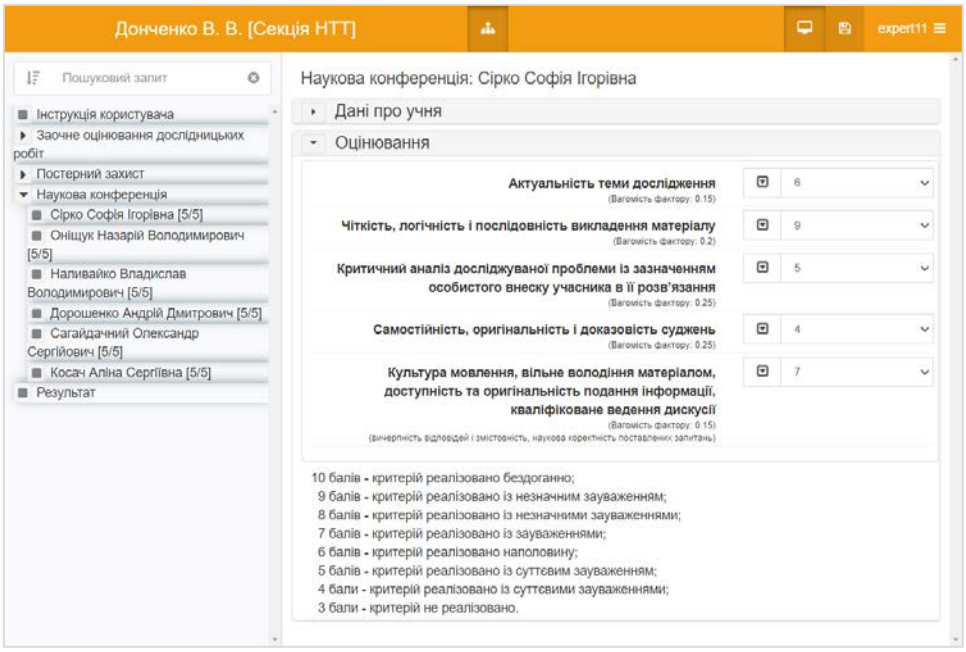

Рис. 1. Інформаційно-аналітична система ПОЛІЕДР-Конкурс (інтерфейс експертного оцінювання)0

Для розгортання даної інформаційно-аналітичної платформи оцінювання молодих дослідників був застосований інструментарій інтерактивних документів [1, 2]. Інтерактивний документ являє собою варіант онтологокерованої системи, яка дозволяє не тільки оперативно розгортати подібні системи, а також їх адаптовувати під специфіку конкретних ситуацій за допомогою відповідних керуючих та інформаційних онтологій. Таким чином, дана система може бути налаштована для проведення інших конкурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Nadutenko M., Prykhodniuk V., Shyrokov V., Stryzhak O. Ontology-Driven Lexicographic Systems. Advances in Information and Communication. FICC 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham:Springer, 2022. С. 204–215.
2. Stryzhak O., Prykhodniuk V., Popova M., Nadutenko M., Haiko S., Chepkov R. Development of an Oceanographic Databank Based on Ontological Interactive Documents. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham:Springer, 2021. С. 97–114.

Гриб'юк О. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент, старший дослідник,
провідний науковий співробітник,
Інститут цифровізації освіти Національної
академії педагогічних наук України
olenagrybyuk@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ З ПЕДАГОГІЧНО ВИВАЖЕНИМ ВИКОРИСТАННЯМ КОМСДН: ПРАЦЮЄМО В УМОВАХ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Дослідницьке навчання мат емат ики являє собою реалізацію т еорет ико-мет одичних основ формування прийомів навчально-пізнавальної т а науково-дослідницької діяльност і учнів в умовах педагогічно виваж еного т а мет одично вмот ивованого використ ання інформаційно-комунікаційних т ехнологій. В основі мет одичної сист еми покладено сукупніст ь п'ят и взаємопов'язаних компонент ів: цілей, зміст у, мет одів, організаційних форм і засобів дослідницького навчання, однак, на відміну від т радиційного навчання, кож ний із пропонованих компонент ів доповнений дослідницькими складовими, т обт о побудований з урахуванням прийомів науково-дослідницької діяльност і. Акт уальним мет одологічним підходом до розроблення мет одики навчання доведенню вист упає єдніст ь логічного т а дослідницького підходів. Навчат и доводит и – навчат и аналізу доведення, його відт ворення, самост ійного відкрит т я факт ів, пошуку і конст руювання доведення, а т акож заперечення запропонованих доведень. Формування пропонованої КОМСДН передбачає педагогічно виваж ене використ ання дослідницьких задач,

причому одним з елемент ів організації т акого процесу є залучення дослідницько-дидакт ичних конст рукцій у вигляді розробленим навчальних і корекційних комп'ют ерних програм.

Ключові слова: дослідницьке навчання, математика, рівні інтелектуального розвитку, комп'ютерно орієнтована методична система дослідницького навчання, інтелект, когнітивний розвиток.

Research-based learning in mathematics represents the implementation of theoretical and methodological foundations for the formation of teaching and research activities of students in a pedagogically balanced and methodologically motivated use of information and communication technologies. The methodological system is based on a set of five interrelated components: goals, content, methods, organizational forms and means of research-based learning, however, unlike traditional teaching, each of the proposed components is supplemented by research components, i.e. built with the methods of scientific research activity. The unity of logical and research approaches is a relevant methodological approach to the development of proof teaching methodology. Learning to prove means learning to analyse evidence, to reproduce it, to discover facts independently, to find and construct evidence as well as to deny proposed evidence. The formation of the proposed COMSRL implies pedagogically balanced use of research tasks, and one of the elements of the organization of such a process is the involvement of research-didactic constructs through developed educational and remedial computer programs.

Key words: research training, mathematics, immersive technologies, levels of intellectual development, computer-oriented methodical system of research training, intelligence, talent, cognitive development.

В умовах реформування сучасної освіти актуальним є завдання навчальних закладів щодо інтелектуального розвитку учнів, залучення їх до науково-дослідницької, творчої діяльності. основу дослідницьких підходів покладено психологію творчого мислення, намагання здійснити формалізацію творчої діяльності, процедури пошуку нових знань. Однак в навчальних закладах різного рівня (особливо в закладах дошкільної освіти, закладах загальної середньої освіти) інтелектуальному розвиткові дітей та учнів, розвиткові науково-дослідницької діяльності приділяється недостатньо уваги. Це пов'язано, в першу чергу, з відсутністю розробленого на належному рівні методичного забезпечення для вчителів і слабкої орієнтації на організацію науково-дослідницької діяльності учнів у підручниках і навчальних посібниках з математики.

Безперечно, підхід до проблеми формування дослідницької діяльності учнів в процесі навчання математики потребує суттєвих та ґрунтовних змін у методичних системах у зв'язку з протиріччями:

- Між потребою суспільства в активних, ініціативних, творчо мислячих, соціально адаптованих громадянах і традиційною спрямованістю навчальних закладів;

- Між соціальними вимогами інформаційного суспільства до підготовки випускників середньої школи і майбутніх учителів щодо використання у практичній роботі інформаційно-комунікаційних технологій та відсутністю належного методичного забезпечення такої підготовки;
- Між творчим характером пізнавальної діяльності і репродуктивними методами навчання під час навчально-виховного процесу в школі;
- Між прагненнями частини вчителів надавати педагогічну підтримку розвитку дослідницької діяльності учнів і не розробленістю відповідного методичного забезпечення в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Вирішити ці суперечності можливо завдяки введенню в традиційний навчально-виховний процес методичної системи – дослідницького навчання математики, з використанням якої в учителів з'явиться можливість організовувати і управляти творчою діяльністю учнів. В дійсності винахід – закономірний перехід технічної системи з одного стану в інший. Ґрунтуючись на знаннях розвитку технічних систем, можна планомірно розв'язувати задачі, свідомо долаючи труднощі, в тому числі психологічні [1].

Проблеми використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, психолого-педагогічні аспекти використання комп'ютерів для підтримки навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядались в роботах В. П. Беспалька, М. І. Жалдака, К. К. Коліна, Ю. І. Машбиця, І. В. Роберт, В. О. Сластьоніна, М. Л. Смульсон, Н. Ф. Тализіної та ін. При цьому зазначається, що незважаючи на позитивні сторони використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, необґрунтоване і педагогічно не виважене використання таких технологій несе в собі небезпеку негативних наслідків такого навчання, виховання і розвитку учнів, оскільки зменшується комунікативний потенціал навчального процесу, з «поля зору» вчителя виключається процесуальна складова навчальної діяльності, послаблюються концентрація уваги учнів до явищ, що вивчаються, творча ініціатива учнів, посилюється тенденція до формування алгоритмічної діяльності, недостатня увага приділяється фізичному розвитку учнів, здоров'язбережувальним аспектам використання дітьми комп'ютерів в процесі пізнавальної діяльності.

Значною мірою описане стосується і математичної підготовки учнів, в ході якої комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання завдяки своєрідності взаємозв'язків змісту навчання і реальності слугуватимуть засобом підсилення професійної спрямованості навчання, необхідним інструментарієм підтримки такої діяльності.

Зрозуміло, що при розробці і впровадженні комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики необхідно враховувати базові позиції системного

(В.П. Беспалько, В.В. Краєвський, М.М. Скаткін та ін.), діяльнісного (А.В. Брушлинський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, В.П. Зінченко, О.М. Лєонтьєв), середовищного (К. Роджерс, Д.Б. Ельконін та ін.), компетентнісного (Є.В. Бондаревська, О.Є. Лєбєдєв, В.О. Сластьонін, В.Д. Шадріков, А.В. Хуторський, Д.Б. Ельконін та ін.) подходів щодо аналізу педагогічних явищ і процесів.

Сьогодні проблемами математичної освіти в середній і вищій школах займаються вчені різних країн. При цьому провідні математики і методисти вказують на те, що рівень математичної підготовки учнів, студентів і випускників вузів III-IV рівнів акредитації суттєво знижується.

За результатами досліджень [1] серед таких проблем можна виділити кілька основних: низький рівень базової підготовки учнів з математики; недостатній рівень навчально-пізнавальної активності учнів; низька мотивація учнів щодо навчання дисциплін математичного циклу; невміння і небажання учнів працювати самостійно; невміння учнів застосовувати знання для формалізації практичних задач та їх розв'язування.

Причини вказаних недоліків умовно можна поділити на дві групи: причини, на вирішення яких вчитель самотужки вплинути не може (соціальні, політичні, фінансові), та причини, вирішення яких залежить від професіоналізму вчителя, його психолого-педагогічної і методичної підготовки, а також від матеріально-технічної бази, зокрема програмного і методичного забезпечення навчального процесу.

Дослідницьке навчання математики – це дидактична система, спрямована на формування навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності учня, на оволодіння знаннями, навичками та уміннями з предметів математичного циклу через конструювання учнем своєї індивідуальної освітньої траєкторії в процесі навчання математики.

Мета дослідницького навчання математики полягає у наданні учням можливості створювати знання, продукувати освітню продукцію з предметів математичного циклу у вигляді уміння будувати визначення понять і використовувати їх, висловлювати судження та будувати умовиводи, розв'язувати різного типу математичні задачі, сприяти процесі зміни особистісних якостей учня, які розвиваються у навчально-виховному процесі.

У дослідницькому навчанні математики навчальні вміння, що описують відповідні цілі, доповнюються дослідницькими, технологічними вміннями, яких мають набути учні в процесі вивчення певної математичної теми.

Поняття задачі експериментальної математики розглядаються в контексті теорії дослідницького навчання**.** В дослідженні використовується уточнена рівнева (варіативна) модель дослідницького навчання [2].

1 рівень – Confirmation Inquiry. Учні перевіряють істинність відомих результатів досліджень.

2 рівень – Structured Inquiry. Учні розв'язують дослідницьку задачу, запропоновану вчителем, з використанням правила-орієнтира. Вчитель знаходиться в ролі наукового керівника.

3 рівень – Guided Inquiry. Вчитель формулює перед учнями дослідницьку задачу. При цьому учні самостійно планують дослідження, визначають порядок роботи, після чого повідомляють про результати дослідження та захищають їх.

4 рівень – Open Inquiry. Учні самостійно формулюють дослідницькі проблеми (питання), реалізовують дослідницькі процедури, готують звіт про результати дослідження.

Доцільно виокремити основні види навчальної діяльності з виваженим та методично вмотивованим використанням педагогічних програмних засобів:

- Актуалізація знань і формування відповідної мотивації учнів;
- Вивчення нового навчального матеріалу;
- Індивідуалізація самостійної роботи учнів;
- Узагальнення та систематизація знань учнів;
- Рефлексія та контроль навчальних досягнень учнів;
- Поглиблення вмінь у предметній галузі і формування навчально-пізнавальної, дослідницької діяльності учнів.

Педагогічний програмний засіб доцільно використовувати у навчальному процесі лише за умови необхідності з педагогічної точки зору. Так, наприклад, якщо:

- Логічно-математичні моделі (графічні (статичні та динамічні), вербально-знакові, знакові) мають недостатню наочність, зрозумілість або є надзвичайно складними для сприйняття учнями;
- Забезпечується більш висока ефективність навчального процесу у порівнянні з використанням традиційних засобів навчання;
- Відсутня можливість реалізувати певні засоби навчання у вигляді матеріальних об'єктів (наприклад, фізичних моделей, оригіналів в штучних умовах, оригіналів у природних умовах та ін.).

Суть експериментально-дослідницького підходу в процесі навчання математики в рамках дослідження реалізовується на заняттях з предметів математичного циклу (наприклад, комп'ютерної геометрії).

Наприклад,

- В процесі навчання геометрії в учня з'являється можливість використовувати уже сформовані інтуїтивні уявлення про реальні образи математичних (алгебраїчних, геометричних) об'єктів;

- З використанням комп'ютерних програм з'являється можливість здійснювати візуалізацію математичних (алгебраїчних, геометричних) конструкцій;
- Експериментальні дослідження в геометрії сприяють розвитку образного мислення учнів;
- Використання комп'ютерних засобів в процесі навчання геометрії допомагає учню усвідомити міждисциплінарний характер математики в цілому, зокрема геометрії.

Здобуті знання, вміння і навички необхідні також в майбутньому. Наприклад, в процесі підготовки майбутніх бакалаврів, які навчаються за напрямом «Математика і комп'ютерні науки» можна виокремити наступні геометричні дисципліни: *«Аналітична геометрія», «Диференціальна геометрія і топологія», «Додаткові розділи геометрії і алгебри», «Симплектична геометрія», «Комп'ютерна геометрія і геометричне моделювання» тощо.*

Під час виконання розрахунково-графічних робіт учні розв'язують ь не т ільки задачі з обчислювальної геомет рії, що є т радиційним, але й дослідницькі задачі.

В дослідженнях [3], [4], [5] розглядаються можливості використання системи комп'ютерної математики в процесі проведення комп'ютерного дослідження під час розв'язування задач, що відповідає першому рівню *Confirmation Inquiry.* Учням пропонується теоретично обґрунтувати отримані припущення. Аналогічно перевіряються твердження наступних задач.

Запропоновані задачі можуть використовуватись для організації комп'ютерного дослідження: під час проведення лабораторних практикумів з предметів природничо-математичного циклу (якщо передбачено робочою програмою); в рамках позаурочної самостійної роботи; під час навчальної практики, яка проводиться наприкінці навчального року. Для розв'язування задачі необхідно додатково вивчити теоретичний матеріал для самостійного опрацювання. Учням пропонується провести комп'ютерний експеримент, який полягає в перевірці пропонованих тверджень, гіпотез.

У процесі виконання дослідження використовуються методики для проведення експерименту в шкільній діагностичній практиці щодо визначення інтелектуальних здібностей учнів рівня мотивації (див. п. 3.3), у тому числі результати наукового експерименту аналізуються на основі експериментальних досліджень. На основі аналізу результатів зазначених вище експериментів можна стверджувати, що *кількість обдарованих учнів у будь-якій сфері діяльності становить 10-15%, 15-20 % становить група школярів, які повільніше засвоюють навчальний матеріал і мають низький рівень знань* [1]. У процесі реалізації інженерного математичного навчання необхідно, в основному, орієнтуватися на середню групу учнів, в знання яких також можна виокремити кілька рівнів*: вище середнього, нормальний або середній.*

Очевидно, що в цих групах зміст пропонованої математичної освіти має істотно відрізнятися. Безперечно, мотивація до навчання знижується в тих випадках, коли навчальний процес надто складний, тобто у випадках, коли інтелектуальні здібності учня не достатні для засвоєння запропонованого змісту навчання, і навпаки. В останньому випадку сповільнюється процес розвитку школяра. В результаті виникає необхідність у розробленні варіативних моделей математичної освіти учнів природничо-математичного, технічного профілів, що відрізняються за змістом, методами навчання та ін. Тестування учнів, яке проводилося протягом кількох років, моніторинг якості знань, який проводився у процесі дослідницького навчання учнів, дозволяє виокремити кілька якісно різних груп учнів [6].

Доцільно зауважити, що одним із основних шляхів та способів розв'язування проблем підвищення рівня шкільної природничо-математичної освіти визначається формування нового переліку засобів і обладнання для кабінетів біології, хімії, фізики, математики та інформатики, а також оснащення зазначених кабінетів сучасним навчальним обладнанням. Безперечно, інтерес учнів до проектно-дослідницької діяльності, синергетичне поєднання інженерних знань з фундаментальною міждисциплінарністю, розвиток нових науково-технічних ідей сприятимуть створенню необхідних умов для підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді, в тому числі за рахунок педагогічно-виваженого використання в навчально-виховному процесі інформаційно-комунікаційних технологій та оновлених педагогічних підходів. Нашим дітям дістанеться світ з різними проблемами, тому необхідно синергетичне поєднання науки, освіти і технологій для вирішення життєво важливих проблем.

Запропоновані задачі з аналітичної геометрії можуть використовуватись для організації комп'ютерного дослідження: під час проведення лабораторних практикумів з аналітичної геометрії (якщо передбачено робочою програмою навчальної дисципліни); в рамках позаурочної самостійної роботи; під час навчальної практики, яка проводиться наприкінці першого року навчання майбутніх бакалаврів.

Розвиток в учнів правильного розуміння математики та відображення математичною наукою явищ і процесів реального світу є програмною вимогою в процесі навчання математики, в основу покладено моделювання (математичне і предметне). При навчанні математики визначаємо моделювання, як *узагальнене інтелектуальне вміння учнів, що полягає в заміні математичних об'єктів, їх співвідношень, способів діяльності моделями за допомогою відрізків, числових променів, схем.*

Для моделювання використовують різні математичні абстракції: числові формули, таблиці, формули, функції, рівняння та їх системи, нерівності, системи нерівностей, ряди, геометричні фігури, графосхеми, діаграми Венна, графи тощо. Математичне моделювання використовують при розв'язуванні багатьох прикладних, дослідницьких задач [7]. Рівняння, складене за умовою задачі, є її алгебраїчною моделлю. Моделюванню, особливо алгебраїчному і аналітичному, необхідно приділити в школі належну увагу, оскільки математичні моделі використовуються при розв'язуванні прикладних задач [8].

При побудові моделі використовуємо порівняння, аналіз через синтез, класифікацію, узагальнення, що сприяють розвитку мислення. Побудова математичної моделі задачі готує учнів до моделювання реальних процесів і явищ. При розв'язуванні дослідницьких задач використовують їх аналітичні моделі. Такою моделлю може бути функція, що описує явище чи процес, рівняння, система рівнянь, нерівність, система нерівностей, система рівнянь і нерівностей та ін. В процесі проектування і побудови математичної моделі задача перекладається на мову алгебри і математичного аналізу [1]. В процесі конструювання комп'ютерно орієнтованого навчального середовища суб'єкти виконують наступні функції: формування відповідних компетентностей, оцінювання факторів впливу, визначення стратегії діяльності навчального закладу, оцінка ризиків та освітніх ресурсів, добір освітнього маршруту, добір варіативного змісту освітнього процесу; розроблення технологій та методик засвоєння необхідних компетентностей, експертиза навчальних програм та оцінювання компетентнісного результату [9].

Результат проектування варіативних моделей з використанням комп'ютерно орієнтованого навчального середовища в процесі навчання природничо-математичних дисциплін учнів оцінюється поетапно, досліджуючи кожну компоненту окремо та інтегративно, з врахуванням рівнів сформованості компетентностей учнів [10].

Сукупність методик проектування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища із врахуванням етапів проектування, факторів проектування, обмежень, суб'єктів проектування та їх взаємодії, системи компетентностей, функцій проектування, оцінка ефективності використання освітніх ресурсів, оцінка ризиків, оцінка процесу та результату проектування визначається характеристиками навчально-методичного та наукового забезпечення щодо використання варіативних моделей в навчальному процесі – комплексність, перспективність, багатокомпонентність, мультифункціональність, регіональність, відкритість.

В процесі навчання з використанням комп'ютерно-орієнтованих систем лекційний матеріал рекомендується пропонувати учням із врахуванням

психофізіологічних вимог учнів, забезпечуючи ефективність наявної індивідуальної траєкторії школярів в процесі навчання теоретичного матеріалу із багатократним повторення (за необхідності) [11], [12], [13]. Учень сам обирає необхідний рівень «занурення» в навчальну тему. Додатковий матеріал доцільно запропонувати учневі для вивчення у вигляді глосарію, приміток, або гіперпосилань. Варіативність в даному випадку досягається шляхом регулювання розміру параграфа в навчальному підручнику та винесенням необов'язкового для вивчення матеріалу в блок додаткового. В глосарії містяться загальні терміни, абревіатури, спеціальні терміни та перелік персоналій, що необхідні для засвоєння лекційного матеріалу [16].

Через зміст навчання математики забезпечуються: *максимальні можливості з метою організації повноцінної математичної діяльності учнів; максимальні можливості щодо засвоєння програмних знань всіма учнями в умовах розвиненої рівневої і профільної диференціації та обмеження об'єму навчального часу сукупністю зовнішніх факторів; максимальні можливості для формування, підтримки та розвитку інтересу щодо навчання математики на кожному етапі навчання; виявлення математичних та інтелектуальних здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації щодо вибору профілю навчання і вибору спеціальності; можливість навчання інших шкільних предметів із врахуванням сучасного рівня розвитку відповідних наук і методик навчання*[16].

Врахування запропонованої [1], [8], [14] структуризації знань і виваженого співвідношення виокремлених типів знань дозволяє розробити зміст профільного навчання із врахованням грунтовної диференціації і можливості побудови школярами індивідуальної освітньої програми, а також сприяє наповненню трьох найважливіших компонентів змісту профільного навчання: базового інваріантного, профільного варіативного і додаткового. Протягом останніх десяти років були розроблені та реалізовані на практиці різні моделі (розширеної та поглибленої) математичної освіти в умовах роботи профільних класів різних типів закладів загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриб'юк О. О. Дослідницьке навчання учнів предметів природничо-математичного циклу з використанням комп'ютерно орієнтованих методичних систем. Монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 858 с.: іл.
2. Гриб'юк О.О. Рівнева модель дослідницького навчання учнів математики з використанням комп'ютерно орієнтованої методичної системи. Інформаційні технології і засоби навчання, 2020. Том 77. № 3. 39-65.
3. Гриб'юк О.О. Імерсивні технології в освіті: особливості когнітивного розвитку дитини у віртуальному середовищі в процесі дослідницького навчання.

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Київ-Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2020.

4. Hrybiuk O. Improvement of the Educational Process by the Creation of Centers for Intellectual Development and Scientific and Technical Creativity. In: Hamrol A., Kujawińska A., Barraza M. (eds) Advances in Manufacturing II. MANUFACTURING 2019. Lecture Notes in Mechanical Engineering, 2019. P. 370-382. Springer, Cham Online ISBN978-3-030-18789-7.
5. Гриб'юк О.О. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на психофізіологічний розвиток молодого покоління. "Science", the European Association of pedagogues and psychologists. International scientific-practical conference of teachers and psychologists "Science of future": materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress. Prague (Czech Republic). Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists "Science", Prague, Vol.1, 2014. P. 190-207.
6. Hrybiuk O. Problems of expert evaluation in terms of the use of variative models of a computer-oriented learning environment of mathematical and natural science disciplines in schools, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie, Zeszyt Nr 79, Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej (WPP), 2019. P. 101-119.
7. Гриб'юк О.О. Педагогічне проектування комп'ютерно орієнтованого середовища навчання дисциплін природничо-математичного циклу. Наукові записки. Випуск 7. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 3. Кіровоград.: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 38 – 50.
8. Grybyuk O.O. Mathematical modeling as a means and method of problem solving in teaching subjects of branches of mathematics, biology and chemistry. Proceedings of the First International conference on Eurasian scientific development. "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2014. P. 46-53.
9. Гриб'юк О.О. Когнітивна теорія комп'ютерно орієнтованої системи навчання природничо-математичних дисциплін та взаємозв'язки вербальної і візуальної компонент. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 1 до Вип.36, Том IV (64): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гнозис, 2015. С. 158-175.
10. Hrybiuk O., Vedishcheva O. Experimental Teaching of Robotics in the Context of Manufacturing 4.0: Effective Use of Modules of the Model Program of Environmental Research Teaching in the Working Process of the Centers "Clever". In: , et al. Innovations in Mechatronics Engineering II. icieng 2022. Lecture Notes in Mechanical Engineering. Springer, Cham. 2022. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09385-2_20
11. Гриб'юк О. Дослідження розвитку інтелекту: Особливості дослідницького навчання учнів з різними рівнями розвитку інтелекту в закладах загальної середньої освіти України та Польщі. Технології розвитку інтелекту. Том 4, №3(28), 2020. DOI: http://doi.org/10.31108/3.2020.4.3.4

12. Гриб'юк О.О. Імерсивні технології в освіті: особливості когнітивного розвитку дитини у віртуальному середовищі в процесі дослідницького навчання. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Київ-Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2020.
13. Hrybiuk O. Psychophysiological aspects of the phenomenon of a child's presence in a virtual environment in the process of research learning: results of empirical research. In: European potential for the development of pedagogical and psychological science: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. P.147-187.
14. Hrybiuk O. Experience in Implementing Computer-Oriented Methodological Systems of Natural Science and Mathematics Research Learning in Ukrainian Educational Institutions. In: MachadoJ., Soares F. (eds) Innovations in Mechatronics Engineering. Lecture Notes in Mechanical Engineering, 2022.: 55-68. Springer, Cham Online.
15. Гриб'юк О.О. Психолого-педагогічні вимоги до комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики в контексті підвищення якості освіти. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 1 до Вип.31, Том IV (46): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ: Гнозис, 2013. – С. 110-123.
16. Гриб'юк О.О. Перспективи впровадження варіативних моделей комп'ютерно орієнтованого середовища навчання предметів природничо-математичного циклу у загальноосвітніх навчальних закладах України. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: КПНУ, 2016. Випуск 22: Дидактичні механізми дієвого формування компетентнісних якостей майбутніх фахівців фізико-технологічних спеціальностей. С. 184-190.

Hritchenko Tetiana,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Professional Methods
and Innovative Technologies in Primary School Chair,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Email: gtya212 @ ukr.net

FORMATION OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER'S INNOVATIVE CULTURE IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Summary. *The report indicates the relevance of the problem; the essence of the concept of "primary school teacher's innovative culture" has been revealed; stages in future teachers' preparation for innovative activities and ways of purposeful formation of their innovative culture have been defined.*

Key words*: innovative culture, primary school teacher, professional training, primary school teacher's innovative culture.*

Анотація. *У доповіді означено актуальність проблеми; розкрито сутність поняття «інноваційна культура вчителя початкової школи»; визначено етапи у підготовці майбутніх учителів до інноваційної діяльності та шляхи цілеспрямованого формування їхньої інноваційної культури.*

Ключові слова*: інноваційна культура, вчитель початкової школи, професійна підготовка, інноваційна культура вчителя початкової школи.*

Higher educational institutions in Ukraine have undergone large-scale transformations in recent years. The educational system has been renewed. Pedagogical innovations are actively used. A humanistic culture equipped with advanced innovative technologies is emerging. The future specialist – the future primary school teacher – is faced with the need to understand the modern demands placed on him by society and the state. He must realize that his professional career will depend on the level of his intelligence and culture, competence and competitiveness, and therefore the possibility of self-realization.

At the same time, in scientific and pedagogical knowledge, the issue of forming primary school teachers' innovative culture in the professional training system is relatively new and understudied.

Research in the field of professional culture has significantly intensified in recent years. A number of studies devoted to the analysis of individual components of a teacher's professional and pedagogical culture such as: methodological (A. Kravtsov, V. Kraevsky, V. Slastyonin, V. Tamarin, S. Terno, etc.), moral and ethical (E. Bogdanov, S. Hariacha, O. Savchuk, V. Tikhonova, L. Sharova and etc.), technological (A. Kovalenko, V. Lola, V. Mishchenko, O. Pekhota, O. Prokopova, etc.), informational (O. Hladchenko, V. Danylchuk, M. Zhaldak, T. Koval, S. Konyushenko, P. Mynko, etc.), project (L. Berezhna, O. Marushak, O. Kobernyk, D. Lupyak, S. Yashchuk, etc.), research (T. Derevyanko, I. Lutsenko, M. Melnyk, N. Myronchuk, M. Trufkina, etc.), communicative (L. Biryuk, L. Rudenko, N. Sayenko, V. Ternopilska, O. Tulska, etc.), diagnostic (V. Ivanov, H. Hats, S. Martynenko, I. Novik, etc.) have been carried out.

Researchers believe that culture is in development. There is an interaction of the previous culture with new cultural values. The culture formation is related to activity, and this process is influenced by acquired knowledge and skills, ideas and ideals, as well as value orientations. Therefore, the innovative education declared today is characterized by a change in the education goals, its structure, forms, methods and technologies, which should form a new type of culture – innovative culture.

Innovative culture as a pedagogical phenomenon is teacher's professional quality, which is determined by the constant search for new things in the goals, content, methods and forms of teaching and educating pupils, the creation of pedagogical

innovations and their evaluation by the pedagogical community, the use and application of everything new, progressive in practice. The listed components of a teacher's pedagogical culture are, in our opinion, necessary.

The most important task of pedagogical activity is to transfer the cultural heritage of humanity to the new generation. Therefore, the requirement of high personal culture is mandatory for a teacher of any specialty, and a vital quality for a primary school teacher.

Under the primary school teacher's innovative culture we understand the integral quality of the personality, which includes a complex dynamic system of professionally important qualities and attributes of the teacher's personality, which determine the professional activity success in the innovative environment of an educational institution, a stable system of motives for the development, comprehensive implementation and mastering of new modern innovative technologies and programs, as well as the psychological attitude to perform transformative actions from their implementation in the process of junior schoolchildren's education.

The process of forming future primary school teacher's innovative culture is a purposeful activity of all its participants, the result of which is readiness to perform the desired actions. This process is characterized by criteria and readiness levels, and is implemented in the content, forms and methods of professional training.

An important place in the formation of future teachers' innovative culture belongs to the development, dissemination and introduction into the educational process of innovative educational technologies – modern personal-oriented technologies for the activation of cognitive activity and the educational process intensification, which meet the customers' needs of educational services and are aimed at training a competitive specialist [2].

Innovative educational technologies are a complex of new information and educational technologies, progressive organizational forms of the educational process, teaching methods, modern means and systems of learning, development and presentation of information and educational resources aimed at forming an innovation-oriented educational environment for the specialists' training who possess a complex of professional and social competences and innovative thinking.

They include:

– cognitive-oriented technologies: dialogic teaching methods, seminars-discussions, problem-based learning, cognitive instruction, cognitive maps, instrumental and logical training, etc.;

– activity-oriented technologies: projects methods and guiding texts, contextual learning, organizational and activity games, complex tasks, technological maps, simulation and game modeling, etc.;

– personal-oriented technologies: interactive and simulation games, development trainings, developmental psychodiagnostics, etc. [2, p. 58].

A positive attitude towards innovation and improvement should be established already during the school period. According to the researchers, several stages can be distinguished in future teachers' preparation for innovative activities.

The first stage is the development of the teacher's creative individuality, the formation of pupils' ability to identify, formulate, analyze and solve creative pedagogical tasks, as well as the development of the general creative search technology: the independent transfer of previously acquired knowledge and skills to a new situation, the problem vision in a familiar situation, a new function object, determining the object structure, seeing an alternative solution or its method, combining previously learned methods of activity, developing critical thinking.

The second stage is mastering the basics of scientific knowledge methodology, pedagogical research, introduction to innovative pedagogy. Pupils get acquainted with the social and scientific prerequisites for the innovative pedagogy emergence, its main concepts, creatively interpret alternative approaches to school organization, study the main sources of the alternative school development, get acquainted with various types of innovative educational institutions, etc.

The third stage is the assimilation of the innovative activity technology. One will get acquainted with the methodology of creating the author's program, the stages of experimental work at school, participate in the author's program creation, analyze and forecast the innovation's further development, the implementation difficulties.

The fourth stage is practical work on the experimental site to introduce innovations into the pedagogical process, make corrections, track the experiment results, self-analysis of professional activity. At this stage, teacher's innovative position is formed as a system of his views and attitudes regarding innovation.

Thus, the teacher's readiness to use innovative technologies is one of the important conditions for the success of the innovative technologies' practical implementation in the pedagogical process of primary school.

From the point of view of V. Manuylov and I. Fedorov, the purposeful formation of systemic thinking, the graduate's readiness for innovative activity, and, therefore, the innovative culture formation can be carried out in different ways, however, there is a certain community of possible organizational schemes, which is characterized by the following elements:

1. Pupils' involvement in research activities that are diverse in terms of content and types of tasks to be solved.

2. Purposeful, continuous development of systemic thinking during the academic and creative tasks performance by ensuring mastery of the mental activity basic

operations – analysis, synthesis, comparison, deployment and collapse of information, abstraction, associations, imagination, detection and contradictions elimination.

3. Content restructuring, methodical and technological support of the basic professional educational program by introducing additional disciplines or an additional disciplines cycle focused on pupils' professional and creative development, as well as, if necessary, a "combination" of the basic and additional programs.

4. Pupils' immersion in the professional and creative environment, including the pupil's work with this or that periodicity in small professional and creative groups [2, p. 61].

Based on the analysis of the works presented above, we can say that the process content of forming future primary school teachers' innovative culture is the scope and nature of professional and pedagogical knowledge, the essence of innovative activity and social innovative technologies and programs, as well as practical professional skills, reflection on conditions of the dominant motive of the need for innovative activity readiness formation.

Summarizing the theoretical analysis results of the problem of forming future primary school teachers' innovative culture, we can assume that the effectiveness of forming this culture in the process of professional training can be significantly increased if:

– the formation of primary school teachers' innovative culture in the process of professional training is considered as one of the goals in the educational process of higher education;

– the orientation of the teacher's professional training process contributes to the development and self-development of an individual who is able to go beyond normative activities and carry out innovative processes;

– the individual's inclusion in the innovative activity takes place with the help of creating a certain environment in the professional training process, which ensures the disclosure of the person's creative potential as a subject of pedagogical activity and culture;

– an organic combination of general and innovative culture is ensured, in which innovative culture performs the function of projecting general and professional culture into the innovative pedagogical activity sphere;

– a model for primary school teachers' innovative culture formation has been developed and implemented;

– the operational and procedural side of the process of teacher's innovative culture formation has been developed with the help of didactic forms, methods and teaching tools in higher education institutions capable of simulating the subject and social

content of the primary school teacher's professional activity in the process of innovative pedagogical activity;

– the selection of pedagogical means of innovative culture formation is carried out taking into account the achieved level of pupils' readiness for future pedagogical innovative activity and is built in a certain system, based on the unity of theoretical and practical training;

– a diagnostic toolkit has been developed, i.e. able to provide control over the process of forming the teacher's innovative culture in the process of professional training in a higher educational institution for the purpose of forecasting and correcting it, as the specified pedagogical conditions, which are implemented on the basis of the laws and principles of the holistic educational process, combine all its elements: goal setting, content development, design and planning, educational space organization, pedagogical and diagnostic analysis.

The process of forming teacher's innovative culture is a dynamic, long-term process of gradual transition from ignorance to knowledge, from the improvement of some skills to the appearance of others, from some personal and mental properties and qualities to other new formations.

The complexity of this process and the very phenomenon represented by the future teacher's innovative culture allows us to make an assumption that the problem of forming future primary school teacher's innovative culture cannot be reduced only to a mechanical increase in educational disciplines. It should be built on the basis of integration, knowledge fundamentalization, as well as be based on the competence and contextual approach of specialist's training in a higher educational institution. This is determined by the employer's requests and the specialist's functional duties [1, p. 37].

The implementation of these approaches in professional higher pedagogical education is possible through the use of innovative technologies, modern forms and learning methods in higher education institutions (conducting trainings, business games), information integration and professional training (integrated courses, educational seminars on Internet technologies and media systems), students' active productive activity in the educational process, participation in the scientific research projects and youth forums.

REFERENCES

1. Бондар В., Шапошнікова І. Адаптивне навчання студентів як передумова реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя. Рідна школа. 2013. № 11. С. 36–41.
2. Мануйлов В., Федоров И. Модели формирования готовности к инновационной деятельности. Высшее образование. 2014. № 7. С. 56–64.

Грудинін Б. О.,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка,
E-mail: b.hrudynin@ukr.net

Грудиніна Н. В.,
вчитель початкових класів
Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області,
E-mail: nvgrud10@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З АСТРОНОМІЇ (З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ УЧНІВСЬКИХ КОСМІЧНИХ ПАТРУЛІВ)

Сучасний етап суспільно-економічного розвитку людства позначений поєднанням фундаментальних змін у соціально-економічних відносинах із ускладненням суспільно-політичної організації діяльності соціумів, найвиразнішими з-поміж яких є явища глобалізації (культурної глобалізації), демократизації, децентралізації, сцієнтизму, прагматизму, що є наслідками енергетичного, демографічного, екологічного й багатьох інших «вибухів».

Як зазначає В. Андрущенко, Україна, як, власне, і весь світ, намагається відшукати соціальну, економічну та науково-технологічну платформи виживання, нову парадигму підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток самої дійсності відповідно до людських вимірів життя, продиктованих ідеалами XXI ст. Центром цієї парадигми є освіта, що розвивається як відповідь на виклики цивілізації і водночас як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації в новому глобальному просторі [1, с. 6].

Таким чином, освітні процеси в механізмах функціонування значної кількості держав набувають особливого значення і поступово стають центральним елементом механізмів глобалізації, демократизації, децентралізації та ін. За таких умов освіта набуває «всепроникного» характеру, оскільки представлена (безпосередньо або опосередковано) в усіх сферах людської діяльності, що, у свою чергу, є підтвердженням зацікавленості освітнім процесом кожної суспільної-політичної сфери.

Сучасні соціально-філософські рефлексії освіти в Україні представлені дослідженнями В. Андрущенка, В. Астахової, М. Горлача, О. Дусавицького, Т. Ілляшенко, С. Клепка, В. Корженка, В. Кременя, М. Култаєвої, В. Лугового, В. Огнев'юка, І. Родигіної, Є. Пінчука, А. Ярошенко та інших науковців. Аналіз праць В. Лутая, С. Клепка, В. Корженка засвідчує всюдиприсутність (іманентну

присутність) суб'єкта освітнього простору й осмислення проблематики суб'єкта в цілому внаслідок належності категорії «суб'єкт» до філософських універсалій. Дослідники В. Огнев'юк, М. Романенко ґрунтовно розглядають проблему суб'єкта в освітньому просторі, осмислюючи при цьому освіту як соціокультурний феномен, пов'язаний з усіма іншими сферами суспільства.

Провідним сегментом системи освіти при переході до суспільства знань є сфера дослідницької освіти. Онтологічна роль дослідницької освіти в процесі становлення суспільства знань полягає в тому, що вона створює особистість, здатну до творення нового знання, його технологізації та залучення до соціоекономічного обігу. Сама ж така особистість творчого формату є антропосоціальною основою нового культурного виробництва, її виховання починається в шкільний період, продовжується в університетській освіті та переходить на рівень професійного створення фундаментального та професійного знання [2, с. 22].

Тож пізнавальний розвиток особистості сучасного дослідника потребує «наскрізного» характеру навчання в середній та вищій школах, які аж ніяк не можна розділяти, а дослідницька освіта має стати місією не тільки особливого університету або особливої школи.

Однією з наукових проблем, до якої впродовж останніх років ми залучаємо учнів закладів загальної середньої освіти є спостереження вторгнень об'єктів космосу в земну атмосферу, адже дослідження метеорних тіл та їхньої взаємодії з атмосферою Землі для сучасної науки має велике значення при вирішенні цілого ряду астрономічних, геофізичних і прикладних задач: вивчення походження та еволюції Сонячної системи, оцінка впливу метеоритної речовини на Землю, використання розсіяння радіохвиль на іонізованих метеорних слідах для потреб радіозв'язку, безпека польотів космічних апаратів тощо [3].

Кожну добу в атмосферу Землі входить біля 400 метеороїдів з масами не менше 1 кг. Приблизно 30% з них досягають висоти 30 км і менше, а біля 0,5 % – залишають на поверхні Землі метеорити. Космічні прибульці кожного року залишають на нашій планеті близько 800 метеоритів (на поверхню Землі щодоби «випадає» з космосу до 50 тон великих і дрібних метеоритів), хоча знаходять всього 10–20. Більше 75% яскравих болідів в нашій атмосфері є фрагментами ядер комет, які рідко долітають до поверхні Землі. Залежно від хімічного складу метеорити поділяють на кам'яні, залізні та залізокам'яні. Кам'яні метеорити складають близько 92 %, залізні – приблизно 6%, залізокам'яні – біля 2 %.

Метеорні потоки спостерігається щорічно, коли Земля проходить точку перетину їх орбіт. Час спостереження метеорних потоків може тривати від кількох годин до кількох тижнів і залежить від напрямку поперечного перетину

їх орбіт. Періодичність зустрічей нашої планети з космічними тілами наведено в табл. 1 [4].

Таблиця 1

Середній період (T) між двома падіннями тіл в залежності від маси (m)

m	T
10^{-2} г	$7{,}2\cdot10^{-3}$ с (~ 140 за с)
0,1 г	$5{,}6\cdot10^{-2}$ с (~ 18 за с)
1 г	0,44 с
100 г	0,44 хвилин
1 кг	3,44 хвилин
10 кг	26,8 хвилин
100 кг	3,50 годин
1 т	27,2 годин
4,3 т (болід над Україною)	4.16 доби
10 т	8,84 доби
70 (60) т (метеорит Гоба)	50 (44) доби
100 т (Сіхоте-Алінь)	2,3 місяців
650 т	1 рік
$5\cdot10^{3}$ т	6,2 року
$2\cdot10^{6}$ т (Тунгуський, Аризонський)	1300 років 80 тис. років
$2\cdot10^{8}$ т (діаметр ~ 0.5 км)	0,5 млн. років
$1{,}6\cdot10^{9}$ т (діаметр ~ 1 км)	37 млн. років
$2\cdot10^{11}$ т (діаметр ~ 5 км)	240 млн. років
$1{,}6\cdot10^{12}$ т (діаметр ~ 10 км)	

Оскільки в Сонячній системі переважають дрібні тіла (кількість частинок певної маси обернено пропорційна квадрату маси), то вони й частіше за все і влітають в атмосферу Землі. Якщо малі тіла практично повністю згоряють на висотах 120–80 км над поверхнею Землі, то більші тіла, створюючи боліди, можуть проникати значно глибше: до висот 40−30 км. Практично всі тіла в процесі польоту інтенсивно руйнуються і утворюють в нижніх шарах атмосфери потужні теплові вибухи і спалахи блиску. На думку учених-астрономів теплові вибухи великих тіл в земній атмосфері відбуваються тоді і там, коли метеороїд досягає максимального гальмування. Теплові вибухи в атмосфері Землі створюють як монолітні (кам’яні чи залізні), так і крихкі тіла з малою густиною. Після теплового вибуху метеороїда в атмосфері Землі, як правило, на поверхню планети випадають його залишки-фрагменти, які утворюють ударні кратери.

Так, однією з останніх таких подій стала поява яскравого боліда над Південним Уралом (Челябінського метеорита) 15 лютого 2013 р. у часовому інтервалі 03:20:20–03:20:36 UT (о 9^h 20^m 33^s за місцевим часом). Політ цієї несподіваної вогненної кулі закінчився на висоті 15–30 км потужним вибухом, після якого в небі залишився інверсійний слід, який з часом розсіявся [5–8]. До того ж, явище супроводжувалося ударною хвилею, руйнуванням тіла, збуреннями іоносфери та іншими ефектами. Сенсори, встановлені на геостаціонарних супутниках, працюючих в інтересах Міністерства оборони США і Міністерства енергетики США, зафіксували повітряний вибух від Челябинського боліду і визначили його світимість, яка за даними НАСА (NASA) склала $E_0 = 3{,}75 \cdot 10^{14}$ Дж.

Учені Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна астрономи Ю. Мілованов і Л. Черногор проаналізували траєкторію падіння Челябінського об’єкта на основі рівнянь метеорної фізики і розробленого алгоритма оцінили висотно-часову залежність його швидкості від висоти руху [9] (рис. 1).

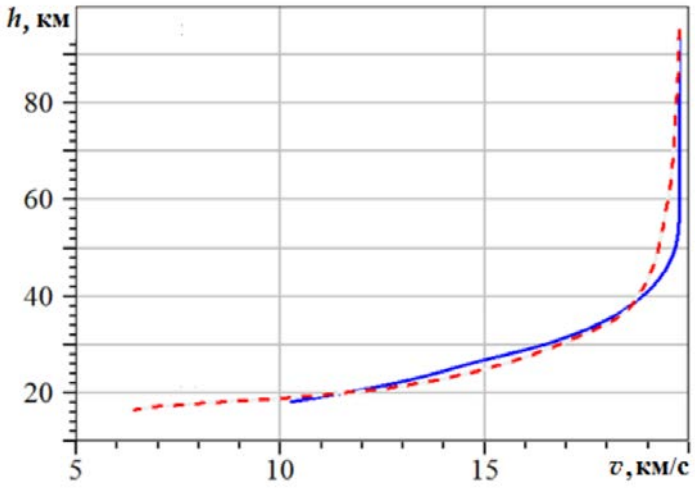

Рис. 1. Висотна залежність швидкості Челябінського метеороїда: пунктирна лінія – спостережувальна, суцільна лінія – розрахункова з урахуванням тільки пружних стикань з частинками повітря

Взагалі челябінська подія як локальне явище з точки зору небезпеки є звичайним явищем, наслідки якого вражають – від ударної хвилі постраждало півтори тисячі людей. Метеори не стали частіше з’являтися, їх просто стали частіше фіксувати – відеореєстратори, камери, телефони фіксують небесні явища. До того ж невідомо, скільки болідів не зафіксовано, тому що вони засвітилися над безлюдними територіями. Отже, «локальні катастрофи» відбуваються регулярно [10].

Сьогодні проблема фіксування входжень метеорів у земну атмосферу розв’язується декількома методами, серед яких на особливу увагу заслуговують

два: візуальне спостереження фактів вторгнень космічних об'єктів і спостереження в радіодіапазоні.

Візуальне спостереження метеорів в оптичному діапазоні. Проблема організації роботи по спостереженню вторгнень об'єктів космосу в земну атмосферу була однією з пріоритетних проблем, якою переймався видатний астроном, першовідкривач декількох комет, член-кореспондент НАН України К. І. Чурюмов (рис. 2).

Рис. 2. Першовідкривач комет 67P / Чурюмова-Герасименко (1969 р.) і C / 1986 N1 / Чурюмова-Солодовнікова (1986 р.), член-кореспондент НАН України К. Чурюмов. Останній виступ ученого на конференції, присвяченій 100-річчю від дня народження Й. Шкловського, м. Глухів (фото О. Бахмата, 7.10.2016 р.)

У 2013 р. група вчених (В. Кручиненко, А. Відьмаченко, О. Стєклов, Є. Стєклов та ін.) під керівництвом К. Чурюмова виступила з пропозицією про необхідність створення служби наземного аерокосмічного моніторингу з назвою «Єдина Мережа Чурюмова». Того ж року в Українському молодіжному аерокосмічному об'єднанні «Сузір'я» під керівництвом Є. Стєклова була створена перша молодіжна група фотомисливців на сутінкові боліди.

Сьогодні до «Єдиної Мережі Чурюмова» входять окремі пункти (регіональні центри), у яких «космічні патрулі» накопичують, зберігають і обробляють всі матеріали аерокосмічних вторгнень в зоні своєї відповідальності і обмінюватися такими ж даними з усіма подібними центрами інших регіонів України та за її межами. На кінець 2018 р. бази даних «Єдиної Мережі Чурюмова» містять вже понад сорок тисяч знімків сутінкових і денних слідів всіх видів небезпечних вторгнень. У забезпеченні робіт «Єдиної Мережі Чурюмова» бере участь більше сотні фотомисливців. Особливістю роботи окремих пунктів «Єдиної Мережі Чурюмова» є обмеження погодними умовами, звичайним везінням, вольовими якостями спостерігача, а також вмінням вдало підібрати місця для моніторингових зйомок (рис. 3, 4).

Рис. 3. Явище трьох болідних слідів у небі над м. Київ, які утворилися в результаті падіння доволі крупних метеорних тіл (фото Є. Стєклова, 29.03.2013 р.)

Рис. 4. Вигляд боліду в небі над м. Київ (фото О. Стєклова, 27.10.2013 р.)

У жовтні 2016 р. у м. Глухів Сумської області у ході проведення в І Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми сучасної астрономії та методики її викладання», присвяченій 100-річчю від дня народження Й. Шкловського, між науковою групою К. Чурюмова і професорсько-викладацьким складом кафедри фізико-математичної освіти та інформатики Глухівського НПУ ім. О. Довженка досягнуто домовленості щодо створення регіонального центру спостережень космічних вторгнень. Нині центр

спостережень космічних вторгнень активно працює, фотоархів центру постійно поповнюється новими даними (рис. 6, 7).

Особливу увагу приділено організації «космічних патрулів» в початковій школі. Практика роботи з учнями молодших класів показала, що вони з ентузіазмом беруться за справу і відповідально ставляться до спостережень (рис. 5). Використовуючи фотокамери власних мобільних телефонів, юні спостерігачі доволі часто стають свідками цікавих космічних подій. У багатьох випадках до фотофіксації метеоритних вторгнень у земну атмосферу долучаються й батьки. Фотоархів «космічного патруля» постійно поповнюється новими знімками. Так, на початок 2021 року «космічний патруль», створений на базі початкових класів Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області (вчитель Н. В. Грудиніна) у своєму доробку вже має близько 40 фотознімків космічних вторгнень (рис. 6). Усі фотознімки передаються з метою подальшого аналізу до архівної бази «Єдиної Мережі Чурюмова».

У процесі вторгнень космічних об’єктів у атмосферу Землі члени «космічного патруля» дотримуються таких правил: 1) реєстрацію здебільшого проводять в денний і сутінковий часи, що робить можливим спостереження в радіусі 50–100 км); 2) виконують максимально можливу кількість фотознімків з метою вивчення динаміки об’єкта по кожному конкретному випадку вторгнення; 3) за відсутності слідів вторгнень фотографують усі підозрілі хмарні або інші атмосферні утворення в радіусі спостереження.

Рис. 5. Космічний патруль 4-Б класу ЗОШ І-ІІІ ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області, вчитель Н. В. Грудиніна

Рис. 6. Залишки вторгнень космічних об'єктів в атмосферу Землі

На даний час триває робота по організації «космічних патрулів» в навчальних закладах північного регіону Сумської області, Київській області. Систематично результати роботи оприлюднюються на Всеукраїнських конференціях і методичних семінарах учителів.

Спостереження космічних вторгнень в радіодіапазоні. Особливістю дослідження метеорної активності у радіодіапазоні є той факт, що реєструється не частина енергії, яка випромінюється під час згорання метеороїда в атмосфері, а частина перевипроміненої енергії від наземних трансляторів телерадіомовлення (так зване розсіяння вперед, від англ. – forward scattering) [4; 5; 11; 12].

Сьогодні в Україні реєстрація відлунь радіохвиль від іонізованих слідів метеорів в радіодіапазоні за допомогою метода прийому відлунь сигналів загоризонтних радіостанцій (FM, Frequency Modulation) проводиться з використанням чотирьох радіотрас, створених за ініціативою Науково-дослідного інституту «Миколаївська астрономічна обсерваторія» (далі – НДІ «МАО»): Кельце–Миколаїв, частота 88.2 МГц, довжина 910 км; Стамбул–Миколаїв, частота 88.2 МГц, довжина 700 км; Соннеберг (Німеччина)–Львів, частота 91.7 МГц, довжина 900 км; Будапешт–Рівне, частота 94.8 МГц, довжина 635 км.

У квітні поточного року НДІ «МАО» уклала Угоду про співпрацю з Глухівським НПУ імені О. Довженка. В межах цієї Угоди організовано роботу автоматизованого комплексу спостережень метеорів, який 5 серпня 2019 р. з успіхом запущено в дію. Складниками комплексу з реєстрації радіовідлунь є програмно керований приймач Realtek RTL2832U; направлена антена типу Ягі-Уда, розрахована на потрібний діапазон частот (88–108 МГц); програмне забезпечення для управління приймачем та збереження інформації; встановлений інтерпретатор мови програмування Python 3.4 з бібліотеками numpy, matplotlib, wave; програми обробки отриманих з ефіру масивів даних, розроблені на мові програмування Python.

Комплекс приймає сигнал потужної загоризонтної FM станції, розташованої в місті Кельце (Польща) на відстані приблизно 940 км від Глухова. FM станцію вибрано з урахуванням як азимутально-частотного розподілу шумів в місці розміщення комплексу, так і місць дислокацій, потужностей та частот випромінювання станцій передавачів і радіочастот. Відтак в Україні відкрито нову радіотрасу реєстрації відлунь радіохвиль від іонізованих слідів метеорів (траса Кельце–Глухів, частота 88.2 МГц).

Результати роботи комплексу впродовж трьох місяців представлено на рис. 7–12.

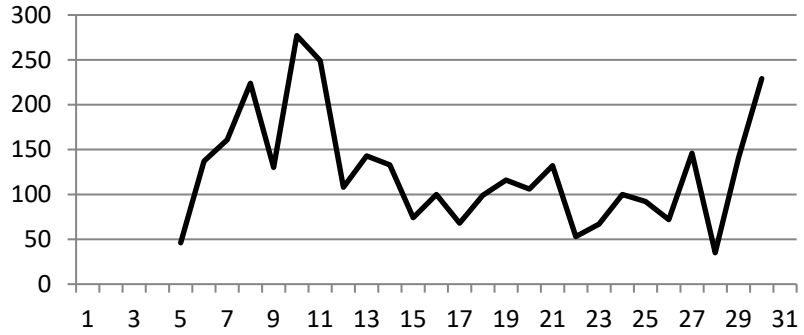

Рис. 7. Діаграма розподілу кількості вторгнень (вісь ординат) за днем місяця (вісь абсцис). Серпень 2019 р.

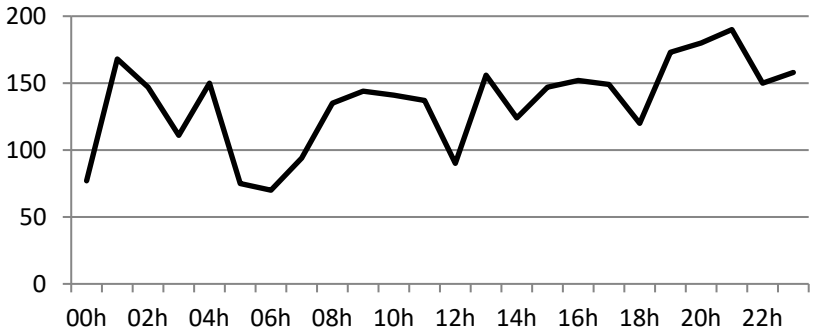

Рис. 8. Погодинна розкадровка кількості вторгнень за місяць. Серпень 2019 р.

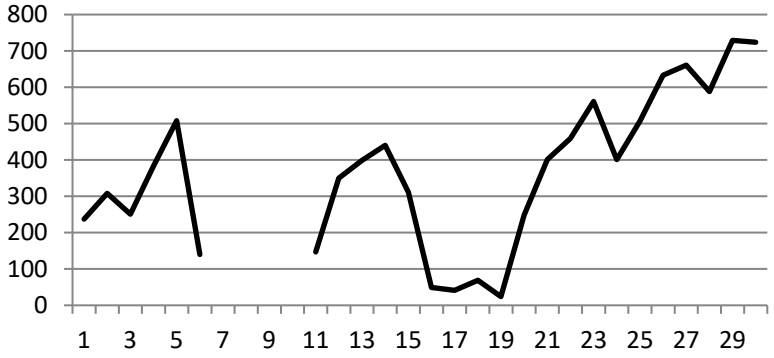

Рис. 9. Діаграма розподілу кількості вторгнень (вісь ординат) за днем місяця (вісь абсцис). Вересень 2019 р. Розрив кривої пов'язаний з налаштуванням комплексу.

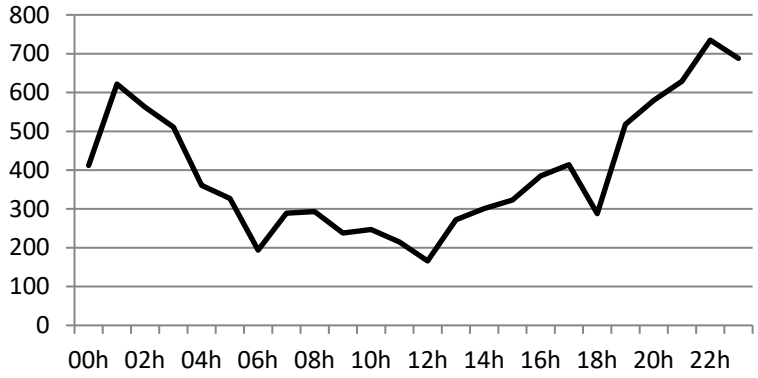

Рис. 10. Погодинна розкадровка кількості вторгнень за місяць. Вересень 2019 р.

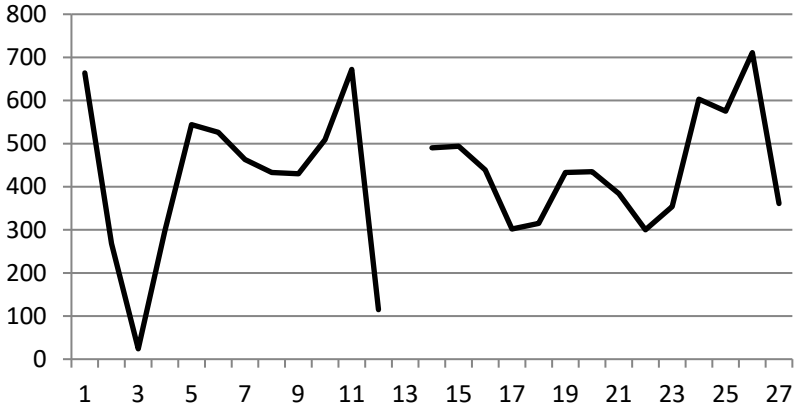

Рис. 11. Діаграма розподілу кількості вторгнень (вісь ординат) за днем місяця (вісь абсцис). Жовтень 2019 р. Розрив кривої пов'язаний з налаштуванням комплексу.

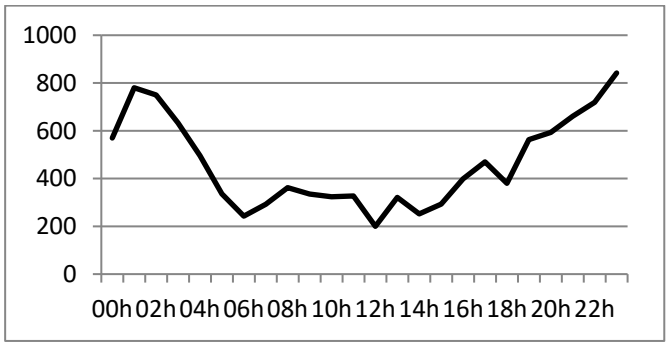
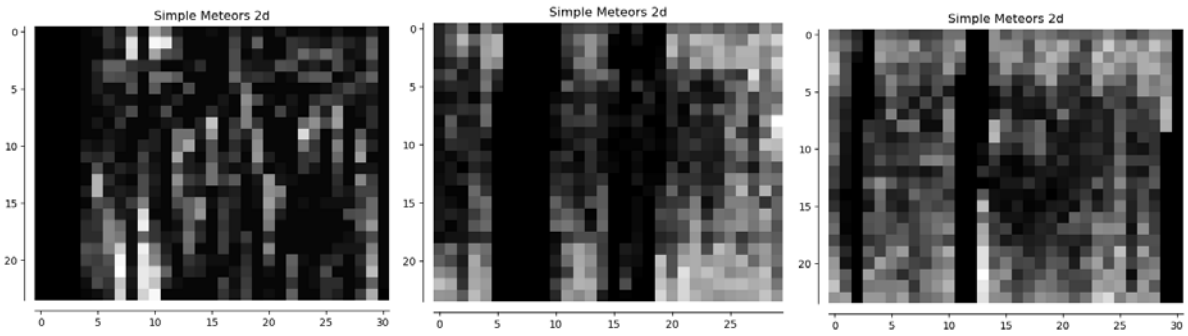

Рис. 12. Погодинна розкадровка кількості вторгнень за місяць. Жовтень 2019 р.

Загальна кількість вторгнень, зафіксованих комплексом за тримісячний термін роботи становить 23949 одиниць (серпень – 3238 од., вересень – 9570 од., жовтень – 11141 од.) Уточнимо, що деякі періоди комплекс не працював (розриви на діаграмах – рис. 7, 9, 11).

Дані представляються як у вигляді таблиць, так і у вигляді діаграм – на рис. 13. представлено кольорові діаграми розподілу інтенсивностей вторгнень за місяць.

а) б) в)

Рис. 13. Кольорові діаграми розподілу інтенсивностей вторгнень (а – серпень, б – вересень, в – жовтень)

Щомісячно результати поточних спостережень в установленому форматі відправлялись на сайт міжнародного проекту RMOB (англ. – Radio Meteor Observing Bulletin) – https://www.rmob.org/index.php (рис. 14).

Observer : ri_nao
This datas in Text Format for Colorgramme On Line

Observer : ri_nao-amc
This datas in Text Format for Colorgramme On Line

Observer : ua-lviv-polytechnic-obs
This datas in Text Format for Colorgramme On Line

Observer : ua-rivne-man-space
This datas in Text Format for Colorgramme On Line

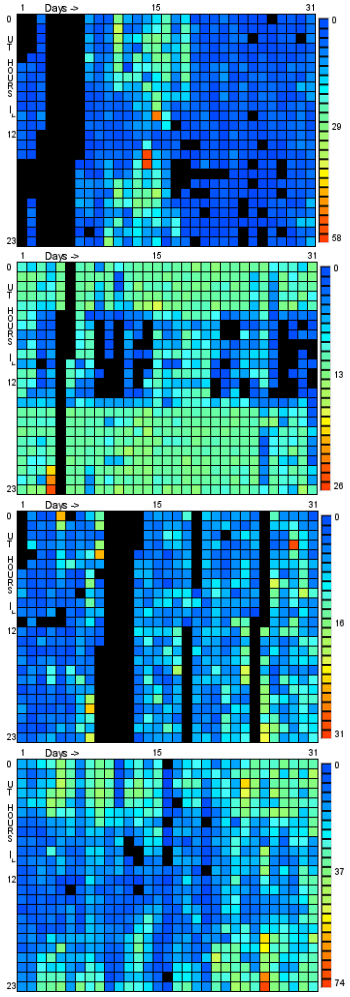

Рис. 14. Загальний вигляд результатів спостережень радіовідлунь від іонізованих метеороїдних слідів (колорограм), отриманих в грудні 2018 р. чотирма радіотрасами та представлених на сайті RMOB

Як бачимо, реалізація ідеї моніторингу космічних вторгнень має великий педагогічний потенціал, оскільки дає можливість навчати, спостерігати за допомогою сучасних технічних засобів, виховувати не тільки учнів від початкової школи до ліцею, але й студентів. На нашу думку, це особливо важливо для школярів, які активно залучаються до дослідницької роботи, спілкуються з науковцями, спеціалістами в певних галузях знання. Науковці передають знання молодому поколінню «з рук в руки», доносять важливість проблеми космічних вторгнень для майбутнього нашої планети, що, в свою чергу, сприяє соціалізації юних науковців, виховує в них почуття відповідальності за майбутнє планети Земля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття і пошук пріоритетів. Філософія освіти. 2005. № 1. С. 5–17.
2. Карпов А. О. Генезис концепции исследовательского образования: от Канта до общества знаний. Философия образования. 2015. № 2 (59). С. 17–37.
3. Вовк В. С., Калюжный Н. А., Козырев Е. С., Шульга А. В. Автоматическая обработка сигналов при наблюдении метеоров методом загоризонтного зондирования. Вісник астрономічної школи. 2012. № 2. С. 166–170.
4. Кручиненко В., Чурюмов К., Мозгова А. Фізика Челябінського боліду. Вісник Астрономічної школи. Т. 9. № 1. 2013. С. 43–47 URL: http://astro.nau.edu.ua/papers/AstSR_2013_Vol_9_Iss_1_P_43.pdf (дата звернення 20.04.2022 р.).
5. Кручиненко В. Г. Математико-фізичний аналіз метеорного явища. Київ. 2012. 294 с.
6. Черногор Л. Ф. Эффекты Челябинского метеороида в геомагнитном поле. Геомагнетизм и аэрономия. 2014. Т. 54, № 5. С. 658–669.
7. Черногор Л. Ф. Эффекты Челябинского метеороида в ионосфере. Геомагнетизм и аэрономия. 2015. Т. 55, № 3. С. 370–385.
8. Черногор Л. Ф., Барабаш В. В. Ионосферные возмущения, сопровождавшие пролет Челябинского тела. Кинематика и физика небесных тел. 2014. Т. 30. № 3. С. 27–42.
9. Милованов Ю. Б., Черногор Л. Ф. Динамика падения Челябинского метеороида: материально-энергетический баланс Радіофізика і радіоастрономія. 2018. Т. 23. № 3. С 176–188 URL: file:///C:/Users/%D0%91% D0%BE%D1%80%D0%B8% D1%81/Downloads/rphra_2018_23_3_5.pdf (дата звернення 1.12.2022 р.)
10. Churyumov K.I., Steklov A.F., Vidmachenko A.P., Dashkiev G.N. Observations of twilight fireballs over Kiev in 2013-2015. Interregional Scientific and Practical Conference «Astronomy and present». 2016. Vinnitsa, p. 2.
11. Вовк В. С., Шульга О. В., Сибірякова Є. С., Калюжний М. П., Бушуєв Ф. І., Куліченко М. О. Низькотехнологічні високоефективні радіотехнічні рішення для спостережень метеорів та супутників. Наука та інновації. 2017. 13 (1). С.70–74.
12. Звіт НДІ МАО за 2016 рік. URL: http://www.nao.nikolaev.ua/reports/report2016.pdf (дата звернення 15.08.2022 р.).

Губенко Д. О.,
Молодший науковий співробітник,
Інститут Обдарованої дитини НАПН України
e-mail:dianagubenko1@gmail.com

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ КОНЦЕПЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ (УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИКЛАД АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ Д. АМБРОСА)

Анот ація: Дана робот а присвячена т емі між дисциплінарних дослідж ень. Висвіт люют ься основні проблеми, переваги, прогнози т а перспект иви в даній галузі. Особлива увага приділяєт ься пит анню взаємодії робот и в галузі конкрет них предмет них знань з між дисциплінарними дослідж еннями. Проблема, про кот ру іде мова, поки що мало вивчена, т ому пот ребує більш дет ального аналізу. Авт ор приділяє пильну увагу пит анню розвит ку т а впливу між дисциплінарної робот и на розвит ок ет ичної свідомост і у обдарованої молоді. Додат ково, проаналізовані підходи різних вчених до природи обдарованост і і визначення самого понят т я «обдарованіст ь». Дана робот а мож е бут и корисна освіт янам, філософам, психологам т а науковим співробіт никам.

Ключові слова: між дисциплінарне дослідж ення, галузь конкрет них предмет них знань, обдарованіст ь, ет ична свідоміст ь, рівень аналізу, загальний конт екст уальний рівень аналізу, прямий конт екст уальний рівень аналізу, індивідуальний рівень аналізу, феномен.

Abstract: This work is devoted to the topic of interdisciplinary research. The main problems, advantages, forecasts and prospects in this area are highlighted. Special attention is paid to the interaction of work in the domain specific field with interdisciplinary research. The problem in question is still poorly understood, so it requires a more detailed analysis. The author pays close attention to the development and impact of interdisciplinary work on the development of ethical consciousness among Gifted Youth. Additionally, the approaches of various scientists to the nature of giftedness and the definition of the very concept of "giftedness"are analyzed. This work can be useful for teachers, philosophers, psychologists, and researchers.

Key words: interdisciplinary research, domain specific field, giftedness, ethical consciousness, level of the analysis, broad contextual level of analysis, immediate contextual level of analysis, phenomena.

Ми представляємо узагальнений переказ роботи Don Ambrose “Interdisciplinary Exploration Guiding Conceptions of Giftedness” та основні ідеї даної концепції. Don Ambrose зауважує на необхідності ширшого осмислення природи обдарованості в умовах глобалізаційних та етичних викликів сьогодення. На думку дослідника, феномен обдарованості неможливо осягнути в межах методології однієї чи навіть кількох дотичних наук. Для

підтвердження цієї тези D. Ambrose наводить слова біолога J. Henrich: «Щоб рухатися вперед у нашому прагненні краще зрозуміти людське життя, нам потрібно охопити новий вид еволюційної науки, яка фокусується на багатій взаємодії та спільній еволюції психології, культури, біології, історії та генів. Цей науковий шлях значною мірою не вивчений».

Тому, на думку автора, вивчення понятійного характеру різних академічних дисциплін і професійних областей і запозичення перспективних концепцій, може допомогти досягти деякого розширення мислення, прояснюючи природу деяких складних явищ.

Також, автор зауважує, що досить довго розмірковував над таємницями обдарованості, задовго до того, як почав вивчати їх в академічних колах.

Переходячи до конкретних прикладів, дослідник згадує один випадок, коли працюючи в бригаді будівельників трубопроводів, зіткнувся з виключно обдарованою людиною, яка ніколи не пройшла б кваліфікацію для типової програми для обдарованих. Він був тихим, скромним, на відміну від інших членів команди, і управлявся зі своїм масивним землерийним двигуном так, як Рембрант управлявся з пензлем. Він заслужив повагу у всіх, хто зустрічався з ним, тому що вони могли спостерігати його надзвичайну обдарованість і виключне почуття естетики у роботі. Хоча, у той же час, зустрічав повну протилежність - людей з бездоганною репутацією, з кращих верств населення, які не могли відповісти на елементарне питання. Більш того, деякі з них пройшли через програми для обдарованих у своїх елітних школах. Отже, автор акцентує на тому, що заплутаний контраст між необдарованим генієм і обдарованою посередністю є одним з основних мотиваторів його міждисциплінарних досліджень, які охоплюють три десятиліття.

На думку автора, ступінь складності розуму не може бути в достатньому ступіні зрозуміла в рамках одного дисциплінарного блоку. Тому, потрібна міждисциплінарна робота, щоб орієнтуватися на різних рівнях аналізу.

Відповідно до цього, в освіті для обдарованих дітей є необхідним міждисциплінарне дослідження, оскільки явища, що представляють інтерес в цій області, охоплюють різні рівні аналізу, кожен з яких розглядається різними академічними дисциплінами. Так, переходячи до конкретних прикладів, в таблиці 1.1 показані рівні аналізу від мікро до макро, а також приклади явищ, які відповідають кожному рівню, і питання, пов’язані з освітою для обдарованих, які випливають з цих явищ і рівнів.

Таблиця 1.1 рівні аналізу, що відносяться до концепцій обдарованості та розвитку здібностей

Рівні аналізу, релевантні явища, та типові дослідницькі питання для розширення концептуального базису		
Рівень аналізу	Приклади явищ в рамках кожного рівня (відповідні дисципліни в дужках)	Питання, що виникають на кожному рівні і потенційно мають відношення до освіти для обдарованих
Загальний контекстуальний	Моделі влади, підпорядкування, домінування і підприємництва в суспільстві (Соціологія, Політологія, Економіка) Вірування і традиції культурних і етнічних груп всередині суспільства (культурна антропологія) Цінність і шкідливість індивідуальних і групових дій в соціальному контексті (етична філософія) Мінлива природа соціально-економічних, політичних і культурних моделей протягом тривалих періодів часу в певних географічних точках (Історія, археологія)	Які аспекти інтелекту та обдарування дитини затуманюються або пригнічуються нестатком, стигматизацією та сегрегацією? Які відмінності існують між країнами в контексті розвитку обдарованності? Як культура впливає на формування особистості та як культурна ідентичність впливає на розвиток обдарованості? Які етичні проблеми виникають як результат акцентування освіти на творчості та особистому самопізнанні ? Окремі здібності цінувалися вище інших в різні історичні епохи і в різних країнах. Чому ми можемо навчитися, змінивши історичні моделі розвитку обдарованості? Чи не подаємо ми ,як щось матеріальне і не переоцінюємо концепції здібностей і обдарувань двадцятого століття (наприклад, швидкісна обробка символьної інформації і бінарна логіка)? на цьому рівні відбувається багато досліджень в галузі освіти для обдарованих дітей та за її межами
Прямий контекстуальний	Характер навчальної програми, керування навчанням , взаємодії між людьми та організаційних обмежень у шкільних системах, школах та класах (освітні дослідження)	

Рівні аналізу, релевантні явища, та типові дослідницькі питання для розширення концептуального базису		
Рівень аналізу	Приклади явищ в рамках кожного рівня (відповідні дисципліни в дужках)	Питання, що виникають на кожному рівні і потенційно мають відношення до освіти для обдарованих дітей
Індивідуальний	Когнітивна, мотиваційна, афективна, диспозиційна і динаміка досягнень особистості (освітні дослідження, психологія)	На цьому рівні відбувається багато досліджень в галузі освіти для обдарованих і за її межами
Органічні системи	Структура і функції більших компонентів і підсистем мозку (нейробіологія, когнітивні науки)	Який саме вплив має чинити інтелектуально-орієнтоване навчання на освіту для обдарованих дітей?
Целюлярний	Структура і функції нейронів і нейронних мереж в головному мозку (нейробіологія, когнітивні науки)	Який саме вплив має чинити інтелектуально-орієнтоване навчання на освіту для обдарованих дітей? Які наслідки парадигмаційних війн між коннекціоністами та символістами в когнітивній науці?
Молекулярно-атомний	Генетичний вплив на поведінку (молекулярна біологія)	Чи існують нові покращення в дебатах про природу та виховання дітей? Генна інженерія обіцяє прискорити розвиток творчого підприємництва, створюючи при цьому величезні етичні проблеми. Які наслідки цього в освіті для обдарованих дітей?
Субатомний	Дивні парадокси квантової механіки, які суперечать здоровому глузду людського досвіду (квантова механіка)	Багато теоретиків припускають, що квантові події непридатні до макроскопічних рівнів. Але чи можуть ці події вплинути на роботу мозку? З якими наслідками?

Переважна більшість емпіричних дослідницьких проектів вписуються в індивідуальний і прямий контекстуальний рівні. Автор звертає увагу, що коли йде мова про дослідження на мікрорівні всередині окремої людини стосовно органічних систем, клітинних і молекулярно-атомних явищ і, можливо, навіть до субатомного рівня, то потрібно перейняти досвід з таких областей, як нейронаука і когнітивна наука, молекулярна біологія і, можливо, теоретична фізика. Однак, коли дослідження виходить за межі особистості та її прямого контексту в системі освіти, необхідним є додатковий синтез з такими дисциплінами, як політологія,

економіка, соціологія, культурна антропологія, етична філософія, історія та археологія.

Крім того, переваги також можуть виникати, коли дослідники узагальнюють висновки з мікро - та макрорівнів. Автор наводить приклад , коли нейробіолог Robert Sapolsky (2018) узагальнив результати досліджень про нейробіологічні явища і соціально-економічну нерівність, щоб розкрити шляхи, в результаті яких робота мозкової системи людини припиняє ріст і деформується через жорстоку нерівність. Так, відкриття включали опис біологічного стресу, що виникає внаслідок хронічної, тривалої напруги, викликаної серйозною несправедливістю, і як цей стрес спотворює функції мозку, створюючи пошкодження хромосом та запалення. Поганий вплив на роботу мозку включає посилення страху і занепокоєння; погіршення навчання, пам'яті, планування, прийняття рішень і контролю над імпульсами; а також загострення депресії і залежності.

Отже, як мікро -, так і макрорівні аналізу можуть дати багату інформацію, яка допоможе нам зрозуміти природу і нюанси обдарованості та розвитку здібностей. Тому, щоб зробити подібні дослідницькі ініціативи більш привабливими та успішними, вчені повинні краще розуміти переваги міждисциплінарної роботи.

Тим часом, як зазначає дослідник, специфіка предметної області стала важливою інтелектуальною тенденцією в освіті для обдарованих дітей і в суміжній галузі досліджень з креативності.

Також, на думку автора, враховуючи способи інтеграції культур та економік в рамках процесів глобалізації протягом останніх кількох десятиліть, міждисциплінарна робота стає все більш важливою. Через це, необхідне посилення пізнавального різноманіття, за рахунок того, що профільно-орієнтована та міждисциплінарна робота не суперечать одна одній. Тим не менш, специфіка предметної області стала важливою інтелектуальною тенденцією в освіті для обдарованих дітей. Хоча, з одного боку, отримання знань в конкретній предметній області є дуже важливою метою в освіті, однак, з іншого, стали необхідні обдаровані молоді люди, які б могли навчилитися розширювати свій кругозір за межі окремих областей. Отже, на думку автора, у сучасному складному світі необхідні як специфіка предметної області, так і міждисциплінарний досвід.

Однак, сильний ріст знань у 21 столітті призвів до сильного акценту на спеціалізацію. Це перешкоджає ерудитам розширювати свої інтелектуальні можливості за межі однієї або декількох областей. Слідуючи цій логіці, автор наполягає, що якщо всі експерти, які спільно намагаються вирішити складну проблему в організації, є представниками однієї і тієї ж академічної дисципліни , команда може отримати вигоду з надзвичайно багатого досвіду в конкретній

предметній області, але буде страждати від нестачі когнітивного різноманіття. Хоча, якщо ця команда буде різнорідною, її когнітивне різноманіття істотно зросте, а шанси на успішне вирішення проблеми значно підвищаться.

Тому, з цього випливає, що освіта для обдарованих дітей повинна включати сильні знання в конкретній предметній області і міждисциплінарній роботі.

D. Ambrose наводить конкретний приклад ініціативи, спрямованої на об'єднання предметних і міждисциплінарних точок зору на обдарованість і розвиток здібностей. Це серія інтерв'ю "Запитайте експерта" в огляді Roeper. Інтерв'ю були проведені з різними видатними людьми. . Всі вони призначені для того, щоб розкрити природу і нюанси досвіду в самих різних професіях і академічних дисциплінах. Опитані описують свої професійні амбіції, освіту і професійну підготовку, проблеми і можливості, і т. д Як результат, ці інтерв'ю можуть допомогти зрозуміти спеціалізований характер роботи в певних областях, розширити уявлення про безліч різноманітних способів прояву обдарованості в великому світі «дорослої» роботи.

Далі автор зазначає за допомоги простих прикладів про користь включення міждисциплінарної роботи в область освіти, цікаві висновки про причини включення ,і те, як їх вивчення може поповнити дану базу знань.

Наприклад, автор пропонує зобразити економічну систему метафорично, як гігантське людське тіло, яке розвивається. З часом, воно стало більш сильнішим та повним життя.

Хоча, провідні економісти, політологи та освітяни виявляють небезпечні для життя ракові ураження.

Також автор пропонує роздивитись деякі з них.

По-перше ,деякі з дуже відомих міліардерів, що успадкували статки, пов'язані з екологічно токсичною нафтовою промисловістю, з успіхом роблять спроби знищити планету заради короткострокової особистої вигоди. Серед їх неетичних дій-створення та функціонування підступних ідеологічно-аналітичних центрів, призначених для створення антинаукової омани з метою переконати широку громадськість в тому, що зміна клімату не завдає шкоди, а якщо і завдає шкоди, то не через дії людини.

Надзвичайно багаті люди, подібні до цих, зазвичай вважаються обдарованими. Однак, в той самий час, більша частина є випадком незаслугованого статку. Тобто, вони можуть бути досить звичайними або навіть нижче середнього рівня з точки зору інтелекту і обдарованості, але їх високий статус змушує їх здаватися вартими поваги у суспільстві.

По-друге, автор наводить, як конкретний приклад зловживанням владою так званої егоїстичної меншості , один випадок про відомого філософа John Lock. Він рішуче підкреслював у своїй роботі право на власність . Причиною цього

було банальне бажання зберегти і збільшити владу надзвичайно багатої поміщицької знаті над сильно знедоленими людьми того часу, які вимагали невеликої частки прав людини. Так, очевидно, що філософ був обдарованою людиною, однак, в даному випадку використав свої здібності неправильно. Тому, що, він захищав права надзвичайно привілейованій меншості, більшість з яких не заслужили свого виняткового становища.

По-третє, D. Ambrose наводить для прикладу, цікаве дослідження, про роль удачі у успіху. Так, висновки цієї роботи полягають у тому, що більшість з нас недооцінюють роль випадковості в успіху. Він підкреслює, що часто невеликі початкові переваги та непередбачувані обставини перетворюються на більші плюси з величезними привілеями. Дослідник характеризує сучасну капіталістичну економіку як систему "переможець отримує все", яка дає практично всі нагороди дуже небагатьом, залишаючи недоїдки для багатьох інших, у яких або було трохи менше здібностей, або трохи менше удачі. Таким чином, з цього випливає, що для концепцій обдарованості може бути корисним, необхідність забезпечення того, щоб щасливі обставини з точки зору освіти і ресурсів були доступні для всіх, і визнання того, що ті, хто знаходиться на вершині економічної піраміди, можуть бути не набагато більш або може навіть більше обдарованими, ніж ті, хто такими не є.

Іншим прикладом хвороби економіки, на думку автора, є надмірна приватизація важливих державних систем в ім’я свободи. Так, у більшості розвинених країн загальновизнано, що приватний сектор контролює більшу частину економіки, а уряд контролює деякі важливі аспекти економіки, які необхідні для збереження можливостей і прав людини. Однак, тим не менш, автор наводить приклад американську систему охорони здоров’я, яка є повністю приватизованою. Внаслідок чого, набагато дорожча і менш ефективна, ніж державні медичні системи в інших розвинених країнах. Отже, щоб обдурити громадян, впливові медичні страхові та фармацевтичні компанії регулярно встановлюють високі ціни і постійно підвищують їх за допомогою методів експлуатації.

На додаток, автор, додає інтригуючу деталь, що останнім часом, під час політичних дебатів збільшилася акцентуація на правах людини, а не на обов’язках. В той же час, останні повністю ігноруються. Напротивагу даній тенденції, автор наводить цитату професорки з політики права інституту Harvard, Kathryn Sikkink. У своїй роботі, вона наполягає на тому, що обов’язки людини повинні бути такою ж рівноправною частиною політичних дебатів так само, як і права людини.

Підсумовуючи все вище описане, дослідник зауважує, що застосовуючи ці приклади з ракової економічної системи до концепцій обдарованості, вони

посилюють важливість розвитку етичної свідомості у обдарованих дітей. Так, люди з недостатньою етичною обізнаністю можуть бути схильні вимагати захисту і дотримання своїх прав, але, в той самий час, ігнорують свою власну відповідальність. Наводячи конкретний приклад, автор вказує на неоліберальних ідеологів, які вимагають повної приватизації економічної системи, щоб захистити їх права на нестримну підприємницьку діяльність . Більша частина з них креативні і обдаровані люди, але ,не зважаючи на це, їм не вистачає мудрості.

Як доказ, автор згадує, що колись мав розмову з вченим, який стверджував, що ті, хто висуває наукові інновації, не несуть ніякої відповідальності за те, як ці інновації використовуються. D. Ambrose погодився з цим, але зауважив, що вони повинні нести хоча б деяку відповідальність, тому що вони більше знають, які можуть бути можливі наслідки.

Наприклад, якби невелика кількість обдарованих особистостей створила соціальні медіа-підприємства, які стали б надзвичайно потужними, до такого ступіню, що підривали б демократію. Створені ними технологічні системи дозволили б неетичним лідерам і прихильникам теорії змови, створити потужні «машини брехні», що серйозно послабили б один з головних оплотів демократії – інформоване населення. Таким чином, знову ж таки, це збільшує важливість етичної мудрості в освіті для обдарованих.

Іншою причиною для розвитку міждисциплінарних досліджень, на думку автора, є, загальна проблема надмірного захоплення точністю метрик (показників) в академічних колах та за їх межами. Справа в тому, що, як зазначає дослідник, міждисциплінарні дослідження іноді дозволяють виявити так звану, безплідну впевненість. Цей термін виявив провідний математик William Beyers. Він використав цей термін для опису загальної проблеми ,яка полягає в тому, що багато вчених з різних областей під час обговорення одного і того ж, називають це різними іменами. Так, відомий історик Jerry Muller (2018) показав, як практична робота в різних областях людської діяльності (наприклад, в освіті, охороні здоров’я та фінансовому секторі) спотворюється і обмежується все більш лютими спробами створити точні системи оцінки підзвітності. Він назвав цю тенденцію-тиранія метрик. Більш того, видатний психолог Robert J. Sternberg (2017) використав термін псевдо-кількісна точність, щоб показати, як надмірна вірність уявній точності стандартизованих досягнень і тестування IQ в обдарованій освіті відвернула увагу від важливих здібностей, які не видно за допомогою даних типів вимірювань. Ось лише деякі з описів безплідної впевненості видатними вченими в різних областях. Підводячи підсумки, автор зазначає, що недостатня увага до етичної обізнаності та мудрості є особливо проблематичним побічним ефектом манії на системи виміру. До того ж, хоча точність в механістичній, кількісній методології дослідження є гідною метою,

однак, вона не повинна відміняти тонке оцінювання, необхідне для ретельної інтерпретації складних, неоднозначних явищ.

Проте, на щастя, багато авторів цього дослідження з обдарованості пропонують програми, щоб зробити оцінювання та навчальний план для обдарованих більш адаптованим до реалій заплутаності сучасного світу.

Далі, автор цього дослідження зазначає, що, ґрунтуючись на великій кількості фактичних даних, демократія у розвинених країнах слабшає на початку 21 століття. На жаль, це відбувається через те, що зростає нерівність і зникають перспективи працевлаштування для середнього та нижчого класу. Так, згідно теорії про соціальні зміни провідного політолога Inglehart, на цінності та поведінку населення сильно впливає ступінь, в якій воно відчуває себе в безпеці. Отже, наприклад, мир і загальне процвітання післявоєнної епохи у 20 столітті призвели до розвитку екологічних рухів, прогресивних культурних змін і зростанню демократії. Проте, в той самий час, в наступні десятиліття серйозно погіршились життєві обставини та рівень життя. Як наслідок, люди перестали сприймати чужинців та стали схильні бездумно підкорятися авторитарним лідерам. Таким чином, ці масштабні зміни в цінностях створили серйозні проблеми для обдарованої освіти. Такі як, складнощі у розвитку етичної свідомості у обдарованої молоді через прихильність поглядам авторитарного популізму та відмову сприймати тих, хто не входить в їх групу ідентичності.

Однак, з іншої сторони ,автор зауважує, що згідно дослідженням проведеним серед корінних народів були виявлені відповідні відмінності в системі управління відносно демократичного типу керівництва. Так, для прикладу, як правило, коли лідери корінних народів отримують визнання за хорошу роботу, то, вони підштовхують колег прийняти нагороду . І, навпаки, коли організація стикається з критикою, то лідери виступають вперед, щоб прийняти провину. Таким чином, звідси можна зробити висновки, що, по- перше, якщо освіта для обдарованих запозичить ці традиції з досліджень про корінні народи , це дозволить визнати необхідність більш глибинного розвитку етичних цінностей та такої якості, як співчуття при розкритті лідерського потенціалу серед обдарованих. А, по-друге, на думку автора, всі обдаровані молоді люди повинні бути проінформовані про погляди Inglehart стосовно соціальних змін та руйнації демократії. Тому, що це може дати шанс зробити все можливе, щоб зберегти демократичне управління і опиратися активному розквіту тоталітаризму у майбутньому.

Далі, автор дає розгорнуту відповідь на актуальне питання, яке практичне значення та важливі наслідки для теорії має включення та розвиток міждисциплінарної роботи стосовно сфери освіти для обдарованої та здібної молоді.

Згідно результатів великомасштабного міждисциплінарного аналізу структури і динаміки академічних дисциплін, проведеного Bender & Schorske, було виявлено, що область освіти для обдарованих відповідає цікавій моделі. Дослідження було проведено серед таких дисциплін, як економіка, аналітична філософія, політологія і вивчення англійської мови. Ціллю дослідження було виявити відмінності між уніфікованими, ізольованими, суворо контрольованими академічними дисциплінами та пористими, фрагментованими, сумнівними дисциплінами. В результаті дослідження, науковці дійшли до висновку, що напротивагу плюралізованим дисциплінам, які включали в себе оспорювані теорії та не могли чи не хотіли протистояти вторгненню теорії із зовнішніх областей, тісно поєднані, монополістичні дисципліни, такі, як аналітична філософія і неокласична економіка мали тенденцію об'єднуватися навколо єдиної теоретичної основи, і рішуче чинили опір імпорту концепцій із зовнішніх областей і дуже рідко публікували роботи, які не відповідали інтелектуальній правомірності.

Більш того, використовуючи структуру Bender і Schorskei , група вчених, таких, як Ambrose, Van-Tessel -Baska, Coleman і Cross визначили, що освіта для обдарованих і здібних людей відповідає фрагментованій, пористій, оспорюваній моделі. Дослідження ґрунтувалося на чотирьох різних рівнях процесу(практика, дослідження,теорія, філософія).

Отож, хоча, на жаль багатьох, це спостереження не дає вичерпні відповіді про важливі теоретичні питання, такі, як природа обдарованості та інтелекту, однак, має свої переваги. Такі, як наприклад, когнітивна різноманітність. До слова, автор зауважив, що відомий економіст і вчений дослідник складності, Scott Page, визначив когнітивну різноманітність як сильну перевагу для команд, що вирішують проблеми в організаціях. До того ж, якщо розглянути освіту для обдарованих в широкому масштабі в якості системи, то змішання різнорідних теорій, філософських поглядів, практичних дій і дослідницьких методологій, може стати перевагою. На відміну від суворо контрольованої дисципліни неокласичної економіки. Тому, що, з точки зору вирішення проблем в цій області, воно розширює нашу когнітивну різноманітність.

Однак, на щастя, автор узагальнює, що ми знаходимось у вигідному становищі.

На додаток, не посилаючись на когнітивну різноманітність чи міждисциплінарні дослідження в вище зазначених дисциплінах, культурний антрополог, Clifford Geertz, підтримав думку, що погано ідентифіковані концепції в погано визначених дисциплінах можуть мати користь. Тому, що в прагненні визначити центральне поняття антропології-культуру, група вчених стикнулась з труднощами. І, як не дивно, все, що вони змогли зробити-це

стиснути дещо туманні визначення у 171 дещо кращих роз'яснень, які підпадають під 13 категорій. З цього слідує, що поняття культури просто занадто багатопланове, щоб його можна було зосередити в одній чіткій концепції. До того ж, автор зазначає цікавий факт, що на думку Geertz, одна з переваг антропології полягає в тому, що ніхто, включаючи практиків цієї науки не знає, що це таке.

Виходячи з цього, автор робить висновок, що, хоча обдарованість і культура – це дуже різні поняття, однак, на перше сильно впливає друге. Тому обдарованість може бути хоч якоюсь мірою насичена хаосом. Таким чином, аналогічно зі складністю визначення терміну культури, виникають труднощі із тлумачення терміну обдарованості. Вчені не можуть досягти згоди на протязі всієї історії існування даного поняття. На думку автора, дана концепція, як страждає, так і отримує користь від цієї складності.

Отже, автор зауважує, що, хоча, на жаль багатьох, велика кількість міждисциплінарної роботи може зробити і так заплутану область освіти для обдарованих ще більш хаотичною, з іншої сторони, вона не буде ігнорувати велику кількість критично важливих, дуже актуальних явищ у майбутньому. Отож, щодо перспектив розвитку міждисциплінарних досліджень в області освіти для обдарованих та здібної молоді, автор робить висновок, що для досягнення прогресу у цій спірній, фрагментованій, надзвичайно складній області, науковці повинні об'єднати два суперечливі імпульси. Такі, як бажання залишатися зосередженими на важливих явищах разом з наміром розширювати світогляд далеко за межі власного шматка концептуальної території в ланшафті знань. Так, хоча ступінь зосереджуваності на важливих явищах має пряму залежність від траєкторії досліджень в конкретній предметній області, з іншої сторони, цей фокус необхідно буде доповнити відкриттями інших актуальних явищ в різнорідних академічних дисциплінах і професійних областях.

Далі автор підкреслює важливість бути обережним і не захоплюватися безплідною впевненістю. На його думку, відверто кажучи, без успішності опору цій тенденції, наука може перетворитися на поле, населене розумними але догматичними вченими, які заточують дослідників-практиків у межі доволі безплідної, специфічної, для конкретної області, галузь. З цього слідує, що така ізольованість може призвести до появи слабких і контрпродуктивних знань і дій.

Крім того, автор висловлює надію, що науковці навчаться використовувати цінні ідеї, що випливають із специфіки предметної області, проводити сміливі міждисциплінарні дослідження, які не дозволять стати жертвами безплідної визначеності. Тому, на думку дослідника, потрібно буде забезпечити, щоб теоретики та практики дізналися про цінність міждисциплінарної роботи. До того ж, D Ambrose акцентує, що інтеграція навчальних програм значно

допоможе в цьому відношенні, оскільки є сильним практичним проявом міждисциплінарного мислення.

Дослідник зауважує, що метафоричне мислення може допомогти усунути напруженість між конкуруючими парадигмами в тій чи іншій області. Так, на думку Ambrose, метафора "місто творчого інтелекту" ілюструє цінність як предметно-орієнтованої, так і міждисциплінарної роботи в галузі навчання для обдарованих дітей і вивчення креативності. Автор пояснює, що дана метафора зображує академічні області як комплекс офісних веж в уявному місті творчого інтелекту. Отож, хоча, кожна вежа має більш ніж достатньо феноменів і знань, щоб зайняти всіх своїх дослідників і практиків протягом всієї кар'єри; однак, якщо всі професіонали в будівлі ніколи не виходять на вулицю, їх область стане дещо догматичною і застійною. Тому, міждисциплінарне дослідження зображується як подорож по місту, вивчення різноманітних будівель, що відносяться до конкретної області, в різних кварталах, а потім повернення запозичених концепцій до власної будівлі.

Підводячи підсумки, автор підкреслює, що об'єднання фахівців, що спеціалізуються в конкретній предметній області, і міждисциплінарних дослідників дасть дуже багатий досвід в цій області в довгостроковій перспективі. Наостанок, автор висловлює сподівання, що професіонали в галузі обдарованої освіти захочуть і зможуть домогтися такої співпраці у майбутньому.

Гусар Л. М.,
вчитель української мови та літератури вищої категорії
Дружківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №12
Дружківської міської ради Донецької області
gusar.lyuda.nik@gmail.com

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкривається актуальна проблема системи освіти в Україні, яка полягає в підготовці молодого покоління до самостійного життя. Передбачається, що євроінтеграційний процес висуває ряд вимог до вітчизняної системи освіти, тому автор наголошує на необхідності перегляду основних напрямів в організації навчального процесу. Такі зміни викликані вступом України в процес євроінтеграції, а також вимогами сучасного суспільства, яке не стоїть на місці та постійно розвивається.

The article reveals the current problem of the education system in Ukraine, which consists in preparing the young generation for independent life. It is assumed that the European integration process imposes a number of requirements on the domestic education system, therefore the author emphasizes the need to review the main

directions in the organization of the educational process. Such changes are caused by Ukraine's entry into the process of European integration, as well as the demands of modern society, which does not stand still and is constantly developing.

Євроінтеграція, навчальний процес, інновації, інноваційні технології, компетентність.

European integration, educational process, innovations, innovative technologies, competence.

Становлення України на сучасному етапі та тісне співробітництво з багатьма європейськими державами, а також реформування системи освіти є сьогодні ключовим моментом у процесі євроінтеграції, що дозволить відкрити нові можливості для українського молодого покоління.

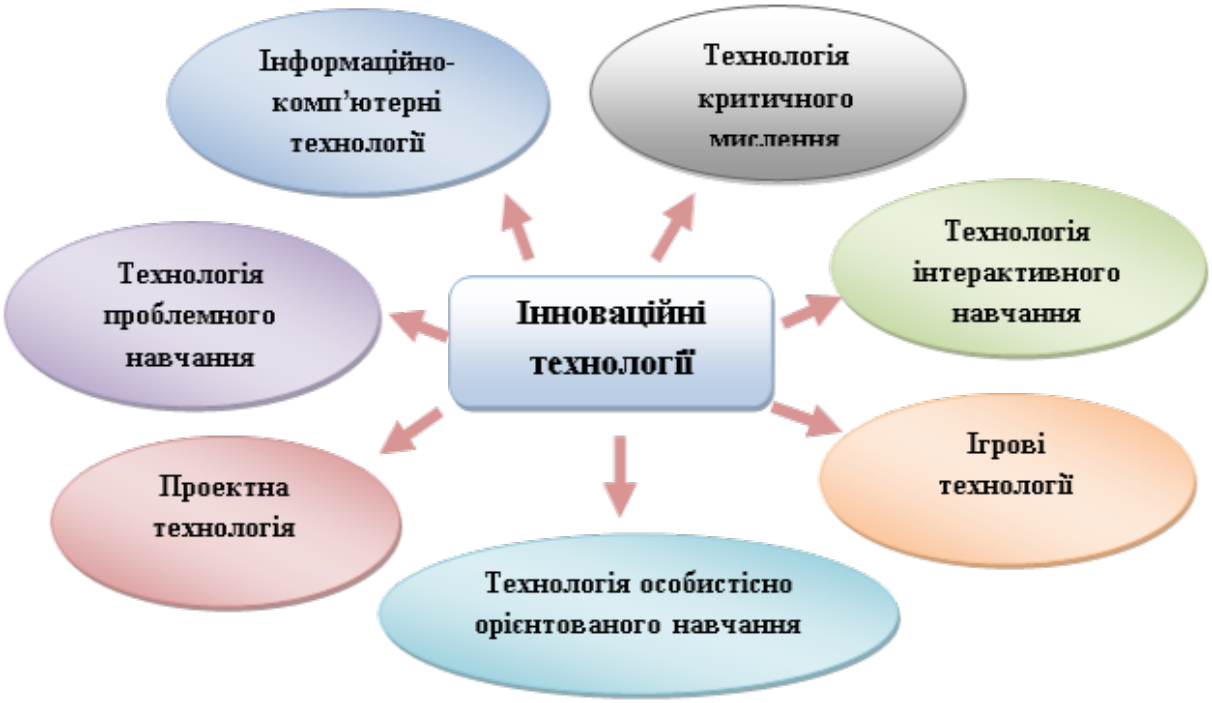
Сучасний етап розвитку становлення Нової української школи характеризується інтенсивними пошуками нового в теорії та практиці освітнього процесу. Однією з умов формування такої школи є впровадження в освітній процес інноваційних технологій, що зменшують навантаження й оптимізують процес удосконалення освіти.

Педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних і нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Продуктом творчого пошуку є як нові освітні технології, оригінальні виховні ідеї, форми й методи виховання. Побічний продукт інновацій – зростання педагогічної майстерності вчителя, рівня його культури, мислення, світогляду.

Світові інновації останніх років у сфері навчання орієнтовані на інтеграцію навчальних предметів. Це зумовлено тим, що в реальному житті застосування тих чи інших галузевих знань ніколи не регламентується чітким розкладом. З огляду на таку позицію найбільш перспективним форматом організації навчального процесу в контексті реалізації ключових компетентностей, задекларованих у концепції Нової української школи, є STEM-освіта, інноваційні інтерактивні технології.

На сучасному етапі життя на уроках української мови та літератури виділяю такі інноваційні технології

Нестандартний урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Ефективність у навчанні забезпечує систематичне застосування дидактичних ігор – ігор, ігрових ситуацій, що використовуються в освітньому процесі з метою розвитку інтелекту, пізнавальної активності, творчого мислення учнів, спонукають їх до самостійного пошуку наукової інформації. У зв'язку з цим учителі намагаються поєднати весь навчальний матеріал «наскрізним» сюжетом, застосовуючи імітаційне моделювання ситуацій.

Нові інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають цілком нові можливості для творчості, знаходження і закріплення усяких професійних навиків, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання.

Досвід переконує, що комп'ютер сприяє не тільки розвитку самостійності, творчих здібностей учнів, його застосування дозволяє змінити саму технологію надання освітніх послуг, зробити урок більш наочним і цікавим. Також забезпечує активізацію діяльності вчителя та учнів на уроці, сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, формуванню знань, посилює міжпредметні зв'язки. Усе це дає можливість покращити якість навчання.

Головна мета навчання в середній школі — формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатої мовної, всебічно розвиненої особистості, здатної до інновацій. Виходячи з вищезазначеного, бачимо, що процеси розвитку, виховання і соціалізації нової школи покликані зробити випускника конкурентоздатним у XXI ст.

Серед якостей конкурентноспроможної особистості можна визначити такі:

- прагнення до якісного кінцевого результату;
- високий рівень працездатності;
- здатність долати труднощі;
- творче ставлення до справи, праці;
- оперативність мислення;
- прагнення до вдосконалення;
- здатність до прийняття відповідальних рішень;

- уміння ризикувати і брати на себе відповідальність;
- комунікабельність;
- здатність до співпраці, співтворчості;
- здатність до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку;
- вміння орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі.

Як же розвивати в учнях ці якості? Як зацікавити дитину? Дати поштовх для визначення учнями життєвих пріоритетів?!! Кожен вчитель сам обирає шляхи вирішення цих завдань.

Готуючись до уроків української мови та літератури, вчитель має проаналізувати, які інноваційні технології або окремі методи і прийоми можна використати для формування ключових компетентностей. Доцільно зазначити ці структурні компоненти в плані уроку.

Найбільш ефективною формою навчання вважаю поєднання сучасних інноваційних методів і прийомів з традиційними засобами.

Розглянемо, які ж технології, методи і прийоми вважаю доцільним використовувати на уроках. Не завжди вдається використати досвід попередників, не всі методи і прийоми є однаково ефективними. Для визначення, які ж прийоми використати на уроці, враховую вікові, психологічні особливості учнів. Обираючи, враховую такі складові:

- кількість учнів в класі;
- рівень сформованості та успішності дітей;
- зміст навчального матеріалу;
- предметну і ключову компетентність.

Треба зазначити, що на різних етапах уроку використовуються різні методи, прийоми інноваційних технології з метою формування певної компетентності.

На етапі актуалізації уваги учнів використовую такі методи:

- мотивація;
- стимулювання;
- збудження інтересу;
- створення проблемних ситуацій.

Наведу декілька прикладів вправ, які використовую на уроках української мови та літератури для групового або парного опрацювання учнями.

Метод «Кубики Popi, або Rory's Story Cubes»

Методика проведення:

1) Помістіть кубики у непрозорий мішечок чи капелюх.

2) Запропонуйте учневі використати малюнок та асоціації, які викликає зображення на кубику. Наприклад: «Яку книгу мені нагадує намальоване зображення на кубику? Кого з письменників? Яка історія життя цього героя?»,

«Який епізод і якого твору нагадує малюнок?», «Де я хотів би побувати та чому?».

На уроках мови та літератури можна також запропонувати:

- Змінити початок, середину або кінець твору, увівши у нього всі зображення, які випали при викиданні кубиків (учнів можна поділити на групи, перша складає початок, друга – середину, третя – кінець);
- Написати твір, використовуючи слова, які випали в кубиках;
- Придумати нові пригоди героя твору, що вивчається;
- Вигадати номер чи сценарій виступу в школі;
- Побудувати рорі-вежу, створюючи історію (тут присутній змагальний
- ефект, хто швидше – виграв);
- Скласти історію, не озвучуючи заборонене слово (обрати один з кубиків)

Для чого це потрібно?

- Дитина відпрацьовує навички імпровізації та гнучкість мислення, коли поєднує обране зображення і свою відповідь.
- Індивідуальні відповіді допомагають дітям закріпити адекватну самооцінку.
- Створення ситуації успіху, розвиток мовлення.
- Навчання через гру.

Наприклад, під час вивчення твору Євгена Гуцала «Лось» дітям можна запропонувати пов’язати зображення на кубику, що випало, з характеристикою Скруджа, а на уроках мови – ввести слова до твору-мініатюри на задану тему.

Метод «Цикл Уолта Діснея»

Метод «Цикл Уолта Діснея» – методика креативності, яка дозволяє розглянути ситуацію з трьох позицій: творчої, реалістичної та критичної.

Методика проведення:

1) Ділимо клас на три зони: «Реалісти», «Мрійники», «Критики» (з позиції «критиків» повинно бути видно всі 2 групи, і вона має бути дещо віддаленою від решти).

2) Перша група працює в зоні «Мрійників». Тут учасники моделюють (мріють про) поведінку літературних героїв (героя), яка б допомогла їм (йому) уникнути проблем(-и), описаних у творі: «Якби герой зробив ось так, то тоді не вийшло би…». Група заповнює робочий лист 1.

3) Друга група працює в зоні «Реалісти». Тут учні аналізують проблему такою, якою вона зображена в художньому творі. Констатують факти, модель поведінки героїв. Група заповнює робочий лист 2.

4) «Критики» уважно спостерігають за обома першими групами і заповнюють робочий лист №3. Завдання критиків – проаналізувати все те, що написали «мрійники» і «реалісти» й вказати на реально можливі варіанти виходу

із проблемної ситуації героя (героїв). Тобто критики реально, об'єктивно оцінюють ситуацію, яка склалася у творі, і те, як реально можна було б її виправити (уникнути).

Що це дає на уроках літератури:

- Розвиток критичного мислення: діти вчаться аналізувати проблему з різних боків; передбачувати ситуацію (що дало б змогу уникнути проблем) ;
- діти вчаться працювати в команді;
- розвиток комунікативних навичок;
- ситуація успіху.

Робочий лист 1

Позиція «Мрійник»

Жодних обмежень, жодних перешкод! Можливо все!

Питання	Відповідь
Як би могли скластися обставини в кінці твору?	На прикладі твору В.Винниченка «Федбько Халамидник»
Як би могло продовжитися життя головного і другорядних героїв?	
Який результат дала інша модель поведінки головного героя?	

Робочий лист 2

Позиція «Реаліст»

Реалісти аналізують проблему такою, якою вона зображена в художньому творі. Констатують факти, модель поведінки героїв.

Питання	Відповідь
Що призвело до проблем(-и) головного героя?	
Що слугувало причиною для такого кінця?	
Чому Федько й Толя не стали товаришами?	

Робочий лист 3

Позиція «Критик»

Завдання критиків – проаналізувати все те, що написали «мрійники» і «реалісти» й вказати на реально можливі варіанти виходу із проблемної ситуації героя (героїв). Тобто критики реально, об'єктивно оцінюють ситуацію, яка склалася у творі, і те, як реально можна було б її уникнути.

Питання	Відповідь
Який урок (висновки) можна винести із ситуації, що склалася?	
Ще треба було врахувати героям, щоб уникнути проблем(-и)?	
Які обставини стали на заваді вирішенню проблем(-и) головного героя (героїв)?	

Метод «5 чому»

«5 чому» – інтерактивна техніка запитань, що використовується для виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в основі певної проблеми.

Найголовніша мета цієї техніки – визначити ключову причину проблеми, повторюючи питання «Чому?». Кожне питання формує основу для наступного питання.

Число «5» у назві вибране тому, що в більшості випадків п'яти ітерацій достатньо для вирішення проблеми.

Але, не всі проблеми мають єдину причину. Тому, якщо потрібно знайти усі причини, метод потрібно повторювати декілька разів, кожного разу змінюючи відповідні запитання на різних стадіях.

Ця метода не визначає жодних жорстких правил щодо того, скільки потрібно робити ітерацій, або наскільки довго треба шукати додаткові причини. Таким чином, навіть якщо чітко слідувати методі, результат буде залежати від об'єму знань та наполегливості виконавця.

Методика проведення

Учням пропонується певна проблема твору, вони мають за допомогою методу «5 чому» знайти першоджерело її виникнення; зрозуміти, через що ця проблема не вирішується або що є її причиною. Питань «Чому?» може бути й більше п'яти, найголовніше – щоб учні дійшли правильного висновку.

Метод «5 чому» сприяє:

- глибинному аналізу психологічних явищ, зокрема характерів героїв;
- розвитку вміння аналізувати причини, першоджерела тієї чи іншої проблеми, її наслідки;
- розвиткові спостережливості, логічного мислення, уяви.

Як приклад, можна використати під час вивчення твору Тараса Шевченка «Катерина».

З викладеного можна зробити висновок: сучасний урок рідної мови (літератури) – плід майстерності й творчості вчителя-словесника, його професійності, ґрунтовних знань рідної мови, літератури, історії, мовознавства, народознавства, його патріотизму. Отже, інтерактивне навчання відіграє важливу роль як для учня, так і вчителя. Така робота розвиває в дітей навички аналізу та синтезу, вміння виділяти головне в теоретичному матеріалі. Водночас увага акцентується на необхідності вивчення певних наукових понять. Схарактеризований підхід дає змогу практикувати систему уроків різного типу в межах однієї теми, вивільняє час для розв'язання учнями системи усних і письмових завдань, спрямованих на саморозвиток особистості, формування мовленнєвої компетентності.

Навчання в школі – один із найважливіших періодів соціального становлення особистості. Пережитий саме в цей час успіх може суттєво вплинути на подальшу долю учня, стати свого роду пусковим механізмом подальшого руху особистості, особливо якщо це стосується навчання – найголовнішого сподівання дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. К.: Постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 23.11.2011.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – С. 75-77.
3. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: Методичний посібник. / Авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. – 2007.
4. Концепція «Нової української школи».
5. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/151.html
6. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. К., 1994
7. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навчальний посібник / За ред. С. П. Бондар. – Рівне, Редакційно-видавничий центр "Тетіс" Міжнародного університету "РЕГІ", 2003. – 200с.
8. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. – Київ, 2014. – 95с.
9. Попова О.В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці// Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць/За заг. редакцією акад. ІФ Прокопенка, чл.-кор. ВІ Лозової.–Харків: ХДПУ,-1999.
10. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи. Пояснювальна записка / За ред. Р.В. Мовчан. – 2017. – С. 3-5.
11. Щербиніна Ганна Олександрівна. Інтерактивні технології на уроках мови та літератури як ефективний засіб формування ключових компетентностей учнів

Декарчук Н. І.,
викладач математики та фізики
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
natalidekarchuk@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ

У статті розкрито важливість використання STEM-освіти для розвитку обдарованих дітей на заняттях математики та фізики. Обґрунтовано необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій, а саме: онлайн-симуляцій, віртуальних лабораторій, віртуальних лабораторних практикумів та іншого програмного забезпечення, для забезпечення ефективного впровадження елементів STEM-освіти Наведено приклади найбільш популярних програмних засобів та особливості їх використання.

Ключові слова: STEM-освіт а, інформаційно-комунікаційні т ехнології, онлайн-симуляція, вірт уальна лаборат орія, вірт уальний лаборат орний практ икум.

The article reveals the importance of using STEM education for the development of gifted children in mathematics and physics classes. The necessity of using information and communication technologies, namely: online simulations, virtual laboratories, virtual laboratory workshops and other software, to ensure the effective implementation of elements of STEM education is substantiated. Examples of the most popular software tools and features of their use are given.

Keywords: STEM-education, information and communication technologies, online simulation, virtual laboratory, virtual laboratory workshop.

У сучасному світі є актуальним всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її здібностей, обдарованості та талантів.

Раннє виявлення здібностей і талантів у здобувачів освіти дозволить ефективніше організувати навчальний процес, адже викладач буде використовувати саме ті методи, засоби і прийоми навчання, які дозволять якісніше розвинути задатки у здобувачів освіти.

То що ж розуміють під поняттям «обдарована дитина»? Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій сфері діяльності. Для обдарованої дитини характерним є прагнення до творчої діяльності і самостійності, відмова від звичних способів вирішення проблем, шаблонів та алгоритмів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) значно розширюють можливості цього підходу та забезпечують реалізацію зазначених прагнень здобувачів освіти. Знання комп’ютерних технологій дають можливість

задавати пошук наукової інформації, самостійно виконувати творчі задачі, досліджувати явища та процеси у віртуальних дослідах.

Прагнення раннього виявлення обдарованості здобувача освіти та його розвитку спонукало шукати нові підходи до організації навчання. Одним із цих підходів стало активне використання STEM-освіти засобами ІКТ технологій.

Завдяки системі навчання STEM здобувачі освіти розвивають логічне мислення та технічну грамотність, вчаться вирішувати поставлені задачі, стають новаторами, винахідниками, може допомогти у виявленні обдарованих дітей та подальшому розвитку їх здібностей та обдарувань, формуванню молодої людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовці її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В. Ю. Биков, Я. В. Булахова, О. М. Бондаренко, В. Ф. Заболотний, Г. О. Козлакова, О. А. Міщенко, О. П. Пінчук, О. В. Шестопал та інші.

До основних переваг використання ІКТ відносять: підвищення мотивації навчальної діяльності, інтерактивність та інтенсивність процесу навчання, розширення можливостей подання навчального матеріалу, активне залучення здобувачів освіти до різних видів діяльності (виконання розрахунків фізичного експерименту, виконання он-лайн дослідів та лабораторних робіт та ін.), індивідуалізація навчання та використання ігрових прийомів.

Саме провадження елементів STEM-освіти дозволяє робити заняття інтегративними, підвищувати зацікавленість до навчання, розвивати здібності здобувачів освіти. Після підписання Меморандуму про створення Коаліції STEM-освіти 16 вересня 2015 року в Києві, питання впровадження елементів STEM-освіти в сучасній освіті України набуло актуальності.

Що таке STEM-освіта? Абревіатура STEM розшифровується як Science (Наука), Technology (Технології), Engineering (Інженерія) та Mathematics (Математика). Саме ці напрями лежать в основі даної методики освіти.

STEM-освіта – це комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі природничі науки з технологіями, інженерією і математикою, акцентований на розв'язанні життєвих завдань, де всі предмети взаємопов'язані й інтегровані в єдине ціле.

Розвиток STEM-освіти здійснюється відповідно до: законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про культуру»; Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р; Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-

освіти), затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р). [2, с. 2]

Головна мета STEM-освіти полягає у розвитку особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань для розв'язання практичних проблем для подальшого використання цих знань і вмінь у професійній діяльності. [1, с. 5]

Використання різних видів програмного забезпечення дозволяє ефективно впроваджувати елементи STEM-освіти у навчальний процес, що сприяє розвиткові обдарованості дітей.

Існують різні засоби ІКТ, які дозволяють зацікавити здобувачів освіти і розвинути їхні здібності. Розглянемо деякі з них, які можна використовувати на заняттях математики та фізики.

Перш за все це симуляції. Симуляції – це анімовані, інтерактивні та ігрові середовища, де здобувачі освіти навчаються через дослідження. Однією з таких платформ є PhET-симуляції (Університет Колорадо), яка має понад 100 інтерактивних моделей для викладання та вивчення природничих наук, у тому числі й фізики і математики. Ці симуляції забезпечують анімовані інтерактивні та ігрові середовища, які дають змогу здобувачам освіти вивчати фізичні явища та виконувати певні дослідження [3].

Ще однією безкоштовною симуляцією з фізики є моделювання myPhysicslab – це інтерактивні симуляції, фізичні моделювання, анімовані в режимі реального часу, з якими можна взаємодіяти, перетягуючи об'єкти або змінюючи параметри.

Використовуючи онлайн-симуляції платформи Math Science Music можна наочно показувати взаємозв'язок між математикою і музикою. Виявляється, що кожна мелодія – це композиція, що побудована за чіткими математичними закономірностями. Отже, можна будь-яку мелодію кодувати формулами, а, у свою чергу, формули перетворити на музику.

Ще одним засобом, який дозволяє розвивати здібності здобувачів освіти до технічних дисциплін є віртуальні лабораторії (ВЛ) або віртуальні лабораторні практикуми.

Віртуальна лабораторія (ВЛ) – це віртуальна навчальна середа, яка дозволяє моделювати поведінку об'єктів реального світу в комп'ютерному середовищі і допомагає в оволодінні новими знаннями та вміннями. Така лабораторія може виступати апаратом досліджень різних природних явищ з можливістю побудови їх математичних моделей [4, с. 342].

Використання ВЛ дає змогу не лише спостерігати за певним експериментом, а й безпосередньо брати в ньому участь, а це в свою чергу дозволяє розвивати здібності здобувачів освіти.

Слід зазначити, що переваги ВЛ над реальними проявляється у наступному: відсутність необхідності придбання дорогого устаткування і матеріалів; можливість моделювання процесів, протікання яких принципово неможливо в лабораторних умовах; можливість проникнення в тонкощі процесів і спостереження відбувається в іншому масштабі часу; безпека при роботі з небезпечними речовинами чи приладами; можливість швидкого проведення серії дослідів з різними значеннями вхідних параметрів; економія часу і ресурсів; можливість використання віртуальної лабораторії в дистанційному навчанні [5].

Здобувачі освіти можуть як самостійно використовувати ВЛ, так і у взаємодії з викладачем, що є дуже зручно в умовах дистанційного навчання, коли здобувачі освіти та викладач можуть перебувати за сотні кілометрів один від одного.

Впровадження STEM-освіти спонукало до виникнення віртуального STEM-центру Малої академії наук України. STEM-лабораторія МАНЛаб – центр реальних і віртуальних навчальних досліджень, спрямований на підтримку та розвиток STEM-освіти в Україні. Вона спеціалізується на здійсненні досліджень у галузі природничих дисциплін: фізика, хімія, біологія, географія, астрономія, екологія, мінералогія.

Розвиткові математичних здібностей сприяє програма GeoGebra, яку можна ефективно використовувати у процесі вивчення математики з різною метою. За її допомогою можна швидко створити зображення математичних об’єктів (графіки функцій, графіки рівнянь, геометричні фігури, формули, діаграми, тощо), причому їх можна зберегти у файлах для подальшої демонстрації чи використання в мультимедійних презентаціях. Її можуть використовувати не лише викладачі під час своїх занять, а й здобувачі освіти самостійно. Наприклад у 11 класі створювати тривимірні моделі геометричних фігур для розв’язування задач.

Також для розвитку математичних здібностей можна використовувати ігрові методи навчання. Одним із таких онлайн-ресурсів є міжнародна освітня платформа Matific, що містять сотні математичних ігор різного ступеня складності. Усі інтерактивні завдання адаптовані українською мовою та розподілені на 4 розділи: епізоди, робочі аркуші, текстові задачі і дослідження, або симуляції.

Усі інтерактивні завдання та симуляції Matific орієнтовані на розвиток логічного і критичного мислення, задатків та здібностей у здобувачів освіти. Вони заохочують здобувачів освіти досліджувати, експериментувати та використовувати математичні знання для вирішення завдань, які цілком можливі у реальному житті, тобто показують практичне застосування математики.

Отже, використання STEM-освіти спонукає до розвитку обдарованості здобувачів освіти, а в цьому їй допомагають ІКТ технології. Існує велика кількість онлайн-симуляцій, віртуальних лабораторій, програм для візуалізації навчального матеріалу, для обрахунків при розв’язуванні задач і кожен викладач має сам вирішити які з них використовувати у роботі з обдарованими дітьми, але

ні у кого не мають виникати сумніви у необхідності їх використання, адже без використання сучасних технологій навчання зацікавити сучасних дітей навчальним матеріалом неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) [Електронний ресурс] : додаток до розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р. – режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-a960r.
2. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2021/2022 навчальному році (Листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» № 22.1/10-1775 від 11.08.2021 року).
3. Проект PhET [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://phet.colorado.edu/uk/teachingresources/planningToUsePhet.
4. Семеніхіна О.В., Шамоня В.Г. Віртуальні лабораторії як інструмент навчальної та наукової діяльності // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2011. №1(11) – С. 341-346.
5. Юрченко А. Цифрові фізичні лабораторії як актуальний засіб навчання майбутнього вчителя фізики // Фізикоматематична освіта. Науковий журнал. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. – № 1 (4). – С. 55-63.

Демчук Л. П.,
вихователь-методист,
початкова школа «Малюк» Львівської міської ради
demchuk.lub@gmail.com

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. В умовах реформування освіти особливої актуальності набуло питання збереження, підтримки та розвитку індивідуальної своєрідності кожної дитини, формування якостей, які забезпечать досягнення життєвого успіху. Дана стаття розкриває окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми у дошкільних закладах, зокрема створення психологічних та освітніх умов для їх гармонійного розвитку.

Питання особливостей роботи з обдарованими дітьми дошкільного віку досить складне і потребує детального вивчення та ґрунтовної фахової підготовки. Педагоги дошкільної освіти повинні вчасно розпізнати серед простої дитячої допитливості справжню обдарованість та створити необхідні умови для її розвитку.

Кожна дитина - це особистість з унікальним поєднанням сильних і слабких сторін. Обдарована дитина – це творча особистість і тільки від дорослих залежить, чи зможе вона розкритись та реалізувати себе у житті.

Ключові слова: освіт а, дошкільні заклади, обдарованіст ь, гармонійний розвит ок.

Annotation. The problem of preservation, support and development of the individual identity of each child, formation of qualities that will ensure success in life is especially relevant in the conditions of education reform.This article reveals certain aspects of working with gifted children in kindergartens, in particular, the creation of psychological and educational conditions for the harmonious development of gifted children.

The issue of specifics of working with gifted preschool children is quite complex and requires detailed study and thorough professional training. Teachers of preschool education should recognize real giftedness among simple children's curiosity in time and create the necessary conditions for its development.

Each child is an individual with a unique combination of strengths and weaknesses. A gifted child is a creative individual and it depends only on adults whether he will be able to reveal and realize himself in the future life.

Keywords: education, preschool institutions, giftedness, harmonious development.

В умовах модернізації освіти в України одним із важливих напрямків роботи є підсилення ролі дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі. Протягом останніх років існує тенденція до пошуку нових підходів до виховання та навчання, вдосконалення змісту дошкільної освіти з метою забезпечення умов для індивідуального розвитку кожної дитини, виявленню маленької обдарованості.

Поняття «здібна», «талановита» та «обдарована» дитина досить часто вживають як синоніми. Насправді, поняття обдарованості досить складне і має різноманітне тлумачення у різних наукових джерелах. В'ячеслав Бусел у Великому тлумачному словнику сучасної української мови трактує слово «обдарований» як той, що має великі природні здібності. Варто зауважити, що спільним для всіх науковців, які займалися вивченням поняття обдарованості є твердження, що це здатність до видатних досягнень та відкриттів у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності.

Педагоги дошкільної освіти повинні вчасно розпізнати та створити освітні умови для розвитку обдарованості. Крім того, вияв і розвиток обдарованості безпосередньо пов'язані з розвитком різноманітних сфер психіки дитини. Як розгледіти унікальні здібності та допомогти їх розвинути?

Кожна дитина – це окремий маленький неповторний всесвіт, але при всій індивідуальності психологи та науковці виділяють досить багато спільних рис, які характерні для більшості обдарованих дітей. Допитливість - найважливіша відмінна риса дитини, яка тісно пов'язана з її емоційним станом. Доведено, що обдаровані діти отримують задоволення від розумового напруження. Так, значна частина із них вирізняється надмірною допитливістю і не просто задає багато запитань, а має бажання виділитися з поміж інших. Педагогу дуже важливо, щоб

така дитяча цікавість вчасно переросла в пізнавальну потребу та любов до знань. Саме через це індивідуальне дослідження без обмежень (часових чи будь яких інших) навколишнього світу повинно стати невід'ємною частиною освітнього та виховного процесу в дошкільному закладі. Лише індивідуальний підхід та особистісно-зорієнтоване навчання може дати можливість створити умови для належного розвитку повновартісної гармонійно розвиненої особистості.

Такі діти мають відмінну пам'ять і, як наслідок, величезний словниковий запас. Прагнучи кожну хвилину дізнаватись щось нове для себе, вони поєднують високий розумовий та моральний розвиток, адже стають не по роках серйозними та критичними. Окрім того, обдарована дитина має підвищену концентрацію уваги, проявляє неабияку старанність та працелюбність, отримуючи величезне задоволення від роботи, яка відповідає її інтересам та вподобанням. Малеча не просто спостерігає, досліджує та аналізує, а робить власні висновки, маючи розвинуте абстрактне мислення. Дошкільнята з високим інтелектуальним розвитком часто задають питання, на які дорослі не завжди можуть відразу дати відповідь. Такі діти здатні самостійно приймати оригінальні рішення для розв'язання тих чи інших проблем. Педагоги повинні створювати проблемні ситуації і давати малюку можливість їх розв'язувати. Рішення конкретного завдання для обдарованої дитини не є завершенням роботи, а лише початком майбутнього нового дослідження. Психологи відмічають, що таким дітям важливим є сам процес навчання, а не його результат.

Окрім того, вони не бояться складних завдань, які можуть мати не одне, а декілька правильних відповідей. Саме оригінальність та гнучкість мислення вирізняє їх з поміж інших. Обдарована дитина завжди має одночасно декілька ідей для розв'язання певної проблеми, що є першою необхідною передумовою для її творчого та креативного розвитку. Окрім того, спонукаючи та надаючи дитині можливість з раннього віку самостійно приймати рішення, ми привчаємо її нести за ці рішення особисту відповідальність.

Важливим моментом є створення доброзичливої атмосфері в дитячому колективі з метою соціалізації обдарованих дітей. Гнучкість мислення та безперечна перевага над однолітками у рівні розумового розвитку дають обдарованій дитині можливість виконувати роль лідера в групі дошкільнят. Досить часто така дитина намагається настояти на тому, щоб інші грали саме в її гру, за її правилами, що може провокувати конфліктні ситуації. Вихователю варто використовувати сюжетно-рольову гру як засіб для розвитку вміння домовлятися.

Педагогу необхідно пам'ятати, що обдарованій дитині важко зрозуміти, як зовсім прості і зрозумілі для неї речі, не можуть осягнути інші діти. Досить часто це стає підґрунтям для розвитку егоїстичних рис у такої дитини. Через це не

варто всіляко вихваляти чи виділяти її з поміж інших, а створити умови для хорошої конкуренцію серед таких самих обдарованих дітей.

Варто завжди пам’ятати, що обдарована дитина – це не просто носій величезного об’єму певної інформації, а творча особистість з нестандартним мисленням, високою пізнавальною активністю та наполегливістю у досягненні своєї мети. Як і будь яка дитина, вона потребує любові та поваги.

Добрянська О. М.,
Директорка обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації педагогічних працівників КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР» elena311209@i.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

У статті зроблена спроба дослідити поняття обдарованої дитини, обдарованості. Наголошено на необхідності психологічного супроводу та особливого підходу до організації освітнього процесу для обдарованої молоді. Наведено інформацію про наукове та методичне забезпечення організації роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти Дніпропетровщини.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, розвиток обдарованої особистості.

The article attempts to explore the concept of a gifted child, giftedness. The need for psychological support and a special approach to the organization of the educational process for gifted youth is emphasized. Information on scientific and methodical support for the organization of work with gifted children in educational institutions of the Dnipropetrovsk region is given.

Key words: giftedness, gifted child, development of a gifted personality.

«Учень …це не посудина, яку потрібно наповнити,
а факел, який треба запалити»
К. Д. Ушинський

Проблема розвитку творчого мислення школярів, розробка системи навчання обдарованих дітей була і залишається актуальною.

Найґрунтовніше проблема обдарованості була досліджена в 20 ст. Протягом цього століття розуміння поняття «обдарований» зазнало значних змін. Обдарованість трактувалася як сукупність психічних властивостей, що забезпечували людині можливість особливо успішного заняття будь-яким видом діяльності.

Спочатку вживали його лише стосовно дорослих, досягнення яких вважалися видатними. Потім його стали застосовувати стосовно школярів, маючи на увазі їх інтелектуальні виключні успіхи у навчанні. Було встановлено, що природні здібності організму виступають однією з найнеобхідніших умов формування і розвитку психічних якостей людини, але вони не визначають їх повністю.

Обдарованість перш за все розвивається в процесі діяльності, в процесі виховання і навчання. Обдарованість нерозривно пов'язана з інтересами і нахилами людини [1].

В сучасному світі діють різні означення обдарованості. Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій сфері діяльності.

Під обдарованістю дитини розуміють вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності.

Обдаровані діти – особистості, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. За якістю здібності поділяються на математичні, технічні, художні, організаційні та інші.

Обдаровані діти характеризуються: прагненням до критичного осмислення дійсності, умінням порівнювати, класифікувати, узагальнювати, виділяти головне; тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо. Мислення їх відзначається високою оперативністю (продуктивністю). Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

Для України розбудова системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Зараз і сама доля України певною мірою залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Ось чому великого значення набуває науково-педагогічне розв'язання проблеми виявлення та розвитку творчих здібностей підростаючого покоління, дослідження теоретичних основ ефективної державної системи підтримки талановитої молоді.

На початку 90-х років в Україні визначилася наукова школа, яка займається проблемами творчості, обдарованості (В.О. Моляко, О.І. Кульчицька). Ще у 1991 році ними розроблено програму «Творча обдарованість», до конкретних позицій якої належать: теоретичні дослідження психолого-педагогічних проблем здібностей, обдарованості, таланту; розробка нових та оновлених концепцій загальної обдарованості, творчої обдарованості, спеціальної та професійної

обдарованості, до якої відносять наукову, технічну, педагогічну, художню, релігійну та ін.; багатопланова, багатоаспектна психолого-педагогічна практична робота у загальноосвітніх школах, дошкільних закладах, ліцеях, гімназіях, а також у вищих закладах освіти [3;4].

Зважаючи на важливість дослідження проблеми обдарованості людини, необхідність поліпшення науково-методичного та організаційно-спонукального забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості, в реальному соціально-економічному та освітньому просторі України розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 635-р створено Інститут обдарованої дитини. Головною метою діяльності Інституту обдарованої дитини, зважаючи на важливість та актуальність дослідження проблеми обдарованості людини, є необхідність поліпшення науково - методичного та організаційно - спонукального забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості, в реальному соціально-економічному та освітньому просторі України [2].

Багатьох батьків цікавить питання, чи є обдарованість вродженою якістю, чи її можна розвинути й виховати.

Науковці та психологи дають поради батькам щодо розвитку обдарованої дитини, а педагогам – поради щодо роботи з обдарованими дітьми.

В закладах освіти Дніпропетровщини питання організації роботи та психологічного супроводу обдарованої дитини є одним із основних напрямків освітнього процесу.

В роботі з обдарованими дітьми є певні особливості. Система роботи з обдарованими учнями має бути органічною сукупністю змісту, методів, форм, прийомів та засобів, які ставлять учня в умови суб'єкта творчої діяльності й забезпечують формування особистості як дослідника.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності.

Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які вони можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Діяльність комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР» постійно спрямована на розвиток закладу як сучасного закладу вищої освіти, що здійснює наукове і методичне забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти регіону, підвищення кваліфікації керівних кадрів і педагогічних працівників освіти, а також проводить на базі навчальних закладів теоретичні та прикладні дослідження в галузі освіти, сприяє

упровадженню їх у практику роботи дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів Дніпропетровської області.

Організація роботи з обдарованими учнями, супроводження інтелектуальних змагань та турнірів серед учнівської молоді, проведення різноманітних конкурсів для дітей та молоді є одним із пріоритетних напрямків діяльності Дніпровської академії неперервної освіти.

В грудні 2021-2022 н.р. співробітниками Дніпровської академії неперервної освіти було організовано та проведено засідання круглого столу з міжнародною участю «Організація роботи з обдарованими учнями» для керівників та працівників закладів освіти Дніпропетровської області, співробітників центрів професійного розвитку, психологів.

Яких дітей називають обдарованими? Як відбувається їх подальший розвиток? Що можна зробити для їх підтримки? Відповіді на такі питання намагалися дати учасники круглого столу.

Спікерами круглого столу були науковці, вчителі-практики та представники міжнародних організацій.

В рамках обговорення теми були розглянуті питання нових підходів до проведення учнівських олімпіад і турнірів; основних проблем популяризації науки серед учнівської молоді; досвід організації науково-дослідницької діяльності для школярів в рамках програми FUTURUM 2020: від STEM до STREAM; управлінський аспект організації роботи з обдарованими учнями; з практики розвитку творчих здібностей школярів з історії і способи виявлення потенційної обдарованості та питання психологічного супроводу обдарованості.

У динамічному, швидко мінливому світі, суспільство значно частіше переосмислює соціальне замовлення школи, коректує або докорінно змінює цілі та завдання шкільної освіти.

Головна мета, яка раніше визначалася як формування основ всебічно і гармонійно розвиненої особистості, виховання людей, що володіють основами наук, зараз бачиться в тому, щоб зробити акцент на виховання особистості активної, творчої, яка усвідомлює глобальні проблеми людства, готової посильно брати участь у їх вирішенні.

Сьогодні беззаперечним є факт, що всі діти особливі. Дослідження в різних сферах показали, що практично будь-яка нормальна дитина володіє якоюсь формою таланту або потенціалом для його розвитку. Сьогоднішні батьки несуть певну відповідальність не лише в плані визначення наявного чи потенційного таланту, але й в плані його розвитку.

Неможливо переоцінити той факт, що дитина, поміщена в необхідне середовище, може розвинути свої здібності до рівня видатних і проявити якості і характеристики, які можуть бути оцінені як обдарованість згідно стандартів

сьогодення. Отже, існує велика різноманітність індивідуальної обдарованості. Кожній людині випадає якийсь набір здібностей.

Вирішальне значення в розвитку здібностей відводиться наявності чи відсутності стимулу для розвитку і реалізації характерного для даного індивідуума набору здібностей. В зв'язку з цим необхідно підкреслити вирішальне значення соціального середовища для розвитку обдарованості [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия. Государственное научное издательство «Большая советская энциклопедия», 1954. Т.30. 653с.
2. Інститут обдарованої дитини URL: https://iod.gov.ua/ua (дата звернення: 12.09.2021).
3. Кульчицька О.І. Соціально-психологічні фактори формування таланта. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук. – метод. журнал. 2004. Випуск 3. С. 112-118.
4. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одарённости. Обдарована дитина. 2002. № 4. С. 19-25.
5. Shaklee B.D. Identification of young gifted student. Journal of the Education of the Child, 1992. 15(2). C.134-144.

Євдокимова Н. В.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Криворізької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів №72,
kscola72@gmail.com

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ВАРІАТИВНОГО ІНТЕРАКТИВНОГО КУРСУ «STEM-LAB» В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ

Анотація: останнім часом в освітньому просторі набирає обертів тренд STEM-освіти. STEM-освіта вчить вдало комбінувати отримані знання для вирішення реальних життєвих ситуацій. Як наслідок, дитина виходить у дорослий світ більш підготовленою та не боїться проблем і труднощів. STEM-освіта дає можливість учителям на практиці пояснити необхідний матеріал, тому що поруч із теорією діти відразу бачать, як це виглядає в реальному житті. Школярам стає по-справжньому цікаво вчитися.

Annotation. Lately, a trend of Stem-education is gaining momentum in the educational space. Stem-education teaches successfully to combine gained knowledge. It helps in the decision of real vital situations. As a result a child is included in adult world prepared. So, a child is not afraid of problems and difficulties. S-e, gives an opportunity to the teachers in practice to explain necessary materials. When alongside there is a theory children at once see as it looks in the real life. As a result, students are interested in studies.

Ключові слова: STEM-освіта; концепція STEM-освіти; проєктна діяльність; інтеграція предметів в освітньому процесі.

Keywords: STEM-education; the concept of STEM-education; project activity; integration of subjects in the educational process.

У Концепції загальної середньої освіти зазначено: «Освіта XXI століття – це освіта для людини». Будь-якому суспільству потрібні обдаровані люди, а особливо нашій державі, яка перебуває на шляху європейського вибору, і завдання суспільства полягає в тому, щоб побачити та розвинути здібності кожного.

У закладі протягом останніх десяти років активно впроваджувалася і реалізувалася проєктна діяльність як під час уроків, так і в позаурочний час (за рахунок курсів за вибором, шкільного конкурсу дослідницьких проєктів «Конгрес юних науковців»). З 2019 року педагоги школи беруть участь в обласному експерименті зі STEM-освіти та впроваджують програму варіативного інтерактивного курсу «STEM-LAB» (автори: О. В. Бутурліна, О. Є. Артем`єв), у якому акцент зроблено на дослідницьку і проєктну діяльність.

Педагогічний колектив разом з учнями та батьками є постійним переможцем міських конкурсів-проєктів: «Громадський бюджет», «Місто нашими руками», «Квітуче подвір'я». Завдяки чому з'явилися сучасна теплиця, звіринець, бібліотека з інформаційно-технологічною підтримкою, STEM-лабораторія, обладнана робототехнікою, і навіть фонтан. А все починалося з дитячої ідеї, яку допомогли реалізувати дорослі.

Навчальні програми занять кожного року структуруються у п'ять змістових модулів, що відповідають класифікатору професій, а саме професій, заснованих на взаємодії людини-людини, людини-техніки, людини- природи, людини-знаку, людини-образу.

Кожен змістовий модуль складається із занять, які присвячені:

- науковому бекграунду проєкту;
- технологічним рішенням, пристроям та винаходам у відповідній галузі;
- інженерному дизайну прототипів об'єктів, що вивчаються;
- математичному аналізу, вимірюванням та розрахункам;
- дослідженню світу професій;
- презентації учнівських проєктів.

Відповідно до робочої програми курсу підготовлено друкований зошит.

Усі ми розуміємо, що робота з учнями 5–6 класів вимагає особливого підходу до навчання, бо адаптація їх у змінених умовах дуже важлива для подальшого отримання знань у середній школі, а потім і в старшій. Тому першочергова мета вчителя на заняттях курсу – вмотивувати і допомогти дітям побачити свою індивідуальність, корисність у житті, зрозуміти певні правила

суспільства. Під час занять використовуються різні форми подання матеріалу для мотивації здобувачів освіти до навчання.

Одним із них є цікаві інформаційно-пізнавальні відеоролики – це повчальні мультфільми, посилання на які представлені у друкованому зошиті курсу у вигляді QR-кодів та на освітніх порталах. Кожне відео несе певну інформацію.

Наприклад:

• Мультфільм «Командна робота» навчає тому, що бувають ситуації у житті, коли люди, різні за соціальним рівнем, об'єднуються у команду і мають успішний результат своєї діяльності.

• Мультфільм «Ківі» розповідає про птаха, який має ваду крил, але при цьому бажає злетіти і намагається використати різні засоби для досягнення своєї мети. Спрямовує здобувачів освіти завжди іти вперед та вірити в себе.

• Відеоролик про першого космонавта, Мега-людину, – це гарний приклад для наслідування.

Також у зошиті рекомендовані цікаві платформи, з деякими здобувачі освіти були знайомі ще в початковій школі: LearningApps, генератор кросвордів, Google Earth, але їх зацікавили і нові, такі як: Wordart та Tinkercad.

Наприклад: при вивченні теми «Школа моєї мрії» на платформі Tinkercad діти всі разом моделювали школу майбутнього у спільному документі. Зручний інтерфейс платформи дозволяє розвивати навички роботи в команді.

При виконанні завдання "Ти – унікальний", придумували ребуси через онлайн генератор на риси свого характеру.

На платформі Wordart створювали хмари тегів з теми «Мій найулюбленіший предмет у школі».

При вивченні модулю «Людина-людина», теми «Професії у сучасній освіті» були створені комп'ютерні презентації про професії майбутнього. Дуже зацікавило учнів завдання щодо опитування родичів: «Улюблені предмети», «Ким мріяли стати?», «Яку професію обрали?» і т.д. Особливо було важливо і цікаво почути бабусь і дідусів. Діти відкрили для себе нове і з посмішками розповідали про це.

При вивченні модулю «Людина-природа» учні виконали дослідницьку роботу «Гравітація та рослини» у нашій шкільній теплиці. Протягом п'яти тижнів діти спостерігали за пророщеною квасолею і фіксували свої висновки в зошитах. Деякі здобувачі освіти купили сучасні горщики і стежили за процесом зростання трави вдома.

Працювали над проєктом «Чи можливе життя людини на планетах Сонячної системи?».

Учнів було об’єднано у три групи довільно, за бажанням. Кожна група обрала собі назву. Було сформовано попередні задачі дослідження. У шкільній бібліотеці підібрали літературу з напрямку дослідження, учитель допоміг з усвідомленням деяких процесів та явищ. Був створений план реалізації проєкту, у якому можна чітко відслідковувати прогрес кожної групи, бо це онлайн документ, і групи можуть звітувати в режимі реального часу про виконані етапи роботи, додавати посилання і світлини. Потім учнів було ознайомлено з критеріями оцінювання та вибором форми представлення результатів.

Пропозиції щодо представлення результатів були такі: – доповідь на 10 хв (з обов’язковою участю всіх учасників групи); – створення спільної підсумкової комп’ютерної презентації засобами Google (з описом вкладу кожного учасника групи в написання); організація виставки моделей ракет.

У процесі самостійної роботи здобувачів освіти був постійний контроль ходу діяльності кожної з груп через обговорення проміжних результатів і часткове формулювання результатів діяльності, визначення вкладу кожного з учасників групи та консультування.

Кожна група захищала результати відповідно до форми представлення. Потім було обговорення результатів проведеної дослідницької роботи, а саме: самооцінювання, оцінювання результатів роботи інших груп загалом і кожного учасника зокрема. Участь у дискусії. Аргументація оцінки та результатів.

Група «Блогери» представила результати дослідницької роботи у вигляді діаграм та проєкту в середовищі Scratch. Можна також реалізувати результати у вигляді мультфільму або гри, розробленої в Scratch (ухиляння космічного корабля від метеоритів).

При вивченні модулю «Людина-техніка» ми відвідали музей авіації (побачили літаки, порівнювали їх із власними, створеними з паперу, спілкувалися зі спеціалістами цієї галузі), Криворізький аеропорт та музей Знаніум (у якому підтвердили свої дослідження про силу тяжіння, тертя і т. д.).

Навіть в умовах карантину діти продовжували навчатися, творчо підходили до виконання завдань – створювали емблеми «Я обираю STEM».

У 6 класі ми продовжили нашу дослідницьку роботу, а саме: з теми «Професія флорист» учні з учителем відвідали флористичні крамнички. Ознайомилися з особливостями професії, зі змістом роботи. Визначили тип і клас професії. З’ясували, якими базовими дисциплінами повинен володіти майстер. Навчились складати композиції за відомими зразками з урахуванням декоративно-стильових ознак українських шкіл флористики.

Вивчення власної родини розкрили в темі «Дослідження професії сім’ї». Учитель допоміг визначити поняття сім’ї, її історію та етимологію. Діти

проаналізували професійну діяльність предків, сформували генеалогічне дерево за допомогою різних програмних середовищ.

- pra.in.ua – база жителів України 1650 – 1920 років народження.
- ridni.org – карта поширення прізвищ України.
- www.canva.com – онлайн шаблони для генеалогічного дерева.
- uk.rodovid.org – сервіс для створення свого генеалогічного дерева.

Наступною темою для дослідження була тема «Захоплення, які ведуть у професію». Виявляється, що схильність – це одна із восьми основних факторів, які впливають на вибір професії людиною. Схильності проявляються в улюблених заняттях, на які витрачається більша частина вільного часу. Це – інтереси, підкріплені певними здібностями. Дослідження здобувачами освіти власних інтересів виявило напрямок у виборі майбутньої професії.

Разом з практичним психологом визначили важливість командної роботи: по-перше, – це діяльність групи дітей, яка зосереджена на вирішенні конкретної задачі. По-друге, – це інструмент для особистісного та професійного зростання кожного учня, який є членом цієї команди.

Таким чином, можна сміливо стверджувати, що рівноправність і повага по відношенню до своїх товаришів – те, що потрібно кожному класу, який бажає побудувати ефективну і продуктивну команду.

Практичний психолог закладу постійно працює в тандемі з викладачами курсу і допомагає вивчати і з’ясовувати навчальні мотиви, інтереси, здібності, рівень досягнень та самооцінки здобувачів освіти.

У ході дослідницької діяльності виникло питання: кімнатні рослини – друзі чи вороги? Спілкуючись з учителем, учні отримали багато цікавої інформації щодо користі квітів і їх важливого значення в екоситемах. А потім провели дослідження, як впливає на ріст рослин навколишнє середовище наших будинків і квартир та чим вирощування кімнатних рослин відрізняється від культивування рослин на відкритому ґрунті.

Для допитливих учитель розкрила секрети руху. Серед безлічі різноманітних механічних рухів виділила прямолінійний рівномірний рух. Такий рух найпростіший і його легко описати. Розглядали також рівноприскорений рух, який частіше, ніж рівномірний, зустрічається у природі. Досліджували рухи за допомогою роботів. Роботи вже були запрограмовані учнями старших класів і використовувалися в якості вимірювальних пристроїв. За їх допомогою можна було виміряти такі основні фізичні величини, як довжину, швидкість, час. А також навіть прискорення вільного падіння непрямими вимірюваннями. Після дослідів здобувачі освіти, аналізуючи процес і обробляючи результати досліджень, створили проєкти в середовищі Scratch.

Учитель розповіла здобувачам освіти суть «золотого перерізу», яка полягає в тому, що це універсальний принцип гармонії. Учні на практиці перевірили, чи дійсно в пташиному яйці відношення довжин від гострого кінця до точки, що позначає найширшу його частину та довжини від тупого кінця до цієї ж точки дорівнює відношенню одиниці до числа φ=1,618.

Ще на поштових листівках відрізали найбільш можливий квадрат та отримували прямокутник, подібний даному. Відслідкували, що цей процес є нескінченним.

До створення фотографій здобувачів освіти надихнуло знайомство зі світовими класиками фотографії, які використовували у своїх роботах правило «золотого перерізу», а саме: ділення кадру на дев'ять частин, по яких найпростіше орієнтуватися. Якщо розмістити основний об'єкт кадру на одній із чотирьох точок перетину ліній, то отримаємо найбільш виграшну композицію.

Курс Stem-Lab інтегрований, навчальний, інноваційний потребує від учителя постійно удосконалювати свої вміння і навички. Курс дуже цікавий як для учнів, так і для вчителів. Дає змогу розвивати креативність і критичне мислення здобувачів освіти, має пропедевтичний характер. Дозволяє виявити зацікавленість учнів у тому чи іншому предметі STEM-циклу ще до їх вивчення (наприклад: фізика, хімія) і має безсумнівний профорієнтаційний характер. Діти бачать практичне застосування науки в житті, тому з'являється зацікавленість, яка в майбутньому вмотивує їх опанувати сучасні й конкурентоспроможні професії. Педагоги нашого закладу вважають курс STEM-Lab змістовним і корисним, тому рекомендуємо усім тим, хто ще вагається його використовувати в освітній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко С. Ю. Формування в учнів ключових компетенцій у процесі науково-дослідної та проектної діяльності./С.Ю. Бондаренко//Педагогічна майстерня.-2012-№9 (21)-с.2-7.
2. Вольянська С.Є. STEM-освіта / С.Є.Вольянська // Довідник сучасного педагога.-Х.: Вид. група «Основа», 2016-с.124-125.
3. Навчальна програма та посібник "STEM–ЛАБ"/О.В. Бутурліна, О.Є. Артем`єв//ТОВ Видавничий дім «Освіта», 2019.
4. Сайт МОН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/.
5. Сайт ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://imzo.gov.ua/.

Єсімов С. С.,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
esimov_ss@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ СЕРВІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Війна, яка проводиться Росією щодо України визвала необхідність удосконалення дистанційного навчання у вищих навчальних закладах з специфічними умовами навчання. Положення про дистанційне навчання передбачає впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання - технології створення, накопичення, зберігання та доступу до електронних ресурсів навчальних програм, забезпечення організації і супроводу навчального процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку [1].

Якісний навчальний процес включає ресурси інформації, представленої не тільки в текстовій формі, але й у різних формах мультимедіа. При організації навчального процесу необхідно мати механізм, що забезпечує вільний доступ здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників до навчального матеріалу, різних засобів контролю, механізмів зворотного зв'язку. Всі ці складові формують інформаційне середовище вишу.

Для ефективного функціонування системи управління електронними ресурсами та системи управління дистанційним навчанням доцільно використовувати технологію хмарного зберігання даних. У загальному розумінню хмара – сервісно-орієнтованана розподілена інформаційна система це набір сервісів, які за допомогою Інтернету дозволяють зберігати і обробляти дані. 12 березня Кабмін дозволив українським державним установам у воєнний час користуватися хмарними технологіями з розміщенням даних у закордонних дата-центрах [2].

Хмарні технології, що використовуються в освіті мають певні переваги. Технологія дозволяє забезпечити спільне використання наборів навчальної інформації здобувачами вищої освіти та науково-педагогічними працівниками. Хмара може виступати своєрідною методичної скарбничкою навчальних завдань, лекцій, дослідницьких проектів. Можуть зберігатися курсові роботи здобувачів вищої освіти.

Хмарна технологія дозволяє проводити інтерактивні заняття, ефективно організувати самостійну роботу. Технологія дозволяє користуватися навчальним матеріалом тоді, коли це зручно здобувачам вищої освіти. Хмара організовує якісний зворотний зв'язок з науково-педагогічним працівником. Застосування хмарних технологій в класичному навчальному процесі дозволяє скоротити

матеріальні витрати на забезпечення комп'ютерних класів, ввести в навчальний процес елемент дистанційного навчання. Зазначене в загальних умовах передбачено у Законі України від 17.02.2022 року «Про хмарні послуги» [3].

Існує модель використання хмарних технологій при навчанні юридичних дисциплін на прикладі дисципліни «Юрисдикційна діяльність органів Національної поліції». Модель включає нормативно-правовий блок, блок навчального матеріалу, блок оцінювання, матеріали адміністративної практики підрозділів патрульної, ювенальної поліції, дільничних офіцерів поліції.

Нормативно-правовий блок призначений для роботи здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників. До нормативного блоку входять нормативно-правові акти, закони, закони, відомчі нормативні нормативно-правові акти, робоча програма дисципліни і фонд оціночних засобів. Блок навчального матеріалу містить: теоретичний матеріал – конспект лекційного матеріалу; мультимедіа матеріали включають презентації, відео-лекції; питання до семінарських занять; завдання для практичних занять; тестові завдання; адміністративні справи зареєстровані у системі АПРА.

Блок оцінювання включає результати самостійних робіт, результати відповідей на семінарських заняттях в онлайн режимі, результати виконання тестів, довідки про надання практичної допомоги підрозділам адміністративної практики патрульної поліції. Використовуються різні форми контролю: тести, самостійні роботи, відповіді на семінарах, відповіді у режимі прямого спілкування здобувача вищої освіти та науково-педагогічного працівника (для курсантів).

Блок навчального матеріалу та нормативно-правової блок наповнює та коригує науково-педагогічний працівник, а здобувач вищої освіти має можливість перегляду матеріалів. Щодо адміністративних справ, то справи щодо адміністративних правопорушень, які мають певний рівень новизни по узгодженню з Управлінням патрульної поліції направляються в електронному режимі до блоку навчальних матеріалів.

При використанні оціночного блоку науково-педагогічний працівник може оцінити роботу здобувача вищої освіти та дати рекомендації щодо коригування рішень і відповідей, скласти адміністративний матеріал по реальному правопорушенні. Для користувача-здобувача передбачена можливість перегляду матеріалів за розділами, завантаження рішень самостійних робіт, тестів і відповідей на семінарських заняттях. При оцінці роботи здобувача на семінарському занятті та вирішенні завдань самостійної роботи надається можливість коригування відповідей, доповнення та роз'яснення рішення завдання.

Застосування хмарних технологій дозволяє переносити навчальний матеріал з одного комп'ютера на інший, причому висока продуктивність комп'ютера не є обов'язковою. Немає необхідності в закупівлі ліцензійного програмного забезпечення, за допомогою хмарних технологій здобувачі вищої

освіти отримують доступ тільки до необхідних функцій програмного продукту. Оновлення програмного забезпечення виконується автоматично в хмарі.

При навчанні правових дисциплін використовують хмарні сервіси: файлові сховища, що дозволяє зберігати та синхронізувати навчальну інформацію; програми передачі коротких повідомлень для організації чатів спілкування у форматі «науково-педагогічний працівник – здобувач вищої освіти» та «здобувач вищої освіти – здобувач вищої освіти»; пошукові системи за текстами наукових публікацій; електронні таблиці для розрахунків тощо.

Використання хмарних технологій в навчанні правових дисциплін дозволяє забезпечити вільний доступ до навчальних матеріалів і засобів контролю в умовах прискореного курсу навчання. Забезпечує швидкий і зручний спосіб модифікації навчального матеріалу, що важливо в інформаційно-правовому середовищі, яке активно розвивається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13
2. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text
3. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 р. № 2075-IX. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text

УДК 37.16 ББК 74.200.55.Ж15

Жадан О. М.,
аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди;
практичний психолог КЗ «Шелудьківський ліцей
ім. Героя Радянського Союзу Ю.Є Кравцова» Слобожанської селищної ради
Чугуївського району Харківської області
jadannova@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із напрямків педагогічного супроводу самореалізації обдарованих дітей в умовах воєнного стану є формування життєвих цінностей, реалізація аксіологічного підходу в освіті.

На що слід звернути особливу увагу? Які шляхи взаємодії вчителя із здобувачами освіти молодшого підліткового віку в площині особистісного розвитку, створенні векторів ціннісних орієнтацій?

Дані наукових моніторингів і основні етапи технології формування життєвих цінностей орієнтують на виховання резиль'єнтності (життєстійкості), навичок емпатії, самозбереження і самовідновлення, самореалізації. В умовах воєнного стану та в поствоєнний період ці критерії є і будуть особливо актуальними.

Життєві цінності, обдаровані діти, самореалізація, самозбереження, самовідновлення.

Life values, gifted children, self-realization, self-preservation, self-regeneration.

Сучасне педагогічне середовище інтегрує в себе суспільну думку щодо взаємозв'язку ієрархії життєвих цінностей здобувачів освіти та виховного впливу освітнього простору. Особливої актуальності в Україні вона набула в умовах воєнного стану, оскільки відбулися істотні зміни у ціннісних пріоритетах суспільства, учнівської молоді зокрема.

Цінності і формування ціннісних орієнтацій, ціннісне ставлення до світу в широкому сенсі являють собою зміст і спрямованість національної стратегії навчання та виховання. Життєві цінності є і завжди будуть рушійною силою особистісних вчинків. Особливо актуальним є вивчення пріоритетів та орієнтирів молодших підлітків, оскільки цей вік характеризується формуванням цілої низки новоутворень: потреба у самоствердженні, почуття дорослості, процес становлення готовності до суспільного життя, засвоєння суспільних вимог до особистості тощо [2].

За даними моніторингів за планом дисертаційного дослідження, рейтинги життєвих цінностей молодших підлітків у період до 24.02.2022 року «очолювали»:

- прагнення незалежності (психологічної, фінансової),
- матеріальний ресурс (гроші, особисте майно і речі),
- рейтинг у соціальних мережах.

Слід зазначити, що показники у групі обдарованих здобувачів освіти (група А) не мали значних відмінностей від решти опитаних (група В), окрім того, що до особистої незалежності респонденти групи А вносили критерій «необмежений доступ до інформаційних джерел».

В умовах воєнного стану моніторинг дослідження життєвих цінностей має наступні рейтинги *(табл. 1)*:

Таблиця 1

№ з/п	Показники рейтингу, група А	Показники рейтингу, група В
1.	Життя і здоров'я	Життя і здоров'я
2.	Бути поруч із родиною	Бути поруч із родиною
3.	Реалізація та визнаність результатів діяльності, досягнень (самореалізація)	Жити вдома

Отже, ціннісна категорія «особистий рейтинг у соціальних мережах» зникла з переліку респондентів узагалі, а у групі обдарованих дітей молодшого підліткового віку (група А) вище в рейтингу є «реалізація та визнаність результатів діяльності, досягнень, самореалізація». Зазначимо, що за воєнного стану в країні став наявним показник єдності (спільності, однаковості) у всіх досліджуваних групах щодо визначення головної життєвої цінності: життя і здоров'я.

Формування ціннісних орієнтацій – процес достатньо складний, має певну тимчасову протяжність, не передбачає нав'язування, навпаки, припускає делікатність у становленні аксіологічних позицій. Повний цикл формування ціннісних орієнтацій може включати наступні етапи [1]: пред'явлення цінностей вихованцеві; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; ухвалення ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій у діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації у спрямованості особистості і перехід її у статус якості особистості, тобто в свого роду потенційний стан; актуалізація потенційної ціннісної орієнтації, що полягає в якостях особистості.

У сучасних умовах стратегічним напрямом формування здобувача освіти як носія соціокультурної компетентності є заохочення до цілеспрямованого входження в систему цінностей як універсальних соціокультурних орієнтацій. Стратегія особистісного розвитку направлена на перетворення внутрішніх механізмів, що визначають соціально-культурну активність і ціннісну спрямованість особистості здобувача освіти. У загальному вигляді це є поступовим включенням молодших підлітків за допомогою тренінгів і інтерактивних форм освітньо-виховної діяльності в різні системи цінностей на рівні інформування, стимулювання рефлексії, практичного випробування, індивідуальної та групової роботи. Таким чином, у молодших підлітків формується активна позиція, що дозволяє втілювати не тільки актуальні, але і бажані соціально-культурні цінності в індивідуально-особистісні новоутворення, аксіологічні орієнтації, зокрема суспільну діяльність. Робота по становленню ціннісних орієнтацій є дієвим напрямом виховання сучасного здобувача освіти, який розуміє соціальну значущість свого розвитку, віддає перевагу суб'єкт-суб'єктному характеру спілкування з соціумом, володіє установкою на постійне самовдосконалення та самореалізацію.

В умовах воєнного стану вагома частка педагогічного супроводу обдарованих дітей відбувається у онлайн-форматі. Слід зазначити, що дана категорія молодших підлітків чутлива до порушень систематичності, циклічності у будь-яких галузях життєдіяльності: відсутність постійності негативно впливає на самоповагу, самореалізацію. Потребою обдарованих учнів є постійне поле для спілкування, обговорень власних досягнень, відчуття конкурентноспроможності, власної успішності. За звичайних умов навчання обдаровані учні отримують від педагогів орієнтири та рекомендації щодо самореалізації, а вчитель на основі спостережень і аналізу діяльності вихованців вносить (за потреби) корективи у супровід цих процесів.

Які шляхи, технологія формування життєвих цінностей обдарованих учнів молодшого підліткового віку як складова педагогічного супроводу самореалізації в умовах воєнного стану? Молодший підлітковий вік – це здобувачі освіти 5 – 7 класів. У цьому віці цінністю також є збереження складу групи, оскільки на «звикання» і «налаштування» витрачається час, зусилля, особистісні ресурси. Для категорії обдарованих дітей це рівнозначне зупинці саморозвитку, невпевненості у цінності власних результатів діяльності, усвідомлення можливої конкуренції. Тож технологія формування життєвих цінностей передбачає за можливості *збереження складу групи педагогічного супроводу*, продовження онлайн-спілкування навіть за умов вимушеного переміщення дітей у воєнний час.

Супровід має бути побудований на принципі *систематичності*, тобто за чітко обговореній періодичності. Молодші підлітки цю умову сприймають на рівні поваги, самозначимості. Це можуть бути тематичні тижні, присвячені окремо обговорюваним життєвим цінностям: «Відновлення ресурсності», «Дружба і підтримка», «Сім'я. Родина», «Моє і чуже», «Який я був і який я зараз?», «Час як життєва цінність», «Моє здоров'я: фізичне, психічне, соціальне, духовне» тощо.

Наступним етапом технології може бути запропоновано цикл за спільною темою «Грані моєї особистості: складаємо «кристал»». Фрагменти циклу присвячуються вивченню особистого бекґраунду обдарованої дитини, усвідомленню її багатогранності, наприклад: «Моя мама в мені», «Тато в моєму житті», «Я – частина колективу», «Я – частина природи», «Чому ця тварина мені потрібна? Що ми даємо одне одному?», «Я прагну…», «Я хочу…», «Я мрію…», «Я через 10 років» тощо. На цьому етапі педагог здійснює глибше вивчення дитини, досліджує її ціннісні орієнтації, джерела відновлення особистої ресурсності, самозбереження.

За результатами етапу складання «кристалу особистості» планується наступний фрагмент технології, який полягає у практичному пропрацюванні формування життєвих цінностей. Це може бути втілено у розробці корекційно-розвиткової програми, програми виховання, гуртка, факультативного курсу. Ефективними будуть арттехніки, тренінги з тимбілдингу, таймменежменту, ціннісного ставлення до життя і здоров'я, самопрезентації результатів діяльності.

Багатогранний аналіз суті суспільних відносин дає підстави стверджувати, що головною їх характеристикою є наявність сформованих життєвих цінностей. Це першооснова життєдіяльності особистості, від якої залежить глибина і неповторність змісту її соціокультурних відносин. Ціннісно орієнтована собистість є носієм духовно-етичних якостей: мудрості, справедливості, доброти, розуму, такту, толерантності та ін. Поза сумнівом, що і особистість обдарованого молодшого підлітка, і здійснювана ним соціокультурна діяльність повинні бути наповнені високими ідеалами і прагненнями, що відповідають потребі саморозвитку та необхідності вдосконалення, самореалізації. Такий

здобувач освіти прагне пізнати і зрозуміти духовний світ іншої людини, щедро ділиться з нею своїми цінностями, специфікою його поведінки позитивна орієнтація на іншого. Це не що інше, як духовне багатство особистості, прояв глибокої внутрішньої сили етичних, інтелектуальних, естетичних можливостей.

Отже, очевидною є значущість життєвих цінностей для окремої людини і нації в цілому. Ціннісні орієнтації є засобом виразу соціальної зрілості людини. Аксіологічний підхід у просторі сучасної освіти забезпечує формування в майбутнього громадянина – учасника суспільної взаємодії системи загальнолюдських цінностей як визначальних чинників ставлення особистості до світу і самого себе, визначення відповідних ціннісних орієнтирів: способів поведінки і життя у світі, заповненому ціннісним смислом. При цьому і в макромасштабі (країна, держава), і в мікромасштабі (індивід, особистість) перевага віддаватиметься тим позиціям, які націлені на «суспільне благо».

Наші практичні доробки можуть знаходити своє вираження у тематиці факультативних занять, корекційно-розвиткових програм, виховних планах закладів загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 128 с.
2. Эльконин Д. Б. Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. Б. Эльконин; ред.-сост. Б. Д. Эльконин. — 4-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 384 с.

Жук М. В.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
e-mail: sumy_zhuk@ukr.net

ПОШУК НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНОСТІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ В ВОЄННОГО СТАНУ

Анот ація. Проблема пошуку нових мож ливост ей в умовах викликів військового ст ану розглянут о в сист емі викликів українському розвит ку. Показано мож ливост і адапт ації англомовного досвіду робот и з обдарованими діт ьми

за напрямами. 1. Особливості дистанційного, мобільного, змішаного навчання обдарованих дітей. 2. Можливості асоціацій та мереж обдарованих дітей. 3. Важливість доповнення STEM, STEAM проєктів STREAM напрямом.

Summary. The problem of finding new opportunities in the conditions of the challenges of martial law is considered in the system of challenges to Ukrainian development. Possibilities of adapting English-speaking experience of working with gifted children are shown

by directions. 1. Features of distance, mobile, mixed education of gifted children. 2. Possibilities of associations and networks of gifted children. 3. The importance of supplementing STEM, STEAM projects with STREAM directly.

Ключові слова: обдаровані діти, підтримка обдарованості в сучасних умовах, адаптація англомовних ресурсів та досвіду з проблем обдарованості

Keywords: gifted children, support of giftedness in modern conditions, adaptation of English-language resources and experience on giftedness issues

1. Реалії російської агресії актуалізували питання пріоритетів розвитку України в системі сучасних викликів. Реальна ситуація військових дій показала, що політичні реформи повинні доповнюватись економічними (в тому числі на рівні спроможності створити ефективний військово-промисловий комплекс як базову складову національної безпеки).

Сьогодні Україна зіткнулась з таких викликами її розвитку.

- Виклики, що пов’язані з безпекою. Це і реанімація ВПК, спроможність налагодити виробництво озброєнь до ефективної інформаційної безпекової політики.
- Перспектива плану Маршала і потреба розробки дорожніх карт перетворення України на високотехнологічну державу з інноваційним пріоритетом людського капіталу. При цьому дуже важливим є адекватність темпам розвитку 4 промислової революції, глобалізації 4.0, цифрового суспільства (з урахуванням повномасштабної інформаційної війни з боку агресора). І дуже важливою складовою цього напряму є збільшення мотивації молоді на вивчення точних дисциплін, ІТ дисциплін.
- Потреба в активній багаторівневій культурній дипломатії, що дозволяє не тільки інформувати про правду війни, а і демонструвати перспективний потенціал України для економічної, політичної, військово-безпекової, культурної інтеграції до ЄС.

2. Ці виклики відобразились і на рівні рішень конкретних проблем. Так серед викликів роботи з обдарованими дітьми мабуть найбільш актуальним є:

- домінування дистанційних форм і потреба знайти оптимальну модель;
- велика кількість дітей, що були вимушені з родинами переїхали до інших регіонів України, або знаходяться за межами України;
- потреба швидкої інтеграції власних напрацювань роботи з обдарованими дітьми з європейським та світовим досвідом, інтеграції вітчизняного досвіду в сучасні англомовні ресурси з перспективою спільних проєктів.

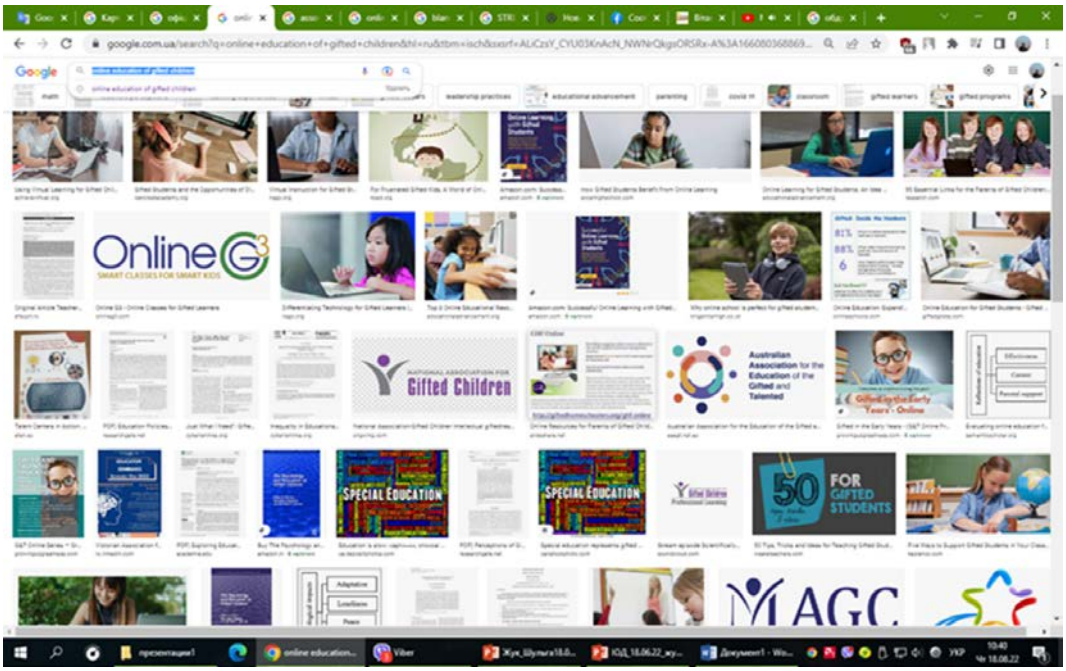
3. Серед напрямів пошуку нових можливостей підтримки обдарованості в умовах викликів військового стану автор вважає перспективним такі індикатори [2].

3.1. Вивчення досвіду дистанційного, мобільного, змішаного навчання обдарованих дітей.

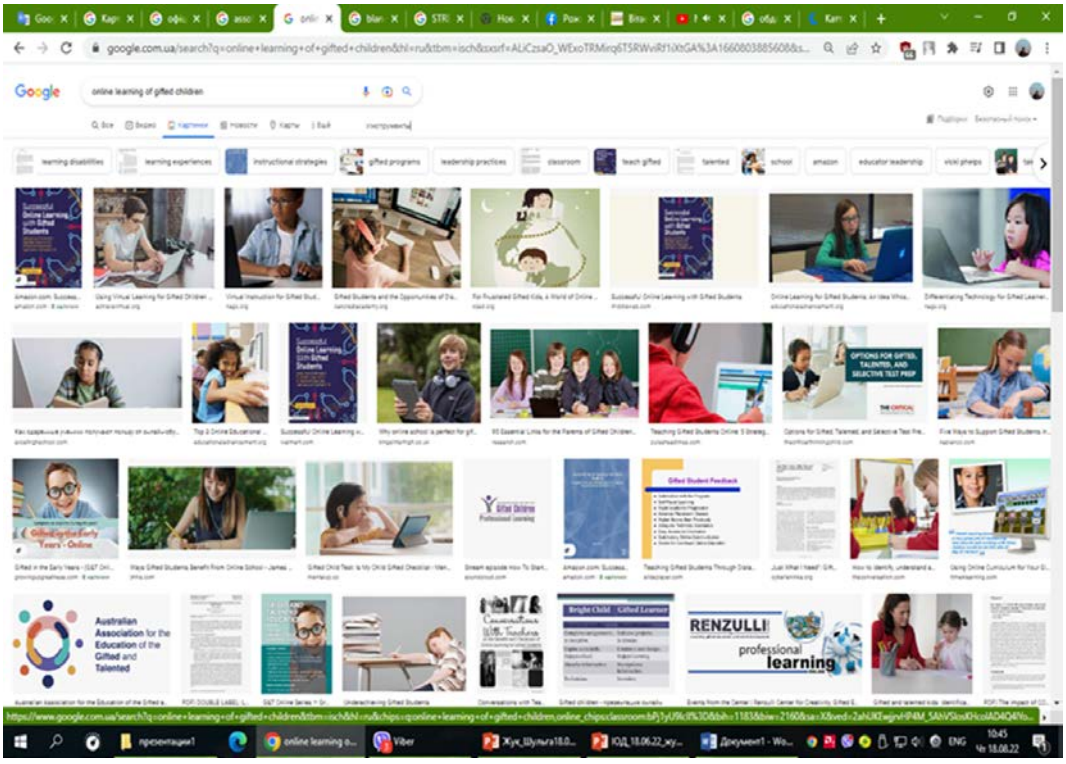
В розвинутих країнах запровадженню інновацій в формуванні цифрового суспільства, цифрової освіти традиційно приділялась велика увага. За період пандемії Covid-19 проводиться значна пошукова робота, апробуються нові форми комунікації, створюються нові ресурси. Традиційно автор хотів би використати проблемно-ресурсний вимір дослідження проблем.

Дуже раджу ознайомити з такими інтегрованими ресурсами з досвіду онлайн та офлайн роботи з обдарованими дітьми в англомовних джерелах (автор не ставить задачу деталізувати ці ресурси, мова йде про їх загальне відображення):

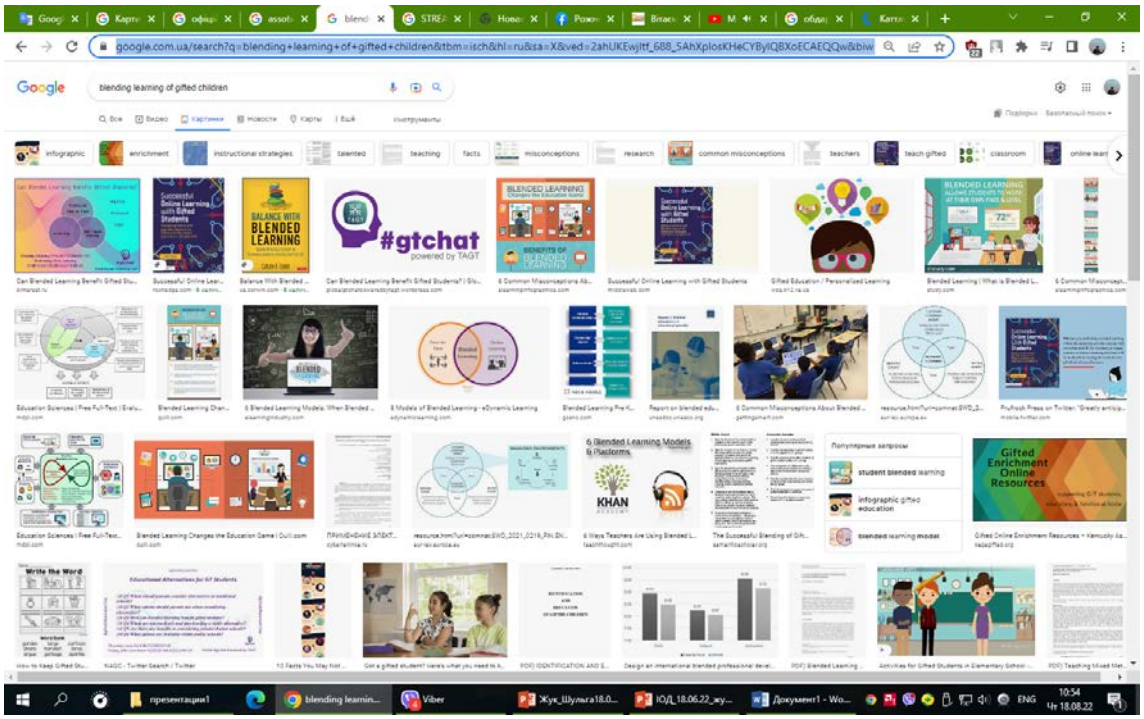
Online education of gifted children https://cutt.ly/yXcsW96

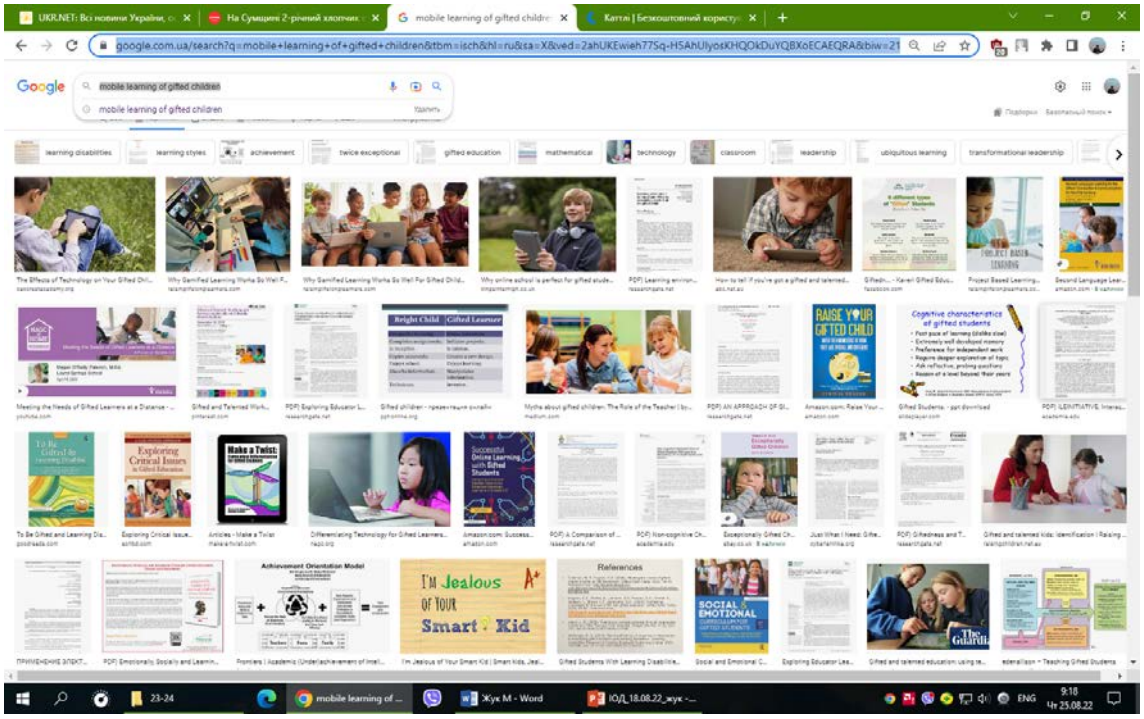
Online learning of gifted children https://cutt.ly/EXcs4Z0

Blending learning of gifted children https://cutt.ly/WXcftWa

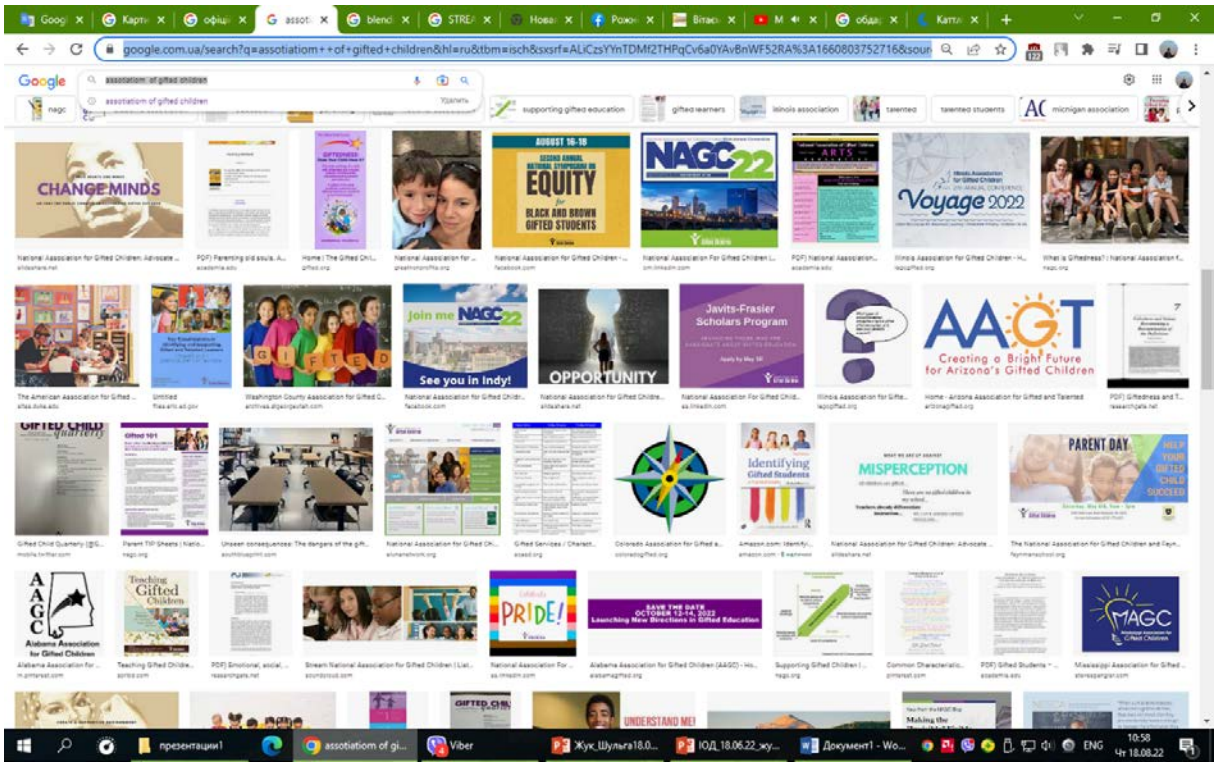

Mobile learning of gifted children https://cutt.ly/9XKSWn7

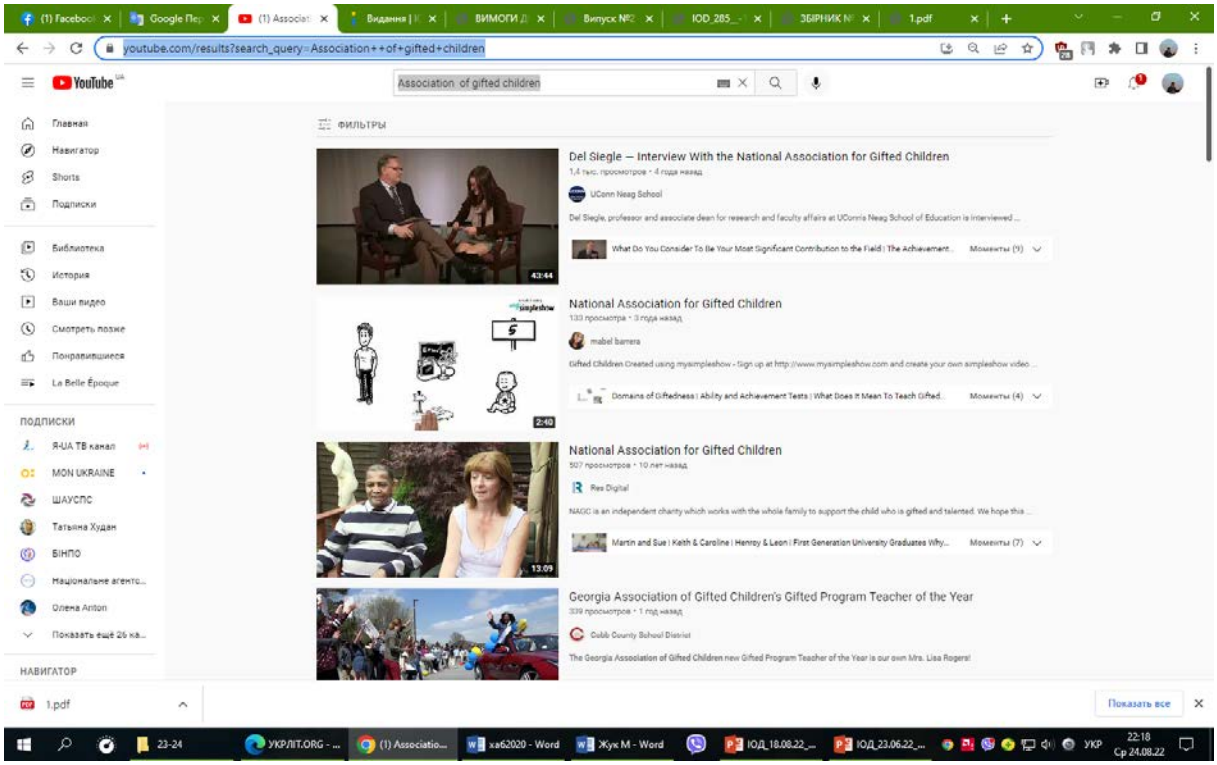

3.2. На нашу думку дуже перспективним є інтеграція українських практик до консолідованих англомовних ресурсів. По-перше це показує український корпоративний потенціал роботи з обдарованими дітьми. А по-друге надає можливість залучитись до цих ресурсів. Мова в першу чергу йде про вивчення досвіду роботи відповідних асоціацій та мереж:

Association of gifted children https://cutt.ly/tXcfO89

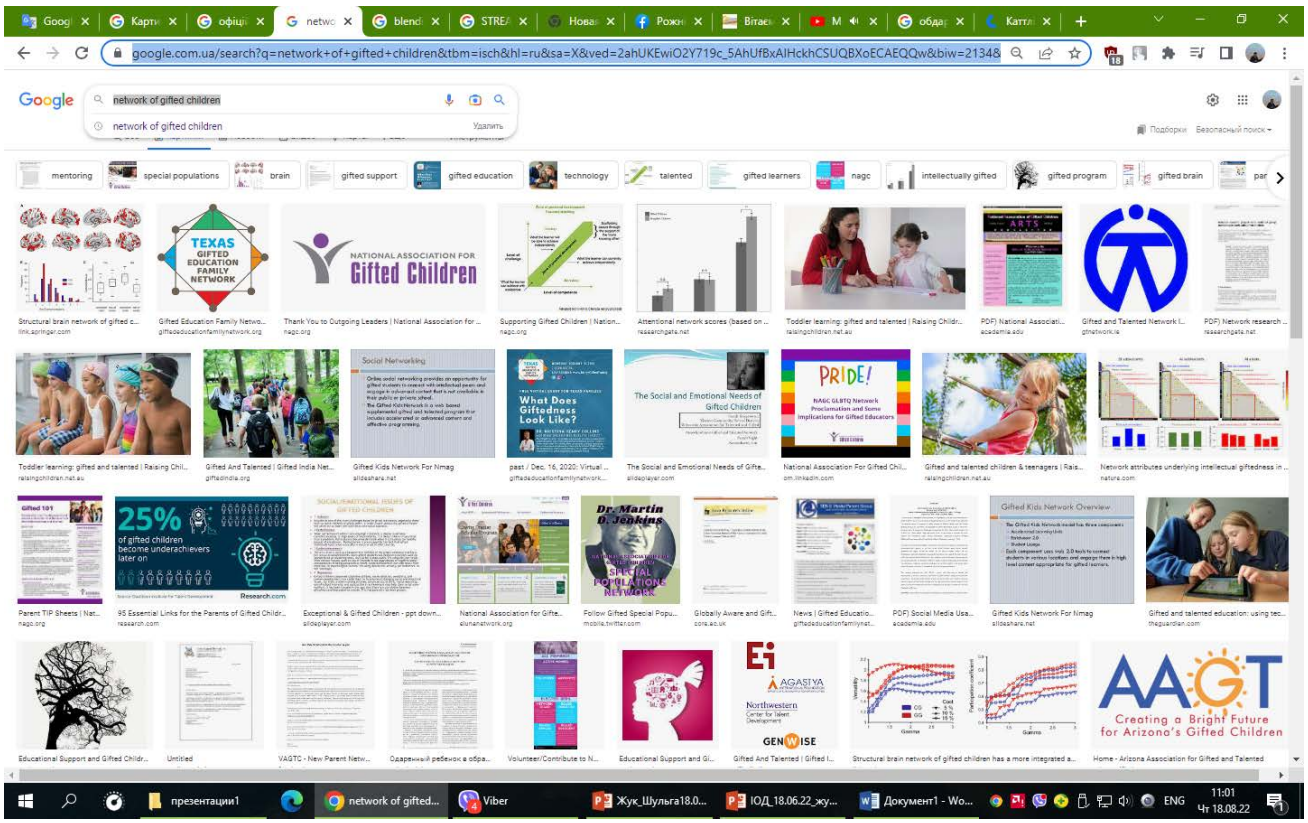

Association of gifted children https://cutt.ly/rXKGbh6 Цікаво, що є відео перегляд яких рахується мілiонами та сотнями тисяч.

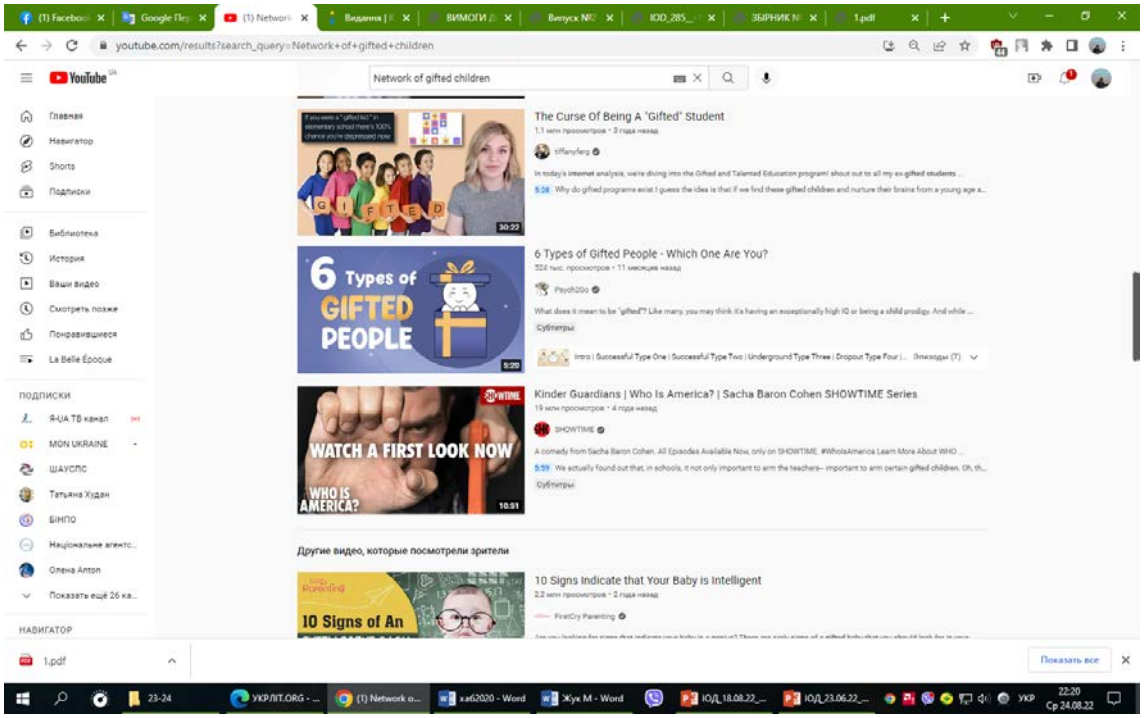

Network of gifted children https://cutt.ly/qXcgsut

Дуже цікавий формат інформування про обдарованих дітей в мережах + там, де є опис досвіду завжди можна інтегрувати і свої досягнення.

Network of gifted children https://cutt.ly/wXKG9XR

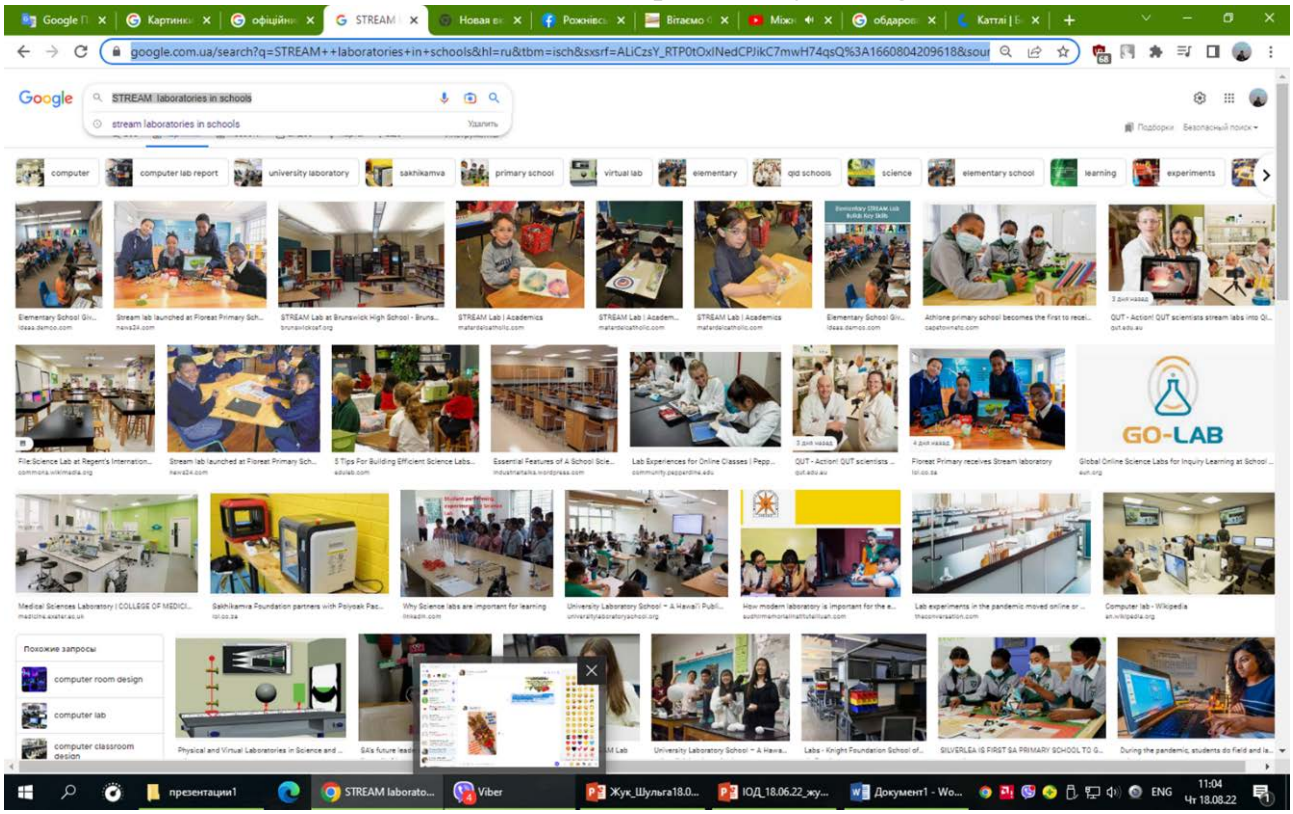

До речі, така модель популяризації досвіду формування обдарованості в Україні є дуже перспективною. Особливо в напряму створення асоціацій під керівництвом ІОД НАПН [1], який реально є епіцентром цієї роботи.

Відносно мереж. Можливо в Україні є доцільним створювати їх за напрямами? Наприклад – мережі (сутність дослідження, результати) переможців «олімпіади геніїв», МАН, досвід проєктів STEM, STEAM STREAM.

3.2. У вже накопичено дуже цікавий досвід роботи за напрямами проєктів STEM, STEAM. Але поки що вони значно випереджають напрям STREAM проєктів. Але цей напрям відображає саме особливості цифрових поколінь. Їх особливість – вони візуали, саме тому для них актуальним є проблема роботи з текстами. Давайте розглянемо інтегрований ресурс з цієї проблеми.

STREAM laboratories in schools https://cutt.ly/QXcgGLA

4. З початку нового 2022/2023 навчального року я планую запусти спочатку пілотний проєкт «Українська культурна дипломатія через дослідження учнів». Його мета підготувати майданчик для міжнародного проєкту (початок проєкту планувався на 25.02.22, але війна внесла корективи). На першому етапі він буде сфокусований на дослідженнях української культури та її відродження. Буду радий бачити вас партнерами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут обдарованої дитини НАПН України – URL: https://iod.gov.ua/ua
2. Жук М. В. Філософія дитини: проблемно-ресурсний та індикативно-технологічні виміри /Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року) – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021, С. 227-236. – URL: https://iod.gov.ua/content/events/32/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-obdarovani-diti---skarb-naciyi_publications.pdf?1658396246.2816

Замрозевич-Шадріна Світлана Романівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
sveta19sveta80@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У РАМКАХ ЄВРОІНТГЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анот ація. У ст ат т і піднят о проблему розвит ку науково-освіт ньої галузі України, яка відбуваєт ься в конт екст і загальноцивілізаційних т а євроінт еграційних процесів, щоб підвищит и увагу до проблеми освіт ніх інновацій як важ ливого факт ора, який сприят име підвищенню якост і надання освіт ніх послуг.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, євроінтеграція, інноваційно-освітня система, навчально-виховний процес.

Abstract. The article raises the problem of development of the scientific and educational sector of Ukraine, which occurs in the context of civilizational and European integration processes to increase attention to the problem of educational innovation as an important factor that will help to improve the quality of educational services.

Key words: higher education institutions, European integration, innovation and educational system, educational process.

Реформуючи і модернізуючи підготовку фахівців у вищих навчальних закладах відбуватиметься інтеграція освіти України в європейський та світовий освітній простір. Таким чином підвищиться увага до проблеми освітніх інновацій як важливого фактора, який сприятиме підвищенню якості надання освітніх послуг і зростання творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу. Активізації розвитку інновацій в освіті сприяють такі фактори розвитку сучасної цивілізації, що здійснюють вплив на особливості усіх освітніх ланок, визначають її важливі напрями та перспективи розвитку, а також форми та методи навчання. Інтеграція охоплює не тільки освіту та науку, але й інші сфери людської діяльності, зокрема, промисловість, фінанси, політику тощо. Розвиток науково-освітньої галузі відбувається в контексті загальноцивілізаційних та євроінтеграційних процесів, бо відіграє важливу роль для суспільства.

Суспільні процеси, які пов’язані з виникненням різних об’єднань, створенням світового ринку, швидким розвитком засобів комунікації та інформаційних технологій, інтеграція науки і виробництва, науки і освіти, появою у світовому співтоваристві нових глобальних проблем, які потрібно вчасно розв’язати та дослідити визначають зміст, напрями та перспективи розвитку науково-освітньої діяльності. Освітній процес повинен відповідати

вчасним вимогам часу, реалізовуючи нові ідеї, вимоги, тенденції розвитку в освітніх технологіях, методах, засобах і формах підготовки фахівців. Освітні інновації відповідають соціальним вимогам постіндустріального суспільства «швидкої» економіки, де значна роль відводиться творчості, оперативності управління, вмінню швидко реагувати на зміни, які відбуваються, уміти створювати нові технології та при потребі робити заміну новішими, уникати інформаційної ізоляції [1; 2].

Особливою складовою інноваційної політики кожної країни є інноваційно-освітня діяльність, адже науково-технічні інновації, які вказують на стан її економічного розвитку можуть відбуватися не тільки в нових чи сформованих технологічних процесах, управлінській, організаційній, маркетинговій діяльності, а також і в нових освітніх і навчальних програмах і технологіях, ефективних методах і формах підготовки спеціалістів відповідно до висунутих вимог, бо як відомо, навчальний процес складається з науки та практики.

Відповідно до державних потреб вищі навчальні заклади повинні підготувати висококваліфікованих, креативних, конкурентоспроможних, високо освічених професіоналів своєї справи, які прагнуть засвоювати нові знання, безперервно вчитися, здатні злагоджено працювати в колективі, швидко вирішувати проблеми в міру їх появи в змінених умовах праці. З кожним роком до фахівців кожної професії висуваються нові вимоги до знань, умінь і навичок. Фахівець повинен бути компетентний не тільки у своїй галузі, а й у суміжних сферах діяльності, мати не тільки фахову методологічну підготовку, але й загальну, методично правильно проводити наукові та прикладні дослідження, вільно володіти кількома мовами та комп’ютерною технікою.

Згідно професійних стандартів та європейських вимог щодо підготовки фахівців заплановано внесення певних змін, які вдосконалять і підвищать якість науково-освітньої діяльності, а також завдяки комплексному підходу сприятимуть формуванню інноваційно-освітнього середовища для ефективної роботи вищого навчального закладу.

На сьогоднішній день особливою популярність користуються здобуття подвійних дипломів, автономія ВНЗ, академічна мобільність, Європейська система перезарахування (трансферту) кредитів (ECTS), рейтинги та конкуренція вищих навчальних закладів, сертифікатні програми, система Грантів, моніторинг якості освіти, вибір побудови індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, отримання додаткової спеціальності, розвиток інноваційних методик та форм навчально-виховного процесу, його демократизація, підвищення ролі креативності та самостійності у навчанні тощо [3; 5].

Науково-технічний прогрес і зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві сприяли розвитку інформатизації та комп’ютеризації системи вищої

освіти, а як наслідок появляються нові методи, форми та засоби навчання, нові освітні перспективи щодо їх впровадження у навчально-науковий і виховний процес закладів вищої освіти, а також запроваджуються нові терміни, зокрема, інтернет-освіта, Інтернет-освітні технології, дистанційна освіта, безперервне навчання, електронні підручники та посібники, електронні індивідуальні завдання, електронні семінари (Е-семінар), аудіовізуальні методики навчання, електронні (віртуальна) лекції (Е-лекція), електронні консультації (Е-консультація), електронні навчальні ігри, електронні ситуативні задачі, віртуальні навчальні програми; електронне реферування, електронний проект; відеодемонстрації, відеоматеріали, відеоконференції, які використовуються під час вивчення дисциплін тощо.

Методико-дидактичний інструментарій у сучасній вищій освіті збагатився різними прогресивними нововведеннями, що сприяють забезпеченню якісної підготовки висококваліфікованих і конкурентоздатних спеціалістів, яких потребує сучасна вища школа. Тому головним завданням таких освітніх нововведень є підвищення та наближення якості вищої освіти України до рівня до європейських потреб і стандартів. Важливим є покращення педагогічної майстерності та професійної підготовки науково-педагогічних працівників ВНЗ, адже відомо, що рівень професіоналізму педагогів та якість освіти взаємопов'язані. Викладачі вищих навчальних закладів повинні глибоко проаналізувати свою науково-педагогічну та науково-методичну роботу, свій ефективний педагогічний досвід у навчально-виховному процесі, вивчити досвід інших ВНЗ не тільки в Україні, але й закордоном. Такі заходи допоможуть побудувати перспективні плани розвитку кожного ВНЗ, його шляхи розвитку, перспективи, ознайомитись із інноваційними технологіями та формами викладання, впровадження, удосконалення та поширення передового досвіду своїх колег. Важливою є процедура заохочення та стимулювання науковців, розробка навчальних матеріалів, підручників нового типу, нові методи викладання, навчальних матеріалів, підручників нового типу, нові методи викладання тощо.

Для проходження євроінтеграції та покращення національних і міжнародних стандартів освіти у Болонському процесі педагоги ВНЗ України мають розробити, впровадити та вдосконалити інноваційні методики щодо підготовки фахівців на базі передового вітчизняного та зарубіжного досвіду. У новітніх методиках інноваційні підходи до навчання мають допомагати розвитку нових, ефективніших, досконаліших технологій, моделей методів і форм у навчально-виховному процесі.

Впроваджуючи інноваційні методи та прийоми, модернізуючи навчальний процес у практику викладання, педагоги створюватимуть і впроваджуватимуть у діяльність вищих навчальних закладів сприятливе інноваційне середовище, в якому

будуть сприятливі умови для розвитку та втілення у життя нових оригінальних креативних ідей, як науково- педагогічних, так і управлінських. Тому спеціальні науково-методичні заклади – інститути, відділи, інноваційно-освітні центри (лабораторії) повинні надавати допомогу ВНЗ у вдосконаленні та впровадженні нових інноваційних технології, методів і форм навчання. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України - провідна державна науково-методична установа, створена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2006 року №308 та відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 16 лютого 2006 року за №109, провідним завданням якої є здійснення в освітній галузі державної політики для реалізації потреб щодо науково-методичного забезпечення, удосконалення змісту і методів навчально-виховного процесу на усіх рівнях системи безперервної освіти. Важливими напрямками у діяльності ВНЗ є: розробка державних стандартів вищої освіти, здійснення експертизи та сертифікації сучасних дидактичних засобів, освітня комп'ютеризація та застосування нових інформаційних технологій у вищих навчальних закладах, запровадження сучасних методів і засобів автоматизованого управління закладами вищої освіти, здійснення організації видавництва, експериментальна апробація та експертиза нових посібників і підручників для студентів. Здійснення таких заходів позитивно вплине на приєднання вищої школи України до світової та європейської освітньої спільноти. Спеціальний відділ інноваційної освіти, який розміщений в Інституті вищої освіти АПН України, допомагає українським вищим навчальним закладам і спеціальним інноваційно-освітнім центрам, що входять до їх складу з інформативних та науково-методичних питань [4]. Інноваційно-освітні центри відкриті в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (Центр інноваційних методик та технічних засобів навчання (з 2007 р.) та Центр інноваційних методик правничої освіти на факультеті правничих наук (ЦІМПО) (з 2002 р.). Вони не тільки виконують інноваційно-пошукову, науково-дослідну, інформаційно-аналітичну, та експериментально-дидактичну роботу, але й розробляють і впроваджують в умовах нових освітніх стандартів у навчально-виховний процес інноваційні методики щодо професійної підготовки студентів. Працівники центрів створюють нові моделі і технології, структури, методи, види і форми роботи. Кожна із цих новацій повинна бути проаналізована та пройти апробацію наскільки вони доцільні, ефективні та можуть використовуватись у процесі навчання.

Метою Центру інноваційних методик правничої освіти згідно європейських вимог є запровадити нові освітні технології у навчально-виховний процес, організувати наукові дослідження методології правничої освіти, розробити інноваційних методик і форми викладання правничих наук, а також знайти нові ефективні методи, засоби та форми вищої правової освіти.

Важливу роль у підготовці сучасного фахівця України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору є його вміння самостійно навчатися впродовж цілого життя, формування навички орієнтації в постійно змінюваному середовищі, вміння отримувати корисну нову інформацію, здатність виконувати професійні завдання, використовуючи здобутий вітчизняний і зарубіжний досвід, на практиці, засвоєння та використання на практиці міжгалузевих знань, вивчення декількох іноземних мов, розширення спеціалізації, використання у професійній діяльності комп'ютерних та інших технічних засобів, а при вирішенні складних професійних проблем і ситуацій проявляти креативність.

Серед найважливіших завдань, які повинна вирішувати інноваційно-освітня система, можемо виокремити такі:

- визначити зміст, значення та форми інновацій у навчально-виховному процесі;
- розкрити перспективи розвитку української вищої школи та інших держав у процесі євроінтеграції та вимог Болонського процесу;
- ознайомлення з найефективнішим вітчизняним і зарубіжним досвідом підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів;
- аналіз і порівняння системи європейської університетської професійної підготовки та професійних стандартів;
- характеристика методів і форм викладання, аналізуючи їхні можливості та перспективи для формування знань, вмінь і навичок сучасного фахівця.

На жаль, педагогіка вищої школи немає чіткого визначення ефективності методів, форм викладання та якості процесу навчання. Щоб визначити наскільки ефективними є засоби навчання можна використовувати такі методи: відкриті заняття, майстер-класи, відвідування занять, обговорювати та аналізувати їх, опитувати та анкетувати учасників навчального процесу, здійснювати співбесіди, оцінювати та рецензувати науково-методичні матеріали і т.д.

Оцінюючи наскільки ефективними є методики викладання, доцільно брати до уваги такі особливості: склад аудиторії, наявність спеціалістів, надійність, достовірність отриманої інформації та способи її опрацювання, матеріально-технічні потреби, здатність паралельно застосовувати інші методи. При оцінюванні методики навчання враховують їхню новизну, ефективність, дієвість, доцільність використання у теперішніх умовах.

Серед студентської аудиторії великою популярністю користуються інноваційні – інтерактивні та активні методики навчання, оскільки вони є ефективними способами отримання, передачі і відтворення знань. Дані методики допомагають впроваджувати навчальний процес нові ефективні досягнення науки та техніки, розвивати креативність і лідерські якості студентів, формувати високу загальнолюдську та професійну культуру. Педагоги, використовуючи

інтерактивні методики заохочують майбутніх фахівців до виконання різних дидактичних завдань. Великою популярністю користуються методи професійного навчання, зокрема, майстер-класи, індивідуальні та групові тренінги, брейнстормінг (мозковий штурм), робота в малих групах, ділова гра, діалог Сократа, займи позицію, PRES-формула, навчальний полігон, дерево рішень, дебати, дискусія із запрошенням фахівців, моделювання, метод проектів, метод інтерв'ю (інтерв'ювання) та консультування, аудіовізуальний, проблемний (проблемно-пошуковий) і ситуативний (кейс-метод), навчаючи вчуся, аналіз помилок (колізій, казусів), коментування та оцінка (або самооцінка) дій учасників тощо. Ефективність сприймання матеріалу та концентрація уваги студентів значно підвищується при використанні технічних і наочних засобів.

Педагогам варто поєднувати інноваційні методи та засоби з класичними, які перевірені багаторічним досвідом використання, а традиційні робочі прийоми доцільно поєднувати з експериментальними.

Отже, *сучасному суспільству України, для якого властива національна самоідентичність, важливо проаналізувати стан вітчизняної системи вищої освіти, розкрити механізми інноваційного розвитку, підвищити ефективність управління інноваційним розвитком вищих навчальних закладів і ширше використовувати різноманітні* види освітніх інновацій для більшого ознайомлення науковців і педагогів з інноваційними методиками для розвитку студентської креативності та інтелекту. Тому особливу увагу необхідно приділяти впровадженню інформаційних технологій у навчально-виховний процес, розширюючи освітню систему використовуючи найефективніші та найсучасніші інформаційні технології. Модернізовуючи навчальний процес у вищій школі, покращуючи якість вищої освіти України, ми залучаємо не тільки українських, але й закордонних абітурієнтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриневич Л.М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. № 1–2 (46–47). С. 5–10.
2. Економіка вищої освітиУкраїни: тенденції тамеханізми розвитку /За заг. ред. В. П. Андрущенка. Київ: Пед. преса, 2006. С. 28.
3. Інновації як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти: Бібліогр. покажчик (1995-2006) /Укл. Н. В. Артикуца, О. М. Клоченок, Т. О. Ліщук; НаУКМА. Київ: Стилос. 2006. 630 с.
4. Вища школа України і Болонський процес: Бібліогр. покажчик / Упоряд. Б. І. Корольов, З.І.Тимошенко та ін. Київ: Вид. Європ. ун-ту, 2006. 144 с.
5. Прилипко С.М., Клімова Г.П. Якість вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Право та інновації. 2014. № 1-2. С. 80–87.

Зарецька О. О.,
кандидат філологічних наук
провідний науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
olgazaretska@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ДОРОСЛОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО САМОКОНСТРУЮВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У роботі аргументується теза про сутнісний зв'язок необхідності самоконструювання з усвідомленою потребою особи в самореалізації. Роботу виконано на базі психолого-герменевтичного підходу. Потреба у самореалізації в дорослому віці спричиняється здебільшого нереалізацією особистісного обдарування. Переосмислення дорослою особою свого життєвого шляху і усвідомлення свого унікального досвіду задіюють механізми рефлексії і самоінтерпретації; оволодіння зрілою особистістю інтерпретаційними технологіями визначає успіх цього процесу. Представлено результати експериментального дослідження кореляції рівня розвиненості інтерпретативного потенціалу дорослої особи з деякими її психологічними характеристиками. Виявлено недостатній рівень володіння інтерпретативними технологіями у багатьох осіб дорослого віку. З'ясовувались можливі зв'язки розвиненості провідних метакогніцій у особистості з рівнем сформованості її інтерпретаційних процесів.

Ключові слова: самоконст руювання, дорослий вік, самореалізація, досвід, обдарована особист іст ь, інт ерпрет аційні т ехнології, психолого-герменевт ичний *підхід, експериментальне дослідження, метакогніції.*

The paper argues the thesis about the essential connection between the need for self-designing and a person's perceived need for self-realization. The work was performed on the basis of a psychological and hermeneutic approach. The need for self-realization in adulthood is mostly caused by the non-realization of personal giftedness. The adult's rethinking of his life path and understanding of his unique experience use the mechanisms of reflection and self-interpretation; the mastery of interpretation technologies by a mature personality determines the success of this process. The results of the experimental study of a correlation between the level of development of an adult's interpretive potential and some of his psychological characteristics are presented. The insufficient level of mastery of interpretative technologies was found in many adults. Possible connections between the development of leading metacognitions in an individual and the level of formation of his interpretive processes were clarified.

Key words: self-construction, adulthood, self-realization, experience, gifted personality, interpretation technologies, psychological and hermeneutic approach, experimental study, metacognitions.

Презентована робота присвячена проблемі самоконструювання дорослої людини. Наша мета – аргументувати тезу про сутнісний зв'язок необхідності

самоконструювання з усвідомленою потребою в самореалізації. Друга теза, яка невід'ємно пов'язана з першою: прояви потреби у самореалізації в дорослому віці спричинені здебільшого нереалізацією особистісного обдарування, індивідуального покликання, яке було затьмарене іншими життєвими проектами, що з роками спричинило відчуття постійного, хай і не завжди усвідомленого, незадоволення життям. Зрілому віку вже не властива завищена самооцінка. Рисою зрілої особистості є спроба переосмислення, інтерпретації себе, своєї неповторності, боротьба за свою особистість, втіленням чого стає власний автонаратив як кредо своєї усвідомленої унікальності. З віком визріває потреба втілити свою унікальність у якийсь новий життєвий проект, реалізувати її. Усвідомлення власної обдарованості у якійсь, хай не загальновизнано престижній царині, усвідомлення своєї особистісної унікальності часто веде до усвідомлення необхідності самореалізації, що є одним з етапів дозрівання особистості.

Переосмислення дорослою особою свого життєвого шляху і конструювання свого досвіду задіює механізми рефлексії і самоінтерпретації; оволодіння зрілою особистістю інтерпретаційними технологіями визначає успіх цього процесу. У дослідженнях, що реалізують психолого-герменевтичний підхід [1; 2; 4; 6; 8], представлено всебічну розробку цих проблем. «Текстом», що підлягає інтерпретації, виступає досвід особистості, втілений у її автонаратив; при аналізі інтерпретації відстежується апеляція до досвіду і автонаративу інтерпретатора, підключення його досвіду до цього процесу і вплив процесу на досвід після завершення процесу інтерпретації. Можна сказати, що *інтерпретація виступає інструментом, яким ми торкаємось до досвіду*.

Результати досліджень дають підстави для введення поняття *«інтерпретативної компетентності»* як здатності особистості успішно долати будь-які завдання, що вимагають інтерпретації як основного засобу вирішення. Складові інтерпретативної компетентності – це рефлективна і наративна компетентності, а також певний рівень розвитку основних метакогніцій. Інтерпретативна компетентність може розглядатися як набута якість, яка забезпечує повноцінне професійне функціонування особистості і полегшує шлях до самореалізації.

Але доросла особа часто не володіє достатньою мірою інтерпретаційними засобами, щоб всебічно і грунтовно осмислити свої потреби і можливості через осмислення досвіду свого життя. Проблема діагностики стану інтерпретаційної досвідченості дорослої особи потребує розробки процедур визначення рівня сформованості інтерпретаційних процесів і аналізу можливої кореляції цього чинника з різними психологічними характеристиками.

Колективом дослідників на чолі з Н. В. Чепелєвою і С. Ю. Рудницькою було проведено експериментальне дослідження можливої кореляції рівня розвиненості інтерпретативного потенціалу людини з конфігураціями наявних у неї провідних метакогніцій [7]. Респонденту пропонувалося заповнити кілька втілених у гугл-форми опитувальників, підібраних для визначення рівня розвитку у нього провідних метакогніцій (розробка С. Ю. Рудницької), а також виконати завдання з експериментальними текстами, на основі чого визначався його інтерпретативний «профіль» (розробка Н. В. Чепелєвої, С. Ю. Рудницької, К. В. Гуцола та О. В. Зазимко) [10]. Об'єктами інтерпретації було обрано два тексти: один наукового плану (з психології), другий – художній. Тексти підбиралися із розрахунку на зацікавленість і активну позицію респондентів щодо завдань, що вони їх мали виконати після ознайомлення. Цей експериментальний задум нами було реалізовано на групі дорослих осіб різного віку і різних професій шляхом онлайн опитування. Детально з матеріалами проведеного експерименту можна буде ознайомитися в монографії «Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості», що вийде у 2022 р.

Проведене опитування утворило *продуктивний дискурсивний простір* для особи, що взяла у ньому участь, а також сприятливі умови для діагностики її інтерпретаційного потенціалу. Необхідність відповісти на питання опитувальників примушувала респондента повернути око на свої особистісні особливості, тобто, забезпечувало рефлексивний поворот, вимушену інтерпретацію себе. Так само і друга складова експериментального дискурсу - "текстова" інтерпретаційна робота - виконала роль *провокативного чинника* для переосмислення і конструювання респондентом свого досвіду. В попередніх дослідженнях нами було виділено і проаналізовано технологію «провокації» як універсального механізму, який є одним з дієвих засобів розвитку індивідуального дискурсу саморозвитку: провокативний текст розхитує звичну модель себе, що і формує базу для реальних самозмін. Аналіз свідчить про універсальність дії цього методу для підключення текстів культури у ресурсну базу особистості на всіх рівнях її розвитку [5]. Заглиблення особи у дискурс, сама дискурсивна практика є засобом смислового збагачення, переосмислення власного досвіду, зрушення з власної точки зору як непорушної позиції і подальшого конструювання свого досвіду.

Робота над текстовими завданнями викликала у багатьох дорослих труднощі і негативні емоції, відчуття обтяження незвичною і трудомісткою роботою. Виявилось також, що цікавість тексту мало корелює з готовністю дорослого респондента працювати над його інтерпретацією: труднощі, що виникають у респондента під час роботи, нівелюють його зацікавленість. Це

свідчить про недостатній рівень володіння інтерпретаційними технологіями у багатьох дорослих.

Після опитування експериментатор отримував сукупність відповідей респондента, що ставала об'єктом його власної інтерпретації. Важливий момент: під час роботи респондента з експериментальними завданнями має місце *взаємодія двох дискурсів* – дискурса автора експериментального тексту і індивідуального дискурса респондента, в результаті чого вибудовується смислове наповнення знакової форми – *інтерпретація*. Участь експериментатора, а саме те, *як* було сформульовано завдання до тексту і *як* проводиться аналіз і трактуються ті чи інші відповіді, підключає до взаємодії і *третій дискурс* – експериментатора. Вочевидь, ця участь не є нейтральною, вибудовується *другий шар інтерпретації* – тепер вже інтерпретації експериментатором *тексту відповідей*, в результаті чого у експериментатора формується його власне уявлення про смисли, що їх виробив респондент протягом опитування. Попередньо зроблений експериментатором смисловий аналіз тексту – це теж взаємодія дискурсів автора тексту і експериментатора, в результаті чого виробляється *суб'єктивна інтерпретація* експериментального тексту *самим експериментатором*. Цим фактором визначається певна доля суб'єктивності при проведенні діагностики рівня сформованості інтерпретаційного профілю респондента.

Аналіз виконання експериментальних завдань дав можливість визначити *рівень сформованості* інтерпретаційних процесів у респондентів. За Н. В. Чепелєвою та С. Ю. Рудницькою, розрізнюємо 3 таких рівні:

- *передсмисловий рівень* – рівень розуміння буквального значення тексту, "значеннєвої" інтерпретації;
- *смисловий рівень* – рівень смислів і змісту тексту, близький до його внутрішньої смислової структури, яку встановлено О. В. Зазимко за допомогою попереднього смислового аналізу за методикою Н. В. Чепелєвої [3; 9];
- *метасмисловий рівень* – рівень рефлексії інтенцій автора, його намірів, цілей, досвіду, дискурсу, а також підключення респондентом свого досвіду, робота з ним під впливом тексту, включення смислів і сенсу тексту в свій дискурс – тобто конструювання свого досвіду.

Було виявлено, що *діагностичними* для встановлення рівня інтерпретації респондентами експериментальних текстів є *наявність і зміст* певних ознак у відповідях: ступінь (обсяг, міра, форма) цитування експериментального тексту; ознаки формальності виконання завдання; ступінь заглибленості в тему тексту; ступінь розгорнутості або стислості відповіді; наявність «відходів» від теми; наявність узагальнень і висновків, зроблених на підставі інформації з тексту; способи переструктурування текстового матеріалу; способи згортання

текстового матеріалу (до тезаурусного вигляду тощо); «надстисліcть» відповіді; апеляція до свого досвіду (зокрема, форми апеляції); апеляція до інших дискурсів, не пов’язаних безпосередньо з експериментальними текстами; інтерпретація позатекстових контекстів експериментального завдання; врахування різних шарів інформації в тексті; наявність ознак критичного аналізу та оцінки тексту, а також наявність обґрунтування своєї думки щодо цього. Щоб ці ознаки стали *діагностичними* (набули *критеріального значення*), було розроблено процедуру співвіднесення того чи іншого змісту певної ознаки з одним із смислових рівнів. Застосування вироблених критеріїв не може бути формально-однозначним: кожному висновку передував ретельний аналіз конкретних відповідей респондента. Співставлення відповідей дозволило вибудувати *межі* передсмислового, смислового і метасмислового рівнів у кожному текстовому завданні.

Основна ідея текстів осмислювалась різними респондентами інколи прямо протилежним чином. У цьому відобразилися різні цінності, різне осмислення досвіду, різні погляди респондентів на їхнє власне життя. Межа між смисловим і метасмисловим рівнем осмислення у багатьох відповідях дуже умовна. Приклад метасмислового рівня опанування смислу у одному з завдань (“Уявіть собі, що текст написано автором особисто для Вас. Напишіть свою відповідь автору”): «*Знаєш, авторе, а я тобі вдячна! Вдячна за те, що цим прикладом ти змусив мене ще раз зрозуміти цінність життя і кожної її миті. Вдячна за те, що на хвилину замислилась про те, що дійсно є діти, які помирають, не відчувши, що таке закоханість, справжня дружба… не знають, що таке веселі свята в колі рідних. А я живу. Живу життя і маю можливість вести свою власну «книжечку» із записами».* Цей мудрий текст був написаний респонденткою до війни; наразі він набув ще більш глибокого і пафосного смислу.

За виділеними критеріями було проаналізовано всі відповіді респондентів на всі завдання. Блискучий науково-популярний текст Я. Л. Коломінського «Мозкова атака» виявився легко осмислюваним (найбільш «зрозумілим») і дозволив 86 % відповідачів проявити метасмисловий і смисловий рівні осмислення. Можливо, це відбулось за рахунок популярності нескладних психологічних текстів у соціумі і, відповідно, деякої «готовності» респондентів опанувати ці смисли. Порівняння з осмисленням цими ж особами другого тексту – художнього – не виявило чітких тенденцій у «підвищенні» чи «зниженні» виявленого рівня осмислення: здається, це більше визначалося індивідуальними особливостями респондента. Найменшою мірою «зрозумілим», як і можна було передбачити, виявився текст «Наративна теорія». Про це свідчать і набагато менший процент тих, хто його подолав, і висловлена респондентами критика як тексту, його автора, так і експериментаторів, що запропонували з ним

працювати. Розподіл *за статтю* серед дорослих: серед респондентів із метасмисловим рівнем помітно переважають жінки (86 %). *Рівень освіти* вочевидь корелював з виявленим у респондентів рівнем сформованості інтерпретаційних процесів, причому йдеться про сам факт готовності виконати текстові завдання. Щодо *спеціальності* чи *фаху*, з'ясувалось, що особи, які продемонстрували метасмисловий рівень, здебільшого мали або інженерну освіту (43 %), або гуманітарну профілю «людина-людина» (43 %), або художню спеціальність (архітектор, художник, дизайнер) (14 %). Можливо, сформоване освітою мислення і робота, пов'язана з постійним вирішенням тих чи інших задач, допомогли «інженерам» виконати незвичні для них текстові завдання, а для гуманітарних соціономічних професій і творчих людей зіграла роль тренованість на заглибленні у розуміння скритого смислу знакових структур різних типів.

Однією з основних цілей експерименту було з'ясувати можливі зв'язки розвиненості провідних метакогніцій у особистості з рівнем сформованості її інтерпретаційних процесів. *Інтелектуальна ініціація* як одна з провідних *метакогніцій* полягає у самостійній постановці задач, тобто породженні нових сенсів і продуктивному освоєнні (усвідомленні, ідентифікації, привласненні) чужих смислів. *Стратегічність* передбачає адекватність вибору в процесі вирішення проблеми, починаючи з її аналізу. *Рефлексія* – це здатність людини робити об'єктом усвідомлення саму себе. За М. Л. Смульсон, саме рефлексія є основою розвитку і зміни ментальної моделі світу. В контексті нашого підходу важливо, що це і усвідомлення своїх власних, особистісних смислів, називання їх для себе (семантизація). *Децентрація* уособлює ніби «око» зі сторони, подвійну рефлексію – як Я бачу проблему чи себе з точки зору Іншого, конструювання досвіду і за себе, і за іншого. Рефлексивна розвиненість і компетентність особи прокладають місточок для оволодіння і цією метакогніцією, проте підключення децентрації не є інтелектуальною звичкою для багатьох, це вміння має бути тренованим під час формування особистості.

Проаналізуємо деякі результати щодо ролі метакогніцій, отримані за допомогою опитувальників. 29 % респондентів з метасмисловим рівнем інтерпретації продемонстрували середні показники за шкалою *«самостійність»*. На наш погляд, це особи, які готові самостійно планувати діяльність по досягненню мети, яку самі собі виробили, відстоювати свою думку, породжуючи смисли всупереч загальноприйнятій думці. Це яскраво продемонстрували респонденти-вчителі з характерною для цього фаху категоричністю. Їхня дещо войовнича незалежність думки проявилася і в яскравих коментарях при виконанні текстових завдань. Проте 71 % процент респондентів з тим самим метасмисловим рівнем інтерпретаційних процесів отримали *низькі* показники

шкали «самостійність»; серед представників смислового рівня були *тільки* (!) особи з низькими і зовсім низькими показниками за цією шкалою. Пояснення цього феномену, можливо, полягає у певній гнучкості і «податливості» таких респондентів: вони легше піддаються зовнішньому впливу, за рахунок чого можуть легко підключати зовнішній контекст до свого дискурсу, легко освоїти і відповідно «привласнити» нові для себе смисли, вводячи їх таким чином у свій індивідуальний дискурс. Такого роду «несамостійність» цих осіб відіграє для них роль розвивальної стратегії, сприяючи розвитку і збагаченню як індивідуальних дискурсів, так і технологій опанування інтерпретаційними процесами. Важливе зауваження: категоричні відповіді «так» чи «ні» щодо своїх власних якостей (враховуються лише такі!) здебільшого не прийнятні для осіб з розвиненим відчуттям критичності і самокритичності. Отже, такі респонденти отримують низькі бали просто завдяки своїй обережності і виявленим сумнівам.

За шкалою *«Моделювання»* ми тримали схожі результати: респондентів з метасмисловим рівнем сформованості інтерпретаційних процесів і низькими показниками по цій шкалі – 71 %, з середніми показниками – 29 %, при цьому відсутні особи з високими показниками по цій шкалі. Шкала «моделювання» дуже важлива в контексті завдань нашого дослідження: вона діагностує, яким чином особа усвідомлює і відображає зовнішній і внутрішній контексти своєї діяльності, вибудовує стратегію і готова гнучко змінювати своє індивідуальне бачення і розуміння ситуації (актуальної і більш широко – життєвої і світоглядної взагалі) і, відповідно, програму дій. Можна чекати, що якості моделювання дуже важливі при осмисленні людиною *свого індивідуального досвіду* з його подальшим конструюванням, узгодженні зовнішнього і внутрішнього контексту задля адекватного відображення значимих факторів зовнішнього контексту у внутрішньому. В той же час якщо завдання особи більш вузьке – осмислити текст, який безпосередньо *не пов'язаний* з її актуальними потребами, відсутність чи непідключення потенціалу моделювання, здається, не повинні завадити адекватному і глибокому осмисленню особою цього «стороннього» тексту. Інша річ, що коли моделюванням просякнуто все сприйняття людиною світу, коли воно є повсякчас працюючим настановленням людини, можна чекати, що для такої особи майже не буде «сторонніх» текстів – будь-який новий дискурс буде переосмислюватися і працювати на конструювання свого наявного досвіду.

Низькі показники *гнучкості* показала більшість респондентів усіх рівнів інтерпретаційного потенціалу, причому чим вище рівень – тим більше таких респондентів. Гнучкість – це пластичність усіх регуляторних процесів, здатність адекватно реагувати і перебудовувати свою систему саморегуляції у відповідь на зміну зовнішнього і внутрішнього контексту. Це безумовно дуже важлива якість

для забезпечення вчасного і адекватного переосмислення свого досвіду при зміні контексту життя чи свого внутрішнього стану. Можна передбачити, що при зіткненні з новим для себе дискурсом, коли постає завдання опанувати нові смисли, низька гнучкість мала б формувати певні перешкоди смислосприйняттю і смислоосвоєнню. Проте дані експерименту ніби то суперечать цьому твердженню. Можна тлумачити цей феномен таким чином: у 71 % респондентів з метасмисловим рівнем сформованості інтерпретативних процесів, за наявності низьких показників гнучкості, якісь інші фактори зіграли вирішальну роль у забезпеченні їхнього високого інтерпретаційного рівня. Співставлення всієї наявної інформації про кожного респондента окремо дозволило виявити деякі «піки» показників по інших параметрах, що мабуть і зіграло вирішальну роль.

Узагальнення результатів співставлення показників опитування і виявлених рівнів володіння інтерпретаційними технологіями у респондентів дорослого віку показало, що такі складові інтелектуальної ініціації і стратегічності, як *грунтовність* і *самостійність вибору*, а також *задоволення вибором*, корелюють з високими рівнями розвиненості інтерпретативних компетентностей особистості. Обов'язковою складовою інтерпретативних компетентностей дорослої людини можна також вважати розвиток механізмів *оцінки результатів*.

Отримані результати свідчать, що процеси формування інтерпретаційних здатностей особистості, її готовності до смислоутворення і переструктурування своєї смислової сфери пов'язані безпосередньо з різними складовими *готовності* особи *до саморозвитку*. Настрій на саморозвиток, навіть усвідомлену потребу у цьому виявили більшою чи меншою мірою абсолютно всі респонденти, що мають передсмисловий, смисловий і метасмисловий рівні сформованості інтерпретаційних механізмів. У цьому тесті яскраво проявилася також властива успішним інтерпретаторам впевненість у своїх можливостях змінити себе на краще, подолати обставини за рахунок власного втручання у ситуацію.

Діагностичним для нашого завдання виявився аналіз за диференційним тестом *рефлексивності*: 69 % групи метасмислового рівня перевищує норму по *системній рефлексії* в середньому на 10 %; у групі зі смисловим рівнем системна рефлексія виявилася в середньому на 6 % *менша* за норму; у групі з передсмисловим рівнем показники по системній рефлексії в середньому на 7 % менші за норму Можна зробити висновок, що саме високий рівень розвиненості системної рефлексії суттєво посприяв наявності метасмислового рівня сформованості інтерпретаційних процесів.

В той же час дані за *шкалою інтроспекції* по групі метасмислового рівня менше норми в середньому на 14 %, а 85 % цієї групи мають показники квазірефлексії, що менше норми в середньому на 25 %! Таким чином, можна констатувати, що метасмисловий рівень сформованості інтерпретаційних

процесів корелює з високим рівнем розвиненості системної рефлексії і одночасно з низькими по інтроспекції і дуже низькими по квазірефлексії.

Відповідні середні дані *по інтроспекції* для групи передсмислового рівня на 17 % менші за норму – бачимо, що показники інтроспекції суттєво вищі, ніж у групі метасмислового рівня. У групі смислового рівня по *інтроспекції* середнє значення на 15 % нижче норми, а по *квазірефлексії* – на 20 % нижче. Загальний висновок: чим вищий рівень сформованості інтерпретаційних механізмів у людини, тим більше у неї продуктивної рефлексії (системної) і менше проявів непродуктивної (інтроспекції і квазірефлексії).

Використані в опитувальниках шкали *«ґрунтовність вибору», «емоційний знак вибору», «самостійність вибору», «задоволеність вибором»* відображають наявність і актуалізованість у особи таких метакогніцій, як *інтелектуальна ініціація* і *стратегічність*. Особливо це торкається *шкали «ґрунтовність вибору»,* високі показники за якою продемонструвала абсолютна більшість представників групи з метасмисловим рівнем сформованості інтерпретаційних процесів: відповідальний, з урахуванням наслідків вибір у складних ситуаціях властивий (за їхньою власною оцінкою) у сильно або середньо вираженому ступені 93-100 % респондентів цієї групи. *Емоційний вимір* вибору свідчить про готовність до вибору, усвідомленість, зрілість цих метакогніцій у арсеналі особи. Високі показники за питаннями цієї шкали демонструють особи, які мають мужність прийняти рішення у складній ситуації і слідувати за ним, усвідомлюючи сам факт необхідності цього рішення. Виражено високі показники продемонстровано членами групи метасмислового рівня за шкалою *«самостійність вибору»*: практично одностайно представники цієї групи звикли у складній ситуації розраховувати лише на себе і приймати рішення самостійно. Проте невисокі показники за питаннями цієї шкали, що свідчать про готовність у складних ситуаціях скористатися порадами інших або допомогою зовнішніх сил, теж в принципі «працюють» на стратегічність: для такої особи головне – досягнення мети, а не самоствердження на своїй суб'єктивній думці. Високі показники за шкалою *«задоволення вибором»* свідчать про усвідомлення особою цінності свого досвіду, отриманого в результаті зробленого вибору. Така особа з кожним вирішеним питанням, як би важко це рішення не далося, робить крок уперед в конструюванні себе, і усвідомлює це. Погляд назад і оцінка зробленого вибору, як правило, задовольняють таку людину. Аналіз результатів групи метасмислового рівня показує, що практично всі мають середньо-високі показники за цією шкалою. Порівняння з двома іншими групами (передсмислового і смислового рівнів) не дає значимих переваг групі метасмислового рівня у цифрах, хоча тенденція зменшення значень показників помітна.

Результати по всім групам (передсмислового, смислового і метасмислового рівня) за шкалами *самоцінності, конструктивності* і *діалогічності* відносин виявилися на середньо-високому рівні: вся група тих респондентів, які виконали текстові завдання (тобто тих, для яких це не було неприйнятним і надскладним), за рівнем компетентностей у цій площині має стабільно високий рівень. Високі показники діалогічності відносин характеризують відкритий, природний характер відносин між людьми, що забезпечує плідне, конструктивне сприйняття тих нових смислів, що їх забезпечує перебування в новому дискурсивному оточенні, в тому числі, і при сприйнятті нового тексту. Все це створює підгрунтя для конструктивного володіння прийомами *децентрації*, так само як і для формування інтерпретативних вмінь.

Висновки. Кореляція між такими метакогніціями, як інтелектуальна ініціація, стратегічність, децентрація і готовність до саморозвитку як складовими «авторства» власного життя, з одного боку, і розвинутими інтерпретаційними навиками і компетентностями, з другого, реалізують єдність розуміння дорослою особою того, куди рухатися, конструюючи себе і своє життя, з наявністю психологічних якостей для того, щоб це зробити можливим.

Проведений аналіз результатів дослідження свідчить про необхідність розробки програми з розвитку всіх компетентностей, з яких складається інтерпретаційний потенціал дорослої особистості, що є необхідним для повноцінної самореалізації протягом усього життя людини. Саме в цьому, на наш погляд, полягає актуальність проведеної роботи і нагальна потреба в її продовженні на рівні розробки тренінгів різної спрямованості у осіб дорослого віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцол К. В. Наративна компетентність як чинник самопроектування особистості. Дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки). Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2020. 380 с. URL : http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/gucol_k.v._disertaciya_1600114947.pdf (дата звернення 13.04.2022).
2. Дискурсивні технології самопроектування особистості: монографія / [Н. В. Чепелєва, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька, О. В. Зазимко та ін.]; за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с. URL : http://lib.iitta.gov.ua/717132/ (дата звернення : 09.10.2020).
3. Зазимко О. В. Конструювання досвіду в процесі розвитку особистості юнаків: вікові особливості. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. ІІ. Психологічна герменевтика. 2020. Вип. 12. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 83–98.
4. Зарецька О. О. Дискурсивні практики самопроектування дорослих. Самопроектування особистості у дискурсивному просторі : монографія [Електронний ресурс] / за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ : Педагогічна думка, 2016. 232 с. Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/704560/ ISBN 978-966-644-422-9. (дата звернення : 05.03.2021).

5. Зарецька О. О. Провокація текстом як дієвий засіб розвитку індивідуального дискурсу самопроектування. Актуальні проблеми психології : Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 2. Психологічна герменевтика. 2018. Вип. 11. С. 73–86.
6. Проблемы психологической герменевтики / под ред. Н. В. Чепелевой. Киев : НПУ им. М. П. Драгоманова, 2009. 382 с.
7. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту : монографія. Київ : Нора-Друк, 2003. 298 с.
8. Чепелева Н. В. Интерпретация как механизм конструирования опыта личности. Актуальні проблеми психології. Київ : 2020. Вип. 12. Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 2. Психологічна герменевтика. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 4–18.
9. Чепелєва Н. В. Текст і читач : посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 124 с.
10. Чепелєва Н. В., Рудницька С. Ю., Гуцол К. В. Діагностичний інструментарій визначення наративної компетентності особистості. Технології розвитку інтелекту. Т. 5. № 1 (29). 2021. URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/546 (дата звернення : 06.06.2021).
11. Чепелєва Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроектування. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 71–77.

Іваницька Н.А.,
кандидат педагогічних наук, директор, вчитель фізики

Балаєва Т.А.,
вчитель початкових класів

Музюкова С.В.,
вчитель інформатики
Чернігівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №35
nataliaivanucka.01@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Анот ація: У ст ат т і запропонований авт орський алгорит м дослідж ення-пошуку т а його використ ання при організації корот кот ривалих дослідж ень у почат ковій школі при вивченні учнями інт егрованого курсу «Я дослідж ую світ » у першому класі. Особливіст ь запропонованої мет одики полягає у заст осуванні сучасних цифрових ресурсів у поєднанні із т радиційною мет одикою навчання учнів.

Annotation: The article proposes the author's research-search algorithm and its use in the organization of short-term research in primary school when students study the integrated course "I explore the world" in the first grade. The peculiarity of the

proposed method is the use of modern digital resources in combination with the traditional method of teaching students.

В умовах становлення Нової української школи все більш актуальним постає питання формування дослідницьких компетентностей не лише учнів, а й вчителів, які організовують роботу школярів. Обрана проблематика не є новою. Її вивченню присвячено багато досліджень науковців, переважна більшість яких пропонує різне тлумачення поняття «дослідницька компетентність» як ключової компетентності вчителя. Відповідно, під цим поняттям розуміють:

- мотиваційно-ціннісний, інформаційно-змістовний (включає знання основних понять та інструментів здійснення досліджень у галузі методології педагогіки і сучасної методики викладання), діяльнісно-поведінковий (визначає процес організації досліджень у галузі педагогіки), оцінювально-рефлексивний компоненти (Черненко Г. М. [1]);

- складну систему сукупності теоретичного, діагностичного, проєктивно-конструктивного, операційно-процесуального, інтерпретаційно-рефлексивного, комунікативного компонентів (Любчак Н. М. [2]);

- інтегровану якість педагога, що характеризується вмотивованістю та ціннісним ставленням учителя до дослідницької діяльності, цілісною системою необхідних для цього знань, умінь і навичок та особистих якостей, що відбиваються у готовності та здатності здійснювати власну дослідницьку діяльність задля підвищення якості освіти учнів (Норкіна О. В. [3]).

Вказані вище визначення поняття, на наш погляд, є загальними, не зосереджують увагу на сучасних нормативних вимогах до вчителів, які викладають дисципліни природничо-математичного циклу у загальноосвітній школі та переважно спираються на вмотивованість вчителя; не розглядають роботу педагогів щодо організації дослідницької діяльності учнів; описують складові дослідницької діяльності вчителів без врахування вікових особливостей учнів щодо можливостей використання ними сучасного обладнання.

Зазначимо, що основи природничо-математичних знань учні здобувають у початковій школі при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» («ЯДС»): навчаються проводити дослідження-спостереження, дослідження-розпізнавання та дослідження-пошук. Оскільки сучасні діти максимально наближені до використання у повсякденному житті сучасних цифрових технологій, то доцільним, на нашу думку, буде запровадження при організації їх дослідницької діяльності сучасних освітніх ресурсів та цифрових засобів навчання, адаптованих до їх вікових особливостей під час навчання у початковій школі. Розглянемо такий підхід на прикладі організації дослідження-пошуку при вивченні у 1-му класі «ЯДС» (змістовна лінія «Людина і природа») [4].

Алгоритм дослідження-пошуку

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв’язки, інтеграція)
2. Визначення об’єкта пошуку та його мети (запитання, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій). Формулювання проблемного питання.
3. Підготування до проведення дослідження:

- вибір засобів, необхідних для вимірювання обраних величин;
- визначення завдань – на що учням необхідно звернути увагу під час проведення дослідження (Чому? Яким чином? Від чого залежить?)

4. Проведення дослідження із наступним аналізом та записом результатів
5. Формулювання висновків (відповідь на проблемне запитання).
6. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв’язки, інтеграція).

Тема «Різноманітність листя дерев»

Мета дослідження: визначити спільне та відмінне у листях дерев, обраних для дослідження.

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв’язки, інтеграція із народознавством)

Загадки для учнів, які супроводжуються презентацією із зображенням дерев.

Гарне дерево міцне,
Листя різьблене, рясне
А на гілочках крилатих
Буде жолудів багато. (Дуб)

Що за дерево чий цвіт
Пахне медом
на весь світ?
(Липа)

Листочки довгенькі, вузенькі
Дивляться у воду на свою
плакучу вроду.
(Верба)

В неї гарні, пишні віти,
І колючок не злічити...
Не байдужа до прикрас,
На свята спішить до нас. (Ялинка)

Коментар вчителя після відповідей на кожну загаду:

- Дуб вважають найстарішим деревом в Україні. У Рівненській області росте дуб, якому більше ніж 1300 років, а в Запорізькій – 800 річний. «Міцний, як дуб» –говорили про козаків, які мужньо захищали Україну від ворогів.

- Липа цвіте в липні місяці. Мед зібраний з липи вважається цілющим.

- Верба – символ України. В народі кажуть: «Без верби і калини нема України».

- Для того, щоб ялинка виросла, треба 12 років.

2. Визначення об’єкта пошуку та його мети (запитання, передбачення, встановлення логічної послідовності явищ, подій): як одним словом можна назвати слова відгадки (дерева); що на вашу думку зайве в цій групі (ялинка) і чому? (відрізняється від інших дерев своїми листочками). Формулювання проблемного питання: «Чи впевнені ви що хвоїнки – це листочки?». Діти разом

із вчителем обирають об'єктом дослідження листочки різних дерев та хвоїнки. Мета дослідження – визначити спільне та відмінне у листях дерев, обраних для дослідження.

3. Підготування до проведення дослідження: вибір засобів, необхідних для вимірювання обраних величин (документ камера; лінійка, листя берези, липи, гілка ялинки); визначення завдань – на що учням необхідно звернути увагу під час проведення дослідження (чи всі листя мають стебло та міжвузля; що спільного і що відмінного мають досліджувані пагони; як можна виміряти довжину та ширину кожного листка, голки ялинки); формування малих груп по 4 – 5 учнів для проведення вимірювань.

4. Проведення дослідження із наступним аналізом та записом результатів.

Розглянемо за допомогою *документ камери*, вчитель виводить зображення на екран, листя берези, липи, гілку ялинки: що в них спільного (мають зелений колір, тримаються на стеблі, мають міжвузля); чим вони різняться (своєю формою – листочок плоский, а хвоїнки нагадують колючі голочки); як можна виміряти довжину та ширину кожного листка, голки ялинки? (за допомогою лінійки). Учні записують результати вимірювань.

5. Формулювання висновків (відповідь на проблемне запитання). Оскільки усі досліджувані зразки мають стебло, міжвузля, схожі за кольором, то всі вони листя. Так як ширина гілочки ялинки значно менше, ніж ширина листа берези та липи, то у ялинки теж э листя, але видозмінене.

6. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція із здоров'язбереженням). У більшості хвойних листки багаторічні, але в деяких видів вони опадають щорічно (модрина). Однією з головних функцій листя дерев і всіх рослин є те, що вони забезпечують нас одним із життєво важливих елементів для життя на планеті – киснем. Завдяки невеликій площі листків (хвоїнок) та їх особливостей, узимку практично повністю припиняється випаровування води.

Тема «Різноманітність тварин – їх харчування»

Мета дослідження: визначити спільне та відмінне у раціоні харчування домашніх тварин (котів та собак)

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв'язки, інтеграція із основами історії)

Історія дружби з майбутніми хатніми тваринами розпочалася тисячі років тому, коли первісна людина помітила у них унікальні якості, що були набагато краще розвинуті, ніж у людини. За давніх часів людина приручила сірого вовчика. Він першим прийшов до неї із лісових хащ. Поступово хвостатий друг привчився охороняти дім, захищати його мешканців, допомагати пасти череду, полювати на хижих звірів. Відтоді пройшло дуже багато часу, стосунки людини і собаки розвивалися і збереглися аж до наших днів. Людина також приручила і котів. Колись ця тварина була священною, божеством, їй поклонявся стародавній народ Єгипту. Поважали кішок за спритність та вміння охороняти дім від гризунів.

2. Визначення об’єкта пошуку та його мети (запитання, передбачення, встановлення логічної послідовності явищ, подій). Розглядають за допомогою презентації фото домашніх улюбленців:

- Що спільного для цих тварин?
- Чим вони відрізняються?

Формулювання проблемного питання: «Чи можна собакам їсти сухий котячий корм?»

3. Підготування до проведення дослідження: вибір засобів, необхідних для проведення дослідження (відео з мережі Ютуб про створення сухого корму http://surl.li/cjxau); підготування вчителем інтерактивної вправи з використанням онлайн-сервісу LearningApps (http://surl.li/clsgd), яка передбачає порівняння малюнків – що із натуральних продуктів переважно їдять коти, а що – собаки (рис.1); визначення завдань – на що учням необхідно звернути увагу під час проведення дослідження (які складові містить сухий корм; чи містяться ці складові корму у натуральних продуктах харчування для тварин).

При виконанні вправ, розроблених у середовищі LearningApps учні: мають миттєвий зворотній зв’язок, можуть перевірити правильність виконання завдань, мають право на помилку. Учень робить стільки помилок, скільки потрібно саме йому, щоб оцінити свої знання, вміння, можливості.

4. Проведення дослідження із наступним аналізом та записом результатів. Учні виконують вправи на основі використання інтерактивного онлайн-сервісу LearningApps http://surl.li/clsie (рис.1) під керівництвом вчителя встановлюють відповідність: які продукти харчування переважно їдять коти, а які собаки. На основі перегляду відео учні визначають, які складові містить сухий корм і яким натуральним продуктам вони відповідають (у кошачому кормі більше білків, але менше клітковини, яка міститься у овочах; клітковина потрібна для контролю ваги тварини; енергетична цінність у сухому кормі для собак більше, ніж у кормі для котів).

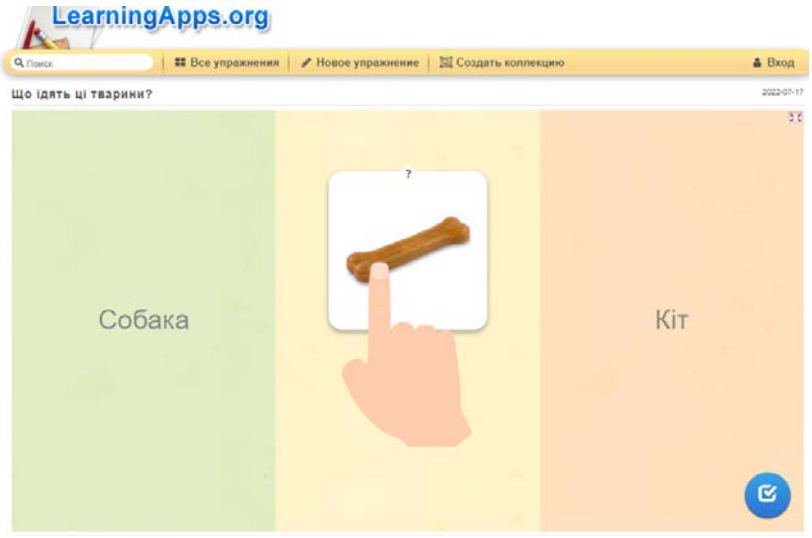

Рис. 1. Використання вчителем онлайн-сервісу LearningApps

5. Формулювання висновків (відповідь на проблемне запитання). Відповідь на проблемне питання: собакам можна їсти котячий корм, але найчастіше тварина буде його вживати, якщо відчуватиме нестачу білків або якщо корм для кота має більш яскравий ароматизатор (підсилювач смаку).

6. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція із здоров'язбереженням). Пригадаємо разом правила поводження з безпритульними тваринами. Під час зустрічі з безпритульним собакою забороняється: замахуватися на собаку палицею, гілкою, рукою, кричати; намагатися відібрати у нього те, що він їсть (гризе); починати бігти, коли ви побачили безпритульну тварину; підходити і гладити незнайомого собаку чи кота; без дозволу батьків забирати тварину додому – треба продумати, чи зможете ви піклуватися про тварину постійно і багато років.

Тема «Рослини рідного краю. Лікарські рослини»

Мета дослідження: визначити лікарські властивості рослин рідного краю.

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв'язки, інтеграція із основами біології, краєзнавства, здоров'язбереження).

400 мільйонів років тому більшу частину земної поверхні нашої планети займали моря і океани. Перші живі організми виникли у водному середовищі. Життя на Землі починалося в морі. Першими на нашій планеті з'явилися рослини. Багато з них перейшли на сушу і стали зовсім іншими. Без рослин життя на Землі була б не можливим. Лише рослини здатні поглинати вуглекислий газ і виділяти кисень.

Ще в давнину наші предки зналися на травах і вміли ними лікувати різні хвороби, їх знання передавалися із покоління у покоління. Зараз ми живемо у світі природніх ліків. Вони у вигляді безлічі рослин оточують нас.

2. Визначення об'єкта пошуку (лікарські рослини рідного краю) та його мети (визначення, чи відрізняються рослини за запахом, кольором та лікарськими властивостями).

- Які лікарські рослини рідного краю ви знаєте? (липовий цвіт, подорожник, шипшина, ромашка лікарська)

Викупана в сонечку,
Стоїть донечка.
Бджоли сонячний медок
Дістають з її квіток. (Липа)

Ліг пластом біля дороги,
Розкидав руки-ноги. (Подорожник)

Виросли на лузі
Сестрички маленькі.
Вічки – золоті,
А вічки – біленькі. (Ромашки)

Квітка сонячна, красива,
Стане згодом сива-сива,
Вітерець її подмуха –
Стане миттю сивим пухом.
(Кульбабка)

3. Підготування до проведення дослідження:

- роздатковий матеріал для роботи учнів у групах (І група: часник – м′ята – чебрець – акація; ІІ група: цибуля – ромашка –липа – календула);

- інтерактивна вправа, розроблена вчителем, для встановлення співвідношення для роботи з використанням освітньої платформи Kahoot http://surl.li/clsjm (рис.2);

- формування малих груп учнів.

Перевага у використанні учнями сервіса Kahoot полягає в тому, що він передбачає такі внутрішні мотиватори: самостійність, відчуття росту, належність до групи. Демонструє учню результати власних досягнень, його рейтинг серед інших учасників гри.

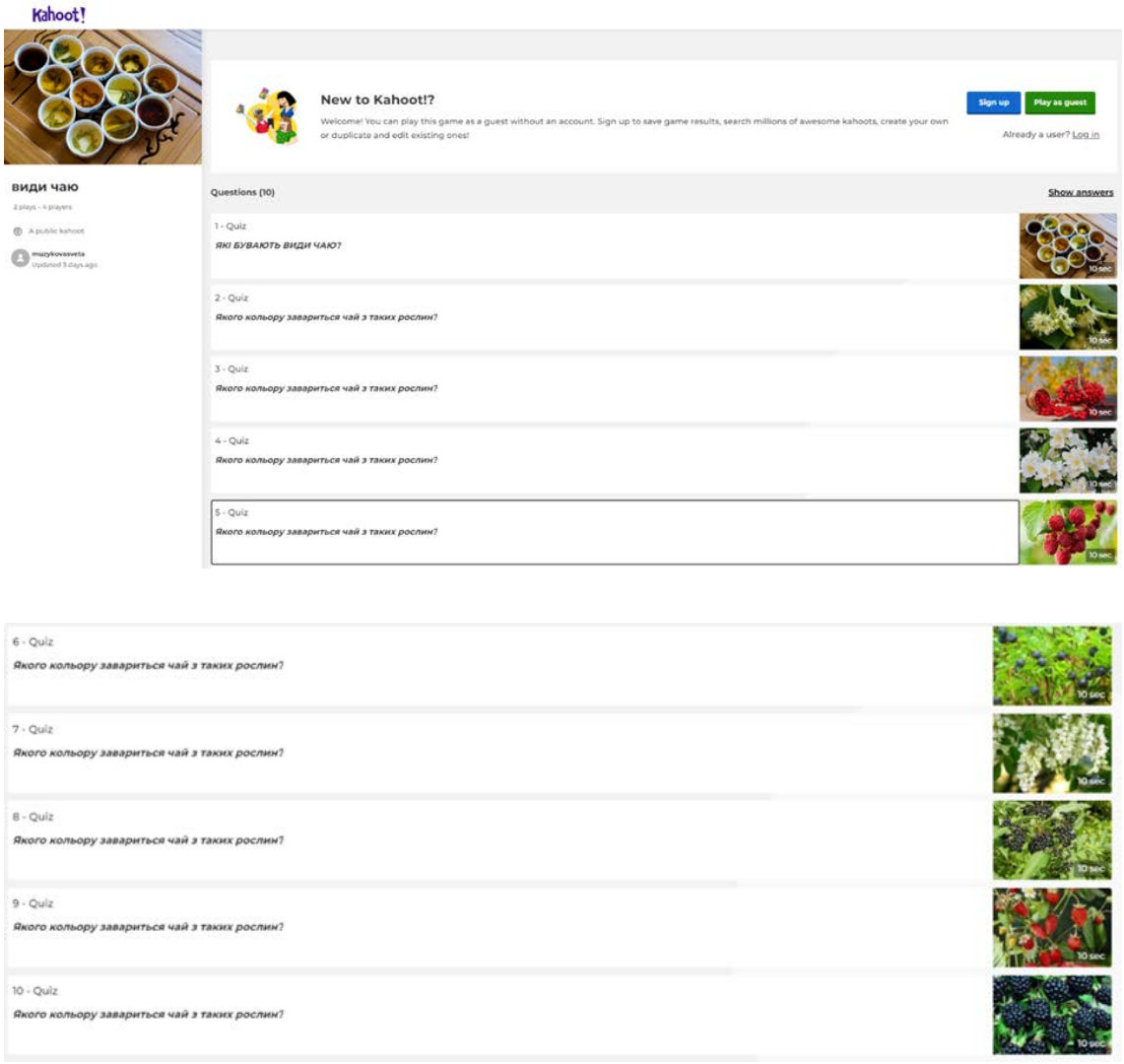

Рис. 2. Використання вчителем онлайн-сервісу Kahoot

4. Проведення дослідження із наступним аналізом та записом результатів.

Завдання 1 «Впізнай рослину за запахом» (робота в парах)

І група: часник – м′ята – чебрець – акація

ІІ група: цибуля – ромашка –липа – календула

- Які з цих рослин культурні, а які дикорослі? Назвіть серед них дерева, трави, кущі (лікарські рослини можуть бути і культурними і дикорослими; належати до різних груп).

Завдання 2 «Встанови відповідність»

Використання учнями онлайн-сервісу Kahoot http://surl.li/clslq (рис.3). Перед вами зображення трьох видів чаю різного кольору. Встановіть відповідність між видом чаю, його кольором, лікарськими властивостями.

5. Формулювання висновків (відповідь на проблемне запитання).

Рослини відрізняються за запахом, кольором та лікарськими властивостями:

Чай із м'яти – зелений –живить організм вітамінами;

чай з калини – червоний колір – підвищує апетит, проти застуди;

чай з липи – жовтий – зменшує температуру, сприяє роботі пам'яті.

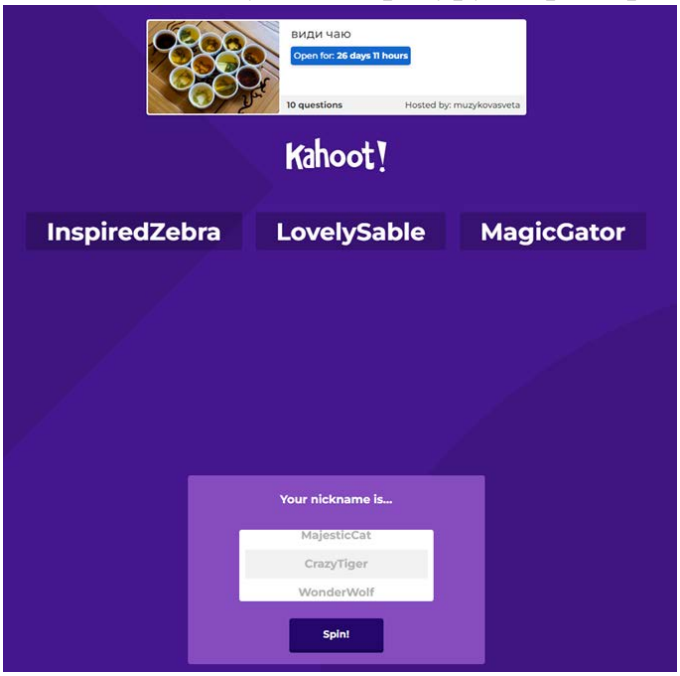

Рис.3. Фрагмент роботи учнів із онлайн-сервісом Kahoot

6. Закріплення знань, одержаних в результаті дослідження (міжпредметні зв'язки, інтеграція із основами географії та краєзнавства). М'ята польова росте на берегах водойм, у лісах і по всій території України (в Криму – рідко). Калина росте в підліску, по берегах рік і водойм. Найкраще росте на понижених, добре зволожених місцях. Рослина зимостійка, тіньовитривала, але вимоглива до вологи. В Україні, крім липи серцелистої, яка є найпоширенішим видом і трапляється по всій території у лісах та чагарниках, ростуть такі види: липа кавказька – у горах Криму; липа пухнаста – у лісах та серед чагарників в Одеській області й Закарпатті; липа широколиста – у лісах Західної України.

Таким чином, приходимо до висновку про те, що визначення поняття «дослідницька компетентність вчителя» потребує врахування віку учнів, з якими працює вчитель, очікуваних результатів від навчання школярів відповідно до

Типової освітньої програми, їх рівня підготування щодо сприйняття сучасних освітніх онлайн-сервісів, які є допоміжними для організації дослідницької діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черненко Г.М. Формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2021. №94. с.129 – 134. URL: http://surl.li/csrwh
(дата звернення: 07.08.2022)
2. Любчак Н. М. Теоретичні аспекти визначення сутності дослідницької компетентності майбутнього вчителя. Проблеми сучасної педагогічної освіти. 2013. Вип. 39(4). С. 33 – 40
3. Норкіна О.В. Розвиток дослідницької компетентності вчителів математики засобами інформаційно-комунікативних технологій: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2017. 23 с.
4. Типові освітні програми початкової освіти для І циклу (1-2 класи). URL: http://surl.li/dkqx

Ігнатишин В. В.,
Кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник
Відділу сейсмічності Карпатського регіону,
Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України;
доцент кафедри географії та туризму
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ;
вчитель фізики вищої категорії, методист Вилоцької ЗОШ І–ІІІ ст. .№2;
керівник гуртків, методист Тросницької ЗОШ І-ІІ ст.
rgstrs 1962@i.ua;

Ігнатишин М. Б.,
Провідний інженер Відділу сейсмічності Карпатського регіону
Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України;
вчитель математики та інформатики

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ РОЗПОДІЛ СЕЙСМІЧНОСТІ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ЗА 2021 РІК: ГЕОФІЗИЧНИЙ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. В роботі представлено результати дослідження просторово-часового розподілу відчутних регіональних землетрусів, що реєструвалися на теренах Карпато-Балканського регіону з точки зору геофізики та екології. Проведено аналіз публікацій з даної тематики. Побудовано часову залежність сейсмічних процесів та їх енергетичних характеристик. Відмічено особливості просторово-часового розподілу, зокрема, криві розподілу корелюються між собою, залежність сейсмічності від глибини гіпоцентрів для різних регіонів-

різна, найглибші землетруси відбуваються в Румунії та Австрії, хоча частота прояву в цих регіонах різна; виділяються 4 основні групи територій за особливостями енергетичного виходу підземних поштовхів; енергія землетрусів окремих регіонів однакова, незважаючи на число проявів розрядки напружено-деформованого стану порід. Вказано на можливе використання отриманих результатів в освітньому процесі.

Ключові слова: сейсмічний стан, землетруси, Карпато-Балканський регіон, геофізичний аспект, екологічний стан

Annotation. The paper presents the results of the study of the spatio-temporal distribution of perceptible regional earthquakes recorded in the Carpathian-Balkan region from the point of view of geophysics and ecology. An analysis of publications on this topic was carried out. The time dependence of seismic processes and their energy characteristics is constructed. The features of the spatio-temporal distribution are noted, in particular, the distribution curves are correlated with each other, the dependence of seismicity on the depth of hypocenters is different for different regions, the deepest earthquakes occur in Romania and Austria, although the frequency of manifestation in these regions is different; 4 main groups of territories are distinguished according to the features of the energy output of underground tremors; the energy of earthquakes in individual regions is the same, despite the number of manifestations of stress-deformation state of rocks. The possible use of the obtained results in the educational process is indicated.

Keywords: seismic condition, earthquakes, Carpatho-Balkan region, geophysical aspect, ecological condition

Актуальність. Важливість дослідження природничих процесів в регіонах України полягає в тому, що результати цих досліджень можуть і будуть використовуватися в різних напрямках: наукових, освітніх, в економіці країни. Наукові аспекти вивчення екологічного стану регіону допомагають поповнити базу даних, яка може використовуватися в різних наукових напрямках, робити певні висновки та пропозиції щодо покращення умов навколишнього середовища. Освітній аспект вивчення проблем навколишнього середовища полягає в тому, що екологічна освіта таким чином впроваджується із шкільного віку. Мова йде про позашкільну освіту, гуртки та участь учнів конкурсах, де вони можуть представити результати своїх спостережень. Освітній процес в гуртках позашкільної освіти, в тому числі і через систему МАН України залежить від багатьох чинників, особливо в теперішніх умовах. Це насамперед наявність як кваліфікованих педагогічних кадрів та наявністю матеріально-технічної бази для освітнього процесу. Останній час характерний скороченням видів позашкільної роботи в освіті викликаний як об’єктивними так і суб’єктивними причинами. Тому важливо зберегти існуючий потенціал, що важливо використовувати в навчально-виховному процесі. Це стосується також і наукової освіти у вищих навчальних закладах. Зупинимося на наукових дослідженнях, які стосуються

природничих наук: фізики, геофізики, геології, географії та ін. В країні функціонують численні наукові організації, що проводять наукові дослідження в галузі природничих наук, зокрема, працюють численні пункти метеостанцій та метеоспостережень, гідрологічних постів, сейсмічних станцій та режимних геофізичних станцій, пунктів деформометричних спостережень. В основному вони розташовані в межах населених пунктів, в цих установах працюють кваліфіковані спеціалісти своєї галузі, які можуть бути залучені до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах на посадах керівників гуртків природничого спрямування. Тематика гуртків та програми для них, затверджені МОН України використовують при організації та роботі в системі позашкільної освіти. Найважливіші аспекти навчального процесу є практичні аспекти, тобто залучення учнів, членів гуртків до дослідницької роботи, до обслуговування приладів, розвитку навиків обробляти інформацію, робити висновки та пропозиції. Вінцем дослідницької роботи учня є робота над певною тематикою наукового дослідження, підготовка науково-дослідницької роботи, її презентація та публічний захист свого дослідження. Також слід відмітити, що важливо в підготовці майбутніх спеціалістів вищої школи чільне місце має посісти підготовка майбутнього науковця, який може працювати над певною тематикою і здатний вирішити поставлені перед ними завдання. Для цього є багато оптимальних та ефективних методів та методик, але основними є ті, що застосовують безпосередні практичні роботи, коли проводиться вивчення проблеми шляхом спостереження, обробки та інтерпретації результатів спостереження. В умовах скорочення наукових досліджень важливо використовувати вже отримані результати спостережень, їх обробки, аналізу. Для цього необхідно використовувати результати отриманих наукових досліджень, викладених в тезах, статтях, розділах колективних монографіях. В науковій роботі представлено результати тривалих спостережень параметрів фізичних полів, зокрема, геофізичних та геодинамічних, які можуть служити як джерело обробки, методик обробки та аналізу. Юний дослідник та молодий науковець може запозичити досвід викладений в тій чи іншій науковій роботі для своїх майбутніх наукових доробок та їх удосконалення. В даній роботі представлено результати важливих досліджень в галузі геофізики, зокрема, сейсмології та геодинаміці такого важливого Карпато-Балканського регіону. Дослідження просторово-часового розподілу місцевої сейсмічності : Закарпатського внутрішнього прогину відмітили зв’язок сейсмонебезпечних процесів в зоні Вранча(Румунія) та Закарпаття. Підвищення сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину супроводжувалося через певних проміжок часу сейсмічною активності зони Вранча. Таким чином, було відмічено зв’язок окремих сейсмонебезпечних регіонів та важливість вивчення

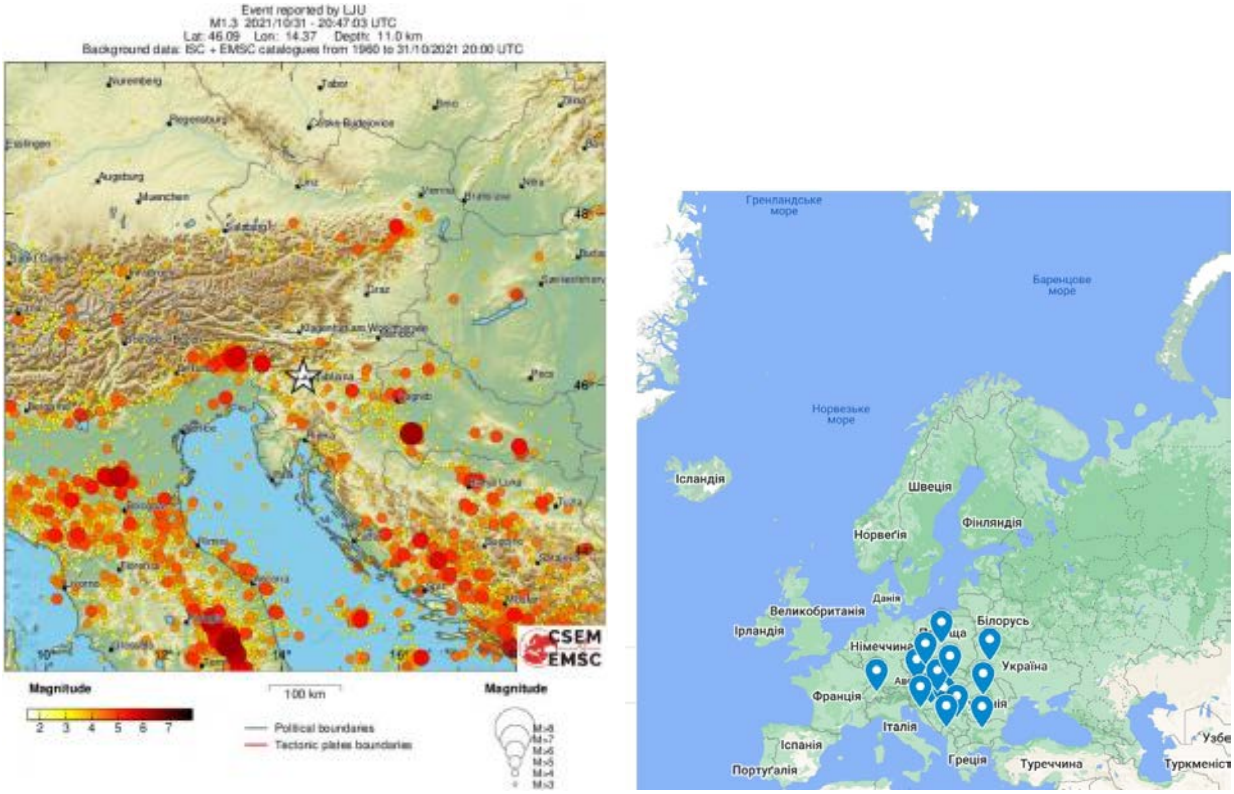
сейсмотектонічних процесів в них. Для розуміння сейсмічності окремих регіонів та їх періодичності важливо вивчити просторово-часовий розподіл сейсмічності окремих країн, що входять в цей регіон. Представлено результати дослідження із використанням Інтернет-ресурсів та сейсмічних бюлетенів Карпатської-дослідно-методичної та геофізичної партії Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України за 2021 рік. Слід відмітити, що вивченню сейсмічності та його впливу на екологічний стан регіону присвячено дослідження численних вітчизняних та зарубіжних дослідників. З цих публікацій ми отримуємо інформацію про стан наукових досліджень в галузі сейсмології, геодинаміки та їх застосуванню в практичних цілях. Закарпаття –сейсмогенеруючий регіон, де періодично, після періодів сейсмічного затишшя реєструються місцеві землетруси, деяка, невелика частина яких є відчутними, тому актуальність вивчення цих процесів є очевидною. Важливим також є залучення до наукових досліджень учнів та студентів, зокрема природничих дисциплін.

Аналіз публікацій. В [1] представлено статистичний аналіз такого могутнього природного явища, як землетрус, та проблеми моніторингу сейсмічності безпосередньо на території України, оскільки як свідчать багатовікові дані, річна кількість і потужність землетрусів неоднакова, але спостерігається підвищення сейсмічності. Це вимагає більш уважного відношення до її проявів та наслідків на платформних частинах території України. Сейсмологічна мережа спостережень представляє собою комплекс систем, який складається зі стаціонарних сейсмологічних пунктів реєстрації сейсмічних хвиль, розподіленої системи передачі і збору сейсмологічної інформації, а також центру оперативного опрацювання даних, що надходять з пунктів реєстрації даних[2]. Запропонований в [3] метод експертної обробки даних за одною точкою реєстрації є ефективним підходом при вивченні локальних сейсмічних подій. Дослідження проведені в [4] потрібні для виявлення впливу сейсмічності на зміну інших параметрів середовища, зокрема температури, характеристик вогнищ землетрусів, що дасть змогу побудувати діючу модель сейсмічності Закарпатського регіону. Отримання відомостей про динаміку розвитку зсувів у межах зсувонебезпечних територій за даними супутникової інтерферометрії в поєднанні з даними літолого-стратиграфічних, геоморфологічних і структурно-тектонічних досліджень дає можливість прогнозування розвитку цих процесів і мінімізації їхнього негативного впливу на природно-техногенні системи [5]. Результати сейсмологічних та геодинамічних параметрів важливі для різних напрямків наукових досліджень. Розглянуто світовий досвід застосування мікросейсмічних спостережень та окреслено перспективи проведення таких робіт на території України, при цьому

значну увагу приділено розгляду особливостей обробки та інтерпретації даних мікросейсмічного моніторингу [6]. Виявленню положення потенційних сейсмоактивних зон, в яких можуть виникати місцеві землетруси, подання кількісної оцінки розрахункової інтенсивності сейсмічних струшувань (в балах шкали MSK-64) з урахуванням ефектів, пов'язаних з локальними тектонічними та інженерно-геологічними умовами досліджуваного майданчика присвячена робота[7]. Проведені в [8] дослідження дозволять визначати повні характеристики вогнищ землетрусів, швидкості та напрямки поширення сейсмічних хвиль у відповідності з будовою фундаменту та осадової товщі, що надає можливість доповнювати дані тривалого моніторингу еконебезпечних природних та техногенних подій у Закарпатті. Пропонується використання сейсмічних станцій АЕС як елементів загальної системи сейсмологічного моніторингу України, що дасть змогу поліпшити якість виявлення та локалізації джерел та імовірність правильної ідентифікації природи сейсмічних явищ, та уточнить оцінку активності тектонічних структур України[9]. В [10] показано просторово-часовий розподіл сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину за результатами сейсмологічних спостережень сіткою сейсмічних пунктів спостереження на території Закарпаття, де відмічено періодичність сейсмічного прояву. Представлено особливості просторово-часового розподілу сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину та геодинамічний стан регіону, землетруси реєструються в періоди динамічних сучасних горизонтальних рухах кори [11, 12].

Сейсмічні процеси-одне із джерел екологічних негараздів в регіонах, чим сильніша подія тим вона є екологічно-небезпечною. Проблема полягає в тому, що ці процеси на даній стадії наукових досліджень не прогнозуються, робота над цією задачею проводиться із залученням як окремих факторів так і комплексу параметрів. В роботі пропонується підхід до розуміння фізико-географічних особливостей прояву регіональної сейсмічності та їх вклад і динаміку сейсмічності Карпато-Балканського регіону, зроблено розрахунки, що описують стан сейсмічності регіонів, їх ієрархію. Побудовано таблиці та графіки розподілу сейсмічності відносно регіонів, енергії та мані туди землетрусів в досліджуваних територіях.

Просторово-часовий розподіл сейсмічності країн Центральної Європи за 2021 рік. Досліджено просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності країн Центральної Європи за 2021 рік. Із використанням [14] проаналізовано характеристики землетрусів, що відбулися в таких країнах: Україні, Швейцарії, Австрії, Хорватії, Болгарії, Сербії, Албанії, Польщі, Румунії, Боснії та Герцеговини, Словенії, Угорщині, Чехії, Чорногорії. На рисунку 1 представлено розподіл сейсмічності в Європі за жовтень 2021 року.

а) б)

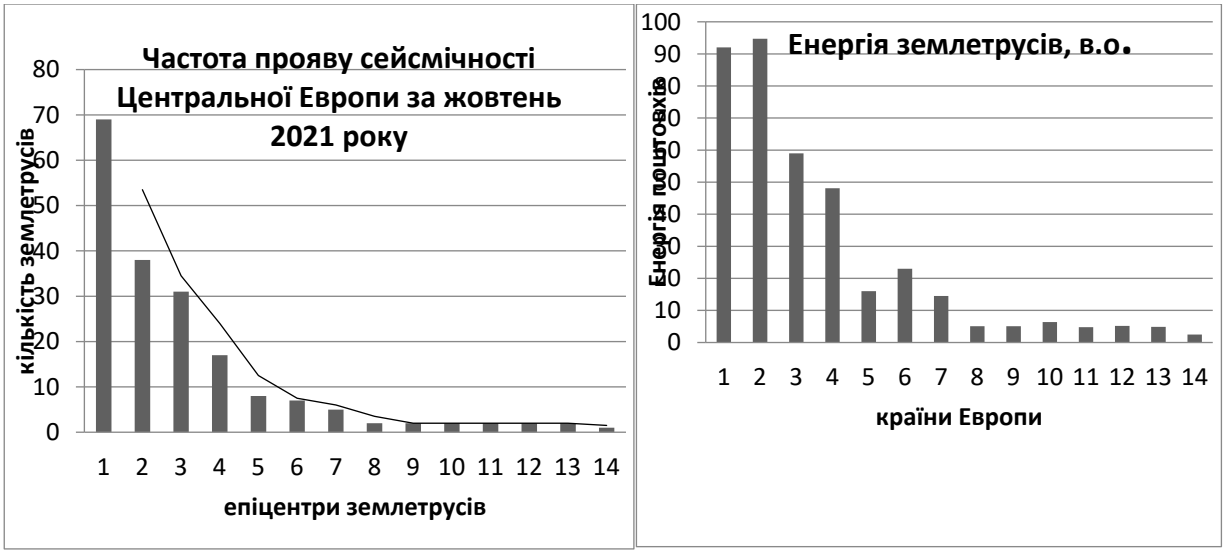
Рисунок 1. А)Сейсмічність Європи станом на жовтень 2021 року[13]; б)-Сейсмічність досліджуваного регіону[]:Швейцарія, Албанія, Хорватія, Румунія, Словенія, Польща, Болгарія, Австрія, Україна, Сербія, Боснія, Чорногорія, Чехія, Угорщина.

Частота прояву землетрусів в досліджуваному регіоні представлена в таблиці 1(в порядку спадання числа зареєстрованих поштовхів).

Таблиця 1.

№ п/п	Країна	Кількість землетрусів	Глибина, км	Енергія, в.о.
1.	Швейцарія	69	1-12	92
2.	Албанія	38	1-31	94.7
3.	Хорватія	31	1-30	59
4.	Румунія	17	7-148	48.1
5	Словенія	8	1-13	16
6	Польща	7	1-10	23
7.	Болгарія	5	2-12	14.5
8.	Австрія	2	10-64	5.1
9.	Україна	2	5-10	5.1
10.	Сербія	2	2-13	6.4
11.	Боснія та Герцеговина	2	10	4.8
12.	Чорногорія	2	1-22	5.2
13.	Чехія	2	2-5	4.9
14.	Угорщина	1	5	2.5

Побудовано залежність кількості землетрусів країни від епіцентрії за жовтень 2021 року(рисунок 2,а).

А) б)

Рисунок 2. А) Діаграма розподілу сейсмічності країн Центральної Європи за жовтень 2021 року, де 1-Швейцарія, 2-Албанія, 3-Хорватія, 4-Румунія, 5-Словенія, 6-Польща, 7-Болгарія, 8-Австрія, 9-Україна, 10- Сербія, 11-Боснія та Герцеговина, 12-Чорногорія, 13-Чехія, 14-Угорщина; б)-Енергія землетрусів в жовтні 2021 року, в.о. Центральна Європа.

Розглянуто розподіл енергетичних характеристик досліджуваних територій(рисунок 2. б) Найбільша енергія землетрусів проявилася в 7 країнах Європи. Представлено комплексні графіки енергії та кількості землетрусів в 2021року (рисунок 3).

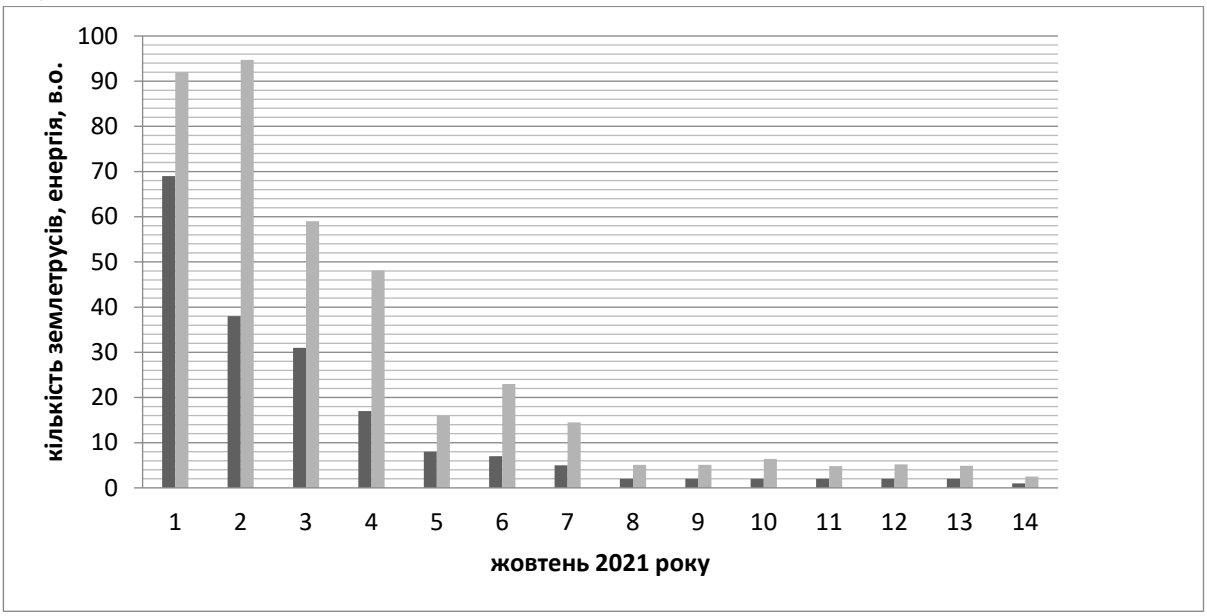

Рисунок 3. Розподіл енергетичних параметрів сейсмічності країн центральної Європи(діаграма сірого кольору); частота прояву сейсмічності за жовтень 2021 року(діаграма чорного кольору).

Аналізуючи представлений вище комплексний графік енергії та частоти прояву сейсмічності в центральній Європі за жовтень 2021 року слід відмітити певні особливості: криві розподілу корелюються між собою; землетруси певного регіону мають характеристики сейсмічності, що відрізняються одне від одного, проте відмічається факт енергетичної рівноваги сейсмічних величин, зокрема енергетичних та їх кількісний розподіл; залежність сейсмічності від глибини гіпоцентрів для різних регіонів-різна, найглибші землетруси відбуваються в Румунії та Австрії, хоча частота прояву в цих регіонах різна; можна виділити 4 основні групи територій за особливостями енергетичного виходу підземних поштовхів: Швейцарія та Албанія (характеристики подібні); Хорватія та Румунія(енергетичні характеристики подібні); Польща, Словенія та Болгарія(енергії прояву подібні);Австрія, Україна, Сербія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Чехія, Угорщина; енергія землетрусів окремих регіонів однакова, незважаючи на число проявів розрядки напружено-деформованого стану порід; введено коефіцієнт зв'язку між енергією сейсмічних процесів та частотою їх прояву:

$$K_{sM} = W_{sM}/N,$$

де K_{sM} ***– густина сейсмічного прояву,***

W_{sM}***—енергетичний параметр за M(відносні одиниці);***

$W_{sM} = n*Mz$

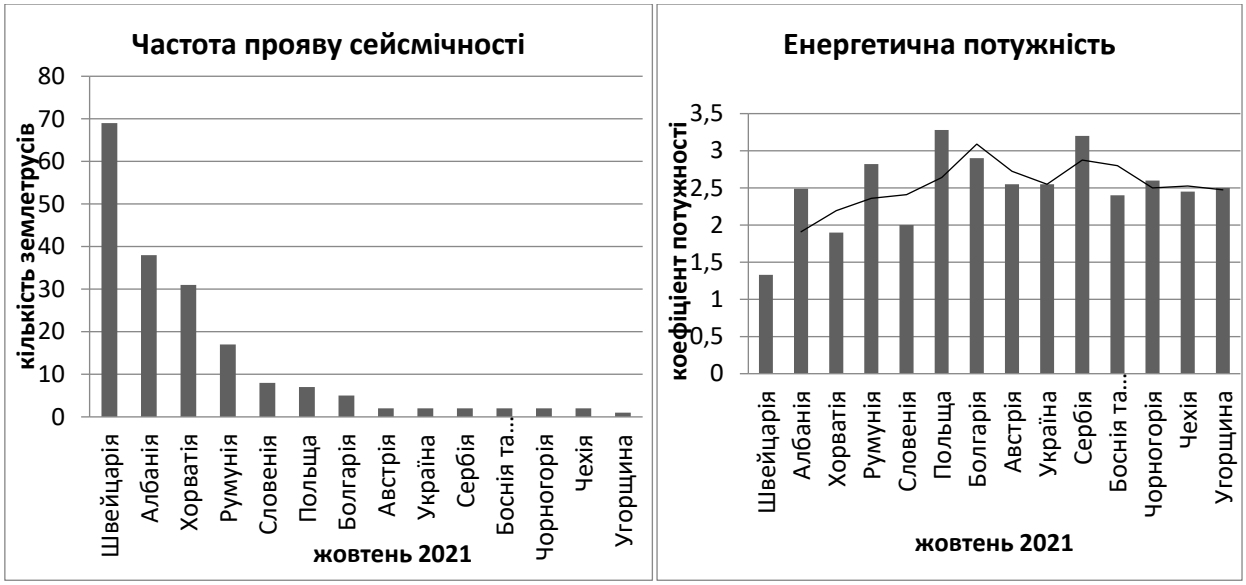
N-кількість землетрусів.

Для розрахунку густини сейсмічного прояву(випромінювання) скористаємося Таблицею 1.

Таблиця 2. Густина сейсмічних проявів в регіоні.

№п/п	Країна	Кількість землетрусів ***N,***	Енергія, в.о. W_{sM}	$K_{sM} = W_{sM}/N,$
1.	Швейцарія	69	92	1.33
2.	Албанія	38	94.7	2.49
3.	Хорватія	31	59	1.9
4.	Румунія	17	48.1	2.82
5	Словенія	8	16	2
6	Польща	7	23	3.28
7.	Болгарія	5	14.5	2.9
8.	Австрія	2	5.1	2.55
9.	Україна	2	5.1	2.55
10.	Сербія	2	6.4	3.2
11.	Боснія та Герцеговина	2	4.8	2.4
12.	Чорногорія	2	5.2	2.6
13.	Чехія	2	4.9	2.45
14.	Угорщина	1	2.5	2.5

Розглянуто залежність розрахованих параметрів від просторового розподілу місцевої сейсмічності(рисунок 5.а).

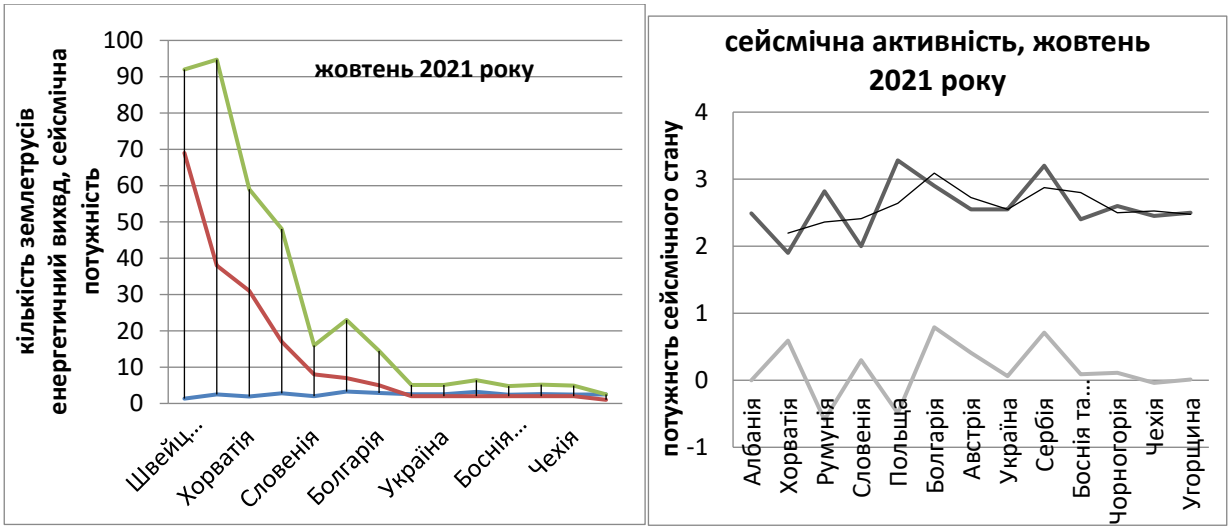

а) б)

Рисунок 5. а) Частота прояву сейсмічності в центральній частині Європи за жовтень 2021 року;

б) Сейсмічність регіону-сейсмічна потужність за жовтень 2021 року.

Розглянуто енергетичну характеристику регіональної сейсмічності(рисунок 5.б). Комплексний графік характеристик сейсмічного стану регіону за жовтень 2021 року показано на рисунку 6.а.

а) б)

Рисунок 6. а)-Просторово-часовий розподіл сейсмічності регіону за жовтень 2021 року: енергетичний вихід поштовхів, в.о.(крива зеленого кольору; частота прояву сейсмічності(крива червоного кольору); потужність сейсмічності крива синього кольору); б)-Характеристики сейсмічного стану регіону Центральної Європи за жовтень 2021 року: сейсмічна активність(крива чорного кольору); динаміка активності(крива сірого кольору).

Аналізуючи представлений графік (рисунок 6.а,б) можна зробити такі висновки: криві розподілу сейсмічності та енергетичні характеристики сейсмічності корелюються, проте в Польщі та Болгарія на цій кривій є аномалії, тобто при однакових частотних характеристиках землетруси в цих країнах є потужнішими; середня величина потужності становить 2.49, країни із більшим розрахунковим коефіцієнтом представляють регіони енергетично більш потужними та сейсмічно-небезпечними; розрахунковий коефіцієнт є подібним для територій досліджуваного регіону. Побудовано часову залежність сейсмічних процесів та їх енергетичних характеристик за жовтень 2021 року, що проявилися в жовтні 2021 року(рисунок 6,б). Крива зображає середню величину енергетичного прояву при можливому землетрусі в досліджуваному регіоні. Для оцінки потенційної сейсмічної небезпеки важливо вивчити періодичність сейсмічної активізації того чи іншого регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурова, І., Амашукелі, Т., & Калітова, І. (2021). Реєстрація та оперативний аналіз землетрусів у Національному центрі сейсмологічних даних. Geophysical Journal, 43(3), 193–204. https://doi.org/10.24028/gzh.v43i3.236389
2. Ганієв, О.З., Амашукелі, Т., Фарфуляк, Л.В. і Петренко, К.В. 2021. Організація стаціонарного пункту сейсмологічних спостережень. Geophysical Journal. 43, 5 (Лис 2021), 232–240. DOI:https://doi.org/10.24028/gzh.v43i5.244085
3. Щербина, С., Пігулевський, . П., Гурова , . І., Амашукелі, Т., Шумлянська, . Л. ., Калініченко, О., Калітова, І. ., Малицький, Д., Нікулін, В., & Вербицький , С. (2022). Сейсмічні події і тектоніка Кривбасу. Geophysical Journal, 43(6), 248–265. https://doi.org/10.24028/gzh.v43i6.251566
4. Хом'як М., Малицький Д., Асташкіна О., Махніцький М., Кравець С., Микита А., Грицай О. Регресійний аналіз сейсмічних і геофізичних параметрів та його застосування для дослідження сейсмічності Закарпатського регіону. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2020. 3(90). С. 49-53.
5. Углицьких Є., Вижва С., Іванік О. Моніторинг вертикальних зміщень земної поверхні території Закарпаття за даними радарної інтерферометрії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2020. 4(91). С. 94-99.
6. Краснікова О., Лісний Г., Вижва С. Сучасний стан застосування методів мікросейсмічного контролю за проведенням та якістю ГРП. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2021. 4(95). С. 64-71.
7. Купльовський Б.Є., Бубняк І.М., Волошин П.К., Павлюк О., Крук О., Тревого І. Вплив локальних сейсмотектонічних та інженерно-геологічних умов на сейсмічну небезпеку територій (на прикладі майданчика забудови в м.Ужгород). Геодинаміка. 2020. 1(28). С.29-37.
8. Козловський Е.М., Максимчук В.Ю., Малицький Д.В., Тимощук В.Р., Грицай О.Д., Пиріжок Н.Б. Взаємозвязок структурно-тектонічних та сейсмічних характеристик центральної частини Закарпатського прогину. Геодинаміка. 2020. 1(28).С.62-70.

9. Андрущенко Ю., Лящук О. Локальні сейсмологічні мережі атомних електростанцій України як складові частини національної системи сейсмологічного моніторингу. Геодинаміка. 2021. 2(31). С. 84-91.
10. Ігнатишин В.В. Просторово-часовий розподіл сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину. Матеріали Міжнародної наукової конференції, „ Географічна наука та освіта : від констатації та конструктивізму, 28-29 вересня 2018 року м. Київ, Україна. Присвячена 100-річчю Національної академії наук України. Зб. наук. праць.- К., 2018. С. 76-78.
11. Ігнатишин В.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Особливості просторово-часового розподілу сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину та геодинамічний стан регіону. Матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції „Комплексне забезпечення якості технологічних процесів та систем„. 14-16 травня 2019 року. М. Чернігів. Том 2. С.185-187.
12. Ігнатишин В. В., Ігнатишин А.В., Ігнатишин М.Б., Вербицький С.Т. Сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому, просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності: спостереження та аналіз. Комплексне забезпечення якості технологічних процесів та систем (КЗЯТПС – 2021) : матеріали тез доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 26–27 травня 2021 р.) : у 2 т. / Національний університет «Чернігівська політехніка» [та ін.] ; відп. за вип.: Єрошенко Андрій Михайлович [та ін.]. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – Т. 2. – 236 с. Сс..130-132.
13.https://www.emsc-csem.org/#2
14.https://www.google.com/maps/d/print?hl=uk&mid=12aal7vH7zS6Duy4MvXK5pZCoplkc0nlR&pagew=612&pageh=792&llsw=43.05947%2C-10.032901&llne=58.094293%2C44.546678&cid=mp&cv=_VoDQzfgoQM.uk.

Каблова Тетяна Борисівна,
PhD(кандидат мистецтвознавства), доцент
професор кафедри музично-теоретичних дисциплін,
учений секретар Ректорату
Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв
tetianakablova@gmail.com

ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЯ» У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ ЧЕРЕЗ LLL ТА STEAM-ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена визначенню поняття інновацій у мистецькій освіті, а також визначенню ролі Life Long Learning та STEAM технологій, які трактовано як основоположні чинники змістових змін сучасного мистецького освітнього простору. Проведено моніторинг понять «інновації у освіті», «інновації в мистецькій освіті» та «innovation in art education». Виявлено, що потенціал інновацій у мистецькій освіті носить умовний характер й не вичерпує на сьогодні усіх можливих для себе сфер реалізації. Розглянуто, що на сьогодні Life Long Learning та STEAM технологій у мистецькій освіті здатні сформувати новий простір для формування викладацького потенціалу та

впровадити ті інноваційні форми, які дійсно забезпечують євроінтеграційний вимір української мистецької освіти.

Ключові слова: мистецька освіта, інновації, Life Long Learning, STEAM.

Abstract. The article is devoted to the definition of the concept of innovation in art education, as well as the definition of the role of Life Long Learning and STEAM technologies, which are interpreted as fundamental factors of substantive changes in the modern art educational space. The concepts of "innovation in education", "innovation in art education" and "innovation in art education" were monitored. It was revealed that the potential of innovations in art education is conditional and does not currently exhaust all possible spheres of implementation. It is considered that today Life Long Learning and STEAM technologies in art education are capable of creating a new space for the formation of teaching potential and implementing those innovative forms that really provide the European integration dimension of Ukrainian art education.

Keywords: art education, innovation, Life Long Learning, STEAM

Останні років 10 однією з найбільш популярних дослідницьких тем стало поняття інновацій. При чому дане слово увійшло до усіх галузей, але особливо воно відзначилося у освіті. Якщо у пошуковій системі Google ввести словосполучення «інновації у освіті» (українською), ми отримуємо близько 15 100 000 пропозицій (*й тут й далі цифрові показники подані на момент написання статті*). Окрім безпосередньо розгляду самого поняття виникають й пропозиції щодо класифікації інновацій. Наприклад А. Підласий, а за ним й В. Василець виводять 8 рівнів інновацій у освіті (Підласий, 1996; Василець, 2020). Водночас за самим слово інновація криється, відповідно технічних науках, можна знайти розподіл усього лише на дві групи: продуктивні, тобто створення абсолютно нових продуктів та процесуальні – безпосередньо нові методи організації виробництва, нові технології, засоби реалізації тощо.

Цікаво, що якщо ми вводимо в пошуковий рядок «інновації у мистецькій освіті» отримуємо зовсім інший результат – усього 539 000. Й це не випадково. Першочергово це обумовлено тим фактом, що поняттям мистецька освіта переважно опікуються заклади педагогічного спрямування (014 Середня освіта. Музичне мистецтво). Тобто ті, які готують вчителів для загальноосвітніх шкіл, де навчаються діти певного віку. А щодо музичних шкіл (шкіл мистецтв тощо) – то ця галузь належить до царини таких закладів, які готують насамперед виконавців (025 музичне мистецтва), а вчитель/викладач для них вже може бути не основною.

Суттєвим є факт, що наявні освітні компоненти, які забезпечують набуття викладацьких або педагогічних компетентностей за своїм змістом спрямованні на навчання дітей переважно молодшого шкільного віку. Тобто й ті, й ті спрямовані на набуття компетентностей, які дозволять реалізувати педагогічну

діяльність для здобувачів освіти, які навчаються за віком у школі. Якщо у першому випадку все зрозуміло й обґрунтовано (середня освіта у шкільних закладах дійсно передбачає певні вікові нормування), то як бути з мистецькою освітою.

Історично склалося, що у країнах колишнього радянського простору до музичної школи йшли у дитячому віці. Але що ми бачимо зараз: відкривається низка шкіл, у тому числі й приватних, де немає жорстких вікових обмежень. Більше того, все частіше відбувається конкурсних змагань, де нікого не дивує дорослий чоловік, який нервово сидить за інструментом та намагається зіграти твір для 2 класу мистецької школи. Які завдання це ставить перед педагогом? Як мінімум – завдання пошуку нових підходів до викладання. До речі, яким не навчили під час здобуття освіти, бо одна освіта з музичного мистецтва передбачає роботу в закладі загальної середньої освіти, а інша в музичній школі й з дітьми, так само, шкільного віку.

Ще одна специфічна риса мистецької освіти, зараз йдеться про профільні заклади, які готують насамперед музикантів, її відсторонення від усього іншого, що не сприяє формуванню виконавця. Не є таємницею, що протягом тривалого часу побутувала думка, що музиканту не треба вчити майже нічого окрім своїх фахових дисциплін й те, переважно спрямованих на формування виконавських навичок, хоча зв’язок між фаховими дисциплінами не заперечується. На цьому тлі сформувалася низка досліджень де інновація полягала у інтегративному характері суміжних дисциплін за змістом викладання (В. Шульгіна, С. Гриненко, Ю. Мережко). Й треба зазначити, що саме ця тенденція до інтегративності й була запозичена з європейського досвіду. Звісно, це поняття розглядалося переважно як поєднання теоретичних знань про музичну культура с практично-виконавською складовою. Отже не дивлячись на пошуки нового, мистецька освіта України була спрямована на формування насамперед виконавців, а те, що стосовно формуванню педагогічних, викладацьких компетентностей перебувало у певному занепаді.

Якщо ми звернемося до Європейського контексту, то там можна побачити зовсім іншу картину. Так, при використанні Google, ми бачимо результат для innovation in art education 452 000 000 й перше що можна побачити, це акцент на персоналізований підхід до здобувача освіти. Варто акцентувати, що насправді це, останні п’ять років, є трендовим підходом й у нас. Особливо яскравим процес студентоцентризму набув починаючи з 2019 року, коли було впроваджено новий процес акредитації освітніх програм, які передбачали такий підкритерій оцінювання. Й знову ж таки це полягало у впровадженні цього поняття до здобувачів освіти, але не передбачало такого підходу у змісті освітніх компонентів, які забезпечували підготовку. Тобто здобувачі освіти ставали

певними центрами, але як реалізувати такий центризм по відношенню до іншої особи – наприклад у школі мистецтв – вони могли зрозуміти тільки через власні знання здобуті у неформальній чи інформальній освіті.

Постає питання, а що передбачав персоніфікований підхід у європейській або американській традиції?

Насамперед, це врахування індивідуальних можливостей суб'єктивного характеру з іманентним впливом об'єктивних реалій буття (згідно з Арджи Нестор). До суб'єктивних особливостей, відносяться вік, стать, фізично-виконавські можливості, а також потреба які формує учень. До об'єктивних – наявність/відсутність інструменту, можливість займатися вдома, сімейні обставини, а також загальний культурний вимір існування індивідуума. Тобто ці дві особливості, які здіяні у персоніфікованому підході втілюють кожен раз інновацію продуктивну – створення нового виконавця, інтерпретації, пошук специфіки у учня та інновацію процесуальну – яка полягає у безкінечному пошуку методів роботи та підходів до кожної особистості.

Можна зрозуміти, що межа між суб'єктивними та об'єктивними чинниками дуже тонка. Але основний лишається те, що завданням викладача стає знаходження індивідуальної, унікальної складової особи або по суті створення інноваційного продукту.

Варто нагадати, що ми живем в епоху глобалізації, й світові тренди змінюються дуже швидко. Відповідно до цього змінюється й мистецька освіта. Який виклик це робить викладачу? Фактично викладач повинен йти за потребою учня. Він не може просто «загуглити» коротке визначення нового, він повинен розібратися, вивчити та опанувати, для того щоб передати далі. Наводячи релігійну етику це той момент пізнання, коли дізнався, спробував, зрозумів й передав далі. Йдеться про те, що виникає потреба у набуті нового досвіду, нових навичок тощо. Тобто цілком обґрунтовано постає питання щодо самоініціативної освіти, яка орієнтована на розвиток особистості. Те, що увійшло у педагогіку як Life Long Learning.

На сьогодні дуже важко надати точне визначення поняттю Освіті впродовж життя, але зазвичай його відноситься до навчання, яке відбувається за межами офіційного навчального закладу, такого як школа, університет або корпоративне навчання. Цей напрямок набув значного поширення у Європі й достатньо успішно вивчається у нас, але переважно з теоретичних позицій (О. Олексюк, Н. Соболь). Цікавий факт – у викладанні фахових дисциплін, завданням викладача в такому випадку стає вміння самостійного навчання впродовж життя відповідно до потреб учня, а окрім цього, навчити такому процесу й здобувачів освіти, тобто привчити їм думку про необхідність такого навика. Похідним від цього стає момент організації основних постулатів LLL у здобувачів освіти, які

вводяться через освітні компоненти для опанування цими поняттями. Одним з таких засобів може бути введення неформальних або інфернальних способів навчання в звичайний освітній процес. Йдеться про надання пропозицій здобувачам освіти обов'язкового проходження додаткових, наприклад електронний, курсів. Але важливим в такому контексті стає надання вибору не одного курсу для всіх, а різних, хоча й в одному напрямку. Таких, які могли б дозволити здобувачу освіти обрати свій унікальний вектор.

Важливо донести, що роботодавці визнають, що сертифікати чи дипломи про формальну освіту – не єдиний спосіб розпізнати та розвинути талант, і що навчання протягом усього життя може бути бажаною рисою. Тобто ідея полягає в тому, щоб здобувачі освіти, повинні брати участь у постійному особистому навчанні, щоб бути адаптивними та гнучкими, щоб не втрачали можливості бути конкурентоспроможними та актуальними. Може виникнути питання у чому тут специфіка саме мистецької освіти. Відповідь полягає у тому, що сьогодні мистецька освіта та безпосередньо музичне мистецтво активно входить в усі сфери життя й поступово привертає увагу та бажання вчитися йому людей різних вікових груп. Тобто себе музичне мистецтво в Life Long Learning знайшло, тепер треба навчити правильно відповідати на запит таких цільових груп потенційних майбутніх викладачів.

Якщо ми повернемося до результатів пошукувача, то дійсно ми побачимо, що більшість досліджень щодо LLL у мистецькій освіті спрямовані на звичайні заклади освіти, на людей, для яких музично освіта є окремим явищем.

У нас же поки що ми не дійшли до цього. Навіть Нова українська школа з потужним мистецтвом та якісним доробком Л. Аристової не закриває цю нішу. Чому так важливо мати мистецтво, саме музичне у освітньому середовище? На це питання дав відповідь професор стенфордського університету Стефан Бекхен та інші дослідники (Whiteland, Susan R., LaPorte, Angela M., Langdon, Liz). Ними було акцентовано на значенні мистецтва у формуванні soft skills таких необхідних у сучасному житті. Цікавим є факт, що акцентовано на факті взаємозвязків, інтеграції мистецтва, зокрема музичного в усі інши сфери. Тобто при зверненні до музики, завданням викладача стає комунікація з іншими викладачами

Важко не погодитися з цим фактом. Але фактичної підготовки до цього в мистецьких закладах – немає. В педагогічних перевага все одно надається вокальній творчості. Але Бекхен та інші роблять акцент й на інструментальному мистецтві, й не дарма. Якщо спів притаманний будь-якій людині, то виконання на музичних інструментах здавалося б потребує дуже специфічних знань. А хіба інші вміння не потребують? Алгебра, фізика, біологія? Звісно що все потребує, але для досягнення певного професійного рівня. Якщо говорити про початкове

виконання простих речей – то це все може бути вивчення достатньо швидко. Таким прикладом є використання методу Сузуки для гри на скріпці, фортепіано тощо. Якщо кожному учню дати інструмент та навчити виконувати 3 ноти, зібрати їх у ритмічному ансамблі, то ми отримаємо оркестр, який спрямовано на формування командної роботи, вміння чути та дослухатися іншого а при вірному поданні ще й опанування основ кристалічної решітки, яка явно вивчається не на уроках музики.

У такому контексті варто звернутися до такої популярної технології як STEAM освіта. В ній мистецтво трактовано як збірний термін, який використовується для опису різноманітних предметних областей, які загалом вважаються мистецькими чи іншими творчими за своєю природою. Коли спочатку було створено концепцію STEAM, Джорджетт Якман розділила мистецтво на кілька підкатегорій, і їх можна коротко підсумувати таким чином:

- **Fine Arts**– сфери, які зазвичай охоплюють уроки традиційного мистецтва та базуються в основному на естетиці, наприклад, малювання, живопис, ліплення та фотографія.
- **Language Arts**– Мистецтво, яке обертається навколо використання мови та пов’язане з комунікацією, з деякими ключовими прикладами, включаючи англійську мову, іноземні мови, мову жестів і творче письмо.
- **Physical Arts** – предмети та теми, зосереджені на фізичній активності, наприклад танці та спорт.
- **Manual Arts** – предмети, засновані на мистецтві, які зосереджені навколо фізичних навичок і маніпулювання об’єктами, з деякими з основних прикладів, включаючи архітектуру та ландшафтний дизайн.
- **Liberal Arts** – найширша з п’яти підкатегорій, що охоплює деякі з більш типових академічних предметів, наприклад, філософію, етику, соціологію, історію, політику, громадянську освіту та теологію.

Цікаво, що й тут музику не виводять в окрему складову. Як пояснює це угорський науковець Д’єрд Дарваш, який є одним з організаторів наукового товариства вивчення музики, математики та природничих наук Symmetrion», й з ним важко не погодитися, музика є сутністю усіх заявлених підкатегорій. В художній, образотворчій сфері музика є натхненням, яке полягає у симетричності та асиметричності сприйняття. У мовних мистецтвах безпосередньо звук народжує мову. Фізичні рухи є залежними від ритму, який також є частиною музики. Будь які фізичні навички та маніпуляція зосереджена так само на законах ритмоструктур. Остання категорія найцікавіша – в ній музика набуває значення того етосу епохи, який дозволяє зробити унікальним історичний континуум й відмежувати його від інших. При чому йдеться про наявний музичний контекст як на рівні академічної музики, так й естрадної.

Навички, отримані завдяки мистецтву, часто користуються великим попитом серед різних сфер, де можуть знадобитися творчі рішення проблем і де різні точки зору можуть бути корисними. У багатьох сферах мистецтво може бути різницею між тим, чи можна виділитися серед конкурентів, а це означає, що ті, хто володіє навичками в цій галузі, можуть бути надзвичайно корисними для у різних сферах працевлаштування. Винахідливість також потрібна в усіх сферах, а навички та впевненість, щоб висувати геніальні ідеї, часто розвиваються через мистецтво. Чому саме вважається за необхідне звернути увагу на музичне мистецтво. По перше, музичне мистецтво, мистецтво співу даровано нам від природи й є генетичним архетипом української ментальності. По друге, саме музика є єдиною за своєю структурою явищем, яке має спільні складові з нашим фізичним та ментальним тілом. Доречною є відома цитата Стива Джобса *"It is in Apple's DNA that technology alone is not enough – that it's technology married with liberal arts, married with the humanities, that yields us the results that make our hearts sing." («У ДНК Apple закладено, що одних тільки технологій недостатньо – що технології, поєднані з ліберальними мистецтвами, з гуманітарними науками, дають нам результати, від яких наші серця співають»). Отже,* мистецтво може допомогти учням розвинути креативність, винахідливість, комунікативні та виконавські навички, які допоможуть їм протягом усього навчання, а також з можливістю працевлаштування.

Майже всі мистецькі заклади вищої, фахової передвищої освіти мають освітні компоненти по типу методики викладання фахових дисциплін, й звісно основним завданням стає введення таких складових як Life Long Learning та STEAM до фахової підготовки. Доречно це зробити через процес опанування цих технологій саме через неформальну чи інфернальну складову, яка буде введена в загальний цикл.

Отже, підводячи підсумки хотілося б наголосити, Європейський вектор сучасної освіти, зокрема мистецької, повинен базуватися насамперед на відході від усталено-радянських кліше, від обмежень, які були характерні для того часу, на усунення занадто розлогого та ускладненого сприйняття простих об'єктів (як наприклад 8 рівнів інновацій). Важливо розуміти, що інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу, а LLL та STEAM технології здатні сприяти виокремленню того кларнетизму (за Павлом Тичиною), який здатен забезпечити імагему української освіти, що й буде сприяти розвитку обдарованої нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василець В. (2020) Інновації в освіті, їх види та класифікація. Елекронний ресурсю Режим доступу на 12.08.2022 https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klasyfikaciya

2. Олексюк, Ольга Миколаївна (2017) Мистецька освіта в контексті нової педагогічної парадигми Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі (2). С. 3-7.
3. Підласий А., Підласий І. (1998) Педагогічні інновації. Рідна школа. № 12. С. 3–17.
4. The Importance of The Arts in STEAM Education (2021). Електронний ресурс. Режим доступу на 12.08.2022 https://www.viewsonic.com/library/education/the-importance-of-the-arts-in-steam-education/
5. Whiteland, Susan R.; LaPorte, Angela M.; and Langdon, Liz (2021) "Journal Theme: Reflections," International Journal of Lifelong Learning in Art Education: Vol. 4 , Article 4.

Кадченко В. М.,
Кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та методики її навчання
Криворізький державний педагогічний університет
kadch1950@gmail.com

Богданова О. А.,
магістр, вчитель математики та фізики
Криворізька гімназія №95
a.bogdanova9595@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ЦИФРОВІЙ ЛАБОРАТОРІЇ VERNIER

У статті висвітлені можливості сучасної цифрової лабораторії Vernier у реалізації STEM-технологій при вивченні фізики в основній та профільній середній школі. Показано шляхи підготовки вчителя фізики до роботи з сучасним цифровим обладнанням в умовах нових технологій освіти, дистанційного навчання та роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: STEM-технологій в освіті, цифрова лабораторія Vernier, сучасна лабораторія фізики.

The article highlights the possibilities of the modern Vernier digital laboratory in the implementation of STEM technologies in the study of physics in secondary and specialized high schools. It presents the ways of preparing a physics teacher to work with modern digital equipment in the conditions of new educational technologies, distance learning and working with gifted children.

Keywords: STEM technologies in education, Vernier digital laboratory, modern physics laboratory.

Освіта STEM – це підхід до навчання, який поєднує науку, технології, інженерію та математику. STEM наголошує на співпраці, спілкуванні, дослідницькій діяльності, розв’язанні проблем, критичному мисленні та креативності – навичках, які потрібні учням, щоб бути успішними в сучасному світі. У середній школі STEM-технології можуть найбільш успішно

застосовуватись при вивченні таких природничих наук як фізика, хімія, біологія, географія, астрономія та ін.

Перший етап розвитку обдарованої дитини – це формування її інтересу до певної області знань, спонукання до пошуку рішень. На даному етапі проявляються креативність дитини, створюються умови для розкриття таланту в обраній галузі науки. Певну роль у розвитку обдарованої дитини відіграють виконання практичних робіт, навчальних проєктів та досліджень в Малій академії наук.

Задачею вчителя для виявлення обдарованих дітей є відповідна постановка навчального процесу, первинні навички до якої мають бути сформовані в процесі навчання в педагогічному ВНЗ.

У Криворізькому державному педагогічному університеті створений STEM-центр, до якого увійшли Навчально-наукові лабораторії з фізики, хімічного аналізу і екологічних та біологічних досліджень та Школа робототехніки. Основною діяльністю Навчально-наукової лабораторії з фізики стало проведення екскурсій та профорієнтаційних заходів для учнів 7-11 класів загальноосвітніх шкіл та ліцеїв міста, тематичні науково-популярні заходи «Ніч науки» для учнів 10-11 кл., проведення лабораторних досліджень студентами спеціальності 014 СО (Фізика) при виконанні курсових робіт, кваліфікаційних робіт, конкурсних робіт студентів, навчальної практики «Шкільний фізичний експеримент» [4].

Основним обладнанням Навчально-наукової лабораторії з фізики є цифрова фізична лабораторія Vernier, що дозволяє реалізувати задачі з підготовки майбутнього вчителя до роботи в середовищі STEM-освіти. Задля цього в навчальному плані спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика) уведені дисципліни: Інноваційні технології в STEM-освіті, STEM-практики в освіті, Сучасний демонстраційний фізичний експеримент, Основи фізичного експерименту, Інформаційно-комунікаційні засоби навчання фізики. Також у лабораторії протягом навчального року проводять дослідження з фізики учні фізико-математичного класу Криворізької педагогічної гімназії. Це дозволяє поставити на новий рівень як підготовку вчителів-предметників так і залучати до співпраці учнів і вчителів.

Обладнання цифрової лабораторії Vernier включає аналогово-цифровий перетворювач LabQuest2 для збору даних і великий набір (38) цифрових датчиків, таких як датчики руху, сили та прискорення, температури, тиску, напруги, струму, магнітного поля, ультрафіолету, кольору світла, рівня освітленості, вологості, радіації та інші.

Асортимент датчиків дозволяє виконувати різноманітні дослідження з механіки, термодинаміки, електрики та магнетизму, оптики. Аналіз експериментів можливий безпосередньо на інтерфейсі збору даних LabQuest2, або на комп’ютері у додатку Vernier Graphical Analysis.

У порівнянні з типовою шкільною лабораторією фізики цифрова лабораторія має ряд суттєвих переваг:

- цифрова лабораторія Vernier є цілком автономною, що дозволяє проводити різноманітні фізичні дослідження без прив'язки до кабінету і досліджувати фізичні явища беспосередньо в природних умовах;
- деякі датчики можна приєднати до смартфонів за допомогою Bluetooth. Оскільки телефони є невід'ємною частиною нашого життя, то аналізувати дослідження, використовуючи улюблені девайси, можна у будь-який зручний час у довільному місці без прив'язки до уроків та шкільних приміщень;
- можливе використання мобільних застосунків у поєднанні з фізичним обладнанням лабораторії;
- математична обробка результатів експерименту (побудова графіків, статистична обробка даних, апроксимація);
- в умовах дистанційного навчання та роботи за межами лабораторії існує функція збереження та експорту даних у вигляді графіків і таблиць;

робота у групах, яка формує комунікативні навички.

Сучасна обдарована молодь має володіти навичками роботи з датчиками, засобами зв'язку, вимірювальною технікою, обробкою даних в області фізики та технологій. Цифрова лабораторія Vernier дозволяє учням легко та цікаво отримати такі навички – є можливість в реальному часі спостерігати за перебігом фізичних процесів.

Пропонуємо для розгляду деякі фізичні досліди, які демонструють застосування датчиків та обробку даних з розділу фізики «Механіка» та спостереження на природі.

Наведені досліди можуть бути реалізовані в курсі фізики середньої школи згідно чинної навчальної програми з предмету [3].

Кінематика рівноприскореного руху

Дослідити кінематичні характеристики руху тіла можна, використовуючи установку, яка складається з динамічної доріжки, візка, датчика руху та кутоміру, встановленого на смартфон (рис. 1). Використовуючи таку установку, можна дослідити залежність *S(t), v(t), a(t).*

Рис. 1. Установка для дослідження кінематичних характеристик руху.

На екрані LabQuest2 відображені залежності координати та прискорення від часу. В момент часу 2,5 с візок відбивається від стопору в кінці доріжки і починає рухатись у зворотному напрямку. Для обговорення учням пропонується проаналізувати обидві частини графіка та пояснити особливості графіка прискорення.

Вільне падіння тіл

Вільне падіння тіла можна дослідити, використовуючи установку «Джампінг», зображену на рис. 2. Падаючим тілом є невелика лялька, що підвішена на гумовій нитці. До ляльки прикріплений акселерометр, що з'єднаний з LabQuest2.

а) б)

Рис. 2. а) Установка для дослідження вільного падіння тіла, прикріпленого на гумовій нитці. б) Графік та таблиця даних досліду.

Перша горизонтальна ділянка на графіку (рис. 2б) відповідає вільному падінню тіла. У таблиці даних наведено набір прискорень на ділянці, що відповідає табличному (рис. 2б).

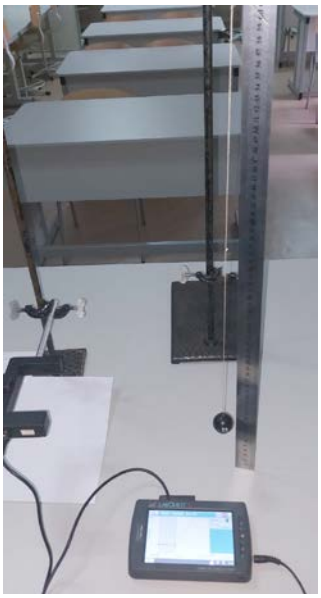
Цікавим для учнів є графік прискорення, який має декілька ділянок з різними значеннями. Учні отримують завдання пов'язати елементи графіку з реальним рухом тіла, що падає. Звертаємо увагу на наявність декількох складових цього руху: вільне падіння, рух під дією сили тяжіння та сили пружності під час коливання тіла на пружній нитці. Такий підхід направляє учнів на аналіз реального фізичного процесу та виділення елементів, що відповідають фізичній теорії.

Коливання математичного маятника

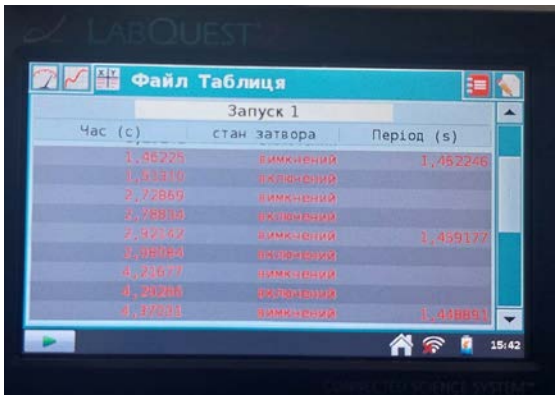
Широкі можливості для дослідження фізичних процесів дають фотоворота VPG-BTD. Рух тіла на похилій площині, вільне падіння тіла, обертання,

коливання – це приклади механічних явищ, які можуть бути досліджені за допомогою даного датчика.

Розглянемо коливання математичного маятника з використанням датчика фотоворіт. Установка даного експерименту зображена на рис. 3.

а)

б)

Рис. 3. а) Установка для дослідження коливань математичного маятника. б) Таблиця даних експерименту.

Така установка дозволяє дослідити основні параметри маятника: період та частоту коливань. Також можна розрахувати прискорення вільного падіння, використовуючи формули

$$T = 2\pi\sqrt{\frac{l}{g}} \qquad \rightarrow \qquad g = \frac{4\pi^2 l}{T^2},$$

де l – довжина нитки маятника, T – період коливань маятника.

Прискорення вільного падіння в даному досліді дорівнює $g = 9{,}88\,\frac{\text{м}}{\text{с}^2}$. А відносна похибка $\varepsilon = 0{,}71\%$.

Даний метод має перевагу перед стандартним методом вимірювання періоду коливань із застосуванням секундоміра, оскільки вмикання/вимикання секундоміра збільшує похибку у вимірюванні часу.

Закон збереження механічної енергії

Закони збереження є фундаментом фізичних процесів. Закон збереження механічної енергії можна дослідити, використовуючи установку, зображену на рис. 4. У даному досліді на тіло, що підвішене на пружині, діють сили тяжіння і пружності. Відповідно механічна енергія складається з енергії пружно деформованого тіла та потенціальної енергії у гравітаційному полі. Закон збереження енергії при зміні положення тіла має вигляд:

$$\frac{F_1 x_1}{2} = \frac{F_2 x_2}{2} + \text{P}h\ ,$$

де $F_1 = kx_1$, $F_2 = kx_2$ – модулі сил пружності шнура за його розтягнення x_1 (коли відтягнути тягарець вниз) та x_2 (найвище положення при відпусканні тягарця), h=$x_1 - x_2$, P – вага тягарця.

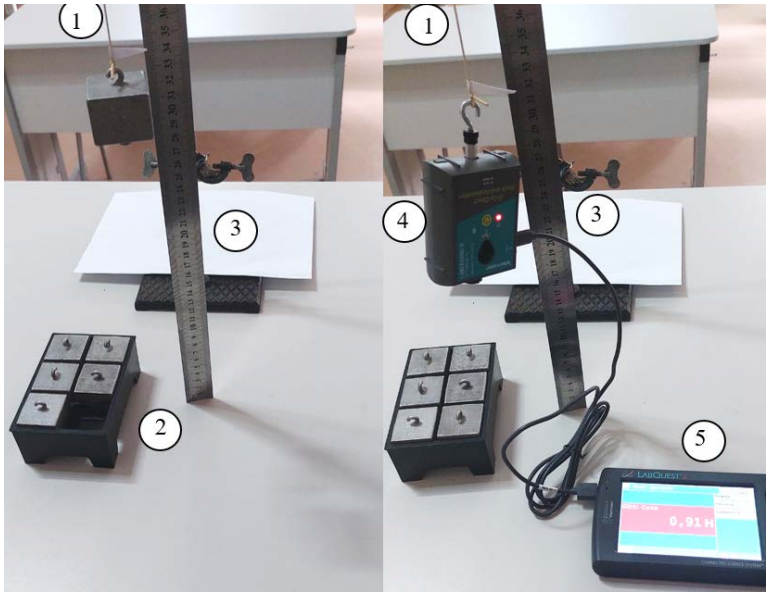

Рис 4. Установка для перевірки закону збереження механічної енергії з силою пружності. 1 – гумова стрічка, 2– набір тягарців, 3 – лінійка, 4 – датчик сили та прискорення GDX-FOR Go Direct, 5 – аналогово-цифровий перетворювач LabQuest2.

Якщо використовувати для вимірювання сили пружності та ваги тіла шкільний динамометр, то похибка у визначенні енергії початкового і кінцевого станів становитиме $\varepsilon = 14\%$. Якщо ж використати датчик сили та прискорення – GDX-FOR Go Direct, то похибка становитиме $\varepsilon = 5{,}4\%$, що більш наочно продемонструє закон збереження механічної енергії. Для точнішого вимірювання зручно використовувати зйомку «slow motion», щоб визначити координату тягарця (x_2) у найвищому положенні.

Для учнів ставиться задача назвати причини розбіжності результатів експерименту з висновками теорії.

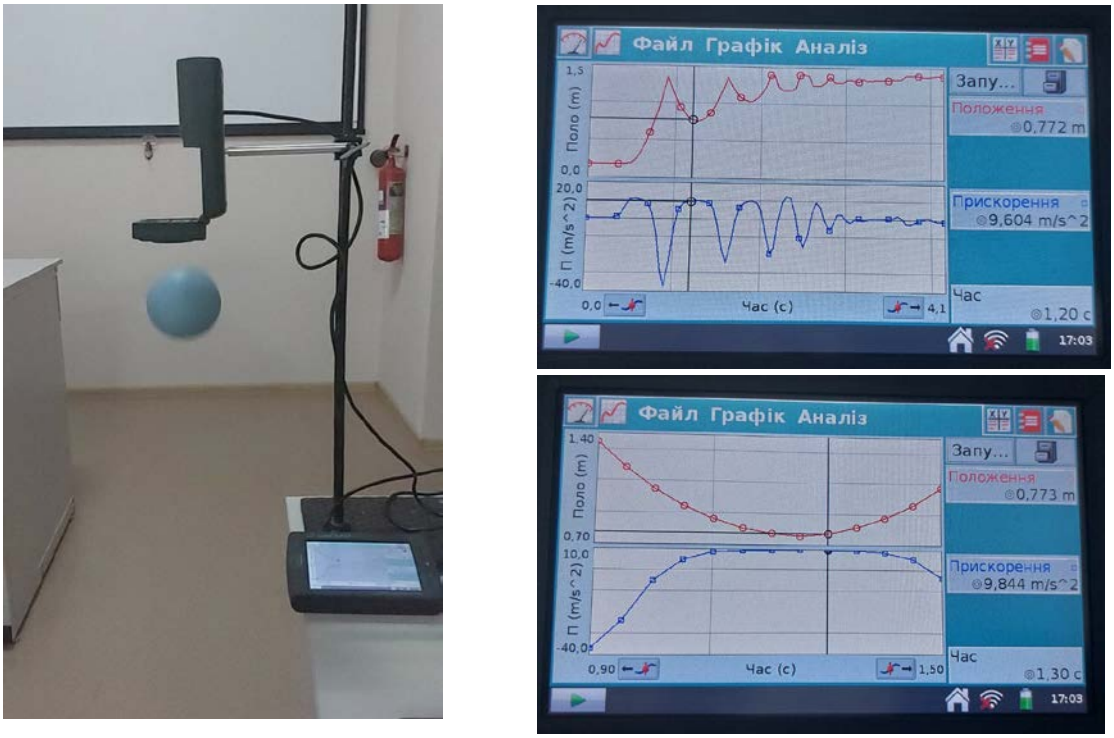
Закон збереження механічної енергії також можна продемонструвати на вільному падінні тіла (рис. 5). У даному досліді потенціальна енергія в полі сил тяжіння перетворюється у кінетичну енергію руху тіла.

Закон збереження механічної енергії в даному випадку має вигляд:

$$mgh_1 = \frac{mv_2^2}{2}, \qquad \text{звідки} \quad gh_1 = \frac{v_2^2}{2},$$

де g – прискорення вільного падіння, h_1 - висота м’яча при нульовій швидкості, v_2 – швидкість тіла при нульовому рівні потенціальної енергії.

Верхній графік показує вільне падіння та відскоки м’яча від підлоги. Параболічна ділянка, виділена на нижньому графіку, відповідає вільному падінню, при якому прискорення має стале значення $g = 9{,}844 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}$.

а) б)

Рис. 5. а)Установка для перевірки закону збереження механічної енергії при вільному падінні тіла. б) Графіки залежності положення та прискорення від часу при вільному падінні тіла.

Похибка вимірювання в даному досліді з використанням датчика руху MD-BTD становить $\varepsilon = 1{,}2\%$.

Датчик руху дозволяє визначати прискорення у будь-який момент руху тіла. Визначена величина прискорення вільного падіння узгоджується з табличним значенням у межах похибки вимірювання.

Вимірювання фізичних характеристик у природних умовах

Найпростіші вимірювання з цифровими датчиками Vernier за межами лабораторії можна провести, аналізуючи освітленість та спектральний склад сонячного випромінювання за різних погодних умов, рівень ультрафіолетового випромінювання, захисну дію сонячних окулярів, поляризацію розсіяного світла, швидкість вітру та природний радіаційний фон.

Наприклад, сенсор кольору та світла – GDX-LC вимірює освітленість у видимому та ультрафіолетовому діапазоні спектру (рис. 6). Кольоровий датчик RGB визначає склад основних кольорів у видимому світловому потоці.

Рис. 6.Сенсор GDX-LC показує освітленість в UV-діапазоні. На дісплеї показано зміну освітленості та спектральний склад сонячного випромінювання.

В цифровій лабораторії Vernier можливо виконувати дослідження з усіх розділів шкільного курсу фізики, вдосконалюючи методику проведення шкільних лабораторних робіт на основі цифрових технологій та сучасної вимірювальної техніки. Особливо зростає цінність таких досліджень в умовах дистанційного навчання завдяки можливості збереження і передачі даних експерименту. Також може бути значно покращений рівень виконання навчальних проєктів та експериментальних досліджень по лінії МАН.

Досвід залучення школярів 10-11 класів до роботи в Навчально-науковій лабораторії кафедри фізики та методики її навчання показує високий рівень зацікавленості учшів у виконанні та аналізі експериментальних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vernier Science Education. URL: https://www.vernier.com/
2. Войтків Галина. Цифровий фізичний експеримент як засіб реалізації вимог сучасної освіти. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта, виховання та навчання: вітчизняний та міжнародний досвід» / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. – К., 2021. – С. 55-58.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-novyj-standart-dlya-5-9-klasiv-dyvitsya-dokument/
4. Кадченко Валентина, Мальченко Світлана, Слюсаренко Микола, Хараджян Наталя. Деякі шляхи підвищення інтересу учнів до вивчення природничо-математичних дисциплін. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта, виховання та навчання: вітчизняний та міжнародний досвід» / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. – К., 2021. – С. 95-100.
5. Кремінський Б. Г. Теорія і практика роботи з інтелектуально обдарованою учнівською і студентською молоддю з фізики : монографія / Б. Г. Кремінський. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова., 2011. – 421 с.

Казаков Є. М.,
Викладач Дніпровського фахового коледжу будівельно-монтажних технологій та архітектури,
kazak4738@gmail.com

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті розглядаються проблеми роботи з обдарованими дітьми. Розглядаються їх відмінні ознаки та особливості. Обговорюється педагогічний підхід до роботи з обдарованими дітьми за традиційного освітнього процесу.

Ключові слова. Обдарованість, пристосування, надчутливість, гнучкість, продуктивність, концентрація, неконформність, потенціал.

Annotation. In the article the problems of work with gifted children. Examines their distinctive features and features. We discuss the pedagogical approach to work with gifted children in the traditional educational process.

Keywords. Giftedness, adaptability, hypersensitivity, flexibility, productivity, concentration, non-conformity, potential.

Проблема обдарованості хвилювала суспільство завжди. У сучасних умовах розвитку нових технологій різко збільшилося соціальне замовлення на педагогів, які мають нестандартне мислення. Особливе розуміння та підхід до проблеми з творчої сторони – показник самостійно та різнобічно мислячої людини. Ця якість відрізняє того, хто не може застосовувати варіативне мислення щодо поставленого завдання. Розвиток цієї здатності тісно пов`язаний з умінням змінювати думку про проблему. Саме ця властивість часто забезпечує прорив до невідомого раніше.

Але вмінню знаходити користь у непередбачуваному збігу обставин можна і треба вчитися. Пристосування – це одна з рис людини з високими інтелектуальними задатками, що є підвищенням шансів успіху практично у всіх сферах життя.

Розвиток надчутливості до проблем багатьма дослідниками пов`язується насамперед із характером навчання. Догматичний зміст у поєднанні з домінуванням репродуктивних методів навчання – основні фактори, що пригнічують дитячу надчутливість до проблем. І навпаки – проблемне, орієнтоване на самостійну дослідницьку практику дитини навчання розвиває як цю здатність, так і інші, необхідні для творчості якості.

Обдаровані діти відрізняються допитливістю, що досить рано проявляється, яка тісно пов`язана з дією центру позитивних емоцій. Розумово обдаровані учні характеризуються вмінням отримувати задоволення від розумової напруги при вирішенні складних завдань, що «кидають виклик». Їх захоплює рішення дивергентних (що мають суворо певні відповіді) завдань.

Також обдарованим дітям властивий високий рівень розвитку логічного мислення, зазвичай вони мають відмінну пам`ять.

Гнучкість мислення, властива обдарованим дітям, дозволяє швидко та легко знаходити нові стратегії рішення, встановлювати асоціативні зв`язки та переходити (у мисленні та поведінці) від явищ одного класу до інших, часто далеких за змістом. Такі діти часто генерують – висувають нові, несподівані ідеї, що відрізняються від широко відомих, банальних. Така продуктивність мислення зазвичай тим вища, чим менший тиск стереотипів, які набуваються у процесі засвоєння досвіду (знань, умінь, навичок) і часто прямо диктуються його змістом, а також за наявності легкості в асоціюванні – здатності до вироблення узагальнених стратегій на основі виявлення непомітних іншим зв`язків та відносин та їх подальшої деталізації.

Обдарованим дітям також властива висока концентрація уваги, яка характеризується високим ступенем зануреності у завдання, здатність до успішного настроювання уваги навіть за наявності перешкод. Крім того, здатність до оцінки забезпечує самодостатність, самоконтроль, впевненість обдарованої, творчої дитини в самому собі, у своїх здібностях, у своїх рішеннях, визначаючи цим її самостійність, неконформність та багато інших інтелектуальних та особистісних якостей.

До особливостей психосоціального розвитку обдарованих дітей можна віднести їхнє прагнення до самоактуалізації, прагнення розкрити свій внутрішній потенціал, якнайчастіше виявляти свою самостійність і незалежність у судженнях, діях, соціальних взаємодіях. І, безумовно, це необхідно підтримувати та формувати протягом навчання дитини.

Але при традиційному, особливо для вітчизняної освіти, підході досить складно забезпечити умови розвитку обдарованості дітей. Приміром, завдання дивергентного типу – достатня рідкість у навчанні. Практично всі завдання, що використовуються в традиційному навчанні, належать до конвергентних, тобто умови задачі припускають існування лише однієї, єдино правильної відповіді, яка може бути обчислена шляхом суворих, логічних міркувань на основі використання засвоєних правил і алгоритмів (закони, теореми та ін.). Також такі особистісні особливості, як завзятість у вирішенні завдань, увага до окремих проявів життя – якість, безумовно, позитивна, але часто стає причиною труднощів, що виникають у обдарованої дитини в умовах масового навчання. Значна частина вчителів орієнтується на умовно «нормального», звичайного учня, який має досить «низький поріг відключення», що виявляється у швидкій стомлюваності, у нездатності довго займатися однією справою, у нестійкості уваги.

Роботу з обдарованими дітьми можна розцінювати як соціальне замовлення. Першими замовниками виступають, звісно, батьки. Для них важливо, щоб школа дала не лише міцні знання їхнім дітям, а й виявила, розкрила та розвинула здібності дітей, їхню обдарованість. Тому одним із найважливіших напрямів роботи школи є робота з обдарованими та здібними учнями, їх пошук, виявлення та розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Робота з обдарованими дітьми / М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 190 с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 1 (73))

Калашнік Є. О.,
здобувач вищої освіти навчальної групи КП-035
ІІІ курсу ФПФПКП
zh.kalashnik@gmail.com

Зеленський Є. С.,
майор поліції, викладач кафедри ТСП,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ ЯК АСПЕКТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано основні напрямки, засади та перспективи впровадження в українських освітніх реаліях як фундаментальних основ так й інноваційного нововведення комплексу знань, умінь та навичок європейського спрямування, що здатні сформувати сучасний навчальний процес в державі у відповідності до стандартів та інновацій як зокрема складової впровадження фундаментального аспекту євроінтеграційної стратегії України.

Охарактеризовано предметні засади європеїзації нашої держави з огляду на можливості та необхідності досягнення визначених стратегічних цілей із поліпшення та вдосконалення в країнах-членах ЄС транскордонної мобільності, підвищенню коефіцієнту ефективності освітнього процесу та загального стану якості функціонування освітнього та наукового секторів, наслідком чого слугуватиме результативність впровадження змін.

Одним з дієвих шляхів реструктурування актуальної на даний момент освітньої системи виступає наближення вітчизняних навчальних процесів до визначених європейських параметрів, що зокрема втілюються в національні масштаби та реалізуються провідними організаціями, зокрема шляхом фінансування та супроводження освітніх проектів під егідою сучасних компетентних освітян світового та загальноєвропейського масштабів, до

таких організацій віднесено: Європейський фонд підготовки, ПРООН, ЄС, Рада Європи, SIDA, Міжнародного фонду «Відродження», CIDA тощо.

Заключна частина дослідження демонструє підсумок як об'єктивної, загально визнаної вагомості євроінтеграційного процесу для нашої країни, в тому числі в аспекті впровадження інноваційних засад та ґрунтовних категорій європейських освітніх систем до національних, так і суб'єктивне ставлення авторів до необхідності проведення фахового, а головне, комплексного та неупередженого аналізу «державного й транскордонного рівнів» з виявлення прогалин та дефектів нині діючого алгоритму навчання в нашій країні, а також вирішення таких проблем за рахунок системного проведення паралелей відповідно загальноєвропейським, державним та регіональним варіаціями здійснення процесів у сфері освіти на науки.

Ключові слова: євроінт еграція, сфера освіт и т а науки, держ авна ст рат егія, ЄС, навчальний процес, якіст ь освіт ніх послуг, реформування, знання, уміння, навички, компет ент ност і, кваліфікація, європеїзація, інновації, результ ат ивніст ь.

The article analyzes the main directions, principles and perspectives of the implementation in Ukrainian educational realities of both fundamental foundations and innovative innovations of a complex of European-oriented knowledge, abilities and skills that are able to shape the modern educational process in the state in accordance with standards and innovations as, in particular, a component of the implementation of the fundamental aspect European integration strategy of Ukraine.

The objective principles of the Europeanization of our state are characterized in view of the possibilities and necessity of achieving the defined strategic goals of improving and improving cross-border mobility in the EU member states, increasing the efficiency of the educational process and the general state of the quality of the functioning of the educational and scientific sectors, which will result in the effectiveness of the implementation of changes.

One of the effective ways of restructuring the currently relevant educational system is the approximation of domestic educational processes to the defined European parameters, which are, in particular, implemented on a national scale and are implemented by leading organizations, in particular by financing and supporting educational projects under the auspices of modern competent educators of world and pan-European scale, to such organizations include: European Training Fund, UNDP, EU, Council of Europe, SIDA, International Foundation "Renaissance", CIDA, etc.

The final part of the study demonstrates the summary of both the objective, generally recognized importance of the European integration process for our country, including in the aspect of introducing innovative principles and thorough categories of European educational systems to national ones, as well as the subjective attitude of the authors to the need to conduct a professional, and most importantly , a comprehensive and unbiased analysis of "state and cross-border levels" to identify gaps and defects in the currently operating learning algorithm in our country, as well as solving such problems by systematically drawing parallels, respectively, with pan-European, state and regional variations in the implementation of processes in the field of science education.

Key words: European integration, the sphere of education and science, state strategy, the EU, the educational process, the quality of educational services, reform, knowledge, abilities, skills, competences, qualifications, Europeanization, innovation, effectiveness.

Україна в геополітичному розумінні функціонує не лише як важливе утворення на європейському континенті, а й невід'ємна складова сучасної системи європейських і глобальних зв'язків та відносин, що створювалася, утверджувалася та апробувалася десятиліттями.

Однозначним на сьогоднішній день є те, що головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом нашої держави є саме євроінтеграція, яка охоплює комплекс процесів із системної розбудови та поглиблення різноаспектної взаємодії України з ЄС, що базується на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції[1].

Згідно ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»: «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» визначається як одна з основних засад зовнішньої політики держави. Також згідно цього ж нормативного акту визначаються засади внутрішньої політики, серед яких варто зазначити наступні:

- реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір;
- запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України;
- підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної "економіки знань".

Для досягнення цих цілей найбільш стратегічно центральним та значущим є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що визначає якісно новий формат відносин між двома сторонами, зокрема саме цією Угодою передбачається запровадження в Україні євроінтеграційних процесів як підґрунтя співпраці та наближення низки стандартів в Україні до загальноприйнятих європейських.

Такі можливості впровадження аспектів інноваційного досвіду країн ЄС в умовах реформування та відповідного до сучасності становлення нашої держави є досить дієвим механізмом на обраному шляху євроінтеграції. Очевидним також є те, що підґрунтям можливостей якісної реалізації змін в економічній, правоохоронній, судовій, політичній та інших сферах, є перш за все реформування освітнього сектору, проте досить об'єктивною є також думка про те, що Україна як держава має абсолютно усі можливості та передумови для

впровадження провідних європейських інновацій, зокрема й у сфері освіти та науки як на державному, так і на транскордонному рівнях.

Аналізуючи досліджувані матеріали з обраної тематики від українських освітян, правників та науковців, їх зосередженість на виокремленні наукового, освітнього та юридичного напрямів як першочергових в ході процесу євроінтеграції України – беззаперечна. Дослідженнями практичних аспектів розвитку вітчизняної системи освіти і науки в умовах європейської інтеграції займалися такі поважні освітяни та науковці як В. Орлова, В. Семиноженко, Д. Дзвінчук, А. Галаган, В. Посольський, В. Журавський, Г. Артемчик, В. Журавський та інші. Пильна увага до зазначеного кола питань пояснюється, знову ж таки, цілком реальною можливістю досягти вагомих результатів в інтеграційному процесі освітнього спрямування, а також відсутністю на даний момент безпосередньо спрямованих предметних наукових розвідок щодо вищевказаних категорій.

Перш за все, зазначимо, що формування провідного європейського освітнього простору на засадах європеїзації нерозривно пов’язане та корелюється зі світовою інтеграцією у секторі освіти та науки. Ідеї фахового набуття компетентностей незалежно від рівня освіти в країнах ЄС передусім ґрунтуються на нормативних документах об’єктивної значимості, із врахуванням фактів необхідності та наявності виключних можливостей опанування освіти кожною особистістю:

– Всесвітня Декларація ООН «Освіта для всіх» (1990 р.), концепт якості базується на необхідності врахування потреб кожного окремого індивідуума, де базові потреби у безперервному навчанні, пристосуванні до умов, які виникають та утворення об’єктивних можливостей досягнення результатів, до яких є прагнення, виступають підґрунтям усього процесу навчання[3, с. 169];

– Дакарські рамки дій ООН (2000 р.), в яких підноситься важливість підвищення фінансування базової освіти, а також залучення громадянського суспільства до моніторингу системи освіти, залучення регіональних та міжнародних фінансових ініціатив, розроблення та впровадження інноваційної освітньої політики, запровадження систем підзвітності та забезпечення рівного доступу усіх до якісної освіти[3, с.170];

– Інчхонська декларація ООН «Освіта 2030» (2015), зображує вагомість здобування освіти протягом життя, піднесення цієї категорії як невід’ємного права будь-якої людини. Порядок денний передбачає рівноправний доступ до якісно однакової для усіх освіти – дітей, молоді та дорослих, охоплюючи всі її форми (формальну, неформальну й інформальну), необхідність виховання як дітей, так і дорослих.

Серед міжнародних органів, організацій та установ, що охоплюють керівні позиції в процесі визначення стратегічних перспектив оволодіння тими чи іншими копетентнісними навичками, визначають такі як: ООН, ЮНЕСКО, Світовий банк, ОЕСР, ЄС тощо, які, застосовуючи спільну «уніфікаційну» методологію створюють та рекомендують до майбутнього підпорядкування як дійсно ефективній системі набуття та опанування комплексом визначеного спектру нешаблонних знань, умінь та навичок, що є об'єктивно необхідними та пріоритетними в процесі реалізації сучасних здобувачів освіти[3, с.171].

З актуальних нині освітньо-перспективних досягнень варто виокремити підписання «Будапештсько-Віденської Декларації» в рамках Болонського процесу в березні 2010 р. щодо впровадження в європейських країнах спільного наукового та освітнього простору вищої освіти безпрецедентного регіонального та транскордонного рівня.

Відповідно до європейських стратегічних освітніх перспектив, цілком реальними та необхідними вбачаються досягнення країнами-членами ЄС наступних цілей:

- підвищення якості та результативності освіти й освітніх послуг, рівня професійної підготовки за рахунок вдосконалення компетентностей, що підлягають опануванню;

- перетворення перемінної мобільності здобувачів освіти на буденність, задля формування й підтримки необхідного рівня творчої креативності в самобутніх особистостях;

- утвердження рівності, соціальної злагоди та проявів активної громадянської позиції;

- наслідки, що позитивно характеризують комплексну спільність дій інституцій та індивідуумів, які охоплюються єдиною метою, завданнями та стратегічним спрямуванням результатів[3, с. 171].

Зазначені цілі з розбудови європейського освітнього простору, як вбачається, можуть реалізуватися шляхом:

- впровадження різнобічних стимулюючих проектів підтримки державних та приватних закладів освіти, організацій уповноважених на здійснення науково-дослідної діяльності, сприяння їх комерціалізації;

- розширення напрямків та можливостей здійснення наукового транскордонного співробітництва;

- сприяння використанню обдарованими учнями наукового потенціалу;

- ведення активної політики, аналізу актуальних її моделей із впровадження провідних міжнародних інновацій в секторі освіти та науки.

Визначаючи орієнтири безпосередньо для українського освітнього сектору, за умов європеїзації та глобальної інтеграції, що включає в себе процес євроінтеграції, виокремити варто наступні:

1) проведення аналізу та паралелей щодо нині актуальних даних в межах нашої держави, з ключовими показниками європейських країн, які визначають напрями та сутність розвитку національної освіти, результативність таких дій в стратегічному аспекті;

2) реструктурування нині використовуваних моделей управління та процесів з фінансування сфери освіти та науки, з урахуванням тенденцій в європейських країнах до процесів децентралізації, необхідності в посиленні ролі регіонального самоврядування, розбудови «державно-громадсько-приватного[3, с.172]» партнерства;

3) постійне ініціювання зібрань та зборів за участі найбільш масштабних роботодавців з педагогічними колективами, задля виокремлення компетентнісних засад та необхідних для набуття якісної кваліфікації в ході освітнього процесу навичок, їх опанування молоддю, в тому числі із їх безпосереднім залученням до таких зустрічей;

4) актуалізувати прогностичні функції в діяльності працівників центральних органів сфери освіти та науки, зокрема за рахунок підвищення в прогресії важливості саме попереджуючої зміни складової навчального процесу, що враховувала б сучасні особливості опанування навичок та відповідно процесів набуття учнями компетентностей в провідних країнах Європи.

Підсумовуючи, зазначимо, що об’єктивно – європейський вибір України зумовлює актуальну необхідність формування якнайшвидшим часом наукових та освітніх стратегій європейської інтеграції. Проте, як ми вважаємо, наша держава варта та цілком готова до підготовки більш осучаснених майбутніх спеціалістів європейського рівня, а тому така інтеграція є виключно позитивним наслідком зовнішньополітичного курсу, а тому актуальність проведення фахового, а головне, комплексного та неупередженого аналізу «державного й транскордонного рівнів» з виявлення прогалин та дефектів нині діючого алгоритму навчання в нашій країні, а також вирішення таких проблем за рахунок системного проведення паралелей відповідно загальноєвропейським, державним та регіональним варіаціями здійснення процесів у сфері освіти та науки є беззаперечною.

Ефективними на сьогоднішній день можливостями щодо співвіднесення національної освіти з інноваційними параметрами європейського та світового освітнього просторів є участь як українськими освітянами так і здобувачами освіти у міжнародних та європейських проектах таких міжнародних організацій

як ПРООН, CIDA, ЄС, Рада Європи, SIDA, Міжнародного фонду «Відродження» тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міністерство Інфраструктури України URL: https://mtu.gov.ua/timeline/Evrointegraciya.html
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», редакція від 08.07.2018 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527). URL:
3. Національна доповідь. Локшина: «Європейська і світова інтеграція в галузі освіти. Шлях до підвищення якості освіти» URL: https://lib.iitta.gov.ua/714888/1/ Національна% 20доповідь_Локшина.pdf.

Касянчук Н. В.,
заступник директора з освітньої діяльності,
вчитель інформатики комунального закладу «Вінницький ліцей № 6»
natali109788@gmail.com

ДІТИ, ЯКІ МАЮТЬ ПІДВИЩЕНУ МОТИВАЦІЮ ДО НАВЧАННЯ, ЯК ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРАЇНИ

У статті розглянуто питання роботи з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання. Оскільки, розбудова державності в Україні та шлях до євроінтеграції зумовили нові тенденції розвитку освіти, з'явилася гостра потреба суспільства в креативних, активних, обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених громадянах. Крім того, було визначено роль вчителя у виявленні дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання та створенні умов для їх оптимального розвитку.

Ключові слова: освіта, діти, які мають підвищену мотивацію до навчання, обдаровані діти, вчитель, заклад освіти

The article deals with the issue of working with children who are highly motivated to study. Since the development of statehood in Ukraine and the path to European integration determined new trends in the development of education, there was an acute need of society for creative, active, gifted, intellectually and spiritually developed citizens. In addition, the teacher's role in identifying children with increased motivation to study and creating conditions for their optimal development was determined

Keywords: education, children who have increased motivation to study, gifted children, teacher, educational institution

Постановка проблеми. Серед основних проблем, що постають сьогодні перед Україною і потребують невідкладного вирішення, важливе місце посідає модернізація всіх ланок національної системи освіти, створення її сучасної інтегрованої моделі відповідно до нових вимог суспільства та забезпечення успішної інтеграції в європейський освітній простір. Однією з головних вимог

Болонської декларації є підвищення якості знань здобувачів освіти. Заклад освіти має керуватися основними академічними цінностями, демонструвати їх якість, намагатися досягти гармонійного поєднання інноваційних та традиційних методів навчання, академічної досконалості та соціально-економічної обґрунтованості, узгодженості освітніх програм і свободи вибору для здобувачів освіти. Водночас якість освіти відіграє роль фундаментальної умови довіри, мобільності, сумісності та привабливості в європейському освітньому просторі [1, с. 41].

В епоху інформаційно-комунікаційних технологій, коли все змінюється зі швидкістю звуку, суспільство набагато частіше переосмислює значення закладів освіти, коригує або докорінно змінює цілі та завдання загальної середньої освіти. Якщо декілька років тому основна мета загальної середньої освіти зводилась до формування основ всебічно і гармонійно розвиненої особистості, вихованні людей, що володіють основами наук. То зараз основний акцент робиться на вихованні активної та творчої особистості, яка усвідомлює глобальні проблеми людства й готова посильно брати участь у їх вирішенні. На шляху до євроінтеграції країні потрібні люди, які здатні мислити нестандартно, вміють шукати нові неординарні шляхи вирішення запропонованих завдань та швидко знаходити вихід з проблемної ситуації. Тому все більшого значення набуває проблема освіти дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання.

Мета статті: розглянути питання роботи з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання, як один із ключових шляхів до євроінтеграції країни.

Виклад основного матеріалу. На думку Василя Сухомлинського робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання починається з виявлення таких дітей, причому у ранньому віці. Він писав: «…таланти не падають з неба, а відкриваються нами, вихователями…» [2, с. 98]. І робити це потрібно якомога раніше. Дуже часто в початкових класах можна побачити “дітей-чомучок”, які постійно щось запитують, чимось цікавляться, хочуть більшого обсягу, глибини матеріалу. Однак, в середній ланці таких дітей стає менше, а в старшій - взагалі одиниці. Чому так відбувається? З часом саме їм, найбільш допитливим, часто стає нудно в класі. Більшості вчителів просто ніколи дбати про дітей з підвищеною мотивацією до навчання, а деякі, навпаки, збирається приділяти таким дітям особливу увагу, давати більш складні завдання, але потім ці наміри забуваються і не виконуються. В результаті чого діти, які мають підвищену мотивацію до навчання стають все менш активним на уроці, переходить на щось стороннє і ми можемо спостерігати, як, спочатку ентузіаст уроків, обдарована дитина вважає за краще хворіти, щоб не відвідувати уроки та починає ненавидіти домашнє завдання. Таким чином, виникає суперечність між вимогами

суспільства і справжнім станом справ. З одного боку держава вимагає активну, творчу особистість, а з іншого боку заклад освіти орієнтується на середньостатистичного здобувача освіти.

Робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальної адаптації та культурного становлення та одним із пріоритетних завдань на етапі розбудови сучасної освітньої системи. Основне завдання закладу освіти - підтримати дитину, розвинути її здібності, підготувати грунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення дітей, що мають підвищену мотивацію до навчання (обдарованих дітей) повинно починатися вже в початковій ланці на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення тощо. Зазвичай такі діти мають вищі порівняно з іншими інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості, активну пізнавальну потребу, що домінує та відчувають радість від здобуття знань, розумової праці [3]. Проте обдарована дитина не обов'язково повинна мати гарні оцінки з усіх без винятку навчальних предметів. Адже існує три види обдарованості [4]:

- академічна, що виявляється в швидкості та легкості опануван-ня значного обсягу нових знань;
- інтелектуальна, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно гло-бально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- творча, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галу-зях життєдіяльності.

Крім того, потрібно усвідомлювати, що яскрава обдарованість з одного напряму діяльності може поєднуватися з абсолютним відставанням в іншому.

У освітній діяльності робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання, будується на основі диференційованого підходу, що сприяє розширенню та поглибленню освітнього простору предмета та наступних принципів:

- орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей здобувачів освіти;
- орієнтація на потреби дитини;
- максимальне розширення кола інтересів;
- домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю;
- ускладнення змісту освітньої діяльності.

Основними завданнями в роботі з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання є:

- розвиток цілісної картини світу в уявленнях дитини;

- розвиток творчого, критичного й абстрактно-логічного мислення, здатності розв’язувати проблеми;

- розвиток здатності самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу;

- розвиток здатностей до самопізнання і саморозуміння, формування позитивної «Я-концепції».

Основна мета вчителя – виявлення дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання та створення умов для їх оптимального розвитку.

Завдання педагогів – створити умови, за яких будь-яка дитина могла б рухатися вперед по шляху власного удосконалення, уміла мислити самостійно та нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконалення дитини в умовах освітнього процесу»

Щоб успішно виконати поставлене завдання вчитель повен бути:

- талановитим, здатним до експериментальної й творчої діяльності;

- професійно грамотним;

- інтелігентним, моральним і ерудованим;

- володіти сучасними педагогічними технологіями;

- мати позитивну «Я-концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним;

- умілим організатором навчально-виховного процесу, психологом.

Крім того, учитель має вміти:

- збагачувати навчальні програми, тобто оновлювати й розширювати зміст навчання;

- працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід і консультування здобувачів освіти;

- стимулювати пізнавальні здібності здобувачів освіти;

- приймати зважені психолого-педагогічні рішення;

- аналізувати освітню діяльність - свою та класу;

- добирати й готувати матеріал для колективних творчих справ.

Адже, розвиток дітей, що мають підвищену мотивацію до навчання залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. В педагогічній діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальних, творчих, дисциплінарних чи лідерських талантів.

Висновок. Отже, розбудова державності в Україні та шлях до євроінтеграції зумовили нові тенденції розвитку освіти. З’явилася гостра потреба суспільства в креативних, активних, обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених

громадянах. Обдарованість дитини, її здатність мислити, творити та навчатися сьогодні розглядається суспільством не лише як виняток, а як потенціал для майбутнього нашої країни. Тому питання обдарованості, креативності та інтелекту мають перерости в цілісну державну політику, спрямовану на належне стимулювання творчої праці фахівців та захист талантів. Створення умов, які забезпечували б виявлення та розвиток дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання, реалізацію їх потенціалу, має стати одним із пріоритетних суспільних завдань.

Проте, варто пам'ятати, що кожна дитина унікальна по-своєму. Вона приходить у цей світ, щоб створити своє життя, знайти себе: хтось здібний до музики, мистецтва, художньої творчості, хтось добре знає математику, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей - стільки і здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, її соціального оточення, сім'ї та закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Врахування у навчанні особливостей обдарованої дитини як чинник підвищення якості знань учнів // Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євроінтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи / За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук.-метод.праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 41-47
2. Сухомлинський В. О. Розумове виховання і всебічний розвиток дитини // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. Школа, 1976. – Т.1. – С.91 – 105
3. Ордонович Т. Організація роботи вчителя з обдарованими. дітьми в умовах навчально-виховного закладу. – 2013
4. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. – 276 с
5. Вдовенко В. В. Дитяча обдарованість: проблеми організації навчання // Науково-методичне забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах її модернізації. Науково-методичний вісник. – Кіровоград, 2006. – № 42. – С. 363 – 373.
6. Сущенко Т.І. Характерні особливості обдарованих дітей // Початкова школа. – 1994.– № 2. – С. 10-11.
7. Красноголов В. О. Методи навчання обдарованих дітей // Обдарована дитина. – 1999. – №5. – С. 18–25.
8. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. – Х.: Видавнича група «Основа», 2005. – 112 с.

Кетова О. В.,
Вчитель-методист початкових класів
Київської гімназії східних мов №1
albom-9999@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анот ація. У ст ат т і висвіт лено особливост і використ ання ігрових т ехнологій навчання на уроках у почат ковій школі, наведено приклади використ ання різноманіт них ігор для формування особливост ей особист ост і дит ини, адж е гра являєт ься своєрідною школою підгот овки до праці, а саме виробляє у здобувачів освіт и: сприт ніст ь, вит римку, акт ивніст ь, виявляє індивідуальні особливост і, інт елект уальні мож ливост і, нахили т а здібност і діт ей.

Ключові слова: технології навчання, ігрові технології навчання, гра, виховання, рухливі ігри, музично-дидактичні ігри,рольова гра.

Abstract. The article highlights the peculiarities of the use of game learning technologies in elementary school lessons, examples of the use of various games for the formation of a child's personality are given, because the game is a kind of school of training for work, namely, it produces in students: dexterity, endurance, activity, reveals individual characteristics, intellectual possibilities, illness and health of children.

Key words: learning technologies, games, learning technologies, learning, musical and didactic games, rolling games.

В даний час школа потребує такої організації своєї діяльності, яка забезпечила б розвиток індивідуальних здібностей і творчого ставлення до життя кожного учня, впровадження різних інноваційних навчальних програм, реалізацію принципу гуманного підходу до дітей та іншими словами, школа надзвичайно зацікавлена у знанні про особливості психічного розвитку кожної конкретної дитини. Саме освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Основним пріоритетом сучасної школи є розвиток креативної особистості. Незаперечним є той факт, що навчання у школі не має зводитись лише до оволодіння знаннями та уміннями, які будуть для дитини необхідними у повсякденному житті, навчальний процес повинен бути націлений на саморозвиток, самовиховання, внаслідок якого учень буде прагнути до нового, незвичного, цікавого, отримуючи при цьому задоволення від побаченого, почутого й пережитого. З огляду на це важливою сходинкою є початкова школа, в якій закладається фундамент для майбутнього розвитку духовного, морального, творчого, інтелектуального потенціалу особистості. Вагоме місце у

розв’язанні зазначених завдань посідають уроки на яких учні міркують, розкривають свої здібності для вирішення одного або іншого завдання, адже головна мета спрямовується на формування креативної особистості дитини, яка здатна сприймати й оцінювати гармонійне, прекрасне, довершене в середовищі, яке її оточує та прагне до реалізації власних творчих ідей.

Найважливішим завданням початкової школи є підготовка високоосвічених, творчих особистостей, які готові до постійного самовдосконалення та активної діяльності в швидкозмінних соціально-економічних умовах. Школярам потрібно дати найсучасніші знання й практичну підготовку, які б забезпечували більш продуктивне рішення різних життєвих проблем у майбутньому.

У наукову розробку проблеми формування ігрової технології навчання молодших школярів вагомий внесок зробили такі вчені: М. Анісімова, А. Артемова, А. Вербицький, Л. Виготський, Р. Гуревич, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Зіньківський, О. Кабанова, О. Леонтьєв, А. Лопатіна, Ж. Піаже, П. Підкасистий, С. Рубінштейн, В. Семенов та інші науковці. Однак питання використання ігор у Новій українській школі приділено недостатньо уваги та висвітлено в науково-педагогічній літературі.

Одним із видів інноваційних технологій є ігрові технології. Їх використання на уроках у початковій школі відповідає природним потребам дитини, адже за своєю природою гра – це найважливіша форма життєдіяльності дітей. У дитячому віці саме в грі відбувається вільний розвиток особистості. Можна говорити і про те, що гра є специфічною формою прояву активності та саморозвитку дитини.

У грі за власними правилами діти відчувають себе дійсно вільними і усвідомлюють власне життя як свій вибір. Можна говорити і про те, що гра є специфічною формою прояву активності та саморозвитку дитини. Гра в навчанні – це спосіб зробити серйозну роботу цікавою. Гра розвиває психологічну гнучкість, розкутість, комунікабельність, емоційно-вольовий вплив. Дитина має в грі право на помилку. Вона ж є засобом розвитку дитячої уяви, розвиває пізнавальні здібності, емоційний бік особистості, збагачує словниковий запас [1, с. 12–17].

Використання ігрових технологій у процесі навчання молодших школярів відповідає їхнім природним потребам, спрямоване на підвищення якості освіти, розвиток пізнавальної активності та творчої індивідуальності учнів. Завдяки ігровим формам занять вдається залучити навіть пасивних учнів до систематичної розумової праці, дати дитині відчути успіх, повірити в свої сили.

Особливість ігрових технологій полягає у створенні вчителем навчальних ситуацій, які допомагають учням початкових класів досягти успіху, вони

стимулюють потяг до знань, бажання пізнавати нове, відшукати способи розв'язування нестандартного завдання тощо. Саме під час ігрової діяльності учні молодших класів відчувають себе дійсно вільними, задовольняються їхні інтелектуальні та емоційні потреби. Щоб одна й та сама гра не набридла, через певний час необхідно щось змінювати, ускладнювати завдання, враховуючи засвоєний матеріал, індивідуальні особливості молодших школярів[6, с. 23-25].

Ми переконані, що однією з умов ефективного використання ігрових технологій у Новій українській школі є використання різних видів ігор в процесі навчання молодших школярів, що сприятиме урізноманітненню роботи вчителя, зацікавленню та заохоченню учнів вивчати навчальних матеріал.

На сьогоднішній час немає єдиного підходу до класифікації ігор. Г. Селевко пропонує класифікувати педагогічні ігри за декількома принципами: 1) Розподіл ігор по виду діяльності на фізичні (рухові), інтелектуальні (розумові), трудові, соціальні та психологічні. 2) За характером педагогічного процесу: навчальні, тренувальні, контролюючі, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні та інші [2, с. 6–11]. За характером ігрової методикою педагогічні ігри Г. Селевко поділяє на предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, ігри-драматизації.

Так О. Сорокіна, визначає класифікацію ігор за матеріалом та наголошує на їх спрямованості на навчання та пізнавальну діяльність. Проте авторка лише поверхово розкриває основи дидактичної гри: особливості ігрової діяльності дітей, ігрових завдань, ігрових дій і правил, організацію життя дітей, керівництво вихователя. О. Сорокіна виокремлює:

1) ігри-подорожі, які відображають реальні факти і події через незвичайне: просте – через загадкове, складне – через переборне, необхідне – через цікаве. Вони покликані посилити враження, надати пізнавального змісту, казкової незвичайності, звернути увагу дітей на те, що існує поряд, але вони цього не помічають. Це може бути подорож у намічене місце, подолання простору і часу, подорож думки, уяви тощо;

2) ігри-доручення, у яких ігрове завдання та ігрові дії ґрунтуються на пропозиції що-небудь зробити: «Збери у кошик усі іграшки червоного кольору», «Дістань із мішечка предмети круглої форми» та ін.;

3) ігри-припущення, у яких ігрове завдання виражене в назвах: «Що було б...?», «Що б я зробив, якби...?» та ін. Вони спонукають дітей до осмислення наступної дії, що потребує вміння зіставляти знання з обставинами або запропонованими умовами, встановлювати причинні зв'язки, активної роботи уяви;

4) ігри-загадки. Розвивають здатність до аналізу, узагальнення, формують уміння розмірковувати, робити висновки;

5) ігри-бесіди. Основою їх є спілкування вихователя з дітьми, дітей між собою, яке постає як ігрове навчання та ігрова діяльність. Цінність таких ігор полягає в активізації емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки, уяви дітей), у вихованні вміння слухати і чути питання вихователя, питання і відповіді дітей, уміння зосереджувати увагу на змісті розмови, висловлювати судження[2, с. 23-30].

Відповідно до характеру ігрових дій А. Аванесова дидактичні ігри поділяє на: 1) ігри-доручення, які ґрунтуються на інтересі дітей до дій з іграшками і предметами: підбирати, складати, роз'єднувати, з'єднувати, нанизувати тощо; 2) ігри з відшукуванням предметів, особливістю яких є несподівана поява і зникнення предметів; 3) ігри з відгадуванням загадок, які вибудовуються на з'ясуванні невідомого: «Впізнай», «Відгадай», «Що змінилось?»; 4) сюжетно-рольові дидактичні ігри, у яких передбачені ігрові дії полягають у відображенні різних життєвих ситуацій, у виконанні ролей (покупця, продавця, вовка, гусей та ін.); 5) ігри у фанти або в заборонений "штрафний" предмет (картинку). Вони пов'язані з цікавими для дітей ігровими моментами: скинути картку, утриматися, не сказати забороненого слова тощо [7].

Найпоширенішим видом ігор є дидактичні ігри, які є різновидом ігор з правилами, спеціально створюваних педагогічною школою з метою навчання і виховання дітей. Дидактичні ігри спрямовані на вирішення конкретних завдань у навчанні дітей, але в той же час у них з'являється виховне та розвиваюче вплив ігрової діяльності.

Наприклад, гра «Математичний струмок» допомагає вчителеві закріпити склад числа. Двоє учнів беруться за руки, утворюючи ворота, і тримають цифрову картку, наприклад, 8. Решта дітей (їх теж вісім) розходяться по класу. Потім кожний повинен знайти свою пару 7–1, 6–2, 5–3, 4–4. Вчитель подає сигнал: «Струмок до воріт!», – і діти парами проходять через ворота. «Ворота» пропускають тільки ті пари, котрі правильно склали задане число із двох менших, тобто склад числа [4].

Рухливі ігри є важливим засобом всебічного виховання дітей. Рухливі ігри задовольняють потребу організму дитини в русі, сприяють збагаченню її рухового досвіду. Так вчитель Копачівської ЗОШ №1 Київської області Л. Романенко використовує у своїй діяльності рухливі ігри, які є ефективним засобом комплексного вдосконалення фізичних якостей, які проявляються у дітей через рухові навички та вміння, а вони, у свою чергу, обумовлені достатнім рівнем їх розвитку, ігри з метою засобом активного відпочинку після розумової праці, ефективно впливають на діяльність серцево-судинної, дихальної, опорно-

рухової систем організму, збуджують апетит і сприяють міцному сну, наприклад, «Слухай сигнал», «Театр звірів», «Життя лісу», «Літає – не літає».

Однією з навчальних ігор для дітей є вікторина – це пізнавальна гра, яка складається з запитань і відповідей з різних категорій фінансової грамотності, поєднаних загальною темою. Так А. Салюк, вчитель-методист Київської ЗОШ №67 на уроці «Я досліджую світ» в 1 класі використала вікторину «Слова ввічливості» з метою формування в учнів навички культурного спілкування. А. Салюк підготувала такі запитання для вікторини:ці слова ми кажемо, побачивши когось зранку; так ми вітаємось вдень;зустрівшись із кимось ввечері, ми говоримо...;коли братик лягає спати, ми скажемо;яке чарівне слово треба сказати, коли щось просимо;що ти скажеш, коли тобі хтось допоміг;що треба сказати, якщо ненароком наступив комусь на ногу;а якщо ти запізнився на урок;як ви будете прощатися.

Розвивальні ігри потребують активного мислення та практичних умінь школярів. Так, Р. Гуцуляк, вчителька початкових класів Херсонської ЗОШ №19, використовує на уроках математики відому китайську гру «Танграм», що ще називають «Геометричним конструктором». Суть полягає в тому, щоб відтворити на площині силуети предметів за зразком або задумом. У процесі такої гри діти мають можливість закріпити знання про геометричний матеріал, геометричні фігури та їх властивості, вчаться аналізувати прості зображення, виділяти в них і в навколишніх предметах геометричні форми, розвивати просторові уявлення та елементи геометричного мислення.

Музично-дидактичні ігри – це навчальні матеріали, які дають змогу допомагати дітям в ігровій формі комплексно сприймати музичні твори, викликати у дітей зорову, слухову і рухову активність і тим самим розширювати їхнє сприймання музики у цілому. Ігри «Голосно-тихо», «Швидко-повільно», «Вгору-вниз», «Луна», «Дзеркало», «Веселі діалоги» та інші, доцільно проводити під час ознайомлення дітей з елементами музичної грамоти, організації процесу спостереження за розвитком музики, розширення емоційного, інтонаційного досвіду, лексичного запасу [3, с. 14].

Рольова гра – гра розважального характеру, в якій учасники приймають певні конкретні ролі та колективно створюють історію або слідують уже існуючій, у вигаданих ситуаціях діючи відповідно до своїх ролей. Так, вчителька Вінницької НВО № 9 Н. Данько пропонує широко використовувати рольові ігри. Виконуючи комплекс творчих завдань, учні перебувають у ролях художників, скульпторів, співаків, ляльководів, режисерів, декораторів, поетів, казкарів. Наприклад, на завдання Чарівниці Музики (вигадати свою мелодію про зиму або заспівати зимову пісеньку) діти виконують роль композиторів, співаків. Або ж, потрапивши до країни Літературного мистецтва, допомагають Гномику

Риторику дібрати риму до заданих слів, скласти свій маленький віршик про весну, придумати казочку про дружніх звіряток. Подорожуючи разом з Буратіно та Мальвіною країною Театрального мистецтва, учні втілюють ролі справжніх акторів та ляльководів. Кожен з учнів має змогу спробувати себе в цих ролях, причому в процесі гри дитина відчуває себе комфортно, не боїться розкритися [8, с. 10].

Урізноманітнення видів ігор у навчанні школярів мають значні можливості для того, щоб розвивати і навчати дітей через ігровий задум до навчання того чи іншого навчального предмету, адже функціонально всі види ігор зорієнтовані на це. На уроках вчитель може провести різні види ігор, що дасть можливість дізнатися, наскільки діти зуміли вивчити матеріал; використати проблемні запитання, що забезпечують розвиток інтересу до пошуку рішень, допитливості; запропонувати спеціальну педагогічну ситуацію, яку можна вирішити за допомогою гри, що забезпечить підготовку до майбутніх життєвих ситуацій. Подальші досліджень потребують вирішення проблеми: використання різних ігор на уроках, а також кращого запам’ятовування дітьми матеріалу за допомогою гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Київ: Томіріс, 124 с. URL: https://skylots.org/6485550923/ Artemova-LV-Vchisya-grayuchis(дата звернення 17.12.2020 р.).
2. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: посібн. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2004. 94 с.
3. Емельянова, В. Сучасне звучання педагогіки К. Ушинського у вихованні дитини. Психолог дошкілля. 2013. Січ. № 3. С. 11-16.
4. Микитинська М. Х., Мацько Н. Д.: Математичні ігри в 1-4 класах. Київ. 2007, 37 с.
5. Ноздрова О. Дидактичні ігри як засіб вирівнювання індивідуально-пізнавальних розбіжностей дітей 6-7 років. Початкова школа. 2007. № 5. 105 с. URL: https://smekni.com/a/174177-11/gra-yak-zasb-pdvishchennya-efektivnost-navchalnogo-protsesu-11/ (дата звернення 15.12.2020 р.).
6. Пузань Ю. В Застосування ігрових технологій на уроках у Новій українській школі.2019.95с.URL:https://www.researchgate.net/publication/336299890_ZASTOSUVANNA_IGROVIH_TEHNOLOGIJ_NA_UROKAH_U_NOVIJ_UKRAINSKIJ_SKOLI (дата звернення 20.12.2020 р.).
7. Рома О. Гра по новому, навчання по-іншому: методичний посібник. Київ : The LEGO Foundation, 2018. С. 44-63. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf (дата звернення 10.12.2020 р.).
8. Топчій Г. С. Ігрові педагогічні технології як умова професійного саморозвитку майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, Україна. 2011. С. 7-18.

Кизименко О. М.,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель української мови і літератури
Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 142
Харківської міської ради Харківської області
domanovskaia@ukr.net

ОСВІТНІЙ БЛОГ – ПОМІЧНИК У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті розкрито важливість ведення освітнього блогу під час роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: блог, освітній блог, учительський блог, обдарованість, обдаровані діти.

Обдаровані діти – це діти, які виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Вони виявляють себе найбільш яскраво в таких сферах діяльності: інтелектуальній, академічних досягнень, творчості, комунікаціях та лідерстві, в різних видах діяльності і руховій сфері.

Усі учнівські здібності та задатки розвиваються та реалізуються при умові сприятливого зовнішнього середовища і сукупності внутрішніх потенціалів. Тому варто визначати обдаровану дитину як таку, що відрізняється від однолітків здібностями, або має внутрішні передумови для високих досягнень, в тому або іншому виді діяльності.

Обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а й сплав її особистісних якостей. Розвиток і виховання обдарованих дітей вирішує проблему формування творчого потенціалу суспільства. Виховати з обдарованої дитини особистість, адаптовану до складностей сучасного життя, досить важко. У розвитку творчих можливостей учнів велике значення має випереджальний характер навчання й виховання.

Організація роботи з обдарованими учнями є досить актуальною в сучасній українській школі. Кожна дитина від природи наділена конкретними здібностями. Щоб ці здібності розкрилися протягом життя і дитина мала змогу їх реалізувати на користь собі і суспільству, необхідно допомогти їй відшукати в собі найкраще і створити умови для самовдосконалення. Дуже важливо, щоб вона була здатна до безупинного саморозвитку. Розширення кругозору, пошук нових знань, розвиток умінь самостійного здобуття інформації стали нагальною потребою сучасності.

Одне з найважливіших завдань педагога – обрати педагогічні стратегії, що дадуть можливість розкрити обдарованість дитини, забезпечать здатність учня ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, продуктивно розв’язувати в

повсякденному житті реальні проблеми. Для ефективного розвитку обдарованості учнів необхідно створювати умови для пізнавальної активності і внутрішньої мотивації, в яких кожна особистість може повною мірою реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал.

Наше сьогодення та майбутнє – це життя та праця в новому цифровому суспільстві, у якому володіння ІКТ є запорукою успіху. Перед учителем регулярно постає питання: як зацікавити учнів темою, як краще пояснити матеріал, якими способами розвивати навички учнів, як зробити навчання ефективним. Раніше учні озброювалися лише системою знань, умінь і навичок, зараз – повинні бути підготовлені до життєдіяльності, здатні активно і творчо працювати, діяти, саморозвиватися. Для покращення якості знань учнів час вимагає пошуків нових шляхів навчання.

Актуальність досвіду полягає у новій формі організації освітнього середовища на уроках української мови та літератури, враховуючи індивідуальні потреби кожного учня шляхом поєднання онлайн та офлайн навчання. У зв'язку з розвитком системи дистанційного та змішаного навчання важливість ведення вчительських блогів збільшилася в десятки разів. Їх використання в освітній діяльності надає учасникам спілкування низку переваг та відкриває безліч цікавих можливостей, створює максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб'єктів освітнього процесу.

Блог – засіб формування іміджу педагога, своєрідний персональний бренд. Ведення блогу забезпечує активну освіту й самоосвіту вчителя, спілкування із батьками та колегами. Це сучасна платформа для популяризації дитячих досягнень та результатів власної професійної діяльності. Спілкування між учасниками освітнього процесу необхідне для успіху під час очного, дистанційного чи змішаного навчання.

Під час дистанційного та змішаного навчання блог, безперечно, може стати надійним помічником. Він формує та підвищує інформаційно-комунікативні компетентності вчителя й учнів, адже він виконує безліч функцій: дидактичну, загальнокультурну, соціальну, науково-методичну тощо. Також, безумовно, блог став помічником у роботі з обдарованими дітьми.

Ведучи впродовж 5 років блог (http://oksanakuzumenko.blogspot.com), зрозуміла, що цей процес розширює кругозір, безперервно удосконалює інформаційно-комунікативну та предметну компетентності. Блог створений для надання практичної допомоги учням та батькам, методичної допомоги однодумцям-колегам та обміну досвідом і корисною інформацією з усіма шанувальниками української словесності.

Визначила для себе основні розділи, працюючи над структурою блогу: «Головна сторінка», «Мої досягнення», «Друковані роботи», «Учням»,

«Учителям», «Батькам», «Робота з обдарованими дітьми», «Корисні посилання», «Національно-патріотичне виховання», «Готуємося до ЗНО», «Статті, розробки уроків» тощо. У блозі розміщено власні методичні розробки уроків та заходів; дидактичні матеріали для учнів, вправи різного характеру – від тренувальних до творчих, тести; матеріали для підготовки учнів до участі в різних видах змагань, ЗНО тощо. Все це стає миттєво доступним з моменту розміщення матеріалу на сторінках блогу.

За допомогою блогу підвищую свою інформаційно-комунікативну компетентність, намагаюся оволодіти відповідними вміннями й навичками використання нового освітнього середовища. Ведення блогу надало можливість зробити процес навчання цікавішим, в учнів пожвавився інтерес до предметів. Використання блогу відкрило нові можливості для роботи в класі і за його межами. Отримала можливість презентувати власний досвід серед професійної мережної педагогічної спільноти.

Враховуючи великий інтерес учнів до мережі Інтерент, використання блога є додатковим стимулом до вивчення предмету. Можливість використання мультимедійних засобів (навчальних презентацій, відео з мови та літератури), гіпермедійних засобів (посилання на інші онлайн-ресурси) і мережної взаємодії учасників освітнього процесу розширило творчий потенціал учнів.

У майбутньому буду продовжувати використовувати блог, наповнюватиму його корисними і цікавими матеріалами, намагатимуся розвивати і підвищувати свою професійну компетентність, самовдосконалюватися та самореалізуватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2013. – Випуск 7. – 383 с.
2. https://sites.google.com/site/blogitaiehvikoristanna1/home/blog
3. http://oksanakuzumenko.blogspot.com/

Кісарова Лілія Володимирівна,
Педагог-організатор Червонослобідського закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів №2 Червонослобідської сільської ради Черкаської області,
lilyabereznyak@gmail.com

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення освіти.

Обдарованість, суспільство, творчість, освіта, особистість, учитель, здібності, громадянин.

The problem of giftedness is becoming more and more relevant nowadays. First of all it is related to society's need for extraordinary creative personalities. Early detection, education and upbringing of gifted and talented children is one of the main tasks of improving education.

Giftedness, society, creativity, education, personality, teacher, abilities, citizen.

Обдарована молодь – це звичайні діти, щирі, добрі, усміхнені й веселі. З-поміж решти однолітків вони виділяються високим розумовим розвитком, виявляють себе найбільш яскраво в інтелектуальній сфері, академічних досягненнях, творчості, комунікації, лідерстві та різних видах діяльності.

Існує думка, що не талановитих і необдарованих дітей не буває. Єдине, щоб у ранньому дитинстві не всі батьки можуть, вміють чи хочуть побачити ось ті перші кроки, перші вподобання і захоплення, які проявляють діти. Як такого конкретного тлумачення – обдарованість чи талановиті діти, його нема. Воно умовне, оскільки багато джерел, багато дослідників, які займалися вивченням цього феномену людини, прийшли до більш-менш єдиної думки, що обдарованість – це внутрішні ресурси дитини, в яких вона може виражати трішки більші знання, вміння, навички аніж його ровесники. Коли ми помічаємо таку дитину, бажано відразу придумати мотивацію батькам, тому що незважаючи на те, що ми всі з народження маємо певні звички, навички, вподобання, - без праці та супроводу батьків, без додаткових цікавих моментів, дослідницьких спостережень, дослідів, не можна обійтися без допомоги дорослих.

Талановиті та обдаровані діти – це гордість України, тому важливо не просто своєчасно розгледіти талант, а й всіляко його підтримувати. Кілька років поспіль, діти нашого закладу стають переможцями, призерами предметних олімпіад, переможцями Всеукраїнських та Міжнародних інтелектуальних та творчих конкурсів, спортивних змагань. Діти активно беруть участь у роботі Малої Академії Наук, вони на високому рівні захищають свої наукові роботи. Це учні, які характеризуються порівняно високим рівнем мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, добрими навичками самоконтролю у навчальній діяльності, великою працездатністю. Їм притаманна неординарність, свобода висловлювання думки, багатство уяви, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, бажання працювати з новими техніками та новітніми комп'ютерними технологіями. Вчителі всіляко допомагають своїм учням та підтримують їх, і це дає свої результати.

Кожна обдарована дитина – завжди виділяється своєї креативністю, яскравістю іноді видатними досягненнями у тому чи іншому виду діяльності.

Обдарована дитина – це індивідуальність, яка потребує свого особливого підходу. Для того, щоб сприяти самореалізації та розвивати в дитині той чи інший напрям, потрібно організувати освітнє середовище, яке буде виходити за межі навчання та інтересів освітньої програми. Створити так звані умови для розвитку творчого потенціалу. З обдарованими дітьми потрібно впроваджувати нові засоби навчання, розвивати критичне мислення, розроблювати інноваційні умови для вивчення іноземних мов, використовувати сучасні педагогічні концепції і т. д.

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції розвитку освіти. З'являється нагальна потреба суспільства у обдарованих, творчих, духовних та інтелектуально розвинених громадянах. Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя та знайти себе: хтось пише вірші, хтось здібний до мистецтва, точних наук, музики, хтось гарно співає. Скільки дітей – стільки ж талантів, які залежать не тільки від психологічних та фізіологічних особливостей людини, а й від соціального оточення , сім'ї та школи. Дитяча обдарованість традиційно займає одне з провідних місць серед найбільш цікавих і загадкових явищ природи.

Основним завданням роботи з обдарованою молоддю є:

- Розвиток творчих здібностей школяра;
- Забезпечення умов для реалізації особистості учня;
- Стимулювання та мотивація самореалізації дитини;
- Безперервний пошук ефективних форм роботи, методів, прийомів з учнями, які мають високий рівень мотивації;
- Ознайомлення досвіду роботи з обдарованими учнями в ОТГ, містах, районі;
- Співпраця з батьками, вчителями та ВНЗ;

Завданням закладу освіти є підтримка та розвиток творчих здібностей обдарованої дитини, підготовка бази, щоб всі ці ідеї втілилися в життя. А виявляти таких дітей потрібно ще з початкової школи. Творчість дітей виявляється завдяки креативній педагогіці.

Щоб виявити й розвинути талановиту молодь, потрібно забезпечити складові, що сприяють різноплановій практичній роботі з учнями: крім предметних олімпіад, різних конкурсів.

Як показує практика, під час підготовки школярів до інтелектуальних змагань, з одного боку, підвищується динаміка пізнавальної активності та креативності обдарованих учнів, а з іншого – рівень професійної компетентності вчителів щодо розвитку творчої особистості школярів.

Розвиток обдарованості учня залежить від професійного рівня вчителя та використання методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які будуть розвивати творчу, інтелектуальну, лідерську та предметну обдарованість.

У новій політичній ситуації, яка склалася в Україні, можна простежити дві тенденції, які домінують: по-перше, відродження національної свідомості, української культури й мови, виховання громадянина України; по-друге, прагнення до інтеграції у світове, європейське співтовариство. Процеси перебудови в Україні обумовили нові тенденції в розвитку освіти.

Потреба суспільства у творчих, діяльних та обдарованих, інтелектуально розвинених громадянах, оновлення національної свідомості, відродження духовності викликали необхідність появи нових концепцій шкіл. Загальна інтелектуальна обдарованість викликає найбільший і цілком зрозумілий інтерес у нашій країні. Іноді цих дітей ми називаємо коротко – обдаровані діти.

Обдарованість дитини…Що це таке? Можливо, це своєрідна іскра, яку треба відшукати в її душі й допомогти не тільки не згаснути, а спалахнути полум’ям. Тому кожен учитель часто запитує себе: «Як знайти та визначити обдарованість?». Адже через свою зайнятість, брак інформації та методичної підтримки він обмежений у виборі інструментарію, який допоміг би дати відповідь на це запитання.

Обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Робота з обдарованими дітьми потребує спеціального підходу та включає в себе багато етапів.

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, слід пам’ятати слова В. О. Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, – ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога. Іншими словами – потрібно вміти любити дітей».

ЛІТЕРАТУРА

1. Підготовка педагогічних та керівних кадрів до роботи з обдарованими учнями: система роботи методичної служби району : тематичний збірник праць / упоряд. А. А. Волосюк; за заг. редакцією О. Є. Кузьмін. – Рівне : РОІППО, 2014.
2. Денисюк Л. Б., Журіна О. П. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми та вправи для розвитку творчих здібностей. – Луцьк: ВНУ, 2002
3. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. – Х.: Вид. група «Основа», 2008.
4. Таїна обдарованості : практико-зорієнтований збірник на допомогу тим, хто працює із обдарованими дітьми / укладач Заболотний О.В.; за заг. ред. Клокар Н.І. – Біла Церква: КОІПОПК, 2005.

Коваль М. М.,
Вчитель-методист, Криворізька гімназія №72,
marycoval.2010@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті узагальнено сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» та її структуру. На основі проведено аналізу встановлено, що проєктна діяльність учнів молодшого шкільного віку одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, .трактується як інтегративна характеристика особистості школяра, що є системоутворювальною у його структурі.

Ключові слова: обдарована дитина, соціальна компетентність, проєктна діяльність, ключові компетентності.

Annotation. The article summarizes the essence of the concept of "social competence of a junior high school student" and its structure. On the basis of the analysis, it was established that the project activity of primary school students is one of the most promising components of the educational process, because it creates conditions for creative self-development and self-realization of students, forms all the necessary life competencies, is interpreted as an integrative characteristic of the student's personality, which is system-forming in its structure.

Keywords: gifted child, social competence, project activity, project activity

На сьогоднішній день школи зіткнулися з тим, що певна частина учнів початкових класів вимушені були полишити Україну і продовжити навчання в закордонних школах. Звичайно, в європейській системі освіти є свої «за і проти», але головною перевагою, батьки називають досягнення кожного учня, його успіхи та перемоги, більше можливостей для саморозвитку та самореалізації.

Сучасна освіта в Україні, а саме Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті.

Концепція НУШ має на меті розкрити потенціал кожної дитини та надалі допомогти успішно реалізувати себе у житті.

Глобальні соціально-економічні перетворення у нашому суспільстві виявили потребу в людях творчих, активних, неординарно мислячих, які здатні нестандартно вирішувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу ситуації формулювати нові перспективні задачі.

Проблема раннього виявлення та навчання обдарованих учнів пріоритетна в сучасній освіті. Від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. На сучасному етапі розбудови освіти можна спостерігати

підвищений інтерес до проблем обдарованості, її виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, проблемам підготовки педагогів до роботи з ними.

І саме проєктна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєктів. Основою методу проектів є розвиток критичного мислення, пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Цей метод завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом певного відрізка часу. Цей підхід органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Метод проектів завжди припускає розв'язування деякої проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей.

В. М. Шахрай. [13, с. 60], називає поняття соціальної компетентності, особистісно цілим інтегрованим утворенням, сукупністю соціальних знань, умінь та навичок, що забезпечують результативну взаємодію людини з суспільством, шляхом засвоєння основних соціальних ролей

Участь у проектній діяльності ставить дітей і дорослих у позицію господаря життя, тобто проектування виступає як принципово інша суб'єктна, а не об'єктна форма участі в соціальній діяльності. Проєктування — це специфічний індивідуально-творчий процес, який вимагає від кожного оригінальних нових рішень і в той же час це процес колективної творчості.

На думку дослідників (Barron & Darling-Hammond, 2008; Thomas, 2000), навчання на основі проекту передбачає таке:

- учні застосовують знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі;

- підвищується рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи;

- вчителі виконують ролі тренерів та фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії;

- часто учні працюють в парах або групах.

Чому проєктне навчання?

Саме проєктна діяльність соціалізує обдарованих учнів, залучає їх до співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети (Barron, 2003)

Відомо, що навчання – це соціальна активність, яка відбувається в межах учнівських груп, культури та минулого досвіду, через проектне навчання учні мають можливість використовувати не лише знання з окремих навчальних дисциплін, а й інтегрувати, використовувати міждисциплінарні зв'язки, що виходять за межі програми одного конкретного предмету. Захист проєкту передбачає розвиток вміння вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до ролі в навчальній команді й разом інтерпретувати результати своєї діяльності, тобто співпрацювати, що і є ознакою соціалізації.

Традиційна система уроку давала вчителю обмежені можливості для розвиватку вроджених здібностей дитини,

Процес навчання відбувається природним шляхом, підсвідомо,бо на меті немає – вивчити, а виконавши певні завдання, отримати результат, що дійсно мотивує дітей.

"Проєктна наука – це захопливий спосіб вивчати навколишній світ, утворити соціальні зв'язки та зосереджуючи увагу на основних ідеях разом із практикою та перехресними поняттями, класні кімнати стають навчальними середовищами, де викладачі й студенти беруть участь у моделюванні та проведенні досліджень, формуванні та обговоренні гіпотез, що підтверджуються доказами й міркуваннями" (Krajcik, 2015).

Переваги проєктного навчання

Для учнів:

- традиційна аудиторія перетворюється у відкритий навчальний простір, в якому учні рухаються у власному темпі;
- у процесі виконання проекту виникає потреба в самонавчанні та самовдосконаленні;
- навчання на основі запам'ятовування та повторення переходить до інтеграції, відкриття та презентації набутих знань;
- учні мають можливість проходити всі етапи "виробництва": від ідеї, створення моделі майбутнього продукту до його реалізації.

Для вчителів:

- надає вчителям можливість вибудувати позитивну історію стосунків з учнями за нових умов;
- підібрати учням ролі, підкресливши їхні індивідуальність і природні таланти.

Таким чином, проєктування може стати засобом соціального й інтелектуально-творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти (учнів, педагогів, батьків), а в більш вузькому розумінні — засобом розвитку проєктних здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» № 3491-д від 04.04.2016

2. Розпорядження Кабінету Міністрів від 14.12.2016 р. № 988-р "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року"
3. Розпорядження від 13 грудня 2017 р. № 903-р Київ Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики в умовах реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»
4. Державний стандарт початкової освіти
5. «Нова українська школа». Порадник для вчителя. Розділ 1. Огляд концепції Нової української школи. 24.10.2016
6. Глосарій термінів у Законі України "Про освіту"
7. «Нова українська школа»/Освіта України, 10 квітня 2017 р. – с. 5.
8. Методичні рекомендації щодо створення освітнього середовища в перших класах Нової української школи
9. «Практика управління закладом освіти» № 12, 2020 рік. Як школам «жити» за новим Держстандартом базавої середньої освіти: роз'яснює МОН.
10. Практична філософія і Нова українська школа: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2019 р., С. О. Сисоєва, м. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2019. — 168 с.
11. Освітня політика. В. Бахрушин, професор, академік АН вищої школи України.
12. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник / І. О. Ніколаєску. – Черкаси : ОІПОПП, 2014. – 76 с.
13. Шахрай В.М.Теоретико-методичні засади формування соціальної компетентності учнів:дис. …д-ра пед.наук. Київ.2016.534с.
14. Katz L. G. & McClellan D. E. Fostering children's social competence: The teacher's role. / L. G. Katz & D. E. McClellan. Association for the Education of Young Children. – Washington, DC : National, 1997.

Ковальов О. Г.,
м.н.с. відділу філософсько-методологічних проблем розвитку людини ІОД НАПН України

ОБДАРОВАНІСТЬ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сьогодні людство живе у просторі дигітальної, або цифрової культури життєдіяльності і спілкування. В ній обдарованість і талант одержують нові визначення і параметри. Обдарована людина завжди була в центрі уваги суспільства. Вона підтримувала цей статус знанням і розумною діяльністю.

Віра в силу освіченого розуму сформована, як відомо, філософською думкою епохи Просвітництва. Вона ґрунтувалася на досягненнях науки того періоду, яка довела розумне облаштування природи. На цій підставі філософами-

просвітителями було поставлено завдання закласти такі основи моралі, науки і релігії, які б відповідали властивому людині розуму, який повинен вибудувати за аналогією природи розумно облаштоване суспільство.

Вона, ця віра, залишається такою і сьогодні, концептуалізуючись у відому дихотомію: «вчення – світло, невігластво – темрява». Але віра ніколи не дана людині готовою, завершеною, остаточною. Віра парадоксальна, вона повинна збуджувати, тривожити розум, а не вселяти спокій і незворушність. Один із парадоксів віри в тому, що вона не гарантує впевненості, а тільки відкриває шляхи до самої себе, неповторної і різної, породжуючи сумніви і тривогу. Так само віра в силу розуму, освіченість повинна виходити з їх неоднозначності, в якій поєднується і позитив, і негатив.

Загальна система освіти, яка орієнтована на досягнення певного позитиву – творчої, професійної, знаючої, конкурентоздатної і т. д. людини, разом з тим повинна враховувати постійні девіації (відхилення) на цьому шляху. Насамперед, цифрове суспільство формує нові вимоги до характеристики творчості і обдарованості. Фактом стала поява дигітальної людини, яка спілкується зі світом в основному через екран планшета чи смартфона. Чи потрібні в цій ситуації обдаровані діти? І які вони повинні бути сьогодні, щоб суспільство було спроможним підтримувати свою життєдіяльність?

Ми живемо в епоху, яка цінує тих, хто досяг успіху. Причому не лише у спорті, політиці, бізнесі, науковій діяльності. Важливо показати, що ти зробив: запропонував нову ідею, сконструював новий апарат для удосконалення тих чи інших механізмів тощо. Саме це допомагає досягнути певного статусу, зайняти відповідну «нішу» в суспільстві. Творчість, атрибут обдарованості, є одним з головних принципів сучасного життя. Але для цього потрібно вчити і знати закони фізики, теорію відносності Ейнштейна, шукати аргументи на користь впровадження штучного інтелекту, систему сучасних цивілізаційних цінностей.

В такій ситуації постає питання: для чого вчитися? В умовах аграрного суспільства, суперечності між містом і селом відповідь була проста: вийти «в люди». В індустріальну епоху вища освіта стала індульгенцією для переходу до іншої соціальної страти – інтелігенції, адміністрації тощо. Традиційно життя було розділене на дві взаємодоповнюючі частини: перший період – навчання, за яким, в другому періоді, йшла робота за одержаними знаннями, інформацією та фаховим вмінням. Але сьогодні, коли людство вступило в «суспільство знань», коли трансформуються базові структури життя, поглиблюючи його розривність, ця модель явно застаріла. В динаміці сучасних змін, якщо людина зберігає свою стабільну ідентичність, погляди на світ, минулу систему знань, то їй гарантовано залишитися відсталим «ретродиваком». Якщо людина хоче залишитися відповідним викликам часу в економічному, культурному, соціальному сенсі,

потрібно постійно вчитися, шукати нові ідеї і смисли, переробляти себе, навіть у зрілому віці.

Отже, для реалізації талантів і вмінь потрібно вчити не лише для одержання знань, а вчитися бути сучасним, що передбачає своєрідність, унікальність, самостійність, які повинні стати нормою. Саме тому батьки і учні шукають нові школи, ліцеї, їдуть вчитися за кордон, розповсюджується приватна освіта, а навчальні заклади пропонують нові спеціальності, професії, навчальні програми, факультативи тощо. Всі зрозуміли, що майбутнє – це не те, що буде потім, не скоро, воно вже наступило, прийшло, і ми дедалі більше змушені мати справу з надрозумними комп'ютерами, «штучним інтелектом», біотехнологіями і нанотехнологіями. Причому вони можуть маніпулювати емоціями і знаннями з надприродною точністю, ставлять перед необхідністю постійно змінювати свою професію, яка взагалі може стати непотрібною. Як варто діяти в ситуації величезного обсягу інформації, яку важко сприйняти й проаналізувати? Щоб вижити в такому світі, досягнути певного комфорту, потрібна висока інтелектуальна «гнучкість», вміння оперувати резервами знань, володіти не надуманими, утопічними, а реальними компетенціями.

З точки зору філософії існує три виміри часу буття людини: минуле, теперішнє і майбутнє. Минуле виступає як «фактичність»; сьогодення – як «залежність від речей»; майбутнє – як «проект», який визначає наші життєві плани, енергію діяльності. В цьому аспекті плин часу життя йде не від минулого до майбутнього, а навпаки. Все найбільш важливе в людини попереду, а не в минулому, яке вже відбулося. А майбутнє належить тим, хто зуміє поєднати непоєднуване, знаходити нові смисли і, таким чином, адаптуватися до «безжальних» викликів все ще не пізнаної природи і непередбачуваного розвитку цивілізації. Іншими словами, все життя людини залежить від того, ким вона хоче стати і чого хоче досягти. На основі цього відбувається вибір професії, системи знань, навчальної програми, факультету, мети життя тощо. Потрібно вчити не тільки тому, що було раніше, напрацьоване мудрими попередниками, але й можливим сценаріям майбутнього, в якому прийдеться жити. Головне в навчанні – не показувати лише «правду» життя, тим більше, що цих «правд» величезна кількість, а створювати новий світ або «переформатовувати» старий. Для цього потрібні не просто знання, а вміння його використовувати. Адже невміння керувати економікою і технологіями відбувається не від недоліку знань, а відсутності тих людей, які можуть на основі знань і в кризові, і в антикризові часи вирішувати проблеми [2].

В наш час компетентний фахівець той, хто вибирає знання «корисні», потрібні. «Багато знання розуму не навчає», – говорив давньогрецький філософ Геракліт. Термін «корисні знання» використав лауреат Нобелівської премії,

виходець з України, Саймон Кузнець в 1965 році, які з його точки зору є джерелом економічного зростання. Ключовий феномен сучасної епохи полягає в колосальній кількості знань, якими володіє людство. Нові знання, набуті за останні триста років, привели до безлічі соціальних конфліктів і страждань, але в той же час завдяки своїй корисності забезпечили нам величезне багатство і безпеку. Вони змінили структуру економічних підприємств, техніку і технології, культуру, домогосподарство, зовнішній вид людей, їх відчуття і тривалість життя, можливості відпочинку і розуміння смислу життя.

Джерела добробуту XX століття лежать в промислових революціях XIX століття, а вони відбулися завдяки інтелектуальним змінам, які принесла епоха Просвітництва. Відповідно досягнення XXI століття є результатом колосальних досягнень науки, технологій і знання XX століття, які обумовили становлення інформаційного суспільства. В створенні світу, в якому «корисні знання» використовувалися з такою рішучістю і цілеспрямованістю, яких не знало жодне суспільство, і полягає унікальний західний підхід, який породив сучасний матеріальний і культурний світ. Саме ці «корисні знання» відкрили шлях до процвітання. Ті країни, які пішли по цьому шляху, приєднались до багатства і комфорту, які перевершують уяву. В кінцевому рахунку прагнення до цих благ перетворилося в інтенсивні перегони, хоча вони і не торкнулися всіх. І хоча навіть сьогодні опір і обережність перед технікою і технологіями великі, але сучасний світ інституційно влаштований так, що навіть ті, хто заперечує сучасну техніку або нездатні її освоїти, врешті-решт будуть змушені піти по цьому шляху [1].

Проблема «для чого вчитися» ставить ряд інших проблем: «Як вчитися?», «Де вчитися?», «Скільки це коштує?», «Який повинен бути результат навчання?», «Які знання потрібні для майбутнього, яке вже з нами?». І чи не найголовніше: «Хто повинен вчити»? Якщо вихователь сам повинен бути вихований, то викладач, який готує компетентного учня, студента, фахівця, сам повинен бути компетентним. Інструкціями, правилами, методичними вказівками нову освітню систему не побудуємо. І не здійснимо реалізацію талантів обдарованих дітей. А без них не буде по-справжньому процвітаючої України. А вона повинна і буде такою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мокир Дж. Дары Афины /Дж. Мокир – М.: Изд-во Института Гайдара, 2012. – 408 с.
2. Спиваковский В.М. Образовательный взрыв / В.М.Спиваковский. – К.: Гранд, 2011. – 436 с.

Ковальчук Н. А.,
вчитель хімії, біології та екології, етики
ОЗО «Калинівського академічного ліцею-освітнього центру
nadinbio@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТЕМИ

Анотація. Стаття присвячена темі партнерства ЗЗСО та ЗВО. Розглянуто важливість такої співпраці. Увага привертається до недостатньої роботи науковців з учнями старшої школи на практиці під час навчання, як з майбутніми абітурієнтами. Проведено аналіз форматів роботи між ЗЗСО і ЗВО. Висвітлено проблеми, які потребують вирішення для реалізації роботи науковців на базі ЗЗСО. Розглянуто практичну значущість висвітленої теми дослідження в контексті розвитку обдарованості дітей.

Ключові слова: ЗВО (заклад вищої освіти), ЗЗСО (заклад загальної середньої освіти), вчителі, науковці, співпраця закладів, компетентність, система освіти, обдаровані діти.

Abstract. The article is devoted to the topic of the partnership of ZZSO and ZVO. The importance of such cooperation is considered. Attention is drawn to the insufficient work of scientists with high school students in practice during their studies, as well as with future entrants. An analysis of the work formats between ZZSO and ZVO was carried out. The problems that need to be solved in order to implement the work of scientists based on ZZSO are highlighted. The practical significance of the highlighted research topic in the context of the development of children's giftedness is considered.

Keywords: ZVO (institution of higher education), ZZSO (institution of general secondary education), teachers, scientists, cooperation of institutions, competence, education system, gifted children.

Сьогодні, як ніколи, кожен учасник освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти потребує координаторів чи наставників з глобальним типом мислення. Адже вимоги, які ставить сучасний світ, чітко дають зрозуміти, що випускник школи – універсальний солдат, який має вміти мислити, щоб не опинитися за бортом у результаті жорсткої конкуренції на глобальному рівні.

Звісно, на роль наставників для підростаючого покоління, можуть претендувати дві категорії людей у нашому суспільстві: або науковці, або духовенство. Але в цьому дослідженні ми акцентуємо увагу на практичній значущості співпраці ЗЗСО та ЗВО.

Саме науковці, мають той потенціал, який змотивує учнів, їх батьків, вчителів та адміністрацію закладу до процесу пізнання науки і світу через глобальне мислення.

В останні роки, у педагогічних дослідженнях значного поширення набули розвідки, пов'язані зі створенням найоптимальніших методів, засобів і форм

організації навчання. Але наш обов'язок полягає не в косметичному ремонті освітньої моделі, винайденої 1893-го. Сьогодні ми маємо реальний шанс і зобов'язання перед молодшим поколінням цілковито змінити наші школи і дати дітям освіту, завдяки якій вони процвітатимуть у світі, що цінує їхні навички та потенціал, а не загальну ерудицію. Звідси випливає, що спосіб перевірки знань за допомогою ЗНО чи НМТ, має свої недоліки, про які писав свого часу М. М. Фіцула (тестова перевірка знань). Тому, ми пропонуємо можливість учням старшої школи на практиці бути почутими науковцями, які б ще до вступу у ВНЗ розгледіли б і оцінили б той потенціал, який є в першу чергу в обдарованих дітях. Саме обдаровані учні, бажають ситуацію «виклик» для досліджень. Ніхто, як науковець, не зможе компетентно оцінити такий вид роботи.

Як показало дослідження, співпраця вищої і середньої школи насправді існує. Але хочемо звернути увагу на той спосіб взаємодії, який є і спосіб, який хотілося б використовувати у навчальному процесі.

У дослідженнях вітчизняних вчених, методистів і педагогів, відстежується проставлений акцент лише на взаємодії середньої та вищої школи у форматі: 1) масових заходів, що проводяться з профорієнтації (дні відкритих дверей, олімпіади на базі ВНЗ, літні школи); 2) науково-методичної роботи (на практиці - семінари, круглі столи); 3) підготовки обдарованих дітей до захисту робіт МАН або інших видів дослідження представниками Вищої школи на базі ВНЗ.

Аналіз стану методичної роботи ЗЗСО і ЗВО вказує на недостатній рівень розробки проблеми плідної співпраці науковців та педагогів середньої школи. Як показує практика, така співпраця присвячена або формальному спілкуванню, або лише у вигляді консультацій різних проєктів. Насправді у середній школі не вистачає активної участі науковців у навчальному процесі. Ми вважаємо, розв'язати цю проблему можна і треба за трьома напрямками руху: 1). Шляхом глибокого аналізу методичної роботи такої взаємодії; 2). Аналізом практики, яка існує в середній школі; 3). Співпраці з аналітичними центрами, які б готували результати соцопитувань (науковців, вчителів, адміністрації шкіл, учнів та їх батьків) по цій темі. І лише тоді, політики, які несуть відповідальність за якість освіти в нашій державі, будуть тонко вловлювати настрій суспільства. Цей настрій має нести ідею перспективного розвитку науки і взаємодії вищої та середньої школи, як один із найважливіших індикаторів траєкторії руху, яка була обрана для створення якісної освіти.

Ми бачимо, що освіта має локальний характер, адже практика, яка втілюється у життя одного закладу, може бути перейнята іншими. Тому варто спробувати, щоб викладачі ЗВО проводили заняття з учнями старшої школи. Наприклад, в опорних закладах освіти. Адже багато національних проєктів втілюється на їх базі. Тим паче, держава забезпечила такі заклади новітніми

засобами навчання. Учням та науковцям, не потрібно було б постійно залишати школу чи ліцей для проведення практичних занять на кафедрах. В першу чергу, це варто втілити в життя у профільних класах. Вже сьогодні є реальні пропозиції співпраці Вищої школи, для налагодження роботи у форматі ЗВО-ЗЗСО. Наприклад, науковці НПУ імені М.П. Драгоманова готові до тісної взаємодії закладів у різних форматах (виїзд на місця). Стає зрозумілим, що представники Вищої школи сьогодні виступають у ролі «агентів змін». Адже чиновники-буквоїди на керівних посадах в освіті і бізнес-лідери ставлять неправильні пріоритети для шкіл і тим самим захаращують шлях учителям і науковцям [1].

Варто зазначити, що паралельно існують проблеми, які потребують вирішення на місцях:

- правильна організація такої співпраці;
- фінансові питання, які мають вирішуватись місцевими відділами освіти, але за підтримки МОН;
- психологічні особливості роботи з учнями середньої школи, які відрізняються від студентів;
- готовність вчителів прийняти у свої колективи за сумісництвом представників науки;
- визначення правильних орієнтирів адміністрацією ЗЗСО у такій важливій і тісній співпраці освітян різних рівнів.

Головне наше завдання сьогодні – створити власних героїв, до яких будуть рівнятися підростаючі покоління. Цими героями будуть вчителі та науковці, які разом зможуть бути тією синергією, яка створить стабільність в освітньому просторі. Адже їх вихованці стабільно бачитимуть у своїх наставниках людей, що живуть ідеологічною роботою заради них.

Ми впевнені, що така єдність заради виконання місії просвітництва не дозволить сповільнювати цю роботу інертністю системи, обплутаної численними вказівками «згори» [1].

Варто зазначити, що більша частина вчителів, які на уроках вчать теорії та практиці свого предмету, не мають фізичних та психологічних сил для достойного оцінювання науково-дослідної роботи чи проведення її з обдарованими учнями. Ми зобов’язані зробити усе можливе і неможливе, щоб науковці були на місцях і працювали з дітьми старшого шкільного віку.

Звідси випливає, що МОН, яке запровадило НУШ, і тим самим, створило умови для розвитку в дітей усіх компетентностей потрібних у дорослому житті не врахувало, що кожен вчитель знає лише свій предмет і може йому навчати дітей. Але в реальності вчитель в НУШ, має бути одночасно – математиком, біологом, філософом і науковцем (наприклад, для написання великої кількості дослідницьких проєктів). Це створює хаос в освітньому просторі.

Підсумовуючи викладене, слід визнати, що все сказане вище є неважливим, якщо наші розмови, стратегічні навчальні плани та національні законопроєкти і далі крутитимуться навколо того, як покращити наявну систему. Жодного прогресу досягти не вдасться, а діалог перетвориться на обвинувачення вчителів, які не вміють навчити дітей мислити та досліджувати, і вимушені будуть взяти на себе роль винних за провал реформ.

Як нам відомо, реформи розпочинати небезпечно, але зупиняти їх – ще небезпечніше. Звідси випливає, що тема, яку ми досліджуємо, має бути обговорена і вивчена за круглим столом представниками культурної і політичної еліт нашої країни. Задля руху країни вперед!

ЛІТЕРАТУРА

1. Вагнер Тоні, Дінтерсміт Тед. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя/ пер. з англ. Надія Борис. – К.: Наш формат, 2017. – 312 с.

Колісник Марина Володимирівна,
заступник директора з навчально – виховної роботи
опорний заклад «Хорольська гімназія Хорольської міської ради
Лубенського району Полтавської області»
horol-gim@ukr.net

Калініченко Яна Олександрівна,
практичний психолог
опорний заклад «Хорольська гімназія Хорольської міської ради
Лубенського району Полтавської області»
horol-gim@ukr.net

РОБОТА В МАЛІЙ АКАДЕМІЇ НАУК ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація та ключові слова: компетентність, обдарована дитина, система роботи з обдарованими дітьми, професійна орієнтація, психологічний супровід; competence, gifted child, system of work with gifted children, professional orientation, psychological support

Робота з обдарованою молоддю починається на уроці – учитель помічає їхні здібності, потенціал, інтерес до свого предмету. Дитина багато читає, бере активну участь в обговоренні твору, ініціативна у виконанні додаткових завдань, працює з довідковою літературою, творчо підходить до оформлення свого виступу, креативно мислить - тепер головне завдання не втратити її інтересу до навчання, підтримати, заохотити оцінкою, схвальним словом, залучити до участі в конкурсах, олімпіадах, конференціях, онлайн-заходах, сформувати дослідницьку мотивацію. Так і підростає нове покоління манівців.

Заняття в МАН – це прекрасний засіб виховання інтелектуальної еліти нашої держави, тому відповідно до річного плану ОЗ «Хорольська гімназія» розроблено план роботи наукового товариства «Паросток», метою якого є об'єднання молоді для забезпечення її інтелектуального, духовного й фізичного розвитку, сприяння творчому розвитку особистості й самовизначенню у виборі майбутньої професії, створення умов для творчого самовдосконалення здобувачів освіти.

Із членами наукового товариства «Паросток» опорного закладу «Хорольська гімназія Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області» проводяться 4 засідання на рік, спрямовані на розвиток інтелектуальних умінь. Кожне заняття покликане ставити конкретні завдання, які допоможуть здобувачам освіти по-новому поглянути на власну інтелектуальну діяльність, оцінити досягнення людей, що мають великі успіхи в науці. Крім того, здобувачі освіти вчаться шукати й реферувати наукову літературу, писати звіт та мотиваційний лист, захищати свої ідеї та постери, обстоювати власну позицію, брати участь у наукових дискусіях та конференціях. Вони мають можливість обмінюватися досвідом своєї роботи, виступаючи на шкільних заходах (онлайн – заходах).

ПЛАН РОБОТИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА «ПАРОСТОК»
МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ОЗ « ХОРОЛЬСЬКА ГІМНАЗІЯ»
НА 2022 – 2023 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

№	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні
1	Затвердження плану роботи наукового товариства «Паросток» на 2022 – 2023 навчальний рік	Вересень	Директор ОЗ «Хорольська гімназія»
2	Нарада учителів-керівників відділень МАН «Про підведення підсумків роботи МАН за 2021 – 2022 навчальний рік. Підвищення мотивації до навчання засобами наукової освіти (міжнародний досвід)» за підсумками ІІІ Міжнародної науково – практичної онлайн – конференції «Обдаровані діти – скарб нації» (НАПН України, НЦ «Мала академія наук України», Інститут обдарованої дитини НАПН України	Вересень	Заступник директора з НВР, керівники предметних комісій, керівники наукових робіт
3	Співпраця з КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників»	Протягом року	Заступник директора з НВР
4	**Засідання Ради наукового товариства** 1.Обговорення й затвердження плану роботи наукового товариства «Паросток» на 2022 – 2023 навчальний рік. 2. Ознайомлення з нормативними документами Міністерства освіти і науки, у яких висвітлені питання організації наукової роботи МАНу.	Вересень	Заступник директора з НВР

	3. Вибори ради наукового товариства. 4. Ознайомлення з тематикою науково-дослідницьких робіт здобувачів освіти ОЗ «Хорольська гімназія»		
5	Інформаційно-рекламна акція «Знайомтеся, гімназійне відділення МАН»	Вересень	Заступник директора з НВР, члени науково – методичної ради
6	Продовження створення портфоліо досягнень юних науковців, фото- калейдоскопу з конкурсу – захисту науково - дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук	Протягом року	Заступник директора з НВР
7	Ознайомити членів товариства з роботою гімназійного МАНу, напрямами наукових досліджень, досягненнями гімназистів минулих років, керівниками відділень (секцій)	Вересень	Заступник директора з НВР, керівники предметних комісій
8	Провести опитування (онлайн– опитування) серед здобувачів освіти з метою вивчення їхнього бажання брати участь у роботі МАН 2022 – 2023 н.р. та ввести охочих займатися дослідницькою роботою до команди олімпійського резерву закладу освіти	Вересень	Заступник директора з НВР, практичний психолог
9	Залучення обдарованих дітей до Zoom-конференцій, освітніх платформ дистанційного навчання	Протягом року	Заступник директора з НВР
10	Участь в обласних семінарах по роботі з обдарованою молоддю «Мала академія наук України»	Протягом року	Заступник директора з НВР
11	Поповнити банк даних про науково-пошукові роботи членів наукового товариства у 2022 – 2023 н.р.	До 15.10.22	Заступник директора з НВР
12	Індивідуальні консультації для здобувачів освіти	Протягом року	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
13	Психологічний супровід розвитку здібних та обдарованих дітей	Протягом року	Практичний психолог
14	*Залучення здобувачів освіти до конкурсів, конференцій у рамках річного плану Національного еколого – натуралістичного центру учнівської молоді*	*Протягом року*	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
15	*Залучення здобувачів освіти до конкурсів, конференцій у рамках річного плану позашкільного навчального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді»*	*Протягом року*	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
16	*Залучення здобувачів освіти до конкурсів, конференцій у рамках річного плану Полтавського обласного центру науково – технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради*	*Протягом року*	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
17	Організувати роботу здобувачів освіти у наукових відділеннях та секціях (підсекціях):	Вересень	Керівники предметних комісій, секцій
18	Скласти плани (програми) та організувати роботу з учнями за індивідуальним графіком	Вересень	Керівники наукових робіт

19	Провести настановчу конференцію з членами команди олімпійського резерву закладу освіти з написання робіт учнів у секціях відділень МАНу (ознайомити з новими критеріями проведення конкурсу-захисту МАН)	Жовтень	Заступник директора з НВР
20	Розробити орієнтовну тематику рефератів, науково-дослідницьких робіт для здобувачів освіти	Жовтень	Заступник директора з НВР
21	Тренувальні збори - практикуми для учасників конкурсу-захисту МАН (корекції науково-дослідних робіт (проєктів) відповідно до вимог щодо написання та оформлення)	Листопад - грудень	Заступник директора з НВР
22	Організація індивідуальної роботи з учнями-членами МАН по секціях	Жовтень - листопад	Заступник директора з НВР
23	Надавати індивідуальні консультації з питань роботи над темою дослідження, оформлення наукових робіт, підготовки необхідної документації	Протягом року	Заступник директора з НВР, керівники наукових робіт, керівники предметних комісій
24	Оформити стенд «Робота в МАН – шлях розвитку юних талантів» з інформацією про основні завдання та напрями роботи МАН у 2022 - 2023 н. р., тематикою робіт здобувачів освіти, довідковою інформацією	Жовтень	Заступник директора з НВР
25	Круглий стіл «Основи наукових досліджень для здобувачів освіти і новопризначених наукових керівників»	Жовтень - листопад	Заступник директора з НВР керівники наукових робіт, практичний психолог
26	Залучати гімназистів — членів МАН до проведення наукових конференцій, круглих столів, інтелектуальних конкурсів та турнірів у рамках предметних тижнів	Жовтень — травень	Адміністрація, педагогічний колектив
27	**Засідання Ради наукового товариства** 1.Ознайомлення з наказом МОН «Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України» https://ips.ligazakon.net/document/RE36063?an=1 - анотація; - декларація академічної доброчесності; - дослідницька робота; - мотиваційний лист; - наукова конференція; - науково – дослідницька робота; - портерний захист. 2.Про підготовку до І етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН. 3.PR – реклама. Представлення учнівських постерів минулих років – переможців обласного рівня.	Листопад	Заступник директора з НВР
28	Оновити пам’ятки «Юному науковцю»	Листопад	Практичний психолог

29	Тренувальні збори для учасників конкурсу-захисту МАН (попередній захист науково-дослідних робіт)	Листопад	Заступник директора з НВР, керівники предметних комісій, керівники наукових робіт
30	Узяти участь у IX Всеукраїнській науковій шкільній конференції від збірника наукових і творчих досягнень школярів «Крок у науку»	Листопад	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
31	Методичний семінар - практикум «МАН – головний майданчик становлення майбутньої наукової еліти XXI століття» (ознайомлення з поняттями «Декларація академічної доброчесності», «Плагіат»)	Грудень	Заступник директора з НВР
32	Провести засідання науково-методичної ради закладу освіти з питань організації та проведення Днів науки	Грудень	Заступник директора з НВР
33	Провести І етап (шкільний) конкурсу – захисту науково – дослідницьких робіт учнів – членів МАН	Грудень	Заступник директора з НВР, керівники наукових робіт
34	Участь у ІІ етапі (районному) конкурсу - захисту науково-дослідницьких робіт МАН	Грудень	Заступник директора з НВР, учителі - предметники
35	**Засідання Ради наукового товариства** 1.Про підсумки І етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН у 2022 – 2023 н.р. 2. Про підготовку до ІІ етапу (обласного) Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН у 2022 – 2023 н.р.	Січень	Заступник директора з НВР
36	Підготувати необхідну документацію для участі команди закладу освіти (переможців ІІ етапу) до участі в ІІІ (обласному) етапі конкурсу-захисту наукових робіт	Січень - лютий	Заступник директора з НВР
37	**Засідання Ради наукового товариства** 1.Про підсумки ІІ етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН. 2. Планування роботи наукового товариства «Паросток» на 2023 - 2024 навчальний рік.	Березень	Заступник директора з НВР
38	Провести Свято вшанування обдарованої молоді на День відкритих дверей	Травень	Заступник директора з НВР
39	Залучення батьківських, спонсорських коштів для преміювання здібних, обдарованих дітей відповідно до результатів навчальних досягнень.	Протягом року	Директор ОЗ «Хорольська гімназія»
40	Підсумки роботи за рік. Планування роботи на 2023 – 2024 навчальний рік.	Червень	Заступник директора з НВР
41	Висвітлення роботи МАН на сайті закладу освіти, у ЗМІ, соціальній мережі FACEBOOK тощо протягом 2022 – 2023 навчального року	Протягом року	Заступник директора з НВР

Учителю, що працює з юними дослідниками, передовсім треба познайомити здобувачів освіти зі структурою та правилами оформлення науково – дослідницького проєкту. Їх можна знайти на офіційному сайті Малої академії

наук України в розділі «Конкурс – захист науково – дослідницьких робіт» (https://man.gov.ua/about).

У процесі написання роботи вчитель виступає консультантом, коректором і – ентузіастом! Інакше за дослідницьку роботу не варто й братися.

ПОРАДИ ВІД ПСИХОЛОГА:

– Зовнішній вигляд, поведінка та манери спілкування повинні відповідати конкретній ситуації.
– Бережіть голос за кілька днів перед виступом. Уникайте голосних вигуків, пиття холодних напоїв, розмов на морозі тощо.
– За кафедрою (а якщо в онлайн–режимі, то вдома за столом) займіть зручну позу, огляньте слухачів, але говорити не поспішайте. Відтак глибоко вдихніть і в повільному темпі починайте говорити.
– Коли треба заглянути в рукопис виступу, опустить очі, але голову не нахиляйте.
– Будь-які рухи, пози, жести, міміка виправдані лише в тому разі, коли вони не притягують надмірної уваги слухачів.
– Не бійтеся робити паузи. Намагайтеся не заповнювати паузи різними звуками («е-е-е», «ну» та ін.).
– Не затягуйте промову, тому що вершина уваги слухачів знаходиться на середині відрізку часу, який відведений для виступу.
– Найкращий темп усного виступу – 75-85 слів за хвилину. Але потрібно час від часу змінювати темп мовлення як засіб активізації уваги слухачів.
– Чергуйте довгі речення з короткими.
– Основна думка повинна завжди висловлюватися головним реченням, а не підрядним.
– Не забувайте, що порівняння, приклади й малюнки, презентація допомагають краще зрозуміти суть справи.

МАН – це шлях до створення кращих можливостей для самореалізації обдарованих дітей, формування атмосфери наукового спілкування та розвитку науково – дослідницьких компетентностей здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково – практичної онлайн – конференції (м.Київ, 8 – 11 грудня 2020 року) – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020 – 434с.
2. Психолого – педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня: матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції, 25 – 26 лютого 2014 року, м.Івано – Франківськ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 298с.
3. Ткач Ірина. Робота в Малій академії наук – шлях розвитку юних талантів// Зарубіжна література в школах України. – 2016. - №10. – С.7 – 9.

Коломієць Н. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: kolomiets_nauka@i.ua

CHILDREN AND WAR: TRAUMATIC FACTORS OF WAR

У статті розкривається тяжкий досвід війни українських дітей. Визначено травматичні фактори війни, які негативно впливають на формування якостей особистості, змінюють загальні закони розвитку дитячої психіки.

The article reveals the difficult war experience of Ukrainian children. The traumatic factors of the war have been determined, which negatively affect the formation of personality qualities, change the general laws of the development of children's psychological health.

Ключові слова: дитинство, українські діти, російська агресія в Україні, наслідки військових дій, травматичні фактори війни.

Key words: childhood, Ukrainian children, russian aggression in Ukraine, consequences of military actions, traumatic factors of war.

«Our children are our greatest treasure. They are our future. Those who abuse them tear at the fabric of our society and weaken our nation»
Nelson Mandela

Childhood is the most fun and memorable time in anyone's life. It's the first stage of life which the children enjoy in whatever way they like. Besides, this is the time that shapes up the future. It's the golden period of life in which the parents can teach children everything.

But currently we have other terrible realities that make the whole world shudder. Ukraine has been resisting Russian aggression for more than 180 days. One of the most difficult problems in all cases of armed conflict is the problem of ensuring the protection of the civilian population, including children, who suffer the most. As of August 20, 2022, 363 children were killed and 718 were injured as a result of the armed aggression of the Russian Federation [4]. Many children lost their parents. It is hard to imagine a greater trauma for a child than being separated from parents at a young age, not knowing where they are, and losing protection in the brutal conditions of war. Currently, Ukrainian children are in shelters, basements, camps for forcibly displaced persons, awaiting evacuation from the conflict zone, suffering from hunger and thirst, enemy bullets and rockets.

A huge number of Ukrainian children are currently under occupation or have been forcibly taken out of Ukraine by the Russians. Their voices are now suppressed by the occupiers. Numerous facts of abduction of Ukrainian children by the occupiers have been recorded. Thus, according to the information of the head of the Luhansk regional administration, S. Gaidai, dated August 22, 2022, local residents report repeated cases of disappearance of children aged 14 to 18. They are detained until their identities are established. The procedure does not last 72 hours, as usual, but until the child is picked up by the father or brother, who are faced with a choice: if not the child, then who will go to the front instead? [2]. Unfortunately, the fate of tens of thousands of Ukrainian children who were forcibly taken from their parents' custody today is unknown.

On the other hand, two million children left Ukraine in search of safety abroad. More than 1.1 million children arrived in Poland, and hundreds of thousands – in Romania, Moldova, Hungary, Slovakia and the Czech Republic [3].

The childhood of Ukrainian children ended with the beginning of the war. These children received the hard experience of war and its merciless manifestations: shelling, injuries, deaths and devastation... They know such words as "bomb shelter", "mark", "anti-aircraft missile system", "anti-tank missile system", "silent mode", etc. Children who, with unchildlike professionalism, can distinguish the caliber of a projectile and the direction of its flight only by sound. Children who clearly know what to do in case of shelling, how to evacuate correctly, where bomb shelters are located and what to take with you.

Rhetorical questions are: "Do they have a childhood?", "What do they feel?", "How does it affect their mental health?", "How to make their life fulfilling?". All these questions are currently relevant areas of scientific research, because children are our future. This is the health of the nation.

Unfortunately, Ukrainian children cannot avoid the consequences of the military actions of the occupiers. It has been established that children, regardless of age group, after experiencing a difficult life situation, experience traumatic factors that affect the formation of the child's personality qualities, change the general laws of the development of the child's psyche, the sequence of the formation of structural components of the personality, shift crisis periods, etc.

First of all, war is an experience of death. If a child under normal conditions becomes aware of the concept of "death" and its irreversibility before the age of 9, then in war conditions this awareness occurs much earlier. The received traumatic experience immediately leads to the realization that death is the end of life, and it cannot be returned. Under the influence of the traumatic experience of death in the conditions of hostilities, a sharp jump in the restructuring of ideas about human existence occurs in the child's mind, and the fear of death arises.

Second of all, war is cruelty, violence and heartlessness. A tired individual, protecting his psyche, becomes more indifferent both to his own suffering and to the suffering of others. Over time, they become an integral part of a person's life, the norm, and do not bring significant emotional upheavals. But at the same time, if these events do not "break" the child, they harden his strong-willed qualities: fortitude, strength, purposefulness, etc.

Third of all, the war completely destroys or significantly changes the usual style of life. For the normal harmonious development of a child's psychological health and the formation of his personality, a "hard and clear" platform is needed, which in the first years of life is represented by the regime of the day, week, general lifestyle of the family. It is this clarity that enables the body to function in a normal rhythm, and the psyche to develop consistently. The chaotic nature of the war regime leads to inconsistency in the formation of certain components and constituents of the personality, its ideas about the surrounding world.

Next, war is a cycle of negative emotions (grief and suffering). War carries a general atmosphere of grief, loss, disappointment, desolation, etc. A person becomes less emotionally expressive (personality seems to put on a mask of sadness, indifference, etc.).

Also, war is a change in the laws of "humanity". In times of war, the laws of society (the so-called "rules of the game", "rules of life") are eroded. From the general societal level, they move to a more personal level (everyone chooses for himself the moral and ethical line through which he cannot cross). In children, there is a strong polarization of views (the division into "good" and "bad"), the sense of justice increases. It can be said that the outlook on life becomes very one-sided. Some familiar everyday things acquire a new meaning, a new meaning and form their own attitude, understandable only to those who have experienced the horror of the events.

Last but not least, war is destruction. A solid picture of devastation and crushed buildings and homes; burnt villages, forests, fields; the decline of agriculture, industry, etc. do not allow the individual to develop. After all, without stability and an elementary material base for a normal life, the human body does not allow the psyche to form, develop and form something new, more complex in nature [1].

Based on the situation of military events, the child is left with a significant "baggage" of psychological problems: in physical health – as a result of intense and prolonged exposure to negative stress factors; in communication and relations with society; in the field of meaning-life orientations (life, life of loved ones, stability, etc. comes to the fore); with the presence of a significant number of fears, etc.

Children are the flowers of our life! And it's not just a nice phrase. Children are the most important treasure of our society, which must be protected. The world community, international organizations that were created to preserve peace and prevent

war, are powerless against the Russian invasion of Ukraine. This means that the mechanism of protection and maintenance of peace does not work and must be fixed. Now in Ukraine, ruins, broken families, crippled human destinies, and destroyed lives remain at the sites of hostilities. Grief from loss, pain and despair of the Ukrainian children of the war will never go away, but will remain in their hearts even after the victory. If the Russian aggression in Ukraine will not be stopped, there will be even more child deaths, even more children will become orphans, today – on Ukrainian territory, and tomorrow – wherever the bloody hand of the russian occupiers reaches. Ukraine calls on the international community to immediately force russia to stop the war in Ukraine and bring the perpetrators to justice for the crimes committed. We have to speak loudly about our trouble so that the whole world hears what is happening now in Ukraine with Ukrainian children.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 777 с.
2. В Луганской области захватчики начали подготовку детей к войне. URL: https://www.unian.net/war/v-luganskoy-oblasti-zahvatchiki-nachali-podgotovku-detey-k-voyne-gayday-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11950017.html
3. Два мільйони дітей-біженців залишили Україну в пошуках безпеки за кордоном. URL: https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/two-million-refugee-children-flee-warukraine-search-safety-across-borders
4. Статистика війни: 29 377 злочинів вчинено в період вторгнення рф. URL: https://armyinform.com.ua/2022/08/20/statystyka-vijny-29-377-zlochyniv-vchyneno-v-period-vtorgnennya-rf-vbyto-363-dytyny/

Комашко Леонід Авксентійович,
аспірант відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих
Інститут обдарованої дитини НАПН України
kohka1965@gmail.com

АНАЛІЗ МОТИВІВ ГОТОВНОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЙ СФЕРИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті здійснено аналіз мотивів готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти, а саме: описано мотиваційні чинники, що спонукатимуть до підприємницької діяльності обдарованих старшокласників; проаналізовано теорії мотивації за змістом, процесом, конкуренцією, цілепокладанням, ціннісними орієнтаціями; обгрунтовано структуру

мотиваційної готовності обдарованих старшокласників до професійного самовизначення підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємництво, мотивація, мотиваційна готовність, обдарованість

Annotation. The article analyzes the motivations for the readiness of gifted high school students to choose professions in the field of entrepreneurial activity in extracurricular education institutions, namely: the motivational factors that will encourage entrepreneurial activity of gifted high school students are described; theories of motivation were analyzed by content, process, competition, goal setting, value orientations; the structure of motivational readiness of gifted high school students for professional self-determination of entrepreneurial activity is substantiated.

Key words: entrepreneurship, motivation, motivational readiness, giftedness

Аналіз досліджень і публікацій: Мотиваційну готовність до вибору професії «Підприємництво» вивчали такі науковці: Є. Павлютенкова, Л. Родіна, В. Рибалка, В. Сліпенко. Теорії мотивації за змістом, процесом, конкуренцією, цілепокладанням, ціннісними орієнтаціями вивчали: В. Мілованов, А. Маслоу, Д. Макклелланд, Дж. Аткінсон, В. Врум, Н. Побірченко, М. Шамовський, М. Лакеус, Г. Татарінцева, Марзугі, Р. Шейхолесламі, Л. Ібрашева, А Кабацька, Л. Шуба, В. Шуба, Е. Миронова, В. Мезінов, М. Захарова. Структуру мотиваційної готовності обдарованих старшокласників до професійного самовизначення підприємницької діяльності досліджувала К. Овчарова.

Обдарована особистість, вона унікальна тому, дуже важливо не втрачати мотивацію під час падінь, подолання психологічних бар'єрів. Майбутній підприємець повинен усвідомлювати великий ризик, втрати і падіння в бізнесі.

Тому мотивуючий чинник, це один із важливих якостей майбутнього підприємця, який надихатиме, стимулюватиме до розвитку, розширення, бізнесу, повноцінної реалізації підприємницьких умінь обдарованих.

Процес становлення обдарованої особистості професіонала починається з моменту вибору професії і триває протягом усього професійного життя, протягом якого найважливіше виявити проблеми взаємовідносин людини та професії.

В даний час мотивація як психічне явище трактується по-різному. Основні теорії мотивації слід розділити на два напрями: теорії змісту, які розглядають мотивацію зі структурних позицій, і процесуальні теорії, які розглядають мотивацію як динамічну сутність. Ці райони об'єднані розумінням мотивації як вторинного (підпорядкованого) мотиву освіти [12, с. 25].

Поняття «готовність» до підприємницької діяльності розглядається як активно-дієвий стан особистості, психологічний зразок поведінки, і мобілізація сил для виконання завдання в області підприємництва. У структурі індивідуальної професійної готовності до вибору професії дослідники виділяють

різні компоненти, серед яких найважливішим є мотиваційний, тобто ставлення до професії, потреба успішно виконати завдання та мати інтерес до підприємницької діяльності [1, с. 90].

У дослідженні І. Назимова розроблена модель для формування позитивної мотивації у професійної діяльності майбутніх підприємців з точки зору підкріплення, яка враховує всі види особистих потреб, реального внеску кожного співробітника і направленості на кінцевий результат [6, с. 32].

Найважливішу роль у формуванні мотиваційної готовності учнів до вибору професії «Підприємництво» відіграє внутрішня мотивація за дослідженнями Є. Павлютенкова, Л. Родіної, В. Рибалки, В. Сліпенко та ін.

Сформовані внутрішні мотиви (бажання до самореалізації в діяльності, мотивація успіху і готовність брати ризик) можуть слугувати індикаторами мотиваційної готовності обдарованих учнів до вибору професії «Підприємництва».

Формування мотиваційної готовності обдарованих учнів до підприємницької діяльності розширює можливості їх участі у виробничому процесі в цілому (А. Сергєєва). Безперечно, педагогічні умови істотно впливають на мотивацію обдарованих учнів. Провідні виховні мотиви переходу дитини до профільного навчання відіграють значну роль у дослідженнях В. Корзина, А. Голубєва К. Романова [7, с. 5].

Процес формування особистості професіонала починається з моменту вибору професії і триває протягом усього професійного життя людини. В ході цього процесу, найважливіші проблеми полягають у відносинах між особистістю і професією. Безперечно, професія впливає на обдаровану особистість і змінює її в процесі професійного розвитку. Велике значення в цьому процесі має етап формування готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти. Таким чином, його можна розглядати як первинну професійно-особистісну адаптацію за дослідженнями К. Неверковича [10, с. 140].

Сьогодні недостатньо забезпечити обдарованих учнів обсягом знань під час вибору професії. Вирішальне значення надається завданню щодо розвитку її професійної готовності, обрати відповідну професію в сфері підприємництва.

Професійна підготовленість обдарованих учнів включає мотиваційний компонент, який виражається як система стійких установок і мотивів. Він може характеризувати здібності та інтереси обдарованого учня до підприємницької діяльності.

В даний час мотивація як психолого-педагогічний феномен трактується по-різному. В одиному випадку, як підсумовування допоміжних і направляючих факторів, що визначають поведінку обдарованої дитини; в іншому, як підсумовування мотивів; у третьому, як мотив що зумовлює діяльність організму людини та визначає її спрямованість; в четвертому, як психічна регуляція

конкретної діяльності, як дія мотиву і як механізм, що визначає виникнення, напрямок і способи виконання конкретних форм діяльності, як сукупна система процесів, що відповідають за стимулювання активності (К. Соколова) [9, с. 78].

За дослідженням В. Мілованова основні теорії мотивації слід розділити на два напрями:

а) теорії змісту розглядають мотивацію зі структурних позицій. Вони зосереджуються на виявленні та вивченні тих внутрішніх чинників (потреб, мотивів), які лежать в основі поведінки людей та їх професійної діяльності. До цих теорій належать: концепція ієрархії потреб А. Маслоу, теорія потреб Д. Макклелланда, теорія мотивації та ризикованої поведінки Дж. В. Аткінсона;

б) теорії, засновані на процесах, розглядають мотивацію не як статику, а як динаміку формування, як процесу, механізму реалізації наявних мотивів. Вони розкривають закономірності, що впливають на цілісну мотивовану поведінку, враховуючи взаємодію мотивів з іншими процесами - сприйняттям, пізнанням, спілкуванням. Найвідоміша у цій групі концепції — це теорія очікування В. Врума, теорія справедливості, теорія підкріплення, теорія «інвестицій праці» тощо. Ці теорії об’єднують розуміння мотивації як вторинної до мотиву виховання [2, с. 100].

Наукова психолого-педагогічна література містить конкуруючі і одночасно взаємодоповнюючі теорії мотивації, які досліджували Н. Побірченко, М. Шамовський, М. Лакеус та ін.

Їх спільне значення в кінцевому підсумку зводиться до того, що досягнення трудового результату залежить від знань і чіткого розуміння конкретної мотивації працівників чи учнів, які виступають суб’єктами навчання, управління чи праці.

Тому досягнення особистих цілей обдарованих старшокласників щодо визначення вибору професії у сфері підприємництва, задоволеність відповідних потреб щодо підприємницьких знань має бути вирішено у відповідності з поставленими завданнями за навчальними планами, робочими та навчальними програмами і бути предметом пильної уваги як керівника, так і психолога, викладача закладу середньої позашкільної освіти тощо (Г. Татарінцева, К. Сергєєва) [7, с. 8].

Серед мотивів діяльності (поведінки) учнівської обдарованої молоді в педагогіці слід розрізняти установки, переконання, інтереси, ідеали, прагнення до успіху (досягнення), уникнення невдач. Такий підхід суттєвий при визначенні змісту мотиваційної готовності обдарованих старшокласників до вибору професії підприємницької діяльності [1, с. 43].

Поняття «мотивація» є ширшим за поняття «мотив». В той же час мотиви і мотивація внутрішньо детерміновані, хоча вони залежать від зовнішніх подразників. Мотивація спонукає, ініціює дії і діяльність, визначає вибір цілей, спрямовує дії до мети, регулює контролює виконання дій та реалізацію намірів,

визначає запит, пригальмовує, де потрібно, виконання дій чи їх переривання та перемикання. У цьому дослідженні застосовано розуміння мотивації як підсумовування мотивів, які внутрішньо визначають вибір професії і поведінку обдарованих учнів. Мотив означає свідоме внутрішнє спонукання до діяльності. Мотиви становлять основу позитивного ставлення до підприємницької діяльності, оскільки вони приписують особисті значення для цього. Усі мотиви в їх узагальненні є складовими частинами мотиваційної готовності до вибору професії підприємницької діяльності. Ступінь сформованості і стійкість цих мотивів служить показником мотиваційного особистісного рівня відповідної готовності обдарованих учнів до освітнього процесу [2, с. 21].

Поняття «готовність» до вибору професії розглядається як активно-дієвий стан особистості, орієнтація на визначення поведінки, мобілізація сил для виконання певного завдання у відповідній галузі. У структурі індивідуальних особливостей готовності до майбутньої професії «Підприємництво» дослідники С. Кулегель, У. Топсакал виділяють різні компоненти, серед яких найбільше важлива мотиваційна, тобто відношення до професії, потреба закінчити успішне виконання завдання та інтерес до підприємницької діяльності [3, с. 60].

А. Шикун включає в структуру цілісної системи індивідуальної психологічної готовності до вибору професії стимул, здатність до мобілізації та «дух» до виконання поставлених завдань [4, с. 57].

Р. Марзугі, Р. Шейхолесламі та Б. Шамширі вивчали диференційний аналіз орієнтацій на постановку цілей в підприємницькій діяльності іранських обдарованих та необдарованих школярів.

У психолого-педагогічному контексті досліджували взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та підприємницьких якостей в обдарованих учнів системи ліцей-КНРТУ-підприємство: Л. Ібрашева, А. Кабацька, Л. Шуба, В. Шуба, Е. Миронова, В. Мезінов, М. Захарова.

Важливою складовою готовності до вибору професії є психологічна готовність, яку слід розглядати як комплексне функціонально-психологічне та особистісне формування, у тому числі позитивного ставлення до певного виду діяльності; риси характеру і темпераменту, адекватні вимогам діяльності; необхідні першочергові знання, навички, звички; започатковані професійно-важливі якості, пізнавальні та емоційно-вольові процеси [8, с. 20].

Успіх будь-якої діяльності залежить від мотиваційної готовності суб'єкта до його реалізації. Мотиваційна готовність обдарованих старшокласників до вибору професій підприємницької діяльності розглядається як певне, адекватне підсумовування мотивів, що визначають загальне позитивне ставлення обдарованої дитини до підприємницької діяльності, її успішного засвоєння та реалізації під час профільного навчання.

Показником рівня індивідуальної мотиваційної готовності до вибору професії в підприємницькій діяльності є ступінь сформованості та стійкості цих

мотивів. В процесі навчання мотиваційна готовність обдарованих учнів до майбутньої професійної діяльності може мати динамічний процес.

За результатами досліджень Зонгулдак Бюлент відомо, що підтримка сім'ї має позитивний характер та істотний вплив на підготовленість обдарованих учнів до підприємництва. Таким чином, існує значний позитивний вплив підтримки сім'ї на підприємницьку готовність старшокласників [7, с. 11].

Сім'я є одним із чинників, що впливають на розвиток власного підприємництва культури та ставлення сімейного бізнесу. Сімейне середовище є початковим середовищем, яке формує індивідуальне ставлення до бізнесу. За даними здібних учнів, де їх сім'ї мають великий мережевий капітал демонструють вищі наміри у підприємництві як вибору кар'єри. У зв'язку з цим, доведено, що, старшокласники, які виростають у підприємницькій родині мають більше можливостей розвивати в собі підприємницькі якості і бути більш вмотивованими продовжити сімейний бізнес [1, с. 72].

За дослідженнями Г. Пустовіт виявлені показники мотиваційного критерію такі як: інтереси до вибору професії, ціннісні орієнтації та мотиви, що направлені на сферу бізнесу та підприємницької діяльності [9, с. 6].

Результати дослідження К. Тараренцової та Б. Соколової мотивації до навчальної-професійної діяльності обдарованих учнів закладів позашкільної освіти в Твері (Росія) у 2017 році показали:

− у процесі профільного навчання змінюються вимоги учнів до роботи, її різні аспекти набувають особистісного значення і визначають привабливість щодо майбутньої професії підприємця, але мотивація першокурсників завжди вище мотивації випускників закладів позашкільної освіти;

− у процесі формування професійної мотивації зростає роль соціальних мотивів;

− до 30% учнів після закінчення навчання не планують вступати до ЗВО за відповідною професією, оскільки вона їх не подобалася;

− у процесі вибору професії учні часто керуються мотивом матеріального благополуччя (85%), а підприємницька діяльність саме цим і приваблива;

− старшокласники недостатньо обізнані з можливостями пошуку роботи у сфері ринку праці [12, с. 25].

Мотивація вибору професії в обдарованих старшокласників відображає наступні особливості в школах Ірландії за дослідженнями У. Ванг:

− під час вивчення мотивації мотив уникнення невдач зростає в учнів, а мотивація успіху знижується:

− у процесі навчання ступінь ризикованої поведінки нестабільний: він зростає до закінчення навчання;

− у випускників закладів позашкільної освіти переважає високий рівень мотивації до отримання знань, що пов'язані з бажанням закінчити свій

навчальний заклад (школу) і продовжити навчання в університеті (вищому навчальний закладі);

− мотив оволодіння професією протягом усього періоду навчання не є провідним;

− провідним мотивом навчання є мотивація здобуття атестату (диплому);

Х. Селф було визначено наступні мотиви діяльності: прагнення до самореалізації, можливість отримати грошову винагороду, підвищення авторитету в групі однолітків, принцип «якщо не я, то хто?» [3, с. 55].

На основі діагностичних досліджень К. Овчарової була створена структура мотиваційної готовності обдарованих старшокласників до професійного самовизначення підприємницької діяльності.

Вона включає такі компоненти:

1. Інтрапунітивні мотиви:

− прагнення до самореалізації в діяльності;

− мотивація успіху та мотивація уникнення невдач в підприємництві;

− готовність до ризику.

2. Екстапунітивна мотивація готовності до підприємницької діяльності:

− привабливість підприємницької професії, бажання працювати за обраною професією;

− позитивна мотивація до навчально-підприємницької діяльності (оволодіння професійними знаннями, оволодіння підприємницькою професією, високі академічні досягнення) [8, с. 59].

За дослідженнями А. Сегара ключовими зовнішніми мотиваційними чинниками, що спонукатимуть до підприємницької діяльності обдарованих старшокласників є підтримка з боку керівництва, школи, здатність зміцнювати організаційну силу, чіткі цілі та стимули організації. Серед інших важливих чинників – гнучкий графік роботи учнів, що дозволяє продовжити безперервні уроки, час, наведений для педагогічних обговорень між вчителями, час для керування процесом змін та індивідуальні роздуми, необхідні для формування нового способу навчання. Особисті риси характеру, схильності вчителя та його/її колег також є ключовими об’єктивними чинниками, оскільки потрібна сміливість, щоб позбутися контролю, вносячи невизначеність та двозначність у навчальний процес. Добре функціонуюча команда вчителів розглядається як вимога, тоді як скептично налаштовані колеги розглядаються як перешкоди [9, с. 81].

Оскільки підприємницька освіта з обдарованими передбачає взаємодію із зовнішнім світом для всіх рівнів освіти, для рівнів початкової та середньої освіти повинні бути можливості вчитися у більш просунутих структурах підтримки, які є на рівнях вищої освіти, враховуючи певну контекстуалізацію шкільного середовища.

А. Памбуді, М. Нуртанто, С. Рамдані досліджували проблему мотиваційної готовності старшокласників Індонезії до вибору професії у сфері бізнесу. Вони

наголошують, що в Законі № 20 від 2016 р. зазначено: існує чотири служби настанови щодо консультування заклад початкової та середньої освіти в Індонезії, у тому числі професійно-технічної школи. Однією з таких послуг є профорієнтація, яка призначена для підготовки та вибору відповідної професії, що відповідає здібностям, особистісним якостям старшокласників і стимулюватиме до майбутньої кар'єри учнів шляхом підвищення рівня знань у професійній сфері та спроби полегшити перехід до світу праці [4, с. 15].

На основі емпіричних фактів, виявлених у ході дослідження О. Джура, було встановлено: не було належним чином запроваджено профорієнтацію в професійно-технічних навчальних закладах Індонезії. Керівництво в школі все ще зосереджується на консультаційному керівництві, яке надає консультації учнях з моральними та поведінковими проблемами. Крім того, з'ясувалося, що вчителі-консультанти надають допомогу за кожною з чотирьох сфер обслуговування. Кожен вчитель має повноваження обробляти всі види послуг. Така система робить професійну орієнтацію маргіналізованою, де вчителі-консультанти будуть витрачати багато часу на інші сфери обслуговування та професійний зміст у прийнятті рішень щодо кар'єри старшокласників стане розмитим [5, с. 160].

І. Назимов підкреслює, що виховання дітей у підприємницьких сім'ях впливають більш продуктивно на формування індивідуальних підприємницьких якостей обдарованих дітей. За даними Hoffman et al, обдаровані учні сімей з підприємницьким досвідом мають більшу ймовірність займатися підприємницькою діяльністю тому, що справа батьків буде передана дитині. Учні, які ростуть в підприємницькому сімейному середовищі, на думку І. Назімова, будуть мати кращий підприємницький капітал у порівнянні з іншими. Професія батьків як підприємців стає прикладом для наслідування дітей, а також впливає на їхні переваги у виборі професії сфери бізнесу [11, с. 92],

Мотивація спонукає когось до досягнення бажаної мети. Мотивація дає енергію до діяльності, щоб привести до певної мети за бажанням. «Мотивація — це процес, який використовується для розподілу енергії для максимального задоволення потреб» [8, с. 238].

Знання є одним із положень, яким повинен володіти кожен майбутній підприємець і знання, отримані під час навчання, найбільш важливі інвестиції в людський капітал. Підприємницький капітал у формі людського капіталу є важливим джерелом успіху підприємництва [12, с. 65].

Профорієнтація допомагає учням рости та розвивати свої здібності. Є. Єгорова виділяє три основні чинники, що визначають вибір професії: (а) глибоке саморозуміння; (б) знання для досягнення успіху; (в) розгляд умов для реалізації попередніх чинників.

Важливу роль відіграє підтримка професійної орієнтації для навчання підприємництву та розвитку підприємницьких здібностей обдарованих в

позашкільних закладах освіти. Визнання важливості профорієнтації в школах є допомогою учням зробити вірний вибір щодо своєї кар'єри, а також закласти фундамент для свого кар'єрного розвитку та майбутньої професійної самореалізації [6, с. 80].

Учені Н. Аріфін, Х. Прамуда, А. Файзін дослідити сутність професійної орієнтації обдарованих старшокласників, мотивацію щодо вибору професії в сфері бізнесу, виявили величину впливу підприємницької мотивації, підприємницьких знань, профорієнтації та підтримки сім'ї щодо підприємницької готовності учнів до автомобільного бізнесу. Учені досліджували підприємницьку мотивацію у п'яти приватних позашкільних навчальних закладів Індонезії [11, с. 64].

За результатами анкетування щодо мотивації учнівського підприємництва було виявлено майже в третини досліджуваних обдарованих учнів дуже високу мотивацію до підприємництва; високу схильність до підприємницьких знань та нижче середнього показники щодо профорієнтаційної роботи в сфері бізнесу.

За результатами регресійного аналізу відомо, що підприємницька мотивація має позитивний і значний вплив на готовність до вибору професії «Підприємництво». Таким чином, спостерігається позитивний і значний вплив підприємницької мотивації на підприємницьку підготовленість учнів профільної підготовки.

Внутрішня мотивація для відкриття бізнесу є одним із основних компонентів, яку потрібно розвивати педагогам і на яку ми будемо ще звертати увагу в 2 розділі нашого дисертаційного дослідження під час концептуальних положень та обгрунтування поліструктурної моделі готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти [6, с. 139].

Мотивація є впливовою при кожному переході на етапі підприємницького процесу, який починається з вивчення бізнес-можливостей і супроводжується розробкою того, як це зробити реалізувати можливість, оцінку, розробку продукту чи послуги, які мають бути надані, збираючи людські та фінансові ресурси, формування організації та пошуку споживачів [4, с. 58].

Т. Кравченко стверджує, що мотивація може впливати на аспекти індивідуальної поведінки так, що вона опосередковано вплине на підприємницьку діяльність [10, с. 140].

Джорж Танненбаум виявив, що індивідуальна участь у підприємницькій діяльності в країнах, що розвиваються, переважають короткострокові мотиви порівняно з довгостроковими. Це тому, що головною мотивацією підприємців у країнах, що розвиваються, є виживання і гарантування виживання їхнього життя та їхнім сім'ям [9, с. 18].

За результатами регресійного аналізу Е. Пряжнікова експериментально довела, що профорієнтація позитивно та суттєво впливає на підготовленість

учнів до вибору професії в сфері підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти. Автор зазначила, що професійна орієнтація є засобом, який з'єднує школи зі світом праці через програми, які вони організовують [3, с. 58].

Надання інформації про професійну кар'єру, яка є одна з головних професійно-орієнтаційних служб, сприяє розвитку проникливості обдарованих учнів та знань щодо пошуку можливостей для бізнесу, які відповідають їхньому потенціалу та таланту. Освіта та професійна орієнтація мають бути невід'ємною частиною загального забезпечення позашкільних закладів, які забезпечують розуміння обдарованими учнями зв'язку між тим, що вони отримують знання та закладають фундамент у майбутню професійну бізнес-кар'єру.

У підсумку ми звели в таблицю концептуальні положення щодо мотивів готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти (див. табл. 1).

Таблиця 1

№	Концептуальні положення	Автори концепцій
1.	Мотиваційна готовність до вибору професії «Підприємництво»	Є. Павлютенкова, Л. Родіної, В. Рибалки, В. Сліпенко.
2.	Теорії мотивації: - змісту - процесу - конкуруючі - цілепокладання - ціннісних орієнтацій	В. Мілованов; А. Маслоу, Д. Макклелланд, Дж. Аткінсон; В. Врум; Н. Побірченко, М. Шамовський, М. Лакеус; Г. Татарінцева, Марзугі, Р. Шейхолесламі; Л. Ібрашева, А Кабацька, Л. Шуба, В.Шуба, Е. Миронова, В. Мезінов, М. Захарова
3.	Готовність до вибору професії «Підприємництво»	С. Кулегель, У. Топсакал, А. Памбуді, М. Нуртанто, С. Рамдані, Н. Аріфін, Х. Прамуда, А. Файзін
4.	Структура мотиваційної готовності обдарованих старшоклаників до професійного самовизначення підприємницької діяльності	К. Овчарова
5.	Мотиваційні чинники, що спонукатимуть до підприємницької діяльності обдарованих старшоклаників	А. Сегара

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельник О. В. Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання : наук.-метод. посібник для вчителів. К. : Мегаприт, 2008. 160 с.
2. Мачуський В. В. Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності в позашкільних закладах : дис.

… канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / НАПН України, Інститут проблем виховання. К., 2001. 189 с.
3. Кучерявенко И. А. Проблема психологической готовности к профессиональной деятельности. Молодой ученый. 2021. № 12. Т. 2. С. 50–62.
4. Тополь О. В. Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності : дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Інститут проблем виховання АПН України. К., 1997. 207 с.
5. Joswig H. The connection between motivational and cognitive components of the personality of gifted pupils. European Journal for High Ability. 2018. V. 5. № 2. P. 153–162.
6. Mönks F. Gifted Education in 21 European Countries: inventory and Perspective. Radboud University Nijmegen, 2005. 170 p.
7. Pfeiffer S. I. Vulnerabilities of academically gifted students. Spesial Services in the Schools. 2020. Vol. 5. № 1–12.
8. Engin KARADUMAN, Zonguldak Bülent. Developing Entrepreneurial Skills of Gifted Students in the Context of Teachers' Views. 2021. Ecevit University, Special Education, Turkey, URL: https://www.researchgate.net/publication/357809698_Developing_Entrepreneurial_Skills_of_Gifted_Students_in_the_Context_of_Teachers'_Views
9. Entrepreneurship Online Training. 2022. URL: https://www.entrepreneurship-campus.org/groups/entrepreneurship-campus/courses/?gclid=Cj0KCQjw1tGUBhDXARIsAIJx01nlG9s5IwwM8LAQLkcyXPMNr6asYWI5gA7djA5JhB7vSBzFZGmxIo4aAiAxEALw_wcB
10. Lakin J. M., Lohman D. F. Department of Education. Gifted and talented students. A Resource Guide for Teachers. 2018. P. 132-145. URL: https://www2.gnb.ca/content/dam/gnb/Departments/ed/pdf/K12/Inclusion/GiftedAndTalentedStudentsAResourceGuideForTeachers.pdf
11. Sophia Rodriguez and Hannah Lieber. Relationship Between Entrepreneurship Education, Entrepreneurial Mindset, and Career Readiness in Secondary Students. 2020. URL: https://www.nfte.com/wp-content/uploads/2020/05/Relationship-Between-Entrepreneurship-Education-Entrepreneurial-Mindset-and-Career-Readiness-in-Secondary-Students.pdf
12. Worrell F. C., Szarko J. E., Gabelko N. H.. Multi-Year Persistence of Nontraditional Students in an Academic Talent Development Program. First Published November 1, 2012. Research Article. pp. 18-32. URL: https://doi.org/10.4219/jsge-2020-646

Корінна Людмила Віталіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, директор Житомирського обласного спортивного ліцею Житомирської обласної ради
e-mail: pedliceum_1991@ukr.net ,

Сірик Ольга Олегівна,
практичний психолог Житомирського обласного спортивного ліцею Житомирської обласної ради
e-mail:sirykolya93@gmail.com,

Жуковець Олена Ігорівна,
вчитель англійської мови Житомирського обласного спортивного ліцею Житомирської обласної ради
e-mail:zhukovets_elena@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В БІЛІНГВАЛЬНИХ КЛАСАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглядаються особливості навчальної мотивації учнів білінгвальних класів під час воєнного стану, описуються ефективні методи навчання на онлайн-уроках.

Ключові слова: білінгвальне навчання, мотивація до навчальної діяльності, психоемоційний стан, інтерактивні методи навчання.

In the article, the features of the learning motivation in bilingual classes under the hour of the martial law and effective methods of the learning during online classes are described.

Key words: bilingual education, motivation to learning activities, psycho-emotional state, interactive learning methods.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію суверенної та незалежної держави України освітній процес зазнав суттєвих змін. Здобувачі освіти стикнулися з труднощами, досвід вирішення яких вони не переживали раніше. Учні Житомирського обласного спортивного ліцею Житомирської обласної ради відчули на собі безжальний вплив війни через авіаційні та ракетні удари на Житомирщині. Деяким довелося покинути постійне місце проживання та виїхати у країни ближнього та дальнього зарубіжжя, де побутує інша культура, звичаї, традиції. Ця ситуація яскраво відобразилась на ментальному та психічному здоров'ї підлітків.

З 2020 року на базі ліцею розпочато дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня за темою «Створення білінгвальних класів в умовах трансформаційних змін в освіті і суспільстві на базі комунального закладу «Житомирський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей» Житомирської обласної ради» на 2020-2025 роки». Основним завданням впровадження білінгвального навчання є викладання математики та інформатики англійською та

українською мовами. Вищезазначений експеримент проводиться у двох класах, а саме: 9-А (англійська мова, математика) та 9-Б (англійська мова, інформатика).

Перебої та перерви в навчанні через війну можуть мати постійний негативний вплив на навчання, оскільки вони впливають на всі характеристики особистості учня. Під час воєнного стану близько 20 учнів 9-А та 9-Б були змушені емігрувати до країн Європи, що значно ускладнило освітній процес. Основні перешкоди були пов'язані з тим, що ліцеїсти відвідували школи за новим місцем проживання, де проведення уроків збігалось з навчанням у нашому закладі освіти. У підлітків було подвійне навантаження, що спричинило рецесію рівня працездатності та інтересу до навчання. 60% опитаних учнів вважають, що ситуація, яка склалась в Україні, суттєво впливає на мотивацію до навчальної діяльності, зменшуючи її.

Негативна динаміка мотивації до навчальної діяльності спостерігалася і в учнів, які перебували на території України. Найбільш поширеними факторами цього явища стали часті сигнали про повітряну тривогу, нестабільне Інтернет-з'єднання або його відсутність (рис. 1). У свою чергу, дистанційне навчання дозволяло дітям мати певний режим дня, що є важливим у підлітковому віці для формування цілісної особистості.

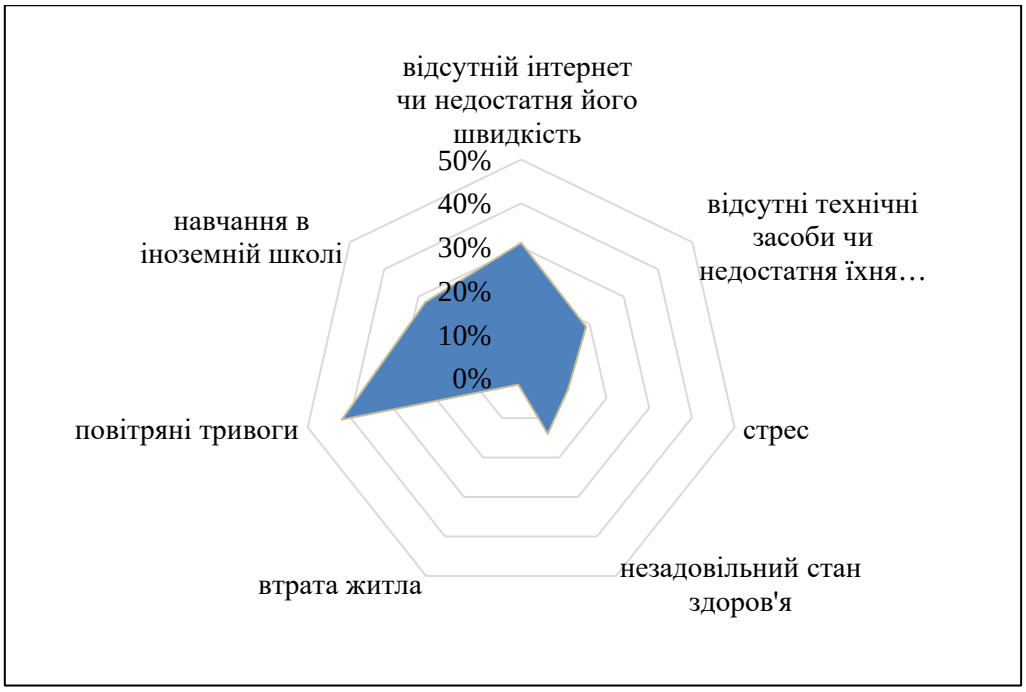

Рис. 1. Основні причини невідвідування учнями онлайн-уроків у білінгвальних класах

Педагоги, які викладають у білінгвальних класах, намагались проводити збалансовані онлайн-уроки без перенавантаження заняття ані інформацією, ані розвагами. У перші тижні відновленого навчання вчителі були зосереджені на психологічній підтримці дітей, повторенні пройденого матеріалу з поступовим

включенням елементів нових тем для вивчення. Під час дистанційних уроків з метою зниження рівня загальної тривожності та підвищення мотивації вчителями використовувались інтерактивні методи роботи [2]. Для початку дітям було запропоновано змінити мову інтерфейсу операційної системи гаджетів. Ліцеїсти залучались до обговорення і вирішення змодельованих проблемних ситуацій (ситуації-ілюстрації, ситуації-оцінки, ситуації-вправи). Ситуаційний аналіз включає метод аналізу конкретних ситуацій, метод «інциденту», баскет-метод. Подібні завдання створювали сприятливе емоційне середовище та допомогли подолати мовний бар'єр. Завдяки принципу довіри під час уроків іноземної мови учні не боялись висловлювати свої думки та робити помилки при спілкуванні. Найбільш ефективним виявився метод мозкової атаки (штурму), який практикувався у роботі, як з малими, так і великими групами.

Достатню зацікавленість у ліцеїстів викликали вимушені дебати, основними темами яких були: типи професій, архітектура, системи навчання англомовних країн, наука та технології, види мистецтв, здоровий спосіб життя тощо. Процес дебатів спонукає учнів до формулювання та висловлення аргументів і власної позиції щодо конкретної проблеми, розвиває навички переконувати інших людей, розширює світогляд.

Для розвитку критичного мислення та засвоєння, закріплення нового матеріалу на уроках використовувався метод синтезу думок, що також формує й адекватну реакцію на конструктивну та деструктивну критику.

У період війни ефективним виявилось навчання через гру (зокрема, рольові ігри, імітація, громадські слухання). Цей метод дисциплінує учнів, концентрує та зосереджує їхню увагу, відволікає від ситуації в країні. Ліцеїсти мають можливість почувати себе вільно та бути активними [4].

Учителями іноземної мови було запропоновано перегляд англомовних адаптованих фільмів, які значно збагатили активний та пасивний словникові запаси ліцеїстів. Цей вид завдання розширив розмовний вокабуляр.

Часто домашні завдання мали пошуковий характер – творчий спільний проєкт, що має на меті й об'єднання учнівського колективу, оскільки діти спілкуються між собою і в позаурочний час. Обсяг домашніх завдань визначався індивідуально, зважаючи на психоемоційний стан учнів.

Педагогічний колектив намагається формувати конструктивні стосунки із здобувачами освіти, позитивно оцінюючи їхні внески, заохочує ліцеїстів до визначення актуальності вивчення профільних предметів для себе особисто.

Проведена психодіагностика свідчить про те, що превалюючим типом мотивації до вивчення англійської мови та інформатики/ математики (рис. 2) серед здобувачів освіти є мотив досягнення успіху (прагнення людини досягати значних результатів, успіхів) та пізнавальний мотив (пов´язані зі змістом

навчальної діяльності і процесом її виконання), найменш поширеним – зовнішнього примусу, уникнення покарання (2%), орієнтація на соціально залежну поведінку (2%). У ліцеїстів чітко спостерігається спрямованість на внутрішню мотивацію (спонукання виникає навіть тоді, коли діють без зовнішніх підкріплень та очікувань винагороди). Учні здатні відчувати задоволення від навчання, усвідомлювати у ньому можливість для реалізації власного потенціалу. Тому можемо говорити про відносно стійкий мотиваційний комплекс.

Рис. 2. Домінуючі мотиви навчальної діяльності ліцеїстів білінгвальних класів

Розвивальна робота психологічної служби спрямована на формування у ліцеїстів навичок управління своїми мотивами, орієнтування на досягнення результатів та успіху, розвиток впевненості у собі та своїх можливостях, вміння рефлексії [1].

Практичним психологом вивчались особливості емоційного стану ліцеїстів. Емпіричне дослідження показало, що спектр почуттів та відчуттів, які переживають учні, різноманітний (рис.). Найчастіше учні переживають та проявляють тривожність (38%), відчуття безпеки (35%), агресію (41%), відчуття надії (44%) та прийняття (46%).

Емоційний стан ліцеїстів також вивчався через метод асоціацій та ранжування. Для здійснення якісного аналізу отриманих результатів

використовувались методи математичної статистики. Проведений факторний аналіз виділив 3 фактори (рис. 3).

Tools

Factor Loadings (Unrotated) (Spreadsheet19)
Extraction: Principal components
(Marked loadings are >,700000)

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	**Factor 4**
Exhaustion	0,792626	0,602969	-0,065457	-0,062350
Concern	0,826218	0,192428	-0,215738	0,483520
Care	-0,037350	-0,871179	0,487074	0,049096
Apathy	0,069275	0,044881	0,767082	-0,636217
Freedom	-0,669889	-0,391086	0,402415	0,486171
Faith	-0,752740	-0,633990	0,047637	0,170794
Hope	-0,958036	-0,173136	-0,080635	-0,213751
Anguish	-0,580735	0,742005	0,311873	0,122109
Hatred	0,914386	0,167272	-0,218628	0,296849
Emptiness	0,440797	-0,561996	0,631520	0,301730
Hopelessness	-0,733970	-0,403811	-0,372119	-0,399691
Injustice Injustice	0,238263	-0,487433	0,765682	-0,345501
Happiness	0,222209	0,784366	0,461314	0,350119
Fatigue	0,721586	-0,580400	0,333605	-0,176514
Optimism	-0,797055	0,412959	0,308654	0,314485
Appreciation	-0,533782	0,738934	0,381975	0,152147
Confidence	0,820563	-0,374596	0,265842	0,340119
To worry	-0,122160	0,821294	0,472248	-0,295863
Impotence	0,454119	0,332854	-0,694720	-0,447603
Joy	0,015118	0,874663	0,460000	-0,152104
Pride	0,831383	-0,025000	0,391171	-0,393908
Expl.Var	8,289607	6,401430	4,022031	2,286932
Prp.Totl	0,394743	0,304830	0,191525	0,108902

Рис. 3. Факторні навантаження

З першим фактором (рис. 4) тісний прямий зв'язок мають виснаження (exhaustion), занепокоєння (concern), ненависть (hatred), втома (fatigue), впевненість (confidence) та гордість (pride). Умовно можемо об'єднати вищезазначені емоції та почуття як ті, що описують безпосереднє ставлення до війни в Україні. Обернений тісний зв'язок виявлено з: віра (faith), надія (hope), відчай (hopelessness), оптимізм (optimism). Можемо говорити про певне позитивне бачення дітьми майбутнього.

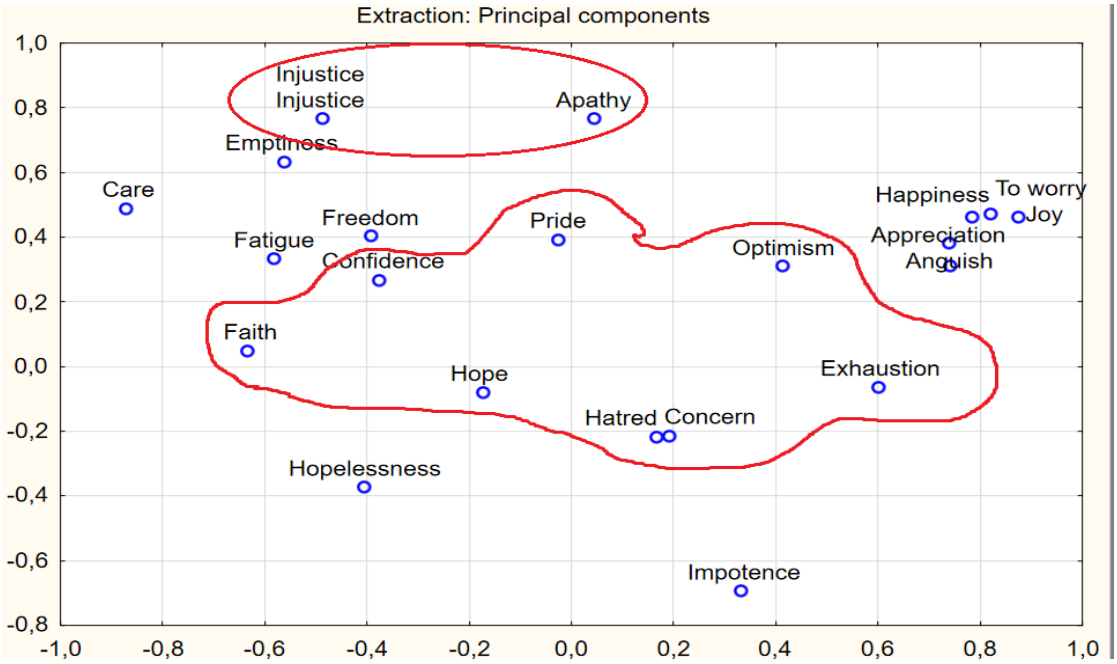

Рис. 4. Факторне поле

З другим фактором (рис. 5) тісний прямий зв'язок мають щастя (happiness), туга (anguish), вдячність (appreciation), хвилювання (to worry) та радість (joy). Різнополюсні емоції, які описують ставлення ліцеїстів до життя в цілому. Обернений прямий зав'язок з турботливістю (care). Турбота як дії, спрямовані для благополуччя, піклування про когось або щось. Підлітки усвідомлюють, що сучасні події на їхній Батьківщині ще більше їх навчили бути уважними до потреб оточення.

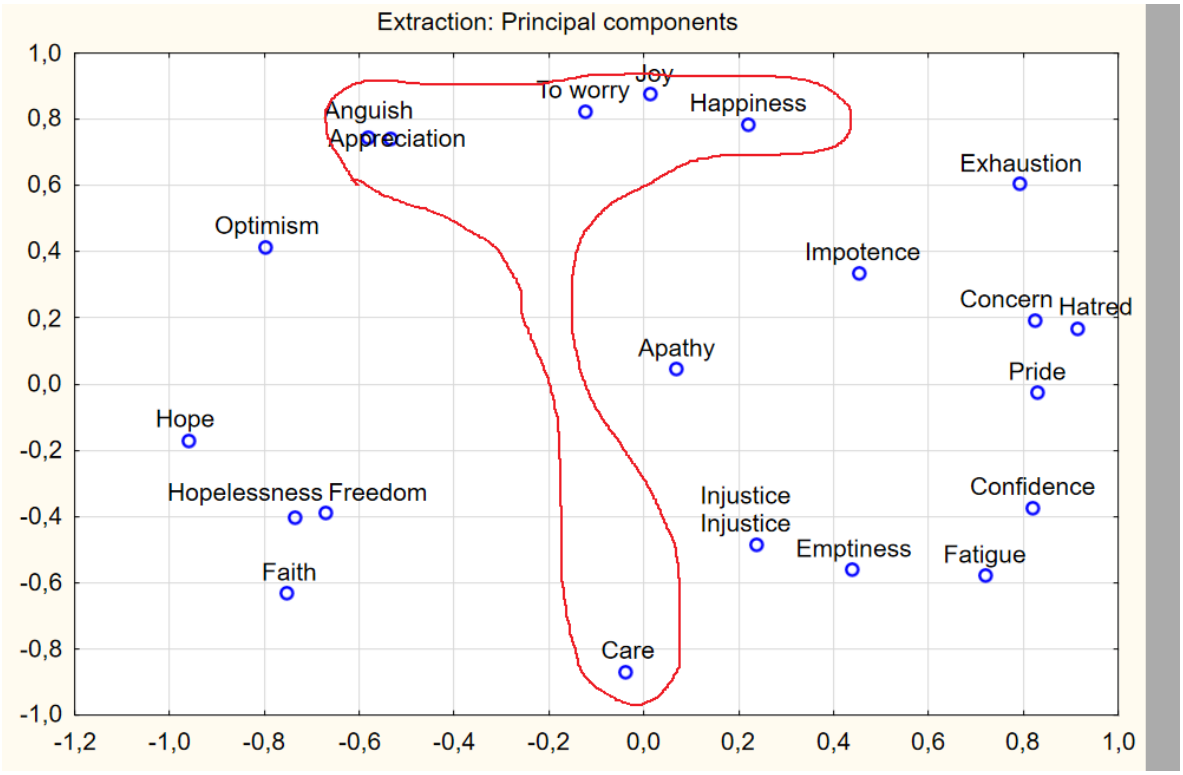

Рис. 5. Факторне поле

З третім фактором (рис 4) прямо корелюють апатія (apathy) та почуття несправедливості (injustice). Учні зізнаються, що вони не розуміють, за що такі випробування випали на їхньому життєвому шляху.

Для оптимізації емоційного стану, зміцнення психічного здоров'я дітей були залучені їхні батьки. Батькам систематично надавались практичні рекомендації щодо емоційної підтримки підлітків (через відео зустрічі, аудіо конференції, інформаційні повідомлення).

На розвиткових дистанційних заняттях основна увага практичного психолога ліцею приділялась резилієнсу у здобувачів освіти, адже воно прямо пов'язане з навчальною активністю та бажанням отримувати нові знання. Здебільшого використовувались методи арттерапії. Під час занять використовувались техніки для підвищення рівня здатності до рефлексії, селфдопомоги та селфпідтримки. Важливим завданням стало і формування конструктивних реакцій на стрес та травмуючі події [3].

Отже, ситуація в країні суттєво вплинула на освітній процес, але не знизила його якість, а навпаки стимулювала учнів білінгвальних класів бути резистентними, гнучкими та мобільними до викликів сьогодення. Враховуючи потреби учнів на даний момент часу, педагоги одразу адаптували свої методи навчання на уроках, надавали першу психологічну допомогу, розвивали внутрішню мотивацію у ліцеїстів, залучали спеціалістів інших галузей.

Не зважаючи ні на що, суспільство потребує освіту, яка забезпечує отримання ґрунтовних та міцних знань, адже це запорука успішного майбутнього нашої молоді та держави України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації / В. О. Климчук // Соціальна психологія. – 2008. – №6 (32). – С. 70-77.
2. Шевченко Є. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови / Є Шевченко // Англійська мова та література. – 2005. – Вип. 24. – С. 4–6.
3. Richards C. J., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge : CUP, 1994. – 171 p.
4. Timothy J. Legg. Intrinsic Motivation: How to Pick Up Healthy Motivation Techniques [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.healthline.com/health/intrinsic-motivation

Коробанова О. Л.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
психології малих груп та міжгрупових відносин
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
Olga.Korobanova@ispp.org.ua
https://orcid.org/0000-0003-3539-871X

ФАСИЛІТАЦІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Представлені результати дослідження групової залученості молоді, настановлень щодо міжгрупової взаємодії, цінностей та благополуччя молоді у просторі життя. Виявлені рівень задоволення значимими стосунками та групи, які найбільше сприяють самореалізації, до яких можна віднести групи друзів (приятелів, подруг), батьківську родину, групи за інтересами, велику групу вищого навчального закладу (освітнього закладу), а також групи онлайн спілкування. Розглянуто фасилітацію міжгрупової взаємодії як технологію запобігання негативних її проявів у молоді, таких, як протистояння, ворожість або уникання взаємодії.

Ключові слова: міжгрупова взаємодія, фасилітація міжгрупової взаємодії, молодь.

The results of the study of group involvement of youth, guidelines for intergroup interaction, values and well-being of youth in the life space are presented. The level of satisfaction with significant relationships and groups that most contribute to self-realization, which include groups of friends (boyfriends, girlfriends), parental family, interest groups, a large group of a higher educational institution (educational institution), as well as online communication groups, were identified. Facilitation of intergroup interaction is considered as a technology for prevention its negative manifestations in young people, such as confrontation, hostility or avoidance of interaction.

Key words: intergroup interaction, facilitation of intergroup interaction, youth.

Постановка проблеми. Міжгрупова взаємодія може розвиватися як у напрямку співробітництва, компромісу, адаптації, так і в напрямку конкуренції, протистояння, ворожості або уникання. Обдаровані молоді люди часто стикається з негативними проявами взаємодії та комунікації з різних причин, зокрема, тому, що вони не схожі на інших, а несхожих не хочуть розуміти.

Що стосується творчої молоді, вона часто шукає нестандартні шляхи, може триматися осторонь і бути заглибленою у власні думки і мрії, отже, навіть у взаємодії між мікрогрупами класу або студентської групи можуть виникати дещо «прохолодні» стосунки, відсторонення або протиставлення. Крім цього, талановиті молоді люди зазвичай проявляють свої здібності у відповідній діяльності та мають додаткове фахове коло спілкування, пов’язане з проявом і розвитком нахилів. Отже, коли вони включені в реальну студентську групу, вони

також уявлено в цей час належать і до іншої групи, пов’язаної з власними інтересами. Таких молодих людей, за нашими даними, у молодіжному середовищі немало – 46,4%.

У комунікації молодим людям властиво полегшувати собі задачу, вдаючись до різного роду узагальнень. Так, наші дослідження показують, що до членів своєї групи приналежності, які викликають симпатію, у молодих людей виникає ставлення, як до самого себе (Коробанова, 2017). Пояснити це можна через процеси соціальної категорізації, що викликають пошук схожості серед членів подібних соціальних категорій та відмінностей серед членів різних (Tajfel, 1979).

Дослідники зазначають, що у міжгруповій взаємодії часто виникає протиставлення «Ми» і «Вони». Більш статусні групи використовують стратегії підтримки власного статусу, а менш статусні прагнуть його змінити, використовуючи стратегії соціальної мобільності, соціальної креативності і соціального протистояння. Стратегії міжгрупової взаємодії з об’єднавчим потенціалом полягають у формуванні єдиної надідентичності, соціальній кроскатегоризації та міжкультуральному фреймуванні міжгрупових стосунків (Кухарук, 2021).

Останнім часом у просторі соціальних контактів, в тому числі, міжгрупових, загострилися ціннісно-смислові конфронтаційні позиції, посилилася поляризація міжособової та міжгрупової взаємодії. Розподіл кола спілкування на своїх і чужих, друзів і ворогів, його звуження та видалення з нього токсичних представників груп, що поділяють інші цінності та смисли – важливі процеси сучасної міжгрупової взаємодії.

Міжгрупова взаємодія обдарованої молоді. Життєвий світ молоді має територіальні та історичні виміри, соціокультурний досвід, квінтесенція групового свідомого і несвідомого, виникає внаслідок територіального і географічного зв’язку з місцем проживання. Соціально-психологічна адаптація, призвичаєння до оточуючого простору та життєвих географічних умов визначає територіальність.

Таким чином, територіальність є соціокультурною основою нормативної єдності і узгодженості поведінкових очікувань, які встановлюються через цінності і норми взаємодії на певній території [Parsons, 1966]. Територіальність закріплюється в ментальності, яка є продуктом історично-вітального поступу народу, його соціокультурного досвіду та відображає пласт національної культури в складі групової свідомості і колективного несвідомого (Фурман А.В., 2001). Оволодіння людиною соціокультурним досвідом, носієм групового свідомого і несвідомого, відбувається через зовнішні впливи соціуму на особистість, смислове занурення людини у власний ментальний досвід, завдяки

якому приклади поведінки і діяльності оточуючих людина пропускає через підвалини власного матеріального і духовного життя (там же).

Визрівання нових ціннісних еталонів і орієнтирів молодих людей відбувається у складі їхньої ментальності, яка є феноменом культурно-психологічним, відображеним у колективному свідомому і несвідомому й впливає на особливості взаємодії (Свідоме і несвідоме…, 2018). Спричиняючи програми та сценарії поведінки, моделі спілкування та взірці вчинків, ментальність породжує нові значення, цінності і смисли як складові соціокультурного досвіду. Життєвий простір є соціокультурно визначеним, позаяк молоді люди постійно взаємодіють із соціальним середовищем, встановлюючи комунікативні контакти зі значущими близькими та самореалізуючись. Людям властиво організовувати певним чином простір в своєму житті, в тому числі, міжсуб'єктний простір [Holl, 1991].

Значна увага наразі приділяється вивченню особливостей і функцій ідентичності у груповій, субгруповій та міжгруповій взаємодії (Stollberg, Fritsche, & Baecker, 2015), (Hornsey, & Hogg, 2000). Встановлений вплив соціальної ідентичності на самореалізацію особистості, а також те, що люди схильні переважно ідентифікуватися з більш впливовими групами, ніж з низьковпливовими, що надає ним переживання більш виразної і чіткої ідентичності (Greenaway, Haslam, Cruwys, Branscombe, Ysseldyk, 2015).

Група є оптимальною соціальною структурою перебування людини у світі, допомагає презентувати себе іншим. Порушення усталених групових норм, відхилення від типового образу члена групи загрожує йому соціальною ізоляцією та виключенням з групи, в той час як категоризація себе як члена групи породжує специфічну групову поведінку (Tajfel et al., 1971).

Процеси міжгрупового протиставлення у міжгруповій взаємодії можуть виникати між представниками різних територіальних кластерів або етносів (так звана кроскультурна комунікація). Соціокультурні особливості і відмінності між культурами були виявлені в уникненні невизначеності (vs толерантності до невизначеності); дистанції влади; індивідуалізмі (колективізмі); маскулінності (фемінності); а також довготерміновій або короткочасній орієнтації (Hofstede, 1980).

Культура як ціннісно-нормативна система колективної ментальності, багато в чому визначає особливості комунікації і соціальної інтеракції її представників. Важливу роль відіграють міжгрупові настановлення (Maddens, Billiet, Beerten, 2000). Слушним вбачається мультикультурне фреймування міжгрупових стосунків, за якого відмінності між різними групами розглядаються як цінний аспект багатоманітності суспільства (Hornsey, Hogg, 2000).

З належності людей до різних груп в них виникає кросскатегорізація (Hogg, 2015), яка лежить в основі певної міжгрупової ідентичності (Кухарук, 2021), множинної ідентичності (Melich, 1986), яка виникає в учасників подібних груп за умови недостатнього виокремлення ними своєї групи серед інших.

Нами було проведене анкетування молодих людей, студентів вищих навчальних закладів, в якому взяли участь 57 студентів віком 18-19 років (серед них 91,2% жінок. Феномен міжгрупової ідентичності може пояснити отримані нами дослідні дані щодо того, до яких груп залучені студенти вишів. Серед них групи вищого навчального закладу (89,3%), курсу (67,9%), факультету (58,9%), академічні групи (37,5%); групи друзів, приятелів (82,1%); онлайн-групи (57,1%); групи за інтересами (46,4%); групи колишніх однокласників (46,4%); професійні групи (16,1%). Зауважимо, що великі і середні групи у цьому переліку представлені в більшій мірі, ніж малі. Отже, можна стверджувати, що належність студентів до подібних академічних груп, статус яких є ідентичним, міжгрупова взаємодія між ними є досить частою, сприяє становленню міжгрупової ідентичності. Також важливим висновком є те, що міжгрупова взаємодія відбувається у складі великих груп, між малими і середніми, між малими і великими групами.

Розглядаючи взаємодію студентів в навчальних групах, ми одночасно враховуємо, що учасники цих груп, частково, свідомо, частково, несвідомо, вважають себе членами декількох уявлених груп. Взаємодіючі в реальних групах, вони є також представниками своїх уявлених груп і, таким чином, відбувається міжгрупова взаємодія між представниками різних реальних і уявлених груп. При цьому вважаємо уявлені групи групами, представленими в ментальності молодих людей, до яких вони вважають себе причетними. Так, уявлені групи є спеціально сконструйованими спільнотами, уявленими людьми, які сприймають себе їх частиною (Anderson, 2006). Вони тримають у свідомості ментальний образ своєї схожості, і це їх об’єднує.

Проведені нами в українських вишах дослідження цінностей, структурованих за сферами життя у молоді, продемонструвало таку картину. Найбільш важливими для молоді виявилися цінності збереження і підтримання здоров’я (самопочуття, харчування) (68,4%), значущі взаємини (спілкування, комунікація, симпатія, любов, сім’я) (63,1%), рівень життя (забезпеченість) (54,4%), особистісне зростання (навчання, досягнення) (50,9%), умови проживання (комфорт) (50,9%), професійні уподобання (працевлаштування за спеціальністю, кар’єра) (40,4%), оточення (люди, членство в групах) (38,6%), дозвілля (мандрівки, хобі, розваги) (36,8%), духовність (творчість, мистецтво, віра, людяність) (33,3%), екологічність життя (24,6%), академічні вимоги (академічна успішність) (17,5%) (перераховано у порядку зниження значущості).

Відповідно, найбільш вживаними практиками молоді є оздоровчі: регулярні прогулянки – 57,1%, фізичні вправи, тренування – 53,6%, релаксаційні практики – 39,3%, дихальні вправи – 37,5%, медитація – 25%, біг – 16,1% тощо. Серед молодих людей такими, що не займаються оздоровчими практиками, виявилися 8,9% респондентів.

Після встановлення ціннісної ієрархії молоді виникає питання, в якій сфері життя аксіологічні інтенції задоволені більше, а в якій – менше. Аналізуючи, наскільки молоді люди задоволені стосунками з іншими людьми (складову задоволеності життям), можна зазначити, що 21,4% учасників опитування повністю задоволені стосунками з іншими людьми, 51,8% учасників більше задоволені, ніж не задоволені, 25% учасників не дуже задоволені, 1,8% учасників більше незадоволені, ніж задоволені. Задоволеність життям як таким висловлюють 27,3% учасників, більше задоволені, ніж не задоволені – 38,2%. Не дуже задоволені 23,6% учасників, більше не задоволені, ніж задоволені 7,3 %, повністю не задоволені 3,6 % учасників анкетування.

Розглянемо, з якими групами здебільшого пов'язана самореалізація. Молоді люди, що взяли участь у анкетуванні, до груп, які найбільше сприяли самореалізації, віднесли групу друзів (приятелів, подруг) (42,1%), батьківську родину (28,1%), групу за інтересами (22,8%), велику групу вищого навчального закладу (освітнього закладу) (19,2%), а також групи онлайн спілкування (17,5%), цивільний шлюб / партнерські стосунки (17,5%), новостворену сім'ю (17,5%).

Наступним кроком було встановити, до яких груп залучені молоді люди. Ми опитували учасників, щодо того, якщо вимоги та правила групи, до якої вони включені, їм зрозумілі, чи схильні вони їх виконувати. Виявилось, що найвищим цей показник є у групі вищого навчального закладу (61,4%), групах за інтересами (гуртки, спортивні секції) (54,39%), батьківська родина (52,6%), група друзів (50,9%), професійні групи (35,0%), групи онлайнового спілкування (33,3%), партнерські стосунки / цивільний шлюб (33,3%), новостворена сім'я (31,6%), група колишніх однокласників (31,6%), групи територіального самоврядування (26,3%), територіальні об'єднання (22,8%), тощо.

Виконання вимог та правил груп участі молоді люди здійснюють здебільшого у групах за інтересами та групах навчального закладу, факультеті, курсі вишу. Найбільше негативних оцінок настановлення щодо виконання групових правил дістали група колишніх однокласників (17,5%, що можна пояснити тим, що в такій групі вже втрачені стосунки субординації), новоствореній сім'ї /партнерських стосунках (12,3%, що можна пояснити тим, що група перебуває на початковій стадії розвитку), а також в групах онлайн спілкування (10,5%, що може, певним чином, підвищувати їх привабливість), в групах територіальних об'єднань (10,5%) тощо. Відповідно, такі настановлення

будуть відображатися на міжгруповій взаємодії учасників цих груп. Так, міжгрупова взаємодія між групами, члени яких мають настановлення виконувати правила груп, до яких вони залучені, відбувається здебільшого згуртовано та безконфліктно. В той час як взаємодія у складі груп членства, де учасники не завжди схильні виконувати правила, буде потребувати обговорення, дискусії у разі незгодних учасників, та вироблення спільної думки. Вважаємо, що взаємодія саме в таких групах потребуватиме фасилітації.

Молоді люди, будучи членами тих чи тих реальних і уявлених груп, мають власний досвід міжгрупової взаємодії, у них сформовані зразки, приписи і сценарії такої взаємодії. Таким чином, на ситуації групової взаємодії вонареагують як представники певних груп, згідно засвоєних раніше комунікативних моделей (Коробанова, 2016; 2017). Згідно з отриманими нами даними стратегії міжгрупової взаємодії молоді були позитивними і розподілилися наступним чином: бажання співпрацювати виявили 76,4%, прагнення пристосуватися – 74,8%, суперництво – 52,7%, уникання взаємодії з іншими групами – 27,3%.

Фасилітація міжгрупової взаємодії молоді. У проведеному дослідженні було виявлено, що у міжгруповій взаємодії можуть виникати проблеми, внаслідок чого міжгрупова взаємодія молодих людей потребуватиме фасилітації. Може виникати негативне настановлення на взаємодію, ворожість або прагнення уникати взаємодії тощо. Може траплятися міжгрупове протистояння. Між членами схожих груп, які часто вступають у міжгрупову взаємодію, може виникати міжгрупова або «розмита» ідентичність. Досить часто всередині первинних груп утворюються мікрогрупи (субгрупи), які, в свою чергу, вступають у міжгрупову взаємодію, при цьому, подекуди, не виключена конфліктна інтеракція між ними.

Отже, фасилітація має здійснюватися з урахуванням впливових груп та значимих відносин, що виникають в них. Враховуючи отримані дані, можна вважати резервом фасилітації міжгрупової взаємодії у навчальному закладі саме розвиток групової ідентичності членів академгруп як реальних навчальних груп. Психологічний підхід до фасилітації взаємодії має відбуватися в річищі підвищення соціальної та комунікативної компетентності молоді. Підвищення асертивності як здатності захищати власні права, здатності за потреби звернутися за допомогою до інших членів групи, долати тривожність, висловлювати позитивні та негативні почуття, загалом, здібності адаптуватися у просторі соціального життя. Подібний підхід дозволяє проводити навчальні та розвивальні заходи для молодих людей щодо комунікативної компетентності та асертивності, до яких віднесемо як отримання нових знань, так і розвиток відповідних умінь.

Загалом дослідники відзначають зв’язок між освітою взагалі і асертивністю (Blynova et al, 2020). Молодих людей потрібно навчати аргументованому веденню дискусії, переконливих дебатів, розумінню іншої точки зору та її підвалин, вмінню розуміти позицію інших людей і груп. Також важливо отримувати під час взаємодії зворотний зв’язок і соціальну підтримку та враховувати їх у виборі комунікативних стратегій у ситуаціях соціальної взаємодії.

Разом з тим, фасилітація передбачає організацію процесу колективного розв’язання проблем у групі, який керується фасилітатором, людиною, яка сприятиме забезпеченню успішної групової комунікації. В цьому напрямку може проводитися робота з розвитку групових цінностей, історії групи, її міфології та групових ритуалів. Можна порекомендувати враховувати об’єднавчі історичні і територіальні контексти у процедурах фасилітації.

Розглядаючи фасилітацію як цілеспрямований непрямий вплив на соціальні процеси, зокрема, на групову і міжгрупову інтеракцію, зазначимо, що доречною формою її здійснення буде соціально-психологічний комунікативний тренінг. Важливим напрямком вважаємо підвищення прийняття обдарованих молодих людей навчальною групою та створення умов для їх успішної самореалізації, усвідомлення себе як самоцінності, гуманістичного суб’єкт-суб’єктного спілкування, актуалізація процесу саморозвитку і особистісного зростання учасників малих і середніх навчальних груп. Такий підхід сприятиме розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей та переживанню психологічного благополуччя молоддю.

Отже, самореалізація як найвища мета розвитку, досяжна через особисті цінності в різних сферах життя, значущі взаємини та ідентичність (територіальну та історичну). Враховуючи розроблений нами підхід, стають очевидними складові, найголовніші опори при здійсненні фасилітації: ідентичність, значущі взаємини та особистісні аксіологічні засади, і як вінець, самореалізація молодих людей.

Висновки. Фасилітація міжгрупової взаємодії обдарованої молоді, яка є найбільш чутливою до негативних впливів, сприятиме її особистісному зростанню та розвитку її ідентичності, створить умови для самореалізації у значущих для неї сферах. Важливим є розвиток ментальності обдарованих молодих людей, становлення у них позитивних ціннісних еталонів і орієнтирів. Виконання вимог і правил групи внаслідок фасилітації міжгрупової взаємодії запобігатиме протистоянню, ворожості, непорозумінню у взаємодії, сприятиме більш доброзичливим взаєминам та конвенційній поведінці у навчальних групах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коробанова О. Л. (2016). Психологічні особливості очікувань та настановлень щодо групової взаємодії членів новостворених груп. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 37 (40). 136 – 149.

2. Коробанова О. Л. (2017). Особливості рольової комунікації в новостворених групах. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 39 (42). 145 – 159.
3. Коробанова О. Л. (2017). Особистісно-рольове моделювання молоддю активної соціальної поведінки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 40 (43). 147 – 156.
4. Кухарук О. Ю. (2021). Протиставлення «Ми» - «Вони» в міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. Проблеми політичної психології. 174 – 184.
5. Свідоме і несвідоме у груповій взаємодії: Монографія. (2018). [Горностай, П. П., Коробанова, О. Л., Плетка, О. Т., Циганенко, Г. В., Чорна, Л. Г.] Кропивницький: Імекс-ЛТД.
6. Фурман А. В. (2001) Українська ментальність та її культурно-психологічні координати. Психологія і суспільство. №1. 9-73.
7. Blynova, O., Moiseienko , V., Los, O., Burlakova, I., Yevdokimova, O., Toba, M., Popovych, I. (2020). Assertiveness as a Factor of Students` Choise of Behavior Strategies in Social Interaction. Revista Inclusiones. Revista de Humanidades y Ciencias Sociales. 7 (4). 259 – 272.
8. Greenaway, K. H., Haslam, S. A., Cruwys, T., Branscombe, N. R., Ysseldyk, R. (2015). From«We» to «Me»: Group identifi cation enhances perceived personal control with consequencesfor health and well-being. Journal of Personality and Social Psychology. 109 (1). 53–74.
9. Hall, E. T. (1966). The hidden dimension. Garden City, N.Y.: Doubleday.
10. Hofstede (1980). Cultures consequences: International differences in work related values. Beverly Hills, CA, SAGE.
11. Hofstede, G. (1991). Cultures and Organizations: Software of the Mind. London: McGraw-Hill.
12. Hogg, M. A., Abrams, D. (1988). Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes . New York: Routledge.
13. Hogg, M. A. (2015). Constructive leadership across groups: How leaders can combat prejudice and conflict between subgroups. Advances in Group Processes, 32, Emerald Group publishing Limited, 177–207. (in English)
14. Hornsey, M. J., Hogg, M. A. (2000). Assimilation and diversity: An integrative model of subgroup relations. Personality and Social Psychology Review, 4. 143–156.
15. Maddens B., Billiet, J., Beerten, R. (2000). National identity and the attitude towards foreigners in multi-national states: the case of Belgium /B. Maddens, // Journal of ethnic and migration studies. 26 (1). 45-60.
16. Melich A. The nature of regional and national identity in Catalonia. Problems of measuring multiple identities. European journal of political research. 1986. 14. 149-169.
17. Prentice, D. A., & Miller, D. T. (Eds.). (1999). Cultural divides: Understanding and overcoming group conflict. New York: Russell Sage.
18. Sherif, M. (1967). Group conflict and co-operation: Their social psychology. London: Routledge & Kegan Paul.
19. Stollberg, J., Fritsche, I., & Baecker, A. (2015). Striving for group agency: Threat to personal control increases the attractiveness of agentic groups. Frontiers in Psychology, 6 , 649.

20. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.). The social psychology of intergroup relations 33–47. Monterey, CA:Brooks/Cole.
21. Tajfel, H., Billing, M.G., Bundi, R.P., Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behavior. European Jornal of Social Psychology. 149 – 178.

Коробська Світлана Володимирівна,
керівник гуртка «Інфознайки», «Code Club»
Комунальний заклад «Станція юних техніків» Кам'янської міської ради
svetlanakorobskaya85@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ПІДХОДУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИКИ І ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ

Анотація. За останні роки у світі спостерігається стрімкий розвиток майже у всіх сферах людського життя. Величезні досягнення комп'ютерних технологій, IT, нанотехнологій та робототехніки. Ми бачимо, як сьогодні музиканти створюють хіти за допомогою спеціального програмного забезпечення, а лінгвісти – досліджують мову за допомогою штучного інтелекту. Безсумнівно, прогресивні зміни в цих сферах призводять до модернізації системи освіти, оскільки держава потребуватиме кваліфікованих, технічно підкованих працівників у найближчі роки.

Наука, технології, інженерія та математика, STEM – термін, що використовується для об'єднання цих навчальних дисциплін. Інтеграція, дослідження та розробки є основними принципами STEM.

STEAM-освіта – відгалуження STEM, в якому розвивають мистецький підхід (A – art, мистецтво).[1]

Перед освітніми закладами стоїть завдання з впровадження у практику нових технологій, здатних забезпечити міцні й ґрунтовні знання вихованців з вільним вибором засобів навчання та максимальною самореалізацією в умовах психологічного комфорту.

Мет ою робот и є т еорет ичне обґрунт ування STEM, як інноваційної педагогічної т ехнології т а розроблення мет одичного забезпечення STEM- занят ь для вихованців.

Приклади інтегрованих занять поєднують у собі вивчення одразу декількох дисциплін, таких як: інформатика, математика, образотворче мистецтво, технічне моделювання, фізика, астрономія.

Робот а ст ане у нагоді педагогам закладів загальної середньої т а позашкільної освіт и, працівникам освіт и, діяльніст ь яких пов'язана з впровадж енням ІКТ в освіт ній процес, т а слугуват име дж ерелом виникнення нових ідей щодо підвищення результ ат ивност і освіт нього процесу засобами STEM-освіт и.

Ключові слова: Обдарованість, STEM-освіта, STEAM, міждисциплінарний підхід до здобуття освіти, інновації, критичне мислення, проєкт, інтегровані заняття, основи програмування, анімація, збірник занять

Робота складається з основної частини обсягом 6 сторінок, використаних наукових джерел – 3.

Annotation. In recent years, the world has seen rapid development in almost all spheres of human life. Huge advances in computer technology, IT, nanotechnology and robotics. We see how today musicians create hits with the help of special software, and linguists - research the language with the help of artificial intelligence. Undoubtedly, progressive changes in these areas lead to the modernization of the education system, since the state will need qualified, technically savvy workers-students in the coming years.

Science, technology, engineering and mathematics, STEM is the term used to combine these academic disciplines. Integration, research and development are the main principles of STEM.

STEAM education is a branch of STEM in which an artistic approach is developed (A – art).[1]

Educational institutions face the task of implementing new technologies into practice, capable of providing students with solid and thorough knowledge with a free choice of learning tools and maximum self-realization in conditions of psychological comfort.

The purpose of the work is the theoretical substantiation of STEM as an innovative pedagogical technology and the development of methodical support for STEM classes for pupils.

Examples of integrated classes combine the study of several disciplines at once, such as: computer science, mathematics, fine arts, technical modeling, physics, astronomy.

The work will be useful for teachers of general secondary and out-of-school education institutions, education workers whose activities are related to the implementation of ICT in the educational process, and will serve as a source of new ideas for improving the effectiveness of the educational process by means of STEM education.

Keywords: Giftedness, STEM education, STEAM, interdisciplinary approach to education, innovation, critical thinking, project, integrated classes, basics of programming, animation, collection of classes

The work consists of the main part with the volume of 6 pages, used scientific sources – 3.

Глобальні соціально-економічні перетворення у нашому суспільстві виявили потребу в людях творчих, активних, не ординарно мислячих, які здатні нестандартно вирішувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу ситуації формулювати нові перспективні задачі.

Проблема раннього виявлення та навчання талановитої молоді пріоритетна в сучасній освіті. Від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. На сучасному етапі розбудови освіти можна спостерігати підвищений інтерес до проблем обдарованості, її виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, проблемам підготовки педагогів до роботи з ними.

Талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Цей факт гарантує людству гідне існування. Кожна дитина обдарована, головне - допомогти їй знайти себе. Допомагаючи віднайти себе, правильно оцінивши і бережно підтримуючи розвиток дитини, ми зберігаємо національне багатство і примножуємо його.

Обдаровані діти характеризуються високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності. Таким дітям характерна висока працездатність, їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті. Обдаровані діти часто піддають сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати безустанно, без відпочинку. Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

Програма навчання для обдарованих дітей повинна відповідати їх специфічним проблемам та можливостям, а також цілям, які висуваються до навчання цієї категорії дітей.

Отже, одним з важливих принципів планування, організації і проведення занять для обдарованих дітей є міждисциплінарний підхід.

Міждисціплінарність – синергія різних наук, взаємодія методів, інструментарію для вивчення та конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів з метою отримання нового знання. Міждисциплінарність в освіті розглядається, як педагогічна інновація. Комплексний міждисциплінарний підхід до розроблення навчальних планів, програм – основна ознака STEM.

Розглядаючи використання інтегрованих уроків у світовій практиці, можна зробити висновок, що такий вид діяльності дуже популярний. Наведемо декілька прикладів з практики вчителів США:

У школі міста Ешвілл, Північна Кароліна, школярі отримують математичні навички у танці. Такий спосіб використовують і для вивчення Сонячної Системи.

Професор університету Маямі Охай Лі, працює з наймолодшими школярами, створюючи невеликі вітрові та дощові станції. Учні пізнають основні закони природи і найпростіші фізичні явища: випаровування, конденсацію, теплову енергію тощо. Після проведення такої роботи рівень знань дітей суттєво підвищився, а навички логічного мислення вдосконалилися. [4]

Все більше вчителі розробляють програму, здатну потіснити типовий підхід до навчання. Коли учні пізнають світ через міждисциплінарні зв'язки, вони розуміють, навіщо навчатися. Навчання – це не просто оцінка у журналі, це адаптація до сучасних реалій.

Мною був розроблений збірник, який створений на основі занять, що проводилися для вихованців. Практична реалізація моделі відбувалася через: нетрадиційні форми проведення занять(пленерні та інтегровані), хатакони, квести, віртуальні екскурсії, STEAM-days, STEM-week. Впровадження міждисциплінарності дозволило зробити освітній процес динамічнішим, практично спрямованим, умотивованим.

Одним з прикладів цікавого заняття, яке було успішно проведено з вихованцями – це створення голографічного 3D-зображення.

Коли ми замислюємося про сфери використання віртуальної реальності, то перше що приходить на думку - це ігри, але віртуальна реальність також використовується в кіноіндустрії, художниками, дизайнерами, архітекторами для забезпечення більш реалістичного ефекту. Медицина є однією з найцікавіших областей застосування віртуальної реальності в майбутньому. Ця технологія може бути надзвичайно корисною в таких сферах, як вивчення анатомії людини або навчання працівників служб екстреного реагування в масштабних критичних ситуаціях.

Голограма — це ілюзійне тривимірне зображення, яке створюють за допомогою спеціальної технології фотографування (голографіки). Цей метод винайшов ще в 1947 році угорський фізик Денніс Габор. Згодом за це його відзначили Нобелівською премією з фізики.[5]

Щоб створити 3D-проекцію, потрібне не звичайне електронне зображення, а спеціально закодоване: у двомірному просторі (наприклад, на екрані мобільного телефону) об’єкт відображено одночасно з чотирьох різних боків. Ці зображення, у свою чергу, розташовані на екрані під кутом 90°одне до одного.

Сенс голограми полягає в тому, що у спостерігача, який дивиться на неї, створюється враження реальності об’єкта. Адже це об’ємне зображення можна розглянути з усіх боків.

Сьогоднішні діти знають набагато більше, ніж їхні ровесники десять-двадцять років тому. Інформація надходить до них через телебачення та Інтернет. Вони чудово розбираються в сучасній побутовій техніці, люблять комп’ютер і вміють ним користуватися. Краще за дорослих використовують смартфони. **Щоб не лише зацікавити, а й залучити вихованця до навчання, заняття має стати більш креативним.** Тож під час заняття, можна залучити вихованців до цікавого і пізнавального використання смартфону, без якого вже важко уявити сучасну дитину.

Вихованці самі можуть створити дивовижну віртуальну 3D-реальність! Для цього необхідно буде змайструвати голографічну піраміду — STEM-іграшку, для створення якої потрібні будуть елементарні знання з математики. Для отримання 3D-зображення, занадобиться смартфон і голографічне відео. Відео

можна знайти на YouTube або скачати програму з відповідними відео на свій смартфон, наприклад: Holapex Hologram Pyramid Videos. Її можна безкоштовно завантажити на Appstore і Google Play.

Зрозумівши принцип 3D-технології вихованці можуть самі створити відео для піраміди, наприклад за допомогою таких програм як:

- 3Ds Max;
- Movavi Video Suite;
- Microsoft Paint;
- Microsoft Scissors;
- FumeFX.

Співробітництво, комунікативність і творчість – ці навички опановуються на інтегрованих заняттях. Зразком таких занять є пізнавальна анімаційна робота «Сонячна система», де діти знайомляться з історією та науковими фактами дослідження з астрономії, а також вивчають методи створення анімації. Анімація, як наочний приклад, виготовлений вихованцями, вже ніколи не забудеться. Кожен із них буде знати порядок розташування планет, їх вигляд та властивості. Самостійно створивши анімаційний ролик вихованці зможуть проявити креативність і фантазію. Доповнити його власноруч створеним фоном, астероїдами тощо, що привнесе до кожної анімації привабливість і унікальність.

Ще один приклад створення цікавого заняття – це інтерактивна презентація в PowerPoint. Інтерактивна презентація – презентація, яка відступає від традиційної лінійної подачі матеріалу. Це презентація, яка взаємодіє з людиною, яка її переглядає, вимагає від неї активних дій та допомагає краще запам’ятати нову інформацію. За допомогою інтерактивної презентації можна створити гру, навчальний курс, вікторину для закріплення матеріалу. Це ефективний засіб для підвищення активності та залучення вихованців та відмінна знахідка для батьків, які хочуть зайняти своїх дітей корисною роботою за комп’ютером.

Саме такі теми розвивають пізнавальні компетентності. В процесі вивчення основних функцій цієї програми, вихованці за допомогою таких занять опановують правила, як ефективно представляти інформацію публіці.

Для створення анімації існує велика кількість програм , на будь-який смак і рівень підготовки вихованця. Наприклад: Adobe Animate, Blender, Pencil2D Animation, Easy GIF Animator, Pivot Animator

За допомогою програми Scratch діти також зможуть створити власну анімацію. Для цього можна використовувати знайдені зображення в мережі інтернет або намалювати засобами вбудованого графічного редактора. Вивчаючі основні прийоми створення анімації, вихованці також розвивають свої творчі та креативні навички, знайомлячись з такими графічними редакторами як Paint, Inkscape, Gimp та набувають умінь щодо малювання та редагування растрових і векторних зображень.

Scratch є середовищем об'єктно-орієнтованого візуального програмування. Він надає можливості створювати комп'ютерні анімації, мультимедійні презентації, інтерактивні матеріали у вигляді історій та ігор, музику і та ін. Scratch є вільно розповсюджуваною в навчальних цілях програмою, яку можна завантажити з офіційного сайту розробника за адресою: http://scratch.mit.edu. На сайті є можливість створювати проєкт в он-лайн режимі.

У Scratch немає слів, які потрібно знати напам'ять і вміти писати без помилок. Програми в Scratch не пишуть, а збирають за допомогою «мишки» з готових блоків-команд, схожих на блоки конструктора Лего.

Scratch-середовище надає можливості створювати інтерактивні матеріали, наприклад, створення презентацій. Звертаємо увагу, що за допомогою розробленої програми можна демонструвати різні природні явища, історичні події, проводити експерименти, задаючи певні значення змінним. Також можна створювати вітальні листівки та інші матеріали.

Scratch допомагає отримувати нові знання засобами гри. Створити свою гру з унікальними спрайтами, неповторними фонами і захоплюючим сюжетом з задоволенням погодиться кожен вихованець. При створенні гри дуже часто вихованці залучаються до колективної роботи. Діти об'єднуються в команди, розподіляючи ролі між учасниками: написання сценарію, діалогів, продумування персонажів; прорисовування фонів, персонажів, їх образів; написання програми (компонування скрипту) інше. Акцентуємо увагу, що особливістю створення таких проектів є планування сюжету та продумування сцен, спрайтів (персонажів), образів, діалогів. Таким чином, на цьому етапі програмування займає тіньову позицію, а Scratch виступає для дітей середовищем для реалізації творчих ідей. Діти вчаться оцінювати, аналізувати, планувати наперед, застосовувати нові ідеї. Фінальним етапом створення проекту є його захист. В результаті якого обговорюється стиль оформлення проекту, оригінальність ідей, грамотність написання коду. Вихованці вчаться навичків прилюдних виступів, уміння слухати інших, комунікативності, навичок самоконтролю і взаємоконтролю; виховується відчуття відповідальності за команду і її учасників.

Готові проєкти мають високий рівень виконання, тому завжди приймають участь у різноманітних міських, обласних, Всеукраїнських та міжнародних фестивалях і конкурсах і займають призові місця, що є чудовим стимулом для навчання.

В ході такої роботи вихованці не лише вивчатимуть основи програмування, а й познайомляться з напрямком цифрового мистецтва, прийомами створення векторних і растрових зображень. Створюючи анімацію «Рух планет», вихованці заглибляться вивчення наукових фактів з астрономії. Для вірного розміщення планет освоять двовимірну систему координат.

STEM невід'ємно пов'язаний із критичним мисленням і спрямований на його розвиток. Вихованці мають навчитися — на основі набутого досвіду,

аналогій та узагальнень — самостійно орієнтуватися навіть у складних ситуаціях і вирішувати проблеми без сторонньої допомоги. В процесі дослідження доведено, що раннє залучення в STEM може сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як співробітництво, комунікативність і творчість.

Досвід використання інтегрованого підходу на заняттях інформатики і основ програмування показує, що творчість дітей активізується навіть у період підготовки до уроку. Матеріал засвоюється глибше, знання набувають усвідомленість, гнучкість, розвиваються дослідницькі навички, діти навчаються приймати самостійні рішення, беруть активну участь в обговоренні проблеми. Висока активність вихованців спостерігається при виконанні навчальних проектів, оскільки ця форма роботи відкриває масу можливостей для розвитку пізнавальної творчої активності виховання, самореалізації його особистості. Підготовка і захист проектів, як інноваційна форма навчання, виховує відчуття впевненості та відповідальності, професійної компетентності.

Потужним засобом мотивації вихованців , який допоможе реалізувати себе в науково-технічному напрямі, є участь у конкурсах, фестивалях, конференціях і інших різноманітних інтелектуальних змаганнях.

Теоретично і практично доведено, навчання з міждисциплінарним підходом має такі результати:

- Збільшилась кількість вихованців з інтересом до досліджень міждисциплінарним суміжних галузях, нових технологій, технічної творчості;
- Відбувається популяризація дослідницької діяльності;
- Прискорився розвиток умінь і формування навичок у молодих інноваторів креативності, уміння працювати в команді, уміння побачити проблему і вміло знайти шляхи її розв’язання .
- Більш ефективно засвоюється навчальний матеріал;
- Цікавий процес навчання, що в рази збільшилася мотивація до навчання;
- Формуються такі навички , як оригінальність, нестандартне мислення;

Впровадження в освітній процес STEM дозволить сформувати в вихованців найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Упровадження STEM-освіти в освітній процес нової української школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/25.pdf
2. Інтегровіні заняття: від теорії до практики — Журнал «На Урок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/post/integrovani-uroki-vid-teori-do-praktiki.
3. Освітній портал. Ідеї STEM-проектів, які сподобаються учням будь-якого віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://osvitoria.media/

Кошовий Сергій Васильович,
Вчитель англійської мови
КЗ «Сосонський ліцей Вінницького району Вінницької області»
SKV0910@ukr.net

З ДОСВІДУ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті подано власний досвід роботи з обдарованими дітьми вчителя англійської мови.

In the article it is given own experience of work with gifted children of the teacher of English

Перш, ніж почати – треба визначитись із поняттям «обдарований»

Великий тлумачний словник сучасної мови визначає це поняття як той, який має великі природні здібності; здібний, талановитий.

То ж з того часу , як учні приходять до мене у 5 клас – шукаю таких, які відповідають опису з тлумачного словника. У цьому мені допомагають вчителі початкової школи, які, після того, як їх учні завершують початкову школу, звертають увагу вчителів-предметників середньої ланки на успішних учнів, щоб не «загубити» у подальшому навчанні. Проте, як відомо, ті учні, які були успішними у початковій школі, не завжди можуть бути такими у середній. У них може бути хист тільки до чогось одного. Як казав Хуан Мануель (видатний письменники середньовічної Іспанії) «Всяка людина здібна, та не для всяких справ».

То ж починаю з виявлення обдарованості. Найбільш цінну інформацію про дитину та її здібності дає спостереження. Саме на уроці я можу оцінити рівень пізнавального інтересу та нестандартності мислення. Матеріалом для цього слугують різні роботи — письмові роботи, усне мовлення, проєкти тощо.

Після етапу відбору учнів налагоджую спілкування з батьками талановитих учнів та встановлюю систему роботи з учнями. По-перше, створюю умови для роботи з ними, виділяю день або два на тиждень (якщо потрібно – і більше) та час для роботи з талановитими. Цьому нам сприяє й адміністрація школи.

Найбільш вдалі форми роботи з обдарованими дітьми

- Творчі завдання
- Проєкти
- Участь в інтернет-олімпіадах (пізніше у всеукраїнських) та конкурсах
- Участь у позакласних заходах та подіях

Головне – не загубити обдаровану дитину.

Не секрет, що обдаровані діти мають нестандартне мислення, високий творчий потенціал та швидкість у роботі, у порівнянні з іншими дітьми. То ж важливо – не загубити їх на початковому етапі середньої школи. Для підтримки

працездатності таких учнів на уроці у мене є різноманітні картки з індивідуальними завданнями. У той час, коли більшість учнів класу виконають тільки одне завдання, талановитий учень може справитися з 2-3ма. При цьому він не буде нудьгувати, чекаючи на завершення виконання основного завдання.

Не треба забувати й про підтримку талановитих учнів. Відомо, що такі учні потребують постійного підбадьорення, похвали та позитиву. То ж не скупіться слів на їхню підтримку. Результатом буде їхнє навчання та успіхи.

А ще треба наголосити, що часто для обдарованої дитини прикладом та поштовхом для свого творчого розвитку є сам ВЧИТЕЛЬ. Не забувайте про це. Будьте для них прикладом в усьому – у спілкуванні на уроці, поза уроком, в іграх під час перерв та багатьох інших ситуаціях. Пам'ятайте, що вони беруть з нас приклад. А це – одна із складових успіху талановитих дітей при вивченні іноземної мови.

І ще один момент, на який варто звернути увагу. Це – дистанційне навчання. Останні два роки нам дуже важко зустрітися оффлайн. Тому, так як наша школа працює на платформі Google Class, то я створив для обдарованих дітей окремий клас, ввів туди усіх моїх талановитих учнів, та працюю з ними у цьому класі, ставлячи їм різноманітні завдання та спілкуючись з ними у MEET.

Кравченко Л. М.,
вчитель біології та хімії Головачанського комунального закладу загальної середньої освіти Терешківської сільської ради Полтавського району Полтавської області
lidiyakravchenko31@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

В статті «Організація самостійної навчальної роботи обдарованих учнів» висвітлено питання методики організації самостійної навчальної діяльності обдарованої дитини. Кожна дитина по – своєму неповторна та індивідуальна. Головною метою в роботі вчителя з обдарованою особистістю є формування потреби та здібностей для реалізації підвищених можливостей дитини у своїй творчій діяльності. Автор статті звертає увагу на розвиток самостійності та творчого мислення учня.

Основне завдання вчителя школи сьогодення полягає в збереженні та зміцненні особистості дитини, формуванні позитивної мотивації до здобуття знань.

Стаття розкриває сутність освітніх технологій в цілому та їх основну роль у формуванні навичок самостійної роботи дитини, яка виявляє підвищену

зацікавленість до навчального процесу як в цілому, так і до певного навчального предмету.

Основна роль в освітньому процесі роботи з обдарованою дитиною лежить на майстерності педагога, який зможе виховати в учнів особисті якості, які сприятимуть виробленню в дитини власної пошукової діяльності, вміння застосувати здобуті знання на практиці, сформують уявлення про працю, як життєву цінність, посилюватимуть мотивацію на усвідомлення здійснення конкретних операцій для досягнення мети, розвивати інтерес до своєї індивідуальності.

Діяльність вчителя по організації самостійної роботи з обдарованим учнем на кожному уроці повинна бути орієнтована на формування в дитини стійкої позиції , що передбачає визначення почуття відповідальності за свою працю.

Ключові слова: обдарована дитина, учитель, самостійна робота, активність, творча діяльність, самоконтроль.

The article "Organization of independent educational work of gifted students" highlights the methodology of organizing independent educational activities of gifted children. Each child is unique and individual in his own way. The main goal in the work of a teacher with a gifted personality is to form the needs and abilities to realize the increased opportunities of the child in their creative activities. The author of the article draws attention to the development of independence and creative thinking of the student.

The main task of today's school teacher is to preserve and strengthen the child's personality, the formation of positive motivation to acquire knowledge.

The article reveals the essence of educational technologies in general and their main role in the formation of skills of independent work of the child, which shows increased interest in the educational process as a whole and in a particular subject.

The main role in the educational process of working with a gifted child is the skill of the teacher, who will be able to instill in students personal qualities that will help develop the child's own research activities, ability to apply knowledge in practice, form ideas about work as a life value as well as increase motivation to be aware of the implementation of specific operations to achieve the goal, to develop interest in their individuality.

The teacher's activity on the organization of independent work with a gifted student in each lesson should be focused on the formation of a child's stable position, which involves determining a sense of responsibility for their work.

Key words: gifted child, teacher, independent work, activity, creative activity, self-control.

З народженням кожної людини в світ
вноситься щось нове, чого ще не було,
щось первозданне і неповторне.
Обов'язок кожного – знати і не забувати,
що він у світі єдиний у своїй якості
і що ще ніколи не з'являвся хтось такий, як він,
адже якби вже був такий, як він,
то не було б необхідності в ньому самому"
Мартін Бубер

Розбудова незалежної України потребує змін в структурі системи освіти з метою відтворення інтелектуального потенціалу народу. Молодій державі потрібні енергійні, талановиті люди, які можуть ставити і творчо розв'язувати не лише поточні завдання, а й такі, що відносяться до майбутнього. За таких умов серед головних завдань освітніх закладів на даному етапі розвитку суспільства висувається завдання розвитку здібностей особистості, її творчого становлення, потреби розвитку і уміння самоудосконалюватися. Освітні заклади повинні створювати сприятливі умови для самовираження особистості в різних видах діяльності, розкриття її нахилів, здібностей і обдарованостей.

Обдарована дитина…Обдарованість. Що це таке? Можливо це якась особлива іскорка, яку необхідно помітити, допомогти їй спалахнути та засяяти радісним переможним сяйвом. В будь якому суспільстві талановиті люди мають можливості здійснити свої мрії, реалізувати себе як особистість.

Питання щодо обдарованості дитини постійно привертало та привертає увагу педагогів, психологів, вихователів. Кожна дитина по своєму неповторна, індивідуальна. Вона з'являється в цьому світі , щоб пройти свою земну стежину, знайти себе, розкрити свої здібності, а можливо свою мету в житті. Хтось пише вірші та поеми, інший проявляє себе в математиці чи фізиці, в співах чи танцях, музиці чи малюванні. Скільки дітей – стільки і здібностей, які залежать від соціального оточення дитини, від психолого – фізіологічних особливостей розвитку людини, а також від сім'ї та школи. На мою думку, найбільший вплив на розвиток талановитості дитини, мають сім'я та школа.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається.

Першовідкривачами обдарованості дітей є батьки. Вони виконують найголовнішу роль у становленні й розвитку не тільки обдарованості дитини, а і її особистості. Дитина в сім'ї отримує не лише любов та піклування, але і соціальний розвиток. В роботах знаного психолога, доктора психологічних наук Натана Семеновича Лейтеса значиться, що обдарованість дитини виявляється в ранньому віці, залежить від соціальних умов. Для повноцінного розвитку дитини з перших днів його життя необхідні ніжність і любов близьких, постійне дотик рук матері, ігри, розмови і музика. Так як саме емоції сприяють формуванню нервової системи дитини, розвитку його мозга. Дитина повинна якомога більше чути людську мову. Дуже важливо з самого раннього дитинства цілеспрямовано

навантажувати праву півкулю, яка дає образність мислення і приходить на допомогу лівому до несподіваних важких ситуаціях. Тому треба приділяти більше часу ігор з дітьми. Під час ігор виховується характер, розширюється уявлення про навколишній світ, формуються і удосконалюються навички, уважність, зосередженість. Потрібно, щоб в іграх були закладені елементи творчості Вік від двох до п’яти років - один з найцікавіших в житті кожної дитини. Його мислення з предметного стає причинним (дитина ставить багато питань), з віком пізнавальні інтереси дитини все більше втрачають свою нестійкість, і до п’яти-шести років він починає серйозним чином ставитися до матеріалу своєї інтелектуальної праці.

Наступним найбільш відповідальним моментом у житті обдарованої дитини є її вступ до школи, особливо якщо це не спеціалізований, а звичайний навчальний заклад. Обдаровані діти особливо мають потребу в розвитку в них самостійності, самодисципліни та самоврядування в навчанні, і якщо школа не задовольняє їхніх запитів, то їм доводиться піклуватись про себе самим. На мою думку одним з основних завдань педагога в роботі з такими дітьми є формування потреби та здібностей для реалізації підвищених можливостей учня у своїй творчій діяльності. В умовах класно – урочної системи можуть виникати певні труднощі й у навчанні обдарованих дітей, тому що не в кожній школі такі діти мають психолого – педагогічну підтримку й вільний доступ до необхідних джерел інформації. Обдаровані діти потребують специфічних технологій, врахування інтелектуальних та психологічних особливостей кожної дитини.

Одним із напрямків самостійної навчально – пізнавальної діяльності учня без прямого впливу вчителя є домашня робота. Цей фрагмент навчальної роботи тісно пов’язаний з роботою дитини на уроці й головним чином розрахована на розвиток самостійності учня, його творчого мислення. В процесі виконання домашнього завдання в дитини формуються загально навчальні та спеціальні вміння й навички, різноманітні прийоми здійснення самоорганізації та самоконтролю, вміння раціонально організовувати самоосвіту. Однією з найважливіших цілей вчителя при роботі з обдарованою дитиною полягає у визначенні змісту, характеру та обсягу домашнього завдання.

Домашнє завдання має ефект коли включає в себе такі основні частини:

- обов’язкова частина – домашнє завдання повинне бути зрозумілим та посильним для всіх учнів;

- тренувальна частина , яку виконують учні, що добре знають навчальний матеріал, опановують навчальну програму;

- варіативна частина - логічні, проблемні та творчі завдання, серед яких учень вибирає те, що відповідає його інтересам, особистим здібностям. Домашнє

завдання, яке вміло продумане педагогом, має не лише навчальну, але й творчу мету, це засіб підвищення якості та розвитку обдарованої особистості.

Не менш важливим компонентом в розвитку самостійної роботи з обдарованою дитиною є самопідготовка. Це організаційна форма навчальної діяльності під керівництвом наставника, під час якої цілеспрямовано формуються та удосконалюються навички самостійної навчальної роботи учня. Самостійна робота - це засіб навчання, який:

- формує у того, хто навчається, на кожному етапі його руху від незнання до знання необхідний обсяг та рівень знань, навичок і умінь для вирішення певного класу пізнавальних задач і відповідного просування від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності;

- виробляє у учнів психологічну установку на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення умінь орієнтуватися в потоці інформації при розв'язанні нових пізнавальних задач;

- є найважливішою умовою самоорганізації і самодисципліни тих, хто навчається, в оволодінні методами учбової діяльності;

- є найважливішим знаряддям педагогічного керівництва і управління самостійною пізнавальною діяльністю учня в процесі навчання. Організація самостійної роботи на уроці вимагає від вчителя не меншої підготовки, а навіть більшої, коли навчальний матеріал він викладає сам. Якщо при цьому вчитель ставить задачу формування навичок самостійної роботи учнів, то йому, як правило, потрібно добре все продумати і визначити:

- мету, час і характер самостійної роботи, а так само моменти, на які треба звернути увагу;

- спосіб повторення того мінімуму фактичних знань і умінь, без яких неможливе успішне виконання самостійної роботи.

Самопідготовка – це не урок. На відміну від уроку, це форма навчання, яка містить самоосвітні начала й націлена на самостійні навчальні дії учня.

Як і всі навчальні заняття, самопідготовка виконує навчальні та виховні функції. До навчальних функцій відносять:

- інформаційну функцію, основною функцією якої є організація якісного закріплення та повторення знань, здобутих на уроці, із допомогою різноманітних вправ, які залучають учнів до самостійної індивідуальної роботи;

- розвивальна функція, яка сприяє розвитку пізнавальних інтересів дитини, її потенційних можливостей. Під час самопідготовки в дитини розвивається увага, пам'ять, мовлення, удосконалюються всі психічні процеси;

- конструктивна функція сприяє формуванню в дитини навичок планування своєї навчальної роботи, вміння розділити свої сили та можливості;

- комунікативна функція полягає у формуванні правильного ставлення дитини до знань як досвіду попередніх поколінь;

- творча функція полягає у використанні здобутих знань, коли з їх допомогою в дитини пробуджується потреба у творчому самовираженні.

Виховні функції самопідготовки учня включають:

- гігієнічна функція, яка сприяє міцному засвоєнню навичок гігієни розумової праці. В учнів формуються стійкі звички працювати згідно з гігієнічними вимогами;

- мотиваційна функція формує в дитини потребу в навчальній діяльності, прагнення застосовувати здобуті знання на практиці, з'являється інтерес до самоосвіти;

- формувальна функція сприяє наполегливому й послідовному набуттю Працелюбність, активність, вольові прояви в досягненні цілі формуються під час самопідготовки і стають перевагами учня;

- організаційна функція полягає у створенні середовища, яке необхідне для виникнення робочої атмосфери, яка спонукає до виконання домашніх завдань, вміння користуватися довідниками, словниками, додатковою літературою, працювати в бібліотеці, вміло використовувати інтернет джерела.

Навички і вміння, набуті дитиною в процесі самопідготовки, продовжують свій розвиток під час роботи на уроці. Тісний взаємозв'язок учителя та учня може сприяти покращенню якості знань, удосконаленню самостійної роботи.

Важливим елементом організації самостійної роботи учнів є її планування, адже воно впливає на якість навчального процесу. Залежно від дидактичної мети виділяють такі види самостійної роботи:

1. Самостійна робота з метою актуалізації знань.

Учитель актуалізує знання, вміння учнів перед вивченням нового матеріалу і його закріпленням. Така робота має характер як відтворювальний, так і реконструктивно-варіативний. Як відтворювальний можна розглянути завдання, вправи з повністю заданими умовами. Такий вид роботи виконують з докладною інструкцією, вона вимагає від учнів виконання різних перетворень, узагальнень з опорою на раніше набуті знання і вміння. Учням важливо відтворювати структуру знань в цілому, а не тільки окремі функціональні характеристики.

Таким чином, відбувається поглиблення знань, область їх застосування розширюється, а мислення школярів досягає рівня продуктивної діяльності.

2. Самостійна робота з метою освоєння нових знань.

Новий матеріал може набуватися учнями самостійно на різних рівнях пізнавальної активності, що залежить від складності матеріалу та підготовленості учнів. Що стосується робіт реконструктивно-варіативного

характеру, то в цьому випадку школярі повинні вміти застосовувати набуті раніше знання та вміння. Роботи, в яких частково присутній пошуковий характер, відрізняються від попереднього більшою мірою самостійності. При такому виді діяльності в якості самостійної роботи найкраще пропонувати додатковий матеріал з метою його аналізу, узагальнення, систематизації; завдання дослідницького характеру; вирішення проблемних завдань, складання алгоритму вирішення, формулювання висновків.

3. Самостійна робота з метою закріплення, повторення знань і розвитку вмінь. Мета закріплення – запам'ятати, систематизувати, узагальнити і вміти застосовувати знання і вміння.

Закріплення – один із найтриваліших процесів, тому завдання повинні бути запропоновані в певній послідовності: вирішення аналогічних завдань; виконання завдань з урахуванням перенесення знань у нові умови; залучення нових знань в систему старих. При закріпленні самостійні роботи можуть носити відтворювальний і реконструктивно-варіативний характер.

4. Самостійна робота з метою перевірки знань, визначення рівня сформованості засвоєння знань і умінь учнями, виставлення оцінок, самооцінка.

Працюючи самостійно, учні вчаться самостійності, стають більш впевненими у собі, намагаються набути нові знання. Важливо розвивати у школярів самостійність у пізнавальній діяльності, щоб вони самі могли опановувати знання і застосовувати їх в різних видах діяльності.

Отже, організація самостійної роботи учнів передбачає забезпечення можливостей для самореалізації, особистісного росту, спрямованості освітнього процесу не тільки на засвоєння знань, а й на розвиток мислення, вироблення практичних умінь та навичок, розширення різного роду практикумів.

Значення самостійної роботи в навчальному процесі важко переоцінити. Самостійна робота сприяє формуванню самостійності як якості особистості, сприяє реалізації принципу індивідуального підходу, дозволяє диференціювати навчальні завдання і тим самим сприяти досягненню дійсно свідомого і міцного оволодіння знаннями. Можна сказати, що тільки в ході самостійної роботи учні розвивають ті пізнавальні здібності, здобувають і удосконалюють ті уміння і навички, без яких неможливо оволодіння знаннями як у школі, так і в житті. Саме самостійна робота виробляє високу культуру розумової праці, яка передбачає не лише вивчення книги, вести записи, а перш за все розуму, потреба в самостійній діяльності, прагнення проникнути в суть питання, йти в глиб ще невирішених проблем. У процесі такої праці найбільш повно виявляються індивідуальні здібності школярів, їх нахили та інтереси, які сприяють розвитку вміння аналізувати факти та явища, вчаться самостійного мислення, що призводить до

творчого розвитку і створення власної думки, своїх поглядів, уявлень, своєї позиції.

Сучасна стратегія освіти спрямована на формування творчої особистості, здатної до самостійного визначення та здійснення цілей своєї діяльності. Самостійність школяра є однією зі сторін його особистісної характеристики, що свідчить про розвинену здатність планувати і здійснювати самоосвіту.

Найголовніше й найвідповідальніше завдання для кожного вчителя, навчити дитину отримувати насолоду від процесу навчання, не нашкодити своєму фізичному, психічному, моральному здоров'ю. Дати дітям радість праці, радість успіху в навчальній діяльності, збудити в юних серцях почуття власної гідності – це перша заповідь навчання та виховання. ***В школі не повинно бути нещасливих дітей, дітей, які зневірилися в свої здібності, вміння.***

Робота вчителя дуже творча, складна і цікава. Коли видно позитивні результати своєї роботи, то бажання навчати стає дедалі більше. Все більше вчитель намагається створити той шлях до дитини, який був би для нього сприйнятливішим, який дав би цій дитині радість здобутку, радість впевненості в собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Надія Аніскіна. Педагогічна підтримка обдарованості // Київ «Шкільний світ» 2005.
2. Оксана Натощак, Ірина Ганжала, Надія Ніколаєнко. Розуміння. Розум. Творчість // Київ «Шкільний світ» 2006.
3. Додаток до листа департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо організації та проведення роботи з обдарованими школярами… //Діалоги. – 2007. – № 5. – С. 2-8.
4. Здібності. Обдарованість. Таланти. Система роботи з обдарованими дітьми // Київ «Шкільний світ» 2009.
5. Глухова М.В., Герман А.Ю. Досвід роботи з обдарованими учнями в галузі ІКТ //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 4. – С. 14.
6. Лепьошкіна О.В. Позакласна робота як складова частина програми з обдарованими учнями //Обдарована дитина. – Київ, 2009. – С. 40-42.
7. Яковчук М.М. Розвиток обдарованості: практичний досвід //Обдарована дитина. – Київ, 2009. – С. 49-54. 9. Снісаренко Г. Захист проекту//Сільська школа України. – 2006

Кривенко Ю. О.,
Учителька початкової школи
Комунального закладу «Харківська гімназія №6 «Маріїнська гімназія»
Харківської міської ради Харківської області»;
аспірантка комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
julia.krivenko97@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМАЛЬНИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ЛІДЕРІВ СЕРЕД УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НУШ

Анотація. Стаття містить аналітичну характеристику важливості підготовки вчителів початкової ланки освіти до встановлення партнерських стосунків із представниками активу класної спільноти в НУШ. Висвітлено шляхи та засоби активізації управлінського потенціалу обдарованих дітей, які можуть зайняти позиції формальних та неформальних лідерів. Також увага приділяється розвитку soft skills у менш соціально активних учнів і залучення їх до колективної роботи.

У роботі описано результати проведення тренінгових заходів із педагогами, що були розроблені з метою встановлення партнерських стосунків. Зміст заходів може бути адаптований до класної спільноти та реалізуватися в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: класна спільнота, обдарованість, лідер, тренінг, принципи НУШ, освітній менеджмент.

Abstract. The article contains an analytical description of the importance of training teachers of the primary school for partnership relations with social active students in class community of New Ukrainian School. This article is about ways of activating the gifted children`s potential in management and their formal or informal leader posistions. Attention is also paid to the development of soft skills in socially activeless students and their involvement in collective work.

The article is describing results of organization trainings for teachers. The aim of trainings is making a partnership relations. Content of this work can be adapted to the class community and distant realized.

Key words: class community, gift, leader, training, principles of New Ukrainian School, education management.

Реформована система освіти відкриває багато шляхів педагогам-новаторам, які прагнуть віднайти свої неповторні методи та перевірити їхню ефективність через використання наданої Концепцією НУШ автономії вчителя. Саме позитивістські концепції в освіті стануть шляхом до формування емоційно здорових особистостей серед учнів, які здатні до творчої діяльності та самореалізації.

Ще педагоги-практики XX століття та педологи (К. Ушинський, А. Макаренко, І. Іванов, В. Сухомлинський, О. Залужний, Ш. Амонашвілі) наголошували, що емоційні оцінки дуже важливі для характеристики психологічної атмосфери в колективі учнів та педагогів. Така атмосфера має бути оптимістичною, довірливою, бадьорою, дарувати радість спілкування та прагнення рухатися вперед. Застій, невдачі породжують протилежні відчуття – песимізм, дратливість, нудьгу. Емоційне піднесення має відчувати перш за все вихователь як фасилітатор класної спільноти.

Велике значення для розвитку колективу має чітке формулювання педагогічних вимог та організація перспективних спрямувань, тобто розроблений А. Макаренком закон руху колективу. Розвиток і зміцнення колективу залежить від змістовності і динаміки його діяльності, він повинен постійно рухатись уперед, досягаючи нових успіхів. Зупинка в розвитку колективу призводить до його ослаблення та розпаду. Саме тому необхідною умовою розвитку колективу є постановка і поступове ускладнення перспектив: близьких, середніх, віддалених. Їх треба співвідносити з оперативними, тактичними та стратегічними задачами. На тлі загальної колективної перспективи кожен вихователь повинен виділяти свою особисту та перспективу розвитку кожного, зокрема обдарованого, учня.

Аналіз дефініцій поняття «колектив» свідчить про багатоаспектність цього поняття. Згідно з даними аналізу попереднього педагогічного досвіду та засад Концепції НУШ, можна сформулювати визначення учнівського колективу.

Колектив учнів НУШ – це класна спільнота, члени якої об’єднані спільною метою та системою цінностей. Результатом злагодженої діяльності такої спільноти є сформованість однієї з ключових компетентностей Концепції НУШ – здатність працювати в команді. [2]

Створення спільноти стає більш ефективним, якщо вчитель виконує роль фасилітатора, тобто людини, яка не намагається контролювати процес, а лише підтримує ефективний алгоритм перебігу становлення колективу. У той же час залишається недостатньо дослідженою можливість розглянути ще один спосіб позиціонування вчителя в спільноті. Вчитель може бути не лише фасилітатором, коучем, тьютором, модератором, а й менеджером освітнього процесу. Адже засади менеджменту, самоменеджменту, таймменеджменту та тімбілдінгу дозволяють виявити в діяльності вчителя нові аспекти та адаптувати його звичну професійну діяльність до сучасних вимог організації освітнього процесу.

Відомо, що менеджер – це не просто керівник, який має посадові переваги та має право делегувати повноваження. Це насамперед лідер, інструментарієм впливу якого має стати особистий приклад успішності, підтримка та впевненість в силах команди, з якою він працює на одному рівні, організація спільного

пошуку рішень проблем, безпосередня участь у виконанні спільних суспільно корисних справ. Таким лідером в класній спільноті має стати вчитель – повноцінний член колективу, діяльність якого базується на принципах педагогіки партнерства.

На учнівському рівні лідерство має бути реалізоване через діяльність ланки класного самоврядування з обов'язковим урахуванням мотиваційної сфери сучасних дітей. Вчитель як менеджер має поступово розширювати сферу питань, до вирішення яких залучаються учні, та формувати у них чітке бачення результатів педагогічного партнерства. Сьогодні питанню корпоративізму, корпоративної етики, тімбілдінгу, партнерським стосункам відводиться окреме місце не тільки в освіті, а й в менеджменті організації загалом. Шкільний менеджмент або менеджмент освітньої організації вже змінює роль педагогів, спонукає до гнучкості у впровадженні інновацій, ергономічності у використанні часових меж діяльності суб'єктів освітнього процесу, коучінгу в процесі формування учнівського колективу. [1]

Розвиток колективістських стосунків можливий під безпосереднім керівництвом учнів, які беруть участь у самоврядуванні. В початковій школі НУШ вони можуть виявити свої можливості під час виконання щоденної функції «помічник учителя», проведенні ранкової розминки, висловлення своєї думки під час ранкової зустрічі, розподілення керівних ролей у груповій роботі або спортивному змаганні.

Одразу вчитель може побачити, які учні досягають успіху в організації роботи мікро-групи або власної команди. Це не означає, що слід надавати таким дітям перевагу під час розподілення керівництва, а пам'ятати про залучення менш активних, сміливих чи успішних дітей.

Звідси можна зробити висновок, що в НУШ немає однозначних лідерів або керівників, адже педагогіка співпраці нівелює цю необхідність. Безперечно, формальний та неформальний лідер будуть вирізнятися, оскільки цього потребує процес становлення колективу та закони соціуму.

Тож слід виробити стратегію підтримки дітей з лідерськими задатками та формування прагнень до успішного менеджменту учнів із меншими амбіціями та можливостями. До таких процесів закликає політика рівних можливостей та створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти.

Як показали сучасні дослідження, більшість учнів прагне випробувати свої сили в різних напрямках освітнього процесу. Серед них є лідерство, тобто учні не бояться перебувати в центрі уваги. Ті, хто уникає цього, насамперед бояться брати відповідальність на себе за діяльність групи та її результат.

Тож слід пояснювати дітям, що результат роботи команди залежить від керівника незначною мірою, а більша відповідальність лягає на виконавців та злагодженість їхньої роботи.

Велику роль відіграє налаштування учнів, яких слід згуртувати. У деяких з них відсутнє бажання працювати заради спільної мети. Вони пасивні, вимагають постійної зовнішньої мотивації та не бажають формувати внутрішню.

У такому випадку основними принципами взаємодії вчителя та учня має стати емоційна та особистісна готовність до спілкування, психологічна налаштованість на актуальні стани один одного. Але навіть сьогодні практика демонструє схильність педагогів до побудови авторитарного стилю управління освітньою діяльністю учнівської спільноти. Саме це твердження є одним із протиріч в сучасній освіті, яке гальмує впровадження засад педагогіки співпраці в освітній процес.

Задля розв'язання вищезазначеної проблеми слід розробити та впровадити серед педагогів початкової школи низку заходів, що сприятимуть усвідомленню важливості підтримки дітей-лідерів та співпраці в учнівському колективі.

На базі комунального закладу «Харківська гімназія №6 «Маріїнська гімназія» за підтримки управління освіти адміністрації Шевченківського району Харківської міської ради було проведено колективні тренінги для педагогів НУШ відповідно до плану методичної роботи закладу освіти.

Завданнями першого тренінгу-квесту з тімбілдінгу «Сім педагогічних чудес світу», у якому взяли участь 39 освітян, стали:

- підвищення рівня корпоративної етики педагогічних працівників району;
- підвищення загального рівня обізнаності на термінології європейської системи освіти;
- усвідомлення важливості колективних взаємин не тільки в учнівському, а й в педагогічному колективі;
- згадування теоретичних засад педагогічної діяльності;
- розвиток в колективі довіри і взаєморозуміння завдяки спільному проведеному часу;
- зміцнення довіри до керівництва.

Серед завдань, що були запропоновані для опрацювання, були дидактичні ігри з деформованими реченнями, завдання на впровадження дидактичних принципів і методів та їхнє розпізнавання.

Найбільшу зацікавленість викликали завдання з гумористичним наповненням та відеоролики з дитячими загадками. Під час створення відео було залучено дітей із задатками обдарованості. Їм було надано повну свободу у створенні завдань та загадок для педагогів. Гумористичний підхід дозволив

створити позитивну атмосферу заходу та сприяв більш активній співпраці між мікрогрупами.

Опитування після тренінгу-квесту показало, що на питання, чи є актуальною тема колективізму та підтримки активних дітей у класній спільноті, 100 % респондентів вказали на актуальність цієї теми.

Рівень розкриття теми під час тренінгу 94% оцінили як повний, а 6% вказали на недоліки під час презентації теоретичного матеріалу.

Відповіді на питання індивідуального характеру щодо особистої зацікавленості педагогами у вивченні теми продемонстрували високий рівень зацікавленості, який показали 92% опитуваних.

97% респондентів були готові використовувати отримані матеріали в роботі з дітьми та колегами на засіданнях методичного об'єднання початкової школи.

Цікавим відкриттям стало те, що з присутніх на тренінгу 39 осіб 35 висловили бажання поділитися своїми наробками на висвітлену тему. Ця кількість складає 90% від загальної кількості респондентів. 10% висловили відсутність зацікавленості у демонстрації своїх робіт.

Слід звернути увагу на коментарі та рекомендації у рефлексії заходу. Вчителі залишили виключно позитивні відгуки та пропонували частіше проводити такі позитивні корпоративні зустрічі.

Таким чином, можна стверджувати про успішне впровадження в роботу розробок колективних тренінгів та тренінгів-квестів, адже така форма роботи залучає до роботи менш ініціативних особистостей та дозволяє розкрити їхній потенціал в сприятливій до цього атмосфері.

Наступною колективною формою роботи став методичний тренінг для вчителів 1-2 класів на тему «Формування сучасної класної спільноти через реалізацію принципів Нової української школи». До роботи було залучено 54 педагоги району.

Метою заняття став обмін досвідом між педагогами щодо організації заходів, спрямованих на формування класної спільноти та залучення до цього процесу обдарованих учнів-менеджерів.

Під час тренінгу було здійснено аналіз основних принципів функціонування НУШ, набуто досвід організації ранкових зустрічей онлайн та обмін інформацією щодо колективних форм роботи у початковій школі.

Очікувані результати тренінгу виправдалися. Під час роботи було реалізовано такі напрями спільної діяльності:

– налагоджено взаємодію між педагогами району встановленого діапазону відвідування тренінгу;
– здійснено аналіз теоретичних засад педагогічної діяльності та їхній зв'язок з педагогічною діяльністю в реаліях Нової української школи;

– усвідомлення важливості колективних взаємин у класній спільноті через співпрацю в педагогічному колективі;
– визначення та розробка шляхів партнерства між усіма учасниками освітнього процесу під час різних видів навчання;
– розвиток в колективі довіри і взаєморозуміння завдяки спільному проведеному часу;
– зміцнення довіри до учнів, що мають задатки лідерства.

Ураховуючи досвід організації попереднього тренінгу слід звернути увагу на теоретичну складову заняття.

На початку роботи було акцентовано увагу на тому, що вчителі-початківці повинні мати арсенал якісних та перевірених шляхів формування загальнокультурних і морально-етичних цінностей у дитини, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, відомих нам як hard skills і soft skills. Увагу було зосереджено на формуванні soft skills, серед яких є комунікативність, лідерство, робота в команді та творчість і креативність.

Саме комунікація є основним шляхом налагодження стосунків у соціумі, у тому числі й в колективі. Концептуальні засади НУШ передбачають можливість формування учнівського колективу через розвиток однієї з рекомендованих Європейським парламентом та Радою Європи цінностей – співпраці.

Педагогами було опрацьовано алгоритм планування спільної роботи класу, де слід ураховувати психологічні та інтелектуальні особливості учнів, оскільки не всі з них мають можливість активно та продуктивно виконувати завдання того рівня, який пропонується, або співпрацювати в команді, висловлювати свою думку та обґрунтовувати її. На допомогу прийдуть загальновідомі ранкові зустрічі.

Ранкова зустріч дає можливість кожному члену спільноти відчути свою приналежність до чогось масштабного та більше працювати для інтересів цієї спільноти. Діти отримують можливість задовольнити потребу у висловленні своїх думок, пізнанні один одного. Саме під час ранкових зустрічей у перші кроки дитини в школі можна визначити майбутнього формального або неформального лідера. Також легко виявити його у проєктній діяльності.

У навчанні молодших школярів завдання проєктної діяльності полягає в розвитку пізнавальних навичок, умінь самостійно використовувати здобуті знання, орієнтуватися в доступному інформаційному просторі, розвивати творче мислення, уміння побачити і вирішити проблему, а також спрямоване на навчання дітей елементарних прийомів спільної діяльності.

Важливим є врахування вчителем цінностей, які формуються в кожній родині. Слід обговорити з батьками, які саме поняття мають місце в житті дитини вдома.

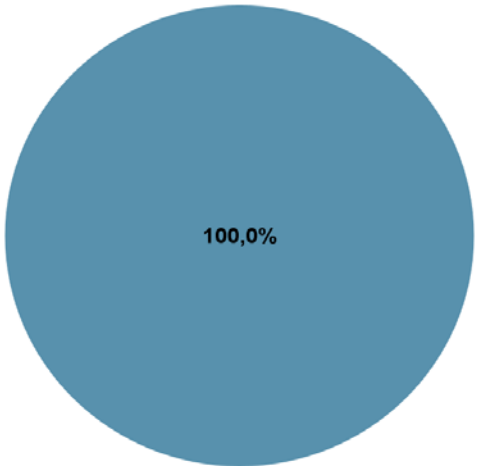
Питання роботи з батьками викликало дискусію серед педагогів і було вирішено винести це питання на опрацювання під час засідання методичних рад шкіл.

Важливим є кінцевий результат проєкту і його значущість для лідерів або, як їх ще можна назвати, спікерів.

По-перше, це соціально-значуща справа, адже діти роблять внесок в розвиток спільноти. Велике значення мало те, що в освітньому середовищі класу було відкрито новий осередок дружби. Найголовнішою подією стало вручення подяк кожній робочій групі за темами. Такі заохочення можуть слугувати додатковою внутрішньою мотивацією задля подальшого особистісного зросту обдарованих дітей.

Таким чином, після виконання практичних завдань та обговорення існуючих проблем організації колективної дитячої діяльності, освітяни могли висловити свою думку та внести пропозиції щодо подальших напрямів вивчення даної тематики. Результати опитування щодо актуальності теми видно на рис. 1.

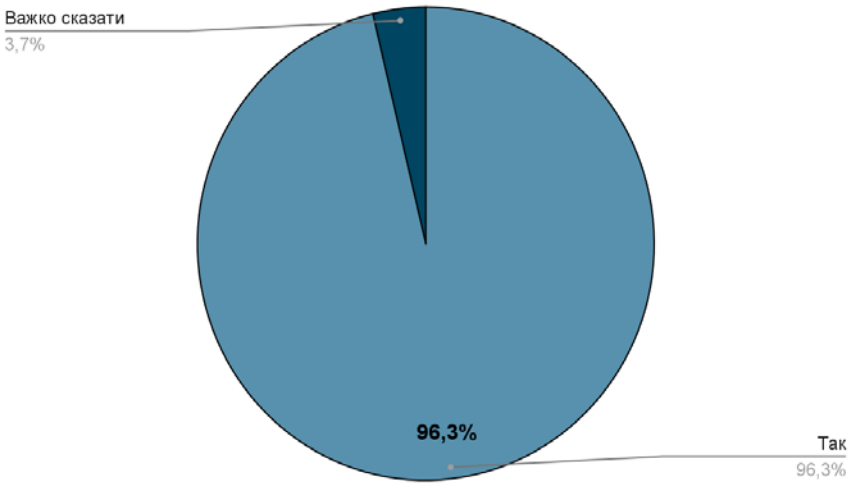
Рис. 1. Актуальність теми

Наступним питанням опитування учасників тренінгу стало «Чи плануєте Ви реалізовувати представлені шляхи формування класної спільноти у своїй практичній діяльності?».

Діаграма відповідей на це питання представлена на рис. 2.

Рис. 2. Впровадження шляхів формування класної спільноти

У формі зворотного зв'язку педагогам було запропоновано поділитися власними методами організації спільної діяльності дітей. Серед таких було згадано спільні екскурсії, спільна розробка класних правил, колективні творчі справи.

Щодо підвищення рівня залученості до організації роботи спільноти класного активу, було згадано про ранкові зустрічі та привітання. Їхнє проведення активними дітьми дає їм більше впевненості в собі та слугує прикладом для тих, хто ще тільки формує впевненість у власних силах.

Отже, спираючись на дані опитувань та успішність проведених заходів щодо налаштування педагогів на підтримку формальних та неформальних лідерів класної спільноти в умовах НУШ, можна стверджувати, що така робота в майбутньому допоможе перевести освітній процес на гуманістичні засади та сприятиме встановленню демократичного клімату управління освітнім процесом з боку вчителя. Щодо співпраці вчителя з лідерами класу, слід зазначити, що такий взаємозв'язок підкріплює авторитет педагога та ставить на один рівень з учнями. Це є запорукою встановлення партнерських стосунків та становленню позитивного соціально-психологічного клімату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кривенко Ю. О. Самоменеджмент як умова фахового зростання особистості вчителя Нової української школи. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26.11.2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярощук. Бердянськ : БДПУ, 2021. 456 с. С. 188-190
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік; Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

Криворучко І. В.,
студент III курсу фізичного факультету,
Львівського національного університету імені Івана Франка,
kryvoruchko382@gmail.com

Шукатка О. В.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичного виховання та спорту
факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка,
shukatka1973@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТІЛОВИХОВАННЯ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДИК

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз педагогічних методик викладання фізичної культури українського педагога, організатора, фундатора,

теоретика і практика української національної фізичної культури Івана Миколайовича Боберського та вчителів фізичного виховання країн Європи та США. З'ясовано, що педагогічні методики викладання фізичної культури засновника української національної фізичної культури мають дуже багато спільного з педагогічними методиками викладання провідних педагогів Європи і США, що є свідченням глибини та вагомості даних напрацювань.

Ключові слова: Іван Боберський, педагогічні методики, фізичне виховання, фізичні вправи.

Abstract. The comparative analysis of pedagogical methods of teaching physical culture of Ukrainian teacher, organizer, fundiator, theorist and practice of Ukrainian national physical culture Ivan Mykolaiovych Bobersky and teachers of physical education of countries of Europe and the USA were carried out in the article. It is well known that pedagogical methods of teaching physical culture of the founder of Ukrainian national physical culture have a lot in common with pedagogical methods of teaching leading teachers of Europe and the USA, which is evidence of the depth and importance of these achievements.

Key words: Ivan Bobersky, pedagogical methods, PT, physical exercises.

Із загальної біографії засновника української фізичної культури Івана Боберського відомо, що за кошти батька подорожував країнами Західної Європи (Франція, Чехія, Швеція та Німеччина) у 1898-1899 рр., де опанував новітні на той час педагогічні підходи та методи фізичного виховання в школі. У 1909 році у Львові вийшла в світ праця «Впоряд», де видатний український педагог висвітлив власні новітні педагогічні методики. Саме на основі цієї педагогічної праці з фізичного виховання розглянемо прямий зв'язок між методиками викладання фізичної культури за Іваном Боберським та сучасними методиками у країнах Європи та США. Базою аналізу стануть педагогічні методики інноваційного американського педагога з фізичного виховання Angela (Powell) Watson та європейського A. Wills.

Іван Боберський у своїй вищенаведеній праці наголошує, що «учитель чи учителька описує вправу простими і яскравими словами та поучає, як звучить розказ до тої вправи» [1]. Аналізуючи методики світових педагогів, можна легко побачити спільне, так A. Wills у своєму першому та другому пункті рекомендує пояснити учням, що від них очікується виконання вправи, а також показати учням, з яких вправ вони будуть розпочинати, а Angela (Powell) Watson наголошує на тому, що треба починати спочатку з обраної вправи, використовуючи розповідь, щоб пояснити принцип виконання вправи [2, 3].

У другому пункті правил проведення уроків з фізичного виховання автор «Впоряду» акцентує увагу на тому, що вчитель має казати: «Вправу покажу!», «видає розказ собі самому» і «сам виконує вправу поправно» [1]. Аналогічну методику використовує американський педагог, який рекомендує прокоментувати на прикладі виконання вправи по стрибку: «Тепер ваша черга. Поставте ноги разом, так само, як і мої. Ми порахуємо до трьох, потім ми

зробимо невеликий стрибок і кожен приземлиться разом зі своїми ногами. Готові? Один, два, три... стрибати!» [3].

Третій пункт у вищенаведеній праці говорить, що вчитель викликає одного учня, «про котрого думає, що поняв вправу», на 4-6 кроків вперед, щоб бачили його товариші і «дає той сам розказ». Далі учень виконує вправу, вчитель «поправляє похибки, єсли які суть, і дає єще раз той сам розказ, щоби вправа вийшла без закладу». Якщо перша вправа виконана добре, вчитель хвалить і «каже єму вернути в ряд словами: "Вертай в ряд!"» [1].

Європейський педагог A. Wills також наголосив на цьому, але не вважає такий метод пріоритетним. Вчитель наголошує на тому, щоб у разі виконання фізичних вправ треба розділити учнів на групи по 3 або 4 людини, щоб по черзі спробувати кожну вправу. І. Боберський у своїй праці називає такі вправи «двійок і чвірок» [1; 2].

Відтак, проаналізувавши педагогічну працю «Впоряд» Івана Боберського та педагогічні методики викладання фізичного виховання Angela (Powell) Watson і A. Wills., варто зробити висновок, що педагогічні методики викладання фізичної культури засновника української національної фізичної культури цілком можуть відповідати світовим стандартам, оскільки простежується дуже багато спільного у викладанні фізичної культури за методикою українського педагога та провідних педагогів Європи і США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боберський І. Впоряд. Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, Львів. – 1909, 58 с.
2. A. Wills. Coordination Course, веб-сайт. URL: https://www.teacher.org/lesson-plan/coordination-course/ (дата звернення – 14.07.2022).
3. Angela Powell Watson. How to Teach Locomotor Skills to Children, веб-сайт. URL: https://classroom.synonym.com/teach-locomotor-skills-children-4841686.html (дата звернення – 14.07.2022).

Крупєй К. С.,
кандидат біологічних наук, ст. викладач кафедри мікробіології, вірусології та імунології Запорізького державного медичного університету
krupeyznu@gmail.com

ВІДЕОБЛОГ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА: ЯК СТВОРЮВАТИ ЯКІСНИЙ КОНТЕНТ НА YOUTUBE

У роботі авторка висвітлила рекомендації зі створення навчальних відеофільмів учням та студентам для успішного вивчення біології/ мікробіології, вірусології та імунології. При підготовці відеофільму з певної теми для Ютюб-каналу необхідно дотримуватися основних принципів сучасного блогу:

зручність, універсальність, доступність, авторство, інтерактивність, архівування відео. Перспективою створення якісних навчальних відеороликів є опанування викладачем програм відеомонтажу (Adobe Premiere Pro, Adobe After Effects, Adobe Audition) та техніки кеінгу (відокремлення статичного фону (хромакея) від об'єкта). Технологія дозволяє створювати практично будь-які задні плани та впроваджувати комп'ютерні спецефекти. Виходячи з авторського досвіду, надано рекомендації по алгоритму завантаження готового відеоролика на Ютюб-канал.

Навчальний відеофільм, техніка кеінга, відеомонтаж, Adobe Premiere Pro, YouTube, презентація.

In the work, the author highlighted recommendations for creating educational videos for pupils and students to successfully study biology / microbiology, virology and immunology. When preparing a video on a certain topic for YouTube channel, it is necessary to follow the basic principles of a modern blog: convenience, versatility, accessibility, authorship, interactivity, video archiving. The prospect of creating high-quality educational videos is the teacher's mastery of video editing programs (Adobe Premiere Pro, Adobe After Effects, Adobe Audition) and keying techniques (separation of the static background (chroma key) from the object). The technology allows you to create almost any background and implement computer special effects. Based on the author's experience, recommendations are provided on the algorithm for uploading the finished video to the YouTube channel.

Educational video film, keying technique, video editing, Adobe Premiere Pro, YouTube, presentation.

Протягом пандемії COVID-19, а тепер і в умовах воєнного стану, ефективність навчання молоді підвищується за умов широкого впровадження в закладах освіти медіатехнологій. Створення якісного та інформативного відеоблогу вимагає від викладача не тільки умінь і навичок користування відповідним програмним забезпеченням (наприклад, OBS Studio, FastStone Capture, Adobe Systems: Adobe Premiere Pro, Adobe *After Effects, Adobe Photoshop,* Adobe *Audition), але й досвіду публічних виступів, наукових інтерв'ювань, бажання постійно розвивати ораторське мистецтво та удосконалювати програмні навички. Запровадження відеоблогів з навчальних дисциплін створює активаційне освітнє середовище, що спрямоване на студентоцентризм, яке забезпечить майбутньому спеціалісту певної галузі знань високі результати навчання й сформує сучасні компетенції. На сьогодні використання відеоблогів на практичних заняттях та для підготовки до них активно запроваджується при вивченні іноземних мов, особливо англійської.*

Метою нашої роботи було висвітлити основні рекомендації при створенні навчальних відео для учнів з предметів «Біологія», «Екологія», а також студентів медичних спеціальностей з дисципліни «Мікробіологія, вірусологія та імунологія» й розміщення їх на відеохостингу YouTube.

До основних характеристик блогу можна віднести наступні: зручність, універсальність, доступність, авторство, інтерактивність, архівування відео.

Першим кроком для започаткування відеоблогу є подолання страху. На жаль, безліч висококваліфікованих вчителів, науково-педагогічних працівників невпевнені у своїх здібностях, емоційному інтелекті («Чи сподобаюся я аудиторії? Чи маю я достатній риторичний досвід?» тощо). Так, запорукою успіху професійного блогера є особистісні критерії (емоційна культура, здатність регулювати, відчувати й розуміти не тільки власні емоційні стани, але й глядачів). Для того, щоб розпочати розвивати ці критерії, треба наважитися та зробити перше відео, провести самоаналіз свого виступу, допрацювати недоліки й опублікувати на відеоплатформі. Якщо все одно є невпевненість у якості створеного відеофільму, на початку можна зробити матеріал за прихованим посиланням і надіслати певним групам своїх «довірених» учнів / студентів.

У закладах освіти мультимедійний супровід навчального відеофільму є найголовнішою частиною, де викладач висвітлює всі елементи теми (назву лекції, мету, план, вступ, розділи лекції, висновки, тестові / творчі / дискусійні завдання тощо). Презентація унаочнює матеріали, що презентує викладач, та сприяє формуванню операційного стилю мислення в учнів / студентів. Існує безліч видів навчальних презентацій (слайд-шоу, текстові, анімовані схеми, опорні сигнали тощо), наукових публікацій щодо способів їх створення [1, 2] та формування структури інфографіки [3]. В умовах дистанційного навчання безліч викладачів публікують на *YouTube записи лекцій та інших форм навчальних занять. Перегляд такого роду відео часто викликає роздратування глядача, оскільки в хронометражу відео є фрагменти організаційних питань, поганого інтернет-зв'язку тощо.* Запис відео слід проводити у спокійній атмосфері, за відсутності зайвих шумів та чинників, що можуть відвертати увагу. *Оптимальним способом запису відео з презентацією є використання програм запису екрана (*OBS Studio, FastStone Capture тощо) з аудіо- та відеосупроводом. Перевага таких програм в тому, що тимчасово можна призупинити запис відео, а потім продовжити. Якщо викладач володіє базовими навичками роботи в Adobe Premiere Pro, можна завантажувати в програму відео та обрізати небажані фрагменти, або додавати інші відео-, фотофрагменти у певний тайм-код хронометражу відеофільму. Якість звуку є також важливою частиною при створенні відеофільму. Звук може повністю змінити сприйняття відео, тому бажано проводити запис відео з петличного мікрофона. Приклад навчального відео з презентацією без редагування звуку, яскравості, контрасту), яке зроблене із записом екрана в програмі OBS Studio (якість камери 1280 x 720, мікрофон – петличний, всеспрямований) наведено за посиланням [4]).

Тому перспективою створення якісних навчальних відеороликів є опанування програм відеомонтажу (Adobe Premiere Pro, Adobe *After Effects,* Adobe *Audition) та техніки кеінгу (відокремлення статичного фону (хромакея) від об'єкта).* Технологія дозволяє створювати практично будь-які задні плани та впроваджувати комп'ютерні спецефекти. Приклад авторського навчального відео, створеного за цією технологією, наведено за посиланням [5]).

Наступним важливим етапом після створення відеоролика є завантаження його на *YouTube-канал. При завантаженні відео окрім лаконічної інформативної назви, слід зробити опис під відео, де можна висвітлити основні положення відеоролику / план (бажано з тайм-кодами) та вказати цільову аудиторію (наприклад, для студентів яких спеціальностей та курсу призначений відеофільм). Через два відступи під описом відео доречно представити хештеги за представленою темою (наприклад,* #Бактерії #КишковаПаличка #ВодніЕкосистеми #ХворобиДітей #Коменсали), для того, щоб збільшити ймовірність перегляду відеоролика за запитами глядачів. Авторський досвід створення навчальних відеороликів дозволяє також надати рекомендацію відкривати доступ до коментарів при завантаженні матеріалу, щоб кожний глядач зміг висвітлити свою думку (навіть якщо ця думка буде критично спрямована до автора), уточнити в автора ролика інформацію за темою, написати рекомендації, пропозиції тощо. На останнє слід зазначити, що на *YouTube-каналі* баж ано оформит и ат рибут и за авт орським ст илем: опис каналу, банер (верхня част ина каналу, від інформат ивност і якого залеж ит ь його запам'ят овуваніст ь*); значок (персоналізує канал); оригінальне прев'ю (заставка для ролика, від зовнішнього вигляду якої залежить бажання користувача перейти на YouTube-канал). Всі ці елементи можна зробити в програмі Adobe Photoshop, де можна встановити їх потрібне розширення.*

Отже, дидактична цінність навчальних відеоблогів відзначається і визнається багатьма викладачами, учнями та студентами, тому вивчення програмного забезпечення для створення та монтажу відеофільмів, постійний саморозвиток, удосконалення навичок публічних виступів, створення демонстраційного матеріалу в презентації для відеоролика повинно стати невіддільною частиною діяльності сучасного викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хьюмс Дж. Секреты великих ораторов. Говори как Черчилль, держись как Линкольн [пер. с англ. Макаровой Н.]. 2-е изд. М. : Манн, Иванов и Фербер ; Эксмо, 2013. 300 с.
2. Михайлів Н. А., Теслюк В. М. Методика підготовки і проведення лекції у вищому навчальному закладі. Вісник Національного університету оборони України. 2011. № 3 (22). С. 41–46.

3. Клепар М. В., Кузнєцова К. С., Нич О. Б. Використання інфографіки для візуалізації освітнього контенту в закладі вищої освіти. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. 2021. Вип. 199. С. 31–36.
4. Крупєй К. С. Морфологія бактерій (випуск від 26 січня 2021). Режим доступу: https://youtu.be/JHGhDFHBb0M
5. Крупєй К. С. Інфекції, викликані кишковою паличкою (Escherichia coli). Ешеріхіози (випуск від 11 серпня 2022). Режим доступу: https://youtu.be/S7fDDUevrpY

Кудлай А. Б.,
Учитель-методист, учитель математики,
Лебединський заклад загальної середньої освіти I – III ступенів №6
Лебединської міської ради Сумської області,
antoninakudlai@gmail.com

ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ – ДЖЕРЕЛО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОГО УЧНЯ

Анотація. статті «Творчий учитель – джерело самореалізації обдарованого учня».

Мета роботи: показати, що робота з обдарованими учнями є одним із пріоритетних напрямків роботи вчителя, розкрити специфіку виявлення та підтримки обдарованої учнівської молоді, проблеми розвитку творчих обдарувань школярів із математики, показати на власному прикладі роботу з талановитими учнями та запропонувати рекомендації вчителям математики по створенню системи роботи з обдарованими здобувачами освіти.

Демократичні процеси, що відбуваються в Україні, потребують змін загальнолюдських цінностей, виховання нового покоління здобувачів освіти, для яких першочергове значення надається всебічному розвитку індивідуальності дитини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її здібностей, талантів, задатків та бажань.

У запропонованій статті ви можете знайти відповідь на запитання: що таке обдарованість та випереджувальний пізнавальний розвиток; яким повинен бути вчитель математики; отримати рекомендації по роботі з обдарованим учнями.

На власному прикладі роботи з математично обдарованими школярами ви можете прослідкувати шлях таких учнів до певних вершин із математики у шкільному житті.

Ця проблема дуже актуальна у сучасному суспільстві і тому заслуговує на увагу. Як відомо, 3–5% обдарованих людей приносять 95 % національного доходу країні. А це означає, що робота по виявленню та розвитку дарувань – це найголовніші інвестиції для щасливого майбутнього України.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, рекомендації, олімпіадна математика, конкурси, олімпіади, творчий, талант, факультатив.

Abstract. of the article "Creative teacher – a source of self-realization of a gifted student".

The purpose of the work: to show that working with gifted schoolchildren is one of the priority areas of teachers ‘ work, to reveal the specifics of identifying and supporting gifted schoolchildrens, the problems of developing creative talents of schoolchildrens in mathematics, to show by their own example working with talented schoolchildrens and to offer recommendations to math teachers on creating a system of working with gifted applicants for education.

The democratic processes taking place in Ukraine require changes in universal values, education of a new generation of educational applicants, for whom priority is given to the comprehensive development of the child’s personality as a person and the highest value of society based on the identification of his abilities, talents, inclinations and desires.

In this article, you can find the answer to the following questions: What is giftedness and advanced cognitive development; what should a math teacher be like; get recommendations on working with gifted schoolchildrens.

Using my own example of working with mathematically gifted schoolchildrens, you can follow the path of such schoolchildrens to certain heights in mathematics in school life.

This problem is very relevant in modern society and therefore deserves attention. As you know, 3-5% of gifted people bring 95% of the national income to the country. This means that the work on identifying and developing talents is the most important investment for a happy future for Ukraine.

Keywords: giftedness, gifted children, recommendations, Olympiad mathematics, competitions, Olympiads, creative, talent, elective.

Активні зміни, що нині відбуваються в житті світової спільноти, передбачають навчання й виховання абсолютно іншого покоління молоді, спроможного швидко і легко адаптуватися до умов сьогодення, креативно мислити та досягати високих результатів у своїй професійній діяльності.

За дослідженнями М. Карне у шкільному віці виявляється 3–5 % обдарованих дітей. Робота з обдарованими учнями – один із пріоритетних напрямків діяльності вчителя. Що ж таке обдарованість? Обдарованість - це сукупність здібностей, які дозволяють індивідууму досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати користь суспільству. Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його "локомотивом". Завдяки їхнім інтелектуальним зусиллям, забезпечується більший відсоток таких дітей, але їхні надзвичайні здібності згасають від неправильного навчання й виховання.

Як же виявити обдаровану дитину? Існує таке поняття як, випереджувальний пізнавальний розвиток. Обдаровані діти, насамперед, відрізняються широтою сприйняття та підвищеною допитливістю. Вони адекватно сприймають зв’язки між явищами і роблять відповідні висновки. Ці діти мають відмінну пам’ять, ранній мовний розвиток, вміння класифікувати.

Вони охоче займаються складними задачами, навіть, якщо вони не мають практичного значення. Гостро заперечують проти того, щоб їм нав'язували готове рішення, при цьому, деякі з них мають підвищені математичні здібності, відрізняються тривалим періодом зосередження уваги і великою наполегливістю.

Говорять, що якщо учителю за все життя зустрілася хоч один раз така дитина, то їй повезло, тому я вважаю себе такою, бо я на своєму учительському шляху навчала обдарованих неодноразово. Усі свої зусилля я прикладала для виявлення таких учнів, розвитку їх здібностей, прививала їм любов до математики. Щоб не загубити талант обдарованого учня перечитувала багато відповідної літератури та проводила різні заняття, залучала до конкурсів, олімпіад, математичних декад. Працювала підтверджуючи слова: «У творчості вчителя – джерело творчості учня». Протягом 22 років очолюю міське методичне об'єднання вчителів математики, 22 роки – координатор міського Міжнародного математичного конкурсу «Кенгуру», десять років керувала ШППД. Лебединський ЗЗСО І–ІІІ ступенів №6 міста Лебедина займає активну позицію щодо виконання нових підходів до організації освіти в старшій школі. Починаючи з 2011 по 2022 рік, у закладі здійснюється як профільне навчання з математики, так і допрофільне. А для цього в нашому закладі створені всі умови.

У кожному місті, у кожній школі знайдуться обдаровані чи то дуже здібні учні з математики. Якщо брати до уваги один клас, то таких учнів мало, а якщо школи об'єднуються, то для дітей можна створити міжшкільний факультатив. Діти з великим задоволенням із різних шкіл ідуть на заняття до однієї школи, щоб дізнатися щось нове, цікаве, про що на уроках не йде мова.

На таких заняттях учні ґрунтовно готуються до шкільних, міських, обласних олімпіад, знайомляться з основними ідеями, які можна використовувати при розв'язуванні олімпіадних задач. Це задачі, які не входять до шкільної програми, потребують зовсім нових знань і підходів до рішення вправ. Мета факультативу – надати конкретну допомогу учителю, особливо початківцю, у важливій і важкій справі розвитку у школярів математичного мислення, їх творчих здібностей, виявленні обдарованих дітей, у підготовці їх до профільного навчання, до олімпіад з математики; навчити розв'язувати нестандартні задачі, задачі олімпіадного рівня з евристичним навантаженням.

Для проведення такого факультативу я створила спецкурс «Олімпіадна математика»,а ще рекомендації по роботі з обдарованими учнями, критерії виявлення обдарованих дітей з математики, надруковані у збірці «Виявляємо, навчаємо, розвиваємо», збірку «Міжшкільний факультатив для обдарованих та здібних дітей з математики як компонент методичної системи допрофільного навчання», яка затверджена СОІППО. Матеріали цієї збірки друкувалися

протягом 2013 року у журналі «Математика в школах України. Позакласна робота».

Розкриття краси математики та її значення здійснюється за допомогою залучення учнів школи до Міжнародного математичного конкурсу «Кенгуру». Величезна доля роботи з талановитими учнями належить цій грі. Кількість його учасників у місті зросла від 57 до 865. Нагородою для кращих моїх учнів була поїздка до літнього математичного табору в м. Лівадії (2003 р. – Ханов Ігор, 2005 р. – Кудлай Олеся, 2008 р. – Богдан Максим). У 2008 році я очолювала групу учнів Сумської області до такого табору. А у 2011 році була учасницею семінару координаторів конкурсу в Україні у місті Яремче, де брала участь у відборі кращих задач з математики, складених учнями, для інформаційного вісника « Кенгуру» та для її проведення на наступний рік. Улітку у 2019 році мій учень Нечваль Андрій за результатами конкурсу був учасником літнього математичного табору «Кенгуру» у місті Львові. Учні міста Лебедина постійно складають задачі до конкурсу, деякі з них є надруковані у вісниках. До 15 – річчя Міжнародного конкурсу «Кенгуру» у місті Лебедина випустила збірку «Кенгуру скликає друзів».

Для того, щоб виявляти, навчати, розвивати обдаровану дитину, учитель сам багато творчо працює над собою, у нього настільними книгами є різні збірники олімпіадних задач, він постійно розв’язує складні, нестандартні задачі. Уже багато років я для вчителів міста проводжу майстер – класи по розв’язуванню олімпіадних задач із різних тем, задач третьої частини ЗНО. Проводила після проходження курсів професора Євгенія Неліна триденні заняття для учителів математики міста Лебедина. Найголовнішою метою навчання математики є опанування мистецтва розв’язування задачі. У 2013 році я вела рубрику «Навчаємо обдарованих» у журналі «Математика в школах України. Позакласна робота». Її мета: надати конкретну допомогу вчителю, який працює з обдарованими дітьми. Статті були подані заняттями за темами, які найчастіше можна зустріти в олімпіадних задачах і відсутні серед тем для обов’язкового вивчення в чинній програмі з математики для загальноосвітніх закладів загальної середньої освіти. Кожне заняття містило теоретичний матеріал із теми, практичні вправи з ґрунтовним розв’язанням і завдання для самостійної роботи.

Крім того, я працювала у обласній творчій групі над одним із важливих питань олімпіадної математики: «Нерівності». Як результат роботи, матеріал про розв’язування різними способами олімпіадних нерівностей був надрукований у збірнику по підготовці до олімпіад з математики «Готуємося до олімпіади». У 2014 році ділилася досвідом на обласному семінарі по позакласній роботі з математики у місті Лебедині та брала участь у телемості Суми – Америка, де спілкувалася з професорами Кенніського університету, штат Джорджія, по

цьому ж питанню. У 2016 році стала обласним лауреатом конкурсу «Учитель року», зайнявши ІІ місце, де також ділилася на майстер – класі роботою по відшукуванню обдарованих дітей під час проведення усного рахунку на уроках математики. У журналі «Математика в школах України», № 28–29, 2017 рік, жовтень була надрукована стаття: «Даруй себе дітям». Брала участь у Міжнародній конференції « Проблеми математичної освіти ПМО- 2021» зі статтею: «До питання використання елементів теорії ігор у позакласній роботі з математики», місто Черкаси, 2021 рік. У збірнику СОІППО «Математична мозаїка» (2019 рік) друкувалася зі статтею: «Розв'язування евристичних задач за допомогою принципу Діріхле». У журналі СумДУ«Актуальні питання природничо-математичної освіти» (№ 2 (16)) на основі матеріалів дослідницької роботи надрукована стаття «Про алгоритм Гейла – Шеплі та можливість його використання у позакласній роботі з математики».

Добре організована й уміло поставлена позакласна робота – один із найефективніших засобів пробудження і підтримки в учнів інтересу до математики, виявлення обдарованості. Для роботи з такими учнями я маю план роботи і протягом тижня після уроків проводжу заняття по підготовці до олімпіади. Кожного року під час проведення математичної декади, учні беруть участь у різних заходах: конкурсах, турнірах, математичних каруселях, тощо. Обдаровані школярі презентують свої дослідження, наукові роботи. Юні таланти школи постійно здійснюють навчання у Малій Академії наук: Снагощенко Анна, Нечваль Ярослав, Ященко Наталія, Поляков Самір, Пістрик Катерина, Горошко Андрій, Кравченко Аріна(2019, 2020 рік – ІІІ місця на ІІІ етапі), Костиря Дар'я (2021рік – ІІІ місце на ІІІ етапі), Грицаєнко Альбіна (2022 р.). Учні брали участь у обласній науковій конференції «Перший крок у науку» та посіли: Пістрик Катерина(І місце), Горошко Андрій(І місце), Кравченко Аріна(ІІІ місце), Грицаєнко Альбіна (І місце).

Здобувачі освіти вчаться проводити дослідження, працювати з додатковою літературою, відстоювати власну думку. Вони працюють над різними проектами та захищають їх на рівні міста («Кенгуру скликає друзів», «Модуль числа», тощо), беруть участь у конкурсах: « Інтелектуал», « Золотий ключик», олімпіаді «Олімпус», інтернет – олімпіадах, «Цей цікавий світ задач» за підсумками конкурсу у 2004 році Ханов Ігор визнаний переможцем,цей конкурс проводила редакція журналу «Математика в школі». Його роботи відзначено у журналі № 3, 2005 року),

Нелегко змагатися в області моїм учням з тими, хто навчається в ліцеях, гімназіях. Але не один рік Ханов Ігор займав на ІІІ та IV етапах Всеукраїнської олімпіади з математики І, ІІ та ІІІ місця, причому випереджаючи своїх однолітків на рік. Навчаючись у 7 класі, він посів ІІ місце у літньому математичному таборі

« Кенгуру» серед 8-9 класів та ІІ місце в очному ІІІ етапі інтернет – олімпіади у місті Одесі за 9 клас. Ігор закінчив математичний ліцей при Київському університеті ім. Т. Шеченка, Київський університет ім. Т. Шеченка, факультет прикладна математика, де він також був першим. У 2012 році учень 7 класу Успенський Максим посів ІІІ місце, потім навчався у Сумській гімназії для обдарованих учнів, де був найкращим у знаннях з математики, закінчив Академію у місті Варшава. Протягом усіх років учні закладу займали призові місця на ІІ етапі Всеукраїнських олімпіад з математики: Успенський Максим, Пивоваров Роман, Пістрик Катерина, Мелешко Валентин, Грек Богдан, Усенко Максим, Поляков Самір, Нечваль Андрій, Кравченко Аріна, Хоменко Ілля, Ворожко Антон, Романенко Максим, Горошко Андрій. На ІІІ етапі Всеукраїнських олімпіад із математики призові місця мали Успенський Максим (2012 р.), Поляков Самір (2014, 2016 рр.), Горошко Андрій (2018, 2019, 2020 рр.).

Протягом трьох років Кравченко Аріна, орошко Андрій, Бугрименко Іван на «відмінно» навчалися у заочній математичній Тернопільській школі імені Володимира Гнатюка. Учні Кравченко Аріна, Романенко Максим, Кривоногова Марія брали участь у конкурсі «Креатив – бій», який проходив у Сумській гімназії «Просперітас» і посіли призове місце.

Горошко Андрій за свої високі результати з математики був запрошений до Харківської ЗМШ, заняття у якій проходили в університеті радіоелектроніки та до літньої ВМШ «Математичний олімп» при Київському університеті Тараса Шевченка. Нечваль Андрій та Усенко Максим брали участь у олімпіаді з математики, присвяченій пам’яті вчителя Генадія Бовта, яку проводила Сумська класична гімназія.

Наші учні – активні учасники Всеукраїнських онлайн – олімпіад. У 2020–2021 69 учнів, а в 2021 – 2022 навчальному році – 71 учень із математики взяли участь в інтернет-олімпіаді «На урок», «Акробатика з математики», у Всеукраїнській інтернет - олімпіаді з математики «Всеосвіта. Весна – 2021», де мають призові місця.

У 2019–2020 навчальному році учні 11 класу Горошко Андрій, Ворожко Антон та Приходько Поліна стали переможцями І етапу олімпіади з математики для абітурієнтів Київського університету ім. Тараса Шевченка та запрошені до ІІ етапу(онлайн – олімпіади). Горошко Андрій взяв участь у ІІ етапі (16.06.20 р.) і набрав 49 балів із 50, отримавши додаткових 20 балів до ЗНО, яке здав на 196 балів.

У навчальному закладі працює математична школа. Для учнів здібних та обдарованих із математики протягом семи останніх років були організовані на базі нашого закладу заняття по розв’язуванню олімпіадних задач, які проводила

кандидат фізико – математичних наук, доцент кафедри математики МФМН СумДПУ ім. А. С. Макаренка Оксана Одінцова.

Учитель математики має так організувати працю дітей, щоб вони змогли час від часу переживати ні з чим незрівнянні корисні емоції, що супроводжують інтелектуальне відкриття. Заклад і педагог, які не ставлять перед собою цієї цілі, виступають не вчителями, а тиранами. Деякі учителі, які тільки почали свою педагогічну діяльність, підходять до навчання таких учнів з боязню. Їх хвилює те, що учні можуть перевищувати їх по інтелекту і задавати запитання, на які педагоги не можуть дати відповіді. Звичайно, що це небезпідставно, але боятися цього непотрібно. Досвідчені учителі знаходяться в такій же ситуації. Тільки вони не бояться зустрічі з учнями, знаючи, що рано чи пізно це трапляється з кожним учителем. Тому з самого початку потрібно взяти за правило заохочувати своїх талановитих учнів задавати запитання, одночасно попередивши їх, що інколи можливо й не будете знати відповіді, адже бути всезнаючим в якій-небудь царині людських знань неможливо. У залежності від характеру запитання, яке залишилося без відповіді, учитель може звернутися до певних джерел сам або відіслати до них дуже зацікавленого учня. Продовжуючи цю практику, вчитель - початківець скине з себе ношу внутрішньої боязкості та занепокоєння.

Учитель, що навчає обдаровану дитину з математики, повинен бути доброзичливий та чуйний, добре знати всі психологічні особливості обдарованих дітей, розуміти їх потреби та інтереси залежно від віку. Головне - любити математику і зуміти передати цю любов учневі. Учитель повинен постійно сам розв’язувати задачі творчого, олімпіадного характеру, бо інакше він не буде авторитетом для обдарованої дитини. Уміння оцінити чужий талант і безкорисливо допомогти його становленню - це теж особливий дар. Практика свідчить, що не завжди вчителі витримують іспит свого вихованця і не кожному вдається передати пальму першості "від переможеного вчителя - переможцю-учневі". А взагалі робота з обдарованими дітьми - велике щастя.

Пропоную рекомендації вчителю математики по створенню системи роботи з обдарованими здобувачами освіти.

Для формування творчих здібностей учнів можна виділити напрямки діяльності учителя :

– розробка змісту викладання математики, який відповідає досягненням науки;
– створення навчально-матеріальної бази відповідної до змісту освіти;
– розробка системи викладання математики, яка забезпечує ефективне навчання учнів;
– різноманітні види лекцій (традиційні, практичні, лекції-дослідження і ін.);
– різноманітні види семінарських занять (традиційні, семінари-дискусії, семінари-дослідження);
– широке використання колективного способу навчання, коли створюються малі творчі групи, кожна група отримує завдання, виконує його, про що звітує

перед класом;
- впровадження нових інформаційних технологій, створення комп’ютерних програм та їх використання на уроках;
- підвищення ролі творчих, науково-дослідницьких робіт учнів;
- проведення підсумкових наукових конференцій по темі;
- розробка нестандартних, інтегрованих завдань;
- проведення олімпіад із математики;
- участь у математичних турнірах;
- залучати якомога більше учнів до участі у Міжнародному математичному конкурсі "Кенгуру";
- систематична індивідуальна робота вчителя з учнем;
- бути послідовним у своїх вимогах;
- проведення предметної декади з математики;
- нові форми проведення конкурсів, змагань;
- ставитися до дітей спокійно, не ображаючись ні на що, не помічаючи недоречних дотепів;
- кожне наступне завдання для дитини повинне бути більш складним, ніж попереднє і водночас посильним;
- практикувати самостійне опрацювання (дослідження) учнем нової теми;
- скласти на півріччя серію завдань різної складності, які треба розв’язати самостійно;
- розвиваючи таланти – не виховувати вундеркінда;
- заохочення – найнеобхідніший "вітамін" для обдарованої дитини;
- підтримувати тісний зв’язок із батьками обдарованої дитини, співпрацювати з ними у напрямку розвитку дитячої особистості.

Необхідно вчити й розвивати дитину відповідно до її здібностей, а не амбіцій батьків. Треба пам’ятати, що різні види дитячої обдарованості виявляються в різні вікові періоди. Учитель повинен у класі створити таку атмосферу, щоб успіхи "зоряної дівчинки" (або хлопчика) викликали б не почуття заздрості чи роздратування, а повагу збоку його однолітків. Оцінка, яку виставляє вчитель математики, повинна бути вимогливою, справедливою, але доброзичливою, щоб зміцнювати віру в успіх.

Допомогти обдарованим – значить допомогти державі. Уповільнити темп - втратити ще одне покоління талановитих українців!

ЛІТЕРАТУРА

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах : Обдарована дитина. - 2000. - №5. - С.8.
2. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі: Психологія. - К.: Дніпро, 1992. - Вип.32.
3. Сігітов О. Навчання і виховання обдарованих дітей :Початкова школа. - 1993. - №10.
4. Чернишова Д. Організація роботи з обдарованими учнями : Обдарована дитина. - 2001. - №7. - С.4

Кулакевич І. М.,
спеціаліст вищої категорії вчитель історії
Глиннівського ліцею Березівської сільської ради
Сарненського району Рівненської області
iv.kulakevych20@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТЕХНОЛОГІЯМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення поняття креативність та особливості реалізації даних здібностей особистості. Охарактеризовано вплив освітнього процесу на формування креативного мислення школярів завдяки технологіям інтерактивного навчання. Описано вправи інтерактивного навчання та розглянуто методику їх застосування на уроках історії у ЗЗСО. Визначено сутність технологій інтерактивного навчання в контексті інтеграції українського освітнього процесу у систему освіти передових країни Європи та світу.

Ключові слова. Креативність, інтерактивні технології навчання, освітній процес, навчально-пізнавальна діяльність, особистість, інформація, історія, ідеї, інновації, вчитель, творча уява, онлайн-програми, компетентність.

Abstract. The article examines the main approaches to the definition of the concept of creativity and the peculiarities of the realization of these abilities of the individual. The influence of the educational process on the formation of creative thinking of schoolchildren thanks to interactive learning technologies is characterized. The exercises of interactive learning are described and the method of their application in history lessons in IGSE is considered. The effectiveness of interactive learning technologies in the context of the integration of the Ukrainian educational process into the education system of advanced countries in Europe and the world is determined.

Keywords. Creativity, interactive learning technologies, educational process, educational and cognitive activity, personality, information, history, ideas, innovations, teacher, creative imagination, online programs, competence.

Досвід провідних глобальних компаній та корпорацій сучасності показує, що значних успіхів досягають працівники, які мають нестандартні підходи до вирішення поставлених перед ними завдань та виконання своїх професійних обов’язків. Робота для них стає розвагою, процесом самовдосконалення та пізнання чогось нового. Маючи постійний потяг до впровадження інноватики в професійній діяльності шляхом реалізації власних креативних ідей, такі працівники здатні нестандартними методами виконувати певні завдання, затрачаючи при цьому менше часу та ресурсів. Відтак, суспільство XXI ст. має значну потребу в особистостях, які здатні своїми нелогічними підходами та креативними ідеями сприяти його позитивному розвитку.

Система освіти в даному контексті не повинна стояти осторонь. Перед нею стоїть завдання підготувати особистість, адаптовану до сучасних технологічних та соціальних потреб суспільства. На теперішній час пріоритетними стають такі форми і методи навчання, що сприяють розвитку не лише інтелектуальних, а й креативних здібностей особистості. Враховуючи індивідуальні здібності кожної дитини, впроваджуючи диференційований підхід, працюючи на засадах партнерства між вчителями, батьками та учнями, Нова українська школа ставить за мету підготувати особистість, яка буде конкурентноздатною, зможе самореалізуватися в суспільстві та матиме здібності до навчання протягом життя [3, с.11]. Майбутні випускники шкіл повинні стати тим контингентом, який реалізовуючи свої креативні ідеї творитиме українську історію, якісно розвиватиме економіку, берегтиме навколишнє середовище, сприятиме сталому розвитку суспільства. Реалізувати дану концепцію можливо за рахунок застосування інноваційних технологій навчання в освітньому процесі. Тому питання дослідження інтерактивних технологій навчання в процесі формування креативного мислення школярів є досить актуальним на теперішній час.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання дослідження креативного мислення школярів в процесі навчання привертає до себе значну увагу дослідників як зарубіжної, так і вітчизняної генерації. Серед закордонних науковців, які у своїх працях висвітлювали дану проблему виокремимо психологів Дж. Гілфорда, П. Торренса, Р. Стернберга та Ф. Баррона. Українськими дослідниками, які присвятили свої роботи питанню формування креативного мислення школярів є О. Антонова, С. Костренко, О. Передрій Т. Позняк, О. Смалько, Л. Ткаченко, В. Чорноус та ін. Не зважаючи на значну кількість праць, присвячених креативності особистості, на теперішній час нема цілісного підходу щодо визначення поняття креативне мислення та процесу формування креативних здібностей учнів шляхом використання інтерактивних технологій навчання. Це спонукує до подальших досліджень даної теми.

Метою даної статті є розглянути основні підходи до поняття креативне мислення, охарактеризувати риси креативної особистості, описати інтерактивні технології навчання учнів у ЗЗСО, визначити особливості їх застосування в освітньому процесі та проаналізувати їхній вплив на формування креативних здібностей школярів.

Одним із важливих компонентів системи сучасної освіти є формування креативного мислення школярів. Дане питання вже протягом тривалого часу є актуальним серед науковців педагогічного та психологічного спрямування. Особливу дискусію викликає визначення поняття креативне мислення, або креативність. Деякі дослідники схильні до думки, що креативність є складовою творчої, технічної або інтелектуальної обдарованості особистості і виявляється в

процесі її діяльності. Тобто, креативність не можна вважати окремою здібністю людини. Однак погодитися з такою думкою дуже важко. Слід зазначити, що особистість, яка застосувала неординарний підхід до вирішення питання у в одній ситуації, аналогічно буде діяти і в іншій сфері діяльності. Тож рацію мають ті вчені, які наголошують, що креативність є відносно автономною, самостійною здібністю особистості [1, с.20].

Креативність зазвичай пов'язують з процесами мислення, які відбуваються під час розв'язання певних завдань чи подоланні перешкод. В думках особистості народжується ряд здогадок і гіпотез, серед яких вона обирає на її думку найкращу. Це дуже подібне до інтелектуального мислення, проте науковці зазначають, що це не одне і теж саме. Так, з досліджень відомо, що люди з високим рівнем IQ мають низьку креативність, і навпаки, багато творчих особистостей з високою креативністю мають низький IQ [4, с.17].

Однозначного визначення поняття креативність або креативне мислення на сьогодні також немає. Розглянемо деякі з них. Так, на думку Т. Біломері креативне мислення – це творче мислення, під час якого людина шукає власний розв'язок проблеми, по новому підходить до її вирішення, здатна бачити нові перешкоди, може висувати власні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації, має гнучкість, швидкість, легкість, оригінальність мислення і розвинену інтуїцію [2, с.213]. Дослідниця О. Передерій зазначає, що креативне мислення – це процес, в ході якого відбувається створення чогось нового нестандартним, неконсервативним чи нешаблонним способом [4, с.17]. Поєднуючи ці визначення, можна сказати, що креативність – це здатність людини швидко діяти в певній ситуації, застосовуючи власні неординарні рішення для вирішення певних завдань.

Формування креативного мислення на уроках історії в процесі навчання учнів у ЗЗСО посідає чільне місце в системі сучасного освітнього процесу. Це насамперед пов'язано з психофізіологічними особливостями дітей. Учні середнього шкільного віку мають глибоку уяву, що дозволяє їм висувати різні думки та гіпотези щодо певного питання. Особливо їхня фантазія проявляється в процесі творчої роботи на задану вчителем тематику. Це можуть бути роботи образотворчого мистецтва (малюнки, ліплення, вироби з паперу, дерева, пінопласту тощо), написання власних творів (діалог історичних осіб, героїв картини тощо) та висловлювання думок щодо певної ситуації. Старшокласники, як правило мають більш виважений підхід до навчання, певний багаж знань та наміри щодо вибору майбутньої професій. На основі власних суджень учні даної вікової категорії прагнуть самовизначитися та зайняти активну життєву позицію в суспільстві. Окрім робіт образотворчого та літературного напрямків, старшокласникам необхідно виконувати творчі завдання з використанням ІКТ.

Такі заняття покращуватимуть інформаційно-комунікаційну компетентність особистості та сприятимуть її інтеграції у сучасне суспільство. Слід зазначити, що вчителю потрібно здійснювати диференційований підхід до розвитку креативності школярів, звертаючи особливу увагу на їх вікові та психофізіологічні особливості, а також рівень навчальних досягнень.

Важливим чинником, який сприяє формуванню креативного мислення школярів є застосування інтерактивних технологій навчання. Інтерактивні технології навчання характеризуються як різновид активного навчання, яке спрямоване на створення комфортних освітніх умов, за яких кожен учень відчуває власну інтелектуальну спроможність в процес навчально-пізнавальної діяльності. Під час такого навчання усі учасники освітнього процесу перебувають в активній діяльності. Це може бути взаємодія вчителя й учня (діалог, диспут), учня й учня (проєктна діяльність, дискусія), учня й комп'ютера (буктрейлер, скрайбінг), учня й об'єкта (первинні дослідження, інтерв'ю) тощо. В процесі інтерактивного навчання учень є суб'єктом навчального процесу. Будучи активним учасником подій, він відчуває свою відповідальність за рівень власної освіти та саморозвитку. Застосування інтерактивних технологій навчання сприяє формуванню ключових компетентностей, відповідальності та лідерських якостей особистості. Разом з тим, інтерактивне навчання відіграє вагому роль у розвитку креативного мислення школярів. Його технології дозволяють:

- аналізувати інформацію та творчо підходити до її засвоєння;
- формувати власну думку, висловлювати та аргументувати її;
- моделювати різні ситуації в процесі розв'язання поставлених задач;
- фантазувати, висуваючи різні теорії щодо виконання завдання;
- розвивати комунікативні навички працюючи в команді.

Діяльність вчителя в процесі формування креативного мислення школярів технологіями інтерактивного навчання є досить вагомим чинником. Він повинен належним чином контролювати процес навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямовуючи їхню активність у потрібне русло, звертаючи увагу на важливі та другорядні компоненти. Насамперед необхідно розробити алгоритм роботи, який сприятиме формуванню креативності учнів. Він повинен мати такі етапи:

Оцінка умов. Перший етап передбачає оцінювання вчителем можливостей учнів щодо виконання завдань, спрямованих на розвиток креативних здібностей.

Постановка проблеми. Даний етап характеризується постановкою перед учнями завдань, які необхідно виконати.

Формування гіпотез. На третьому етапі відбувається безпосередній процес формування креативних ідей у школярів. Учні оцінюють поставлену задачу, зважують різні підходи щодо її вирішення, опрацьовують варіанти розв'язку та

обирають серед них найбільш оптимальний. Слід зазначити, що даний етап характеризується індивідуальною мисленнєвою роботою учнів. Кожен з них, використовуючи власну фантазію, самостійно розробляє певну ідею та алгоритм її реалізації щодо досягнення поставленої мети.

Висловлювання ідей. Учні реалізовують власні ідеї в практичній площині, що характеризується безпосереднім виконанням завдань. Якщо завдання мали індивідуальний характер, учні виконують його самостійно та готують свою роботу до представлення, а якщо робота мала колективний зміст – то учасники проєкту обговорюють висловлені ідеї та спільно обирають найкращі варіанти для їх реалізації. На даному етапі присутні дискусії між учасниками освітнього процесу, тож учні, пропонуючи власні ідеї, мають змогу їх обґрунтувати, використовуючи при цьому нестандартні, креативні підходи аргументування. Разом з тим, колективна робота сприяє розвитку комунікативних компетентностей, дозволяє ознайомитися з іншими креативними ідеями на задану тематику та сприяє формуванню вміння вчитися в процесі роботи.

Представлення виконаних робіт. Виконані учнями роботи представляються та оцінюються вчителем. В даному контексті оцінюючи роботи школярів, вчитель повинен особливу увагу звернути на нестандартні підходи учнів до виконання завдань та оцінити змістовну наповнюваність представлених проєктів.

Аналізуючи вплив навчально-пізнавальної діяльності на розвиток креативного мислення школярів, слід звернути увагу на їх вікові особливості. Так, учням 5 – 7 класів доречно запропонувати такі завдання:

- **написання твору за сюжетом картини** (учням пропонується написати твір за сюжетом, представленим на картині);
- **малюнок події** (намалювати малюнок, який міститиме сюжетні лінії певної історичної події);
- **складання діалогу** (написати діалог історичних діячів між собою; діалог історичних діячів та представників сучасності; діалог учня з історичним діячем тощо);
- **розроблення афіши на певну тематику** (розробити афішу, яка запрошуватиме відвідати виставу в Колізеї, Олімпійські ігри, князівський замок та ін.);
- **інсценізація певної події** (відображення історичних подій завдяки акторському майстерству дітей);
- **уявна подорож** (опис учнями власної уявної подорожі давніми державами та містами, відвідування відомих об’єктів, потрапляння в різні непередбачувані ситуації, споживання страв давньої кухні, зустріч та розмови з людьми, обмін гостинцями тощо);

– **предмети сучасності у давнину** (моделювання ситуацій щодо реакції людей, які жили у давнину на зустріч із предметами сучасності).

Можливостей щодо формування креативних здібностей учнів 8-11 класів є значно більше. Вчитель може застосовувати вище наведені технології навчання та додавати нові, насамперед, пов'язані з ІКТ. Особливо це стосується старшокласників. Сприяючи розвитку креативності учнів даної вікової категорії можна застосувати наступні підходи:

– **Реп.** Учні мають змогу розповісти про певну історичну подію у вигляді репу. Це може бути як авторське виконання, так і виконання літературного твору, який описує історичну подію, з поєднанням певної музики.
– **Меми.** Мем – це зображення або відеозапис гумористичного характеру. За допомогою мемів учні можуть характеризувати історичні явища і процеси, наголошуючи на їх недоцільності; описувати історичні події у сучасному стилі; зображувати історичних діячів у веселому настрої; характеризувати процеси сучасності поглядами історичних осіб; робити веселу рекламу.
– **Комікси.** Комікси – це мальовані історії, де ілюстрації супроводжуються репліками головних героїв та іншими коментарями. Створення коміксу дозволяє творчо підійти до засвоєння навчального матеріалу, оскільки дає змогу представити його у цікавому, розважальному форматі. Проєкт коміксу можна розробляти власноруч та за допомогою онлайн-інструментів, які завдяки своїм функціональним можливостям дозволяють створити яскраву змістовну ілюстрацію. Серед онлайн-ресурсів, які доречно застосовувати при розробці коміксів виділимо наступні: Canva, Write Comics, Witty Comics, Pixton та ін.
– **Скрайбінг.** Скрайбінг – це навчальні мальовані відео, які ілюструють зміст сказаного матеріалу. Для створення скрайбінгу використовуються малюнки, схеми, ключові слова, діаграми, анімовані зображення тощо. Скрайбінг є подібним до коміксу, але на відміну від нього завжди представлений у вигляді пізнавального відео. Створюється даний продукт за допомогою інтернет-програм, серед яких можна виокремити PowToon, Sparkol VideoScribe, Moovly та Vyond. Дидактичні можливості скрайбінгу досить широкі. Учні можуть безмежно фантазувати, створюючи скрайбінг-контент на задану тематику.
– **Трейлер.** Трейлер – це рекламний ролик, який коротко висвітлює окремі моменти певного дійства та спонукує до його детального дослідження. На уроках історії учні можуть створювати трейлери до певного історичного процесу, явища, події, періоду, розділу підручника або ж історичного діяча. Трейлер можна створювати як використовуючи наявний матеріал, вдало компонуючи фото, картини, музичні треки, так і знімаючи міні-

фільм з учнями в ролях. слід зазначити, що створення трейлеру потребує необхідного програмного забезпечення. Учні можуть використовувати програми Ashampoo Music Studio (для запису звуку) та Windows Movie Maker (відеомонтаж).

Розвиток креативного мислення в процесі навчально-пізнавальної діяльності має вагомий вплив на формування особистості учнів. Даний процес сприяє розвитку в учнів таких якостей, як широта мислення, швидкість думки, гнучкість, оригінальність, сміливість та ін. Також використання ІТН відіграє значну роль в контексті євроінтеграції України, адже відомо, що в школах Західної Європи та США досить широко практикуються методи і прийоми інтерактивних технологій навчання [5].

Висновки. Формування креативного мислення учнів ЗЗСО технологіями інтерактивного навчання на уроках історії посідає чільне місце в сучасному освітньому процесі. Виконуючи вправи та завдання, які сприяють розвитку креативних здібностей, школярі набувають знань і вмінь, які необхідні їм для повної самореалізації в суспільстві. В даному контексті відбувається формування ключових компетентностей особистості відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та простежується процес інтеграції українського освітнього процесу до освітніх систем передових держав Європи та світу.

Перспективи подальших розробок. Дане дослідження не є вичерпним джерелом у вивченні даної проблематики. Стаття окреслює перспективи подальших досліджень розвитку креативних здібностей школярів за допомогою різноманітних форм і методів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Е. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О. Е. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 14–41.
2. Біломеря Т. Г. Формування креативного мислення особистості / Т. Г. Біломеря, М. В. Рудь // Вісник Луганського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. № 8. С. 211–217.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. 40 с.
4. Передерій О. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. Педагогіка. Science and Education, 2018. №11-12. С. 16-24.
5. Три ідеї творчих проєктів на уроках, що зацікавлять старшокласників. https://cutt.ly/SZ12Hbm (Дата звернення: 09.08.2022).

Кутаєв Владислав Едуардович,
курсант 4 курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
до підрозділів Національної поліції
Науковий керівник: Наточій Анатолій Дмитрович
Старший викладач кафедри ТСП
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

ДЕМОКРАТИЧНИЙ УСТРІЙ СУСПІЛЬСТВА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

Відповідно до статті 1 Основного закону держави, Україна визначається як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, також відповідно до статті 5 цього ж Закону визначається що єдиним носієм влади в нашій державі є народ. Слідуючи вищевказаному слід дійти висновку, що Україна є демократичною республікою.[1]

Як зазначав Д. Амброс , здорова ліберальна демократія є найкращим серед відомих соціально-політичних контекстів для формування рівня домагань потрібного для розвитку таланту. Головними її особливостями, що стимулюють розвиток таланту, є свобода самовираження, рівність освітніх та кар'єрних можливостей, змагальність. Це середовище також сприяє альтруїстичній орієнтації та універсалістської етики. Хоча така ідеальна модель повністю не реалізована в жодній країні, деякі до неї наближаються.[2]

Україна як відносно молода демократична республіка знаходиться на початковому етапі даного розвитку обдарованих індивідів, але слід зауважити що з проголошенням незалежності наша держава досягла певних успіхів у цій галузі. Вища освіта наразі є більш доступною для будь-якого громадянина України або особи без громадянства аніж до проголошення незалежності.

Також сьогоденна система початкової освіти більш орієнтована на талант дитини, що є відмінним від простої системи яку усі без винятку повинні були осягнути. Яскравим прикладом зрушень у цьому питанні створення такого державного проекту як нова українська школа, якщо звернути увагу на мету даного проекту, а саме всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості то можна зрозуміти що дійсно освіта яка була до незалежності з її недостатньою регламентованістю в галузі уваги до самої особистості є недостатньо ефективною для розвитку обдарованих індивідів.[3]

На підтвердження того що демократичний устрій дійсно впливає на розвиток обдарованих особистостей слід згадати слова вищевказаного науковця, демократії, що сповзають до тоталітаризму або переживають період становлення сприяють розвитку таланту в першу чергу привілейованих осіб. Однак цей розвиток має егоїстичних характер, центрований на собі, власному класі, етносі . Більшість молодих людей мають певні можливості для формування скромних домагань та обмеженого розвитку таланту. Депривілейовані групи відрізняються подавленим або зруйнованим домаганням, що блокують розвиток таланту та переживання повноти життя.[2]

ЛІТЕРАТУРА

1.Конституція України : редакції 01.01.2020 / Верховна Рада України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення 10.08.2022)
2. Ambrose D. Large-Scale Socioeconomic, Political, and Cultural Influences on Giftedness and Talent / Don Ambrose // International Handbook on Giftedness / Ed. Larisa V. Shavinina. – Springer, 2009. – P. 884–903.
3. Державного стандарту початкової освіти : затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 № 87 URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti

Кучеров Г. Г.,
Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, психології
та соціокультурної діяльності імені Т.Г.Сосновської,
НРЗВО "Кам'янець-Подільський державний інститут"
(м.Кам'янець-Подільський Україна)
kucherovgennadij@gmail.com

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Анотація. У статті розкривається роль мотиваційної сфери діяльності обдарованих дітей – актуальний аспект сучасної психології мотивації. Подано точку зору відомих фахівців про проблему мотивації. З'ясована позитивна роль мотивації діяльності. Відображені негативні прояви мотиваційної діяльності обдарованої молоді, у тому числі складнощі та проблеми, які супроводжують її в процесі розвитку та творчого самовираження.

Ключові слова: мотивація, внутрішня мотивація, обдарованість, обдаровані діти.

Abstract. The article reveals the role of the motivational sphere of activity of gifted children – a relevant aspect of modern psychology of motivation. The point of view of well-known experts on the problem of motivation is presented. The positive role of activity motivation is clarified. The negative manifestations of the motivational activity

of gifted youth are reflected, including the difficulties and problems that accompany it in the process of development and creative self-expression.
Key words: motivation, internal motivation, giftedness, gifted children.

Інтелектуальний потенціал розглядався в усі часи як рушійна сила соціального-економічного розвитку будь-якої держави. У сучасному високотехнологічному суспільстві відзначається значне зростання інтересу до виявлення та реалізації інтелектуальних здібностей молоді. Обдаровані діти, що мають неординарні здібності, представляють особливий соціальний ресурс, що становить основу конкурентоспроможності країни в сучасному нестабільному світі. При цьому, покладаючи серйозні надії на майбутні досягнення та винаходи обдарованих дітей, необхідно створювати умови для задоволення потреб у цьому.

Слід зазначити, до недавнього часу проблема мотиваційної сфери обдарованої молоді рідко перебувала у полі зору дослідників. На думку українського вченого А. П. Вірковського, основні зусилля науковців були спрямовані лише на вимірювання здібностей [1, с. 9].

Дослідження фахівців, які проводилися протягом XX-початку XXI ст., переконливо свідчать про те, що обдарованість – інтегральна властивість особистості. Ядро структури обдарованості становлять три основних компоненти: високі інтелектуальні здібності, креативність, висока мотивація до досягнень. Обдарованість проявляється та розвивається у діяльності. Дитяча обдарованість – складний і неоднозначний психолого-педагогічний феномен. Вона може виявлятися в яскравій та актуальній формі, а може перебувати у прихованому та завуальованому вигляді та бути потенційною.

Як бачимо, важливим фактором у структурі обдарованості є рівень та спрямованість мотиваційного розвитку дитини. Саме характер мотиваційного контуру, за яким стоїть система особистісних цінностей, може бути як таким чинником, що стимулює, так і чинником, що стримує розвиток здібностей обдарованої дитини.

Особливість мотивації обдарованих дітей полягає у значному домінуванні внутрішньої мотивації над зовнішньою. Т.О. Гордєєва зазначає, що внутрішня мотивація властива всім обдарованим людям, її конкретна наповненість багато в чому визначається типом обдарованості. При інтелектуальній обдарованості спочатку у дитини провідну роль у структурі мотивації відіграє пізнавальна мотивація, що виявляється в пристрасному прагненні зрозуміти навколишній світ, розгадувати його таємниці та пізнавати нове. Мотивація досягнення і мотивація компетентності характерні для всіх типів обдарованості, будучи основою, що визначає сенс діяльності в контексті базових потреб у

саморозвитку, вдосконаленні та досягнення в ній високих результатів, незалежно від того, чи це досконале відтворення, чи новий продукт [2].

Внутрішня мотивація є стійким утворенням, що посідає значне місце у стилі діяльності особистості. Наявність внутрішньої мотивації в учнів впливає на підтримку таких особистісних рис, як наполегливість, цілеспрямованість, концентрація на процесі діяльності. Проте продуктивність навчання значною мірою обумовлена поєднанням зовнішніх та внутрішніх мотивів суб'єкта діяльності.

У цілому, мотивація діяльності є важливим компонентом розвитку обдарованості особистості. Успіх будь-якої діяльності залежить від позитивної мотивації людини. Цілеспрямований розвиток обдарованості підлітків можливий за такої організації освітнього процесу, яка передбачає розробку та впровадження системи розвиваючої роботи, орієнтованої на розвиток у здобувачів освіти внутрішньої мотивації, мотивації досягнення, мотивації успіху.

Надмірна поглиненість обдарованих дітей справою, яка їх цікавить, непомірна завзятість у досягненні поставлених цілей, здатність до тривалого збереження інтересу можуть призводити до протидії необхідності перервати або припинити свою діяльність. Жорсткі часові обмеження при виконанні завдань можуть призводити до фрустрації та сприяти повній відмові навіть від цікавої роботи.

Надмірна завзятість та висока стійкість поведінки у досягненні мети можуть призводити до прагнення доводити все до повної досконалості. Захоплення будь-якою діяльністю чи ідеєю за більший період часу, ніж відведений для цього (не дотримання дедлайну), може розцінюватися як відсутність гнучкості та саморегуляції, упертість та свавілля. Наполегливість та емоційна захопленість обраною справою, творчим процесом може призводити до фізичного та нервового виснаження та перенапруження обдарованих людей.

Незважаючи на переконаність ранніх дослідників обдарованості в її нерозривній пов'язаності з психічною та фізичною патологією, сучасні дослідження показують, що обдаровані люди, як правило, відрізняються здоров'ям, як фізичним, так і психологічним. Проблеми із психічним та фізичним здоров'ям – не умова обдарованості, а наслідок високої наполегливості чи одержимості виконуваною справою.

Широта інтересів і велика допитливість можуть викликати труднощі узгодження із навчальними завданнями. Обдаровані діти не завжди здатні розрахувати свої сили, часто беруться одночасно за велику кількість справ чи проєктів. Сильна потреба в самоактуалізації мотивує обдарованих дітей слідувати своїм інтересам, але вона може викликати фрустрацію за відсутності

такої можливості, втрату впевненості у своїх силах, аж до повної відмови займатися такою діяльністю.

Перспективи дослідження у рамках цієї проблеми можуть бути пов’язані з розширенням сукупності педагогічних умов, що забезпечують якісну підготовку майбутнього вчителя до здійснення педагогічної підтримки інтелектуально обдарованих школярів на етапі основної та старшої шкільної освіти; розробкою та обґрунтуванням системи закономірностей та принципів формування готовності вчителя до здійснення педагогічної підтримки інтелектуально обдарованих школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірковський А. П. Потенційна обдарованість підлітка: монографія. Житомир, 2018. 120 с.
2. Гордеева Т. О. Мотивационные предпосылки одаренности: от модели Дж.Рензулли к интегративной модели мотивации. URL: https://psystudy.ru/index.php/num/article/view/872/482 (дата звернення: 14.08.2022)

Латиш Н. М.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НПН України
E-mail: natalilatysh31@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статті описано вікові особливості розумового розвитку дітей молодшого шкільного віку. Визначено фактори розвитку творчого мислення учнів та представлено етапи творчого становлення особистості.

Висвітлено результати дослідження особливостей функціонування творчого мислення молодших школярів в процесі конструктивної та художньої діяльності. Виокремлено і описано етапи розв’язування учнями творчих задач, охарактеризовано типи конструктивної активності учнів. Подано основні підходи до формування творчого задуму дітей. Проаналізовано рівні прояву творчого мислення молодших школярів від низького до високого. Запропоновано засоби активізації творчого мислення учнів зазначеної вікової категорії.

Ключові слова: творче мислення, творча задача, конструктивна активність, творчий задум, молодший шкільний вік.

The article describes the age-specific features of the mental development of children of primary school age. The factors of the development of students’ creative thinking are determined and the stages of creative personality development are presented.

The results of the study of the peculiarities of the functioning of creative thinking of younger schoolchildren in the process of constructive and artistic activity are highlighted. The stages of solving creative problems by students are highlighted and described, and the types of students' constructive activity are characterized. The main approaches to the formation of children's creative ideas are presented. The levels of manifestation of creative thinking of junior high school students were analyzed from low to high. Means of activating the creative thinking of students of the specified age category are proposed.

Key words: creative thinking, creative task, constructive activity, creative idea, primary school age.

Необхідність активізації творчої перетворювальної діяльності в умовах нових реалій суспільного розвитку обумовила необхідність глибокої наукової розробки проблеми творчості. Вважається, що творча діяльність є передумовою ефективного засвоєння учнями нових знань, сприяє саморозвитку особистості.

Розвиток творчого мислення в даний віковий період підпорядковується загальним закономірностям розвитку мисленнєвої діяльності. З початком навчання в школі мислення виходить в центр психічного розвитку дитини і стає визначальним в системі інших психічних функцій, які під впливом мислення інтелектуалізуються і набувають довільного характеру [2].

Формування довільності, внутрішнього плану дій і рефлексії створює широкі можливості для розвитку у молодших школярів творчого мислення, особливо таких його складових як цілепокладання і прогнозування. Розвиток рефлексії значно підвищує результативність евристичного пошуку [3].

Іншим суттєвим фактором розвитку творчого мислення в даному віці є уява. В молодших школярів цей процес має ряд характерних ознак. Активізація уяви пов'язана зі значним розширенням соціального простору та об'єму інформації, яку сприймає дитина. Спочатку активізується відтворювальна уява, яка дозволяє в більш ранньому дитинстві уявляти казкові образи, а потім і творча, завдяки якій створюються принципово нові образи [6].

Цей віковий період є сенситивним для розвитку фантазії, оскільки стримуючі фантазування соціальні фактори (залежність від суспільної думки, орієнтація на загальноприйняті зразки) поки що не набули для дітей такого значення, яке вони будуть мати в більш старшому віці. На думку Л.С. Виготського, саме в цей період встановлюються найбільш тісні зв'язки фантазії з мовномисленнєвими процесами, починає складатися нова функціональна система уяви [2]. Розвиток уяви визначає позитивну динаміку у зміні таких складових творчого процесу, як трансформація вже наявних уявлень, створення нових образів, встановлення нових взаємозв'язків.

В творчому мисленні молодших школярів переважає образний компонент і учні намагаються побачити за словом, висловом предметне значення, наповнити образним змістом абстрактні слова. Існує взаємозв'язок між рівнем розвитку творчого мислення молодших школярів та їх вмінням запам'ятовувати в великих обсягах факти, події, абстракті символи, різні знаки та ін. І тут головним є не стільки здатність зберігати великі обсяги інформації, скільки спроможність її класифікувати, структурувати та систематизувати.

Переважання мимовільної уваги в даному віці дозволяє учням реагувати на різноманітні зміни навколишньої дійсності, що в свою чергу розширює інформаційний обсяг, сприяє встановленню нових вазємозв'язків між предметами і явищами навколишнього світу, стимулюючи розвиток творчого мислення. В дослідженні О. І. Савенкова встановлено, що дітям з високим рівнем розвитку уваги легше сформулювати мету творчої діяльності і утримати її в процесі виконання творчого завдання. Концентрація уваги в молодших школярів з високим рівнем розвитку творчого мислення виявляється також у зацікавленості та детальному аналізі умови задачі та у вмінні успішно налаштуватись на сприйняття інформації, яка відноситься до здійснюваної діяльності [8].

Розвиток творчого мислення учнів включає готовність до розв'язування ними нових задач, розширення спектру здібностей (пізнавальних, інтелектуальних, спеціальних) та прояви особистісних якостей (емоційність, сміливість, уява, фантазування, інтуїтивність тощо), які проявляються і збагачуються у практиці різних видів творчої діяльності.

В концепції розвитку творчої особистості та реалізації її творчого потенціалу, розробленої В. О. Моляко, вчений зазначає, що важливим засобом цілеспрямованого впливу на мисленнєві здібності є систематичне розв'язування різноманітних творчих задач. При цьому варто дозувати, повторювати, модифікувати творчі завдання, враховуючи рівень розвитку дітей [5].

У дослідженні Т. О. Баришевої [1] виокремлено такі етапи творчого становлення особистості:

1) пробудження, накопичення сенсорного, емоційного, інтелектуального досвіду як підґрунтя творчості. Важливими в цей період є багатий інформаційний простір та стимуляція творчої діяльності;

2) наслідування, імітація, засвоєння еталонів творчої поведінки, технологій, засобів творчої діяльності. Головне на цьому етапі – засвоєння технологічного досвіду;

3) імплікації (зв'язки), перенос, використання набутих умінь в нових особистісно-значущих умовах, експериментування, пошук нових зв'язків і відношень, імпульс до розвитку позиції творця;

4) трансформація, перетворення досвіду згідно з індивідуальними особливостями, можливостями, потребами;

5) гармонізація психологічної структури креативності, індивідуалізація творчої діяльності, становлення творчої індивідуальності.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день спостерігається тенденція до подання інформації у вигляді схематичних, графічних зображень та залежностей, як найбільш економічних, наочних і змістовних. Графічні засоби подання інформації застосовуються в різних областях візуальної комунікації з метою прискорення її осмислення, активізації уяви, розуміння поставленої задачі та її розв'язання.

В психологічних дослідженнях, які певною мірою стосуються вивчення особливостей та закономірностей функціонування мислення учнів молодшого шкільного віку, особливу увагу приділяють наочності та зазначається ефективність її використання. Оскільки конструктивна та образотворча діяльність характеризується активним використанням наочності, то, на нашу думку, доцільним є дослідження особливостей творчого мислення в процесі розв'язування образотворчих задач (малювання) та задач на конструювання (побудова конструкції).

Особливості творчого мислення молодших школярів ми вивчали в процесі розв'язування нових задач. Нами використовувалось дві серії завдань: задачі на вільне конструювання (побудова конструкції) та образотворчі задачі (створення малюнку), де стимульним матеріалом були конструктор з геометричних фігур (квадрат, трикутник, круг) та графічні зображення геометричних фігур (квадрат, трикутник, круг). Досліджуваними були учні другого класу. Учням ставилось завдання: «Що можна побудувати з цих фігур. Назви зображення» та «Намалюй малюнок, використовуючи зображені геометричні фігури. Назви зображення». При розв'язуванні конструктивних задач учні використовують лише геометричні фігури. При розв'язуванні образотворчих задач, до геометричних фігур учням потрібно щось домалювати.

Спираючись на методологічні положення процесу конструктивної творчості В. О. Моляко [5], відповідно до нашого дослідження процес розв'язування творчих задач можна представити перебігом наступних етапів:

1) ознайомлення з умовою задачі є початковим етапом виникнення задуму майбутньої конструкції чи малюнку;

2) розуміння умови задачі є етапом, на якому задані умови трансформуються в шукані і відповідно до цих умов здійснюється цілеспрямований пошук необхідної інформації;

3) формування первинного задуму здійснюється на основі теоретичного і практичного досвіду розв'язуючого задачу і характеризується появою образа-орієнтира, який ще не відзначається чітким уявленням про кінцевий розв'язок;

4) формування остаточного задуму є етапом, на якому здійснюється перехід від створених в образному плані задумів до практичного конструювання з геометричних форм чи домальовування до геометричних форм, що характеризується розвитком початкового образа-орієнтира в образ-проект, який вже включає загальні уявлення про кінцевий продукт діяльності;

5) кінцевий розв'язок – характеризується практичним втіленням конструктивного задуму.

В здійсненому нами дослідженні творчого мислення в процесі розв'язування молодшими школярами експериментальних задач було зафіксовано прояви трьох основних типів творчої активності учнів:

– перший тип (зовнішньо-обумовлений) – до цієї категорії увійшли учні, які при розв'язуванні задачі вибудовують свій задум шляхом аналогізування на основі зовнішніх характеристик наявних елементів конструктора, чи зображеної на малюнку фігури (форма, колір);

– другий тип (внутрішньо-обумовлений) – до цієї категорії ми віднесли учнів, які процесі розв'язування задачі вибудовують свій задум шляхом аналогізування, на основі суб'єктивного досвіду розв'язуючого задачу. Вихідні умови задачі трансформуються в шукані умови під дією впливів на дитину із зовнішнього чи внутрішнього світу;

– третій тип (комбінований) – до цієї категорії увійшли учні, в яких формування задуму розв'язування задачі здійснюється шляхом комбінування на основі поєднання специфіки структури наявних елементів конструктора чи зображеної на малюнку фігури та мотиваційної сфери особистості.

Здійснений аналіз процесу розв'язування задач дозволив виокремити основні підходи до формування задуму дітей:

а) структурний, коли головним орієнтиром для побудови створюваної конструкції чи малюнку є геометрична фігура і створюється аналогічна з минулого досвіду конструкція чи малюнок за структурою;

б) функціональний, коли запропоновані геометричні фігури стають динамічними орієнтирами, учень, розв'язуючи задачу, виходить на оперування елементами, що служать аналогами функцій;

в) структурно-функціональний, коли конструкція чи малюнок створюється з урахуванням як структурних, так і функціональних ознак створюваного образу.

Як виявилося, в учнів молодшого шкільного віку в процесі розв'язування як образотворчих задач так і задач на конструювання, на першому ранговому місці знаходиться структурний підхід до формування задуму, коли конструкція чи

малюнок створюється в результаті комбінування структурних ознак (74%) Це можуть бути конструкції, такі як «будинок» (поєднання квадрата і трикутника), чи, наприклад, зображення «сонечка» або «смайлика» і т. п.

На другому ранговому місці знаходиться структурно-функціональний підхід у створенні задуму розв'язку задачі, з орієнтацією не тільки на структуру (в нашому випадку геометричну форму), а й з урахуванням функціональних якостей створюваних об'єктів (20%). Прикладом такого підходу може бути малюнок «Свято у песика», на якому зображено песика з кулькою. Досліджувана запропоновані квадрати вдало поєднала лінією так, щоб вийшло зображення собаки, а окремі квадрати стали частинами її тіла. З метою втілення задуму «свято у песика» запропонована геометрична форма «квадрат» трансформується у кульку, яку тримає песик і т. п.

На третьому ранговому місці знаходиться функціональний підхід, оскільки найменшою виявилась кількість розв'язків, коли головним у створенні задуму майбутньої конструкції чи малюнку є функціональна ознака (6%). Прикладом функціонального підходу може бути малюнок досліджуваної Щ.М. «Кошеня». Безпосередньо форма трикутника була використана дослідницею лише на початковому етапі малювання – це носик у тварини, а далі інші трикутники досліджувана використовувала як частину зображення. Потім для втілення задуму і естетичного оформлення дівчинка домалювала сонечко, хмарки, травичку і квіти.

Отримані результати свідчать про те, що учні молодшого шкільного віку при розв'язуванні задач здебільшого орієнтуються на структурні властивості об'єктів і рідко враховують при цьому їх функціональні властивості.

Учні молодших класів малюють, як правило, згідно з уявленнями про предмети і явища навколишнього світу і створення чуттєвого образу забезпечуються активізацією еталонів довготривалої візуальної пам'яті і перетворюючою діяльністю уяви, спрямованої на довільне відтворення образу (або даних минулого сенсорного досвіду). Основним змістом цієї діяльності є не стільки активізація минулого сприйняття, скільки його активне перетворення, яке призводить до створення образу. Спрямованість і характер перетворень, що виникають при цьому в образній формі, обумовлюється суб'єктивними орієнтирами дитини, її інтересами, устремліннями, емоційно-образним ставленням до оточуючого світу.

Робота над образом створюваної конструкції чи малюнку передбачає такі мислительні операції як аналіз, синтез, порівняння, виявлення близьких та віддалених аналогій, комбінування структурних і функціональних ознак, тощо. На основі співставлення наявних знань із сприймаючою інформацією і реальним об'єктом відбувається пошук і прийняття рішення, вибір найбільш доцільного і

пластичного способу зображення із всіх можливих, які є в арсеналі дитини на даний момент. Образ, що фіксує наслідок рішення (задуму), конструюється засобом візуального мислення з урахуванням вимог поставленого завдання. Під час створення задуму може відбуватися переорієнтація на більш значущі властивості і ознаки, тобто перекодування на "власну" мову. Такий процес може відбуватися за участю свідомості або здійснюватися автоматично (підсвідомо). Це зумовлено наявністю у пам'яті відповідних знань і умінь, які дитина набуває у процесі навчання і на основі власних вражень з оточуючої дійсності.

Аналіз розв'язування учнями запропонованих задач дозволив нам визначити три рівні прояву творчого мислення молодших школярів: низький середній і високий.

При розв'язуванні образотворчих задач низький рівень відображає слабку емоційність, яка характеризується байдужістю учнів до об'єктів сприйняття, побоюванням показувати свій емоційний стан, пасивність у відтворенні художніх образів, спостерігається відсутність бажання експериментувати (кольором, лінією, формою тощо). В образно-асоціативному мисленні домінує проста аналогія. У своїх малюнках ці діти неадекватно відтворюють конструктивні особливості форми об'єкта, пропорції. За малюнком важко впізнати, який саме об'єкт зображено. Створюється зображення типу «прапорець» (до трикутника домальована лінія), «палатка» (дещо розфарбований трикутник), «ніс пташки», «ковпак» і т. п. В мисленні дітей спостерігаються здатність до створення досить простої аналогії за структурою.

При розв'язуванні задач на конструювання прояви низького рівня ми фіксували, коли учнем будувалась досить проста конструкція з мало розробленим попереднім планом щодо майбутньої конструкції чи взагалі конструювання відбувається шляхом спроб і помилок. В основі першого рівня конструктивного мислення дітей лежить найпростіша мисленнєва тенденція пошуку дуже близьких аналогів і в ході такого конструювання створюється проста конструкція шляхом поєднання декількох геометричних форм.

Середній рівень прояву творчого мислення в процесі розв'язування образотворчих задач характеризується зацікавленістю учнями деякими предметами і явищами довкілля, спостерігається уявно-фантазійні прояви у створенні художнього образу. Такі діти у своїх малюнках частково правильно відтворюють конструктивні особливості форми об'єкта, та його пропорції. Спостерігаються прояви стратегіальної тенденції аналогізування та комбінування. Прикладом може бути малюнок «дівчинка», зображення не схематичне, всі частини тіла відображено детально, задана фігура трикутника стає рожевим платтям, далі домальовується голова з очима, носом ротом, довгим волоссям, потім домальовуються руки і ноги в туфельках.

В процесі розв’язування конструктивних задач середній рівень прояву творчого мислення ми фіксували, коли відбувалася деталізація конструкції чи декілька простих конструкцій між собою були поєднані за змістом. В основі другого рівня конструктивного мислення лежать мисленнєві тенденції до пошуку аналогів та до комбінаторних дій. В ході такого конструювання досліджувані намагаються створити конструкцію, що є аналогом з минулого досвіду, але при цьому відбувається досить детальне поєднання елементів конструкції (будинок з вікнами, дверима, димоходом), або відбувається смислове поєднання декількох досить простих за побудовою конструкцій (створення сюжетної композиції).

Високий рівень творчого мислення молодшого школяра в процесі розв’язування образотворчих задач характеризується такими особистісними якостями учня, як відчуття краси, почуття радощів, захоплення, милування і здатність на цій основі емоційно відгукуватися на різноманітні вияви естетичного у навколишньому світі. Для цих школярів властивий стійкий інтерес до образотворчої діяльності, потреба у самовираженні засобами образотворчого мистецтва, прагнення до гармонії у створенні образів. Такі діти активні, проявляють інтерес до явищ навколишнього світу і намагаються віднайти способи їх відображення у створюваному образі, мають дієву уяву, фантазію, інтуїцію. У своїх малюнках добре відображають основні конструктивні особливості форми об’єкта, засобами лінії адекватно відтворюють зовнішні контури та пропорційні відношення цілого і частин, вдало знаходять гармонійні співвідношення кольорів.

В процесі розв’язування конструктивних задач високий рівень розвитку творчого мислення ми фіксували, коли створювалась конструкція з високим рівнем складності, із достатньою деталізацією, оригінальна й осмислена учнем. В ході такого конструювання відбувається поєднання структур та функцій складових елементів. Як правило, учень конструює сюжетну композицію, в якій окремі конструкції відтворено досить детально і вони пов’язані між собою за змістом. Отже, мислення дітей, яких ми віднесли до третього рівня конструктивного мислення, скеровується тенденцією до пошуку аналогів, часом досить віддалених, та до комбінування.

Як свідчить ряд сучасних досліджень, розв’язування творчих задач на основі системи КАРУС надає учням багато можливостей для творчого самовтілення, розвитку образно-асоціативного мислення, уяви, фантазії, художнього сприйняття тощо [7].

Важливою умовою розвитку творчого мислення молодших школярів є, як ми вважаємо, формування психологічної готовності до розв’язування нових задач. Зокрема, варто запропонувати задачі на конструювання, адже в процесі

конструктивної діяльності в дитини з'являється можливість спробувати себе в чомусь, створюється можливість здійснювати пробні практичні дії з елементами конструктора, в результаті чого учень отримує продукт власної діяльності. При цьому відбувається активізація мислення, фантазії, стимуляція до творчих пошукових дій. З метою керування розвитком уяви і фантазування, узагальненням і конкретизацією образів, можна запропонувати геометричні форми, напівформи різного розміру та кольору. Практична діяльність з геометричними фігурами є важливим засобом розвитку наочно-дійового і наочно-образного мислення, тих типів мислення, які переважають у дітей молодшого шкільного віку. В процесі розв'язування конструктивних задач, де стимульним матеріалом є конструктор з геометричних форм, відбувається активне використання і закріплення набутих на уроках математики знань і умінь в нових умовах, відбувається формування вмінь перетворювати об'єкт за заданими умовами, відповідно до функціональних властивостей і параметрів об'єкту, впізнавати і виокремлювати геометричні фігури, відбувається формування елементарних навичок побудови [4].

Розв'язування задач на конструювання дозволяє розвинути в учнів навички управління власними діями, здійснення цілеспрямованих, а не випадкових і хаотичних спроб при розв'язуванні задач. Така особливість цього виду мисленнєвої діяльності полягає в тому, що предмети (елементи конструктора) можна брати в руки, маніпулювати ними, змінювати просторове їх розміщення. Оскільки, працюючи з предметами, дитині легше спостерігати за власними діями щодо їх зміни, то в цьому випадку легше управляти діями, припиняти практичні спроби, якщо їх результат не відповідає вимогам задачі, чи навпаки, допомагає довести спроби до кінця, до отримання певного результату, а не кинути її виконання, не дізнавшись результат.

Засоби активізації творчого мислення повинні, з одного боку, спиратись на наявну суму знань у певній галузі, а з іншого – формувати зацікавленість та інтерес до творчого пошукового процесу, повинна сформуватись саме психологічна готовність до розв'язання творчих задач, стратегії творчої діяльності.

Для реалізації розвитку творчого мислення можна використати комплекс розвивальних вправ, який включає теоретичну та практичну частину. Теоретична частина полягає в ознайомленні із сутністю аналогізування, комбінування, реконструювання. Практична частина передбачає розв'язування учнями задач на аналогізування, комбінування, реконструювання. Враховуючи вік учнів, деякі завдання проводяться в ігровій формі, що викликає у них живий інтерес до діяльності, сприяє розвитку уяви та активізації фантазії. Також використовуються підказки, орієнтовні запитання, ілюстрації.

Як вже зазначалось вище, комплекс розвивальних творчих вправ включає в себе три серії завдань: задачі на комбінування, аналогізування та реконструювання. Перед тим, як учні приступлять до розв'язування творчих завдань, з ними необхідно провести бесіду, в ході якої пояснити сутність певної стратегії, продемонструвати застосування стратегії на конкретному прикладі. Далі учні самостійно в усній формі наводять приклади використання відповідної стратегіальної дії. Після цього учні приступають до розв'язування запропонованих завдань.

Комплекс розвивальних вправ, що включає завдання на аналогізування, комбінування і реконструювання сприяє розвитку фантазування, уяви, більш ґрунтовному структурно-функціональному аналізу елементів конструктора, формуванню цілеспрямованих дій у процесі формування конструктивного задуму та розвитку конструктивного мислення учнів молодшого шкільного віку в цілому. Систематичне розв'язування творчих завдань з урахуванням певних мисленнєвих тенденцій та певних ускладнюючих умов дасть можливість учням молодшого шкільного віку підготуватися до творчої діяльності та до професійної творчої діяльності.

Висновки. Розвиток творчого мислення в даний віковий період підпорядковується загальним закономірностям розвитку мисленнєвої діяльності. Творче мислення молодших школярів досліджувалось нами як процес розв'язування ними нових конструктивних та образотворчих задач.

Процес побудови конструктивного та художнього образу складається з послідовних етапів, притаманних творчому процесу, які характеризуються тією чи іншою суб'єктивною перевагою у виборі прийомів мислення. Розробленість створюваного конструктивного образу (побудова конструкції з геометричних форм) та художнього образу (створення малюнку) залежить від розвитку таких властивостей мислення: швидкість виникнення асоціативних зв'язків та здатність створювати візуальні образи шляхом аналогізування, комбінування та реконструювання.

Розвиток стратегіальних тенденцій аналогізування, комбінування та реконструювання молодших школярів має відбуватися на основі засвоєння ними певного мінімуму знань про творчі мисленнєві дії, розвитку певного рівня просторового мислення і уяви, спостережливості. Вчитель (дорослий) повинен забезпечити повноцінні можливості для свободи дитячої фантазії у процесі підготовки до конструювання та в процесі конструювання і малювання (спостереження, спонукання до фантазування, вигадування ідей, вміння бачити різноплановість та багатофункціональні можливості об'єктів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барышева Т.А. Креативность. Диагностика и развитие. М. : РГБ, 2006.

2. Виготський Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. М. : Просвещение, 1991. 93 с.
3. Давыдов В.В., Эльконин Д.Б., Маркова А.К. Основные вопросы современной психологии детей младшего школьного возраста // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии. М. : Педагогика, 1978. С. 180-205.
4. Латиш Н. М. Психологічні аспекти активізації конструктивного мислення молодших школярів / Н. М. Латиш // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К. : Вид-во «Фенікс», 2011. Т. XII : Психологія творчості, вип. 13. С. 271–278.
5. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены). К. : Освита Украины, 2007. 388 с.
6. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. М.: Российское педагогическое общество, 1996.
7. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності : монографія / В. О. Моляко, І. М. Біла, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. К., 2015. 144 с.
8. Савенков А.И. Развитие детской одаренности в образовательной среде // Развитие личности. 2002. №3. С. 113-146.

Лехновська Ольга Леонідівна,
Голова циклової комісії спеціальності «Дизайн»,
викладач спецдисциплін вищої кваліфікаційної категорії,
член спілки дизайнерів України,
ВСП «Рівненський економіко-технологічний фаховий коледж
Національного університету водного господарства та природокористування»
olga.lx2212@gmail.com

ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДИЗАЙН»

Анотація: в статті розглянуто проблеми формування творчої особистості студента. Визначено низку прийомів, які дозволяють забезпечити необхідний рівень творчої активності студентів. Проаналізовано деякі аспекти впливу мотивації як головного чинника у формуванні творчої активності студента в технологічному коледжі . Означено умови формування мотивації студентів до навчання та підвищення їх творчих досягнень.

Ключові слова: дизайн, мотивація, творчість, творча активність, творча особистість, мотиви навчання

Summary. The problem of the formation of the creative students individuality is studied in the article. Some methods are determined which let to provide the necessary level of the student's creative activity. Some aspects of the motivative in fluence as the main factor in the formation of the creative activity of the students in Technological College are analyzed. The conditions of formation of the student`s motivation is studying and raining their creative achievements are defined in the article.

Key words: design, motivation, creativity, creative activity, creative personality, motivation training.

Постановка проблеми. Проблема мотивації студентів до навчально – професійної діяльності, їх творча активність та забезпечення якості професійної освіти майбутнього фахівця – одна з найбільш актуальних в умовах освітнього процесу технологічного коледжу.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти є побудова такого процесу навчання, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатьма педагогами творча діяльність визначається як вихід за межі знань, що вже існують, створення чогось нового, оригінального[1].

Педагогічні дослідження Л. Виготського, С. Гончаренка, Ю. Кулюткіна, М. Лазарєва, В. Лозової, Н. Палехи, Н. Половнікової, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. дають ґрунтовну підставу вважати: визначальною якістю творчої особистості є її творча активність, що розглядається як інтегративна характеристика особистості, в якій, з одного боку,відображені нові глибокі утворення в структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого–знаходять свій вираз якісні зміни в діяльності, що стає цілеспрямованою, продуктивною.

У філософському енциклопедичному словнику творчість визначається як «діяльність, яка породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було». Творча особистість виявляється в активній багатогранній діяльності людини, що полягає у засвоєнні і накопиченні знань, умінь, явищ, фактів у відповідній галузі матеріального і духовного виробництва і що є базою для інтелектуального пошуку, у наявності у неї культури мислення, постійного розширення бази знань для експериментування [4].

Творчі здібності особистості являють собою категорію психології і характеризуються як психологічні особливості людини, від яких залежить набування знань, умінь і навичок. Творчі здібності людини, її обдарованість, задатки, що притаманні будь – якій людині, створюють лише передумови для виникнення і розвитку творчого процесу. Завдання особистості, колективу – розкрити і розвинути їх [4].

Мета статті – окреслити шляхи інтенсифікації творчих здібностей студентів які здобувають професію дизайнера, визначити мотиваційні чинники, що впливають на розвиток творчої особистості студента в навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Викладачеві з перших тижнів навчання необхідно розкривати перед студентами суспільну значущість обраного ними фаху і необхідність розвитку своїх професійних якостей. Така робота має включати різні форми: зустрічі, дискусії, "круглі столи", вікторини, спілкування з визнаними і авторитетними спеціалістами, з випускниками минулих років тощо. Усе це сприятиме посиленню внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів. А.Н. Лук виділяє такі творчі здібності особистості: пов'язані з мотивацією (інтереси схильності); пов'язані з темпераментом (емоційність); пов'язані з розумовими здібностями [3].

Структура мотивів студента, сформована під час навчання, стає стрижнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів – невід'ємна складова частина у процесі навчання студента як особистості.

Однією з педагогічних технологій, спрямованих на покращення та розвиток творчих здібностей студентів, є метод творчих проектів або проектно – технологічний метод. Теорія та практика проектного підходу до навчання бере свій початок з кінця XIX – початку XX століття завдяки науковим пошукам вітчизняних та зарубіжних учених – педагогів.

Підготовка ініціативних фахівців, що мислять творчо, має здійснюватися на основі реальної єдності навчально – виховного процесу, науково – дослідної роботи і соціально – політичної діяльності студентів. У будь – якому змістовному вигляді творчої діяльності є два рівні: репродуктивний і продуктивний. Для зручності їх часто називають репродуктивною і продуктивною діяльністю. Репродуктивна діяльність спрямована на одержання відомими засобами наперед визначеного результату і полягає в стереотипному тиражуванні одного й того самого. Продуктивна діяльність – це або створення нових цінностей, або досягнення, одержання відомого результату новими, більш ефективними способами і засобами. Ці два типи діяльності не можна протиставляти, відривати один від одного. Продуктивна діяльність неможлива без своєї основи – репродуктивної.

Формування творчої активності неможливе без виявлення індивідуальних особливостей студентів. Необхідно так побудувати навчальний процес, щоб його центром стала особистість з її самобутнім і неповторно індивідуальним внутрішнім світом. Посилена увага до особистості суб'єкта навчання забезпечує розкриття його творчих здібностей, які за відповідних умов сприяють самотворенню.

Слушною є думка Л. Мільто щодо індивідуально – творчого підходу у навчально – виховному процесі [4]. У сфері індивідуальної творчості відбувається розвиток самобутніх якостей студента, набуття ним власного

досвіду. Важливим є те, що індивідуально-творчий підхід – це шлях самореалізації та професійного зростання майбутнього фахівця, а отже, повинен посідати чільне місце у процесі розвитку творчої активності студента.

Вважається, що будь – яке творче завдання, що виконують студенти на заняттях в аудиторія та майстернях, може розглядатися як творчо – технічна задача, проте погляд, під терміном «творчо – технічна задача» слід розуміти таке завдання, розв'язання якого потребує розкриття знань або інтуїції (здогадки). Головне в цих задачах – опора студента на знання та прояв творчого елемента при їх розв'язанні. Разом із теоретичними задачами викладач повинен використовувати і практичні задачі, які можна виконати у матеріалі. Це, безумовно, правильно, оскільки практична перевірка теоретичного рішення забезпечує закріплення його у пам'яті, формує в студентів упевненість у важливості і необхідності теоретичних знань та своєї праці [1].

Швидкість і якість формування в студентів творчо – технічних здібностей багато в чому залежить від розуміння ними як результату своєї діяльності, так і засобів, за допомогою яких цей результат був отриманий. Активне засвоєння технологічних знань та вмінь робить їх більш пластичними, вони легше піддаються перенесенню в нові умови.

На формування та розвиток творчих здібностей студентів впливає розв'язання технічних задач і особливо задач творчого характеру. Під творчою технічною задачею розуміють виникнення у людини мети створити щось нове і корисне для суспільства, а в нашому випадку – вирішити задачу створення технічного виробу чи технологічного засобу. Творчий характер задачі для студента залежить від його підготовки до розв'язання подібних задач. Якщо студент не володіє необхідним мінімумом інформації або не може використати на практиці раніше засвоєну інформацію, то задача для нього стає не творчою, а просто непосильною. Задача не є творчою і в тому випадку, якщо студент добре володіє алгоритмом її розв'язання [2].

Такі творчі задачі є засобом діагностики і розвитку творчих здібностей студентів.

Представлена методика розв'язання задач з художнього проектування полягає в наступних етапах:

- Виконати аналіз напрямку моди та визначити особливості художнього проектування одягу за завданням викладача.
- Розробити ескізи моделей одягу (за завданням викладача).
- Довершеність ескізів моделей одягу для цілісності художнього образу.
- Виконати аналіз запропонованих ескізів.
- Дати характеристику композиційних елементів форми розроблених ескізів.

Отже, для розвитку в студентів творчих здібностей викладач повинен максимально активізувати їх розумову діяльність.

Аналіз передового педагогічного досвіду викладання технологічних дисциплін свідчить, що багато викладачів, які мають великий педагогічний стаж та досвід роботи у закладах вищої освіти, пропонують різні методи розвитку творчих здібностей та різні підходи до організації навчальної та трудової діяльності студентів. Сучасна практика професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти свідчить про широке залучення до навчально-виховного процесу креативних методів навчання (Рис. 1)

Рис. 1. Креативні методи навчання студентів

Таким чином, креативність майбутнього фахівця технологічної сфери (конструктора, дизайнера) ґрунтується на динамічній взаємодії компонентів:

- Ціннісно-мотиваційний (формування мотивації до досягнення успіху),
- когнітивний (розвиток мислення, засвоєння спеціальних знань у певній галузі),
- особистісний (розвиток особистісних якостей, необхідних для актуалізації креативності),
- діяльнісно-рефлексивний (оволодіння креативними вміннями та креативними техніками професійного та особистісного розвитку).

Також необхідним є врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на формування креативності [8].

У процесі професійної підготовки студентів технологічних спеціальностей особливого значення набувають: співтворча діяльність викладачів та студентів; створення загальної творчої атмосфери у виші, спрямованої на ініціювання та

підтримку творчих прагнень студентів, самореалізацію їх творчих проектів; проблемно – цільова постановка навчальних завдань у процесі вивчення дисциплін професійного блоку; орієнтація на варіативність, відкритість та складноструктурованість усіх навчальних ситуацій.

Інтенсифікації творчих здібностей студентів спеціальності дизайну у технологічному коледжі сприяє мотивація в навчанні як один із головних чинників творчої активності студентів, зокрема, внутрішня, що має безумовно позитивний вплив на навчально – професійну діяльність студентів; індивідуально – творчий підхід та відповідні дидактичні умови, дотримання яких забезпечує результативність вивчення дисциплін у процесі формування творчих здібностей майбутніх дизайнерів технологічного коледжу. Проте, перспективними є більш ґрунтовне дослідження дидактичних умов формування творчої активності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розіна І.В. Особливості розвитку креативних форм мислення в підлітковому віці: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / І.В. Розіна ; Південноукр. держ. пед. Ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2009. – 21 с. – укр.
2. Сологуб А. Організація креативної освіти творчо–обдарованих дітей / А. Сологуб // Завуч. – 2006. – Берез. № 7. – С. 16 – 17.
3. Котлярова Л. Т. Креативність мислення при рішенні пізнавальних задач образотворчого характеру як одна з умов обдарованості учнів / Л.Т. Котлярова // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец . – 2002. – N 12. – С. 21 – 26. – Бібліогр.: 2 назв. – укр.
4. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін–т філософії ім. Г.С.Сковороди ; голов. ред. В.І.Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

Лисенко Анна,
студентка факультету
соціальної та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
e-mail: annalysenko170203@gmail.com
Науковий керівник: *Матрос О. О.,*
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *У статті висвітлено шляхи соціальної адаптації під час воєнного стану, аналіз існуючих підходів до соціальної адаптації дітей-сиріт а також системи соціальної допомоги дітям-сиротам. Розкривається поняття соціалізації, адаптації дітей в умовах війни.*

Ключові слова: *війна, діти-сироти, соціалізація, адаптація, дезадаптованість.*

Abstract. *The article highlights the ways of social adaptation during martial law, the analysis of existing approaches to the social adaptation of orphans, as well as the system of social assistance to orphans. The concept of socialization and adaptation of children in war conditions is revealed.*

Key words: *war, orphans, socialization, adaptation, maladaptation.*

Актуальність. Рівень адаптованості членів суспільства до вимог соціального буття, успішність їх життєдіяльності і задоволеність нею впливають на основні соціальні процеси, створюють певну суспільну атмосферу. Відповідно це може бути атмосфера повна соціальних антагонізмів, конфліктів, знедоленої людини, анемічності, відчуженості одних і постійно ними порушується і, отже, нестійкого благополуччя інших; або атмосфера соціальної солідарності, соціально-культурної єдності, взаємної підтримки і допомоги.

В даний час ставиться завдання такого соціального будівництва, який поєднував би в собі індивідуальну свободу з життєздатністю соціального організму в цілому. Останнє має означати інтеграцію, взаємозв'язок і взаємозалежність у суспільстві всіх його груп і прошарків, їх спільні зусилля у вирішенні деяких загальних завдань, наявність поділюваних установок і цінностей. Це завдання покликана вирішувати система соціальної допомоги, зокрема, «регулятивна система стабілізації суспільства, спрямована на зведення до мінімуму соціальних протиріч, що виникають в правовому і економічному статусі окремих груп населення».

Але, з 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану", в Україні введено режим воєнного стану.

У зв'язку з цим Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57, доповнено нормами щодо особливостей перетину державного кордону у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану (пункти 2-1 - 2-7).

Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, форми власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можуть виїхати за межі України у супроводі законного представника або іншої уповноваженої ним особи та за наявності таких документів:

– паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин державного кордону;
– наказу директора закладу/установи, де проживали/перебували діти, або особи, яка його заміщує, про виїзд дітей за межі України;

– письмового погодження за підписом голови або заступника обласної військової адміністрації (засвідченого печаткою) про дозвіл на виїзд за межі України дітей, погодженого з Нацслужбою. Таке погодження може надаватися за допомогою електронних засобів зв'язку. У разі неможливості отримати таке погодження обласної військової (військово-цивільної) адміністрації дозвіл на виїзд за межі України дітей за запитом директора закладу/установи, де проживали/перебували діти, надає Нацсоцслужба, про що повідомляє Мінсоцполітики протягом одного робочого дня з наданням відомостей про дітей, супроводжуючих осіб/особу, державу остаточного перебування;
– запрошення установ, організацій різних типів та форм власності, які уповноважені державою остаточного перебування дітей або органами місцевого самоврядування такої держави на здійснення заходів щодо прийому та супроводу дітей з інших країн. У запрошенні зазначається держава остаточного перебування дітей, кількість та категорія дітей, умови їх перебування, відповідальна організація, яка буде супроводжувати дітей протягом усього періоду їх перебування за межами України, гарантії щодо повернення дітей на територію України.

Виїзд за межі України дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку, які:
– влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї;
– влаштовані на виховання та спільне проживання до дитячого будинку сімейного типу;
– перебувають під опікою, піклуванням за рішенням органів опіки та піклування;
– перебувають під опікою, піклуванням за рішенням суду).

Здійснюється в супроводі одного із законних представників за наявності письмового погодження служби у справах дітей за місцем звернення чи служби у справах дітей обласної військової (військово-цивільної) адміністрації на виїзд із зазначенням держави остаточного перебування дітей [4].

Мета статті – здійснити характеристику соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Але, загалом, термін «адаптація» широко використовується в таких різних областях знання як фізика, біологія, психологія, соціологія, філософія та деяких інших. Смислове значення терміна походить від латинського «adaptaio», «adaptare» - пристосовувати, прилаштовувати, влаштовувати. Поняття адаптація проникло в громадські науки з природознавства. Його початкове розуміння сходить до термінологічним конструкцій класичної еволюційної теорії і трактується як пристосування тварин

видів до мінливих умов середовища з урахуванням можливостей генетичної та фенотипової мінливості. Цей підхід дозволяє розглядати і суспільство як соціальний організм, а адаптацію як постійне досягнення рівноваги організму (в даному випадку індивіда) середовищем (суспільством)[2, с. 237].

Пристосування виявилося зручним поняттям для пояснення багатьох процесів функціонування та зміни, що розвиваються. При цьому без уточнення способів, цілей і механізмів адаптації поняття пристосування залишається настільки широким і неспецифічним, що його могли використовувати такі різнорідні філософські та психологічні концепції як біхевіоризм, психоаналіз, діалектичний і історичний матеріалізм.

Біхевіористи розуміли соціальну адаптацію як процес фізичних, соціально-економічних або організаційних змін в груповому поведінці, соціальних відносинах або в культурі. Головним засобом адаптивного зміни поведінки для них виступало навчання, що розглядається як придбання чітко окреслених поведінкових або мовних (розумових) навичок. Головною рушійною силою навчання вважався процес підкріплення: позитивного (заохочення) або негативного (покарання). З'ясувалося, однак, що описати в подібних термінах процес людського навчання і виховання неможливо. Суто зовнішній, об'єктивний підхід, який ігнорує смислові, свідомі змінні, не дає ні розуміння тонких особливостей людської поведінки, ні можливості чинити на нього ефективний вплив [3, с. 20].

Дослідники підкреслили той факт, що індивід в своєму розвитку пристосовується до певних, ускладняється з віком вимогам і очікуванням людей, з якими взаємодіє, і суспільства в цілому. Що є заохоченням, а що покаранням може бути зрозуміле тільки в світлі установок, вірувань і переконань, які індивід розділяє (або не поділяє) з іншими індивідами, складовими коло його безпосередньої і опосередкованої взаємодії. Передбачається, що в процесі виховання особистість інтерпретує ці вимоги, перейде від стану повної залежності не тільки до незалежності, а й до прийняття відповідальності за благополуччя інших. Основними ознаками ефективної адаптації, є як адаптація в сфері «позаособистісної» соціально-економічної активності, де індивід набуває компетентність і майстерність, так і в сфері особистих взаємин, де встановлюються інтимні, емоційно насичені зв'язку з іншими людьми, а для успішної адаптації потрібні особливі якості - чутливість, знання мотивів людської поведінки, здатність тонкого і точного відображення змін в людських взаєминах.

На соціологічному рівні виділяють три типи адаптивних процесів: співпраця, суперництво і конфлікт (така форма суперництва, при якій кожна зі сторін прагне зробити діяльність іншої особи або групи неможливою). Однією з ознак соціально-психічної дезадаптації особистості є переживання нею тривалих

зовнішніх і внутрішніх конфліктів без знаходження психічних механізмів і форм поведінки, необхідних для їх вирішення. Ступінь дезадаптованості може бути різною: від тимчасової, ситуаційної, до загальної і хронічної. В останньому випадку відбувається не вирішення проблемної ситуації, але посилення труднощів і тих неприємних переживань, які вони викликають. Процес виховання сиріт повинен бути спрямований на всебічний розвиток всіх форм співпраці, зокрема. повсякденно-побутових, навчальних, пов'язаних з організацією дозвілля тощо [1, с. 63].

Аналіз існуючих підходів до соціальної адаптації дітей-сиріт очевидно слід розпочати з констатації того факту, що «загальноприйнятих» визначень як самого поняття, так і процесу, до якого воно відноситься, просто не існує. Це в однаковій мірі стосується як вітчизняної, так і зарубіжної наукової літератури. Відмінності у тлумаченні поняття та розумінні процесу соціальної адаптації дітей чітко простежуються залежно від сфери зайнятості автора, наукових інтересів, теоретичних підходів, країни і часу проведення наукового дослідження, культурного і соціального середовища. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі це поняття нерідко вживається як синонім поряд з іншими подібними термінами та підміняється ними. Більше того, немає консенсусу і щодо вживання саме поняття соціальна адаптація як такого, що адекватно відображає процес повернення від воєнного до мирного життя. Поряд з ним в Україні та за кордоном вживаються такі понятті як реінтеграція, перехід, реадаптація, інтеграція до громади.

Отже, процеси адаптації тісно пов'язані з соціалізацією. Соціалізація розуміється в рамках даного дослідження як процес сприйняття особистістю соціальних цінностей навколишнього суспільства. Звичайно, в умовах війни здійснити адаптацію дуже важко, тим більше для дітей-сиріт. Попри це вважаємо, що процес соціальної адаптації необхідно здійснювати за усіма загальновідомими механізмами, так як ментальне здоров'я підростаючого покоління – це основа післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грибоєдова Т. О. Особливості соціальної адаптації до самостійного життя молодших школярів в умовах загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєвєродонецьк, 2018. Вип.1 (82). 60–71 с.
2. Кравчено Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ: Фенікс. 2009. 416 с.
3. Петрочко Ж. В. Соціально-виховне середовище як умова ефективної соціалізації особистості. *Соціалізація особистості*. Київ: НПУ, 2006. Т. XXVII. С. 16–27.
4. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php (дата звернення: 27.07.2022).

Ліпін М. В.,
доктор філософських наук,
професор кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету,
провідний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України

ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПАРАМЕТРАХ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Обдарованість розглядається у дослідженні як соціально-культурний феномен. Його сутність є інтерсуб'єктивною і розгортається як дарування людських способів буття, людських здібностей однією людиною іншій. Подія дарування передбачає існування інклюзивного простору міжособистісної взаємодії. Таким чином, виявляється взаємозв'язок розвиток обдарованої особистості з принципами інклюзії.

***Ключові слова**: обдарованість, творчість, інклюзія, інклюзивна освіта, розвиваюча спільнота.*

In the study, giftedness is considered as a socio-cultural phenomenon. Its essence is intersubjective and unfolds as a gift of human ways of being, human abilities from one person to another. The event of giving involves the existence of an inclusive space of interpersonal interaction. Thus, the relationship between the development of a gifted personality and the principles of inclusion is revealed.

***Key words:** giftedness, creativity, inclusion, inclusive education, developing community.*

Сутність феномену «обдарованості» неможливо зрозуміти на рівні визначень та дефініцій. У будь-якому випадку, визначення є результатом певного теоретичного пошуку та міркування. У вигляді «готового знання» визначення придатні для використання, але не для розуміння. З нашої точки зору, зрозуміти обдарованість можна за умови наявності здатності, хоча б ідеально (на рівні теорії), відтворити умови її розвитку.

По-перше, зафіксуємо, що обдарованість постає не репродуктивною, а саме продуктивною, творчою силою. Вона реалізується у світі, як таке начало, що вільно рухається, виходячи з іманентного смислу конкретної ситуації. Обдарована людина володіє здібністю бути вільною в межах певної справи. Дійсно бути вільним можна тільки за умови творення нового буття. Відтак, обдарована людина виступає як начало, що оприявнює нові можливості у наявному бутті.

Принагідно зазначимо, що «людське в людині» розвивається за тією ж логікою – воно завжди є твореннням нового буття. Тому, як нам здається, відтворення умов розвитку обдарованості повинно рухатись у напрямку відтворення передумов розвитку людини взагалі. Обдарованість зустрічається

нами у повсякденному житті у вигляді «незвичних» здібностей. Проте, «незвичайні» здібності – це не значить, що вони незвичайні за своєю природою, що це якісь здібності якісно іншого характеру ніж у інших людей. Ні, це здібності, котрі виходять у своєму розвитку і способах реалізації за межі звичних форм існування. Тому має сенс розглядати розвиток обдарованості в контексті цілісного розвитку людської особистості. «В основі розвитку обдарованої особистості лежить розвиток її здібностей. На певному рівні сформованості здібностей до тієї чи іншої діяльності виникають і починають розвиватися творчі здібності. Саме цей момент, коли високий рівень здібностей поєднується з творчими здібностями, характеризує творчий потенціал особистості» [1 с. 10].

Значення природних, так званих «вроджених», задатків, як і важливість впливу соціального оточення, не повинні відволікати нас від творчої природи обдарованості. Обдарованість, як вважають дослідники, «це, в першу чергу, творча обдарованість, а обдарована особистість – це творчо обдарована особистість» [1, с. 10]. Таким чином, обдарованість залишиться незрозумілою, якщо творчість не буде розглянута як самодетермінований феномен, тобто феномен, причина функціонування якого не може бути винесена у природу або соціум. За інших умов у педагогічній теорії і практиці стверджується ілюзія можливості сформувати творче начало людини ззовні, доклавши, наприклад, відповідні психолого-педагогічні зусилля. Але проблема полягає у тому, що творчість в основі обдарованості, є такою сутністю, яка не твориться, а сама творить. Тому вона безпосередньо взаємопов’язана з ризиком свободи. Саме ця спрямованість освіти на розвиток творчої людської суб’єктності робить її ризикованою справою [2].

Як бачимо, проблема обдарованості і творчості пов’язана з питанням становлення «людини в людині», проблемою зародження і розвитку людського способу буття. Мова йде про те, що цей спосіб буття не успадковується, як не успадковуються усі людські здібності. Те, що людина при народженні отримує, як «готові» форми культури, не поглинається нею автоматично. Спочатку культура протистоїть дитині, і вона вчиняє, виходячи із своїх фізіологічних потреб, цілком розчиняючись у них. Тут немає цілеспрямованої дії, немає неспівпадання мети і її реалізації, а відтак, неспівпадання індивіда з самим собою. Людські способи поведінки не наслідуються, вони повинні бути відтворені кожним індивідом, так само як і кожним поколінням наново. Зрозуміло, що цей процес відтворення існуючої культури в основі своєї є творчим процесом та відбувається одночасно, і як самотворення людиною власного «Я», і як відтворення загальнолюдської культури.

Отже, творчість і свобода закладають передумови фундаментальної проблематичності особистості та людства в цілому. Спроби віднайти начало

людського у «фізіології» або у переліку певних соціально-прийнятних «цінностей» розраховують отримати «онтологічну» гарантію реалізації людського. Проте, якщо воно допускає свободу і творчість, як власний спосіб буття, тоді воно нічим не може бути гарантоване як даність. Більш того, не тільки індивідуальне людське буття нічим не гарантоване, навіть існування суспільства є хитким, плинним та крихким. Саме по собі, залишене напризволяще, без цілеспрямованого особистісного зусилля воно розсипається або працює механічно, відчужено. Звідси, становлення творчого людського начала не відбувається завдяки, а завжди всупереч. І в першу чергу всупереч тому, що вже ствердилось як даність в природі, суспільстві або індивідуальній біографії.

У слові обдарованість необхідно почути співпричетність події дарування. Якщо не шукати її джерела у сфері природи або у Бога, тоді стає зрозуміло, що цей дар може бути здійснений тільки однією людиною іншій. Дарується не абстрактна обдарованість взагалі, а здатність реалізуватись у людському співіснуванні як вільна та креативна істота. Обдарованість оприявнюється в формі спроможності людини реалізувати себе у конкретних життєвих ситуаціях. Тому обдарованість завжди спеціалізована, вона завжди специфічна обдарованість, натомість творчість універсальна. Зазначена специфічність обдарованості виявляється у її обмеженості характером тієї соціально-культурної ситуації, в якій розгортається життя людини.

Обдарованості властива свобода рухатись за логікою розвитку певного явища або речі, вона, як і творчість, не детермінована ззовні, не спричиняється через примус та реалізується в якості відкритості особистістного начала універсальним смислам людської культури. Звідси з’являється переконання, відповідно до якого джерело творчості та обдарованості знаходиться поза межами повсякденного існування, є надприродним та ірраціональним. Ніби акт творчої свободи трансцендентний по відношенню до рутинної даності, до замкнутого емпіричного кола індивідуального існування.

Необхідно підкреслити, що вкорінення творчої свободи у трансцендентному «ніщо» може перетворити її на сваволю та ірраціональну фантазію. Остання співпричетна не стільки продуктивній уяві, скільки безплідному фантазуванню, яке буденною свідомістю проголошується «найвищим проявом людського духу» та протиставляється повсякденному існуванню. Звідси бере початок уявлення про «ненормальність» творчості та обдарованості, про їх обмежене виявлення у життєдіяльності невеликого відсотку людей. В такому випадку, творчість і обдарованість сприймаються як ексклюзивні модуси людського існування, як девіантні способи поведінки.

На нашу думку, процес освіти як цілеспрямованої діяльності має смисл тільки в тому випадку, якщо він визнається співпричетністю активності педагога

справі обдаровування творчим началом іншої людини. Коли освіта нездатна культивувати творче, самодіяльне начало, вона перетворюється на процес селекції потрібних існуючій соціальній системі індивідів. Вразливість і небезпечність цієї позиції яскраво ілюструє наше тоталітарне мануле і та роль, яку тоді відігравала система освіти.

Якщо освіту розуміти як процес розвитку суб'єктності усіх задіяних у навчання і виховання, тоді вона повинна розгортатися як інтерсуб'єктивна подія. Це означає, що обдарованість розвивається всередині інклюзивної спільноти, як творчий розвиток людської особистості, а не як процес увідповіднення дитини наперед заданим нормам і цінностям наявного соціуму. На нашу думку, критерієм інклюзивності освіти та способів її організації, насамперед, є розвиток суб'єктності усіх задіяних у цей процес. Тільки за цієї умови в освітньому просторі можливе встановлення дійсних, а не декларативних «суб'єкт-суб'єктних» стосунків. Розвиток суб'єктності учасників освітньої справи перетворює її із засобу на самоціль, завдяки чому навчання і виховання максимально втрачають ексклюзивний характер. Саме тому освітньому простору завжди властиві практики ненасильницького культурного опору ексклюзивним практикам наявного соціального середовища, його спробам перервати творчу та вільну циркуляцію загальнолюдських цінностей та смислів. Звідси походить притаманна інклюзивній освіті здатність акумулювати в собі енергію «необхідної утопії», здатність формувати не функціонера для соціально-економічної машинерії, а розвивати творчу й обдаровану особистість: не стільки формувати індивіда у відповідності з вимогами певної соціальної диспозиції, скільки створювати освітню спільноту як розвиваючий інклюзивний простір.

Необхідно зазначити, що інклюзивна освіта визначається нами як універсальний спосіб існування освіти як такої. Навіть якщо інтерпретувати інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливими потребами в умовах загальноосвітнього закладу, вона все одно повинна визначатися всезагальною логікою розвитку людської суб'єктності. Необхідно погодитися з думкою Д. Мітчела, який вважав, що окрім деяких спеціальних стратегій «учням з особливими потребами потрібне просто гарне викладання, за умови, що воно адаптоване до їх когнітивних, емоційних і соціальних особливостей» [3, p. 340]. Давати вчитися так само як і навчати мисленню означає давати народитися людині в людині. Діти з особливими потребами не стільки вимагають чогось надзвичайного від освіти, навпаки, вони вимагають більш свідомого та вимогливого дотримання педагогічних принципів навчання і виховання.

Задовго до всесвітнього запровадження принципів інклюзивної освіти, Л. Виготський відзначав, що дітей з особливими потребами необхідно міряти тією

ж мірою, що й «нормотипових» дітей. «Ми можемо сказати, що при психологічному розгляді ніякої особливої, принципово відмінної, окремої педагогіки дефективного дитинства не виявляється. Виховання дефективної дитини утворює предмет лише тільки однієї глави загальної педагогіки. Звідси безпосередньо витікає, що всі питання цієї складної глави повинні бути переглянуті в світлі загальних принципів педагогіки» [4, с. 105], – писав з цього приводу Л. Виготський.

Дійсна імплементація принципів інклюзії в систему освіти уможливлюється за умови її трансформації відповідно до потреб розвитку дитини. Це означає, що не дитина повинна пристосовуватися до інституту освіти, а умови навчання і виховання повинні бути пристосовані до потреб розвитку усіх учасників цього процесу. Проблема залучення дитини з особливими потребами до процесу навчання і виховання насправді полягає не тільки у відсутності додаткових ресурсів для побудови відповідної інфраструктури та пошуку необхідних фахівців. У переважній більшості сутнісні параметри інклюзії залишаються поза увагою як батьків, так і педагогів.

З нашої точки зору, традиційну закритість, авторитарність і негнучкість сучасної системи освіти, яка, в кращому випадку, орієнтована на інтеграцію дитини до існуючого соціуму, негативно впливає на ефективність включення дитини до освітнього простору. Інклюзія в такому випадку реалізується як інтеграція, що здійснюється через адаптацію дитини до вимог освітньої інституції. Інколи термін «інтеграція» використовують для позначення процесу соціалізації, вбачаючи саме у ній основне призначення освіти. Проте, основна відмінність інклюзії від соціалізуючої інтеграції полягає у тому, що дискурс соціалізації не передбачає зміни того середовища, у яке планується інтегрувати індивіда. Навпаки, наперед передбачається, що змінитися повинен саме він. Крім цього, інклюзія спрацьовує як увідповіднення не просто існуючому соціуму, а смисловим параметрам культури.

Але навіть елементарна інтеграція людини у певний колектив або групу не тотожна процесу адаптації. Так, інтеграція містить елементи пристосування до реальності, але вона передбачає ще один обов’язковий параметр: критичну здатність робити вибір і трансформувати цю реальність. Інтегрована особистість, на думку П. Фрейре, це особистість як суб’єкт, натомість адаптована людина проявляється як об’єкт. Адаптація в такому випадку може бути проінтерпретована як своєрідна форма самозахисту. «Якщо людина не здатна змінювати реальність, вона пристосовується. Адаптація характерна для поведінки тварин; у людини вона – симптом дегуманізації» [5, p. 4].

Відкритість системи освіти є важливою, але недостатньою умовою для здійснення інклюзії, якщо вона не здатна залучити більшість учнів до суб’єктних

змістів загальнолюдської культури, перетворити навчальний матеріал на основу для міжособистісного спілкування. Персоніфікація культури активізує спроможність креативно зчитувати звернені до людини меседжі «неорганічного тіла», перетворювати їх у власні способи відчуття і мислення. Натомість, як писав наприкінці минулого століття відомий соціолог П. Бурдьє, освіта, як і раніше, виключає знедолених, але в наш час вона робить це інакше: «утримуючи індивідів всередині системи освіти, вона виключає їх можливість застосовувати культурні блага» [6, p. 922-923]. Формальної можливості ходити до школи недостатньо для конституювання по-справжньому інклюзивного освітнього простору. Перебування дитини в освітніх інституціях може не тільки не зменшувати соціальну ексклюзію, а, навіть навпаки, посилювати її.

Як бачимо, інклюзивна освіта не може бути задана готовим списком адміністративних норм і положень. Простір розвитку людської суб'єктності необхідно постійно відтворювати спільними зусиллями усіх учасників навчання. Коли ми кажемо про інклюзивну освіту як спосіб залучення, включення учня, то постає необхідність осмислення питання, куди, як і до чого його залучають? З нашої точки зору, без забезпечення розвитку суб'єктності дитини дійсна освіта для всіх (інклюзивна) не можлива. В середовищі авторитарної освіти дитина присутня, будучи по-справжньому відсутньою. Вона перебуває в колективі, залишаючись при цьому самотньою. Справа у тому, що простором розвитку людської суб'єктності є спільнота, спільна з іншими людьми ідеальна або матеріальна діяльність. Отже, інклюзивна освіта потребує залучення, введення учня і вчителя до спільної з іншими людьми культурної діяльності, в процесі якої реалізується їх особистісне начало. У діяльнісному спілкуванні з іншими оособистість залучається до суб'єктного змісту культури. Таким чином, для конституювання інклюзивної освіти необхідною є трансформація освітнього середовища у розвиваючу спільноту. Таке розуміння освіти не просто актуалізує питання відкритості «Іншому», а робить його від початку значимим для конституювання власного «Я».

Особистість не існує спочатку окремо від інших особистостей, а потім вступає у відносини з ними. Індивідуальна психіка від початку виплітається з матеріалу людських відносин. Необхідно зважати, що найпершою передумовою життя людини є інша людина. «Відносини до іншої людини, до людей, утворюють основне тло людського життя, його серцевину. "Серце" людини все зіткане з її людських відносин з іншими людьми: те, чого воно варте, цілком визначається тим, до яких людських стосунків людина прагне, які відносини до людей, до іншої людини вона здатна встановлювати. Психологічний аналіз людського життя, спрямований на розкриття відносин людини до інших людей, складає ядро дійсно життєвої психології» [7, с. 235], – писав С. Рубінштейн.

Покладання в центр освіти творчої потуги спільноти стає можливим за умови осмислення і практичної реалізації розвиваючої сили міжособистісних відносин. Будь-яка взаємодія між людьми може розгортатися на основі соціального зв'язку або суспільних відносин. Вони постають визначальними поняттями усіх форм інтерсуб'єктивної взаємодії. Але поняття «відношення» виникає як результат співвіднесення двох суб'єктів на спільній для них обох основі. Натомість «зв'язок» можна визначити як вироджене відношення, у якому зміна одних явищ є причиною змін інших; зв'язок – це взаємозалежність явищ, які не розрізняються в межах зв'язку [8, с. 4].

Зазначимо, що зв'язки і відносини між людьми не здійснюються ізольовано, а постійно перетікають одне в одне. Проте, соціальні зв'язки можливі в ситуації виключення інших індивідів за межі певного соціального середовища, тоді як суспільні відносини передбачають віднаходження спільної основи і не можуть розгортатися в контексті режиму ексклюзії. Встановлені бар'єри виключають можливість пошуку спільної основи для зародження міжособистісних відносин, вони виключають розвиваючу ситуацію небайдужої участі у спільній справі. Зрештою, ексклюзія заперечує можливість і потребу звернення усієї повноти однієї людської особистості до іншої, поза якою, врешті решт, неможливою стає будь-яке дійсно активне навчання.

Звернення до всезагальних форм суспільної взаємодії є обов'язковим при здійсненні аналізу перспектив інклюзивної освіти, адже мова тут повинна йти не тільки про права, але й про реальні передумови їх реалізації. На нашу думку, необхідною умовою реалізації права на якісну освіту є формування «спільноти дослідників» [9] як простору розвитку людської суб'єктності. Дане твердження ґрунтується на розумінні людини як суспільної істоти, тобто істоти, яка потребує іншого для того, щоб стати собою. «Таким чином, – зазначав з цього приводу Л. Виготський, – можна стверджувати, що через інших ми стаємо самими собою, і це правило стосується не тільки особистості в цілому, але й історії кожної окремої функції. У цьому і полягає сутність представленого у чисто логічній формі процесу культурного розвитку. Особистість стає для себе тим, чим вона є в собі, через те, що вона пред'являє для інших» [10, с. 144].

Отже, обдарованість зароджується і виявляє себе у спільному бутті людей як здатність приводити себе у відповідність із сутністю спільної справи. Людина як суспільна істота приводить себе у відповідність із сутністю справи не одна, а разом з іншими людьми. Вчинки, мислення та слово звернені до інших людей і формуються через потребу у такому зверненні. Соціальний простір в якому проявляться обдарована особистість повинен бути інклюзивним, надлишковим і вільним від панування жорстких ієрархічних структур. Цей простір є інклюзивним тому, що він постійно наново вибудовується у діяльністному

спілкуванні усіх залучених у нього. Надлишковим – адже головним його призначенням є вільна співпраця людей у якій вони тільки і можуть бути самими собою. Конституювання цього простору є невідємним від одночасного конституювання (обдаровування) залучених у цю спільноту суб'єктів. Отже, участь у інклюзивній, розвиваючій спільноті є тією метою її існування, що передує усім зовнішнім запитам та вимогам соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
2. Biesta G.J.J. The beautiful risk of education. Boulder, Co: Paradigm Publishers, 2014. 178 p.
3. Mitchell D. What really works in special and inclusive education: Using evidence-based teaching strategies. Second edition. Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. 453 p.
4. Выготский Л.С. Основы дефектологии. Санкт-Петербург: Издательство «Лань», 2003. 656 с.
5. Freire P. Pedagogy of the oppressed / tr. by M. B. Ramos ; intr. by D. Macedo. 30th anniversary ed.: New Yourk; London : Continuum, 1970. 157 p.
6. La misère du monde / Ed. P. Bourdieu, A. Accado, G. Balazs et al. Paris: Seuil, 1993. 135 s.
7. Рубинштейн С. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.
8. Слободчиков В.И. Со-бытийная образовательная общность–источник развития и субъект образования. Известия Саратовского университета. Серия Акмеология образования. Психология развития. 2010. Т. 3. №. 2. С. 3–8.
9. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge University Press, 2003. 305 p.
10. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.3. Проблемы развития психики / Под ред. А. М. Матюшкина. Москва: Педагогика, 1983. 368 с.

Лозенко Надія Юріївна,
Викладач спеціальних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Фаховий коледж «Політехніка»
Державного університету економіки і технологій»

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Розглядається питання використання особистісно орієнтовних технологій при вивченні фахових дисциплін студентами коледжу, сучасне розуміння дидактичного поняття «метод проекту».

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, метод проектів, критичне мислення, самовдосконалення, принцип варіативності.

The issue of the use of personally oriented technologies in the study of professional disciplines by college students, the modern understanding of the didactic concept "project method" is considered.
Keywords: personally oriented learning, project method, critical thinking, self-improvement, principle of variability.

Загальновідомо, що для будь-якого викладача найважливішим в роботі є підвищення ефективності навчання. Це питання вимагає безперервного пошуку рішень, які зможуть оптимізувати навчальний процес. Як же викладач зможе сформувати позитивну мотивацію студентів до вивчення навчального матеріалу, створити умови повного розкриття творчого та інтелектуального потенціалу, розвитку їх пізнавальних інтересів? Існують різноманітні інноваційні форми, що дозволяють зробити навчальну діяльність максимально ефективною. Однією з найбільш часто використовуваних форм є проектна технологія. Говорячи про метод проектів в освітній системі, необхідно відзначити актуальність цього методу на сучасному етапі.

Особистісно орієнтоване навчання найкращим чином відповідає творчому розвитку студентів, оскільки воно спрямовано на задоволення інтересів і потреб майбутніх інженерів, будується з урахуванням їх індивідуальних якостей і відповідає принципам підготовки фахівців.

Розвиток освітньої системи вносить зміни у процес підготовки майбутніх фахівців, зокрема від випускників закладів фахової передвищої освіти, сучасне суспільство вимагає не лише теоретичних знань, але й високого рівня практичної підготовки, здатності швидко адаптуватися до умов професійної діяльності.

Це повинно спонукати викладачів активно залучати студентів до навчального процесу, розвитку у них здатності до високої професійної майстерності, самостійного прийняття рішень, перенесення здобутих знань чи способів дій на виконання нестандартних завдань. Для цього процес навчання у закладах фахової передвищої освіти при вивченні фахових дисциплін повинен бути особистісно орієнтованим, спрямованим на формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей.

Для підготовки фахівців в умовах традиційного навчання можуть і повинні використовуватися особистісно орієнтовані технології. Більше того, вони досить вільно вписуються в традиційну систему навчання за таких умов:

– до процесу навчання, а також до студентів, викладач сам змінює підхід та усвідомлює, що в педагогічному процесі студент, а не викладач є основною фігурою;
– самостійне набуття та можливість застосування отриманих знань є пріоритетними;
– у процесі спілкування зі студентом у будь-яких ситуаціях неодмінно

виявляється повага до особистості;
– пізнавальна діяльність студента є головним у процесі навчання;
– окремого значення набувають спільні міркування, дискусії, дослідження, а не запам’ятовування й відтворення знань.

Особливого значення також набуває роль викладача, його професіоналізм, уміння діагностувати і враховувати індивідуальні особливості студента не тільки в знаннях, але й у психологічному аспекті, готувати відповідні навчальні матеріали, плани, програми. Усе це вимагає від викладача високої професійної майстерності, такту, цілком певних особистісних і професійних якостей.

З усього різноманіття педагогічних технологій, найкращі ті, котрі можуть досить органічно і легко бути поєднані з традиційним навчанням, яке сьогодні існує у закладах освіти, тому що, розвиток освіти має йти еволюційним шляхом і кожне нововведення повинне бути ретельно підготовлене, що передбачає, перш за все, його усвідомлення й освоєння викладачами.

Потрібно зазначити, що цілі розвитку особистості майбутнього фахівця потребують змін і в доборі змісту навчання. У процесі вивчення фахових дисциплін викладачам необхідно звернути увагу не лише на засвоєння певного обсягу навчальних відомостей, заучування окремих способів дій, а на процес формування фундаментальних знань. Тобто, зміст навчання повинен бути не лише об’єктом оволодіння, але й засобом розвитку студентів. Важливо, щоб студенти при цьому займали активну позицію, оскільки знання можуть бути вироблені тільки самим суб’єктом внаслідок його власної активності [1, с.6].

Метод проектів є однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті. Означена технологія використовується для побудови процесу навчання, спрямованого на активізацію діяльності студентів відповідно до їх інтересів у здобутті певних знань і відчутного теоретичного чи практичного результату. Тому при реалізації методу проектів необхідно використовувати власну зацікавленість студентів у знаннях і показувати, де отримані знання можна застосувати у реальному житті.

Метод проектів знайшов широке використання в багатьох країнах світу головним чином тому, що він дозволяє органічно інтегрувати знання з різних галузей при рішенні однієї проблеми, дає можливість використовувати одержані знання на практиці, генерує при цьому нові ідеї.

Таким чином, удосконалення сучасної освіти через впровадження особистісно орієнтованої технології навчання при вивченні фахових дисциплін є багатогранною проблемою.

Побудова навчального процесу з опорою на особистісно орієнтований підхід дає змогу студентам реалізувати потенційні можливості, проявити індивідуальність, спонукає їх до критичного мислення, самовдосконалення та

професійного зростання. Особистісно орієнтоване навчання будується на принципі варіативності; вибір змісту і організаційних форм навчального процесу повинен здійснюватися викладачем з урахуванням мети розвитку студентів та їх індивідуальних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения/ Е.И. Машбиц. – М. : Педагогика, 1988. – 191 с.
2. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]/В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

Локшина О. І.,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
завідувач відділу порівняльної педагогіки
Інститут педагогіки НАПН України
olena.lokshyna@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ЄС ІЗ РОЗБУДОВИ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ

Анотація. Охарактеризовано Стратегічну рамку для європейського співробітництва в галузі освіти і навчання у напрямі до європейського освітнього простору та за його межами (2021 – 2030). Розкрито, що європейський освітній простір є інноваційною стратегію ЄС з подальшого розвитку освіти і навчання, формуючи цілісний підхід до розвитку освіти в кордонах ЄС на засадах синергії та відкритості. Зроблено висновок про актуальність для України дослідження методології, змісту та принципів реалізації Стратегічної рамки європейського співробітництва в галузі освіти і навчання до 2030 року.

Ключові слова: європейське співробітництво, європейський освітній простір, Україна.

Abstract. The Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training towards the European Education Area and beyond (2021 - 2030) is characterized. It is revealed that the European Education Area is an innovative EU strategy for the further development of education and training, forming a holistic approach within the EU on the basis of synergy and openness. The conclusion about the relevance for Ukraine of the study of methodology, content and principles of the implementation of the Strategic Framework for European cooperation in education and training until 2030 is made.

Keywords: European cooperation, European educational area, Ukraine.

Глобалізаційні трансформації XXI ст. актуалізують для ЄС пріоритет переосмислення освіти. З метою інтенсифікації інноваційності її розвитку у 2021

р. Брюссель затвердив нову Стратегічну рамку європейського співробітництва в галузі освіти і навчання, в якій створення та подальший розвиток європейського освітнього простору проголошено метою до 2030 року [1].

Європейський освітній простір розглядається з позиції надання можливості громадянам продовжувати навчання на різних етапах життя та працевлаштовуватися в кордонах ЄС, а державам-членам і зацікавленим сторонам – співпрацювати для забезпечення усіх високоякісною, інноваційною та інклюзивною освітою та навчанням задля підтримки економічного зростання та можливостей працевлаштування.

З цією метою визнано необхідність подальшої гармонізації національних систем освіти засобами прозорості, обміну досвідом та визначення спільних цілей і галузей діяльності на політичному рівні та порівнюваності кваліфікацій та взаємного визнання освітніх дипломів/сертифікатів та періодів навчання, а також академічних ступенів.

Пріоритетами розбудови європейського освітнього простору визначено забезпечення:

– особистісної, соціальної та професійної реалізації всіх громадян за сприяння демократичним цінностям, рівності, соціальній єдності, активній громадянській позиції та міжкультурному діалогу;

– стійке економічне процвітання, зелений і цифровий перехід, а також працевлаштування.

До ключових завдань віднесено:

– підвищення якості, рівності, інклюзії та успіху для всіх в освіті та навчанні;

– перетворення навчання впродовж життя та мобільності на реальність для всіх;

– підвищення рівня володіння компетентностями та мотивації в професії викладача;

– зміцнення європейської вищої освіти;

– підтримка зеленого та цифрового переходу в освіті та навчанні та за допомогою них.

Отже, європейський освітній простір є інноваційною стратегію ЄС з подальшого розвитку освіти і навчання, формуючи цілісний підхід до розбудови освіти в кордонах ЄС на засадах синергії з флагманськими ініціативами ЄС (European Higher Education Area, European Research Area, European Dimension in Education тощо).

Європейський освітній простір є відкритою ініціативою для усіх європейських країн в рамках гармонізації з пан-європейськими програмами

(Bologna Process) та через долучення європейських країн, які не є членами ЄС (Horizon Europe, Erasmus+ тощо).

Для України після отримання статусу кандидата в члени ЄС дослідження методології, змісту та принципів реалізації Стратегічної рамки європейського співробітництва в галузі освіти і навчання до 2030 року з метою побудови європейського освітнього простору є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030) 2021/C 66/01 (OJ C, C/66, 26.02.2021, p. 1, CELEX: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021G0226(01))

Loiuk Oksana,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Professional Methods
and Innovative Technologies in Primary School Chair,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Email: lov1207@ukr.net

THE POTENTIAL OF A PRESCHOOL CHILD'S PERSONALITY ABILITIES IN THE CONTEXT OF ITS DIVERSE DEVELOPMENT

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність та необхідність розвитку особистості дитини дошкільного віку в контексті вимог Базового компоненту дошкільної освіти. В означеному ключі розглянуто сутність понять «дитина дошкільного віку», «компетентність», «Базовий компонент дошкільної освіти», «дошкільна освіта», «розвиток дитини». Подано короткий опис проявів різних видів здібностей у дошкільників. Встановлено, що здібності дитини дошкільного віку формуються у діяльності і, разом з тим, забезпечують успішне оволодіння різними видами діяльності, що, в свою чергу, сприяє різнобічному розвиткові дошкільника.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, компетентність, Базовий компонент дошкільної освіти, дошкільна освіта, розвиток дитини, задатки, здібності.

Summary: The article substantiates the relevance and necessity of preschool child's personal development in the context of Basic component of preschool education requirements. In this way, the essence of the concepts "preschool child", "competence", "Basic component of preschool education", "preschool education", "child development" has been considered. A brief description of various types of preschoolers' abilities manifestations has been given. It has been established that the abilities of a preschool child are formed in activities and, at the same time, ensure the successful mastery of various types of activities, which, in turn, contributes to the preschooler's versatile development.

Key words: preschool child, competence, Basic component of preschool education, preschool education, child development, aptitudes, abilities.

Continuous and consistent development of a person from birth and, ideally, throughout life is one of the main tasks of the modern educational process.

The period for forming the competences and skills foundations that will be useful throughout life is the child's preschool age.

A preschool child is a person aged from three to six (seven) years old with age-specific physiological and psychological characteristics, worldview, needs, and life experience [2].

The requirements for mandatory competencies and educational outcomes of a preschool child, as well as the conditions under which they can be achieved in accordance with international standards of education quality, are proposed in the *State Standard of Preschool Education - Basic Component of Preschool Education.*

Basic Component of Preschool Education is a state standard containing norms and regulations that determine the state requirements for the level of preschool child's development and upbringing, as well as the conditions under which they can be achieved [6].

The State Standard of Preschool Education states that key competencies (motor and health-preserving, personal, subject-practical and technological, sensory-cognitive, logical-mathematical and research, natural-ecological and skills oriented towards sustainable development, game, social- civic, speech, artistic-speech, artistic-creative) during the acquisition of preschool education are formed according to various educational directions aimed at the development of the child's personality [2].

Preschool education is a holistic process aimed at:

– ensuring a preschool child's versatile development in accordance with his aptitudes, inclinations, abilities, individual, mental and physical characteristics, cultural needs;
– the formation of a preschool child's moral standards, his acquisition of life social experience [6].

The educational directions "Child's personality", "Child in sensory and cognitive space", "Child in the natural environment", "Child's game", "Child in society", "Child's speech", "Child in the world of art" determine the content of the preschool institution's work education through the teacher's organization of basic (main) activities that enrich the child's experience and are realized as a child's personal property (a result of development) with the parents support in the conditions of family education [2].

Competence as a result of preschool education and personal property reflects a system of interconnected components of the physical, mental, social, and spiritual development of a child's personality:

– emotional and value attitude;
– knowledge formation;
– abilities and skills for active, creative implementation of acquired experience, i.e., for regulation of achievements, behavior, activity [2].

The child's development involves the improvement of human activity forces (the ability to interact with the world) [3, p. 80]; this is the transition process of natural possibilities into real forces [1, p. 128].

It occurs in directions that are mediated by the environment influence, the child's capabilities and the adults' purposeful activity:

1) the organism's biological development, which forms the basis of mental functions formation;

2) mental development – the formation of individual's inner spiritual world, which occurs under the influence of educational factors;

3) social development, in the process of which higher mental functions appear: knowledge about social phenomena, attitudes and norms, social attitudes, beliefs, forms of communication and behavior accepted in society, social activity [5, p. 87–90].

This indicates that the process of the child's development is directed by education and upbringing. It is pedagogical influences that ensure the integrity of the personality, which is manifested in developed emotions, growing consciousness, controlled behavior. In turn, the processes of education and upbringing take place on the basis of aptitudes, inclinations, abilities, individual mental and physical capabilities of the child in the most optimal form for him.

Let's consider the essence of the concepts of "aptitude", "abilities" and their manifestations in preschool children.

Aptitudes are natural basis of abilities, not yet developed, which is revealed during the person's first attempts to engage in an activity, and abilities are a system of personality properties that meet the activity requirements and ensure high achievements in it [4, p. 310].

The earliest manifestation of abilities can be seen already in young children as a tendency (human activity direction) to a certain type of activity. Although aptitudes are closely related to abilities, there is not always a correspondence between them. Inclination precedes abilities, gives a positive emotional color to activity and awakens hidden forces. At first, the activity interests the child as a process, and later the activity results become significant. In the course of mastering actions with objects, and later – also evaluation judgments, concepts, the very ways of thinking, i.e., appropriating the

experience passed on to him by others, the child acquires his own experience of activity and communication. The above is the basis for the ability's development [4].

It is worth noting that abilities begin to develop intensively in preschool age. During this period, the child experiences the need to apply and develop their new abilities. They like to get the expected results thanks to their own efforts, cope with certain requirements and at the same time communicate, draw attention to themselves, meet approval. Cognitive (sensory, intellectual, creative) and practical abilities of a preschooler are formed in various types of activities (educational, game, constructive-technical, visual, labor, household). The central place in the cognitive abilities structure is occupied by the ability of visual modeling to reflect the objects properties, spatial relations, children's literature images, and logical relations. Creative abilities are revealed when a child proposes and implements original ways of solving practical and game problems and receives such activity products as a drawing, a fairy tale, a story, a construction [4].

Practical abilities of a preschooler (in particular, organizational) are manifested by moderately high self-esteem without signs of boastfulness, arrogance, envy; well-developed speech, the ability to distribute responsibilities according to one's capabilities and interests; to control compliance with the order rules; the ability to express suggestions and accept them from colleagues; skills to resolve controversial issues and conflicts without the intervention of an adult, to evaluate the attitude of partners to the assigned case [4].

Children of this age also show artistic abilities – visual, decorative and applied, including a sense of composition, colors, form; musical, make up melodic and rhythmic hearing, sense of rhythm; theater and speech (poetic hearing, intonation expressiveness and facial expressions). This is facilitated by such activities as visual, musical, theatrical.

The above leads us to the conclusion that the abilities of preschool children as their individual psychological features are formed in various types of activities and ensure their successful mastery of various types of activities, which, in turn, contributes to their versatile development.

REFERENCES

1. Амонашвили Ш. А. Баллада о воспитании. Истинное воспитание Ребенка – в воспитании самих себя. Донецк : Изд-во «Ноулидж», 2008. 172 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) Нова редакція: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2021 №33 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/ media/rizne/2021/12.01/ Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.02.2021).
3. Вишневський О. Педагогіка розвитку. Педагогічна думка. 2006. № 1. С. 78–86.

4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
5. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / под ред. П. И. Пидкасистого. Москва : Педагогическое общество России, 1998. 640 с.
6. «Про дошкільну освіту»: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III (у редакції наказу від 01.01.2021 № 978-IX) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text (дата звернення: 12.06.2022).

Максименко О. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України
osmaksku@ukr.net

УПРАВЛІННЯ ШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В ТЕРМІНАХ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Спрямування зусиль на залучення громадянського суспільства задля створення у шкільній освіті моделі формального-неформального управління веде до зміни формату функціонування останнього та вимагає вибудови цілісної дієвої структури сталих зав'язків, механізмів та засад. Для означення цього процесу використовується перелік загальноприйнятих термінів освітньої галузі, серед яких освітнє адміністрування, децентралізація, управління / менеджмент, школо-базоване управління / менеджмент, автономія.

Термін «керування освітньою галуззю / освітнє адміністрування» (educational administration) може стосуватися як окремої частини так і усієї освітньої системи [1].

Термін «управління / менеджмент (management)» використовують для сукупного виокремлення трьох основних завдань, серед яких керівництво / нагляд та відповідальність за роботу інших працівників, розподіл праці, а також ресурсів і фінансів для отримання результату та прийняття рішень [2].

З метою позначення процесу та втілення неформальної суспільної складової в управлінні на противагу вертикальній владі використовується термін «партисипативне управління» (participative / participatory management). Саме цей термін прийнятий як практика надання членам групи, наприклад працівникам компанії чи громадянам певної громади, можливості брати участь у прийнятті організаційних рішень, а також означає управління, засноване на участі усіх працівників організації у прийнятті управлінських рішень [2, 48].

В адміністративному розумінні за втілення принципу територіальної організації влади, термін партисипативного управління (participative

management) дотичний до управління територіальною громадою, яка серед інших питань опікується освітою. Останній визнається перспективним та ефективним напрямом суспільної діяльності у різних напрямах [2, 48].

Оскільки питання сучасного тлумачення термінів управління та менеджменту є проблемним, йому приділяється значна увага. На думку Г. Тимошко, деякі дослідники вважають, що поняття «управління» є більш широким, оскільки застосовується до різних систем. «Управління» і «менеджмент» в одних і тих же сучасних соціальних системах (організаціях) можна певною мірою ототожнювати і часто використовувати як тотожні [3].

В українській мові є два слова для позначення процесу організації і спрямування дій, а саме: управління та керування / керівництво. За Словником української мови «управління» позначає дію у значенні управляти та те саме, що керувати [4, 468]. У першому випадку управляти має значення спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось чи керувати, а також спрямовувати хід якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь [4, 469].

У іншому випадку, керування / керівництво означає дію за значенням керувати [5, 143]. Керувати – це спрямовувати діяльність кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; давати вказівки; розпоряджатися [5, 144].

Вищевикладене надає підставу для узагальнення, а саме: управління охоплює широкий перелік значень для відображення багатоаспектних дій у контексті освітньої сфери. Саме тому смислові та сутнісні зміни ведуть до розширення значення управління для позначення і широкого застосування та характеристики процесів всебічної взаємодії зацікавлених осіб та спільноти в освітній галузі у цілому та у ланці шкільної освіти. Це дозволяє, на наш погляд, висловити думку про необхідність спрямування більшої уваги на ширше впровадження українських відповідників з метою використання наявних ресурсів мови та подальшого її розвитку у контексті суспільних змін та виникаючих новацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Education (n.d.) In UNESCO Thesaurus. Retrieved from http://vocabularies.unesco.org/browser/thesaurus/en/page/mt1.20
2. Семяновський В. М., Партисипативне управління як модель управління територіальними громадами. (2018). Статистика України, 1, 47–51. http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/3424
3. Тимошко Г. М. Сутність поняття «управління» та «менеджмент» в педагогічній теорії і практиці. (2011). Теорія та методика управління освітою, 7. http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2011_7/13.pdf
4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 10, 1979.
5. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973.

Малахова Ірина Ігорівна,
спеціаліст, вчитель англійської мови
Заводського ліцею Кириківської селищної ради
Охтирського району Сумської області
e-mail: malahovai429@gmail.com

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ)

У статті доведено необхідність виявлення та підтримки творчих здібностей учнів, висвітлено методи та прийоми для організації навчального процесу, проаналізовано роль інноваційних технологій у навчанні обдарованих дітей на уроках англійської мови.

Ключові слова: обдаровані діти, обдарованість, інноваційні технології,, гейміфікація, урок англійської мови.

The article proves the necessity of identifying and supporting students' creative abilities, highlights methods and techniques for organizing the educational process, analyzes the role of innovative technologies in teaching gifted children at the English lessons..

Keywords: gifted children, giftedness, innovative technologies, gamification, the English lesson

Виховання школярів із високим творчим потенціалом, які є упевнені та цілеспрямовані, являє собою завдання педагога. Далі, в майбутньому, нововиховані особистості здатні приймати відповідальні рішення, генерувати нові ідеї, знаходити вихід у не завжди комфортних обставинах.

За останні роки інтерес до питання розвитку творчих здібностей обдарованих дітей значно зріс і це дало нам, педагогам, поштовх, щоб якомога краще, глибше вивчити їх уміння, застосовуючи педагогічні методи та прийоми, щоб розкрити, підтримати, розвивати вміння дітей.

Саме тому сучасний загальноосвітній навчальний заклад зробить все, щоб максимально підтримати розвиток творчих особистостей і створити комфортні умови для реалізації дитячої творчості.

Отже, **метою** статті є дослідження впливу інноваційних технологій на розвиток інтелектуальних, творчих, особистісних якостей учнів на уроках англійської мови.

Проблематику здібностей і обдарованості у своїх працях Г. Костюк, В. Ананьєв, С. Рубінштейн, А. Брушлінський, Г. Балл, П. Гальперін, В. Дружинін, Н. Лейтес, К. Платонов, Б. Тєплов, М. Холодна, В. Шадріков І. Кульчицька та інші.

Розвитку творчої особистості, творчості та творчих здібностей значну увагу приділили Дж. Гілфорд, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов Н. Кічук, В. Клименко, Н. Кузьміна, О. Кульчицька, О. Музика, В. Рибалка, В. Роменець, Р. Стернберг, Е. Торренс, В. Климчук та інші.

Виклад основного матеріалу. Витоки творчих сил людини йдуть із дитинства, з того часу, коли творчі прояви часто мимовільні та життєво необхідні. Художня творчість школярів має свої особливості, тож необхідно навчитися керувати особливостями її виявлення, розробляти методи, що пробуджують та розвивають їхню творчість. Під поняттям розвитку творчої активності учнів ми розуміємо якісні зміни в їхній пізнавальній діяльності, що відбуваються внаслідок розвитку вмінь та навичок мистецької діяльності. [10]

Тому, з упевненістю можна констатувати, що кожна дитина народжується із природними творчими задатками, тобто кожна дитина є талановитою, але творчими людьми виростають лише ті, виховання яких вчасно дозволило розвинути ці здібності.

Творчість – це вираження таланту людини, спосіб самовираження, саморегуляції, самовдосконалення людини, світобачення як засіб пізнання світу через творче сприйняття і практичне перетворення діяльності. Щоб ця особистість могла якомога яскравіше, чіткіше показати свою неповторність та індивідуальність. Тому великого значення набуває розвиток таких властивостей особистості, які дають можливість творчо використати здобуті знання.

Творчість як процес має певні *етапи*:

1) Підготовчий період. Створення проблемної ситуації, постановка проблеми, її аналіз;
2) Процес вирішення проблеми;
3) Період творчого процесу - інсайт (осяяння) - результат активності підсвідомих сил.

Узагальнюючі етапи творчої діяльності:

1) вивчення проблемної ситуації та усвідомлення проблеми;
2) формулювання гіпотези;
3) доведення гіпотези. [11]

Вдосконалюючи технологію навчального дослідження на уроках англійської мови використовуємо створений нами дослідницький цикл, який включає такі етапи: вивчення нового матеріалу, пошук та накопичення фактів, фільтрування знайденої інформації, побудова теоретичного матеріалу (в залежності від виду роботи), практична частина.

Така форма організації навчального процесу ставить учнів в умови, близькі до умов наукової роботи, що найкраще сприяє розвитку творчих здібностей.

Щоб стимулювати, направити творчу активність школярів, я використовую такі методи і прийоми як розвиток творчого інтересу, використання інтернет-

технологій, метод відкриття, створення ситуацій емоційного переживання, ситуації вибору, самостійна дослідницька робота.

А також диференційовані види творчо-розвивальних технологій:

– технологія навчального дослідження;
– проєктна технологія (передбачає розв'язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, виконання творчих проектів, що потребує використання різних методів, засобів навчання);
– технологія «мозкового штурму»;
– метод гейміфікації (**Гейміфікація** – це використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення користувачів до вирішення проблем)[1];
– технологія розв'язування дослідницьких проблем.

Найважливішою умовою розкриття творчої активності школярів є створення загальної атмосфери доброзичливості, свободи, можливості досягти успіху для кожного. Варто намагатися організувати спілкування таким чином, щоб кожен із школярів міг відкрито радіти результатам як власної, так і спільної творчості. [10]

На своїх уроках англійської мови я часто використовую інтерактивні технології задля досягнення поставленої мети – розвивати творчі здібності дітей, виявити нові таланти. Розглянемо приклади:

1. Учні 2-х класів уявляли себе в ролі репортерів, де в уявний мікрофон вчилися говорити англійською та відповідати на запитання[4];
2. Учні 5 класу після вивчення теми «Active rest» створили буклети для туристів, де зазначили відповідний одяг, який треба одягати в Україні у різну пору року[3];
3. Учні 9 класу обговорювали проблеми навколишнього середовища та пропонували способи їх вирішення у сільській місцевості. Вони створили газету «Юні екологи»(Young ecologists)[6];
4. Фуд-батл на занятті з учнями 5 класу після вивчення теми «Їжа»(Food)[8]
5. Створення інтерактивної дошки PADLET разом з учнями 10 класу (це не єдина робота з дошкою)[7];
6. Створення відео для мережі youtube з учнями 7 класу на тему «Домашні обов'язки»(Household chores)[5];

Вивчення обдарованості дітей потребує багато часу та знань. Існує безліч підходів щодо визначення цього поняття, через що єдиного чіткого визначення його немає й досі. Обдарованість включає ознаки, що різнобічно характеризують дане явище, тому й немає чіткого роз'яснення. А як явище обдарованість в людській природі існує, із ним зустрічаються і дорослі люди(батьки, психологи, педагоги, керівники закладів).

В. О. Моляко – один із відомих та авторитетних сучасних дослідників феномена обдарованості – вважає, що «обдарованість – це свого роду міра генетично і дослідно передбачених можливостей людини адаптуватися до життя». [9, с. 213] До основних функцій обдарованості В. О. Моляко називає максимальне адаптацію до світу, оточення, вирішення проблем, коли створюються нові, непередбачені, що вимагають саме творчого підходу.[2]

На уроках англійської мови ми намагаємося створювати такі собі «проблемні ситуації», щоб учні мали змогу застосовувати набуті знання та дослідити те чи інше питання в новому амплуа. Тобто не просто знайти й відредагувати інформацію в інтернеті, а добре поміркувати й створити свій шедевр. Це можуть бути й завдання з повідомленнями(таких багато зараз), або ж створення міні-блогів, що є ближче до дітей. Ми мали схоже завдання з учнями 9 класу. Учасники виконали завдання нестандартно, кожен запропонував свою «родзинку» і проєкти були вражаючі. Звісно робота продовжується й надалі і проєктні технології ми поєднуємо з гейміфікацією. Спробуємо поєднати ці поняття з обдарованістю. Тобто, цей метод передбачає створення ігрової ситуації по темі, яку важко перетворити в гру, де учні будуть вирішувати проблемні питання і знаходити відповіді на них. Подальший виклад такої теми залежить від учителя, який майстерно поєднує ремесло та творчість.

Нестандартний урок заставляє учнів активно переживати, включатися в роботу, співпрацювати з учителем і проявляти якості, необхідні для творчої діяльності, для розвитку особистості.

У наш час люди все більше усвідомлюють, що саме творчість є найважливішою складовою творчого успіху. І здатність творити можна розвинути. Тому, на своїх уроках, я постійно підтримую творчість.

Отже, можемо констатувати, розвиток творчих здібностей сприяє виробленню у школярів прагнення до прояву власної ініціативи, бажання створити щось своє, нове, відмінне від інших і таким чином самоствердитися, розширити світогляд, наповнити новим змістом свої пізнання. Обдарованість виступає як інтеграція досягнення результатів діяльності.

Щоб сформувати у школяра якості творчої особистості варто надавати можливості для реалізації себе в творчості, починаючи з найпростіших завдань. Коли учні засвоять такий досвід творчої діяльності, вони навчаться відмовлятися від стереотипів і почнуть змінювати ті схеми мислення, яким вони навчилися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гейміфікація[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F
2. Карпенко Н.А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/247/1/1-2013knapdr.pdf

3. Малахова І.І. Виготовлення буклетів з учнями 5 класу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/photo/?fbid=1443920432619618&set=gm.773398373592421
4. Малахова І. І. Заняття з дітьми 2-А класу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/100010050253897/videos/562140261787239
5. Малахова І.І. Створення відео для мережі youtube з учнями 7 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=FDvWV4Z3GPU&t=45s&ab_channel=CreativeEnglishwithIrynaMalakhova
6. Малахова І.І. Створення газети «Юні екологи» з учнями 9 класу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/photo/?fbid=1441619896183005&set=pcb.771385447127047
7. Малахова І.І. Створення інтерактивної дошки PADLET разом з учнями 10 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://padlet.com/malahovai429/77sjo14pnpobkkq0?fbclid=IwAR2KS-El0GgYwzjwgSnGKFxR9q7ro0L3B4gBfaBoyx3Msx1Es4FVZ5UOG8
8. Малахова І.І. Фуд-батл з учнями 5 класу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/100010050253897/videos/ 1490942791250715/
9. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освита Украины, 2007. – 388 с
10. Павленко І. Г., Курліщук І.І. Особливості розвитку творчих здібностей учнів засобами мистецтва і сучасній загальноосвітній школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_3/18.pdf
11. Шевченко О. В. Розвиток творчості школярів: поради вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/school/method/technol/6623/

Марінова В. Б.,
вчитель вищої категорії
Новогродівського ЗЗСО №9
м. Новогродівка Донецької обл.
slavka_1954@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

У статті розглядаються можливості соціально-психологічної підтримки обдарованої особистості за допомогою театральної діяльності. Піднімаються питання про використання шкільної театральної педагогіки як інноваційної моделі навчання і виховання. Розглянуті особливості розвитку потенціалу обдарованої особистості в системі школи №9 м. Новогродівка. В статті систематизовані теоретичні ідеї та узагальнено практичний досвід учнів і дорослих шкільної театральної студії « Kids Time». Представлений матеріал базується на багаторічному досвіді спільної роботи психолога, вчителів, батьків, дітей.

Ключові слова: творчість, обдарована особистість, креативність, психологічна підтримка, школа№9, талановиті діти, освіта, розвиток, потенціал,

Всередині нас криються потенційні творчі можливості, й ми повинні працювати щосили, щоб розкрити цей потенціал.
(Мартін Лютер Кінг)

Соціальні, економічні, політичні зміни у сучасному суспільстві виявляють потребу в людях сміливих, активних, творчих, нестандартно мислячих. Це люди, які здатні неординарно вирішувати поставлені завдання, критично аналізувати ситуації, і в зв'язку з обставинами, формулювати нові перспективні задачі.

Виявлення і навчання обдарованої і талановитої особистості пріоритетні в сучасній освіті. І тому дуже важливо нам, дорослим, надати соціально-психологічну підтримку обдарованій особистості. Допомога від педагогів, психологів, батьків повинна бути своєчасна, актуальна і дієва.

В державних документах про діяльність середніх загальноосвітніх закладів підкреслюється, що вирішення проблеми формування творчої особистості, розвиток здібностей та обдарувань юного громадянина значною мірою залежить від учителя, творча діяльність якого стає міцним засобом формування і розвитку здібностей та обдарованості школярів.

Підтримка та розвиток обдарованої особистості вимагають принципово нових стандартів виховної моделі від школи, від вмінь вчителя. Цим вмінням є щоденна праця педагога в творчому режимі, систематичне удосконалювання його професійної діяльності, створювання творчих лабораторій, опановування нестандартних форм і методів роботи з сучасною молоддю, оригінальність ідей. Такий підхід вимагає від педагога неабияких креативних та інтелектуальних зусиль, гнучкість мислення і здатність находити ідеї в надзвичайних ситуаціях.

Творчість захоплює особистість, допомагає почуватися успішним. Такий розвиток треба починати вже з молодшого віку. Хоча творчий потенціал, який закладений природою, може виявлятися в людини в будь-якому віці. В.Сухомлинський писав, що у кожної дитини в глибинах її душі заховані срібні дзвіночки. Так ось, задача дорослих не просто відшукати ці дзвіночки, а ніжно доторкнутися до них, щоб вони задзвеніли радісним співом.

З метою розвитку дитячих здібностей, творчості, креативності, обдарованості ми почали впроваджувати інноваційну технологію – театралізацію вже багато років тому в своїй школі №9 м.Новогродівка. Наше завдання полягало в тому, щоб плекати таланти, починаючи з найменших літ. Чому саме ми вибрали театральну педагогіку?

Одним з головних результатів занять театром є виникнення почуття впевненості в собі, відчуття і утвердження себе як особистості. І це особистість, яка має власну думку, є розкутою, вміє міркувати, знаходити ідеї в нових і складних ситуаціях, перетворюватись і відстоювати свої переконання, пропонувати нові способи використання предметів.

Наша команда – з маленького міста Новогродівка Донецької області. Наш заклад – № 9. Ще 15 років тому колектив дітей і вчителів поставив першу виставу «Котячий будинок», потім була «Спляча красуня», далі – «Летючий корабель», «12 місяців», «Пригода Шрека» і, навіть, ми посягнулися на виставу «Аліса в країні див». Театральна історія гуртка «Посмішка» (так спочатку ми називалися) продовжується і до сьогодні. Соціально-психологічну підтримку дітям в розвитку театральних здібностей завжди надавали і надають вчителі закладу, батьки учнів, адміністрація школи. Разом з казковими персонажами, літературними героями, а іноді, і видуманими дійовими особами, долаємо дитячу боязкість, невпевненість у собі, страх війни. Наш театр, без сумніву, сприяє всебічному розвитку дитини, вчить керувати своїми емоціями, знімати фізичні та психологічні затискачі, вільно спілкуватися, бути переконливим та харизматичним.

Нам важливо допомогти дитині в ці важки часи (короновірус, війна) пережити тривогу, острах, переляк, чи разом порадіти успіху, перемозі, вдалому виступу, досяненню. Саме тому, щоб опанувати хвилювання, страх дитини, а іноді і сором'язливість, необхідний власний емоційний досвід, який вона отримує на підмостках нашого театру.

Розвиток потенціалу обдарованої особистості нам допоміг ще в одній дуже важливій для всієї школи справі. Донедавна наша школа була російськомовною, однак поступово ми перейшли на державну українську мову. З цього приводу з'явилося чимало проблем і запитань:

– Як підвищити рівень викладання української мови, використовуючи «підмостки» театру?
– Які цікаві і результативні моделі компетентнісного підходу застосувати в навчальній діяльності?

Досягнути цього можна лише шляхом включення особистості у спільну діяльність. У зв'язку з цим у творчої групи дітей і дорослих виникла ідея змінити формат нашого театрального гуртка.

По-перше, ми змінили назву, тепер ми – театральна студія «Kids Time».

По-друге, ми організували ще один простір для навчання, де кожен охочий учень реалізує свої здібності у вивченні державної української та англійської мови за допомогою театральної діяльності. Варто зазначити, що в Типовій освітній програмі Нової української школи для початкової школи є змістова лінія «Театралізуємо»,

котра передбачає залучення учнів до сценічної творчості. За цієї умови учні не тільки молодшої, а і старшої школи разом моделювали різні ситуації спілкування, складали власні казки на українській мові і англійській, шили разом із батьками сценічні костюми, готували-малювали декорації, креативили і розвивалися.

І не тільки театралізація на уроках української мови сприяла:

– «зануренню» в літературний твір та формуванню вдумливого читача;
– розвитку вміння уважно слухати та говорити правильно;
– формуванню навичок комунікації, взаємодії, співпраці в команді;
– вихованню патріотичних почуттів;
– розвитку критичного мислення.

Учителі разом з дітьми почали частіше проводити уроки української мови в театральному форматі. На уроках вивчали українські народні пісні, відтворювали народні казки, придумували свої історії, складали діалоги українською мовою. І все це відбувалося під музику, з ляльками або в театральному образі. Театралізовані вистави державною мовою стали чудовою нагодою сформувати мовні навички і розвинути соціальну свідомість. Метод розказування історій, малювання коміксів та гра в театр (ляльковий, пальчиковий чи тіньовий) дозволили «занурити» школярів в творчу атмосферу і ознайомити їх з навколишнім світом. Завдяки театральному мистецтву наші діти здобували досвід співчуття та співпереживання.

Згодом за допомогою інтерактивних театралізованих уроків ми почали вивчати і англійську мову. Слід додати, що включення елементів театру в уроки англійської мови, дозволяло створити психологічну комфортну атмосферу заняття. До таких занять підключалась і психологиня. Вона надавала підтримку сором'язливим, невпевненим в собі особистостям. Підготовка міні вистав англійською мовою створила позитивну атмосферу для її вивчення. Так, разом із вчителем англійської мови О. С. Тарасовою діти підготували і продемонстрували іншим дітям школи казки «Червоний капелюшок», «Теремок», «Пригоди ляльок» та ін. З метою залучення більшої кількість дітей до майстерні, ми створили більш зручне середовище, тобто виділили невеличке приміщення-клас, в якому є все необхідне для втілення творчих креативних ідей.

Однак досягти великих змін неможливо без додаткового обладнання. Сучасні діти потребують відповідних сучасних підходів. Нам катастрофічно не вистачало обладнання: проєктора, комп'ютера, аудіотехніки, навушників, мікрофонів, екрану тощо. Ми мріяли записувати наші вистави, розміщувати їх записи на сайті школи і навчати не лише дітей, а й батьків українській та іноземній мовам.

Зважаючи на зазначене вище, команда вчителів і старших учнів нашої школи прийняла виклик від краудфандингової платформи GoFundEd (платформи освітніх проєктів). Краудфандингова платформа надає шкільним командам не

тільки менторську підтримку та супровід у впровадженні проєктів у школах, а і навчає співпраці, комунікації та прозорому фандрайзингу. Ми всі, вчителі, діти, батьки, виконали виставлені кампанією вимоги. Вистави для мешканців міста, благодійні акції, виставки, англомовні і україномовні виступи і ролики принесли нашому закладу популярність, а з нею – залучення нових учнів до школи, і просто зацікавлених нашою справою людей. А ще виграли грант на 50 тисяч гривень на реалізацію нашого проєкту від краудфандингової платформи GoFundEd. Завдяки новому обладнанню: проектору, музичній колонці, ноутбуку, навушникам, мікрофону, великому екрану участь у різноманітних виставах, стала більш креативною і сучасною. Цей проєкт об'єднав практичні заняття з технічними і програмними рішеннями.

Дякуючи спільним зусиллям дітей, соціально-психологічній підтримці дорослих формувалась нова творча людина, розвивався потенціал обдарованої особистості в системі освіти.

Особистості, яка завдяки підтримці, вміє критично мислити, працювати в команді, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, підвищувати мотивацію до навчання.

Виходячи з проведеної роботи, можна зробити висновок, що використання театралізаціїї є важливим і необхідним елементом розвитку потенціалу обдарованої дитини.

Ми зважилися на такі зміни, дозволивши учням стати нашими співтворцями, щоб зробити дітей щасливими і тепер сміливо можемо стверджувати, що ми на вірному шляху до розвитку обдарованої особистості.

Кожній дитині потрібен світ, де можна сміятися, танцювати, співати, грати, перевтілюватися, жити в радості і бути щасливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція «Нова українська школа». URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola (дата звернення: 24.12.2020).
2. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli (дата звернення: 22.12.2020).
3. Освіторія. URL: https://osvitoria.media/experience/teatr-na-urotsipraktykum-dlya-pochatkovoyi-shkoly/ (дата звернення: 23.12.2020).
4. GOF платформа. URL: https://gof.org.ua/campaigns/ (дата звернення: 24.12.2020).
5. Особливості викладання англійської мови в НУШ. URL:https://www.pedrada.com.ua/article/2563-osoblivost-vikladannya-anglyskomovi-v-nush (дата звернення: 24.12.2020)
6. «Інноваційний підхід до організації освітньої діяльності, спрямованої на розкриття творчого потенціалу вихованців засобами театральної педагогіки» Банах Вікторія Олександрівна https://naurok.com.ua

Матюшкіна Т. П.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К.Д. Ушинського, м. Чернігів, Україна
matyushkinatp@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про практичний досвід формування учителями-словесниками Чернігівщини дослідницької компетентності в учнів у ході підготування здобувачів освіти до участі у Всеукраїнському конкурсі-захисті дослідницьких робіт Малої академії наук.

Ключові слова: обдарованість, компетенція, дослідницька компетентність, наукове дослідження, текст, аналіз, інтерпретація.

The article deals with the practical experience of the formation of research competence in students by lexicographers of Chernihiv Oblast during the preparation of education seekers to participate in the All-Ukrainian competition-defense of research works of the Junior Academy of Sciences.

Key words: giftedness, research competence, scientific research, text, analysis, interpretation.

Відповідно до Концепції НУШ, сучасна українська школа покликана забезпечити всебічний розвиток особистості, розкриття природних обдарувань учня й створення комфортних умов для їх реалізації, формування аналітичного, креативного, критичного мислення. Зазначимо, що вивчення літератури в школі («Українська література», «Зарубіжна література») якнайкраще сприяє виконанню цього завдання на етапі аналізу художнього твору. Окрім того, обдаровані учні, які проявляють особливий інтерес до філології, можуть бути залучені до участі в різноманітних інтелектуальних конкурсах, зокрема, до Всеукраїнського конкурсу-захисту дослідницьких робіт МАН.

Новий Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) визначає компетентнісний потенціал предметів мовно-літературної галузі. Відповідно результат навчання буде вимірюватись рівнем сформованої здатності учня/учениці комплексно використовувати набуті знання, уміння, навички в різноманітних життєвих ситуаціях і в процесі соціальної адаптації до умов сучасного мультикультурного і різнополярного суспільства, що свідчитиме про набуття ключових і предметних компетентностей [2].

Модельні програми навчальних предметів мовно-літературної галузі, зокрема, зарубіжної літератури, серед очікуваних результатів виділяють і формування дослідницької компетентності в ході вивчення літературних і мовних явищ [4].

До проблеми формування дослідницької компетентності у вищій школі долучались науковці А. Деркач, Н. Дзюбишина. М. Головань, В. Яценко та інші.

Украй слушною є позиція з цього приводу науковців М. Голованя та В. Яценка, які пропонують розглядати дослідницьку компетентність, виходячи, передовсім, із розуміння понять «компетенція» та «компетентність». «Компетенція – це об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія. Компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності» [7, с. 29]. Водночас, «компетенція є нормативною, ідеальною метою освітнього процесу, що моделює якості випускника, а компетентність – його результатом, рівнем прояву (сформованості). Поняття «компетенція» пов'язане із змістом сфери діяльності, а «компетентність» – з особистістю, із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях. Компетентність виявляється в успішно реалізованій у діяльності компетенції і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності. У компетентності поєднуються об'єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок, а також особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда [7, с. 52].

Педагогічні умови формування дослідницької компетентності у студентів художньо-педагогічного факультету обґрунтувала в своїй науковій статті Дзюбишина Наталія [8, с. 1]. На думку науковця, компетентнісний підхід до навчання «…передбачає формування …дослідницької компетентності, яка є складовою загального переліку результатів навчання і компетентностей сучасного випускника закладу вищої педагогічної освіти».

Проте, формування дослідницької компетентності починається зі школи. Саме у закладах загальної середньої освіти в умовах розбудови Нової української школи закладається компетентнісний фундамент, зокрема, і під час вивчення предметів мовно-літературної галузі. Принагідно згадаймо, що традиційна методика навчання літератури в школі з-поміж інших методичних інструментів завжди орієнтувала вчителя на використання дослідницького методу, спрямованого на формування дослідницької компетентності Ця проблема перебувала в колі наукових інтересів багатьох вітчизняних науковців: Ісаєвої Олени, Мірошниченко Лесі, Пасічника Євгена та інших [9, 10, 11, 12, 13, 14]. І нині цей метод є ефективним засобом розвитку пізнавальних інтересів, загальної ерудиції, нестандартного мислення здобувачів освіти. До того ж, застосування дослідницького методу дає змогу учневі проявити ініціативу, оригінальність

мислення, задовольнити природню допитливість, продемонструвати неординарність підходів до розв'язання проблеми, розкрити вповні свій творчий потенціал.

Усе починається з використання вчителем компетентнісно зорієнтованих завдань дослідницького характеру на уроках літератури, залучення учнів до проєктної діяльності, до участі в інтелектуальних конкурсах, предметних тижнях, конференціях тощо. У процесі роботи є змога встановити вид обдарованості учня/учениці (художня, творча, соціальна, інтелектуальна, академічна…), аби залучити до такого виду роботи, який би максимально сприяв розвитку природних обдарувань особистості. Філологічно обдарованим учням/ученицям можна пропонувати завдання, які спонукають до аналітичної діяльності. Наведемо приклади таких завдань.

1.«Які ідеї модернізму передані автором поданої репродукції картини? Як ці ідеї втілені у творах літератури як різновиду мистецтва? Відповідь дайте на прикладі одного із художніх творів, які ви вивчали в 11 класі».

2. «У чому специфіка техніки письма, яку винайшов Джеймс Джойс, і яка отримала назву «потік свідомості»?».

3. «Розкрийте філософський зміст твору Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

4. «Як ви ставитесь до «Донкіхотства» як способу життя? Відповідь аргументуйте».

5. «За поданою ілюстрацією установіть назву твору та ім'я автора. Чи вдалося художнику відтворити літературні образи? Відповідь аргументуйте».

6. «Висловіть свої міркування щодо проблеми дискусії «Гамлет – переможець чи переможений?».

А далі – заохочуємо до участі в дослідницьких навчальних проєктах із перспективою провести наукове дослідження з теми, яка найбільше зацікавить учня/ученицю. У ході роботи юні дослідники(ці) набувають досвіду з наукового прогнозування, проведення пошукової роботи, опрацювання наукових джерел, опанування науковим стилем мовлення, формулювання теми, мети, визначення завдань і вибору методів дослідження, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків. Під керівництвом наукового керівника (учителя) триває процес аналізу теоретичного матеріалу, набуття навичок критичного мислення, чіткої аргументації наукової позиції на основі самостійно проведеного експерименту.

Роки участі в роботі журі обласного етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН дають підстави твердити про розмаїті наукові інтереси здобувачів освіти, віддзеркалених у тематиці робіт. Юні науковці забезпечують наукову новизну, пропонуючи переважно власну версію інтерпретації художнього твору, демонструючи оригінальність підходів до тлумачення *вічного* образу, розкриття *вічної* теми, мотиву, мандрівного сюжету… Об'єктами дослідження дедалі частіше стають твори новітньої української та зарубіжної літератур. Відсутність історії критики дещо ускладнює роботу юних дослідників, проте надає змогу вперше глибоко проаналізувати твір сучасної літератури. У полі інтересів старшокласників залишаються і твори вітчизняної та зарубіжної класики, яким було приділено недостатньо уваги літературною критикою.

Так, членів журі вразила робота ***«Тема Голокосту в романі Маркуса Зузака «Крадійка книжок»*** **Шиян Поліни**, учениці 10 класу Остерської ЗОШ І–ІІІ ступенів імені Ю. Збанацького (науковий керівник – **Смовська Ірина**, учитель зарубіжної літератури Остерської ЗОШ І – ІІІ ступенів імені Ю. Збанацького).

Учениця обрала актуальну тему, до якої звертались чимало письменників світу, прагнучи розповісти правду та застерегти людство від небезпеки поширення ідей націонал-шовінізму. У роботі подано історію геноциду єврейського народу, здійсненого в роки Другої Світової війни фашистами на території різних країн Європи, проаналізовано низку різних за жанрами творів, досліджена їхня тематика, система образів, визначені специфічні авторські підходи до розкриття теми Голокосту.

Для детального розгляду авторкою був обраний роман сучасного австралійського письменника Маркуса Зузака «Крадійка книжок». У процесі роботи над текстом розкрито історію написання твору, виявлені ознаки індивідуального стилю автора із притаманним йому метафорично забарвленим постмодерним мисленням, що обумовило наявні в романі типологічні відмінності порівняно із іншими творами світової літератури на «вічну» тему геноциду народів за національною ознакою.

Цікаву тему ***«Особливості «ненайдених» нараторів у творі Рюноске Акутагави «Повість про віддяку за добро»*** дослідив **Маленко Кіріл**, учень 9 класу Гончарівської гімназії Чернігівської районної ради Чернігівської області (науковий керівник – **Мележик Валентина**, заслужений учитель України, учитель зарубіжної літератури Гончарівської гімназії). Наведемо фрагмент із цієї роботи, який переконливо доводить розуміння автором теми дослідження через тлумачення ключових слів, його спроможність розкрити специфіку стилю письменника шляхом усебічного розгляду однієї з його характерних ознак, виявленої в ході аналізу художнього твору.

«Ненадійний» наратор – один із оповідних прийомів Р. Акутаґави, який засвідчив зусилля автора «приборкати», упорядкувати плинний зміст і прагнення письменника пізнати й художньо передати вислизаючу з рук багатолику реальність. У 1961 році американський літературний критик В. Бут у роботі «Риторика художньої літератури» запропонував термін «ненадійний» наратор (або «ненадійний» оповідач). На думку критика, надійним оповідачем є той, «який говорить або діє відповідно до норм твору (тобто… норм автора), і «ненадійним» – оповідач, який цього не робить». Акутаґава знайомить читача з трьома варіантами того, що відбувалося холодної осінньої ночі: версією злодія Дзінная Амакави, версією Ясоемона Ходзьо та версією Паоло-Ясабуро. У кожному варіанті розповіді подія залишається незмінною: поява Дзінная Амакави в будинку Ясоемона Ходзьо і рішення віддячити за добро. Але кожний персонаж змальовує її по-своєму. Більше того, усі три версії майже ідентичні, а кожний з персонажів говорить правду, яка відрізняється хіба що окремими нюансами. Прийом «ненадійності», як спосіб організації «Повісті про віддяку за добро», сприяв поглибленню психологічного аналізу особистості, маніфестував неспроможність сучасної людини адекватно сприймати абсурдну дійсність за допомогою раціонального мислення».

Учениця 10-Б класу Чернігівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 35 Чернігівської міської ради Чернігівської області **Міненок Ангеліна** зацікавилась темою **«Інтертекстуальність романів Джона Гріна»** (науковий керівник – **Ценова Валентина**, учитель ЗЛ Чернігівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 35). Дослідниця презентувала творчий доробок сучасного автора, для якого характерним є постмодерний спосіб мислення і який будує свої твори за принципом інтертекстуальності. Сьогодні явище інтертекстуальності як однієї з характерних ознак постмодерністської літератури є предметом особливої зацікавленості літературознавчої науки.

У розділах «Феномен інтертекстуальності в сучасному літературознавстві», «Особливості інтертекстуальних зв’язків у романах Джона Ґріна» Ангеліна зосередилась на змісті поняття інтертекстуальність, розглянула типи взаємодії художніх текстів, засоби реалізації інтертекстуальності у творах американського письменника Джона Гріна «У пошуках Аляски», «Паперові міста», «Провина зірок». Авторка продемонструвала уміння критично мислити в ході опрацювання об’ємної джерельної бази (27 джерел), здійснила глибокий аналіз сучасних наукових розвідок із обраної теми, що дало їй змогу скористатися теоретичним інструментарієм для проведення власного дослідження, розкрити специфіку змістового наповнення творів Джона Ґріна, ідентифікувати першоджерела (твори-донори) за наявними у творах цитатами, алюзіями, ремінісценціями, зробити самостійні висновки. Робота відрізняється змістовою цілісністю, єдністю наукового стилю.

Ус Діана, учениця 10 класу Козелецької ЗОШ І–ІІІ ст. № 3, підготувала дослідницьку роботу **«Тема батьків і дітей у творах Й. Ягелло «Кава з кардамоном» і Н. Геймана «Кораліна»** (науковий керівник – **Бондаренко Лариса**, учитель-методист, учитель ЗЛ Козелецької ЗОШ І–ІІІ ст. № 3), яка завжди турбувала людство, коли йшлося про конфлікт поколінь на межі суспільних зрушень. Сьогодні унаслідок глобалізаційних процесів, технологічної революції інститут самої родини піддається руйнації. Сімейні стосунки часто переростають у протистояння через непорозуміння, відчуження, яке виникає на ґрунті тотальної духовної деградації суспільства, захопленого хвилею споживацтва.

Дослідниця розглянула психологічні аспекти взаємовідносин батьків і дітей, твори письменників світу, які зверталися до цієї теми, подала історіографію творчості Й. Ягелло та Н. Геймана, розкрила типологічні подібності, наявні у творах Й. Ягелло «Кава з кардамоном» та Н. Геймана «Кораліна».

Зміст роботи, загальні висновки про те, що людина завжди втрачає опору в житті, коли позбавлена родинного тепла, батьківської любові, досить об'ємна джерельна база, опрацьована авторкою, засвідчили наявність умінь і навичок проведення наукового дослідження.

Наступного року **Ус Діана досліджує «Тему Чорнобильської трагедії у творах С.Алєксієвич «Чорнобильська молитва» та Г.Аккерман «Пройти крізь Чорнобиль»** (науковий керівник – **Бондаренко Лариса**). Вибір був зумовлений актуальністю проблеми техногенних катастроф, які час від часу переживає людство внаслідок своєї часто безвідповідальної діяльності. У ході пошукової роботи були знайдені твори з подібними сюжетами, виявлена специфіка розкриття теми Чорнобиля. Проведений детальний аналіз творів С. Алєксієвич «Чорнобильська молитва» та Г. Аккерман «Пройти крізь Чорнобиль» для встановлення типологічних збігів (історія задуму, документальна основа, жанр, композиційні прийоми, художні засоби розкриття теми тощо) у зображенні чорнобильської трагедії.

Авторка виявила специфічні ознаки творів білоруської та французької письменниць, які спромоглися дослідити причини і встановити наслідки трагедії, максимально правдиво відтворити в документальній і художній формах хронологію подій, спираючись на реальні факти, аби застерегти людство від майбутніх технологічних катастроф, які призводять до незворотних загрозливих для життя людини змін екологічної системи планети Земля.

Наукова новизна полягає у віднайдених специфічних відмінностях у розкритті «вічної» теми глобальних катастроф письменницями С.Алєксієвич та Г.Аккерман.

Серед робіт, поданих на розгляд журі секції «Літературна творчість», була **поема «Рогніда» Ричок Анни,** учениці 11-А класу Козелецької ЗОШ І – ІІІ ст.

№ 3 (науковий керівник – **Бондаренко Лариса**, учитель-методист, учитель ЗЛ Козелецької ЗОШ І – ІІІ ст. № 3).

Вибір юною авторкою теми творчої роботи був зумовлений інтересом до княжої доби в історії України, прагненням по-новому розкрити образ одного з провідних тогочасних діячів – князя Володимира (називали його Володимиром І, Володимиром Святим, Володимиром Великим, Володимиром Хрестителем), який своїми діяннями змінив хід історії України.

Юна дослідниця переосмислила образ Володимира через розкриття його стосунків із дружиною Рогнідою. Адже оцінити діяльність людини можна лише, поглянувши на неї з різних ракурсів. З одного боку, історичні постаті обростають міфами завдяки їх великим заслугам перед суспільством, з іншого – державні діячі були людьми з притаманними їм як позитивними так і негативними рисами характеру. Якнайкраще їхні вади розкривались у ставленні до оточення, до рідних, до тих, хто знав їх зблизька й міг об'єктивно оцінити їхні людські якості. Сьогодні з'являється чимало матеріалів, спрямованих на розвінчання канонізованих минулими поколіннями історичних діячів. І добре, коли усі ці викривальні статті ґрунтуються на достовірних фактах із архівних джерел.

Зауважимо, що княжа доба одна з найбільш складних, постаті князя Володимира та його дружини Рогніди обросли великою кількістю легенд. Брак архівних матеріалів завжди даватиме привід для примноження кількості версій опису їх життя в новітній історії, і, цілком закономірно, – художніх версій тлумачення їх образів в літературі.

Отже, центральною фігурою історичної поеми юної авторки обрана реальна постать – дружина князя Володимира Рогніда. Окрім образу Рогніди на сторінках поеми змальований, зрозуміло, і сам князь. У поемі Анни Ричок відчутний вплив версій тлумачення постаті Володимира Великого українськими письменниками – Т. Шевченка, Л. Костенко, М. Руденка. З іншого боку, авторка концентрує увагу читача на образі Рогніди, розкриваючи сюжетну лінію Володимир – Рогніда. Історична постать Рогніди приваблює своєю драматичністю. Перед читачем постає образ жінки знеславленої, примушеної жити з нелюбом із думкою про помсту за смерть батька й брата, яка точить її мозок. Віршована оповідь про драму життя Рогніди дає змогу авторці привернути увагу до проблеми жалюгідного становища жінки в тогочасному суспільстві – безправної, пригніченої, уярмленої. Юна дослідниця використовує емоційно забарвлені зображувально-виражальні засоби – оригінальні за своїм змістовим наповненням метафори, епітети. Тристопний анапест ніби уповільнює рух оповіді, підсилюючи її драматизм.

Авторка виявляє літературний хист, доводить свою спроможність майстерно вибудувати свою віршовану історію, надати їй майже довершеної форми у рамках обраного жанру історичної поеми.

У вступі дослідниця висловлює цілком дорослі думки з приводу небезпеки постійних прагнень до переосмислення кожною історичною добою подій і постатей минулих часів. Водночас, усвідомлює право кожного на свою позицію.

Історична поема «Рогніда» Анни Ричок, засвідчила уміння авторки реалізувати творчий задум із оригінальним композиційним рішенням, системою образів завдяки глибоким знанням історії й теорії літератури.

Подамо уривок зі вступу (мотивація звернення до теми) та уривок із поеми як зразок художнього осмислення авторкою історичної постаті.

«Звісно, із різними намірами ми зазираємо в минуле – для пошуку тих сторінок славної історії, які б сьогодні нас надихали, але іноді, перегляд старих архівних документів призводить до руйнації стереотипів сприйняття тих чи інших історичних подій, постатей, переосмислення зробленого нашими предками. Ми не ставимо перед собою завдання тотально ревізувати та засудити діяння тих, хто жив до нас. Переконана, що й права не маємо. Але чогось навчитися…Хоча широко відомий вислів про те, що історія, на жаль, нічого не навчає, вселяє певний скепсис».

Р о г н і д а

(уривок із твору)

1

Наближалася північ на конях,
Пломенилася жаром знамен.
Наче гнівом Перуновим, поле
Наливалось примарним вогнем.

Лопотіли знайомії стяги,
І тремтіла січнева земля –
Насувалась майбутня звитяга.
«Та звитяга, мабуть, не моя».

На гнідому за обрієм їде
Її мука й фатальний уділ.
І просякнуте місто Рогніди
Передгроззям запеклих боїв.

Не менш вдалою спробою сил на ниві літературної творчості була робота ***«Інтроспекція душі»*** **Француз Вікторії,** учениці 11 класу опорного закладу – Остерська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Юрія Збанацького Остерської міської ради Чернігівської області (науковий керівник – **Смовська Ірина**, учитель ЗЛ Остерської ЗОШ І-ІІІ ступенів імені Юрія Збанацького).

Тематика творів, уміщених у збірник, розмаїта, багатошарова, водночас, цілком відповідає загальній назві «Інтроспекція душі», яка об'єднує поезії в одну тематичну групу, адже, за словами самої авторки, її вірші в прозі є спробою зазирнути у власну душу, аби поставити самій собі ряд украй важливих запитань (тобто здійснити «самоаналіз власного «Я»). І чим більше юна поетка заглиблюється в таємниці своїх внутрішніх емоційних станів, тим більше, що є цілком закономірним, виникає запитань, відповіді на які згодом дасть саме життя.

У своїй творчості учениця намагається наслідувати кращі поетичні зразки обраного жанру, пише про те, «що хвилює, вражає, пробуджує думки про вічне, безцінне, справді важливе». Поле поетичних інтересів Вікторії широке, змістовність і філософічність її творів свідчить про чималий читацький досвід.

Вікторія чітко визначає об'єкт і предмет свого дослідження, ставить конкретні завдання, прагнучи дослідити специфіку жанру *поезія в прозі*, творчість уславлених майстрів, та написати власні твори, спираючись на теоретичні знання, набуті в ході пошукової роботи.

Твори збірки поділені на цикли: «Іпостасі вічності», «Краса – поруч», «Анотація душі», «Місто», «Над гетто метелики не літають…», «Осінній акорд», «Зимова пісня»).

У додатках Вікторія розкриває іще одну грань своїх обдарувань, створивши художню візію до створених поетичних образів, що передають емоційний стан ліричної героїні, її думки та переживання.

Провідними темами поезій стає саме життя в усіх його проявах – піднесене, творче, героїчне, водночас, нице й цинічне, здатне обдарувати почуттям радості буття і, водночас, щодня демонструвати людську жорстокість, байдужість, корисливість, зрадливість… Ключовими образами стають літературні кумири (Леся Українка, Василь Симоненко…), захисники України. Поетка змальовує образи природи, захоплюючись красою навколишнього світу, у її поезіях звучать мотиви першого кохання. Усе, що опиняється в полі її зору, наповнюється внутрішньою емоцією, нервом авторки. Поезії Француз Вікторії дедалі набувають глибшого філософського забарвлення, засвідчують серйозне й відповідальне ставлення до поетичного слова, яке стало її інструментом комунікування із власним *Я* і світом.

Юна дослідниця використовує емоційно забарвлені зображувально-виражальні засоби – оригінальні за своїм змістовим наповненням метафори, епітети.

Добірка поезій «Ретроспекція душі» демонструє уміння авторки реалізувати творчий задум через систему художніх образів, свідчить про серйозне ставлення до теоретичних джерел, духовних набутків українського і світового мистецтва.

Нескорена… (Із циклу «Іпостасі вічності»)
Замріяний літній ранок…
Брунатно-рожевий схід сонця…
Теплий, лагідний вітер пестить Її волосся, а заразом підіймає і хвилю…
Хвиля накочується і трепетно розбивається об скелі…
На душі – спокій…
Хоча біль не відпускає.
Цупкими лабетами роздирає кістки, а душу – й поготів …
Не дає дихати…жити…
а жити хочеться… і писати…
Без упину…
Крихітна жінка з великим серцем та чоловічою вдачею …
Яскрава зірка, яка вказувала шлях багатьом…
Рідна донька свого згорьованого народу…
Нескорена…
Необорна…
Непокірна…
***Л**юдяно-крицева…*
***Е**ксцентрична…*
***С**иловольна…*
***Я**тристо-пам'ятна …*

Безумовно, юні дослідники іще припускаються помилок, наявні огріхи в їхніх роботах свідчать про брак досвіду, прогалини в знаннях, проте, успіху досягає той, хто постійно вчиться.

Поширеними огріхами в текстах наукових робіт є недотримання наукового стилю, невміння конкретизувати назву теми роботи, визначати об'єкт і предмет, мету і завдання дослідження, структурувати матеріал, дотримуючись логіки викладу думок і суджень, здійснювати покликання на використані джерела, наводити цитати для аргументації тез, визначати наукову новизну.

Отже, є над чим працювати науковим керівникам, удосконалювати свою професійну майстерність у підготуванні учнів до дослідницької діяльності шляхом формування дослідницької компетентності. Є у кого вчитися, майстер-класи з проблеми сьогодні можуть давати учителі зарубіжної літератури Мележик В., Смовська І., Бондаренко Л., Ценова В. та інші, які підготували чимало учнів до участі в конкурсі-захисті МАН, забезпечивши успішні виступи на обласному й фінальному етапах інтелектуального змагання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів № 898 від 30 вересня 2020 р. // Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-

deyaki-pitannya-derzhavnih-standartivpovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898?fbclid=IwAR32j9maQlQornNCoHsCZuMCF1vkxqivngaf5WkUHJFhwUA25XHVKKGxdg

3. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі – 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» // Лист МОНУ №4_5/2303-21 від 06.08.2021 року
4. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти // Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyiosvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti
5. Головань М. С. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» / М. С. Головань, В. В. Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55-62.
6. Головань М. С. Компетентнісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти / М. С. Головань // Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 1. – Рівне: РДГУ, 2011. С. 53-59.
7. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. 2008. № 3. С.23-30.
8. Дзюбишина Н. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності у студентів художньо-педагогічного факультету. / https://ojs.itup.com.ua › iiu › article › download
9. Ісаєва О.О. Методичні рекомендації щодо організації роботи з обдарованими дітьми у процесі вивчення літератури в школі // Всесвітня література. 2005. №10. С 41-46
10. МАН: Підготовка науково-дослідницьких проектів / Упоряд. М.Голубенко. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128с. (Б-ка «Шк. світу»)
11. Методичні рекомендації щодо організації науково-дослідницької діяльності учніву відділенні філології та мистецтвознавства Малої академії наук України: збірник методичних матеріалів / За заг.ред. О.В.Лісового. К., 2011. 55с.
12. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. –К.: Вища школа, 2007. 415с.
13. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посіб. для студ. вищ.закл.освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384с.
14. Методичний путівник Нової української школи: мовнолітературна освітня галузь: збірник науково-практичних матеріалів / Т. Байдаченко, С. Гарна, О. Головіна, Т. Попова, І. Ціко, І. Шингоф, В. Щербатюк та ін.; за заг. ред. І. Ціка. – Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. – 215 с.

Мендзів М. В.,
кандидат фізико-математичних наук,
вчитель математики ліцею № 52,
mmvmenmar@gmail.com

ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПОНЯТЬ У ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА «ЦІКАВА ГЕОМЕТРІЯ»

Анотація. У статті коротко подано структуру гуртка «Цікава геометрія» для учнів 5-10 класів. Описано зміст першого розділу «Вишивання геометричних фігур технікою «ізонитка»». Наводяться основні задачі на побудову трикутника за заданими елементами і різних геометричних фігур. Відображено зв'язок геометрії з образотворчим мистецтвом. Представлені роботи школярів, виконані технікою «ізонитка» на заняттях гуртка.

Ключові слова: геометрія, трикутник, многокутники, ділення кола на рівні частини, «ізонитка».

Annotation. The article briefly represents the structure of the «Fascinating Geometry» Club for 5th-10th graders. Content includes: a description of the first part – Embroidering of the geometrical figures with the usage of the string art; a description of basic exercises of building various geometrical figures (triangles, for example) using given components; an expression of geometry and fine art interconnections. Examples of students' string art works, made on the club lessons, are provided as well.

Keywords: geometry, triangle, polygons, circle, equal partitioning, string art.

Розвиток творчих здібностей особистості – це одвічний принцип гуманізму. Ще стародавні греки вважали, що творча особистість здатна самовіддано служити своєму народові і державі. Кожна держава зацікавлена у вихованні такого могутнього інтелектуального потенціалу, як обдаровані діти. Глибоко обдаровані люди є в усіх етнічних групах, расах, країнах та в будь-яких географічних областях. У сучасних реаліях наша держава гостро потребує виховання таких особистостей – цвіту нації, на плечі яких в майбутньому ляже важка і нелегка задача – відбудова України, забезпечення її процвітання. Якраз завдяки талановитим, геніальним особистостям держава зможе зайняти достойне місце серед передових країн світу. Тільки вони зможуть побудувати могутню, з високою культурою і наукою, міцною економікою, прогресивну, інноваційну, конкурентоспроможну, високотехнологічну державу, яка зможе бути взірцем прогресивного світу.

Виховання такого могутнього потенціалу – це досить складна задача. В її реалізації залучена чимала кількість суб'єктів: державні установи, батьки, а насамперед вчителі. Найважливіша роль у формуванні таланту дитини належить учителю. Обдаровані діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості, в них незвичайне сприйняття навколишнього світу. Тому такі якості обдарованих дітей вимагають особливого підходу.

Більшість досліджень підтверджують, що інтелект пов'язаний як генетичними факторами, так і факторами зовнішнього середовища (Ф. П. Єфроїмсон [2], А. І. Савєнков [3], В. Д. Шадріков [4], Дж. Рензуллі [5]). Тобто обдарованість може бути не тільки природженою, а її можна розвинути наполегливою працею.

Багатьох обдарованих дітей засмучують обмеження на звичайних уроках, їм стає нецікаво, вони нудьгують. Таким чином, їхні здібності можуть залишитись непоміченими. В останні десятиліття в зарубіжних наукових працях з психології з'явилося чимало робіт, присвячених трагедії невиявлених або загублених системою шкільного навчання талантів. За даними одного з відомих вчених – П. Торренса, більше третини дітей, що були відраховані як невстигаючі, виявились обдарованими дітьми.

Дуже рідко в одному класі може бути декілька здібних учнів. Тому вчитель при підготовці до уроку, щоб не загубити талант, повинен враховувати цей фактор, а не орієнтуватись на посередній рівень знань цілого класу. Під час уроку більше уваги вчитель повинен приділяти завданням дослідницького характеру. Але цього не достатньо для розвитку таланту обдарованих дітей. Важливу роль у формуванні обдарованості відіграє гурткова робота, де кожний учень має можливість в повному обсязі проявити свій творчий потенціал.

Гурткова робота не передбачає викладання матеріалу у стандартному шаблонному вигляді. Вчитель дістає безмежні можливості подачі матеріалу в нестандартному виді, не дотримуючись традиційно встановленої за часом послідовності тем, які вивчаються в рамках шкільного курсу, а також матеріалу, який виходить за межі шкільної програми.

Прикладом такої роботи може бути гурток «Цікава геометрія». Програма гуртка розрахована на школярів 5-10 класів, яка складається із шести частин, що мають між собою логічний зв'язок:

– частина 1 «Вишивання геометричних фігур технікою «ізонитка»»;
– частина 2 «Конструювання многогранників: платонових і архимедових тіл»;
– частина 3 «Конструювання зірчастих многогранників на основі платонових і архимедових тіл»;
– частина 4 «Метод ортогонального проектування»;
– частина 5 «Перерізи»;
– частина 6 «Площі поверхонь і об'єми многогранників».

Розглянемо першу частину «Вишивання геометричних фігур технікою «ізонитка»». Вона розрахована на учнів п'ятого класу. Тут п'ятикласники знайомляться з задачами на побудову. В даній частині гуртка діти в захоплюючій формі знайомляться з планіметрією, набувають навиків вишивання кута і кола, вчаться ділити коло на 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 20 і 24 рівних частин,

навчаються будувати за допомогою циркуля та лінійки за даною стороною рівностороннього трикутника, квадрата, ромба, п’ятикутника, шестикутника. Вони набувають умінь ділити кут навпіл за допомогою циркуля та лінійки, знайомляться з поняттям бісектриси, медіани, висоти, а також вивчають овали: двосиметричний, односиметричний, на основі рівностороннього трикутника, квадрата, правильного шестикутника і вчаться будувати їх за допомогою циркуля і лінійки. Крім того, вони розв’язують більш складні задачі на побудову. Ці уміння можуть пригодитись при розв’язуванні задач на знаходження елементів геометричних фігур.

Особлива увага приділяється задачам на побудову трикутника по заданих його елементах, в тому числі й прямокутного. В межах гуртка «Цікава геометрія» п’ятикласники вчаться розв’язувати задачі, що закладають надійний фундамент для рішення задач на побудову, які їм доведеться розв’язувати на уроках геометрії в 7-9 класах, а також для деяких задач на олімпіадах. На заняттях даного гуртка розглядаються такі задачі:

1. побудова прямокутного трикутника за двома катетами;
2. побудова прямокутного трикутника за катетом та гіпотенузою;
3. побудова прямокутного трикутника за катетом та гострим кутом;
4. побудова прямокутного трикутника за гіпотенузою та гострим кутом;
5. задачі, в яких дані дві сторони;
6. задачі, в яких дані сторона та протилежний кут;
7. задачі, в яких дані сторона і прилеглий кут;
8. задачі, в яких дані сторона та відповідна висота;
9. задачі, в яких дані сторона і висота, проведена з вершини трикутника до даної сторони;
10. задачі, в яких дані сторона і відповідна медіана;
11. задачі, в яких дані сторона та медіана другой сторони;
12. задачі, в яких дані сторона і одна з бісектрис;
13. задачі, в яких дані два кути;
14. задачі, в яких дані кут і відповідна сторона;
15. задачі, в яких дані кут і висота, проведена з вершини другого кута;
16. задачі, в яких дані кут і відповідна медіана;
17. задачі, в яких дані кут і медіана сторони, прилеглої до даного кута;
18. задачі, в яких дані кут і одна з бісектрис;
19. задачі, в яких дані дві висоти;
20. задачі, в яких дані висота і медіана;
21. задачі, в яких дані висота і бісектриса;
22. задачі, в яких дані дві медіани або медіана і бісектриса.

Хотілось би сказати наступне: розв’язування задач на побудову в рамках даного гуртка не є самоціллю для учнів, ці задачі виникають у процесі побудови школярами геометричних креслень. Наприклад, щоб побудувати правильний шестикутник, учню необхідно розділити коло на шість рівних частин.

Поступово задача трішки ускладнюється: необхідно побудувати правильний дванадцятикутник. Для успішного вирішення даної задачі п’ятикласнику необхідно застосувати вміння ділити коло на шість рівних частин, далі побудувати шість кутів і після поділити одержані кути навпіл.

В рамках задач на побудову учні стикаються з так званими «проблемними задачами». Наприклад, перед учнями ставиться задача, поділити коло на сім рівних частин, яку вони успішно розв’язують за допомогою циркуля та лінійки. Однак, якщо дану задачу почати розв’язувати алгебраїчним методом, то виявляється, що її розв’язати в цілих числах неможливо, так як число 360 не ділиться на 7 без остачі. Далі їм пропонується подумати і пояснити, чому геометрично рішити цю задачу можна, а алгебраїчно ні.

Коли малюнок побудований, починається найбільш цікава для гуртківців робота – вишивання його технікою «ізонитка». Тут учні повністю реалізують свій творчий потенціал. У результаті в дітей вибудовуваються, наприклад, такі роботи (рис.1 – рис. 3).

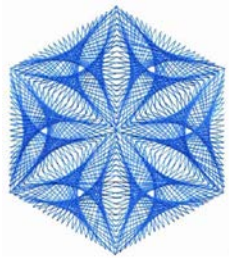

Рис. 1 Ділення кола на шість рівних частин

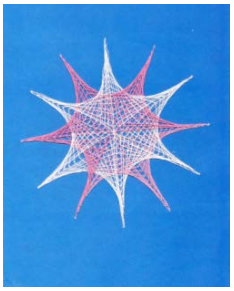

Рис. 2 Ділення кола на дванадцять рівних частин

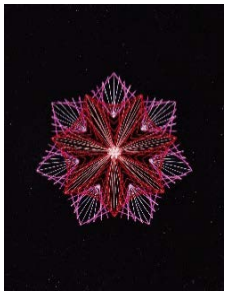

Рис. 3 Ділення кола на сім рівних частин

Вишивки геометричних фігур кожного учня по-своєму виходять унікальними, не зважаючи на те, що всі вони спочатку розв'язували одну і ту саму задачу. Наприклад, ділили коло на дванадцять рівних частин або на п'ять рівних частин (рис.4 і рис. 5).

Рис. 4 Ділення кола на дванадцять рівних частин

Рис. 5 Ділення кола на п'ять рівних частин

Особливо хотілось би відмітити, що в процесі побудови геометричних фігур п'ятикласники засвоюють методи розв'язання задач на побудову, а це в свою чергу дасть можливість дітям без особливого напруження розв'язувати задачі не тільки на уроках геометрії в 7-9 класах, а також з успіхом розв'язувати низку задач, які пропонуються на олімпіадах. Розв'язання задач на побудову не обмежується тільки першою частиною гуртка. Воно плавно поширюється на інші частини.

Крім вирішення головної мети гуртка – набування умінь та навиків побудови геометричних фігур, вишивання їх технікою «ізонитка» і розв'язування задач на побудову, на заняттях гуртка також відбувається розвиток дрібної моторики рук. Процес побудови креслення та подальша його вишивка у свою чергу можуть служити поряд з іграми, іграшками, малюванням хорошим антистресом. Під час роботи діти відволікаються від реалій сучасного світу і на якийсь час забувають про трагічні події сьогоднішнього дня.

Даний гурток розрахований на очні заняття, але його вдалось адаптувати до сучасних реалій, тому роботу гуртка можна проводити також в режимі онлайн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальтон Ф. Спадковість таланту, її закони та наслідки/ пер. з англ. – 299 с.
2. Єфроїмсон В.П. Геніальність та генетика – 544 с.
3. Савенков А. И. Одаренный ребенок в школе и дома / А.И. Савенков. – Екатеринбург, 2004 – 272 с.

4. Шадриков В.Д. О содержании понятий способности и одаренность / В.д. Шадриков. – М., 1986 – 144 с.
5. Renzulli J.S. (1978). What Makes Giftedness? Reexamining a Definition / J.S. Renzulli // Phi Delta Kappan, 1978 – 60(3), 180—184, 261.

Мовчан Наталія Іванівна,
учитель-методист, учитель біології
Одеської гімназії №4 Одеської міської ради Одеської області
nataliasaranina1@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. *У статті досліджено основні шляхи впровадження психотерапевтично-орієнтовних підходів до педагогічного процесу. Оволодіння технологією педагогічної психотерапії допомагає створити умови для здоров'язберігаючої, емоційно комфортної життєдіяльності дитини в колективі, реалізувати принципи природодоцільності і уникнути шкоди здоров'ю, підвищити особистісну та навчальну успішність дитини.*

Сучасна педагогічна, психологічна і методична спільнота вже традиційно розглядає процес навчання як чинник нездоров'я дитини. Статистичні дані про стан здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл приголомшують своєю негативністю і приреченістю. Очевидно, що навчання є взагалі шкідливим процесом, якщо воно вибудовано неправильно.

Ще на початку XX століття видатний український психіатр І. А. Сікорський писав, що процес навчання, оптимально вибудований, сприяє психічному здоров'ю дитини. Але якщо учень довго залишається без активної і гуманної допомоги старшого, в нього різко зменшується здатність засвоювати і ясно усвідомлювати матеріал, знижується мотивація, настають негативні зміни стану здоров'я в цілому.

Те ж саме помічав В. О. Сухомлинський , аналізуючи нюанси виконання учнями завдань: „Я знаю багато випадків, коли у дитини, яка переживає відразу до занять серйозно страждало травлення, виникали шлунково-кишкові захворювання''.

Таким чином, взаємодія двох особистостей і моральна атмосфера, яку вони створюють, відіграє найсуттєвішу роль у проблемі здоров'я у навчанні. Лише атмосфера моральності і гуманності психологічної ситуації навчання може забезпечити цей процес.

Я вважаю, що саме тут і приховані сучасні витоки нездоров'я: ситуація навчання є механічною, „поза особистісною'' і цим вона пригнічує і знесилює і тіло, і дух учня. Все інше- наслідки цього процесу.

Одним із шляхів підвищення якості і оздоровлення освіти, підвищення її до стану гармонійної рівноваги і цілісності, на думку науковців, учителів-новаторів, є розвиток і впровадження в практику ,,допоміжних і підтримуючих напрямів, зокрема педагогічної психотерапії, як галузі прикладної педагогіки і психології.

Педагогічна психотерапія – це ,,зцілення душі душею'' в умовах педагогічної взаємодії, допомога і підтримка дитини педагогом. Вона реалізується шляхом впровадження психотерапевтично-орієнтованих установок, технологій. При цьому технологію ми розуміємо як ,,майстерність тонкого, обережного дотику людини до людини'' в процесі педагогічної взаємодії.

Проблема техніки побудови психотерапевтичних відносин ще не розроблена у вітчизняній науці ні практично, ні теоретично. Хоч ідея про аксіологічну й функціональну близькість педагогіки і психотерапії набуває більш актуального значення. Її розвиток прослідковується в працях Б. Ананьєва, І. Беха, В. Сухомлинського, Н. Анікєєвої, К. Роджера, К. Ушинського.

Так К. Роджер писав: ,,Сприяння серйозному учінню спирається на певні психологічні характеристики особистісних стосунків між фасилітатором і учнем. Спочатку ми відкрили це в галузі психотерапії, але сьогодні є переконливі докази того, що це відкриття справедливе і для школи'' .

Оскільки сьогодні здоров'язберігаючу функцію нашої гімназії задекларовано як одну з головних, в нашому освітньому закладі робляться певні кроки в цьому напрямі.

Одним із таких кроків є психотерапевтичний підхід при створенні освітнього середовища. Саме педагогічна психотерапія дає можливість людині знайти внутрішню гармонію і стати по справжньому щасливою лише в тому разі, якщо відбувається розвиток особистості:

1) на рівні інтелекту - інтерес викликає все, що відбувається із сутністю, що сприяє або перешкоджає її зростанню;

2) на рівні свободи - з урахуванням того, як прийняті дитиною рішення відбиваються на її зростанні;

3) займається дитина на рівні волі - особистість і здібності розвиваються тільки в тій діяльності, якою займається дитина по своїй волі, за своїм бажанням.

Тому девізом моїх уроків є:

- СВОБОДА!
- ВИБІР!
- ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ!

Основна ідея моєї роботи-це поетапна психологізація такої дисципліни як біологія через наповнення навчального матеріалу особистісним змістом.

Моя роль, як вчителя біології, полягає в організації різних видів діяльності, спрямованої як у предметний світ, так і у внутрішній, суб'єктивний план особистості. Намагаюсь віднайти адекватні види і форми розвивальної навчальної діяльності та залучити учнів до якомога самостійного їх виконання.

Основні шляхи впровадження психотерапевтично-орієнтовних підходів до педагогічного процесу:

1. Оволодіння психотерапевтичним підходом шляхом професійно-особистісної підготовки.

З метою впровадження в практику роботи технології педагогічної психотерапії беру участь у спеціальних семінарах-тренінгах: „Педагог-як психотерапевт'' , в роботі психолого- педагогічних семінарів, відвідую тематичні лекторії для педагогів і батьків, накопичую базу психологічних матеріалів, систематизую корекційні заняття, проводжу індивідуальне консультування, особистісну і професійну діагностику.

2. Вивчення карти особистісного розвитку учня, діагностики стану особистісно-розвивального середовища класного колективу, результатів скринінг-аналізу.

На першому етапі роботи проводжу детальне ознайомлення з картою особистісного розвитку учня. В цій картці - інформація про батьків, стан здоров'я дитини, результати психолого-педагогічних досліджень (результати різних тестів). Карта розробляється і ведеться протягом навчання дитини в гімназії психологом, медичною сестрою, класним керівником. Карта регулярно відображає інформацію про психологічні особливості дитини і динаміку її навчальної діяльності. Обов'язково вивчаю результати діагностики стану особистісно-розвивального середовища учнівського колективу та результати скринінг- обстеження.

Результати даних вищесказаних діагностик використовую на етапі підготовки до уроку. Обгрунтовно розподіляю інформаційно-комунікативні завдання, планую в просторі та часі здійснення значущих видів діяльності для окремих учнів, здійснення діяльнісно-комунікативних дій з усвідомленням „хто'', „що'', „ з ким робить'', „що досягається в результаті'', „ за рахунок чого''.

Належну увагу приділяю аналізу факторів для виділення значущих для розвитку особистості кожної дитини у середовищі класного колективу. Обов'язково враховую постановку індивідуальних корекційних навчально-розвивальних цілей та завдань.

3. Створення психологічно комфортних умов навчання

Впровадження інтерактивного навчання, як постійної взаємодії, творчої співпраці в умовах взаємо прийняття, рівноправних щирих особистісних

стосунків, толерантного ставлення до особистості учня. Такі стосунки налаштовують учня на співробітництво, доброзичливість, гуманізм, уміння працювати в команді.

4. Створення індивідуально-орієнтованої навчальної технології в межах класно-урочної системи.

Намагаюсь вибудувати навчальний процес на науково-концептуальній основі сучасних освітніх технологій навчання та виховання, які лежать в основі особистісно-орієнтованої освіти.

Так, в учнівських колективах 2(6-х) класів було визначено 3 групи дітей, які мали за результатами психолого-діагностичних досліджень підвищений рівень шкільної тривожності, комунікативну та емоційну дезадаптацію. (Діагностику було проведено в жовтні 2020 року).

При проведенні навчальних занять в даних класах було поставлено мету:

- знизити в підлітків рівень тривожності до норми із контролем результату та його закріпленням;
- розвивати емоційно-вольову сферу учнів;
- розширяти сферу комунікативної діяльності підлітків.

Для проведення дослідження були обрані такі методи психокорекційної роботи: ігротерапія, казкотерапія, музикотерапія, проєктивний малюнок, створення ситуації успіху, проектна діяльність.

Створення на уроці „ситуації успіху’’

Для учнів із зниженою самооцінкою , нестійким настроєм, епізодичними невдачами використовую технологію ,,створення ситуації успіху’’.

Наприклад, на уроці з теми ,, Різноманітність водоростей і їх значення в природі та житті людини’’ учні, користуючись супроводжуючим листом, піднімаються сходами і поступово реалізують індивідуальну освітню траєкторію поставлених завдань. На цьому уроці учень переживає успіх неодноразово, що позитивно впливає на розвиток його особистісно значущих компетенцій. Використання прийому ,,навмисна помилка’’ сприяє позитивним емоціям учня, відчуттю впевненості, віри в свої можливості, сподівань на позитивні перспективи в майбутньому, досягнення поставленої мети.

При створенні ситуації успіху іде орієнтація діяльності учня на досягнення успіху, а не на уникання невдач.

Ігротерапія

Рольові ігри використовую для окремих учнів з метою підвищення їх навчальної мотивації і розвитку комунікативних умінь. Незважаючи на умовність ігрової ситуації , учасники діють реально, що, безумовно, дає поштовх для перебудови психологічних характеристик особистості кожного з них. Відсутність реального побоювання за неправильність рішення, по-перше, робить

учасників гри більш відкритими, по-друге, сприяє розвитку уяви та вмінню складати змістовний опис.

Музикотерапія

Музикотерапію, в першу чергу, використовую в класах з високим відсотком тривожності учнів. Як приклад, для того, щоб зняти м'язову та емоційну напругу на уроці' ,,Загальна характеристика водоростей'' використаний музичний фрагмент симфонічної поеми ,,Море'' К. Дебюсі.

Мною проведенні дослідження виконання учнями лабораторної роботи у двох паралельних класах, в одному був музичний супровід, у другому-ні. Показники навчальних досягнень учнів із застосуванням музикотерапії вигідно відрізняються від другого варіанту.

Отже, музика дає позитивні відчуття моїм учням, спонукає до аналізу, збагачує емоційний досвід, формує уміння і навички самостійно робити відповідні узагальнення та висновки.

Казкотерапія

Казкотерапію використовую в таких ситуаціях:

1) коли діти відчувають деякі труднощі і розгубленість, особливо на початку роботи над собою;

2) коли учні почувають себе занадто напружено у групі;

3) коли потрібно згуртувати групу;

4) коли необхідно надати групі вибір для того, щоб налаштувати на ті чи інші проблеми та завдання;

5) коли потрібно вивести дитину із занурення у власні проблеми й спонукати до більш активної спільної роботи.

На мою думку, найбільш вдало цей метод я використовую при вивченні тем ,,Різноманітність покритонасінних та їх класифікація'', ,,Значення птахів у природі та житті людини'', ,,Охорона тваринного світу''.

Самотерапія

В межах даного методу використовую прийом ,, створення власних історій'', які можуть мати місце в реальному житті та сприяти звільненню від стану тривожності.

Метод використовую у випадках, коли дитина переживає внутрішній конфлікт. Кожна створена дитиною історія дає можливість подолати власну невпевненість, зробити крок до успіху. Власними історіями на уроках ,,Вегетативні органи рослин'', ,,Різноманітність живих організмів, їх особливості та класифікація'' порадували учні Дмитро М., Аліна А.

Внесення змін до принципів конструювання біологічної освіти

Приділяю особливу увагу ,,олюдненню'' змісту біологічної освіти. Не тільки повідомляю учням наукові факти, а й розповідаю повчальні історії

відкриття цих фактів, знайомлю учнів з долями видатних творців наукового знання (К. Ліннея, Ч. Дарвіна, Г. Менделя та ін.). На багатьох уроках по можливості намагаюсь встановити зв'язки біології з літературою, музикою, мистецтвом, виходячи за межі навчальної програми.

5. Стимулювання навчальної діяльності учнів

Намагаюсь залучити учнів до перевірки та оцінювання навчальних досягнень. Форми можуть бути різними: домашня підготовка питань, які не співпадають з наявними в підручнику до теми , що вивчається; складання питань на уроці з теми, що вивчається(виконують за фіксований час); складання таблиць, опрацювання логічно-структурних схем; відповіді на запитання під час взаємоопитування (за підготовленими самостійно питаннями); аналіз(або експертна оцінка) відповіді учнів на уроці; оцінювання відповіді учнів з його обґрунтуванням; визначення помилок у відповідях учнів; перевірка та оцінювання письмових робіт учнів під час поточного контролю; самооцінка та взаємоперевірка.

Така методика перевірки і оцінювання власного рівня та рівня досягнень однокласників має ряд позитивних моментів:

- утвердження позитивного мікроклімату в навчальному процесі;
- підвищення активності учасників навчального процесу;
- зростання інтересу до процесу навчання;
- збагачення життєвого досвіду.

6. Специфіка роботи з обдарованими та здібними дітьми

Сьогодні система освіти у нашій країні переживає період серйозних реформ, спрямованих на те, щоб її рівень відповідав високим європейським стандартам. Ми хочемо бачити нашу молодь відкритою до нових знань, грамотною, компетентною, яка вміє самостійно розв'язувати поставленні перед нею завдання, талановитою, творчою.

Робота з обдарованими та здібними дітьми підтримує і стимулює інтелектуальне піднесення. Натхнення максимально проходить через розвиток інтелектуальної особистості.

Велику роль приділяю роботі над проектами, які розробляються старшокласниками в процесі вільного самовизначення власних інтересів та ідей. Я допомагаю знайти творчу ідею такого проекту з урахуванням особливостей особистості учня, а також адекватні форми і методи здійснення цього проекту. Одним із показників результативності цієї роботи є наявність не тільки призових місць на різноманітних конкурсах, а також зростання особистості через розвиток інтелектуальних здібностей, через розширення сфери спілкування.

Оволодіння психотерапевтичними підходами допомагає створити умови для здоров'язберігаючої, емоційно комфортної життєдіяльності дитини в

колективі, реалізувати принципи природодоцільності і уникнути шкоди здоров'ю, підвищити особистісну та навчальну успішність дитини. Дане дослідження допомагає визначити місце і роль кожного учня в його колективі, його позитивні риси, проблеми та виявити рівень стосунків у колективі.

Критеріями результативності проведеної роботи є:

– поліпшення емоційного стану в класних колективах;
– підвищення навчальної мотивації, активності в діяльності;
– залучення учнів до рефлексії добутого досвіду;
– спрямованість думок учнів у майбутнє;
– налагодження гарних стосунків між усіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

За таких умов навчальний предмет біологія стає насправді засобом розвитку особистості учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добрович А. В. Воспитателю о психологии и психогигиене общения. Просвещение, 1987. с 3-4.
2. Казанская В. Педагогическая психология. Питер,2003.
3. Лыкова В.А. Неуспевающее учение или неуспешное обучение. Автограф, 2003.
4. Роджерс К., Фрейбергс Д. Свобода учиться. Смысл,2002, с 225.
5. Сухомлинський В.А. Избранные педагогические сочинения. Педагогика, 1979, с 348-350.
6. Грищук Ю. В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. Освітологічний дискурс. 2014. № 1. С. 46–57.
7. Грушецкая И.Н., Щербинина О.С. Взаимодействие одаренных школьников с микросоциумом как условие их социального развития. Перспективы науки и образования. 2018. № 5 (35). С. 136–144.

Моляко В. О.,
Дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Email: creativity.psylab@gmail.com

ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІСТЬ В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

В статті висвітлено теоретико-методологічний аналіз проявів творчого мислення суб'єкта в умовах інформаційного дискомфорту, описано типи реагувань особистості на ускладнені умови, представлено особливості такого феномену, як творче здоров'я людини та психологічна безпека особистості.

Ключові слова: творче мислення, творча особистість, ускладнені умови, інформаційна невизначеність, творче здоров'я, психологічна безпека особистості.

The article shows theoretical-methodological analysis of a subject's creative thinking manifestations in the conditions of informational discomfort, the types of reacting on complicated conditions are described, the peculiarities of such phenomenon, as a human creative health and psychological safety of a personality are presented.

Keywords: creative thinking, creative personality, complicated conditions, informational uncertainty, creative health, psychological safety of a personality.

Як вже визнано, людський організм, людська психіка відзначаються досить суттєвими запасами біологічної, фізичної, психічної "міцності", а окрім того володіє адаптаційними можливостями, що дозволяє розвивати цю натуральну міцність, підвищує можливості людини в подоланні різноманітних труднощів. Разом з тим такі запаси міцності й надійності завжди мають індивідуальні характеристики, вони не однакові, а окрім того, вони не завжди розраховані на дуже сильні впливи, проти яких у конкретних людей нема ніякого імунітету, ніякого захисту, чи то фізичного, чи психологічного.

Саме тому з усією певністю і переконливістю постає – а, по суті, воно вже постало, – питання про перспективи, так би мовити, поєдинку, єдиноборства кожної окремої людини, і вже зовсім скоро й усього людства, з різноманітними ускладненнями, кризами, катастрофами, екстремальними й надекстремальними ситуаціями.

Нині, коли йдеться не лише про долю психологічної науки, яка безумовно потребує не тільки коректив, а й принципових новацій у теорії, методах дослідження та ін., а й без перебільшення про долю людини як такої, тобто й людства взагалі, проблематика мислення, розумової діяльності без перебільшення видається доленосною у повному розумінні цього слова. Оскільки йдеться про соціально-економічні, екологічні проблеми (а насправді кризи й катастрофи), а й про, так би мовити, інформаційне нашестя, яке у переважно неупорядкованому, хаотичному варіанті створює ситуації щоденного, професійного та й побутового дискомфорту, зумовленого як надміром, так само й дефіцитом потрібної, раціональної інформації. Тут для актуального прикладу можемо назвати такі, скажімо, надпопулярні діади як: суб'єкт – автомобіль, суб'єкт – телевізор, суб'єкт – телефон (смартфон та ін.). При цьому в багатьох варіантах мова йде вже про залучення до інформаційного поля не тільки дорослих, студентів, школярів, а й дітей дошкільного віку.

Зрозуміло, що заявлена проблема потребує пролонгованого дослідження з врахуванням як попередніх розробок, так само й тих, що будуть здійснюватись надалі. Тут ми лише пунктиром спробуємо окреслити кордони основної проблематики, пов'язаної з такою актуальною діадою як «суб'єкт – інформація».

Перш ніж перейти до визначення робочих координат нашого дослідження, нагадаємо про існуючі на сьогодні основні інформаційні вузлові точки, що визначають як повсякденну поведінку суб'єкта, так само й його різновиди діяльності, які сягають суто творчих рівнів. Загальна схема тут може бути представлена наступним чином:

- людина – всесвіт,
- суб'єкт – макроекологічна сфера,
- суб'єкт – мікроекологічна ніша, й при цьому останню можна розподілити, скажімо, таким чином:
  - суб'єкт – побутова сфера (житло, найближче оточення),
  - суб'єкт – сфера повсякденної діяльності (робота, супутні різновиди діяльності),
  - суб'єкт – автомобіль (або ж транспортні засоби, коли йдеться про відсутність власного транспорту),
  - суб'єкт – телефон (гаджет), комп'ютер та ін. аналоги.

З такого достатньо спрощеного погляду можна зробити конкретні висновки про реальні інформаційні потоки різного масштабу, з якими суб'єкт фактично стикається практично, так би мовити, на кожному кроці: у всіх вказаних варіантах обов'язково необхідно орієнтуватись у реальній і потрібній інформації, щоб здійснювати адекватну поведінку, ту чи іншу діяльність, зрештою адаптуватись до оточення у різних його вимірах.

А оскільки йдеться про адаптацію, то, зрозуміла річ, треба вести мову про адекватне сприймання, оцінку, розуміння, прийняття рішень, вибір стратегій та тактик, оперативних дій. В загальному плані можна говорити про прояви з боку суб'єкта складного мислення, як це останнім часом в певній мірі прийнято визначити, або ж у нашому термінологічному визначенні – проявів розумової діяльності, яка є певним варіантом когнітивної діяльності (а для нас фактично синонімом цього поняття).

Оскільки йдеться про творче мислення, то ми повинні обов'язково нагадати, якими бувають інтелектуальні, розумові й загальні реакції суб'єкта на нову інформацію, з якою він стикається. Тут ми вважали б достатньо показовими ілюстрації таких реагувань з практики аналізу інформацій про чорнобильську катастрофу.

Мається на увазі реагування на нову досить суттєву інформацію з великою «дозою» невизначеності, але в першу чергу загрозливу для здоров'я й таку, що вимагає невідкладного реагування, прийняття відповідних рішень, корегування повсякденної поведінки та т.ін. Були виявлені наступні типи реагування (назви подані в робочому порядку):

I – індиферентний – до нього були віднесені ті, хто практично не виявляв серйозної реакції, не змінював своєї поведінки;

II – мобілізуючий (парадоксальний) – ті, хто підвищив свою активність, певною мірою підвищив результати своєї діяльності (активізував творчий пошук);
III – депресивний – ті, хто уповільнили діяльність, знизили активність;
IV – занадто активний – ті, хто виявив бурхливу діяльність, але не завжди адекватну, переважно хаотичну;
V – активно-депресивний – ті, хто спочатку виявляє підвищену активність, але порівняно швидко уповільнює її аж до межі бездіяльності;
VI – прихована паніка – фактично повна відмова від діяльності, перебування в стані безпорадного очікування.

З нашої точки зору в даному випадку поміж усього іншого ми тут можемо робити певні висновки відносно проявів розумової діяльності кожного окремого суб'єкта, в першу чергу про адекватність, повноту розуміння наявної інформації, особливості інтерпретації, висновки. Тобто ми можемо водночас з виділенням загального реагування говорити й про своєрідну типологію розумового реагування – конструювання понятійно-образних структур в уяві кожного суб'єкта, що безперечно має пряме відношення до розбудови методології досліджень в умовах циркуляції різновидів значущої, але недостатньої для повного оцінювання інформації (її фактичний дефіцит, незалежно від загальної кількості даних, якими може оперувати суб'єкт).

Після короткого ознайомлення з типами реагування на інформаційні ситуації в ускладнених умовах логічно буде перейти до розгляду особливостей розумової творчої діяльності як такої, орієнтуючись при цьому на загальні положення нашого конструктологічного підходу до перебігу творчих процесів, проявів індивідуальних особливостей вже в руслі саме проявів мислення, як домінуючої складової в структурі розумових процесів. Враховуючи великий обсяг навіть переліку маючих у даному ракурсі значення своєрідних підпроблем та проблем, що носять прикордонний характер, подамо тут складові концепції у дещо тезовому плані, маючи на увазі, що в наступних дослідженнях їм буде приділена спеціальна увага. При цьому ми будемо використовувати поняття «суб'єкт» і «конструктор» як синоніми, як це й витікає з положень нашої теорії конструкторської діяльності, конструкторської творчості.

Тут можна використати кілька варіантів робочих схем розгляду загального абрису проблеми в масштабах загальної системи. Зупинимось на тій з них, яка може бути представлена у вигляді наступного ланцюга: «особистість – саморегуляція в екстремальних умовах (в тому числі й інформаційних) – рівні конструкторського мислення – роль суб'єктивних переваг в розумовій діяльності – типологія конструкторського розуму» (детально аналіз складових цього ланцюга подано в наших попередніх розробках).

Зрозуміло, що ми тут не будемо торкатись скільки-небудь детально проблеми особистості, яка вимагає ще багатьох спеціальних досліджень. Зазначимо лише, що в структуру особистості конструктора повинні входити такі принципово важливі складові як:

– здібності до структурно-функціональних та елементно-системних перетворень відповідних об'єктів (поєднання чи роз'єднання частин механізмів, коли здійснюються просторові чи ескізні маніпуляції з елементами а також різними підсистемами деталей та вузлів; кінцевим завданням такої діяльності є створення технічного чи будь-якого іншого об'єкта з конкретними функціями);
– здібність до перекодування зорових просторових образів в умовні графічні, макетні проекції, й навпаки – двовимірних зображень в об'ємні зорові образи; мова тут йде про фактично просторове мислення, без якого, зрозуміло, діяльність по створенню нового об'єкта неможлива;
– здібність до різномасштабного комбінування частинами й системами в цілому, а також окремими ознаками деталей та блоків;
– здібність мислити за аналогіями та контрастами, яка органічно витікає з порівняльної діяльності як загальновизнаної в розумовій діяльності людини взагалі.

Не будемо торкатись таких принципово важливих складових особистості як емоційні та вольові, мотиваційні та ін., хоча безперечно їх роль у загальній успішності діяльності може мати вирішальне значення, так само як і близьке оточення, зовнішні умови діяльності та ін., що було досить переконливо визначено при аналізуванні діяльності в різновидах ускладнених умов. Так, скажімо, коли в процесах розв'язання нових задач застосовувався метод раптових заборон (йдеться про певні заборони використання якихось механізмів, технологій й т.п.), були виділені наступні групи інтелектуального реагування:

I – суб'єкти, які не змінили стратегію розв'язання задачі і після певних заборон,
II – ті, що тимчасово змінили стратегію, але потім знову повернулись до обраної й досягли рішення,
III – ті, що змінили стратегію й досягли успішного результату в процесі реалізації нової стратегії,
IV – ті, що змінювали стратегію неодноразово й зрештою досягли успішного розв'язання,
V – ті, що змінювали стратегію кілька разів, але успіху не досягли,
VI – ті, що припинили розв'язання задачі після введення певних заборон на використання конкретних механізмів, структур, функцій.

При цьому суттєвим з точки зору загальної адаптації суб'єкта до екстремальних, ускладнених умов є, зокрема, реальний досвід суб'єкта (його стаж, іронічність ускладнюючих умов, зовнішні впливи та ін.).

Дослідження конструкторської діяльності надало можливість здійснити робочу класифікацію рівнів конструкторського мислення, виділивши чотири – найпростіший, репродуктивний, продуктивний, творчий; їм можна надати наступні характеристики:

– найпростіший рівень характеризується конструюванням лише предметно представлених елементів та їх незначного поєднання; таке конструювання здійснює дошкільник з кубиків, кілець, інших простих елементів (ґудзики, монети та т.ін.), школяр, який виготовляє з наданих йому частин коробку, макет; таке конструювання здійснює й професійний інженер, коли з простих деталей монтує так само простий механізм, вузол;
– репродуктивний рівень конструювання пов'язаний з роботою при допомозі макетів, креслень; це буде певне дублювання – розбудова будь-чого при орієнтуванні на задане креслення, малюнок (об'єкт копіювання задається матеріально); в основі репродуктивного конструювання знаходиться використання конкретного об'єкта, коли не змінюються його функції, структурна композиція; це буде найпростіша реалізація стратегії аналогізування;
– продуктивний рівень конструювання передбачає створення нових деталей, вузлів, машин на основі тих, що вже маються, але з привнесенням певних змін, вилучень, або додавань; продуктивне конструювання пов'язане з структурними й функціональними перекомбінаціями, переорієнтаціями й базується на пошуках аналогів порівнянь віддалених (біоніка), комбінуванні, реконструюванні, але при цьому наскільки б нова конструкція не відрізнялась від попередньої, тієї, що покладена за основу, завжди мається на увазі знайомство конструктора зі «старою» конструкцією, її кресленнями, макетами, пояснювальними матеріалами тощо;
– творчий рівень, що зустрічається порівняно рідше, ніж будь-які попередні, характеризується привнесенням суттєвої новизни на рівні винахідництва, створення унікальних об'єктів, приладів, машин, споруд, йдеться про очевидну оригінальність, коли, наприклад, свого часу створювались літаки, підводні човни, або ж коли створюється якийсь новий твір мистецтва чи літератури; творчий рівень включає ті ж самі стратегії, але вони при цьому виявляються в раніше не знайомих формах, при цьому мова найчастіше може йти про інтуїтивне вирішення задачі, знаходження раніше невідомого прийому, нерідко це супроводжується проявами несвідомого мислення, досить продовженим часом розробки будь-якого проекту, або навіть без

чіткого попереднього завдання, а на основі раптової здогадки, прояву нової ідеї (знамените архімедове – «еврика!»; велику роль тут часто відіграють саме особистісні риси, емоційна зацікавленість, натхнення, усим тим, що можна назвати проявами таланту, чи навіть геніальності.

Важливим є питання про типологію розумової діяльності в цілому. Як це вже можна зрозуміти з вищесказаного загалом її можна поділити на два основних мегатипи: творчий і нетворчий розум, інтелект, когнітивний стиль. А надалі ми віднайшли за можливе розподілити (в дещо умовному плані) домінуючу розумову діяльність конструкторів (в даному випадку в широкому розумінні цього слова) як аналогізуючу, комбінуючу, реконструюючу, універсальну (синтетичну) й таку, яку можна назвати неупередженого пошуку (коли йдеться про відсутність чітко логічно визначених констатацій розуміння умови завдання, виникнення чіткого задуму та ін.). Окремо можна говорити про переважно свідомий, алгоритмічний стиль діяльності та про інтуїтивний, але тут потрібні розширені пояснення, яких ми тут не будемо робити, тим більш, що ці питання вже певною мірою висвітлені в інших розробках фахівців (С. М. Василейський, П. М. Якобсон, Я. О. Пономарьов, В. О. Моляко та ін.).

У зв’язку з залученням до процесів розв’язання будь-яких задач нині в багатьох випадках слід мати на увазі саме комп’ютер, Інтернет, відповідні напрямки досліджень конструювання так само потрібно здійснювати з врахуванням цих факторів. Зрозуміло, що тут потрібно здійснювати спеціальні дослідження.

Наші багаторічні дослідження в сфері психології творчості, а також дослідження інших фахівців, і не тільки психологів, дозволяють зробити деякі, можливо, багато в чому лише попередні, висновки про особливості такого феномену, як творче здоров’я людини. Зрозуміло, що ми розглядаємо цю динамічну систему в контексті таких відносно автономних систем, як фізичне, психічне і духовне здоров’я, але саме в межах загального психологічного здоров’я. Звичайно, достатньо чітке визначення феномену творчого здоров’я можливо буде здійснити після спеціальних досліджень, теоретичного та понятійно-термінологічного аналізу, а тут ми обмежимося лише деякими попередніми зауваженнями.

Під творчим здоров’ям ми розуміємо в першу чергу можливості людини у створенні оригінальних ідей, конструкцій, творів в умовах подолання більш чи менш суттєвих труднощів, перешкод, і чим більшими є ці труднощі, і чим більш оригінальним є створюваний продукт, тим про більш високий рівень творчого здоров’я можна говорити. Не зайвим буде сказати, що так само, як і у випадках психічного та психологічного здоров’я, суб’єкт не завжди може мати повноцінне фізичне здоров’я, але бути при цьому сильною особистістю.

Як можна зрозуміти вже з цих попередніх зауважень, ця проблема є досить розгалуженою, багатовимірною, і в конкретному зв'язку з нашим аналізом спробуємо, зокрема, торкнутися сфери, пов'язаної з психологічною безпекою особистості, оскільки є підстави говорити, що така психологічна безпека багато в чому може визначити діяльність особистості у різних її проявах. Достатньо, наприклад, звернути увагу на роль негативних впливів на людську психіку, й не тільки тих, котрі можуть одразу ж викликати стрес, викликати очевидні психічні травми, але й, так би мовити, малопомітні, здавалось би нешкідливі, на перший погляд, накопичення вражень, які в подальшому можуть трансформуватись в досить суттєві деструктивні складові свідомості та підсвідомості. Це можуть бути різноманітні образи та поняття, котрі виникають на основі, скажімо, різноманітних форм спілкування з негативними "персонажами" як у повсякденному житті, так і при "споживанні" продуктів засобів масової інформації. Як це неважко зрозуміти, мова фактично йде про те, що можна назвати засміченням, певним зараженням психіки різноманітними інформаційними вірусами. Доречі, саме при тому, що робиться акцент і на інформаційному впливі на людину, останнім часом поняття психологічної безпеки пов'язують з інформаційною безпекою й говорять про інформаційно-психологічну безпеку.

Проблема психологічної, або більш широко – інформаційно-психологічної безпеки поставлена порівняно недавно. Вона в свою чергу є досить складною і багатоплановою. До останнього часу не існує більш-менш загальноприйнятої концепції щодо структури та особливостей функціонування цієї системи, тому в кожному окремому випадку, мабуть, доцільно орієнтуватись на конкретні характеристики складових сфери, яка охоплює дане поняття. Розглянемо деякі загальні положення.

Як це не прикро стверджувати, але можна без будь-яких претензій на оригінальність висловити думку, що сучасній людині практично не гарантована ніяка безпека – ані фізична, ані економічна, ані екологічна, й, мабуть, не буде перебільшенням сказати, що в найменшій мірі їй може бути гарантована безпека психологічна. Тут все надзвичайно просто: якщо конкретна людина від якихось негативних явищ та незгод може десь сховатись, переїхати жити в інше місце, змінити роботу, перейти до іншої школи та т. ін., то від психологічних проблем їй подітися нікуди, оскільки вони "проживають" у самій людині, "прописані" в її душі, в її спогадах, враженнях, думках, почуттях. Тобто, оскільки переживання, почуття, інтелектуальні екскурси, роздуми (згадаймо Шевченкові "Думи мої, думи мої, лихо мені з вами...") – усе це розташовано в наших "інтер'єрах", інтеріоризовано, то, по суті кажучи, єдиною ареною психічного життя кожного з нас і є ця суб'єктивна "сцена" нашої свідомості та "закуліси" нашої

підсвідомості, де кожен з нас програє своє життя, яке вже воно не є – яскраве й оптимістичне чи бліде, сповнене розчарувань, а часом і більш сильних почуттів.

Ця, на перший погляд, дуже банальна теза насправді містить принципово важливе положення, що має безпосереднє відношення до побудови теорії психологічної безпеки, основу якої складає положення про те, що психологічна безпека повинна забезпечуватись перш за все "зсередини", з боку душевного світу людини, хоча це, звичайно ж, не означає, що повинна, так би мовити, ігноруватись безпека зовнішня. Тут дійсно потрібно зробити на цьому наголос: людина від майже всіх небезпек може знайти засоби захисту в самій собі; при цьому немалозначущим є те, що не тільки від суто психологічних, але й від багатьох інших, – не від усіх, зрозуміло, але дійсно від багатьох, – від хвороб, конфліктів різного масштабу, невдач, переслідувань та ін. Це, зрештою, речі цілком відомі, адже ті ж практики релігійного характеру стверджують це положення з уже історичною, так би мовити, переконливістю, – монастирі, печери християнських ченців, йогівські та дзен-буддійські вправи – все це своєрідні знаряддя, – тут, мабуть, можна сказати, – психологічного захисту.

Друга наша теза більш пов'язана з сучасністю. Йдеться про насичення психічної атмосфери (щоправда, не лише психічної, але й фізіологічної і біологічної) інформацією, псевдоінформацією й різноманітними "шумами", нераціональними сигналами, які глушать, викривляють або гіперболізують ту чи іншу інформацію. Маються на увазі не тільки засоби масової інформації (ЗМІ), але й загальна тенденція насичення нашого повсякденного життя величезною кількістю продуктів артесвіту: штучних побудов найрізноманітнішого призначення, починаючи від архітектурних і закінчуючи побутовою технікою, транспортними засобами, рекламою, товарами різноманітного призначення, а також багатовимірним збільшенням у повсякденному житті, перш за все у великих містах, контактів людей між собою; тут не йдеться про зміст і суб'єктивну корисність таких контактів, а в даному випадку перш за все саме про їх кількість. Внаслідок усіх цих інформаційних "опромінювань" людина, що наче дрібна частка в їх стрімкому плині, найчастіше, якщо вона не має відповідних захисних засобів, стає постійною жертвою інформаційного впливу, який має і стихійні, і конкретно спрямовані виміри. Деякі органи чуттів при цьому працюють з перенавантаженням, намагаючись пропустити, відібрати, профільтрувати, використати за призначенням вже відібрану інформацію. Але це стає все більш нереальним, оскільки є підстави говорити про те, що можливості людини переробляти певну кількість інформації неадекватні тим інформаційним лавам, які на людину насувають в певні періоди, або навіть хронічно в залежності від характеру виконуваної діяльності і конкретного місцеперебування людини; тут контрасти поки що існують фантастичні – порівняймо для прикладу

діяльність лісника у віддаленому від населених пунктів лісі й роботу авіадиспетчера в столичному аеропорту в години пік, або навіть будь-кого за кермом автомобіля серед машинних вирів великого міста.

Третє положення жорстко пов'язане з двома попередніми, а саме: якщо існує необхідність приведення у відповідність, у стан хоча б відносної психологічної безпеки внутрішнього світу людини з зовнішнім, неодмінно постає питання про вибір відповідних засобів захисту й профілактики. За нинішніх умов, як це зовсім не важко зрозуміти, це не є просто проблемою – у вирі боротьби ідеологій різного масштабу, наукових, а нерідко й псевдонаукових концепцій, теорій, релігійних протистоянь та різноманітних негараздів соціально-економічного, психологічного характеру. Адже йдеться про можливості емоційно-вольової саморегуляції, інтелектуальної саморегуляції, й, мабуть, чи не найбільше про творчість, без якої сучасній людині нереально протистояти не тільки глобальним проблемам, але й фактично вживати в прямому розумінні цього слова. Фактично ми говоримо про можливості якісної і адекватної переробки суб'єктом інформації або ж в умовах її надміру, або її дефіциту, або в умовах дефіциту часу, а також в інших ускладнених умовах, про що в основному і йдеться в наших роботах.

Повертаючись до загальної схеми нашої концепції психологічної безпеки (ПБ), визначимо основні структурні складові цієї системи. Як ми вважаємо, в певному ракурсі тут можна говорити про такі структурні складові, як:

–сенсорно-перцептивна ПБ;

–емоційно-почуттєва ПБ;

–інтелектуально-вольова ПБ;

–духовна ПБ;

–загальноособистісна ПБ.

Це певною мірою дещо довільне структурування, й тут доречно зазначити, що цими структурами, або різновидами, ПБ не може бути вичерпана.

Сенсорно-перцептивна ПБ пов'язана з обсягами та змістом інформації, яку суб'єкт сприймає в режимі змінних ситуацій, або в стаціонарному режимі. Тут традиційно можна говорити про те, що за певний проміжок часу можна сприйняти лише певну кількість інформації, що у сприйманні інформації, як і в інших вимірах людської психіки, існують індивідуальні особливості і у визначенні порогів сприймання, і у функціонуванні індивідуально зафарбованих установок, диспозицій. Разом з тим тут потрібно підкреслити, що ведучи розмову про психологічну безпеку, необхідно враховувати, яка саме інформація сприймається в цілому. Так, наприклад, в залежності від віку дитини їй не рекомендується, або навіть забороняється, читати певні книги, дивитись певні фільми. Стало вже загальноприйнятим говорити про шкідливість для дитячої (та

й не тільки дитячої!) психіки, взагалі для нормального самопочуття, перегляду фільмів, де подаються сцени насильства, садизму, порнографії. Хоча дискусії з цього приводу продовжуються, але переважна кількість фахівців однозначно стверджує суто негативний вплив такої та подібної інформації на дитячу психіку.

Отже, актуальною є і буде проблема захисту дитини від шкідливих впливів реклами, книжково-журнальної продукції, радіо, телебачення, аудіо та відео засобів подібного виробництва, і вже сьогодні – все зростаючий вплив Інтернету, до павутини якого попадає все більше і більше дітей, молоді, дорослих.

Емоційно-почуттєва ПБ базується на запобіганні впливу на суб'єкта інформації, яка викликає в нього сильні негативні почуття, стреси, часом при психічній неврівноваженості – афекти й інші сильні почуттєві прояви. Тут так само дуже широкий діапазон ситуацій, індивідуальних реагувань. В принципі, вже з багатовікової медичної практики ми знаємо, що людині протипоказані сильні негативні хвилювання, а часом і позитивні. Візьмемо такі стандартні ситуації, які мають місце в спорті, наприклад, за умов участі в змаганнях. Добре відомо, що існує поняття передстартового хвилювання, коли перед початком виступу гімнастів, легкоатлетів чи будь-яких інших спортсменів, кожен учасник змагань цілком конкретно реагує на ситуацію: хтось здатен перебороти хвилювання і навіть певним чином "повернути" його собі на користь, а дехто через надмірне хвилювання не може вдало розпочати змагання або навіть вибуває з них. Школярі хвилюються, коли їх викликають до дошки, коли вони складають іспити, коли у них виникають конфлікти з однолітками або вчителями. Проте всі ці, ситуації, хоча й мають свої безперечно й негативні впливи, але певною мірою вони можуть характеризуватися як своєрідна норма, принаймні ті, що в певних професіях не можуть подолати своє хвилювання, такі професії не обирають. У нашому ж випадку, коли йдеться про аспект емоційної психологічної безпеки, в першу чергу потрібно говорити про запобігання дії надмірних та хронічних стресогенних факторів, якими можуть бути й суто психологічні, й фізіологічні, й фізичні, що зрештою трансформуються також і в психічні (наприклад, надмірні шуми, звуки, раптові негативні події – аварії, конфлікти, стихійні лиха, війна та ін.).

Оскільки про автономність тих чи інших структурних складових, як ми зазначили, можна говорити лише умовно, то зрозуміло, що коли ми перейдемо до *інтелектуально-вольової складової ПБ*, можна відразу ж зауважити, що вона, з одного боку, має дійсно певну автономію, а, з другого, безпосередньо пов'язана з іншими складовими. Коли йдеться про інтелектуальні канали інформації, то це в першу чергу треба мати на увазі усі ті задачі, проблеми, які людина повинна розв'язувати чи то в професійній, учбовій, чи то в повсякденній практиці, а діти – в різноманітних іграх, коли потрібно оцінювати інформацію, досягати її

розуміння, приймати рішення про наступні дії. І повсякчас до цього "підключається" воля, яка визначається успішністю чи неуспішністю підтримання певного режиму роботи, подолання труднощів, цілеспрямованої саморегуляції. Тут також дуже важливими є характеристики, пов'язані з кількістю інформації, суб'єктивною значущістю її. Адже одна річ, коли суб'єкт розв'язує вже добре знайому задачу, а зовсім інша, коли йому доводиться мати справу з новою, або значною мірою новою ситуацією. Зокрема, великі труднощі, які можуть призводити й до емоційно підвищеного реагування, можуть виникати в, здавалось би, нескладних випадках нерозуміння ситуації, умови задачі, поведінки іншої людини. Немає потреби особливо наголошувати на тому, наскільки важливою є ця складова ПБ. Це завжди виглядає дуже вражаюче, коли ми маємо справу з військовими поєдинками, битвами армій, різноманітних військових підрозділів: в історії війн різного масштабу описані ситуації, коли саме військова перевага, "військова хитрість" дозволяла перемагати більш сильного супротивника.

Духовна безпека пов'язана з можливостями кожної окремої особи зберігати можливість підтримувати на певному рівні функціонування своїх ціннісних орієнтацій, своєї свідомості, релігійно-конфесійного спрямування, громадянських виборів. Особливо це можна побачити на проявах релігійних спрямувань, які згідно з конституціями деяких держав становлять право кожного громадянина вибирати саме ту релігію, яка йому видається найбільш відповідною власним інтересам, вірі та ін. Зовсім інша справа, коли окремі секти, особливо з агресивними нахилами, намагаються залучити до своїх лав окремих людей, користуючись нерідко тими чи іншими їхніми вадами, тією ж таки інтелектуальною неспроможністю правильно оцінити сутність якоїсь із цих сект, її справжній нахил. Немає сумніву в тому, що духовна безпека – це одна з найбільш складних складових ПБ, яка в цілому може водночас характеризувати кожну окрему особистість в її найвищих людських проявах, або ж, навпаки, падіннях, коли людина стає духовно нікчемною одиницею, знаряддям в руках деструктивних організацій, сект, окремих людей.

Тому, переходячи до короткого визначення *загальноособистісної ПБ*, ми можемо сказати, що при цьому йдеться про захищеність особистості в першу чергу як духовно самостійної людської "одиниці", а ще точніше – унікального індивіда з своїми поглядами, своєю філософією, своїми екзістенціональними виборами стратегій та тактик не лише в конкретних видах діяльності, але й у житті в цілому. Фактично йдеться про право особистості на збереження свого статусу, своєї автономії в колективі, в суспільстві. Саме тому можна говорити й про масштаби забезпечення духовно-психологічної безпеки для особистості у вимірах певного колективу, шару населення, суспільства, громадянства, які

можуть створювати окремі працівники, колеги, члени сім'ї, колективу й сама держава як така. Водночас ми можемо стверджувати, що особистісна ПБ може бути підтримана при наявності названих до цього інших різновидів психологічної безпеки – сенсорно-перцептивної, емоційно-почуттєвої, інтелектуально-вольової, духовної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Творча діяльність в ускладнених умовах / В.О.Моляко, А.Б. Коваленко, Л.А.Мойсеєнко, В.А. Семиченко, Т.М. Третяк та ін. За заг. ред. В.О.Моляко. К., 2007. 308 с.
2. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Moljako.pdf

Морозова Вікторія Юріївна,
Курсант 4 курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
vika7475morozova@gmail.com
Науковий керівник:
Журавель Олександр Анатолійович
Старший викладач кафедри Спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах суспільного розвитку важливу роль відіграє стан фізичної культури і спорту. Саме фізичне виховання стає невід'ємною частиною розвитку особистості. Загальний рівень розвитку фізичної культури суспільства також відображає стан здоров'я всього населення .

Законом України від 19.11.1982 р. № 2801- XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначено правові, організаційні, економічні та соціальні принципи охорони здоров'я в Україні, що регулюють роботу зі зв'язками з громадськістю в цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних та духовних сил, високої ефективності та тривалого активного життя громадян [1].

Низький рівень фізичної активності стає соціальною проблемою, успішне вирішення якої залежить від спільних зусиль медиків, психологів, соціологів, а також представників громадських та спортивних організацій. Ця ситуація стає особливо значущою через те, що малорухомий спосіб життя охоплює велику кількість молодого і працездатного населення нашої планети.

Зв’язок між фізичною активністю, або робою м’язів і активністю імунних механізмів ретельно визначена в наш час.

Увага багатьох дослідників спрямовується на вивчення впливу на організм обмеження фізичної активності різної тривалості. У даний час активно проводиться вивчення фізичних навантажень на організм людини з метою виявлення ефектів різних режимів рухової активності [2].

Заняття спортом супроводжується тривалим впливом на організм, а фізичні навантаження істотно впливають на стан усіх органів і систем .

При виконанні фізичних вправ в організмі людини спрацьовують певні механізми, в результаті дії яких посилюються функції не тільки м’язів, але й дихальної, серцево-судинної, нервової та травної систем.

Робота скелетної мускулатури яка становить близько 40 відсотків маси тіла, супроводжується посиленням кровоточу. В результаті м’язові волокна краще забезпечуються поживними речовинами і киснем, відбувається інтенсивне виведення продуктів обміну і токсинів. Це, в свою чергу, сприяє збільшенню об’єму м’язів, скорочувальної сили та витривалості. Людина отримує гарну, привабливу статуру, яка миттєво виділяє її серед інших.

При достатній руховій активності збільшується частота і сила скорочень серцевого м’яза, з’являються нові коронарні судини, внаслідок чого покращується живлення серця і воно стає значно більш витривалим до фізичних навантажень. У тренованих людей у стані спокою через підвищення сили серцевого ритму зменшується частота серцевих скорочень, внаслідок чого подовжується тривалість діастоли (розслаблення) серця, що в свою чергу забезпечує необхідний відпочинок міокарду (серцевого м’язу), нормалізує в ньому обмінні процеси. Серце працює економніше та ефективніше.

Внаслідок фізичних навантажень розширюються і відкриваються кровоносні судини. Зовнішньо це проявляється почервонінням шкіри, посиленим потовиділенням . При цьому покращується рух венозної крові до серця, тобто скелетні м’язи виконують функцію «м’язового насоса»[3].

Також, можемо додати що всі негативні емоції негативно позначаються на здоров’ї людини та викликають захворюваність у державі. Наприклад, вчені неодноразово виявляли, що психічний стан людини також залежить від стану фізичного здоров’я. Особливо це стосується професій, що вимагають навантаження на фізичні та психічні особливості людини. Ми робимо висновок, що поняття "фізичний розвиток" визначає процес формування та дозрівання організму, а також ступінь зрілості на кожному етапі онтогенезу [4].

Будь-яка мінімальна, проте регулярна фізична активність дуже корисна для здоров’я . Коли ми мало рухаємося , сповільнюється обмін речовин , що впливає

на нашу здатність регулювати рівень цукру в крові, метаболізувати жири, негативно впливає на тиск та послаблює м'язи і кістки.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII
2. Міністерство охорони здоров'я України. Як фізична активність впливає на здоров'я і які типи навантажень потрібні нам щотижня [Інтернет]. Київ: МОЗ;2019 [оновлено 2019 січ 24; цитовано 2019 іч 26]. Доступно: https://moz.gov.ua /article/health/jak-fizichna-aktivnist-vplivae-na-zdorovja-i-jaki-tipi-navantazhen-potribni-nam-schotizhnja
3. Інтернет ресурс https://oleshynska-gromada.gov.ua/more_news/1535446470/
4. Медико-педагогічний моніторинг, Презляга Г., Шпільчак А., «Заняття фізкультурою та здоров'я» . К. вид. дім «Шкільний світ» , 2006.- 111 с.

Моторна Н. І.,
викладач вищої категорії,
викладач-методист Тульчинського фахового коледжу культури
ninamotorna2018@gmail.com

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з пріоритетних завдань сучасної освіти є формування творчої особистості, здатної до самореалізації, самовизначення в реаліях сучасного життя, ініціативної, оригінальної, відповідальної, здатної до ефективної колективної взаємодії. [1, с. 28]

Адже кожна людина має величезний творчий потенціал як природну властивість нашої людської природи. Проблема полягає в тому, щоб його розвинути.

Сучасна педагогіка наголошує на особистісній орієнтації та індивідуалізації освітнього процесу, що сприятиме формуванню творчої особистості, не відкидаючи необхідність забезпечення засвоєння державного стандарту освіти кожним її здобувачем.

Але які б зміни не відбувалися у фаховій передвищій освіті, головна її проблема – підготовка фахівців, необхідних для суспільства, і в той же час задоволення потреб молоді в освіті, духовному розвитку, інтелектуальній професіоналізації.

В усі часи цінувалися люди, які вміють творчо, нестандартно підходити до будь-якої справи, тому проблема формування творчої, активної особи була і залишається актуальною.

На ринку праці сьогодні існує запит на творчу особистість, індивідуальність, здатну на відміну від людини виконавця, самостійно мислити, впроваджувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення.

Великий педагог В. О. Сухомлинський стверджував, що «творчість – це не сума знань, а особлива направленість інтелекту, особливий взаємозв'язок між інтелектуальним життям та проявом її сил в активній діяльності»[2, с. 114]

Якщо спробувати образно сформувати модель творчої особистості фахівця з інформаційної, бібліотечної і архівної справи, то її складовими є: творчий пошук, творча активність, творче спілкування, творче мислення, творча активність

З цього розпочинається робота циклової комісії викладачів інформаційної, бібліотечної та архівної справи Тульчинського фахового коледжу культури щодо виховання творчої особистості майбутнього фахівця. Ще в період адаптації, в щоденному спілкуванні з першокурсниками, бачимо, що мріють вони про те, щоб їхня майбутня професія була сучасною, престижною, давала перспективу професійного зростання.

З першого року навчання відвідуємо кращі документально-інформаційні структури області (можливі місця їх працевлаштування в перспективі): Вінницьку обласну універсальну наукову бібліотеку , Вінницьку обласну бібліотеку для дітей , бібліотеку Вінницького Національного медичного університету ім. М. Пирогова, Вінницький обласний художній музей, обласний державний архів, кращі офісні установи Вінниччини.

Творчість – найфундаментальніша характеристика людської природи, це потенціал притаманний кожній людині з народження, але її треба постійно розвивати. Тому в процесі підготовки фахівців звертаємо увагу на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості, творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань.

Кожен студент презентує свою «Творчу візитку», творчу роботу «Я розкажу Вам про себе», готує творчі проєкти «Мій шлях у професію», «Інформація у моєму життєвому проєкті».

Важливість проблеми формування творчої особистості в процесі професійного становлення визначають її значення: соціальне, тому, що формується не просто нова людина з особливим складом мислення, а фахівець, який долучається до прогресивних перетворень у бібліотечній, архівній та інформаційній справі.

Загальна структура творчого потенціалу визначається такими складовими: задатки, нахили, які проявляються у відданні переваг чомусь, інтереси, їх спрямованість і чистота; допитливість, прагнення до створення чогось нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; прояви загального інтелекту;

наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність ;порівняно швидке і якісне володіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здібності до реалізації власних стратегій і тактик, різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних нестандартних ситуацій, Пропонуємо здобувачам освіти взяти участь в дискусіях «Будувати життя, перебудовувати життя, чи прилаштовуватися в ньому?», «Як стати лідером?».

Інноваційною формою є і пошукова робота. Починаючи з першого року навчання, фахові дисципліни розпочинаються інформаційними калейдоскопами «Увага! Новинка!»: нова книга, нова думка, нове дослідження, новий документ, новий конкурс, новий проект та ін.

Конкурси творчих робіт дають можливість студенту професійно зростати, ставати впевненим, брати відповідальність на себе, формувати лідерство. Тематика конкурсних робіт різноманітна: «В об'єктиві Я і Книга», «Я долю вибрала сама», «Нова бібліотека моїми очима».

Фахівець галузі культури живе доти, поки він в творчому пошуку. Здобуття освіти в коледжі – це теж щоденний пошук. Вже звичними стали виїзди-дослідження «Маловідомі сторінки історії мого району», «Де українцям шукати своє коріння?», «Жива історія в світлинах», «Я вінничанка і цим пишаюсь!».

Працюючи над курсовими роботами з «Бібліотечного краєзнавства», студенти глибоко поринають в творчий пошук збираючи і записуючи легенди про край з уст старожилів, створюють відео сюжети про свій край, буктрейлери про книги письменників-земляків. Найглибшими дослідженнями стали напрацювання здобувачів освіти (нині випускників) Марії Глухої «Родовід українського краєзнавства», Діани Белоус «Бібліотечне краєзнавство у розвитку і збереженні культурної спадщини с. Тиманівки на Вінниччині», Юлії Шевчук «Інновація як стратегія розвитку бібліотек».

Інноваційними є і форми захисту контрольних робіт студентами заочної форми здобуття освіти. З дисципліни «Обслуговування в ДІС» - це захист свого проекту «Я презентую свій досвід» (викладач Моторна Н. І.), з навчальної практики – презентація роботи документальних структур за різноманітними темами (викладач Фолюшняк Є.В.).

Як показує досвід, творча активність студентів найкраще проявляється і під час виконання інтелектуальних завдань, активних ділових ігор, квестів, навіть, флешмобів. Тому в освітній роботі звертаємо увагу на формування у студентів різноманітних стійких творчих інтересів, креативного мислення, наполегливості. Використовуючи творчі підходи викладачами циклової комісії було організовано і проведено :літературний подіум «Квіт подільського слова», костюмовану фотоімпрезу «Книжкові герої серед нас», бібліофолькпаті для молодих, активних, креативних, презентацію книги колишнього викладача

коледжу Миколи Сафроняка «Душі моєї джерело», літературний подіум «Модна книга», конкурсну програму «Молодіжне дефіле», школу бібліотечної творчості «Візитна картка бібліотек: традиції та інновації», бібліотечне ноу-хау «Калейдоскоп корисних порад та рекомендацій».

В 2020 році проведена також друга обласна науково-практична конференція «Формування нової моделі фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи: досвід, проблеми та шляхи вирішення».

Викладачі кваліфікують кожного студента як Людину, яка не збирається жити, а вже живе. Насамперед, намагаємося уникати найстрашнішого викладацького захворювання – збайдужіння до студента. Прагнемо самі бути шукачами, дослідниками, бо за словами В.Сухомлинського, «якщо не буде вогника у Вас, Вам ніколи не запалити його в інших».[3, с. 67]

Освіта – це найвеличніше з усіх благ, але лише в тому разі, коли вона найвищої якості. (Р. Кіплінг)».

В наш час людство постало перед лячними проблемами, викликами: війна, пандемія, локдауни, дистанційне навчання. Локдауни в освіті шкодять безпеці та розвитку студентів, освіта втрачає викладачів, правовий безлад порушує автономію закладів освіти, примушуючи директорів виконувати незаконні вимоги та обертається проти них судовими позовами, освітяни готові до рішучих дій.

Розгортання та супроводження системи дистанційного навчання потребує як великої праці всього педколективу для підготовки методичних матеріалів, так і наявності в закладі освіти фахівців з ІТ, які постійно підтримують систему у постійному робочому стані.

В роботі використовуються сервіси Google Класс, Google Meet, ZOOM, е-пошта.

Викладачі циклової комісії посилили свою самоосвіту і в умовах дистанційної форми навчання беручи участь в навчанні організованому Вінницьким обласним навчально-методичним центром культури, мистецтв та туризму, участь в семінарах, вебінарах, школах інноватики, в науково-практичних Інтернет-конференціях, відеоконференціях на платформах Google Meet, ZOOM.

Студенти також самостійно використовують Інтернет-технології. Це, насамперед, відеоуроки на публічних сайтах, таких як www.youtube.com, скайп-технології, використовується інформація з соціальних мереж, зокрема груп «Бібліотеки Вінниччини і реформи», «Тільки жваві бібліотекарі», «Тульчинська публічна бібліотека запрошує…».

З розповсюдженням мобільних засобів ІТ (смартфони, планшети, нетбуки) та зростанням швидкості Інтернет-з’єднань комунікації на форумах навчальних сайтів та у соціальних мережах, реалізація мережевих проектів, як національних,

так і міжнародних, стають популярною, а у деяких випадках і необхідною складовою освітнього процесу.

І в умовах адаптивного карантину, дистанційного навчання намагаємося розвивати творчий підхід в освітній роботі : підготовку і захист практичних робіт студентів виконаних у програмі Power Point, захист букктрейлерів,

Але «жодна інформаційна технологія не в змозі повністю замінити особистість творчого викладача.[4 , с. 72]

За переконаннями В. Сухомлинського, «Лише творча особистість учителя може виховати творця» [5, с. 101].

«Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – людиною, писав В. Сухомлинський. Від нашого вміння, майстерності , мистецтва, мудрості, залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя». [6, с. 84]

Ми, люди, відрізняємося від інших живих істот на Землі. Ми маємо потужну уяву й необмежену творчість. Ми можемо перенестись у минуле й уявити його з різних боків. Можемо переглянути минуле і по-різному його витлумачити. Можемо по-новому поглянути на теперішнє очима інших людей. А ще передбачити багато варіантів розвитку майбутнього й, задіявши творчі навики, втілити їх у реальність. Спрогнозувати майбутнє нам не під силу, зате ми здатні допомогти його сформувати.[7, с. 98]

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Близнюк В. Застосування теорії множинного інтелекту щодо формування творчої особистості // Українська культура : сучасні мистецькі та педагогічні виміри : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.-Канів, 2018. -С.28.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві/ В.Сухомлинський.- К., 2001.- С.114
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям/ Сухомлинський В.- К, 2002.-С.67
4. Леонтьєв А. Інформаційні технології у підготовці фахівців з образотворчого мистецтва// Українська культура : сучасні мистецькі та педагогічні виміри: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.-Канів, 2018.-С.72.
5. Сухомлинський В.О. Як любити дітей./ В.Сухомлинський Вибрані твори: В 5-ти т. Т.5.- К, 1990. - С.271.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям/ Сухомлинський В.- К, 2002.-С.101
7. Сухомлинський В.О.Серце віддаю дітям/ Сухомлинський В.- К, 2002.-С.84
8. Робинсон Кен. Образование против таланта. / Кен Робинсон.-К.:Манн, Иванов и Фербер, 2012.-336с.
9. Осаула В. Образ бібліотечно-інформаційної професії в умовах інформатизації суспільства/В.Осаула // Вісник Книжкової Палати.-2018.-№2.-С.22-24.
10. Коломієць О.Б. Розвиток творчої активності студентів як засіб підвищення якості підготовки фахівців [Електронний ресурс]. Режим доступу http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/17560/4/kolomich.pdf (дата звернення 14.11.2021).

Мхитарян О. Д.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти,
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
olgamhitaryan05@gmail.com

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті уточнено методологічні підходи до розв'язання проблеми розвивального навчання літературно обдарованих учнів на основі міжпредметної інтеграції в шкільній літературній освіті та визначено методичні умови цієї роботи. З'ясовано зміст основних дефініцій дослідження та подано їх тлумачення у площині методики навчання української літератури обдарованих учнів. Ключовими ідеями міжпредметної інтеграції у вивченні художнього твору обдарованими учнями встановлено: усвідомлення словесником основних положень інтегрованого навчання таких школярів у контексті його змістових, процесуальних та організаційних аспектів; формування готовності вчителя до інтегрованого навчання. Методичні умови навчання літературно обдарованих учнів засобами міжпредметної інтеграції складають: проєктування цілісної інтеграційної системи їх шкільної літературної освіти; урахування специфіки читацького сприймання сучасних учнів; реалізація положень інтегрованого навчання в комплексі з концептуальними ідеями системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, проблемно-пошукового, творчого, культурологічного та технологічного підходів; створення інтеграційного освітнього простору; високий рівень сформованості методично-інтегративної компетентності словесника.

Ключові слова: літературна обдарованість учнів, міжпредметна інтеграція у вивченні художнього твору.

The article clarifies the methodological approaches to solving the problem of developmental education of literary gifted students on the basis of interdisciplinary integration in school literary education and defines the methodological conditions of this work. The content of the main definitions of the research is clarified and their interpretation is presented in the field of teaching methods of Ukrainian literature for gifted students. The key ideas of interdisciplinary integration in the study of a work of art by gifted students have been established: the dictionary's awareness of the basic provisions of integrated education of such students in the context of its content, procedural and organizational aspects; formation of the teacher's readiness for integrated learning. Methodical conditions for teaching literary gifted students by means of interdisciplinary integration include: designing a holistic integration system of their school literary education; taking into account the specifics of reading perception of modern students; implementation of the provisions of integrated education in a complex with conceptual ideas of systemic, personal-activity, competence, problem-searching, creative, cultural and technological approaches;

creation of an integration educational space; high level of formation of methodical and integrative competence of the dictionary.

Keywords: literary giftedness of students, interdisciplinary integration in the studio of a work of art.

Пріоритетною метою реформування вітчизняної освіти є докорінне переосмислення освітньої парадигми, розроблення технологій розвитку й саморозвитку конкурентоспроможної особистості, яка прагне до творчого перетворення себе та світу. Проблема формування компетентного учня-читача набуває особливого значення, коли йдеться про едукацію обдарованих дітей, адже педагогічний супровід обдарованості тепер пов'язують із підвищенням інтелектуально-творчого потенціалу країни. Важлива місія рідного художнього слова, що передусім виявляється в можливостях естетичного ушляхетнення й розумового розвитку людини та чітко вираженими перевагами в таких виховних аспектах, як національна ідентифікація й патріотизм, зобов'язує забезпечувати оптимальні умови для становлення майбутньої інтелектуальної еліти держави, відповідальної за прогресивний поступ усього українського суспільства.

Оскільки однією з нагальних проблем предметної методики є інтеграція у шкільній літературній освіті та механізми її продуктивної реалізації, актуалізується питання оптимального використання засобів міжпредметної інтеграції для літературного розвитку обдарованих учнів. Нині потреба в інтеграції навчання є не лише світовою тенденцією, що насамперед пояснюється прямою залежністю людини від усе зростаючого обсягу інформації, який щорічно фактично подвоюється, а й дає змогу формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються високим рівнем мислення, систематичності та динамічності. Крім того, сучасні школярі як представники «медійного покоління» відчувають гостру необхідність інтеграції в літературну освіту медіаосвітніх дискурсів і технологій, що найяскравіше виявляється в міжвидовій взаємодії художнього твору з суміжними видами мистецтва, особливо з кіно.

Загалом проблема навчання обдарованих дітей безпосередньо пов'язується з новими умовами та вимогами мінливого світу, що породив ідею організації цілеспрямованої освіти людей, які мають яскраво виражені здібності в тій чи іншій сфері діяльності. У психолого-педагогічних дослідженнях Д. Богоявленської, Ю. Гільбуха, Н. Лейтеса, А. Савенкова та ін. основою розвитку дитячої обдарованості визначено необхідність інтелектуальної, емоційної та мотиваційної підтримки обдарованої дитини в умовах загальноосвітньої школи та додаткової освіти, а також розроблено відповідні розвивальні освітні технології.

У предметній методиці проблему дитячої обдарованості окреслено (Т. Бугайко, Ф. Бугайком, Є. Пасічником, Б. Степанишиним) крізь призму

поняття «літературного розвитку», тобто спеціального розвитку у сфері читання й сприймання художньої літератури та засвоєння відповідного навчального предмета, що глибоко та всебічно пов'язаний із розумовим розвитком, передбачає вдосконалення загальних і літературних здібностей. Натомість специфіку формування читацької компетентності учнів розглянуто О. Ісаєвою, Л. Назаренко, А. Ситченком, А. Фасолею, В. Шуляром, Т. Яценко, у працях яких уточнено суттєві аспекти розв'язання проблеми. Однак висновки науковців про специфіку компетентнісного навчання літератури в контексті дитячої обдарованості можна значно збагатити шляхом системного дослідження педагогічних умов формування читацької компетентності обдарованих учнів засобами міжпредметної інтеграції.

Запровадження інтегрованого підходу у вивченні української та зарубіжної літератур педагогічно осмислюється методистами у двох основних площинах: пошук літературно-мистецьких, міжпредметних і методичних аналогій для розроблення методики уроку літератури на засадах рівневої інтеграції (О. Бандура, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, О. Ніколенко, В. Шуляр) та створення інтегрованих курсів вивчення предмета (Т. Яценко, І. Тригуб), зокрема мовно-літературних (І. Старагіна, В. Новосьолова та ін.). Важливо, щоб поглиблення інтеграції під час літературної освіти передбачало формування міждисциплінарного підходу до вивчення явищ і процесів, розвиток системного мислення й обдарованих учнів, які здатні толерантно ввійти у світ вітчизняного і світового мистецтва.

Розгляд проблеми міжпредметної інтеграції у шкільній літературній освіті у напрямі розвитку літературно обдарованих учнів насамперед передбачає уточнення поняття «літературного розвитку» та критеріїв літературної обдарованості учнів. Оскільки літературний розвиток – це тривалий, складний (віковий і навчальний) процес якісних змін в осмисленні учнями словесно-художніх образів на основі їхнього проникнення в суть і різноманітні форми художньої умовності мистецтва слова, рушійними силами цього процесу є безпосередні художні враження, співвіднесені з життєвим досвідом учня-читача, оволодіння ним основами теорії й історії літератури та розвиток його мовлення; критеріями – процеси образного узагальнення й образної конкретизації (Н. Молдавська). Тож успішність літературного розвитку школярів доречно вимірювати на основі глибини й міцності літературних знань і вмінь, а також – сформованості їхніх особистих якостей, загальної вихованості, світоглядної позиції, тобто мають враховуватися показники духовного розвитку, оскільки знання й уміння учнів – засіб не лише успішного вивчення ними художнього твору, а й індивідуального їх зростання. Важливими аспектами такого оцінювання, за І. Якиманською, має бути й визначення динаміки розвитку

дитини в порівнянні з самою собою та особливі процедури відстеження його характеру і спрямованості, коли фіксується не лише результат, а й процес навчальної діяльності учня, оволодіння ним різними способами роботи, вироблення власних підходів.

Цікаво, що термін «обдарований» у фахових джерелах уперше вжито в 1839 р. А. Треєм у значенні поняття «геній». Найбільш поширеними є дві протилежні точки зору вчених щодо пояснення обдарованості дитини: соціальна та генетична. На соціальні причини походження дитячої обдарованості вказують дослідники (Дж. Локк, К. Гельвецій), які переконані, що більшість людей від народження однаково наділені розумом й відмінності в рівні їхніх здібностей зумовлені різними життєвими умовами, відтак обдарованість – досить поширене явище (В. Ефроімсон). Науковці, які пропонують генетичне обґрунтування означеного феномену (Ф. Гальтон, Р. Стернберг), стверджують, що обдарованість – вроджене й рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління. Однак ці суперечності зникають, якщо вважати, що потенційна обдарованість стосовно різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна їх частина. Це означає, що доцільно виокремлювати два напрями педагогічної роботи з обдарованими дітьми: 1) спеціальне навчання й виховання обдарованих дітей; 2) розвиток інтелектуально-творчого потенціалу кожної дитини.

Визначаючи складники обдарованості, зважаємо на той факт, що в тлумачних словниках поняття «обдарований», «здібний», «талановитий» уживаються як синоніми, що відображає певний рівень прояву саме здібностей. Через це основною ознакою обдарованості є поняття «здібність», що, за визначенням М. Теплова, має три провідні характеристики: 1) індивідуально-психологічні особливості дитини; 2) такі індивідуально-психологічні особливості, що стосуються успішного виконання якої-небудь конкретної діяльності або поєднання її видів; 3) поняття не визначає ті знання, уміння або навички, що вже вироблені в конкретної людини. Конкретизуючи співвідношення виокремлених вище понять, зауважимо, що обдарованість – це стан таланту, ступінь його прояву, оскільки психологами (М. Дьяченко, Л. Кандинович) поняття «талант» трактується як природна обдарованість і визначні здібності до якої-небудь діяльності. Відтак погоджуємося з О. Савченко, що обдарованість є сукупністю задатків особистості як передумова розвитку її здібностей до певних видів діяльності. Ідеться про певну системну якість психіки людини, що розвивається впродовж життя й визначає можливість досягнення нею більш високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Починаючи діагностування дитячої обдарованості, учителі літератури можуть спиратися на пропоновані більшістю дослідників цієї проблеми критерії, за якими обдарованими можна вважати дітей, якщо вони: а) часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку; б) мають чудову пам'ять, що базується на ранньому мовленні; в) рано починають класифікувати й категоризувати інформацію; г) із задоволенням віддаються колекціонуванню з меті не приведення колекції в ідеальний і досить постійний порядок, а її реорганізації, систематизації на нових підставах; ґ) мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники й енциклопедії, придумують нові слова і поняття; д) можуть займатися кількома справами одночасно, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них; е) дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не допускають будь-яких обмежень своїх досліджень; є) у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки; ж) можуть тривалий час концентрувати увагу на одній справі, буквально «занурюючись» у цікаве їм заняття; з) мають дуже розвинуте почуття гумору; и) постійно намагаються розв'язати проблеми, які їм поки що не під силу; і) відзначаються різноманітністю інтересів, що породжують схильність починати кілька справ одночасно; ї) часто дратують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, хто завжди має рацію; й) виявляють брак емоційного балансу, часто нетерплячі та неврівноважені.

Уточнення літературної обдарованості школярів словесникам нескладно вибудовувати на основі критеріїв виявлення здібностей обдарованих дітей (за методикою Хаана і Кафа), які: 1) можуть вільно побудувати розповідь, починаючи від зав'язки сюжету й закінчуючи розв'язанням конфлікту; 2) придумують щось нове й незвичайне, коли розповідають про що-небудь знайомим; 3) під час розповіді виділяють головне, найхарактерніше; 4) розповідаючи про щось, уміють дотримуватися одного сюжету, не втрачають головної думки; 5) люблять писати оповідання й вірші; 6) своїх героїв у оповіданнях зображують майстерно, передають почуття, настрої, характер; 7) вибирають для своїх творів ті слова, що добре передають емоції та почуття.

Загалом методика роботи з літературно обдарованими учнями нині визначається дотриманням певних психолого-педагогічних та методичних положень, зокрема йдеться про: а) «підхоплення» думки учнів та відразу їх оцінювати, підкреслюючи оригінальність, важливість тощо; б) підсилення інтересу учнів до нового; в) заохочення оперувати предметами, матеріалами, ідеями з метою практичного розв'язання школярами дослідницьких проблем; г) навчання учнів систематично оцінювати кожну думку; ґ) формування у вихованців прихильного ставлення до нових понять, думок; д) правило не

вимагати запам’ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріантні способи; е) культивування творчої атмосфери – учні мають знати, що їхні нестандартні пропозиції, думки зустрічають із визнанням, приймають, використовують; є) навчання школярів цінувати свої та чужі думки, фіксувати їх у блокноті; ж) запобігання або усунення за потреби проблеми агресивного ставлення до обдарованої дитини; з) пропозиція в завданнях цікавих фактів, випадків, ідей; и) розсіювання страху; і) стимулювання й підтримка ініціативи, самостійності; зацікавлення» проєктами, що можуть захопити; ї) створення проблемних ситуацій, що потребують альтернатив, прогнозування, уяви; й) забезпечення в навчальному закладі періодів творчої активності; к) розвиток критичного ставлення до явищ і фактів; л) навчання доводити розпочате до логічного завершення; м) вплив на школярів особистим прикладом.

Зважаючи на те, що реальна обдарованість залежить не лише від задатків, але й від того, у яких умовах зростає дитина, як вона піклується про розвиток власного потенціалу, на думку В. Вихруща, гострою потребою нині є забезпечення освітнього середовища для обдарованого школяра як системи та психолого-педагогічних умов розвитку в обдарованих школярів мотиваційних, інтелектуальних і творчих можливостей для їх самореалізації [2, 18]. Розвивальне освітнє середовище для обдарованого учня створюється в межах психодидактичного підходу та розвивального навчання на екопсихологічній методології. Створення освітнього середовище обдарованого школяра можливе на основі загальнорозвивальних моделей (діалогічної, особистісної, збагачувальної, структурувальної) та індивідуалізованих моделей освіти обдарованих школярів (посилювальної, коригувальної, компенсувальної). Індивідуалізоване поєднання загальних та варіативних умов у освітньому середовищі дає можливість урахувати особистісні труднощі обдарованих школярів, визначити індивідуальну траєкторію навчальної діяльності кожного з них та запровадити форми навчання обдарованих учнів із зарубіжної практики: прискорене навчання; збагачене навчання; розподіл за потоками, сетами, бендами; створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей як відокремлене та спеціальне навчання.

Проєктуючи розвивальне освітнє середовище для літературно обдарованого учня, зважаємо й на необхідність та продуктивність формування його читацької компетентності засобами міжпредметної інтеграції. Сутнісні ознаки інтеграції навчання можна встановити на основі пояснення поняття «інтеграція» (від лат. integratio – поєднання, відновлення), що вчені (В. Афанасьєв, Р. Гуревич, І. Звєрєв та ін.) переважно тлумачать як об’єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності. Нині американські вчені інтеграцію пояснюють як

процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, що набуває нових властивостей і взаємозв'язків між оновленими елементами системи [7, 73].

Можливості інтеграції під час навчання української літератури вперше в новочасній методиці слушно визначено О. Бандурою, яка акцентувала, що інтеграція передбачає «педагогічний варіант зв'язків між різними видами мистецтва; педагогічний варіант зв'язків між науками; зв'язки методичного характеру» [6, 196]. Пояснюючи особливості міжпредметної взаємодії, учена окреслила такі її прийоми: підготовка учнями повідомлень історичного, мистецького характеру на основі знань із інших дисциплін; постановка запитань і завдань, що передбачають самостійний вибір здобутих учнями фактів на уроках інших предметів; вироблення в учнів єдиного підходу до опрацювання навчального матеріалу суміжних дисциплін із метою актуалізації здобутих знань, необхідних на уроці української літератури; постановка проблемних завдань, що передбачають використання учнями знань і вмінь із різних галузей науки; проведення бінарних уроків щодо вивчення спільнопредметного матеріалу; проведення спільних масових заходів для учнів. Означена специфіка міжпредметних зв'язків, що була результативною впродовж багатолітньої шкільної практики навчання української літератури, на думку Т. Яценко [10], є ефективною й наразі.

Така спрямованість інтеграційних процесів під час вивчення літератури, зокрема й обдарованими дітьми, зумовлюється методологічною вимогою впроваджувати в навчальному процесі нової української школи різні підходи до організації інтегрованого навчання, зокрема: 1) мультидисциплінарний (інтеграція навчального матеріалу відбувається навколо певної теми з кількох предметів без порушення цілісності навчальних дисциплін); 2) міждисциплінарний (взаємопроникнення навчального матеріалу з різних навчальних предметів є глибшим (у межах одного інтегрованого курсу, коли освітні галузі ідентифікуються, але їх обриси не є такими чіткими, як на основі мультидисциплінарного підходу); 3) трансдисциплінарний (міжпредметна взаємодія здійснюється шляхом розроблення навчальних програм з опорою на запити учнів або завдяки проєктній діяльності, що дає змогу формувати наскрізні навички в реальному контексті. Звісно, кожен із описаних підходів має свої переваги й обмежені недоліки, однак важливо, що їх об'єднувальним чинником є процес формування цілісної картини світу дитини.

Прагнення до інтеграції в сучасній освіті є загальнокультурною тенденцією, викликаною нагальною потребою у формуванні інтегративного типу мислення учнів для їх подальшої успішної адаптації й конкурентоздатності в умовах

майбутньої життєдіяльності. Розвиток інтегративного мислення школярів засобами мистецтва слова, за А. Богосвятською, доцільно здійснювати, спираючись на теорію синестезії, що передбачає встановлення тісного взаємозв'язку зору, слуху, нюху, дотику та інших почуттів у процесі сприймання та аналізу художнього твору з використанням суміжних видів мистецтв для створення цілісного уявлення про історичну епоху, тип культури, художній образ, що має потужний розвивальний уплив на учнів [1]. Продуктивними методами і прийомами цієї роботи називаються: семантизація, фантастичні ситуації, «Уявна еволюція», «Живі речі», «Уявна історія», «Міняємо казку», а неодмінною умовою успішності такого навчання – спрямованість на розвиток гнучкості мислення завдяки формуванню вміння знаходити приховані, незвичні можливості певних предметів або явищ, помічати їх внутрішню суть, неоприявнені властивості.

Оскільки інтегроване навчання – це передусім питання рівня взаємодії навчальних дисциплін, глибини об'єднання навчального змісту та визначення способів їх досягнення, розпочати цей процес доцільно з осмислення словесниками визначених дидактами видів міжпредметної інтеграції, а саме: а) контент-орієнтованої (тематичної – інтеграції на основі змісту навчальних предметів; переважно це навчання на основі об'єднання знань із різних навчальних дисциплін навколо однієї теми); б) інтеграції, орієнтованої на формування способів дій (інтеграції навичок – реалізується на рівні способів дій); в) інтеграції на ціннісно-смисловому рівні (інтеграції перспектив – наскрізно здійснюється в ході засвоєння всіх навчальних дисциплін. Тож у процесі міжпредметної інтеграції вчитель, установлюючи зв'язки на змістовому, операційно-діяльнісному й ціннісно-смисловому рівнях, має подбати, щоб усі види навчально-виховної діяльності злилися в єдине ціле, активізуючи творчу діяльність, пізнавальні можливості й самостійну роботу обдарованих вихованців. У контексті модернізації сучасної літературної освіти важливою умовою ефективного використання розвивального потенціалу міжпредметної інтеграції є поєднання традиційних засобів навчання з інноваційними в напрямі технологізації навчального процесу. Результативною модерною знахідкою прогресивних словесників, переконує Л. Назаренко, нині можна назвати «перевернуте навчання», тобто модель технології змішаного навчання, за якої організація освітнього процесу передбачає використання індивідуалізованого й E-Learning-навчання, де роль викладача зводиться до тьютора, а учень бере на себе відповідальність за самоосвіту й самоконтроль, спираючись на власний читацький досвід, пояснення вчителя й онлайн-спілкування [4, 169–170]. Хоча інтеграція цієї технології у процес вивчення літератури потребує певної готовності всіх суб'єктів навчання до її використання, значними перевагами

такого навчання є спрямованість на активізацію читацької діяльності обдарованих учнів, формування цілісності їх літературних знань на основі залучення інформаційно-комунікаційних технологій, самонавчання та розв'язання проблемних ситуацій у співпраці з педагогом.

Методи, що спрямовують інтегроване навчання літератури, мають на меті переважно компаративне вивчення художніх творів у національному та світовому культурологічному контекстах [8, 73]. Найперспективнішим у цьому взаємозв'язку спеціалісти називають метод проєктів, зауважуючи, що навчально-технологічна концепція проєктованого навчального аналізу передбачає розроблення конкретних проєктів аналізу певного твору [9, 85]. Специфікою навчального проєктування шкільної літературної освіти виступає цілеспрямоване попереднє творче конструювання програми спільної діяльності суб'єктів та її подальшої реалізації в контексті особистісно зорієнтованого компетентнісно-діяльнісного навчання літератури. Метод проєктів як освітня технологія, що тепер є невід'ємним складником інформаційно-комунікаційних технологій, за висновками американських учених (Д. Кендау та ін.), завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів (індивідуальну, парну, групову), припускає розв'язання деякої проблеми, передбачає необхідність використання різноманітних методів і засобів навчання, а також інтегрування знань і вмінь із різних галузей науки й мистецтва, ґрунтуючись на врахуванні педагогами певних вимог до його використання: а) наявність значущої в дослідницькому або творчому плані проблеми чи завдання; б) практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; в) самостійна діяльність учнів; г) визначення кінцевої мети проєктів; установлення базових знань із різних галузей, необхідних для роботи над проєктом; структурування змістової частини проєкту; ґ) використання дослідницьких методів; матеріальне оформлення результатів виконаних проєктів. Цілком слушною в контексті означеної проблеми є класифікація проєктів, розроблена Л. Назаренко за критерієм інтеграції предметів, де визначено такі їх типи: літературно-лінгвістичні, літературно-топографічні, літературно-природничі, літературно-історичні, літературно-етнографічні, літературно-соціальні [5, 89–90]. Визначальним методичним аспектом оптимального використання розвивального потенціалу цієї системи є розширення функціональності змістового складника шляхом залучення знань із живопису й музики та навіть поєднання декількох типів проєктів, що сприяє духовному збагаченню читачів, особливо обдарованих.

Упровадження ідей нової української школи спонукало педагогічних працівників до виходу інтегрованого навчання на ще один рівень – проведення тематичних днів, тижнів або блоків (кількох тижнів) [7]. Ідеться про освітні заходи, призначені для інтеграції змісту знань із різних предметів на основі

однієї теми, сутність яких полягає в тому, що щомісяця в один день усі вчителі школи проводять уроки з різних предметів, об'єднаних однією темою, наприклад: «Успішне майбутнє творимо сьогодні», «Театральне мистецтво як засіб творення особистості», «Духовний скарб українського народу – запорука єдності нації» тощо. Методика проведення днів (тижнів) інтеграції визначається взаємодією вчителів різних предметів та передбачає відповідну організацію не лише їхньої урочної роботи, а й позакласної, що допомагає підвищити рівень позитивної мотивації й обдарованих учнів до такого навчання, а також зменшити їхню втомлюваність від пізнавального перевантаження.

Необхідність «інтенсивно-поглибленого» (Г. Клочек) вивчення художнього твору засобами міжпредметної інтеграції актуалізує поняття готовності вчителя української мови і літератури до інтегрованого навчання обдарованих учнів, що розглядається вченими як стійке інтегративне особистісне утворення, де сконцентровано сукупність мотивів, здібностей, компетентностей та унікальних якостей особистості педагога, спрямованих на забезпечення ефективності його професійної діяльності. У контексті формування методично-інтегративної компетентності словесника цікаво, що критеріями готовності педагога до інтегрованого навчання визначають: аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний компоненти [3, 58]. Безперечно, реалізація інтегрованого навчання у процесі шкільної літературної освіти загалом має і значні переваги, і певні недоліки. Щонайперше, учителі отримують новий виклик – навчитися навчати по-новому, адаптуватися до не зовсім звичної ролі в навчальному середовищі – бути не лише лектором або тьютором, а й повноцінним членом дослідницької команди, науковим керівником, фасилітатором, інколи навіть менеджером навчального процесу. І на це справді потрібен час та потреба вийти зі звичної зони комфорту, за якою міститься найближча зона розвитку. Утім, як засвідчує досвід успішних країн, усе стає можливим за умови тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Джерело ж натхнення до такої професійної взаємодії словесники, напевно, мають передусім черпати в тому незаперечному факті, що в сучасній динамічній глобальній економіці, зосередженій на розвитку, обміні знаннями та інформацією, перемагають ті, хто за необхідності вміють одночасно й поєднувати, і застосовувати свої знання з декількох дисциплін.

Отже, провідними методологічними аспектами міжпредметної інтеграції у навчанні літературно обдарованих учнів є: 1) усвідомлення вчителем літератури сучасних освітніх викликів та основних положень інтегрованого навчання таких школярів у контексті його змістових, процесуальних та організаційних особливостей; 2) запровадження міжпредметної інтеграції в навчанні літератури з опорою на ідеї тематичного та діяльнісного підходів; 3) реалізація тематичного

підходу на основі передусім опанування методики здійснення навчальних проєктів, організації тематичних днів і тижнів; 4) упровадження діяльнісного підходу шляхом використання інтерактивних форм і методів організації навчального процесу; 5) формування готовності словесника до інтегрованого навчання.

Методичні умови вивчення художнього твору в школі на засадах міжпредметної інтеграції визначають: а) проєктування цілісної інтеграційної системи шкільної літературної освіти як відображення провідних дидактичних підходів до організації інтегрованого навчання; б) урахування специфіки читацького сприймання сучасних учнів як представників «медійного» покоління та цілеспрямоване формування їх інтегративного мислення; в) реалізація положень інтегрованого навчання в комплексі з концептуальними ідеями системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, проблемно-пошукового, творчого, культурологічного та технологічного підходів; г) створення інтеграційного освітнього простору завдяки використанню перспективних педагогічних технологій навчання літератури та сучасних медіаресурсів; ґ) високий рівень сформованості методично-інтегративної компетентності словесника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богосвятська А. І. Розвиток інтегративного мислення учнів засобами мистецтва слова / А. І. Богосвятська, 2016. – Режим доступу: https://inlnk.ru/emmZam.
2. Вихрущ В. І. Освітнє середовище у координатах розвитку обдарованого школяра: психолого-педагогічний аспект / В. І. Вихрущ / Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 14. – Т. 2. – С. 18–24. – DOI: https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-3. – Режим доступу: http://surl.li/ctiuz.
3. Муращенко О. В. Підготовка вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти до інтегрованого навчання молодших школярів: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. – Запоріжжя : ЗНУ, 2021. – 329 с. – Режим доступу: https://inlnk.ru/0QQeyR.
4. Назаренко Л. А. «Змішане навчання» як крок до комфортної освіти, його сутність і переваги / Л. А. Назаренко // Educological discourse. – 2020. – № 4 (31). – С. 163–181. DOI: https://doi. org/10.28925/2312-5829.2020.4.11.
5. Назаренко Л. А. Формування предметної літературної компетентності старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій: … дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Назаренко Людмила Анатоліївна. Миколаїв, 2015. – 304 с.
6. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. – Київ : Ленвіт, 2002. – 344 с.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с. – Режим доступу: https://inlnk.ru/PmmERp.

8. Мхитарян О. Д. Інтеграція навчання як фактор підвищення якості шкільної літературної освіти / О. Д. Мхитарян // Вересень. – 2021. – № 3 (90). – С. 66–79. – DOI: https://doi.org/10.54662/veresen.3.2021.06. – Режим доступу: http://surl.li/ctivg.
9. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: монографія / В. І. Шуляр – Миколаїв : Іліон, 2014. – 553 с.
10. Яценко Т. О. Інтеграція в системі сучасної шкільної літературної освіти / Т. О. Яценко. – Режим доступу: https://inlnk.ru/VooE6y.

Найчук А. О.,
Вчитель-методист,
Бориспільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 8
naychukalla@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

У статті «Соціально-психологічна підтримка та розвиток потенціалу обдарованої особистості в системі освіти»:

Окреслено одне з найважливіших завдань розвитку освіти в Україні на сучасному етапі, а саме розв'язання проблеми формування творчої особистості та розвиток її розумового потенціалу.

Зазначено про проблеми дитячої обдарованості та розглянуто її різні аспекти.

Охарактеризовано напрями роботи в організації соціально-психологічної підтримки обдарованим дітям та розвиток їхнього потенціалу.

Ключові слова: обдарованість, потенціал, інтелект, талант, адаптація, підростаюче покоління, особистість.

Topic: social and psychological support and development of the potential of gifted individuals in the education system

Abstract: solving the problem of forming creative personality and developing its intellectual potential as one of the most important tasks of education development in Ukraine nowadays, the problems of child intellectual giftedness in various aspects, work directions in organizing the social and psychological support to gifted children and development of their potential are described in the article.

Key words: giftedness, intellectual potential, talent, adaptation, growing generation, personality

Одним з найважливіших завдань розвитку освіти в Україні на сучасному етапі є розв'язання проблеми формування творчої особистості, адже розвиток творчого потенціалу у людей перетворився у соціальну необхідність. Перспективи розвитку суспільства, тенденції науково-технічного прогресу

висувають нові вимоги до підготовки підростаючого покоління, що стане запорукою успішного існування людства.

На проблему дитячої обдарованості у нашій країні звернули увагу ще в XIX – на початку XX століття Л. Ф. Зеленкович, В. М. Екземплярський, О. М. Островський та інші фахівці. Вони розробили наукові й практичні основи діагностики, підтримки обдарованих дітей. Дослідженням теорії творчої обдарованості займалися філософи (М. С. Каган, А. В. Маргуліс та ін.), психологи (О. М. Леонтьєв, А. В. Петровський та ін.), соціологи (Н. Ф. Наумова, І. С. Кон та ін.), педагоги (Г. І. Щукіна та ін.). Поняттю обдарованості психолого-педагогічна література приділяє величезну увагу. Сучасні дослідники (В. Дружинін, Я. Пономарьов, В. Шадриков та ін.) обґрунтували діагностичні науково-практичні завдання, спростували розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості, виховання й навчання обдарованих підлітків в навчальному процесі. Але на сьогодні це питання залишається відкритим. Науковці продовжують шукати ефективні інноваційні методи, форми, засоби психологічного супроводу творчо обдарованих підлітків, визначають особливості запровадження технологій психологічного супроводу талановитої молоді. Обдаровані учні потребують особливого виховання, спеціальних індивідуальних начальних програм, спеціальних індивідуальних навчальних програм, підготовлених учителів, спеціальних шкіл тощо.

Хто ж така обдарована дитина, які ознаки обдарованості? Поняття «обдарованість» вчені трактують по-різному. Такі науковці, як Д. Богоявленська, О. Брушлинський та інші вказували, що обдарованість – це якість психіки людини, що визначає в майбутньому можливість досягнення людиною високих результатів в якомусь виді діяльності. Обдарована дитина виділяється значними досягненнями у тому або іншому виді діяльності порівняно з іншими. Талановиті підлітки легко навчаються, вміють аналізувати, критично мислити, робити обґрунтовані висновки. Саме за цими ознаками їх відрізняють від інших ровесників. Здавалося б, це успішні, самодостатні, впевнені в собі учні, які не потребують якогось спеціального захисту, опіки чи педагогічного супроводу. Але, виявляється, що існує низка психолого-педагогічних проблем, з якими зіштовхуються діти цієї категорії, тому вони також потребують соціально-психологічної підтримки з боку педагогів, наставників, дорослих.

Розглянемо різні аспекти проблеми обдарованої особистості.

1. Розвиток інтелекту талановитої дитини перевищує інтелект звичайного підлітка. Тому часто вони знаходять однодумців серед старших дітей, дорослих. Звідси дефіцит спілкування з однолітками та відсутність спільних інтересів.

2. Виникає гостра проблема соціалізації в класі, в колективі. Часто виникають заздрощі, непорозуміння зі сторони інших учнів.

3. Надмірна відповідальність за успіхи, страх отримати незадовільну оцінку. З часом розвивається «комплекс відмінника», який заважає подальшій самореалізації.

4. Бажання бути лідером в класі, домінувати над іншими учнями, що в свою чергу, викликає негатив зі сторони учнівського колективу.

5. Непорозуміння з вчителями. Часто обдарована дитина поводиться зухвало, зверхньо, перебиває вчителя та однолітків, постійно демонструє свій інтелектуальний потенціал та знання з різних галузей, часто заважає проводити урок.

6. Бажання перебувати в епіцентрі уваги, постійно бути на виду, розчаровуватися, коли це не вдається та коли результат стає неочікуваним.

7. Також може бути «зворотня сторона медалі». Наприклад, талановитий учень під тиском однолітків перестає працювати, розвиватися, замикається в собі. Часто це може навіть стати ключовим фактором припинення розвитку талановитої особистості.

Таким чином, обдаровані діти часом страждають від деякого соціального неприйняття їх з боку однолітків, а це, в сою чергу, розвиває в них негативне сприймання самих себе, це підтверджують багато науковців-дослідників. Спілкування з такими ж обдарованими дітьми допомагає сформувати здорове самосприйняття і почуття повноцінності. На жаль, навчальні програми, за якими працюють школи, не враховують можливості обдарованих учнів. Школа працює в основному на «середнього» учня. Велика кількість учнів в класі, насичений навчальний матеріал, обмеження в часі, дисциплінарні форми поведінки учнів, – все це призводить до пониження інтересу обдарованої дитини до предмета, інертності, пасивності та зниження розумового потенціалу. Обдарованість стає прихованою, латентною та зовсім зникає з поля зору педагогів. В результаті в наших учнів з причини відсутності самореалізації, розвитку потенціалу виникають тривожність, депресія, агресивність.

Обдарована дитина – це унікальна особистість, яка вимагає до себе поваги. Недостатній психологічний рівень підготовки вчителя для роботи з такими дітьми часто призводить до непорозуміння, конфліктів. Обдаровані учні, проявляючи свої якості, стикаються з непорозумінням зі сторони такого вчителя. І вони, в свою чергу, проявляють впертість, демонстративність, небажання виконувати завдання, які їм не цікаві. Психологи вважають, що такі оцінки часто є наслідком неадекватного розуміння вчителем особистості та розвитку обдарованих дітей. У підлітковому віці виникають стійкі інтереси, формується свідоме ставлення до навколишнього світу, до соціуму, розвивається креативне мислення. Важливо в цей період становлення талановитої особистості підтримати таких учнів, надати їм соціально-психологічну допомогу та сприяти розвитку творчого потенціалу.

Отже, проаналізувавши вище сказане, можна стверджувати, що потреба у створенні умов для психічного розвитку творчої особистості взагалі і реалізації творчого потенціалу зокрема, є досить актуальною для підлітків. Формування особистості в цілому, так і окремо її якостей визначаються ставленням до неї оточуючих, створенням необхідних умов для самореалізації та розвитку творчого потенціалу. Обдаровані діти в підлітковому віці надзвичайно вразливі та чутливі до негативного впливу соціуму. Потрібно це враховувати, бо в подальшому все це буде визначати життєві орієнтири, цінності, соціальну орієнтацію, творчість, психологічну та соціальну складові здоров'я.

Найбільш важливим у роботі з учнівським колективом, педагогами є комплексний підхід, який забезпечить організацію допомоги школярам у соціально-психологічній адаптації, у створенні особливих умов для всебічного розвитку обдарованих дітей. Які ж основні напрями роботи?

1. Робота практичного психолога. Це психологічна діагностика, яка виявить таких дітей.

2. Просвіта вчителів та батьків, що має на меті розширення їх уявлень про природу обдарованості, про особливості навчання та виховання обдарованих дітей.

3. Навчання обдарованих підлітків соціально-психологічним навичкам та умінням.

4. Допомога у встановленні гармонійних стосунків з оточуючими, конструктивному вирішенні конфліктів.

5. Створення творчого середовища. Олімпіади, конкурси, турніри, тренінгові заняття. Все це допоможе розкритися творчим талановитим учням, розвинути свій розумовий потенціал та досягти успіху.

6. Розвиток самосвідомості, яка спрямована на усвідомлення та розуміння своїх можливостей, формування ціннісного ставлення до себе.

Отже, обдарованість – це цілісна властивість особистості дитини, підлітка, учня, індивідуальна і соціальна, яка потребує виявлення та підтримки і ні в якому разі не повинна використовуватися в інтересах школи як засіб забезпечення престижу. Поняття «обдарованість» втрачає сенс, коли його розглядати як біологічну категорію. Розуміння обдарованості значною мірою залежить від того, яке значення надається тим чи іншим видам діяльності і що розуміється під успішним виконанням кожного конкретного виду. Г.С. Костюк зазначав, що обдарованість – це здібність людини до розвитку її здібностей. І завдання всім педагогам, вихователям, наставникам надати соціально-психологічну підтримку таким особистостям для розвитку творчого потенціалу, досягнення успіху, реалізації життєвих проєктів в інтересах суспільства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Л. Діагностика обдарованих дітей і підлітків - важливе завдання педагогічного колективу навчального закладу / Л. Антонюк // Нова пед. Думка . - 2008. - № 1. - С. 140-146.

2. Архипова С.П. Методи та технології роботи соціального педагога / С.П.Архипова, Г. Я Майборода, О. В. Тютюнник. Навчальний посібник. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. - 496 с.
3. Архипова С. Розвиток соціального досвіду особистості в умовах школи / С. Архипова , О. Архипов // Соціальна педагогіка: теорія і практика. [електронний ресурс] Режим доступу: www.psy.univ.kiev.ua/lib/book/5246.html. – Назва з екрану
4. Падалка Л. Обдарованість дитини: знайти і підтримати / Л. Падалка // Рідна школа . - 2010. - № 6. - С. 74.
5. Полякова Г.С. Шляхи вивчення творчої дитини: До картотеки педагога і психолога / Г.С. Полякова, І.М. Снітко, Л.Д. Токарєва// Обдарована дитина. - 1999. - №6. - С. 20-24
6. Кремінський Б. Г. Обдарованість та проблема розвитку здібностей особистості / Б. Г. Кремінський // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. - №12. – С. 74-80.

Нікітіна О. В.,
учитель української мови і літератури
Криворізького навчально-виховного комплексу № 35
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – багатопрофільний ліцей «Імпульс»,
вища категорія, учитель-методист
789545an@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИРОБЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У поданому матеріалі наголошується на необхідності формування особистості учня через вироблення власної освітньої продукції, що дає можливість здобувачам освіти критично мислити, вести діалог, прагнути навчатися впродовж життя, бути конкурентно спроможними, забезпечення активності та свободи у виборі форм, методів і прийомів. У роботі акцентується увага на необхідності забезпечення компетентнісного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів до навчання на уроках української літератури в умовах сьогодення.

Ключові слова: освітня продукція, обдарована особистість, ключові компетентності, м'які навички (soft skills), медіаграмотність, художній твір, Нова українська школа, особистісно зорієнтований урок.

The presented material emphasizes the necessity of the formation of the student's personality through the production of their own educational products, which enables students to think critically, engage in dialogue, strive for lifelong learning, be competitive, ensure activity and freedom in choosing forms, methods and techniques. The work focuses attention on the necessity of providing competence-based, personally oriented and activity-based approaches to learning in Ukrainian literature classes in today's conditions.

Key words: educational products, gifted personality, key competencies, soft skills, medialiteracy, artistic work, New Ukrainian School, personally oriented lesson.

Формування обдарованої особистості в умовах сьогодення успішно реалізується через вироблення власної освітньої продукції, зокрема усного й писемного мовлення. Саме уроки зв'язного мовлення створюють найкращі умови для самореалізації та саморозвитку здобувача освіти, який повинен критично мислити, вести конструктивний діалог, уміти працювати з медіаресурсами, володіти своїми емоціями й почуттями, бути конкурентно спроможним тощо. Проте, одним із пріоритетних стимуляторів освітньої діяльності школяра залишається самоосвіта. «Американські бізнесмени на запитання: «Що ви хочете від школи?» найчастіше відповідають: «Нам потрібні люди, які вміють працювати самостійно» [6, с.130-134]. Чи готові сьогодні школярі до самостійної освітньої траєкторії? Визначимо основні недоліки:

1. Несформованість у випускників достатньої життєвої компетентності (Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) [3, с.3].
2. Невміння аналізувати нестандартні ситуації та розв'язувати практичні завдання.
3. Зміщення акценту з об'єкта на суб'єкт, де суб'єктом повинен стати саме **учень.**
4. «Страх» виступу перед авдиторією.
5. Невміння бачити й розуміти ефективні варіанти планування своєї діяльності.
6. Неефективне залучення особистості учня до творчого світу через сенсорні канали сприйняття матеріалу та інші.

Такий підхід у викладанні української літератури в умовах сьогодення передбачає наступні етапи:

1. Фактчекінг (самостійна робота з медіаресурсами, перевірка інформації на достовірність).

2. Створення проблемної ситуації через:

- аудіо/відеовправи;
- медіаконтент;
- мотиватор ідей;
- прийом «Паралелі»;
- кроссенс тощо.

3. Аналіз та синтез інформації:

- колаборація (спільна робота над заповненням медіасторінки через інтерактивні застосунки: miro, lino.it, padlet і под.)
- прийом «Кути»;
- «розкадрування, або стань співавтором твору»;
- «віртуальна мандрівка»;

– «6 капелюхів мислення» тощо.

4. Оцінка інформації. Рефлексія. Система запитань – відповідей.

5. Створення й представлення нового освітнього продукту.

Власна освітня продукція

Усне мовлення	**Писемне мовлення**
меседж	есе (вільне й формальне)
проєкт	твір дискусійного характеру
діалог	нарис
розшифрування кроссенсів	поетичний етюд
прийом «Валіза-млин-кошик»	сенкан
	«кольоровий цитатник»
	«тату персонажа»
	створення коміксів, мемів
	заповнення ментальних карт

Наведемо декілька прикладів:

- Перегляньте сюжет за покликанням: https://www.youtube.com/watch?v=QTEWagy4yeI і дайте відповідь на питання: Як ви ставитесь до таких українських «черв'яків», які в умовах оголошеного воєнного стану покидають країну? Свою відповідь обґрунтуйте, посилаючись на зміст твору та події в Україні? (за оповіданням О. Довженка «Ніч перед боєм»).

2. Розгляньте портрети захисників Маріуполя. Що спільного між ними й героями оповідання О. Довженка «Ніч перед боєм»? Що символізують їхні очі, погляд? Чи можна дідів назвати героями?

3. Перегляньте відеосюжет за покликанням: https://www.youtube.com/watch?v=FVFDL3npHdM&t=80s Дайте відповідь на питання: «Чи можуть бути якісь близькі стосунки між українцями (українками) та росіянами (росіянками)? Ми – братні народи?!» (після опрацювання поеми Т. Шевченка «Катерина»).

4. Відскануйте Qr-код, розгляньте карту України, знайдіть міста Ізюм, Слов'янськ і Сіверськодонецьк. Дайте відповідь на питання: «**Що об'єднує ці міста?»** Що ви можете розказати про них, опираючись на події сьогодення?

6. «Думки вголос, або коротко про головне» (роздуми учениці 6-А класу про навчання в польській школі).

На даний момент я навчаюсь у двох школах одночасно – у польській та в українській. Освіта та система навчання в обох школах відрізняється одна від одної. Мені дуже подобається вчитися в польській школі! Я хочу поділитися досвідом навчання у цій школі, щоб прогресивні ідеї, які роблять навчання веселим, гармонійним та демократичним, починаючи від шкільної форми і закінчуючи загальношкільним післяурочним дозвіллям, втілили в українських школах.

1) Уроки фізкультури. На уроках немає нудної розминки. Ми граємо в цікаві ігри: гандбол, футбол, волейбол і навіть хокей. Так, навіть хокей! За шість років навчання в українській школі я жодного разу не грала в гандбол, а мені дуже сподобалася ця гра! Командні ігри згуртовують клас і створюють позитивний емоційний настрій, що, як на мене, дуже важливо. А яким був мій подив, коли на занятті фізкультури вчитель увімкнув ритмічну музику, і ми з інтервалом у півтори хвилини робили різні вправи по групах із навантаженням на певні частини тіла. Саме музика додала позитивного настрою та бажання робити ці вправи.

2) Цікаві шкільні щомісячні традиції створювати особливі дні, наприклад, піжамний день чи день без рюкзаків!

3) У польських школах дозволено ходити в будь-якому одязі будь-яких фасонів, розмірів та кольорів. Це дозволяє почуватися розслаблено і дає можливість самовиражатися. Ти можеш робити будь-які зачіски та фарбувати волосся у будь-які кольори, робити манікюр, макіяж і носити будь-які аксесуари. І це ніяк не впливає на успішність учнів – тут не підтримується ідея про діловий стиль одягу, і, скажу особисто, мене зовсім не відволікає чужий одяг, бо ніхто не звертає на це уваги. Те саме стосується і кольору пасти в ручці та оформлення конспектів, навіть навпаки, тут вітається оригінальність та креативність. Насправді записування матеріалу різними кольорами ручки та фломастерами за важливістю допомагає відокремити найголовніше, що сприяє кращому візуальному запам'ятовуванню та засвоєнню матеріалу.

4) Післяурочне дозвілля. Школа двічі за навчальний рік влаштовує дискотеки, окремі для 1-5 класів та окремі для 6-11 класів, на яких усі танцюють, веселяться, і не соромляться – не бояться, що танцюють якось не так. Ти можеш

сам попросити поставити будь-яку пісню та танцювати як завгодно, одягнутися як завгодно, і навіть замовити піцу чи будь-які інші смаколики. Також вечорами щоп'ятниці на стадіоні збираються діти зі школи та грають у футбол, баскетбол, спілкуються та проводять разом час. Одним словом – веселяться!

5) Також хочеться поділитися креативністю та практичністю **уроків праці.** Ці уроки творчі та цікаві – наприклад, я навчилася плести макраме, тоді як на уроках праці в українських школах ми вчимося працювати зі швейною машинкою, що, по-перше, дуже важко та складно, принаймні для шестикласників, а по-друге, не дуже продуктивно – адже в небагатьох удома є швейні машинки. Також учитель не вимагає ідеальної тиші, і всі можуть спокійно спілкуватися і навіть слухати музику, адже це піднімає настрій та бажання працювати, оскільки не заважає процесу рукоділля.

Мені дуже сподобалося навчатися в польській школі! Було б чудово, якби в українських школах було більше цікавих та креативних ідей. Таким чином, шкільний процес стане цікавим і справді захоплюючим.

Саме завдяки виробленню власної освітньої продукції створюються найкращі умови для саморозвитку й самореалізації обдарованої особистості в умовах інноваційного простору Нової української школи. Створюючи новий продукт, здобувачі освіти не бояться помилятися, оскільки мають одну мету, спільні освітні траєкторії, володіють високими комунікаційними здібностями, здатні до планування своєї діяльності, організації та командної роботи.

Таким чином, на уроках словесності формуються не тільки предметні, а й ключові компетентності та м'які навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, ідеях «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа».
2. Ключові компетентності для навчання протягом життя (Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя): http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53
3. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)// Початкова освіта. – 2002. – № 1. – С. 1 – 5.
4. Криворотенко О. Вчимося розуміти текст: методичний інструментарій учителя-словесника. Дніпро: Акцент ПП, 2019. – 61 с.
5. Нова українська школа: основи Стандарту освіти (2016): http://osvita.kupyanskrada.gov.ua/files/docs/2019/14580_Nova_ukrainska_shkola_osnovni_standarti_osviti.pdf
6. Окрилення ОЗОНом: книга пам'яті Анатолія Миколайовича Фасолі [Упорядники І. Кондратець, І. Красуцька, О. Гаврилюк]. Житомир: Видав. ПП «Рута», 2019. – 664 с.

7. Пометун О. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів/за ред. Пометун О., Сущенко І. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. –144 с.
8. Сергієнко А. Формування в учнів читацької компетентності на особистісно зорієнтованих уроках української літератури. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 67: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 247-249.

Нікольська Н. В.,
старший науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: nina777-07@hotmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ФУНКЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАГАЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

В останні роки в Україні дедалі прозоріше спостерігається тенденція до опанування іноземними мовами, які активно набувають статусу соціально-економічного і політичного засобу порозуміння між різними представниками світової спільноти у різноманітних сферах життєдіяльності. Ці реалії об'єктивно зумовлюють розширення функцій іноземних мов і оновлення завдань оволодіння ними у сучасному суспільстві. Насамперед, це:

– формування в учнів/студентів готовності до соціальної взаємодії для спільного розв'язання різноманітних проблем і досягнення взаєморозуміння, знаходження компромісів;

– толерантне ставлення до народів, мова яких вивчається, прилучення до діалогу культур як важливого феномена мирного співіснування і взаємозбагачення;

– оволодіння прийомами самостійної роботи з мовою, стратегіями учіння, умінням користуватися компенсаторними прийомами у разі дефіциту мовних засобів;

– творче використання іноземної мови для власного самовираження, усвідомлення мовних розбіжностей з рідною мовою, знання і вміння використовувати особливості її вживання у типових соціальних ситуаціях спілкування;

– формування в учнів/студентів індивідуального стилю навчання, самоконтролю власного рівня оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією.

Результатом навчання мов повинна стати особистісна багатомовність, яка передбачає усвідомлене розмежування мовних систем і відносно вільний перехід

з однієї мови на іншу залежно від зміни ситуації та життєвих потреб. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти та організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління. Українська мова є обов'язковим предметом в усіх навчальних закладах країни. Вона вивчається не лише у школах з українською мовою навчання, але і в школах, вищих навчальних закладах, де навчання здійснюється іншими мовами.

Озарчук А. В.,
вчитель географії та інформатики
Мащанського ліцею Малолюбашанської сільської ради
Рівненського району Рівненської області
e-mail: andriiozarchuk@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ STE**M-, STEAM**-ПІДХОДУ В ОСВІТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Стаття присвячена проблемі використання імерсивних технологій, як одного з новітніх методів у навчанні обдарованих дітей та молоді. Розглянуто особливості застосування технологій віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR), розширеної реальності (XR) для реалізації STEM/STEAM підходу в освіті. Автором описано можливості популярних XR-платформ та AR/ VR додатків для реалізації STEM/STEAM підходу.

Ключові слова: імерсивні технології, віртуальна реальність, доповнена реальність, розширена реальність, STEM/STEAM підхід.

The article is devoted to the problem of using immersive technologies as one of the newest methods in teaching gifted children and youth. The peculiarities of the application of virtual reality (VR), augmented reality (AR), extended reality (XR) technologies for the implementation of the STEM/STEAM approach in education are considered. The author describes the capabilities of popular XR-platforms and AR/VR applications for implementing the STEM/STEAM approach.

Keywords: immersive technologies, virtual reality, augmented reality, augmented reality, STEM/STEAM approach.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах цифровізації держави в системі освіти розпочався пошук нових форм навчання, спрямованих на розвиток практико-орієнтованих навичок, доступних на засадах

електронного, змішаного навчання, безперервної освіти. А саме використання імерсивних технологій, тобто симуляційних технологій, тренажерів доповненої, змішаної та віртуальної реальності для формування освітнього середовища з використанням зазначених засобів. Таке середовище має можливість візуалізувати складні процеси або забезпечити ефект так званої «живої присутності» суб'єкта, що полегшує сприйняття матеріалу.

Навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей на засадах STEM/STEAM підходу є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте на сьогоднішній день недостатній рівень психологічної та технічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, причиною неадекватної оцінки їх особистісних якостей і в усій їх діяльності. Нерідко творче мислення обдарованого дитини розглядається як відхилення від норми або негативізму. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, що значною мірою складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти [11].

Оскільки освітній сектор є одним із тих, що найбільше постраждав від пандемії COVID-19, а українська освіта – ще й від військової агресії з боку російської федерації, то на думку деяких аналітиків ринку веб-технологій, це може стати своєрідним каталізатором використання імерсивних технологій в освіті, адже це може допомогти учням відчути уроки власними очима без необхідності навчання віч-на-віч у класі. З технологіями віртуальної та доповненої реальності навчання стає захоплюючим і продуктивнішим [12].

Відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [15], а також Проєкту «Європа 2030» [23] створення та використання комп'ютерних систем, зокрема саме тих, які базуються на хмароорієнтованих технологіях, є одним етапів даних стратегії та проєкту на наступні роки. Це передбачає формування нової цифрової інфраструктури та переоцінку цифрової сфери, в тому числі освітньої. Освітні програми мають бути адаптовані до цих змін. Так, сервіс YouTube і мобільні додатки, а також віртуальна та доповнена реальність (AR) безкоштовні для здобувачів освіти та викладачів під час занять [28]. Це дозволяє зробити уроки цікавішими, наситити інтерактивом. Технології VR, AR та MR, особливо в поєднанні зі штучним інтелектом, можуть дати нам освіту найвищого ґатунку. Саме тому проблема використання імерсивних технологій для реалізації STEM/STEAM підходу в освіті обдарованих дітей та молоді є такою актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема використання імерсивних технологій в навчальному процесі знайшла своє місце в працях вітчизняних науковців. На думку О. М. Соколюк, важливою проблемою

використання імерсивних технологій є прояв єдиної методології: технології доповненої реальності розвиваються настільки стрімко, що дослідження у сфері освіти та педагогіки просто не встигають надати теоретичне осмислення або розробити системну методологію. Дослідниця вважає, що на даному етапі варто прийняти питання інтеграції додатків у зміст освіти й організацію освітньої діяльності [13]. Значний вклад у вивчення питань інноваційного розвитку засобів і технологій систем відкритої освіти зробив В. Биков [1]. Не можна погодитися з думкою В. В. Ткачук, Ю. В. Єчкало, А. С. Тарадуди, І. П. Стеблівець, які пропонують розробити методику використання технології доповненої реальності як досвід дистанційного навчання, а також замість реального лабораторного обладнання використовувати віртуально, реалізовано за допомогою доповненої реальності. [17]. Такий підхід значно полегшить викладання природничих дисциплін під час дистанційного навчання.

О. П. Пінчук, О. Ю. Буров, В. А. Ткаченко аналізують можливості використання засобів AV/VR в освітніх цілях, зокрема, для розроблення пізнавальних завдань у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (STEM), звертають увагу на особливості використання апаратних засобів, умов використання, інтерактивності і міждисциплінарності (інтегративності) таких об’єктів [9]. І. Мінтій, В. Соловйов стверджують, що серед проблем, які забезпечуються впровадженням доповненої й віртуальної реальності в освіту, перш за все, є дефіцит фахівців з підготовки освітніх проектів та неузгоджені дії бізнесу та освіти в цьому напрямі. В Україні використання віртуальної реальності в освітніх цілях тільки розвиватися. На думку дослідників, це пов’язано з відсутністю висококваліфікованих спеціалістів у цій галузі, а також відсутністю конкретних методик [6].

Проблеми застосування технологій доповненої реальності в освітньому процесі закладів вищої освіти досліджують вчені Т. Грунтова, Ю. Єчкало, А. Стрюк, А. Пікільнік [2], Л. Тарангул, С. Романюк [16]. Вони відзначають, що застосування таких технологій під час навчання підвищує ефективність, сприяє розвитку когнітивної активності, зростанню якості засвоєння знань, підсилює навчальний інтерес, сприяє розвитку дослідницьких здібностей та предметних компетентностей. В. Климнюк вивчила напрямки впливу віртуальної реальності на методологію освіти, яка може розширити види навчальної діяльності, покращити дієві та сприяти виникненню нових організаційних форм, видів і методів навчання, вдосконаленню взаємодії студентів і освітнього простору [5].

Дослідники П. Нечипуренко, Т. Старова, Т. Селіванова, А. Томліна, О. Учитель відзначають, що є попит на хімічну освіту із застосуванням засобів доповненої реальності, доступною завдяки мобільним пристроям. Вони наголошують на необхідності розробки відповідних інструментів для підтримки

хімічної освіти в школах та університетах. Вагомими в даному контексті є розробка методичних рекомендацій для виконання лабораторних робіт, підручників, різноманітних книжок з хімії із застосуванням технологій доповненої реальності та формування симуляторів для роботи з хімічним обладнанням [8]. Н. Рашевська звертає увагу на позитивний ефект від використання засобів доповненої реальності під час викладання, або вивчення фундаментальних дисциплін [10]. М. Шмиголь, Ю. Юшкевич окреслили механізми впливу віртуальної реальності на формування світогляду людини. Доведено, що основною причиною віртуалізації суспільства є потреба в переході інформаційних технологій на вищий рівень для задоволення природних потреб людини у творчості, у формуванні нової реальності [18].

Використання імерсивних технологій досить ретельно вивчають і зарубіжні науковці. Можливостям та проблемам використання засобів доповненої і віртуальної реальностей в освітньому процесі присвячені роботи вчених Hsin-Kai Wu, Lee Silvia Wen-Yu, Changc Hsin-Yi, Liang Jyh-Chong [27]. Eric Klopfer, Kurt Squire порушують питання симуляції доповненої реальності для моделювання навколишнього середовища на портативних комп'ютерах [30]. Праці S. Yuen, G. Yaoyuneyong, E. Johnson присвячені аналізу розвитку віртуальної і доповненої реальностей [34]. B. Shelton, N. Hedley у своєму дослідженні розкривають роль віртуальної та доповненої реальності як допоміжного ресурсу при викладанні природничих дисциплін [33]. Аспект навчання учнів з використанням AR розкрито в роботах Kangdon Lee [32]. Yun Zhu, Hui Ye, Shukun Tang розглядають використання засобів віртуальної і доповненої реальностей як способів комунікації та «інтерактивного наукового читання» [35]. У свою чергу, S. Giasiranis і L. Sofos досліджують питання щодо оцінювання якості навчального матеріалу з доповненою реальністю [25]. У своїх дослідженнях G. Ajit, T. Lucas, R. Kanyan виявляють проблеми і переваги використання AR в STEM-освіті [19].

Проте, попри вагомий внесок досліджень у розвиток педагогіки, вони не розкривають повною мірою всі проблеми використання імерсивних технологій в освітньому процесі, а лише відображають окремі питання застосування елементів віртуальності в навчанні на різних освітніх рівнях. Додаткові дослідження потребують питання розробки методики використання імерсивних технологій при вивченні конкретних дисциплін, насамперед з використанням STEM/STEAM підходу.

Мета статті: проаналізувати різні типи імерсивних технологій, як одного з новітніх методів у навчанні обдарованих дітей та молоді; розглянути особливості застосування технологій віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR) та розширеної реальності (XR) для реалізації STEM/STEAM підходу в освіті.

Як відомо, STEM/STEAM підхід в сучасній освіті ґрунтується через інтеграцію усіх видів освіти: формальної, неформальної, інформальної. Розвиток STEM/STEAM підходу в освіті забезпечується шляхом співпраці представників закладів освіти та академічних наукових установ, науково-дослідних лабораторій, наукових музеїв, природничих центрів, підприємств, громадських та інших організацій, у тому числі із залученням їх до створення освітнього середовища закладів освіти. Для ефективного розвитку напрямів STEM/STEAM-освіти, в тому числі й використання імерсивних технологій, першочерговим завданням є: розробка науково-методичного забезпечення та упровадження сучасних засобів навчання; підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; розширення мережі регіональних STEM-центрів/лабораторій; проведення науково-прикладних досліджень; аналіз процесу розбудови та динаміки розвитку STEM/STEAM-освіти, виявлення проблем та прогнозування подальших тенденцій впровадження напрямів STEM/STEAM-освіти [14].

Під час STEM/STEAM-навчання в центрі уваги знаходиться не вчитель, а проблема, яку потрібно вирішити. Учні вчаться досліджувати, ставити гіпотези та доводити їх шляхом проведення реальних чи віртуальних експериментів. До теоретичних знань вони звертаються за потреби обґрунтовувати вирішення практичних проблем та завдань. Запровадження такого навчання потребує цілісної екосистеми, використання інноваційних технологій і відповідної підготовки майбутніх учителів [7]. Стає актуальним питання зміни традиційних форм навчання, оновлення методик та системи освіти в цілому. Дискусія навколо питань, пов’язаних з новими парадигмами освіти, які почали формуватися в XXI столітті, не припиняється. Концепція Нової української школи передбачає формування таких основних компетентностей школярів, як вміння логічно і математично мислити, наукове розуміння природи і сучасних технологій, впевнене використання інформаційно-комунікаційних технологій, обізнаність і самовираження у сфері культури [4]. Формування цих компетентностей стає можливим з впровадженням імерсивних технологій у STEM/STEAM-навчання. Проблема використання імерсивних технологій знайшла своє відображення на всіх освітніх рівнях. Використання VR та AR забезпечує високу якість освіти за рахунок максимального залучення дитини в процес, оскільки все більше дітей використовують мобільні пристрої для доступу до літератури, освітніх курсів і просто до інформації.

J.-M. Cieutat, O. Hugues, N. Ghouaiel [21] виділяють основні напрями використання імерсивних технологій для покращення рівня навчання, зокрема з використанням STEM/STEAM-підходу:

– підтримка наукових досліджень;

– перевірка експериментальних наукових моделей;
– середовища моделювання, де поєднано можливості навчання, викладання, зв’язку з елементами гри;
– здобуття технологічних навичок.

Слід зазначити, що зараз існує достатньо платформ, призначених для роботи з імерсивними технологіями, зокрема й для STEM/STEAM-навчання. Серед них можна виділити такі як Merge Edu, CleverBooks, Vuforia, ARToolKit, Kudan, LiCo.Organic, Catchoom, Augment, ANSTO XR, HP Reveal, WikiTude, EON Reality, InfinityAR, WaveXR та ін. Розглянемо функціональні можливості деяких з них та оцінимо доцільність їх застосування для реалізації STEM/STEAM підходу в освіті обдарованих дітей та молоді.

Merge EDU залучає учнів до науки та STEM за допомогою 3D-об’єктів і симуляцій, яких вони можуть торкатися, тримати та взаємодіяти з ними.Великою перевагою Merge Edu є створення великої тематичної колекції 3D-об’єктів та інтеграція з іншими аналогічними сервісами. Для перегляду кожного з 3D-об’єктів не знадобиться окремий маркер або плагін. Вся потрібна інформація міститься на так званому кубі ключових зображень. Merge пропонує розгортку паперового кубику, який діти можуть зробити вдома. Це не тільки чудове практичне заняття, але воно також відкриває цілий новий світ нових технологій за допомогою програм і ресурсів Merge EDU [31].

Платформа HP Reveal, бувши оновленим варіантом AR-бібліотеки Aurasma, поєднує в собі технології AR (Augmented Reality) та IoT (Internet of Things). Принцип роботи HP Reveal аналогічний технології розпізнавання QR-кодів, що повсюдно використовується. Використовуючи камеру мобільного пристрою, GPS, Bluetooth, Wi-Fi, акселерометр та гіроскоп, програма ідентифікує всілякі об’єкти з навколишнього простору. Потім на ці об’єкти за допомогою візуальної інтерактивності здійснюється накладання файлів різних форматів (графіка, аудіо, відео та ін.) та передача отриманих об’єктів, званих аурами, на екран мобільного пристрою. Однією з головних переваг технології HP Reveal є доступність широкому колу непрофесійних користувачів та загальна застосовність [26].

CleverBooks пропонує найбільш інноваційні освітні рішення, засновані на технології розширеної реальності. Цей набір додатків, що охоплює різноманітні заходи з доповненою реальністю (AR), від створення власних унікальних середовищ AR до інтерактивних 3D-вікторин та підручників. Учні можуть працювати індивідуально або спільно створити та співпрацювати в командах. AR-додатки на мобільних пристроях забезпечують більш занурений та захоплюючий досвід для здобувачів освіти. Дані додатки можна використовувати безпосередньо у браузері під час навчання. Завдяки розумному

способу викладання предметів STEM, CleverBooks допомагає розвивати навички XXI століття та вчити дітей думати. CleverBooks надає орієнтовані на STEM глобальні рішення для викладання та навчання на основі навчальних програм для початкової освіти. З 2016 року CleverBooks переслідує мету вплинути на світ освіти та побудувати міст у XXI століття [22].

Одним з найбільш поширених додатків є Vuforia компанії Qualcomm, яка має платну і безплатну версії та надає розробникам широкий набір інструментів для створення об'єктів доповненої реальності. Функціональні можливості Vuforia дозволяють не тільки здійснювати сканування одночасно кількох реальних 2D- та 3D-об'єктів, але і їх подальшу ідентифікацію, а також відтворення додаткових елементів через набір специфікацій та перегляд віртуального відображення потрібного об'єкта, який може бути навіть поза увагою. Під час розпізнавання об'єктів програма дозволяє використовувати дані, що знаходяться на мобільному пристрої або у хмарному сховищі. Наявність можливості роботи з різними пристроями віртуальної реальності та особливості вбудованого тестового додатка, що дозволяє використовувати при роботі з бібліотекою необхідні пояснення є ще однією важливою перевагою Vuforia [34].

LiCo.Organic – мобільний додаток, що створений як програмний супровід до навчального посібника «Органічні сполуки. Атлас-довідник». За допомогою програми можна зчитувати зображення органічних сполук, що наводяться в книзі та відтворювати їх тривимірне зображення в режимі доповненої реальності (AR), що дозволяє краще зрозуміти просторову будову молекул органічних речовин, а отже їх властивості. В книзі описані та зображені основні представники всіх класів органічних сполук. Молекули сполук зображені у вигляді куле-стержневих моделей [3].

ANSTO є однією з найбільших громадських дослідницьких організацій Австралії та широко визнана як міжнародний гравець у галузі ядерної науки та технологій. Як частину узгодженої стратегії залучення учнів і громадськості в цілому, додаток ANSTO XR було створено, щоб зробити ядерну науку цікавою, глибоко захоплюючою та доступною для учнів по всій країні. Start Beyond розробив набір рішень, які дозволили ANSTO запропонувати захоплюючий досвід віртуальної реальності на торговельних виставках і публічних заходах у групах до п'ятдесяти осіб одночасно, а також додаток для смартфонів, який дозволяв учням взаємодіяти з науковими плакатами в їхніх школах. Тисячі шкіл мають плакати з Періодичною таблицею елементів ANSTO, розміщені в наукових лабораторіях по всій країні. За допомогою своїх смартфонів учням пропонується сканувати плакати та спостерігати, як елементи вискакують з екрана. Кожен елемент оживляється за допомогою насиченого просторового аудіо, відео та 3D-анімації, що дає студентам цікавий і захоплюючий спосіб

дізнатися більше про атомний склад і практичні способи використання елементів у нашому повсякденному житті. Вперше здобувачі освіти мають змогу заглибитися всередину реактора OPAL і австралійського синхротрона, щоб побачити, як вони працюють, і дослідити, як технологія збагачує наше повсякденне життя. Кожну екскурсію можна використовувати як самостійний навчальний досвід із учнями, які мають право вибирати теми, які найбільше цікавлять, або її можна одночасно транслювати для великої аудиторії під час публічних заходів і виставок [20].

Одним з інструментів, що мають більш «потужний» функціонал для створення AR-додатків, є бібліотека Kudan AR SDK. Відмінністю Kudan AR від інших засобів розробки є те, що вона дозволяє розпізнавати 3D-об'єкти різної складності, ідентифікувати маркери, що знаходяться на значній відстані, під різноманітними кутами та недостатнім освітленням. Крім цього, є можливість використання безмаркерного методу відстеження об'єктів, що не передбачає встановлення спеціальних міток, що дозволяє використовувати об'єкти реального світу як готові маркери. У цьому випадку відсутня необхідність застосування спеціальних візуальних ідентифікаторів для відображення даних об'єктів, що є очевидною перевагою при використанні цієї бібліотеки [29].

EON-XR може доповнювати або замінювати традиційні методи навчання та освіти, запроваджуючи зручні захоплюючі уроки та контент, будь то в аудиторії, промисловому чи корпоративному сценарії. Розроблений, щоб надати рішення доповненої та віртуальної реальності якомога більшій кількості людей у всьому світі, EON-XR усуває перешкоди, які часто виникають із впровадженням доповненої та віртуальної реальності в академічне чи промислове середовище. Завдяки EON-XR викладачі, інструктори, роботодавці та інші користувачі можуть створювати інтерактивні та захоплюючі уроки доповненої та віртуальної реальності, не потребуючи програмування чи передових технологічних знань. Потім уроки можна розповсюдити серед аудиторії студентів, слухачів, співробітників або широкої громадськості для перегляду на звичайних пристроях, починаючи від смартфонів і ноутбуків до загальнодоступних гарнітур. Замість того, щоб розглядати XR як спеціалізований інструмент, зарезервований лише для конкретних ситуацій, EON-XR можна використовувати в повсякденному житті для будь-яких навчальних цілей. За допомогою таких інструментів, як Vault і EON-XR Marketplace, на додаток до найбільшої в світі бібліотеки доповненої та віртуальної реальності для освітніх і корпоративних цілей, користувачі можуть вибирати з незліченної кількості готових 3D-моделей і 360° середовищ або завантажувати власні з десятки різних поширених форматів за допомогою спрощеного інструменту перетворення EON Reality. Після завантаження об'єкта або середовища в EON-XR можна створювати та

розповсюджувати поглиблені уроки всього за 15 хвилин, використовуючи такі функції, як закадровий запис, анотації з тексту в мовлення, вбудовані відео. EON-XR готує мільйони громадян до сьогодення та майбутнього, одночасно замінюючи та допомагаючи традиційним навчанням і методам навчання в десятках країн світу. EON-XR працює та підключається до десятків найпопулярніших пристроїв AR і VR: від доступних смартфонів до високоякісних споживчих і промислових накладних дисплеїв [24].

Отже, проведене дослідження та представлені платформи мають різні програмні характеристики та функціональні можливості. Проте, на мою думку, найбільш ефективними засобами імерсивних технологій для реалізації STEM/STEAM підходу для роботи з обдарованими дітьми і молоддю служать платформи EON-XR, ANSTO XR, HP Reveal та Vuforia. Це визначається їх перевагами, які дозволяють візуалізувати навчальну інформацію, удосконалити як методи навчання, так і весь освітній процес, цим поліпшити якість і підвищити ефективність освіти, вивести систему освіти на якісно новий рівень. У процесі проведеного дослідження доведено, що додатки доповненої та віртуальної реальності мають великий освітній потенціал. Я переконаний, що в умовах цифрової трансформації освіти слід і надалі приділяти особливу увагу застосуванню та розвитку імерсивних технологій для реалізації STEM/STEAM підходу при роботі з обдарованими учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков, В. Ю. (2013). Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування. Інформаційні технології в освіті, (17), 9-37.
2. Грунтова Т., Єчкало Ю., Стрюк А., Пікільняк А. (2018). Інструменти доповненої реальності у навчанні фізики у закладах вищої технічної освіти. Педагогіка вищої та середньої школи (51), 47–57. DOI: https://doi.org/10.31812/pedag.v51i0.3655.
3. Інструкція для використання «Атласу-довіднику “Органічні сполуки” з доповненою реальністю та мобільним додатком LiCo.Organic» (2022). URL: https://chemteacher.if.ua/index.php/ua/prohrammy-dopovnenoi-realnosti-rozrobleni-nashym-kolektyvom/108-mobilni-dodatky/280-instruktsiya-dlya-vykorystannya-atlasu-dovidnyku-orhanichni-spoluk-z-dopovnenoyu-realnistyu-ta-mobilnym-dodatkom-lico-organic (дата звернення: 07.08.2022).
4. Концепція «Нова українська школа» (2016). URL: https://mon.gov.ua/storage/ app/media/ zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 06.08.2022)
5. Мерзликін, О., Тополова, І., Тронь, В. (2018). Developing of Key Competencies by Means of Augmented Reality at CLIL Lessons. Educational Dimension (51), 58–73. DOI: https://doi.org/10.31812/pedag.v51i0.3656.
6. Мінтій І., Соловйов В. (2018). Доповнена реальність: український сучасний бізнес та освіта майбутнього. Освітній вимір (57), 290–296. DOI: https://doi.org/10.31812/pedag.v51i0.3676.

7. Морзе, Н. В., Вембер, В. П., Бойко, М. А., Варченко-Троценко, Л. О. (2020). Організація STEAM-занять в інноваційному класі. Open educational e-environment of modern University (8), 88-106.
8. Нечипуренко П., Старова Т., Селіванова Т., Томіліна А., Учитель О. (2018). Використання доповненої реальності в навчанні хімії. Освітній вимір (51), 25–36. DOI: https://doi.org/10.31812/pedag.v51i0.3650.
9. Пінчук, О. П., Ткаченко, В. А., Буров, О. Ю. (2019). AV і VR як гейміфікація пізнавальних завдань. Competences Proceedings of the 15th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer (2387), 437-442. URL: http://lib.iitta.gov.ua/718683/1/20190437.pdf (дата звернення: 05.08.2022).
10. Рашевська, Н. (2018). Перспективи застосування засобів доповненої реальності у процесі навчання майбутніх інженерів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (2 (43)), 226-229.
11. Ревков О. В., Лукашева А. О., П'янкова О Н. (2017) Особливості роботи з обдарованими дітьми в позашкільному навчальному закладі. Збірник «Грані науково-технічної творчості Запорізької області» (1), 45.
12. Слободяник О. В. (2021). Імерсивні технології у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (201), 120-124. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-120-124.
13. Соколюк, О. М. (2017). Інформаційно-освітнє середовище навчання в умовах трансформації освіти. Наукові видання ФМПНТ ЦДПУ. Том 3, № 12. URL: https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/view/1277/1250 (дата звернення: 05.08.2022).
14. STEM-освіта (2018). URL: https://imzo.gov.ua/stem-osvita (дата звернення: 06.08.2022)
15. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577 (дата звернення: 05.08.2022).
16. Тарангул Л., Романюк С. (2022). Використання технології доповненої реальності в освітньому процесі закладів вищої освіти. Проблеми освіти, (1(96), 187-204. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-96.2022.12.
17. Ткачук, В. В., Єчкало, Ю. В., Тарадуда А. С., Стеблівець, І. П. (2020). Доповнена реальність як засіб реалізації дистанційного навчання в умовах карантину. Освітній дискурс: збірник наукових праць, 22(4), 43-53. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.22(4)-4.
18. Шмиголь, М. Ф., Юшкевич, Ю. С. (2019). Віртуальна реальність як феномен інформаційного суспільства: світоглядний аспект. Гілея: науковий вісник (142(2), 212–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_142%282%29__44 (дата звернення: 06.08.2022).
19. Ajit, Gloria, Lucas,Terry, Kanyan, Ringah (2020). A Systematic Review of Augmented Reality in STEM Education. Special Issue: Trends in Business and Humanities in the Era Beyond 2020 (Vol. 39, No. 1). DOI: https://doi.org/10.25115/eea.v39i1.4280.
20. ANSTO XR. Australia's Nuclear Science and Technology Organisation (2020). URL: https://www.startbeyond.co/case-studies/ansto-xr (дата звернення: 07.08.2022).
21. Cieutat, Jean-Marc, Hugues, Olivier, Ghouaiel, Nehla. (2012). Active Learning based on the use of Augmented Reality Outline of Possible Applications: Serious

Games, Scientific Experiments, Confronting Studies with Creation, Training for Carrying out Technical Skills. International Journal of Computer Applications, IJCA, (46(20), 31-36. URL: https://www.researchgate.net/publication/281501017 (дата звернення: 07.08.2022)
22. CleverBooks. Visual 3D learning for Primary Education. URL: https://www.cleverbooks.eu (дата звереннння: 07.08.2022).
23. Council of the European Union, General Secretariat of the Council, (2010). Project Europe 2030 : challenges and opportunities : a report to the European Council by the reflection group on the future of the EU 2030. Publications Office. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2860/9573 (дата звернення: 05.08.2022).
24. EON-XR platform (2022). URL: https://eonreality.com/platform (дата звернення: 07.08.2022).
25. Giasiranis, S. and Sofos, L. (2016) Production and Evaluation of Educational Material Using Augmented Reality for Teaching the Module of "Representation of the Information on Computers" in Junior High School. Creative Education (7), 1270-1291. DOI: https://doi.org/10.4236/ce.2016.79134.
26. HP Reveal (2022). URL: https://sites.google.com/view/virtuarealities/ar-resources/hp-reveal#h.p_RUYm52g2F6O2 (дата звернення: 07.08.2022).
27. Hsin-Kai Wu, Lee Silvia Wen-Yu, Changc Hsin-Yi, Liang Jyh-Chong (2013). Current status, opportunities and challenges of augmented reality in education. Computers & Education Vol.62(1), 41-49. URL: https://www.learntechlib.org/p/132254 (дата звернення: 05.08.2022).
28. Kramarenko, T. H., Pylypenko, O. S., Zaselskiy, V. I. (2019). Prospects of using the augmented reality application in STEM-based Mathematics teaching. Educational Dimension, 53(1), 199–218. DOI: https://doi.org/10.31812/educdim.v53i1.3843.
29. Kudan AR SDK. Professional AR SDK to develop compelling applications for mobile devices (2022). URL: https://www.xlsoft.com/en/products/kudan/ar-sdk.html (дата звернення: 07.08.2022).
30. Kurt Squire, Eric Klopfer (2007). Augmented Reality Simulations on Handheld Computers. Journal of the Learning Sciences (16:3), 371-413. DOI: https://doi.org/10.1080/10508400701413435.
31. Learn Science, Master STEM, Be Future Ready (2022). URL: https://mergeedu.com (дата звернення: 07.08.2022).
32. Lee, K. (2012). Augmented Reality in Education and Training. TECHTRENDS TECH TRENDS (56), 13–21. DOI: https://doi.org/10.1007/s11528-012-0559-3.
33. Shelton, Brett; Hedley, Nick. (2002). Using augmented reality for teaching Earth-Sun relationships to undergraduate geography students. Paper presented at the 1st IEEE international augmented reality toolkit workshop, Darmstadt, Germany. 8 pp. DOI: https://doi.org/10.1109/ART.2002.1106948.
34. Yuen, Steve Chi-Yin; Yaoyuneyong, Gallayanee; and Johnson, Erik (2011). Augmented Reality: An Overview and Five Directions for AR in Education. Journal of Educational Technology Development and Exchange (JETDE): Vol. 4 : Iss. 1 , Article 11. DOI: https://doi.org/10.18785/jetde.0401.10.
35. Zhu, Y. , Ye, H. and Tang, S. (2017) Research on the Communication Effect of Augmented Reality Technology in Electronic Publications among Youth—A Case Study of "Augmented Reality Interactive Science Reading". Advances in Applied Sociology (7), 305-318. DOI: https://doi.org/10.4236/aasoci.2017.78019.

Онопченко Г. В.,
старший науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України, м. Київ
g_blanka@i.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9346-7405

СИСТЕМА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ТАЇЛАНДІ ТА РОЗВИТОК STEM-ОСВІТИ

У статті аналізується стан системи середньої освіти В Таїланді, розглядаються як переваги так і основні проблеми та недоліки. Досліджується досвід співпраці уряду Таїланду в освітній сфері з міжнародними партнерами на прикладі їхньої участі у галузі реформування традиційної системи освіти щодо впровадження та розвитку STEM-освіти.

Ключові слова: STEM, середня освіта, Таїланд

The article analyzes the state of the secondary education system in Thailand, considers both the advantages and the main problems and shortcomings. The experience of the Thai government's cooperation in the educational sphere with international partners is studied, using the example of their participation in the field of reforming the traditional education system regarding the introduction and development of STEM education.

Keywords: STEM, secondary education, Thailand

За даними досліджень UNESCO «За останні кілька десятиліть Таїланд відійшов від переважно аграрного суспільства та став країною із середнім рівнем доходу та відносно диверсифікованою економікою. Важливу роль у цій трансформації відіграла освіта. Останніми роками Таїланд здійснив радикальні реформи своєї системи освіти, зокрема завдяки Закону про національну освіту 1999 року, намагаючись адаптуватися до внутрішніх і глобальних змін і підтримувати стійке економічне зростання» [3].

Однак, незважаючи на постійний розвиток, освітня система Таїланду все ще стикається з труднощами щодо можливостей отримання освіти, головним чином для людей з низьким рівнем доходу, які проживають у сільській місцевості, про що свідчить нижча середня кількість років навчання в регіонах порівняно з Бангкоком.

Спочатку шкільна система країни формувалася, орієнтуючись на тайську культуру та цінності (Таїланд – одна з небагатьох країн світу, яка ніколи не була колонією західних держав). Проте, вже з початку 19 століття, Таїланд почав модернізувати свою шкільну систему, впроваджуючи елементи західних моделей освіти [2].

Управління і контроль державних і приватних закладів освіти здійснюється Тайським Урядом через Національне міністерство освіти, починаючи з

дошкільних установ і до старших класів середньої школи. Національне міністерство освіти Таїланду (МОЕ) контролює базову, професійну та вищу освіту. Більшість як державних, так і приватних навчальних закладів також підпадають під юрисдикцію Міністерства освіти. «Офіс Комісії з базової освіти» (OBEC) контролює початкову та середню освіту (базову освіту), «Офіс Комісії з професійної освіти» (OVEC) наглядає за професійною освітою та навчанням, а вища освіта знаходиться в компетенції «Офісу Комісії з вищої освіти» (OHEC) [7].

Конституція країни гарантує безкоштовне базове 12-ти річне навчання, і, як мінімум, обов'язкове відвідування школи протягом 9 років.

Офіційна освіта включає дванадцять років основної освіти та вищу освіту.

Основна освіта має чотири рівні:

Перший – Prathom Suksa – перші три роки в початковій школі для вікової групи від 6 до 8 років

Другий – Prathom Suksa – для вікової групи від 9 до 11 років

Третій – Matthayom Suksa – для вікової групи від 12 до 14 років.

Вищий – Matthayom Suksa – для вікової групи від 15 до 17 років, розділений на академічний та професійний потоки.

Приватний сектор включає комерційні та платні некомерційні школи, які найчастіше представляють благодійні організації, особливо католицькі єпархії та релігійні ордени, вони володіють більше як 300 великими початковими/середніми школами країни. Сільські школи, зазвичай, пропонують дошкільні дитячі садки (anuban) та початкові класи. У школах районних міст викладання здійснюється у всіх класах загальноосвітньої школи, від дитячого садка до 14 років, і є окремі середні школи для віку 11-17 років.

Також існують академічні гімназії, професійно-технічні гімназії та загальноосвітні школи, де викладають академічні та професійні дисципліни. Учні, які обрали академічну форму навчання, зазвичай планують подальше навчання у вищих навчальних закладах. У професійно-технічних училищах мета навчальних програм – подальше працевлаштування.

В даний час у країні зареєстровано 30 000 навчальних закладів, у яких здобувають освіту понад 20 мільйонів учнів. Існує близько 45 000 дошкільних закладів, понад 30 000 початкових та неповних середніх шкіл, кількість старших класів середньої школи перевищує 2600.

У Таїланді існує розвинена мережа міжнародних навчальних закладів. Більше половини міжнародних шкіл пропонують британську навчальну програму, також популярні Американська навчальна програма та програма міжнародного бакалавра. Крім того, є школи іноземних мов, які пропонують

німецьку, швейцарську та французьку програми. Діяльність приватних шкіл у Таїланді регулюється Управлінням Комісії з приватної освіти.

За даними International School Consultancy (ISC) [4]*, у Таїланді існує 170 міжнародних закладів, які включають міжнародні школи та міжнародні дошкільні установи.*

Національна навчальна програма Таїланду складається з восьми основних предметів: тайська мова, математика, природничі науки, соціальні науки, релігія та культура, здоров'я та фізичне виховання, мистецтво, кар'єра та технології, а також іноземні мови.

Для оцінки отриманих знань Національним інститутом освітньої служби тестування створено систему Національних освітніх тестів (NET). Учні початкової школи складають два національні іспити, і після їх складання видається сертифікат про початкову освіту. Учні молодших та старших класів середньої школи повинні набрати 41 кредит з основних предметів, де один кредит еквівалентний 40 годинам занять у семестр. Учні оцінюються в кінці 9 і 12 класів за допомогою звичайного національного освітнього тесту (O-NET). Сертифікат про неповну середню освіту, також відомий як Matayom 3 або MS 3, видаватиметься учням 9 класу, тоді як випускники старших класів середньої школи отримують Сертифікат про середню освіту (Matayom 6 або MS 6).

У Таїланді практикують особливий підхід до навчання – заняття в тайських школах відбуваються таким чином, щоб діти не лише засвоювали матеріал, а й отримували позитивні емоції. Це дозволяє підтримувати інтерес до навчання та прагнення нових знань.

Навчання в державній школі в Таїланді безкоштовне до 9 класу. Крім того, уряд Таїланду надає три роки безкоштовної дошкільної та старшої середньої освіти.

Існують школи для обдарованих дітей, найкращою вважається створена у 2000 році школа Махідола Вінтайанусорн Mahidol Wittayanusorn (MWIT) [5], відома також як Махідол-дотепність – єдина школа в країні, що спеціалізується на підготовці учнів, які визнані «винятково обдарованими». Знаходиться в кампусі Салая Університету Махідол у провінції Накхонпатом, знання отримують учні рівня Матхайом Matthayom 4-6 (10-12 класи) і є першою спеціалізованою науковою школою в країні, покликаною забезпечити освіту для розвитку обдарованих та талановитих учнів в математиці та точних науках.

Школа унікальна серед тайських шкіл тим, що функціонує як автономна громадська організація і отримує пряме фінансування від уряду в розмірі до 100 000 бат (грошова одиниця Таїланду) на одного учня, всім учням на три роки надається проживання і повна стипендія. Школа безкоштовна. Незважаючи на

те, що правила вступу одні з найжорсткіших у країні, конкуренція за прийом величезна [4].

Навчальний рік у Таїланді поділено на два семестри. Перший – з травня по жовтень, а другий – з листопада по березень. Основні канікули припадають на закінчення кожного навчального періоду та тривають від одного до двох місяців. Також є проміжні канікули упродовж навчального року. Зазвичай вони припадають на державні та національні місцеві свята.

Шкільна форма обов'язкова для учнів всіх навчальних закладів, державних та приватних, вона є уніфікованою та однаковою для всіх, можливі лише незначні зміни.

Проблеми системи освіти Таїланду:

Головною освітньою проблемою Таїланду вважається нерівність освітніх можливостей у мешканців міських і сільських районів, що суттєво впливає на вдосконалення системи освіти Таїланду в цілому.

Рівень володіння учнями англійською, природознавством, математикою, тайською мовою та критичним мисленням також значно нижче міжнародних стандартів і стандартів сусідніх з Таїландом країн. Особливо це стало помітно після досліджень ринку працевлаштування країни.

Опитування роботодавців країни виявило, що кваліфікація випускників, які отримали як середню освітню, так і вищу, їх знання та навички не відповідають вимогам ринку праці. Система освіти країни не встигає реагувати на ті зміни, які відбуваються в сучасному світі, такі, наприклад, як зміна методів наукового дослідження та стрімкий розвиток технологій. З'ясувалося, що соціальна мобільність населення сусідніх з Таїландом країн набагато вища, як наслідок, жителі цих країн є більш конкурентоспроможною робочою силою. Тайці не можуть змагатися за робочі місця на рівні з приїжджими, що викликає їх більш низьке становище в соціальній піраміді (за матеріалами виступу Кессара Аморнвутиворн, програмного директора SEAMEO, представника Southeast Asian Ministers of Education Organization, Regional Centre [6].

Способом вирішення цих проблем, враховуючи досвід провідних країн світу, було обрано впровадження STEM-освіти, як основи підготовки фахівців у галузі високих технологій та високотехнологічного виробництва. Впровадження в систему освіти державних програм у галузі STEM дозволить отримати учням та студентам такий рівень знань, щоб вони мали особистісні якості лідера, були в змозі надалі відповідати на виклики у галузі сталого розвитку, були здатними вирішувати питання будь-якого рівня складності. З цією метою було розроблено «Програми становлення для STEM-освіти» (див. табл.1)

Таблиця 1

Програми становлення для STEM-освіти

Невідповідність навичок	Підхід до викладання та навчання, спрямований на навмисне об'єднання концепцій природничих наук, технологій, інженерії та математики (STEM) у класі
Просунуті технології	Вивчення методів наукового дослідження, які заохочують прагнення до наукових знань, цікавість та оволодіння навичками використання наукових методологій.
Соціальна мобільність	Використання процесу наукових досліджень та інженерного проєктування для пошуку вирішення реальних проблем та завдань.
Стійкий розвиток	Сприяння учням у отриманні навичок навчання 21 століття

Вдалому впровадженню та розвитку STEM-освіти сприяє «Ініціатива партнерства з Таїландом» – восьмирічна програма державно-приватного партнерства в розмірі 35 мільйонів доларів США від компанії Chevron Thailand Exploration and Production, Ltd [1] спрямована на посилення конкурентоспроможності та інновацій у Таїланді шляхом вдосконалення науки, технологій, інженерії та математики (STEM).

Досягнути бажаних результатів планується за рахунок розгортання центрів STEM, підготовки вчителів STEM та технічного навчання по всій країні, щоб сформувати кваліфіковані кадри для галузей, пов'язаних із STEM, таких як автомобілебудування, енергетика, сільське господарство тощо. У співпраці з низкою партнерів з громадянського суспільства, академічних кіл, приватного сектору та уряду організація Enjoy Science допомогає покращити викладання STEM у більш ніж 600 школах, розвинути здібності понад 10 000 вчителів та отримати безпосередню користь більш ніж 500 000 учням та вчителям.

Наука, технології, інженерна та математична, а також професійна освіта мають важливе значення для розвитку країни, особливо в рамках підготовки до запуску Економічного співтовариства АСЕАН (АЕС). Для досягнення поставленої мети Chevron Enjoy Science складається з трьох окремих, але взаємопов'язаних компонентів:

- нарощування потенціалу STEM викладачів та студентів;
- професійна освіта для розвитку робочої сили;
- поінформованість та партнерство для STEM та професійної освіти.

Цілі:

1. Покращити освіту STEM у формальному та неформальному секторах.

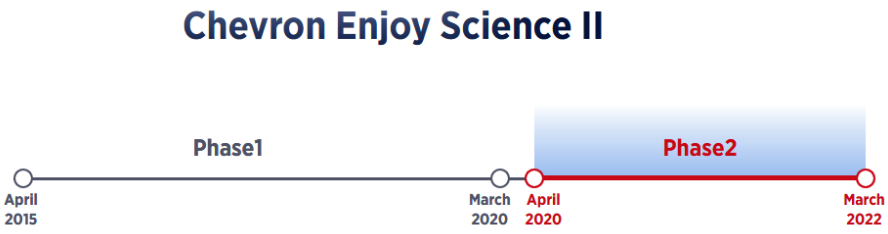
2. Розвивати та підтримувати професійний потенціал у системі освіти шляхом більш тісної співпраці з державними установами та приватними партнерами.

3. Розвивати культуру вдосконалення в школах.

4. Запровадити програму підготовки до коледжу та кар'єри під назвою STEM Career Academies, яка, як було доведено в багатьох країнах, є успішним заходом для усунення прогалини в навичках робочої сили STEM.

5. Просувати політику та практику, засновану на фактичних даних, спрямовану на ефективне викладання та навчання, ефективне керівництво школою та навчальну підтримку з боку різних зацікавлених сторін, які, як було доведено, підвищують результати учнів.

Chevron Enjoy Science передбачає дві часові фази, зараз у дії фаза 2 (див. мал.1) [1].

Мал.1 Часові фази Chevron Enjoy Science

Фаза 2 реалізується Регіональним центром STEM-освіти Організації міністрів освіти Південно-Східної Азії: SEAMEO STEM-ED, регіональним міжурядовим агентством, створеним за схваленням кабінету міністрів Таїланду та Міністерства освіти Таїланду.

Фаза 2 має на меті розширення масштабу діяльності STEM та її сталого розвитку. Оперативні цілі мають узгоджуватися з урядовою політикою та основною місією.

Завдяки співпраці наукового проєкту Chevron Enjoy Science та Ради вчителів Таїланду створено також Таїландську програму вдосконалення школи, або TSIP. Завдання:

• Пілотувати покращення якості академічного адміністрування в школах шляхом аналізу та використання інформації учнів, щоб розробити програму для покращення якості навчання та компетентності учнів відповідно до характеристик і навичок, необхідних у сучасному світі.

• Створити зміни в управлінні школою через професійну навчальну спільноту (PLC).

• Створювати мережі та налагоджувати академічну співпрацю на місцевому рівні між університетами, регіональними офісами освітніх послуг, школами та приватним сектором у регіоні.

У рамках Chevron Enjoy Science Phase II у Таїланді ініційовано програму Академій кар'єри STEM.

Мета програми – підготовка цільових груп до праці шляхом створення невеликих навчальних спільнот у середніх школах із навчальними програмами, орієнтованими на здоров'я, технології, сільськогосподарські та педагогічні професії. Основне завдання – мотивувати інтерес учнів до вищої освіти, щоб покращити їх кар'єрні перспективи, знизити відсоток відсіву та познайомити з професійним робочим середовищем, при цьому розвиваючи важливі професійні знання та навички. Набуття необхідних знань та досвіду дозволить вибирати, чи будувати кар'єру робітника чи продовжити навчання на професійному та університетському рівнях.

Шляхи реалізації проєкту:

– Забезпечення професійного розвитку вчителів та шкільних адміністраторів в управлінні освітою STEM відповідно до моделі академій кар'єри STEM для розвитку знань та навичок, пов'язаних з кар'єрою.
– Постійне оцінювання ефективності проєкту, з метою коригування базових принципів для досягнення максимальної ефективності.
– Забезпечення стабільність, завдяки мобілізації ресурсів партнерської мережі для подальшого розширення програми Академій кар'єри STEM.

Цільові групи:

– Учні з малозабезпечених сімей, які ризикують покинути школу через відсутність мотивації до навчання або наявності зобов'язань щодо сприяння забезпеченню доходу сім'ї.
– Школи, в яких шкільні адміністратори сповнені рішучості та готові виділити ресурси для управління освітою та кар'єрою з наміром змінити спосіб розвитку освіти, щоб підвищити життєві навички та професійні навички учнів.
– Люди працездатного віку, які готові підвищувати кваліфікацію у кар'єрі, пов'язаної зі STEM, але не мають можливостей.

У рамках програми проводяться заходи, з метою відбору зацікавлених учнів, які мають необхідні задатки для освоєння STEM. Організовується співпраця з агентствами, фондами, університетами чи установами професійного навчання, де створюються волонтерські програми кар'єрного наставництва та розробляються спільні навчальні програми. Існують сертифікаційні іспити з професійних навичок для отримання документа, що підтверджує кваліфікацію для працевлаштування або подальшого навчання на вищому рівні.

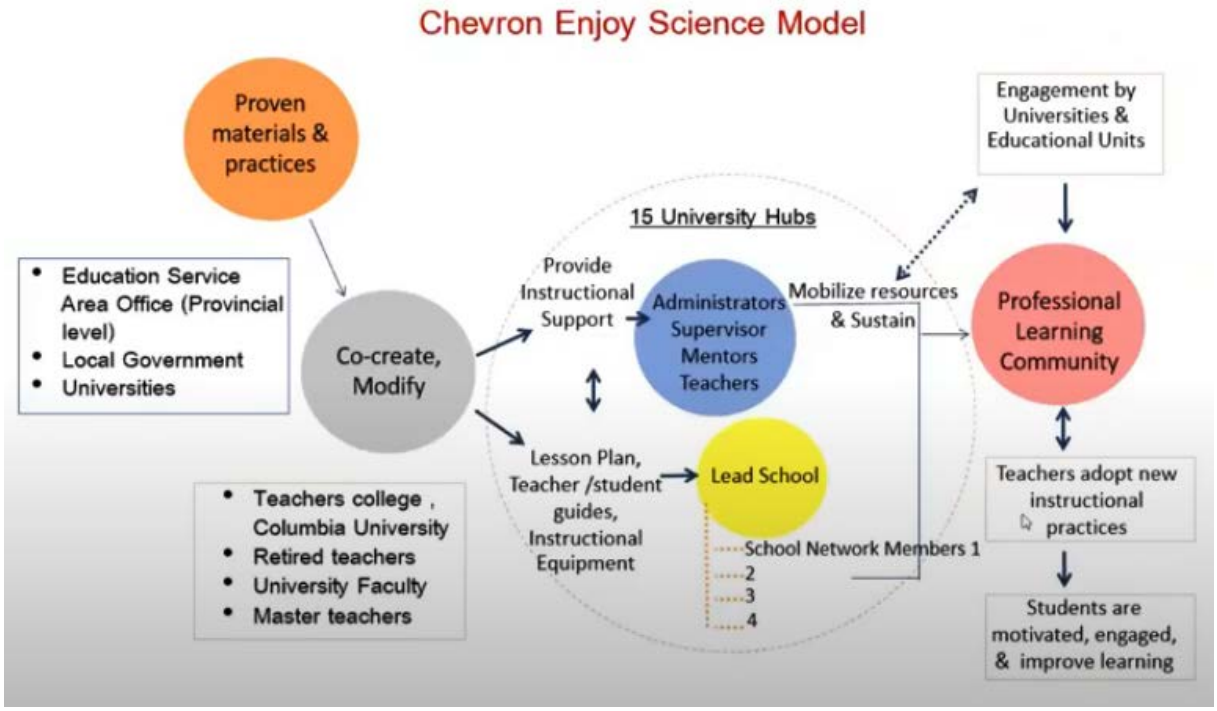
Очікувані результати:

для молоді – підвищення кваліфікації та кваліфікаційні сертифікати, які визнаються загальними стандартами на робочому місці, поряд з атестатами про закінчення середньої школи або професійними сертифікатами;

для викладацького складу – тренінги щодо підвищення кваліфікації з розвитку освіти STEM для кар'єри та застосовування знань у сфері праці за допомогою навчальної практики на основі проєктів;

батьки та спільноти дізнаються більше про професії, пов'язані з STEM, і почнуть активніше брати участь в управлінні освітою;

роботодавці братимуть активну участь в управлінні освітою, а також у розвитку навичок персоналу, що гарантує наступне: прийняті на роботу будуть оснащені знаннями та навичками, що відповідають галузевому попиту. Отже, це також знизить навантаження на роботодавців із навчання персоналу загалом.

Мал.2 Модель Chevron Enjoy Science

На мал. 2 представлена модель Chevron Enjoy Science [6].

Складові моделі Chevron Enjoy Science:

– Професійний розвиток вчителів та керівників шкіл.
– Відповідність до навчальної програми.
– Вчителі як учні у модельній навчальній діяльності.
– Професійна навчальна спільнота (узгоджена з політикою) як механізм для рефлексивних вчителів-партнерів.
– Переробка планів уроків відповідно до нових методів у класах під наглядом рефлексуючих партнерів.
– Налагодження зворотного зв'язку для вчителів.
– Отримання та планування вдосконалень.
– Підтримка керівниками шкіл, керівниками та директорами ESAO.

Для успішного впровадження STEM в систему освіти країни недостатньо лише взаємодії учень – вчитель, потрібно задіяти різнобічні адміністративні та

педагогічні ресурси, необхідно побудувати такий ланцюжок освітньої взаємодії, який складається з освітніх установ та відомств різного рівня, департаментів освіти місцевих шкіл провінційних областей, університетів тощо. Тому, для успішної реалізації представленої моделі необхідно було вибрати стартову точку.

Оскільки ресурсів для того, щоб розпочати масштабні проєкти по всій країні, не вистачало, було прийнято рішення про початок на провінційному рівні, включаючи представників місцевих органів, супервайзерів з місцевих провінцій. Для підвищення кваліфікації як молодих вчителів та викладачів, так досвідчених задіялися університети на місцевому рівні. Ставка робилася так само на досвід роботи колишніх вчителів, які вийшли на пенсію, перестали працювати, тому що в них досі був час і бажання брати участь, слугувати свого роду прикладом рольової моделі для нового покоління вчителів.

Значну роль щодо нарощування потенціалу та вирішення проблеми становлення STEM відіграли розроблені програми попередніх послуг на рівні університетів. До їх реалізації долучаються викладачі зі ступенем магістра, вони допомагають впроваджувати нові практики, нові методи, що дозволяє показати іншим викладачам, як впроваджувати/втілювати ці методики на заняттях.

На мал. 3 [6] представлені ефективні навчальні практики та якісні навчальні матеріали, які були вдало апробовані та впроваджено в освітній процес.

Мал.3 Ефективні навчальні практики та якісні навчальні матеріали

Навчальні практики: Дизайн уроку; Групова робота; Пізнавальна потреба, завдання; Формуюча оцінка; Студентське обговорення та дискурс; Постійний лист; Навчання на основі запитів; Проєктне/проблемне навчання.

Навчальні матеріали:

Таблиця 2

Наука про життя	**Наука про Землю**	**Фізика и Технології**	
Системи організму людини 6-8 класи	Катастрофічні події 6-8 класи	Властивості матерії 6-8 класи	Енергія, машини та рух 6-8 класи
Організми – від макро до мікро 6-8 класи	Земля в Космосі 6-8 класи	Світло 6-8 класи	Електроенергетика та схемотехніка 6-8 класи

Дослідження показують, завдяки зацікавленості Уряду Таїланду у перетворенні та вдосконаленні системи освіти, міжнародному співробітництву, освітня система країни активно розвивається у багатосторонньому форматі. Зусилля щодо впровадження та розвитку STEM у систему освіти дозволяють формувати компетенції, що ґрунтуються на міждисциплінарному, творчому, проєктному підходах до навчання. Як наслідок, країна отримує кваліфікованих спеціалістів у галузі STEM, які мають не тільки теоретичні знання, а й практичні навички роботи зі складними технологічними об’єктами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chevron Thailand Exploration and Production. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.chevronenjoyscience.com/en/project-overview – [дата звернення 14.08.2022].
2. Education Destination Asia. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://educationdestinationasia.com/essential-guide/thailand/thailand-education-system – [дата звернення 09.08.2022].
3. Education in Thailand: an OECD-UNESCO perspective. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245735 – [дата звернення 07.08.2022].
4. International School Consultancy (ISC). [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://world-schools.com/ru/consultancy/international-school-consultancy/ – [дата звернення 09.08.2022].
5. Mahidol Wittayanusorn (MWIT). [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.mwit.ac.th – [дата звернення 09.08.2022].
6. Southeast Asian Ministers of Education Organization, Regional Centre. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=fXfljtyGhgM&list=PL2_cGQU8-90r6JbKtjUhuPtCBA2T3_1PZ&index=26 – [дата звернення 09.08.2022].

7. Thailand National Ministry of Education. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.en.moe.go.th – [дата звернення 10.08.2022].
8. Thailand-educational-system-overview. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://education.stateuniversity.com/pages/1526/ – [дата звернення 09.08.2022].
9. The Nation Thailand. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.nationthailand.com/noname/30313481– [дата звернення 09.08.2022].

Онопченко О. В.,
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України, м. Київ
elenavmon@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9390-4639

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ОСВІТНІХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ СТАНУ STEM-ОСВІТИ В АВСТРАЛІЇ

У статті розглянуто основні положення методики аналізу освітніх інтернет-ресурсів з точки зору пошукової оптимізації. Наведено критерії оцінки інформаційних ресурсів та продемонстровано шляхи їх використання на прикладі дослідження стану STEM-освіті в Австралії. Проаналізовані шляхи становлення та досвід розвитку STEM-освіти країни.

Ключові слова: STEM-освіта, Австралії, досвід, аналіз, освітні інтернет-ресурси.

The article examines the main provisions of the methodology for the analysis of educational Internet resources from the point of view of search engine optimization. Criteria for evaluating information resources are given and ways of their use are demonstrated on the example of a study of the state of STEM education in Australia. Ways of formation and development experience of STEM education in the country are analyzed.

Keywords: STEM education, Australia, experience, analysis, educational Internet resources.

Однією з важливих умов проведення результативних досліджень зарубіжного досвіду STEM-освіти для обдарованої учнівської молоді є доступність до освітніх інформаційних ресурсів провідних країн світу. У сучасних реаліях забезпечення такого доступу пов’язується, насамперед, із використанням пошукових можливостей, що надаються глобальною мережею Інтернет.

Число створених освітніх ресурсів у мережі стрімко збільшується, що не тільки забезпечує низку незаперечних переваг, а й створює суттєві проблеми під час пошуку та аналізу необхідної освітньої інформації, оскільки немає єдиних принципів її подання та структурування.

Збереження та накопичення великих об’ємів інформації, їх хаотичність у розміщенні та організації даних, призводять до розуміння необхідності створення методик інтелектуального пошуку та аналізу інформації в Інтернет.

Ці питання стають особливо актуальними при проведенні наукових досліджень, де достовірна оцінка якості інформаційних освітніх ресурсів може істотно вплинути як на сам процес дослідження так і на його результати.

Аналіз теоретичних та практичних робіт, присвячених пошуку та аналізу інформації, дозволив виділити кілька узагальнюючих факторів:

– створення універсальної методики дослідження освітніх Інтернет-ресурсів, що включає методи вирішення поставленого завдання та основні критерії їх оцінки;
– наявність конкретних параметрів вибірки, що відповідають предмету дослідження;
– наявність методики проведення аналізу відповідно до заданих критеріїв;
– наявність алгоритму систематизації та узагальнення відібраних ресурсів;
– вироблення єдиних правил відображення результатів, побудови порівняльних таблиць, схем, діаграм.

При складанні плану дослідження досвіду Австралії у розвитку STEM-освіти увага приділялася:

– наявності ресурсів державних, громадських, комерційних та некомерційних освітніх організацій;
– географічним аспектам (наявність ресурсів із різних географічних територій (штатів) Австралії;
– наявності серед досліджуваних ресурсів міжнародних освітніх порталів та каталогів;
– наявності освітніх порталів провідних навчальних закладів (як державного так і регіонального рівня);
– каталогізації ресурсів за рівнями освіти: початкова, середня, середня-спеціальна, вища, додаткова;
– наявності вільного доступу до матеріалів (повнотекстові законодавчі, адміністративні та матеріали навчального характеру (методики, розробки занять, аудіо-відео тощо).

Система освіти Австралії спочатку будувалася за образом і подобою британської системи освіти, оскільки австралійські штати були колоніями Британської корони. Спочатку в Австралії, при побудові своєї системи шкільної освіти, наголос робився на церковно-парафіяльні школи та приватні світські. Незважаючи на те, що релігійна складова в перших шкільних програмах була досить сильною, освіта країни мала переважно світський характер і була спрямована на забезпечення молодої держави освіченими людьми. Потреба

австралійського суспільства в освіті була досить велика, проте ні церква ні державні структури не задовольняли все зростаючий запит населення на знання, тому багато штатів задовольняли цю потребу завдяки приватним школам, навчання в яких часто мали характер неорганізованої, домашньої освіти, яка була орієнтована на традиції англійської приватної освіти.

Австралійський уряд вживав заходів, спрямованих на поширення шкільної освіти, завдяки яким вдалося досить швидко створити мережу національних початкових та середніх шкіл у різних населених пунктах країни. Впроваджувалась обов'язкова середня освіта, державні національні школи Австралії стрімко розвивалися. При цьому, поруч із державними, продовжували розвиватися й приватні школи [1].

Сьогодні шкільна освіта в Австралії є обов'язковою, але шкільні системи в різних штатах можуть трохи відрізнятися, не зважаючи на те, що існує прийняте на державному рівні рішення про приведення шкільних законодавств до єдиної національної системи у всіх австралійських штатах. Це передбачає запровадження єдиного по всій країні віку вступу до школи, створення єдиних освітніх програм, системи іспитів та єдиного випускного державного іспиту.

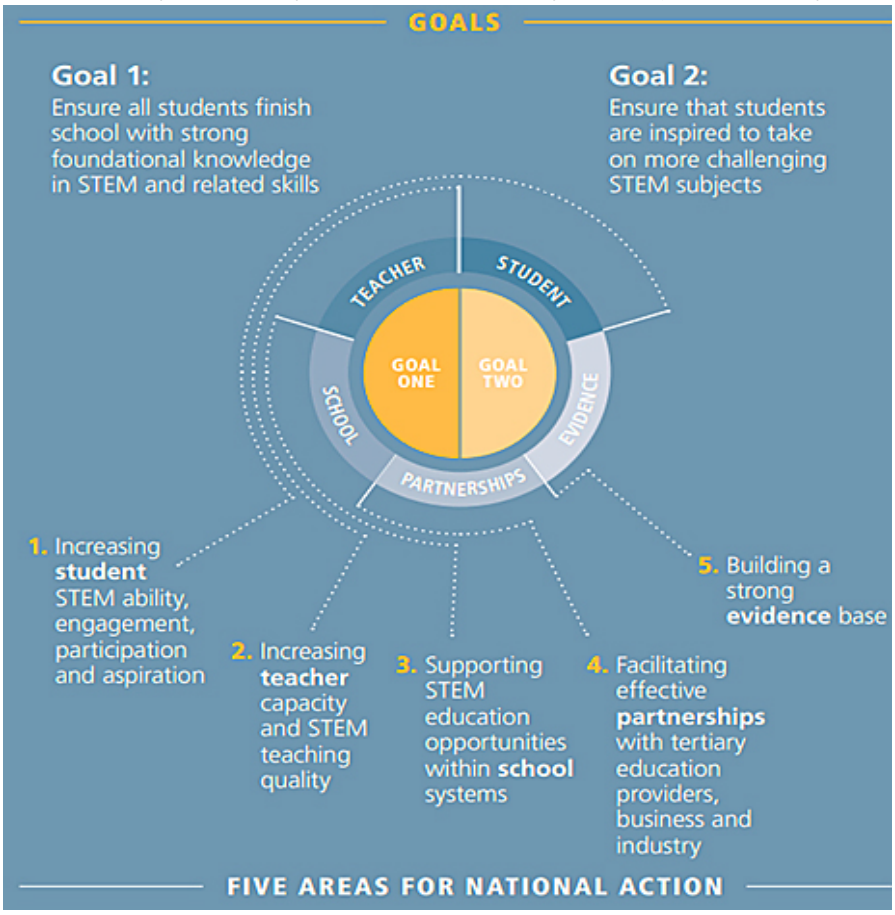
STEM-освіті в Австралії приділяється значна увага. У 2014 р. Уряд Австралії опублікувало рекомендації «Science, Technology, Engineering and Mathematics: Australia's Future» зі стратегічним планом посилення економіки країни через використання STEM-освіти.

У 2015 році, на державному рівні було погоджено «Національну стратегією шкільної освіти STEM на 2016-2026 рр.» [5], яка зосереджується на базових навичках, розвитку математичної, наукової та цифрової грамотності, а також на сприянні розв'язанню проблем, критичному аналізу та творчому мисленню. Стратегія спрямована на координацію поточної діяльності та покращенню STEM-освіти в країні та містить п'ять ключових сфер національного рівня, маючи на увазі те, що на школи покладають найважливішу частину більш широкої екосистеми освіти STEM, яка включає дошкільну освіту, професійну освіту та навчання, вищу освіту, а також навчання та розвиток на робочому місці.

1. Підвищення можливостей учасників в області STEM, на основі залучення, участі та прагнення.
2. Підвищення кваліфікації вчителів і якості навчання STEM.
3. Підтримка можливостей навчання STEM в рамках шкільної системи.
4. Сприяння ефективному партнерству з провайдерами вищої освіти, бізнесу і промисловості.
5. Створення надійної законодавчої бази.

Дії, визначені в цій стратегії, зосереджені на співробітництві, де національне є найбільш корисним, об'єднуючи деякі національні навчальні програми та

реформи навчання для покращення STEM-освіти. По всій країні – в школах, університетах і бізнесі – організовані заходи, спрямовані на покращенням освіти STEM. Національна стратегія шкільної освіти STEM спрямована на розвиток цієї діяльності та забезпечує основу для спільних зусиль (див. схему мал.1).

Мал.1 П'ять сфер національної діяльності

Стратегія підтримує довгострокову програму змін. Деякі дії можуть бути реалізовані в короткостроковій перспективі, інші, якщо планку встановлено високо, а результати є більш вагомими, потребують значного часу для реалізації. В той же час визнається, що між штатами і територіями можуть зберігатися відмінності в стратегічних пріоритетах. Наголос робиться також на наступному: дії в основному зосереджені на викладанні та навчанні в шкільному середовищі, створені та підтримані інтереси учнів, розроблені механізми стимулювання зацікавленості до STEM-освіти, але всі ці завдання не можуть бути досягнути лише школами. Батьки та більш широке суспільство, промисловість і сектор вищої освіти є ключовими партнерами по навчанню STEM у школах.

Уряд Австралії приділяє особливу увагу двом напрямам національних спільних дій у рамках Стратегії:

Дія А: Партнерський форум STEM

STEM Partnerships Forum [8] було засновано у 2017 році, як один з ключових національних спільних заходів у рамках Національної стратегії STEM-шкільної

освіти на 2016-2026 роки. Головуючим став д-р Алан Фінкел, на той час, головний науковий співробітник Австралії. Форум об'єднав лідерів промисловості та освіти, щоб сприяти більш стратегічному підходу до шкільного партнерства з підприємствами та промисловістю по всій Австралії з метою розвитку взаємодії, прагнень, здібностей та досягнень студентів у STEM.

У квітні 2018 року, Голова Форуму представив остаточний звіт Освітній раді (тепер Зустріч міністрів освіти), який містить рекомендації для промисловості, освіти та уряду та зосереджується на трьох ключових напрямках роботи:

– роль промисловості в підтримці і професійному розвитку вчителів;
– обізнаність про різноманітні кар'єри, доступні для людей з навичками та знаннями STEM, необхідними для використання цих можливостей;
– розуміння та вимірювання результатів і впливу партнерства.

У червні 2019 року, Рада з питань освіти схвалила офіційну відповідь на звіт Форуму партнерства STEM. У відповідь членам Форуму була висловлена подяка за їхню роботу та зазначено, що звіт містить інформацію про розробку Угоди про національну шкільну реформу між урядом Австралії та всіма штатами та територіями. Він також надав детальну інформацію про дії на національному рівні та рівні штатів і територій, спрямовані на виконання рекомендацій Форуму.

Дія L: Обмін та узагальнення результатів досліджень та оцінки

У червні 2019 року Рада з питань освіти схвалила звіт про національну спільну дію: Обмін і синтез результатів досліджень і оцінок для визначення успішних втручань STEM та інформування шкільної практики.

У звіті проаналізовано ініціативи з точки зору різних характеристик, у тому числі типу втручання, цільової групи та масштабу, а також включено результати оцінки, якщо вони доступні. Ключовий висновок полягав у тому, що, хоча для багатьох ініціатив було заплановано оцінювання, було дуже мало надійних даних, на основі яких можна було б оцінити результати ініціатив. У звіті рекомендовано повторити цю вправу через 2–3 роки, щоб зібрати більше інформації задля майбутніх оцінок.

Відповідні докладні підсумки програм ілюструють широкий спектр ініціатив STEM по всій Австралії.

Департамент освіти Австралії доручив Dandolopartners International розробити Національний інструментарій для шкільних освітніх ресурсів STEM у відповідь на рекомендацію Форуму партнерства STEM.

Метою Національного інструментарію шкільних освітніх ресурсів STEM є допомога школам і промисловості у створенні нових ініціатив STEM,

формуванні партнерства між школами та галуззю та оцінці існуючих і майбутніх ініціатив STEM.

Стратегії навчання в Австралії спрямовані на підвищення інтелектуальної активності та більш глибоке розуміння STEM-дисциплін, що досягається завдяки практико-орієнтованому навчанню, яке дозволяє розвивати необхідні для STEM навички. Застосовуються також змішані підходи у навчанні та інтеграція освітніх технологій, що дають змогу викладачам забезпечувати розвиток необхідних STEM-навичок у учнів та збільшує шанси побудови успішної кар'єри в майбутньому [5].

Партнерський форум STEM також не залишив поза увагою і питання співпраці представників освітніх організацій різного рівня з представниками промисловості та бізнесу, позначивши шляхи координації спільної діяльності:

- розробка методичних та допоміжних матеріалів для реалізації успішних моделей партнерства, включаючи наставництво та інформаційно-просвітницьку діяльність;

- підвищення ступеня участі представників промисловості та бізнесу у підготовці фахівців в освітніх організаціях;

- забезпечення більшої узгодженості у діях, спрямованих на підвищення поінформованості про важливість STEM-освіти у суспільстві;

- консультування у питаннях побудови кар'єри, доведення інформації про важливість та актуальність STEM-навичок для учнів початкових класів та їхніх батьків;

- підвищення взаємодії між представниками бізнесу, промисловості та освіти.

Існує Національна волонтерська програма STEM Professionals in Schools [9], яка сприяє встановленню партнерських зв'язків між школами та організаціями, дозволяє шкільним викладачам та спеціалістам-практикам у галузі STEM ефективно взаємодіяти, організовувати та проводити уроки STEM-дисциплін.

Формуванню та розвитку інтересу до STEM-освіти у дітей з раннього віку приділяється особлива увага. Розроблена та успішно функціонує освітня програма для дошкільнят під назвою ELSA (Early Learning STEM Australia). Раннє навчання STEM Australia (ELSA) - це цифрова навчальна програма для дітей дошкільного віку, призначена для вивчення природничих наук, технологій, техніки і математики (STEM).

Програма була розроблена університетом Канберри завдяки фінансуванню, наданому Австралійським державним департаментом освіти і професійної підготовки в рамках Національної програми інновацій і науки. Мета програми: «Надихати всіх австралійців в області цифрової грамотності та STEM». ELSA

очолює професор Том Лоурі за участю громадськості та тісній співпраці з викладачами дошкільної освіти, розробниками дошкільних програм і сім'ями.

Основні завдання ELSA: розширення участі австралійських дітей в STEM і підвищення їх цифрової грамотності. ELSA дозволяє дітям грати, експериментувати і осмислювати навколишній світ, який є як частиною науки так і частиною життя дитини. Практика ELSA STEM спонукає дітей ставити питання, робити прогнози, експериментувати і міркувати про те, що сталося і чому [3].

Уряд Австралії інвестує мільйони доларів у розвиток STEM-освіти дошкільнят. Фінансується розробка спеціалізованих ресурсів, навчання викладачів та різноманітні заходи STEM родинам з маленькими дітьми.

Провідними вишами країни розроблено понад 100 ігрових програм, які стимулюють малюків до вивчення STEM-дисциплін.

Проєкти Let's Count («Давай рахувати») та Little Scientists («Юні вчені») створені для розвитку математичних здібностей, пізнання малюками світу через науку. Ресурси допомагають педагогам та батькам розвивати математичні навички дітей та допитливість, розповідаючи про науки на прикладах із повсякденного життя.

Для австралійських школярів створено освітній «STARportal» [7]. Це перший в Австралії національний портал з інформацією щодо організації та заходи STEM-освіти у країні. Існуюча база даних надає можливості не тільки дітям брати участь у дослідженнях та відкриттях, у спілкуванні з однодумцями, а ще й батькам приймати участь у он-лайн-заходах STEM та допомагати дитині в режимі реального часу.

STARportal також забезпечує співробітництво між офіційними керівними органами освіти Австралії, головними підприємствами, вченими та й інженерами Telstra, AMSI, BHP Billiton тощо.

Урядом Австралії також фінансується низка заходів щодо популяризації технологій штучного інтелекту у школах:

- проведення досліджень про використання штучного інтелекту та нових технологій у школах і виявлення кращих педагогічних практик;

- організація навчальних вебінарів для вчителів з використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі;

- створення спеціалізованих он-лайн-ресурсів для школярів, студентів та викладачів. Так, платформа Digital Technologies Hub [2] містить розробки уроків з використанням цифрових технологій, а також найкращі методики та поради австралійських педагогів початкових та середніх шкіл. Проєкт Lending Library дозволяє будь-якому вчителю, навіть із віддалених регіонів, безкоштовно

скористатися цифровим навчальним обладнанням та планами уроків, розробленими для різних вікових груп відповідно до національної навчальної програми.

Не залишені поза увагою також адміністрації навчальних закладів. Програма «Директори шкіл як лідери STEM-освіти» спрямована на розробку та апробацію нових підходів підтримки керівників шкіл, від яких залежить якість та ефективність викладання STEM-дисциплін. Програму розраховано на початкові та середні школи державного та неурядового сектору, сільські, регіональні, столичні навчальні заклади.

Шкільна освіта в Австралії стає все більш популярною у всьому світі і здатна на рівних конкурувати з кращими школами Британії, Америки та інших провідних країн світу в тому числі і завдяки успішній реалізації планів з впровадження STEM-освіти. В основі успішного впровадження STEM-освіти лежить стимулювання у школярів зацікавленості до досліджень, аналізу та створення нових технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Australian Government. Department of Education and the Department of Employment and Workplace Relations / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.dese.gov.au/ [дата звернення: 09.08.2022]
2. Digital Technologies Hub / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.digitaltechnologieshub.edu.au/ [дата звернення: 09.08.2022]
3. Early Learning STEM Australia (ELSA) / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://elsa.edu.au [дата звернення: 09.08.2022]
4. IQ Consultancy [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.iqconsultancy.com.ua/articles/ [дата звернення: 08.08.2022]
5. National STEM School Education Strategy / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.dese.gov.au/education-ministers-meeting/resources/national-stem-school-education-strategy [дата звернення: 08.08.2022]
6. Society for Science & the Public [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.societyforscience.org [дата звернення: 09.08.2022]
7. STARpotal [Електронний ресурс] Режим доступу: https://starportal.edu.au/about-star-portal [дата звернення: 09.08.2022]
8. STEM Partnerships Forum / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.chiefscientist.gov.au/search?keys=steam+education [дата звернення: 08.08.2022]
9. STEM Professionals in Schools / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.csiro.au/en/education/programs/stem-professionals-in-schools [дата звернення: 08.08.2022]

Остапенко А. Ф.,
Директор Володимирецького ліцею «Колегіум»,
заслужений працівник освіти України
kolegium.topic@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-, STEAM-ПІДХОДУ В ОСВІТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

В останні роки в Україні спостерігається бурхливий розвиток комп'ютерних технологій, IT-сфери, нанотехнологій, робототехніки. Цей процес є необхідною умовою для реформування та розвитку освіти у відповідь на суспільні вимоги. Тобто технологізація багатьох сфер громадської діяльності вимагає від держави створення сприятливих умов для підготовки кваліфікованих працівників. Через кілька років найпопулярнішими професіями будуть інженер, програміст, аналітик, технік з робототехніки, IT-, біо- та нанотехнологій. Ці напрями навчання охоплюють STEM-освіту.

STEM – термін, що використовується для об'єднання науки, технологій, інженерії, математики в єдиний комплекс навчальних дисциплін. Інтеграція, дослідження та розробки є основними принципами STEM.

STEAM – це універсальний підхід, орієнтований на практику, що дозволяє впоратися з викликами будь-якої складності. Водночас діти практично реалізовують свої знання. Володимирецький ліцей «Колегіум» має великий досвід використання інноваційних методів для надання справжнього практичного досвіду з предметів STEM у навчанні обдарованих дітей та молоді.

Ключові слова: STEM-освіт а, обдарованіст ь, інт еграція, дослідницько-проєкт на діяльніст ь, компет ент ніст ь, інновація, робот от ехніка, 3D-моделювання.

In recent years, the rapid development of computer technologies such as the IT sphere, nanotechnologies, and robotics has been observed in Ukraine. This process is a necessary factor for reforming and developing education in response to societal demands. So, the technologization of many spheres of public activity requires from the state to create favorable conditions for the training of qualified workers. In a few years, an engineer, a programmer, an analyst, a technician in robotics, IT, bio- and nanotechnology will be the most popular professions. These fields of study also include STEM education.

STEM is Science, Technology, Engineering and Mathematics. The term is used to bring these academic disciplines together. The main principles of STEM are Integration, research and development

STEAM is the universal, practice-oriented approach that allows you to cope with challenges of any complexity. At the same time, children practically implement their knowledge. Volodymyrets Lyceum "Collegium" has extensive experience in using innovative methods to provide the real practical experience in STEM subjects to educate the gifted children and youth.

Keywords: STEM education, giftedness, integration, research and project activity, competence, innovation, robotics, 3D modeling.

Сучасна Україна потребує нової освіти, яка повинна стати базою для розвитку й самореалізації обдарованих учнів. Сучасне суспільство, розвиток промисловості, інформаційних технологій вимагають від освіти підготовки не

менш 60% випускників, здатних до засвоєння складних інтелектуальних, інформаційно насичених професій, що реалізовуються в рамках продуктивної соціально схвалюваної діяльності. Процеси розвитку освіти України відповідають змінам, що мають місце у світовому освітньому та культурному просторах, а також зростає розуміння того, що соціально-економічний розвиток та духовність залежать від освітнього рівня громадян.

В епоху розбудови інформаційного суспільства, у якому основним капіталом і головним ресурсом економіки стають знання, освіта є не тільки провідною умовою самореалізації та самоактуалізації особистості, збагачення її творчого потенціалу, але й найважливішим фактором соціально-економічного та духовного піднесення держави, забезпечення її конкурентоспроможності на світовій арені. У зв'язку з цим система освіти має не тільки забезпечити успішну життєдіяльність громадян в умовах інноваційного типу суспільного життя, але й виховати інтелектуальну еліту нації. Тому на сучасному етапі розвитку в європейських країнах і США виховання інтелектуально здібних та обдарованих дітей і молоді вважається одним із найважливіших напрямів державної політики. «Ніхто не зможе заперечити, що обдарованість – одне з найважливіших, якщо не найголовніше багатство будь-якої країни».

STEM-освіта зараз фактично в усіх на вустах. Це тренд (основна тенденція зміни, актуальний напрям), який останнім часом набирає швидких обертів у освітньому просторі України. Що означає ця абревіатура? Спробуємо розібратися.

STEM (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics). Акронім STEM вживається для позначення популярного напряму в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент, інноваційні технології. Технології використовують навіть у вивченні творчих та мистецьких дисциплін. Наприклад, за кордоном музикантів навчають не тільки музикувати, але й використовувати комп'ютерні програми для створення музичних творів.

Чому STEM-освіта така актуальна нині? Стрімка еволюція технологій веде до того, що незабаром найбільш популярними, перспективними та затребуваними фахівцями стануть програмісти, IT-фахівці, інженери, професіонали в галузі високих технологій і т.п.

Навчання – це не просто передача знань від учителя до учнів, це спосіб розширення свідомості й зміни реальності. Саме тому STEM-освіта – низка чи послідовність курсів або програм навчання, які готують учнів до освіти після школи та успішного працевлаштування, дають можливість зробити кар'єру в

інженерно-технічній сфері. STEM об’єднує всі природничо-математичні науки в одне ціле. Діти отримують можливість не просто вивчати, наприклад, певні закони, а одразу випробовувати їхню дію на практиці, створюючи справжні наукові проєкти. STEM-освіта покликана формувати в учнів навички й уміння, які зроблять їх конкурентоспроможними на сучасному ринку праці.

STEM-освіта передбачає формування критичного мислення та навичок дослідницької діяльності.

STEM-освіта – це створення умов щодо збалансованого й гармонійного формування науково-орієнтованої освіти на основі модернізації математично-природничого та гуманітарного профілів освіти.

STEM – це великий вибір можливостей професійного розвитку, надання учням доступу до технологій. Сьогодні, коли світ перетинається комп’ютерними мережами, діти створюють цифровий контент, обмінюються ним та використовують у великих обсягах. Вони запускають вебсайти, знімають фільми на телефони, створюють власні ігри.

STEM-технології вимагають від учнів великих здібностей до критичного мислення, уміння працювати як в команді, так і самостійно. У Володимирецькому ліцеї «Колегіум» при роботі з обдарованими дітьми вже зроблені перші кроки щодо впровадження системи навчання STEM як в урочній роботі, так і в позашкільній – це інтерактивні уроки, олімпіади різних рівнів, діяльність Малої академії наук, участь учнів у різноманітних проєктах, конкурсах та заходах. STEM-освіта ставить перед учителями завдання інтеграції навчальних предметів, забезпечення тісного взаємозв’язку суміжних наук у процесі навчання. Інтегровані заняття спонукають до осмислення й пошуку причинно-наслідкових зв’язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей.

Навички критичного мислення та глибокі наукові знання, отримані в результаті навчання за STEAM, дозволяють дитині вирости новатором. STEAM-освіта – це творчий світогляд дитини, де вона не лише готується до дорослого життя, а й повноцінно його реалізовує.

Створення освітнього STEM-середовища в закладах освіти є одним із основних завдань сучасного етапу розвитку STEM-освіти. Поняття освітнього STEM-середовища закладу освіти можна трактувати як сукупність інтелектуальних та матеріальних умов упровадження науково-дослідної роботи, технологій, інжинірингу, інтегрованих знань, які забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу здобувачів освіти.

Невіддільною складовою STEM-середовища є мережа STEM-центрів, STEM-лабораторій (у тому числі віртуальних). На базі Володимирецького ліцею "Колегіум" функціонує STEM-центр, який нараховує дев'ять лабораторій:

- STEM-лабораторія;
- лабораторія проєктно-технічної діяльності;
- лабораторія технічної творчості;
- лабораторія мистецтва кулінарії;
- лабораторія сучасного одягу, краси та здоров'я;
- лабораторія розвитку технічної майстерності;
- лабораторія робототехніки;
- лабораторія роботомеханіки;
- лабораторія 3D-моделювання та основ відеотехнологій.

Діяльність STEM-центру спрямована на:

- організацію науково орієнтованої діяльності здобувачів освіти з використанням високотехнологічних засобів навчання, інноваційних моделей освіти, їх розроблення та апробацію;
- популяризацію результатів винахідницької, науково орієнтованої діяльності та розвиток учнівської творчості;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення методів діяльності.

STEM-лабораторія – це місце, де діти можуть на STEM-уроці або в позаурочний час продовжити свої дослідження й експерименти різноманітними способами та формувати глибоке розуміння матеріалу, здобутого на уроках. Група або клас у STEM-лабораторії може використати наявні ресурси, щоб дослідити бажану проблему та знайти або створити власне рішення. Це «експериментаріум» для матеріально-технічної бази STEM-уроків у комплексі: інформатика, фізика, хімія, біологія, географія, математика, робототехніка, схемотехніка, моделювання, художня творчість, дослідницька діяльність, лабораторні роботи з природничих предметів.

Мета такої лабораторії – бути для дітей простором для творчості, креативності, розвивати практично орієнтоване мислення й показувати взаємозв'язки між науками, підготовка до участі в загальноукраїнських та міжнародних олімпіадах, фестивалях і змаганнях з моделювання інтелектуальних пристроїв.

STEM – це комплексний підхід. Тобто зробити, наприклад, з уроку математики STEM-урок можна лише за умови, якщо об'єднати її ще й з іншими науками, наприклад, біологією та інформатикою, додати сучасних технологій і можливість проєктної роботи в команді над задачею з альтернативними шляхами її вирішення.

Основне завдання сучасної школи – створити умови для різнобічного розвитку юного покоління, забезпечити активізацію й розвиток інтелекту, інтуїції, легкої продуктивності, творчого мислення, рефлексії, аналітико-синтетичних умінь та навичок з урахуванням можливостей кожної дитини.

Чимало дітей удома займається своїми маленькими цікавими речами: щось складають, програмують, досліджують. Не всім вистачає можливостей, знань і ресурсів, щоб втілити свої ідеї в життя. Уявіть, які можливості надає STEM-лабораторія!

Обладнання, яке має наша STEM-лабораторія, 3D-принтер, 3D-сканер, 3D-ручки, цифрові фрезерувальний, лазерний, токарний та вишивальний верстати з ЧПУ, програмовані електронні модулі, мехатронні системи, мультимедійне та вимірювальне обладнання, цифрові лабораторії, цифрові мікроскопи, багатофункціональні прилади, фотовідеостудія, робототехнічні конструктори, ноутбуки, окуляри-шолом інтелектуальної реальності, цифрова документ-камера та інше.

У лабораторіях ліцею вчителі проводять інтегровані уроки, віртуальні екскурсії, STEM-уроки з використанням 3D-ручок, 3D-принтера, 3D-сканера, шолома-окулярів інтерактивної реальності, цифрової документ-камери; ліцеїсти під керівництвом учителя створюють власні STEM-проєкти.

Учні навчаються програмування, використовуючи набори робототехніки. Маємо і конструктори Lego WeDo 2.0, і MBot Makeblock, а також набори Arduino.

Освітня робототехніка – міжпредметний напрям навчання дітей, інтеграція знань з фізики, технології, математики, кібернетики, мехатроніки й ІКТ, який дозволяє залучити до процесу інноваційної, наукового-технічної творчості учнів різного віку.

Робототехніка – це потужний інструмент для STEM-освіти, який дає змогу цікаво та доступно вивчати й досліджувати складні речі. Учні працюють у команді та мають можливість відчути себе юними винахідниками.

Наприклад, за допомогою робота (роботів) можна розрахувати необхідну траєкторію та відстань, аби влучити м’ячиком у кошик, попередньо запрограмувавши робота.

За допомогою роботів можна влаштовувати справжні футбольні змагання, а під час програмування та гри дитина отримує розуміння основ логіки, математики та фізики, вчиться працювати в команді, будувати соціальні стосунки та вирішувати суперечки максимально продуктивно. Усе це стане в нагоді й у дорослому житті.

Наші учні проводять дослідження, використовуючи технології віртуальної та доповненої реальності. Ці технології можна використовувати на уроках як природничого напрямку, так і гуманітарного.

На кожному з етапів проєкту діти працюють із різним обладнанням, вчаться розподіляти час, ролі учасників, планувати та взаємодіяти, працювати над помилками й невдачами, упевнено йти до мети.

Протягом роботи над одним таким проєктом у STEM-лабораторії, який може тривати від кількох днів до місяців, діти вивчають особливості робототехніки, програмування різними мовами, основи електроніки, 3D-моделювання, суть наукового підходу до досліджень, відеоблогінг, роботу з цифровим контентом, матеріалознавство, явища і закони фізики, хімії, біології, географії, екології.

Проводити цікаві STEM-уроки допомагають й інтерактивні панелі EdPro з програмним забезпеченням mozaBook, а також 3D-принтери для вивчення моделювання та 3D-друку. Окремо варто відзначити програмне забезпечення mozaBook, яке містить уже готові інтерактивні підручники, а також учитель має можливість створити власні інтерактивні посібники до конкретного уроку. До кожної теми уроку можна завантажити 3D-модель чи відео, створити тести, навчальні ігри. Учитель значно менше часу витрачає на підготовку до заняття, і все, що йому по суті треба, - з гарним настроєм прийти на урок.

Використання сенсорних панелей, доповненої та віртуальної реальностей посідають у нашому повсякденні все більше місця. Використання програми mozaBook для сенсорних панелей на навчальних заняттях з математики сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, швидкому та ефективному засвоєнню ними навчального матеріалу, формуванню ключових компетенцій. З використанням візуальних матеріалів у mozaBook для учнів урок стає цікавішим, більш насиченим і різнобарвним. Зрозуміло, що з такими засобами можна досягти набагато кращого сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, ніж від прочитання матеріалу з підручника. Діти із великим захопленням сприймають уроки з такими інтерактивними вставками. Інтерактивні елементи уроку підвищують пізнавальний інтерес - і результат навчання є кращим, ефективнішим.

Завдяки новим технологіям ми легко можемо мандрувати в часі, спілкуватися з відомими особистостями, будувати власний світ. Технології доповненої реальності (Augmented Reality, AR) здатні проєктувати цифрову інформацію (зображення, відео, текст, графіку) поза екранами пристроїв та об’єднувати віртуальні об’єкти з реальним середовищем. Віртуальна реальність (Virtual Reality, VR) за допомогою малюнка, що обертається на 360°, переносить людину в штучний світ, де навколишнє середовище повністю змінене. Познайомитись з доповненою реальністю можна за допомогою спеціального шолома та окулярів.

Ці імерсивні методи навчання потенційно можуть стати основним інструментом в освіті й здійснити революцію в навчанні. Учителі використовують віртуальну й доповнену реальність для взаємодії учнів з різними об'єктами в тривимірному просторі. Скажімо, під час вивчення Сонячної системи діти можуть не просто розглядати нудні малюнки в підручнику, а по-справжньому зануритися у космічний простір завдяки шолому віртуальної реальності.

Новим трендом сучасного світу є ведення відеоблогів, ютуб-каналів та ін. Щоб діти усвідомлювали, що таке якісний контент, на базі закладу вони можуть використовувати для зйомки відеороликів фотовідеостудію, стабілізатори для камери та квадрокоптери.

Протягом декількох останніх років дистанційна форма навчання стала пріоритетом в освіті. За допомогою документ-камери вчителі мають можливість якісно провести урок для дітей, які з певних причин не в змозі відвідувати заклад освіти.

3D-технології міцно закріпились у світі комп'ютерної індустрії. Тривимірне моделювання стало невід'ємною частиною інженерного проєктування всеможливих технічних пристроїв, архітектурно-ландшафтного дизайну і, звичайно ж, сфери розваг.

3D-моделювання використовують також і в технологічній сфері, наприклад, при роботі з верстатами з числовим програмним управлінням. На базі ліцею таких верстатів є три: лазерний, фрезерний та токарний з обертовою віссю. Діти навчаються керувати цими верстатами з допомогою комп'ютерних технологій, що в подальшому дозволить їм стати операторами певних технічних засобів на заводах, фабриках або на власних підприємствах. У процесі створення об'ємної 3D-моделі для верстата в дітей розвивається просторова уява та формується чимало компетентностей.

Техніка стрімко розвивається. У наш час з'явилася чудова можливість створення й використання 3D-зображень і 3D-моделей у практиці освітнього закладу.

За допомогою технології 3D-друку можна вивчати різні предмети й напрямки.

Переваги впровадження 3D-технологій в освіті:

- розвиток уяви й фантазії (діти бачать, як можна реалізувати той чи інший проєкт на практиці й візуалізувати творчі задумки);
- потужна мотивація до наукової діяльності (учні опановують тонкощі інженерного мистецтва, а це дозволяє їм з легкістю зануритися в освітній процес);
- успішне вивчення фундаментальних і прикладних дисциплін (за допомогою тривимірних зображень можна легко продемонструвати будь-які

геометричні фігури, кристалічні решітки й усілякі елементи для фізичних установок, а це допомагає розвинути любов до предметів, що вивчаються).

Володимирецький ліцей «Колегіум» долучився до спільноти «Дівчата STEM». Ліцей створив філіал «Дівчата STEM» – дівчата в технологіях. Основною метою спільноти «Дівчата STEM» є залучення якомога більшої кількості дівчат до STEM-напрямів (наука, технології, інженерія, математика). Ми викорінюємо гендерні стереотипи щодо дівчат і жінок у STEM, допомагаємо залучати талановитих дівчат до природничо-наукових і технічних дисциплін та розвитку в STEM професіях. Наші учениці 9-10 класів працюють на верстатах з ЧПУ, програмують та створюють 2D-моделі й виготовляють їх на верстатах, займаються 3D-моделюванням на 3D-принтері, конструюють і складають роботів.

STEAM-підхід змінює наш погляд на навчання та освіту. Під час STEAM-уроків робимо акцент на практичні здібності, а отже, школярі розвивають критичне мислення, силу волі, творчий потенціал, гнучкість та вчаться співпрацювати з іншими. Ці навички та знання й складають основну навчального завдання.

Але інновації в освіті – це об’єктивний і незворотний процес, зумовлений станом сучасного наукового, технологічного, соціально-економічного та культурного розвитку людства. Вони сприяють досягненню основної мети сталого розвитку, покращенню якості людського життя та збереженню потенціалу людяності шляхом розвитку окремої особистості та людських спільнот. Розробка та впровадження робототехніки в навчальний та виховний процес є важливою соціально-педагогічною проблемою, яка потребує свого практичного вирішення. Адже така освіта є підготовкою людини до життя в постійно змінному середовищі й сутність такої освіти полягає в орієнтації навчального процесу на потенційні можливості людини та їхніх реалізацію не лише в освітній діяльності, а й у житті. Шалва Амонашвілі у своїй праці писав: «Якщо хочеш виховати в дітях сміливість розуму, самостійність як особистісну рису, то створи такі умови, щоб спалахи їх думок утворювали царство думки, дай їм можливість відчути себе в ньому володарями». Тому начально-виховна діяльність школи має розвивати в учнів механізм інноваційної самореалізації, знаходити творчі способи вирішення життєво важливих проблем. STEAM-освіта допомагає сформувати усі необхідні компетентності для життя в сучасному світі, який стрімко розвивається, із його реаліями. Проте важливо пам’ятати, що справжні заняття STEM – це насамперед навчальний процес, а не шоу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глосарій термінів STEM-освіти. URL: http://ontology.inhost.com.ua/index.php?graph_uid=1347.

2. Гончарова Н.О. Професійна компетентність вчителя у системі навчання STEM / Наукові записки Малої академії наук України.2015. № 7. С. 141-147.
3. Засоби та обладнання STEM URL:https://imzo.gov.ua/stem-osvita/zasobi-ta-obladnannya-stem/
4. Кириленко С. Поліфункціональний урок у системі STEM-освіти: теоретикометодологічні та методичні сегменти / Світлана Кириленко, Ольга Кіян. 2016. № 4. С. 50-54.
5. Кузьменко О.С. Сутність та напрямки розвитку STEM-освіти. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Випуск 9(III). — К.: НПУ, 2016. URL: http://btdc.org.ua/
6. Патрикєєва О.О. Актуальність запровадження STEM-навчання в Україні. Інформаційний збірник для директорів школи та завідуючого дитячим садочком. 2016.
7. Савченко І. М. Реалізація ідей STEM-освіти Національним центром «Мала академія наук України». Наукові записки Малої академії наук України. 2015. № 7. С. 148-157.
8. Шулікін Д. STEM-освіта: готувати до інновацій: відбувся Всеукраїнський круглий стіл «STEM – освіта в Україні: від дошкільника до компетентного випускника». Освіта України. 2015. № 26. С. 8-9.

Осташевська Марина Сергіївна,
Вчитель біології, хімії,
Фонтанський НВК «ЗОШ І–ІІІ ступенів – гімназія»
Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області
85439786754@ukr.net

КОЛЕКТИВНИЙ STEM-ПРОЄКТ «НАШ САД ПЕРЕМОГИ» БАТЬКІВ І УЧНІВ 7-Б КЛАСУ ФОНТАНСЬКОГО НВК «ЗОШ І–ІІІ СТУПЕНІВ – ГІМНАЗІЯ» ФОНТАНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ (У РАМКАХ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРОЄКТУ «САДИ ПЕРЕМОГИ»)

Нещодавно в нашій державі ініційовано впровадження всеукраїнського проєкту «Сади Перемоги», спрямований на ефективне використання наявних земель та спрямування всіх ресурсів на виробництво продуктів харчування на запобігання продовольчої кризи в Україні. В рамках такої ініціативи доцільним є залучення дітей і батьків до колективного проєкту «Наш сад перемоги».

Діти – це дослідники, що постійно прагнуть до експериментів, під час яких обов'язково знаходять рішення в проблемній ситуації. Залучення дітей разом з батьками до проєкту з вирощування овочів і зелені, ягід і фруктів розвиватиме цілеспрямованість та спостережливість дітей; навички з дослідження процесів росту і розвитку рослин з насінини; визначення різноманітності посівного матеріалу; розуміння процесу догляду за рослинами і фруктовими деревами та значення рослин в житті людини.

Для батьків відбувається підвищення компетентності з даної теми; обрання потрібних орієнтирів у вихованні; зміцнення відносин між батьками та дітьми; самореалізація.

Recently, the implementation of the all-Ukrainian project "Gardens of Victory" was initiated in our country, aimed at the effective use of available land and directing all resources to food production to prevent the food crisis in Ukraine. As part of such an initiative, it is advisable to involve children and parents in the collective project "Our Garden of Victory".

Children are researchers who are constantly striving for experiments, during which they necessarily find a solution to a problem situation. Involvement of children together with parents in the project of growing vegetables and greens, berries and fruits will develop children's focus and observation; skills in researching the processes of growth and development of plants from seeds; determination of the variety of seed material; understanding the process of caring for plants and fruit trees and the importance of plants in human life.

For parents, there is an increase in competence on this topic; choosing the necessary guidelines in education; strengthening of relations between parents and children; self-realization

Мета проєкту: залучити батьків до активного життя навчального закладу в рамках організації та реалізації проєкту; виховувати у дітей бажання брати участь у трудовій діяльності; організація експериментально-дослідницької діяльності; виховувати патріотизм і бережливе ставлення до рідної землі; закріпити знання про процеси росту і розвитку рослин; виховувати бережливе ставлення до рослин.

Медіаграмотна складова: ознайомлення з Всеукраїнським проектом «Сади перемоги» , що фінансується урядом Канади та реалізується Alinea International (https://sadyperemohy.org/#history) і детальним обговоренням його мети та етапів.

Ознайомлення з акцією «Сад у кожному домі» під час Першої світової війни у Канаді, акцією «Сад перемоги» підчас Другої світової війни в Британії та Америці. Обговорення ефективності цих програм у той час і їх вплив на зростання національного виробництва овочів.

https://www.canva.com/design/DAFBJZXhsp4/oJ05A253HYfQY7YRx6O0uA/view?utm_content=DAFBJZXhsp4&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink

Етапи проєкту

І етап – підготовчий

1. Ознайомлення дітей і батьків з Всеукраїнським проектом «Сади перемоги» (його метою та історією) https://sadyperemohy.org

2. Обговорення ефективності акції «Сад у кожному домі» під час Першої світової війни у Канаді , акції «Сад перемоги» підчас Другої світової війни в Британії та Америці і їх вплив на зростання національного виробництва овочів.

ІІ етап – основний (реалізація проєкту, практична діяльність)

1. Створення умов для проєкту.
2. Складання перспективного плану.
3. Вибір насіння, саджанців кущів чи дерев.
4. Підготовка насіння(саджанців)до посіву і його посів у грунт.
5. Ведення спостережень за змінами в проростанні, рості та розвитку посаджених рослин.
6. Догляд за рослинами (поливання, розпушення ґрунту, зрошування рослин).

ІІІ етап – заключний

1. Збір урожаю та аналіз проведеної роботи.
2. Оформлення щоденника спостережень https://app.wizer.me/learn/L6IOAT.
3. "Аркуш винахідника":запропонуй власні ідеї для вирішення можливої продовольчої кризи в Україні. https://app.wizer.me/learn/694CEG
4. Презентація проєкту «Наш сад перемоги» за посиланням https://padlet.com/vostashevskiy840/ovbbyxctijbimez0.

Очеретько Н. А.,
Заступник директора з виховної роботи,
вчитель української мови та літератури
Павлівського ліцею Васильківської селищної ради
Синельниківського району Дніпропетровської області,
E-mail: nata23649@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анатація та ключові слова: євроінтеграція, інтерактивні технології, зарубіжний досвід, сучасна школа, технологізація. European integration, interactive technologies, foreign experience, modern school, technology.

Наш час – це час змін, зміни відбуваються і в навчально-виховному процесі. Інформатизований світ дуже стрімко змінюється, дедалі важче в ньому орієнтуватися вчителю та звичайному учню, а ще важче творити і виховувати Людину в процесі євроінтеграції.

Європейська інтеграція – це зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Її метою є вступ України до ЄС [1].

Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України. Вони покликані крок за кроком затвердити найкращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Сучасна школа повинна насамперед піклуватися про розвиток особистостей. Застосування різноманітних способів інтерактивних технологій дає можливість урізноманітнити навчання на уроках української мови та літератури. Та, на жаль, не завжди через недостатнє технічне забезпечення шкіл це можливо застосовувати на уроці. Життя вносить свої корективи та примушує шукати інші способи. Технологізація цього процесу передбачає спеціальне конструювання навчального дидактичного матеріалу, системи уроків, методичних рекомендацій до проведення їх тощо. За цих підходів особлива роль відводиться груповій роботі, учнівським диспутам, рольовим іграм, розігруванням діалогів, веденню бесіди, розвиткові уяви, творчих здібностей, самооцінюванню, використанню освітніх можливостей позакласних заходів із мови тощо. Проте на шляху розв'язання нових завдань виникають певні проблеми, зокрема: неготовність певної частини освітян до інноваційної діяльності; відсутність систем мотивації інноваційної діяльності в системі освіти, зокрема мовної; недостатнє фінансування. Існуюча система навчання здебільшого передбачає лише оволодіння учнями знаннями, а не діяльнісне застосування їх. Як результат опанування знань завершується в кращому разі розумінням їх, але аж ніяк не вмінням застосовувати в житті. Я вважаю, що за такої освіти знання на індивідуальному рівні дуже швидко втрачаються, а діяльність школяра не набуває знаннєвого характеру, тобто у свідомості людини не виробляється взаємозв'язку між здобутими знаннями й успіхами в житті й діяльності. Українська освіта наразі має гостру необхідність подальшого розвитку за умови складної ситуації в економічній та духовній сферах. Виникає низка внутрішніх проблем освіти, найважливішими з яких є: невідповідність структури освіти та її змісту потребам ринкової економіки; недостатність та нестабільність фінансування; низький рівень комп`ютеризації та використання сучасних інформаційних та мережевих технологій у навчанні; недостатність гарантій якості освіти; посилення тенденцій нерівноправності в одержанні освіти; необхідність адаптації української системи освіти до європейського освітнього простору. Вимогою часу стає підготовка фахівців нової якості – здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя згідно вимогам часу. Зміст навчання української мови в основній школі й технологія його засвоєння нині базується на прогресивних особистісно орієнтованому, компетентнісному й діяльнісному підходах до навчально-виховного процесу, важливими складниками яких є

особистісно орієнтована взаємодія вчителя з учнем; спрямованість не тільки на засвоєння учнями різноманітних знань і вмінь, а й на підготовку до життя, на навчання розв'язувати проблеми, що виникають на їхньому шляху, оволодіння такими якостями, які сприятимуть їм успішно здійснювати свою діяльність у різних ситуаціях; створення можливостей розглядати процеси спілкування, пізнання й учіння як діяльність.

Новий Закон України «Про освіту» головним завданням загальної середньої освіти визначає формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань. У «Концепції загальноосвітньої середньої освіти » передбачено створення передумов для всебічного розвитку та саморозвитку особистості учня, індивідуалізації й диференціації навчання, переходу на інноваційні особистісно зорієнтовані педагогічні технології [2].

Основи особистісно зорієнтованої технології, що базуються на особистісно орієнтованому підході до навчання, були закладені в педагогіці, психології, лінгводидактиці дослідженнями Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Беха, Н. Бібік, О. Біляєва, А. Богуш, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Л. Виготського, Н. Голуб, С. Карамана, А. Маслоу, Н. Остапенко, М. Пентилюк, С. Подмазіна, К. Роджерса, О. Савченко, О. Семеног, А. Хуторського, Г. Шелехової, І. Якиманської [3].

Висновки вчених становлять теоретико-методичне підґрунтя для розв'язання наукових завдань особистісно зорієнтованої рідномовної освіти, задекларованої як пріоритетного напряму освітньої системи й активно впроваджуються у сучасну практику навчання.

У сучасності існують різні підходи до визначення цілей особистісно орієнтованого навчання, а саме:

– визначити життєвий досвід кожного учня, рівень інтелекту, пізнавальні здібності, інтереси, якісні характеристики, які спочатку треба розкрити, а потім узгодити зі змістом освіти та розвинути в навчально-виховному процесі;

– формувати позитивну мотивацію учнів до пізнавальної діяльності, потребу в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні школярів у межах соціокультурних і моральних цінностей нації;

– озброїти учнів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідними для становлення самобутньої сучасної людини, здатної вести конструктивний діалог з іншими людьми, природою, культурою.

Провідним принципом особистісно орієнтованого навчання визнано індивідуалізацію навчання, що передбачає вирішення двох завдань. По-перше, це сприяє дітям з перших років цілеспрямованої освіти засвоювати знання у тому темпі, який зумовлюється їх пізнавальними здібностями. По-друге, надає

можливість здібним дітям максимально розвивати власні позитивні задатки, розкривати творчий інтелектуальний потенціал.

Наступним принципом є максимальне наближення навчального матеріалу до реалій життя. Реалізація цього підходу сприяє розумінню учнями важливості знань, необхідності постійного їх оновлення.

Не менш важливим є принцип постійної самооцінки учнями власної навчальної діяльності. Це дає можливість школярам не лише більш усвідомлено ставитися до учіння, а й спостерігати динаміку особистого просування у засвоєнні навчального матеріалу, своєчасно коригувати свою пізнавальну діяльність.

Реалізація наведених принципів повинна здійснюватися комплексно, у взаємозв'язку з іншими дидактичними принципами.

Для вчителя, який працює над реалізацією проблеми особистісно орієнтованого навчання, ключовими словами повинні бути допомога і підтримка.

На уроках української літератури реалізую особістісно зорієнтоване навчання таким чином:

1. Аналіз художнього тексту з використанням завдань з інших гуманітарних галузей – філософії, естетики, історії, мистецтвознавства, народознавства.

2. Бесіда за Сократом (учні ставлять проблемні питання і шукають шляхи їх розв'язання).

3. Ділова гра (відтворюється поведінка і робота конкретних працівників: учителя, редактора, журналіста, перекладача).

4. Дискусія (висловлюються різні погляди під час обговорення складної проблеми і пошуку істини).

5. Мікродискусія (те саме, лише з мінімальною кількістю дискутантів).

6. Творча лабораторія (учасників мікрогрупи подають свої творчі здобутки: власні вірші, міні-твори, новели, сценарії).

7. Мозкова атака (група ділиться на дві частини: генератори ідей і критики. Першими виступають генератори, потім – критики).

8. Саморозвиток (після виступу учень критично оцінює себе й аналізує недоліки).

9. Проблемний семінар (учні доходять істини, пройшовши шлях суперечок і дискусій, застосовуючи форми групової роботи).

10. Акваріум (кілька учнів з групи сидять у центрі кабінету в оточенні інших і ведуть дискусію. Кожен з тих, хто спостерігає, закріплений за кількома учасниками дискусії, уважно стежить за нею, а потім висловлює свої зауваження і коментарі).

Таблиця 1

Традиційний урок	Інноваційний урок
1. *Цілепокладання.* Урок має на меті – озброїти учнів твердими знаннями, вміннями та навичками. Формування особистості є наслідком цього процесу і розуміється як розвиток психічних процесів: уваги, мислення, пам'яті. Діти працюють під час опитування, потім «відпочивають», будинку зубрять або нічого не роблять.	1. *Цілепокладання.* Мета – розвиток учня, створення таких умов, щоб на кожному уроці формувалася навчальна діяльність, що перетворює його в суб'єкта, зацікавленого у вченні, власної діяльності. Учні працюють увесь урок. На уроці – постійний діалог: вчитель – учень.
2. *Діяльність вчителя:* показує, пояснює, розкриває, диктує, вимагає, доводить, вправляє, перевіряє, оцінює. Центральна фігура – вчитель. Розвиток дитини – абстрактне, попутне!	2. *Діяльність вчителя:* організатор навчальної діяльності, в якій учень, спираючись на спільні напрацювання, веде самостійний пошук. Вчитель пояснює, показує, нагадує, натякає, підводить до проблеми, іноді свідомо помиляється, радить, радиться, запобігає. Центральна фігура – учень! Вчитель же спеціально створює ситуацію успіху, співпереживає, заохочує, вселяє впевненість, систематизує, зацікавлює, формує мотиви навчання: спонукає, надихає і закріплює авторитет учня.
3. *Діяльність учня:* учень – об'єкт навчання, на якого спрямовано вплив вчителя. Працює один вчитель – діти нерідко займаються сторонніми справами. Знання, вміння і навички вони отримують за рахунок психічних можливостей (пам'яті, уваги), а частіше натиску вчителя, зубріння, скандалу в сім'ї. Такі знання швидко випаровуються.	3. *Діяльність учня:* учень є суб'єктом діяльності вчителя. Діяльність йде не від вчителя, а від самої дитини. Використовуються методи проблемно-пошукового і проектного навчання, розвиваючого характеру.
4. *Відносини «вчитель – учень»* суб'єктно-об'єктні. Учитель вимагає, змушує, загрожує контрольними і іспитами. Учень пристосовується, лавірує, іноді вчить. Учень – особа другорядне.	4. *Відносини «вчитель – учень»* суб'єктно-суб'єктні. Працюючи з усім класом, учитель фактично організовує роботу кожного, створюючи умови для розвитку особистісних можливостей учня, включаючи формування його рефлексивного мислення та власної думки.

Кожна дитина повинна усвідомити власну причетність до всього, що відбувається на уроці української мови та літератури, адже лише за такої умови інформація уроку стане особистим надбанням учня і наповниться для нього смислом і цінністю.

На уроках української мови реалізую особістісно зорієнтоване навчання таким чином:

– робота в малих групах: в парах, змінні трійки, перехресні групи, «карусель», «акваріум», проектна робота, «коло ідей» та ін.

– фронтальна робота: «коло знань», «мікрофон», «мозковий штурм», «навчаючи – вчусь», «кейс-метод», «дерево розв'язків», «павутиння слів» та ін.

– дискусійне навчання: «піраміда», ток-шоу, дебати, «нескінченний ланцюжок», «гучна група», «прес», «обери позицію», «спрощене судове засідання» і т. д.

– ігрове навчання: рольова гра, урок-мандрівка, урок-турнір, урок-екскурсія, урок-казка, «імітація», «плюс-мінус», «аукціон», «громадські слухання», «театр» та ін.

Метою євроінтеграції освіти в Україні є створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі українські й світові традиції. Поєднання гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи. Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як у теперішній час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гісь О., Яцків О. В країні міркувань. Посібник з розвитку дивергентного і творчого мислення для 5-11 кл. – Львів : Світ, 2018. – С. 6.
2. Діброва А. Розвиток креативності на різних етапах навчання // Психолог. – 2015. – № 7-8. – С. 4–11.
3. Дорфман Л.Я., Ковальова Г.В. Основні напрямки досліджень креативності в науці та мистецтві // Питання психології. – 2017. – № 2. – С. 101.
4. Думанська Г. Як чудово мислити. Заняття з елементами тренінгу для учнів 5-11 класів // Психолог. – 2015. – № 3. – С. 14–15.
5. Зайченко О. Творчі здібності школярів. Розвивальні заняття // Психолог. – 2014. – № 20. – С. 12–20.
6. Калошин В.Ф. До навчання творчого мислення // Управління школою: основа професійного зростання. – 2015. – № 19/21. – С. 68–73.
7. Лантушко Г.Н., Заіка О.В. Ігровий тренінг пізнавальний процесів для учнів 5-11 класів // Обдарована дитина. – 2008. – № 8. – С. 24–27.
8. Розвиток творчої обдарованості дітей шкільного віку // Шкільний психолог. – 2016. – № 11. – С. 7.
9. Смеречинська Л. Розвиток креативних здібностей педагогів: психолого-педагогічний тренінг // Психолог дошкілля. – 2011. – № 5.
10. Хіміч О.П. Розвиток творчих здібностей особистості // Педагогічна майстерня. – 2015. – № 2. – С. 43–47.
11. Як розвивати дивергентне мислення. Тренінг, спрямований на формування креативності // Шкільний світ. – 2015. – № 23-24. – С. 19–35.
12. Яковлєва Є.Л. Розвиток творчого потенціалу особистості школяра // Питання психології. – 1999. – № 3. – С. 28.

Панасюк О. О.,
вчитель історії та правознавства
Криворізька гімназія №18
Криворізької міської ради
panasyuk.elena77@gmail.com

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КЛІПОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Анотація. У даній роботі розглянуто викладання історії у межах культурологічного підходу, запропоновано використання деяких елементів ейдетики у розрізі класів, прийоми якої дозволяють запам'ятовувати інформацію за допомогою образів.

Ключові слова: кліпове мислення, культурологічний підхід, ейдетика, ментальні карти, «Римська кімната», пазли, FB-сторінка історичного діяча.

Abstract. This paper examines the teaching of history within the framework of a cultural approach, suggests the use of some elements of eidetics across classes, the techniques of which allow memorizing information with the help of images.

Keywords: clip thinking, cultural approach, eidetics, mental maps, "Roman room", puzzles, FB page of a historical figure.

Українська система освіти переживає переломні моменти важких випробувань. Спочатку пандемія COVID-19, наразі умови воєнного стану та військові дії. Це призвело до розвитку небачених можливостей накопичення, перероблення, використання та трансляції інформації.

Як же бути дітям з кліповою свідомістю, яким доводиться здобувати знання в умовах постійної психологічної напруги? Як бути вчителям в умовах і offline- і online-навчання?

До проблеми вивчення кліпового мислення зверталися такі дослідники: психологині – Софія Докука та Світлана Лисичинкова, педагог Євген Ривкін, філософ та культуролог Костянтин Фрумкін, дослідниця Тетяна Удовицька та інші. Більшість науковців вказують на необхідність профілактики кліпового мислення, яке згубно впливає на суспільство і є однією з гострих соціальних проблем. Але майже всі визнають, що кліпове мислення виступає одним із ключових феноменів сучасності і подальше його розповсюдження повинно сприйматися як закономірне явище.

Аналіз філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати, що кліпова свідомість, якій притаманні фрагментарність, швидкість, перестрибування з однієї картинки на іншу, змінює сучасних учнів. Вони володіють можливістю одночасно читати, слухати. надсилати смс, дзвонити комусь – загалом, робити багато речей паралельно. І ситуація у світі склалася таким чином, що саме таких фахівців потрібно все

більше. Оскільки сьогодні уповільнена реакція при будь якій кваліфікації не є позитивною та професійною якістю.

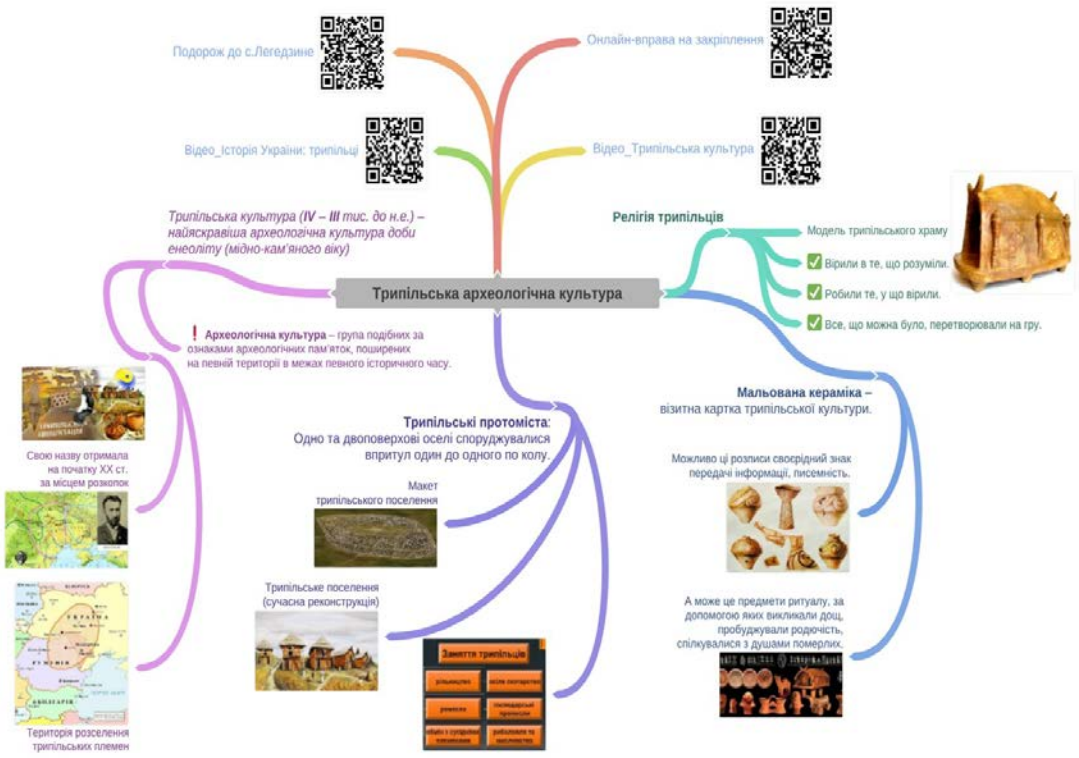
У контексті вище сказаного, вагомим є дослідження Тетяни Удовицької, яка вважає кліпове мислення наслідком глобалізації та інтеграції країн, в ході яких виникла гостра потреба організації комунікації за допомогою перекладу понять знаковою мовою. Як же переформатувати викладання історії відповідно до даних викликів? На нашу думку, ефективним є культурологічний підхід, оскільки його вихідним положенням є розгляд історичних процесів як системи «Людина – Суспільство».

У межах культурологічного підходу викладання історії розглядається як система, що складається і функціонує у взаємодії об'єктивної (будь-які культурні об'єкти, історичні явища) і суб'єктивної (свідомість, усвідомлення) форм, а також раціональної й емоційно-чуттєвої складових.

Виходячи з вищесказаного, під час викладання історії варто використовувати елементи ейдетики, прийоми якої дозволяють запам'ятовувати інформацію за допомогою образів.

Зокрема, ментальні карти або карти пам'яті є зручною і ефективною технікою візуалізації мислення і альтернативного запису. Це лайфхак для опрацювання великих інформативних блоків.

Карту пам'яті краще реалізовувати у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, з'єднані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. Ментальну карту з активними покликаннями дуже

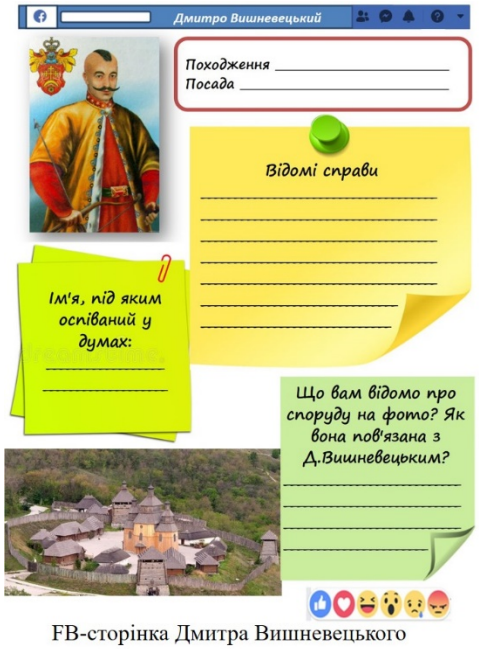
Ментальна карта. Трипільська археологічна культура.

зручно використовувати як конспект для учнів під час дистанційного навчання. Під час offline-навчання активні покликання замінити на QR-коди. Ефективними є як у 5, так і у 9 класах. А створюючи власну ментальну карту, діти, звичайно ж і опрацьовують більш ґрунтовно матеріал уроку.

Цікавим та ефективним у викладанні історії у 5-6 класах є «Метод Цицерона». Його ще називають «Римська кімната» або «Метод подорожі». Історичні події, терміни, портрети видатних особистостей, культурні надбання розташовані у класній кімнаті з елементами казковості, дають можливість дітям із «кліповим мисленням» швидше і краще засвоїти навчальний матеріал.

Також для учнів 5-6 класів актуальним є використання пазлів на уроках історії. Варто лише запропонувати дітям уявити себе істориками-археологами, які знайшли фрагменти фотографії і відновлюють її. Сьогодні із створенням пазлів не виникає труднощів. Для уроків у дистанційному форматі створюються онлайн-пазли, а для offline -навчання використовуються роздруковані пазли.

У 7-8 класах добре зарекомендував себе такий метод, як «Створення FB-сторінки» історичного діяча. Заповнюючи поля сторінки, діти відшукують цікаві факти та події із життя того чи іншого героя. Таким чином, створюється політичний портрет діяча, але на сучасний лад.

FB-сторінка Дмитра Вишневецького

FB-сторінка княгині Ольги

Також для 7-8 класів ефективним є метод «Впізнай героя». Пропонуючи дітям впізнати героя-загадку у кріслі за влучними описами та вказати країну, в якій відбувалися події, ми ще більше занурюємо учнів в історичну епоху.

Для 9 класу і старших актуальним є метод парадоксів, який розвиває аналітичні здібності та критичне мислення. Коли ми озвучуємо два взаємовиключні твердження, як правило, учні проявляють інтерес,

замислюються та шукають істину. Для даної вікової категорії здобувачів освіти ще одним дієвим методом є дискусія і пошук альтернативної точки зору, коли дітям пропонуються позиції людей із протилежними поглядами.

Зразки завдань «Впізнай по фрагменту»

У контексті визначеної проблеми цікавими та розвивальними є цикл завдань «Впізнай по фрагменту», де дітям потрібно із колажу фрагментів обрати вірну відповідь або встановити що об'єднує даний колаж. Даний метод актуальним є як для учнів середньої так і старшої школи. При системному використанні є лайфхаком для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, оскільки починаючи з п'ятого класу діти постійно працюють з візуальними джерелами.

Психологічною підтримкою у роботі з дітьми, які мають кліпову свідомість для мене слугує концепція кайдзен, головна ідея якої полягає у тому, що до складної мети потрібно йти маленькими, але регулярними кроками.

Варто підкреслити, що вдосконалення нескінченно, а безперервні поліпшення передбачають певну циклічну послідовність дій. Дана модель відома під назвою «цикл Шухарта-Демінга (PDCA чи PDSA). На практиці це забезпечується покроковим виконанням послідовних дій: Плануй – Роби – Перевіряй – Дій.

Доречно акцентувати, що бажаний результат буде більш ефективнішим, якщо дати дітям можливість зрозуміти, для чого потрібні їм знання, тобто мотивація, як завжди, є чи не найголовнішим у будь якому починанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведмедєв М.М. Феномен кліпового мислення в дискусійному просторі сучасної науки /М.М.Ведмедєв //Sciences of Europe, 2021. - №70. – С.41-45. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/fenomen-klipovogo-mislennya-v-diskusiynomu-prostori-suchanoyi-nauki.pdf

2. Гич Г.М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? /Г.М.Гич //Наукові праці. Педагогіка, 2016. Вип. 257. – Т. 269. – С. 38-42.
3. Гич Г.М. Учні Нової української школи як носії «нової грамотності» і суб'єкти освітнього процесу /Г.М.Гич //Мистецтво та освіта, 2019. - №1 (91). – С. 12-14.
4. Удовицька Т.А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми) /Т. А. Удовицька //Вища освіта України: теорет та наук.-метод. часопис. – К., 2013. – Том VIII (50). – С. 407–416.

Пантелєєва Вікторія Вікторівна,
учитель зарубіжної літератури
Спеціалізованої школи № 274
І–ІІІ ступенів з поглибленим вивченням іноземної мови
Дарницького району м. Києва
panteleeva_v@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРИЙОМІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ НУШ

Анотація. У статті наведено конкретні приклади навчальних прийомів, які можна ефективно використовувати для розвитку та вдосконалення творчих здібностей учнів; роботі з обдарованими школярами у контексті реалізації НУШ.

Ключові слова: Модельна программа, НУШ, зарубіжна література, обдарована дитина, творчі здібності, сенкан, клеріхью, каліграма, каліграмування

Annotation .The article provides specific examples of teaching methods that can be effectively used to develop and improve students' creative abilities; work with gifted schoolchildren in the context of the implementation of NUS Key words: Model program, NUS, foreign literature, gifted child, creative abilities, senkan, clerichu, calligram, calligraphy

Модельна програма із зарубіжної літератури (НУШ), яка розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти з урахуванням Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, має на своїй меті стати Школою Радості для учнів. На шляху вивчення предмету перед учнями розкриваються можливості критичного мислення, ознайомлення із країнами та культурами за допомогою художнів текстів, тощо, а також розвиток творчих здібностей, «літературного смаку». То ж хотілося зупинитися окремо та більш детально на одній із функцій предмету «Зарубіжна література», а саме – розвивальній. Під розвивальною функцією розуміємо якраз і розвиток розумових та творчих здібностей, і навички роботи з книгою та комп'ютером, і формування культури спілкування.

Реалізувати дану фунуцію у 5-му класі, коли відбувається процесс залучення до читання художньої літератури, можна шляхом використання цікавих методів та прийомів, які мають на меті , зокрема, розвиток літературної творчості учнів. Наприклад, під час вивчення народних казок: «Фарбований шакал», «Ісумбосі, або Хлопчик – Мізинчик», «Пані Метелиця» можна ознайомити п'ятикласників із навчальним прийомом – сенканом.

Сенкан – це літературний жанр, який був винайдений на початку 20 століття американською поетесою Аделаїдою Крепсі. Це короткий поетичний твір із п'яти рядків у японському стилі, особлива форма білого вірша.

Саме за допомогою сенкану учні легко навчаться створювати сам вірш, а це зацікавлення та залучення до поетичної творчості, ознайомлення з культурами та літературами інших народів. При цьому тематично сенкан можна присвятити конкретному персонажу, що веде за собою уважне та вдумливе опрацювання тексту – змісту, деталей характеристики героїв. Таким чином, учитель вирішує декілька важливих моментів – продуктивна робота з текстом, розвиток літературної творчості, критичнее мислення. Прикладами таких сенканів можуть бути:

Пані Метелиці
Кмітлива, справедлива
Спомтерігає, дбає, винагороджує
Вміє цінувати та підмічати людей
Чарівниця

Пасербиця
Кмітлива, справедлива
Пряде, збиває, страждає
Сумує за рідним краєм і домівкою
Трудівниця

(за казкою «Пані Метелиця» братів Грімм).

Чандарава
Хитрий, підступний
Тікає, використову, царює
Зумів обдурити усіх тварин
Пройдисвіт (за казкою «Фарбований шакал»).

У процесі подальшого навчання школярів можна розширити знання щодо сенканів, адже, на перший погляд проста форма цього навчального прийому має потужний рефлексійний поштовх.

Отже, як навчальний прийом, сенкан вчить дітей синтезувати знання, змушує мислити, робити висновки та розвиває усне та письмове мовлення.

На етапі вдосконалення умінь та навичок творчої роботи на уроках зарубіжної літератури, можна використати більш складний навчальний прийом – створення клеріхью та каліграм. Метою створення цих віршів на уроках є , перш за все, робота з обдарованими учнями, бо кожен із запропонованих прийомів потребує як певних літературних здібностей так і вмінь. За

результатами спостережень за роботою учнів у класі, вчитель має можливість вирішити, коли саме буде доцільним застосування цих форм.

Клеріхью – це гумористичний вірш, чотиривірш, що був запроваджений англійським письменником – гумористом Едмундом Клеріхью Бентлі. Вірш не має фіксованого метра; не важлива кількість складів чи слів в рядку, а самі рядки можуть бути нерівної довжини. Кожен рядок клеріхью має римуватися за схемою aabb. Головною вимогою до такої поезії - відомий автор чи всіма впізнаваний герой.

Пропоную клеріхью до казки Г.К.Андерсена «Снігова королева», казкової повісті Р.Кіплінга «Мауглі» та роману М.Твена «Пригоди Тома Соєра».

1. Герой казковий – хлопчик Кай,
   він з Гердою вирощував квітковий рай.
   Повірила у нього Крижистая сама.
   Розтанула так швидко, що стала, як вода.
2. Шерхан вдавав себе царем,
   поважним в джунглях володарем.
   З'явився Мауглі – людське дитя,
   піджарив хвіст йому, почув його виття.
3. Том Соєр – вигадник, улюбленець пригод.
   рятує друзів та знайомих від негод.
   Хотів схитрити, від тітоньки шани,
   але змушений був фарбувати паркани.

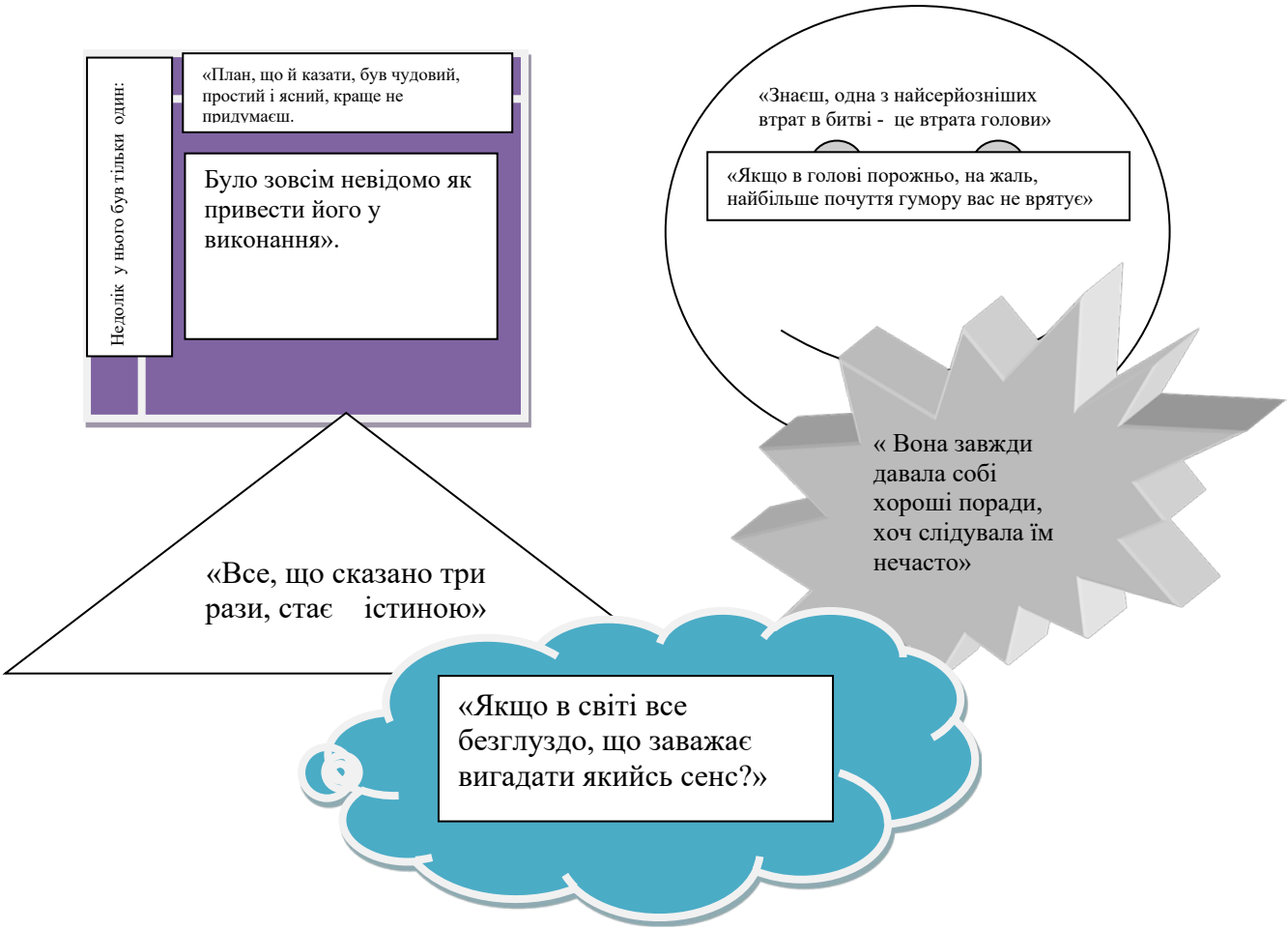
Таким чином, з упевненістю можна сказати, що творчий прийом клеріхью сприяє у роботі з обдарованими учнями на етапі поглиблення знань із видами комічного, бо школярі працюють над створенням гумористичної поезії; на етапі додаткового вивчення фактів біографії самого автора та створення образу літературного героя (культурі літературного оригіналу); на етапі роботи з великим обсягом інформації.

Не менш яскравим та привабливим, з точки зору творчого опанування та образного мислення, є робота над створенням каліграм. Суть і концепцію каліграм створив французький поет, художник і критик Гійом Аполлінер. Саме він є автором літературного авангарду, а графічні вірші-каліграми, пробуджують уяву та цікавість.

При створенні каліграм можна запропонувати учням написати власний вірш – тематичний, до вивченого конкретного твору чи присвятити певному літературному герою. Цікавим буде те, що учень має не просто написати вірш, але і придумати, уявити його графічне зображення (форму, малюнок). Цей період роботи допомагає розвинути образне мислення дитини, її уяву, асоціацію, творчо - фігуральне бачення. Також під час роботи над літературним текстом можна

використати каліграмування – відтворення певного уривку у піктографічно-текстовій асоціативній мініатюрі. Цей вид творчої роботи розвиває образне мислення, спостережливість, вдумливість у роботі над твором.

Процес роботи над каліграмуванням можна показати на прикладі роботи за романом – казкою Льюїса Керролла «Аліса в країні чудес». Учням - п'ятикласникам учитель дає завдання знайти за текстом крилаті фрази. Приклади крилатих фраз за романом – казкою Л. Керролла: «Якщо в світі все безглуздо, що заважає вигадати якийсь сенс?»: «Вона завжди давала собі хороші поради, хоч слідувала їм нечасто»: «Що ти хочеш? Я хочу вбити час. Час дуже не любить, коли його вбивають»; «План, що й казати, був чудовий: простий і ясний, краще не придумати. Недолік у нього був тільки один: було зовсім невідомо, як привести його у виконання»; «Знаєш, одна з найсерйозніших втрат в битві – це втрата голови»; «Якби кожна людина займалася своєю справою, Земля б крутилася швидше». Після цього на уроці разом із вчителем діти можуть створити (спочатку усно, за допомогою словесного малювання) малюнок до одного конкретного висловлювання, далі кожен спробує перенести обриси на папір, використовуючи вже саму фразу. На етапі самостійної роботи кожен може створити каліграмування до тих крилатих висловів, які більше сподобалися та пояснити їх. Пропоную вашій увазі каліграмування за романом – казкою Л. Керролла «Аліса в країні чудес».

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що розвивальна функція відіграє важливу роль на шляху формування та розвитку творчих здібностей п'ятикласників на уроках зарубіжної літератури. Нетрадиційні навчальні методи допомагають учителю реалізувати цю функцію та сприяють активному розвитку дитячої літературної обдарованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віталій Півторак. Відсебенції // http://pivtorakizmy.blogspot.com
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів № 898 від 30 вересня 2020 р
3. Дзямулич Н.І. Сенкан у системі інноваційного навчання // Педагогічний пошук. – 2010. – № 4. – С. 64-66.
4. Збірник статей І Всеукраїнської наукової шкільної конференції (з міжнародною участю) 11–12 грудня 2016 року. – Т.2 – Дніпро: Акцент ПП, 2016. – 421 с.
5. Золотюк Анна «Каліграма – це особисте»// Газета «Вільне життя» 16.04.2016. webmaster@vilne.org.ua reklama@fl.te.ua.
6. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В, Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.).

Пересада Р. В.,
вчит
ель англійської мови,
Барвінківський ліцей №1
Барвінківської міської територіальної громади
Ізюмського району Харківської обл.
Електронна адреса автора: ladyneferty@gmail.com

ЦИФРОВИЙ КЕЙС ПЕДАГОГА ЯК ІННОВАЦІЙНА ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Характерною особливістю розвитку сучасної освіти є адаптація освітнього процесу до потреб учня як особистості та реалізація концепції «Нової української школи". Володіння вчителя іноземної мови дидактичними компетентностями та інноваційними інтерактивними технологіями демонструє його готовність на якісному рівні організувати результативний процес формування в учнів знань, умінь і навичок з іноземної мови, достатніх для взаємодії у іншомовному середовищі; набуття ними знань про культуру європейських народів, європейських демократичних цінностей.

Актуальність роботи полягає у важливості впровадження цифрового кейсу вчителя для підвищення результативності освітнього процесу.

Метою дослідження є обгрунтування ефективності використання цифрового кейсу педагога як інноваційної інтерактивної технології в сучасному освітньо-інформаційному просторі.

У процесі дослідження були визначені такі завдання: окреслити теоретичні аспекти поняття «цифровий кейс»; охарактеризувати структуру та основні розділи цифрового кейсу;розкрити особливості використання цифрового кейсу на уроках іноземної мови.

У результаті виконання роботи зроблено наступні висновки: окреслено теоретичні аспекти поняття «цифровий кейс»; охарактеризовано структуру та основні розділи цифрового кейсу; розкрито особливості використання цифрового кейсу на уроках іноземної мови. В процесі дослідження доведено, що використання цифрового кейсу сприяє вдосконаленню освітнього процесу в закладах освіти, інтелектуальному й культурному розвитку особистості здобувача освіти, забезпечує високий рівень освітнього процесу, поглиблює майстерність і професіоналізм учителя.

Ключові слова: цифровий кейс, інноваційні інтерактивні технології, сучасний інформаційно-освітній простір.

A characteristic feature of the development of modern education is the adaptation of the educational process to the needs of the student as an individual and the implementation of the "New Ukrainian School" concept. The foreign language teacher’s possession of didactic competences and innovative interactive technologies demonstrates his readiness at a qualitative level to organize an effective process of forming students’ knowledge, skills and abilities from a foreign language, sufficient for interaction in a foreign language environment, their acquisition of knowledge about the culture of European peoples, European democratic values.

The relevance of the work lies in the importance of implementing a teacher’s digital case for increasing the effectiveness of the educational process.

The purpose of the study is to justify the effectiveness of using the teacher’s digital case as an innovative interactive technology in the modern educational and information space.

The following tasks were defined in the research process:• outline the theoretical aspects of the concept of "digital case";• describe the structure and main sections of the digital case;• reveal the peculiarities of using a digital case in foreign language lessons.

As a result of the work, the following conclusions were made: the theoretical aspects of the concept of "digital case" were outlined; the structure and main sections of the digital case are characterized; the features of using a digital case in foreign language lessons are revealed. In the process of research, it was proven that the using of a digital case contributes to the improvement of the educational process in educational institutions, the intellectual and cultural development of the personality of the student of education, ensures a high level of the educational process, deepens the mastery and professionalism of the teacher.

Keywords: digital case, innovative interactive technologies, modern informational and educational space.

Як зазначає Іванюк І. В., кандидат педагогічних наук, «сучасний стан розвитку суспільства характеризується істотним впливом інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на всі сфери людської діяльності, зокрема галузі освіти. Основною тенденцією у світі стає модернізація системи освіти, що супроводжується значними змінами у теоретичних і практичних підходах до освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). При цьому важливо створити відкрите, гнучке та широко доступне цифрове освітнє середовище, яке відповідало б сучасним вимогам інформаційного суспільства [3, с. 1–2]». Концепція Нової української школи стверджує, що «організація нового освітнього середовища потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання» [3]». (МОН України, 2016). Встановлено, що в Україні були здійснені великі та важливі кроки щодо формування цифрового освітнього середовища в закладах освіти. Саме тому виникла нагальна потреба у використанні нових освітніх методах та технологіях, за допомогою міжпредметного, зокрема, кейсового навчання.

Вважаємо, що сучасний вчитель має досконало володіти різними дидактичними компетентностями та інноваційними інтерактивними технологіями. З цією метою доцільно використовувати цифровий кейс, який дає змогу підвищити мотивацію до вивчення предметів, зокрема іноземної мови, та результативність навчання.

Об’єктом дослідження є інноваційні інтерактивні технології.

Предмет дослідження: цифровий кейс педагога як інноваційна інтерактивна технологія в сучасному освітньо-інформаційному просторі.

Під час проведення досліджень було застосовано наступні **методи**: метод першоджерел, логічної реконструкції та порівняльного аналізу.

Практичне значення. Використання цифрового кейсу сприяє вдосконаленню освітнього процесу в закладах освіти.

Слід зазначити, що при проведенні уроків іноземної мови (англійської), ми використовуємо засоби мультимедійного обладнання, всі можливості сучасних цифрових інтерактивних технологій. Багато років поспіль застосовуємо цифровий кейс вчителя, в рамках використання кейс-технологій.

Під час дослідження виявлено, що **цифровий кейс** – це добірка методичних матеріалів, які дібрані та об’єднані у відповідності до певних лексичних тем з іноземної мови, збережені на Google Диску у «хмарі», на комп’ютері в окремій папці. Як зазначають науковці, «**кейс-технологія** (від англ. case — портфель, валіза) — це інтерактивна технологія для короткострокового навчання на основі аналізування реальних чи вигаданих ситуацій, спрямована не так на засвоєння знань, як на формування нових якостей і вмінь [8]».

Встановлено, що цифровий кейс має особливі переваги, серед яких слід виділити мобільність, варіативність та зручність використання. Власний досвід показує, що завдяки застосуванню цифрового кейсу можна швидко переміщати матеріал, змінювати зображення, працювати з ілюстративним кейсом, акцентуючи та спрямовуючи увагу учня у певному напрямку. Накопичені за роки педагогічної діяльності інтерактивні матеріали потребували створення цифрового кейсу. У ньому зберігаються творчі наробки як вчителя англійської мови, класного керівника, так і творчі проєкти здобувачів освіти. Матеріали представляють собою мультимедійні підручники, електронні посібники, презентації, інтерактивні комплекси, сформовані за різною тематикою та напрямами. У Барвінківському ліцеї №1 створено новий кабінет іноземної мови, оснащений за останнім словом техніки. Використання на уроках та виховних заходах засобів мультимедії дає змогу вдосконалювати мовні та мовленнєві навички учнів, підвищувати мотивацію до навчання, покращувати рівень знань учнів.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЦИФРОВОГО КЕЙСУ

Упродовж дослідження виявлено, що в основі тематичного принципу знаходиться класифікаційний відбір та структуризація певного матеріалу для побудови цифрового кейсу. Чорна О. В. стверджує, що «тематичний розподіл забезпечує інтеграцію різного за напрямами матеріалу й сприяє формуванню цілісного світогляду учнів на основі використання текстів.

Текстами ми вважаємо не лише літературні твори, а й мультфільми, пізнавальні фільми, презентації, тобто все, що можна обговорити разом з учнями. Завдяки обговоренню навчальна інформація стає доступнішою для сприймання дітьми. До того ж такий підхід дає змогу підвищити інтерактивність освітньої роботи, перейти *від пояснювально-ілюстративного способу навчання до діяльнісного,* за якого кожна дитина постає активним суб'єктом, а не пасивним об'єктом педагогічної дії. Саме тексти є основною складовою цифрового кейсу вчителя [6]».

Основні розділи нашого цифрового кейсу вчителя англійської мови:

- персональний сайт «Teaching English Language» (http://ladyneferty2.ucoz.ru/), який функціонує з 2014 року;
- навчальні та пізнавальні презентації;
- навчальні відеофільми та мультфільми;
- тексти — підручники, граматичні посібники, словники, літературні твори, казки-презентації;
- інтерактив — інтерактивні лексичні та граматичні вправи, ігри, тематичні картини, добірки, електронні дидактичні посібники;
- відеофізкультхвилинки.

2.1 Персональний сайт «Teaching English Language»

Робота над створенням якісного власного сайту є довгою та кропіткою, потребує наполегливості, знань інформатики, програмування та іноземної мови. У 2014 році мною був створений веб-сайт «Teaching English Language» (http://ladyneferty2.ucoz.ru/), який має велику кількість методичних матеріалів, розробок уроків, виховних заходів, фахових конкурсів, тестів олімпіад з іноземної мови, до підготовки до ЗНО, ДПА з англійської мови, ілюстративний та фотографічний матеріал. Його відвідало понад 83 тисячі гостей: педагогів, студентів, учнів, людей різних спеціальностей з-понад 100 країн світу. Щомісяця оновлюється інформація про важливі документи МОН України, про участь у конкурсах, результативність, засідання методичних комісій та ТМО іноземної мови.

Як стверджують компетентні інтернет-джерела, щоб створити гарний сайт, необхідно пройти певні етапи, серед яких: постановка цілей і розбір завдань, які необхідно виконати, щоб досягти головного результату; складання ТЗ; підготовка прототипу; підготовка макету дизайну сайту; верстка; робота на програмною частиною; розміщення контенту на сайті; перевірка працездатності сайту [2]». Зазначимо, що у 2016 році відбувся обласний фестиваль-огляд освітніх Інтернет-ресурсів, на якому отримано Диплом ІІІ ст. за розробку сайту http://ladyneferty2.ucoz.ru/

2.2 Навчальні та пізнавальні презентації

Упродовж дослідження виявлено, що створення навчальних та пізнавальних презентацій допомагає реалізовувати різні освітні цілі, у т.ч. створювати мультимедійні проєкти. Як зазначає Кузьменко А.М., «Презентація — це набір слайдів, де є текст, графічні об’єкти, рисунки, кнопки тощо. Презентація може містити звук, відео та анімацію — три основні компоненти мультимедіа. Презентації слугують для зацікавлення слухачів ілюстраціями і ефектами під час доповіді, для рекламування послуг, продукції тощо. Робота з презентацією складається з двох етапів: створення та демонстрації [5]». Слід відзначити, що велика колекція матеріалу презентацій потребує зберігання як у цифровому кейсі, так і на власному сайті, на комп’ютері, у «хмарі», щоб використати на уроках іноземної мови, під час проведення тижня англійської мови, тематичного освіторія, виховних заходів, засідань методичної комісії вчителів іноземної мови. Прикладами можуть слугувати такі наробки, як “The Sherlock Holmes Museum”, “The English -Speaking Countries: Canada, Australia, New Zealand”, “Popular Sports and Games”, “My Family and Friends”, “Around the English-Speaking Countries”, “London”, “Japan” та багато ін.

2.3 Навчальні відеофільми та мультфільми

Важливою складовою цифрового кейсу є навчальні фільми та мультфільми, оскільки з їх допомогою розвивається зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови, зростає пізнавальна активність, покращуються мовні та мовленнєві

навички. Такі добірки, як «Англійський алфавіт тітоньки Сови», відеоуроки англійської мови для учнів 1–10 класів, граматичні комплекси надають можливість учням краще засвоювати навчальний матеріал, підвищувати результативність й показники досягнень здобувачів освіти.

2.4 Тексти – підручники, граматичні посібники, словники, літературні твори, казки-презентації

Під час проведення контролю аудіювання, при підготовці до ДПА, ЗНО з іноземної мови, протягом воркшопу англійської мови в ліцеї використовуємо аудіотексти; для розширення знань, покращення пам'яті застосовуємо англійські приказки та прислів'я, загадки, віші, історії та оповідання. Працюємо над створенням власної добірки навчальних аудіотекстів для покращення розуміння учнями іноземної мови, підвищення результативності праці.

2.5 Інтерактив — інтерактивні лексичні та граматичні вправи, ігри, тематичні картини, добірки, електронні дидактичні посібники

Одним із найцікавіших розділів для учнів молодших та середніх класів є інтерактивні лексичні та граматичні вправи, ігри, тематичні картини, добірки, електронні дидактичні посібники. Як показує досвід, інтерактивні вправи, включені в урок, в презентативний матеріал, дуже подобаються дітям, спонукають їх до логічного мислення, кращого запам'ятовування слів та словосполучень. Корисні посилання на вище вказані матеріали можна знайти на нашому сайті «Teaching English Language», серед яких: Primary Games. The Fun Place To Learn, ESL Grammar, Vocabulary & Pronunciation Exercises, Exam English. Free Practice Tests for learners of English, A website of free English Langauge Teaching materials for teachers and students. Jokes written in graded English are followed by grammar and vocabulary exercises та ін.

2.6 Відеофізкультхвилинки

Обов'язковою частиною уроку іноземної мови є фізкультхвилинка. Наш каталог фізкультхвилинок містить низку відеоруханок для різних вікових груп здобувачів освіти. Особливо учням подобаються такі відеофізкультхвилинки: «Good morning song for children», «Head, Shoulders, Knees and Toys», «Hi! Hello!» та ін., в яких фізичні рухи супроводжуються гарною музикою, характеризуються чітким чи повільним ритмом, знімають стрес та напругу, дозволяють дітям розслабитися, виконувати фізичні вправи й співати англійською мовою.

Дослідження ефективності використання цифрового кейсу педагога як інноваційної інтерактивної технології в сучасному освітньо-інформаційному просторі надало можливість зробити наступні висновки.

1. Окреслено теоретичні аспекти поняття «цифровий кейс».
2. Охарактеризовано структуру та основні розділи цифрового кейсу.

3. Розкрито особливості використання цифрового кейсу на уроках іноземної мови.

В процесі дослідження доведено, що використання цифрового кейсу, матеріалів персонального веб-сайту, комп'ютерної техніки, мультимедійного обладнання сприяє вдосконаленню освітнього процесу в закладах освіти, забезпечує високий рівень навчання, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості здобувача освіти, поглиблює майстерність і професіоналізм учителя.

Вважаю, що сучасний вчитель іноземної мови в своїй освітній діяльності має завжди використовувати цифровий кейс як основний інструмент розвитку педагогічної освіти. Результатом моєї праці є створення понад 100 презентацій (учнівських та власних), призові місця в обласних виставках-презентаціях педагогічних ідей та технологій, у щорічних районних та обласних етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України, в обласних етапах Всеукраїнської експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна», в обласному етапі Всеукраїнської військово-патріотичної історико-краєзнавчої акції учнівської та студентської молоді «Слобожанські дзвони Перемоги», в обласному дистанційному фестивалі з комп'ютерної графіки та анімації, в обласному фестивалі-огляді освітніх Інтернет-ресурсів та ін. Таким чином, робота над впровадженням цифрового кейсу на уроках іноземної мови є ефективною формою організації освітнього процесу і має великий позитивний вплив на формування інформаційної та медіаграмотності здобувача освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алгоритм створення презентації. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ternozvit.dnepredu.com/uk/site/yak-stvoriti-prezentatsii.html
2. Етапи створення сайту з нуля. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://my-master.net.ua/ua/etapi-stvorennya-sajtu-z-nulya/
3. Іванюк І. В. Використання засобів цифрового освітнього середовища вчителями іноземних мов. / І.В. Іванюк // Вісник НАПН України. – 2020. - № 2 (2). – С. 1-9. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/82
4. Кейс-метод. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4
5. Кузьменко А.М. Створення презентацій. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ckzh-kyzmenko.blogspot.com
6. Чорна О.В. Цифровий кейс на тему «Дружба». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/cifroviy-keys-na-temu-druzhba-260017.html

7. Цифровий кейс педагога: як просто підготуватися до занять. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://netreabcentr.at.ua/publ/metodichna_ storinka/cifrovij_kejs_pedagoga_jak_prosto_pidgotuvatisja_do_zanjat/2-1-0-124
8. Що в цифровому кейсі вихователя. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.samotoivka-zdo.sumy.sch.in.ua/metodichna_robota/vihovatelyu na_dopomogu/ scho_v_cifrovo mu_kejsi_vihovatelya/

Петухова К. О.,
соціальний педагог
Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів
з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва
xeniapetukhova@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК КОМПОНЕНТ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ УСПІШНОЇ ТА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто соціально-психологічну підтримку обдарованої молоді в закладі освіти. Розкрито основні проблеми талановитих дітей; охарактеризовані умови розвитку обдарованості. Автор наголошує на необхідності соціально-психологічному супроводі та спільній діяльності усіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова. Соціально-психологічна підтримка; обдарованість; обдаровані діти; освіта.

Annotation. In the article socialpsychological support of the gifted young people is considered in establishment of education. The basic problems of talented children are exposed; described terms of development of gift. An author marks a necessity socialpsychological accompaniment and joint activity of all participants of educational process.

Keywords. Socialpsychological support; gift; children are gifted; education.

Тенденції сучасного світу потребують постійних змін та інновацій. Вони диктують свої правила та умови життя, а слідом гостріше виникають вимоги до особистості. Нові умови та перспективи розвитку суспільства, загальні тенденції науково-технічного й економічного прогресу – є головною направленістю освіти до підготовки підростаючого покоління, що стане в майбутньому запорукою успішного існування людської спільноти. Тому, питання обдарованості дітей та розвиток їх творчого потенціалу стоїть дуже гостро.

Сучасний розвиток освіти формують нові напрямки роботи соціально-психологічної служби, метою якої є формувати готовність особистості до майбутнього життя, приймати рішення та нести за них відповідальність. Практичні психологи та соціальні педагоги вирішують суттєві завдання процесу освіти –

оновлення змісту й форм роботи, максимальне розкриття здібностей в талановитих дітей, захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу тощо.

Обдарованість дітей вивчали такі науковці, як: О. Ф. Лазурський, І. О. Сікорський, В. О. Моляко, С. Л. Рубінштейн, А. В. Мітлош, В. О. Татенко, Г С. Костюк, В. Штерн тощо [2].

До сих пір ведуть дискусії серед науковців щодо основних критеріїв поняття «обдарованість», структури обдарованої особистості, методів діагностики обдарованості, критеріїв поділу дітей на обдарованих і звичайних, природи виникнення обдарованості тощо.

Аналізуючі наукові джерела, можна зробити висновки, що «обдарованість» – це сукупність здібностей, які зумовлюють особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах, які вирізняють її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах [1]. Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється серед своїх однолітків здібностями до певного виду діяльності. Для них характерно підвищена розумова активність, інтерес до різних видів діяльності, елементи креативності та схильність до творчості.

У роботі з учнями виділяють наступні види обдарованості:

– інтелектуальна – схильність до дослідницької діяльності;
– академічна – успішне вивчення навчальних предметів;
– творча – успішне виконання творчої діяльності;
– соціальна – схильність до встановлення конструктивних взаємовідносин з іншими людьми;
– практична – схильність до ремесл, технічного моделювання тощо;

Для усіх видів обдарованості є обов'язковим певний рівень розвитку розумових здібностей. Чим він вищий, тим ефективніша діяльність особистості у певній сфері. Талановиті діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості. У них особлива мова та сприйняття, тому потребують особливого підходу. За рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) входять до «групи ризику», тому потребують особливої уваги та соціально-психологічної підтримки [2].

Соціально-психологічний супровід виступає не просто сукупністю різноманітних методів, а цілим комплексом технік задля підтримки та розвитку гармонійної особистості дитини. Фахівець, який надає допомогу повинен володіти діагностичними, консультативними, корекційними методиками, мати навички аналізу проблемних ситуацій та планування діяльності задля їх вирішення, вміти організовувати усіх учасників освітнього процесу.

Метою роботи соціально-психологічної служби з обдарованими учнями в закладі освіти є розвиток здібностей кожного учня. Для цього необхідно:

1. Забезпечити умови для самореалізації особистості.

2. Скоординувати роботу з усіма учасниками освітнього процесу, метою якою є виявлення, розвиток та підтримка здібностей дитини.
3. Налаштувати роботу з надання індивідуальної допомоги кожному учню щодо розвитку здібностей.
4. Така система супроводу обдарованої дитини допоможе:

– Попередити виникнення труднощів у розвитку дитини.
– Сприяти вирішенню важливих завдань у навчанні та соціалізації.
– Сприяти розвитку соціально-педагогічних компетентносте у всіх учасників освітнього процесу.

Цінність соціально-психологічного супроводу полягає у тому, що дитина сама обирає свій життєвий шлях, а дорослий підтримує та коригує його. Допомогти усвідомити можливості та виховати впевненість у власному виборі – основне завдання дорослих. Практичний психолог або соціальний педагог вчить дитину окреслювати та досягати своїх цілей, співвідносячи їх із суспільними цінностями.

Важливість соціально-психологічної підтримки талановитої молоді викликана великою кількістю проблем: у спілкуванні з однолітками; порушення взаємодії з батьками та педагогами; прояви девіантної поведінки тощо. Для оцінки соціального розвитку дитини, творчих та інтелектуальних здібностей практичний психолог або соціальний педагог проводять діагностичне обстеження використовуючі підібрані методи, що відповідають індивідуальним особливостям дитини. Це дає змогу мати повну інформацію та коригувати роботу з дитиною, надавати поради батьками та педагогам. Складається єдиний банк даних метою якого є система обліку талановитих учнів закладу освіти, збір та систематизація інформації щодо досягнень задля удосконалення супроводу.

Важливим у роботі закладу освіти є розкриття учнівської обдарованості під час освітнього процесу. Для якісної реалізації цього принципу важливим є спільна діяльність учасників освітнього процесу (адміністрації закладу, соціально-психологічної служби, педагогів та батьків). Головними завданнями у роботі з талановитими учнями є сприяння розвитку кожної особистості; виявлення здібностей дітей та максимальне сприяння їхньому розвитку.

Основними компонентами соціально-психологічного супроводу при роботі з талановитими дітьми є:

– Вміння співпрацювати та взаєморозуміння з оточуючими.
– Розвиток навичок самоорганізації та спілкування, критичного мислення.
– Формування відповідальності за вчинки, впевненость.
– Стимулювання пізнавальної активності.
– Формування самоідентичності.

У системі супроводу обдарованих учнів є основні напрями:

– Діагностика якісного показника обдарованості дитини.
– Індивідуальне або групове консультування.
– Наставництво (систематичне керівництво досвідченого фахівця розвитком обдарованого учня, встановлення тісного особистого контакту між ними).
– Підготовка учнів для участі у конкурсах, інтелектуальних марафонів, олімпіад, оглядів для талановитої молоді.
– Сприяння реалізації можливостей учнів, залучення до роботи самоврядування закладу освіти.
– Проводження спеціальних занять, тренінгів, круглів столів тощо.
– Просвітницька діяльність з батьками та педагогами[4].

Під час роботи з обдарованими учнями можуть бути використані такі форми навчання: індивідуальні, фронтальні (дискусії, семінари, дебати, організаційно-діяльнісні й рольові ігри), групові, вечори акторської майстерності тощо. Особливо подобаються дискусійні форми (симпозіуми, дебати, круглі столи, ділові бесіди тощо). Така робота дає можливість реалізувати власний потенціал, опанувати методику дискусії, удосконалювати вміння та навички у публічному виступі. Також просвітницька робота постійно проводиться з батьками та педагогами. Цей напрям роботи допомогає зорієнтувати увагу на особливостях учнівської обдарованості як явища. Суттєвим є формувати з дитинства прагнення до самовдосконалення та самовизначеності.

Отже, обдарованість – це складний процес у якому постійно працюють різні сфери психіки особистості. Тому, соціально-психологічна підтримка обдарованих учнів – це необхідна цілеспрямована, керована, систематична робота усіх учасників освітнього процесу задля гармонійного розвитку особистості. Суттєвим елементом якої має бути знання можливостей учня, а саме:
– Комплексний розвиток з урахуванням індивідуальних особливостей учня.
– Стимулювання усіх ресурсів дитини на саморозвиток, самореалізацію та творчу налаштованість.

Тому, важливе створення системи роботи з обдарованими учнями основою якого буде орієнтовно-особистісний підхід, що буде сприяти реалізації можливостей дітей. Обдарованість існує в кожному, але важливо правильно її розкрити та направити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури – 2016. – 388 с.
2. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти:

методичний посібник / К. А. Андросович, Г. В. Ільїна, Л. І. Ткаченко, І. О. Якимова. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 138 с.
3. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності: методичний посібник / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, Г. В. Ільїна, І. О. Якимова, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 106 с.
4. Чудакова О.М. Особливості та проблеми педагогічної взаємодії між вчителем та обдарованими школярами Актуальні проблеми психології. 2019. Т. VI. Вип. 15. – С. 442-453.

Подобна В. В.,
учитель початкових класів
Лебединського закладу загальної середньої
освіти І-ІІІ ступенів № 7
Лебединської міської ради Сумської області
podobnavalentina@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. У даній статті розкрито поняття та сутність обдарованості, її структурних елементів та видів. Визначено актуальні проблеми розвитку обдарованості дітей у навчальних закладах, а також можливі шляхи удосконалення системи навчання із урахуванням потреб сучасності.

Ключові слова: дитяча обдарованість; здібності; творчість; інтелект; педагогічний досвід.

Abstract. This article reveals the concept and essence of giftedness, its structural elements and types. Actual problems of development of giftedness of children in educational institutions, as well as possible ways to improve the education system taking into account the needs of modernity, have been identified.

Keywords: children's giftedness; abilities; creativity; intelligence; pedagogical experience.

Постановка проблеми. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Численні публікації у психолого– педагогічній пресі свідчать про зростання інтересу до цієї проблеми.

Духовне оновлення нашої держави, процес демократизації суспільства передбачають створення сприятливих умов для утвердження атмосфери творчості, багатогранного розвитку особистості, її обдарованості. Тому школі

необхідні не просто хороші вчителі, а вчитель–технолог, учитель–майстер, учитель–новатор.

Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але і як соціальна необхідність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обдарованості розглядалася багатьма вченими. Її багатогранні аспекти знайшли своє відродження упрацях як зарубіжних, так і вітчизняних психологів. Суттєвий внесок у вивчення психіки обдарованих дітей, розробку важливих психологічних принципів розвитку творчих здібностей, побудову психологічних моделей обдарованості, виявлення природи обдарованості зроблено Дж. Гілфордом, Ю. Гільбухом, О. Кульчицькою, Н. Лейтесом, О. Матюшкіним, О. Музикою, В. Моляко, М. Под'яковим, Дж. Рензуллі, В. Рибалком, Г. Тарасовою, П. Торренсом, В. Юркевичем.

Важливими для формування обдарованої особистості є розроблені психолого – педагогічні принципи творчого розвитку дітей: Я. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Клименко, М. Лисина, Т. Хромова).

У дидактичній і методичній літературі розглядаються різні аспекти досліджуваної проблеми, а саме: характерні риси обдарованих дітей (Г. Костюк, Н. Нестеренко), навчання обдарованих дітей (З. Бактори, М. Бургін, Н. Докшина, С. Кошель Г. Степенко), особливості роботи з обдарованими дітьми (О. Антонова, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко, Л. Туріщева). Аналіз наукової психолого–педагогічної літератури засвідчив, що проблема обдарованості набула статусу державно важливої.

Мета – здійснення теоретичного психолого–педагогічного аналізу проблеми обдарованості.

Виклад основного матеріалу. «Обдарованість – це поведінка, що характеризує здібності і може виявлятися урізних сферах діяльності», – доводить американський психолог Дж. Рензуллі. Обдарованість – це генетично зумовлений компонент здібностей, що розвиваються увідповідній діяльності та деградують за її відсутності (В. Виготський, Н. Лейтес,О. Савенков).

Фундаментом обдарованості, як зазначає П. Тадєєв, є задатки – спадкова передумова розвитку здібностей. Якщо вони не розвиваються, настає так зване «заморожування» задатків – такий механізм знищення будь–якої обдарованості.

Психологічний аналіз обдарованості дає підстави стверджувати, що обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації.

Вважають, що обдарованість може проявлятися ще в дошкільному віці. Загальні особливості цього прояву: вмотивованість інтересом, здивуванням та

задоволенням; результат обдарованості – продукт, який не має суспільного значення; ґетерохронність розвитку: нерівномірність ходу вікового психічного розвитку, в процесі якого здібності дитини можуть проявлятися індивідуально. Якщо ж бути конкретними, то проявами обдарованості в дитячому віці можуть бути: непосидючість, вигадування нових слів, застосування різних предметів побуту в незвичних цілях, зацікавленість всім оточуючим і, звичайно, безкінечні запитання.

Взагалі ж дослідження обдарованості характеризуються складністю та суперечностями, проте в останній час спостерігаються тенденції до інтеграції різноманітних технологічних підходів, підставу для яких дає нове осмислення поняття обдарованості, що відбувається на рівні системи, охоплюючи всі грані особистості.

Вибір технологій ґрунтується на власному досвіді вчителів, на досвіді публікацій науковців.

Здебільшого найважливішими характеристиками обдарованих дітей вважають:

- надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам’яттю;
- сформованість навичок логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- виражена установка на творче виконання завдань;
- розвиток логічного мислення й уяви.

Обдарованість типологізують за різними критеріями. Наприклад, український психолог Юрій Гільбух на основі аналізу пізнавальних особливостей дитини виокремлює такі типи обдарованості:

- природничі теоретики (спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань);
- природничі прикладники (спрямованість пізнавального інтересу на розв’язання складних конструкторсько–технічних завдань, моделювання);
- гуманітарії (спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літературу).

Насправді існують, на думку В.С. Юркевич, два основних типи обдарованості дитини:

1. «Особлива, виняткова обдарованість». Для виявлення таких учнів не потрібні спеціальні тести та спостереження. У таких дітей особливий інтерес викликає інтелектуальна діяльність, вони легко розуміють та засвоюють складні

пізнавальні матеріали, мають високу ефективність розумової діяльності, характеризуються підвищеною критичністю у сприйнятті неточної інформації.

2. «Звичайна обдарованість», або «висока норма». Звичайна обдарованість притаманна учням, які характеризуються високими пізнавальними потребами, успішністю у навчанні, високою адаптивністю до нових ситуацій, зовнішньою привабливістю та здоров'ям .

Згідно з даними В.С. Юркевич, «особливо обдарованим дітям» складно спілкуватися з іншими людьми. А швидке випередження однолітків позначається на їхньому соціальному та емоційному розвитку. Неординарні особливості цих дітей можуть сприйматися оточенням як навмисне бажання виділитися, що, у свою чергу, може викликати несхвалення вчителів і глузування однолітків. Водночас у другої групи обдарованих − дітей «високої норми» − проблем у спілкуванні навіть менше, ніж у звичайних учнів.

Всім відомо, що обдарована дитина багатогранна. А чи може сучасна школа забезпечити повною мірою розвиток найпотаємніших творчих нахилів цієї особистості? Мабуть, ні. Поза сумнівом, це проблема. Адже обдарованість проявляється в практичній дії. Саме тому негнучкість шкільної моделі навчання може негативно вплинути на розвиток дитини, звівши до нуля мотивацію до навчання взагалі.

На сьогодні немає комплексної діагностики, яка б дозволила визначити загальну і специфічну обдарованість, схильність дитини до того чи іншого виду творчості. Обдарованість виявляється тільки тоді, коли їй якимось чином вдалося проявити себе і закріпитися. Ще не повністю враховується той факт, що в силу особистісних особливостей обдаровані діти найбільш чутливі до неадекватних оцінок, несправедливих і негативних впливів. У цій галузі є дефіцит знань про особливості поведінки і мислення обдарованих дітей, їх особистісний розвиток і виховання.

Педагогам освітніх закладів та батькам належить почесна місія: вчасно виявити та допомогти розкритися здібностям обдарованих дітей.

Процес виявлення обдарованості О. Васильченко радить здійснювати поетапно: спостереження; виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки; визначення коефіцієнту розумового розвитку IQ; визначення інтелектуального розвитку шляхом дослідження вербальних здібностей учня; визначення продуктів творчості школяра; всебічний аналіз конкретних випадків.

Важливо з'ясувати сферу чи галузь, до якої дитина виявляє найбільший інтерес та здібності, тобто виявити спеціальну обдарованість.

Вченими схарактеризовані види спеціальних обдарувань (здібностей) та їх ознаки в різноманітних видах діяльності:

– інтелектуальній (учень швидко і легко засвоює новий матеріал, з легкістю

використовує набуті знання у відмінних від навчання ситуаціях. Вміло встановлює причинно–наслідкові зв'язки, розмірковує не плутаючись у думках. Має гарну пам'ять та не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати. Має великий активний словниковий запас легко користується новими словами, вільно висловлюється. Полюбляє читати не тільки дитячу літературу, а й дорослу. З легкістю віршує складні задачі для яких потребуються розумові зусилля. Задає багато запитань. Оригінально мислить і пропонує нестандартні відповіді, рішення, дуже спостережливий, швидко реагує на нову інформацію та легко її сприймає. Любить читати науково–популярні книги та журнали. Не впадає у відчай, коли його задуми та проєкти не підтримують вчителі або батьки. Намагається зрозуміти причини і наслідки подій. Проводить багато часу над створенням проектів, конструюванням. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто замислюється над цим. Може вільно побудувати розповіді, починаючи від зав'язки сюжету й закінчуючи розв'язкою конфлікту;

– художній, зображальній (малюнки містять зображання різноманітних предметів, ситуацій, людей, побачених раніше. Дитина з цікавістю ставиться до творів візуального мистецтва. Не стандартно вибирає матеріал, кольори, самостійно створює оригінальний сюжет композицій з будь–яких матеріалів: квітів, малюнків, паперу тощо). У вільний час багато малює, створює композиції, що мають художнє значення (наприклад, прикраси для себе, для дому). Використовує малюнок або ліплення, щоб висловити свої почуття і настрій;
– музичній та хореографічній (добре відчуває ритм, мелодію, добре співає. Має гарний голос, данні до гри на музичних інструментах та занять хореографією (слух, чуття ритму, музичну пам'ять, пластичність) Вкладає багато почуттів у гру на музичному інструменті, спів чи танець. Любить слухати живу музику та виступи професійних виконавців та колективів;
– артистичні (легко входить у роль, відтворюючи образ іншої людини, персонажа тощо. Цікавиться акторською грою, розуміє емоційні стани та володіє художніми засобами, щоб їх передати. Виразно, проникливо читає тексти (вірші), змінюючи тональність, гучність, швидкість та інтонації голосу. Вміло розігрує будь – яку сценку, передає емоційний стан за допомогою невербальних засобів (міміки, жести, пози). Прагне викликати емоційну реакцію в інших людей, коли про що– небудь із захопленням розповідає. Правдиво та яскраво передає почуття, емоційні переживання, розкриває художній образ героя;
– літературні (з легкістю придумує щось нове й незвичайне, коли розповідає про що-небудь знайомим. Вміє під час розповіді виділяти головне,

найхарактерніше. Розповідаючи про щось, вміє дотримуватися одного сюжету, не втрачає головної думки. Любить писати оповідання та вірші. Майстерно передає основні риси характеру своїх героїв їх зовнішність, передає почуття, настрій, характер. Вибирає для своїх оповідань ті слова, які добре передають емоції, почуття);

– технічні (добре вміє майструвати, займатися різними ремеслами. У світ його уподобань входить конструювання машин, приладів, моделей. Цікавиться як працюють різні прилади. Може читати нескладні креслення механізмів, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів. Цікавиться причинами несправності приладів, намагається відремонтувати прості прибори. Читає журнали про механізми, любить їх замальовувати);
– спортивні (енергійний, потребує якомога більше фізичних рухів. Любить брати участь у спортивних іграх естафетах, конкурсах і змаганнях. Постійно досягає успіхів у якомусь виді спортивної діяльності (гри). Бігає швидше за інших, має вищі показники у різних швидкісних чи силових вправах. Цікавиться світом великого спорту.

Таким чином, проблема обдарованості, її видового різноманіття залишається актуальною в сучасній педагогіці та психології. Дослідження, спрямовані на вивчення природи цього феномену, закономірностей та особливостей прояву, виділення видів обдарованості повинні й надалі активно проводитись, щоб забезпечити не лише кількісними, але й якісними теоретичними та емпіричними напрацюваннями наступні покоління.

Впровадження інноваційних підходів у діяльність закладу освіти сприятиме своєчасному виявленню та розвитку обдарованості дитини, інноваційні форми організації занять приваблюють учнів своєю новизною, нестандартністю, оригінальністю, розширенням можливостей та перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська, І. Вокальна підготовка майбутніх учителів музики засобами театрального мистецтва. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. 2017. № 10 (74). С. 150–159 URL http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/4952
2. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого−педагогічному дискурсі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Випуск 51. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 137–143.
3. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. Проблеми освіти : збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46–50.
4. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості: зб. наук. пр. / за ред.

С.Д. Максименко та Р.О. Семенової. – Т. 6. – Вип. 3. – Житомир: Вид–во ЖДУ ім.. І. Франка, 2008. – С. 48-51.
5. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи // Нові технології навчання: Наук.–метод, зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип. 73. – С. 8–15.

Полицяк Н. І.,
директор КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Гощанської селищної ради Рівненської області, магістр культурології,
ORCID: 0000-0002-9301-1221 *politsyak13@gmail.com*

Коток О. В.,
консультант КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Гощанської селищної ради Рівненської області,
ORCID: 0000-0002-9311-7456 *kotok88.o@gmail.com*

ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті означено переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в роботі з обдарованими дітьми в освітніх закладах. Доведено, що застосування означених технологій на уроках та в позакласній діяльності полегшує роботу вчителя, підвищує інтерес та загальну мотивацію учнів до навчання, створює сприятливі умови для виконання здобувачами освіти значно більшого обсягу навчальних завдань у ході уроку. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує активізацію діяльності вчителів та учнів на уроках, сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання та посилює міжпредметні зв'язки.

Ключові слова: обдарованість, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація, освітні ресурси.

Abstract. The article describes the benefits of using information and communication technologies in working with gifted children in educational institutions. It is argued that the use of information and communication technologies in lessons and in extracurricular activities significantly facilitates the work of the teacher, contributes to increasing the amount of educational information offered to gifted students, increases interest and general motivation for learning. The use of information and communication technologies helps to improve educational services and makes the lesson more visual and interesting, as well as ensures the activation of

the activities of teachers and students in the lessons, differentiation and individualization of learning and strengthens intersubject connections.

Keywords: giftedness (talent), information and communication technologies, informatization, educational resources.

Постановка проблеми. Сьогодення досить тісно пов'язане з інформаційно-комунікаційними технологіями *(далі – ІКТ)*, що стали його невід'ємною складовою. У більшості країн світу вільне володіння такими технологіями входить до переліку ключових компетенцій базової освіти молоді. Використання ІКТ на уроках та у позакласній діяльності значно підвищує якість здобутих знань школярів, допомагає здолати відповідні навчальні труднощі, створює сприятливі умови для взаєморозуміння й партнерства вчителя і учня у педагогічному процесі та сприяє удосконаленню організації управління освітнім закладом.

Однак стрімке впровадження інформаційних технологій призводить до так званої швидкої інформатизації молодого покоління, у зв'язку з чим виникають певні проблеми щодо розвитку здібностей, обдарованості та таланту особистості. Для психолого-педагогічної науки, системи освіти та суспільства загалом це є однією із найбільш актуальних проблем сучасності, що цілком природно, адже йдеться про розвиток особистості, її духовності та інтелектуального потенціалу.

Крім того, інформаційно-комунікаційні технології – це засіб доступу до різноманітної інформації та індивідуалізації навчання. Це новий етап у розвитку сучасного суспільства, що відповідно спричиняє потребу в людях, здатних нестандартно мислити, швидко вирішувати неординарні проблеми, вносити новий зміст у всі сфери людської життєдіяльності. Означене завдання можливо вирішити лише шляхом збереження та примноження інтелектуального потенціалу країни. Зважаючи на це, варто акцентувати увагу на тому, що саме обдаровані діти дають суспільству унікальну можливість компенсувати потребу в екстенсивному відтворенні інтелектуального людського ресурсу. Вони є національним досягненням, яке необхідно берегти і всіляко підтримувати. Вирішення означеної проблеми актуалізує необхідність формування національної інноваційної системи освіти, що докорінно змінить творчу складову, інтелектуальність, моральність, духовність та освіченість сучасної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі є предметом дослідження таких науковців, як Т. Вакалюк, С. Кіриченко, К. Гляненко, В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, С. Раков, О. Співаковський та ін. Проблему інформатизації закладів загальної середньої освіти, а також вищої школи у своїх працях досліджували В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Овчарук, С. Раков, О. Спірін та ін. [1].

Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури свідчить про накопичення суттєвого досвіду щодо розвитку здібностей обдарованих учнів у контексті сучасної інформатизації суспільства. Так, найбільш актуальними в означеному напрямі є дослідження Д. Богоявленської, О. Бурова, Л. Данилевича, В. Дружиніна, Н. Лейтеса, В. Онацького, В. Рафікової, В. Юркевич та ін. Питання академічної обдарованості у педагогічній психології представлене в дослідженнях научуваності, що розглядали такі вітчизняні психологи, як О. Власова, Г. Костюк та ін.

Значний внесок у розробку методології та теорії поняття педагогічної технології зробили сучасні педагоги, зокрема В. Безпалько, М. Кларін, В. Монахов, Г. Селевко та ін. Питанню педагогічної інноватики присвячено розвідки таких учених, як В. Загвязинський, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін. Упровадження інтерактивних педагогічних технологій представлено у працях Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Дяченка, С. Шевченка, Ш. Амонашвілі та ін. Про загальні аспекти педагогічних технологій йдеться у дослідженнях О. Падалки, М. Фіцули, І. Дичківської, С. Максимюк, Т. Кошманової.

Однак, зважаючи на значну кількість напрацювань в означеному напрямі, проблема використання ІКТ у процесі навчання обдарованих дітей є малодослідженою та потребує ґрунтовного доопрацювання.

Метою статті є аналіз ролі інформаційно-комунікаційних технологій в розвитку обдарованих дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення сучасного інформаційного суспільства передбачає широке використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Передусім це кардинально прискорює процес передачі наступним поколінням накопиченого людством досвіду, а також сприяє покращенню якості навчання, швидкій адаптації здобувачів освіти до змін, що відбуваються у суспільстві. За допомогою означених технологій відбувається оновлення системи освіти загалом, а також покращення процесу навчання безпосередньо обдарованих дітей.

Варто зазначити, що головне завдання ІКТ – створення нового, що сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу. Завдяки використанню сучасних технологій навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією, що здійснює значний вплив на емоційну сферу школяра, сприяє підвищенню пізнавальної активності, активізації навчальної діяльності учнів, формуванню інтересу до предмета та навчання загалом.

Відомо, що кожен учень по-різному сприймає нові знання. Якщо раніше у вчителів виникала пролема щодо реалізації індивідуального підходу до кожного школяра, то на сучасному етапі завдяки особистісно зорієнтованим технологіям, використанню комп’ютерних мереж та онлайн-засобів заклади загальної

середньої освіти отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного здобувача освіти. Таким чином, активне впровадження сучасних технологій в освітній процес забезпечує підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, сприяє якісному удосконаленню змісту, методів та організаційних форм навчання.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології – це сучасні освітні онлайн-сервіси, навчальні платформи, хмарні мультимедійні технології, розвиваючі проєкти в соцмережах, що забезпечують ефективність навчання загалом [3]. Процес використання ІКТ є досить актуальним щодо навчання та розвитку обдарованих дітей, адже передбачає створення виняткових умов для їхнього особистісного зростання. У роботі з такими дітьми у педагогів нерідко виникають відповідні труднощі у зв’язку з різноманітністю видів обдарованості та психологічними особливостями учнів. Обдаровані діти характеризуються високим ступенем самостійності в процесі навчання, використовують «саморегулюючі стратегії» та можуть навчатися самостійно навіть за наявності досвідченого наставника. Усе це спонукає вчителів до відповідних пошуків засобів та методів їхнього зацікавлення й розвитку. У зв’язку з цим безперечною передумовою успішного навчання таких дітей є застосування ІКТ із метою досягнення максимально можливого рівня розвитку, виявлення потенціалу, властивого саме обдарованій дитині.

Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють по-новому застосовувати методи, що стимулюють та активізують творчу діяльність обдарованих дітей, адже учні мають можливість брати участь у дискусіях, що проводяться у віртуальному режимі та створювати творчі проєкти з однодумцями з інших освітніх закладів. Крім того, завдяки використанню засобів комп’ютерної графіки та анімації, а також застосуванню лабораторного обладнання можна здійснювати дослідницько-експериментальну діяльність у режимі реального часу, що значно підсилює розуміння та засвоєння навчального матеріалу.

Використання ІКТ у позакласній роботі з учнями також передбачає зміни, що безумовно впливають на традиційну організацію освітнього процесу. Так, основними сучасними інноваційними формами й методами, що, на нашу думку, доречні у ході позакласної роботи з обдарованими школярами, є використання веб-квестів, QR-кодів, QR-квестів, сервісів Google, віртуальних екскурсій, Intel-проєктів, мультимедійних презентацій. Крім того, ефективними є ведення блогу, використання інтерактивної дошки, освітніх форумів, баз даних освітніх ресурсів, віртуальних бібліотек, створення електронного портфоліо, медіатеки навчального матеріалу, коміксів, дудлів, хмар слів тощо.

Широкого застосування в навчально-виховній діяльності набувають сервіси Google (Gmail, Google Drive, Google Calendar, Google Maps, Google+ Hangouts, Google Scholar, YouTube, Google Play, Google Keep, Picasa, Google Moderator, Google Blogger та ін.). Наприклад, тематичні малюнки Google Doodle приурочують до важливих свят, а також ювілеїв видатних митців, письменників, учених та видатних людей. На головній сторінці пошукової системи зазвичай змінюється логотип, стилізований під відповідну подію. Також під час позакласної роботи учням можна запропонувати розробити власний Doodle за самостійно обраною темою.

Заслуговує на увагу процес запровадження дистанційних форм спілкування з обдарованими дітьми з використанням діалогової взаємодії та навчального матеріалу під час онлайн-семінарів, майстер-класів, відео-занять, що проводяться викладачем онлайн, обговорення та презентації практичних матеріалів на онлайн-платформах Google Classroom, Zoom тощо [4]. У рамках навчального процесу можна використовувати мобільні додатки Messenger, Viber, Facebook, Telegram [5].

Інформаційно-комунікаційні технології також можуть бути ефективно використані завдяки участі обдарованих дітей у віртуальних олімпіадах і змаганнях, дистанційних олімпіадах, відеоконференціях і творчих проєктах. Сьогодні науково-дослідницька робота обдарованих учнів є невід'ємною частиною інформаційного простору, адже більшість здобувачів освіти теоретичний матеріал для дослідження обирає саме з електронних наукових збірників чи монографій, користується електронними словниками та енциклопедіями, надсилає свої статті науковим керівникам електронною поштою, отримує онлайн-консультації, створює власні електронні книги, блоги, сайти тощо. Крім того, вони сприяють інформаційній взаємодії вчителя з батьками обдарованих учнів.

Зважаючи на зазначене вище, можна із упевненістю стверджувати, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з обдарованими учнями, безумовно, є однією із провідних тенденцій розвитку сучасного освітнього простору. Їхнє ефективне застосування в освітньому процесі сприяє не лише розвитку творчих здібностей учнів, а й сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, посилює міжпредметні зв'язки та дозволяє значно покращити ефективність освітнього процесу загалом.

Отож, на сучасному етапі вчитель перестав бути єдиним джерелом інформації. Споживачі освітніх послуг, а особливо обдарована учнівська молодь, прагнуть до засвоєння нових знань, не обмежуючись лише наявною в закладі освіти навчальною літературою. У зв'язку з цим посилюється інтерес учнів до

інформаційних та освітніх ресурсів, зокрема до дистанційного навчання. Можливості ІКТ допомагають сучасним школярам у вирішенні багатьох пізнавальних завдань та сприяють розкриттю й реалізації їхнього творчого потенціалу. Крім того, означені технології сприяють реалізації креативних задумів учителя, його самоосвіті та самовдосконаленню.

Представлене дослідження, безумовно, не окреслює всіх аспектів означеного питання та передбачає наші подальші наукові пошуки. Однак порушена проблема дає підстави стверджувати, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітніх закладах із метою підвищення якості освіти обдарованих учнів є одним із пріоритетних напрямів сучасних наукових досліджень та передбачає перспективи розвитку нових актуальних концепцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакалюк Т. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в загальноосвітніх школах для підвищення якості освіти. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб підвищення якості освіти : збірник наук. та науково-метод. праць / ред. кол. : В. Є. Берека (гол) та ін. Хмельницький : Видавництво ХОІППО, 2015. 326 с.
2. Десятов Д. Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії. Харків, 2011. 111 с.
3. Інформаційно-комунікаційні технології. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/ інформаційно-комунікаційні_технології (дата звернення: 20.07.2022).
4. Культура віртуального спілкування: методичні поради. URL : http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/kvs.pdf (дата звернення: 20.07.2022).
5. Ціпан Т. Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді. Інноватика у вихованні : збірник наукових праць. 2020. № 12. С. 235–24.

Пометун О. І.,
доктор пед. наук, професор, член-кор.НАПН України,
головний науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України
opometun@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ В УЧНІВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ XXI СТОЛІТТЯ

У статті досліджується сучасне розуміння інтеграції в освіті як реалізації міжпредметної внутрішньогалузової та міжгалузевої інтеграції змісту навчання. Стверджується, що актуальні освітні виклики сьогодення вимагають від науковців і практиків переосмислення того, що варто знати і вміти учням, як сформувати у навчанні ключові компетентності дитини. Доведено, що інтегрований або міжпредметний курикулум є ефективним і актуальним

способом компетентнісно орієнтованого навчання учнів XXI століття, що забезпечує їм цілісні знання та наскрізні уміння необхідні для розв'язання складних пізнавальних і життєвих проблем.

Ключові слова: інтеграція, середня освіта, зміст, компетентності учнів

The article examines the modern understanding of integration in education as the implementation of interdisciplinary, intra-branch and inter-branch integration of learning content. It is claimed that current educational challenges require scientists and practitioners to rethink what students should know and be able to do, how to form the child's key competencies in education. It has been proven that an integrated or interdisciplinary curriculum is an effective and relevant method of competence-oriented education of students of the 21st century, which provides them with comprehensive knowledge and cross-cutting skills necessary for solving complex cognitive and life problems.

Key words: integration, secondary education, content, student competencies

Інтегративні процеси, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства, значною мірою визначають тенденції розвитку людства. Вони впливають на способи розв'язання актуальних суспільних проблем, багато в чому визначають стиль життя і мислення сучасної людини. Натомість, пануюча в освіті вузькопредметна структура змісту обумовлює фрагментарність знань учнів, заважає формуванню в їхньої свідомості цілісної картини світу, а отже гальмує розвиток компетентностей учнів у різних сферах й їхню здатність розв'язувати реальні проблеми інтегрованого світу. Очевидно необхідною є інтеграція змісту як провідна тенденція оновлення освіти сьогодні.

Щодо сутності інтеграції – вона є складним багаторакурсним поняттям, предметом дослідження різних наук. У наукових джерелах зустрічаються різні її визначення, іноді суперечливі. Проте добре відомо, що латинське слово – integratio – відновлення, заміщення; – integrer – цілий. Більшість дослідників інтеграції характеризують цей феномен як:

взаємопроникнення елементів, що перебувають у розрізненому стані, але мають при цьому первісну генетичну спорідненість, горизонтальні та вертикальні зв'язки між науками, видами мистецтва, уявленнями про світ;

процес ущільнення, уніфікації знання, що виявляється завдяки єдності з протилежним йому процесом поділу, диференціації.

На кожному етапі інтеграції динамічний процес розвитку порушує, з одного боку, утворену єдність, а з іншого – знову відновлює її, однак вже на більш високому рівні. З цих позицій інтеграція виступає не лише як основна форма прояву єдності знань, а й як засіб її досягнення. Отже, інтеграція може бути визначена як процес взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатніх підстав, у результаті якої формується

зінтегрований об’єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями в структурі якого зберігаються властивості вихідних елементів. У контексті інтеграції в освіті такою цілісною системою інтегрованого змісту є, наприклад, інтегровані курси та учнівські проєкти.

Послідовний рух педагогічної науки й освіти в Україні у напрямі інтеграції є очевидним і отримує все більшу науково-методологічну та нормативну підтримку.

Вперше необхідність інтеграції змісту освіти було засвідчено ще в першому Державному стандарті базової і повної середньої освіти 2004 р., коли запроваджено освітні галузі, які орієнтували педагогів на можливість гнучкої, варіативної організації змісту.[6] Державним стандартом базової і повної середньої освіти 2011 р. галузева інтеграція зберігалася і була доповнена спільними методологічними засадами організації освітнього процесу, що тепер передбачав запровадження «особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти». [9, с.2]

Проте багатопредметна структура навчального плану продовжувала панувати, особливо у базовій ланці школи. Величезна кількість предметів (в деяких класах до 14-18) призводила до дублювання змісту, перевантаження учнів, поступової втрати ними інтересу до навчання. Результатом її була і відсутність у свідомості дітей цілісної картини світу, оскільки реальний світ не обмежений предметами. В цих умовах неможливо й зростання рівня компетентності учнів у різних сферах пізнання і життєвих ситуаціях. Натомість стало очевидним, що важливим викликом для освіти останнього десятиліття є переосмислення ролі знань учня і того, що варто знати. Наприклад, Siri і Google зробили традиційне запам’ятовування предметного контенту застарілим.

Вперше серйозні спроби реальної міжпредметної інтеграції розпочались із запровадженням Нової української школи, коли освіту вперше у традиції вітчизняної педагогічної науки і практики почали розглядати крізь призму загальної картини світу, а не поділяючи на окремі предмети. Перехід початкової освіти на якісно новий рівень означав рух від внутрішньопредметної до міжпредметної інтеграції, насамперед змістової. [8]

Державний стандарт базової середньої освіти 2020 р. засвідчив необхідність ефективної реалізації компетентнісного підходу з одночасним переходом до інтегрованих курсів і визначив, що сьогодні основним шляхом якісного навчання є галузева міжпредметна інтеграція. [7] І це зрозуміло, адже компетентнісний підхід у навчанні передбачає набуття учнями міжпредметних комплексів знань, умінь, навичок и цінностей – ключових і предметних компетентностей й наскрізних умінь, що дозволяють їм успішно здійснювати ту чи іншу діяльність.

Встановлення контент-зв'язків і інтегрування змісту різних галузей і предметів дає змогу формувати в учнів уміння встановлювати всебічні зв'язки між науковими фактами, поняттями, законами, теоріями з різних галузей знань. А запровадження міжпредметних способів діяльності учнів забезпечує розвиток наскрізних умінь учнів.

На подібних позиціях стоїть і зарубіжна педагогіка. У документах Організації економічного співробітництва та розвитку відображено завдання освіти перших десятиліть XXI століття: надати учням активність, відчуття цілі та компетентності, які їм потрібні, щоб формувати власне життя та робити внесок у життя інших [4, с.2] Зростає також міжнародний консенсус щодо важливості та визначення компетентностей учнів XXI століття. Сюди входять критичне мислення, спілкування, співпраця, вирішення проблем, творчість, етика та громадянство, міжкультурна компетентність, глобальна обізнаність, адаптивність, а також комп'ютерні та цифрові технологічні можливості. [2,3,5] Перераховані у цих та інших міжнародних і вітчизняних документах ключові міжпредметні компетентності, на думку зарубіжних дослідників, є обґрунтованою підставою для об'єднання предметного змісту. І тому важливим напрямом удосконалення освіти сьогодні є перехід до інтегрованого навчання ─ інтегрованого курикулуму. Він є привабливою, актуальною та ефективною моделлю сучасного змісту. Лише такий курикулум може реально забезпечити не лише формування в учнів названих компетентностей, але забезпечити ефективність навчання, узгодженість змісту і методики та уникнення дублювання. [1] Більшість дослідників, як українських, так і зарубіжних, зазначає також, що інтегроване навчання не лише економить навчальний час і позбавляє учнів від перевтоми, а й пожвавлює сам освітній процес. Воно забезпечує кожній особистості можливість самостійно досягати певних цілей, творчо самоствердуватися в різних соціальних сферах, що сприяє якісно новому рівню освіти.

Таким чином, інтеграція змісту освіти є підґрунтям формування нового, інтегративного мислення як інструменту активного, творчого освоєння людиною світу. Вона є ефективним і актуальним способом компетентнісно орієнтованого навчання учнів XXI століття, що надає їм цілісні знання та наскрізні уміння необхідні для розв'язання у майбутньому складних глобальних проблем світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Drake SM and Reid JL (2020) 21st Century Competencies in Light of the History of Integrated Curriculum. Front. Educ. 5:122. doi: 10.3389/feduc.2020.00122
2. EU (2006). Recommendations of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning.

(2006/962/EC).URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006H0962
3. OECD, D. Definition and selection of key competencies-executive summary. URL: http://www. deseco. admin. ch/bfs/deseco/en/index/02. Html
4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). The future of education and skills: Education 2030. OECD Education Working Papers. 2018.
5. Partnership for 21st century skills (2015). Framework for 21st Century Learning. URL: http://slacca.pbworks.com/f/Framework+for+21st+Century+Learning+Overview.pdf
6. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. N 24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF#Text
7. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886
8. Муфарова З. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. Частина 2/НУШ, 2017. URL: https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/
9. Пометун, Олена Іванівна. Про актуальні завдання дидактики та методики в контексті європеїзації української освіти. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 27–28 травня 2021 р.), 314-315 https://lib.iitta.gov.ua/726258/
10. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова кабінет міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text

Похил Л. Д.,
практичний психолог Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І ступеня – гімназія імені В. Т. Сенатора»
Lyuba_nya@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ

Основним завданням шкільної освіти є створення соціально – психологічних та педагогічних умов для успішного навчання і розвитку учня. Суть змін, які відбуваються в шкільній освіті, полягає у відмові від орієнтування на засвоєння знань «середнім учнем», визнанні цінності, унікальності окремої особистості та стимулюванні розвитку індивідуальних нахилів і здібностей дитини у всьому різноманітті її життєдіяльності. У сучасних умовах оновлення системи освіти, основою якого є особистісно орієнтований підхід до учня значно підвищилась роль психологічної служби закладу. Одним із напрямків

психологічного супроводу освітнього процесу закладу є робота психолога з обдарованою молоддю.

Ключові слова: лідер, лідерство, Я-концепція, самооцінка, гармонійний розвиток, творчий потенціал.

The main task of school education is to create social, psychological and pedagogical conditions for successful learning and student development. The essence of the changes that are taking place in school education is to abandon the focus on the assimilation of knowledge by the "average student", to recognize the value and uniqueness of the individual personality and to stimulate the development of individual inclinations and abilities of the child in all the diversity of his life activities. In the modern conditions of updating the education system, the basis of which is a personally oriented approach to the student, the role of the psychological service of the institution has significantly increased. One of the areas of psychological support of the institution's educational process is the psychologist's work with gifted youth.

Key words: leader, leadership, self-concept, self-esteem, harmonious development, creative potential.

Щораз життя ставить перед нами складні питання, відповідаючи на які, ми пізнаємо себе і своє оточення. Не кожен підліток прагне проявити себе і стати формальним лідером, але правильна самооцінка посприяє гармонійному формуванню особистості кожної людини. Найголовніше – знати, що лідером може стати тільки той, хто цього по-справжньому хоче.

Лідер – перший серед рівних – людина, що йде по життю з високо піднятою головою, збираючи навколо себе однодумців. Це – сильна духом, морально стійка особистість, здатна «сім разів упасти та вісім разів підвестися».

Лідери – відкриті і знаходяться на очах. Лідер не тільки переконує на словах, а й на ділі доводить, що гідний поваги, захоплення і обов'язково має послідовників. Лідерство – це результат. Лідерство – це відповідальність.

Сьогодення потребує людей, яким властиві ініціативність, здатність до здійснення свідомого самостійного вибору, розвинене почуття власної гідності, здатність до особистісного самовдосконалення. Особливо в умовах військового конфлікту.

Ефективною формою підготовки лідерів є система виховання на засадах учнівського самоврядування. Адже кожна людина обов'язково проходить через такий суспільний інститут, як школа. І від того, який слід залишить школа в душі людини, багато залежить в її подальшій долі та діяльності. Важливо, щоб у учнів формувався досвід, який з умов навчального закладу буде перенесений у доросле життя. Системний підхід до підготовки лідерів позитивно впливає на якість освіти учнів, оскільки соціальні лідери, як правило, більш відповідальні, самостійні особистості, націлені на високий рівень домагань і досягнень у житті: сприятиме гармонійному розвитку особистості, дозволить по-новому

подивитися на усі сфери життя, здоров'я, сприятиме задоволенню різноманітних потреб особистості, відчуттю повноти життя.

У закладі було створено нову модель учнівського самоврядування – Дитячу Спілку дітей та юнацтва «НЕОН» (Надзвичайно Енергійні Організовані Незалежні). При Дитячій Спілці «НЕОН» діяла Школа Лідерів. Заняття Школи Лідерів проходили у формі тренінгів з використанням проєктивних методик та вправ, які дали можливість визначити фактори впливу на мотиваційну діяльність активістів, усвідомити і відпрацювати особистісні моменти: сприяли формуванню позитивної «Я-концепції», підвищенню самооцінки, гармонійному розвитку та вдосконаленню особистості, руйнуванню негативних установок, уявлень, мотивів, стереотипів поведінки. Це дало змогу розвинути лідерські якості учасників групи, усвідомити стереотипи поведінки, мотиви власних вчинків та їх наслідки у стосунках з оточуючими.

Учні, які відвідували заняття Школи Лідерів є відповідальними за впровадження проектів учнівського самоврядування, балотувалися на посаду Лідера Дитячої Спілки НЕОН», є ініціаторами створення проєктів, проведення акцій, КТС.

У закладі створено Школу Наступності. Учні, які відвідували заняття Школи Лідерів є керівниками занять Школи Майбутніх Лідерів (для учнів 5–8 класів) та Школи Майбутніх Зірок (для учнів 1–4 класів). Співпрацюючи з практичним психологом школи, який виконує функцію консультанта, учні самі розробляють та проводять заняття, які дають можливість учням молодших класів розвинути в собі почуття впевненості та відповідальності, власний творчий потенціал, почуття єдності з колективом, вміння висловлювати та відстоювати власну думку, розкривати організаторські здібності та розвивати лідерські якості. Заняття дають можливість дитині, яка приходить до школи розвиватися гармонійно, розвивати власний творчий потенціал, будувати позитивні стосунки з оточуючим світом, бути успішною особистістю, готовою до конструктивного вирішення різних життєвих ситуацій.

Головною метою проекту є:

- розвиток тенденцій формування позитивної «Я – концепції» особистості активістів молодшого ланки школи в учнівському середовищі, тенденцій до саморозвитку та самовдосконалення;
- формування гармонійної особистості учня з активною життєвою позицією та усвідомлення відповідальності за власну життєву позицію;
- розвиток лідерських якостей та навичок конструктивної взаємодії у шкільному середовищі та за його межами;
- створення відчуття психологічного комфорту в спілкуванні між активістами різних вікових категорій, що сприяє розвитку почуття єдності та підтримки;
- згуртування дітей та юнацтва на КТС;

Мета проекту конкретизується через систему завдань:

– створення умов для виявлення і розвитку лідерських якостей учнів молодшої ланки школи;
– формування навичок конструктивної взаємодії в процесі спілкування між активістами різних вікових категорій;
– формування активної життєвої позиції та позитивного ставлення до особистості кожного активіста, створення відчуття психологічного комфорту для всіх учасників активу, що сприяє розвитку почуття колективно єдності та підтримки;
– визначення оптимальних методів, форм роботи, що сприяють ефективному розвитку лідерських якостей та навичок конструктивної взаємодії у шкільному середовищі та за його межами, виявленню активності, ініціативи і самостійності у виборі прийняття рішень:
– підготовка лідерів учнівського самоврядування старшої ланки школи для практичної діяльності з активістами початкової ланки школи;

Напрямки реалізації завдань:

– вивчення психологічної своєрідності учнів початкової ланки школи, їхніх індивідуальних особливостей, життєвої позиції стосовно навчального закладу, взаємин у класному колективі;
– виявлення молодших школярів з активною життєвою позицією, лідерськими якостями, які прагнуть змінити власне життя та життя інших дітей;
– психологічна підтримка учнівського активу старшої ланки школи, відпрацювання навичок конструктивної взаємодії з учнями різних вікових категорій;
– організація занять Школи Майбутніх Зірок та Школи Майбутніх Лідерів у вигляді тренінгів за спільною участю активістів молодшої та середньої ланки школи і лідерів учнівського самоврядування старшої ланки школи з метою формування позитивної «Я – концепції» особистості, саморозвитку та самовдосконалення, відпрацювання конструктивних виходів з різних життєвих ситуацій, навичок та готовності до співпраці, формування почуття колективної єдності, створення позитивного психологічного клімату та комфорту у спілкування між активістами різного віку.

Етапи реалізації проекту:

– методичне і теоретичне обґрунтування засад, форм і методів впровадження проекту в учнівському середовищі.
– роль активістів старшої ланки школи в реалізації проекту.
– роль активістів молодшої ланки школи у реалізації проекту.
– розробка конкретних завдань щодо реалізації проекту.
– формування педагогічної, батьківської та учнівської думки стосовно проекту.

Очікувані результати. Реалізація проекту сприятиме:

– створенню сприятливих умов для повноцінної адаптації в соціальному

середовищі закладу;
- самовизначенню та самореалізації учнів старшої ланки у школі та соціальному середовищі, підвищенню власної самооцінки, формуванню позитивних установок та стереотипів поведінки в процесі взаємодії з оточуючими;
- розвитку та реалізації творчого потенціалу, лідерських якостей учнів молодшої та старшої ланки школи;
- становленню особистості учня як активного творця власної життєвої позиції;
- формуванню почуття колективної єдності, створенню позитивного психологічного клімату в школі, що дає можливість гармонійно розвиватися учням та активу школи;
- відпрацюванню конструктивних виходів з різних життєвих ситуацій;
- вихованню майбутніх активістів закладу;
- готовності учнівського активу старшої ланки школи до майбутнього дорослого життя, формуванню свідомого активного громадянина суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слесик К.М.С47 Виховання лідерів. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. -128 с. – (Серія «Управління школою». Вип.5(77)) ISBN 978-611-00-0122-9
2. Ке де Ври М. Мистика лидерства: Развитие эмоционального интеллекта / М. Ке де Ври. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – С. 21–49.
3. Лебон Г. Психология народов и масс. /Г. Лебрн. – М.: «Академический проект», 2011. – 238 с.
4. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Б. Соціальна психологія : / Орбан - Лембрик Л. Б., Орбан - Лембрик Л. Е. ; Підручник: У 2 кн. Кн. І: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
6. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посібник / Т. Ю. Осипова, І. О. Бартєнєва, О. О. Біла. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.

Присяжнюк Юрій Петрович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЮНОГО МАНІВЦЯ В (НЕ)СИСТЕМІ ОСВІТИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Розвідка ґрунтована й відбиває досвід багаторічної праці автора у Всеукраїнському конкурсі Малої академії наук України в статусі наукового керівника (учителя) творчих проєктів і не лише їх. За понад чверть століття підготовлено сотні учасників, із них більше ста стали переможцями й призерами

I–III етапів, зокрема й шість – «чемпіонами» України. Крім того, опубліковано серію матеріалів на відповідну тематику – «Методичні рекомендації для учасників МАН України (секція історії України)» та ін. [1].

Попервах коротко наголошу на ролі потенціалу самого наукового керівника. Загалом отриманий досвід дає підстави комплексно й системно вести мову про різні (якщо не всі) сторони співучасті – від ідейно-організаційних до творчих. Так чи так їх доводиться поєднувати, бо багато чого треба виконувати, як мовиться, «на ентузіазмі». Проте, якщо хочеш досягнути результату, рано чи пізно вузької спеціалізації не уникнути. Це ментально складна селекція, бо коли віддаєш перевагу творчій роботі, то досить складно «бути в тренді» вирішення інших питань, і, думаю, навпаки – метушливість виконання організаційних обов'язків надто мало сприяє інноваційному науковому мисленню.

Спробую пояснити це на життєвому прикладі. Колись, у 1990-х рр., я розпочинав свою діяльність у Малій академії наук з двома співробітниками. Попервах усе складалося цілком однотипно. Але ось настав час робити вибір, спеціалізуватися. Колеги обрали шлях, умовно кажучи, «керівників-організаторів», я ж віддав перевагу творчій роботі. Тепер вони, як і я, мають наукові ступені, учені звання, крім того, віднедавна є «заслуженими працівниками». Я ж «не заслужив» цього звання / визнання і, очевидно, зі сторони виглядаю наївним романтиком. Усі троє і надалі працюємо в системі освіти, проте, на мою думку, я в ній лише працюю, а вони її персонально уособлюють; я отримую результат і завдяки системі освіти, і, часто буває, усупереч їй; вони ж досягнули набагато більшого, однак навіть теоретично не можуть дозволити собі такої розкоші – знехтувати нею (системою) бодай на мить. Може виникнути питання – для чого потрібен цей порівняльний екскурс? Чесно кажучи, не маю наміру закликати тут до якоїсь «професійної революції»; завдання набагато скромніше – допомогти всім бажаючим уявити й прояснити, що таке творчий потенціал наукового керівника насправді, якою мірою він реально дотичний до тих «правил гри» (чинної в усіх аспектах системи освіти), у яких доводиться власне творити. Додам, що під «системою освіти» розумію не стільки об'єднання «незалежних програм і інститутів», структуру навчальних закладів, скільки поширені моделі тлумачення цього об'єднання, які, своєю чергою, репрезентують панівні соціокультурні феномени, імперативи ментальності й свідомості освітян, похідні від них стереотипи мислення, манери поводження.

Метою розвідки є намір окреслити досвід і бодай частково прояснити перспективи реалізації творчого потенціалу юного манівця в (не)системі освіти. Як ми вже переконалися, загалом ідеться про роботу в рамках чинної системи освіти, але оскільки ця ж система не все контролює та не все, даруйте, фінансує,

то дозволимо собі аналізувати й оцінювати творчу діяльність освітян у таких, дещо розмитих «територіальних» межах.

Між іншим, термін «манівець» виглядає помітно штучним, проте його вживання видається вповні доречним, бо він містить значно менше тих статусних упереджень, які характерні традиційним поняттям у межах системи освіти – зокрема й терміну «учень». Творчість узагалі не любить статусів.

Власне творчість розуміємо як схильність та здатність до створення якісно нових, невідомих раніше цінностей (знань), у цьому випадку насамперед інтелектуального продукту, але не лише його. Творчість – річ динамічна, вона передбачає обов'язковість дій. Сьогодні ще прийнято наголошувати на креативності – власне ті ж творчості, метою якої є продукування принципово інноваційних ідей (проєктів та ін.). Креативність спричиняє творчий стиль професійної діяльності, у ширшому контексті – соціальної поведінки як такої. Багаторічний досвід засвідчує, що участь у конкурсі МАН України має стійкі ознаки, а нерідко й відбувається як власне творчий проєкт. Ця творчість позначена системним, комплексним, послідовним характером. Щоправда, чи погодиться з цими міркуваннями більшість учителів, для яких активність їхніх вихованців обмежена рівнем навчального закладу, району чи міста? Тут є над чим розмірковувати, адже реферативні сюжети, а то й банальні текстові запозичення не така вже й рідкість, надто в роботах, автори яких свідомо обмежуються початковими етапами конкурсу.

Пригадую, як весною 2013 р. моя вихованка, 11-класниця Марія Сіренко з темою «Подвиг рятівників дітей-сиріт у роки гітлерівської окупації» здобула перемогу на ІІІ етапі змагання. За спиною було три роки копіткої наполегливої праці, причому, як засвідчили результати ЗНО, далеко не найсильнішої учениці в гімназійній паралелі випускників (тут і далі йдеться про колектив Черкаської гімназії №31). І ось перед вирішальним виступом-дискусією вона мене запитала: «Я все знаю, можу вести мову (захищати свою роботу) в різних ракурсах і аспектах, один і той же матеріал експромтом компонувати й подавати в альтернативних часових відрізках, але підкажіть мені, будь ласка, з якої фрази мені потрібно розпочати, щоб відразу всім стало зрозуміло, що це дійсно найкращий науковий проєкт»? (До слова, названа конкурсна робота була визнана багатьма фахівцями такою, тобто кращою, не лише в секції «історія України», а й серед усіх гуманітарних наук). Пам'ятаю, як тоді в моїй голові майнула думка, що це і є справжній творчий рівень роботи в середній школі, а не його імітація.

Щодо сутності творчого потенціалу, то тут наш інтерес дещо більший, бо йдеться про можливості, які своєю чергою зумовлені здібностями / талантом, характером, намірами, зусиллями, засобами (включно з підтримкою сім'ї, належним навчально-методичним та інформаційно-технічним забезпеченням).

Знайти сьогодні серед учнівського загалу «творчу особистість» і легко, і водночас важко. Легкість зумовлена обставинами самої роботи в гімназійному колективі, де обдаровану й креативну індивідуальність зустрінеш набагато частіше, аніж у звичайній середній школі. Важкість же пов'язана з проблемами мотивів і перспектив, які десь дотичні до аналогічних проблем «великої» науки.

Як науковий керівник-практик основну увагу хочу звернути не так на здібності манівця (про це багато конструктивного сказано в матеріалах колег), як на умови реалізації його творчих зусиль. Зважаймо, що зазвичай конкурс триває до квітня-травня, а цього навчального року його, із відомих причин, про які ви добре знаєте, продовжили до 10 липня. Наскільки було виправдано таке «затягування» ІІІ етапу, це окреме питання, у мене є тут деякі сумніви щодо доцільності «поєднувати» найнапруженіший період змагання з відпустками, однак не про це зараз мова. Отож, МАН України – досить тривалий, на відміну, скажімо, від багатьох аналогічних конкурсів, змагальний марафон для школярів. Фактично він відбувається протягом усього навчального року. А це означає, що вчителю-керівнику потрібно правильно розподілити сили, час, засоби та ін. Крім того, враховувати, що талановиті учні / учениці синхронно беруть участь, як правило, відразу в кількох конкурсах, олімпіадах, турнірах, а ще відвідують курси, тренінги, тобто на одних однокласників лягає велике навантаження, тоді як решту – просто вчаться. А тут уже не уникнути індивідуального підходу, який досить непросто зреалізувати в межах чинної системи, але, як бачимо, потрібно.

Загальну ж картину я бачу як оригінальну за своїм духом / характером співпрацю творчого вчителя, здібного й амбітного учня, а при цьому обох небайдужих до такої «комунікації» осіб. І ось тут проблема (не)системного підходу постає в повний зріст, до того ж у своїй, так би мовити, неоднозначності. Власне «системного» в цих відносинах багато. Приміром, створення умов для роботи: сам факт того, що творчі люди зустрілися на якість спільній «платформі», є явищем позитивним.

Найпроблемнішим сьогодні в цій роботі є бачення перспектив. Річ у тім (і назва статті тут визначена зовсім неформально), що сама ойкумена залучення манівця до конкурсу може бути чи не виключно безальтернативно визначена кордонами середньої школи (системою середніх навчальних закладів). Щоправда, уряди-годи спостерігаємо зусилля, аби їх, ці кордони, розширити, принагідно залучивши до співпраці наукових співробітників ЗВО, інших поважних інституцій. А втім, за останні десятиліття суть справи в цьому контексті еволюціонувала мало. Тривалі спостереження й, синхронно, міркування над проблемою допомогли встановити, що багато інноваційних процесів суттєво змінили статус (загалом на краще, проте не завжди, згадаймо хоча б позбавлення переможців «надбавок» до балів ЗНО), формат творчої праці,

форми презентації наукових доробків і, я сказав би, самопрезентації манівця, однак, знову ж таки, на рівні безпосереднього учасника вони так і не подолали межі навчального закладу. *Добре це чи погано? І так, і так, утім я не хотів би зараз докладно аналізувати освітню систему як наукову проблему, хоча маю про неї оригінальні авторські напрацювання, готую до друку тематичну монографію. Цього ж разу намагаюся бути максимально коректним, точніше сказати, «нейтральним», бо йдеться про щось інше. Система освіти, як було зазначено вище, «наш партнер». Для мене (творчої людини), це певний компроміс, але, як мовиться, на користь дитини, бо її інтереси є пріоритетними.*

З огляду на сказане, як ми можемо реально уявляти й планувати перспективи реалізації творчого потенціалу юного обдарування в (не)системі освіти? Як видається, критерієм, своєрідним індикатором самої перспективності доречно було б обрати «ефективність та результативність участі в конкурсі» [1, 23]. Дослідження двох супутніх ринків – вищої освіти та праці – засвідчує, що вони «працюють» тут не надто продуктивно, що, своєю чергою, спричиняє потребу шукати й за оптимістичного сценарію знаходити «позитивну» відповідь у межах, знову ж таки, середньої школи (освіти). Аби прояснити це докладніше, дещо предметніше простежимо проблему мотивів.

Звернімо увагу на контент тих лекцій, семінарів, тренінгів, які в останні роки набули поширення в межах «манівської» спільноти. Отож, хто сьогодні на всеукраїнському рівні пояснює потенційним учасникам їхні мотиви, а відтак і перспективи участі в конкурсі? Часто це, сказати б, наукова молодь, люди віком від 25 до 35 років, які мають великий життєвий (зокрема й професійний, кар'єрний) ентузіазм, але вже й певні здобутки в науково-дослідній царині. Як правило, вони встигли побувати в якійсь із країн євроатлантичної спільноти, навчалися, здобували там освіту, отримали дипломи. Їм є чим похвалитися, даруйте – поділитися враженнями, окреслити оптимістичні перспективи, бо вже сам факт, що «я був там», спрацьовує краще будь-якої реклами. До всього цього додаються захопливі оповіді про творче життя професійних дослідників, особливості та «сюрпризи» їхніх наукових студій, роль і привабливість офіційних та приватних комунікацій. Але чи переконливо це звучить для широкого учнівського загалу? На правах реклами – так. І це, до речі, позитивно. Тут є свої переваги – рекламується ж «краще». Я підтримую цей підхід (російське широкомасштабне вторгнення в Україну, відтак масовий виїзд української молоді на Захід багато в чому мінімізували саму потребу в такій дискусії), але вважаю його вкрай недостатнім. Подумаймо й про інше – з ким манівець як такий зазвичай має справу? Коло цих людей досить обмежене – це учитель чи запрошений до співпраці науковий співробітник ЗВО чи ЗФПО, заступник

директора, директор. Вони його навчають, готують до конкурсу, по-своєму, мотивують, також оцінюють, віншують, нагороджують та ін. Окреслені ж перспективи залучення до «великої» науки з «виїздом за кордон» лишаються поза увагою. Це проблема і професійної орієнтації, і багатьох інших аспектів, щоправда, передусім психологічна. А ще в останні рік-два конкурс значно «помолодшав». Ще зовсім недавно серед учасників переважали одинадцятикласники, а десятикласники, не кажучи вже про учнів восьмих і дев'ятих класів, становили винятки. Сьогодні ж дев'ятикласники – це не вчорашні манівці-«початківці» (так їх називали), а основна «сила» більшості секцій. Саме їх багато тепер серед призерів і навіть переможців. Вони в нас у 15-річному віці вже (кажу про гуманітарний блок) – історики, соціологи, релігієзнавці, археологи, філософи(!).

Коротко скажу про свою «новоспечену» 15-річну «чемпіонку» України. Звати її Вероніка. Позаду рік роботи, що позначалася напругою, зокрема й через пандемію Covid-19 та російську широкомасштабну агресію. Дівчина працювала дуже відповідально. У наш час лібералізму та прагматизму дивувала своїм умінням психологічно концентруватися, витрачати багато часу і зусиль на «капризи» вчителя, «забаганки» керівників гімназії. Принагідно зазначу, що вона відмінниця навчання, слухачка спеціалізованих курсів – англійської мови та інтелектуального розвитку. А ще – професійна спортсменка; у 7-річному віці вперше виборола звання чемпіонки України з акробатичних танців у своїй віковій групі. Тож до потенціалу її здібностей, знань, праці варто додати й амбіції. Чим же завершилася річна «відповідальна» та результативна праця? Перемогою, але і великою втомою. Вийшло так, що ще на початковому етапі заняття наукою Вероніка потрапила, як кажуть психологи, у режим професійного вигорання: коли завершився конкурс, вона довго плакала, не могла заспокоїтися. Минув місяць, але й сьогодні батьки говорять про її знесилений стан. Починається новий навчальний рік. Що мені, як творчій людині, пропонувати їй у 10-му та 11-му класах? Долати ті ж річні виснажливі марафони, які закінчяться «нічим», бо з'ясується, що фініш знову припаде на період літніх відпусток, коли нікому буде, даруйте за бюрократичний термін, «підвести підсумки»? Хтось може сказати – колега, Ви перевтомили дівчину, дайте їй відпочити й нехай вона хоч трохи зменшить свої амбіції. Але я так не вважаю. Це не той випадок, бо що тоді ми робили не так, причому в усіх аспектах – і організаційному, і психологічному, і власне науково-пошуковому? За належної організації і, так би мовити, «забезпечення» (підтримки) Вероніка може впоратися з усім, чим прагне займатися. На мій погляд, головна проблема тут якраз у кризі мотивації та перспектив, а найголовніше – відсутність гармонії в навчально-виховному процесі чинної системи освіти.

Манівець – це насамперед не кандидат у академічну науку, а людина свого історичного часу, вікової, родинної, гендерної та інших груп-середовищ. Пересічно вона має справу з окресленим вище колом шкільних посадовців, у них учиться, їм довіряє і, я сказав би, з них питає. Сльози трапляються (сам спостерігав це) не лише від перевтоми, а й «нечесної гри»; це, приміром, коли науковий керівник «робить собі» почесне звання за рахунок певного числа підготовлених ним переможців; школярів інколи просто брутально змушують «займатися творчістю». Утім, зрозуміло, що у відносинах між справді творчими людьми переважають доброзичливість і взаємоповага. Однозначною для мене є констатація того факту, що мотивація манівця зазвичай не може виходити за межі функціональних завдань, які стоять перед навчальним закладом як таким, його адміністрацією та вчительським колективом. Обіцянки ж, мовляв, це тобі згодиться, коли станеш студентом, майже «не працюють». Як професор кафедри історії України ЗВО, знаю це напевне. Раз по раз доводиться спостерігати, як студент із навичками «малої манівської науки», по-перше, губиться серед решти однокурсників (протилежне трапляється вкрай рідко), по-друге, вища школа все ще слабо пов’язана з ринком праці, інакше кажучи, талановитий науковець зовсім не обов’язково є першопріоритетом її діяльності (демонстрацією цього є чинна процедура «відбору» в аспірантуру); по-третє, вочевидь завданням МАН України є (мало б бути) передусім не перспектива «великої» науки, а розвиток здібностей, формування компетентностей наукового мислення та ін.; отож, підбиття підсумків повинно бути в межах середньої школи й побудоване не за спортивною ознакою – переміг чи програв, потрапив у призери чи ні? Дитина має отримувати свою винагороду в інший спосіб. Чудово, коли є матеріальне заохочення – воно обов’язкове, тим більше, що сама участь у конкурсі потребує витрат, і настав час сказати про це публічно, але я не про нього. Гармонія – це не лише належне фінансове забезпечення. Перспективу я завжди намагався розгледіти в розвитку (трансформації) самої системи освіти. Здається, сучасна реформа ЗЗСО дає такий шанс. Маю на увазі профільні класи, наукові ліцеї.

Певний досвід уже напрацьовано. У гімназії, яку я представляю, це видання посібника «Народження історика» та, думаю, більш вдалий проєкт – альманах, що отримав назву «Джерела духовності» [2, 3 та ін.]. *Посібник із текстами робіт вийшов друком зовсім недавно (2020), а ось альманах уже відсвяткував своє 20-річчя (2002). Не буду детально їх описувати й оцінювати, лише сформулюю кілька проблем, які дають змогу краще зрозуміти власне такі перспективи наукової творчості манівців. По-перше, згадані наукове видання й науково-популярна періодична серія – це презентація в привабливій формі* конкретних результатів роботи гімназистів у системі освіти й за її межами. Чи далося це легко? Ні. Принагідно зазначу, що навіть знайти порозуміння з

дирекцією гімназії попервах було не так просто. По-друге, свого часу Мала академія наук була задумана як освітня «система в системі», покликана забезпечувати організацію і координацію науково-дослідної діяльності учнів, створювати умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення. Пригадую все ті ж 1990-ті рр., коли на місцях часто можна було чути щось на кшталт «дитина так писати не може», тобто, мовляв, грайте в науку, але не заграйтеся. Тепер такі голоси майже не лунають. Щось тут змінилося? Якщо так, то що – діти, їхні компетентності чи ми, організатори й учителі, наші погляди? Що нас почало влаштовувати в цьому компромісі? На питання відповім питанням: чи не настав час проводити більш ширшу презентацію кращих робіт МАН України? Думаю, що так, адже, буває, навіть рецензії на ці роботи заслуговують на увагу наукової громадськості. І ще. Привертає увагу згадана вище перспектива трансформації профільних класів у наукові школи-ліцеї, де МАН України має відігравати свою «реформаторську» роль. Раніше така ідея могла б виглядати в стилі міркувань комічного персонажа Остапа Бендера, але задекларовані й почасти втілені реформи Нової української школи дають певну надію на її реалістичність і впровадження.

Насамкінець хочу засвідчити свою переконаність у тому, що перспективи реалізації творчого потенціалу манівців, а синхронно і їхніх учителів лежать у площині де-бюрократизації якщо не всієї системі освіти (це виходить за межі нашого аналізу, хоча й вкрай бажаний процес для самого конкурсу), то принаймні тієї її сфери, яка «відповідає» за зміщення основних пріоритетів на користь, умовно скажемо, людиноцентризму. Можливо, настав час для (спів)авторських публікацій авторів і наукових керівників, «демократичнішого» прочитання статусів і ролей учасників навчально-виховного процесу, якісно нових імпульсів у розвитку наукової освіти як такої? Зрештою, про права дитини в українському суспільстві сказано вже багато, але зроблено ще недостатньо. При цьому не варто забувати й про учителя – він також має отримати більше свободи для творчості, в ідеалі – відбутися як творча особистість-професіонал, а це, своє чергою, натяк на давно затребувану пріоритетність діалогів над монологами в освітньому просторі України.

ЛІТЕРАТУРА

11.Присяжнюк Ю. Методичні рекомендації для учасників Малої академії наук України (секція історії України). Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., 2015. 48 с.

12.Присяжнюк Ю. П. Народження історика. Сучасні технології підготовки конкурсних робіт за програмою МАН України : навч. посіб. Черкаси : «Вертикаль», вид. ФОП Кандич С. Г., 2020. 164 с.

Прокопова О. С.,
кандидат педагогічних наук,
директор Харківського ліцею № 149
Харківської міської ради Харківської області,
helen_prok@ukr.net;

Селевко Ю. П.,
кандидат історичних наук,
заступник директора з НВР Харківського ліцею № 149
Харківської міської ради Харківської області,
julia29bs@gmail.com

STEM-ОСВІТА ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІЦЕЮ

В роботі розглянута актуальність використання STEM-технологій для модернізації освітнього середовища ліцею. Представлений досвід впровадження STEM-освіти в ліцеї. Визначені основні засоби реалізації STEM-освіти: STEM-урок, проектна діяльність, впровадження в освітній процес LEGO, STEM-екскурсії, пошуково-дослідницька діяльність.

Ключові слова: STEM-освіт а, інт еграція, інновації, проект на діяльніст ь, Лего.

The relevance of using STEM technologies to modernize the educational environment of the lyceum is considered in the paper. The experience of implementing STEM education in the lyceum is presented. The main means of implementing STEM education have been determined: STEM lesson, project activity, introduction of LEGO into the educational process, STEM excursions, search and research activities.

Keywords: STEM education, integration, innovation, project activity, Lego.

Сучасний світ швидко змінюється. З'являються нові технології, які змінюють не тільки матеріальний та соціальний аспекти буття людини, а й провокують зміни в економіці та на ринку праці. Крім появи нових професій, з'являтимуться і принципово нові вимоги до працівників. Адже життя нового суспільства потребуватиме і особистості нового типу – здатної до сучасних умов соціальної мобільності, до засвоєння передових технологій, до креативного підходу у вирішенні життєвих ситуацій, до самостійного прийняття рішень і відповідальності за них.

Одним із соціальних інститутів, що виконує функцію підготовки підростаючого покоління до життя є школа. І сьогодні, ми, повинні подумати про те, що саме школа, готує людину майбутнього, якій буде потрібна всебічна підготовка і знання з найрізноманітніших освітніх галузей, інженерії та технологій. Тому модернізація освітнього середовища є нагальною потребою.

І мотиватором такої модернізації стає STEM.

Чому саме STEM?

Бо STEM – це освіта майбутнього, це комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує у собі природничі науки з технологіями, інженерією і математикою. У цьому гармонійному поєднанні – головна перевага STEM, бо як і наше життя – усі предмети – взаємозалежні та інтегровані в єдине ціле [5, с. 53; 2, с.27; 3].

Метою діяльності Харківського ліцею № 149 є підготовка конкурентно спроможного випускника, здатного до навчання та розвитку у змінному високотехнологічному, мультикультурному середовищі, який не просто вчиться генерувати цікаві ідеї, а й відразу втілює їх у життя, навчається планувати свою діяльність.

Колектив ХЛ № 149 почав робити перші кроки у запровадженні STEM в освітній процес з 2017 року. Особливістю навчання в нашому ліцеї є поглиблене вивчення не тільки предметів природничо-математичного циклу, але й філологічного напряму. Це сприяє долученню до процесу впровадження STEM-освіти і вчителів гуманітарних предметів.

Перед педагогічним колективом ліцею постало завдання розробити стратегію дій з впровадження STEM:

- опрацювати нормативно-правові документи;
- вивчити підходи та особливості сучасної STEM-освіти;
- проаналізувати можливості впровадження STEM в ХЛ № 149 [4].

Була проведена організаційно-методична робота серед педагогів закладу щодо впровадження STEM-орієнтованого навчання. Адміністрація ліцею взяла участь у роботі WEB-STEM школи 2017, 2019, 2020. Були проведені семінари для ознайомлення вчителів з особливостями STEM-освіти, учителі брали активну участь у вебінарах та конференціях, присвячених STEM-освіті. Це забезпечило інформаційний супровід методичної роботи вчителів ліцею та сприяло підвищенню їх творчого потенціалу.

Були визначені основні напрямки впровадження STEM у ліцеї: STEM-урок, проектна діяльність, впровадження в освітній процес LEGO, STEM-екскурсії, пошуково-дослідницька діяльність, проведення КФМР для вчителів з розповсюдження досвіду роботи.

Міждисциплінарний підхід STEM освіти реалізується в ліцеї під час проведення інтегрованих уроків [6, с. 91]. Учителі ліцею накопичили досвід проведення інтегрованих уроків з біології та математики, біології та хімії, математики та трудового навчання, біології та української мови, української літератури та іноземної мови. Під час таких уроків учні набувають здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, яких вони вже навчилися, вчаться моделювати нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового

матеріалу, створюють певні продукти (презентації, текстові документи, тощо), розвивають творчі здібності та удосконалюють комунікативні навички.

Особливе місце у впровадженні STEM-освіти посідає використання інформаційно-комунікаційних технологій. У ліцеї діють два кабінети інформатики, на базі яких, в тому числі, проводяться і інтегровані уроки.

Ефективним засобом STEM-освіти в ліцеї є проектна діяльність [6, с. 92; 1, с. 11, 13]. У ліцеї функціонує творча науково-інформаційна лабораторія «Формат», головною метою якої є створення умов для творчого та інтелектуального розвитку дитини в позаурочний час, формування дослідницької компетентності, здатності до самостійних спостережень, дослідів, експериментів. Творчою науково-інформаційною лабораторією «Формат» був ініційований проект «Цікава наука», метою якого стала популяризація науки серед учнів початкової школи та сприяння позитивного ставлення до неї. Учасниками проекту стали шість груп учнів 8-9-х класів, кожна з яких презентувала учням початкової школи практичну значимість однієї з наук: біології, хімії, фізики, математики, географії, інформатики. Проект «Цікава наука» сприяв поглибленню знань учнів про навколишній світ, формуванню навичок пошуково-дослідницької діяльності та початку формування наукового світогляду учнів.

В масштабах ліцею були проведені проєкти «День Води», «День Землі» . У цей день усі уроки будувалися навколо зазначених тем. Ці тематичні Дні наочно продемонстрували можливості інтеграції у створенні цілісного образу світу [2, с.27].

Окремої увагу заслуговує використання ЛЕГО як засобу STEM-освіти в ліцеї. Вчителями ліцею активно впроваджується міжнародна програма «Шість цеглинок». Практика їх використання свідчить про зростання мотивації до навчання в учнів 1-х класів. Учні 4-го класу взяли участь у проекті «Конструктор ЛЕГО – гра чи захоплююче та розвиваюче навчання» і довели, що ЛЕГО може бути не тільки іграшкою, але й будівничим матеріалом для створення побутових дрібничок, як-то ключниця, підставка для телефону та зарядного пристрою, авангардною фото рамкою, пеналом.

У ліцеї проводяться фестивалі ЛЕГО-творчості. У них беруть участь учні початкової школи, які виступають і в ролі авторів архітектурних шедеврів і в ролі відвідувачів АРТ-фестивалів. Учням пропонується сконструювати архітектурний об’єкт, використовуючи деталі ЛЕГО. Фестивалі викликають неабиякий інтерес та захоплення у відвідувачів.

Таким чином, проектна діяльність сприяє реалізації особистісного потенціалу учнів, а дослідницькі навички та практичний досвід, набуті у процесі проектної

діяльності, сприятимуть прискоренню адаптації молоді до мінливого світу. Саме STEM-освіта надає можливості для розвитку дослідницьких вмінь учнів.

Потужним засобом заохочувального відбору учнівської молоді, яка зможе реалізувати себе в науково-технічній сфері, є участь у міжнародних інтерактивних конкурсах, олімпіадах, турнірах, конференціях, наукових пікніках, фестивалях та інших інтелектуальних змаганнях.

Успішний розвиток STEM-освіти здійснюється через залучення ресурсів та співробітництво у процесі навчання й викладання із зовнішніми учасниками, такими, як вищі навчальні заклади, наукові музеї, природничі центри, підприємства, громадські та інші організації. Учні ліцею беруть участь у майстер-класах, воркшопах, науково-освітніх лекціях, що проходять під час проекту «Канікули з Політехом». Учителі ліцею активно використовують потенціал STEM-екскурсій, які проводиться в умовах виробництва, музею, виставки, лабораторії, природного ландшафту з метою спостереження і вивчення учнями різних об'єктів і явищ навколишнього середовища, розширення і доповнення знань, які вже були вивчені на уроках.

З метою залучення учнів до практичної діяльності, перенесення пізнавально-творчої атмосфери наукових пікніків, днів науки та наукових музеїв в ліцеї був створений музей «STEM на долонях», суть якого полягає у створенні експозиції наукового музею в школі. У музеї «STEM на долонях», зібрані пристрої, які знайомлять з історією розвитку інформаційних технологій. Можна пройнятися духом історії тих речей, які зараз стали невід'ємною частиною життя кожного з нас і побачити з чого все починалося, до кожного експонату можна доторкнутися і усвідомити як став можливим сучасний технологічний розвиток. На базі центру старшокласниками проводяться тематичні лекції та майстер-класи для учнів середньої та початкової школи.

Накопиченим досвідом з використання STEM технології учителі ліцею діляться з колегами під час проведення районних практичних семінарів та на сторінках періодичних видань.

Навчання – це не просто передача знань від учителя до учнів, це спосіб розширення свідомості і зміни реальності. Раннє залучення учнів в STEM сприяє розвитку креативного мислення, формуванню компетентності дослідника, кращій соціалізації особистості. STEM крокує в ногу з часом, відкриваючи нові можливості. Ми крокуємо в ногу зі STEMом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвська В. М. Проект як засіб реалізації STEAM-освіти у початковій школі / В. М. Андрієвська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Випуск 2 (41). – С. 11 - 14.
2. Балик Н. Р. Підходи та особливості сучасної STEM-освіти / Н. Р. Балик, Г. П. Шмигер // Фізико-математична освіта. – 2(12). – 2017. – С. 26 - 30.

3. Журавель Т. О. Інтегроване навчання – основний складник STEM-освіти / Т. О. Журавель, Н. О. Соколова. - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/12/09.pdf
4. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році : Лист ІМЗО від 22.08.19 р. № 22.1/10-2876 - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1jF4z8ADQGX59abukBq8N5JRi8Vd4AmvI/view
5. Патрикеєва О. О. Актуальність запровадження STEM-навчання в Україні / О. О. Патрикеєва // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. – К.: Освіта України. – 2015. – № 17–18(41). – С. 53 - 57.
6. Патрикеєва О. Упровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах: методичний аспект / О. Патрикеєва, І. Василашко, О. Лозова, С. Горбенко, // Рідна школа. – 2017. – № 9–10. – С. 90 - 95.

Пуга Христина Ярославівна,
Вчитель (вищої категорії) Історії та правознавства
Мукачівської ЗОШ І-ІІІ ст. № 20 ім. О. Духновича
pkristinamk@gmail.com

«ПРОРОСЛЕ ЗЕРНО». ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ І ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

Війна… Нажаль, ця наша спільна біль, тривога не відпускає ні на хвилину , є постійно в наших думках . Я згадала слова , які закарбувалися у пам’яті. І перші рядки точно стосуються нас , вчителів.

Ті, що залишилися вдома – нашій Землі потрібне коріння. Хтось має бути корінням. Ви – коріння. Навіть, якщо ви просто вдома, ви там, де треба.

Ті , хто виїхали – нашій Землі потрібна увага ззовні. Ви увага і допомога.

Ті, хто час від часу плаче і боїться .У нашої Землі є душа. І вона болить і плаче. Ви душа.

Ті, хто злиться. У нашої Землі є зуби. Вони стискаються. Ви кулаки і зуби.

Ті, хто б’ється і захищає нашу Землю – ви серце. Поки ви всі є, наша Земля живе.

Кожен із нас потрібний . Кожен на своєму місці. Непотрібних і зайвих нема. Просто знайдіть собі місце і вам стане легше.

Хто ж має донести до учнів цю ідею? Хто має дитині допомогти відчути потрібність, індивідуальність. Допомогти знайти своє місце? Звичайно, це вчителі і батьки.

Перед учителем стоїть завдання допомогти учневі розібратися в складному житті, не загубитися марно у вирі суспільних подій, а стати часткою свого суспільства. Бути відповідальною особистістю, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну

інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Одним словом, виховати високоефективних людей(Сл.2) Яких це «високоєфективних», відмінних від «низькоефективних»? Ця тема мене дуже зацікавила .

Тому, в своїй роботі, я працюю над проблемою: «Формування життєвих та громадянських компетенцій на уроках історії та правознавства». Розглянемо схему , у якій показано, які якості, звички ми можемо розвинути у дитини , щоб вона виросла компетентна, високоефективна.(Сл.3)

7 звичок високоефективних людей

Звичка 7: Гострити пилку. Прагніть до постійного самовдосконалення: тренуйте тіло, розвивайте мислення, загартовуйте серце та живіть душу.

Звичка 6: Створювати синергію. Цінуйте відмінності в людях, особливо їхні сильні сторони. Поєднуйте свої думки з думками інших.

Звичка 5: Спочатку зрозуміти, а потім пояснювати. Виявіть проблему, перш ніж видавати рішення. Висловлюйте свої думки чітко та зрозуміло.

Звичка 4: Думати "WIN-WIN". Майте сміливість відстоювати свої проблеми та бажання. Шукайте взаємної вигоди.

Звичка 3: Робити спочатку найважливіше. Робіть спочатку найважливіші справи. Будьте дисциплінованими і не відступайте від своїх цілей.

Звичка 2: Починати з думкою про кінцевий результат. Визначтеся, що для вас найважливіше. Ставте цілі.

Звичка 1: Бути проактивним. Визначте відповідальність за свої вчинки. Візьміть свої настрої та вибори під особистий контроль.

Порівняємо із схемою, де перераховані звички низькоєфективних людей. (Сл.4)

Звичка 1: Бути реактивним Звинувачувати у всіх своїх проблемах батьків, вчителів, друзів або знаходити собі інших цапів-відбувайлів.

Звичка 2: Починати, не уявляючи кінцевий результат. Бути жертвою. Не ставити цілей – все одно ви не будете прагнути їх досягти. Не думати про майбутнє. Ігнорувати наслідки.

Звичка 3: Робити найважливіше наприкінці. Відкладати все до останнього моменту. Відкладати домашні завдання, допоки не "насидитесь" у соціальних мережах, не надивитесь телевізор та не нагуляєтесь.

Звичка 4: Думати "Виграв-Програв". Сприймати життя як жорстку конкуренцію. Якщо хтось інший досягає у чомусь успіху, це означає, що ви програли.

Звичка 5: Спочатку пояснити своє, а потім вдавати, що слухаєте інших. Вдавати, що слухаєте в класі, а натомість писати смс-ки або грати в ігри. Не слухати батьків або інших людей. Ви й без них все знаєте.

Звичка 6: Не співпрацювати. Вважати, якщо інші не думають так, як ви, то вони помиляються або просто тупі.

Звичка 7: Довести себе до емоціонального вигорання. Доводити себе до вигорання – ось що круто. Забути про сон. Все, що вам потрібно у цьому житті – це піца.

Отже, мета визначена, ми хочемо виховати «високоефективну» людину із сформованими життєвими компетенціями.

Під «компетентністю» розуміють заснований на знаннях, інтелектуально й особистісно обумовлений досвід соціально- професійної діяльності людини .З латинської , слово « компетентність» означає – коло питань , у яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом.

Життєва компетентність розглядається як комплекс компетентностей. Вона охоплює:

- Знання, уміння і навички;
- Творчі здібності;
- Життєвий досвід;
- Уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях;
- Уміння керувати собою та обставинами свого життя;
- Здатність особистості до життя(Сл. 5)

Серед компетенцій хочу виділити ті, які вважаю ключовими. А саме:

– Політичні та соціальні – такі, як здатність нести відповідальність, брати участь у прийнятті рішень, розв’язувати конфлікти;
– Компетенції, пов’язані з життям у багатокультурному суспільстві – для того, щоб попередити агресію, расизм, ксенофобію; сприйняття відмінностей, розуміння й повага до інших, здатність співжиття з людьми різних культур, мов і релігій;
– Компетенції, що стосуються розвитку мовної комунікації – вміння налагоджувати зв’язок з колективом, батьками;
– Компетенції, пов’язані зі зростанням інформатизації суспільства – вміння критично судити про інформацію;
– Компетенції, пов’язані зі здатністю до самоосвіти – здатність вчитися самостійно, що є основою духовного зростання. (Сл.6)

Знаючи остаточну мету свої діяльності , на уроках історії та правознавства я намагаюся формувати життєві і навчальні компетенції учнів, застосовуючи різні активні методи.

Перш за все, з дитиною треба говорити. Тому використовую бесіди. Бесіда передбачає діалогічне спілкування між учителем і учнем. При цьому спираюсь на життєвий досвід учня, наявні в нього знання. Спонукаю учнів до актуалізації цих знань і досвіду шляхом використання навідних запитань. Важливою

позитивною ознакою бесіди є можливість залучення до неї протягом порівняно невеликого часу значної кількості учнів. При цьому, як показує досвід, саме до бесіди порівняно легко залучити слабких учнів. Адже можу варіювати запитання в процесі бесіди і звертатися до відповідних категорій учнів. Ще однією ознакою, притаманною бесіді, є забезпечення постійного контролю з боку вчителя за ситуацією в класі. Можна скоротити час, відмовившись від нового запитання, або ж, навпаки, продовжити бесіду, сформулювавши додаткове запитання. Але, для мене, бесіда дає можливості розвивати в учнів таку здатність, як уміти слухати, ділитися власними думками та ідеями, публічно виступати, духовно збагачуватися, надихатися. Наприклад, може буди розповідь вчителя про служіння Василя Сліпака, після розповіді обговорення таких понять, як « волонтерство», «благодійництво», « служіння людям, державі»(Сл. 6) (ст. 124)

Цікавим методом, який я використовую в своїй роботі, є творчо-пізнавальні завдання. До них належать написання есе, розв'язання кросвордів та ребусів, складання розповіді за малюнком, фотографією, юридичний аналіз відомих казок, мультфільмів, літературних творів, методики «Доповни речення», «Розповідь по колу», моделювання ситуацій тощо. Наприклад завдання написати лист комусь з учасників Революції Гідності і поставити йому запитання. Ці листи можна буде використати під час проведення позакласного заходу до Дня Гідності та Свободи. Це завдання дасть можливість розвинути в учнів здатність розмірковувати над питанням цінності кожної людини, готовність захищати власну гідність та інтереси Батьківщини. Формувати активного громадянина.

Наприклад, художньо-продуктивна діяльність « Прапорець правил» можна використати при вивчені теми «Навіщо потрібні правила». Діти можуть зробити прапорець з написом «Я дотримуюсь правил. А ти?» і сфотографуватися з ним, а потім прапорці скласти у конверт «цінностей», які ми накопичуємо (ст. 27)

Формування власної позиції учня щодо цінності правил може відбуватися в такий спосіб. Передаючи один одному символічний предмет (клубочок, тощо) продовж фразу «Я дотримуюсь правил, тому що…» (ст. 33)

Обговорюючи питання «Чи треба виконувати правила, коли ніхто тебе не бачить?» можна використати метод «Шість капелюхів мислення». Цей метод дасть можливість розглянути одну і ту ж саму ситуацію з шести незалежних один від одного поглядів, сформувати у дітей повне уявлення про предмет дискусії, а також оцінити переваги і недоліки на логічному і емоційному рівнях.

Перегляд мультфільму «Яке Різдво без любові?» дасть можливість довести дітей до висновку « Усі ми – різні, але рівні у своїх правах. Кожен має право на любов, увагу, повагу та дружбу».(ст. 68) А перегляд та обговорення мультфільму «Гілка оливи» дасть можливість розвинути у учня такі цінності, як

доброчесність, навчить вирішувати конфлікти інтересів, суспільне благо, помірність.

До теми «Де є доброчесність, корупції немає» доречно використати ігрову вправу «Чарівні речі», читання та обговорення уривків з казки Наталі Бонь «Не в грошах щастя, або чи все можна купити». (ст. 138)

Це дасть можливість доступно пояснити учням, що таке побутова або адміністративна корупція, хабар. неправомірна вигода.

Ще одним методом формування життєвих компетенцій у учнів є колективна робота. Наприклад, «Я крапля в океані» до теми «Революція Гідності» . Запропонувати учням вирізати краплю за шаблоном і написати свій варіант слогана. Я крапля в океані, яка… (турбується про людей похилого віку, сортує сміття, бореться за права тварин, тощо) Потім вчитель може об’єднати краплі в спільний « океан змін», прикріпити їх на дошці. І зробити висновок крапля – це символ важливості й сили кожної людини. Кожна крапля в океані визначає, яким буде і сам океан. Якщо вона токсична і забруднена, то й океан стане таким. Цей символ закликав не залишатися байдужим, а повірити у власні сили і спроможність щось змінити в країні.(ст. 115)

Формуючи життєву компетентність учня використовую на уроках проектну технологію. Працюючи над проектами, учні займаються активною й інтерактивною діяльністю. Пріоритет життєвих знань, самовдосконалення творчого перетворення себе, означає формування в учнів життєвої компетенції, здатність до навчання протягом усього життя.

Метод проект включає в себе такі етапи:

I. Постановка проблеми-задачі;

II. Самостійна дослідницька робота учнів;

III. Оцінка проміжних результатів;

IV. Створення проекту та його захист.

Результатом проектної діяльності учнів на уроках історії правознавства є: відеоролик, альбом, комп’ютерна газета, репортаж, пам’ятка, презентація тощо. Презентації та захисти своїх проектів проводимо на нестандартних уроках: урок-диспут, урок-пошук істини, урок «парадоксів», урок-семінар, урок-вікторина і т. д.

Наприклад « Волонтерський проєкт»(ст. 128)

Наступним методом, без якого, на мою думку, неможливе вивчення правознавства є аналіз юридичних ситуацій (розв’язування юридичних задач). Досвід викладання свідчить, що цей метод є досить ефективним і викликає серйозне зацікавлення учнів. Цей метод сприяє формуванню в учнів навичок вибору правомірності варіанта дій у життєвих ситуаціях.

Під час використання цього методу приділяю увагу змісту задач. Для підвищення зацікавленості учнів намагаюся використовувати задачі з

нестандартними, оригінальними ситуаціями. Цікаві ситуації знаходжу у збірках задач, мережі Інтернет, використовую місцевий матеріал, ситуації, які відбулися в селі, районі, області.

Мені цікаві ситуації, які пропонують різні автори нових посібників НУШ. Бо саме такі задачі, обговорення ситуацій із життя дає можливість сформувати у дитини такі цінності, як гідність, повага, самоповага .Вчать дитину протидіяти проявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших осіб, формувати власну думку щодо вчинку, події, добирати докази, дотримуватися викладення думок, виявляти та засуджувати негідну поведінку, визначати риси свого характеру, моральні якості. Наприклад, ситуації у конвертах.(Сл. 7) (ст. 110)

Ще один метод, який допомагає формувати в учнів життєву компетентність, – це аналіз текстів правового спрямування. Джерела тексту для аналізу дуже різноманітні – повідомлення ЗМІ правової тематики, фрагменти літературних творів, у яких йдеться про події, що можуть бути проаналізовані з точки зору чинних норм права. Застосування цього методу допомагає сформувати в учнів вміння «читати» нормативно-правові акти, тобто розуміти специфічну юридичну мову документів, співвідносити їх складові елементи, визначати в документі основне.

Формування життєвих компетенцій відбувається й в позаурочний час. Особливо, я люблю організовувати, проводити екскурсії по рідному краю. Ми з учнями теперішнього мого класу відвідали Ужгород, Берегово, Виноградово, Хуст, Київ, Львів, Хотин, Кам'янець –Подільський, Трускавець . Звичайно, що учні в захваті від нашої природи, архітектури , історії. Таким шляхом у них виховується любов, повага до власної країни, гордість і відповідальність за збереження спадщини, що дарує нам наша земля.

У школі я з учнями завжди відмічаю Дні пам'яті. Наприклад, Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту, День Соборності України, День Героїв Небесної Сотні, День пам'яті загиблих під Крутами, День пам'яток історії та культури, День вишиванки, День Європи в Україні, Міжнародний День Миру, День Гідності і Свободи, День пам'яті жертв Голодомору та ін. На цих заходах діти вчаться критично сприймати інформацію, уточнювати інформацію з огляду на ситуацію, пов'язувати елементи інформації в цілісну картину, формувати прямі висновки, формувати власну думку, аналізувати, співпереживати, бачити цілісну картину історії, відчувати себе частиною нації. У листопаді, відмічаючи Міжнародний день толерантності, я формувала у учнів поняття – парадигми. Використовуючи вправу « Шість сліпих та слон» (ст. 6, 22), учні зрозуміли, що парадигма – це встановлений тип мислення, але інші люди мають власну точку зору. Якщо ви трохи зміните образ мислення, ви побачите речі з абсолютно нової перспективи. Наші парадигми мають величезний вплив на наші дії. Наші дії

впливають на результати, які ми отримуємо. Неповні і неправильні парадигми створюють обмеження. Якщо наші діти будуть знати, що їх розуміння речей не завжди є довершеним, то вони з легкістю будуть приймати відмінності, будуть готові до нових ідей та інформації. А це і є життєва компетенція.

Проводяться тижні правознавства та виховні заходи. Учні залучаються до активної роботи. Виготовляють стіннівки, плакати, пам'ятки, поради на актуальні теми. Наприклад: пам'ятка «Чи знаєш ти свої права та обов'язки», «Відповідальність неповнолітніх», «Хто захистить підлітка» і таке інше.

Проводяться конференції, круглі столи, семінари, вікторини на історичну та правову тематику.

Дуже ефективним методом формування життєвих компетенцій є зустрічі з цікавими людьми, представниками різних професій. Наприклад батьки учнів можуть розповісти про свій життєвий досвід .

Працюючи над темою «Формування життєвих та громадянських компетенцій на уроках історії та правознавства», розумію, що головне завдання вчителів – не навчити учнів відтворювати матеріал, а сформувати самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовноморальних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Велику надію покладаю на НУШ. Бо згідно з дослідженнями якості освіти, станом на 2018 рік, лише 46,4 % українських 15 річних учнів демонстрували високий рівень опанування читацькою грамотністю, 37.9 % – математичною і 43,6 % – природничо – науковою. Україна зайняла 39 позицію серед 80 країн – учасниць досліджень. Натомість, цінності і підходи НУШ, що впроваджуються в Україні з 2017 року у пілотних школах та з 2018 року – повсюдно і системно, демонструють довгоочікувані суттєві зрушення. Учні НУШ показують кращі результати в наскрізних уміннях .Зокрема, учні пілотних шкіл мають на 10 % кращі результати за такими уміннями, як співпраця, ухвалення рішень, розв'язання проблемних завдань, обґрунтування власної позиції, ініціативність, творчість. Саме таких учнів я називаю « високоефективними» і намагаюся сприяти їхньому розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. ”Уроки доброчесності” Путівник для вчителя. Автор : І.Большакова; Н.Єфремова. ТОВ “АК-Груп” 2021 Київ
2. ”Посібник із лідерства. 7 звичок високоефективних підлітків” Автор : Franklin Covey Co. 2200 W. Parkway Blvd. Salt Lake City, UT 84119

Пузенко А. Я.,
магістр, вчитель хімії КЗО "НВК №37" ДМР
ivanova71532.12@gmail.com

ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ – ЗАПОРУКА ЩАСЛИВОГО МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

Анотація: підвищений інтерес у сучасних дослідників-науковців до проблематики розвитку і виховання обдарованих дітей зумовив виникнення великої кількості наукових праць, що стосуються питання виявлення, виховання, навчання, діагностики дітей з надздібностями. Проте дослідження проблеми духовно-морального розвитку таких особистостей потребує детального вивчення і подальшого дослідження. Тож дана стаття є актуальною, а питання, висвітлене в ній, становить науковий інтерес для педагогів і психологів, які займаються проблематикою обдарованих дітей. Духовність є основою і сенсом існування, як будь-якої людини, так і народу в цілому. Провідні філософи і богослови світу і України вбачали в духовній людині опору і рушійну силу для Держави. А оскільки обдарована дитина має надчутливу емоційну сферу, то задачею педагогів є допомогти такій дитині в становленні себе, як духовної особистості з метою розкрити її духовний ресурс на користь їй самій і нашій Державі.

Ключові слова: духовно-моральний розвиток, обдарована дитина, емоційна сфера, здібності, духовність.

Annotation: the increased interest of modern researchers-scientists in the problems of development and upbringing of gifted children led to the emergence of a large number of scientific works related to the issue of identification, education, training, diagnosis of children with special abilities. However, the study of the problem of spiritual and moral development of such individuals requires detailed study and further research. Therefore, this article is relevant, and the issue covered in it is of scientific interest to teachers and psychologists who deal with the problems of gifted children. Spirituality is the basis and meaning of existence, both for any person and for the nation as a whole. The leading philosophers and theologians of the world and Ukraine saw in a spiritual person a support and driving force for the State. And since a gifted child has a highly sensitive emotional sphere, the task of teachers is to help such a child in the formation of himself as a spiritual personality in order to reveal his spiritual resource for the benefit of himself and our State.

Key words: spiritual and moral development, gifted child, emotional sphere, abilities, spirituality.

В наш час значно підвищився науковий інтерес до дослідження багатоманітних тенденцій розвитку і особливостей сучасних дітей — дітей нового покоління. За даними психолого-педагогічних досліджень 21-ше століття відрізняється стрімким зростом кількості обдарованих дітей. Тема обдарованості є однією з найстаріших наукових тем, проте саме в наш час вона стала не тільки

актуальною але й провідною, оскільки в світі збільшується кількість, як середньо обдарованих так і надзвичайно обдарованих дітей. І Україна не є виключенням.

Слід зазначити, що наряду з обдарованістю дитину супроводжують багато небажаних психологічних, психічних, фізіологічних, соціальних явищ, які обумовлені, насамперед: великою різницею між обдарованою дитиною і її звичайними однолітками, несхваленням з боку дорослих неординарної поведінки такої дитини, соціальним середовищем, яке може не задовольняти потребам обдарованої дитини тощо [1].

Обдаровані діти мають ряд особливостей, які слід враховувати педагогам і батькам. Серед них можна окремо виділити такі:

1) Особливості пізнавальної сфери — у обдарованих дітей яскраво виражена здібність до прогнозування, яка виявляється не тільки у навчальному процесі при вирішенні задач, але й розповсюджується на різноманітні прояви реального життя. Так, обдарована дитина досить рано виявляє інтерес до інтуїції, інтуїтивного пізнання, передбачення майбутнього. З цього боку через свою відкритість до нового досвіду такі діти можуть потрапляти під негативний вплив різноманітних сект, псевдовчень, руйнуючих психіку псевдокультур та вподобань.

2) Особливістю мотиваційної сфери обдарованої особистості є високі інтелектуальні здатності дитини, які виявляються в гарячому бажанні пізнавати нове, розуміти оточуючий світ та розгадувати його таємниці. Надмірна зацікавленість такої дитини якоюсь справою чи захоплення діяльністю, непомірна впертість в досягненню поставлених цілей можуть призводити до протидії необхідності припинити свою діяльність, а жорсткі обмеження часом — до фрустрації і повної втрати інтересу. Крім того, настирливість і емоційна захопленість творчим процесом можуть призвести до фізичного і психічного перенавантаження обдарованої дитини [2].

3) Але особливу увагу слід приділяти емоційній сфері обдарованої дитини. В деяких дослідженнях науковців-психологів підкреслюється, що обдаровані діти здебільшого є високомотивованими, добре адаптованими, соціально зрілими, незалежними, спокійними в ситуаціях невизначеності.

Слід зазначити, що усі вище перелічені риси дійсно є у обдарованих дітей від самої природи але недосконаліть виховання, неналежне відслідковування батьками оточуючого середовища з духовно-моральної точки зору, різнобічні та нестабільні соціальні умови зводять нанівець ці природні здатності. Так, Майкл Фрімен відмічає, що обдаровані діти постійно зіштовхуються з емоційними і соціальними труднощами, а деякі групи таких дітей (наприклад, із неблагонадійних сімей) можуть потрапляти у зону ризику неуспішної соціальної

адаптації. Такі діти здатні до доволі гострих емоційних проявів, яскравих афективних станів або ж можуть навіть потерпати від деяких психосоматичних захворювань [3].

В цілому ж, більшість зарубіжних і вітчизняних дослідників відмічають підвищену емоційну вразливість обдарованих дітей. Такі підвищені чутливість, емоційність та інтенсивність сприяють наростанню тривоги та страхів, що є небезпечно для психоемоційної складової слабкої ще дитячої душі [4].

В той же час обдаровані діти є опорою, надією і рушійною силою нашої держави, оскільки саме вони творять історію і приймають участь у становленні нашої країни завдяки своїм надзвичайним здібностям.

З огляду на все, вище вказане, стає очевидним, що ні вдосконалені навчальні програми для обдарованих дітей, ні залучення до виховання і навчання дитини провідних фахівців-педагогів не можуть дати гарантований стовідсотковий розвиток усіх здібностей і здатностей такої дитини, оскільки є чинники, які, негативно впливаючи на якість життя дитини, чинять руйнуючу дію на головну складову будь-якої людини — на духовно-моральну.

Кризовий стан соціальної ситуації розвитку обдарованої дитини здебільшого обумовлений руйнуванням природних інститутів соціалізації — сім'ї, школи, неформальних та державних організацій, які ведуть просвітницьку, культурно-освітню та дозвіллєву діяльність. Все це потребує включення проблеми духовно-морального розвитку і виховання обдарованих дітей, підлітків і молоді в сферу пріоритетних існуючих проблем сучасної дійсності, від рішення яких залежить майбутнє України, її розвиток і національна безпека.

Сучасна наука і практика освіти розкриває, що духовне життя дитини неможливо організувати тільки через розвиток інтелекту, волі та почуттів, хоча духовне життя і окреслене психічним і душевним розвитком.

Що ж таке духовність? Чому саме духовність так важлива у розвитку будь-якої людини, а особливо, коли мова йде про обдаровану дитину?

Початок філософського осмислення поняття "духовне", "духовність" ми знаходимо у грецьких філософів — Аристотеля, Епікура, Платона та інших. Під духовністю вони розуміли божественну складову душі людини — космічний Розум, Логос. В апостола Павла ми читаємо:

"Плодъ же духовный есть любы, радость, мир, долготерпение, благость, милосердие, вера, кротость, воздержание...На таковых несть закона"
(Гал: 5, 22-23).

Святий Павел перераховує найвищі чесноти людини, а для людини духовної апостол навіть вбачає незатребуваність в законі, адже для духовних людей закон є їхньою душею і їх способом життя.

Видатний український філософ Григорій Сковорода так визначає духовну людину: “Духовный же человекъ есть свободъ – в высоту, в глубину, в широту летает безпредельно. Не мешают ему ни горы, ни реки, ни моря, ни пустыни” [5]. Григорій Савич вбачає у людині духовній абсолютно вільну людину, для якої не існує ніяких перешкод. Досягненням людиною вищого ступеня духовності Сковорода вважав сенсом усього життя будь якої людини.

Василь же Олександрович Сухомлинський відмічає, що “Справжня людина починається там, де є святині душі” [6].

Кожен народ має духовний скарб, набутий для нащадків у своїх багатовікових традиціях. Але такої великої духовної спадщини, яку має український народ, немає ні в кого. Ще святий Андрій Первозваний поставив хрест на горбах майбутнього Києва і пророкував тут славетний край. Великий князь Володимир — Красне Сонечко охрестив Київ і весь наш народ. Віками складали наші предки духовний скарб для наших сучасних дітей — своїх нащадків. Оглянути хоча б українські народні казки у збірниках казок народів світу. Від казок про тварин до чарівних та побутових казок ми крізь бачимо заклик читача до моральних та високодуховних вчинків. В українських казках засуджуються такі негативні персонажі, як песиголовці, відьми, чорти, натомість прославляються богатирі, прості, добрі й щирі серцем герої. Тільки в казках про тварин не згадується Бог — в побутових і чарівних казках ми крізь спостерігаємо звернення до Всевишнього та Вищих духовних Сил. Колискою духовного оплоту України була Запорізька Січ. Усім відома особлива повага та любов запорізьких козаків до Божої Матері, більшість соборів і церков на території України присвячені Покрові Божої Матері. Українські козаки, виховуючи в собі фізичну силу, силу волі та інші якості воїна (а серед них були і козаки-характерники — аналог сучасних надобдарованих дітей) насамперед ставили основною задачею свій духовно-моральний розвиток, адже без духовності не мають ніякої цінності усі військові та фізичні навички і вміння.

Духовно-моральна культура — це сукупність ідеалів, сенсів, цінностей, орієнтирів, норм, до яких прагне творча енергія обдарованої дитини, а також, і народні традиції, які підтримують провідний світогляд. Становлення духовної людини — це складний багатоплановий та багаторівневий процес. Він починається ще в утробі матері і триває усе життя людини. І тут школа розглядається, як особливе інформативно-духовне діяльнісне середовище, в якому дитина проводить більшу частину свого дня [7].

Духовно-моральний розвиток обдарованої дитини повинен спиратись на потужний духовний потенціал, що накопичився українським народом впродовж всього його існування. Це і філософські вчення, і спадщина народної та християнської педагогіки, класична культурна спадщина всіх історичних епох, а також і сучасний провідний досвід духовного виховання.

Методологічними основами для створення концепції духовно-морального розвитку дітей є: Священне Писання і Священний Переказ, святоотцівська спадщина, спадщина української релігійно-філософської традиції, українські народні казки і билини, як скарбниця народної мудрості, а також арсенал вітчизняної і зарубіжної наукової думки з питань духовно-морального розвитку дітей.

Дитяче духовне життя є найбільш глибокою і таємною стороною життя дитини та найбільш прихованою від сторонніх спостерігачів. Через особливу природну релігійність дитячої свідомості, неусвідомлене прагнення до Творця, кожна дитина, незалежно від соціальної ситуації і розвитку, відкрита для сприяння живого духовного досвіду, життя по совісті та прагне творити добро. Обдаровані ж діти мають надчутливу емоційну сферу та особливу надчуттєву організацію душі. Тож задача педагогів — допомогти обдарованій дитині гармонізувати її картину світу, щоб вона могла протистояти злу як з оточуючого недосконалого світу, так і в своєму серці, і розкрити той потужний духовний ресурс, який має обдарована дитина від природи, як для неї самої, так і на благо всьому українському народу і нашій Державі. Тільки через високий духовно-моральний розвиток наших обдарованих дітей ми зможемо у майбутньому отримати здорову, квітучу націю і щасливу та благополучну Україну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щебланова Є.І. Неуспішні обдаровані школярі. М.: Вид-во БІНОМ, Лабораторія знань, 2011. 245 с.
2. Гордеева Т.О. Мотивационные предпосылки одаренности: от модели Дж.Рензулли к интегративной модели мотивации // Психологические исследования. 2011. №. 1(15).
3. Фримен Дж. Одарённые дети и их образование: Обзор международных исследований // Иностранная психология, 1999. № 11. С. 1
4. Piechowski M.M. Emotional giftedness: The measure of intrapersonal intelligence Handbook of gifted education / Ed. by N. Colangelo, G A. Davis. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon, 1997. P. 366-381
5. Сковорода Г. Сочинения в двух томах. Т.2. М.: “Мысль”, 1973 — 486 с.
6. Сухомлинський В. Казки школи під Голубим небом: казки, притчі, оповідання/ упоряд О.Сухомлинська — К.: “Освіта”, 1991 — 161с.
7. Знаков В.В. Духовність людини в світі психологічного знання і релігійної віри/ Знаков В.В. Питання психології — СПб, 1998. - №3, С. 110-114.

Радельчук К. О.,
Курсант ННІП ПФПНП,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: Журавель А. А.,
старший викладач
кафедри спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Анотація: *Формування здорового способу життя є одним із провідних напрямків діяльності, з якими повинні зіткнутися вчителі фізичної культури в сучасній школі, студенти у вищих навчальних закладах. Феномен здоров'я людини протягом всієї історії розвитку людства привертав увагу багатьох дослідників, які розробили багато різних характеристик цього явища.*

Ключові слова: *життя, здоров'я, людина, симптоми, психічне здоров'я.*

Abstract: *Formation of a healthy lifestyle is one of the leading areas of activity that teachers of physical culture in modern schools, students in higher educational institutions must face. The phenomenon of human health throughout the history of human development has attracted the attention of many researchers who have developed many different characteristics of this phenomenon.*

Key words: *life, health, person, symptoms, mental health.*

Загальна концепція формування здорового способу життя за свою майже 25-річну історію пройшло шлях від первинного накопичення фактів та доказів до вироблення цілісної теорії. Нині формування здорового життя (далі - ФЗСЖ) постає як самостійна наукова дисципліна, має всі відповідні складові - свою теорію, методологію, ідеологію, принципи та інше.

Введення в цю дисципліну потребує деяких знань про сучасне розуміння феномену здоров'я людини загалом. Ось кілька ключових понять, які допоможуть вам зрозуміти теорію та практику HLF.

Слід зазначити, що феномен здоров'я людини протягом усієї історії розвитку людства привертав увагу багатьох дослідників, які виробили багато різних характеристик цього феномену. Вчені використовують безліч дефініцій та індикаторів різного змісту, які наголошують на різних аспектах феномену здоров'я (профілі здоров'я, його рівні, компоненти тощо).

Обсяг даної роботи не дозволяє повністю ознайомитися з усіма розробками. Нещодавні дослідження феномена здоров'я людини виявили обмеження суто медичного підходу, що визначає здоров'я як відсутність хвороби. Поширення такого визначення досі пояснюється тим, що воно давно використовується у практичній медицині. Якщо у людини, яка звернулася до лікаря, не виявляються симптоми захворювання, він вважається здоровим. Тобто на практиці лікування,

особливо на первинних рівнях системи охорони здоров'я, переваги не було, тому що відсутність симптомів не означає хорошого здоров'я[1,с.196].

Але за сучасними уявленнями здоров'я більше не розглядається як суто медична проблема. Крім того, комплекс медичних проблем – це лише мала частина феномену здоров'я. Таким чином, узагальнені результати досліджень залежності здоров'я людини від різних факторів переконують нас, що стан системи охорони здоров'я визначає в середньому лише близько 10 % усього комплексу впливів.

Решта 90 % обумовлені екологією (близько 20 %), спадковістю (близько 20 %) і переважно умовами проживання (близько 50 %). Тобто суто медичний аспект не є принциповим серед різноманіття впливів на здоров'я людини, а це означає, що медичне визначення здоров'я як відсутності хвороби не відповідає реаліям життя.

Сучасна наука свідчить, що здоров'я людини – це комплексне явище глобального значення, яке можна розглядати як філософську, соціальну, економічну, біологічну, медичну категорію як об'єкт споживання, як індивідуальну та соціальну цінність, системне явище, динамічність. Постійна взаємодія з навколишнім середовищем, яке в свою чергу постійно змінюється. Виходячи з цього, стає зрозумілим, наскільки важко визначити здоров'я повністю, якщо взагалі можливо – історія розвитку науки про здоров'я налічує близько восьми десятків різних визначень[2, с. 158].

Визначення здоров'я в преамбулі до Статуту ВООЗ (1948 р.) є загальноприйнятим у міжнародній комунікації: «Здоров'я – це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних дефектів».

Світова наука приймає цілісний погляд на здоров'я як на феномен, що об'єднує принаймні чотири його сфери чи компоненти: фізичну, психічну, соціальну та духовну. Всі ці компоненти невіддільні один від одного, вони тісно пов'язані між собою і разом, визначають стан здоров'я людини. Для зручності вивчення, полегшення методології вивчення феномену здоров'я наука розрізняє поняття фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я, але в реальному житті майже завжди спостерігається цілісний вплив цих компонентів.

Фізичне здоров'я визначається такими факторами, як індивідуальні особливості анатомічної статури, фізіологічні функції організму за різних умов спокою, руху, навколишнього середовища, генетична спадковість, рівень фізичного розвитку органів і систем організму. Сфера психічного здоров'я включає індивідуальні особливості психічних процесів і особливості людини, такі як збудження, емоційність, чутливість. Психічне життя особистості складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уяви, почуттів і т. д. [3, с. 26]

Психічне здоров’я пов’язане з особливостями мислення, характеру, здібностей. Усі ці компоненти та фактори визначають особливості індивідуальних реакцій на, так би мовити, одні й ті ж життєві ситуації, ймовірність стресу, афекту.

Численні дослідження поняття стилю життя з точки зору соціальних наук визначають цю категорію так. Спосіб життя — це діяльність людини в цілому, зокрема сукупність характеристик, що характеризують діяльність народів, класів, соціальних груп, індивідів, яка визначається умовами конкретної суспільно-економічної формації, способом розвитку, життя, рівень життя, поєднання природно-географічних і суспільно-історичних умов, цінності, притаманні індивідам, соціальним групам, суспільству в цілому. З цієї філософської думки випливає визначення, що здоровий спосіб життя– це все в діяльності людини, з точки зору охорони та зміцнення здоров’я, все, що сприяє виконанню людських функцій через діяльність з покращення умов життя – праці, відпочинку, повсякденності життя.

Простішу ідею дає сучасний погляд на здоровий спосіб життя – так звана формула здоров’я, під якою розуміються всі дії людини, що прямо чи опосередковано впливають на формування, збереження, зміцнення, споживання, відновлення та передачу здоров’я – ФЗЗСВП [4, с. 93].

Складові здорового способу життя включають різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров’я – фізичного, психічного, соціального та духовного. Найважливішими з них є харчування (у тому числі якісна питна вода, необхідна кількість вітамінів, мікроелементів, білків, жирів, вуглеводів, спеціальні продукти харчування та добавки), повсякденне життя (якість житла, умови для пасивного та активного відпочинку, розумова та фізичного рівня безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й у психічному аспекті, наявність стимулів та умов для професійного розвитку), рухова активність (використання фізкультури та спорту, різноманітних систем оздоровлення), спрямовані на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку), відновлення після фізичного та психічного напруження).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук О.В. Нетрадиційні методи й системи оздоровлення. Навчальний посібник. – Кіровоград, РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. 2012. 196 с.
2. Кузьменко В.Ю. Проблеми самоактуалізації особистості в контексті виховання здорового способу життя .2002. 158с.
3. Зубалій М.Д., Гурман Л.Д. Соціокультурні фактори фізичного виховання шкільної молоді .2016. 26с.
4. Копельчук Я.В. Виховання в учнівської молоді здорового способу життя. 2009.93с.

Ревнюк С. М.,
Учитель-методист, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель хімії Великоолександрівської загальноосвітньої школи I – III ступенів Пристоличної сільської ради Бориспільського району Київської області
r.sergij@i.ua

STEAM-ОСВІТА ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація: *У статті представлено матеріали щодо запровадження STEAM-освіти під час викладання природничих дисциплін. Зокрема розкривається суть поняття STEAM-освіти та як вона може впроваджуватися під час викладання біології та хімії.*

Також стаття містить відомості про впровадження STEAM-освіти в позакласній роботі.

Ключові слова: *STEAM-освіта, квест, інтегровані уроки, біомоделювання, STEAM-тиждень, цифрові технології, "навчання навпаки", "перевернута освіта", STEAM-методи навчання.*

Annotation: *The article presents materials on the introduction of STEAM education during the teaching of natural sciences. In particular, the essence of the concept of STEAM education and how it can be implemented during the teaching of biology and chemistry is revealed.*

The article also contains information about the implementation of STEAM education in extracurricular work.

Keywords: *STEAM education, quest, integrated lessons, biomodelling, STEAM week, digital technologies, "learning the opposite", "upside down education", STEAM learning methods.*

Особливої уваги набуває зараз проблема формування самостійності учнів, спроможності отримувати, аналізувати інформацію та приймати оптимальні рішення, використовувати в практичній діяльності нові інформаційні технології. Адже з кожним роком об'єм інформації майже в кожній галузі науки подвоюється, а то й потроюється, і зростання за передбаченнями вчених відбуватиметься в геометричній прогресії. Тобто людина не в змозі мати повний об'єм знань з того чи іншого предмета. На перше місце виступає не здобуття суми знань, а вміння знайти потрібну інформацію та практично її використовувати.

Тому останнім часом у освітньому просторі України набирає обертів система STEAM-освіти, завдяки якій здобувачі освіти розвивають логічне мислення та технічну грамотність, вчаться вирішувати поставлені задачі, стають новаторами, винахідниками. STEM-освіта дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього.

Що ж це таке?

Вона охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics).

Сьогодні STEAM є одним з головних трендів інноваційної освіти. Зокрема, в США у рамках Стратегічного плану з розвитку STEAM-освіти до 2020 року планується збільшити до 50% частку учнів залучених до STEAM; підготувати 100 000 нових ефективних STEAM-вчителів. У більш ніж 10 країнах Європи розроблені національні стратегії та ініціативи у сфері розвитку і поширення STEAM-освіти. В Україні Міністерство освіти і науки у рамках реформування системи шкільної освіти розвиває напрямок співпраці з LEGO для використання новітніх методик навчання природничих дисциплін через робототехніку.

STEAM-освіта – це комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі природничі науки з технологіями, інженерією і математикою із проекцією на життя, де всі предмети взаємопов'язані й інтегровані в єдине ціле.

Залучення в STEAM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як: співробітництво, комунікативність, творчість.

Мета STEAM-освіти полягає у цілеспрямованому створенні зв'язків між школою і соціальними практиками, між навчальним процесом і цілим світом в аспекті розвитку природних здібностей дитини, рівень яких визначатиме її успішну самореалізацію як під час навчання, так і поза школою. Учень не просто вчиться генерувати цікаві ідеї, але й відразу втілює їх у життя, навчається планувати свою діяльність, виходячи з поставленого завдання і наявних ресурсів, що обов'язково стане йому в нагоді у реальному житті.

STEAM-освіта передбачає формування критичного мислення та навичок дослідницької діяльності. Це створення умов щодо збалансованого гармонійного формування науково-орієнтованої освіти на основі модернізації математично-природничого та гуманітарного циклів освіти. Це великий вибір можливостей професійного розвитку, надання учням доступу до технологій. STEAM вимагає від учнів вміння працювати як у команді, так і самостійно. Учні не є пасивними спостерігачами на уроці, а шукачами-дослідниками, творцями нового, тому вони краще запам'ятовують новий матеріал. STEAM-освіта за допомогою практичних занять демонструє дітям можливість застосування науково-технічних знань в реальному житті. Основними підходами до викладання курсу шкільних дисциплін є проектно-орієнтований, проблемно-орієнтований та практико-орієнтований. Всі вони передбачають участь у проектній діяльності як основу для набуття практичних навичок і формування професійних компетенцій шляхом застосування методик навчання, що базуються на досвіді інших навчальних предметів.

STEAM-освіта є одним з ефективних інструментів, який дозволяє задовольнити запит суспільства у досвідчених фахівцях технічних та природничо математичних дисциплін в умовах розвитку інформаційних технологій, робототехніки, нанотехнологій. Навчання в контексті STEAM-освіти потребує різних технічно складних навичок із застосуванням математичних знань і наукових понять. Учні навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами, винахідниками, розвивають логічне мислення та технічну грамотність. Все це можливо реалізувати в позакласній роботі.

STEAM-освіта надає можливість учням бути більш упевненими у власних силах, йти до поставленої мети, долати поразки, не зупинятися перед перешкодами, вірити у свої сили, ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, вести самостійний чи спільний пошук способів її розв'язання, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Отже STEAM – нова, цікава тема, де відбуваються зміни в діяльності та мисленні учасників освітнього процесу з позитивним результатом. Крім того, стало зрозуміло, що не можна дати знання якоїсь окремої науки незалежно від інших наук. Тобто органічне поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

STEAM – це не одразу і не просто, це довгий шлях вдосконалення як навчального процесу так і самого вчителя, який дасть можливість: використовувати математичні методи в практичних ситуаціях; вдосконалювати міжпредметну навчальну діяльність; більш глибоко розуміти біологічні процеси та закономірності.

STEAM-освіту часто називають "навчанням навпаки", "перевернутою освітою". І все тому, що шлях "від теорії до практики" у STEAM зазвичай зворотний: спочатку практика (придумування та конструювання пристроїв і механізмів), а вже потім, у процесі цієї діяльності, – опанування теорії і нових знань. Цей метод "навчання навпаки" досить часто у своїй роботі використовують викладачі математики та природничих дисциплін.

Але STEAM-освіта – це не тільки "навчання навпаки". Найбільша цінність STEAM-освіти у тому, що вона допомагає опанувати їх не відокремлено, а за допомогою інтеграції всіх чотирьох дисциплін у єдину систему навчання. Задля залучення учнів до практичної діяльності доцільно: розширити діапазон організаційних форм та методів навчання, способів навчальної взаємодії, надати пріоритет засвоєнню навчального матеріалу в процесі екскурсій, квестів, конкурсів, фестивалів, практикумів тощо.

Впровадження STEAM-освіти на уроках біології та хімії має глибинний характер і включає розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей.

Домінантною повинна стати підготовка вчителя, діяльність якого не обмежується викладанням власного предмета; фахівця, здатного до здійснення міждисциплінарних зв'язків, який усвідомлює значущість професійних знань в контексті соціокультурного простору. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості.

Для успішного освоєння знань природничих наук на сьогоднішній день мало просто описувати явища і процеси, потрібно вміти оперувати великою кількістю різноманітних даних, володіти сучасними технологіями і знати, як застосувати свої здібності в умовах реального життя. Біологічний і хімічний компоненти в рамках STEAM-підходу до викладання забезпечує засвоєння учнями знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, оволодіння основними методами пізнання живої природи, розуміння природничої картини світу, усвідомлення біосферної етики, застосування знань з біології у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для суспільного розвитку, перспектив розвитку біології як науки та її значення у забезпеченні існування біосфери й людства.

В методичних рекомендаціях щодо розвитку STEAM-освіти наголошується про посилення її ролі з метою підвищення мотивації учнівської молоді до вивчення предметів природничо-математичного циклу й, водночас, високим запитом виробничої сфери на працівників, що володіють компетентностями для постановки і виконання завдань у сферах: інженерії, медицини, екології, IT, фармацевтики, нанотехнологіях, авіабудуванні та інших. Отже, організація освітніх заходів повинна бути спрямована на популяризацію STEAM-навчання та профорієнтаційну роботу серед молоді.

Інтегровані уроки. Інтегровані уроки спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків і сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці.

Застосування дослідницького методу навчання дозволяє більш ефективно формувати в учнів не тільки предметні, а й ключові компетентності, надавати міжпредметні знання, сприяти розвитку навичок XXI століття.

В ході пошукової, творчої діяльності учні досліджують різні об'єкти з дотриманням процедур і етапів, близьких до наукового дослідження, але адаптованих до рівня пізнавальних можливостей учнів.

Біомоделювання. Формування інженерного мислення та творчої ініціативи сприяє такий метод як моделювання біологічних явищ та об'єктів. Моделювання – це наочно-практичний метод навчання. Наочність є необхідним і закономірним засобом освітнього процесу на всіх етапах вивчення біології так само як і практичний метод. Реальні об'єкти і процеси бувають настільки багатогранні й складні, що кращим способом їх вивчення часто є побудова моделі, що відображає якусь межу реальності.

STEAM-тижні. Організація та проведення STEAM-тижня має на меті посилити інтерес учнів до природничо-математичних наук, поглибити прагнення до пізнання, саморозвитку. Заходи, що проводяться в рамках таких тижнів спрямовані на популяризацію STEAM-навчання та профорієнтаційну роботу серед учнів:

- екскурсія на виробництво;
- виховні години "Професії майбутнього";
- Дні науки;
- олімпіади, конкурси;
- майстри-класи з мейкерства;
- фестиваль інженерних винаходів;
- день соціальних активностей тощо.

Під час "Днів науки" проводиться наукова конференція де учні захищають **STEAM-проєкти.**

Проектний метод припускає принципово інший підхід: "Подумай, уяви, поміркуй над тим, яким шляхом і завдяки використанню яких засобів це можна виконати". Необхідні знання, відповіді на запитання, що виникають, учень здобуває власними силами – саме цьому я і навчаю насамперед. Цей метод допомагає школярам набути навичок і вмінь, без яких не обійтися в реальному житті, незалежно від обраної у майбутньому професії. Діти перетворюються на самостійних дослідників. Проект – це реалістичний задум про бажане майбутнє. Він зазвичай охоплює виконання чогось такого, що ніколи раніше не виконувалось. З його допомогою розвивається логічне мислення учнів, їх творчі здібності, навички стилістичного оформлення своєї думки тощо.

Цей метод орієнтований на самостійну роботу учнів – індивідуальну, групову, парну, яку учні виконують протягом певного часу. Він включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Він сприяє встановленню зв'язку між здобутими учнями знаннями та набутими уміннями і застосуванню їх на практиці. Виконання проекту вимагає від учня діяльності від щирого серця та постійної активної роботи.

Працюючи над проектами учні розвивають творчу активність, логічне мислення, технічну грамотність, вчаться вирішувати конкретні проблеми,

самостійно шукати нестандартні рішення, стають новаторами і винахідниками. Застосування дослідницького підходу в освітньому процесі формує відповідну компетентність, прищеплює інтерес дітей до розв'язання конкретних проблем; мотивує їх до самостійного пошуку і здобуття нових, поглиблених знань з різних дисциплін; орієнтує на подальше професійне самовизначення учнівської молоді.

У навчально-виховному процесі використовую метод проекту тому, що він створює умови, за яких учень може самостійно здобувати знання чи застосовувати набуті, причому замість дій за шаблоном виступають пошукові і дослідницькі дії, робиться акцент на розвиток компетентності продуктивної творчої діяльності. До 175-річниці від дня народження Дмитра Івановича Менделєєва учнями 8-х класів був створений проект „Життя і діяльність Д. І. Менделєєва". Клас поділився на чотири творчі групи, три з яких отримали завдання – зібрати і систематизувати відомості про різні етапи з життєдіяльності вченого: дитинства і студентських років, педагогічної і наукової діяльності, особистого життя. Четверта група шукала інформацію про вшанування пам'яті видатного хіміка нащадками (міста, вулиці, заводи, кораблі, навчальні заклади, мінерал, кратер на Місяці, вулкан і т.д.). Результатом виконаної роботи стала яскрава мультимедійна презентація, яка всебічно висвітлила увесь життєвий шлях генія.

Також прикладом такого методу може бути урок на тему "Логічне пояснення структури періодичної системи".

Ідея проекту – довести логічність структури періодичної системи.

Мета проекту – розширити уявлення про періодичну систему та її структуру.

Завдання – пояснити необхідність створення системи та логічність існування такої структури.

Виконання цього проекту розраховано на дві академічні години. Під час першого уроку учні отримують завдання, обговорюють його, підшукують необхідні матеріали та створюють проект.

На другому уроці йде захист проектів, робляться висновки, виставляються оцінки.

Цифрові технології. Із впровадженням комп'ютерних технологій у освітній процес відкриваються широкі можливості, що дозволяють створити умови для розвитку пізнавального інтересу до предмету, формувати інформаційно-комунікаційну компетентність учнів через інтеграцію цифрових технології в освітній процес. А саме, створення презентацій, карт-розуму, використання Google-карт, он-лайн вікторин (*LearningApps*), складання он-лайн тестів (*Online Test Pad*). Використання науково-популярного каналу на Youtube «Цікава наука» дають можливість глибше вивчати предмет, урізноманітнюють навчальну

діяльність та створюють позитивну мотивацію до навчання, сприяють спілкуванню та співпраці, підвищують рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулюють розвиток критичного мислення.

Отже, сьогодні систематичне та різнобічне впровадження STEM, STEAM, STREAM забезпечує інноваційний поступ природничо-математичної освіти, зокрема біології. STEM-підходи сприяють більш якісній підготовці молоді до подальшої освіти та успішного працевлаштування.

Впровадження елементів STEAM-освіти в школі поступово реалізується у навчальній та позакласній роботі. Однією із сучасних форм проведення позакласного заходу є квест. Це – цікавий і, водночас, ефективний спосіб засвоєння школярами необхідних знань, умінь та навичок. Інтерактивні вправи, виконання яких передбачає участь у квесті, стимулюють інтерес учнів, забезпечують активне долучення всіх учасників, згуртовують колектив учнів. Учням дуже подобається в такий спосіб отримувати інформацію.

Квест – це аматорське спортивно-інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями.

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якої формувати всебічно й гармонійно розвинену, творчу та активну людину. Завдання школи сьогодні – забезпечити всебічний розвиток особистості кожного учня, створивши необхідні для цього умови.

Квест дозволяє розвивати активне пізнання на уроках та позаурочній діяльності, сприяє розвитку мислення, допомагає долати проблеми та труднощі, а саме: вирішити, розплутати, придумати, уміти застосовувати свої знання на практиці у нестандартних ситуаціях, тобто актуалізувати знання, вчить мислити логічно, розвиває інтерактивні здібності, стимулює інтерес учнів, забезпечує активне долучення всіх учасників, згуртовує колектив учнів.

Ще однією формою запровадження STEAM-освіти є екскурсії. Зокрема, прикладом такої екскурсії може служити екскурсія до лабораторії “EX-lab” Малої академії наук.

Вона була проведена мною разом із одинадцятикласниками 29 жовтня 2019 року.

В лабораторії перед учасниками семінару виступила заступник директора з навчально-виховної роботи Пещеріна Тетяна Вікторівна, яка ознайомила присутніх із завданнями які виконує лабораторія, технічними можливостями, експериментально-дослідницькими курсами з хімії, біології, математики, ІТ-технологій, які впроваджені в освітньому процесі “EX-lab”. Учасники екскурсії відвідали новітню хімлабораторію створену на базі “МАНлаб”.

Другою частиною семінару була участь учнів у навчальному тренінгу. У ході тренінгу наукові співробітники відділу творення технічних систем знань МАН кандидат біологічних наук Білик Жанна Іванівна та наук, співробітник Шаповалов Євген Борисович ознайомили школярів із сучасними аспектами STEAM-освіти хімічного спрямування. У ході роботи діти на власному досвіді випробували STEAM-методи навчання, одночасно відчули себе і мікробіологами і хіміками, інженерами-технологами і проектантами, а загалом учнями. Після закінчення тренінгу всі учасники отримали сертифікати, а саме головне нові знання з організації навчання учнів, створення атмосфери зацікавленості у вивченні хімії, підвищення пізнавальної активності учнів і масу позитивних емоцій від побаченого і почутого.

Третьою формою впровадження STEAM-освіти як позакласного заходу – є написання МАНівських робіт.

Вивчення хімії взагалі неможливе без експерименту, тому така дослідницька робота стимулює інтерес до вивчення хімії, допомагає доторкнутися до світу, хоч і маленьких, а все-таки відкриттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. Ю. Розвиток творчого потенціалу школярів через науково-дослідну роботу. /А. Ю. Бондаренко//Педагогічна майстерня. – 2015 - №1 – с. 4 – 11, №2 – с. 7 – 15.
2. Бондаренко С. Ю. Формування в учнів ключових компетенцій у процесі науково-дослідної та проектної діяльності. /С. Ю. Бондаренко//Педагогічна майстерня. – 2012 - №9(21) – с. 2 – 7.
3. Вольянська С. Є. STEM-освіта/С. Є. Вольянська//Довідник сучасного педагога.-Х.: Вид. група «Основа», 2016-с.124-125.
4. Карпова Л.Б. Домашні міні-проєкти з природознавства. Розділ «Всесвіт». 5 клас./Л.Б. Карпова//-2014-№13-14(257-258)-с.9-12.
5. Карпова Л.Б. Навчальні та інноваційні навички XXI століття. /Л. Б. Карпова//.-2013-№7-с.22-24.
6. Кириленко С. Поліфункціональний урок у системі STEM-освіти: теоретико-методологічні та методичні сегменти./С. Кириленко, О. Кіян // Рідна школа. – 2016 - №4 – с. 50 – 54.
7. Коваленко О. STEM- освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. /О. Коваленко, О. Сапрунова. // Рідна школа.-2016-№4-с.46-49.
8. Корнієнко О.Р. Про актуальність запровадження STEM-навчання в Україні. [Електронний ресурс]. /О. Р. Корнієнко – Режим доступу: //http: elenakornienko.blogspot.com/2016/02/stem.html.-Назва з екрана.
9. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2020-2021 навчальний рік. (Лист ІЗМО № 22. 1/10-1646 від 19,08. 2020 року).
10. Наказ МОН України №188 від 29.02.2016 р. «Про створення робочої групи з питань впровадження STEM- освіти в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua.

11. Пелагейченко М.Л. Метод проектів. Структура та типологія шкільних проектів. /М. Л. Пелагейченко//Педагогічна майстерня.-2012-№7(19) – с. 16 – 22.
12. Пелагейченко Л.М. Метод проектів. Історія розвитку. /Л. М. Пелагейченко //Педагогічна майстерня.-2012-№6(18)-с.9-14, №8(20)- с.26-32.
13. Применко Л. Л. Використання технології проектів. / Л. Л. Применко // Педагогічна Житомирщина.-2009-№1(49)-с.68-70.
14. Проект Концепції STEM – освіти в Україні [Електронний ресурс]. mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf

Рибенцева Альона Геннадіївна,
вчителька фізики та астрономії Барвінківського ліцею № 1
Барвінківської міської територіальної громади
Ізюмського району Харківської області,
000001111111@ukr.net

ГЕНДЕРОЧУТЛИВИЙ STEM-УРОК ФІЗИКИ

Анотація. У статті розглядається досвід участі у тренінговій програмі для вчительської STEM-спільноти «STEM-МАЙСТЕРНЯ» та розроблені рекомендації для проведення гендерочутливих уроків з фізики.

Ключові слова: STEM-МАЙСТЕРНЯ, гендерочутливий урок, навчання фізики, компетентності.

Annotation. The article examines the experience of participating in the training program for the STEM community of teachers «STEM WORKSHOP» and developed recommendations for conducting gender-sensitive lessons in physics.

Keywords: STEM WORKSHOP, gender-sensitive lesson, learning physics, competence.

Для розуміння, того, яким повинен бути кращий гендерочутливий STEM-урок фізики була заповнена анкета на початку жовтня 2021 року для участі у тренінговій програмі для вчительської STEM-спільноти «STEM-МАЙСТЕРНЯ» і з 700 учасників/учасниць програми опинилася у списку з 250 (зі списком учасників вчительської спільноти у тренінговій програмі можна ознайомитися за посиланням https://divchata-stem.org/novini/vitaiemo-uchasnikiv-ta-uchasnic-trenin/?fbclid=IwAR1F6GKOhyUey7MxoxPZz84TmrwKQyDJgepKaxxs5hdos5rtM-ZjJ4YRCck).

Програма для вчительської STEM-спільноти «STEM-МАЙСТЕРНЯ» реалізовувалася центром «Розвиток Корпоративної Соціальної Відповідальності» (ініціатива Дівчата STEM), за фінансової підтримки компанії «Байєр» Bayer Ukraine. Інформаційним партнером програми був Інститут модернізації змісту освіти МОН.

Програма включала в себе 7 онлайн занять та 3 практичних тренінги за темами: «Як використовувати дизайн-мислення для створення гендерночутливого

STEM-уроку?», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: інтеграція мобільних, комп'ютерних та вебпрограм у заняття», «Цікаві досліди за мінімальних умов», які проходили у період з жовтня по грудень 2021 року. За результатами семи занять учасники/учасниці виконували інтерактивні завдання з теми занять. За результатами трьох практичних тренінгів учасники/учасниці розробляли методичні розробки трьох STEM-уроків/занять і проводили ці уроки/заняття для не менше п'яти класів на вибір (онлайн чи офлайн). На розробку і проведення кожного STEM-уроку/заняття передбачалося два тижні. Завершилася Програма фінальною онлайн-конференцією на якому кожен учасник/учасниця мали можливість поділитися враженнями про участь у даній тренінговій програмі на рис. 1 представлено фото з фінального заходу.

Члени та членкині журі за сумою балів визначали найкращі 100 методичних розробок STEM-уроків/занять, ті методичні розробки, які потрапили у ТОП-100, розміщені на сайті https://stem-lesson.info/top-100-uroki-stem/

Складності виникли в проведенні 2 дистанційних уроків в 9-А та 9-Б класі з фізики за першою розробленою методичкою за темою «Світлові явища. Розв'язування задач», яку розробили разом з колегами вчительками української мови та літератури Ігнатенко Оленою Миколаївною і вчителькою зарубіжної мови та літератури Щолок Галиною Василівною та які поєднували такі навчальні предмети, як фізика, астрономія, українська література, зарубіжна література, математика, мистецтво, інформатика з фото звітом проведених уроків можна ознайомитися за посиланням https://drive.google.com/drive/folders/195ZPRDuE42G5uz0lj6nz47Vzv4eoZfx8?usp=sharing

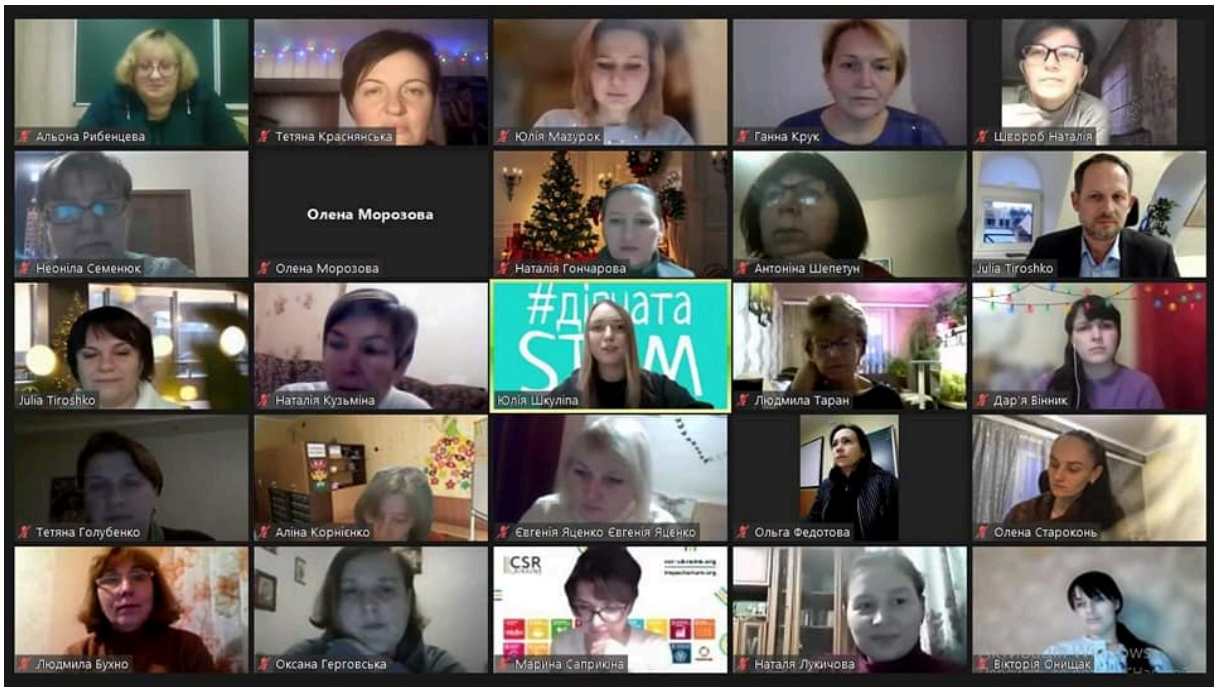

Рис. 1. Фото з фінального заходу«STEM-МАЙСТЕРНЯ»

Складності в тому, що набагато простіше проводити офлайн STEM-уроки, (трирічний досвід проведення таких уроків та заходів) чим в онлайн форматі, так як не можеш безпосередньо використати певні форми і методи роботи.

При проведенні даного уроку були використані такі, **методи та прийоми організації освітнього процесу,** як 3-Д моделі та вікторини з програми mozaBook, рефлексія «Назви одним словом», прийом «Прогноз природи».

Наочності: 1. 3-Д моделі з програми mozaBook «Сонячне затемнення», «Місячне затемнення», «Оптичні ілюзії». 2. Мультимедійна презентація «Світлові явища. Розв'язування задач».

Даний урок дозволяє навчити учнів/учениць таким компетентностям як, **предметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання та навички при розв'язуванні фізичних вправ, завдань та задач; **міжпредметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання з математики при розв'язуванні фізичних задач та вправ. Навчити створенню відповідних асоціацій, запам'ятовувати фізичні терміни та поняття з творів української та зарубіжної літератури, а потім ці асоціації використовувати при створенні коміксів та фотографуванні фізичних світлових явищ. **Ключові компетентності:** ***спілкування державною мовою:*** підвищити рівень зацікавленості здобувачів освіти, розвинути їхні пізнавальні інтереси, стимулювати до вивчення матеріалу, вдосконалювати мовлення і мислення, збагатити словниковий склад, а також, створюючи відповідні асоціації, запам'ятати терміни, поняття. ***Інформаційна компетентність:*** навчити здобувачів освіти самостійно опрацьовувати інформацію в мережі Інтернет та отриману на уроках математики, української та зарубіжної літератури використовувати на уроці фізики з даної теми, навчитися перевіряти достовірність інформації отриману з мережі Інтернет. ***Соціально-трудова компетентність:*** сформувати у здобувачів освіти володіння етикою громадянських стосунків, навичками соціальної активності; уміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльності; оцінювати власні можливості.

Набагато простіше було проводити уроки за другою та третьою методичкою, які потрапили у ТОП-100 і матеріали на них розміщені за посиланнями https://stem-lesson.info/top-100-uroki-stem-2/ на рис. 2 представлено фото з сайту на якому вони розміщені.

За другою методичкою урок був розроблений та проведений у 7-А та 7-Б класах за темою «The World of Mechanical Movement (Світ механічного руху)» разом з колегами вчителькою англійської мови Пересадою Русланою Володимирівною і вчителем історії Трояном Юрієм Васильовичем. Поєднували такі навчальні предмети, як фізика, історія, англійська мова, основи здоров'я,

математика, інформатика. З фото звітом та відео проведених уроків можна ознайомитися за посиланням:

https://drive.google.com/drive/folders/10wS26fvJ2Kjdsk0KVtEmlz9pLIr8k8mX?usp=sharing

При проведенні даного уроку були використані такі, **методи та прийоми організації освітнього процесу,** онлайн-тестування у реальному часі, Reception «Look in the mirror» (прийом «Подивись у дзеркало»), Brainstorming (прийом Мозковий штурм), Game "Find a Word" (дидактична гра «Знайди слово»), розв'язування експериментальних задач з фізики.

Обладнання: комп'ютер, мультимедійна дошка, проєктор, мультимедійна презентація, мобільні телефони, мікрофон, дзеркало, секундомір, іграшкові автомобілі, рулетка, підручники з фізики для 7 класу автор Бар'яхтар, картки з зображенням автомобілів, літака, мотоцикла, поїзда, гараж побудований з конструктора, освітній проєкт для вчителів «На урок», картки дидактичної гри «Знайди слово», м'який м'ячик, картка само оцінювання з англійської мови. Наочності: Мультимедійна презентація «The World of Mechanical Movement».

Даний урок дозволяє навчити учнів/учениць таким компетентностям як, **предметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання та навички при розв'язуванні експериментальних задач; **міжпредметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання з математики при розв'язуванні експериментальних фізичних задач. Навчити створенню відповідних асоціацій, запам'ятовувати фізичні терміни та поняття на англійській мові. **Ключові компетентності: спілкування державною та іноземною (англійською) мовами:** підвищити рівень зацікавленості здобувачів освіти, розвинути їхні пізнавальні інтереси, стимулювати до вивчення матеріалу, вдосконалювати мовлення і мислення, збагатити словниковий склад, а також, створюючи відповідні асоціації, запам'ятати терміни, поняття. **Інформаційна компетентність:** навчити здобувачів освіти аналізувати необхідну інформацію, перетворювати, зберігати та передавати її, навчитися перевіряти достовірність інформації отриману на уроці, сформувати у здобувачів освіти та здобувачок освіти вміння вимірювати час, користуватися секундоміром у мобільному телефоні та проходити тестування у реальному часі за допомогою мобільного телефону. **Соціально-трудова компетентність:** сформувати у здобувачів освіти володіння етикою громадянських стосунків, навичками соціальної активності; уміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльності; оцінювати власні можливості. **Комунікативна компетентність:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати знання з української та англійської мови на практиці та навчити працювати у групі та індивідуально.

За третьою методичкою урок був розроблений та проведений у 9-Б класі за темою «The Dispersion of light (Дисперсія світла)», поєднував такі навчальні предмети, як фізика, англійська мова, біологія, математика, інформатика, астрономія, мистецтво. З фото звітом та відео проведених уроків можна ознайомитися за посиланням:

https://drive.google.com/drive/folders/1VPOejlfk76xQhxkR1Pjh-ZKqj-GIDxao?usp=sharing

При проведенні даного уроку були використані такі, **методи та прийоми організації освітнього процесу,** вправа «Самоналаштування», Рефлексія «Метод зарядки». **Обладнання:** комп'ютер, мультимедійна дошка, проєктор, мультимедійна презентація, плоске дзеркало, підручники з фізики для 9 класу автор Бар'яхтар, картки з зображенням досліду Ісаака Ньютона, з мнемотичними віршами для запам'ятовування 7 кольорів, які існують у природі, склянка, простий олівець, вода, трикутна призма, неглибока посудина, аркуш паперу, ліхтарик, туалетний папір, сім фломастерів різного кольору, цукор, акварельні або будь-які водорозчинні фарби, піпетка, шприц без голки, чайна ложечка, скляна циліндрична ємність, 6 паперових склянок.

Наочності: Мультимедійна презентація ««The Dispersion of light (Дисперсія світла)», відео фрагмент «Веселка у фонтані».

Даний урок дозволяє навчити учнів/учениць таким компетентностям як, **предметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання та навички при виконанні та поясненні експериментів; **міжпредметні компетентності:** сформувати у здобувачів освіти вміння використовувати набуті знання з математики при виконанні експериментального завдання. Навчити створенню відповідних асоціацій, запам'ятовувати фізичні терміни та поняття на англійській мові.

Ключові компетентності: ***спілкування державною мовою:*** підвищити рівень зацікавленості здобувачів освіти, розвинути їхні пізнавальні інтереси, стимулювати до вивчення матеріалу, вдосконалювати мовлення і мислення, збагатити словниковий склад, а також, створюючи відповідні асоціації, запам'ятати терміни, поняття. ***Інформаційна компетентність:*** навчити здобувачів освіти аналізувати необхідну інформацію, перетворювати, зберігати та передавати її, навчитися перевіряти достовірність інформації отриману на уроці, сформувати у здобувачів освіти та здобувачок освіти вміння виконувати та пояснювати експерименти на уроках фізики, хімії. ***Соціально-трудова компетентність:*** сформувати у здобувачів освіти володіння етикою громадянських стосунків, навичками соціальної активності; уміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльності; оцінювати власні можливості та вмінню працювати у групі. ***Комунікативна компетентність:*** сформувати у

здобувачів освіти вміння використовувати фізичні знання на практиці при виконанні експериментів, пояснювати виконані експерименти з точки зору фізики та навчити працювати у групі та індивідуально.

Рекомендації для проведення гендерочутливого уроку:

- не розділяти обов'язки на уроці між дівчатками та хлопчиками;
- не говорити дівчаткам, ти цього не зможеш виконати, нехай це виконає твій однокласник;
- не відокремлювати учнів та учениць, потрібно відноситися до них однаково і вірити в можливості кожної дитини, незалежно від її гендерної належності;
- намагатися на уроках розповідати не лише про науковців чоловіків, а і про науковиць жінок, показувати, що вклад жінок в науку є вагомим;
- використовувати на уроці в звертанні до дітей фемінітиви, наприклад помічник, помічниця; учень та учениця; юнак та юнка; однокласник та однокласниця; звертатися до дітей в обох родах, оскільки в класі є діти обох статей, а от назви професій краще в основному подавати описово, «жінки у фізиці» замість «жінки-фізикині» (чи «жінки-фізички»).

За 2 методичні розробки, за якими були проведені гендерочутливі STEM-уроки фізики, які потрапили у ТОП-100 були отриманні цінні призи та сертифікат на 27 годин.

Також за підсумками участі у тренінговій програмі для вчителів закладу був проведений тренінг з фото звітом його можна ознайомитися за посиланням https://drive.google.com/drive/folders/1gk1I--R-NyoQDY6Bflf363s9q8dI0cDc?usp=sharing

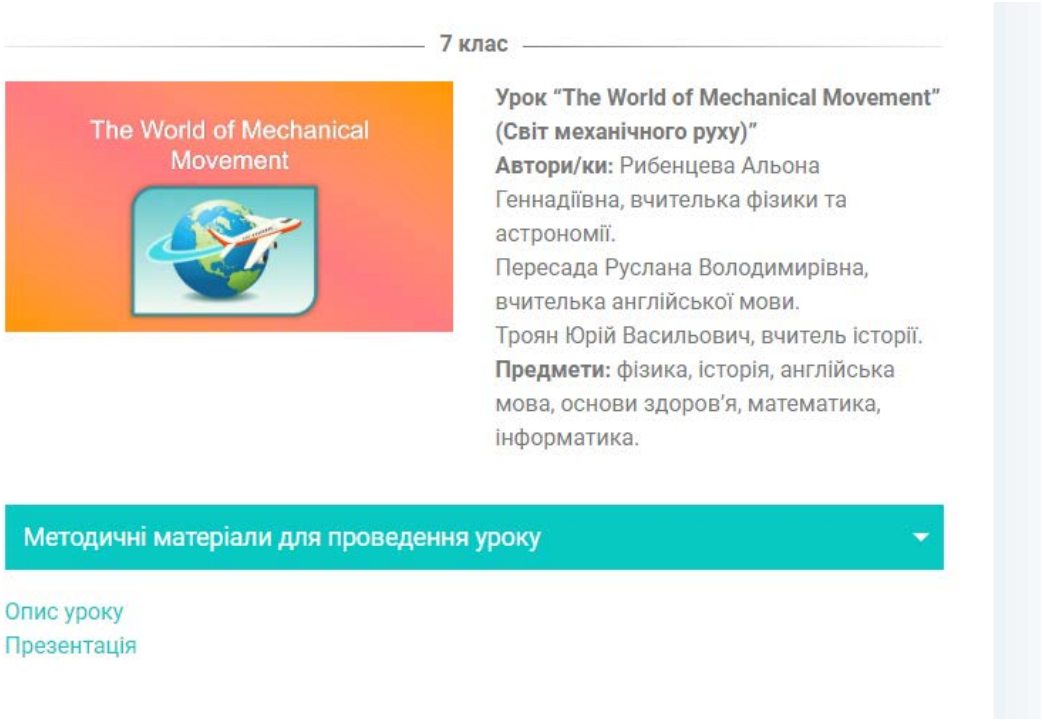
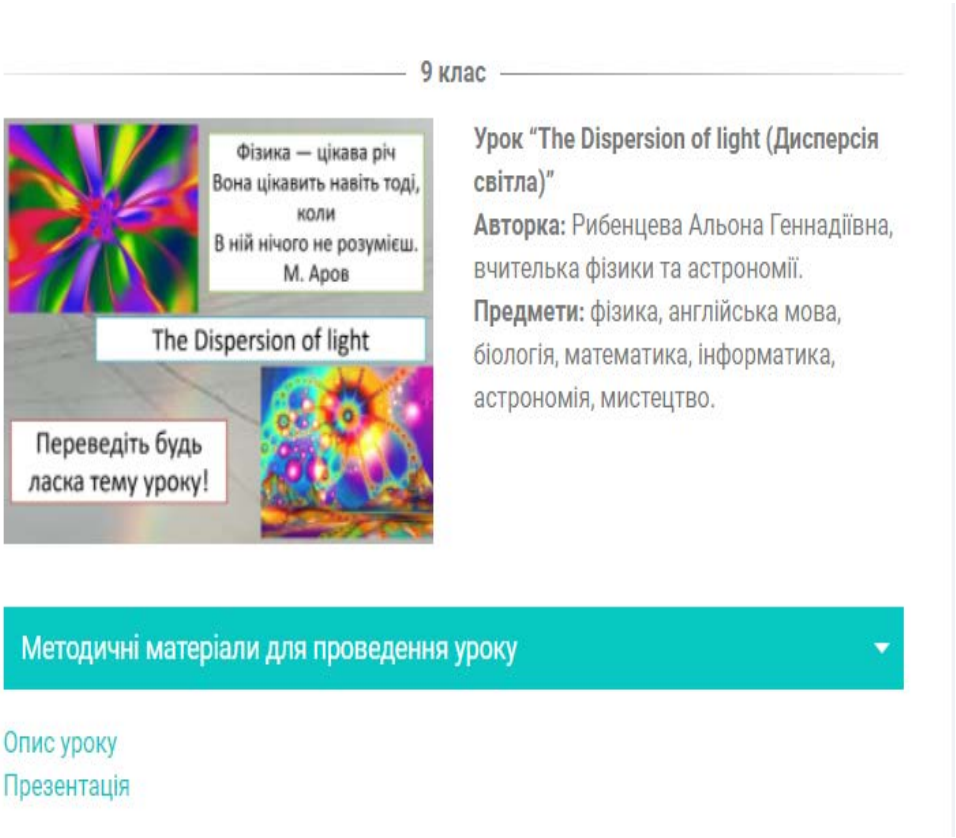

Рис. 2. Фото з сайту на якому розташовані матеріали до уроків розроблених за другою та третьою методичкою.

Моїм учням/ученицям дуже сподобалися всі мої уроки проведені в такому для них не звичному форматі, а мої враження від програми показані на рис. 3

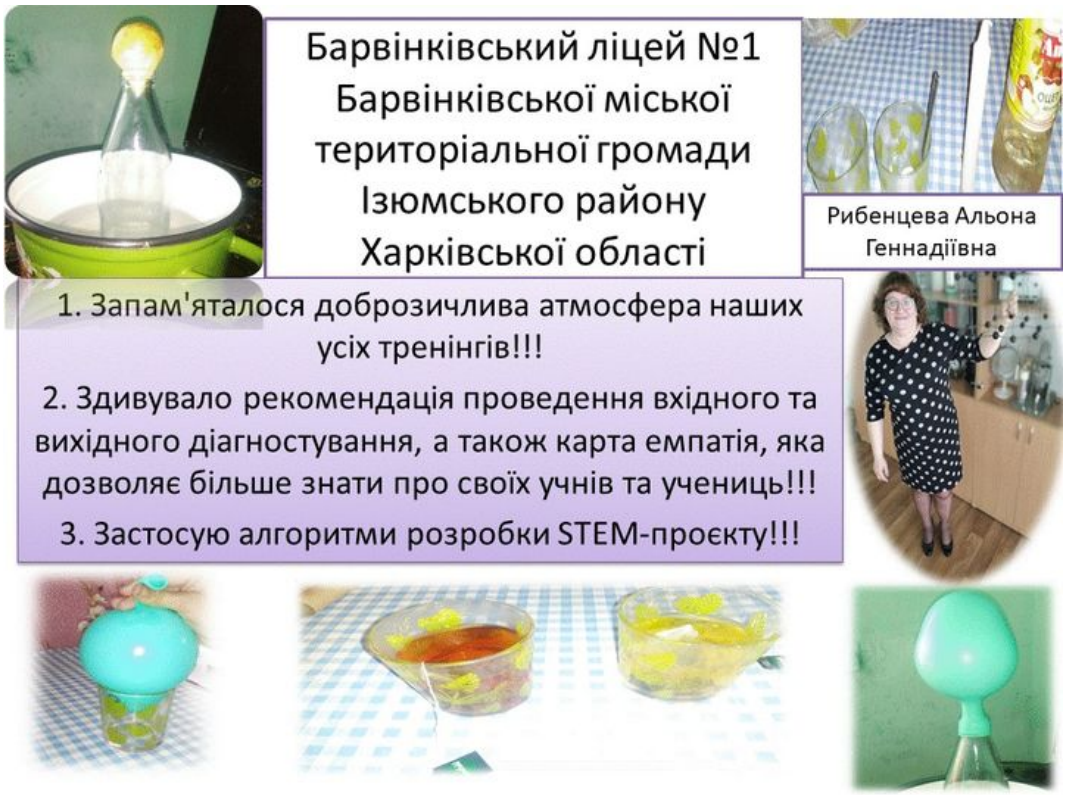

Рис. 3. Враження від тренінгової програми для вчительської STEM-спільноти «STEM-МАЙСТЕРНЯ»

Рібцун Ю. В.,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України; logojuli@i.ua

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБОМ КАЗКИ

У статті наголошено на важливості дошкільної освіти як стартової платформи особистісного розвитку дитини. Репрезентована практична реалізація логопсихосинергетичного підходу у закладі дошкільної освіти шляхом формування у дітей з особливими мовленнєвими потребами базових компетентностей засобом казки. На матеріалі української народної казки «Пан Коцький» представлені шляхи цілісного розвитку дітей з функціонально-мовленнєвими труднощами за усіма освітніми напрямами, зазначеними у Стандарті дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільники з особливими мовленнєвими потребами, Стандарт дошкільної освіти, казка.

The article emphasizes the role of preschool education as a starting platform for the child's personal development. The practical implementation of the logopsychosynergetic approach in kindergarten is presented. Particular attention is paid to the formation of basic competencies in children with speech disorders by means of a fairy tale. Based on the material of the Ukrainian folk tale «Pan Kotsky», ways of the integral development of children with speech disorders are proposed. All educational areas that are indicated in the Standard of Preschool Education are taken into account.

Key words: preschoolers with special educational needs, standard of preschool education, fairy tale.

Дошкільна освіта являє собою стартову освітню платформу особистісного розвитку дитини; це нульовий, але надзвичайно важливий рівень Національної рамки кваліфікацій [3]. Реалізація Стандарту дошкільної освіти [1] має здійснюватись з обов'язковим урахуванням здібностей, індивідуальних фізичних і психо-мовленнєвих можливостей дітей. Саме творчо використовувані диференційований та індивідуальний підходи є надважливими при навчанні дошкільників з особливими мовленнєвими потребами (ОМП).

Дошкільна освіта підтримує ідеї патріотичного, гуманістичного, природовідповідного, сенсорного, мистецтвознавчого, трудового україномовного виховання, передбачає використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості, що знайшло своє відображення у Базовому компоненті дошкільної освіти. Інваріантний складник Стандарту дошкільної освіти передбачає формування ключових компетентностей шляхом реалізації ряду освітніх напрямів: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-

пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва».

Шляхом експериментально-практичної діяльності нами підтверджена дієвість одночасного впровадження усіх освітніх напрямів на матеріалі однієї казки. Такий комплексний творчий підхід дозволяє проводити навчально-виховну та корекційно-розвивальну роботу максимально ефективно, залучаючи та одночасно розвиваючи усі вищі психічні функції. Розглянемо реалізацію авторського логопсихосинергетичного підходу [4] з використанням сюжету української народної казки «Пан Коцький» [2].

Освітній напрям «Особистість дитини» складають рухова, здоров'язбережувальна та особистісна компетентності. При роботі над казкою удосконалення рухової компетентності відбувається шляхом розвитку праксичних функцій, поліпшення якісних показників рухових умінь та навичок, фізичних якостей (плавності, виразності, естетики рухів), збагачення рухового досвіду дітей з особливими мовленнєвими потребами.

Виконання вправ артикуляційної гімнастики стимулює роботу м'язів мовленнєво-рухового апарату дітей із функціонально-мовленнєвими труднощами. Класична назва вправи трансформується у новий варіант, який підходить саме до конкретного героя зазначеної казки. Наприклад, дитина в ролі: 1) Котофея Матвійовича може виконувати динамічні артикуляційні вправи для язика: а) широким язиком водити по нижній губі, поступово прискорюючи темп («Кіт хлебче молоко»); б) висунути широкий язик, облизати верхню губу і сховати язик вглиб рота («Кіт-ласун»);

2) лисиці − статичні та динамічні вправи для язика: а) язик висунути далеко вперед, напружити його, зробити вузьким («Цікава гостроноса лисиця»); б) тягнутися вузьким кінчиком язика то до правого, то до лівого вуха («Лисиця сліди замітає»);

3) зайця – вправи для губ і щелеп: а) посміхнутись, підняти верхню губу так, щоб були видні зуби («Веселий заєць»); б) посміхнутись, робити швидкі рухи зубами («Заєць хрумкає капусту»);

4) ведмедя – для язика та рухливості м'якого піднебіння: а) широким язиком робити колові рухи то за годинниковою, то проти годинникової стрілки («Духмяний мед»); б) широко розкрити рот, імітувати позіхання («Ведмідь хоче спати»);

5) вовка – для губ і щелеп: а) сильно витягнути губи вперед, напружити їх («Вовк виє»); б) рухати щелепами зі сторони в сторони («Смачна кістка»);

6) кабана – для губ: а) виконувати колові рухи витягнутими вперед губами («Кабанячий п'ятачок»); б) рухати витягнутими вперед губами зі сторони в сторону («Улюблені жолуді»).

Пальчикова та ручна гімнастика – невід'ємна складова праксичного та загально-мовленнєвого розвитку дошкільника з особливими мовленнєвими потребами, адже стимулює роботу обох півкуль головного мозку. Пропонуємо ряд вправ на пальцевий кінетичний праксис з використанням образів героїв казки. Пана Коцького можна показати так: притиснути подушечки пальців обох рук до верхньої частини напружених долонь, одночасно вимовляючи звук [ш] («Кіт сердиться»), далі швидко випрямити, розчепірити та розслабити пальці, протяжно промовляючи: «Няяяв!» («Задоволений кіт»).

Лисицю слід продемонструвати таким чином: обидві руки поставити на ребра, мізинці притиснути один до одного, великі пальці підняти вгору, трохи зігнути (вушка); вказівні пальці загинаються всередину долонь і утворюють лоб, всередину загинаються мізинці, утворюючи рот, а решта пальців – це верхня та нижня щелепи («Лисиця-кума»).

Зайця доречно представити класично: з'єднати пучки мізинця, підмізинного та великого пальців (мордочка зайця); середній та вказівний пальці розігнути та трохи розвести в сторони (вушка) («Заєць Вухань»).

Ведмедя показати можна просто стискаючи та розтискаючи кулачки («Ведмідь-силач»).

Вправа на показ вовка дещо нагадує лисицю: обидві руки поставити на ребра, мізинці притиснути один до одного, великі пальці підняти вгору; вказівні пальці загинаються всередину долонь і утворюють лоб, а решта – це верхня та нижня щелепи («Вовк-панібрат»).

Кабана-іклана можна зобразити таким чином: поставити на ребра долоні рук і стиснути кулачки, з'єднати їх (голова), великі пальці напружити і підняти вгору (вуха), мізинці виставити вперед (ікла).

Розвиток локомоторного, сомато-просторового, символічного праксису дошкільників відбувається шляхом пантоміми. Повторюючи за дорослим, а згодом самостійно діти з ОМП показують, як може пересуватися кожен із героїв казки: 1) крадькома, роблячи м'які рухи руками – кіт; 2) навшпиньках, хитро озираючись, м'яко погладжуючи одну руку іншою – лисиця; 3) стрибаючи на напівзігнутих ногах, притиснувши до грудей зігнуті руки з опущеними кистями – заєць; 4) широкими кроками, почергово різко викидаючи руки вперед – вовк; 5) розставивши напівзігнуті руки в сторони та йдучи на зовнішній стороні стоп – ведмідь; 6) трохи нахилившись, пересуваючись дрібними кроками, приставивши випрямлені вказівні пальці до обох куточків рота – кабан.

Удосконалення здоров'язбережувальної компетентності здійснюється шляхом закріплення знань основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я. Зокрема у казці «Пан Коцький» − це правила культури споживання їжі, етикету поводження за столом. Педагог пояснює дітям значення

виразу «їсть аж за вухами лящить», стимулює до пригадування невідповідної поведінки кота (не помив лапи, заліз на стіл, їв похапцем, голосно плямкав), організує дидактичну «Навчимо кота правилам поводження за столом» або сюжетно-рольову гру «Запросимо Котофея Матвійовича на гостину».

Формування особистісної компетентності з одночасною якнайповнішою реалізацією творчої активності дошкільника відбувається у всіх видах дитячої діяльності. Проявляючи пізнавальний інтерес, дошкільники визначають та оцінюють характер героїв казки, втілюючи фантазію, зображують казкових персонажів за власним задумом. Поєднання казкового сюжету з ігровою, пізнавальною та образотворчою діяльністю сприяє удосконаленню уміння співвідносити мотиви та наміри власної діяльності дитини з ОМП (мотиваційний компонент − «я хочу»), матеріалізувати знання та уявлення про навколишній світ (когнітивний компонент – «я знаю»), зреалізувати практичні уміння та навички (операційний компонент − «я можу»), удосконалити регуляцію поведінки та діяльності, зміцнити позитивну самооцінку (прогностичний компонент − «я буду»).

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» включає предметно-практичну та технологічну, сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну та дослідницьку компетентності. Реалізація творчих задумів дітей може здійснюватись за рахунок виготовлення аплікацій (папір, осіннє листя, насіння), іграшок з природних матеріалів (кота – з жолудів, лисиці – з шишок, зайця – з мушель, ведмедя – з каштанів, вовка – з реп’яшків, кабана – з кукурудзяного качана), поробок оригамі (паперопластики), конструктивних, техніко-творчих, моделюючих завдань («Дім пана Коцького»), складання пазлів, шнурування (різні види шнурівок), пальчикового, тіньового театру. Саме завдяки таким видам роботи (індивідуальних, парних, колективних) відбувається гармонійне поєднання розвитку мовлення, праксичних функцій і творчих задатків дітей із функціонально-мовленнєвими труднощами.

Формування сенсорно-пізнавальної компетентності тісно пов’язано із розвитком мисленнєвих функцій та операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, ймовірне прогнозування, самоконтроль) («У кого лапи (ноги)?», «Як назвати лісових мешканців одним словом?», «У вовка ікла. Так чи не так?»), удосконаленням уявлень про колір («Осіннє листя може бути оранжевим, а лисиця яка?»), розмір предметів («Хто зі звірів був найбільшим (найменшим)?»), їх оптико-просторове розташування («Хто праворуч (ліворуч)?»), часові уявлення («Звірі обідали. Яка це була частина доби?»), явищем лексичної системності («Як краще сказати: вовк сірий, сизий, сивий? Хто може бути сивим? А сизим?»).

Формування логіко-математичної компетентності – це не лише розвиток наочно-дійового чи наочно-образного мислення («Зліпи і поклади на тарілку стільки пиріжків, щоб усім звірям вистачило»), виконання лічильних операцій («Порахуй скільки варениківу мисці?»), а й розвиток різних видів уваги та пам'яті, закріплення використання в мовленні кількісних і порядкових числівників («Чи ти запам'ятав (-ла) скільки звірів запросило пана Коцького на гостину?», «Хто був першим (другим…)?»).

Дослідницька компетентність формується в процесі роздумів і міркувань дітей над такими питаннями «Чому дерево не зламалось, коли на нього заліз ведмідь, а от верхівка не витримала?», «Чи може кабан залізти на дерево? Чому ні?», «Чи можна ведмедю сховатись за кущик? А зайцю?» тощо. Використовуючи іграшки, підручні матеріали дошкільники з ОМП експериментальним шляхом знаходять відповіді на поставлені чи виниклі у них самих запитання.

Освітній напрям «Дитина в природному довкіллі» включає природничо-екологічну компетентність. Шляхом пізнавальної, дослідницької, ігрової, трудової діяльності якнайкраще формується емоційно-ціннісне ставлення до природи («Квіти, кущі, дерева нашого краю», «З якого дерева листочок (плід)?», «Хто, хто у лісі живе?»).

Освітній напрям «Гра дитини» напряму поєднується з ігровою компетентністю – чи не найважливішою у дошкільному дитинстві, адже гра – провідна діяльність дитини цього вікового періоду. За допомогою казки можуть бути реалізовані самостійні вільні ігри дітей з особливими мовленнєвими потребами: ігри-експериментування («Вдале (невдале) частування»), сюжетно-відображуальні («Зустріч Котофея Матвійовича та лисички»), сюжетно-рольові, театралізовані, режисерські («Казка на новий лад», «Що було б, якби…»).

Крім того, педагоги можуть самі організувати ігри з метою навчання: сюжетно-дидактичні, дидактичні (словесні, з іграшками, настільно-друковані) («Зваримо борщ (узвар)», «Чарівні шашки», лото «Хто що приніс котові?»), рухливі («Хто швидше втече від пана Коцького?»), конструктивно-будівельні («Побудуймо дім котові») або організації дозвілля: драматизації, карнавальні («Лісові несподіванки»), інтелектуальні («Лисиччині загадки», «Завдання-міркування Котофея Матвійовича»), обрядові («Припрошуймо до столу»), хороводи («Нумо станемо в танок!»), ігри-естафети («Передай смаколик»).

Освітній напрям «Дитина в соціумі» передбачає формування соціально-громадянської компетентності. Театралізовані, ілюстровані персонажі казки «Пана Коцького» можуть бути одягнені в український одяг, на столі стоятиме глиняний опішнянський, косівський посуд, звірі пригощатимуться національними стравами (борщ з пампушками, вареники, голубці, налисники,

узвар). Хатинки лисички та кота можуть бути прикрашені вишитими рушниками, кетягами калини. Все це може бути складовою плекання любові до Батьківщини, виховання соціальних почуттів, закріплення назв державних, національних символів України.

Освітній напрям «Мовлення дитини» містить мовленнєву та художньо-мовленнєву компетентності. Мовленнєва компетентність – це мультифункціональне та полікомпонентне утворення, адже об'єднує мотиваційно-активізуючий, динамічно-мовленнєвий, фонетичний, фонематичний, лексичний, морфологічний, граматичний, синтаксичний діалогічний і монологічний складники, здатність продукувати дітьми з ОМП свої звернення, думки, враження за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів [5].

Мотиваційно-активізуючий компонент включає підтримування у дітей пізнавального інтересу, стимулювання зацікавленості до використаних у казці засобів мовної виразності (метафори, епітети), виховання любові до рідної мови, народної творчості, вироблення бажання знайомитись з національними традиціями, прагнення дотримуватись їх, поваги, бережливого ставлення до книги, прагнення оволодіти чітким правильним мовленням, удосконалення здатності адекватно оцінювати характер та вчинки героїв.

Динамічно-мовленнєвий компонент передбачає виконання вправ артикуляційної, голосової (промовляння окремих звуконаслідувань на одному видиху плавно, переривчасто, по наростаючій, з поступовим посиленням, послабленням сили голосу), дихальної («Свято на лісовій галявині» (надування повітряних кульок), «Остуди гарячий борщ», «У пана Коцького День народження» (задування свічок на торті), мімічної («Задоволений кіт», «Хитра лисичка», «Зляканий заєць», «Здивований ведмідь», «Злий вовк», «Стривожений кабан») гімнастики, що складає основу правильної вимови звуків.

Фонетичний компонент включає промовляння окремих звуконаслідувань, скоромовок, чистомовок, доповнення домовлянок, відгадування загадок, повторення віршів, насичених певним звуком ([ц'] – лисиця, заєць, Коцький), відпрацювання чіткої звуковимови та складової структури: визначення першого (останнього), наголошеного складу (◒◡ – заєць, ◒◒ – кабан), вироблення вміння добирати слова до певної складової схеми: ◒ – кіт, вовк; ◒◒ – ведмідь, заєць, кабан; ◒◒◒ – лисиця).

Фонематичний компонент нерозривно пов'язаний із попереднім і передбачає розвиток у дітей з ОМП фонематичних процесів, зокрема фонематичного сприймання (кіт – кит, вовк – шовк, кабан – казан, лисиця – лосиця) та контролю («Як правильно сказати: лишиця чи лисиця? Мідвідь чи

ведмідь?»), формування навичок звукового аналізу (визначення першого (останнього), наявності, місця звука, кількості звуків у слові) та синтезу.

Лексичний компонент охоплює:

1) категоріальний (кіт, лисиця, заєць, ведмідь, вовк, кабан) і контекстуальний (відповідно до тексту казки) рівень лексичних узагальнень;

2) видо-родові поняття (неістоти: посуд, одяг, рослини (овочі, фрукти, дерева, кущі, квіти), гриби; істоти: звірі);

3) порівняльні конструкції (ласий мов… кіт, хитра немов… лисиця, боязкий ніби… заєць, злий наче… вовк, клишоногий неначе … ведмідь, розлючений як… кабан);

4) явища: а) лексичної системності (волохатий ведмідь, але пухнастий заєць); б) синонімії – на елементарному рівні це слова-прикладки («Покажи де іклан», «Як ти думаєш, чому зайця називають побігайчиком?», «Кого в казці можна було б назвати сестричкою (кумою)?»), а також доступні дитячому розумінню лексеми (короткий – куций, доріжка – стежка); в) антонімії шляхом протиставлення − на матеріалі якісних (у лисички довгий хвіст, а у зайця… короткий; ведмідь товстий, а заєць… худий), відносних прикметників (ситий – голодний), дієслів (працювати – відпочивати), прислівників (всередині – зовні, високо – низько, далеко − близько, весело – сумно, вночі – вдень); г) багатозначності (вушко у кабана – вушко голки, дівчинки, ґудзика; хвостик у зайця – у петрушки, редиски, яблука, дівчинки (зачіска); зуби вовка – зуби пилки − зубці ножівки – зубки часнику).

Морфологічний компонент має на меті словотворення: 1) суфіксальне: а) іменників за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів (котик, лисичка, зайчик, ведмедик, вовчик, кабанчик); б) присвійних прикметників (котячі очі, лисяча шубка, заяче вухо, ведмежа лапа, вовча паща, кабанячий п’ятачок); 2) префіксальне (заліз – виліз – зліз – підліз − переліз).

Граматичний складник включає відпрацювання основних граматичних категорій: 1) числа (лапа – лапи, вухо – вуха); 2) роду (з метою полегшеного засвоєння дітьми з ОМП цієї граматичної категорії слова «кіт», «вовк», «ведмідь», «заєць», «кабан» промовляються уривчасто, відбувається узагальнення – «він», а слово «лисицяя-а» навпаки протяжно – «вонааа»); 3) відмінка (називний – стоїть кіт, родовий – не видно кота, давальний – принесли їжу коту, знахідний – лисичка зустріла кота, орудний – подружилася з котом, місцевий − сорочка на котові, кличний – де ти, коте?).

Синтаксичний компонент включає діалогічний і монологічний складники. Діти із функціонально-мовленнєвими труднощами в залежності від індивідуальних психо-мовленнєвих особливостей можуть: а) закінчити одним словом, яке за змістом відповідає повідомленню, розпочате педагогом речення;

б) самостійно придумати речення за картинкою; в) скласти зв’язну розповідь, спираючись на серію сюжетних картинок; г) самостійно переказати казку; д) придумати новий початок чи кінець.

Дошкільники з ОМП переглядають мультиплікаційний варіант казки (https://www.youtube.com/watch?v=ZYZFtM3YNCw). Вони уважно прислухаються до емоційного насичення діалогів, голосових модуляцій героїв, а згодом під час ігор за допомогою педагога та самостійно відтворюють сюжет казки у скорочених та повних діалогах, доповнюючи їх невербальними засобами. Одним із видів роботи може стати інтерв’ю, коли один із дошкільників стає героєм казки, а інший залишається собою; дитина задає питання «тварині», а та відповідає, таким чином розповідаючи про «себе».

Художньо-мовленнєва компетентність знаходить своє відображення у здатності відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття народної казки через різні види художньо-мовленнєвої діяльності (музика, театр, образотворче мистецтво). Відвідання вистав лялькового театру, розгляд ілюстрацій до казкового сюжету, прослуховування музичного варіанту казки (слова та музика О. Шевченка; https://www.youtube.com/watch?v=4bFVnfG6uGA) збагачує сенсорний, пізнавальний, мовленнєвий та емоційний досвід дітей, допомагає їм всебічно розвиватися.

Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва» включає мистецько-творчу компетентність. Саме засобом казки якнайкраще втілюється здатність дитини реалізувати свій художньо-естетичний потенціал засобом художньо-продуктивної, музичної, театральної діяльності. Доцільно застовувати предметне («Намалюй героя казки»), сюжетне («Подорож у казку»), декоративне («Прикрась рушничок (сорочку)» малювання. Використовуючи пластилін (солоне тісто), дошкільники з ОМП ліплять героїв казки, український посуд («Миска для вареників», «Кухлик для узвару»). За допомогою педагога вчаться ліпити вареники зі справжнього тіста.

Займаючись продуктивною діяльністю, діти з функціонально-мовленнєвими труднощами прогнозують мотив виконання саме цієї роботи (допомогти, порадувати), її послідовність і майбутній результат, використовують коментувальне мовлення. Педагог залучає дошкільників до спільного обговорення, планування, навчає домовлятися про частку виконуваної роботи, активізує мовлення дітей при виконанні колективних її видів. Педагог виставляє дитячі роботи відповідно до сюжету казки та спонукає до її переказу (фрагментарного або повного).

Сумісне з педагогом пісенно-ритмічне відтворення казки (типу логоритмічне караоке) робить заняття не лише цікавими, а й веселими. Такі

форми роботи є особливо корисними для дітей із порушеннями темпо-ритмічної складової мовлення.

Отже, правильно підібрана казка відповідно до вікових, психо-мовленнєвих особливостей дітей, читання її у спокійній душевній обстановці, водночас користуючись просодичними компонентами мовлення та невербальними засобами, таким чином передаючи емоції та характер героїв, дозволяють зреалізувати її основну мету − гармонійний всебічний розвиток, ненав'язливе, спонтанне моральне, емоційно-ціннісне, патріотичне виховання дошкільників. Робота з українською народною казкою дозволяє зберегти традиції національного досвіду суспільного та сімейного виховання, поєднати реальне та фантастичне, доступно пізнати довкілля, соціальні відносини, скоригувати поведінку та мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua›storage›app›media›rizne
2. Велика книга українських казок. К. : Глорія. 2020. 224 с.
3. Національна рамка кваліфікацій. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy
4. Рібцун Ю. В. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. 2022. № 1(8). С. 164-175. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729772/
5. Рібцун Ю. В. Стандартизація спеціальної дошкільної освіти дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 1(350). С. 164-171. URL: https://lib.iitta.gov.ua/706771/
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Х. : Акта. 2012. 534 с.

Рожнятовська К. Л.,
викладач, вчитель ІІ категорії
Володимир-Волинський фаховий педагогічний коледж
ім. А.Ю. Кримського Волинської обласної ради
pedagog107@vvpc.com.ua

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Сутнісною ознакою інновації є її здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі, регіоні. Інновація характеризується інтегральними якостями: інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище. Педагогічні технології повинні

сприяти співробітництву, давати можливість дійсно реалізовувати особистісно-орієнтоване навчання.

Ключові слова: Інновація, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище, педагогічні технології, особистісно-орієнтоване навчання, індивідуалізоване навчання, кооперативне навчання, критичне мислення.

An essential feature of innovation is its ability to influence the general level of a teacher's professional activity, to expand the innovative field of the educational environment in an educational institution, region. Innovation is characterized by integral qualities: innovation process, innovation activity, innovation potential, innovation environment. Pedagogical technologies should promote cooperation, provide an opportunity to really implement personal-oriented education.

Key words: Innovation, innovative process, innovative activity, innovative potential, innovative environment, pedagogical technologies, person-oriented learning, individualized learning, cooperative learning, critical thinking.

Сучасна соціально-економічна ситуація, що склалася в нашій країні, потребує сутнісних змін у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й в освіті. Характерною ознакою сучасної педагогіки постає інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому.

Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Сутнісною ознакою інновації є її здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі, регіоні.

Як системне утворення інновація характеризується інтегральними якостями: інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище. Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідеї з метою розв'язання суперечностей. [1]

Інновації в освіті – це закономірне, динамічне за характером і розвивальне за результатами явище, їх запровадження дає змогу вирішити суперечності між традиційною системою та потребами в якісно новій освіті.

Технологія навчання – це шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) у межах певного предмета, теми, питання.

Тлумачення поняття "технологія":

- як синонім понять "методика" чи "форма організації навчання" - технологія спілкування, технологія взаємодії, технологія організації індивідуальної діяльності;

- як сукупність методів, засобів і форм у конкретній педагогічній системі - традиційна технологія навчання, інноваційна технологія навчання;

- як сукупність і послідовність методів і процесів, спрямованих на одержання запланованого результату – інтерактивна технологія.

Будь-яка педагогічна технологія (як стверджує В. Кукушкін), повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам(критеріям технологічності):

1. Концептуальність.

Кожній педагогічній технології повинна бути притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення педагогічної мети.

2. Системність.

Педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність.

3. Можливість управління.

Передбачає можливість планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів.

4. Ефективність.

Сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами та оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти.

5. Відтворюваність.

Можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами.

6. Візуалізація.

Передбачає окреме використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників. [2]

Вагомою ознакою інновацій є їхня здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширюючи інноваційне поле освітнього середовища. В якості системного утворення інновація відзначається такими інтегральними якостями: інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище.

Інноваційний процес, на думку І.П. Підласого, може розглядатися і як розвиток трьох основних етапів: генерування ідеї (у певному розумінні – наукове відкриття), розробка ідеї в прикладному аспекті і реалізація нововведення в практиці. [3]

У зв’язку з цим, інноваційний процес можна розглядати як процес доведення наукової ідеї до стадії практичного використання і реалізація пов’язаних з цим змін у соціально-педагогічному середовищі.

Педагогічна інновація - процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які до цього розв’язувались по-іншому. При цьому слід звертати увагу на такі поняття як індивідуалізоване навчання, кооперативне навчання, критичне мислення.

Класифікація інновацій в освіті – це досить складне методологічне завдання, що зумовлено складністю понять «інновація» та «інновація в освіті», що також ускладнює однозначне визначення критерію класифікації інновацій.

Так, у технологічному підході інновації підрозділяють на продуктивні та процесуальні. Першими передбачено отримання принципово нових продуктів, а другими – нові методи організації виробництва (нові технології).

Крім того, інновації класифікуються за рівнем інноваційної зміни. Виокремлюють вісім рангів (порядків) інновацій в освіті:

- інновації нульового порядку, якими передбачено практичну регенерацію первинних властивостей системи (відтворення традиційної освітньої системи чи її елементу);

- інновації першого порядку, що характеризуються кількісними змінами у системі при незмінній її якості;

- інновації другого порядку, що є перегруповуванням елементів системи та організаційними змінами (наприклад, нова комбінація відомих педагогічних засобів, зміна послідовності, правил їх використання тощо);

- інновації третього порядку, що характеризуються адаптаційними змінами освітньої системи в нових умовах без виходу за межі старої моделі освіти;

- інновації четвертого порядку, які містять новий варіант рішення (найчастіше – прості якісні зміни в окремих компонентах освітньої системи, які забезпечують деяке розширення її функціональних можливостей);

- інновації п’ятого порядку, що ініціюють створення освітніх систем «нового покоління» (зміна всіх або більшості первинних властивостей системи);

- інновації шостого порядку, у результаті яких створюються освітні системи нового вигляду з якісною зміною функціональних властивостей системи при збереженні системо утворюючого функціонального принципу;

- інновації сьомого порядку, що є вищою, корінною зміною освітніх систем, під час якої змінюється основний функціональний принцип системи [3].

Технології індивідуалізації процесу навчання. (А. Границька, В. Шадріков) – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Його основне призначення полягає в тому,

щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх учнів в існуючій системі організації навчання.

Індивідуальне навчання - форма, модель організації навчального процесу при якому:

1) вчитель взаємодіє лише з одним учнем;

2) один учень взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер тощо).

Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності дитини до його особливостей, слідкувати за кожною дією та операцією при вирішенні конкретних завдань, за його рухом від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корективи в діяльність як учня, так і вчителя.

Педагогічні технології повинні сприяти співробітництву, давати можливість дійсно реалізовувати особистісно-орієнтоване навчання. Можна виділити такі інноваційні педагогічні технології:

- Технологія "прямого викладання"
- Технологія кооперативного навчання
- Технологія особистісно-зорієнтованого навчання
- Технологія інтенсивного навчання (укрупнення частин)
- Технологія розвивального навчання
- Технологія інтерактивного навчання
- Технологія проектного навчання
- Технологія модульного навчання
- Технологія комбінованого уроку.

Варто сказати, що без запровадження і використання інноваційних технологій стає неможливим її розвиток в майбутньому, адже інновація – це основна форма розвитку сфери освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць/ за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С. 12-28.
2. Кукушкин, В.С. Педагогические технологии : учебное пособие для студентов педагогических специальностей / ред. В.С. Кукушкин. – 3-е издание, исправленное и дополненное. – Москва : МАРТ, 2006. – 336 с.
3. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3–17.

Романюк С. О.,
заступник директора закладу загальної середньої освіти
з навчально-виховної роботи, вчитель географії
Опитненського закладу загальної середньої освіти I – II ступенів
Бахмутської міської ради Донецької області
svitlana.romanyuk1004@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Анотація*. У статті розповідається про особливості розвитку творчих здібностей учнів при вивченні географії. Звертається увага на застосування проблемного підходу та сучасних педагогічних технологій навчання, що мотивують учнів до пошукової роботи, розвивають їх здібності, формують творчий досвід. Наголошується, що важливою умовою для ефективного розвитку творчості школярів є створення ситуації успіху.*

Ключові слова*: творчість, здібності, розвиток, ситуація успіху.*

Abstract*. The article talks about the peculiarities of the development of students' creative abilities when studying geography. Attention is drawn to the application of a problem-based approach and modern pedagogical learning technologies that motivate students to search, develop their abilities, and form creative experience. It is emphasized that an important condition for the effective development of schoolchildren's creativity is the creation of a situation of success.*

Key words: creativity, abilities, development, situation of success.

В умовах переходу до постіндустріального етапу розвитку, коли суспільство стає інформаційним і високотехнічним, коли підвищення рівня добробуту продовжує тривалість життя, посилюється необхідність у високоосвіченій творчий людині, здатній сприймати та застосовувати нові знання протягом усього свого життя. Сучасна система освіти в Україні зумовлює необхідність розвитку творчих здібностей учнів, що сприяє їх підготовці до подальшої практичної діяльності.

Здатність до творчого мислення формується та розвивається протягом усього життя людини, але найефективніше та найбурхливіше проходить цей розвиток у дитячому віці. Саме творчі завдання дають змогу саморозкритися юному обдаруванню (проникливе спостереження за явищами, вибіркове запам'ятовування, пильна увага, емоційне натхнення, гнучкість мислення та уяви в їх складному поєднанні). Ось чому актуальним є питання розвитку особистості учня, його творчого потенціалу, активності в пізнанні, практичного спрямування теоретичних знань.

Вивчення географії, що засноване на поєднанні наукових знань зі світом людських потреб, триває протягом усього життя і сприяє підготовці випускників

до самостійної діяльності та є джерелом нової географічної інформації, здобуття знань і вмінь орієнтуватися у просторово-часових реаліях [2]. Отже, питання про кінцевий результат підготовки учнів до соціальної практики, адаптації на ринку праці, успішного входження в самостійне життя та самореалізації в ньому значуще.

З огляду на актуальність теми метою моєї педагогічної діяльності є створення умов для формування успішної творчої особистості, мотивація учнів до навчання, сприяння розвитку мислення зростання, розумових і творчих здібностей, залучення до практичної діяльності.

Відповідно до мети формулюю завдання:

– упровадження в навчання географії системи роботи, що сприяє формуванню успішної творчої особистості;
– організація начальної діяльності учнів з метою формування потреби щодо змін мислення зростання;
– підтримка учнів у їх бажанні подальшого успішного навчання, знаходити власний спосіб дій, приймати рішення, аналізувати свою діяльність, співпрацювати в команді;
– стимулювання школярів до освоєння різних способів комунікації;
– допомога учням у перетворенні навчання на яскравий компонент життя.

У методичній літературі творчість визначається як форма діяльності особистості, яка спрямовується на пошук і створення якісно нового або вдосконалення вже відомого [1]. Розкриття здібностей учнів, визначення ступеня обдарованості можливі за умов їх працелюбності і високої пізнавальної активності. Отже, творчості необхідно навчати, а для цього необхідний час: спочатку накопичуються знання, потім формуються практичні уміння. Далі процес спрямовується на розвиток творчих здібностей дитини. Для того щоб кожний учень зміг розвивати свої творчі здібності, необхідно забезпечувати керівництво з боку вчителя через наступні складові:

– організація освітнього процесу, яка пов’язана з відбором змісту, форм і методів викладання;
– покращення мотивуючого простору, сприятливого для учнів;
– реалізація міжпредметних зв’язків;
– формування предметних і ключових компетентностей;
– створення педагогічних ситуацій, які сприяють виявленню ініціативи школярів, їх самостійності.

Комфортне психологічне, емоційне та фізичне життя, якісний рівень освіти, нові методики викладання – запорука щасливого й розумного покоління, гарантія нових можливих змін і звершень у майбутньому. Адже від молоді залежить подальший розвиток держави. Здібні, талановиті люди в будь-якому

суспільстві є його рушійною силою. У наш складний і суперечливий світ сьогоднішньому учню необхідно увійти до життя підготовленим, мати сформовану систему цінностей, діяльність, якого не повинна залежати від економічних коливань.

Для формування успішної творчої особистості, важливого завдання розвитку освіти XXI століття, спрямована географічна освіта. Вона зорієнтована на отримання учнями специфічних для географії знань, вмінь і навичок та досвіду їхнього застосування, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних установок стосовно довкілля та людської діяльності у ньому, вміння мислити просторово й комплексно. Географічна освіта безпосередньо пов'язується з успішним формуванням в молоді умінь самостійно вчитись, впевнено діяти у будь-яких навчальних чи життєвих ситуаціях, критично мислити, самостійно шукати свій шлях розв'язання проблем, не чекаючи готових рішень, прагнути до самопізнання та самореалізації в різних видах діяльності [2].

З метою забезпечення комфортних умов навчання учнів для реалізації природного потенціалу дитини, спонукання до розвитку самоосвіти, самовдосконалення, критичного мислення, до формування важливих для життя компетентностей застосовую особистісно зорієнтований, компетентнісний та діяльнісний підходи до навчання учнів географії, інноваційні освітні й інформаційно-комунікаційні технології. Інноваційні технології сприяють активізації навчального процесу та забезпечують не лише успішне засвоєння навчального матеріалу учнями на всіх рівнях пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку), а ще інтелектуальний і моральний розвиток, їхню самостійність, комунікабельність. У своїй педагогічній діяльності пристосовую освітній процес до індивідуальних особливостей учнів, надаю дітям допомогу для усвідомлення наявності інтелектуальних можливостей, творчих здібностей та потенціалу особистісного розвитку.

Умовою успішної навчальної діяльності школярів є їхні здібності, з якими пов'язані індивідуальні відмінності в опануванні знаннями, вміннями й навичками. Такі відмінності виявляються в тому, наскільки за однакових умов учень швидко й ґрунтовно опановує нові знання та практичні вміння. Водночас істотне значення має розвиток умінь школярів використовувати вже сформовані знання для отримання нових. Відповідному розвитку сприяє систематичне виконання підлітками навчальних творчих завдань, складність яких поступово зростає. Такий процес відбувається в єдності з розвитком мислення, спрямовує вихованців на досягнення оригінальних результатів у ході пізнання та вимагає від них постійної праці. Він передбачає активізацію навчальної діяльності учнів, поєднання різних методів, засобів, форм роботи в процесі формування знань [1].

Творча діяльність особистості лежить в основі інтерактивного режиму організації навчання географії. Інструментом забезпечення успіху школярів є впровадження активних форм опрацювання проблем і пошуку рішень. Особливу увагу приділяю технологізації освітнього процесу. Надаю перевагу сучасним педагогічним технологіям: проєктній, рівневої диференціації та індивідуалізації навчання, критичного мислення, технології «Портфоліо учня», ігровим, проблемного, перевернутого, дистанційного, змішаного навчання. Завдяки їх використання значно підвищується мотивація й інтерес учнів до вивчення предмету, створюється атмосфера діалогу і співробітництва, формуються в учнів уміння і навички творчої діяльності.

Одним зі шляхів, що розвиває творчі здібності школярів і сприяє формуванню досвіду їхньої творчої діяльності, є застосування проблемного підходу до процесу навчання, зокрема методів проблемного викладу, частково-пошукового, дослідницького. Їх реалізація на уроках передбачає створення проблемних ситуацій, які основані на суперечностях між наявними знаннями учнів і тими, що об'єктивно необхідні для розв'язання проблемного питання. Школярі, спираючись на попередній досвід, насамперед мають усвідомити проблему. Завдання вчителя – скерувати їхню роботу на знаходження власної стратегії її розв'язку. Суперечлива ситуація є основою для розвитку інтелектуальних здібностей учнів. Для її розв'язання необхідне творче розмірковування учнів, яке є нестандартним, де відсутній готовий приклад розв'язання суперечності [1].

Навчально-пізнавальну діяльність учнів спрямовую на самостійне оволодіння знаннями і вміннями у процесі активної розумової і практичної діяльності, а не лише до сприйняття готових знань. На уроках дотримуюся виконання певної послідовності в організації засвоєння матеріалу: «Сприйняття – Осмислення – Запам'ятовування – Застосування – Перевірка результату». Всі етапи між собою взаємозв'язані, тому вилучити або розривати їх недоцільно: сприйняття супроводжується осмисленням, осмислення - запам'ятовуванням, осмислення і запам'ятовування розширюються, поглиблюються і закріплюються в процесі самостійного застосування і перевірки на практиці. Така закономірність приводить до кращого засвоєння знань учнями та орієнтована на підвищення якості освіти.

Активізую творче мислення учнів шляхом використання різних розумових дій: аналізу й синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо. У ході такої діяльності використовую бесіди зі школярами, організовую їх роботу з географічними картами, супроводжуючи цей процес відповідними поясненнями. Результатом творчих пошуків учнів є формування нових причинно-наслідкових зв'язків, які розкривають зміст проблеми й розвивають світоглядні властивості

школярів. Важливо, щоб учні відчули інтелектуальну впевненість та особисту спроможність до виконання творчих завдань, отримали позитивні емоції від результатів праці й помітили, що їхня діяльність цікава не лише для них, а й для однокласників [1].

Шляхами стимулювання самостійності і саморозвитку учнів є викладання географії в системі розвиваючого навчання, оскільки в його основі лежить не пасивне сприйняття інформації, а дослідження проблеми з різних точок зору. Наприклад, використовую методичний прийом «Знаю – хочу дізнатися – дізнався», який спирається на певні знання/досвід, що є у дитини, а завдяки застосування прийому «Ромашка Б. Блума», учні намагаються відповідати на прості, уточнювальні, пояснювальні, оцінювальні та практичні питання. Розвиваю в учнів навички отримання інформації за допомогою складання порівняльних і традуктивних (за аналогією) таблиць. Під час їх заповнення на першому етапі відбувається аналіз даних потім синтез. Розвиваю в учнів операції мислення. Приміром, пропоную завдання: "На основі карт атласу складіть комплексну характеристику країни …", оформіть результати у вигляді таблиці: № сторінки атласу; назва карти, її характеристика (за змістом, масштабом, охопленням території, призначенням); інформація про країну. Така робота з географічними картами корисна та дозволяє:

– попередити й усунути прогалини в опануванні навчальним матеріалом;
– здійснити повторення понятійного апарату, географічної номенклатури;
– продовжувати роботу з розвитку вміння вчитися аналізувати картографічні джерела, переводити картографічну інформацію в словесну;
– вчитися оформленню результатів роботи в табличній формі.

Для розвитку гнучкості мислення дитини – основи творчого мислення, спираюся на проблемний виклад матеріалу, залучаю дітей до дискусії, яка вимагає обмін думками з конкретної проблеми, проводжу нестандартні та інтегровані уроки, екскурсії, рольові та імітаційні ігри, використовую творчі завдання тощо. Вважаю, що формуванню успішної особистості сприяють такі види роботи, як складання діаграми Венна (порівняння явищ, об’єктів), застосування кола Ейлера, кейс-методу (для встановлення причинно-наслідкових зв’язків), «гронування» (для усвідомлення понять), географічне лото, створення інтелект-карт, буклетів, квестів, презентацій, лепбуків, міні-проєктів, вирішення географічних задач за алгоритмом і пошуком нестандартних підходів для їх розв’язання, відповіді на проблемні запитання.

Розвиток творчих здібностей учнів відбувається в єдності з розвитком їхнього критичного мислення, що передбачає формування таких якостей:

– спроможність усвідомлювати проблеми й ті суперечності, на яких вони ґрунтуються;

– вміння обирати власну позицію та обґрунтовувати її істинність;
– здатність коректно розглядати різні думки однокласників та об’єктивно їх оцінювати;
– спроможність знаходити власні шляхи розв’язку навчальних проблем;
– здатність здійснювати самоконтроль, виявляючи самокритичність [1].

Важливим завданням вважаю створення творчого навчального середовища, в якому учні проявляють зацікавленість, відкритість, упевненість та відповідальність за результати, а їхні особистісні риси можуть розвиватися й усвідомлюватися. Отже, заохочую школярів до самостійного навчання, бажанню й умінню співпрацювати у малих групах, здобувати практичний досвід. У результаті розвиваються інтелектуально-евристичні здібності дітей. Вони набувають умінь використовувати знання в нестандартних ситуаціях, публічно виступати, висловлювати та відстоювати власні ідеї, в тому числі й оригінальні, об’єктивно аналізувати різні думки. Така робота сприяє розвитку здібностей учнів самокерування власною навчально-творчою діяльністю.

На навчальних заняттях створюю умови для забезпечення психологічного комфорту, сприятливого настрою та емоційного піднесення з метою набуття учнями вмінь контролювати ситуацію навчання й отримати почуття задоволення від групової та індивідуальної роботи. Результати праці в групах надають впевненості школярам, мотивують їх до активного спілкування та забезпечують позитивні враження. Така діяльність розвиває здібності учнів співпрацювати в групі, здійснювати пошук необхідної інформації, обґрунтовувати власні думки, слухати однокласників, оцінювати їхні погляди та співвідносити з власними [1].

Для формування вмінь самоконтролю та взаємоконтролю залучаю школярів до здійснення самооцінки, яка розкриває критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей та об′єктивного оцінювання власних результатів навчання. Для надання учням допомоги в здійснені самооцінки використовую довідник школяра, в якому систематизовані та узагальнені матеріали з різних методичних посібників та самостійно розроблені поради та рекомендації. Самостійно складений довідник містить розділи: правила практичної роботи з використання атласу, підручника, контурної карти, географічних приладів; типові плани характеристик географічних об’єктів; алгоритми виконання географічних завдань; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Навчаю проводити пооперaційний контроль для усвідомлення учнями вірного плану дій та способу його реалізації. З цією метою використовую по елементне коментування процесу виконання роботи, зіставлення результату з взірцем, здійснення опори на таблицю, схему, стимулювання та заохочення учнів, застосування ігрових ситуацій, проведення змагання, взаємоперевірки.

Для успішного самоконтролю забезпечую наступні умови:

– домагаюся від учнів чіткого розуміння мети роботи і об’єкта перевірки;
– ускладнюю завдання в певній послідовності з метою запобігання можливим помилкам;
– передбачаю труднощі, які можуть виникнути в процесі виконання самостійної роботи;
– під час формування умінь і навичок одночасно опрацьовую прийоми і способи їх перевірки;
– у виконанні тренувальних вправ передбачаю спеціальні перешкоди, що запобігають зниженню гостроти уваги, утворенню дій.

Формуючи під час діяльності певний досвід і риси (спираючись на внутрішні потреби), особистість починає на цій основі самостійно і вільно обирати цілі, засоби діяльності, керувати своєю діяльністю, одночасно вдосконалюючи й розвиваючи свої здібності, змінюючи й виховуючи (формуючи) себе. Враховую суб’єктний досвід і зону найближчого розвитку особистості учнів. Підставою для корегувальної роботи з учнями на уроці та здійснення персонального психолого-педагогічного супровод є спостереження за рівнем розвитку дитини, поелементний аналіз виконання ними завдань, моніторинг навчальних досягнень.

Всі діти різні, тому й навчаються по-різному. Впевнена, що зрозуміти себе, свої сильні/слабкі сторони, особливості базових процесів − перший крок у тому, щоби навчитися ефективніше вчитися. Вважаю, що одним із ефективних методів організації самостійного навчання є застосування відновлюваних вправ. Таке навчання передбачає планомірне, організоване, повторюване виконання певних дій з метою оволодіння ними, підвищення їх ефективності і формування вмінь та навичок. Метод відтворення − це процес відтворення інформації з пам’яті у письмовому вигляді, промовлянні чи в розмові, а не повторне її перечитування чи прослуховування [5]. Краще засвоюється інформація, якщо для її пригадування докладаються певні зусилля. Регулярна перевірка своїх знань цим методом – гарний спосіб контролювати засвоєння та розуміння матеріалу. Активний процес пригадування стимулює пам’ять та покращує результати навчання учнів [4].

Використовую метод на будь-якому етапі навчання, під час підготовки домашнього завдання, а також підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання. Роз’яснюю, що сам процес роботи найбільш важливіший ніж мета роботи. Довожу, що повторення матеріалу – дуже корисна справа. Це не просто «зубріння» тексту сторінок підручника. Звертаю увагу, що найефективнішим є вільне пригадування інформації, відновлення закодованих спогадів і перенесення їх до робочої пам’яті головного мозку. Потрібен час, щоб збудувати міцну нейронну структуру. Треба відзначити, що концентроване повторення не

зовсім гарний варіант. Інформація в мозку не збирається. Насправді, людина вчиться, коли вилучає її звідти. Чим більше згадується інформації, тим сильнішими стають нейронні зв'язки, а під час практики вони значно підсилюються. Тому, на уроках організовую навчання у парах, групах. Під час такої діяльності школярі вчаться відновлювати інформацію з пам'яті. Намагаюся, щоб діти зрозуміли й усвідомили - добре навчатися означає постійно перевіряти себе [5].

Одним із шляхів полегшення запам'ятовування навчального матеріалу вважаю застосування прийомів ейдетики та мнемотехніки. Завдяки них в учнів полегшується сам процес запам'ятовування через створені штучні асоціації, які легко і швидко відкладаються в пам'яті. Для цього постійно використовую наочний матеріал (Інтернет, презентації, відео фрагменти, флеш-анімації, малюнки, фото об'єктів і територій, колекції гірських порід і мінералів тощо). Під час демонстрації дотримуюся певного порядку: мотивація – демонстрація – обговорення – закріплення.

Самоконтроль включає в себе не лише виявлення учнем своїх знань, а також їх корекцію, прогнозування зони можливих помилок, що максимально сприяє формуванню предметних компетентностей. Розраховуючи на власний рівень навчальних можливостей, ступінь сформованості умінь та навичок, школярі обирають такі завдання, з якими вони можуть впоратися. Допомагаю їм прийняти рішення, що потрібно зробити для підвищення рівня навчальних досягнень. Для розвитку мислення зростання (переконання, що здатності й інтелект особистості можна підвищити) встановлюю високі стандарти та очікування, розбиваю завдання на короткотривалі досяжні цілі, постійно здійснюю заохочення учнів за наполегливість і старання в процесі їх діяльності [6]. Для бачення перспектив особистісного руху в опануванні учбового матеріалу та самореалізації дитини виконані роботи переглядаю з точки зору конструктивної критики, надаю чіткі, виважені відгуки щодо їх виконання. Розмовляю зі школярами, щоб отримати докази засвоєння матеріалу. Запроваджую формувальне оцінювання, дотримуючись правила: 3 (позитивних моменти, що сподобалися в роботі) – 2 (питання) – 1 (рекомендація для покращення результату). На підставі завдання допомагаю визначитися та спланувати програму самовдосконалення.

Практикую використання міжпредметних зв'язків, що сприяє формуванню метапредметних компетенцій успішної творчої особистості. Для структурування матеріалу, виділення логічно-змістовних складових організовую сприйняття навчального матеріалу різними способами (аудіально, візуально, кінестетично). Пропоную алгоритм опрацювання географічних термінів, понять, визначень, закономірностей. Даний підхід дозволяє задіяти різні види пам'яті: слухову,

зорову, а також логічно-змістову [2]. Для активізації розумових процесів, сприянню концентрації уваги пропоную учням розгадування ребусів, кросвордів, закодованих слів, створення синквейнів, розв'язування задач географічного змісту тощо.

Виходячи із реалій сьогодення, починаючи з березня 2020 року, під час оголошення карантину та введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року, для роботи з дітьми використовую сучасні форми комунікації, різні платформи та засоби взаємодії: Zoom, LearningApps, Settera Online, веб-сервіс Google (додатки: google meet, google classroom, google docx, google диск, google форми, google презентація, google сайт, google maps тощо), You Tube, «На урок», mozaBook, mozaWeb та інші. Використання ІКТ забезпечує об'єктивність та прозорість контролю географічних знань, вмінь і навичок; в учнів розширюються можливості самостійного вивчення предмету та формування індивідуальних освітніх траєкторій. Школярі отримують доступ до величезних за обсягом і змістом баз даних географічної, у тому числі картографічної інформації, звідки можуть оперативно отримати будь-які необхідні географічні відомості. Отже, завдяки інформаційно-комунікаційних засобів і технологій змінюється сама методика викладання, яка стає більш демократичною та сучасною [3].

Особливу увагу приділяю виконанню практичних робіт, проведенню досліджень, тому що в результаті їх виконання відображується успішність учня в засвоєних знаннях з теми. Серед моделюючих вправ використовую наступні форми: ігрові вправи, рольові ігри, ділові ігри, проблемно-ділові ігри. Вони розвивають і виховують наступні якості особистості: відповідальність, лідерські здібності, самостійність, гнучкість, ініціативність, навички міжособистісного спілкування та інше. Наприкінці кожного заняття обов'язково проводжу рефлексію. Ця діяльність надає можливість учням не тільки визначити проблему, але і сформулювати способи її розв'язання. Як постійний елемент уроку вона привчає учнів застосовувати її в реальному житті, усвідомлюючи свої дії.

Важливу роль в формуванні успішної особистості відвожу організації позакласної та позашкільної роботи. Зацікавити та об'єднати зусилля вчителя та учнів спроможна колективна творча справа: проєктна діяльність, науково – дослідницькі та творчі конкурси, конференції, екскурсії, інтелектуальні змагання, проведення акцій, марафонів, турнірів, організація зустрічей з відомими та творчими людьми. В результаті між учасниками освітнього процесу складаються дружні взаємовідносини, відчуття взаємодопомоги, довіра.

Створюючи сучасний освітній простір, залучаю учнів до занять курсу за вибором «Географічне краєзнавство», «Картографія», занять гуртків з екології «Людина та екологія», клубів розвитку виховної системи «Школа – наш дім». Розвитку творчих здібностей вихованців сприяють проведення у закладі Днів

науки, предметних тижнів з природничих дисциплін. Організовую додаткові індивідуальні та групові заняття з предмету у дистанційному форматі із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій та онлайн програм. Для розкриття потенційних можливостей обдарованості учнів особливе місце займає організація роботи по залученню учнів до участі в предметних олімпіадах, конкурсах МАН, в яких учні демонструють високі результати.

Можливість учням досягти успішності в навчальній, соціальній діяльності, власній поведінці оцінюю за критеріями:

– підвищення рівня навчальних досягнень учнів за результатами навчального року, проведення державної підсумкової атестації, ЗНО;
– результативність участі в олімпіаді з географії;
– наукові роботи МАН, науково-дослідницькі учнівські конференції;
– результативність участі в обласних, всеукраїнських проєктах, всеукраїнських природознавчих конкурсах, Інтернет – конкурсах, змаганнях;
– навчання випускників на природничих факультетах ВНЗ України.

Отже, поєднуючи формальну та неформальну складові шкільної географічної освіти школярів, створюється атмосфера, яка сприяє розвитку успішної творчої особистості, спроможної навчатися протягом життя. Вважаю, що за такого інноваційного навчального середовища формується самодостатня компетентна особистість, якій притаманні цілеспрямованість, творчість, наполегливість, активність, свобода власних суджень і вчинків; виробляються навички інтелектуальної праці; відмічається стійкій позитивний результат з реалізації їх творчого потенціалу; простежується оновлення змісту й осучаснення технологій навчання та виховання учнів в умовах Нової української школи.

Окрім того можна виділити окремі труднощі, які пов'язані з протиріччям між рівнем інтелекту та ерудицією окремих учнів; дефіцитом навчального часу та розвитком кожного школяра; з інформаційною перевантаженістю дітей та недостатнього рівня розвитку у них навичок медіа грамотності; незабезпеченістю базових потреб частини учнів через нестабільність економічного та політичного стану у зв'язку з проведенням повномасштабних воєнних дій на території України.

Розв'язання цих проблем можливо через:

– удосконалення системи розвитку навчально-пізнавальних та професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів у процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
– моделюванні персональних програм самовдосконалення та самореалізації особистості в процесі вивчення географії;
– організація роботи з підвищення рівня стресостійкості учнівства у воєнний та післявоєнний час з метою підвищення емоційно-етичної, інклюзивної компетентностей;
– удосконалення навичок ефективної міжособистісної взаємодії і реалізації

особистісно-орієнтованого підходу до розвитку школярів;
- навчання і виховання учнівства різного віку методами формування стресостійкості та саморегуляції стресових станів у практичній професійній діяльності освітян;
- розвиток навичок самодопомоги та наданням допомоги учнівству в стресовій ситуації в умовах освітнього простору;
- створення відповідних умов для самореалізації та формування пізнавальних компетентностей обдарованих учнів.

Таким чином, можна стверджувати, що створення інноваційного освітнього простору сприяє реалізації пріоритетних завдань сучасної освіти, орієнтованих на якісну освіту, розвиток успішної творчої особистості учнів, формування предметних і ключових компетентностей з географії та допомагає перетворити навчання на яскравий компонент життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенедюк В. В. Методика розвитку творчих здібностей учнів на уроках географії. Волинський національний університет ім. Лесі Українки. 2021.74-2.3.
2. Вішнікіна Л. П., Топузов О. М., Структура предметної географічної компетентності учнів (Рекомендації для вчителів географії). К.: Українська професійна освіта, 2017. № 1.
3. Гаврюшенко Г. В., Мельник І. Г., Методичні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії. Наукові записки СумДПУ імені А.С. Макаренка. Географічні науки. – 2018. – Випуск 9.
4. https://prometheus.org.ua/ Платформа масових відкритих он-лайн-курсів Prometheus. Наука повсякденного мислення.
5. https://prometheus.org.ua/ Платформа масових відкритих он-лайн-курсів Prometheus. Наука про навчання: Що має знати кожен вчитель?
6. https://www.ed-era.com/ Студія он-лайн-освіти EdEra. Бери й роби.

Россол Роман Юрійович,
вчитель фізики та інформатики Великокомишуваської гімназії
Баровінківської міської територіальної громади
Ізюмського району Харківської області
rom21.mailbox@gmail.com

НАВЧАЛЬНІ ПРОЄКТИ НА ОСНОВІ ПЛАТФОРМИ ARDUINO ЯК ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ВМІННЯ ПРОГРАМУВАТИ

Анотація. В статі розглянуто можливості платформи Arduino для навчання дітей практичному програмуванню. Коротко розглянуто можливості платформи та її комплектація. Стисло описані можливості онлайн платформи AUTODESK tinkercad.

Ключові слова: STEM майстерня, алгоритмізація та програмування, Arduino

Annotation. The article discusses the capabilities of the Arduino platform for teaching children practical programming. The capabilities of the platform and its equipment are briefly considered. The capabilities of the AUTODESK tinkercad online platform are briefly described.

Keywords: STEM workshop, algorithmization and programming, Arduino

Для забезпечення розвитку необхідних компетентностей останнім часом у освітньому просторі України набирає обертів STEM та STEAM-освіта. Тож при роботі з обдарованими дітьми це один із потужних інструментів для їх розвитку.

Одним із розділів під час викладання якого добре виявляти здібних учнів є алгоритмізація та програмування. А одним із прийомів організації STEM та STEAM освіти є створення різноманітних проєктів.

Однією із проблем на мій погляд при викладанні розділу алгоритмізація та програмування є відірваність теоретичних знань з алгоритмізації та мови програмування від практичних навичок програмування. Тобто в основній масі ми вивчаємо мову програмування, стандартні алгоритми роботи зі змінними, масивами, файлами, складаємо програми на класичні задачі типу: «змінити місцями цифри в записі багатоцифрових чисел», «підрахувати значення виразу», «вивести на монітор вміст масиву», «записати або зчитати вміст файлу» і таке інше. Але всі ці програми не є конкретними програмами, що керують роботою реального приладу.

Тож практичному програмуванню можна навчити створюючи проєкти з виготовлення приладів які потребують програмування, так звані смарт речі. І саме практичне створення програмового забезпечення для приладу та виготовлення його діючого макета дає можливість дитині продемонструвати свою креативність та винахідливість. Адже потрібно розробити зовнішній вигляд приладу, продумати логіку його роботи, написати програмове забезпечення, створити технічні документи: принципові електричні схеми, креслення корпуса, інструкцію з використання. І нарешті виготовити діючи прототип приладу.

Для такої діяльності, на мою думку, добре підходить комплекс на базі плати Arduino. Цей комплекс складається з плати на якій розміщено мікроконтролер та додаткові елементи для його живлення та стабільної роботи, а також контакти для підключення зовнішніх модулей та пристроїв. Другим елементом комплексу є комп'ютерна программа для завантаження написаних програм в мікроконтролер. Також розроблено безліч додаткових модулів та датчиків до цієї плати.

Переваги використання цього комплексу дуже великі. Сама плата має багатий функціонал. Є можливість приєднувати декілька датчиків та керованих пристроїв. Дитина може спробувати себе в ролі програміста мікроконтролерної

техніки – однієї з популярніших професій. Дуже зручно розробляти прототип приладів, адже не потрібно приділяти багато уваги схемотехніці – більше часу на винахідництво та програмування. Важливим моментом є можливість наслідування в вищих навчальних закладах, тобто комплекс можна використовувати для прототипування і програмування на перших курсах вищих начальних закладів доволі складних пристроїв та роботів. А на старших курсах розібравшись зі схемою плати та роботою стандартних функцій через прості оператори мови програмування студент перейде до створення приладів на базі мікроконтролера з нуля.

Створюючи такі прості проєкти як блимання світлодіодом, вивід інформації на дисплей, вмикання та вимикання світлодіода кнопкою відпрацьовуються базові конструкції мови програмування чи алгоритми програмування. Причому їх можна створити, на тому заняті, на якому вивчався той чи інший алгоритм чи конструкція мови програмування.

Так наприклад проект блимання світлодіодом та вивід інформації на дисплей, дає можливість відпрацювати поняття типу змінної та її застосування.

Наведемо, наприклад, код для проєкта блимання світлодіодом.

```
unsigned int t;
void setup()
{   pinMode(0, OUTPUT);
t =1000;}
void loop()
{  digitalWrite(0, HIGH);
  delay(t);
  digitalWrite(0, LOW);
  delay(t); }
```

В коді оголошена зміна t цілого незнакового типу, тобто зміна може набувати цілих значень від 0 до 65535. Задаючи їй різні значення, ми будемо регулювати час блимання світлодіода.

Проект вмикання та вимикання блимання світлодіода кнопкою відпрацьовує використання конструкції розгалуження (вибору),однієї з базових конструкцій мови програмування.

Ось як виглядає програма для цього проєкту.

```
void setup()
{   pinMode(3, OUTPUT);
  digitalWrite(3,LOW);
  analogReference(DEFAULT);}
void loop()
```

```
{  if (analogRead(A2)==1023) {
digitalWrite(3, HIGH);
delay(1000);
digitalWrite(3, LOW);
delay(1000);};
 }
```

Наступним етапом у створені проєктів є складання проєктів, що можуть організувати автоматизацію процесів і навіть з налаштуваннями параметрів автоматизації. Прикладом такого проєкту є проєкт автоматичного поливу рослини. Цей проєкт гарно висвітлений в різних Інтернет спільнотах присвячених Arduino проектам. Крім того у всесвітній мережі Інтернет є можливість знайти багато цікавих та легких проєктів для повторення.

І звісно вершиною використання платформи Arduino є складання проєктів для робіт в МАН. Тобто безпосередня робота з обдарованими дітьми.

При написанні манівських робіт з використанням проєктів на Arduino доволі часто приходиться застосовувати такі прийоми як разпаралелення процесів та використання переривань. Перше відповідає за можливість створювати ситуації коли опитуються одразу декілька датчиків чи кнопок, це те що ми називаємо багатозадачність. А друге це обробка якихось надзвичайних ситуацій під час виконання основного алгоритму. А розпаралелені процеси та переривання одні із ключових понять при створенні операційних систем.

Базова комплектація набору складається з плати з контролером, комп'ютерної програми, з'єднувальних дротів, макетної плати, резисторів, змінного резистора, конденсаторів, світлодіодів, терморезистора, фоторезистора, кнопок. Цієї комплектації достатньо для базових нескладних проєктів. Щоб мати можливість створювати більш складні та цікаві проєкти перелік потрібно розширити додатково дисплеєм, різними модулями, механічними елементами для створення роботів.

Для платформи Arduino є можливість онлайн проектування на сайті AUTODESK tinkercad. Для цього потрібно перейти на сайт за поданою адресою https://www.tinkercad.com/.

Дане онлайн середовище є гарний інструмент оскільки дозволяє скласти електричне коло, написати код програми і за допомогою симулятора перевірити працездатність проєкту. Що вбереже від фізичного псування плати та деталей, якщо допущена помилка. Однією з можливостей цієї онлайн платформи є можливість створення 3d моделей які потім можна роздрукувати на 3d принтері. Тобто створювати моделі корпусів і навіть якихось рухомих частин механізмів

чи роботів. І нарешті діти можуть використовувати середовище під час виконання домашніх завдань.

Платформа Arduino є потужним інструментом вчителя для розвитку учнів та зокрема обдарованих дітей. Дає можливість здобувачам освіти практично застосувати знання з програмування, створювати цікаві, креативні проєкти та втілювати їх в реальності, застосовуючи знання з багатьох навчальних предметів. А серед розвинених Інтернет спільнот з прототипування на Arduino знайти однодумців та допомогу. Крім того об'єднані діти в групу по створенню проєкту вчаться комунікації між собою, повазі до думки та праці іншого, розвивають лідерські якості. Тобто вчаться тому, що необхідно сучасній освіченій людині.

Савельєв О. П.,
вчитель математики та інформатики вищої категорії,
«старший учитель» Шандриголівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Лиманської міської ради Донецької області,
savelev-78@ukr.net

ГРА ЯК ЗАСІБ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація: у даній статті розкрито роль гри, як перспективного виду навчального заняття, направленого на співпрацю, в формуванні позитивного відношення здобувачів освіти до навчання.

Ключові слова: гра, інноваційні технології навчання і виховання, співпраця, обдарованість.

Abstract: this article reveals the role of the game, as a promising type of educational activity aimed at cooperation, in the formation of a positive attitude of education seekers to learning.

Key words: game, innovative technologies of learning and education, cooperation, giftedness.

Гра – це іскра, яка запалює вогник допит ливост і
В. Сухомлинський

Гра – це т ворчіст ь, гра – це праця, а праця – шлях діт ей до пізнання світ у
М. Вашуленко

Школа XXI століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості учня, як суб'єкта і проєктувальника життя, створення проєктно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної,

конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Школа має захистити й підтримати дитину, виробити в неї життєздатність, озброїти механізмами і технологіями розробки життєвих стратегій та проєктів. Місія школи спрямована на оволодіння кожною молодою людиною ключовими компетенціями, як важливим результатом якості навчально-виховного процесу.

Навчання і виховання лише тоді мають реальну силу, коли вони ґрунтуються на вірі в дитину. Кожна дитина приходить до школи зі своїми інтересами, поглядами, проблемами, індивідуальними здібностями. І тільки від учителя та педколективу залежить, чи зможуть вони максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно-розвивальної творчості. А в основу своєї роботи вчитель має покласти любов і повагу до дитини, опору на її сили, внутрішній потенціал.

Справжній вчитель не той, хто розкриває учневі таємниці буття, вказуючи йому прямий шлях до храму науки, а той, хто своєю мудрістю запалює сонце над головою дитини, викрешуючи іскру допитливості, спонукаючи самостійно відшукати ключ до знань.

Творчий учитель мусить пам'ятати, що навчально-виховні технології мають відповідати викликам часу, орієнтуватися на прогресивні педагогічні досягнення, ідеї, культурні проблеми людства, нації, формувати в дітей основи моральності, духовної культури; сприяти реалізації парадигми сучасного навчання й виховання, творчій самореалізації всіх учасників навчально-виховного процесу.

Педагогічний колектив має спрямувати свої зусилля на створення якісного освітнього середовища для навчання і виховання обдарованих дітей, використання сучасних педагогічних, інформаційних технологій з урахуванням індивідуальних здібностей дитини, оволодіння новітніми технологіями навчання і виховання на основі здійснення моніторингу своєї діяльності, запровадження ефективного педагогічного досвіду, залучення школярів до активної громадської роботи на основі їх здібностей і потреб у самовираженні, залучення до співпраці батьків, працівників ВНЗ.

Інноваційні технології навчання і виховання дають можливість реалізовувати завдання виявлення, навчання і підтримки обдарованої учнівської молоді.

Як результат, має бути створена система роботи, що забезпечує формування творчої особистості на основі використання інноваційних форм інтелектуально-пізнавальної діяльності, при цьому значно підвищується компетентність педагогів, зростає рівень якості навчання школярів, їхня громадська активність.

Збільшується кількість учнів, що беруть участь у творчих конкурсах, науково-дослідницькій роботі.

Здобутки й успіхи педагогічного та учнівського колективу можуть бути тільки завдяки злагодженої, цілеспрямованої, осмисленої і систематичної взаємодії всіх складових освітнього середовища. Поєднання нових, прогресивних шляхів розвитку школи та модернізації управління нею, інноваційних технологій навчання й виховання з традиційними, перевіреними часом прийомами і методами організації навчально-виховного процесу в закладі дали можливість створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості.

В контексті шкільної реформи набуває необхідність удосконалення форм, методів та засобів навчання. Одним із шляхів досягнення поставлених задач щодо формування всебічно розвиненої особистості, конкурентно спроможного випускника є використання дидактичних ігор. Василь Сухомлинський писав, що «без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку». Саме у грі дитина активно мислить, відчуває і вільно творить. Гра дозволяє повністю реалізувати всі функції навчання: освітню, виховну та розвиваючу. Ще Л. С. Виготський виявив та сформулював своєрідний педагогічний парадокс гри: здається учень у грі робить те, що йому заманеться, але в той же час, саме у грі він вчиться дотриманню правил, логіці, заздалегідь прийнятим умовам.

Гра значно впливає на формування позитивного відношення здобувачів освіти до навчання. В основі сучасної педагогіки лежить співробітництво педагога і учнів. Головна ідея цієї співпраці: йти не просто з предметом до дітей, а з дітьми до предмета.

Даний тезис розкриває ще одну рису педагогічної практики: за великою кількістю уроків педагоги часто забувають, що учні приходять до школи не лише для отримання певних знань, умінь та навичок. Вони проживають складний і динамічний період свого життя – дитинство, юність, вступ до світу складних соціальних взаємовідносин. Костянтин Ушинський з цього приводу писав: «Дитина не тільки готується до життя, а вже живе. А це дуже часто забувається. І це забуте, невизнане життя дитини нагадує про себе негативними рисами характеру, про які вихователь не знає, звідки вони взялися, бо він сіяв, здається, тільки хороше, але це слабке насіння не проросло, подавлене розкішним ростом інших рослин, які сіяло життя і жадібно сприймала душа дитяти, подібна родючому ґрунту, який, якщо йому не дадуть можливості вирощувати пшеницю, буде вирощувати бур’ян, – але обов’язково буде вирощувати».

Чергування ігрових ролей допомагає учням розкрити себе в новій ролі, подивитися на звичні речі іншими очима, активно спиратися на свій життєвий досвід. Психологи відмічають, що засвоєння нового матеріалу під час гри не

потребує мимовільного запам'ятовування, і це підвищує емоційне сприйняття, попереджаючи перезавантаження здобувачів освіти.

Дидактичні ігри можна проводити під час уроків вивчення нового матеріалу, повторення і узагальнення вивченого матеріалу, контролю знань, захисту навчальних проєктів. Ігрова форма проведення уроків, позакласних виховних заходів дозволяє зробити цікавими та привабливими для дітей навіть найбільш нудні теми шкільної програми.

Ігрова форма навчання – перспективний вид навчального заняття, направлений на співпрацю, діалог. Завдання вчителя полягає в створенні творчої та демократичної атмосфери, що унеможливлює пасивність здобувача освіти. Таку атмосферу можна створити під час проблемно – діалогічного спілкування, виключенні авторитарних методів, коли думка вчителя у всіх питаннях наближається до положення судді: він обговорює тему, приймає рішення, дає оцінку всім виступаючим.

В залежності від дидактичних засобів ігри поділяються на ігри – вправи, ігри – ролі, ігри – моделювання або ділові ігри.

Ігри, які використовуються під час уроків математики, розвивають мислення, кмітливість, збагачують уяву здобувачів освіти, спонукають їх до творчого пошуку. За словами Василя Сухомлинського: «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишнє». У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, мислити самостійно, розвивається потяг до знань. Захопившись, учні не помічають, що навчаються, – пізнають, запам'ятовують нове, орієнтуються в незвичних ситуаціях, розвивають фантазію і уяву, зорову пам'ять. Навіть найпасивніші учні включаються в гру з великим бажанням, докладаючи зусилля, щоб не підвести товаришів. Результати гри часто спонукають деяких здобувачів освіти замислитися, які прогалини є в їх знаннях та як їх ліквідувати.

Усі структурні елементи гри (задум, ігрові дії, правила) повинні бути взаємопов'язані між собою. Вдале поєднання всіх цих елементів сприяє організованості, ефективності гри, отриманню бажаних результатів.

Під час гри учні допомагають один одному, що сприяє взаємонавчанню і самостійному оволодінню новими знаннями, навичками і вміннями. Потрібно постійно уважно стежити за збереженням інтересу дітей до гри. При цьому предметний аспект гри виводиться на перший план. Лише тоді навчальна гра виконуватиме свою роль у предметному розвитку учнів і вихованні їхнього інтересу до предметів.

У багатьох іграх в основу покладено принцип змагання, який підсилює емоційний характер заходу. Кращі результати гра приносить, коли змагання

відбувається мі командами. А мотив змагання виражається в назві гри. Наприклад, «Математичний футбол», «Математичне лото», «Що? Де? Коли?».

Ігрові форми уроків варто використовувати як засіб навчання, виховання, розвитку дітей. Гра вчить бути витриманим, розвиває вміння працювати в команді, прислуховуватися до думки друзів, навчає толерантності, вмінню співпрацювати. Під час ігрових уроків здобувачі освіти спостерігають, порівнюють, класифікують, абстрагуються від несуттєвих ознак, узагальнюють, навчаються застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, в нестандартних ситуаціях.

Як показує практика: результати надійні лише тоді, коли введення в нову галузь знань відбувається в легкій, приємній, доступній формі, на цікавих прикладах, в ігровій формі. Навчання в такій формі більш захоплююче. Зазвичай, ігрову форму уроку діти сприймають з найбільшим захопленням, працюють дружно, злагоджено, натхненно. Така форма роботи є продуктивною і викликає в учнів значно більший інтерес та ентузіазм.

Ігри під час освітнього процесу слугують не тільки засобом активізації навчально – пізнавальної діяльності учнів. Гра – це своєрідний перспективний шлях до реалізації задач виховання і розвитку особистості в процесі навчання.

Але яким би за формою чи змістом не був урок, головним у ньому є праця – організована, результативна, творча. Кожен такий урок є уроком, якого чекають, на якому учні відчувають радість творчої праці, де виховання досягається послідовно і логічно через навчання. Урок вважається результативним, якщо учні глибоко усвідомили мету вчителя, коли вона перетворилася в їхнє особисте прагнення. Сучасний урок – це урок демократичний, глибоко продуманий, організований і керований, що проводиться не для учнів, а разом з ними, з урахуванням можливостей і інтересів здобувачів освіти. Тобто на уроці є лише суб’єкти по обидва боки вчительського столу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
2. Губа Л. А. Нетрадиційні уроки математики. – Харків. 2005. – 96 с.
3. Маркова І. С. Інтерактивні технології на уроках математики. – Харків. 2007. – 128 с.
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Київ,2004. 192 с.
5. Прилуцька П. Дидактична гра на уроці. Математика в школі. Харків. 2000. № 6.
6. http://surl.li/bewxb (дата звернення: 23.01.2022).

Савченко Ярослав Володимирович,
аспірант, науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
молодший науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного
моделювання Національного центру «Мала академія наук України,
savchyarik@gmail.com

Кудляк Віктор Михайлович,
старший науковий співробітник відділу створення і використання
інтелектуальних мережних інструментів
Національного центру «Мала академія наук України,
masterds56@gmail.com

КОМПАРАТИВНИЙ МЕТОД У ВИВЧЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МУЗЕЇВ НАУКИ: МЕТА ЗАСТОСУВАННЯ

Анотація. Публікацію присвячено актуальності компаративних методів щодо вивчення Національним центром «Мала академія наук України» досвіду створення й функціонування інтерактивних музеїв науки. Виявлено і представлено прогресивний науково-технологічний та психолого-педагогічний досвід, якій доцільний до впровадження в Україні під час створення першого державного інтерактивного музею науки Малої академії наук України та створення мережі таких наукових центрів для учнівської молоді в Україні.

Abstract. The publication is devoted to the relevance of comparative methods for studying the experience of creation and functioning of interactive science museums by the National Center «Junior Academy of Sciences of Ukraine». Progressive scientific-technological and psychological-pedagogical experience is identified and presented, which is appropriate for implementation in Ukraine during the creation of the first state interactive science museum of the Small Academy of Sciences of Ukraine and the creation of a network of such scientific centers for school youth in Ukraine.

З 2014 року Україна розпочала низку фундаментальних реформ у сфері освіти та науки, спрямованих на інтеграцію до європейського освітнього та наукового простору. Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, відкрило «вікно можливостей» для реального зближення нашої держави та європейської спільноти шляхом гармонізації національного законодавства з acquis ЄС (правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу, але не обмежується ними), Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ) та впровадження у державну освітню й наукову політику європейських принципів, підходів та практик.

Надання Україні 23 червня 2022 року статусу кандидата на вступ до ЄС юридично закріпило на загальноєвропейському рівні українські прагнення щодо незворотності євроінтеграційного вибору нашої держави та приналежності до європейської сім'ї.

У зв'язку з цим, Міністерство освіти і науки України сьогодні наполягає на необхідності більш активного впровадження євроінтеграційної тематики досліджень, зокрема шляхом включення до освітніх програм вибіркових навчальних дисциплін, окремих курсів, сертифікатних програм, програм підвищення кваліфікації та освіти дорослих та рекомендує розширити тематику порівняльних наукових досліджень з питань європейської інтеграції під час підготовки дисертаційних та монографічних досліджень, виконання фундаментальних та прикладних науково-дослідницьких робіт, грантів і проектів.

Саме тому, на сьогодні, актуальним методом наукового дослідження залишається такий метод як компаративістика – вивчення і порівняння прогресивного наукового досвіду. Порівняння дозволяє визначити подібність і відмінність предметів і явищ, теорій, точок зору, виявити те спільне, що властиво двом або декільком об'єктам, а виявлення спільного є підґрунтям на шляху до пізнання закономірностей і законів.

До порівняння, як методу пізнання, висуваються певні вимоги: порівнюватися повинні лише такі об'єкти і явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність; порівняння повинне здійснюватися за найбільш важливими, істотними ознаками. Для порівняння можна використовувати наступний алгоритм:

- розглянути кожен досліджуваний об'єкт, проблему, явище окремо;
- виокремити ознаки за якими можна їх порівняти;
- порівняти об'єкти або явища по визначених ознаках відносно одного об'єкта або явища;
- визначити спільне й відмінності;
- визначити критерії ефективності функціонування даного об'єкту, явища;
- з'ясувати ключові прогресивні тенденції, які доцільно запровадити у вітчизняну практику.

Назва методу походить походить від лат. терміну comparo – порівнюю і означає те саме, що і слово «порівняльний». Порівняльний метод має два різновиди: діахронічний (або порівняльно-історичний – коли об'єкт досліджується в історичному плані, і завдяки цьому створюється уявлення про еволюцію змісту того чи іншого правового феномену, дається ключ до розшифровки сучасних понять), і синхронічний (коли порівнянню піддаються

об’єкти, локалізовані у певний момент часу, з метою виявлення їх типових, загально значимих [1. С.17-18].

У педагогічній науці окремою галуззю, що використовує цей метод, вважається порівняльна педагогіка або педагогічна компаративістика. Вона вивчає педагогічні освітні системи різних держав, ноу-хау галузі, прогресивні освітні технології шляхом зіставлення підходів. Найчастіше у науковому освітньому середовищі вживаються такі дефініції, як компаративний метод, компаративний підхід та компаративний аналіз.

У системі роботи Національного центру «Мала академія наук України» (далі НЦ «МАНУ») такий метод дослідження, як зарубіжна компаративістика, має надзвичайно велике значення. Обґрунтовано це тим, що на сьогодні НЦ «МАНУ» є лідером у розбудові як наукової освіти (science education), STEM-освіти та таких актуальних освітніх і наукових проблем, таких як створення і функціонування інтерактивних музеїв науки для дітей, а також створенні сучасних педагогічних методик дослідницько-експериментальної роботи з обдарованою молоддю.

Родоначальниками порівняльних досліджень з зазначеної проблеми в Україні можна вважати С. Довгого, О. Караманова, В. Банаха, В. Дунця, Н. Писаревську, І. Сліпухіну, В. Єгорова, які досліджують теоретичні та практичні аспекти педагогічної діяльності подібних музеїв, трансформації музейних просторів, їх розвиток, застосування новітніх технологій в інтерактивних музеях науки тощо [2].

Працівники НЦ «МАНУ», вивчаючи зарубіжний досвід інтерактивних наукових просторів для дітей, відвідали за останні 6-7 років понад 150 подібних установ світу, зокрема в Польщі, США, Канаді, Франції, Німеччині, Швеції і з багатьма з них налагодили тісну співпрацю.

Занурення у теорію і практику роботи таких установ дозволило з’ясувати, що їх діяльність тісно пов’язана з освітніми системами саме для того, щоб поглибити й розширити знання зі шкільних предметів, зацікавити дитину наукою, дати перший поштовх до власних наукових досліджень, що у майбутньому забезпечуватиме країну дослідниками.

Порівняльний аналіз дозволив з’ясувати, що в зарубіжних інтерактивних просторах використовуються найпрогресивніші як музейні, техніко-технологічні, естетично-дизайнерські тенденції так і інформаційно-комунікаційні й інтерактивні педагогічні технології, розраховані на майбутнє.

Застосовується принцип, що більшість експонатів є діючими моделями, які пояснюють дії наукових законів, дозволяють власноруч проводити експерименти й самостійно робити висновки під гаслом «не чіпати і не думати заборонено»!

У даних наукових просторах змінюється і роль екскурсовода: насамперед це досвідчений педагог, тьютор, який розмовляє з відвідувачами на доступній науковій мові; помічник проведення наукових дослідів; пояснювач явищ і інтерпретатор дослідів; креативщик, який вчить дітей народжувати творчі ідеї; організатор, що може об'єднати групу дітей для вирішення дослідницького питання; шоу-мен, що може провести захоплююче наукове шоу, розіграти виставу; лектор, який за потреби проведе ґрунтовну лекцію; психолог, який зорієнтується на різновіковую аудиторію і її потреби.

Вражають зарубіжні естетичні й футуристичні дизайнерські рішення створення таких просторів, які концептуально відрізняються від класичних науково-технічних музеїв та їх звичайних експозицій, як зовнішньо так і внутрішньо-експозиційні, що під час комплексних рішень можуть утворювати певні конгломерати-центри науки для дітей. Вони нагадують світ майбутнього, інопланетні конструкції з урахуванням національних, природних, мистецьких особливостей країни, змушують замислитись про роль людини у світі природи, науки і техніки.

Таким яскравим прикладом є Містечко Науки у Валенсії – це унікальний комплекс площею понад 2 км, присвячений науковим і культурним досягненням, що складається з шести основних елементів: Півсфера «Hemisferic» (зали документального кіно і цифрової проекції), Оранжерея «Umbracle» (ландшафтна альтанка і підземна стоянка), Музей науки принца Феліпе «Museo de las Ciencias Principe Felipe» (інноваційний інтерактивний науковий центр), акваріум в Валенсії "Oceanorafico» (найбільший в Європі акваріум з більш ніж 500 морських видів), «Palau de les Arts Reina Sofía» (присвячена оперним програмами) і завершує комплекс Агора «Ágora» (де організовуються тенісні матчі і різні концерти). Півсфера «Hemisferic» стала першою будівлею містечка науки і мистецтва, воно було відкрито в 1998 році.

Це захоплююче будівля, спроектована Сантьяго Калатрава, понад 100 метрів в довжину, є величезною проекційну кімнату з екраном в 900 метрів квадратних, який дозволяє проектувати документальні фільми в різних вимірах, найпопулярнішими серед яких є подорожі у відкритий космос. Будівля Півсфери – це своєрідний середземноморський планетарій. Оранжерея «Umbracle», побудована в 2000 році, являє собою своєрідну виставкову площадку. На території в більш ніж 17 500 квадратних метрів розташовані споруди самій оранжереї, ставків і химерних доріжок. Рослини в Оранжереї періодично змінюються, часто проводяться виставки тропічних рослин. У Саду Астрономії (Jardín de Astronomía) організовуються виставки сучасної скульптури та живопису. [3] (рис. 1,2).

Рис. 1. Загальний вигляд комплексу «Містечко Науки у Валенсії»

Рис.2. Експозиційні комплекси Містечка Науки у Валенсії

Вивчаючі зарубіжний досвід інтерактивних музеїв науки, не слід забувати, що ці простори також є новітніми маркетинговими проектами, орієнтованими як на місцеве населення, так і на мільйони туристів. Особливостями цих проектів є проактивний підхід, кардинальна зміна всієї стратегії менеджменту музейного простору, заснована на тому, що в основі також лежить розважальна, ігрова

складова, побудована на людській цікавості й допитливості, що дозволяє забезпечувати прибутками власну діяльність і стимулює до постійної роботи щодо оновлення експозицій й діючих моделей.

Порівняльна методологія дозволила з'ясувати активне використання інтернетресурсів, аудіовізуальних, мультимедійних засобів у експозиційній та фондовій роботі цих музеїв. У цьому контексті мультимедіа в музеї стають самостійним об'єктом мистецтва. Спеціально створені аудіо-, відео- і мультимедійні програми, технічні можливості яких дають змогу відчути себе в «іншій» реальності, набувають ваги перед відвідувачами в порівнянні з традиційними музейними експонатами. Адже музей сьогодні – це простір для творчості та експериментів, який вимагає втілення найсміливіших дизайнерських проектів та ідей, реалізувати які допомагають інноваційні можливості ексклюзивного мультимедійного устаткування [4].

Також проведений аналіз свідчить про те, що на базі багатьох подібних просторів розгортаються наукові дослідницькі студії, гуртки технічної творчості й моделювання, STEM-центри, забезпечуючи високотехнологічну новітню матеріально-технічну базу для майбутніх вчених. Яскравий приклад такої роботи Центр «Коперник» у Варшаві.

Активна міжнародна співпраця НЦ «МАНУ», використання компаративних дослідницьких методів стала підґрунтям того, що у 2017 році Мала академія наук України стала центром ЮНЕСКО 2 категорії. В Україні процесс інтерактивного музеєтворення, на тлі вивчення найкращого компаративного досвіду та потреб практичної активізації науково-дослідної складової в процесах навчання обдарованої учнівської молоді, активно розпочався у 2010–2012 рр. У цей період в Україні було відкрито понад 12 інноваційних закладів подібного спрямування. Проте державний інтерактивний музей науки зі 120 інтерактивними експонатами, з якими можна безпосередньо взаємодіяти, вперше було відкрито у 2020 р. на ВДНГ у павільйоні 23 Національним центром «Мала академія наук України» за сприяння зарубіжних консультантів, провідних партнерів-виробників музейного обладнання, МОН України та НАН України. Даний проект виявився надзвичайно вдалим і результативним, про що свідчить не тільки кількість відвідувань даної установи та відгуки, але і бажання відвідувачів повертатися та заглиблюватися у захопливий та багатогранний пізнавальний процес.

Тому, під час робочої наради МОН України 20.04.2021 р. було укладено Меморандум про співпрацю і взаємодію між Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством освіти і науки України, Національною академією наук України та Національним центром «Мала академія наук України» на виконання доручення Президента України Володимира Зеленського

щодо створення в Україні мережі інтерактивно-освітніх центрів науки. Цілі розвитку системи таких центрів спрямовані на поширення наукових знань у сучасній і доступній формі; сприяння територіальним громадам у залученні молоді до творчої діяльності; впровадження інноваційних технологій у освітню практику; створення рівних можливостей усіх суспільних груп населення для самореалізації, розвитку здібностей та творчого потенціалу; забезпечення права громадян на якісні освітні послуги [5].

Було прийняте рішення щодо створення та відкриття мережі регіональних інтерактивно-освітніх центрів науки, що включають такі простори, як інтерактивні музеї науки, науково-дослідницькі лабораторії для проведення навчальних занять та тематичних досліджень, дитячі студії, лекційні аудиторії, бізнес-інкубатори, лабораторії протипування для залучення шкільної та студентської молоді, а також лабораторії професійного розвитку педагогічних працівників [6].

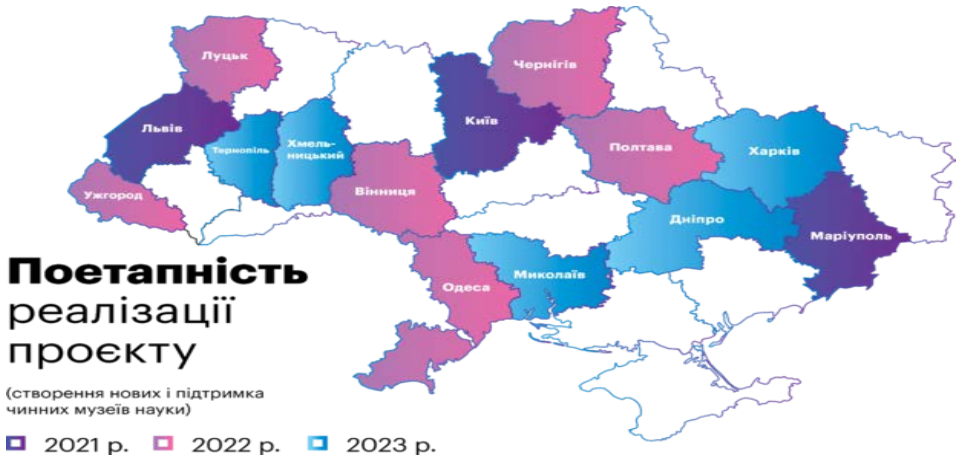

Рис. 3. План реалізації створення мережі центрів наукової освіти [5]

Проте 24.02.2022 р. плани було зруйновано вторгненням російських військ і порушенням суверенітету України. Незважаючи на ці умови робота продовжується, зокрема у напрямі створення дослідницьких методик роботи дітей з експонатами музею та створення STEM-лабораторії на його базі. Також на сьогодні Музей науки МАН вже став членом таких міжнародних мереж як Ecsite (Європейська мережа центрів та музеїв науки), ASTC (Асоціації науково-технологічних центрів), а також ASPAC (Азійсько-Тихоокеанської мережі центрів науки і техніки).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Х.: НТУ «ХПІ», 2009. – URL: https://core.ac.uk/download/pdf/159817923.pdf.
2. Музейна педагогіка в науковій освіті : монографія / ред. кол.: С. О. Довгий, О. М. Топузов, В. А. Бітаєв та ін. ; за наук. ред. С. О. Довгого. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2020.— 334 с.

3. Місто Мистецтв і Наук в Валенсії. URL: https://prostovisa.com/ua/blog/cities/misto-mistectv-i-nauk-v-valensii/
4. Банах В. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи [Електронний ресурс] / Василь Банах. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: URL:http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/-oct/6320/170519verstka.pdf
5. В регіонах України створюватиметься мережа інтерактивно-освітніх центрів науки. МОН України. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/u-regionah-ukrayini-stvoryuvatimetsya-merezha-interaktivno-osvitnih-centriv-nauki (дата звернення: 29.04.2022).
6. Савченко Я.В, Протистояння інтелектів: незупинний розвиток учнівської молоді Малої академії наук в умовах воєнного стану / Матеріали X Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми». URL: http://www.newlearning.org.ua/content/opublikovano-tezy-x-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-internet-konferenciyi-virtualnyy

Савчук Н. В.,
кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
natalka_savchuk@ukr.net

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ

Повноцінність життя в умовах інформаційного світу визначається активністю входження в Мережу. Бути - сьогодні означає бути в Мережі. Проте не можна бути сучасною людиною без основ фінансово-економічної грамотності. Якими б талантами, здібностями, нахилами не володіла людина, проте успіх її життя залежить від того, наскільки вона орієнтується в складнощах і суперечностях економічного життя. В силу чого завдання перетворення потенціалу обдарованості в скарб нації не можна успішно реалізувати без знання принципів фінансово-економічного життя.

Динаміка розвитку сучасної цивілізації ставить людство перед новими викликами. Війна, розв’язана Росією проти України, своїм результатом буде мати, цілком ймовірно, фінансово-економічну кризу, наслідки якої поки що важно передбачити. В цій ситуації зрозуміло, яку роль відіграє фінансова «подушка» безпеки. І чим вона більша, тим більший економічний ресурс може використати держава для соціального захисту своїх громадян, їх здоров’я і безпеки. Фінансовий ресурс розкриває необмежені можливості і траєкторії нового життя не лише для зайнятих в сфері культури та освіти. Водночас

потрібно враховувати, що в подальшому поступі до майбутнього фінансові виклики і загрози будуть не просто зростати, а зростати по експоненті. Враховуючи дану перспективу, для уникнення максимальних витрат важливого значення набуває формування у молодого покоління фінансової грамотності.

Щоб досягти життєвого успіху необхідно бути не лише освіченою, а й фінансового культурною та фінансово грамотною людиною. Не достатньо просто вміти рахувати гроші. Зростання матеріальних статків у значній мірі залежить від того, на скільки розумно людина використовує ресурси та вміло, грамотно розпоряджається грошима. Тільки засвоївши основні поняття та зрозумівши принципи управління фінансами, можна успішно займатися бізнесом та управляти власними фінансами. «Помилково вважати, - підкреслює Е. Тоффлер, – що успіхи в науці і техніці – це ізольовані одні від одного події. Особливо значні успіхи – як інтелектуальні, так і фінансові – досягаються тоді, коли двоє або більше відкриттів відбувається одночасно і виявляється пов'язаними між собою. Чим більш різноманітні дослідницькі проєкти, чим більше вчених і засобів, що витрачаються їх здійснення, тим більший потенціал, яким володіє новація, і тим більш вражаючі результати вона приносить» [2, с. 27].

Тобто фінанси, гроші, інтелект, пізнання, наука, освіта – речі взаємопов'язані. Фінансова освіта сприяє прийняттю грамотних рішень, мінімізації ризиків і, тим самим, обумовити продуктивний поступ суспільства сприяє фінансова освіта, або грамотність. Низький рівень фінансової грамотності та недостатнє розуміння в сфері особистих фінансів може призвести не тільки до банкрутства, але й до неграмотного планування як соціально-економічного розвитку держави, так і виходу на пенсію, уразливості до фінансових шахрайств, надмірних боргів і соціальних проблем, таких як депресія.

Поняття «фінансова грамотність» виходить за межі політичних, географічних та соціально-економічних кордонів, а потреба у фінансовій освіті населення, як показує соціальний досвід, зростає в геометричній прогресії. Фінансова грамотність допомагає змінити ставлення до грошей, управління ними, змушує думати про майбутнє та планувати потреби. І, найголовніше, сприяє увійти у структуру і проблеми сучасного світу, який називають фінансово-економічним.

В соціально-культурних дискурсах США поняття «фінансова грамотність» розглядається як динамічне поняття, яке постійно змінюється, на нього впливають вік, сім'я, культура і навіть місце поживання. Фінансові цілі людей індивідуальні, вони мотивуються життєвою ситуацією і соціально-економічним статусом людини. Ціль фінансової грамотності – це в легкій зрозумілій формі якісно донести інформацію про сенс і правила монетарно-економічної діяльності до кожного, хто її потребує [1].

З такої точки зору, фінансова грамотність – це сукупність навичок, які набуваються в процесі фінансової освіти в школі або закладах вищої освіти, продуктивно засвоюються і перевіряються в практиці конкретного життя. Але до цього життя потрібно готувати в плані одержання необхідних фінансових знань.

В багатьох країнах різні програми та проєкти з питань підвищення фінансової грамотності населення спрямовані на формування навичок життєвої, практичної філософії. Вона орієнтує «спиратися на власні сили», щоб кожен громадянин досяг успіху, мав фінансову незалежність і зберіг її впродовж подальшої життєдіяльності.

З початком епохи фінансової економіки багато держав світу почали процес фінансової освіти та підвищення фінансової грамотності населення з окремих ініціатив і комерційних структур. Але практика показала: чим швидше до цього процесу підключиться держава, зокрема з її інститутом освіти, тим більш успішно вирішиться проблема. Підвищення фінансової грамотності – це сфера відповідальності держави, бізнесу, освіти і, безперечно, сім'ї.

Практика сучасного життя показує необхідність активізації роботи у сфері розвитку фінансової грамотності на національному рівні, здобуття знань і навичок дітьми та молоддю щодо управління особистими фінансами ще під час навчання у школі та закладах вищої освіти. Як показує наш досвід, молоді люди в більшості випадків не відкладають засоби на майбутнє, надають перевагу зберігати гроші в скарбничці, мають заборгованість. А практика показує інше.

Важливо пам'ятати, що молоде, обдароване покоління – це майбутні учасники не лише соціального життя, а й фінансового ринку, фінансово-економічної діяльності, виробничого і соціально-культурного процесу, платники податків, вкладники та позичальники. Ось чому навчання фінансової грамотності важливо починати в ранньому віці, долучаючи дітей до розуміння сенсу фінансової економіки, фінансової діяльності.

В сучасному суспільстві, в якому чітко визначилися монетарно-фінансові пріоритети, існує гостра необхідність у формуванні культури підприємницької діяльності, розвитку здібностей та норм поведінки для організації власного бізнесу. Все це буде мати позитивні результати на основі фінансової грамотності. Добре інформовані та грамотні споживачі пред'являють високі вимоги до якості товарів та послуг, тим самим не тільки сприяють підвищенню якості, але і стимулюють конкуренцію серед виробників. Дана обставина повинна позитивно впливати на політику цін, створювати умови для ефективного регулювання ринку, зростання здорової конкуренції серед продавців і покупців фінансових продуктів та послуг.

Більшість міжнародних та вітчизняних експертів вважають: чим раніше молодь дізнається про роль грошей в сімейному житті і житті суспільства, тим

швидше сформуються корисні фінансові звички, які допоможуть уникнути фінансових помилок в майбутньому, набути матеріальної та фінансової самостійності, а також закласти основу своєї фінансової безпеки та економічного добробуту. Це особливо важливо для нашого часу, в якому навіть влада проявляє себе насамперед як фінансова і економічна могутність та потенціал, а не як військова сила.

Як показує західноєвропейський досвід, безумовно, фінансова грамотність виховується впродовж тривалого періоду часу на основі принципу «від простого до складного», в процесі багаторазового повторення і закріплення, спрямованого на практичне застосування знань і навичок. Фінансові навички повинні прищеплюватися так само, як правила етикету, дорожнього руху, поведінки в громадських місцях.

Фінансова грамотність є результатом економічної освіти. Її важлива значущість фінансової освіти, підтверджена світовою практикою: по-перше, це активне засвоєння молодим поколінням фінансових продуктів і послуг, по-друге, вміння оцінити ризики та уникнути шахрайства; по-третє, необхідність розуміння і раннього формування своїх депозитів, сімейних та пенсійних накопичень; по-четверте, грамотна інвестиційна поведінка, котра є важливим аспектом як для продуктивної національної економіки, так і для створення свого індивідуального майбутнього в цілому.

Хоча соціальний і економічний ефект від підвищення фінансової грамотності проявляється поступово, світовий досвід доводить безперечну необхідність здійснення цієї роботи. Хороший рівень фінансової грамотності необхідний кожній людині не тільки для досягнення її особистих фінансових цілей, забезпечення циклів життєдіяльності, але й реалізації головних проблем життєвого циклу. Якою б не була конкретна мета, виграшем від фінансової грамотності буде підвищення рівня життя і впевненість у майбутньому, стабільність і процвітання економіки, суспільства і людини в цілому. А там, де грамотність, там – культура, мислення, знання, інтелект, творчість. І реалізація свого таланту та обдарованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318&cat_id=83136317
2. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э.Тоффлер, Х.Тоффлер. – М.: АСТ: ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.

Сажієнко А. П.,
викладач природничих дисциплін,
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
sazhiienkoalla@gmail.com

Поштарук Л. І.,
в.о. завідувача відділення дошкільної і початкової освіти,
голова циклової комісії природничих дисциплін та математики,
викладач-методист, викладач природничих дисциплін
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
poshtaryk_lora@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEAM-ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

Одним із напрямків інноваційного розвитку природничо-математичної освіти є система навчання STEM, завдяки якій діти розвивають логічне мислення та технічну грамотність, вчаться вирішувати поставлені задачі, стають новаторами, винахідниками. STEM-освіта дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього.

У статті висвітлено теоретичні аспекти моделі STEM-освіти, способи та методичні прийоми реалізації технологій STEM-навчання на уроках біології та екології, з урахуванням знань з хімії, фізики, інформатики, а саме інтегрованого та проблемного навчання, використання практико-орієнтованих завдань та дослідно-проєктної діяльності учнів, комп'ютерного моделювання; особливості підготовки вчителя до проведення уроків за діяльнісною технологією навчання. Наведено приклади завдань з використанням елементів STEM-освіти.

Ключові слова: *STEM-освіта, ключові компетентності, інтеграційні зв'язки, проектне навчання*

One of the areas of innovative development of science and mathematics education is the STEM-education system, thanks to which children develop logical thinking and technical literacy, learn to solve problems, become innovators and inventors. STEM-education will strengthen and solve the most urgent problems of the future. The article highlights the theoretical aspects of the STEM-education model, the methods and methodological techniques of implementing STEM-learning technologies in biology and ecology lessons, taking into account knowledge of chemistry, physics, computer science, namely integrated and problem-based learning, the use of practice-oriented tasks and research student project activities, computer modeling; peculiarities of teacher preparation for conducting lessons using activity-based learning technology. Examples of tasks using elements of STEM-education are given.

Keywords: *STEM-education, key competencies, integration links, project-based learning*

Стрімкий розвиток інформаційних потоків, швидкий темп життя зумовлює попит на формування особистості з нестандартним мисленням, особистості яка

здатна орієнтуватися в будь-якій ситуації, знаходити необхідну інформацію серед безкрайнього її простору, швидко засвоювати нові знання та за необхідністю легко застосовувати їх на практиці. Одним із шляхів розвитку такої особистості є впровадження STEM-освіти в навчальний процес. Освітні технології STEM базуються на виключно нових методах освітньої діяльності, в основі яких лежить комплексний підхід до вивчення певних проблем чи явищ. Дуже швидко STEM-освіта набула популярності у всьому світі. Її актуальність зумовлена з одного боку, збільшенням мотивації учнів до вивчення дисциплін природничо-математичного циклу, а з іншого — попитом виробничої сфери на спеціалістів, які набули компетентності для формулювання і розв'язання задач у галузях ІТ, інженерії, екології, нанотехнології, медицині та інших [3].

Саме STEM-освіта сприяє підготовці компетентних фахівців для високотехнологічних виробництв і забезпечує високий науковий потенціал держави. Аналізуючи стан сучасного ринку праці й враховуючи його динаміку, можемо говорити про те, що в основі професій майбутнього будуть технології, які пов'язані зі STEM-освітою. Вирішення цих завдань можливе за умови удосконалення системи освіти, і пов'язане з мотивацією діяльності, процесами навчання і виховання в цілому, головна роль у яких відводиться розвитку творчої особистості. STEM-орієнтований підхід до навчання є актуальним напрямом модернізації та інноваційного розвитку природничо-математичного й гуманітарного профілів освіти, а STEM-грамотність – міждисциплінарною областю дослідження, яка поєднує науку, технології, інженерію та математику [1, С.4-5].

На сучасному етапі навчати дітей потрібно креативному, аналітичному, інноваційному мисленню; вмінню ефективно розв'язувати проблеми, приймати рішення; ефективній комунікації, співробітництву, роботі в команді та в проєктах; інформаційній грамотності, ефективній моделі використання ІКТ; глобальному громадянству, персональній та соціальній відповідальності.

На сьогоднішній момент «зміст навчальних програм базується на компетентнісному підході, який відповідає стратегічному напрямку розвитку освіти в контексті положень Концепції «Нова українська школа» та показано особливості запровадження наскрізних змістових ліній, які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання» [5].

Таким чином, освітній процес носить міждисциплінарну орієнтацію. Це дає здобувачам освіти можливість будувати міцні зв'язки між усіма дисциплінами, що вивчаються. Отже, в наш час ключовими компетентностями вважаються такі, що необхідні особистості для покращення власного потенціалу і розвитку, збільшення можливостей для працевлаштування, соціальної адаптації та

активної життєвої позиції. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання [6].

Такі навички, як критичне мислення, читання з розумінням, уміння висловлювати свою думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими є спільними для всіх компетентностей [4].

Отож, особливість STEM-технологій полягає в інтегрованому взаємозв'язку всіх дисциплін, які з ними пов'язані.

Впровадження STEM-освіти на уроках біології й екології має глибинний характер і включає розв'язання проблем підготовки вчителя, який має усвідомлювати свою соціальну відповідальність, постійно дбати про особистісне і професійне зростання, щоб бути фахівцем, здатним здійснювати міждисциплінарні зв'язки і усвідомлювати значущість професійних знань в контексті соціокультурного простору. Інформатизація у викладанні біології й екології вимагає від вчителя високого рівня інформаційної компетентності, яка є однією з ключових у процесі професійного зростання і проявляється при вирішенні різних завдань із залученням засобів інформаційно-комп'ютерних технологій та Інтернету. Такі технології дають змогу створити новий навчальний інформаційний простір, здатний підвищити якість викладання шкільного курсу біології й екології, а саме: використання електронних підручників, освітніх ресурсів мережі Інтернет як наочних посібників; розроблення навчальних проєктів, керування дослідною діяльністю учнів; використання програмних ресурсів для створення вчителем власних навчальних розроблень. Наразі у викладанні біології й екології є багато проблем: великий обсяг і важкий виклад матеріалу, перенасиченість його біологічними поняттями й термінологією, недостатня кількість часу, відведеного на виконання лабораторних і практичних робіт. Для розв'язання цих проблем учителю необхідно активно і цілеспрямовано використовувати різноманітні технології STEM-освіти, як-от: інтерактивні методи групового навчання, мультимедійні, інноваційні, ігрові технології, проблемні методики з розвитку критичного і системного мислення та багато інших, що дадуть змогу динамічно розвивати пізнавальну активність, співробітництво, комунікативність, творчість, а також інтерес учнів до предмету загалом.

Технології STEM-освіти відіграють важливу роль у проведенні як звичайних, так й інтегрованих уроків. Їхня перевага полягає в тому, що у класах збільшується кількість учнів, які свідомо опановують навчальний матеріал. Саме

інтегрований підхід при сучасному викладанні біології й екології не лише підвищить якість окремих компонентів навчального процесу, а й сприятиме формуванню в учнів основних життєвих компетентностей, структурованої системи знань, яка зумовлює їх орієнтування в конкретно-предметній діяльності. Встановлення цілісної наукової картини світу й образу світу учнів на основі міжпредметних зв'язків у навчальному процесі також відкриває шляхи для розв'язання проблеми підвищення якості освіти, розвитку самостійності й креативності старшокласників та підготовки їх до самостійного здобуття знань і творчої діяльності.

Однією з умов успішного вивчення учнями біології й екології є використання на уроках мультимедійних технологій навчання, які є універсальними, оскільки можуть бути використаними на різних етапах уроку. Слід зауважити, що одним із ефективних інноваційних підходів STEM-освіти на уроках біології й екології є використання асоціативних, структурно-логічних і опорних схем, які підвищують інтерес учнів до навчання, оскільки з'являється більша креативність, свобода в міркуваннях і доведенні учнів. Вони з легкістю формулюють власні висновки з будь-якої теми, що народжуються на очах у вигляді карток, таблиць, малюнків. Доволі успішний розвиток творчої особистості пов'язаний з удосконаленням освітньої системи через метод проєктів, завдяки якому в учнів формуються: впевненість у собі, адекватна оцінка власних сил та можливостей, вміння працювати у команді, правильно ставити мету, обирати шляхи її реалізації та досягати поставлених цілей [2].

Нині STEM-освіта є одним з основних трендів інноваційної освіти. Серед важливих завдань, які ставить перед собою Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), що схвалена КМ України 5.08.2020 № 960-р, є завдання розвитку і виховання всебічно розвиненої освітньої, інноваційної особистості [7].

Отже, для реалізації STEM навчання доцільно використовувати інтеграцію предметів природничого циклу.

По-перше, існують можливості проведення інтегрованих уроків двох і більше дисциплін, наприклад урок з вивчення властивостей води з точки зору хімії, біології та фізики, запланований вчителями цих дисциплін і включає завдання, що вимагають від учнів володіння знаннями про склад, хімічних зв'язках в молекулах, фізичні властивості і ролі води в існуванні життя. Ще один приклад інтегрованого уроку біології та інформатики з вивчення будови скелета людини з використанням графічних редакторів, або інтеграція фізики та біології при вивченні властивостей світла і процесу фотосинтезу.

По-друге, реалізація STEM програм можлива через створення учнями проєктів із застосуванням знань більш ніж одного предмета і консультацій

кількох вчителів-предметників, наприклад створення моделі безпілотного літального апарату з фіксованою зоною для запису відео, де учням знадобляться знання математики, фізики та інформатики. Звичайно, шляхи реалізації STEM навчання не вичерпуються цими можливостями, їх перспективи набагато ширше описаних, і на сьогоднішній день від кожного вчителя, його майстерності та особистої зацікавленості залежить те, наскільки суспільство вже зараз буде готове до широкого впровадження інноваційних технологій.

По-третє, завдяки системі навчання STEM-учні розвивають логічне мислення, наукову та технічну грамотність, вчаться вирішувати поставлені задачі, стають новаторами, винахідниками. STEM навчання дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього завдяки інноваціям, сформує навички у школярів жити в реальному швидкозмінному світі, вчасно реагувати на зміни, критично мислити та стати розвиненою творчою особистістю.

Для моделі STEM-освіти важливим є системний підхід до вивчення природничо-математичних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Використання елементів STEM-освіти на уроках математики. Збірник матеріалів роботи творчої групи викладачів математики. – Рівне: НМЦ ПТО, 2019. – 95 с.
2. Гринюк О.С. Тези Форум 2020 р. С.318-321. https://lib.iitta.gov.ua/723781/1/Гринюк%20О.С._Тези_Форум_%202020%20р._С.318-321_.pdf
3. Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ. Випуск № 11. Слов'янськ, 2021. Скворцова Н.В., Петрова О.С., Бондаренко Г.Л., Ткаченко В.В., Бебешко І.О. «Використання елементів stem-освіти як засіб формування ключових компетентностей на уроках природничо-математичного циклу». С.93-100.
4. Ключові новації в освіті. Новий закон України «Про освіту»: сайт. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna_serednya/BOOK LETTE_INFO-ZAKON-2018_PRESS.pdf
5. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист ІМЗО № 22.1/10-2876 від 22.08.19 року: сайт. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/ (дата звернення 04.08.2022 р.)
6. Освіта на основі життєвих навичок: сайт. URL: http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53 (дата звернення 04.08.2022 р.)
7. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) що схвалена КМ України 5.08.2020 № 960-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960–2020- %D1%80#Text

Сидоренко Тетяна Тарасівна,
Практичний психолог
Червонослобідського закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів №2
Червонослобідської сільської ради Черкаської області
0637423265@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У сучасному світі людство починає шукати громадян, які могли б раціонально сприймати зміни, вміло впроваджувати інновації, а саме: розвивати в людей нестандартне мислення, що вміють запитувати та розв'язувати нові ускладнені задачі та завдання щодо проєктування майбутнього – потреба в творчих особистостях. На сьогоднішній день в закладах загальної середньої освіти приділяється максимальна увага для розвитку учнів з високим рівнем загальних і спеціальних здібностей, які потребують допомоги у максимальному розвитку особистості, практичним психологом та соціальним педагогом проводиться ряд заходів для виявлення обдарованої дитини.

Постає питання, що таке обдарованість? Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють особистості досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності. Під обдарованістю учня розуміють вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, успішність із багатьох предметів, виду спорту та і взагалі будь якої іншої діяльності. У педагогіці виділяють кілька видів обдарованості: емоційно-почуттєвий, раціонально-мислительний, раціонально-образний, образно-художній. Нове покоління дітей набуло нових рис психічного і фізичного розвитку, необхідних для старанного навчання. І тому саме практичний психолог за допомогою діагностичного інструментарію помічає дітей з обдарованістю, тримає на постійному контролі емоційний та психологічний стан індивіда, допомагає розкрити свої здібності. Психологічна служба закладу має систематично доповнювати та оновлювати власні фахові знання, які в сучасному суспільстві НЕ втрачають актуальності. Виділяють ряд показників творчої обдарованості:

- учень як особистість має стійку потребу в прояві себе та самоствердженні;
- наявність особистої думки;
- інтелектуальна незалежність;
- оригінальність мислення;
- наполегливість поставленої мети;
- схильність до гри, почуття гумору.

Питання визначення обдарованості – це не лише питання IQ-тестування, яке може визначити не всі типи обдарованості. Тому заклади освіти, орієнтуючись на академічну обдарованість, можуть використовувати такі характеристики:

– педагогічні характеристики вчителів;
– думка батьків;
– спостереження поведінковими особливостями учня;
– активність і позиція дитини у шкільному житті;
– поєднання означених характеристик дає більш широку картину розвитку дитини.

Обов'язково враховуємо стандартизовані тести і IQ тести.

У нашому закладі освіти постає потреба у виявленні учнів з високим рівнем високим рівнем загальних і спеціальних здібностей. Виявлення та супровід обдарованих дітей вимагає від педагогічного колективу комплексної роботи. Тому організована спільна робота з обдарованими учнями. Виявлення і підтримка найбільш здібних і обдарованих дітей пов'язані з поступовим становленням на практиці особистісно-орієнтованих позицій учасників освітнього процесу. Розробляється спільний план роботи педагогічних працівників та практичного психолога. Головною є мета роботи з даними учнями, принципи якої:

– розвиток творчих та інтелектуальних здібностей;
– діагностика обдарованих учнів;
– створення сприятливих умов для самореалізації особистості;
– підвищення результативності олімпіад, конкурсів;
– робота з педагогічним колективом.

Наступним етапом ефективної роботи з обдарованими дітьми є принципи взаємин, які використовуються в супроводі обдарованості:

– повага до бажання дітей працювати самостійно;
– вміння педагога утримуватись від моралізації;
– надання учневі права вибору;
– схвалення результатів діяльності;
– підтримка максимальної захопленості предметом;
– заохочення до роботи.

Важливою складовою психолого-педагогічного дослідження обдарованості є використання методик для пошуку дітей з обдарованістю. Я, як практичний психолог закладу загальної середньої освіти, у своїй роботі користуюся такими діагностичними методиками:

– методика визначення стилю навчання і мислення. Дана методика допомагає визначити тип мислення: «лівопівкульний» тип мислення («мислитель»), «правопівкульний» тип мислення («художник»), «змішаний» тип мислення;
– методика вивчення рівня невербальної креативності (за П. Торренсом);
– шкільний тест розумового розвитку. Тест призначений для діагностики розумового розвитку учнів. Складається з шести субтестів-завдань;

– первинна діагностика вчителем. Шкала для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих школярів. Розроблено Джозефом Рензуллі (1977р.) і адаптовано Людмилою Василівною Поповою;
– виявлення проблем обдарованих дітей. Анкета спрямована те щоб визначити, які проблеми виникають в обдарованої дитини за 4-ма напрямками: проблеми у спілкуванні з однолітками, проблеми у взаємовідносинах з учителями, проблеми в стосунках з батьками, особистісні проблеми обдарованої дитини.

Далі мною проводиться підрахунок результатів досліджень, формується зведена таблиця. Складається план роботи на рік помісячно, в якому розписана покрокова робота з здобувачами освіти, для отримання максимальних результатів учнів у різних сферах діяльності, а саме: олімпіади, конкурси, МАН.

Наступним етапом є робота з батьками, тренінги на тему «Обдарована дитина» та розроблення пам'ятки для батьків щодо подальшого розвитку обдарованості сина чи доньки. Дитині важливо щоб її підтримували не лише школа, а й родина, адже допомогти дитині стати терплячою, відповідальною, уважною, позбутися страхів, відчуття самотності, навчитися простих життєвих істин – не менш важливо, аніж навчити її розв'язувати математичні задачі чи розмовляти іноземною мовою. Найближчим «спільником» і «однодумцем» педагогів у вихованні обдарованої дитини мають стати її батьки, її сім'я. Сім'я для дитини – це перша соціальна модель світу, і якщо один із її елементів (членів сім'ї) починає функціонувати в неправильному напрямі, то весь механізм як цілий організм починає хворіти. Тому лише спільними зусиллями сім'ї та школи можна досягти успіху у вихованні дитини. Мета ж у усіх одна – допомогти дитині адаптуватися у світі й навчити її перетворювати його. Психологічною службою закладу створюються поради батькам:

– Будьте поблажливими зі своєю дитиною;
– демонструйте свою незалежність;
– не бійтеся подорожувати й змінювати обстановку;
– дайте волю вибору вчинків і дій;
– забудьте слово «ні»;
– будьте оптимістом;
– заохочуйте тягу дитини до знань;
– навчіть дитину каталогізувати знання;
– створюйте дитині ситуації, що кидають їй виклик.

Після роботи з батьками триває наполеглива співпраця з дитиною, додаткові заняття, цікаві завдання. І лише після клопіткої спільної роботи, отримуємо обдаровану дитину. Отже без тісної співпраці батьків та школи та без компетентного психологічного та педагогічного супроводу, обдарована дитина буде залишена на призволяще. А командна підтримка, постійна увага до

обдарованої дитини, своєчасне виявлення напрямів та особливостей обдарованості дозволить їй розвинутися, уникнути багатьох складностей чи проблем та досягти життєвого успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. https://mon.gov.ua/storage/app/media/minimumi.pdf
2. https://lib.iitta.gov.ua/9932/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A2015.pdf
3. http://umo.edu.ua/images/content/koncorcium/repozitar_uvupo/navch_vydanya/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%92.pdf

Сидорська Оксана,
методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
o.sydorska@ippo.edu.te.ua,

Руслан Яковишин,
к.п.н., доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
r.yakovyshyn@ippo.edu.te.ua

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНЯ ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті проаналізовано основні аспекти розвитку творчої особистості учня в контексті сучасних суспільних викликів. Акцентується увага щодо важливості впливу на розвиток дитячих обдарувань оптимально побудованого освітнього процесу, важливості ролі педагога, раціональної організації ефективних форм роботи та взаємодія сім'ї і школи.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, творчий потенціал, креативність, сучасний учитель, обдарованість, освітній простір.

Annotation.The article analyzes the main aspects of the development of a student's creative personality in the context of modern social challenges. Emphasis is placed on the importance of the impact on the development of children's talents of an optimally constructed educational process, the importance of the role of the pedagogue, the rational organization of effective forms of work, and the interaction between family and school.

Key words: creative personality, creative abilities, creative potential, creativity, modern teacher, giftedness, educational space.

«З народженням кожної людини у світ вноситься щось нове, чого ще не було, щось первозданне і неповторне. Обов'язок кожного – знати і не забувати, що він у світі єдиний, що ще ніколи не з'являвся хтось такий, як він, бо якби був такий, то не було б потреби в ньому самому»
(Мартін Бубер).

Освіта XXI століття спрямована на формування та розвиток особистості. У «Національній доктрині розвитку освіти України» визначено: «Головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя…» [9]. Основою роботи з обдарованою молоддю є вивчення її знань та потенційних можливостей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості з метою допомогти їй реалізувати свої індивідуальні якості. Провідна ідея сучасної освіти – дитиноцентризм, що передбачає максимальне наближення навчання, виховання кожної дитини до її індивідуальних особливостей і обдарувань.

У Законі України «Про освіту», концепції «Нова українська школа» зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання й соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії із природою, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності, а також наголошено, що кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями [2];[3].

Сьогодні дитині потрібні не тільки знання, але й високий творчий потенціал, компетентність, сформованість особистісних якостей. Це допоможе знайти своє місце в житті, стати щасливою, упевненою у власних силах людиною. Тому перед освітою сьогодні постає одне чи не з найважливіших завдань – розвиток творчої особистості, що усвідомлює свою унікальність і неповторність. Місія Нової української школи – допомогти розкрити й розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Освітній заклад покликаний якомога раніше виявити якості обдарованості в учнів, і розвивати їх у всіх школярів, зважаючи, звичайно, на те, що всі діти народжуються з різними задатками. Тому дуже важливо вже починаючи з ранніх років розкривати творчий потенціал дитини, його розвивати та підтримувати. У дитячому віці людина більш здібна до творчості, ніж у зрілому. На дитину не впливають стереотипи, вона вільна у своїх творчих виявах. Саме школа дає дитині «путівку» в життя, допомагає зорієнтуватися, знайти своє покликання. У

зв’язку з цим, на учителя покладається обов’язок, який полягає у виявленні та розвитку обдарувань дітей.

Серед фахівців є суперечки про те, чи є тотожними поняття «обдарованість» і «творчість», чи треба виділяти окремо творчий вид обдарованості. Частина з них вважає, що творчість, креативність є невід’ємним елементом усіх видів обдарованості, інші дослідники наполягають на існуванні творчої обдарованості як окремого, самостійного виду, здатності нестандартно мислити. Учень може мати навчальні здібності, обдарування, але не бути творчим. Інтелект і творчість мають різну основу, виконують різні функції. Отож, поняття «творчі здібності» є більш широким та включає в себе поняття «обдарованості» [5].

Сьогодні акцентується увага щодо навчання й виховання обдарованих дітей із високим розумовим потенціалом. А як працювати з дітьми, які мають знижену здатність до навчання, але проявляють творчі здібності, обдарування конкретного спрямування? Впоратися з цим завданням можна, лише за умови використання для навчання і виховання таких дітей особливих заходів, індивідуального підходу. Розвиваючи індивідуальні нахили цих учнів, ми маємо допомогти кожному з них досягти успіху в напрямі, в якому дитина зможе себе зреалізувати. Головне – віра в дитину. «Немає людини, в якій внаслідок умілої виховної роботи не розкрився б самобутній талант, немає сфери діяльності, в якій людська індивідуальність не досягла б розквіту...», – сказав В. О. Сухомлинський у праці «Павлиська середня школа» [7]. «Досвід переконує, – пише В. О. Сухомлинський у статті «Народний учитель», – якщо в школі, скажімо, шістсот учнів, то це означає, треба шукати шістсот індивідуальних стежок». «Своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки здібностей у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання, – пише він у статті «Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів», – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховної роботи». Найголовнішим є «помітити в кожній дитині її найсильнішу сторону, знайти в ній ту "золоту жилку», від якої починається розвиток індивідуальності, добитися того, щоб дитина досягла видатних для свого віку успіхів у тій справі, яка найбільш яскраво розкриває її природні задатки» [8].

Творчо обдаровані діти складніші у вихованні, оскільки більш зацікавлені, ініціативні, безпосередні. Але наявність чи відсутність проблем з ними залежить не стільки від них, скільки від мікросоціуму, в якому перебуває дитина. В жорстких умовах авторитарного навчання та виховання така дитина може сприйматися як неадекватна. Внаслідок цього у творчо обдарованої дитини можуть розвиватися навіть невротичні стани.

Педагогічні працівники і батьки, які виховують творчо обдарованих дітей, потребують обізнаності як з характерними рисами творчої особистості загалом,

так і з показниками творчої обдарованості дитини зокрема. Обдарованість не лежить на поверхні, вона може бути непомітна, тобто прихована. В атмосфері щирості, доброзичливості в дітей росте прагнення стати кращим не на показ, а з внутрішньої потреби.

Креативність формується тоді, коли в найближчому оточенні, в якому перебуває дитина (сім'я, школа), відсутній зразок, який визначає її поведінку. Для реалізації творчого потенціалу дітей необхідно багато об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких важливими є: мотивація досягнень обдарованої дитини; готовність учня до ризику при відсутності нестандартних шляхів вирішення проблем; наявність знань педагога, які дозволяють оцінити ефективність різноманітних варіантів виконання дітьми творчих завдань.

Ми підійшли до того, що поняття творчих здібностей учня передбачає і наявність поняття творчої особистості вчителя. У більшості випадків саме особистість вчителя визначає розвиток особистості учня. З огляду на це традиційно висуваються високі вимоги до педагогів.

Мета діяльності вчителя – створювати ситуацію успіху, дати можливість відчути радість усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили, у свою неповторність. Важливо акцентувати увагу не на невдачах учня, а на його досягненнях, допомогти учням робити самостійні висновки й відкриття. Адже процес навчання – це спільна творчість вчителя і учня.

Одне з головних правил успішного вчителя як особистості – гуманність. В. Сухомлинський стверджував: «...щоб стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності – протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, ви будете справжнім майстром» [8].

Першою вимогою до вчителя є любов до власної справи. Всі вчителі повинні бути людьми, пристрасно закоханими в свою працю, що вміють запалити вогник такої самої любові у своїх вихованців. Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до дитини.

Другою вимогою до вчителя є вимога високої кваліфікації, постійний шлях до особистісного зростання.

Третя – вимога високих моральних якостей. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності...

І, нарешті, четвертою вимогою є творчий підхід вчителя до навчання й виховання. Місія сучасного педагога – бути готовим до застосування нових освітніх ідей, постійно навчатися, перебувати у постійному творчому пошуку. Ще один важливий момент – учитель повинен бути особистістю. Лише тоді він може вплинути на розвиток і визначення особистості учня.

Ефективність роботи педагога значно підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов: створення емоційної, доброзичливої атмосфери

у процесі виконання творчих завдань; здійснення акцентів на інтереси учнів, потреби, потенційні можливості; спонукання до дослідницької активності, поглиблення інтересу до творчої діяльності.

Український професор І.П. Підласий акцентує увагу педагогів на тому, що головним є не предмет, якому навчають, а особистість, яку формує вчитель, те, як він вчить мислити, опановувати та самостійно продукувати знання, а не лише передавати знання та досвід попередніх поколінь [4]. Педагог повинен створити стимулююче навчальне середовище, спонукати учнів думати не за аналогією, а самостійно.

Важливим моментом в цьому процесі є постійне вдосконалення педагога. К. Ушинський писав: «Учитель живе доти, доки вчиться, щойно він перестає вчитись, у ньому помирає учитель» [1]. Він має бути щирим, доброзичливим, справедливим. Тільки за цієї умови можна виховати позитивні мотиви до навчання, як до цікавої і радісної праці.

У свій час Бакмінстер Фуллер відзначав, що всі діти народжуються геніями, а ми витрачаємо перші шість років їхнього життя на те, щоби лишити їх цієї геніальності. Тому нашим завданням є розвивати життєві навички дитини поряд з її талантом і природними здібностями. У праці «Сто порад учителеві» В. Сухомлинський сказав, що завдання вчителя: «Не придушити й зламати, а підняти й підтримати, не знеособити внутрішні духовні сили дитини, а утвердити почуття власної гідності...» [6].

Життя в умовах війни внесло свої корективи в освітній процес. Сьогодні проєктування розвитку та педагогічного супроводу здобувачів освіти здійснюється, виходячи з можливостей контактування з ними. Необхідно планувати заходи з метою: - допомагати учням подолати відчуття тривожності, підтримати в них віру вперемогу й оптимістичний погляд на майбутнє; - акцентувати увагу на загальнолюдських цінностях; - орієнтувати на повноцінне життя навіть за умов війни, з вірою в Перемогу.

Учням варто надавати максимум можливостей для випробовування себе в творчості. Практика показує, що в умовах дистанційного навчання найбільш перспективними вбачається метод проектів, кейс-стаді, майстер-клас, методичний практикум, ситуаційний семінар, дистанційні технології (в режимі відеоконференцій, вебінарів, форуму, чату тощо). Дистанційно учителям у роботі з обдарованими дітьми рекомендується працювати у наступних напрямах:

– створення мультимедійних презентацій чи електронних варіантів лекції, супроводжуваних демонстрацією слайдів (створення архівів заходів (презентацій) для додаткових занять з учнями, зокрема з відсутніми на

заняттях; розробка тематичних презентацій;

- створення веб-сторінок;
- надання учням і батькам можливості звертатися до освітніх ресурсів удома;
- допомога учням у виконанні самостійних досліджень, створення посилань на корисні освітні веб-сайти.

Отож, основними шляхами розвитку дитячих обдарувань є оптимально побудований освітній процес, раціональна організація усіх форм роботи та ефективна взаємодія сім'ї і школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Емельянова В. Сучасне звучання педагогіки К. Ушинського у вихованні дитини // Психолог дошкілля. – 2013. – Січ. (№ 3). – С. 15-16.
2. Закон України № 2145 – VIII від 05.09.2017 «Про освіту». Нова українська школа. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 29.04.2020).
3. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя./ І. П. Підласий. – Х.: Вид. група «Основа», 2010.
4. Протас О. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – Бер. (№ 3). – С. 26-29.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. С. 5–279.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5т. — К. 1976 – 1977.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю //Вибр. Твори: в 5 т.-Т.2- К. 1977.
8. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (витяг) від 17.04.2002 No 347/2002// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.

Сиротенко С. М.,
Вчитель початкових класів вищої кваліфікаційної категорії,
Шандриголівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
Лиманської міської ради Донецької області
E-mail: sirotenkk@gmail.com

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Розглянуті деякі питання щодо сутності художньої творчості, висвітлені певні умови, шляхи виявлення та плідного розвитку художньої обдарованості дітей на етапі розвитку сучасної освіти. Художня обдарованість постає багатогранним феноменом, відрізняється різноманітністю форм вираження, що пояснюється особливостями інтеграції та своєрідністю її компонентів у якісному та кількісному проявах. Наведені приклади з особистого досвіду.

Ключові слова: художня обдарованість, художня творчість, здібності, розвиток.

The article is devoted to the problem of working with gifted students.

Some questions regarding the essence of artistic creativity are considered, certain conditions, ways of identifying and fruitfully developing the artistic talent of children at the stage of development of modern education are highlighted. Artistic giftedness appears as a multifaceted phenomenon, characterized by a variety of forms of expression, which is explained by the peculiarities of integration and the originality of its components in qualitative and quantitative manifestations. Examples from personal experience are given.

Key words: artistic giftedness, artistic creativity, abilities, development.

Розбудова Нової української школи, яка викликана вимогою відповідності освіти сучасним потребам країни і світовим стандартам, серед іншого передбачає створення умов, що забезпечують виявлення й розвиток обдарованих дітей, реалізацію їх потенційних можливостей. [13, 1].

Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях.

Обдаровані діти – майбутнє, гордість і честь України, її авторитет на світовій арені. Саме тому перед кожним педагогом стоїть завдання - формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом впровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію. [2, 2].

Для виявлення обдарованих дітей вчителі мають бути обізнані з концепцією обдарованості, розуміти зміст понять «талант», «обдарованість», «здібність», «обдарована дитина», знати психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, види обдарованості, специфіку роботи з такими дітьми.

Яких саме дітей називають обдарованими?

Як відбувається їх розвиток?

Що можливо і потрібно зробити для їх підтримки?

З точки зору українських вчених, обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одній або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. [10; 6]

Варто зазначити, що значна кількість дослідників, зійшлися на думці, що обдарованість – сумарна особистісна властивість. Інакше кажучи, якщо людина обдарована, то вона здатна досягти успіхів у багатьох видах діяльності. Яскравим прикладом є постаті відомих на весь світ людей: Леонардо да Вінчі, Тарас Шевченко та ін... Відомо, що Леонардо да Вінчі був не лише талановитим художником, а й видатним інженером та винахідником; Шевченко був не тільки видатним поетом, а й і художником. Нажаль, у світі дуже багато людей, яким у

свій час ніхто не допоміг у дитинстві знайти своє покликання. Педагогам освітніх закладів та батькам належить, на нашу думку, почесна місія: вчасно виявити та допомогти розкритися здібностям обдарованих дітей. [2; 6]

Здібності – це такі індивідуально-психологічні особливості людини, які сприяють успішному виконанню нею тієї чи іншої діяльності й не зводяться тільки до знань, умінь та навичок, які вона має. Від народження людина має лише задатки здібностей, з яких під впливом зовнішнього середовища, навчання й виховання розвиваються загальні, розумові, інтелектуальні, спеціальні здібності. [3; 7]

Реальна обдарованість – не просто статичний Божий чи генетичний дар. Обдарованість існує лише в динаміці, у розвитку, а тому постійно змінюється. Отже, необхідно зауважити, що обдарованість – лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й не реалізуватись.

Вченими схарактеризовані види спеціальних обдарувань (здібностей) та їх ознаки в різноманітних видах діяльності.

Визначають два основні типи обдарованості:

• загальна (розумова);

• спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня).

Розглянемо більш детально художню обдарованість.

Словосполучення «художня обдарованість» є узагальненим для музичної, хореографічної, театральної, художньої (образотворчої) обдарованості. Воно об’єднує ряд підтипів, пов’язаних зі сферою різних мистецтв, виявляється в особливостях творчого процесу в конкретній мистецькій діяльності. Кожен підтип – узагальнене поняття, що має диференціюватися і вивчатися.

Здібності до кожного виду діяльності мають певну структуру, яка є складним комплексом основних та допоміжних властивостей. Так, наприклад, у своїх наукових працях В. З Кузін виділяє деякі складові такого комплексу індивідуально-художніх здібностей, як: творча уява та мислення, зорова пам’ять, що сприяє створенню яскравих зорових образів у свідомості художника та допомагає успішній трансформації їх у художній образ, емоційне відношення до зображуваного явища та ін.

У процесі розвитку художнього сприйняття учні набувають уміння бачити світ у всьому різноманітті його форм, явищ та фарб. Занурення у світ мистецтва неспроможна супроводжуватися лише споглядальним сприйняттям творів мистецтва. Практичне, реальне життя, мистецтво, оволодіння законами, технікою, матеріалами різних видів мистецтва – ось що потрібно учням підготовки до вільної творчості. [7; 140]

Проблема художньої обдарованості викликає інтерес у багатьох вчених, оскільки інтегрує одразу три напрями розвитку особистості в художньо-творчій

площині: креативний, естетичний та духовний, і це дає неймовірно широкі можливості для виховання дітей. Художня творчість дає змогу поринути у культуру свого народу та в культуру світу загалом, черпати світовий досвід розвитку почуттів, ідеалів, вищих світових цінностей людства. Але художня обдарованість – явище не стійке, яке потребує постійної уваги та кваліфікованої допомоги [5]

Поняття ХО охоплює різноманітні прояви особистості в мистецькій творчості, які об'єднуються спільним стрижнем – здатністю особистості створювати художній образ, яка конкретизується в певному виді мистецтва, втілюючись у художньому результаті (образі) через вибір відповідних засобів виразності, тобто в індивідуальному «чутті матеріалу» (А. Л. Готсдінер). Таку здатність варто розглядати як індикатор ХО, головний її критерій, що випливає з природи феномена.

Замірювання ХО спирається на кілька факторів. Передусім, уваги потребує ядро ХО, котре узагальнено охоплює мотивацію митця до художнього пізнання– інтерпретації мистецтва та світу художніми засобами, емоційно-духовну сферу як джерело художнього образу, психомоторні властивості, які забезпечують миттєвість переведення образу-задуму в образ-результат і вибір мистецьких засобів. Увага звертається на креативність особистості як детермінанту творчого процесу, на емпатію та рефлексію – як основу діалогічності художнього мислення, полімодальність таланту. [6]

Виявлення та прогнозування розвитку художньої обдарованості дітей та молоді є комплексною проблемою, яку неможливо вирішити за короткий термін.

Для того щоб помітити і підтримати таку дитину, може знадобитися певна педагогічна зіркість. Адже учень не обов'язково буде робити теж саме, що і інші, тільки краще. Може навіть трапитися, що його роботи будуть програвати на фоні інших, тому що він мимовільно ставить перед собою більш глибокі, складні змістові задачі, для рішення яких у нього поки ще немає достатніх засобів. Головною ознакою обдарованості можуть стати не наявність досягнень, а стійка потреба у заняттях мистецтвом. Як казав видатний письменник ХХ століття Томас Манн – «Талант – це потреба». Потреба втілювати в образах, «довіряти» образам найбільш важливий, ціннісно значимий зміст свого життя.

Як правило, таким дітям властива емоційна чутливість, увага до внутрішнього світу інших людей, вони мають багатий емоційно-асоціативного досвід, розвинене образне мислення, схильність до фантазування. Художньо обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо).

Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до всіх духовних цінностей. Не уникають вони відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість.

Потрібно зовсім інше – дати дітям найпростіше і головніше для художнього розвитку: пробуджувати і підтримувати увагу до світу, стимулювати художню уяву, здібність створювати виразні образи, робити усвідомлюваними задуми, почуття, оцінки самої дитини. Допомагати отримувати виразні можливості з художнього матеріалу – кольору, інтонації, жесту, слова. Важливим є створення для всіх дітей, незалежно від рівня розвитку їх здібностей, оптимальні умови для розкриття їхнього потенціалу. [14]

Підтримка художнього розвитку дитини передбачає можливість дитини «дозріти», побути просто дитиною, коли для того, щоб вирости в художньо обдарованого дорослого, дитині необхідно пройти шлях самопізнання [4; 65].

Якщо брати до уваги обдарованість у сфері образотворчої діяльності, то така дитина

• виявляє стійкий інтерес до візуальної інформації (творів живопису, графічної продукції, репродукцій, малюнків, скульптур та ін.);

• у деталях запам'ятовує побачене (колір, форма, вигляд тощо);

• тривалий час займається малюванням, ліпленням, архітектурними проектами, макетуванням, дизайном; віддається цим заняттям із захопленням і відчуває задоволення;

• виявляє вправність і вмілість у роботі із зображальними матеріалами, обладнанням, приладдям;

• добре орієнтується на площині аркуша;

• використовує засоби художньої виразності (колір, форма, композиція, динаміка та інше);

• експериментує з матеріалами, генерує ідеї-задуми, способи зображення, фантазує у життєвих ситуаціях (спостереження-споглядання; створення зображення нетрадиційним способом нетрадиційними матеріалами);

• авторські роботи позначені свідомою композицією, експресією, деталізацією, колористичним рішенням, оригінальністю, винахідливістю.

Перед учителем постає важливе завдання – створити необхідні умови для того, щоб школяр зміг розвивати та удосконалювати творчі нахили, задатки, зміг засвоїти нові знання, набути нових вмінь і навичок.

Розвиток і виховання цієї категорії дітей – робота, що потребує узгоджених дій вчителів, керівників гуртків, психологів, батьків.

Психолого-педагогічний супровід розвитку художньо обдарованої дитини передбачає враховувати не процес передачі інформації, знань і досвіду, а розвиток і саморозвиток учнів як суб'єктів культури, творців і проєктувальників свого життя, підтримку їх в духовно-творчих пошуках, націляння на реалізацію власного покликання. Але чим раніше пробуджуються здібності дитини, тим вищого рівня розвитку вони досягають. Позитивні результати у вирішенні означеної проблеми можуть бути досягнуті лише тоді, коли буде створено умови для реалізації творчого потенціалу дитини. А тому кожен педагог має дбати про постійне задоволення потреб обдарованих дітей; розвивати їх здібності та забезпечувати можливість широкого вияву елементів творчості; залучати обдарованих дітей до надання допомоги іншим; запобігати розвитку переоцінки власних можливостей, пасивності чи ліні у результаті недовантаження тощо. [1;7]

Необхідно завжди пам'ятати про вимоги до спеціалістів, що працюють над розвитком творчої особистості: креативність, толерантність, висока кваліфікація, неперервна самоосвіта, духовна самовдосконаліть, експерт з динаміки змін.

Важливим фактором для становлення особистості художньо обдарованої дитини є підвищена увага батьків. У багатьох випадках така увага приводить до симбіозу, тобто тісному переплетенню пізнавальних і творчих інтересів батьків і дітей у мистецтві [12;15].

З батьками дитини, яка має художні здібності, потрібно проводити анкетування, бесіди, консультації, давати корисні поради.

Мета моєї роботи з дітьми, що мають художні здібності:

- виявлення пізнавальної активності учня;
- розвиток, саморозвиток особистості;
- створення атмосфери зацікавленості до мистецтва;
- підтримка учня в його бажанні обирати свої способи роботи,
- створення умов для природного самовираження учня.

Задачі роботи з ОД. Формування та розвиток:

- чуттєво-емоційного сприйняття; вміння відчувати і бачити навколишній світ;
- асоціативно-образного мислення; виявлення фантазії та уяви у процесі створення власних образів у художньо-практичній діяльності;
- понятійно-логічного мислення; вміння визначати мету та способи її досягнення; здатність до самоаналізу і самооцінки;
- розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування; осягнення почуттів інших людей, розмаїття творчих проявів, бачень і розумінь дійсності; усвідомлення взаємозв'язку з однолітками і дорослими, відповідальності у процесі роботи;

- сприйняття цілісної картини світу, здатність цінувати національну самобутність і культурну спадщину України як невід'ємну складову загальнолюдської культурної скарбниці; відкриття, творче самовираження, визначення власного місця та усвідомлення неповторності й унікальності інших.

У систему роботи включаю такі форми:

1. Навчальна робота на уроці (з образотворчого мистецтва).

2. Консультації з предмета.

3. Індивідуальні заняття (за планом роботи з ОД).

4. Додаткові творчі завдання (намалювати ілюстрацію до твору, намалювати ланцюжок живлення і т. д.).

5. Консультації щодо створення творчих проектів (серія малюнків «Як хліб на стіл прийшов»)

6. Відвідування гуртка художньо-естетичного напрямку «Українське мистецтво».

Для цієї категорії дітей застосовую три основні методи розвитку художньо-творчих здібностей школярів до образотворчого мистецтва:

- практичний метод, його доцільно використовувати на початковому етапі навчання, коли частіше виникають складності, такі як: невпевненість у собі, у своїх силах, здібностях;

- пошуково-конструктивний метод, що включає вивчення, узагальнення трансформації, стилізації природних форм, набуття знань, вмінь, навичок, оволодіння майстерністю в галузі образотворчого мистецтва;

- метод творчо-активної діяльності, на основі отриманих знань, умінь та навичок у школярів виникає прагнення до самостійності, з'являється впевненість у собі та у своїх силах.

Кожен з методів має:

- вікові особливості;

- індивідуальний підхід;

- систему міжпредметних зв'язків.

Для вирішення поставлених задач використовую види образотворчої діяльності: малювання з натури, з пам'яті, за уявою; малювання на теми; декоративне малювання. Завжди веду бесіди з образотворчого мистецтва. Намагаюся, щоб роботи виконувалися в різних техніках, у тому числі – нетрадиційних. Результатом впровадження такої практики є зростання досягнень дітей у конкурсах від шкільного до міжнародного рівнів.

Власний досвід роботи з молодшими школярами переконує в тому, що діти дійсно мають від природи могутній потяг до творчості і за умов створення емоційно комфортного та розвивального середовища кожна дитина може піднятися на більш високий щабель власних досягнень у сфері художньої творчості.

Можливе створення «Студії активної творчості», «Території споглядання, пізнавання, експериментування», художньої майстерні, «Музею мистецтв» з необхідним художнім обладнанням та матеріалами для художньої творчості дають змогу дитині відчути себе художником.

Підтримка художнього розвитку дитини передбачає можливість «дозріти», побути просто дитиною, якій, для того щоб вирости в художньо обдарованого дорослого, необхідно пройти шлях самопізнання. Психолого-педагогічний супровід розвитку художньо обдарованої дитини передбачає акценти не на передачу інформації, знань і досвіду, а на «розвиток і саморозвиток учнів, як суб'єктів культури, творців і проектувальників свого життя», підтримку в її духовно-творчих пошуках, націлення на реалізацію власного призначення. [8;73]

Слід пам'ятати, що розуміти та підтримувати дитину – значно важливіше, ніж повчати і вказувати на помилки.

Своєрідне осмислення ролі й значення дитячої обдарованості у становленні та змужнінні художнього таланту пропонує педагогічна система В. Сухомлинського. Видатний український педагог зумів переконливо продемонструвати внутрішній зв'язок між художньою обдарованістю дитини, її розумінням краси й утвердженням етичних принципів, розкриттям сил добра і зла. «...Необхідно зорати і засіяти насінням краси поле дитячої свідомості», – говорив учений.

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, слід пам'ятати слова В. О. Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину,– ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога. Інакше кажучи, потрібно вміти любити дітей». [11; 17]

У кожного педагога є власні педагогічні надбання по досягненню відчутних позитивних результатів в царині розвитку творчих здібностей своїх вихованців.

У жодній програмі не окреслено завдання «вчити дитину вірити у власні сили». Народна мудрість стверджує, що віра відкриває двері. Якщо людина вірить у те, що вона нетворча – для неї закриті двері у творчість. Якщо вона повірить у свої сили і навчиться працювати натхненно, то може стати справжнім творцем свого життя, ініціатором суттєвих змін у суспільстві. [9]

Виховуйте, творіть, допомагайте обдарованим учням!

Не пропустіть найменшої іскорки здібностей, допоможіть запалити зірку талантів і геніїв – наших учнів...

ЛІТЕРАТУРА

1. Альшевська Н., Вознюк О. Проблема розвитку художньої обдарованості у позашкільних закладах освіти/ [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://eprints.zu.edu.ua/32824/1/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BBi%D1%8F_%D0%90%D0%BB_%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81_%D0%BA%D0%B0._%D1%80%D0%B5%D0%B4%202021.pdf С. 7

2. Барановська І., Чернятинська А., Похила С./ Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ... https://od.kubg.edu.ua › article › download
3. Бірюченська Т.М. Розвиток обдарованих дітей в освітній системі НУШ освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://naurok.com.ua/metodichniy-poradnik-rozvitok-obdarovanih-ditey-v-osvitniy-sistemi-nush-39669.html
4. Вознюк О.В. Творчість, інтелект і обдарованість: генетичні особливості і точки перетину // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару "Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковаму віці", 21 січня 2011 р. К.: Вид. ІОД НАПН, 2011. С. 65.
5. Дашинська О. Художня обдарованість учнів як проблема педагогічної практики початкової ш коли. Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку : Зб. наук. праць / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, Л. В. Калініної, О. Є. Антонової. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. С. 191-193.
6. Комаровська О.А. Особливості проявів обдарованості до мистецтва у дітей: за результатами експерементальних досліджень/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/5176/1/Komarovska_2013.PDF
7. Комаровська О .А. Педагогічн проблеми обдарованої особистості/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/717553/1/03.pdf С.140
8. Коновальчук М. В. Виявлення і підтримка художньо обдарованої особисості в контексті педагогіки життєтворчості/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/10300/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf С.73
9. Коновальчук М. В. Розвиток художньо-творчих здібностей молодших школярів як передумова становлення духовної еліти в Україні/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tdo.at.ua/publ/rozvitok_tvorchosti/rozvitok_khudozhno_tvorchikh_zdibnostei/4-1-0-15#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D1%83%D1%94%2C%20%D1%89
10. Липова Л. Про програми роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 р. // Управління школою. – №7. – 2002. – с. 6–8
11. Лукашевич О.М. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку// Обдарована дитина. – №2. – 2012. – с. 17.
12. Сирота В. М., Сирота З. М. Художньо-творчий розвиток обдарованих дітей у мистецькій освіті : Особливості художньо-творчого розвитку обдарованих дітей у мистецькій освіті. Умань. 2015. С. 15. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://docplayer.net/80070026-Hudozhno-tvorchiy-rozvitok-obdarovanih-ditey-u-misteckiy-osviti.html
13. Ушмарова В. Каданер О. Робота вчителя початкових класів з обдарованими учнями як професійно-педагогічна діяльність/ https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/26.pdf
14. Явоненко М.В. Художньо обдарована дитина: виявлення і розвиток
http://tdo.at.ua/publ/rozvitok_tvorchosti/obdarovana_ditina/4-1-0-11

Сичевська-Дегтярьова М.В.,
завідувач відділу організаційно-методичного
супроводу розвитку обдарованості
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
m.sichevska@ippo.dn.ua

Луганцова Є.А.,
методист відділу організаційно-методичного
супроводу розвитку обдарованості
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
e.lugancova@ippo.dn.ua

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ

Анотація: у статті розкривається система роботи з обдарованими здобувачами освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. Сформульована система роботи з обдарованими та здібними дітьми, а також принципи та методи виявлення дітей даної категорії.

Ключові слова: обдаровані діти, система, принципи, методи, виявлення обдарованості.

Abstract: the article shows the system of work with gifted students in the school environment. The system of work with gifted and capable children, as well as principles and methods of identification of children in this category is formulated.

Keywords: gifted children, system, principles, methods, identification of giftedness.

Реформування освіти, що відбувається в Україні, спрямоване на гуманізм, орієнтоване на особистість та освітні технології, що розвивають. Насамперед змінилося ставлення до здобувачів освіти з незвичайними, особливими здібностями.

Сучасне суспільство усвідомлює, що розвиток наукомістких технологій неможливий без збереження та множення власного інтелектуального потенціалу. Проте педагогічні та психологічні труднощі, які виникають під час роботи з цією категорією дітей, зумовлені розмаїттям видів обдарованості, великою кількістю підходів та методів, варіюванням освіти, та браком фахівців, підготовлених саме для роботи з обдарованими дітьми. Понад усе, необхідно враховувати специфіку їхнього навчання та розвитку як у системі дошкільної, так і загальної середньої, державної та недержавної, а також позашкільної освіти.

Звідси постає питання створення цілісної системи роботи з обдарованими здобувачами освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. Враховуючи це, слід звернути увагу на підготовку педагогічних працівників з метою формування у них наукових уявлень про природу, методи виявлення та шляхи розвитку обдарованості. Проте проблема розвитку обдарованості дітей з підвищеним творчим та інтелектуальним потенціалом повною мірою дотепер не знаходить свого рішення [6].

Мета:

І. Виявлення обдарованих здобувачів освіти.

ІІ. Створення умов, що сприяють оптимальному розвитку обдарованих дітей.

Завдання І мети:

1. Ознайомлення педагогічних працівників із дослідженнями науковців щодо психологічних особливостей, ефективними методичними прийомами при роботі з обдарованими здобувачами освіти.

2. Проведення цілеспрямованих спостережень за освітньою та позаурочною діяльністю здобувачів освіти: виявлення дітей, які демонструють високу результативність у різних галузях діяльності.

3. Підбір матеріалів та проведення спеціальних тестів, що дозволяють визначити наявність обдарованості.

Після виявлення обдарованих здобувачів освіти роботою з ними опікуються групи педагогів: учителі-предметники, які знайомлять учня із навчальною дисципліною та створюють атмосферу емоційної включеності, таким чином, стимулюючи та підтримуючи інтерес до предмета, тим самим, закладаючи основу системи знань, яка допоможе здобувачу освіти в подальшому під час вирішення різних навчальних завдань; ментор (учитель, психолог, студент, батьки, родина).

Завдання ІІ мети:

1. Відбір методів, форм і прийомів, які сприяють розвитку самостійності мислення, ініціативності та творчості.

2. Удосконалення здібностей здобувачів освіти через спільну діяльність із коучем, науковим керівником тощо.

3. Розробка гнучких індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти, обдарованість, яких вже було виявлено, в деяких певних галузях.

4. Прояв поваги до індивідуальності здобувача освіти.

Етапи виявлення та роботи з обдарованими здобувачами освіти:

І етап – анамнестичний – початкова ланка (1-4 класи) – під час виявлення обдарованих дітей враховуються їхні успіхи у будь-якій діяльності.

ІІ етап – діагностичний – середня ланка (5-9 класи) – проводиться індивідуальна оцінка творчих здібностей дитини.

ІІІ етап – старша ланка (10-11 класи) – формуються, поглиблюються та розвиваються неординарні здібності дитини, а також її профільна спрямованість [5].

Система роботи з обдарованими здобувачами освіти

Обдаровані діти – це здобувачі освіти:

1) з високими інтелектуальними здібностями у порівнянні з більшістю інших однолітків, схильні до вчення, із певними творчими можливостями;

2) які мають активну та пізнавальну потребу;

3) які відчувають задоволення від розумової діяльності [5].

Обдарованість – це системна, та, яка розвивається протягом життя, якість психіки, що визначає можливість досягнення людиною незвичайних, непересічних результатів в одному або декількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми. Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності. Рівень, якісна своєрідність та характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості чи природних задатків та соціального середовища, яке є осередком діяльності дитини (ігрової, освітньої, трудової). Особливе значення має власна активність дитини, а також психологічні механізми саморозвитку особистості, які є основою формування та реалізації індивідуального обдарування.

Види обдарованості:

- за широтою прояву – загальна та спеціальна;
- за перевагою діяльності – інтелектуальна, творча;
- за інтенсивністю прояву – підвищена готовність до навчання; обдаровані; високообдаровані, виключно або особливо обдаровані (таланти та вундеркінди);
- за видом прояву – явна та прихована;
- за віковими особливостями прояву – стабільна чи перехідна (вікова);
- з особистісних, гендерних (соціально-статевих) та інших особливостей [1].

Обдарованість виявити нелегко, це довгий процес, який потребує аналізу розвитку певної дитини, конкретного здобувача освіти. Яскраві дитячі таланти трапляються досить рідко. В закладах загальної середньої освіти здебільшого навчаються діти, здатні за сприятливих умов навчання досягти гарних результатів у видах діяльності, що відповідають їхнім нахилам та інтересам. Тому завдання педагога – виявлення цих нахилів, та їхнє вдосконалення у процесі вчення (розвиток здібностей). Ідентифікацію обдарованості можна вважати ефективною, якщо вона проходить поступово, поетапно, починаючи з пошуку обдарованих дітей.

Під час виявлення обдарованих дітей необхідно поділити їх за наступними критеріями:

- актуальний рівень розвитку обдарованості, який було досягнуто на певному віковому етапі;
- особливості проявів обдарованості, які реалізуються у різних видах діяльності;
- потенційний розвиток дитини [2].

Організацію роботи з обдарованими дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти слід створювати у комфортному, безпечному освітньому

середовищі, яке буде забезпечувати розвиток, прояв творчості як обдарованих дітей, здібних дітей, так і дітей із прихованими формами обдарованості.

Застосовується ***чотири основні підходи до розробки змісту освітніх програм*** під час навчання обдарованих здобувачів освіти: ***прискорення, поглиблення, збагачення та проблематизація.***

Прискорення дозволяє врахувати потреби та можливості певної категорії дітей, що відрізняються прискореним темпом розвитку. Його застосування повинно бути обережним і тільки в тих випадках, коли відсутні необхідні умови навчання та неможливе застосування інших форм організації освітньої діяльності.

Поглиблення ефективне до дітей, які виявляють певний особливий інтерес відносно до конкретної галузі знань чи діяльності. Передбачається глибоке занурення у вивчення конкретних тем, навчальних дисциплін або галузей знань.

Збагачення зорієнтоване на навчання з виходом за рамки вивчення традиційних тем шляхом встановлення зв'язків з іншими темами, проблемами або навчальними предметами. Заняття чи уроки плануються таким чином, щоб діти мали змогу займатися улюбленою діяльністю, хобі, що відповідає виду їхньої обдарованості.

Проблематизація передбачає стимулювання особистісного розвитку здобувачів освіти. Особливість такого навчання полягає у використанні оригінальних пояснень, перегляді наявних відомостей, пошуку нових сенсів та альтернативних інтерпретацій, що сприяє формуванню в учнів особистісного походу до вивчення різних галузей знань [7].

Методи навчання, як засоби організації освітньої діяльності здобувачів освіти, є важливим чинником успішності засвоєння знань, а також розвитку пізнавальних здібностей та особистісних якостей дітей. Стосовно навчання інтелектуально обдарованих здобувачів освіти, провідними є методи творчого характеру: проблемні, пошукові, евристичні, дослідні, проєктні – у поєднанні з методами самостійної, індивідуальної та групової роботи.

Одним із головних напрямків роботи закладу загальної середньої освіти є оптимальний розвиток обдарованих дітей, де слід створювати певні умови, які б допомагали розвинути ще не виявлену обдарованість, а також подальший розвиток здібних дітей, у яких є певні задатки для подальшого стрибка їхніх здібностей. У роботі з цією категорією здобувачів освіти заклад освіти має керуватися такими принципами:

- індивідуалізація навчання;
- свобода вибору здобувачем освіти додаткових освітніх послуг, допомоги, наставництва;
- максимальне розмаїття можливостей;

- зростання ролі позаурочної діяльності;

- особлива увага до проблеми міжпредметних зв'язків у індивідуальній роботі з учнями;

- створення умов для спільної роботи здобувачів освіти за мінімальною участю педагога: диференціація навчання, робота у малих групах [3].

Особлива увага приділяється науково-дослідній діяльності здобувачів освіти, розвитку їхніх дослідницьких умінь та навичок.

Навчання обдарованих здобувачів освіти в умовах закладу загальної середньої освіти слід здійснювати на основі принципів диференціації та індивідуалізації: організації індивідуальної освітньої траєкторії за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів тощо. Робота за індивідуальним планом та складання індивідуальних програм навчання передбачає використання сучасних інформаційних технологій, враховуючи дистанційне навчання, в межах якого обдарована дитина може отримувати адресну інформаційну підтримку залежно від своїх потреб.

Форми навчання, які використовуються для навчання обдарованих дітей: індивідуальне навчання, або навчання у малих групах; 2) робота з дослідницькими та творчими проєктами з наставниками; 3) дистанційні е-школи; 4) тренінги, майстер-класи, творчі лабораторії; 5) творчі конкурси, олімпіади; 6) науково-практичні конференції та науково-дослідницька діяльність у МАН [4].

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що виявлення, розвиток та навчання обдарованих здобувачів освіти – це єдина система. Жодна вищезгадана форма роботи не може виступати окремо від інших. Наприклад, діагностика обдарованості дітей є не просто відбором, а засобом для найефективнішого навчання та розвитку даної категорії здобувачів освіти. Реалізація запропонованого підходу вимагає від педагогів, які працюють з обдарованими дітьми, відповідної підготовки, бо головним у роботі з обдарованими дітьми є сприяння їхньому перетворенню на обдарованих дорослих, які у майбутньому будуть найважливішим ресурсом розвитку суспільства.

Робота з обдарованими здобувачами освіти – це професійний виклик. У випадку успіху вона принесе позитивні переживання, а у разі невдачі – негативні. Але все одно ця зустріч дає поштовх до зростання як професійного, так і особистісного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина. – 2001. – 1.
2. Лозова В.І., Троцко Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т. ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.

3. Павлик Н. П. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи / Н. П. Павлик // Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді : наук. - метод. збірник. – Житомир, ЖОІППО, 2008. – 275 с. – С. 95–101.
4. Піонтковський-Вихватень Б., Федорова Н. Готуємо професіоналів для держави – Україна: педагогічно-психологічний путівник : метод. рек. Київ : Інститут обдарованої дитини. 2017. – 68 с.
5. Психологічна діагностика обдарованості : монографія / [Р. О. Семенова, Д. К. Корольов, М. О. Мельник та ін.] / за ред. Р. О. Семенової. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 172 с.
6. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навч. посіб. / В. В. Рибалка. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.
7. Ушмарова В., Каданер О. Робота вчителя початкових класів з обдарованими учнями як професійно-педагогічна діяльність // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019. № 1 (85), с.266-278.

Сливка Н. В.,
учитель математики Опорного закладу
«Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника
Решетилівської міської ради»
nilla1305@gmail.com

МАТЕМАТИЧНА ЗАДАЧА ЯК ІНСТРУМЕНТ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Анотація. Стаття має за мету підтвердити важливість розвитку креативності учнів. Показує, як підвищити фактори обдарованості дітей за допомогою математичних задач. Методом детального аналізу задач із авторських збірників розроблено алгоритм дій, який можуть використовувати вчителі для розвитку творчих здібностей своїх учнів. Стаття рекомендована вчителям математики.

Ключові слова: обдарованість, креативність, учні, математика, задачі, моделювання, алгоритм, розвиток, мислення, неординарність, дослідництво. Keywords. Genius, creativity, students, mathematics, tasks, modeling, algorithm, development, thinking, extraordinary, research.

Паровий двигун, друкарський верстат, хмарочос, розвідний міст, комп’ютер, інтернет, смартфон – все це придумали і запровадили обдаровані люди. Нова українська школа ставить за мету формувати ресурс обдарованості людини, яка забезпечує свободу в його творчій інтелектуальній діяльності та конкурентоздатність у сучасному світі. Уявімо ситуацію. Компанія Apple

потребує нового програміста й оголосила конкурс. Кого вони візьмуть? Того, що досконало знає будову iPhone 12, iPhone 13? Та ні, вони візьмуть того, хто мислить нестандартно, креативно і зможе створити iPhone 14. Проблема дослідження і розвитку креативності є однією із найважливіших як в Україні, так і в усьому цивілізованому світі. Для початку визначимо поняття креативності, як вищий рівень розвитку інтелекту, який характеризується розвинутим критичним мисленням, інтуїцією, незалежністю та вмінням розв'язувати реальні складні задачі. Математичну креативність та критичне мислення можна розвинути в учнів шляхом постановки та розв'язування математичних задач.

Математична задача - це проблема, яку можна проаналізувати та розв'язати математичними методами. Особливу популярність набувають прикладні задачі, тобто задачі, які мають прямий зв'язок із навколишнім світом. Щоб використовувати математику для вирішення реальної проблеми, першим кроком повинна бути побудова математичної моделі задачі. Навики математичного моделювання розвивають у школярів з раннього віку. Так, наприклад, математичною моделлю задачі: «У мами було 6 яблук. 2 яблука вона дала Оленці. Скільки яблук залишилося у мами?» буде числовий вираз 6-2=4.

Особливе значення мають задачі для неординарних досягнень дітей, які позитивно відрізняються від своїх однолітків ступенем сприйняття і віддачі наукового матеріалу, тобто обдарованих дітей. Як же допомогти дітям розібратися в нестандартних задачах, адже кожна з них не схожа на попередню і потребує нового підходу? Потрібно спочатку проаналізувати власний алгоритм розв'язування задачі, не пропускаючи жодного кроку, і потім поділитися ним з учнями. У цьому процесі важливо використовувати, схеми, малюнки, комп'ютерну анімацію.

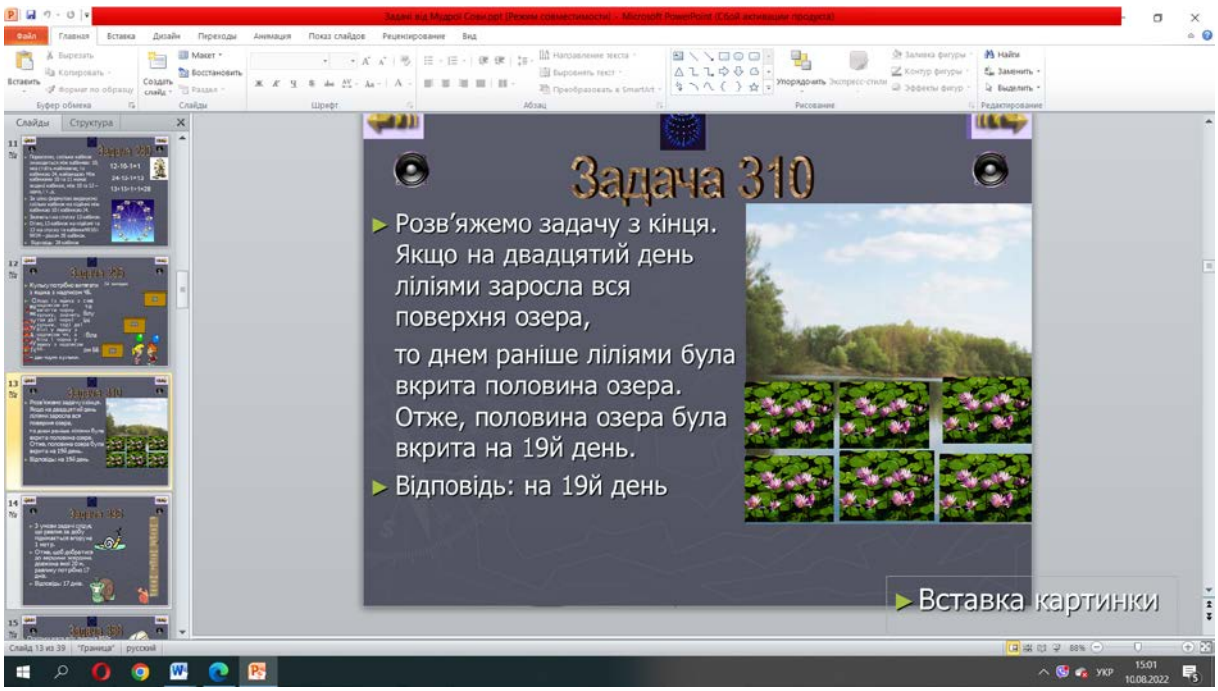
Пропоную вашій увазі два авторські збірники задач для розвитку креативного мислення учнів: «Задачі від Мудрої Сови з комп'ютерною підтримкою»:https://drive.google.com/file/d/1QwmXxcXEJu-WW0tF9FG56Y-C_aN_sP3m/view?usp=sharing, «Сливки – не лінивки»: https://drive.google.com/file/d/1XUn3Yolnggd752UvThHmokCRSbYlWAYW/view?usp=sharing, та електронний посібник до збірника «Задачі від Мудрої Сови з комп'ютерною підтримкою»: https://docs.google.com/presentation/d/1l2JNNP1_kJaAQMKufpUDLcLgmNXzUQ32/edit?usp=sharing&ouid=109273178971077428897&rtpof=true&sd=true.

Наведемо приклад задачі зі збірника « Задачі від Мудрої Сови» та детально продемонструємо алгоритм пояснення розв'язання. Зауважу, що всі задачі цього збірника взяті з підручника «Математика» 5 клас, автори А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір, і названі там задачами від Мудрої Сови.

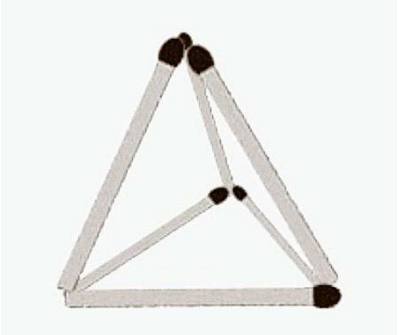
Задача № 310. На озері почали розпускатися лілії. Кожного дня кількість лілій збільшувалася вдвічі. На двадцятий день ліліями заросла вся поверхня озера. На який день була вкрита ліліями половина озера?

Розв’язання. Спершу приходить думка, що половина озера заросте на десятий день. Таку відповідь дають 90% учнів, але це неправильна відповідь. Потрібно звернути увагу на те, що кількість лілій щодня подвоюється. А тепер розв’яжемо задачу з кінця. Якщо на двадцятий день заросла вся поверхня озера, то днем раніше заросла половина озера, тобто це відбулося на дев’ятнадцятий день.

Відповідь: на 19-ий день.

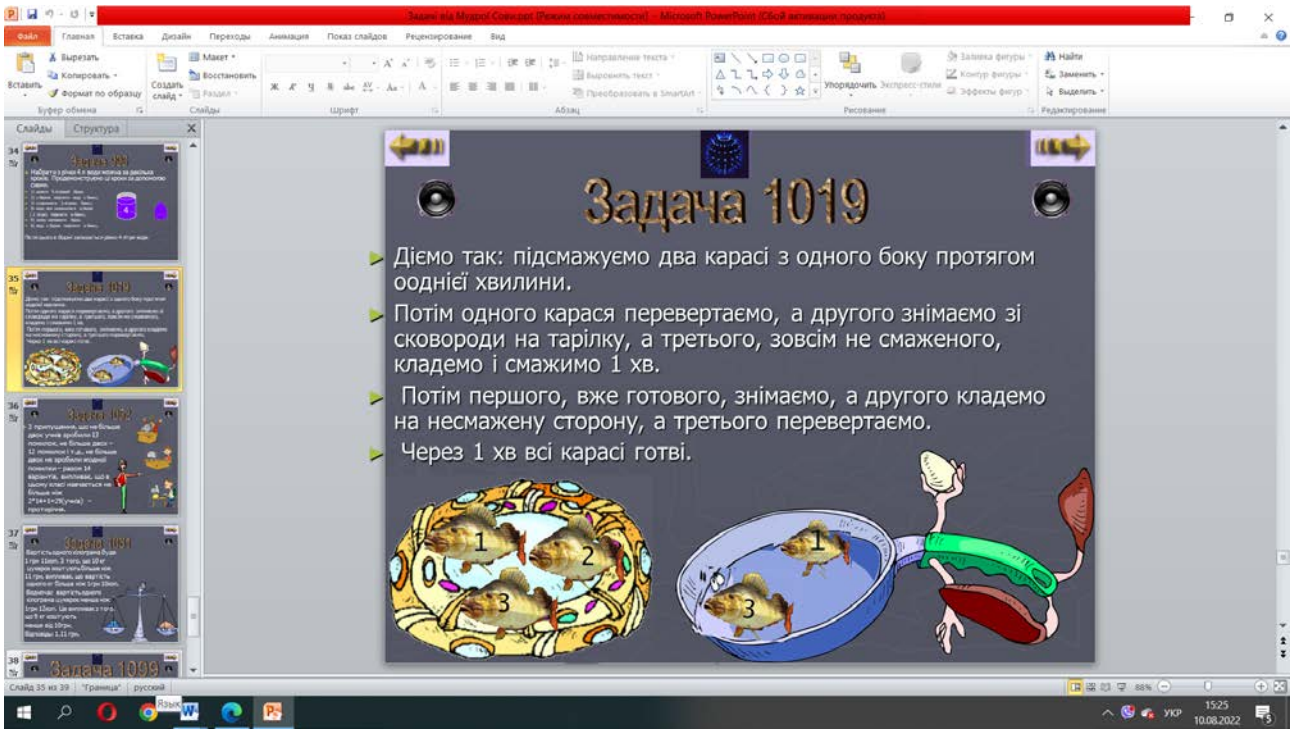
І далі пропонуємо дітям аналогічну, але більш складну задачу: «Бактерії в пробірці розмножуються таким чином, що кожної секунди їх кількість подвоюється. Якщо помістити в пробірку одну таку бактерію, то рівно через хвилину пробірка буде заповнена бактеріями вщент. За який час заповниться пробірка, якщо до неї покласти відразу не одну, а дві бактерії?». Аналогічними міркуваннями приходимо до правильної відповіді: за 59 секунд. Наведемо іще одну задачу для нестандартно мислячих дітей. Як за допомогою шести сірників скласти 4 рівних між собою трикутників?

Більшість дітей пробують зробити це на площині, але це не можливо. Аж ось якийсь сміливець додумається перейти від плоского до просторового і отримає правильний тетраедр, який містить 4 рівних трикутники. І це правильна відповідь.

Задача №1019. Одночасно на пательню можна покласти два карасі. Щоб підсмажити карася з одного боку, потрібна 1 хвилина. За який мінімальний час можна підсмажити на цій пательні 3 карасі? Час на перевороти карасів не враховувати.

Розв'язання. Кладемо на пательню спочатку два карасі і смажимо з обох боків, проходить 2 хвилини. Потім, логічно, кладемо третього карася і смажимо з обох боків, проходить іще 2 хвилини. Отже, разом 4 хвилини. Таку відповідь дасть більшість дітей, але це не мінімальний час, можна підсмажити їх на цій пательні за 3 хвилини. Пояснення до цих задач стає іще цікавішим за допомогою анімаційних малюнків електронного збірника «Задачі від Мудрої Сови з комп'ютерною підтримкою».

Приклади розв'язання цих задач для 5 класу демонструють розвиток логічного мислення, яке в подальшому учень застосує при вирішенні більш складних проблем. Його мозок отримав інсталяцію проблемної ситуації, де потрібно вийти за межі звичних алгоритмів дій і зробити сміливий нестандартний крок. Саме так і розвивається креативність, обдарованість. Останнім часом набули популярності так звані компетентністні (прикладні) задачі, тобто задачі з різних галузей діяльності людини, які потребують від людини вміння використовувати набуті знання на практиці. Такі задачі можуть мати не одне, а декілька запитань, можуть мати зайву інформацію, тобто вони більш схожі на життєві проблеми. Вони відзначаються цікавістю, інколи тут присутні елементи гумору і т. д. Наведемо приклади компетентністних задач.

1. Родина Петренків за опалювальний сезон (з жовтня по березень) витрачає приблизно 1286 кубометрів природного газу. У 2020 році середня вартість газу становила 7, 24 грн за кубометр. У 2021 році родина перейшла на тариф «Річний», з середньою вартістю 4,73 грн за кубометр. На скільки відсотків знизиться сума витрачених грошей за опалювальний сезон при такому ж розході газу, як в попередньому році? Чи зможе родина Петренків на зекономлені кошти поїхати влітку відпочивати на Азовське море?

2. Ілон Маск запросив Марка Цукерберга і Біла Гейтса взяти участь у спільному проєкті та створити космічний корабель для прогулянок у космос. Для цього вони вирішили інвестувати в його розробку деякі грошові кошти. Ілон Маск вніс 21 мільйон доларів, Марк Цукерберг - 35 мільйонів доларів, а Біл Гейтс - 15 мільйонів доларів. Коли корабель був створений, вони отримали прибуток 355 мільйонів доларів. Як їм потрібно розподілити прибуток між собою? Що скаже на це Грета Тунберг?

3. Сьогодні на уроці було особливо сумно. Варя озирнулася і побачила, що на кватирку розміром 20 см на 30 см сіли мухи. Перерахувавши, вона визначила, що мух 13. «Цікаво, а чи можна сачком круглої форми з діаметром 14 см піймати відразу 3 мухи?», - подумала Варя. Урок добігав кінця. Варя не витримала і запитала однокласника Колю. Він чітко сказав: «Ні. А от сачком з діаметром 15 см можна!». «Невже?, - відповіла Варя, - Треба перевірити». Як це зробити?

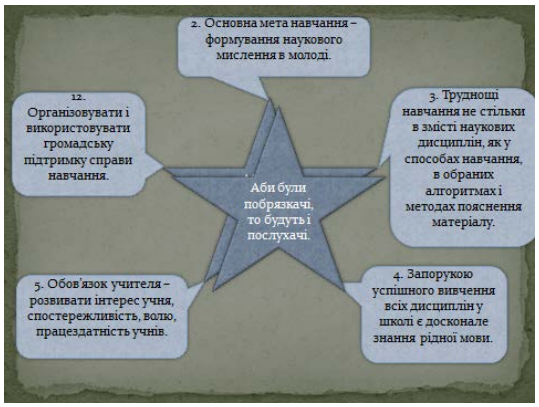
За роботу над такими задачами учні беруться із задоволенням, адже вони цікаві, сучасні, веселі. Мотивуючим фактором розвитку обдарованості дітей є математичний кабінет, кімната-музей видатного вченого, де можна на прикладі життя неординарної особистості виховувати талановитих учнів.

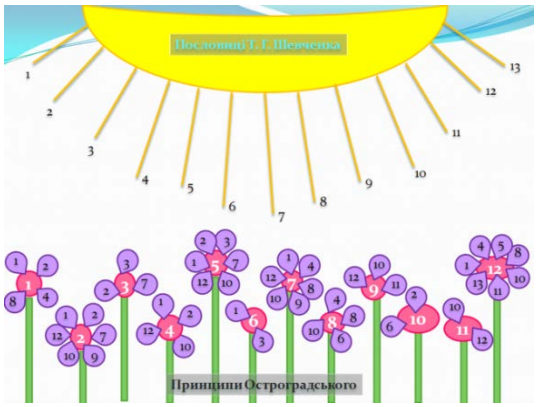

До вашої уваги кімната - музей Михайла Васильовича Остроградського – видатного українського математика та педагога. Ця кімната знаходиться в приміщенні Решетилівського ліцею імені І.Л. Олійника в місті Решетилівка Полтавської області. Ми разом з учнями з учнями відвідали місця проживання видатного математика: в селі Хорішки Козельщанського району Полтавської області, де народився вчений, в місті Полтава, де він навчався в школі, в Харкові, де він навчався в університеті, в місті Санкт-Петербург, де працював Михайло Васильович. Займаємось науково-дослідницькою роботою, досліджуємо зв'язок у науковій діяльності М.В. Остроградського і Т.Г.Шевченка. За результатами досліджень написана наукові статті:

«Логіка освітніх принципів М.В. Остроградського та Т.Г. Шевченка» https://docs.google.com/document/d/0B7do54QlM7GXaTNqbnJGTkFOSjg/edit?resourcekey=0-kNeokB3sB5CcQyFhpt4MMA та «Творча побудова узагальнюючих моделюючих засобів М.В.Остроградського і Т.Г.Шевченка». https://docs.google.com/document/d/0B7do54QlM7GXMUltcnlLVXliVDQ/edit?resourcekey=0-yD2x2Pd_2BKo9ApfQvizZQ#heading=h.gjdgxs

На малюнку подані графи залежності між педагогічними принципами Остроградського та прислів'ями Шевченка.

Зараз в нашій кімнаті-музеї навчається пілотний клас НУШ. П'ятикласники з задоволенням продовжують пізнавати світ математики та досліджувати життя і діяльність генія М. В. Остроградського. Щорічно маємо перемоги в обласних математичних олімпіадах та інших математичних конкурсах. Діти отримують високі бали ЗНО та навчаються в престижних вишах України та Європи. Слава Україні!

ЛІТЕРАТУРА

1.Краснорядцева О. М. «Актуалізація потенціалу обдарованості підлітків з підвищеним інтересом до математики» //Т.2012р.
2.Клочко В.Є. «Проблема обдарованості – трансспективний аналіз тенденцій розвитку»// «Теоретична і експериментальна психологія», Т.5, №3.
3.«Винаходи, що змінили світ» //Джерело:www.famousinventors.org/ Всесвіт/наука.

4. Невзоров О. Г. «Походження особистості та інтелекту людини»// ISBN: 978-5-904788-15-5, 2012 р.
5. Шевченко Т.Г. Буквар 1861 року: для серед. Шк.. віку // Упоряд. М.М.Ілляша – К.:Веселка, 1991.
6. Остроградський М.В., Блум І.А. Роздуми про викладання // Постметодика. – № 2(12). – 1996. – С.44-54
7. Шендеровський В. Нехай не згасне світ науки. //416 с., в-во «Рада», 2003. –С.163-164.
8. Яворський Е. Б. Передмова до публікації праці М. В. Остроградського, І. А. Блума «Роздуми про викладання» / Е. Б. Яворський, С. Ф. Клепко // Постметодика. – 1996. № 2 (12). – С. 45.
9. Пікуль В. С.. Через терни до зірок. Історичні мініатюри. //АСТ..2002.-С.66-67.

Слюсаренко В. В.,
кандидат педагогічних наук
консультант Комунальна установа "Міський центр професійного розвитку педагогічних працівників Кропивницької міської ради"
sportkr1@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Анотація. У даній статті розглянуто питання використання інноваційних технологій на уроках фізики. Також розглянуто головні аспекти використання комп'ютерної техніки та програмних педагогічних засобів при вивченні фізики.

Ключові слова. інновація, інноваційні технології, інформаційні технології, програмне забезпечення, інформаційні технології, інтерактивне навчання.

Abstract. This article examines the issue of using innovative technologies in physics lessons. The main aspects of the use of computer equipment and software pedagogical tools in the study of physics are also considered.

Keywords. Innovation, innovative technologies, information technologies, software, information technologies, interactive learning.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нинішній рівень розвитку інноваційних технологій дозволяє підвищити ефективність процесу навчання і якість засвоєння навчального матеріалу. Запорукою якісного навчання є пошук найбільш ефективної структури уроку фізики та його організації. У зв'язку з цим значна увага приділяється інтерактивним технологіям навчання, що здійснюються із застосуванням навчальних комп'ютерних програм, які реалізують діяльнісний підхід до навчання фізики.

Проте, створення умов для їх розробки, апробації та впровадження досить непросте завдання, яке потребує вирішення комплексу психолого-педагогічних,

організаційних, навчально-методичних, адміністративних, фінансових, технічних та інших проблем.

Відзначимо, що реформування освітньої системи України в напрямку інтеграції в європейський освітній простір передбачає розробку та впровадження інноваційних освітніх систем і технологій. Рівень реалізації технологічного підходу є одним із найважливіших критеріїв, за яким визначаються конкурентоспроможність та престиж закладу освіти, оскільки освітні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності. Завдяки технологізації освіти підвищується мотивація учасників освітнього процесу до навчання, відстежується зв'язок навчального матеріалу з реальними викликами сьогодення.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Нині питання застосування сучасних інноваційних технологій навчання в освітньому процесі з фізики є дуже актуальним. Дослідженнями зазначеної проблеми займаються такі науковці, як В. Ю. Биков, С. П. Величко, М. І. Жалдак, В. Ф. Заболотний, О. І. Іваницький, М. І. Садовий, В. Ф. Савченко та інші.

Проблематика запровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітньому процесі у відповідності до вимог інформаційного суспільства жваво обговорюється в науковому дискурсі останніх десятиліть. Зокрема, серед останніх публікацій у цьому річищі варто відзначити таких європейських дослідників як В. Дейвіс та Н. Лонгворз, Х. Хартайєр та Л. Веджімонт, Дж. Кейес, Д. Орр, Є. Паніцідис. В Україні відомі роботи таких науковців як І. Беззуб, Г. Вітер, І. Доценко, О. Жорнова, М. Кислова, С. Семеріков, І. Малицька, А. Тадевосян, Т. Тарнавська, В. Шамоня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчити майбутнього громадянина критично і творчо мислити, використовувати знання як у професійній, так і в суспільно-політичній діяльності - головне завдання кожного педагога.

Інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних завдань і задач.

Інноваційні технології – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [4].

Освітні інновації – новостворені чи вдосконалені технології навчання, виховання, управління, що істотно змінюють структуру і якість освітнього процесу. Педагогічні інновації є новаторським педагогічним досвідом, який формується автором або групою авторів і є об'єктом права інтелектуальної власності. У широкому розумінні освітні інновації – це вперше створені,

вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, які суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

Педагогічні інновації – це процес становлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, котрий оптимізує досягнення її мети; результат процесу впровадження нового в педагогічну теорію і практику, що оптимізує досягнення освітньої мети.

Інноваційна педагогічна діяльність полягає у розробці, поширенні чи застосуванні освітніх інновацій. Інноваційна освітня діяльність проводиться на рівні навчального закладу, регіональному та всеукраїнському. Усе це дозволяє нам розглядати інноваційну педагогічну діяльність як складне утворення, сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів і спрямовані на створення і внесення педагогом змін до власної системи роботи. Вона має комплексний, багатоплановий характер, втілює в собі єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Інноваційна діяльність є системним видом діяльності, спрямованим на реалізацію нововведень на основі використання і впровадження нових наукових знань, ідей та підходів [5].

При опануванні шкільної програми з фізики успіх залежить від творчої активності учня на уроці, його здатності мислити, обґрунтовувати свої думки, вміти спілкуватися із вчителем. Відомо, що найкращий учитель той, хто спонукає учнів до бажання вчитися. Щоб навчити дитину, треба не просто передати їй знання і вміння, а викликати в учня зацікавленість предметом, відповідну практичну активність. На практиці учитель більшу частину уроку пояснює, ілюструє, запитує, ставить запитання і мало часу відводить на активну пізнавальну діяльність учнів. Проблемні, дослідницькі та практичні методи використовуються недостатньо, в результаті чого маємо слабий розвиток самостійного мислення учнів, невміння вибирати ефективні прийоми при роботі з новим матеріалом та підручником [6].

Інформаційні технології навчання відкривають можливість доступу до широкого спектру інформаційно-комп’ютерного забезпечення педагогічної діяльності вчителя фізики. В умовах широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій уже накопичено певний досвід використання комп’ютерних засобів навчання. Переваги їх доцільного застосування у освітньому процесі очевидні:

- за допомогою комп’ютера вчитель може створювати різні рівні навчального матеріалу: від найпростішого до найскладнішого і навпаки;

- система контролю виконаних дій передбачає певний дидактичний вплив: учень має можливість індивідуально переходити до наступної частини навчальної інформації, задавати швидкість представлення завдань;

- використання комп’ютера в процесі навчання дозволяє розширити зміст пізнавальних завдань для учнів;

- суттєво скорочується час обробки навчального матеріалу за рахунок наперед розроблених засобів виконання рутинних, технічних операцій;

- комп’ютер забезпечує зручність маніпулювання інформацією, можливість перегрупування, довільного компонування і технічного редагування поданого матеріалу;

- графічні можливості комп’ютера дозволяють візуально демонструвати розвиток різноманітних процесів і явищ та самостійно створювати подібні проєкти [1].

Нині є багато програмних продуктів, які вчитель фізики може використати під час проведення уроків із застосуванням нових інформаційних технологій. Подібні уроки дозволяють підвищити інтерес до вивчення фізики, активізувати пізнавальну діяльність учнів та сприяють формуванню їх наукового світогляду.

Використання інформаційних технологій у викладанні фізики повинно, насамперед:

а) викликати і підтримувати зацікавленість учнів у досконалому оволодінні предметом;

б) досягти здобуття учнями стійких знань із предмета, зокрема з фізики;

в) установлювати міжпредметні зв’язки [2].

Комп’ютерна техніка допомагає розв’язувати низку проблем у викладанні шкільної фізики. Вивчення явищ, які не можна продемонструвати в умовах шкільного фізичного кабінету(наприклад, явища мікросвіту, короткочасні або довготривалі процеси):

- демонстрація на екрані відео, зображення реальних дослідів, комп’ютерна обробка відеоряду дає можливість використати можливості комп’ютерної техніки для кількісного аналізу перебігу процесів;

- вивчення будови і принципу дії фізичних приладів. За допомогою комп’ютерних програм можна відтворити перебіг процесів, отже, учням легше уявити ланцюжок фізичних процесів, що забезпечують роботу приладу;

- проведення віртуальних лабораторних робіт у випадках, коли є утруднення щодо реального експерименту, або як доповнення до нього;

- моделювання фізичних ситуацій, що наведено в умові фізичної задачі, допомагає учням чітко зрозуміти умову, й уявити процеси про які йдеться [9].

У разі застосування сучасних технологій та методик навчання слід розглянути:

1) яскраві тематичні огляди інформації за змістовними модулями, що дозволить учню в цілому охопити матеріал, навчитися вільно орієнтуватися в ньому і за допомогою вчителя виділити та опрацювати головне;

2) навчитися складати колективні та індивідуальні плани з вибором цікавих форм проведення занять. При цьому учні працюють над пізнавально-творчими проектами з питань, які їх найбільше цікавлять. Учень сам обирає матеріал, який він буде вивчати поглиблено, або поверхнево, а з чим достатньо ознайомитися для загального розвитку;

3) робота творчих лабораторій для обговорення та осмислення отриманих знань;

4) замість домашніх завдань (вивчити, виконати, розв'язати, написати, підготувати тощо) – робота за індивідуальними планами і над творчими проектами;

5) уроки для закріплення матеріалу з презентаціями, захистами проектів, тощо(як і в який формі буде проходити урок домовитись заздалегідь);

6) проводити підсумкові уроки за методом експертно-рейтингового оцінювання. Експертиза знань може бути традиційна - контрольна, самостійна робота, залік, співбесіда або це може бути вікторина, аукціон знань, колоквіум, інформаційний ярмарок, прес-конференція, брейн - ринг тощо. Головна мета-оцінюється не відтворення матеріалу, а осмислення, здатність вільно орієнтуватися в темі та вміння застосовувати набуті знання, уміння та навички;

7) підсумкова оцінка виставляється на підставі зароблених учнем знань під час експертизи, рейтинг визначає сумлінність, старанність, відповідальність, ініціативність тощо. Сам учень бере участь у визначенні свого рейтингу, наприклад заповнює свою картку, щодо опанування теми. Тим самим підвищується самооцінка учня, не тільки в очах вчителя, однокласників, а й батьків;

8) наприкінці вивченого матеріалу проводиться рефлексія: що вдалося, що ні, що допомагало успіху, що перешкоджало, за що похвалити, що слід виправити, змінити. На цьому уроці дивимося відеофільми, комп'ютерну анімацію підготовленою групою учнів, можна провести свято-виставка проектів, нагородження тощо [11].

Фізика – наука експериментальна, отож на кожному уроці має бути присутній експеримент: чи то як ілюстрація до задачі, експериментальна перевірка фізичної закономірності, створення цікавої проблемної ситуації тощо. Тому при проведенні лабораторних, практичних робіт учні пропонують свої варіанти виконання завдань в яких необхідно визначити фізичну величину за допомогою певних приладів, предметів. Кожен учень самостійно підбирає матеріали, виконує необхідні вимірювання.

Дуже дієвим є використання на уроках електронних моделей фізичних явищ із використанням сучасних педагогічних програмових засобів, віртуальних лабораторій та іншого програмового забезпечення.

Класичний урок не завжди користується популярністю у підростаючого покоління і не завжди дає бажаний результат. Йдеться не про повну відмову від методик викладання, що склалися історично, а про використання інновацій, які урізноманітнюють навчання цікавими творчими пошуками та несподіваними відкриттями, перетворюють традиційний урок в інтерактивний, інтенсивний, що сприяє гармонійному формуванню творчої діяльнісної особистості учня [8].

На уроках фізики доцільно використовувати:

- інформаційні технології – комп'ютер, мультимедійний проектор, інтерактивну дошку, інтернет, програмне забезпечення, мультимедійні презентації;

- інтерактивне навчання - технології кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні трійки, два - чотири - всі разом, робота в малих групах), колективно-групової діяльності (обговорення проблеми в загальному колі, незакінчені речення, навчаючи - учусь),опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію), тощо;

- проблемне викладання (створення проблемної ситуації - проблемний діалог – традиційні пояснення заміняються «відкриттям знань»);

- логічні задачі, кросворди, ребуси тощо [7].

Комп'ютер з програмними педагогічними засобами, електронними підручниками, мультимедіа в руках учителя стає дуже ефективним технічним засобом навчання. Одночасно впливаючи на зоровий та слуховий аналізатори він оперативно відповідає на дії користувача, підтримуючи справжній зворотний зв'язок, тобто працює в інтерактивному режимі. Все це дозволяє вивести сучасний урок на якісно новий рівень:

- підвищувати статус вчителя;

- впроваджувати в навчальний процес інформаційні технології;

- розширювати можливості ілюстративного супроводу уроку;

- використовувати різні форми навчання та види діяльності;

- ефективно організовувати контроль знань, вмінь та навичок учнів;

- полегшувати та вдосконалювати розробку творчих робіт, проектів, рефератів [10].

Процес організації навчання школярів з використанням ІКТ дозволяє: зробити цей процес цікавим, з одного боку, за рахунок новизни і незвичності такої форми роботи для учнів, а з іншого, зробити його захоплюючим і яскравим, різноманітним за формою за рахунок використання мультимедійних можливостей сучасних комп'ютерів; ефективно вирішувати проблему наочності навчання, розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, роблячи його більш зрозумілим і доступним для учнів вільно здійснювати пошук

необхідного школярам навчального матеріалу у віддалених базах даних завдяки використанню засобів телекомунікації, що надалі буде сприяти формуванню в учнів потреби в пошукових діях.

Будь-яка технологія передбачає мистецтво володіння процесом, певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментарію та алгоритму дій), тобто в процесуальному розумінні технологія має дати відповідь на запитання: «Як досягти результату діяльності (з використанням чого і якими засобами)?». Поняття технології при цьому відображає спрямованість наукових чи практичних досліджень (у тому числі і педагогічних) на цілеспрямоване вдосконалення діяльності людини, підвищення її результативності, інструментальності, технічності [3].

Сучасний учитель покликаний не тільки навчати, передавати знання учням, а також формувати свій світ образів та уявлень, почуттів та емоційних ставлень. Учитель має розвивати особисті якості учня, готувати до витривалості у складних умовах реального життя, уміти самостійно приймати рішення та застосовувати їх в житті. У процесі організації навчально-пізнавальної діяльності учитель повинен приділяти велику роль методам навчання при формуванні особистості учня. Застосування інноваційних технологій при вивченні фізики, дає можливість позитивно розвивати інтелектуальну, соціальну та духовну сфери, сприяє соціальному самоствердженню й культурному розвитку. Використання різноманітних інноваційних технологій є складовою творчого підходу вчителя до справи. Проведення уроків із застосуванням інноваційних технологій забезпечує набуття учнями не тільки глибоких та міцних знань, а й вміння розвивати інтелектуальні, творчі здібності, самостійно набувати нові знання та працювати з різними джерелами інформації.

Висновки. Використання різноманітних освітніх технологій є результатом творчого підходу вчителя до справи. Педагогам треба розвивати дитину як неповторну індивідуальність, формувати в неї творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. При виборі наявних старих розробок слід спиратися на основні, фундаментальні принципи, методи та способи, зазначені в них, комбінуючи, доповнюючи і творчо перетворюючи, які вчитель зможе знаходити власні, «фірмові» підходи для того, щоб створити в учнів інтерес як передумову для появи більш складної його різновиди - пізнавального інтересу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баніт О. В. Комп’ютерна грамотність як один із головних компонентів інформаційної культури викладача графічного дизайну / О.В. Баніт // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання з підготовки фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.:

Зязюн І. А. (голова), Ничкало Н. Г. та ін.] - Київ: Планер, 2010. - Вип. 26. – С. 156-162.

2. Громова О. С. Інформаційна культура вчителя фізики / О. С. Громова, О. М. Трифонова // Фізика. Нові технології навчання: [зб. наук. пр. студ. та молод. наук.]. - Кіровоград, 2013. - Вип. 11. - С. 169-175
3. Гуревич Р. С. Проектна діяльність учнів ПТНЗ на основі інформаційно-комунікаційних технологій / Р. С. Гуревич, Л. В. Жиліна, М. Ю. Кадемія. - Вінниця: «Планер», 2009. - 100 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська - Київ: Академвидав, 2004 - 352 с.
5. Кадемія М. Ю. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу: навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр, Т. В. Ткаченко, Л. С. Шевченко. - Львів : Вид-во «СПОЛОМ», 2009. - 186 с.
6. Підлубна О. О. Інформаційно-комунікаційні технології на уроках трудового навчання / О. О. Підлубна, В. В. Слюсаренко // Технологічна та професійна освіта: [Всеукр. зб. наук. праць студентів, аспірантів, викладачів і вчителів закладів загальної середньої освіти / Укл.: К. О. Гавриленко, О. М. Трифонова; за заг. ред. М. І. Садового]. - Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. - Вип. 3. - С. 57-62.
7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник. - Київ "А.С.К", 2005
8. Садовий М. І. Інформаційна культура як основа формування фахових компетентностей вчителя фізики / М. І. Садовий // Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія Педагогічна. - 2013. - Вип. 19. - С. 182-185.
9. Слюсаренко В. В. Інтернет-технології та веб-дизайн: Навчально-метод. посібник. - Кропивницький: Видавництво ТОВ «КОД», 2018. - 104 с.
10. Слюсаренко В. В. Типологізація освітніх середовищ / В. В. Слюсаренко // Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: [матеріали VI Міжнародн. наук.-практ. онлайн-інтернет конф., 01-15 жовтня 2018 р., м. Кропивницький / За заг. ред. М. І. Садового]. - Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2018. - С. 67-68.
11. Федчишин О. М. Діяльність вчителя на уроках фізики з використанням інформаційних технологій та засобів навчання / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, 9-10 листопада, 2017). - Тернопіль Осадца Ю. В., 2017. - № 1. - 199 с.

Снісар Т. О.,
науковий співробітник відділу дослідження та впровадження засобів навчання в освітній простір
ДНУ «Інститут модернізації зміст» освіти
snisar.t@ukr.net

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПРЕСТИЖ ІНЖЕНЕРНИХ ПРОФЕСІЙ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ, ПОШУКИ Й ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ

В матеріалах дослідження розглядаються можливості використання творчого потенціалу обдарованої учнівської молоді країни, досвіду й педагогічної майстерності українських вчителів, науково-практичних розробок вітчизняних вчених щодо створення інноваційного середовища з метою формування в дітей шкільного віку потреби вивчати предмети природничо-математичного напряму, як основи для вибору престижної та високооплачуваної професії.

Ключові слова: наукоємні спеціальності, компетентнісний підхід в здобутті освіти, ключові компетентності освіти, наскрізні уміння, високотехнологічне виробництво, конкурентоспроможні спеціалісти, природничо-математична освіта (STEM-освіта), постнекласична освітня парадигма, креативні індустрії.

The research materials consider the possibilities of using the creative potential of gifted students of the country, the experience and pedagogical skills of Ukrainian teachers, scientific and practical developments of domestic scientists to create an innovative environment in order to form in school-age children the need to study subjects of natural and mathematical direction as the basis for choosing a prestigious and highly paid profession.

Keywords: science-intensive specialties, competence approach to education, key competencies of education, cross-cutting skills, high-tech production, competitive specialists, science and mathematics education (STEM education), post-non-classical educational paradigm, creative industries.

Як середовище впливає на формування особистості так і людина змінює та пристосовує до своїх можливостей середовище. Природні фактори, що забезпечили виживання та формування сучасної людини і до цього часу мають великий вплив на її існування та діяльність, зараз цей процес більш взаємозалежний, та носить як позитивний так і негативний характер. Розвиток освіти і науки, дотримання прав і свобод забезпечують високі результати в економічному та суспільному розвитку держав світу; про це свідчать досягнення демократичних країн з високотехнологічним бізнесовим середовищем, де освіта є базою для забезпечення виробництва наукоємними кадрами. Лише прагматичні підходи до наукових досліджень в галузі економіки без розвитку демократичного суспільства, прагнення лідерів держави до втілення високих цілей, без поваги та бережного ставлення людей до природи, виховання почуття прекрасного та

патріотизму у дітей та молоді можуть призвести до трагедії планетарного масштабу.

Сумним прикладом втрати жаги до творчої роботи, до цінності людського життя, життя народів стала нічим не спровокована агресія східного сусіда нашої держави, Російської Федерації, у 2014 році. Зараз продовження загарбницької політики цієї держави, політики геноциду українського народу, шантаж ядерними ударами ряду країн може виявитись загрозою зникнення життя на планеті Земля. Горе та смертельна небезпека не зламала духу українців; боротьба з ворогом посилила прагнення жити в омріяній предками й сучасниками демократичній європейській Україні.

Віра українців у квітуче майбутнє нашої держави надихає уряди демократичних країн на підтримку й допомогу народу України та спонукає наших урядовців будувати плани на перспективу. Вже в кінці 2021 року державними структурами був підготовлений план з розбудови вільної країни Україна [2]. За словами екскерівника урядової структури з реінтеграції територій передбачалось у відбудові, вираженої війною країни, відновленні знищеної агресором української економіки не використовувати стару модель розвитку індустрії XIX століття.

Не секрет, що саме виробничі потужності, що з XIX століття й до цього часу використовувались теперішнім бізнесом, призвели до поступової втрати сучасною молоддю бажання опановувати інженерні професії, щоб через низьку ефективність застарілого виробництва мати низьку оплату праці. У створенні перспективних планів відбудови й розвитку нашої держави розробники не залишили поза увагою прогнози суспільно-економічного розвитку світу в І половину XXI століття; на думку міжнародних наукових спільнот, вчених із світовим визнанням, політиків-реформаторів розвиток наукоємних виробництв тільки набиратиме темпів росту. Тому поряд з вирішенням проблем відновлювальної енергії, зниження демографічного росту, поглиблення екологічних проблем потрібно враховувати необхідність та готовність сфери освіти до підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих працівників та спеціалістів для забезпечення майбутнього ринку праці. Вже зараз, коли в сервісному обслуговуванні побутової техніки можна застосувати роботів, варто враховувати думку провідних інженерів та представників гуманітарної сфери про напрями роботи із впорядкування стосунків людей і штучного інтелекту, конкуренції серед кваліфікованих працівників та сервісних роботів.

Освітня спільнота та вчені з різних сфер науки працюють з цими виклики десятки років, є певні здобутки у вирішенні проблеми з якістю освіти природничо-математичного напряму, напрацьовано різні підходи до створення інноваційного освітнього середовища, продовжується робота з вивчення досвіду

країн, де є здобутки в розвитку інноваційного виробництва та інклюзивного середовища.

Лідери острівної країни Сінгапур з державним діячем, першим прем'єр-міністром Республіки Сінгапур Лі Куан Ю ще минулого, XX, століття визначили напрям руху для створення щасливого майбутнього громадянам країни. Найбільш перспективним для досягнення гармонійного з природою розвитку людини мало стати використання природних ресурсів, досвіду людських стосунків й наукового потенціалу країни. Досвід цієї східної країни, де розквіт держави завдячується, за великим рахунком, зосередженню на досягненнях в науці, технології, інженерії та математиці (STEM), переконує в необхідності збільшувати внески у підготовку науково орієнтованих кадрів для покращення якості життя в Україні.

Держава провадить роботу із впровадження у сферу освіти необхідних змін. Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» унормовують визначену законодавчим органом державну освітню політику та передбачають необхідність виконання поставлених перед освітянами завдань. Протягом кількох років уряд схвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) та визначив План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року.

Визнання політиками факту, що передумовою економічному розвитку та зростання соціальних стандартів в державі є науково-технічні розробки вітчизняної наукової спільноти, наполеглива й творча робота педагогічної спільноти з інтелектуального розвитку дітей, розвитку математичного мислення в учнів мало призвело до зростання ролі закладів середньої освіти, як основи у формуванні всебічно обдарованої духовно багатої особистості.

Значним фактором змін стало використання в практичній діяльності, безпосередньо в житті сучасної людини предметів високотехнологічного виробництва, застосування інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності, що й обумовило посилити вимоги до освітніх закладів стосовно якісно нового підходу в набутті учнями знань і вмінь. Державним стандартом базової середньої освіти, основою якого стали Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу, визначено перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь, що мають набути учасники освітнього процесу впродовж навчання в закладах загальної середньої освіти. Цим документом також враховано досвід країн, що мають високі показники якості

освіти за результатами міжнародних наукових досліджень, та рекомендації європейських експертів, представників різних освітніх проектів.

Структурні підрозділи, Міністерства освіти і науки України, що уповноважені, як засновники закладів освіти різного рівня, забезпечувати нормативними документами сферу освіти держави, використовують норми міжнародних документів із захисту прав людини. як от; Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, - для створення безпечного інноваційного освітнього середовища.

Значним внеском у розвиток освіти стала робота Бойченка Віталія Віталійовича, Бойченко Марини Анатоліївни, Сбруєвої Аліни Анатоліївни щодо дослідження розвитку природничо-математичного напрямку в освітньому середовищі України, провідних країн світу. В роботі "STEM-освіта в Україні та США: актуальні тенденції" представлено різні сторони та напрями розвитку STEM-освіти; відзначено педагогічний аспект наукових пошуків ряду вітчизняних дослідників, як от; В. Андрієвська, С. Бабійчук, І. Василашко, О. Гончарова, С. Горбенко, С. Дембіцька, О. Коршунова, О. Кузьменко, О. Лозова, Н. Морзе, О. Патрикеєва, Н. Поліхун, І. Сліпухіна, І. Чернецький та інші [5].

Оновлення законодавства, нормативно-правової документації в сфері освіти є основою для внесення змін до змістовної частини освітнього процесу в закладах освіти України та забезпечення умов для якісного навчання. Впродовж кількох років поспіль в державному бюджеті передбачалась освітня субвенція для проведення місцевими органами влади закупівлі засобів навчання та обладнання навчального й загального призначення з облаштування кабінетів для початкового рівня освіти, навчальних кабінетів з природничо-математичних предметів та STEM-лабораторій закладів загальної середньої освіти.

Завдяки коштам з освітньої субвенції, виділених державою для закупівлі засобів навчання та обладнання навчального призначення ряд закладів освіти, відповідно педагогічних вимог, визначених Типовим переліком засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, Типовим переліком комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти в усіх областях облаштували або ж створили STEM-лабораторії.

Міністерством освіти і науки України спільно з Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» здійснюється вивчення потреб і стан забезпечення закладів освіти країни засобами навчання та обладнанням відповідно нових вимог навчальних програм та оновленого змісту предметів, що вивчаються у школах, і вносить зміни для створення освітнього середовища за нових суспільно-економічних умов.

Надзвичайно складно ростити та виховували дітей у жахливі часи гарячої фази війни, коли боротьба за життя своє і дитини ставиться на шальки терезів із психологічною стабільністю та жагою до знань у твого нащадка. Не дуже втішає ситуація в економічній сфері країни, частина якої під окупацією ворога, а вільну частину цей ворог безжально руйнує. Проте керівник програми PISA Андреас Шлейхер, який здійснював аналіз моніторингових досліджень якості освіти, відзначає в своїй роботі «Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21- століття», що найбільш ефективним здійсненням реформ стають періоди кризи. "Інновації мало коли є витвором конкретних людей, які працюють в ізоляції, – це, скоріше, результат мобілізації й інтеграції знань, а також обміну знаннями й досвіду. Чиновники не можуть впроваджувати інновації в класі, зате можуть допомогти з підготовкою змін та інформувати про них, а також сформулювати концепцію навчання 21-го століття. Уряд відіграє ключову роль як платформа і посередник, як мотиватор і той, хто створює можливості. Влада може забезпечувати ресурси, формувати сприятливий політичний клімат і використовувати важелі звітності, щоб заохочувати нові практики" [2].

Урядом України в Плані заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року визначено комплекс заходів із формування, розвитку навичок науково-дослідницької та інженерної діяльності, винахідництва, підприємництва, готовності до вибору майбутньої професії, популяризацією науково-технічних та інженерних професій. Важливо, що розуміння можливості вирішення проблеми зі зростанням дефіциту професіоналів у сфері наукоємного інноваційного виробництва, обумовило створення основи для зацікавлення учнів закладів загальної середньої освіти до вивчення предметів природничо-математичного напряму з використанням мобілізації та інтеграції знань, обміну знаннями й досвідом, уміння комунікувати та працювати в командах.

Важливим кроком держави в акцентуванні уваги суспільства на значимості математичного мислення в розвитку економіки сучасного світу стало проголошення 20202021 навчального року Роком математичної освіти в Україні. Таким чином державою заохочується створення вільного доступу українських школярів до сучасної природничо-математичної освіти, стимулюється набуття учнями середніх закладів освіти відповідного рівня математичної компетентності. І. що також важливо для педагогічної спільноти. дає привід замислитись над удосконаленням методів роботи з учнями. Від державних структур на завершення такого важливого заходу, як завжди, освітяни чекають покращення умов у закладах освіти.

Для збільшення популярності інженерних професій та продовження розбудови й відновлення підприємств, що виготовляють необхідне для перемоги

Збройних Сил України у війні із ворогом обладнання та устаткування. варто допитливих українських дітей та учнів зацікавити вивченням предметів природничо-математичного напряму (STEM). Адже той факт, що через застарілі проблеми у способах виробництва на українських підприємствах виникло падіння інтересу в молоді до інженерних спеціальностей, що кілька років поспіль обдарована молодь та висококваліфіковані спеціалісти працюють за межами нашої країни, відповідно вносять великий вклад у розвиток та покращення життя в цих країнах, не може бути заспокійливим для політики держави у сфері освіти, та тішити освітян, собі в збиток, затребуваністю в послугах їхніх вихованців у світі.

Можливо в умовах воєнного стану в Україні, що, скоріш за все, змусить заклади освіти працювати в дистанційному онлайн режимі., доцільним буде звернути увагу на пропозиції Наталії Сороко в організації STEM-освіти. Вченим запропоновано вимоги для інноваційного освітнього середовища:

– наявність якісних електронних освітніх ресурсів;
– відкритий доступ усіх учасників освітнього процесу до електронних освітніх ресурсів;
– використання інноваційних ІКТ;
– створення й застосування інформаційно-аналітичних систем підтримки наукових досліджень,
– управління освітньою та науковою діяльністю,
– оцінюванням та самооцінюванням компетентностей учнів;
– створення безпечних умов для навчання;
– безперервний професійний розвиток наукових, педагогічних та адміністративних кадрів, обізнаних із сучасними тенденціями розвитку STEM-освіти;
– налагодження ефективної співпраці на національному та міжнародному рівнях між усіма стейкхолдерами [5].

За підсумками Року математики в Україні генеральним директором Громадської організації «Фонд «Відкрита політика» Іриною Ждановою було запропоновано зацікавленим у розвитку освіти, вдосконаленні математичної освіти в закладах середньої освіти напрямки об’єднання зусиль заради підняття престижу математики, як мови економіки, мови бізнесу, мови ІТ, мови успіху [10]. Як представник вітчизняних вчених, які співпрацюють з закладами освіти різних форм власності, де завдяки представникам соціально відповідального бізнесу в освітян є кращі умови в створенні інноваційного середовища, має великий спектр інформації щодо впровадження нових для української системи освіти способів навчання учнів. У навчанні школярів предметам природничо-математичного напряму пропонується більше уваги приділяти вдосконаленню методів викладання математики й фізики на досвіді вчителів середніх

навчальних закладах, які мають значні досягнення в роботі, ефективно використовувати в оновленні та підготовці нових навчальних підручників досвід цих педагогів, створювати курсову підготовку підвищення кваліфікації молодих учителів із використанням командної форми роботи, що часто практикується в європейських креативних індустріях. Також пропонується на базі, наприклад Київського науково-природничого ліцею №145 чи Українського фізико-математичного ліцею, створити експериментальний майданчик для дослідження пілотних проектів, матеріали за результатами їх діяльності опрацювати і включити до освітнього процесу середніх навчальних закладів держави.

У цьому ж ряду названо ще один напрям до об'єднання зусиль однодумців в поліпшенні якості освіти . Підтримувати приватні математичні школи, наукові ліцеї. Школи, які мають на меті не лише створити красивий комфортний простір, красиву рекламу, залучити велику кількість учнів і заробити кошти. А й готові стати відкритими стартап майданчиками. Готові дати додану вартість суспільству у вигляді унікального продукту. Тут має бути якісний контент, невелика кількість учнів і залучення хай тек бізнесу, вчених, митців. Це унікальний продукт. Він не може бути масовим і суперприбутковим. Тому потрібна підтримка держави і бізнесу. Якщо державі, звісно, потрібен відповідальний громадянин, а бізнес стратегічно думає про наукоємного працівника. Про людину з цінностями любові до себе, до того, хто поруч [10].

Свої міркування щодо подальшого розвитку здібностей до математики в обдарованих дітей, щодо ролі відомих в Україні державних спеціалізованих фізико-математичних шкіл у формуванні математичної компетенції та дослідницького характеру здобуття знань висловила Ірина Жданова у дописі про місце науки в школі, де відзначила наявність унікальної мережі спеціалізованих фізико-математичних шкіл, природничих ліцеїв, ліцеїв-інтернатів, що діють до нашого часу та мають значний вплив на розвиток освіти в країні. Можливості цих навчальних закладів у розвитку пошукового та експериментального характеру здобуття знань з предметів природничо-математичного напряму мають високу оцінку в середовищі фахівців та батьків учнів; варто лише державі приділити більше уваги й фінансового забезпечення для підвищення престижу навчання в цих закладах освіти. Відомий у світі академік, доктор фізико-математичних наук Клим Чурюмов для представників Фонду «Відкрита політика» виклав так свою думку про заклад освіти де формується науковий потенціал України: «Випускники УФМЛ, КПНЛ вже на 1 курсі фізичного факультету КНУ мають не тільки інший, більш якісний рівень знань, але й сформовані навички до аналізу, узагальнення, моделювання, висування гіпотез, самостійного навчання. Вони працюють вже зі школи в наукових колективах, мають публікації в міжнародних виданнях з астрономії (в Циркулярі Центру

малих планет і комет, Кембридж, США). Навчання в такому закладі починається з 8 класу, але підготовка йде з 5 класу (недільна школа, курси підготовчі ін.) Такі школярі виступають з науковими доповідями на конференціях, в т. ч. і міжнародних» [11].

Спеціалістам, що забезпечують розвиток математичної освіти в закладах загальної середньої освіти різних форм власності, вчителям і викладачам математики передвищої освіти, батькам та представникам бізнесу, орієнтованого на наукоємні спеціальності, варто дослухатись думки Ірини Жданової, засновниці фонду «Відкрита політика» щодо пропозиції напрямків здійснення реформи у природничо-математичній сфері освіти, за якими здійснюється робота в науковому ліцеї/пансіонаті в Києві. В створенні цього наукового ліцею/пансіонату було використано досвід навчання математиці дітей та молоді для підготовки наукоємних кадрів для високотехнологічних підприємствах світу, розміщених на території економічно розвинених держав Сходу [10].

В організації «Міжнародної зеленої школи» була здійснена спроба адаптувати ідеї ізраїльських архітекторів освітнього простору до реальних умов української школи в столиці. Доречним буде нагадування усім, хто завдяки публікаціям у наукових виданнях володіє інформацією про історичну спорідненість математичної освіти в навчальних закладах зараз незалежних наших країн початку XIX століття; вітчизняні вчені та вчені математики, вихідці з українських територій, відзначали відмінність у результатах математичної освіти випускників сучасних українських закладів повної загальної середньої освіти з результатами їхніх зарубіжних однолітків (вищі показники) вибором радянської освіти математичної школи для навчання [10]. Тому Громадянська платформа з реформування наукової сфери в Україні пропонує свої підходи до здійснення, без дискримінацій та обмежень, навчання учнів у закладах загальної середньої освіти [20], використання можливостей держави, соціально відповідального бізнесу, батьків з метою створення найкращих умов для підготовки випускників до вибору наукоємної професії.

Державна реформаторська політика у сфері освіти, робота урядових структур із забезпечення передумов для створення освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти мотивує учасників освітнього процесу до інноваційної діяльності. Результати досліджень якості освіти в країнах світу за програмою PISA вказують на вирішальну роль у створенні інноваційного середовища колективної злагодженої роботи усіх учасників навчального процесу з мобілізації та інтеграції знань і досвіду. Важливим в ефективній роботі вчителя та учнівського колективу в здобутті знань відзначається наявність відповідних рис характеру, що сприятимуть комунікації, як от; наполегливість, емпатія, або вміння подивитись на ситуацію очима іншого, уважність, етичність, мужність, лідерство. «Найкращі

школи де я бував, дбали про розвиток саме таких характеристик», – Андреас Шлейхер [2]. Тісний зв'язок і взаємозалежність гуманітарного та природничо-математичного напряму освіти широко використовується в розвитку комунікативних здібностей учнів для формування навиків командної роботи, що так необхідні в креативних індустріях в сучасній Європі.

Українська держава за умови використання української традиційної педагогіки, європейських устремлінь прогресивних членів суспільства, патріотичної молоді та досвіду вітчизняної педагогічної спільноти має великі перспективи в ефективному здійсненні освітніх реформ, щоб випускники закладів освіти стали мобільними у здобутті конкурентоздатних на європейському ринку спеціальностей. Гармонійне поєднання культурних традицій з досягненнями української професійної політехнічної школи забезпечили конкурентоздатність вітчизняних спеціалістів зі сфері інформаційних технологій на ринку праці Європи і світу. Однак за наявності досить серйозного досвіду підготовки ІТ-спеціалістів держава Україна відчуває голод наукоємних кадрів у високотехнологічному виробництві та креативній індустрії, розвиток яких тільки почав набирати оберти, не говориться про 2022 рік.

Потреба у висококваліфікованих працівниках ІТ-індустрії, спеціалістів з програмування, інженерах, спеціалістів з біо/нанотехнологій, що вимагає всебічної підготовки з різних освітніх галузей природничо-математичних наук для здобуття сучасних професій, у воєнний період, а в період повоєнної відбудови. тільки зростатиме. Вирішити її можливо за умови використання різних способів, серед яких мобільність у здобутті освіти українськими студентами.

Україна в рамках Угоди про асоціацію з країнами ЄС поступово та неухильно працює над узгодженням нормативно-правових документів з міжнародними. Підготовлено та затверджено Кабінетом Міністрів України Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, згідно з Міжнародною стандартною класифікацією освіти (ISCED-F 2013), що забезпечить визнання освітніх кваліфікацій вищої та фахової передвищої освіти, здобутих в Україні, та збільшить шанси для підвищення кваліфікації й перепідготовки науково-педагогічних кадрів в освіті.

Вирішити проблему дефіциту висококваліфікованих кадрів для інноваційної промисловості пропонується дослідниками якості освіти дорослих у надзвичайно цікавий проте дієвий спосіб. Вчені відзначають низький відсоток участі молодих жінок, порівняно з юнаками, у сфері високотехнологічного виробництва; і пояснюють цю невідповідність тим, що дівчатка шкільного віку, здібних до прикладних наук та всебічно обдарованих, з дитячих років мало цікавить кар'єра, доходи за результатами своєї праці. Попри те, що хлопчики й

дівчатка набирають майже однакову кількість балів на тестуванні PISA з природничих дисциплін, у країнах ОСЕР над науковою чи інженерною кар'єрою задумується у середньому 5 % п'ятнадцятирічних дівчат і аж 12% хлопців [2]. Виправити таку ситуацію з гендерною рівністю потрібно вирішувати батькам дівчаток спільно з педагогічною громадськістю та представниками інноваційної промисловості; варто більш наполегливо включати до експериментальних досліджень, поряд з хлопчиками, їх шкільних подружок, та розвивати почуття самодостатності жінки з молодшого шкільного віку. Таким чином, особливо в умовах воєнного стану та у пост воєнний період, можна буде вирішити не одну проблему в розвитку демократичної країни Україна, відбудові економіки та розбудові високотехнологічного виробництва.

Досвід розвитку та вдосконалення вивчення предметів природничо-математичного напрямку, STEM-освіти, у початковій ланці освіти розглядається в науковому дослідженні вітчизняних вчених Бойченка Віталія Віталійовича, Бойченко Марини Анатоліївни, Сбруєвої Аліни Анатоліївни: STEM-освіта в Україні та США: актуальні тенденції. Досвід діяльності науково-педагогічного проекту «Інтелект України», за переконанням Т. Довженко й І. Гавриш, доводить, що підґрунтям для реалізації STEM-освіти в початковій школі має стати постнекласична освітня парадигма, з акцентом уваги на «створенні умов для самоактуалізації та творчої самореалізації особистості в складному, нелінійному, нестабільному світі»[5].

Таким чином українська система освіти на виконання Закону України «Про освіту», де визначено парадигмальні основи її розвитку в XXI столітті, що відповідають західним освітнім тенденціям та національній специфіці освіти поступово наближається до виконання поставленого завдання – формування й розвиток обдарованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко С. Формування ефективного превентивного виховного середовища за умов державно-громадського управління в системі освіти/ С. Кириленко - Рідна школа, 2013- № 4, 5., - С.33-40
2. Андреас Шлейхер. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклала з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2018. – 296 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/yakist-osviti/shlyaykher-naykrashchiy-klas-u-sviti-yak-stvoriti-sistemu-osviti-21-go-stolittya.pdf\
3. Олекса Підлуцький Кандидат економічних наук, доцент кафедри періодичної преси Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка/Лі Куан Ю: лідер, який на маленькому острові створив собі велику державу/Дзеркало тижня – випуск № 22, 8 червня – 15 червня, 2007

4. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей І. Д. Бех, К. І.Чорна, В. А. Киричук, С. В. Кириленко… - Київ: ІПВ НАПНУ, 2019
5. Бойченко В.В., Бойченко М.А., Сбруєва А.А. Б77 STEM-освіта в Україні та США: актуальні тенденції: [монографія] / В. В. Бойченко, М. А. Бойченко, А. А. Сбруєва. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 230 с. URL: https://jmm.sspu.edu.ua/images/2021/kursi_vse/CompHEd_course/publikacii/Monograph_Boichenkos_Sbruieva_Partnership_534a5.pdf
6. Конвенція про права дитини 20 листопада 1989 року. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я: МКФ. (2018). URL: http://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf. URL: http://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf
8. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя : Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. / Верховна Рада України. (дата звернення: 06.09.2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
10. Ірина Жданова, генеральний директор ГО «Фонд «Відкрита політика: Бунтарі в математичній освіті: міркування про (не)кризу системи освіти. URL: https://ukr.lb.ua/blog/irina_zhdanova/451251_buntari_matematichniy_osviti.html
11. Ірина Жданова генеральний директор ГО «Фонд «Відкрита політика: Що робити з наукою в школі/ Блоги Освіта UA – (дата звернення 07.08.2022)
12. Олексій Резніков Дім об'єднаний. URL: https://lb.ua/news/2021/01/20/475596_dim_obiednaniy.html
13. Крамаренко І. С. Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти у 2020 році. Збірник інформаційно-аналітичних матеріалів [Електронний ресурс]/ Крамаренко І. С, Низковська О. В, Снісар Т. О.– 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1lsNkVSXYzHE5vUiIdVEUpw5PifmDlfyM/view
14. Патрикеєва О., Горбенко С., Лозова О., Василашко І. (2021) Проблема розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2021. Вип.2 (95). 53-67.
15. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій (наказ МОН від 29.04.2020 № 574, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 травня 2020 р. за № 410/34693). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text
16. Типовий перелік комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти (наказ МОН

від 02.11.2017 № 1440, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 січня 2018 р. за № 55/31507). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-18#Text

17. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848-VIII. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19
18. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-IX?fbclid=IwAR3HPX7nGuTO1v2MGtHJ1p0zWxrQUiuf7N07Ir3-KCwIEd2fpo9nbDPwRY#Text
19. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р.за № 1111/35394. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text
20. Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей інтернат : Постанова Кабінету міністрів України від 22 трав. 2019 р. № 438. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-п?lang=en#Text.
21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text
22. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) : розпорядження Кабінету міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 960-р. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-р#Text
23. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text
24. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 7 липня 2021 р. № 762. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762–2021- %D0%BF#n10 (дата звернення – 1.09.2021)
25. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року». № 131-р від 13 січня 2021 р. [Електронний ресурс]. URL: https://lnnk.in/apfT. Дата звернення: Бер. 03, 2021.
26. Про затвердження Порядку влаштування засобів безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до будинків, будівель, споруд будь-якого призначення, їх комплексів та частин, об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури або їх розумного пристосування: постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 668. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668-2021-%D0%BF#Text

Соболенко О. І.,
Викладач соціальних дисциплін
Комунальний вищий навчальний заклад
«Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка»
sobolenko_olga@ugpk.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

В даній статті висвітлено особливості одного з найважливіших напрямів соціальної роботи – турботі про дітей із ознаками обдарованості. Необхідність діяльної участі суспільства спонукає до державних заходів у сфері підтримки юних талантів: для них створюється все більше освітніх, культурних та спортивних установ, де здібності не просто визнають, а й максимально повно розкривають, розвивають, перетворюють на засоби досягнення успіху.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, соціальний працівник, соціальна робота, додаткова освіта.

This article illuminated us the peculiarities one of the most important areas of social work - caring for children with signs of giftedness. The need for public participation encourages government measures in the field of maintaining young talents: more and more educational, cultural and sports institutions are being created for them, where abilities are not just recognized, but also completely disclosed, develop, developed and transformed into means of achieving success.

Keywords: giftedness, giftedness children, social worker, social work, additional education.

Важливим аспектом у сфері соціальної роботи є допомога та підтримка обдарованих дітей, якості яких вимагають особливого підходу до них. Не випадково такі діти за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я входять до групи ризику поряд з розумово відсталими однолітками, малолітніми правопорушниками та дітьми з різними залежностями. Вони потребують особливого виховання, спеціальних програм і форм роботи з професійно підготовленими фахівцями.

Незважаючи на поширеність і значення поняття «обдарованість» його обсяг і зміст залишаються на стадії дискусії. Єдиного трактування цього поняття на сьогодні не існує.

В Робочій концепції обдарованості [1] даний феномен визначається як системна, динамічна впродовж життя якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Серед основних ознак обдарованості в психолого-педагогічній літературі прийнято виділяти: мотивацію, спрямованість, креативність, гнучкість, оригінальність, здібності вищі за середній рівень.

Диференціюють такі види обдарованості:

– за проявом здібностей (загальна та спеціальна обдарованість);
– за типом діяльності (інтелектуальна, академічна, творча тощо);
– за інтенсивністю прояву здібностей (підвищена готовність до навчання, обдарована дитина, високообдарована, винятково чи особливо обдарована – геній);
– за видом прояву (явна, прихована);
– за темпом психологічного розвитку (обдарованість з нормальним темпом вікового розвитку або зі значним його випередженням);
– за віковими особливостями прояву (стабільна чи мінлива);
– за особистісними, гендерними та іншими особливостями [5, с. 72-73].

Крім цього, вітчизняні психологи Г. Костюк, Ю. Гільбух, О. Зазимко та інші виділяють ще як мінімум дві групи обдарованих дітей. До першої відносяться діти з гармонійним розвитком пізнавальних, емоційних, регулятивних, психомоторних, особистісних та інших психічних особливостей, до другої − діти, психічний розвиток яких відрізняється нерівномірністю (дисинхронією) рівня сформованості зазначених психічних процесів. Наприклад, дитина з високорозвиненим інтелектом може вирізнятись емоційною нестійкістю, недорозвиненням психомоторної сфери тощо. Зазвичай другу групу складають виключно обдаровані чи високообдаровані діти. Саме вони мають особливості у розвитку та викликані даними особливостями труднощі, які частково збігаються, частково відрізняються від труднощів однолітків за рівнем виразності та важливості (рейтингу), а частково є специфічними, що відрізняють саме цю групу дітей.

Серед проблем, які впливають на психосоціальну та соціально-психологічну сфери:

– специфічність ігрових уподобань обдарованої дитини в порівнянні з іграми однолітків;
– заперечення стандартних вимог, особливо якщо ці вимоги суперечать інтересам або здаються безглуздими;
– занурення у філософські проблеми;
– внутрішня потреба у досконалості;
– критичне ставлення до власних здобутків;
– сприйнятливість до сенсорних стимулів та гарне розуміння відносин і зв’язків між явищами;
– недостатня толерантність до людей, які поступаються у розвитку тих чи інших здібностей;
– підвищена потреба в увазі дорослих через природну допитливість;
– проблеми в емоційному розвитку (наявність інфантильної реакції);
– невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком.

Перелічені труднощі складають не повний перелік можливих ускладнень розвитку обдарованої дитини. Вплив цих особливостей є настільки великим, що вони можуть бути як «індикаторами» обдарованості, за якими визначають її наявність у дитини, так і своєрідними перешкодами на шляху самореалізації дітей з підвищеними можливостями. Численні дослідження вказують на те, що з віком лише невелика частина обдарованих дітей реалізує свої здібності на відповідному до їх можливостей рівні.

У своїх роботах німецький психолог В. Штерн наголошує на таких причинах важкої реалізації обдарованими дітьми власних можливостей у майбутній професійній діяльності:

1. Обдаровані діти та підлітки не мають достатнього досвіду подолання труднощів, насамперед у пізнавальній сфері, практично ніколи не зустрічаючись із серйозними перешкодами під час навчання. Процес пізнання у таких дітей найчастіше відбувається в умовах комфорту, під час чого розвиваються розум і здібності дитини, але недостатньо тренується її здатність сприймати невдачі. Щоправда, у соціальній сфері дискомфорт даного контингенту дітей і підлітків іноді є досить значним або, навіть, руйнівним. Протягом життя такі діти уникають соціальних проблем, замість того щоб їх вирішувати. Ці обставини зумовлюють наявність у багатьох обдарованих дітей проблеми із саморегуляцією.

2. Обдаровані діти змалку налаштовані на накопичення та переробку знань. У багатьох випадках це є безперервним процесом поглинання інформації. Таку пристрасть до навчання цілком поділяє школа, робота якої спрямована передусім на передачу дитині знань, накопичених людством. Не варто дивуватися, що обдаровані діти мають великі труднощі з нестандартним підходом та пошуком оригінального рішення, що можна визначити як ще одну проблему обдарованості.

3. Особливо обдаровані діти мають значні труднощі особистісного розвитку, які виявляються у проблемах спілкування з однолітками. Це пов’язано з порушенням почуття реальності, несформованістю соціальної рефлексії та навичок поведінки в реальних умовах шкільного та загального соціуму. Загалом, можна стверджувати, що діти з винятковими проявами обдарованості соціально дезадаптовані, недостатньо пристосовані до соціальних норм та вимог колективу, в якому вони навчаються, − саме тому, як показує досвід роботи з такими дітьми, вони значно частіше, ніж усі інші обдаровані діти, перебувають в умовах, несприятливих для їх розвитку та в зоні виховного ризику. Отже, соціальні зв’язки є третьою проблемою обдарованості.

4. Особливою проблемою обдарованих дітей є труднощі професійного самовизначення − спеціалізації здібностей. Більшість з них відчуває значні

труднощі в особистісному та професійному становленні, які є перепоною для процесу суб'єктивно достатньої та об'єктивно ефективної самоактуалізації, що є джерелом низки найскладніших особистісних проблем та психосоматичних захворювань [6, с. 5].

Подані особливості свідчать про необхідність спеціально організованої діяльності, яка дозволяє розвивати здібності та, враховуючи специфіку розвитку обдарованих дітей, вирішувати вікові завдання, попереджаючи ускладнення їх соціального розвитку.

В нашій країні соціальна робота з обдарованими дітьми переважно здійснюється в загальноосвітніх установах та установах додаткової освіти.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи робота з обдарованими дітьми в сучасній школі ґрунтується на індивідуалізації та диференціації навчання. Вибір та застосування форм роботи має враховувати не лише можливості конкретної школи, але й, насамперед, індивідуальні особливості дитини, що визначають вибір оптимальної для неї стратегії розвитку. Зокрема, застосування різних форм організації навчального процесу з метою диференціації навчання для обдарованих учнів, в певні періоди освітнього процесу, може бути ефективним лише за умови зміни змісту та методів навчання. В іншому випадку навчання обдарованих дітей відрізнятиметься від традиційного лише темпом проходження навчальної програми, що не є достатнім для дійсного розвитку таких дітей і задоволення їх індивідуальних пізнавальних потреб, через що об'єднання їх в окрему групу може мати більше негативних наслідків, ніж позитивних.

Окрім диференціації у навчанні, сучасна практика загальноосвітніх установ заснована на роботі за індивідуальними програмами в одній предметній ґалузі. На жаль, ця форма не завжди сприяє розкриттю інших здібностей дитини: робота за індивідуальними програмами, що також передбачає навчання екстерном, може призвести до вилучення дитини з колективу однолітків.

Робота за індивідуальним планом та розробка індивідуальних програм навчання передбачає використання сучасних інформаційних технологій, зокрема дистанційного навчання, в межах якого обдарована дитина може отримувати відповідну до потреб адресну інформаційну підтримку.

Однією з найважливіших ланок у загальній програмі роботи з обдарованими дітьми є пошук та виявлення обдарованості на ранніх стадіях розвитку. У разі своєчасної діагностики обдарованості та проведення всіх подальших кроків щодо розвитку та навчання обдарованої дитини різко знижується ймовірність втратити її як обдаровану.

Адекватне навчання та розвиток, періодична діагностика, спрямована на виявлення якісної своєрідності обдарованості та факторів, що безпосередньо

впливають на її розвиток, дозволять з найменшими витратами ефективно реалізувати властивий обдарованій дитині творчий потенціал. Одним із основних видів пошуку обдарованих дітей є регулярні психодіагностичні обстеження, спрямовані на:

- створення банку даних щодо талановитих та обдарованих дітей;
- аналіз особливих успіхів та досягнень;
- визначення потенційних можливостей дітей;
- виявлення особливостей та труднощів розвитку обдарованої дитини.

Ще однією умовою ефективної роботи з обдарованими дітьми є наявність навичок розпізнавання обдарованості, створення оптимальних умов розвитку здібностей і відносин з однолітками. У зв'язку з цим робота з обдарованими дітьми вимагає професійно підготовлених соціальних працівників, які мають необхідний набір як загальних, так і професійних якостей.

Задля підготовки до виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей необхідна організація низки заходів щодо вирішення цього питання:

- створення банку даних педагогів, які працюють з обдарованими дітьми;
- дослідження психолого-педагогічної компетентності соціальних працівників у сфері роботи з обдарованими дітьми;
- підвищення кваліфікації шляхом організації семінарів і конференцій на курсах підвищення кваліфікації;
- проведення практичних занять, тренінгів, навчання із залученням науковців;
- забезпечення спеціалістів, які працюють з обдарованими дітьми методичною літературою; інформування про новинки літератури;
- розробка та реалізація системи заходів заохочення осіб, які працюють з обдарованими дітьми [4, с. 74].

Один з головних способів надання допомоги обдарованим дітям − це створення спеціальних навчальних закладів: ліцеїв та гімназій, робота в яких ґрунтується на низці наукових принципів і передбачає такі дії:

Виявлення індивідуальних особливостей. Обдарованість не лежить на поверхні, вона може бути непомітною для «неозброєного ока».

Заняття за індивідуальним розкладом. Вони передбачають можливість індивідуальної швидкості просування з різних дисциплін. Дитина повинна мати можливість займатися математикою, рідною чи іноземною мовою тощо не зі своїми однолітками, а з дітьми, з якими вона знаходиться на одному рівні знань та умінь.

Малі навчальні групи. Бажано, щоб до учбової групи входило до 10 осіб. Лише в цьому випадку є можливість індивідуального підходу та забезпечення індивідуального розкладу для кожного учня.

Спеціалізована допомога. Умовою успішної педагогіки обдарованості є надання допомоги, яка передбачає індивідуальні заняття зі спеціалістами.

Виховання лідерських якостей. Творча активність характеризується вмінням самостійно, незважаючи на інших, вибирати сферу своєї діяльності та рухатися вперед.

Навчальні програми, що відкривають простір для творчості. Програми для обдарованих дітей мають відкривати можливості для самостійної роботи та розгляду складних світоглядних проблем.

Організація занять на кшталт «вільного спілкування». Даний тип занять, допустимий при невеликих навчальних групах і передбачає можливість переміщення учнів класом під час занять та обговорення питань за вільним вибором дітей.

Стиль фахівця − спільна творчість з учнями. Соціальний працівник в роботі з обдарованими дітьми повинен намагатися не лише передати певну сукупність знань, а й спонукати учнів робити самостійні висновки та відкриття. Такий підхід пов'язаний з тим, що дорослий не дає однозначної оцінки, а також не має зразка правильної відповіді. Діти самі обговорюють та дають оцінку різним варіантам відповідей.

Підбір фахівців та їх підготовка. Підбір фахівців має ґрунтуватися не лише на їх компетентності та вмінні знаходити підхід до учнів, також має враховуватись і фактор особистої творчої яскравості дитини.

Робота з батьками. Батькам повинна надаватися повна та об'єктивна інформація про дітей, їх сильні та слабкі сторони та перспективи розвитку.

Формування коректних відносин з однолітками. Бажання бути лідером у змаганні не повинно переходити в агресивні форми поведінки учнів. Рішуча заборона має бути накладена на будь-яку вербальну чи фізичну агресію.

Індивідуальна педагогічна та психологічна допомога. Навіть за самої раціональної організації навчального процесу не можна виключати виникнення особистісних проблем у обдарованих дітей. В цьому випадку їм має бути надано допомогу соціальним педагогом та психологом [2, с. 112].

На жаль, сучасна школа зорієнтована на середній рівень розвитку дитини та, навіть з урахуванням перерахованих вище умов, зазвичай виявляється не зовсім пристосованою для тих, хто відрізняється від середнього рівня.

У зв'язку з цим проблема роботи з обдарованими дітьми стає актуальною та перспективною в системі додаткової освіти.

Одним з головних напрямків роботи закладів додаткової освіти є створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, а також тих, чия обдарованість на даний момент ще не виявилася та просто здібних дітей, які

покладають велику надію на подальший якісний стрибок щодо розвитку власних здібностей.

Новий якісний стан додаткової освіти обдарованих дітей на сьогодні розглядається як найважливіша складова єдиного освітнього простору сучасного українського суспільства та потребує постійної уваги та підтримки як освіта, що органічно поєднує в собі виховання, навчання та творчий розвиток особистості дитини.

Проблемами обдарованих дітей займаються, головним чином, педагоги та психологи. Але допомога соціального працівника у цій сфері теж дуже важлива: як посередник між дитиною, її сім'єю та навчальним колективом, він сприяє успішній адаптації до шкільного життя та покращує моральний клімат у домашньому середовищі, перш за все, виявляючи та доносячи потреби обдарованої дитини до відома залучених осіб .

Завдання соціального працівника у взаємодії з обдарованими дітьми:

- аналізувати стосунки з оточуючими, з'ясовувати особливі потреби дитини з ознаками обдарованості;
- спонукати до виховання терплячості та ненав'язливості як самих обдарованих дітей, так і членів їх родини;
- допомагати долучатися до життя колективу як у навчальному закладі, так і за його межами;
- сприяти створенню комфортних умов для самореалізації;
- консультувати сім'ю з питань навчання у спеціальних класах чи закладах для здібних дітей, відвідування тематичних заходів, участі у творчих конкурсах чи спортивних змаганнях;
- налагоджувати сімейні стосунки, надавати допомогу в організації спільного дозвілля.

Основними етапами роботи з соціальних працівників з батьками обдарованих дітей є такі:

1. Знайомство. Дії спеціаліста спрямовані на вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини, її здібностей, нахилів, навчального та творчого потенціалу. Необхідно сформувати у батьків позитивний образ дитини, прояснити той факт, що обдарованість зовсім не означає ненормальність, донести важливість їхньої участі та підтримки. Актуальні форми роботи − анкетування, опитування, бесіди, тематичні батьківські збори та практикуми.

2. Інформування. З метою освіти та відпрацювання навичок взаємодії з дитиною батьки залучаються до відвідування творчих дитячих виставок, днів відкритих дверей, а також батьківських тренінгів та педагогічних практикумів, де опрацьовуються різні ситуації та даються корисні рекомендації. Під час індивідуальних консультацій соціальний працівник допомагає подолати

занепокоєння, пов’язане з особливостями мислення та поведінки обдарованої дитини.

3. Освіта. Даний етап передбачає диференційований підхід, індивідуальну роботу з сім’єю. Родичам належить освоювати різні методи розвитку дитячих здібностей, виявляти та вирішувати проблеми, які заважають розкриттю потенціалу обдарованої дитини.

4. Тісна взаємодія. Поєднуючи зусилля з педагогами, психологами та соціальними працівниками, батьки повинні сприяти гармонійному розвитку дитини, працювати над встановленням відкритих довірчих відносин.

Таким чином, соціальна робота з батьками обдарованих дітей спрямована на підвищення педагогічної культури, налагодження внутрішньосімейних відносин та загалом створення сприятливих умов для розвитку дитячих здібностей [7, с. 69].

Мета роботи з обдарованими дітьми – розвиток творчих здібностей за умов диференційованого та індивідуального навчання. Для реалізації цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

Знайомство соціальних працівників з науковими даними про психологічні особливості та методичні прийоми, ефективні при роботі з дітьми, за допомогою проведення педагогічних рад із запрошенням фахівців; навчання на курсах підвищення кваліфікації; підбір та накопичення наукової літератури, необхідної для самоосвіти, систематичний огляд нових надходжень; науково-методична робота з даного напрямку (з подальшим обговоренням та обміном досвідом).

Виявлення обдарованих дітей на основі підсумків конкурсів, виставок та інших заходів, досягнутих практичних результатів в основних сферах діяльності, діагностичних даних шляхом обговорення критеріїв, що дозволяють зробити висновок про наявність обдарованості; знайомства з прийомами цілеспрямованого педагогічного спостереження; виявлення думки батьків про схильності, сферу найбільшої успішності та інтереси, про особливості особистісного розвитку їхньої дитини; тривалого спостереження за кореляцією між результативністю за підсумками тестування та успіхами у реальній діяльності.

Особистісно-діяльнісна спрямованість освітнього процесу дозволяє вирішувати одне з основних завдань додаткової освіти − виявлення, розвиток та підтримку обдарованих дітей [3, с. 76-77].

Задля розвитку своїх талантів обдаровані діти повинні вільно розпоряджатися часом та простором, навчаючись за розширеним навчальним планом та відчувати індивідуальну турботу та увагу з боку свого педагога. Це сприятиме розвитку проблемно-пошукового аспекту. Акцент робиться не на навчальний процес, а на зміст навчання. Якщо обдарованій дитині надано можливість не поспішати з виконанням завдання, вона краще розуміє зв’язок між

явищами та вчиться практично застосовувати свої відкриття. Необмежені можливості аналізувати власні ідеї та пропозиції, глибоко вникати у сутність проблем сприяють виявленню природної допитливості, розвитку аналітичного та критичного мислення.

Система додаткової освіти може стати тією сферою, в якій обдарована дитина може самореалізуватися, повністю розкрити свої особисті якості. В цих навчальних установах може здійснюватися робота, спрямована на успішність соціального розвитку обдарованої дитини, вирішення проблем її взаємовідносин із мікросоціумом.

Сприятливі можливості додаткової освіти чітко проявляються, зокрема у сфері художнього розвитку. До навчальних установ приходять діти, обдарованість яких вже почала розкриватися. На відміну від більшості дітей вони мотивовані на оволодіння художньо-творчою діяльністю, що створює умови для плідного засвоєння спеціальних умінь і знань. Але й у спеціальній ланці навчання необхідно дотримуватися пріоритету змістовних творчих завдань, зберігаючи за знаннями, уміннями та навичками роль засобу, не нехтуючи метою.

У додатковій освіті можна використовувати такий потужний ресурс розвитку обдарованості, як єдність та взаємодія мистецтв без предметного розчленування змісту освіти.

Узагальнюючи існуючий досвід соціальної роботи в закладах додаткової освіти, можна назвати такі форми, що найчастіше використовуються в роботі з обдарованими дітьми:

- індивідуальне навчання або навчання в малих групах за програмами творчого розвитку у певній ґалузі;
- дослідні та творчі проєкти, що реалізуються в режимі наставництва;
- очно-заочні школи;
- навчально-тренувальні збори, науково-дослідні експедиції;
- майстер-класи, творчі лабораторії;
- система творчих конкурсів, фестивалів, олімпіад;
- дитячі науково-практичні конференції та семінари.

Особливим напрямком є соціальна робота, пов’язана із ранньою професіоналізацією обдарованих дітей. Йдеться про тих дітей, які дуже рано продемонстрували здібності в будь-якій ґалузі та почали отримувати відповідну підготовку. Позашкільні студії, творчі майстерні надають можливості реалізувати інтереси, що виходять за межі навчальної програми.

Значними можливостями в організації системи соціальної роботи з обдарованими дітьми володіють заміські оздоровчі комплекси та літні школи, де протягом кількох тижнів проводяться інтенсивні заняття для спеціалізованих

груп дітей. З метою реалізації Програми «Обдарована дитина» та забезпечення змістовного відпочинку, оздоровлення дітей та зайнятості підлітків у період літніх шкільних канікул в Україні працюють центри канікул для обдарованих дітей. Мета створення закладів такого типу − підтримати прагнення кожної дитини працювати і розвиватися та створити сприятливі умови для повного розкриття їх здібностей. Умови таких центрів дозволяють проводити дитячі наукові конференції, сприяючи набуттю досвіду самостійних досліджень, формування уявлень про особливості наукової роботи та здатні дати потужний імпульс інтелектуальному розвитку дитини, розвинути мотивацію для навчання протягом навчального року.

У Європі найвідомішими є літні центри канікул для обдарованих дітей при Кейдмюрській міжнародній школі у Великій Британії та міжнародний центр канікул французької асоціації ALREP [1].

Особливий акцент у соціальній роботі з обдарованими дітьми робиться на підтримці обдарованих дітей-інвалідів та обдарованих дітей-сиріт.

Так, діти-сироти, незважаючи на велику кількість музичних, художніх шкіл, дитячих центрів творчості, залишаються поза зоною їхнього охоплення, оскільки в силу багатьох причин не можуть їх відвідувати або не мають адекватних матеріально-технічних умов для розвитку своїх здібностей. Надання можливості такій дитині виступити зі своїм талантом на публіці, отримати визнання чи іншу форму підтримки від дорослих дозволить суспільству знайти в ній талановитого та відомого художника, дизайнера, музиканта, співака, танцюриста, інженера, громадського діяча чи підприємця. При створенні умов реалізації талантів та здібностей обдарованих дітей з-поміж сиріт вирішуються такі завдання:

1. Сприяння обдарованим дітям-сиротам у освоєнні освітніх програм відповідно до державних освітніх стандартів, додаткове навчання та виховання на користь розвитку особистості дитини.
2. Взаємодія з комерційними структурами, державними органами, організаціями та підприємствами з професійної підготовки та влаштування на роботу обдарованих дітей-сиріт.
3. Формування та підтримка у обдарованих дітей-сиріт мотивації до досягнення поставленої мети, формування лідерських якостей.
4. Формування у обдарованих дітей-сиріт соціальних навичок, що сприяють успішній адаптації, досягненню поставленої мети та конструктивних відносин у суспільстві.
5. Взаємодія з комерційними структурами, державними органами, організаціями та підприємствами щодо матеріальної підтримки у придбанні матеріалів та обладнання для розвитку творчих здібностей, а також забезпеченню дітей-сиріт житлом [7, с. 95].

Робота з обдарованими дітьми – складний та безперервний процес. Він вимагає великої педагогічної гнучкості, тактовності та постійного зростання майстерності від усіх, хто має відношення до юних талантів. На відміну від геніальності – виявленої надздібності, − обдарованість є лише потенціалом до високих досягнень. Згодом вона може зникнути, якщо сім'я, школа, суспільство та держава не будуть створювати умови для прогресу, уважно і тактовно ставитися до особливих потреб дитини, відмовляться приймати її такою як є і допомагати вдосконалюватися.

Соціальний працівник зобов'язаний доносити до батьків і наставників цю істину: прояви обдарованості не повинні ігноруватися і тим більше пригнічуватися, адже саме вони можуть стати ключем до благополуччя та щастя в майбутньому – не лише найвизначнішої особистості, а й тих, хто її оточує.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інститут обдарованої дитини НАПН України: Офіційний сайт: Електронний ресурс: [режим доступу]: http://iod.gov.ua/news.php
2. Капська А.Й. Соціальна робота: навчальний посібник / А.Й. Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
3. Москаленко В.В. Обдарованість і діяльність / В.В. Москаленко // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 76-77.
4. Робота з обдарованими дітьми / М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. –190, [2] с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 1 (73)
5. Скальська Л.О. Феноменологічна сутність поняття «обдарованості» / Л.О. Скальська, Л.О. Кондратенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 72-73.
6. Слободенюк Л.В. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей / Л.В. Слободенюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 8. – С. 4-7.
7. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник / В.М. Шахрай. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Стрижак Олександр Євгенійович,
доктор технічних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Національного центру «Мала академія наук України»
sae953@gmail.com

Савченко Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
учений секретар Національного центру «Мала академія наук
України»savchenko_irina@ukr.net

МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ: АКТИВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УСТАНОВИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У складних умовах військового часу науково-освітня система України намагається активно адаптуватись й пристосуватись до реалій воєнного стану. Станом на 29 червня 2022 р. за кордоном перебувають 2 мільйони 331 тисяча неповнолітніх українців, які покинули Україну через російське вторгнення [1].

Налагодження навчального процесу для українських дітей, їх патріотичне виховання підтримка дітей-біженців залишається найважливішим завданням науковців і педагогів. Саме тому Національний центр «Мала академія наук України» теж змушений був адаптуватись під реалії часу, перебудовувати стратегії, спрямовувати діяльність на забезпечення якості науково-освітнього процесу обдарованої учнівської молоді та активізацію й посилення трансдисциплінарних наукових досліджень.

Наукову роботу було спрямовано на дослідження проблем створення когнітивної інформаційно-аналітичної системи оцінювання рівня інтелектуального потенціалу учня; розробку онтологічних засобів підтримки партнерської науково-освітньої діяльності учнів та педагогів, як учасників навчального процесу; створення інтерактивної бази знань наукових здобутків установ НАН України для забезпечення навчально-дослідницької діяльності учнівської молоді.

Молоді вчені НЦ «МАНУ» (В. Приходнюк; Є. Шаповалов, В. Горборуков; Я. Савченко) розпочали роботу в рамках НДР «Когнітивна науково-освітня платформа формування трансдисциплінарних інформаційно-аналітичних площадок молодих дослідників», в рамках отриманого гранту НАН України дослідницьким лабораторіям/групам молодих вчених НАН України для проведення досліджень за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки з періодом фінансування у 2022-2023 рр. на виконання роботи у 2022-2023 рр.

Вже з початку агресії рф науковцями НЦ «МАНУ» було розпочато роботу над створенням низки нових електронних ресурсів, які являють собою інтерактивні документи [2, 3], створені на базі когнітивної ІТ-технології «ПОЛІЕДР», зокрема: «Бізнес-аналітика наукових публікацій НЦ»МАНУ»; «Військові злочинці»; «Озброєння і військова техніка»; «Стандарти і кодифікація»; «Суспільно-політична обстановка»; «Артилерія»; «Довідник АТО»; пошукова призма «Довідник

озброєнь»; «Заборонена зброя, яку використовує рф»; «Засоби топографії та навігації»; «Комплекси та засоби та інженерного озброєння»; «Озброєння та засоби військ РХБЗ»; «Структура зсрф» (рис.1).

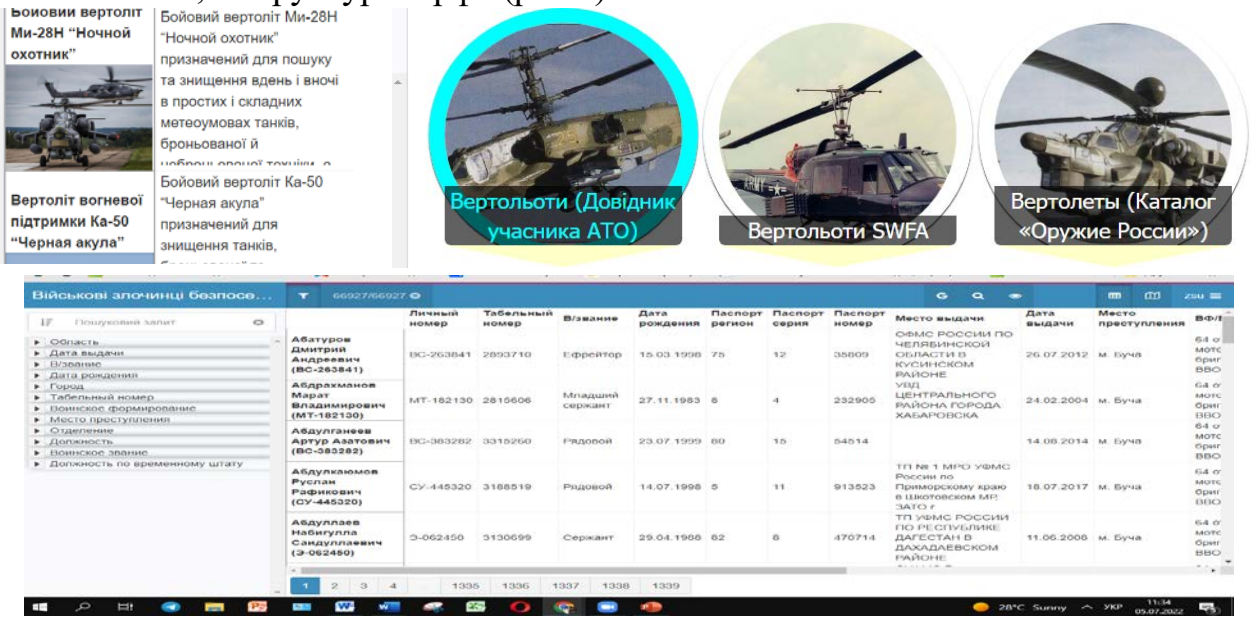

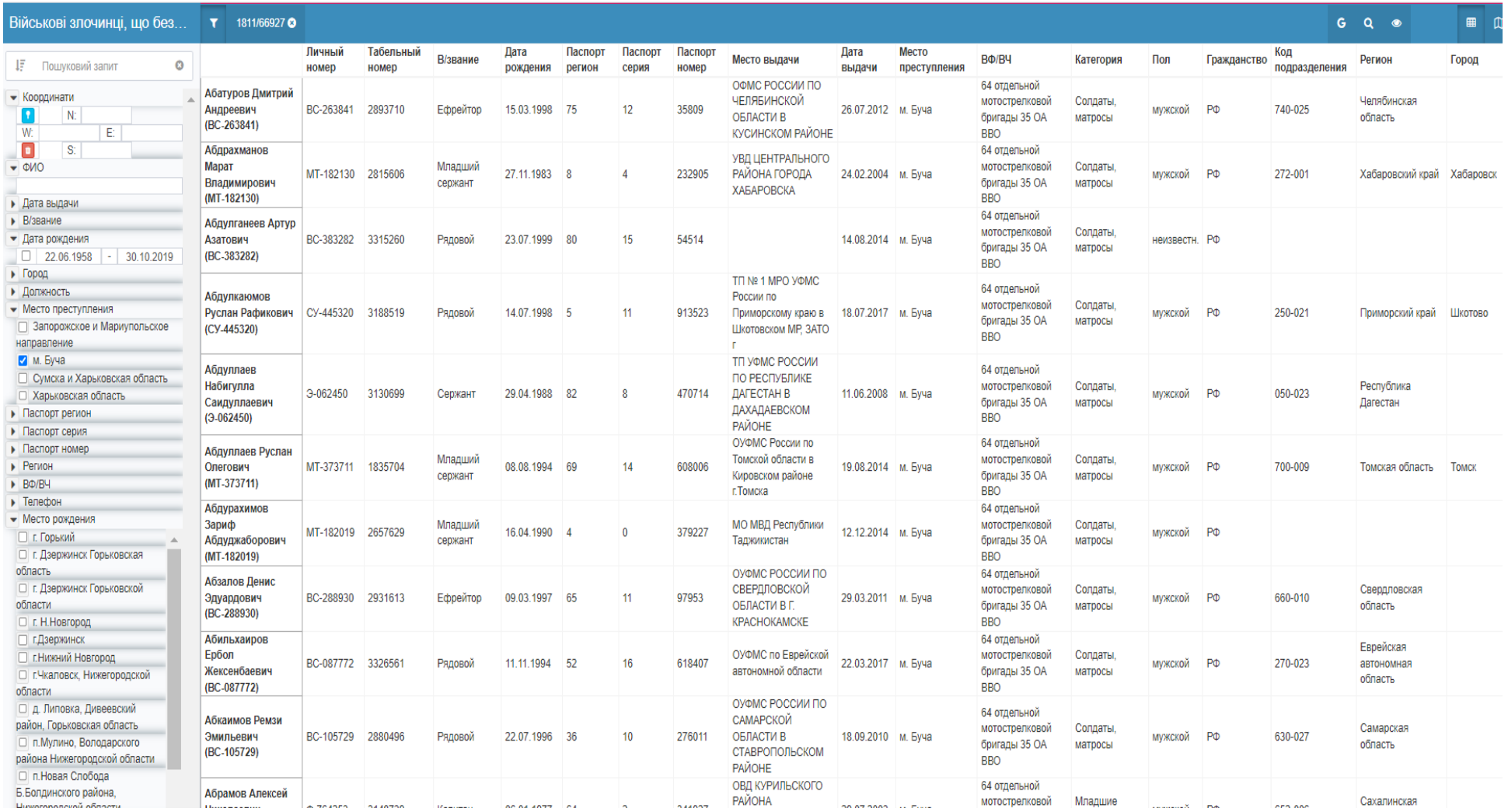
Рис. 1. Електронні ресурси, створені на базі когнітивної IT-технології «ПОЛІЕДР»

Так інтерактивна база «Військові злочинці» включає до себе інформацію про практично 70 000 злочінців-військових рф, які скоїли злочини на території України, а саме: регіон та місто проживання, звання, спеціальність, військову частину, міста скоєння злочинів. База постіно поповнюється да доповнюється особистими даними – освіта, фотографії, родина, телефон, паспортні дані тощо. Інформація що розміщується у базі береться із сайту ГУР МО України, що підтверджує її валідність.

На рис. 2 представлено перелік злочинців рф, які скоїли злочини у місці Буча Київської області. Та відображено їх усі атрибути за якими їх можна ідентифікувати та знайти.

На основі інтерактивних документів щодо озброєння рф фахівцями ЗСУ було створено довідник-пам'ятка для населення України. Це дозволило підвисіть інформованість населення України щодо обізнаності зразків зброї рф та забезпечити більш об'єктивне інформування Збройних Сил України щодо знаходження цих зразків у конкретних місцях. Й відповідно повисіло ефективність дій наших воїнів щодо знищення як зраків зброї рф так й особистого складу агресорів.

Використуючи наративи, які описують заборонені міжнародними конвенціями боєприпаси, які використовуються під час обстрілів майже кожної нашої області агресором-рф, створено їх інтерактивну базу (рис. 3). Відображення забороненої зброї у базі реалізується на системологічних принципах, а саме – згідно її класифікації. Це забезпечує більшу інформованість щодо цієї зброї у населення України.

	Личный номер	Табельный номер	В/звание	Дата рождения	Паспорт регион	Паспорт серия	Паспорт номер	Место выдачи	Дата выдачи	Место преступления	ВФ/ВЧ	Категория	Пол	Гражданство	Код подразделения	Регион	Город
Абатуров Дмитрий Андреевич (ВС-263841)	ВС-263841	2893710	Ефрейтор	15.03.1998	75	12	35809	ОФМС РОССИИ ПО ЧЕЛЯБИНСКОЙ ОБЛАСТИ В КУСИНСКОМ РАЙОНЕ	26.07.2012	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	740-025	Челябинская область	
Абдрахманов Марат Владимирович (МТ-182130)	МТ-182130	2815606	Младший сержант	27.11.1983	8	4	232905	УВД ЦЕНТРАЛЬНОГО РАЙОНА ГОРОДА ХАБАРОВСКА	24.02.2004	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	272-001	Хабаровский край	Хабаровск
Абдулганеев Артур Азатович (ВС-383282)	ВС-383282	3315260	Рядовой	23.07.1999	80	15	54514		14.08.2014	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	неизвестн.	РФ			
Абдулкаюмов Руслан Рафикович (СУ-445320)	СУ-445320	3188519	Рядовой	14.07.1998	5	11	913523	ТП № 1 МРО УФМС России по Приморскому краю в Шкотовском МР, ЗАТО г	18.07.2017	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	250-021	Приморский край	Шкотово
Абдуллаев Набигулла Саидуллаевич (Э-062450)	Э-062450	3130699	Сержант	29.04.1988	82	8	470714	ТП УФМС РОССИИ ПО РЕСПУБЛИКЕ ДАГЕСТАН В ДАХАДАЕВСКОМ РАЙОНЕ	11.06.2008	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	050-023	Республика Дагестан	
Абдуллаев Руслан Олегович (МТ-373711)	МТ-373711	1835704	Младший сержант	08.08.1994	69	14	608006	ОУФМС России по Томской области в Кировском районе г.Томска	19.08.2014	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	700-009	Томская область	Томск
Абдурахимов Зариф Абдуджаборович (МТ-182019)	МТ-182019	2657629	Младший сержант	16.04.1990	4	0	379227	МО МВД Республики Таджикистан	12.12.2014	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ			
Абзалов Денис Эдуардович (ВС-288930)	ВС-288930	2931613	Ефрейтор	09.03.1997	65	11	97953	ОУФМС РОССИИ ПО СВЕРДЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ В Г. КРАСНОКАМСКЕ	29.03.2011	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	660-010	Свердловская область	
Абильхаиров Ербол Жексенбаевич (ВС-087772)	ВС-087772	3326561	Рядовой	11.11.1994	52	16	618407	ОУФМС по Еврейской автономной области	22.03.2017	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	270-023	Еврейская автономная область	
Абкаимов Ремзи Эмильевич (ВС-105729)	ВС-105729	2880496	Рядовой	22.07.1996	36	10	276011	ОУФМС РОССИИ ПО САМАРСКОЙ ОБЛАСТИ В СТАВРОПОЛЬСКОМ РАЙОНЕ	18.09.2010	м. Буча	64 отдельной мотострелковой бригады 35 ОА ВВО	Солдаты, матросы	мужской	РФ	630-027	Самарская область	
Абрамов Алексей								ОВД КУРИЛЬСКОГО РАЙОНА			64 отдельной мотострелковой	Младшие				Сахалинская	

Рис. 2 База військових-злочинців рф

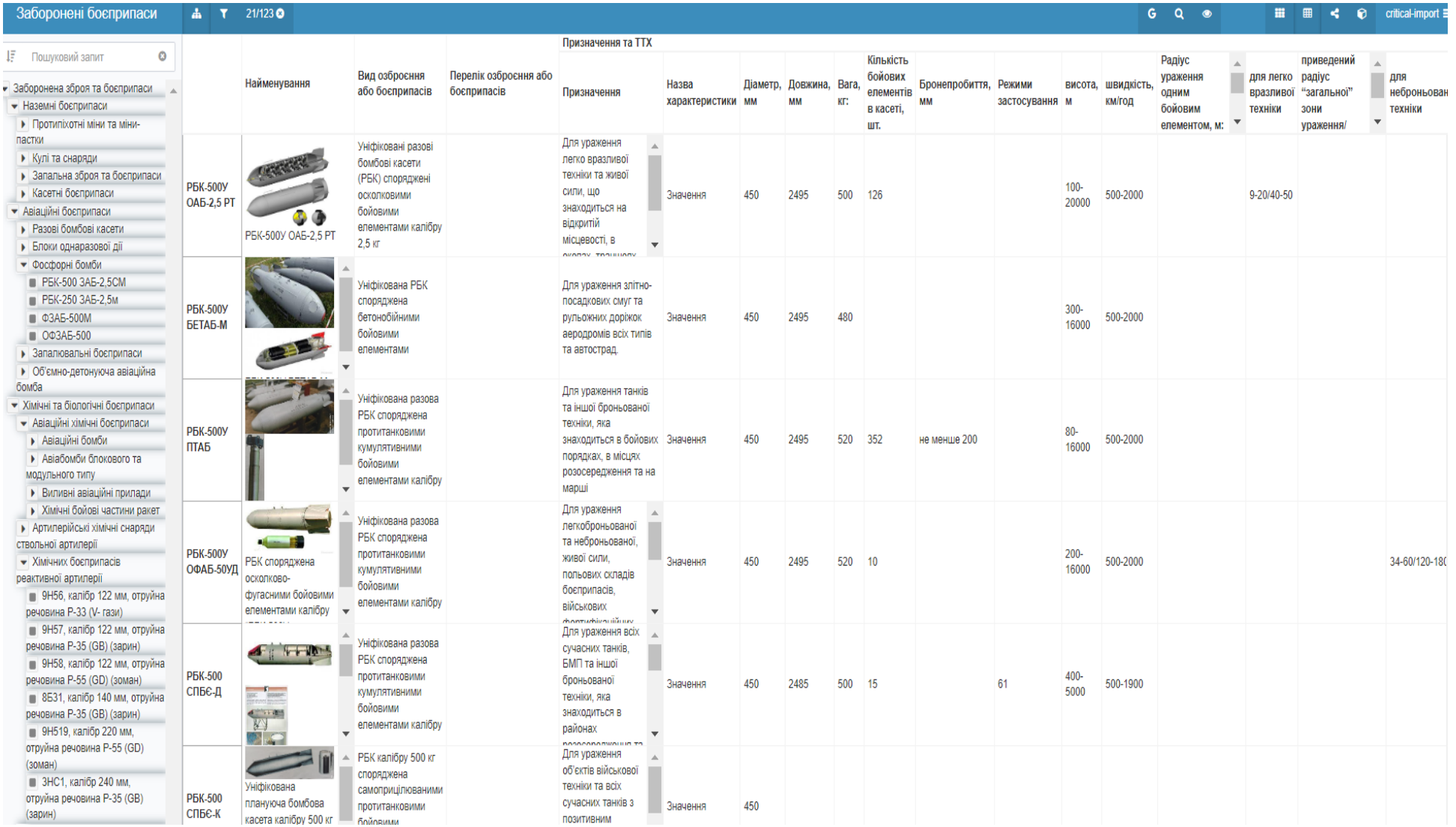

Рис.3. Фрагмент інтерактивної бази щодо заборонених Женевською конвенцією боєприпасів, які використовують злочинці рф на території України

На весні, ураховуючи значну кількість евакуйованих дітей до Львову та області та потребу продовження освітньо-наукового процесу, зняття стресової напруженості переміщених осіб, Малою академією наук України, Львівським Tech Startup School Львівської Політехніки, Одеським Музеєм цікавої науки за сприяння Львівської ОДА було прийняте рішення об'єднати зусилля і створити Музей науки та інновацій для дітей (що діє безоплатно у воєнний час). Для цього в центрі міста (Січових Стрільців, 7) було виділено приміщення, передано 36 інтерактивних експонатів з музею науки Малої академії наук у Києві, частину експозиції Tech Startup School, ігри та прилади Одеського Музею цікавої науки з метою дослідження і випробування цікавих експонатів та приладів, проведення спостережень, пояснення в ігровій формі законів науки в ігровій формі (рис 4.)

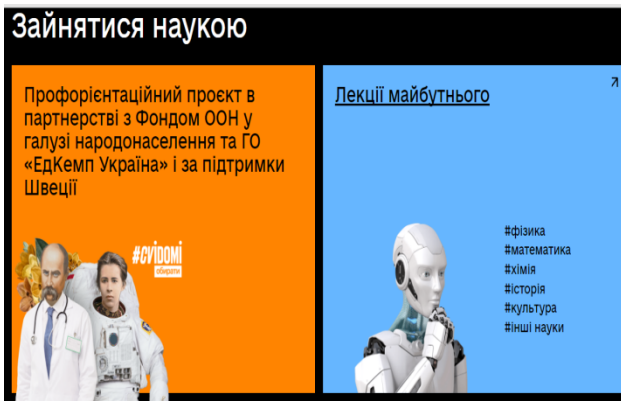
Рис. 4. Відкритий у воєнний час Львівській Музей науки та інновацій

Також науковцями НЦ «МАНУ» (О. Ладичук) засобами трансдисциплінарних онтологічних інструментів у 2022 р. було продовжено роботу щодо популяризації Всеукраїнського Форуму «Інноваційні трансформації в освіті: виклики, реалії, перспективи», організатором якого разом з НЦ «МАНУ» виступає ГО ШАУПС і зібрано всі матеріали за 3 роки інтерактивною онтологічною призмою (рис.5).

Рис. 5. Інтерактивна онтологічна призма Всеукраїнського Форуму «Інноваційні трансформації в освіті: виклики, реалії, перспективи»

Зовнішній вигляд сайту МАН завжди був візитною карткою установи. В цьому адаптивному контексті освітніми підрозділами установи, з урахуванням того, що освітній портал МАН в умовах війни повинен стати більш активним джерелом спілкування з юними дослідниками, для більш продуктивної дистанційної роботи і розширення учнівської аудиторії було проведено роботу щодо редизайну сайту МАН (комплексна робота, спрямована не лише на зміну дизайну, а на покращення структури, функціоналу та контенту, з метою підвищення якості юзабіліті і зручності користування ресурсом). Отже, змін зазнало не тільки візуальне оформлення сайту, те на що вперше звертають увагу користувачі, зокрема логотип, брендбук, корпоративні кольори (що було визначено перемогою на європейському дизайнерському конкурсі за лаконічний мінімалістичний дизайн сайту). Були розроблені його нові інтерактивні розділи, зокрема: лекції майбутнього; читати про цікаве й корисне; дізнатись про наукові івенти; бізнес інкубатор МАН; лабораторний комплекс МАНлаб; Музей науки тощо (рис.6).

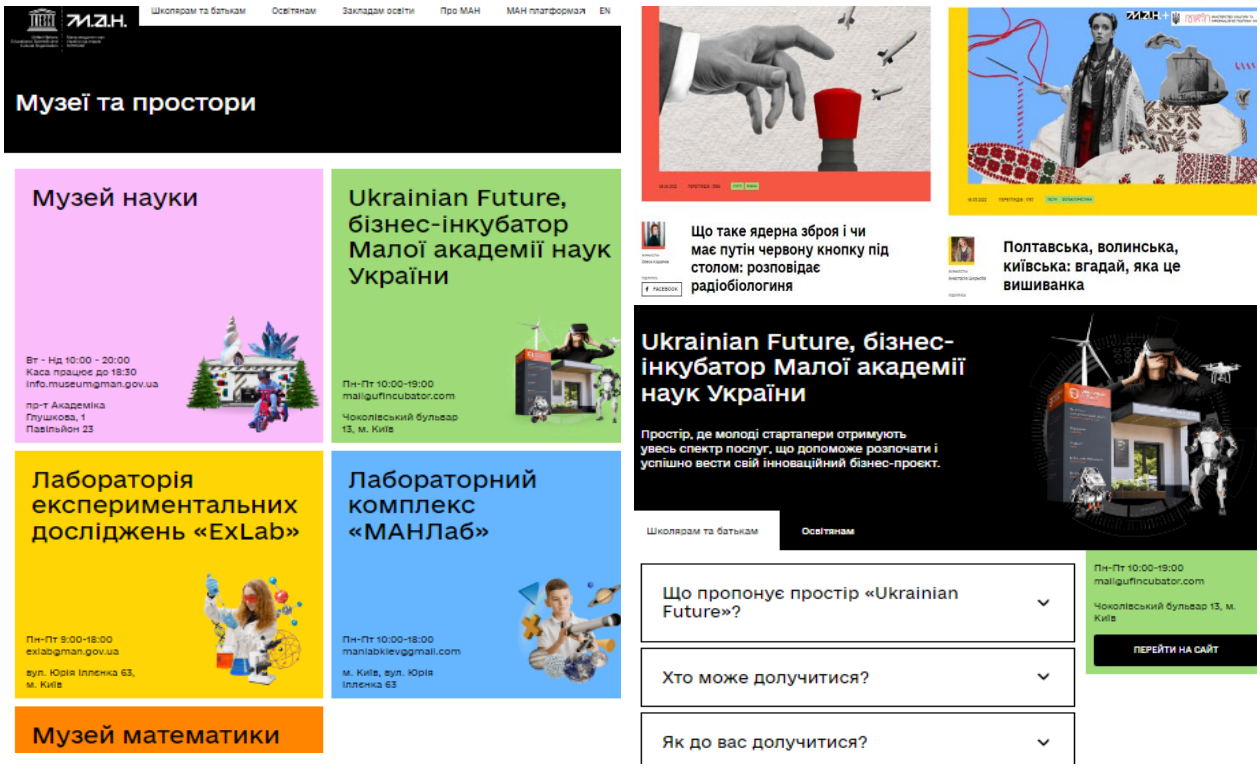

Рис. 6. Нові інтерактивні розділи сайту

Отже, робота НЦ «МАНУ» спрямовується на проведення конкурсної роботи з учнями, проведенням літніх наукових шкіл, допомогу дітям впоратись з переживаннями, продовження роботи науковцями над обраною тематикою з урахуванням складних умов воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Віра Перун. За кордоном перебуває понад 2,3 млн. українських дітей-біженців. URL: https://lb.ua/society/2022/07/04/522113_kordonom_perebuvaie_ponad_23_mln.html
2. Stryzhak O., Prykhodniuk V., Popova M., Nadutenko M., Haiko S., Chepkov R. Development of an Oceanographic Databank Based on Ontological Interactive Documents. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham : Springer. 2021. С. 97–114. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80126-7_8
3. Nadutenko M., Prykhodniuk V., Shyrokov V., Stryzhak O. Ontology-Driven Lexicographic Systems. Advances in Information and Communication. FICC 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham : Springer. 2022. С. 204–215. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-98012-2_16

Стрюкова О. М.,
Директор Комунальної установи "Міський центр професійного розвитку педагогічних працівників Кропивницької міської ради"
ostryukova@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

У даній статті розглянуто питання впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес. Також виділено види педагогічних технологій за двома класифікаціями та виокремлено сім основних етапів їх впровадження в освітній процес.

Ключові слова. педагогічна технологія, інновація, дистанційне навчання, ігрові технології, інформаційні технології.

This article examines the issue of introducing innovative pedagogical technologies into the educational process. Also, the types of pedagogical technologies are highlighted in two classifications and the seven main stages of their implementation in the educational process are highlighted.

Keywords. pedagogical technology, innovation, distance learning, game technologies, information technologies.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У нинішніх умовах стрімкого розвитку науки поширення педагогічних технологій в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами. Їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Сутнісною ознакою технологій є їх здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес дає змогу докорінно змінити ставлення до об’єкта навчання, перетворивши його на суб’єкт. Такий підхід полягає насамперед у підвищенні ефективності занять, і як наслідок – у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості набутих компетентностей. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Питання впровадження педагогічних технологій у своїх працях розглядали Ш. Амонашвілі, О. Падалка. М. Фіцула. Питання впровадження окремих педагогічних технологій знайшло висвітлення у працях П. Щербаня (ігрові технології) та С. Сисоєвої (дистанційна освіта).

Запровадження інформаційних технологій в освітньому процесі у відповідності до вимог інформаційного суспільства у своїх публікаціях розглядали європейські дослідники В. Дейвіс та Н. Лонгворз, Х. Хартайєр та

Л. Веджімонт, Дж. Кейес. В Україні відомі роботи у цьому напрямку таких науковців як І. Беззуб, Г. Вітер, О. Кучерук, Р. Гуревич, І. Доценко, М. Кислова, Т. Тарнавська, О. Удовиченко, В. Шамоня та А. Юрченко.

Запорукою впровадження інноваційних педагогічних технологій є наукові доробки вчених, які розробили загальну методологію удосконаленням освітнього процесу закладу освіти - С. Гончаренко, І. Зязюн; інформатизацію освіти - М. Жалдак, Є. Машбиць, В. Монахов, Б. Скіннер, Р. Тайлер Дж. Хартлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічна технологія» з'явилося в освіті порівняно недавно. Академік Семен Гончаренко визначає його як «системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти» [4].

Спираючись на цю дефініцію, сучасні українські науковці, які займаються дослідженням зазначеного поняття, пропонують власні тлумачення цього терміну. Проте, незважаючи на таку різноманітність у тлумаченнях, дослідники охоче оперують цим терміном як провідною педагогічною категорією. На думку Олега Бугрія, це пов'язано зі спробами розробити продуктивні педагогічні технології, щоб підвищити ефективність навчання на різних рівнях [1].

Нині варто відзначити й інновації в освіті, що є цілеспрямованим процесом часткових змін, які ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог [3]. Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідеї з метою розв'язання суперечностей, її освоєння відбувається шляхом апробації в формі педагогічного експерименту або пілотного впровадження. Розвиток інновації залежить від того, наскільки соціально-психологічне середовище потребує нової ідеї. Подальше існування інновації пов'язане з переходом у стадію стабільною функціонування.

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [6].

Впровадження в освітній процес педагогічних технологій передбачає апробацію особистісно орієнтованих інноваційних методів, систем на окремих об'єктах освіти. Згідно з інноваційним потенціалом нового, радикально нові ідеї – інновації в освіті, що запроваджуються на основі кардинально нових засобів (інформаційно-комп'ютерних технологій, нейролінгвістичного програмування тощо). Модифікаційними називають інновації, спрямовані на вдосконалення змісту, форм, методів освітнього процесу, організації освіти. Комбінаторними

називають осучаснені новації – освітні й педагогічні традиції, адаптовані до нового соціокультурного середовища [7].

Українська вчена Ілона Дичківська виділяє наступні групи педагогічних технологій:

• *структурно-логічні технології навчання*, які являють собою поетапну організацію постановки дидактичних задач вибору, способу їх розв'язання діагностики та оцінки одержаних результатів;

• *інтеграційні технології* – це дидактичні системи які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь різних, видів діяльності на рівні інтегрованих курсів начальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання;

• *ігрові технології* – це ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри; імітаційні, вправи; ігрове проєктування;

• *комп'ютерні технології* – реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії вчитель комп'ютер–учень за допомого різноманітних навчальних програм: інформаційних, тренінгових, розвиваючих (контролюючих тощо);

• *діалогові технології* – пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єктному рівні учень-учитель, учитель-автор-учень та ін.;

• *тренінгові технології* – це система діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання, тести (психологічні тренінги інтелектуального розвитку розв'язання, управлінських задач) [5].

Педагог Михайло Фіцула розрізняє такі сучасні технології навчання:

1) *Диференційоване навчання* – це спеціально організована навчально-пізнавальна діяльність, яка з огляду на вікові, індивідуальні особливості суб'єктів учіння, соціальний досвід, спрямована на оптимальний фізичний, духовний і психічний розвиток здобувачів, засвоєння необхідного обсягу знань, практичних дій за різними навчальними планами та програмами.

2) *Дистанційне навчання* – отримання освіти без обов'язкової тривалої присутності слухача в стінах закладу освіти у чітко визначений час. Переваги цього підходу до навчання в першу чергу будуть обумовлюватись більш широким розповсюдженням і доступністю відповідних технічних засобів, постійно зростаючим рівнем зручності при їх використанні, а також – накопиченням спеціальних дидактичних та навчально-методичних матеріалів.

3) *Інформаційні технології навчання* - методологія і технологія освітнього процесу з використанням новітніх електронних засобів. Беззаперечною метою впровадження навчальних інформаційних технологій є формування інформаційної особистості, що володіє навичками роботи з електронними засобами та є підготовленою до життя в інформаційному суспільстві та удосконалення управління освітою.

4) *Особистісно-зорієнтоване навчання* - це актуальна освітня технологія, що на сучасному розвитку освіти, підпорядковує своїм принципам усі інші технологічні розробки з педагогіки.

5) *Технологія проблемного навчання*. Перевагою проблемного навчання є те, що застосування цієї технології змінює стосунки по горизонталі. При переважанні індивідуальних методів роботи виникає конкурентність. При роботі у групах, командах формується мета - спільно досягти певного результату. В інтересах членів групи є пояснити кожному те, чого він або вона не розуміє. Взаємодопомога стає невід'ємним та необхідним атрибутом навчання. Це є дуже важливим аспектом майбутньої професійної діяльності. Вміння працювати у команді, імітація стосунків «як у великій дружній сім'ї» дуже високо цінується керівниками сучасних концернів та корпорацій.

6) *Ігрові технології* сприяють формуванню особистості учня, причому, особистості соціалізованої. У процесі навчальних, рольових та ділових ігор учень програває різні ролі, що допомагає йому чи їй усвідомити та сформувати у собі певні вміння і навички щодо ролі, як фахівця та, як особистості у процесі майбутньої ділової діяльності. Ігрові педагогічні технології, такі як рольова, навчальна ділова гра, ігрова дискусія, ігрова ситуація, окрім навчальної, виконують декілька функцій: спонукальну, комунікативну, самореалізації, розвивальну, розважальну, діагностичну, корекційну [8].

Українська педагог Людмила Ващенко у процесі впровадження нововведень в шкільну систему освіти виділяє сім основних етапів:

а) усвідомлення педагогічним колективом необхідності змін та нововведень і готовності впроваджувати інновації в освітній процес, що передбачає необхідність моніторингу якості освіти, аналізу показників цих досліджень та розуміння, що реальний стан освітнього процесу не відповідає новим тенденціям розвитку суспільства. Важливою умовою реалізації інноваційних педагогічних технологій є пояснення причин, змін та мотивація педагогів до використання інноваційних методів навчання.

б) пошук та актуалізація нових ідей. На цьому етапі формується творча група, основна мета діяльності якої розробка та оформлення інноваційних ідей у проєкт чи програму, а також виявлення кола проблем, які необхідно вирішити, актуалізація нових ідей та їх обговорення. Тобто для забезпечення позитивного

результату нововведення повинно виступати засобом вирішення актуальної для даної школи проблеми.

в) здійснення проєктування нововведення. Творчою групою визначається майбутня перспектива та стратегія досягнення поставленої мети. У підготовленому проєкті інноваційних технологій повинна бути озвучена мета, завдання та основні заходи щодо реалізації нових ідей, необхідні ресурси для ефективного досягнення цілей та методика виявлення ефективності інноваційних процесів, що передбачає активну участь учителів в обговоренні проєкту та плануванні нововведень, з метою формування мотивації щодо результативності реалізації нововведень. Важливо, що інноваційні технології повинні впроваджуватися у цілком конкретних умовах і орієнтуватися на вирішення чітко окреслених педагогічних задач.

г) апробація нової педагогічної ідеї, експериментальна перевірка цих нововведень. На цьому етапі важливим є врахування готовності колективу до реалізації інноваційних технологій, мотивації педагогів, наявності стресів, функціональної невизначеності, поінформованості кадрів. Необхідно створити комфортні умови для усіх суб'єктів інноваційної діяльності. Вважаємо, що на цьому рівні інновації повинні попередньо проходити експериментальну перевірку та аналіз ефективності їх застосування, яка супроводжується контролем як з боку педагогів, так і з боку психологів, соціологів. Тобто для забезпечення найбільшої ефективності цей експеримент повинен бути комплексним.

д) підготовка суб'єктів освітнього процесу до роботи в нових умовах, що здійснюється, як правило, в умовах перепідготовки кадрів і передбачає: продуманий вибір стилю управління, засобів оцінки та контролю проміжних результатів, делегацію повноважень. Варто зазначити, що від готовності учасників до інноваційної діяльності залежить ефективність нововведень. Також важлива на цьому етапі роль наставника, керівника творчої групи, науковця. Окрім того інновації мають бути технологічно забезпеченими і орієнтованими на прояв особистісних якостей, професійних умінь і навичок учителів.

е) передбачає формування позитивного ставлення колективу до нововведень. Оскільки в процесі впровадження інноваційних технологій можуть виникнути труднощі щодо нового режиму.

є) оприлюднення результатів використання інноваційних педагогічних технологій на рівні батьків, учителів, органів державного управління [2].

Проаналізувавши етапи впровадження інновацій, можна дійти висновку, що однією з умов реалізації інноваційних педагогічних технологій є готовність педагога до інноваційної діяльності, суть якої складає взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів. Ці компоненти забезпечують:

1) творчу спрямованість вчителя;

2) його обізнаність з інноваційними технологіями;

3) визначення рівня готовності до інноваційної діяльності [9].

Педагоги, крім готовності до впровадження інновацій, повинні мати належну кваліфікаційну підготовку. Вони мають володіти різними методиками навчання та виховання, вміло застосовувати їх на практиці. Тому необхідною умовою реалізації інноваційних педагогічних технологій є спеціальна підготовка або перепідготовка вчителя, осмислення ним досвіду діяльності та формування розуміння необхідності залучення до неї.

Для реалізації інноваційних педагогічних технологій необхідно вивчити роботу вчителів, звернувши уваги на такі характеристики педагогічної діяльності в умовах введення інновації як:

- ставлення педагогів до новаторства та ступінь їх поінформованості про проблеми діяльності педагога-новатора;
- особливості мотиваційної сфери педагогів, які беруть участь в інноваційній діяльності;
- систему уявлень педагогів про формування цілей власної діяльності;
- рівень самооцінки теоретичних знань і професійної готовності педагога до інноваційної педагогічної діяльності;
- вміння вчителя оцінити ефективність апробованих і впроваджуваних педагогічних нововведень та інше [9].

Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогів-новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування. Їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором.

Висновки. Впровадження інноваційних педагогічних технологій зумовлено суспільною потребою комплексних процесів створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл. Основною метою впровадження технологій є оптимізація і підвищення ефективності освітнього процесу і створення освітнього середовища, що задовольнятиме потреби здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугрій О. Сутність поняття «педагогічні технології» // Вища школа - 2007. - №1. - С.20-25.
2. Ващенко Л. Рівні управління інноваційними процесами / Л. Ващенко // Директор школи. - 2007. - № 8 - С. 6-28.

3. Волкова П. Педагогіка: посіб. / П. Волкова. - К.: Академія, 2001.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997. - 376 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. - К.: „Академвидав”, 2004. - 352 с.
6. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 14-47.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. - К.: Академвидав, 2007. - 560 с
9. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності / В. І. Уруський. - Тернопіль :ТОКІППО, 2005. - 96 с.

Дар’я Сугак,
Курсантка 2 курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Володимир ТИМОФЄЄВ
старший викладач кафедри ТСП ФПФППД,
Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ
dashasugak45@gmail.com

ВЕДЕННЯ ВОГНЮ З МІСЦЯ ПО НЕРУХОМИХ ЦІЛЯХ І ЦІЛЯХ, ЩО З’ЯВЛЯЮТЬСЯ

Перш за все слід приділити увагу безпеці під час використання зброї. Так, згідно з Законом України «Про Національну поліцію» затверджено Інструкцію із заходів безпеки при поводженні зі зброєю за для того щоб забезпечити особисту безпеку поліцейських, запобігти загибелі, травмування та поранення їх та інших осіб.

Придбання початкових навичок поводження зі зброєю передбачає не тільки бездоганне володіння зброєю. Сюди також відносять і добру фізичну підготовку і врівноважену нервову систему. Це допоможе оволодіти бездоганними навичками поводження зі зброєю, і тому вогнева підготовка неможлива без відповідної фізичної підготовки.

Також слід зазначити що вогнепальна зброя використовується лише у крайніх заходах. Застосовують зброю в різних умовах: на транспорті, в населених пунктах, в лісі, полі, а у деяких випадках і в багатолюдних місцях. І кожного разу поліцейський який використовує зброю в оперативних обставинах повинен вміти з одного чи двох пострілів влучити у ціль, за необхідності. Такі результати досягаються лише шляхом досконалого навчання володіння зброєю.

Володіння зброєю означає вміти в різних ситуаціях, з будь якого положення, незалежно від способу ведення вогню вражати ціль та особливо влучно стріляти по намічених цілях, правомірно використовувати зброю під час затримання злочинця або його конвоювання.

Вогневу підготовку визначають як систему навчальних заходів, які спрямовані на засвоєння начальницьким та рядовим складом органів поліції теоретичних знань і практичних вмінь, що необхідні для того щоб забезпечити високу бойову готовність підрозділів поліції.

Для того щоб досконало володіти вище зазначеними навичками, поліцейський повинен відповідати правилам та прийомам стрільби з пістолета. А саме існують певні види стійок для стрільби, котрі допомагають краще стріляти по нерухомих цілям, та цілям котрі з'являються.

Перший метод «дворучний хват зброї», що характеризується максимально ефективним у протидії двом силам (силі віддачі, сила провертання) як у вертикальній так і у горизонтальній площинах.

Одноручний хват починається з моменту, коли стрілець бере зброю та здійснює діставання з кобури. Також швидкість формування одноручного хвату залежить від типу кобури.

Пластикова кобура, в яких зброя фіксується за допомогою кнопки чи за рахунок тертя дозволяє сформувати одноручний хват з першого дотику можна швидко достати з кобури та привести у готовність.

Шкіряний чи синтетичний тип кобури закритого типу потребують більше часу для приведення зброї у готовність з них.

Потім формується дворучний хват шляхом підключення слабкої руки одноручного хвату. У разі подвійного хвата пістолета «сильна» рука щільно утримує рукоятку зброї, яка є основою дворучного хвату в прикладній стрільбі. «Слабка» рука у цьому разі в кисті згинається вниз, до упору в суглобі та «вкладається» у проміжок на рукоятці зброї, що залишився після формування одноручного хвату, таким чином, щоб між основою великого пальця «сильної» руки і кистю «слабкої» руки не було зазорів. Це значно збільшує силу притиснення в горизонтальній площині за рахунок збільшення площі опори.

Як висновок цього методу можна сказати що дворучний хват дозволяє мінімізувати підкидання ствола та підвищує швидкість стрільби з пістолета. А також мінімізація контролю прицілів пристрою зброї, тому що через протидію мізинців та безіменних пальців до основи рукоятки, після пострілу мушка слабо «підстрибує» вгору і не провалюється вниз через упор в суглобі лівої кисті, яка вже знаходиться в нижній точці можливого нахилу.

Також більшість допускається таких помилок при дворучному хваті:

– проміжок у хваті між руками (мала площа що охоплена руками);

– опускають великий палець правої руки, згинають лікті, низько розташовують ліву руку (мала площа охоплення руками і як результат вислизання зброї під час пострілу);
– опускають великі пальці «сильної» руки, згинають лікті, накладають кисті лівої руки на зігнутий великий палець (мала площа та незручний хват);
– зміщують рукоятку зброї з осі «продовження руки» в бік великого пальця, опускання великого пальця правої руки (незручний хват, зміщення точки натискання на спусковий гачок у сторону третьої фаланги вказівного пальця, відчутний вплив віддачі на область суглоба вказівного пальця);

Не менш важливою є правильна стрілецька стійка. В останні роки з метою підвищення ефективності та швидкості стрільби сформувалась динамічна та зручна стійка з подвійним хватом. Це дозволяє робити влучні та прицільні постріли як у стоячій позиції так і у русі.

У такій стійці ноги розташовані на ширині плеч, стопи паралельні одна одній, вага тіла переноситься ближче до носків (з нахилом у перед) на передню половину стопи. Ноги злегка загинають у колінах, це забезпечить оперативне регулювання стрільця на зміну оточуючої обстановки. Якщо сильно зігнуті коліна, це призводить до швидкого втомлення, та зайвого тремтіння. А це негативно впливає на прицілювання.

Спина рівна, нахиляється в попереку вперед, плечі перпендикулярні лінії прицілювання, розслаблені та опущені. Завдяки такій стрілецькій стійці стрілець стає більш згрупованим та під час швидкісної стрільби легше контролює зброю. Так, якщо стріляти стоячи прямо, витрачається багато часу на повернення корпуса у вихідне положення, а якщо занадто подавати корпус вперед, збільшується час перенесення зброї з однієї цілі на іншу. Голова тримається прямо чи трохи нахиляється вперед до зброї. Руки, що утримують зброю, згинаються в ліктях та повертаються ними назовні або можуть бути прямими. Під час стрільби під дією віддачі руки як амортизатори згинаються в ліктях та в зап’ястях, автоматично повертаючись у вихідне положення.

Влучність пострілів у цілі залежить від:
– ступення суміщення середньої точки попадання з точкою на цілі у яку мав влучити стрілець;
– величини розсіювання.

Чим ближче точка влучення, тим менше розсіювання куль та краща влучність. Також на влучність стрільби впливає дихання стрілка. Тому в момент прицілювання та пострілу необхідно затримати дихання. Перед спуском курка треба зробити вдих, а потім неповний видих і затримати дихання на 7–10 с. Цього часу цілком достатньо, щоб правильно прицілитися і зробити плавний спуск курка.

Також існує ще велика кількість методів стрільби та технік, котрі розглядати слід вже більш детально.

Як висновок цієї теми можна сказати що перш за все стрілець повинен дотримуватися заходів і правил безпеки, мати досконалу підготовку та бути психічно здоровим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю. 01.02.2016 № 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text (дата звернення 10.08.22)
2. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с. (дата звернення 10.08.22)
3. Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з'являються. URL: https://uahistory.co/pidruchniki/gydima-national-defense-11-class-2019-standard-level/1.php. (дата звернення 10.08.22).

УДК: 371.3.015.31

Тадеєва М. І.,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна, E-mail: mtadeyeva@gmail.com.
ORCID : 0000-0002-3853-3668

Тадеєв П. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна, E-mail: ptadeyev@gmail.com
ORCID : 0000-0002-2885-6674

Павлович Ю.П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології (українське відділення) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна, E-mail: pavlovics.judit@kmf.org.ua
ORCID : 0000-0002-9705-3381

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ ОБДАРОВАНИХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті досліджується розвиток інноваційних технологій в освіті зарубіжних країн та їх імплементація у навчанні обдарованих особистостей. Визначено такі основні інноваційні освітні технології, як імерсійне навчання, навчання засобами ігрових технологій, використання штучного інтелекту в

освітньому процесі, соціальне та емоційне навчання, безпека учасників освітнього процесу та проаналізовано їх впровадження в освіті обдарованих учнів та студентів низки зарубіжних країн. Спираючись на дослідження зарубіжних педагогів, доведено, що базові інновації в освіті першочергово реалізуються у сфері освіти обдарованих особистостей, які є генераторами інноваційних ідей. Виокремлено основні компоненти інноваційної технології в освіті обдарованих, які включають існуючі ефективні програми для обдарованих; нові програми, пов'язані із вивченням природи надзвичайних здібностей (підприємницькі здібності, талант і здібності Нобелівських лауреатів, природа мудрості); програми на розвиток мета когнітивних здібностей; високі інформаційно-комунікаційні технології та мультимедіа; знання про основи інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційні технології, освіта обдарованих, зарубіжний досвід, імерсійне навчання, ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, нові програми для обдарованих.

Abstract. The article examines the development of innovative technologies in the education of foreign countries and their implementation in the education of gifted individuals. The main innovative educational technologies, such as immersion learning, learning by means of game technologies, the use of artificial intelligence in the educational process, social and emotional learning, the safety of participants of the educational process, and their implementation in the education of gifted students in a number of foreign countries, were identified. Based on the research of foreign teachers, it has been proved that basic innovations in education are primarily implemented in the field of education of gifted individuals, who are generators of innovative ideas. The main components of innovative technology in the education of the gifted are singled out, which include existing effective programs for the gifted; new programs related to the study of the nature of extraordinary abilities (entrepreneurial abilities, the talent and abilities of Nobel laureates, the nature of wisdom); programs for the development of meta-cognitive abilities; high information and communication technologies and multimedia; knowledge of the basics of innovative activity.

Key words: innovative technologies, gifted education, foreign experience, immersive learning, game technologies, information and communication technologies, new programs for the gifted.

У сучасному суспільстві блискавичних змін у сфері науки й технологій постійно змінюються й самі технології навчання, які базуються на інноваціях зазначених сфер та ІК- технологій, а також тісно пов'язані із педагогічними новаціями у процесі навчання учнівської та студентської молоді. Використання інновацій в сучасній освітній сфері та їхню ефективність щодо підвищення якісних показників шкільної і вищої освіти найкраще прослідкувати у процесі реалізації освітніх потреб обдарованих особистостей, які володіють високими інтелектуальними здібностями у поєднанні з когнітивними інтересами та креативністю. Крім цього, сучасні обдаровані діти – це покоління майбутніх

новаторів у всіх сферах суспільного життя XXI століття. Іншими словами, обдаровані студенти (в більшості країн ними також вважають та називають учнів старшої школи) потребують у процесі навчання використання інноваційних технологій і новітніх методик з метою реалізації ефективних освітніх програм і планування їхнього освітнього процесу для подальшого розвитку їхнього інтелекту та креативності.

Обдаровані студенти потребують особливого, гнучкого, розвивального студентоцентричного освітнього середовища, яке безпосередньо пов'язане з інноваціями та індивідуалізацією навчання. Зважаючи на швидкі зміни в науці та технологіях, суспільство XXI століття потребує формування нових умінь і здібностей, які тісно пов'язані з комунікацією, інформаційною обізнаністю, соціально-культурними компетентностями, співпрацею учасників освітнього процесу.

Сьогодні педагоги, психологи та управлінці освітньої сфери разом з науковцями високо розвинених країн та в Україні створили освітнє середовище інновацій, яке дає змогу обдарованим студентам бути конкурентоспроможними не тільки в академічній і професійній сфері, але й успішними і щасливими в особистому житті [1; 2; 3; 4]. Для реалізації такого завдання на початку XXI століття міністерствами та департаментами освіти низки країн Європейського Союзу та США було розроблено серію документів, в яких детально схарактеризовано і розширено перелік базових умінь, навичок та здібностей, необхідних для сучасних випускників шкільної й вищої освіти з метою їхньої підготовки до професійної діяльності та життя в XXI столітті. Ці документи носять назви: « Skills for 21 Century» (2006) та «Partnership for 21 Century» (2015) [6].

Формування й розвиток сучасних умінь і навичок студентів, передусім їх обдарованих представників, потребує педагогів-новаторів для використання ними новітніх технологій навчання. Статистичні дані опитування студентів, учителів та батьків департаментами освіти різних штатів США за 2020 рік дають можливість стверджувати, що найпопулярнішими на сьогодні вважаються п'ять сучасних освітніх технологій, які використовують на всіх рівнях та в усіх сферах освіти: 1) імерсійне навчання через віртуальну реальність; 2) навчання засобами ігрових технологій; 3) використання штучного інтелекту у процесі навчання; 4) соціальне та емоційне навчання; 5) безпека та її реалізація під час освітнього процесу.

Зазначені вище технології виявилися на початок нашого століття провідними також для навчання обдарованих студентів США. Проаналізувавши їх, зауважимо, що на першому місці виступає імерсійне навчання у процесі віртуальної реальності, включаючи цифрові індивідуальні уроки і заняття,

онлайн ігри, які навчають студентів різних вікових категорій пошуку інформації не тільки для навчання, а й для розваги (емоційна складова). За результатами дослідження видавництва EdWeek`s Market Brief (2021) понад 15% шкіл США використовують засоби віртуальної реальності та понад 70 мільйонів учнів та студентів використовують такі форми навчання, як для практичного навчання, так і для пошуку теоретичної інформації. Наприклад, студенти, що вивчають біологію, можуть здійснювати віртуальну подорож в межах людського тіла, а при вивченні математики розглядати операційні системи й на основі отриманих даних визначати методи боротьби людського організму з певними хворобами.

Використання ігрових методик у навчанні є не новою практикою. Однак, ігрове навчання недооцінювалось в минулій освітній практиці. Сьогодні освітяни розширили використання елементів гри шляхом включення відеоігор з метою мотивації та стимулювання когнітивних інтересів учнів. Навчальні ігри стали важливим елементом розширення їхнього світогляду [9].

Дослідження переконливо доводять, що штучний інтелект є важливим помічником учителя з метою реалізації індивідуальних особистісних освітніх потреб студентів. Сьогодні вчитель не може приділити багато часу для роботи індивідуально з кожним учасником освітнього процесу на уроці чи в позакласній роботі. Наприклад, при вивченні іноземної мови така програма, як Duolingo, допомагає школярам практикувати мовні та мовленнєві навички, збагачувати словниковий запас, знаходячись далеко за межами класної кімнати.

Технологія соціального та емоційного навчання (SEL) допомагає студентам глибше розуміти та вчитися управляти своїми почуттями та емоціями, розвивати емпатію, що сприяє формуванню позитивних взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу й дає змогу коригувати їхню поведінку. Використання цієї технології переплітається з наступною технологією, що пов’язана з безпекою учасників освітнього процесу, а також викликає занепокоєння з боку освітян, школярів та громадськості у США. Наприклад, у 2019 році в цій країні зафіксовано інформацію про 46 випадків стрілянини в школах в умовах мирного часу. Проблема забезпечення спокою учнів та вчителів під час освітнього процесу стає першочерговою для вирішення з боку адміністрацій шкіл. З метою уникнення загрози їхнього життя та здоров’я психологами та управлінцями освітою розробляються як реальні, так і віртуальні технології захисту.

У процесі детальнішого аналізу наукової літератури, пов’язаної з використанням інноваційних технологій в освітній сфері вцілому та у сфері освіти обдарованих, зокрема, варто зауважити, що в різних країнах світу ефективно працюють вище згадані технології, які є сьогодні функціональними у США. У дослідженнях R. Kapur [9], S. Periathiruvadi, A. Rinn [8], M. Pyryt [7

], S, Zimlich [13; 14], N. Kaya, H. Mertol [6], L. Shavinina [11; 12] аналізуються проблеми розвитку інноваційних технологій в царині сучасної освіти таких країн, як Індія, ОАЕ, Туреччина,США, Канада та інші.

У науковій праці R. Kapur розглядає інновації в освітніх технологіях, наголошуючи, що за останні десятиріччя використання таких технологій як в освіті на шкільному, так і на університетському рівнях, приводить до якісних змін у процесі навчання, що дає змогу студентам краще розуміти наукові концепти і мотивує їх до виконання власних проєктів. У закладах освіти в Індії педагоги використовують новітні технології для підготовки до уроків та з метою розроблення завдань до студентських проєктів. Адміністратори в освіті також використовують технології, щоб виконувати краще управлінські функції, а студентам такі технології дають змогу ефективно організовувати свою індивідуальну роботу. Дослідниця також виділяє низку переваг (їх десять) для освітян і студентів, які використовують інноваційні технології, а саме: 1) вирішення навчально-наукових проблем потребує менших часових затрат; 2) можливість швидко коректувати результати навчання за допомогою презентацій, постерів; 3) переваги швидкої дистанційної комунікації на рівні педагога та студента; 4) фундаментальні трансформації в системі освіти на різних рівнях; 5) накопичення ідей з метою вирішення проблеми; 6) забезпечення якості навчання впродовж життя; 7) реалізація проблеми якісного і швидкого оцінювання учнівських досягнень; 8) створення потужної навчально-інформаційної платформи в закладах освіти; 9) підвищення ефективності і якості освітнього процесу; 10) розроблення технологій для ефективного менеджменту в освіті [9].

Однак, на шляху до імплементації сучасних інноваційних технологій в освіті існує низка перешкод, як от: недостатня чіткість у розумінні поставленої проблеми чи завдання; низка політичних та соціальних перепон; недостатній рівень дослідницької бази в закладах освіти; недостатня обізнаність персоналу освітніх закладів про використання інноваційних технологій; слабкий рівень знань і компетентностей освітян про інноваційні педагогічні технології.

Спираючись на попередню характеристику базових освітніх інновацій у низці зарубіжних країн, перейдемо до розгляду інноваційних технологій, які використовують в освіті обдарованих. В цьому ракурсі нам важливо знайти відповіді на такі запитання: яким чином використовують розглянуті нами базові інноваційні освітні технології у сфері навчання обдарованих? Які спеціальні технології вважаються ефективними у зазначеній сфері? Як розвивати інновації у цій сфері?

У наукових працях [11; 12] L. Shavinina переконливо доводить, що існує тісний взаємозв’язок між інноваціями та освітою обдарованих, виходячи із тези,

що більшість новаторів у різних галузях знань, включаючи педагогіку, походять із когорти обдарованих і талановитих дітей, і якщо ми бажаємо розвивати інноваційні здібності обдарованих, нам необхідно при цьому застосовувати інноваційні технології. У статті [12, с. 56] дослідниця знаходить зв'язок між обдарованістю та інноваціями, розглядає структуру інноваційної діяльності в цій сфері та виділяє десять, на її думку, найважливіших, новітніх технологій у роботі з обдарованими дітьми у США та Канаді.

У 2009 році Національний департамент науки США запросив експертів з метою розроблення інноваційної STEM освіти (наука, технології, інженерія, математика), заручившись підтримкою уряду і президента. До цієї роботи було залучено також провідних фахівців у сфері освіти обдарованих. Таким чином, можна стверджувати, що інноваційні технології в сучасній освіті першочергово мають впроваджуватися у сфері освіти обдарованих, а суть інновацій полягає у впровадженні в практику навчання нових ідей у формі нових продуктів, процесів чи послуг[12, с.55]. Ці ідеї створюються креативними представниками суспільства, які їх генерують, але інша група фахівців їх впроваджує в практику. Однак, рідко буває, що одна й та ж група людей генерує ідеї та їх одночасно впроваджує в практику.

Розглядаючи інноваційні технології в освіті обдарованих, L. Shavinina стверджує, що освітні інновації розвивають і трансформують дитячий талант у дорослий, породжуючи новаторів у науці, технологіях, техніці, літературі та мистецтві. У цьому творчому процесі формування новаторів із когорти обдарованих дітей сьогодні важливими є такі інноваційні технології:

- освітні програми для обдарованих (Програма збагачення Рензуллі, Вирішення проблем майбутнього, Програми наукових одиниць Ван Тассел-Баски та Мак Фарлан тощо);
- нові програми, що сприяють розвитку підприємницької обдарованості, яка близька до інновацій;
- програми розвитку мета-когнітивних здібностей, які сприяють розвитку виконавських здібностей;
- нові програми, пов'язані з дослідженням наукового таланту Нобелівських лауреатів;
- програми дослідження в різних напрямах математичних наук;
- програми на формування та розвиток прикладних розумових здібностей;
- засоби розвитку менеджерського таланту обдарованих;
- основи критичного менеджменту;
- основи науки про інновації;
- сміливість, впевненість і технології їх розвитку в обдарованих [12, с.56].

На думку L. Shavinina, справжньою і найважливішою метою сучасної освіти повинна бути не трансформація знань, а формування та розвиток інтелектуальних і креативних здібностей людини [11, с. 1191]. Сьогодні діти та дорослі мають у своєму розпорядженні низку освітніх та навчальних технологій, щоб досягти цієї мети. Серед таких інноваційних технологій в США та інших країнах використовують високо інтелектуальні та креативні освітні мультимедійні технології (High intellectual and creative educational multimedia technologies – HICEMTs).

Ці технології з'явилися на перехресті вивчення багатьох дисциплін, пов'язаних з психологією (загальна психологія, когнітивна, психологія розвитку, педагогічна психологія, психологія особистості, прикладна психологія, кіберпсихологія), педагогікою та мультимедіа. Вперше цей термін було введено до наукового обігу в 1997 році. Таке поєднання академічного та технологічного (інформаційного) контенту має важливу соціальну функцію не стільки в організації традиційного навчання, як у процесі навчання обдарованих особистостей. Отже, ці технології націлені на розвиток інтелектуальних і креативних здібностей обдарованих з метою швидкого та ефективного вирішення їхніх освітніх потреб.

Розглядаючи інші досягнення в розвитку інноваційних технологій для обдарованих, M . Pyryt виділяє авторську матрицю збагачення навчання, що сприяє формуванню емоційного інтелекту. Ця модель в широкому розумінні допомагає також формуванню адаптаційних механізмів обдарованих студентів до навчання в звичайному середовищі, що вирішує низку проблем, пов'язаних з диференціацією навчання [7, с.1173].

Hayet Ali і Amal Alrayes констатують, що в Королівстві Бахрейн проблемами освіти обдарованих почали системно займатися з 1986 року, коли було створено при Міністерстві освіти спеціальний департамент, який займається цими питаннями. З цього часу в межах диференціації навчання у цій сфері активно застосовуються інноваційні технології. Вище згадані науковці виділяють низку проблем у навчанні обдарованих, які можна вирішити лише з допомогою інновацій, як от: 1) створення ефективних навчальних програм і куррикулумів для обдарованих і талановитих, включаючи планування різних типів уроків, консультацій, індивідуальної роботи студентів; 2) програмування освітнього процесу, включаючи такі навчальні форми, як індивідуальне навчання, менторство, інтернет курси, дистанційні форми взаємодії у форматі викладач – студент; 3) можливості адекватного і швидкого оцінювання досягнень студентів за допомогою комп'ютеризованих тестів та інших програмних продуктів; 4) створення сприятливого освітнього середовища для обдарованих за допомогою ІКТ; 5) вирішення проблеми професійного розвитку

і самовдосконалення вчителів, викладачів, адміністраторів також неможливе без допомоги інноваційних комп'ютерних технологій [5].

Інноваційні технології спричинили революційні зміни в освітньому середовищі вчителів, учнів та їхніх батьків та організаторів освітньої галузі [14, с.102]. Комп'ютерні технології дали змогу перейти від пошуку інформації до якісного управління нею. За допомогою інноваційних технологій стало можливим реалізувати проєкт формування та розвитку «Умінь для XXI століття», який сам по собі є інноваційною технологією в академічному та особистісному розвитку юних талантів [6]. Ще одним важливим проєктом для студентів та їхніх наставників вважається створення у 2010 році Міжнародного товариства за технології в освіті (International Society for Technology in Education), що опікується освітніми інноваціями дітей, починаючи від дошкільного віку, і закінчуючи випускниками профільної школи. В рамках діяльності цього товариства було розроблено стандарти використання освітніх технологій, які спрямовані на розвиток творчості та інноваційності, формування креативного мислення, вирішення проблем та прийняття рішень, комунікацію та співпрацю між учасниками освітнього процесу [13].

Науковці І. Руденко, Н. Бистрова, З. Смірнова, О. Ваганова, М. Кутепов розглядають педагогічні інновації, як важливі чинники організації навчальної діяльності обдарованих, таких як теоретичне вивчення матеріалу, його практичне засвоєння, артистична діяльність, комунікативна, духовна і ціннісна. Важко переоцінити використання інноваційних технологій у процесі ідентифікації обдарованих студентів та при визначенні типу їхньої обдарованості, а також у дослідженні творчого потенціалу особистості, мотивації досягнень, соціопсихологічної адаптації до середовища та особистісні якості й заслуги. Важливим аспектом також є впровадження інноваційних технологій у навчальному процесі обдарованих. До найпопулярніших в цьому ракурсі сьогодні відносяться проєктні технології, ігрові технології, технологія проблемного навчання, технологія співробітництва [10].

Турецькі науковці N. Kaya і H. Mertol розглядають важливість інноваційних технологій для навчання обдарованих у контексті формування і розвитку вмінь для XXI століття, зазначаючи, що основними вміннями цієї категорії студентів є креативне мислення, нетрадиційні способи вирішення проблем та прийняття рішень, соціальні та емоційні здібності, лідерські та менеджерські вміння і навички, готовність зробити успішну професійну кар'єру та бути щасливими в особистому житті. Отже, згадані вище інноваційні освітні технології найкраще можна реалізувати у процесі навчання обдарованих особистостей, які в майбутньому самі стануть генерувати нові ідеї [6].

Нові ідеї можуть генерувати майбутні новатори, які використовують досвід новаторів-сучасників Нобелівських лауреатів, природа обдарованості яких носить міждисциплінарний характер, незалежно від галузі їхнього дослідження, внеску в суспільний розвиток чи наукового відкриття. На думку L. Shavinina, яка займається вивченням джерел і механізмів розвитку обдарованості цих геніальних людей, високий рівень їхніх інтелектуальних і творчих досягнень свідчить про їхнє інноваційне мислення та неординарні ідеї. При цьому дослідниця виокремлює низку їхніх надзвичайних здібностей, які поєднують чотири складові : 1) спеціальні інтелектуальні креативні відчуття спрямованості, гармонії, краси, стилю, включаючи відчуття важливості проблеми, цікавої ідеї, правильно підібраної теорії та почуття правильності чи неправильності своєї ідеї або іншого чогось важливого; 2) спеціальні інтелектуальні творчі наміри, побудовані на ідеях високого стандарту; 3) спеціальні спрямування та інтелектуальні цінності; 4) інтуїція [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розглянувши загальні сучасні тенденції розвитку інноваційних освітніх технологій в зарубіжних країнах, зауважимо, що всі вони першочергово реалізовуються у сфері освіти обдарованих, виходячи з тези, що обдарованість невід'ємно пов'язана з інноваціями в економіці й вирішенням гуманітарних проблем сучасного суспільства. В цьому ракурсі основними компонентами інноваційної технології вважаємо такі, як існуючі програми для обдарованих, що підтвердили свою ефективність; нові програми, які пов'язані з вивченням природи надзвичайних здібностей (підприємницькі здібності, екстраординарні здібності Нобелівських лауреатів, природа мудрості), високі інформаційно-комунікаційні технології та мультимедіа; програми на розвиток мета-когнітивних здібностей; знання про основи інноваційної діяльності; сміливість і рішучість у створенні нових ідей.

В Україні створення інноваційних технологій в освіті пов'язано з відмовою від багатьох стереотипів традиційної освіти. Зважаючи на сучасні виклики у сфері шкільної, вищої та спеціальної освіти, спричинені зовнішніми і внутрішніми чинниками (пандемія COVID19, умови військового стану), актуальним, як ніколи, стає використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання (дистанційне навчання, імерсійне навчання, мультимедійне навчання, ігрові технології навчання, розвивальне навчання, інтерактивне навчання, технології проєктів тощо). Усе це розмаїття форм, методів і видів інновацій в українській освіті можна поділити на три типи інновацій: інновації у змісті освіти; в педагогічному процесі та в організаційних формах навчання; інновації у відносинах між об'єктом та суб'єктом освітнього процесу.

Впровадження інноваційних технологій у діяльності закладів середньої та вищої освіти сприяє своєчасному виявленню дитячої обдарованості, а інноваційні форми організації занять приваблюють учасників освітнього процесу своєю новизною, нестандартністю, оригінальністю, розширенням можливостей та перспектив. В цьому аспекті у вітчизняній шкільній освіті активно впроваджується світовий бренд STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Mathematics), що сприяє посиленню інтелектуального розвитку обдарованих дітей та якісному вивченню природничих, математичних та інженерно-технічних дисциплін. Сьогодні актуальним завданням освіти обдарованих у нашій країні є впровадження та адаптація до наших реалій європейської програми «Уміння для XXI століття» й американської програми «Партнерство для навчання в XXI столітті», які передбачають формування в сучасної молоді низки вмінь і навичок, необхідних для інноваційної діяльності в сучасному глобалізованому та комп'ютеризованому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інноваційні технології виховання творчої особистості: методичний посібник за редакцією Н.Б.Гонтаровської. Дніпропетровськ. 2010. 386 с.
2. Нові педагогічні технології в освіті: рекомендований покажчик.Упорядники: Н. Арустамова, В. Штуріна. Херсон: вид-во ХДУ. 2013. 46с.
3. Сологуб А. І. Креативна освіта: Технологія креативного навчання старшокласників. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. 94 с.
4. Тадеєв П. О.. Інноваційні підходи до побудови навчальних програм з природничих дисциплін для обдарованих школярів у США. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ-Вінниця: Вид. ТОВ Фірма «Планер». 2010. С. 89-95.
5. Hayat Ali, Amal Alrayes . (2019). The Role of Technology in Gifted and Talented Education: A Review of Descriptive and Empirical Research. The 2nd International Conference Innovation and Technology : Shaping the Future of ELT, University of Bahrain, Vol. 2019, pp. 26-38.
6. Kaya N. G., Mertol H. (2022). The Importance of Technology in Education of Gifted in the Context of 21st Century Skills. Journal of Computer and Education Research. Vol. 10(19), pp. 18-25.
7. Michael C. Pyryt. (2009) . Recent Developments in Technology : Implications for Gifted Education. International Handbook of Giftedness, pp.1173-1180.
8. Periathiruvadi S., Rinn A. (2012) . Technology in Gifted Education : A review of Best Practices and Empirical Research. Journal of Research on Technology in Education. Vol. 45 (2), pp.153-169.
9. Radhika Kapur. (2019) . Innovation and Educational Technology. University of Delhi.
10. Rudenko, I., Bystrova, N., Smirnova, Z., Vaganova, O., Kutepov, M. (2021). Modern technologies in working with gifted students. Propositos y Representaciones. Vol. 9, 10 p.

11. Shavinina Larisa. (2009). High Intellectual and Creative Educational Multimedia Technologies for the Gifted. International Handbook on Giftedness. PP. 1181-1202.
12. Shavinina Larisa. (2013). How to Develop Innovators? Innovation Education for the Gifted. Education International. Vol. 29 (1), pp. 54-68.
13. Zimlich, S. L. (2017). Technology to the Rescue: Appropriate Curriculum for Gifted Students. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. Vol. 16 (9), pp. 1-12.
14. Zimlich, S.L. (2015) . Using Technology in Gifted and Talented Classrooms : The Teachers` Perspective. Journal of Information Technology Education : Innovations in Practice. Vol. 14, pp.101-124.

Тименко В. В.,
аспірант Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука
tymenkovp@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ТРЕНЕРІВ ФУТБОЛУ ДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ФУТБОЛІСТІВ

У статті обґрунтовується роль візуалізації у футбольній грі команди, на яку має звернути увагу компетентний тренер футболу. На думку автора, від візуалізації реальної і уявної залежить футбольна творчість. Увага приділяється прийомам футбольної візуалізації: уособленню, ототожненню, само ідентифікації, імітації. Виокремлено значення естетичних уявлень футболістів. Зазначені напрями розвитку естетичних уявлень тренерів футболу та їхніх гравців. Перелічено ігрові умови, сприятливі для розвитку естетичних уявлень футболістів. Стверджується, що варто здійснювати підготовку тренерів футболу як гри соціальних взаємодій. Пропонується звернути увагу тренерів футболу на дисципліну «Емоційний інтелект футболіста». Сформульовано висновок: енергопотенціал футболістів можна розвивати засобами естетичних уявлень, що зумовлюють прояви натхнення і зміцнюють самоефективність футбольних гравців.

Ключові слова:естетичні уявлення, тренери футболу, ігрове натхнення, емоційний інтелект.

The article substantiates the role of visualization in the team's soccer game, which a competent soccer coach should pay attention to. According to the author, football creativity depends on the visualization of the real and imaginary. Attention is paid to the techniques of football visualization: impersonation, identification, self-identification, imitation. The importance of aesthetic ideas of football players is highlighted. The areas of development of aesthetic ideas of football coaches and their players are indicated. The game conditions favorable for the development of aesthetic ideas of football players are listed. It is argued that it is worth training football coaches as a game of social interactions. It is suggested that football coaches pay attention to the discipline "Emotional intelligence of a football player". The conclusion is

formulated: the energy potential of football players can be developed by means of aesthetic ideas, which cause manifestations of inspiration and strengthen the self-efficacy of football players.

Keywords: aesthetic ideas, football coaches, game inspiration, emotional intelligence.

«Візуалізація» визнана критиками та практиками як найефективніший засіб для підвищення розумових здатностей спортсменів, генеральних директорів, акторів, публічних ораторів і авторів, часто нерозвинена і в основному недостатньо використовується в налаштуваннях розвитку гравців, а також в інших освітніх середовищах. Можна кожному футболісту створити світ навколо себе: це сила візуалізації та ключова передумова для розвитку цілісного сприйняття, необхідних для творчості у футболі.

Здатність гравців візуалізувати та ототожнювати себе зі своїми рольовими моделями стає наріжним каменем довгострокового розвитку гравця: інтеграція характеристик рольових моделей створює наше бачення, стиль гри нашої мрії. Наша здатність ідентифікувати себе із зразками для наслідування стає важливою, коли ми виховуємо віру в те, що ми можемо і будемо наслідувати їх на полі, і це додає впевненості. Наша здатність ідентифікувати себе із зразками для наслідування стає важливою, коли ми виховуємо віру в те, що ми можемо і будемо наслідувати їх на полі, і це додає впевненості.

У зарубіжних джерелах, зокрема, журналі «Спортивна етика і філософія» порушується проблема естетики спорту та футболу. Щоб збагнути естетику футболу, вводиться поняття «естетичні уявлення» як необхідна умова для гри у футбол, а також обговорюються естетичні канони для створення можливих символічних форм, таких як футбол (мімезис, уявлення та моделювання). Мімезис: також мімесис (грец. μίμησις – наслідування, mimeistkai «імітувати») – термін давньогрецької філософії та естетики, яким позначали основні принципи творчої діяльності митця. Мімезис є імітацією або репрезентацією чогось/когось. В античному світі мімезисом вважалася імітація тієї чи іншої особи фізичними або мовленнєвими засобами. Проте ця «особа» могла бути також і предметом, ідеєю, героєм чи богом.

У статті Небесної І. «Як на Галичині з'явився футбол: копаний м'яч, дружини та мистецтво» [1] зазначено, що сучасні футбольно-ігрові терміни спочатку мали естетичне значення: «футбольний чемпіонат-мистецтво», «переможець футбольного чемпіонату-мистець», «футбольна форма-вишиванка». Футбольне мистецтво-чемпіонат здійснювали команди-«дружини» з різних етнічних груп (у Галичині – це українці, євреї, поляки), що засвідчує соціальну зорієнтованість футбольної гри.

Отже, варто здійснювати дослідження підготовки тренерів футболу як гри соціальних взаємодій (особливість, на яку вказують багато соціологів). Майбутні тренери футболу покликані звернути увагу на вибіркові дисципліни і, зокрема, на дисципліну «Емоційний інтелект футболіста».

Предмет вивчення: ЕІ як ресурс професійного розвитку футболіста.

Мета: визнання значення емоційних станів для розвитку майстерності футболістів, пробудження прагнення оволодівати позитивними ігровими емоціями як потужним енергопотенціалом.

Результати навчання: естетичні уявлення, що зумовлюють розвиток натхненної ігрової майстерності.

Зміст дисципліни: Емоційний інтелект як складова інтелекту множинного (термін Г. Гарднера). Емоційний інтелект та енергопотенціал футболіста. Емоційний інтелект і естетичні уявлення. Натхнення і самоефективність футбольного гравця. Самодіагностика емоційного інтелекту.

Дисципліна «Емоційний інтелект» сприятиме формуванню психолого-педагогічної компетентності футбольних тренерів.

Мають місце такі напрями розвитку естетичних уявлень тренерів футболу та їхніх гравців:

- перше естетичне уявлення зумовлюється сприйманням футбольної гри як всесвіту, що розвивається граючись: сприймання м’яча як «щасливої зірки», що може засяяти «тут і зараз» над стадіоном, країною, світом може завершитися ефектом медитації – натхненним піднесенням настрою;

- друге естетичне уявлення зумовлюється розумінням футбольної гри як гри внутрішніх сутнісних сил «множинного інтелекту», що складається з інтуїтивно-емоційного, лідерсько-практичного, вербально-комунікативного інтелектів: натхненне піднесення множинного інтелекту у грі забезпечує повноцінне виявлення майстерності (футбольної техніки);

- третє естетичне уявлення зумовлюється неперервністю інтерперсональної (міжособистісної) ігрової взаємодії двадцяти двох гравців довкола одного м’яча протягом матчу: натхненне «входження» спортсменів у футбольну гру досягається їхнім естетичним уособленням із м’ячем і, водночас, із кожним гравцем команди.

Отже, естетичними уявленнями підтримуються три рівні натхнення: натхненним піднесенням настрою перед грою, повноцінним виявленням власного множинного інтелекту у грі, входженням у колективну ігрову взаємодію. Чим швидше молодий гравець зможе побачити варіанти і чим більше варіантів він зможе уявити до того, як м’яч прибуде до його ніг, тим більше шансів у нього вибрати той, який принесе успіх команді.

Естетичні уявлення отримують розвиток за таких ігрових умов:

1. Голову вгору: уникайте дивитися вниз на м’яч і не спостерігати за тим, що навколо вас.

2. Подивіться, перш ніж отримати м’яч. Оцініть усі варіанти, перш ніж отримати м’яч: де мої товариші по команді, де суперники? Де місце, куди можна заплатити м’ячем? Яке правильне рішення прийняти, перш ніж отримати м’яч.

3.Відкрита позиція тіла. Зробіть це, повернувшись «боком» (наполовину) для кращої усвідомленості та взявши такий кут підтримки, який дозволить вам бачити більшість (якщо не всіх) інших гравців на полі. Підготовка ніг також важлива, оскільки занадто багато гравців мають плоскостопість і не готові прийняти м’яч і, отже, відмовитися від володіння м’ячем. Гравці можуть виконати кілька варіантів, якщо це необхідно, якщо їх ноги добре підготовлені (п’яти від землі).

4.Спілкуйтеся, щоб допомогти приймаючому: використовуйте короткі фрази, як-от «man-on», «turn» і «time», щоб гравець з м’ячем знав, чи збирається на нього тиснути суперник. Це може статися, коли м’ячем грають по прямій лінії. Але коли м’ячем грають під кутом і гравці рухаються під кутом, тоді спілкування повинно відбуватися через зоровий контакт. Погляд вам допоможе, тому що не завжди ви отримаєте допомогу від одноклубників криком, тому вам потрібно допомогти самому.

Розвиток гри, що веде до креативних і гострих передач, не відбудеться, якщо гравець з м’ячем не має варіантів через погану підтримку своїх товаришів по команді. Він повинен працювати в тандемі, знаючи, куди і коли відійти від м’яча. Така здатність можлива у стані натхнення.

Потік натхнення спортсмени називають «станом легкості», коли досконаліть руху досягається без будь-яких зусиль, а трибуни болільників у такі миті кудись зникають. Здатність футболістів увійти у потік натхнення – це найвище виявлення емоційного інтелекту спортсмена – «повне розслаблення і самовідчуття водоспаду». Потік натхнення сповнений енергією і поєднує свідомість та м’язову дію. Його невід’ємна ознака – спонтанна радість найвищого піднесення (екстаз) [2]. Завдяки естетичним уявленням футбольна гра набуває для гравця естетичного змісту. Д. Гоулман звертає увагу на те, що для зростання показників майстерності необхідно ускладнювати завдання до максимальних ігрових можливостей спортсменів.

Результатом натхненної футбольної гри є розвиток самоефективності – віри у власну здатність досягати успіху в різних ігрових ситуаціях. Долання труднощів посилює відчуття самоефективності. Така особистісна якість сприяє розвитку сутнісних сил спортсменів. Д. Гоулман зазначає, що уявлення особи про свої можливості впливає на їхні здібності. Самоефективних спортсменів, зокрема, футболістів, поразки не турбують, оскільки вони зорієнтовані на долання перешкод до перемоги.

Отже, енергопотенціал футболістів можна розвивати засобами естетичних уявлень, що зумовлюють прояви натхнення і зміцнюють самоефективність футбольних гравців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Небесна І. Як у Галичині з'явився футбол: копаний м'яч, дружини та мистецтво [Електронний ресурс]: Культурний відпочинок. Режим доступу: https://te.20minut.ua/Kult-podii/yak-na-galichini-zyavivsya-futbol-kopaniy-myach-druzhini-ta-mistetstvo-10591854.html
2. Д. Гоулман Емоційний інтелект. Харків, 2019, с. 170

Тихоненко Наталія Іванівна,
учитель української мови та літератури
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради
natik271977@gmail.com

Чичкало Ірина Леонідівна,
учитель зарубіжної літератури
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради
irinayspex65@gmail.com

ІННОВАЦІЙНИЙ ФОРМАТ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті досліджено умови формування теоретичної бази знань учнів з основ медіаграмотності й практичних навичок ефективної та безпечної взаємодії з інформацією, отриманою з медіаджерел, у тому числі з урахуванням використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденній практичній, зокрема, навчально-пізнавальній діяльності учнів та їхньому міжособистісному спілкуванні як складової процесу євроінтеграції освіти України. У роботі з'ясовано, як упровадження медіаграмотності в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, навичок розуміння прихованого змісту того чи іншого повідомлення, протистоянню маніпуляцій свідомістю індивіда з боку масмедіа.

Ключові слова: медіаграмотність, маніпулятивні впливи, кіберпростір, критичне та креативне мислення.

The article deals with the conditions of developing a theoretical foundation of students'basic media literacy knowledge as well as practical skills of effective and safe interaction with information received from various media sources, including the use of modern information and communication technology in practical daily life, namely during the study process and interpersonal communication as a part of the European integration process of Ukrainian education. The article explores how integrating media literacy into the educational process can help foster critical thinking, as well as

the skills of understanding the implicit meanings of different messages, and the ability to counteract the manipulation of individual conscience on part of mass media outlets.

Keywords: medialiteracy, manipulative influences, cyberspace, critical and creative thinking.

Постановка проблеми. В умовах процесу євроінтеграції освіти України сучасні інформаційно-комунікаційні технології та соціальні мережі необхідно не лише широко впроваджувати, а й інтегрувати в навчальні програми медіаосвітні елементи, які є складовою навичок всебічного аналізу отриманого матеріалу, уміння розпізнавати факти й судження, виявляти мову ненависті та фейки, протидіяти маніпуляціям. Зважаючи на концепції реформи Нової української школи, потрібно вже сьогодні розвивати медіаграмотність та формувати в ліцеїстів в рамках освітнього процесу компетентності такі, як: інформаційно-цифрову, учитися впродовж життя та загальнокультурну грамотність.

Мета дослідження. Узагальнити та систематизувати форми й методи підготовки нової генерації до сприйняття різнопланової інформації, розуміння та усвідомлення наслідків її впливу на психіку особистості, опанування сучасних способів спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів як складової євроінтеграції освіти України.

Для вирішення мети були окреслені завдання:

– захистити учнів від медійних маніпуляцій;
– навчити вирізняти правдиве повідомлення від фейкового;
– розвивати критичне та креативне мислення підростаючого покоління в інформаційному просторі;
– формувати навички медіаграмотності вчителів і викладачів у напрямку медіаімунітету особистості;
– використовувати як педагогам, так і здобувачам освіти ресурси медіаграмотності в освітньому процесі для сприйняття учнями цілісної картини світу та взаємодії з соціумом.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси, які відбуваються в суспільстві, зумовлюють необхідність інформатизації й медіатизації освітньої галузі, висувають нові вимоги до підготовки конкурентоспроможних фахівців з різних галузей, серед яких – уміння користуватися сучасними технологіями; здатність знаходити потрібну інформацію для використання у своїй професійній діяльності; уміння використовувати нетрадиційні методи, форми й засоби для вирішення питань стосовно професійних компетентностей, отримання знань, набуття вмінь та навичок тощо. Перспективи сучасної медіаосвіти України в контексті європейської інтеграції безпосередньо пов’язані з процесом соціальної

модернізації, проблемами формування критичного мислення, і як результат, високого рівня медіа культури особистості XXI ст.

В усталеному розумінні перехід до інформатизованого суспільства полягає в загальнодержавному процесі інформатизації, що включає комп'ютеризацію (комп'ютерне забезпечення), медіатизацію (зростання якості інформації й інформативна спрямованість суспільного розвитку) й інтелектуалізацію (зростання ролі й можливостей для розвитку інтелекту). Безумовно, перед сучасною системою освіти виникає завдання формувати та розвивати в суб'єктів освітнього процесу комплекс компетентностей, що дають змогу ефективно взаємодіяти з численними інформаційними джерелами й потоками, аналізувати отримані відомості, оцінювати їхню достовірність і корисність у розв'язанні різноманітних життєвих завдань.

Впровадження медіаосвіти в Україні пов'язане з курсом нашої держави на повноправне входження до Європейського Союзу, де розвиток медіаосвіти є одним з головних пріоритетів освітньої політики. 2008 року Європейський парламент ухвалив «Резолюцію щодо медіаграмотності у цифровому світі. У цьому документі обґрунтовується необхідність цілеспрямованого розвитку медіаосвіти в державах ЄС, формулюються рекомендації щодо конкретних шляхів реалізації цього завдання на різних освітніх рівнях. Медіа (як традиційні, так і нові) в Резолюції розглядаються переважно як позитивний суспільний чинник, який, однак, вимагає від громадян володіння певними специфічними уміннями і навичками.

За визначенням державного документу «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні», підготовленою Національною академією педагогічних наук України, медіаосвіта є «частиною освітнього процесу, спрямованою на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної й ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мережні сервіси і технології, мобільна телефонія тощо) медіа» .

Отже, безпосереднім завданням саме медіаосвіти є формування таких важливих умінь і навичок, як аналіз отримуваної з різноманітних джерел інформації, її структурування та категоризація, виділення найбільш значущих аспектів, визначення достовірності, оцінка якості й добросовісності медіаповідомлень.

В оновленій редакції (2016 року) Концепції зазначено, що майбутнє суспільство все більше спиратиметься на інформаційно-комунікаційні технології: web-технології, хмарні обчислення й bigdata, смартфони та «Інтернет розумних речей», штучні інтелекти та інші ґаджети. На взаємодію з

різноманітними медіа (електронні видання, радіо, кіно, телебачення, Інтернет) припадає все вагоміша частка вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, передусім на дітей та молодь. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти.

До цього додаються недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її здоров'ю й розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, які не допускали б недоброякісної медіапродукції, низькоморальних ідеологем і цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів. Загострення потреби в інтенсифікації розвитку медіаосвіти зумовлено необхідністю протистояти зовнішній інформаційній агресії і руйнівній зарубіжній пропаганді.

З 1 вересня 2019 р. в Науковому ліцеї № 3 Полтавської міської ради упроваджуються два проєкти: «Медіаграмотність для юних науковців» та «Медіаграмотність для освітян», основне завдання яких полягає в наскрізній інтеграції навчання медіаграмотності на уроках учителів-предметників; формуванні адаптаційного середовища для учнівської молоді; використанні аудіовізуальної інформації для сприйняття підлітками цілісної картини світу та взаємодії з соціумом; умінні ставити запитання з приводу головної думки медіатексту, вираженні власної позиції з приводу його змісту (точність, доречність, упередженість тощо) і форми; застосовуванні правил культури спілкування в інформаційному суспільстві та знань методів захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації.

Одним із головних завдань закладу є підготовка особистості, здатної до інноваційної діяльності. Сучасний випускник, на переконання як педагогічного колективу, так і учнівського самоврядування – це лідер, який усвідомлено та виважено приймає системні рішення, у тому числі в критичних ситуаціях.

Становлення відповідальної молоді в реаліях українського та міжнародного інформаційного простору змушує кожного з нас вміти розрізняти факти й судження, протидіяти маніпуляціям та ігнорувати фейки. Виховати ж свідомих громадян може лише наставник, здатний як до рефлексії й критичного мислення, тобто психологічних механізмів медійної грамотності, так і до медіатворчості. Зважаючи на розвиток медіакомпетентності сучасного вчителя, провідні фахівці Наукового ліцею № 3 пройшли навчання на тренінгах «Вивчай та розрізняй» за підтримки IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів) спільно з Академією української преси. З жовтня 2019 року під час проведення уроків суспільно-гуманітарного циклу учителі активно розпочали впроваджувати

елементи медіаграмотності для учнів 8-9 класів відповідно до розробленої програми проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», де ліцеїсти мали можливість перевірити та систематизувати отриману з різних джерел інформацію, висунути гіпотези й оцінити альтернативи, обґрунтовувати власну позицію, розвінчати міфи й стереотипи щодо ролі жінки в XIX та XX століттях, аналізувати медіаманіпуляції в різних відеоіграх, здобувати навички щодо безпеки в соцмережах, навчатися етиці спілкування в інтернеті та як протидіяти кібербулінгу й психологічному насиллю онлайн тощо.

Зважаючи на швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, щоденне використання дітьми мобільних телефонів, гаджетів, планшетів та іншої цифрової техніки, інколи безконтрольне перебування в соціальних мережах, головною метою педагогічного колективу було долучити до проєкту «Упровадження медіаграмотності для юних науковців» й учнів 5–7 класів, а також проаналізувати обізнаність старшокласників щодо медійного впливу на особистість.

Маючи можливість щоденно проводити тематичні уроки-колоквіуми, учителями Тихоненко Н. І. та Чичкало І. Л. було розроблено та запропоновано мініпроєкти для учнів 5–7 класів у рамках реалізації методичної проблеми «Дослідницько-орієнтоване навчання як інструмент формування та розвитку ключових компетентностей і наукового мислення особистості, здатної до інноваційної діяльності».

Провідною формою організації ефективної освітньої діяльності на уроках зарубіжної літератури є навчально-дослідницький проєкт, що дозволяє створити умови для формування навичок аналізу художнього тексту, інтеграції фактичних знань і умінь, освоєння нових способів діяльності, самостійного конструювання нових знань, набуття медіа-інформаційних компетенцій. Крім мотивованого засвоєння програмного контенту, це обумовлює розвиток усіх рівнів читацької грамотності. Навчальні дослідження, як правило, здійснюються в групі, що обумовлює розвиток навичок кооперативної взаємодії.

Учителі-філологи активно використовують екранізації програмних творів, але ніколи не діють за принципом «подивитися замість прочитати». Перегляд кінофільмів допомагає порівняти авторський текст з режисерською інтерпретацією та власним баченням якось події. Обов’язковим є проведення порівняльної характеристики героїв, сюжетних ліній, засобів зображення.

Подобається учням і уявне інтерв’ю з письменником, літературним героєм. Ця вправа потребує змістовної обізнаності з певного питання, тобто опрацювання декількох джерел, що можуть подавати суперечливі відомості, критичне сприймання їхнього змісту, підготовка запитань, презентація власної точки зору, якщо потрібно, то й її обґрунтування, аргументація. Цікаво учням

самостійно побути в ролі маніпуляторів. Спочатку діти ознайомлюються з маніпулятивними технологіями, які використовуються під час створення, наприклад, реклами. Кожна технологія підкріплюється прикладами. Потім учні отримують завдання створити рекламу якогось твору, героя, предмета для певної цільової аудиторії, використовуючи маніпуляції.

Ще один вид роботи з учнями – це скрайбінг.

Головна мета скрайбінгу на уроках зарубіжної літератури – допомогти учням краще опанувати зміст художнього твору та запам'ятати сенс нової інформації завдяки залученню візуалізації. Окрім презентацій учителю доцільно разом з учнями створити скрайбінг-історії.

Прикладом такої діяльності є створення мініпроєкту «Уроки мудрості Маленького принца» (за казкою-притчею «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері) учнями 7 класу під час проведення уроків-колоквіумів.

Мета проєкту: допомогти учням осягнути ідейно-художній зміст казки-притчі «Маленький принц», її філософський зміст та гуманістичну спрямованість.

Завдання проєкту:

- формувати навички аналізу художнього тексту;
- визначити його алегоричний зміст;
- розвивати навички асоціативного та абстрактного мислення;
- упроваджувати медіаграмотність у контексті вивчення літературного твору;
- виховувати в учнів свідоме ставлення до життя, бажання самовдосконалюватися.

Хід реалізації проєкту:

- реклама проєкту /казка-притча «Маленький принц» стоїть окремо в творчості письменника-льотчика. Невеликий за обсягом твір, що написаний незадовго до загибелі Антуана де Сент-Екзюпері, зовсім не схожий на інші. «Дитяча» казка письменника мудра й людяна. А її автор не тільки поет, але й філософ. Це – поетична казка про мужність і просту мудрість дитячої душі, такі важливі «недитячі» поняття, як життя і смерть, любов і відповідальність, дружба та вірність. Малюнки до книги виконані самим автором і не менш талановиті, ніж сама книга. Важливо, що це не просто ілюстрації, а органічна частина твору в цілому: сам автор і герої казки весь час посилаються на малюнки й навіть сперечаються про них. «Адже дорослі спочатку були дітьми, лише мало хто з них про це пам'ятає», – зазначає Антуан де Сент-Екзюпері в присвяті до книги/;
- віртуальна мандрівка за маршрутом Маленького принца /на основі тексту/ учнями за допомогою комп'ютерної анімації;

- перегляд фільму за твором «Маленький принц»; ліцеїсти порівнюють текст з екранізацією казки-притчі;

- створення іміджу-образу Маленького принца / даний вид роботи базується відповідно до принципів іміджелогії/;

- «написання» скрайбінг-історії для Маленького принца/учні вигадують символ, позначку, у якій будуть закодовані основні відомості, риси характеру героя. Усе залежить від уяви учнів, але обов'язково ці позначки повинні відповідати змістові тексту. Учасники проєкту пропонують свої символи-коди, виокремлюючи, на їхню думку, найважливішу характеристику для героя. Другий етап – це замальовування сюжету, використовуючи основні позначки героя, при цьому ще раз проговорюємо основні події, характеризуючи персонажа, його вчинки, висловлюючи власну точку зору, позицію щодо певної ситуації, пропонуючи свої шляхи розв'язання проблеми. Для цього потрібно не тільки мати творчу уяву, а й обов'язково знати текст, тому цей метод ще сприяє й розвитку зацікавленості учнів у читанні;

- відокремлення фейкових висловлювань від істинних:

1. Дорослі ніколи нічого не можуть збагнути самотужки, а діти втомлюються тлумачити їм очевидне.
2. Ось моя таємниця. Вона дуже проста: лише серце добре бачить. Найголовнішого не побачиш очима.
3. Якщо Бог хоче зробити тебе щасливим, то він веде тебе найважчою дорогою, тому що легких шляхів до щастя не буває.
4. Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив.
5. Щастя - це і є шлях.
6. Шукати треба серцем.
7. Щастя не може бути гучним. Воно тихе. Затишне. Рідне.
8. Що за дивний народ ці дорослі!
9. Душі не старіють, вони або народжуються старими, або залишаються юними назавжди.
10. Кожна людина повинна прагнути до своєї планети.
11. Якщо Бог хоче зробити тебе щасливим, то він веде тебе найважчою дорогою, тому що легких шляхів до щастя не буває.
12. Життя коротке. У ньому нема часу для суму, завжди обирай щастя.

Зважаючи на щорічне зростання кількості користувачів інтернетмережі, серед яких дедалі більше дітей і підлітків, до мініпроєкту «Медіапростір:знай і розрізняй» долучилися й учні 6-7 класів, які провели власне дослідження.

Мета проєкту: навчити учнів відрізняти факти від суджень, маніпуляцій та відвертої брехні, формувати стійку мотивацію до безпечної поведінки в інтернеті.

Завдання:

– навчити ліцеїстів відбирати і відрізняти важливу, правдиву, фактологічну інформацію;

– сформувати навички життєвого таймінгу, безпечної взаємодії в мережі;
– визначити власний рівень медійної залежності, розвитку в собі критичного мислення.

Хід реалізації проєкту:

– вправа “Асоціації зі словами «інформування», «пропаганда», «маніпуляція» та «фейки». Під час колоквіумів та уроків-дискусій (особливо під час карантину, коли класні керівники щотижня проводили онлайнзустрічі зі своїми вихованцями) через практичні завдання було з’ясовано ознаки даних понять та небезпеки маніпуляцій і шейків;
– знайомство з курсом «Медіаграмотність: практичні навички» на prometheus.org.ua. Зокрема, увагу учнів було зосереджено на практичному вмінні виявляти фейки та розпізнавати їх, здатності логічно обґрунтовувати позицію, співпрацювати з іншими людьми;
– навчальна гра «Медіазнайко» /https://www.aup.com.ua/Game/index.htm/: пройшовши крок за кроком 9 етапів, ліцеїсти мали можливість дізнатися, як працюють медіа та більш критично формувати власне медіаполе;
– медіаосвітня гра «Пригоди Літературса» / https://www.aup.com.ua/mediaosv/onlayn-gra-prigodi-literatusa/. Підлітки разом з юним принцом вирушали на пошуки Верітас, викраденої Маніпулісом; оцінювали достовірність і правдивість інформації; удосконалювали навички компетентного медіаспоживача;
– тренінг «Моє медіаполе». Зважаючи на необхідність визначення власного рівня медійної залежності, розвитку в собі критичного мислення та більшої довіри власному досвіду особистого спілкування, а не лише віртуальній формі комунікації, учні вираховували середню кількість хвилин /годин/ на добу, які витрачають на різні види комунікації, коли одночасно споживається інформація з різних джерел, так би мовити, «фоново» (перегляд електронної пошти, спілкування в соціальних мережах при ввімкненому телевізорі або під звуки радіо). Проаналізована ситуація свідчить про те, що 70 % шестикласників на перегляд телебачення витрачають щодня 1–2 год. (76 % 11-класників); 43 % – від 3 до 5 год. на інтернет (58 % старшокласників); щодо перебування в соціальних мережах, то 55% дітей 6 класу та 75% 17-літніх також не менше 2 год. витрачають на даний вид заняття. Діагностика власного медіаполя змусила ліцеїстів замислитися про зміну якості інформаційних й комунікаційних пріоритетів, зменшення свого віртуального спілкування на користь реальному,поступове звільнення від медіазалежності.
– проведення дослідження та презентація отриманих результатів. Упродовж двох тижнів семикласники опитували учнів 6 та 11 класів щодо розуміння ними понять «пропаганда», «джинса» тощо, узагальнювали та систематизували отримані дані. Ліцеїстами було з’ясовано, що 1.4 % старшокласників вважать пропаганду непотрібною річчю, яка шкодить здоров’ю; 3,12 % – неправдою, перебільшенням; 4,17 % не розуміють поняття; 1,67 % – як нав’язування думок

та ідей. Щодо думок 12-річних учнів, то 2,9 % переконані, що це неправдива інформація; 5 % – як нав'язування ідей та булінг, небезпека; 13,67 % – контрабанда та бандитизм. Зазначимо, що «джинса» як професійний термін зі сфери журналістики (джинсá – сленгове слово, яке використовується переважно в медійній спільноті. Синонім терміна «прихована реклама». Означає зумисну приховану рекламу чи антирекламу, подану у вигляді новин, авторських текстів, аналітики й телевізійних програм тощо) не було пояснено жодним з опитуваних.

Висновки. Завдання сучасного педагога - не лише навчити дітей розрізняти фейкові новини чи маніпулятивні впливи, а й робити судження, особливо коли молодь стоїть на порозі дорослого життя й приймає рішення. Цінності ж формуються як батьками та вчителями, так і за допомогою інтернет, соціальних мереж і телебачення. Тож треба розвивати критичне мислення учнів та освітян з метою об'єктивного сприйняття різнопланової інформації. Процес роботи з медіаграмотності в Науковому ліцеї № 3 інтегровано в освітній процес, зокрема, в предмети гуманітарного циклу. Роботу з ліцеїстами спрямовано на формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінної інтерпретації, навчання різним формам самовираження за допомогою медіатехніки.

Основною формою організації інноваційної освітньої діяльності є навчально-дослідницькі проєкти, які є складовою створення умов для пошуку, інтеграції фактичних знань і умінь, освоєння нових способів діяльності, самостійного конструювання отриманих знань, набуття медіа-інформаційних компетентностей у контексті процесу євроінтеграції освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.07.2017 №1199 «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mediaosvita.org.ua/book/nakaz-mon-pro-provedennya-vseukrayinskog…
2. Вивчай та розрізняй. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector
3. Навчання медіаграмотності громадян. Посібник для тренерів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.aup.com.ua/uploads/Short_version_CMLP manual_ua.pdf
4. Шейбе С. Медіаграмотність. Критичне мислення у мультимедійному світі / С. Шейбе,Ф. Рогоу / Підручник для вчителя. Перекл. з англ. – К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2014.
5. Коневщинська О.Е. // ISSN Online: 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання – 2015. Том 45, №1. С.12-22 Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1196
6. Концепція впровадження медіаосвіти вУкраїні. Редакція 2016 року./ Електронний ресурс].– Режим доступу:

http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_Ukraini_nova_redaktsiya/
7. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / О. Т. Баришполець, О. Є. Голубева, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, В. В. Різунтаін.. Зазаг. ред. Л. А. Найдьонової, О.Т.Баришпольця. – К.: Міленіум, 2009. – 440 с.
8. The NMC Horizon Report Europe: 2014Schools Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.erasmusplus.nl/_images/user/publicaties/2014-nmc-horizon-report-eu-en_online.pdf

Ткаченко Лідія Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
Tkachenko.Lidiya@gmail.com
ORCIDID 0000-0002-2303-1147

ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ: ПОНЯТІЙНА ПАРАДИГМА

Представлено управлінські парадигми, вивчені вченими, й акцентовано на лідерській управлінській парадигмі як найбільш придатній для застосування в умовах успішного розвитку сучасних суспільств. Зазначено на необхідності формування особистості обдарованого учня в якості лідера із урахуванням необхідності розвитку українського суспільства в умовах глобалізації та посилення міжнародної співпраці й конкуренції.

Ключові слова: обдарована особистість, управлінські парадигми, лідерство, якості лідера, формування лідера в освітньому процесі.

The author presented management paradigms studied by scientists and emphasized the leadership management paradigm as the most suitable for use in the conditions of successful development of modern societies. The author notes the need to form the personality of a gifted student as a leader, taking into account the need for the development of Ukrainian society in the context of globalization and strengthening international cooperation and competition.

Key words: gifted personality, management paradigms, leadership, qualities of a leader, formation of a leader in the educational process.

Нинішній етап розвитку суспільств ознаменувався не лише розвитком ІТ-технологій, інноваційним типом прогресу, вивищенням ролі особистості й іншим, що стало візитівкою сучасності. Фахівці відзначають, що характерні риси сучасних успішних суспільства, економіки, інформаційного простору тощо пов’язані із лідерською управлінською парадигмою.

Це привернуло нашу увагу з позицій наукового підходу до педагогічного супроводу обдарованих дітей у період навчання у закладах загальної середньої

освіти. А саме: окрім посиленого інтелектуального розвитку, адаптації і соціалізації обдарованих учнів, потрібно звертати увагу на їхній розвиток як лідерів. Саме це, як ми розуміємо, може забезпечити важливі складники особистісного прогресу обдарованої дитини і успішного розвитку національної незалежної держави.

З цією метою в Інституті обдарованої дитини започатковано відповідне дослідження, що триватиме протягом 2022-2024 років.

Фахівцям давно відомі три типи управлінських парадигм (рис. 1):

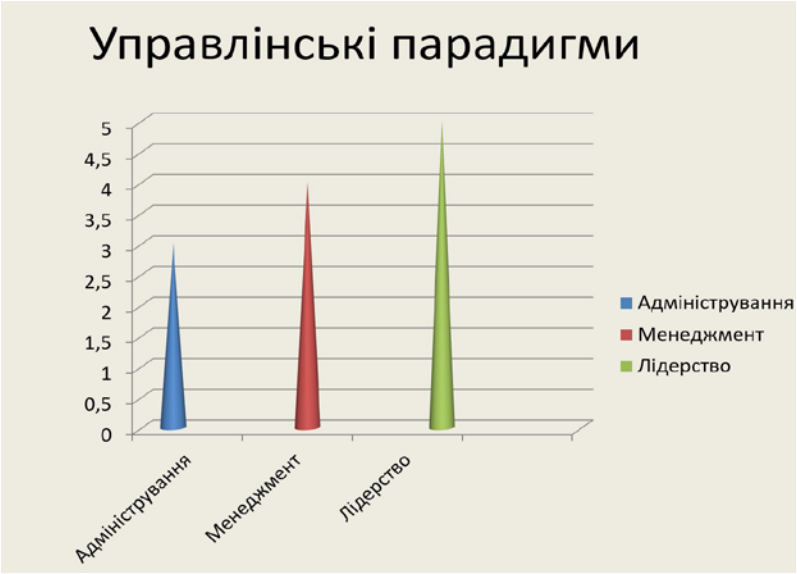

Рис. 1. Типи управлінських парадигм.

На діаграмі представлено всі типи відомих і вивчених парадигм і продемонстровано їх ефективність, але це не означає, що лідерська управлінська парадигма з'явилася останньою. Це лише означає, що саме вона на нинішньому етапі розвитку суспільств демонструє найвищу ефективність.

Чим же відрізняються ці три типи управлінських парадигм? Якщо викласти це лаконічно, то отримаємо наступне.

Парадигма адміністрування:

- Управлінська діяльність, що має чітко регламентовані функції
- Методи адміністрування є організаційно-розпорядчими (адміністративними):
  - регламентаційні (організаційно-стабілізувальні),
  - розпорядчі,
  - дисциплінарні.

З позиції еволюції управління адміністрування розглядається як *нижчий рівень управління*.

Парадигма ***менеджменту***:

Це процес планування, мотивації та контроль організації з метою досягнення координації людських, фінансових та природних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань.

Принципи менеджменту:

– підтримка в підлеглих почуття самоповаги,
– увага до проблем,
– застосування методів підкріплення позитивних реакцій,
– міцний зворотний зв'язок.

З позиції еволюції управління менеджмент розглядають як *середній рівень управління.* Отже, адміністративна і парадигма менеджменту були достатньо ефективними, але – ***для свого часу.***

Переходячи до характеристики лідерської парадигми, з'ясуємо, що таке лідерство. Одним з лапідарних визначень лідерства є наступне: це «становище в суспільстві, котре визначається здатністю особи, яка це становище посідає, скеровувати й організовувати колективну поведінку деяких або всіх його членів» (J.V. Downton).

За багатьма дослідженнями можна визначити основні напрями діяльності, що їх охоплює лідерство, хоч цим і не обмежується (лідерська парадигма):

– бачення,
– планування,
– прийняття рішень,
– заохочення,
– організацію,
– розвиток,
– наділення повноваженнями,
– спрямування діяльності на досягнення певної мети.

Можна продемонструвати схематично сутність лідерства в лідерській парадигмі (рис. 2):

Рис. 2. Схематичне зображення лідерської парадигми.

Як бачимо, лідер знаходиться в центрі, послідовники – довільна кількість (у залежності від численних факторів, серед яких риси особистості лідера, актуальність і привабливість його ідей тощо), які йдуть за лідером, надихаються ідеями лідера, навчаються у лідера тощо.

Лідер, лідерство, лідерська парадигма були в центрі уваги прогресивних діячів протягом віків. З розвитком науки і її розгалуженням лідерство вивчалося філософією, історією, психологією, соціологією, біологією й ін. І кожний з напрямів пропонував не одну, а кілька концепцій, і вивчення триває.

Ось короткий перелік теорій лідерства (зазначимо, що він далеко неповний далеко не повний):

- Теорія рис
- Теорії поведінкового лідерства
- Теорії ситуативного лідерства
- Теорії функціонального лідерства
- Ціннісні теорії лідерства
- Емоційне лідерство
- Харизматичне лідерство
- Транзакційне лідерство
- Трансформаційне лідерство

І практично всі вони сходяться в одному, що можна було б визначити, як концептуальне положення теорій лідерства: якщо є лідер і послідовники, він обов’язково обдарований якостями, що його відрізняють від послідовників, отже повинна існувати можливість визначення чи виділення цих якостей.

Кожний з напрямів науки, про що було зазначено вище, відповідно до своїх методології і засобів визначав «свої риси» лідера, але все-таки їх можна звести до певних груп, які й було визначено як базові риси особистості у так званій «Моделі “Великої п’ятірки”» (рис. 3):

Рис. 3. Базові риси особистості лідера.

Треба звернути увагу, що кожний зі складників має бути представлений рівною мірою.

Відомий дослідник лідерства Ричард Дафт узагальнив особистісні й соціальні якості лідерів [1, с. 50–51], що представлено у таблиці 1. Чому вони представлені одночасно? Саме тому, на чому ми акцентували на початку: лідер цінний не сам по собі, а настільки, наскільки він впливає на розвиток суспільства.

Таблиця 1

Якості лідера

Особистісні	Соціальні
Енергійність	Комунікабельність, навички взаємодії
Фізична витривалість	Здатність до кооперації
Інтелект і здібності	Здатність налагоджувати співробітництво
Знання	Тактовність, дипломатичність
Упевненість у судженнях, здатність приймати рішення	Професійність
Цільність	Наполегливість, прагнення до високих результатів
Висока свідомість	Відповідальність за досягнення мети
Чесність і прямота	Здатність не відступати перед труднощами
Ентузіазм	Соціальне оточення
Прагнення до лідерства	Освіченість
Незалежність	Мобільність

Повертаючись до наших завдань – розвитку обдарованої особистості – і транспонуючи викладене тут у площину педагогіки, ми бачимо у загальних рисах таку схему, а зрештою – педагогічний спосіб формування лідера (рис. 4):

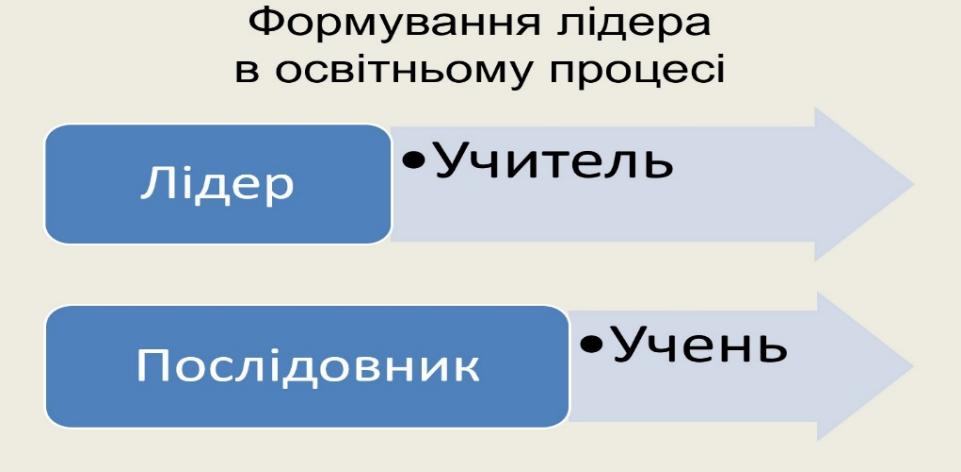

Рис. 4. Схема формування лідера в освітньому процесі.

На перший погляд, дуже просто: учитель-лідер (наставник) формує обдарованого учня-лідера. Цьому сприятимуть відносини співпраці усіх стейкхолдерів освітнього процесу, принципи якої ми зазначали раніше [2, с. 19]:

– дитиноцентризм як повага до особистості дитини, врахування її індивідуальних особливостей, обдарувань, нахилів й уподобань;

– особистісний підхід як спосіб реалізації настанов;

– психологічний супровід у визначенні ступеню розвитку учня з наступною корекцією визначених педагогічних впливів;

– підтримання високої мотивації до навчання та створення ситуацій успіху для дитини;

– наскрізна реалізація в діяльності учнів, враховуючи класну, позакласну й позашкільну;

– постійний контроль і заходи з корекції;

– системність.

У загальному вигляді стосунки учителя й учня в новій освітній парадигмі називають суб'єкт-суб'єктними відносинами**,** наголошуючи на рівності позицій і відсутності авторитарного тиску. Свого часу академік І.Д. Бех визначив значущі стосунки між учителем і учнем, що впливають на навчання, виховання й формування особистості учня, як духовно-моральне кільце між учителем і учнем, зазначаючи про важливість ціннісного аспекту. Ми назвемо їх стосунками залучення й формування лідерського потенціалу.

Наголосимо й на особливій готовності учителя до виконання раритетної функції – формування лідера з урахуванням обдарованості учня. У наближеному вигляді готовність учителя до формування учня-лідера можна представити, відштовхуючись від представленої нами у спорідненому дослідженні моделі [2, с. 24–26], де розглянуто аспекти готовності та вимоги до готовності вчителя працювати з обдарованими учнями за кожним з аспектів.

Загалом зазначимо, що йдеться не про традиційне виховання: плекання лідера – це особлива технологія, яку й буде напрацьовано у рамках означеного наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дафт Р. Л. Уроки лидерства / Р. Л. Дафт при участии П. Лейн; пер. С англ. А. В. Козлова; под ред. Проф. И. В. Андрєєвой. – Москва: Єксмо, 2006. – 480 с. – (Бизнес-бестселлер)
2. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти: методичний посібник / К. А. Андросович, Г. В. Ільїна, Л. І. Ткаченко, І. О. Якимова. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 138 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729017

Ткачук Н. Г.,
викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
"Фаховий коледж інженерії та управління
Національного Авіаційного Університету",
м. Київ, Україна.
nataliatkachuk24@ukr.net

Гришко Н. О.,
викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
"Фаховий коледж інженерії та управління
Національного Авіаційного Університету",
м. Київ, Україна.
ninagrishko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОКОЛІННЯ АЛЬФА

Анотація: в статті проаналізовано ключові поняття циклічності поколінь та розглянуто характерні особливості розвитку обдарованої сучасної молоді, яка є представником покоління Альфа. Проведено аналіз сильних та слабких сторін представників нового покоління, значення їхнього впливу на формування суспільства майбутнього, проблематику адаптації освітнього процесу до освітніх потреб сучасних дітей та підлітків.

Ключові слова: теорія поколінь, покоління Альфа, цифровий простір, інтернет-технології, життя онлайн, фрагментарність мислення, стійкість уваги, багатозадачність, візуальне подання інформації, практичний досвід, самооцінка.

Key words: theory of generations, generation alpha, digital space, Internet technologies, life online, fragmented thinking, stability of attention, multitasking, visual presentation of information, practical experience, self-evaluation.

Сучасні технології кардинально і безповоротно змінили всі способи, якими людство 21 століття спілкується, взаємодіє, передає і отримує доступ до знань, інформації та розваг. На сьогоднішній день в системі освіти надзвичайно актуальним є питання переосмислення і модернізації форм та методів задоволення освітніх потреб підростаючого покоління, яке є представниками покоління Альфа.

Термін «Покоління Альфа» був введений австралійським демографом Марком Мак-Кріндлом для позначення дітей, які народилися після 2010 року. Ще в 1991 році американські вчені – демографи Нейл Хоув та Вільям Штраус створили так звану «Теорію поколінь», згідно якої сукупність всіх людей, що

народилися і живуть у певний проміжок часу, характеризуються типовими особливостями виховання, зазнають впливу ідентичних історичних та соціальних подій, мають тотожні цінності, моделі поведінки, прагнення та переконання, а отже природньо об'єднуються у своєрідну загальну групу, або покоління. Кожні чотири покоління людей становлять певний цикл. Проміжок часу, коли народжуються представники одного покоління нараховує приблизно 20 років, а довжина одного циклу складає 80-90 років. Після завершення циклу починається певне повторення всіх генерацій, при цьому покоління нового циклу дублюють найхарактерніші особливості відповідних поколінь попереднього циклу.

Представниками покоління Альфа є діти, яким прогнозують абсолютне занурення в світ цифрового простору та прагнення пристосувати життєві умови до нових реалій. Принциповою особливістю дітей-Альфа є здатність ефективно взаємодіяти з технологіями на підсвідомому рівні та продуктивно використовувати соціальні мережі. Народжені в епоху постмодернізму та глобалізації, представники покоління Альфа переважно мають надзвичайно високий IQ, їхнє мислення незалежне та вільне, вони толерантні до оточуючих, не схильні до дискримінації, легше пристосовуються до змін, залюбки знаходять друзів по всьому світу та без проблем спілкуються з представниками інших країн та культур, не відчуваючи кордонів ні географічних, ні соціальних, позитивно сприймають різноманітність життя, мають загострене відчуття соціальної справедливості. Постійне перебування в соціальних мережах спонукає їх співчувати проблемам суспільства в цілому, вони завжди на зв'язку, хоча і віртуальному, із своїми рідними, друзями, джерелами розваг та знань, інтернет є гармонійним і логічним продовженням їхнього життя офлайн, органічною частиною їхньої ідентичності. До безперервних настанов, порад та спроб допомоги від старших поколінь ставляться доволі упереджено, адже відповідь практично на будь-яке запитання вони здатні самостійно знайти в Інтернеті. Безмежний доступ до інформації та її різноманітність покоління Альфа спокійно сприймає як природний стан, адже саме з екранів своїх смартфонів вони отримують більшу частину інформації. Маючи надзвичайно високу самооцінку, представники покоління Альфа в переважній більшості вважають, що можуть досягти в житті всього, чого тільки забажають, а вміння спілкуватися із сучасними технологіями вже зараз допомагає їм в якості своєрідних онлайн-підприємців заробляти на оригінальному авторському відео- та аудіо контенті.

При детальному аналізі особливостей навчання дітей покоління Альфа стає очевидним той факт, що сучасні підлітки надзвичайно негативно відносяться до лекцій, тестування, заучування фактичної інформації, пред'явлення знань у класичному текстовому вигляді. Розбіжності між тим, чому зараз навчають в

традиційних закладах освіти та тим, що справді знадобиться їм в майбутньому дорослому житті, стають чим далі більшими та очевидними, адже згідно прогнозів, 65% молоді сьогодення працюватиме за професіями, яких на даний момент ще не існує. Крім того, представники покоління Альфа навряд чи прагнуть до стандартних 40-годинних робочих умов в офісних приміщеннях протягом 30-40 річної кар'єри. Вроджена гнучкість буде спонукати їх до пошуку зайнятості із варіативним графіком, мобільністю та вільним вибором робочого місця, необхідністю вузькоспеціалізованих експертних знань, здатністю блискавично приймати рішення, спроможністю працювати віддалено в іноземних компаніях та можливістю опановувати нові навички і змінювати роботодавця, або навіть професію за потреби підтримувати особистісний розвиток та забезпечувати собі гідний рівень життя.

Природньо, що представники покоління Альфа ефективніше сприймають графічне, або візуальне подання інформації, вони схильні до багатозадачності, обробки більшої кількості інформації, пошуку точніших та логічніших рішень, цінують свій час та намагаються витрачати його максимально ефективно, вони грамотні споживачі інформації і вважають, що сенсу заучувати громіздку кількість непотрібних з їхньої точки зору цифр і фактів немає абсолютно ніякого. Їхнє покоління не виховувалося на читанні класичних творів, звідси схильність до отримання інформації через формат коротких статей, міні-новин та статусів в соціальних мережах. Однак слід зазначити, що негативним наслідком відсутності використання класичних методів освіти став розвиток певної фрагментарності мислення, нездатності сучасної молоді аналізувати причинно - наслідкові зв'язки, труднощі із сприйняттям великих, особливо текстових блоків інформації зосереджено, осмислено, системно, послідовно, проблемність у процесі зв'язаного висловлення своїх думок. Саме фрагментарність, або кліповість, мислення і є передумовою необхідності пошуків грамотного використання даного феномену в освітньому процесі. Передати в сучасних освітніх умовах фундаментальні знання, накопичені попередніми поколіннями, надзвичайно складно, оскільки представникам покоління Альфа зосередитися на статичній інформації більше 10-15 хвилин важко, нецікаво та, з їхньої непохитної точки зору, непотрібно. Читати громіздкі першоджерела, ходити до бібліотеки, конспектувати та слухати інформацію у вигляді лекцій сучасна молодь вважає архаїчним пережитком, протиставляючи йому швидкість рішення будь-якого освітнього питання за допомогою мережі – всю інформацію, яку потребує сучасний підліток, він може знайти, завантажити, переглянути у скороченому, екранізованому вигляді. Беззаперечно, при цьому знищується глибина засвоєння інформації, втрачається здатність її ефективного аналізу та логічного осмислення. Сучасні підлітки в більшості не схильні до

зосередженості, посидючості, цілеспрямованості, здатності та бажання сконцентровано та самостійно здобувати знання та здійснювати відкриття. Інтернет дає можливість потрапити у світ, де все вже відомо, відкрито, знайдено, а необхідна відповідь – це лише здатність швидко зорієнтуватися у готовій інформації на потрібному сайті. Доволі сумною, але в цілому очікуваною та можливою перспективою найближчого майбутнього є знецінення та повне вимирання проблемної комунікації, проєктно-теоретичного мислення та класичної системи освіти в цілому. Сучасна молодь розвинула колосальну здатність до миттєвого пошуку та відтворення готової інформації, але в реальних життєвих умовах, які вимагають взаємодії з іншими людьми, формулювання мети, проєктування власної дії, згідно життєвого досвіду, фрагментарність мислення створює для підлітків значні перешкоди в навчанні.

Отже, використовуючи потужні ресурси сучасних технологій та Інтернету і варто змінювати систему освіти в якісному контексті. Стійкість уваги, яка є необхідною складовою навчального процесу, у представників покоління Альфа значно зменшилася у порівнянні з попередніми поколіннями, але кліповість мислення наділила їх здатністю з легкістю та доволі ефективно виконувати декілька справ одночасно. Слід також зазначити, що основною характеристикою пам’яті у представників покоління Альфа є короткостроковість та потреба у зберіганні лише невеликих порцій інформації. Сучасні підлітки запам’ятовують не стільки зміст самої інформації, скільки місце, де її можна знайти, тож існує необхідність адаптувати сучасні навчальні програми таким чином, щоб в центрі уваги дітей та підлітків знаходилися реалії сучасного світу та індивідуальні можливості того, хто навчається. Представники сучасної молоді – гравці командні, отже і в системі освіти акцент важливо робити на співпраці та кооперації в процесі навчання. Метою покоління Альфа є можливість витрачати найцінніший ресурс людства – час – максимально ефективно, отже пріоритет слід віддавати методам із ідеальним співвідношенням між витраченим на навчання часом та обсягом корисності, яку можна отримати з джерела інформації. Мотивація молоді сьогодення безпосередньо залежить від чіткого усвідомлення сфери життя, де можна як найефективніше ці знання застосувати, тобто орієнтується молодь на раціональному результаті отримання інформації-знань, а не на задоволенні від самого процесу їх отримання, повторення, закріплення та передачі у довгострокову пам’ять. Саме можливість реалізації власного потенціалу та практичне використання в майбутній професійній діяльності знань, отриманих у максимально ефективній формі та в зручний час є і будуть пріоритетними в майбутньому.

Розглянемо використання деяких ключових моментів, які будуть сприяти успішному процесу навчання покоління Альфа. Беззаперечним фактом є

категорична неефективність застосування традиційних лекційних методів навчання сучасної молоді та наполягання на продовженні використання пасивних методів сприйняття інформації. Особливої уваги заслуговує той факт, що покоління Альфа сприймає візуальну інформацію набагато краще, ніж представники інших поколінь. Отже, для досягнення мети освітнього процесу їм потрібне коротке, чітке та конкретне формулювання інформації у вигляді фактів у візуалізованому форматі за допомогою інфографіки навчальної задачі, для виконання якої слід зазначити чітко окреслені строки виконання та акцентувати увагу на можливості приймати рішення самостійно і брати на себе відповідальність за отриманий результат. Для того, щоб забезпечити емоційний відгук на інформацію та гарантувати ефективність її засвоєння, викладачам слід активно використовувати інтерактивні онлайн заняття, навчальні онлайн платформи, медіа засоби, ігрові технології, комп'ютерні програми, Інтернет-ресурси, віртуальні конференції, онлайн форуми, чергувати види та форми навчання, уникати монотонності навчального процесу, якісно збільшувати активну роль здобувачів освіти. Варто змістити акцент від самої інформації безпосередньо, до засобів її збору, аналізу та застосування у власному комфортному цифровому середовищі. Представники покоління Альфа досягнуть значно більших успіхів у навчанні, якщо будуть орієнтуватися на власний довід та усвідомлювати, чому конкретно вони навчилися, яких практичних успіхів досягли, як нові ідеї та знання допоможуть в майбутньому реалізувати свої здібності, інтереси, мрії, прагнення. Важливими для покоління Альфа є і будуть можливість самооцінки навчальних досягнень та проходження своєрідних етапів в процесі отримання освіти.

Підводячи підсумки, можна із впевненістю зазначити, що процес навчання в 21 столітті буде передбачати необхідність освітян навчатися новому одночасно із своїми вихованцями, учнями та студентами. Розуміння можливості подальшого практичного використання отриманих знань сприятиме здобуттю впевненості молоді у тому, що вони досягнуть поставлених цілей та успіху в житті. Сам процес навчання не буде обмежений стінами навчального приміщення, адже він зможе відбуватися в будь-який зручний час, в будь-якому місці, в глобальному масштабі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Howe, Neil. Millennials and K-12 Schools. – LifeCourse Associates, 2008. – P. 120.
2. Palfrey John. Born Digital: Understanding generations of digital natives. – Basic Books, 2008. – P. 85.
3. Schmidt Lucinda, Hawkins Peter. Children of the tech revolution. – Sydney Morning Herald. – 2008.

4. Оксана Карпенко. Нове покоління дітей – які вони, як їх зрозуміти та як навчати? 5 лайфхаків для вчителя. URL: https://liko-school.kiev.ua/zmi-pro-nas/193-nove-pokolinnia-ditei-iaki-vony-iak-ikh-zrozumity-ta-iak-navchaty-5-laifkhakiv-dlia-vchytelia
5. Аліна Щербина. Що необхідно поколінню Альфа: про нові тенденції освітніх проєктів. URL:https://delo.ua/lifestyle/scho-neobhidno-pokolinnju-alfa-pro-novi-tendenci-380429/
6. Покоління Альфа. Як вчити дітей, які не можуть зосередитись. URL:https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/pokolnnia-alfa-iak-vchiti-dtei-iak-ne-mozhut-zosereditis/

Третяк Т. М.,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
e-mail: creativity.psylab@gmail.com

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО КОМБІНАТОРНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Розглядаються структура процесу розв'язування творчої задачі, особливості творчої мисленнєвої діяльності при розв'язуванні задач, на основі чого формулюються критерії психологічної готовності старшокласників до творчого мислення. Аналізуються умови успішності творчого мислення старшокласників. Подаються критерії рівня розвитку системної організації творчого інструментарію старшокласників. Акцентується увага на особливостях проявів творчої мисленнєвої діяльності старшокласників в процесі розв'язування конструктивно-технічних задач. Здійснюється аналіз розвиваючого потенціалу роботи конструкторських гуртків стосовно формування у старшокласників адекватної картини світу, розвитку творчого комбінаторного мислення. Обґрунтовується «алгоритм» розвитку комбінаторного мислення старшокласників у процесі розв'язування творчих задач на конструювання.

Ключові слова: творча задача, творче мислення, комбінування, аналогізування, конструювання, інформація.

The structure of the creative tasks solving process, the peculiarities of creative mental activity while tasks solving are considered, on the basis of which the criteria of psychological readiness of senior pupils for creative thinking are formulated. The conditions for the success of creative thinking of senior pupils are analyzed. The criteria for the creative tools system organization development level of senior pupils are presented. Attention is focused on the peculiarities of the manifestations of creative thinking activity of senior pupils in the process of solving constructive and technical tasks. An analysis of the developing potential of the work of construction circles is carried out in relation to the formation of an adequate picture of the world among senior pupils, the development of creative combinatorial thinking is provided. The

"algorithm" of the development of combinatorial thinking of senior pupils in the process of creative constructive tasks solving is substantiated.
Key words: creative task, creative thinking, combining, analogizing, construction, information.

Нині дуже важливим є формування здатності людини розв'язувати творчі задачі. Адже життя людини можна вважати неперервним процесом розв'язування задач. Від самого народження вона має справу з широким спектром завдань щодо успішної адаптації до навколишнього світу. Від рівня психологічної готовності людини до розв'язування творчих задач в різних сферах діяльності (до того ж нерідко в ускладнених умовах) залежить успішність її виживання, соціальний рейтинг. В решті решт конкурентоздатність країни визначається розвиненістю у її громадян здатності мислити: творчо, впевнено, продуктивно. А отже, питанню формування психологічної готовності до вирішення творчих задач слід приділяти увагу вже в дитячому віці. Особливо це стосується старшокласників, оскільки саме в старшому шкільному віці учням доводиться вирішувати життєво важливі задачі, пов'язані з професійним самовизначенням, обранням стратегічних векторів особистісної самореалізації, пошуку засобів перевірки себе на придатність до тієї чи іншої професії.

Взагалі є поняття творчості в широкому розумінні цього слова і у вузькому його трактуванні. Якщо широкий розгляд передбачає вивчення творчості природи, то вузьке розуміння пов'язане з дослідженням творчості людини. Уважно спостерігаючи за природою, можна виокремити основні принципи, за якими створюються нові об'єкти. У природі нове конструюється за принципом схожості: новостворювані об'єкти можуть бути більш чи менш схожими на свої прототипи, хоча разом з тим можуть бути настільки несхожими, що швидше мова може йти про антиподи, аніж про аналоги.

Розвиток природи відбувається також за принципом комбінування: коли нова конструкція створюється шляхом з'єднання, роз'єднання, зміни параметрів об'єкта (збільшення, зменшення розмірів; зміна координат у просторі; характеристик інших властивостей об'єкта: густина, тиск і т.ін.).

Так, наприклад, листок яблуні дещо схожий на листя вишні, але не схожий на листок дуба і тим більше на лист акації, а якщо його порівняти із голочкою сосни, то це скоріше антиподи, аніж аналоги. Шляхом комбінування маленькі листочки поєднуються у граціозне листя акації, безліч дерев утворюють ліси, а на тому місці, де колись височіли гори, з часом з'являється Маріїнська западина – знову ж таки функціонує принцип реконструювання (пошуку антиподу), найбільш творчий і кардинальний.

Ці ж три основні принципи створення нового лежать і в основі творчості людини. Творчою діяльністю людини вважається така її діяльність, результатом

якої є продукт, що має об'єктивну новизну і суспільно корисну значущість. Однак, якщо говорити про навчання творчості, про розвиток творчого мислення, то особливої актуальності набуває навчання людини розв'язувати задачі, задум вирішення яких характеризується саме суб'єктивною новизною. Адже при вирішенні творчої задачі на знаходження суб'єктивної новизни доводиться проходити через усі етапи творчого процесу, які характерні для мисленнєвої діяльності професійних конструкторів.

Творча мисленнєва діяльність починається із помічення певної суперечності в функціонуванні якогось кванту реальності. Слід зазначити, що для цього той, хто розв'язує задачу, повинен мати відповідну обізнаність про розглядувану сферу знань. На основі виокремленої суперечності формулюється умова задачі.

Нерідко людина отримує вже готову умову задачі, однак, виконавши ґрунтовну роботу щодо аналізу заданих характеристик, в процесі вивчення і розуміння її на основі стартових, початкових умов формулюються шукані умови, в яких знаходять відображення, як досвід розв'язуючого задачу, так і його мотиваційна сфера. Слід зазначити, що етап формулювання шуканої умови задачі є найбільш складним і відповідальним.

Етап формування задуму розв'язання творчої задачі характеризується реалізацією відомих принципів творчості природи: аналогізування (пошуку аналогів), комбінування, реконструювання (пошуку антиподів). Конструювання задуму починається з актуалізації інформаційних джерел з попереднього досвіду людини, при цьому з актуалізованих конструкцій обираються ті, що максимально відповідають вимогам задачі. За необхідності може здійснюватися трансформація актуалізованого досвіду з метою доведення обраних структурно-функціональних блоків до рівня їх відповідності заданим умовам задачі. Для цього використовуються дії, спрямовані на пошук аналогів, комбінування чи реконструювання.

Коли шукану конструкцію створено, здійснюється співставлення її характеристик з вимогами задачі за допомогою короткочасного мисленнєвого експерименту. Однак при цьому слід мати на увазі, що етапи творчого процесу виділяються умовно, адже, в реальності мислення є складним, багатоплановим явищем, тому деякі з етапів можуть бути тісно пов'язані, функціонувати паралельно.

Тепер на основі знання структури розв'язання творчої задачі можемо зробити висновки стосовно можливих рівнів готовності учня до творчої мисленнєвої діяльності. Це визначається в залежності від рівня творчоскості задач, доступних йому для вирішення.

1. Чи може учень самостійно помітити суперечність, наявну в певній сфері знань, сформулювати на цій основі умову задачі, розробити задум її розв'язання, здійснити матеріалізацію розробленого задуму?

2. Чи може учень самостійно сформулювати умову задачі, розробити задум її розв'язання і т.д.?

3. Чи може учень самостійно розробити задум розв'язання задачі?

4. Чи робота учня над задачею полягає лише в матеріалізації задуму, розробленого іншими людьми?

Під час занять у навчальному закладі, в тому числі в гуртковій роботі позашкільних установ (центрів творчості, еколого-натуралістичних центрів, Малої академії наук та ін.), учні крок за кроком набувають нових знань, в т. ч. інструментальних, необхідних для формування у них психологічної готовності до розв'язування творчих задач, до творчої мисленнєвої діяльності.

За словами Л. С. Виготського: «В поведінці людини зустрічається цілий ряд штучних пристосувань, спрямованих на оволодіння власними психічними процесами. Ці пристосування по аналогії з технікою можуть бути по справедливості умовно названі психологічними знаряддями чи інструментами… Психологічні знаряддя – штучні утворення, за своєю природою вони суто соціальні, а не органічні чи індивідуальні пристосування; вони спрямовані на оволодіння процесами природи» [2, с.103]. При цьому він мав на увазі системи писемності, різноманітні схеми, креслення і т.ін. Нині мова може йти про комп'ютерні програми та інші застосунки до мобільних пристроїв, так звані «когнітивні технології», що забезпечують цілий ряд інструментальних функцій, таких як збереження і пошук інформації, орієнтація в просторі, підрахунки та ін.

Успішність творчої мисленнєвої діяльності старшокласника значною мірою залежить від досконалості його творчого інструментарію: системи прийомів, методів, тактик, стратегій творчого пошуку. Рівень системної організації цього інструментарію визначається за такими критеріями:

1. Учень реалізує певні прийоми і засоби творчої мисленнєвої діяльності з метою оволодіння ними як інструментами розв'язування задач.

2. Учень володіє засобами творчого мислення, необхідними для виконання творчих завдань.

3. Наявні прояви стратегій комбінування, аналогізування, пошуку антиподів на різних етапах розв'язування творчої задачі: на етапі вивчення умови, етапі розробки конструкції задуму її вирішення, етапі матеріалізації створеної конструкції.

Слід зазначити, що результати творчої мисленнєвої діяльності старшокласників можуть характеризуватись як суб'єктивною новизною, коли учень відкриває для себе у процесі творчої взаємодії із навколишнім світом уже

відомі закономірності його побудови та розвитку, так і об'єктивною новизною (наукова новизна учнівських робіт, виконаних в Малій академії наук, в інших наукових, творчих товариствах та об'єднаннях, в т.ч. на рівні авторських посвідчень).

Аналізуючи мисленнєву діяльність у процесі конструювання, можна дійти висновку про наявність тенденцій економічного її спрямування, адже при створенні нового об'єкта, доводиться виокремлювати і поєднувати різноманітні структури і функції, що є складовими інших об'єктів, які певною мірою відповідають вимогам шуканої конструкції. До того ж сучасне виробництво вимагає відповідності створюваних конструкцій критеріям раціональності, в основі чого – мінімізація ваги та габаритів, технологічність, економічність та надійність конструкції.

Розвиток комбінаторного мислення передбачає зокрема: орієнтацію гурткової роботи старшокласників на розв'язання завдань, виконання яких дає певний економічний ефект; навчання учнів раціональному використанню ресурсів (матеріалів, енергії, часу), що реалізуються у процесі вирішення цих задач. Наприклад, зменшення ваги машин і устаткування, заміна процесів різання на більш прогресивні процеси пресування і штампування приводять до економії металу.

Л. С. Виготський неодноразово вказував на велике значення комбінування в мисленнєвій діяльності людини: «Це вміння з елементів створювати побудови, комбінувати старе в нові поєднання і складає основу творчості» [3, 18]. В психології виділяються такі прийоми комбінування, як аглютинація – поєднання різних властивостей, характеристик, ознак об'єктів, таким чином створюється значна кількість казкових образів; зміна розмірів об'єкта (збільшення, зменшення); кількісний поділ і додавання; зміна положення частин в уже існуючій конструкції; попарні і множинні з'єднання і роз'єднання і т.ін.

В сучасній техніці є чимало прикладів реалізації комбінування як основного принципу побудови нових високоекономічних конструкцій. Такими всім відомими «кентаврами» є, наприклад, тролейбус як поєднання трамвая і автобуса, аеросани, гідролітаки, гідрокарти, танки-амфібії та ін.

Є численні приклади, коли комбінування знаходить відображення в технічній творчості старшокласників. Так, гуртківці клубу юних техніків с.Теофіпілька Тернопільської області за власним задумом сконструювали діючу модель малогабаритної сільськогосподарської машини «Універсал», змінні робочі органи якої дозволяють демонструвати принцип скошування трави, культивацію, оранку, нарізування борозни, перевезення вантажу.

Слід зазначити, що при розв'язуванні конструктивно-технічних задач юні техніки, які займаються в гуртках механічного напрямку (авіа-, судно-, авто-,

ракетомоделювання та автолюбителів) для передавання обертального руху з ведучого валу на перпендикулярно розміщений вал використовують конічну шестерню, відому їм з будови станків, на яких вони виготовляють деталі до своїх моделей, з науково-популярної, технічної літератури, яку опрацьовують юні техніки при розробці тієї чи іншої конструкції. Юні радіолюбителі використовують з цією метою переважно торцеву шестерню, яку бачили ще в дитинстві в будові іграшкових автомобілів. Наведений приклад показує, що в арсеналі юних радіолюбителів не виявилось досвіду роботи в шкільних майстернях, а отже, справжню підготовку до праці учні отримують в технічних гуртках. Саме технічний гурток є домінуючою ланкою в системі роботи по формуванню у старшокласників свідомого вибору професії, адже школярі приходять в технічний гурток для того, щоб оволодіти необхідними знаннями, вміннями, навичками.

В результаті опитування учнів десятих класів, як вони розуміють, що таке функція, школярі наводили тільки означення функції, з яким познайомились на уроках математики. Це свідчить про те, що в учнів не сформоване чітке поняття про функцію, про структурні і функціональні особливості об'єктивної реальності. У них відсутнє чітке уявлення про класифікацію машин і механізмів за їх структурними і функціональними ознаками, їх важко оперувати функціями при розв'язуванні конструктивно-технічних задач. А отже, в процесі навчання учнів у школах і позашкільних закладах необхідно формувати у них цілісне поняття функції, яке є одним з домінуючих у побудові в їх свідомості сучасної наукової картини світу.

За нинішніх умов матеріально-технічного забезпечення діяльності технічних гуртків реалізація так званого комбінаторного мислення стає життєво необхідною базою функціонування зокрема гуртків різного роду технічного моделювання і конструювання. Слід обов'язково наголосити, що творчі роботи гуртківців можуть характеризуватись об'єктивною новизною і в той же час ці сутнісно нові конструкторські задуми матеріалізовані в буття, виконані із звичайного металолому, як, зокрема, творчі напрацювання учасників гуртка сільськогосподарського моделювання і конструювання Ананьївської станції юних техніків Одеської області.

Гуртківці цього творчого осередку розробили і виготовили діючу модель універсального дорожнього трактора, поєднуючого кран, бурову установку, екскаватор, обладнаного і колесами, і гусеницями, а отже, він може пересуватись із значною швидкістю асфальтованою дорогою, не пошкоджуючи її поверхню.

Виготовлена в гуртку модель машини для збирання корінців кукурудзи призначена для передпосівної обробки ґрунту і одночасного збирання та подрібнення корінців. Зазвичай очищення борони від рослинних залишків

здійснюється вручну, а модель гідрофікованої борони передбачає механічне очищення з гідроприводом.

На базі самохідного шасі змонтована модель машини для внесення мінеральних добрив у ґрунт. Вона не потребує донавантаження тому, що має кузов, на відміну від використовуваних нині більш потужних тракторів може працювати всю зміну без зупинок.

Ці та інші моделі сільськогосподарських машин, розроблені і виготовлені на заняттях гуртка, характеризуються не лише суб'єктивною новизною для самих гуртківців, які в процесі конструювання задуму і його матеріалізації відкривають для себе раніше невідомі їм властивості об'єктів, особливості співвідношень їх взаємофункціонування і оволодівають новим творчим інструментарієм; притаманною їм є також об'єктивна новизна, реалізація якої може гарантувати значний економічний ефект.

З метою розвитку комбінаторного мислення старшокласників у процесі розв'язування творчих задач на конструювання може бути реалізований такий алгоритм:

1. Упевнитись, що умова задачі є адекватно зрозумілою.

2. З метою формулювання шуканої умови задачі визначитись стосовно вимог до необхідних елементів комбінування, тих структурних і функціональних характеристик, яким вони повинні відповідати.

3. Упевнитись в адекватності діапазону пошуку необхідних елементів комбінування, актуалізувати інформацію, що стосується розв'язання задачі.

4. Обґрунтовано виокремити структури і функції, максимально придатні для побудови шуканого задуму.

5. Актуалізувати свій творчий інструментарій, вибрати з відомих прийомів конструювання і особливо комбінування найбільш доцільні і реалізувати їх при розробці варіантів задуму.

6. Проаналізувати, який з варіантів є найраціональнішим.

7. Співставити обраний варіант з умовою задачі.

8. Якщо це можливо, виконати спробу розробки ще оптимальнішого варіанту шуканої конструкції.

При цьому слід мати на увазі, що розвиток комбінаторного мислення старшокласників нерозривно пов'язаний з формуванням високих суспільних мотивів технічної творчості. Адже участь школярів у роботі конструкторських гуртків сприяє формуванню економічної спрямованості творчого мислення, вихованню господарського ставлення до дорученої справи, прагнення і вміння успішно виконувати актуальні завдання.

А отже, гурткові заняття мають ґрунтуватись на вирішенні винахідницьких і конструктивно-технічних задач, робота над якими: полягає в конструюванні

цілого спектру варіантів розв'язування і тим самим сприяє розвитку масштабності творчої мисленнєвої діяльності; акцентує увагу на важливості адекватного аналізу умови технічної задачі; навчає виконувати точний структурно-функціональний аналіз актуальної інформації з метою конструювання високо ефективних, економічно доцільних вирішень проблем.

Робота над розв'язуванням задач такого роду передбачає також розвиток саморегуляції та самоорганізації старшокласників, оскільки процеси розуміння і розв'язування творчої технічної задачі передбачає опрацювання значного обсягу інформаційних джерел, функціонування інформаційних та енергетичних градієнтів на кожному з етапів процесу виконання завдання, часом це супроводжується різного роду ускладненнями: інформаційними і часовими заборонами і обмеженнями, раптовими заборонами і т. ін.

Побудова адекватної стратегії вирішення актуальної задачі передбачає оптимальне поєднання дій, як особистісно обумовлених, так і задачно обумовлених, і ця інтегрована система дій спрямовується на вирішення наявної задачі (за визначенням В. О. Моляко).

Зрозуміло, що готовність особистості до стратегіальної організації її творчої діяльності як системної здатності розв'язувати різного роду творчі задачі, в тому числі в ускладнених інформаційних умовах, залежить, з одного боку, як від наявності у неї максимально адекватної картини світу (тобто адекватної обізнаності щодо структурно-функціональних характеристик її об'єктивних і суб'єктивних складових), так і досконалості її творчого інструментарію (здатності вибудовувати стратегії вирішення творчих задач на основі вміння встановлювати близькі, віддалені чи навіть дуже віддалені аналогії, тобто на рівні антиподів, поєднувати їх в адекватні ефективні комбінації).

До того ж слід зауважити, що творчість людини визначається не настільки здатністю сконструювати задум вирішення задачі, а здатністю, насамперед, помітити суперечність і сформулювати на цій основі умову задачі, а також вміння адекватно трансформувати початкові (задані) умови задачі в шукані її умови.

Особливої актуальності адаптивна поведінка набуває стосовно старшого шкільного віку, коли перед учнем постає безліч життєво важливих завдань, для вирішення яких ще замало відповідних умінь. Взаємодія зі світом та іншими людьми приводить до створення більш чи менш адекватної картини світу у формі досвіду, суб'єктивних переконань і уявлень про навколишній світ та причинно-наслідкову логіку подій, що відбуваються з людиною.

За допомогою таких «суб'єктивно вивірених» конструкцій вона намагається інтерпретувати, пояснювати, розуміти і прогнозувати перебіг значущих для неї подій. Таке спонтанне розуміння-дослідження реальності і сприяє

випробуванню, уточненню, удосконаленню цих інформаційних структур-фільтрів. В процесі цієї конструктивної діяльності нові знання про нові об'єкти долучаються до існуючих і вивірених інформаційних схем. Ця асиміляція супроводжується редукцією нового досвіду щодо наявних інформаційних структур.

Взаємодіючи із зовнішнім і внутрішнім світом, людина диференціює і синтезує актуальну інформацію. При цьому формуються когнітивні схеми, які певною мірою пояснюють те, що відбувається з людиною. Як похідна цих пояснень, формується реакція на її сприйняття свого досвіду взаємодії з світом. А сукупність таких похідних стає підґрунтям для формування певних поведінкових тенденцій, які за відповідних умов можуть набувати характеру стратегій.

Аналізуючи проблему організації когнітивної сфери, М. О. Холодна виокремлює три рівні життєвого досвіду людини: когнітивний, метакогнітивний та інтенціональний. Ментальні структури, які трансформують, структурують і зберігають інформацію із зовнішнього світу, складають основу когнітивного досвіду. Метакогнітивний досвід забезпечує контроль когнітивних ресурсів людини і їх функціонування: інтелектуальну діяльність, метакогнітивну освіченість, активну пізнавальну позицію. Тоді, як інтенціональний досвід включає функціонування ментальних структур, що забезпечують реалізацію індивідуальних когнітивних здібностей [6].

Натомість Т. Чеснокова виокремлює чотири метакогнітивні структури: 1) ініціація когнітивної діяльності, цілеутворення і прогнозування результатів; 2) вибір засобів досягнення мети; 3) розробка послідовності виконання дій; 4) контроль виконуваної діяльності [7].

Отже, в процесі взаємодії з навколишнім світом людина потрапляє в задачні ситуації, вирішення яких передбачає необхідність когнітивної інтерпретації актуальної ситуації, осмислення (структурно-функціональний аналіз її складових (подій, вражень і т. ін.)). Багаторазове сприймання аналогічних ситуацій обумовлює формування характерних для суб'єкта патернів поведінки. У підсумку утворюються і функціонують певні уявлення людини щодо проявів об'єктивної реальності. За умов частих повторень формується суб'єктивна впевненість у їх істинності як результат ефективності їх системної реалізації.

Системна і ефективна реалізація повторюваних когніцій сприяє трансформації уявлень у переконання, які обумовлюють інтерпретацію людиною всіх елементів її взаємодії з навколишнім світом.

За словами А. Бандури, «природу людини можна представити з точки зору соціального научіння як набір можливостей, що можуть бути сформовані та опосередковані набутим досвідом і презентовані широким різноманіттям форм в

контексті біологічних обмежень» [1, 27]. А отже, становлення особистості має за основу процес набуття досвіду в конкретних життєвих умовах. При цьому досвід набувається як в результаті безпосередньої взаємодії з навколишнім світом, так і аналізу спостережень за діяльністю інших людей. Як зауважує А. Бандура, «принципи научіння мали б обмежену цінність, якби попередні детермінанти могли формуватися тільки на основі особистого досвіду» [1, 95].

Таким чином, поведінку людини можна вважати складною конструкцією, що відображає форму її реагування на стимули зовнішнього середовища та творчу активність, спрямовану на вирішення актуальних задач. До того ж ця взаємодія є не лише адаптаційною реакцією індивіда, метою цієї взаємодії з світом (в т. ч. соціальної) є вдосконалення системи взаємозв'язків між індивідом і навколишнім світом, спрямоване на трансформацію і розвиток цього середовища і самого індивіда.

Розвиваючи поняття «вчинок», В. А. Роменець стверджує, що «саме вчинок виражає будь-яке відношення між особистістю і матеріальним світом; це відношення можна правильно зрозуміти, коли зміст поняття «особистість» вбирає в себе те, що вже є олюдненим, освоєним, набутим людською індивідуальністю – знання, уявлення, усвідомлені закони» [5, 271]. Тобто, вчинок є засобом адаптації до навколишнього середовища, самопізнання і самоактуалізації. Через певну послідовність вчинків людина оволодіває новими способами діяльності і водночас вчинок виступає результатом цієї творчої діяльності.

Зрозуміло, що діяльністю може вважатись лише цілеспрямована активність людини. В залежності від ціннісної системи координат об'єктивно позитивний результат може розглядатись людиною як невдача, тоді як здавалося б негативний результат може містити для суб'єкта позитивні сенси. Адже, в залежності від рівня психологічної готовності особистості до розв'язування творчих задач вона здатна конструктивно реагувати на невдачі, здійснювати адекватний структурно-функціональний аналіз задачної ситуації і реалізовувати його результат для організації своєї подальшої діяльності. Отже, діяльність детермінується особистісними, соціальними, середовищними чинниками, спрямовується на вирішення задачної ситуації з метою трансформації актуальної реальності. Діяльність нерозривно пов'язана з розвитком: водночас вона є і його детермінантою, і процесом, і результатом.

Процес особистісного становлення старшокласника значною мірою може залежати від того, які регулятори поведінки: цінності, настановлення, переконання стосовно навколишнього світу та взаємодії з ним були сформовані в дитячому віці. Будучи елементами когнітивної сфери, вони водночас є і результатом становлення особистості. Відомо, що процес особистісного

становлення реалізується в когнітивній, афективній та поведінковій сферах. Що стосується когнітивної сфери, то вона поєднує типові для індивіда когніції і когнітивні спрямованості. Когніції формуються переважно в дитячому віці і виявляють глибокі уявлення і переконання особи щодо побудови світу, інтерпретації подій, типові поведінкові та ін. реакції, в т. ч. в процесі міжособистісної взаємодії.

Когнітивні спрямованості передбачають певні орієнтації індивіда у процесі прийняття рішень: на минуле чи на майбутнє; на аналіз почуттів і переживань; на абстрактні, нематеріальні цінності; фіксацію на міжособистісній взаємодії; відстороненість роздумів. А отже, не можна виділити якусь когнітивну спрямованість як оптимальну, оскільки важливою є її адекватна реалізація з метою досягнення конструктивного результату.

Поведінкова сфера особистості містить поведінкові патерни індивіда та об'єктивні досягнення відповідно його рівня домагань. Об'єктивні досягнення є результатом особистісного становлення. Рівень домагань визначає рівень складності тих завдань, які особа прагне вирішити. І якраз причину так званої кризи підліткового віку слід вбачати в суперечності, яка має місце між рівнем психологічної готовності учня до розв'язування актуальних творчих задач і рівнем складності тих завдань, які він хоче вирішити. Тобто його психологічна готовність до творчої діяльності виявляється недостатньою і вступає в протиріччя з рівнем домагань.

В зв'язку з цим особливої актуальності набуває вирішення проблеми становлення психологічної готовності школярів до вирішення творчих задач. З цією метою мають бути створені можливості для забезпечення максимально самостійного розв'язування учнями творчих задач, як у процесі навчально-виховної роботи в школі: під час уроків, в позакласній роботі, так і в закладах позашкільної освіти: об'єднаннях за інтересами, гуртковій роботі в Будинках та центрах творчості, Малій Академії наук, технічних та еколого-натуралістичних центрах учнівської молоді.

Оскільки творчою діяльністю прийнято вважати таку діяльність, результатом якої є продукт, що характеризується об'єктивною новизною і суспільно корисною значущістю, то саме на вирішення задач такого рівня творчоскості і варто орієнтувати школярів у процесі гурткової роботи. В такому разі розроблені гуртківцями конструкції відзначаються авторськими свідоцтвами на винахід чи займають перші місця на Всеукраїнських конкурсах науково-дослідних робіт учасників Малої Академії наук.

Однак при досягненні творчого результату, що має рівень суб'єктивної новизни, школярі проходять через усі ті етапи творчого процесу, що і професійні конструктори і науковці, чиї доробки є винаходами і науковими відкриттями.

Тому дуже важливою для навчання творчості є така організація навчально-виховної роботи з учнями, яка б орієнтувала їх на самостійне досягнення суб'єктивної новизни при виконанні творчих завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура А. Теория социального научения: монография. Директ-Медиа, 2008. 532 с.
2. Выготский Л.С. Собр.соч.: в 6-ти т. Т.1. М: Педагогика,1982.
3. Выготский Л.С.Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк.- М.:Просвещение,1991. 93с.
4. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. К., 1983.
5. Роменець В. А. Історія психології. XIX – початок XX століття. К.: Либідь, 2007.
6. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. Питер, 2004.
7. Чеснокова Т. Е. Метакогнитивная психология: проблема предмета исследования. Вестник Поморского университета, 2011 (3). С. 153-158.

Трубчаніна О. М.,
учитель хімії ЗОШ І–ІІІ ступенів № 9 (опорна)
Покровської міської ради Донецької області
trub4aninaelena@gmail.com

YOUTUBE КАНАЛ «ОЛЕНА ТРУБЧАНІНА ЗРОЗУМІТИ ХІМІЮ» ЯК ОСОБИСТИЙ БРЕНД УЧИТЕЛЯ

https://www.youtube.com/c/ОленаТрубчанінаЗрозумітиХІМІЮ.

Особистий бренд – це те, що про вас думають, як про особистість та професіонала. Він допоможе сформувати навколо себе авдиторію, яка довірятиме вам, як фахівцю, та буде готова використовувати ваш продукт на безоплатній основі чи купити його. На прикладі вчителя – це семінари, лекції, майстер-класи або інші елементи викладання чи передачі педагогічного досвіду. Персональний бренд стане в нагоді вчителям, які працюють онлайн чи офлайн за особливих умов (карантин при епідеміях, за умов воєнного стану тощо), викладають у дистанційних закладах, викладачам, у яких недостатньо годин у школі та які хочуть монетизувати свій час, займаючись фрілансом, та, звісно, як якісна заміна затребуваного фахового сайту чи блогу, який є неодмінною умовою при атестації вчителя, який має «вищу категорію» чи хоче одержати педагогічне звання.

Щоб створити власний канал, вам доведеться багато вчитися: дізнатися, як працюють алгоритми YouTube, бути блогером в кадрі, засвоїти особливу мову та харизму, налаштовувати техніку (камеру, звук, світло, тло), створювати

візуальне подання контенту, писати тексти для сценаріїв відео, обрати програму для монтажу та монтувати відео, створювати та оформлювати авторський контент, обирати контент, цікавий для аудиторії, складати контент-план, знімати відео/сториз/короткі ролики, просувати канал без додаткових значних вкладень (зокрема, через соціальні мережі та професійне коло), впевнено триматися перед камерою тощо. Тільки так можливо побудувати особистий бренд викладача у сучасних медіа та мега популярній платформі YouTube, створити зручний особистий кабінет, доступ до матеріалів курсу 24/7, на різних пристроях, для вас та ваших користувачів, наприклад, учнів чи колег.

Чому я, учитель хімії, створила власний YouTube-канал? Два роки тому я серйозно замислилася, як використовувати YouTube із користю для навчання, чи можу я створити корисний ресурс для вчителів, учнів, репетиторів?

Я обрала назву з власного імені Олена Трубчаніна та завдання каналу "Зрозуміти ХІМІЮ", та почала створювати відеолекції різних форматів, кожна з яких відповідає моїм технічним можливостям та потребам глядачів, серед яких головними є учні та вчителі хімії. Спочатку я обрала формат "Робочого зошита-конспекту", взявши за приклад YouTube канал "День знань", авторка якого, викладач хімії, нещодавно одержала " Срібну кнопку Ютуб". А потім перейшла до формату, у якому я зараз працюю – лекції із розв’язуванням завдань, в тому числі і завдань ЗНО. Для цього я використовую пояснення біля дошки з використанням комплектів плакатів для усіх класів видавництва "Підручники та посібники" або інтерактивну дошку MOLYBoard із залученням "перевірених" посібників, презентацій або авторських завдань.

На даний момент мій канал має 3,85 тисячі користувачів та отримав 556 тисяч переглядів. Найпопулярнішими відеоуроками є: "ХІМІЯ. 7 КЛАС. УРОК "ВАЛЕНТНІСТЬ. Визначення валентності елементів за формулами бінарних сполук" (27 тис. переглядів), "ХІМІЯ. 7 КЛАС. УРОК "РІВНЯННЯ ХІМІЧНИХ РЕАКЦІЙ " (13 тис. переглядів), "Задачі "Масова частка розчиненої речовини" (концентрація). Розчини, їх приготування. Хімія 7 (9) (13 тис. переглядів), "ХІМІЯ. 8 КЛАС. УРОК 15. Характеристика хімічних елементів за їхнім місцем у ПСХЕ та будовою атома" (11 тис. переглядів), "ХІМІЯ. 11 КЛАС. УРОК 23. Поняття про гальванічний елемент як хімічне джерело електричного струму" (11 тис. переглядів).

Списки відтворення на каналі:

- КНИГИ ДЛЯ ЮНИХ ХІМІКІВ ТА ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ (19 відео);
- Мала Академія Наук (МАН) (7 відео);
- ХІМІЯ 7 - 8 КЛАС (40 відео);
- ХІМІЯ 9 КЛАС (10 відео);
- ХІМІЯ 11 КЛАС (35 відео, усі уроки за І семестр та продовження ІІ семестру);

- ХІМІЯ 10 КЛАС (25 відео, усі уроки за І семестр);
- КАБІНЕТ ВЧИТЕЛЯ (110 відео);
- ЗАДАЧІ З ХІМІЇ (11 відео);
- ЛАЙФХАКИ ЗНО З ХІМІЇ (7 відео).

Як відбувається моя підготовка до створення методичного ролика або відеоуроку хімії? Я постійно думаю про вдосконалення своїх занять, шукаю цікаві прийоми, намагаюся знайти креативні форми роботи. Я відчуваю в собі сили ділитися з усім світом своїми творчими ідеями, вигадувати різні уроки, знімати цікаві відео та монтувати відеоролики. Звісно, я, як новичок-ютубер, маю удосконалювати свої навички, для цього мені потрібні час та не вистачає певних технічних засобів для покращення якості зйомки.

Але я впевнена, що завдяки YOUTUBE та моєму каналу "ЗРОЗУМІТИ ХІМІЮ" можна якісно вчити та вчитися хімії.

З настанням «дистанційки» учителі самостійно ознайомилися з інформацією про те, як створити власний YouTube-канал, як за допомогою даного web-ресурсу можна посилити зацікавленість та активність учнів, поліпшити ефективність роботи на уроках хімії та організувати спільну діяльність учнів. Вчителі вчилися створювати онлайн-контент з відеоматеріалами на власному YouTube-каналі, який можна ефективно використовувати під час змішаного навчання. Для Вас, шановні колеги, я склала «Топ-5 каналів для викладачів хімії». Окрім власного каналу https://www.youtube.com/c/ОленаТрубчаніназрозумітиХІМІЮ, рекомендую вчителям хімії наступні:

1. «Уроки хімії», https://www.youtube.com/c/%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%85%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%97

Підписалося 2,76 тис. користувачів, списки відтворення: «Коротко про головне», «7 клас», «8 клас», «9 клас», «10 клас», «11 клас», «Задачі». Найкращим списком відтворення є «7 клас» – 41 відео за календарним плануванням та анімовані презентації.

2. «Євгенія Дмитрівна Чорнолуцька» (канал вчителя хімії та біології Одеської ЗОШ № 56), https://www.youtube.com/channel/UCeXptXRAF80NxtH9pklwBlg

Підписалося 3,44 тис. користувачів, розміщено 116 відео. Списки відтворення: «7 клас», «8 клас», «9 клас», «10 клас», «11 клас», «Природознавство 5 клас», «Абітурієнтам». Більшість уроків знято традиційним способом, біля дошки у власному кабінеті, або представлено авторськими відео презентаціями.

3. «Хімія онлайн Тетяни Базавлук». https://www.youtube.com/channel/UCr98El8CYnUDiTpuit8Q1wg

Підписалося 4,64 тис. користувачів. Про свій канал авторка пише: «Канал «Хімія» переконає, що насправді все не так жахливо, бо він створений для того, щоб полегшити вивчення хімії, зробити уроки ненудними, зрозумілими і більш продуктивними. Всі теми за шкільною програмою. Будемо раді, якщо наші короткі уроки стануть вам у нагоді». Канал має наступні списки відтворення: «Цікаві досліди», «Презентації до уроків у 7 класі», «Презентації до уроків у 8

класі», «Презентації до уроків у 9 класі», «Хімічна лабораторія», «Матеріали до уроків хімії», «Позакласна робота». Відеоролики представлені у вигляді озвучених авторських презентацій.

4. «Оксана Кривошей. ХІМІЯ ЗНО», підписалося 2,26 тис. користувачів. https://www.youtube.com/c/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%B9%D0%A5%D0%86%D0%9C%D0%86%D0%AF%D0%97%D0%9D%D0%9E Найбільш популярними є розділи: «Лайфхаки ЗНО. Неорганічна хімія», «Розв'язання задач основних та пробних сесій ЗНО», «Лайфхаки ЗНО. Органічна хімія». Опис каналу: "Цей канал для всіх, хто бажає вчити хімію (органічну і неорганічну), незалежно від початкового рівня знань. Буду рада допомогти покращити знання шкільного курсу, добре підготуватися до ЗНО. Підписуйтесь і приєднуйтесь! "
5. «DusyaChem», канал викладача Запорізького державного медичного університету, підписалося 822 користувачі. https://www.youtube.com/channel/UCAiBSy5S0rszWepa-Fa_f8Q/featured

У описі каналу говориться: «Цей канал для тих, хто хоче стати ближчим до аналітичної хімії, розуміти теоретичні основи практичного застосування методів якісного та кількісного аналізу. Не завжди хочеться ритися у підручниках, аби зрозуміти всю суть питання. У моїх відео ви знайдете всю необхідну інформацію. У свою чергу я намагаюся створювати найбільш яскраві, цікаві та пізнавальні ролики. Підписуйтесь та ставайте з хімією на «ти».

Списки відтворення каналу: «Якісні реакції», «Хроматографія», «Експерименти», «Інструментальні методи аналізу», «Теорія», «Титрування», «Якісні реакції».

«Якісні реакції» – розділ українською, з якісною постановкою хімічного експерименту, розбором хімізму процесу, буде корисним у профільних класах.

Кожен вчитель має володіти цифровою компетентністю, тому багато хто із учителів хімії пробував створити або створював контент YouTube-каналу для проведення онлайн- та офлайн-уроків хімії. Але більшість педагогів все ж таки використовували не власний контент, а матеріали, створені колегами та давали посилання на чужі уроки, таким чином, сприяючі росту авдиторії YouTube-каналів вчителів хімії. Таким чином, YouTube-канал є інструментом сучасного уроку. А за умови створення власного контенту, може стати вашим особистим брендом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трубчаніна О.М. Короткий опис освітньої розробки "YouTube канал "Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ" / СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ ХІМІЇ: матеріали VIII Науково-методичної конференції, Львів, 18-19 бер. 2022 р., м. Львів / М-во освіти і науки України, Львів. нац.уні-т — Львів, 2022. — С. 23. Режим доступу: https://chem.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/23.pdf
2. Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ (15 лип. 2020 р.). ОГЛЯД 3-х YouTube КАНАЛІВ З ДИСТАНЦІЙНИМИ УРОКАМИ ХІМІЇ [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=di2Gct4M4Rg

Уманська Т. О.,
учителька української мови та літератури
Кремінського ліцею № 5 Кремінської міської ради Луганської області,
керівниця секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ»

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ)

У статті розповідається про те, як сучасна освіта, відповідаючи на виклики XXI століття, системно змінює свою парадигму й створює можливості для саморозвитку за допомогою власної освітньої траєкторії.

Повномасштабна війна в Україні не є перешкодою для формування науково-дослідницьких компетентностей, актуалізуючи пошук новітніх технологій, форм і методів її розвитку.

Подано методичні здобутки формування науково-дослідницьких компетентностей на прикладі діяльності наукового товариства «Промінь» Кремінського ліцею № 5 Кремінської міської ради Луганської області та секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ», м.Кремінна.

Ключові слова: компетентність, науково-дослідницька компетентність, технологія навчання як дослідження, наукове товариство, осередок МАН

The formation of scientific and research competences of education seekers in the conditions of martial law as a challenge for the modern teacher (from work experience)

The article talks about how modern education, responding to the challenges of the XXI-st century, systematically changes its paradigm and creates opportunities for self-development with the help of its own educational trajectory.

A full-scale war in Ukraine is not an obstacle to the formation of scientific and research competences, actualizing the search for the latest technologies, forms and methods of its development.

The methodological achievements of the formation of scientific and research competences are presented on the example of the activity of the scientific society «Promin» of the Kreminna Lyceum №5 of the Kreminna city council of Luhansk oblast and the «Ukrainian Literature» section of the "LOMANUM" c. Kreminna.

Keywords: competence, research competence, learning technology as research, scientific society, center Small Academy of Sciences of Usniv Youth of Ukraine

Актуальність. Низка нормативних документів, зокрема Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» від 12.03.2021, Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» регламентують систему роботи із здобувачами/ками освіти, які зокрема займаються науково-дослідницькою діяльністю та в яких педагоги мають розвивати відповідні компетентності..

Сучасна освіта, відповідаючи на виклики XXI століття, системно змінює парадигму до такої, яка стає простором творчого пошуку та особистісного розвитку та надає здобувачам освіти, за К. Роджерсом, «свободу навчання», спонукає до особистісної самореалізації та створює можливості для саморозвитку за допомогою власної освітньої траєкторії. Особливої актуальності нині набуває пошук новітніх технологій, форм і методів формування науково-дослідницьких компетентностей.

Постановка проблеми. У науково-педагогічній літературі питання організації науково-дослідної роботи учнівської молоді широко обговорюється з 80 років XX ст. (О. Артеменко, Г. Артемчик, Ю. Бабанський, Г. Балл, В. Давидов, В. Журавльов, В. Загвязинський, І. Зимня, В. Кан-Калик, В. Кремінь, В. Сластьонін, В. Тамарін, О. Щербаков) [1, 2, 8], також у цей період уперше постає проблема дослідження педагогіко-психологічного супроводу формування дослідницьких умінь інавичок в особистісному розвитку вихованця (В. Андрєєв, О. Матюшкін, Н. Яковлев). Актуальності набувають дослідження з філософії науки, наукознавства й методологічні аспекти науки (С. Гончаренко, В. Келлє, П. Копнін, М. Мамардашвілі, В. Стьопін, Г. Щедровицький, а також Т. Кун, І. Лакатос, Є. Мах, М. Полани, К. Поппер, А. Пуанкаре), ідеї яких переосмилюються й до сьогодні.

Аналіз передового педагогічного досвіду, результатів вивчення і діагностування рівня науково-дослідницької культури здобувачів освіти свідчить, що особливу увагу під час формування науково-дослідних компетентностей варто приділяти прищепленню ціннісного ставлення до наукових знань, опануванню технології науково-дослідницької діяльності. Повномасштабна війна в Україні не має стати перешкодою для формування науково-дослідних компетентностей здобувачів освіти, а переформатувати співтворчість наставника та вихованця так, щоб вона гідно відповідала на виклики сьогодення.

Тому метою розробки стає пошук новітніх технологій, форм і методів формування науково-дослідницьких компетентностей на прикладі діяльності наукового товариства «Промінь» Кремінського ліцею №5 Кремінської міської ради Луганської області та секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ», м. Кремінна.

Основні ідеї дослідження.

Компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яку трактують як її властивість, що характеризує прагнення та здатність (готовність) особистості реалізувати свої знання, вміння, досвід, особисті якості для успішної діяльності в певній галузі. Тому виводиться така умовна формула компетентності – це знання через досвід при високій мотивації.

В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя науково-дослідну роботу охарактеризовано «як важливу складову навчального процесу, органічну складову частину освіти, базовий елемент і рушійну силу її розвитку». Наукова діяльність трактується як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання й використання нових знань [6, с.554].

Низка науковців (Т. Балагурова, Н. Гордєєва, К. Гораш, М. Князян) розмірковують над сутнісним наповненням поняття науково-дослідної дяільності. Так, за Н. Гордєєвою [1], це одна з умов наукового пошуку в процесі творчого пізнання, яка сприяє отриманню суб'єктивно нового знання й дає змогу робити відкриття, за К. Гораш [5], процес розв'язання учасниками освітнього процесу наукових та особистісних проблем, що має на меті побудову суб'єктивно нового знання, за М. Князян [7], вид роботи творчого характеру, що націлений на пошук, вивчення й пояснення фактів дійсності з метою набуття й систематизації суб'єктивно нових знань про них, що сприяє збудженню інтелектуально-пізнавальних мотивів, за Т. Балагуровою [3], інтенсивна цілеспрямована пізнавальна діяльність пошукового характеру, обумовлена найвищим рівнем самостійності і творчого ставлення до неї.

Низка науковців, зокрема В. Головань, В. Яценко, науково-дослідницьку компетентність трактують як «інтегративну характеристику особистості, що передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, визнання їх цінності й готовності до їх використання в практиці, що вирізняється стійкою мотивацією» [4, с.12], яка виявляється в здатності до діяльності й має серед складових такі вміння, як виділення мети діяльності, визначення предмета, засобів діяльності, реалізацію запланований дій, рефлексію, аналіз результатів діяльності, співвіднесення досягнутих результатів із поставленою метою.

Збобувач(ка) освіти, здійснюючи навіть невеличке дослідження, проходить свій шлях вирішення поставленого завдання через евристичні підходи, не використовуючи відомі алгоритми. У цьому виявляється неалгоритмічність дослідницької компетентності. Той, хто займається дослідженням, здатний переносити дослідницький підхід на різні сфери діяльності й застосовувати в різних ситуаціях, що підтверджує поліфункціональність, універсальність і надпредметність дослідницької компетентності.

Отже, науково-дослідницька компетентність – це інтегративна особистісна властивість, яка проявляється в усвідомленій готовності та здатності здобувачів освіти здійснювати навчальні дослідження.

При цьому учитель, який здійснює психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти, у яких формує науково-дослідницьку компетентність, розвиває такі здатності: розв'язувати творчі завдання, метод вирішення яких

повністю або частково невідомий (евристичність); творчо вирішувати будь-які завдання (креативність); переходити від одного типу завдань до іншого як у своїй сфері знань, так і в суміжних (інтелектуальна мобільність); прогнозувати («передчувати», передбачати) майбутній стан об'єкта дослідження й застосовність окремих методів і знань; відкидати застарілі знання і використовувати ті з них, які зберігають цінність (розумність); мислити неупереджено, не будучи залежним від традиційних методів, не бути запопадливими перед авторитетами – одна з умов успіху в науці (незалежність мислення); моделювати у свідомості найнесподіваніші ідеї під кутом зору своєї проблеми (відкритість інтелекту); виконувати самоаналіз за критеріями наукової сфери і вдаватися до самоконтролю для правильного визначення свого місця у науковій роботі (саморефлексія).

Для того, щоб організувати оптимальну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, варто дослухатися до слів Василя Сухомлинського: «Пам'ятайте, що радість успіху – це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути кращою. Турбуйтесь про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалася. Якщо її немає, не допоможуть ніякі педагогічні хитрощі» [ ].

Для вироблення «рецепту» розвитку науково-дослідних компетентностей користуються досвідом провідних фахівців, які суголосно вважають, що універсальних порад і не може бути. На думку Д. Пойя, гарних методів існує стільки, скільки існує гарних учителів, оскільки, як зауважує О.Потебня, «знання відносне, тим часом як пошук істини нескінченний» [1].

Останнім часом актуалізовані такі педагогічні інновації для формування науково-дослідних компетентностей:

– технологія розвивального навчання: загальний розвиток вихованців, розвиток загальних інтелектуальних умінь: порівняння, класифікації, узагальнення, критичності, розвиток самостійності, глибини мислення, спрямованість навчання на вміння долати труднощі, розвиток працездатності, формування сприятливого морального клімату;

– технологія розвитку критичного мислення: розвиток пізнавального інтересу у вихованців та розуміння мети вивчення певної теми, розвиток внутрішньої мотивації до цілеспрямованого навчання, підтримка пізнавальної активності учнів, спонукання учнів до порівняння отриманої інформації з особистим досвідом і на її ґрунті формування аналітичного й критичного способу мислення;

– технологія навчання як дослідження: використання дослідницьких методів у вивченні учнями української мови та літератури, застосування досліджень під час ознайомлення здобувачів освіти з окремими фактами, явищами, процесами, забезпечення творчих спроможностей учнів на основі

формування їхнього дослідницького досвіду, вивчення й аналіз індивідуальних особливостей формування дослідницького досвіду здобувачів освіти, його впливів на інтелектуальний розвиток і виховання;

– технологія інтерактивного навчання: побудова освітнього процесу на основі активної взаємодії всіх вихованців (співнавчання, взаємонавчання, навчання у співпраці), розширення пізнавальних можливостей здобувачів освіти в здобутті, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел, можливість перенесення отриманих результатів на особистий життєвий досвід здобувачів освти, формування глибокої внутрішньої мотивації;

– технологія випереджального навчання: виховання соціально активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя, розвиток інформаційної культури особистості, основ критичного мислення, пріоритет завдань дослідницького характеру, підтримка самостійного та індивідуального навчання, формування соціально адаптованої поведінки, інтеграція громадянської та мовно-літературної освіти, упровадження європейських цінностей.

Потребу кожного в отриманні гуманітарних знань засвідчує й відомий Стівен Пол Джобс: «Ми в Apple переконані, що лише технологій недостатньо. Тільки злиття технологій із мистецтвом і гуманітарними науками приносить результат, заставляє наше серце співати» [1]. Важливість навчання і викладання предметів саме гуманітарного циклу є в сучасній освітній ситуації досить важливою.

Глобальні зміни, які відбуваються в усіх сферах сучасного суспільства вимагають розвитку нових педагогічних технологій, спрямованих на формування особистості, здатної знайти своє місце та самореалізуватися в сучасному світі. Усі компоненти освіти враховує створення науково-дослідних проєктів у рамках Малої академії наук України (МАН). Саме тут старшокласники проходять першу школу становлення як майбутні науковців та дослідники. Здобувачі освіти усвідомлюють значущість свого «Я», стає УСПІШНИМ, знайшовши своє місце в суспільстві та самореалізувавшись як самодостатня особистість.

Для досягнення зазначених цілей, треба працювати системно. Наприклад, створити інноваційне освітнє середовище для формування майбутньої наукової еліти України, яким у Кремінському ліцеї №5 Кремінської міської ради Луганської області є наукове товариство «Промінь», яке виховало 21 дійсних членів Малої академії наук України й не припиняє свою діяльність у час воєнного стану.

Як учитель української мови та літератури, керівник секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ» Т. О. Уманська, переможець номінації

«Прифронтовий учитель» (амбасадор – Сергій Жадан) Global Teacher Prize Ukraine-2021, протягом 2021-2022 навчального року провела низку заходів, які сприяють опануванню науково-дослідницькою компетентістю здобувачів освіти та популяризацію такої діяльності серед педагогів, це курс «Формування науково-дослідних компетентностей в умовах НУШ» для педагогів 5-11 класів різних профілів, які будуть викладати в НУШ, у Луганському обласному інституті післядипломної освіти, воркшоп «Стань суперМАНом» для педагогів гуманітарного циклу Кремінської громади в Центрі професійного розвитку педагогічних працівників міста Кремінна, засідання наукового товариства борщоМАНів на базі секції «Українська література» та наукового товариства «Промінь», систематизувала діяльність наукового товариства «Промінь» Кремінського ліцею №5, описавши її та розробивши модель. З лютого 2022 в умовах воєнного часу стала членом журі національного відбору міжнародної Олімпіади геніїв в номінації «Креативне письмо. Коротка розповідь» і підготувала 2 переможців Усеукраїнського (ІІІ) етапу конкурсу-захисту наукового-дослідних проєктів Малої академії – В. Пономарьова (ІІ місце) в секції «Українська література» і М. Кудріну (ІІІ) в секції «Фольклористика» [10, 11, 12].

Реалізуючи Указ Президента України щодо підтримки обдарованої молоді, Програми роботи з обдарованою молоддю та Державну програму «Освіта України – XXI століття», 2004 року педагогічний колектив Кремінського ліцею №5 Луганської області (тоді – Кремінської школи-гімназії), продовжуючи діяльність, розпочату 1998 року, із виникнення Кремінської філії МАН, розбудовує та систематично забезпечує умови для функціонування шкільного наукового товариства, яке стає лідером інновацій [10].

Тому Кремінський ліцей №5 Кремінської міської ради Луганської області розроблює свою систему роботу із інтелектуально обдарованими дітьми, яка функціонує у вигляді наукового товариства «Промінь» і забезпечується відповідно організованим освітнім простором.

Членами наукового товариства є здобувачі освіти 3-11 класів, які виявляють схильність до креативної наукової діяльності. Головним завданням наукового товариства «Промінь» є підготовка команди учасників - членів МАН до участі в усіх етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких проєктів.

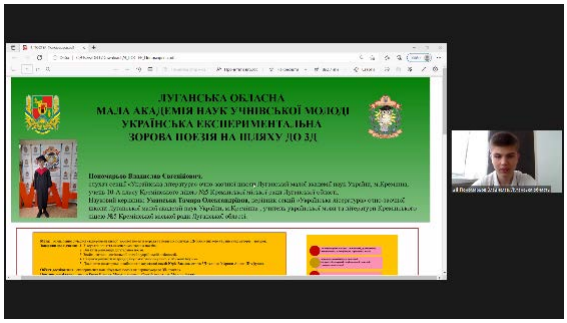
Формування особистості як творця, носія національної культури та науки, розвиток дослідницьких здібностей – одне з найсуттєвіших завдань, яке ставить перед собою наукове товариство «Промінь».

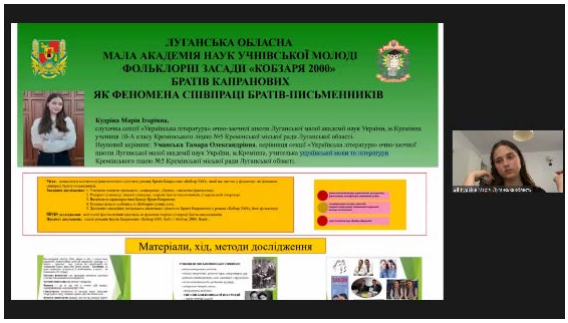
Осередок МАНу Кремінського ліцею №5 на сьогодні виростив і виплекав 21 дійсного члена МАН.

У 2017-2022 роках найбільш активно працює секція «Українська література» (керівник – Тамара Олександрівна Уманська), вихованка якої

Анастасія Шмельова, представниця творчої лабораторії із вивчення творчості Ганни Гайворонської, має ІІІ, ІІ місця на обласних етапах-2017, 2018, переможцем Усеукраїнського рівня двічі (2019, 2020) стає Ярослав Максимович Тарасов із дослідними проєктами «Вербалізація культурологічного концепту «напої» через опозицію «алкогольні напої» - чай» і «кава» в дискурсі української літератури», «Особливості жіночого дискурсу української літератури в рецепції чоловіка», уперше захистившись онлайн у форматі постерного захисту та наукової конференції, за що 2021 року отримує Президентську стипендію [11].

2021 року наукове товариство розширює свої творчі обрії та починає готувати юних дослідників до постерних захистів і наукових конференцій на своїх засіданнях. Так, Микита Хлюбцев із проєктом «Борщ як культурний код української літератури» (І місце, ІІ (обласний) етап Усеукраїнського конкурсу-захисту) і Владислав Пономарьов із проєктом «Писанка як універсальний символ української літератури» (ІІІ місце, ІІ (обласний) етап Усеукраїнського конкурсу-захисту), вихованці очно-заочної школи УЗ «ЛОМАНУМ» секції «Українська література», м. Кремінна, активні учасники наукового товариства «Промінь», готувалися до захисту своїх проєктів саме на наукових конференціях товариства «Промінь».

2022 рік приносить для манівців нове випробовування, крім пандемії, - втрата домівок і вимушений переїзд на нове місце перебування, із якого вони гідно виборюють перемоги на обласному та представляють Луганщину на Всеукраїнському рівнях конкурсу-захисту науково-дослідних робіт Малої академії наук учнівської молоді України – Владислав Пономарьов із проєктом «Українська експериментальна зорова поезія на шляху до 3Д» (ІІ місце, ІІІ (Усеукраїнський) етап) у секції «Українська література», Марія Кудріна із проєктом «Фольклорні засади «Кобзаря 2000» Братів Капранових як феномена співпраці братів-письменників») (ІІІ місце, ІІІ (Усеукраїнський) етап) у секції «Фольклористика»). До того ж, вихованці Т.О.Уманської як переможниці номінації «Прифронтовий учитель» отримують від спонсорів ноутбуки для представлення своєї наукової роботи, на яких відбувається навчання захищатися та виступати онлайн. Кропітка щоденна підготовка до постерного захисту та наукової конференції дає свої результати із успішним формуванням науково-дослідницької компетентності.

Вихованці та педагоги секції «Українська література» систематично беруть участь у Міжнародних, Усеукраїнських і обласних наукових конференціях «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS», «Проєктування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості» Інституту обдарованої дитини (5 статей), «Актуальні проблеми науково-промислового комплексу регіонів» (5 виступів, публікації), «Образне слово Луганщини» (4 виступи, публікації), «Леся Українка у вимірах

національної та світової культур» (виступ, публікація). У грудні 2021 року Владислав Пономарьов і Кудріна Марія виступають із доповідями «Поезомалярство як джерело української 3Д-поезії» і «Феномен братів-письменників в українській літературі», на основі яких виходять публікації, на Всеукраїнській конференції із міжнародною участю «Молодий науковець-2021».

Протягом 2021-2022 навчального року в науковому товаристві «Промінь» відбувається два відкритих засідання наукового товариства борщоМАНів у

рамках проєкту «Кулінарні пристрасті української літератури», у яких беруть участь не тільки вихованці секції «Українська література», але й шановні запрошені гості, а в одне навіть знімає обласне телебачення.

На прикладі засідання наукового товариства борщоМАНів можна ознайомитися із педагогічними інноваціями для формування науково-дослідницької компетентності здобувачів освіти. Хід засідання:

1.Вступні слова про борщ. Дивуй!!!

1.1.Слово керівника секції. Дякуємо, що скористалися нашим заМАНливим запрошенням: Заходьте на БОРЩок, буде смачно! **Верховній Раді України пропонують розглянути постанову про встановлення Дня українського борщу.** Проєкт постанови про встановлення **Дня українського борщу** надійшов до українського парламенту 30 листопада 2021 року. День борщу пропонують відзначати кожну другу суботу вересня.

1.2. Повідомлення здобувачки освіти. Історія. Етимологія

Відомо, що в Україні перша усна згадка про цей витвір з'являється в XIV столітті й ще досі ходять легенди про її виникнення. Одна з них говорить, що перший борщ почали варити козаки, коли війська Османської імперії взяли в облогу Відень. Перша ж письмова згадка про борщ датована XV століттям.

1.3. Повідомлення здобувача освіти. Географія

В Україні є численна топоніміка, пов'язана зі словом борщ. У різних регіонах є відповідні назви. Зокрема, два села Борщі, сім населених пунктів Борщівка, п'ять містечок Борщів. Деякі з них мають давні історії. Так, райцентр нинішньої Тернопільщини - місто Борщів - було відоме ще з XV століття, а з XVI ст. жило за Магдебурзьким правом, одне з чотирьох сіл Борщів, яке знаходиться у Баришівському районі Київщини, має таку назву з 1300 року. У Києві топонім «Братська Борщагівка» свого часу мав стосунок до Києво-Братського Богоявленського училищного монастиря, заснованого на Подолі наприкінці XVI століття, нині в його передмісті є Микільська Борщагівка, Петропавлівська Борщагівка, Південна Борщагівка, Софіївська Борщагівка.

1.4. Повідомлення здобувачки освіти. Мистецтво. Замовляння

Першою згадкою про борщ фольклорі є відома всім дитяча пісенька *«Іди-іди, дощику, зварю тобі борщику»*. Це елемент народної магії, так звані дитячі «заклички-приспівки». Борщ був обов'язковим у поминальному обіді, який звали *гарячим обідом,* – «щоб дідам пара пішла, щоб з парою душа відлетіла»; під час Святої вечері подавали пісний борщ, а на Великдень – м'ясний; борщ згадується у дитячих закликах дощу: «Дощику, дощику, зварю тобі борщику».

1.5. Виступ здобувача освіти. Культурологія

На Запорізькій Січі переперчений борщ (так званий «мудрий борщ») використовували для випробування молодих козаків на стійкість і витримку. У народі борщ називають починайло, голова, хазяїн**.** В Україні борщ використується навіть у ворожільний сезон. На Катерини (7 грудня) дівчата сходяться на спільну вечерю, готують спільний борщ і кашу, а перед північчю обгортають горнець із борщем і кашею новим рушником, вилазили по черзі на ворота й закликáли долю на вечерю.

1.6. Виступ здобувача освіти. Фізика. Молекулярний борщ

Фотограф Євген Кудрявцев розповів, що молекулярний борщ фотографували на білому полотні, що нагадує картину. На цьому

холсті «малювалася» молекулярна кухня. Ми розклали борщ на молекули», – каже Євген Кудрявцев.

2. Представлення наукових команд БорщоМАНи і БощоЛЮБки.

Завдання: проаналізувати символ борщ у вивченій творчості двох Іванів – Івана Нечуя-Левицького та Івана Карпенка-Карого.

3. Розмотай клубочок (прислів'я) - Розтлумачте прислів'я: Добрий борщик, та малий горщик, З ним борщу не звариш, Упав у біду, як курка в борщ, Обізвався грибом, то лізь у борщ.

4. Пам'ятники борщу.

Слово керівника секції. Київська влада планує встановити в столиці пам'ятник борщу для популяризації гастротуризму. Ініціатором встановлення скульптури називають шеф-кухаря Євгена Клопотенка. За його словами «в Україні є скульптури пампушок, дерунів, солоного огірка, кавуна, морозива тощо, проте наразі немає сучасної наповненої змістом скульптури борщу».

Завдання: створити динамічну скульптуру борщу. Виконання завдання.

4.Створення міркування «Метафори нашого життя»

Наше життя – це борщ, тому що…

5.Народне опитування. Мій улюблений борщ.

Слово вчителя. *Байка байкою, а борщ стигне*

Скільки існує варіантів борщу? Який борщ справжній? Без чого не вийде ідеального борщу? На ці та інші запитання можна знайти відповідь у документальній стрічці – гастротревелу Дмитра Кочнева «Борщ. Секретний інгредієнт».

Завдання: закінчить речення Мій улюблений борщ – це …

6. Висновок. Мікрофон

Борщ – усьому голова, бо…

Висновки. Отже, формування науково-дослідницьких компетнтностей із використанням сучасних і дистанційних технологій має систематичний характер із використанням сучасних і і не припиняється навіть під час воєнного стану. Досвід наукового товариства «Промінь» Кремінського ліцею № 5 Кремінської міської ради Луганської області та секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ», м. Кремінна, який ґрунтується на співтворчості наставника та вихованців, гідно відповідає на виклики сучасності.

Наостанок вагома порада від Василя Сухомлинського: *«Умійте щодня відкривати перед дитиною щось нове, і відкривати так, щоб навколишній світ заграв перед нею всіма барвами веселки. Завжди залишайте щось недоказане, щоб дитині не раз хотілося повернутися до того, про що вона дізналася»* [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко О. Характерні риси науки як сфери дослідницької діяльності: освітній контекст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. редкол.: Т. Сущенко та ін. Запоріжжя: КПУ, 2012. Вип. 27(80). С. 87–92.
2. Артемчик Г. Методика організації науково-дослідної роботи : навч. посіб. К. : Форум, 2000. 270 с.
3. Балагурова Т. Наукова робота учнів – міф чи реальність? Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2004. № 2. С. 96–100.
4. Головань М., Яценко В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55-62.
5. Гораш К. Організація навчально-дослідницької діяльності учнів. Директор школи. 2012. № 5–9. С. 1–5.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Князян М. Система підготовки майбутніх учителів-філологів до науково-дослідної діяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. редкол.: Т. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 160–165.
8. Мішеніна Т. Формування дослідницької компетенції майбутніх учителів філологічних спеціальностей // Людинознавчі студії. 2016. Випуск двадцять дев’ятий. Педагогіка. С.105-11.
9. Сухомлинський В. Сто порад вчителеві. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С.419–654.
10. Уманська Т. Педагогічні інновації в активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української літератури. ОСВІТА НА ЛУГАНЩИНІ. № 2 (63). 2021 С. 47-51.
11. Уманська Т. Педагогічний супровід проєктно-дослідницької діяльності учнів з української літератури в особистісно орієнтованому освітньому середовищі ОСВІТА НА ЛУГАНЩИНІ. №. 2 (59). 2020. С. 22-27.
12. Уманська Т. Формування ключових компетентностей та шляхи підвіщення пізнавальної активності під час проєктно-дослідної діяльності обдарованої дитини з української літератури. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року) Київ : Інститутобдарованої дитини НАПН України, 2021. С.501-505.

Філімонов Владислав Олександрович,
курсант 4-го курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Журавель Олександр Анатолійович,
Старший викладач кафедри
спеціально-фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО РОБОТИ

Вирішення завдань підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних успішно виконувати посадові обов'язки вимагає зміни якості освітньої процесу, посилення ефективності навчання для освоєння учнями передових форм та методів діяльності. Тактико-спеціальна підготовка – це необхідний та достатній рівень професійно значущих якостей випускника ВНЗ МВС (слідчого, оперативного працівника і т. д.), що гарантує успішне виконання службово-бойових завдань в екстремальних ситуаціях з перших днів своєї діяльності. Її основними складовими є: тактико-спеціальні знання, вміння та навички, а також морально-бойові якості [1, С.79].

Поряд з готовністю до професійної діяльності, відповідно до фундаментальної та спеціальної підготовки, з первинної посади дипломований фахівець зобов'язаний: володіти твердими знаннями основ службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ, вимогам статутів та настанов з організації бойової служби у різних умовах обстановки; володіти високими бойовими, морально-психологічними якостями, вміти швидко орієнтуватися в складній оперативній обстановці, керувати підрозділами при виконанні службово-бойових завдань; знати основні тактичні прийоми, способи організації та ведення спеціальних операцій при припиненні масових заворушень, розшуку та затримання озброєних та інших особливо небезпечних злочинців; мати навички використання спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони; бути здатним до умов змінної соціальної політики до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей; вміти набувати нових знань, використовуючи сучасні інформаційні освітні технології [2].

Різноманітний спектр службово-бойових завдань, виповнених випускниками вишів МВС України в останні роки висуває на перший план проблему пошуку єдиної системи обліку та застосування дидактичних умов підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки курсантів на основі

нових методів, бо сьогодні немає чіткої відповіді на питання, як ефективно здійснювати тактико-спеціальну підготовку курсанта в сучасних умовах.

Впровадження у навчально-виховний процес педагогічної програми ефективного формування тактико-спеціальної підготовки курсантів забезпечить розрізнення протиріч між вимогами практики службово-бойової діяльності та існуючою системою тактико-спеціальної підготовки курсантів у вузах МВС [3].

Під час вивчення навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» поліцейські мають набувати й вдосконалювати навички щодо: формування здорового способу життя та шляхів подовження професійного довголіття поліцейських; збирання, узагальнення та аналізу інформації про оперативну обстановку, прогнозування розвитку подій, прийняття раціональних управлінських рішень; формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах; перевірки документів у підозрілих осіб, доставлення правопорушників до органу поліції, зупинки та огляду транспортного засобу; огляду місць можливого перебування осіб, які переховуються від слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання; дій при виявленні вибухових пристроїв та речовин (у тому числі наркотичних); припинення групових порушень публічного (громадського) порядку та масових заворушень; затримання правопорушників (у тому числі озброєних, у будинках та на місцевості) як особисто, так і в складі наряду з правомірним застосуванням поліцейських заходів примусу; ефективного застосування основних різновидів спеціальних засобів, які перебувають на оснащенні в органах поліції, та дотримання правил їх експлуатації. [1, С. 79]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України в ситуаціях озброєної протидії з боку лочинців: методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І.Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 79 с
2. Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради України, від 2 липня 2015 року No 580-VIII р.
3. Наказ МВС України 13.04.2012 No 318 «Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України».

Форостяна В. І.,
Практичний психолог комунального закладу «Гайворонський ліцей №1»
Гайворонської міської ради Кіровоградської області
viktoriaforostyana@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасних умовах системи національної освіти, в основі якої – особистісно орієнтований підхід до дитини, важливе значення має соціально-психологічна підтримка та розвиток потенціалу обдарованої особистості в системі освіти, оскільки навчально-виховний процес не прирівнюється лише до передавання відомостей про основи наук або життя, забезпечуючи здобуття учнями академічних знань. Загальноосвітній навчальний заклад, будучи початковим соціальним інститутом, повинен готувати школярів до життя. Саме обдарована учнівська молодь у майбутньому формує імідж країни на міжнародній арені, її інноваційний людський капітал, відкриваючи свої досягнення світовій спільноті. Отже, створення умов для розвитку особистості – як неповторної індивідуальності здатної до творчої самореалізації – це головне завдання системи освіти.

Ключові слова: державна підтримка, соціально-педагогічна підтримка, психологічна підтримка, обдарованість, взаємодія школи та сім'ї

In the modern conditions of the national education system, which is based on a person-oriented approach to the child, socio-psychological support and the development of the potential of a gifted individual in the education system are of great importance, since the educational process is not equated only to the transfer of information about the basics of science or life. ensuring that students acquire academic knowledge. A comprehensive educational institution, being an initial social institution, must prepare schoolchildren for life. In the future, it is the gifted student youth that will shape the country's image on the international arena, its innovative human capital, revealing its achievements to the world community. Therefore, the creation of conditions for the development of personality - as a unique individuality capable of creative self-realization - is the main task of the education system.

Keywords: state support, socio-pedagogical support, psychological support, giftedness, school and family interaction

Україна сьогодні, як ніколи, зацікавлена в інноваційному розвитку суспільства, тому що наше сьогодення потребує творчих, обдарованих, інтелектуально розвинених громадян, адже від них залежить майбутнє країни. Саме обдарована учнівська молодь у майбутньому формує імідж країни на міжнародній арені, її інноваційний людський капітал, відкриваючи свої досягнення світовій спільноті. Отже, створення умов для розвитку особистості – як неповторної індивідуальності здатної до творчої самореалізації – це головне завдання педагога.

Підтримка творчої обдарованості на законодавчому (державному) рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку обдарованої молоді» [1] державна підтримка обдарованої молоді (молоді громадяни віком від 14 до 35 років, наділені виключними творчими здібностями і талантом, які досягають високих результатів у сфері науки, освіти, мистецтва і культури) – це сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики з метою створення умов, гарантій і стимулів для розкриття творчих здібностей молоді у сфері науки, освіти, культури і мистецтва [1, ст. 1]. До заходів державної підтримки обдарованої учнівської молоді належать: надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності; надання одноразових грошових премій за перемогу в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; зарахування поза конкурсом до державних вищих навчальних закладів, професійно-технічних закладів освіти [1, ст. 4].

Вивченням проблем дитячої обдарованості займалось багато вчених – Ф. Гальтон, Р. Стернберг, Ф. Барон, Д. Самойтон, Д. Харінгтон, Ф. Фарлі, В. Єфроімсон, В Ланге-Ейхбаум, О. Шувалов, Ч. Спірмен, Р. Кеттел і Дж. Гілфорд, Л. Виготський, Т. Мурашов, Д. Богоявленська, В. Шадриков та іншими вченими-психологами. В нашій країні проблема обдарованості особистості виокремилась у самостійний напрям психологічних досліджень на початку XXI століття. В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика, М. Холодна та інші вчені розробляли наукові та практичні основи діагностики обдарованих дітей, навчальні та розвиваючі програми.

На думку багатьох авторів, обдарованість є результатом поєднання трьох основних характеристик: інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень, творчого підходу та наполегливості.

За якими ж ознаками можна виявити обдарованість дитини? У дитинстві обдаровані діти розвиваються швидше, ніж їх однолітки. Вони вирізняються великим словниковим запасом, багатством словесних асоціацій, вільно вживають різні терміни, швидко і точно виконують розумові операції, або демонструють ранню захопленість музикою, малюванням, співом, спортом і т. д. Деякі прагнуть до творчості, дуже допитливі, намагаються виявити нове в звичайному, у них висока пізнавальна активність.

У науці досі немає точного розуміння обдарованості. Найчастіше мається на увазі високий рівень розвитку інтелекту. Крім того, обдарованість включає творчий підхід, високий рівень мотивації та наполегливості. Обдарованість може бути загальною (виявляється у всіх видах діяльності дитини і сферах її інтересів),

так і специфічною (наприклад музичною, спортивною). У другому випадку дитина показує високі результати тільки в одній сфері.

У психолого-педагогічній практиці виділяють декілька видів обдарованості:

● у пізнавальній діяльності – здебільшого інтелектуальна та академічна обдарованість, що проявляється в прагненні дитини до отримання нових знань і вмінь (прояв інтересу до нового);

● у практичній діяльності – обдарованість спортивна, що проявляється у високих спортивних показниках відповідно до вікових особливостей (прагнення дітей до руху, воля до спортивних досягнень, хороші фізичні дані та витривалість);

● у комунікативній діяльності – лідерські якості, що проявляються в умінні організовувати однолітків до певної справи чи гри (наполегливість у досягненні мети та постійне прагення контролювати все і всіх);

● у художньо-естетичній діяльності – музична, хореографічна, сценічна та літературна обдарованість, що характеризується проявом фантазії, різноманітністю творчих робіт; музичним слухом, чудовим голосом, відчуттям ритму (вміння складати розповіді, легко та швидко вивчати вірші; вміння триматися на публіці та «вживатися» в роль).

Крім виявлення таких дітей шляхом спостереження існують і спеціальні методи діагностики обдарованості, якими повинен володіти психолог закладу освіти. Найбільш поширеними серед спеціальних методів були і залишаються тести інтелекту. Добре сконструйовані тести вимірюють не тільки знання, якими володіє дитина, а й рівень володіння основними розумовими операціями: аналізом, синтезом, екстраполяцією, узагальненням, умінням робити умовиводи та ін. Існує велика кількість методик для виявлення як творчих здібностей дітей в окремих областях, так і прагнення до творчості взагалі.

Виявлення обдарованих дітей вимагає сучасних підходів до діагностики обдарованості. Однак власне сама діагностика обдарованості не гарантує гармонійного розвитку учнів. Для її реалізації варто створити необхідні умови для розвитку обдарованості не лише в школі та вдома, а й звернути увагу на вплив соціального середовища.

Наразі в педагогічній думці існують дві протилежні точки зору стосовно проявів дитячої обдарованості:

● обдарованість, отримана «в спадок» від батьків;

● обдарованість, набута шляхом щоденного самовдосконалення власних задатків та навиків.

Природно, що становище сім’ї, навколишня побутова атмосфера і організація життя безпосередньо впливає на здоров’я, навчання та моральність дітей. Цей фактор зобов’язує педагогічний колектив школи звернути увагу на

сім'ю і зробити її союзником у вихованні та розвитку дитини. Сучасні тенденції спрямовані на те, що виховні системи шкіл стають відкритими для діалогу та конструктивного вирішення поставлених завдань.

У сучасному суспільстві можна спостерігати певну конфронтацію між двома інституціями (школа і родина), хоча доречною була б тісна взаємодія навчальних закладів, сім'ї та соціального середовища в умовах соціально-економічних змін в країні.

Доцільно зауважити, що у навчально-виховному процесі сучасної школи впроваджуються ідеї особистісно-орієнтованого виховання, що забезпечує створення педагогом умов для саморозвитку та самореалізації учнів, залучення їх до загальнолюдських цінностей [2, С. 274]. Особливості застосування активних форм та методів навчання (проблемне навчання, вирішення ситуаційних задач, метод проектів, ділові ігри, дослідницька робота тощо) вивчаються дослідниками починаючи із 1970-х років [6, С. 63–64]. Більшість цих методів використовуються у вищій та загальноосвітній школах [10; 12; 14]. Узагальнювати та доопрацьовувати емпіричні розробки більше 30-ти років тому почав А. Вербицький. Дослідник запропонував об'єднання науки та виробництва під час контекстного навчання [4, С. 17–21]. А. Вербицький пропагував ідею вивчення теоретичних питань в контексті майбутньої професійної діяльності [5, С. 117–131]. Запропоновані дослідником ідеї наразі є дуже актуальними для загальноосвітніх навчальних закладів

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити декілька найпоширеніших напрямів взаємодії школи та сім'ї для допомоги обдарованим учням:

- співпраця педагогічної та батьківської ради;
- проведення виховних годин, батьківських зборів;
- допомога в організації позакласного часу учнів (організація та проведення екскурсій, тематичних виховних заходів, організація групових проектів);
- психолого-педагогічна допомога школи при вихованні дітей тощо.

Варто виокремити колективні та індивідуальні форми роботи школи та сім'ї. Водночас доцільно згадати про найпоширеніші проблеми організації взаємодіє сім'ї та школи: небажання батьків налагоджувати співпрацю зі школою, нестача психолого-педагогічних знань батьків та їх значна трудова зайнятість [7, С. 8].

Людина розвивається у середовищі, саме тому значний вплив на її розвиток має і соціальне середовище. Його визначають як сукупність різноманітних факторів, серед яких можна назвати суспільний лад, найближче оточення, виробничі відносини, умови життя. У процесі соціалізації учні, а особливо обдаровані діти, розвиваються індивідуально і соціальне середовище по-різному впливає на розвиток обдарованості кожного [11, С. 86].

Особливу допомогу сім'ї у вихованні, творчому розвитку, громадянському становленні особистості дитини надають заклади позашкільної освіти. Зміст роботи гуртків, спортивних секцій підпорядковано навчально-виховним завданням шкіл і спрямовано на формування розвитку особистості та залучення кожного учня до улюбленого виду діяльності. Педагоги додаткової освіти допомагають хлопцям та дівчатам спробувати себе в різних галузях творчої діяльності, щоб знайти заняття до душі та не втратити закладені природою творчі задатки.

Сучасне суспільство зацікавлено в розвитку обдарованих учнів, тому значну роль відіграють некомерційні організації, що працюють у сфері освіти. Вони створюють проекти для школярів та залучають до їх реалізації класні колективи, учнівське самоврядування чи окремих учнів. Ці проєкти спрямовані на екологічне та патріотичне виховання обдарованих учнів і реалізуються у різних формах, серед яких: залучення до святкування регіональних та державних свят, організація різноманітних конкурсів та змагань на патріотичну, екологічну, здоров'язбережувальну тематику.

Останнім часом все більше уваги розвитку обдарованості приділяють фонди, фінансування яких здійснюється як з держаного бюджету, так національними чи іноземними компаніями, і спрямовані на підтримку розвитку освіти. З цією метою створено проєкти (у т. ч. й міжнародні), що забезпечують фінансову або навчальну підтримку в реалізації програм реформування освіти. Це дало можливість поповнити фонди шкільних бібліотек, закупити необхідне шкільне обладнання, оздоровити дітей, а для педагогічних працівників відкрилась можливість проходити стажування за кордоном, що дає змогу удосконалити власні знання по роботі з обдарованими дітьми.

Тому можна виділити спільні завдання для всіх інституцій, що взаємодіють у процесі розвитку обдарованості учня:

- розробка системи виявлення, розвитку і супроводу обдарованості учнів;
- формування освітнього середовища, де створено всі умови для розвитку задатків і здібностей учнів;
- застосування найновітніших навчальних технологій та методик в організації роботи з обдарованими дітьми;
- організація просторо-предметно-соціального компоненту розвиваючого середовища.

По суті, школа стала багатофункціональним соціальним інститутом, центром суспільного життя. Батьки ж повинні пам'ятати, що школа – не сім'я, а сім'я ніколи не замінить школу і шкільний колектив. Тому для оптимізації роботи в галузі розвитку обдарованості особистості учнів потрібно залучати батьків до навчально-виховного процесу, а також враховувати фактори впливу соціального середовища.

Отже, соціально-психологічна підтримка обдарованих учнів – це створення безпечного, розвиваючого середовища та сприятливого емоційного фону, це важлива ланка у системі психологічної допомоги обдарованим учням, основною метою якої є створення сприятливих соціально-психологічних умов для їх розвитку. Вона має базуватися на: врахуванні психологічних особливостей обдарованих учнів; проведенні вчасної діагностики особливих задатків дитини; поширення просвітницької роботи з формування суспільної думки про значущість і основні проблеми обдарованості в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про державну підтримку обдарованої молоді» від 8 лютого 2001 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 2: Особистісноорієнтований підхід: науково-практичні засади [Текст] / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Болотов В. А. Компетентносная модель: от идеи к образовательной парадигме [Текст] / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–13.
4. Вербицкий А. А. Выступление на круглом столе «Психология и педагогика высшей школы: проблемы, результаты, перспективы» [Текст] / А. А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1981. – № 3. – С. 17–21.
5. Вербицкий А. А. От абстрактного метода школы к контекстному обучению: психолого-педагогический аспект [Текст] / А. А. Вербицкий // Культура, образование, развитие индивида. – М., 1990. – С. 117–131.
6. Вербицкий А. А., Ильязова М. Д. Инварианты профессионализма: проблемы формирования: монография [Текст] / А. А. Вербицкий, М. Д. Ильязова. – М.: Логос, 2011. – 288 с.
7. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів: метод. пособ. для вчителя [Текст] / Авт. Л. Д. Руденко. – К.: Педагогічна думка. – 32 с.
8. Грищук Ю.В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти, Освітологічний дискурс, 2014, № 1 (5),
9. Іванишина Н.І. Розвиток творчого потенціалу особистості у позашкільному закладі. Методичний посібник / Іванишина Н.І. – Вінниця: ММК, 2020. 55 с.
10. Кузнецов В. И. Принципы активной педагогики [Текст] / В. И. Кузнецов. – М., 2001. – 284 с.
11. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособ. для ВНЗов [Текст] / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2004. – 365 с.
12. Пащенко М. І. Технологія використання активних методів навчання [Текст]: навч. посібн. / М. І. Пащенко [и др.]. – К.: Науковий світ, 2003. – 94 с.
13. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі навчально-виховного процесу: посібник / За заг. ред. В. О. Киричука. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 192 с.
14. Софій Н., Кузьменко В. Сто і один метод активного навчання [Текст] / Н. Софій, В. Кузьменко // Підручник для директора. – 2006. – № 2. – С. 27–50.

Франчук Т. Й.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
керівник відділу наукової роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
e-mail: franchuk@kpnu.edu.ua

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ СИСТЕМ, ПЕРЕХОДУ НА ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ОСВІТИ

У статті порушуються питання потенційних можливостей компетентнісної моделі освіти у розвитку здібностей до дослідницько-наукової діяльності школярів, студентів. Акцентується увага на необхідності формування освітньо-наукового простору держави через узгодження та продуктивні форми взаємодії освітніх систем різного рівня, спільні тенденції до посилення дослідницької складової в структурі освітньої діяльності здобувачів освіти.

Ключові слова: освітня система, компетентнісну освіта, освітньо-науковий простір, взаємодія, талановита молодь.

The article raises the question of the competence model of education's potential possibilities in the development of abilities for research and scientific activity of schoolchildren and students. Emphasis is placed on the need to form the state's educational and scientific space through productive forms of interaction of different educational systems, common tendencies to strengthen the research component in the structure of educational activities of students.

Keywords: educational system, competence education, educational and scientific space, interaction, talented youth.

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» зазначена одна з найбільш деструктивних тенденцій, пов'язаних не лише з розвитком наукової діяльності, а й якістю освітньої, особливо в частині «вирощування талановитої молоді». У цьому засадничому документі зазначається, що «…в Україні продовжується падіння престижності наукової роботи, неухильне зниження частки фінансування науки, зниження заробітної плати призвело до того, що молодь перестала прагнути вчитися і йти працювати в науку. Низький рівень заробітної плати, відсутність соціальних гарантій та можливостей реалізувати науковцям себе призводять до відтоку талановитої молоді з вітчизняних закладів вищої освіти і наукових установ» [5, с. 21].

Це не лише проблема науки як такої, вона більшою мірою стосується системи освіти, починаючи від її первинних ланок, завершуючи вищою професійною, у контексті якої має бути передбачена дослідницька складова. Йдеться про потенціал освіти у розвитку дослідницьких компетентностей школярів, студентів, що особливо актуально для компетентнісної системи. Інтеграція навчальної та дослідницької діяльності є безальтернативною умовою

реалізації компетентнісної системи освіти, яка є однаково актуальною для всіх її рівнів. Саме дослідницька діяльність поетапно трансформується у науково-дослідницьку, якою можуть займатися найбільш талановиті школярі, студенти, у перспективі – науковці.

Джерельна база з означеної проблеми свідчить про неабиякий інтерес значної кількості науковців до питань оновлення системи професійної підготовки спеціаліста, у тому числі через збільшення питомої ваги дослідницької компоненти, як і оновлення концепції, відповідно форм та методів інтеграції наукової та навчальної діяльності школярів, студентів на етапі переходу на компетентнісну систему освіти (М. Євтух, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Чайка та ін.). Модернізація професійної освіти (у частині активації дослідницького компонента) означує складний процес оновлення існуючої системи, реагуючи на виклики сучасних соціально-економічних реалій, тенденцій їх перспективного розвитку, а відтак і вимог до спеціаліста, які диктує сучасний ринок праці. Інтегрально – це компетентний фахівець, тобто спеціаліст-дослідник, який буде здатний працювати в умовах, які постійно змінюються. Закономірно, що йдеться не про формальну зміну систем, одноактний процес заміщення традиційного інноваційним, а про складну багатовекторну діяльність, яка спроєктована як поетапна адаптація уже сформованої і досить консервативної освітньої системи до стандартів та технологій інноваційної, компетентнісної освіти, які різняться не якимось периферійними ознаками, а сутнісною основою, що базується на інтеграції навчальної та дослідницької складових.

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» також вказується на «слабку інтеграцію вищої освіти України у світовий та Європейський освітньо-науковий простір» [5, с. 25]. Немає необхідності доводити, що інтегруватись у європейський освітньо-науковий простір можна лише за умови наявності свого мобільного національного простору, який формується через конструктивну взаємодію, співпрацю взаємозалежних освітніх, наукових інституцій. Засадничі основи неодмінно закладає науково обґрунтований формат взаємодії освітніх систем різних рівнів, поетапне збільшення дослідницької складової у структурі навчання, адекватне його технологічне забезпечення.

Найвища ціль розвитку вітчизняної освіти (загальноосвітньої, вищої) – формування системи, яка орієнтована на європейські стандарти якості і неодмінно зберігає національну ідентичність та базується на надбаннях власної історичної освітньої теорії та практики. Йдеться про необхідність «вирощування» власної системи освіти, максимально використовуючи інноваційний досвід не лише зарубіжних сучасних освітніх систем, а й

національних, тобто тих, що є надбанням історії педагогіки. Виходячи з вищезазначеного, перехідний період до інноваційної освіти слід програмувати не як аспектні зміни, а як динаміку змін, еволюцію освітньої системи (від нижчого рівня до вищого), що реалізуються в рамках переходу від традиційних до компетентністних стандартів освіти. Закономірно, що це складна, поліаспектна діяльність, яка повинна стати об'єктом системних наукових досліджень, починаючи з найвищого рівня – академічної науки, завершуючи пошуком формули та конкретної програми формування компетентнісної моделі освіти в у локальних рамках – регіону, навчального закладу, кожного окремого викладача, враховуючи потенційні можливості, стартовий рівень, забезпечуючи їх взаємодію, взаємозалежність, а також суб'єктність позиції кожного.

Результати як фундаментальних, так і прикладних досліджень свідчать про те, що низький рівень узгодженості систем усіх рівнів та спрямувань є однією з причин гальмування процесу переорієнтації освіти на європейські стандарти компетентнісної, яка особливо актуалізується на перехідному етапі, головною характеристикою якого є проблема співіснування та взаємодії систем традиційної та інноваційної. Як зазначає В. Андрущенко, досліджуючи проблеми взаємовідносин освітніх систем найвищого рівня, «Взаємодія європейських та національних пріоритетів в освіті є проблемою, в залежності від вирішення якої та чи інша система освіти є конкурентоспроможною і затребуваною, або ж вживаною лише в рамках традиційно національної культури. Тоталітарні суспільства означені пріоритети «розводять» і протиставляють; демократичні – узгоджують. Сучасні об'єднавчі процеси в європейському просторі потребують аксіологічного узгодження і взаємодії систем освіти, виховання на цій основі людей, здатних до сприйняття і розуміння одне одного, налагодження ефективної співпраці. Останнє аж ніяк не означає нівелювання національного». [1, с. 6]. Йдеться про створення ієрархії освітніх систем, які будуть формувати такий рівень супідрядної моделі підпорядкованості та взаємодії, який забезпечить національній системі освіти конструктивність взаємовідносин, мобільність, динамічність розвитку, тобто поетапне сходження до європейських стандартів якості зі збереженням та нарощуванням національної ідентичності, інтенсифікації та поширення національних досягнень.

Адаптація до стандартів та змістово-технологічних основ компетентнісної освіти, яка сьогодні позиціонується як безальтернативна (Закон про освіту, Концепція Нової української школи), також полягає у модернізації характеру взаємовідносин освіти і науки. В умовах класичної освіти, коли підхід до модернізації стосувався аспектних змін (збагачення та оновлення змісту освіти, використання нестандартних форм та методів організації навчальної діяльності,

виховного процесу, оновлення форм контролю знань та ін.), наука не виконувала функції системного «обслуговування» освіти, виявлення природнього потенціалу її розвитку повною мірою. Вона, наприклад, не могла ставити перед собою завдання зміни освітньої формули, оскільки це не було обумовлено запитом діючої моделі соціально-економічного розвитку держави. Тому наука в освітній галузі закономірно визначала дослідницькі пріоритети, узгоджуючи їх з домінуючими ідеологічними чинниками, відповідно до яких диктувався запит на тип особистості з визначеними, практично однаковими для всіх, цінностями, способом мислення та поведінки (безальтернативність ідеологічних пріоритетів). Головною функцією науки був не стільки пошук ефективних природовідповідних моделей освітньої діяльності, скільки доведення правомірності існуючих і дослідження їх резервів щодо можливого збільшення кількості знань, що вивчалися на відповідному рівні освіти, удосконалення вмінь використовувати їх у типових ситуаціях та ін.

Що стосується більш ніж двадцятирічного перехідного періоду, то означений тип інтеграції освітніх систем більшою мірою декларувався, однак він не був предметом досліджень, як і розвиток локальних освітніх систем (університету, факультету, викладача), а відтак і не реалізувався у масовій практиці. І лише нинішня політика у сфері освіти, яка означила процес децентралізації, відповідно автономізації освітніх установ, сформувала реальні умови для запиту на наукову діяльність освітніх установ як безальтернативний механізм визначення концепції, логіки, технології розвитку освітньої системи кожного навчального закладу (у контексті загальнодержавних тенденцій), актуалізуючи його потенціал.

У ситуації формування освітнього простору, орієнтованого на забезпечення розвитку систем, підсистем за оптимальною саме для них програмою, виходячи з наявного активу та притаманного лише їм потенціалу розвитку, дослідницька діяльність, закономірно має брати на себе функції аналізу та програмування процесу модернізації систем на науковій основі.

При тому йдеться не про традиційно самодостатні дослідження, а про їх структуризацію відповідно до системи природних зв’язків та залежностей, цілеспрямовуючи та взаємозбагачуючи кожне з них. За аналогією взаємозалежності освітніх систем, відповідно, освітніх просторів, формується логіка та структура взаємозалежності наукових просторів різних рівнів (держави, регіону, університету, підрозділів, кожного його суб’єкта).

Нові як процесуальні, так і результуючі стандарти освіти потребують вивчення всіх сегментів системи, проблем їх функціонування та розвитку через призму можливостей їх реалізації. Як стверджує В.Г. Кремень: «Освіта в цілому

– це поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу, оскільки вона є «системним» об'єктом …» [3].

Важливість та типологічні особливості інноваційних процесів системи означує сучасне трактування поняття «освіта», яке характеризується поліаспектністю, поліфункціональністю, інтегрованістю та взаємозалежністю всіх її складових, а також інтегрованістю в соціально-економічну модель функціонування та розвитку суспільства. В основі системи – нова формула взаємовідносин суб'єктів та об'єктів освітньої діяльності. Згідно з формулюваннями ЮНЕСКО освіта являє собою процес соціалізації індивіда, у ході чого відбувається становлення його здатностей до саморозвитку, пов'язаних з формуванням когнітивних (learning to know – вчитися знати, професійно-методична компетентність), діяльнісних (learning to do – вчитися робити, компетентність у плані діяльності, перетворення задуманого в життя), комунікативних (learning to live together – вчитися жити разом, соціально-комунікативна компетентність) і світоглядних (learning to be – вчитися бути, компетентність у плані особистості) компетентностей.

Отож, у визначенні сутності освіти її системотвірним компонентом стає не традиційно система знань, до універсального, однакового для всіх алгоритму оволодіння якою адаптується кожен, а сам суб'єкт навчання, який формує оптимальний для себе спосіб діяльності, розвиваючи себе як суб'єкта навчання, свою здатність до саморозвитку, всі необхідні для успішної самореалізації в освітньому, життєвому, професійному просторах компетентності. Усі ці завдання можна реалізувати лише за умови, коли навчальний процес стає об'єктом комплексного дослідження суб'єктом навчання (школярем, студентом). За аналогією, як кожна конкретна система, так і взаємодія систем різних рівнів має формуватися та розвиватися на суб'єкт-суб'єктній основі, привносячи відповідні зміни у її структурну організацію, зміст та технологію освітньої діяльності.

Наприклад, за компетентнісного підходу зміст освіти починає розглядатися не шляхом конкретизації кількості навчальних предметів (так зване «регулювання входу»), а через визначення результатів («регулювання виходу»), які планується отримати на відповідному освітньому рівні. Їх сукупність відбивається в національних стандартах, що запроваджуються в країнах ЄС [4, с. 13].

У суто практичній площині в реаліях сучасної української системи освіти та в умовах фахової професійної підготовки спеціалістів (як і в системі шкільної освіти) компетентнісний підхід дозволяє:

- перейти у професійній освіті від його орієнтації на відтворення знань до їхнього застосування у більш досконалій формі;

- «зняти» диктат об'єкта (предмета) праці;

- покласти в основу стратегії освіти підвищення гнучкості її форм і методів на користь розширення можливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і їх здатності виконувати розширений обсяг функцій і завдань;

- забезпечити пріоритет міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу;

- пов'язати більш тісно мету освіти майбутніх фахівців з ситуаціями їхньої самореалізації в світі професійної праці;

- орієнтувати людську діяльність на нескінченну розмаїтість професійних і життєвих ситуацій [2].

Виходячи з вищезазначеного, компетентнісна парадигма привносить не аспектні, ситуативні, а сутнісні зміни не лише в систему організації освітньої діяльності, а і у визначення характеру взаємодії освітніх систем, формування конструктивних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між ними, актуалізуючи механізми інтеграції, адаптації, взаємоадаптації.

Слід зазначити, що за останні десятиліття в державі сформована концепція та стратегія розвитку освіти, фундаментальна методологічна, концептуальна, теоретична, технологічна основа компетентнісної освіти, яка стосується: сутності компетентнісної освіти, соціальної обумовленості переходу на її стандарти, закономірностей та принципів її формування, розробки моделей компетентного випускника, форм, методів, технологій формування компетентного фахівця, системи комплексної діагностики рівня сформованості компетентностей різних рівнів, включаючи ключові (надпредметні), Розробка методологічних та теоретичних основ компетентнісної освіти велася на основі фундаментальних теоретичних досліджень іноземних вчених, представників гуманістичної, особистісно орієнтованої моделі освіти (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, І. Якиманська).

Що стосується практики, то досвід розвитку вітчизняної освіти також акумулює продуктивні зразки реалізації основ компетентнісної освіти, наприклад, у вигляді експериментальних майданчиків, окремих навчальних закладів, які успішно функціонують як автономні саморозвивальні системи, педагогів-новаторів, які працюють на інноваційному рівні навіть в умовах традиційних освітніх систем.

Отож, вважаємо, що на нинішньому етапі розвитку вітчизняної освіти особливої актуальності набуває проблема трансформації фундаментальних теоретико-практичних напрацювань у сфері компетентнісної освіти на рівень масової практики (через логіку поетапного програмування системи інноваційних змін, мобілізацію наукового потенціалу в рамках конкретного освітнього простору навчального закладу).

Головним суб'єктом, здатним трансформувати теорію на рівень реалій практики є заклад вищої освіти (ЗВО), оскільки він є мобільною з'єднувальною ланкою між наукою і практикою, тобто він акумулює в собі одночасно потенціал і наукової, і практичної професійної діяльності. Саме ця позиція повинна бути покладена в основу забезпечення продуктивності процесу переходу на компетентнісну професійну освіту у кожному конкретному ЗВО: загальна логіка переходу, розроблена в фундаментальних дослідженнях, неодмінно має бути адаптована до конкретних умов безпосередніми учасниками педагогічного процесу, що і визначить суб'єктність їх позиції у всіх інноваційних реформаціях. Реалізація визначених вище завдань можлива за умови посилення інтегративних процесів, забезпечення цілісності, узгодженої взаємодії всіх складових освітньої системи (цілісного освітнього простору). Отож, головною умовою успішності процесу є реальне долучення педагогів-практиків (безвідносно до фаху) до імплементації теоретичних основ та моделей компетентнісної освіти в реальну систему роботи ЗВО, а відтак, і у власну практику професійної діяльності, забезпечуючи позицію викладача як суб'єкта реформаційних процесів, який приймає зміни, усвідомлює їх логіку, готовий до модернізації власної концепції та технології діяльності.

Також важливо в рамках ЗВО забезпечити інтегрований підхід (педагогічний, психологічний, соціологічний та ін. аспекти) до розробки, теоретичного обґрунтування та реалізації загальної логіки (а відтак і структурно-функціональної моделі) поетапного переходу на технології компетентнісної освіти, комплексного нарощування інноваційного потенціалу освітнього простору ЗВО, активізуючи позиції студента та викладача не лише як головних суб'єктів педагогічного процесу, а і всієї системи інноваційних змін.

Актуальною на цьому етапі розвитку професійної освіти держави є проблема забезпечення науково-методичного супроводу означених трансформаційних процесів через:

а) інтеграцію наукового потенціалу педагогів, психологів, соціологів навчального закладу, здатних адаптувати фундаментальні та прикладні напрацювання у сфері компетентнісної освіти до потреб реальних учасників педагогічного процесу, спроектувати логіку та поетапну програму перехідного періоду, визначивши особливості стартового;

б) підвищення рівня розуміння викладачами та студентами теоретико-практичних основ компетентнісної професійної освіти; мобілізацію безпосередніх учасників педагогічного процесу на проектування та реалізацію програми переходу на стандарти компетентнісної освіти, що має свою концептуальну основу і торкається усіх сегментів системи.

Модернізація системи професійної підготовки спеціаліста однозначно має сприйматись як реальний засіб забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг не лише студента, як майбутнього фахівця, а і викладача ЗВО.

Виходячи з аналізу наукових досліджень, головні вектори сучасних досліджень у зазначеному контексті стосуються:

– осучаснення підходів до системи професійної підготовки студента, зберігаючи фундаментальну інваріантну основу, модернізуючи змістово-технологічну базу відповідно до особливостей кожного наступного етапу перехідного періоду до стандартів інноваційної освіти;

– збільшення питомої ваги внутрішніх чинників та механізмів оптимізації освітньої системи, забезпечення суб'єктності позиції як системи, так і всіх учасників освітнього процесу на основі відповідного рівня наукових досліджень;

– системності та варіативності інноваційних процесів у контексті компетентнісної освіти, цілісного освітнього простору, як основи її реалізації.

Так, у ЗВО, окрім традиційної інтеграції наукової діяльності в освітній процес (через навчання, виконання наукових робіт різних рівнів), можуть бути сформовані різного рівня наукові центри, починаючи від найвищого, координаційного, які працюють не лише над теоретичними проблемами за фахом (традиційні наукові школи), орієнтуючись на запити фундаментальної науки, а і над конкретними проблемами, продиктованими потребами навчального закладу, об'єднуючи потенціал провідних науковців різних спрямувань, активно долучаючи до процесу і студентську спільноту (наприклад, проблемні групи, наукові гуртки).

Тут не йдеться про заміщення чи нівелювання теоретичних розробок академічних інститутів, радше навпаки, інтерес до них буде незмінно зростати, оскільки вони будуть слугувати підґрунтям для локальних наукових розвідок і можуть отримати адекватне програмне забезпечення, яке, насамперед, буде не лише зручним для адаптації та практичного використання в навчальних закладах, а самі викладачі відчують себе співавторами, реальними суб'єктами інноваційних процесів. Для цього ЗВО важливо:

– розробити загальну концепцію програмування інноваційних змін в навчальному закладі через трансформацію фундаментальних теоретичних напрацювань на рівень масової практики професійної освіти та мобілізацію науково-практичного потенціалу викладачів та студентів в рамках конкретного освітнього мікропростору;

– забезпечити комплексне розуміння сутності та базових стандартів компетентнісної освіти всіма суб'єктами освітньої системи;

– розробити загальну модель компетентного спеціаліста, основи її адаптації до конкретного фаху, а також логіки її поетапної реалізації в процесі професійного становлення;

– сформувати загальне інформаційне поле, що реалізується в контексті різних навчальних дисциплін (педагогіки, психології, соціології) через розробку (або модернізацію) окремих тем навчальних курсів, а також додаткових поза аудиторних заходів, пов'язаних з отриманням спеціальних знань з основ компетентнісної професійної освіти, формуванням позиції студента як суб'єкта професійної (особистісної як її складової) само актуалізації, розвитку та саморозвитку;

– сформувати мотиваційну основу переходу на компетентнісну освіту (комплекс аргументів та їх психолого-педагогічну інтерпретацію для студентів та викладачів на користь формування позитивного ставлення, активної позиції щодо інноваційних змін;

– провести загальний освітній аудит, інтерпретувати отримані результати за критеріями загального рівня поступу до стандартів компетентнісної освіти; рівня сформованості адекватного мікросередовища;

– сформувати пакет інформаційних матеріалів стосовно сутності компетентнісної освіти, основ її реалізації, адаптованих до можливостей та потреб а) студента; б) викладача;

– розробити пакет матеріалів для самодіагностики студента та викладача за критеріями готовності до компетентнісної освіти.

Отож, оптимізувати процес наближення вітчизняної освіти різних рівнів до моделі компетентнісної, що реалізується для здобувача за формулою «я вчусь», а не «мене вчать» можна за умов: формування цілісного освітнього простору з визначеним блоком цінностей, «моделлю випускника» як системотвірною його складовою, продуктивними формами взаємодії його суб'єктів; підвищення рівня розуміння суб'єктами навчання цінностей та технологій компетентнісної освіти; проєктування у кожному навчальному закладі логіки та системи змін, виходячи з реальної ситуації через комплексне діагностування мікропростору за критеріями рівня сформованості основ компетентнісної освіти, готовності до інновацій її суб'єктів; формування ситуації, за якої викладачі і студенти (вчителі та учні) будуть реальними суб'єктами реформацій; наявності науково-методичного центра, здатного адаптувати державну програму розвитку загальної, професійної освіти до особливостей, можливостей навчального закладу, забезпечувати інтеграцію педагогічного, психологічного, соціологічного аспектів процесу, наукову обґрунтованість концепції та програми інноваційного розвитку закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національні традиції: гармонізація пріоритетів. Вища освіта України. 2014. № 3. С. 5-11.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенеко, О. І. Локшина та ін.; [під заг ред. О. В. Овчарук]. К. : К. І. С., 2004. 112 с.
3. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина, Освіта. Соціум. Київ : Грамота, 2007. 576 с.

4. Локшина О. І. Становлення «компетентнісної» ідеї в європейській освіті. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 19-33
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf

Чиж Катерина Юріївна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель зарубіжної літератури Гродівської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Гродівської селищної ради Покровського району Донецької області
cizkaterina014@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

(на конкретному прикладі, з власного досвіду роботи)

Анотація. *Робота про досвід нашої школи та мій особистий досвід у роботі з обдарованою дитиною. У статті демонструю модель формування обдарованої дитини у Гродівській ЗОШ та наводжу конкретні приклади і розроблені мною поради у роботі з обдарованими.*

Ключові слова. *Обдарованість, педагогічний супровід та підтримка, модель формування обдарованої дитини, поради у роботі з обдарованими.*

Annotation. *The work is about the experience of our school and my personal experience in working with a gifted child. In the article, I demonstrate a model of the formation of a gifted child in Hrodivska comprehensive school and give specific examples and advice developed by me in working with gifted children.*

Keywords. *Giftedness, pedagogical guidance and support, a model of the formation of a gifted child, advice on working with the gifted ones.*

У сучасній школі одним з пріоритетних принципів є створення оптимальних умов для розвитку здібностей дитини, її самовизначення, соціальної адаптації. Так, роль батьків у підтримці обдарованої особистості є дійсно безцінною. Але, треба пам’ятати, що велика відповідальність у цьому процесі покладена і на школу, яка має підтримати дитину, допомогти їй у розвитку і реалізації своїх задатків. Саме тому, у 2012 році вчителем історії вищої категорії, заслуженим учителем України Мазохою Раїсою Володимирівною разом з творчою групою вчителів Гродівської ЗОШ І–ІІІ ступенів була розроблена «Модель формування обдарованої дитини» (Рис. 1). Від успішної реалізації даної моделі залежить не лише імідж школи, результативність її роботи, а і яка кількість здібних, талановитих, успішних громадян поповнить наше суспільство, яким буде майбутнє нашої держави.

Модель представлена схематично. Складається з трьох частин, що взаємопов'язані між собою. Посередині модель поділено навпіл п'ятьма сходинками, що підіймаються знизу вгору. Кожна сходинка являє собою певний період розвитку дитини, яка поступово готується вступити в доросле життя. Сходинками крокує не лише учень, а і його наставник, адже виявляти обдарованих треба від народження дитини до її самореалізації.

На кольорах веселки вказано всі структури, причетні до формування обдарованої дитини в школі.

В нижній частині схеми під променями бачимо форм роботи, які сприяють розвитку обдарованості. Саме така модель дає шанс у загальній справі об'єднати зусилля всіх учасників освітнього процесу: вчителів, батьків, громади та ніколи не зупинятися на досягнутому [3].

Рис. 1 Модель формування обдарованої дитини у Гродівській ЗОШ І-ІІІ ст.

Що таке обдарованість? Дар Божий чи результат взаємодії спадкових задатків із впливом середовища? «Генії падають з неба. І на один раз, коли він натрапляє на ворота палацу, припадає сто тисяч випадків, коли він падає повз них», – сказав великий Дідро. Інакше кажучи, неправильне виховання, стандартне навчання, відсутність індивідуального підходу роблять свою погану

справу [2]. Ці слова ще раз підтверджують модель нашої школи, адже саме підтримка з боку батьків, вчителів, громадськості допомагає дитині розкритися, знайти себе в цьому світі.

Далі наведено конкретний приклад моєї роботи, як вчителя зарубіжної літератури, з обдарованою дитиною.

З Анастасією я активно почала працювати у 2020-2021 н.р., коли вона навчалася у 9 класі. Саме тоді я досконало вивчила її здібності, склала план роботи. Обдарованими й талановитими учнями, як правило, вважають дітей, котрі професіоналами вважаються як такі, що мають потенціал до високих досягнень завдяки таланту [2]. З початкових класів вона співала, була ведучою на заходах громади у місцевому БНТ, пізніше займалася танцями. Всі ці захоплення допомагали становленню її особистості. Зараз Настя вчиться в художній школі, бо її мета стати графічним дизайнером. Але, я вважаю, що література й ораторське мистецтво допоможе їй на життєвому шляху.

Відтак ми почали готуватися до конкурсу ораторського мистецтва «Заговори, щоб я тебе побачив». Я запропонувала просто спробувати, не «насідала на дитину», допомагала їй, якщо виникали труднощі, завжди казала, що вона зможе, навіть, якщо не перше місце, але ми досягнемо успіху. Під час зустрічей розбирали всі твори зарубіжної літератури, з яких можна взяти філософські думки і використати для усного висловлювання. Консультувалися з іншими викладачами, спілкувалися з мамою Анастасії, щоб підібрати влучні приклади з власного життя. Записували багато разів її есей на відео, аж поки їй самій не сподобався запис. Вчилися відповідати на запитання опонента, брати участь у дебатах. Як результат, маленькими, але впевненими кроками ми дійшли до 2 місця в обласному конкурсі.

В чому секрет? Я приділяла їй стільки часу, скільки їй було потрібно. І ще, не можна досягти всього і одразу, до поставленої мети треба рухатися поступово. Кожна маленька перемога додає людині впевненості, віри в себе і свої можливості.

Визначення, яке було запропоноване Комітетом освіти США: обдарованість індивіда можуть встановити професіонали, які беруть до уваги особливі здібності, потенційні можливості у досягненні високих результатів [2] дає нам, педагогам, зрозуміти, що працювати з обдарованою дитиною ми можемо тільки тоді, коли впевнені, що зможемо реально допомогти їй, якщо буде така потреба.

До Всеукраїнського конкурсу есеїв ім. Сергія Кемського ми також готувалися разом. Для того, щоб навчитися писати справжній есей Анастасія стала учасницею Всеукраїнської школи МАН з філософії та есеїстики. Роботу на конкурс писали довго, коли в неї закінчувалися ідеї – сиділи разом, спілкувалися на вихідних, у вільний час, тоді, коли це було потрібно дитині. Адже увага – це

дуже важливо для дітей підліткового віку. Також розповідала їй про себе, про випадки з життя, коли не все виходило, але це не зламало мене. Треба стати дитині «трішки другом», не перетинаючи межу, тоді вона відкриється вам. Як наслідок – ми знайшли Анастасію серед переможців даного конкурсу.

Потім були читання віршів, Всеукраїнські школи МАН, а ще – Настя стала президентом Гродівської школи. Це дійсно доводить, що вона – обдарована дитина, яку обов'язково треба підтримувати. Робити це треба активніше та ініціативніше, тому що [2] типовими труднощами обдарованих дітей є: «…недостатня кількість місць, установ, гуртків, де дитина може показати себе, розвинути свої здібності, особливо у сільській місцевості», а наш заклад освіти знаходиться у селищі.

На основі вищесказаного я розробила декілька порад у роботі з обдарованими учнями.

– Не нав'язувати дитині конкурси, ні в якому випадку не залякувати поганими оцінками, розмовою з батьками.
  - ✓ Дитину треба мотивувати взяти участь в заході, довести, що їй це потрібно для отримання досвіду, майбутнього навчання і професії.
    - ➢ Саме тоді у дитини з'явиться бажання брати участь в ньому, а це вже половина успіху!
– Не робити все за дитину.
  - ✓ «Надавати допомогу». Навіть якщо ви і зробите половину роботи (починаючи працювати з дитиною), але це треба зробити так, щоб дитина вважала, що це її заслуга.
    - ➢ Нехай це трохи і не правильно, але як дитина дізнається, як треба? В подальшому їй потрібно буде все менше вашої допомоги!
– Не брати наставництво над дитиною в тому питанні, в якому ви самі малокомпетентні.
  - ✓ Перед тим, як запропонувати дитині якийсь конкурс, вивчіть досконало цю тематику та проблематику. Чи зможете ви якісно допомогти дитині?
    - ➢ З компетентним наставником дитина буде готова йти далі!
– Не сварити за невдачі. Завжди перемагати у всьому майже неможливо.
  - ✓ Слова підтримки не дадуть дитині втратити віру в себе. Наводьте приклади зі свого життя, адже і ви не ідеальні.
    - ➢ Такі розмови зближують наставника і дитину, яка більше відкривається вам, і працювати стає легше!
    - ➢ І найголовніше, «горіть» самі і тоді ви зможете «запалити» дитину!

Мені дуже подобаються слова Олександри Перфілової, керівниці онлайн-школи Skysmart, експерта у сфері освіти: «Розвивати таланти треба поступово. Не забувайте, що немає такої професії, як обдарована дитина. Діти виростають,

і їм доведеться шукати своє місце у світі, вибирати професію, працювати з людьми. Час вузьких фахівців минув – сьогодні професійний світ рухається у бік багатопредметності, а навички комунікації, командної роботи та креативності цінуються вище за червоний диплом. Тому концентрація на одному предметі – великий ризик. Розвивайте таланти, але не забувайте і про інші сфери знань і про соціалізацію» [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Перфілова О. Як виховати обдаровану дитину/ https://seleznev.com.ua/yak-vixovati-obdarovanu-ditinu/
2. Тадеєв П.О. Обдарованість і творчість особистості: Американський підхід. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2008. – 240 с.
3. Творча група Гродівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Красноармійської районної ради Донецької області. Конкурс-захист моделі «Кращий навчальний заклад щодо роботи з обдарованими дітьми», Гродівка – 2012.

Чорненька О. В.,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій,
фізико-математичних та економічних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
chornenka_olena_v@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У даній роботі вивчається питання про педагогічний супровід старшокласників при вивченні математики на профільному рівні в умовах воєнного стану. Запропоновано методичні прийоми відповідно до порад професора Барбари Оуклі та випереджаючого навчання.

Ключові слова: педагогічний супровід, обдаровані учні, математика.

In this work we observe the problem of pedagogical support for gifted pupils when studying mathematics at the profile level in the conditions of martial law. Methodical techniques are suggested in accordance with the advice of Professor Barbara Oakley and anticipatory learning.

Keywords: pedagogical support, gifted pupils, mathematics.

Питанню про педагогічний супровід, психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів присвячено ряд робіт та досліджень як теоретичного характеру, так і з досвіду роботи закладів освіти. Виховання та формування творчої особистості, здатної до постійного розвитку, самовдосконалення, навчання впродовж життя –це одне з головних завдань освітнього процесу сучасної школи.

Погоджуємось з авторами роботи [1], що організація навчально-виховного процесу в закладі загальної середньої освіти має бути максимально спрямована на розвиток здібностей учнів в процесі вивчення навчального матеріалу відповідно до діючих навчальних програм. Творчість учнів, новизна, оригінальність, неповторність їхньої навчальної діяльності помітні тоді, коли вони самі знаходять певну проблему чи задачу та пропонують шляхи до її вирішення, розв'язання. При цьому важливо створювати умови для постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати.

Виклики сьогодення не залежать від наших бажань, але вимагають постійного перегляду цінностей, визначення важливого та найпотрібнішого для суспільства, держави, світу. Освіта є однією з важливих складових майбутнього розвитку нашої країни. Якість її не має залежати від форми навчання: онлайн чи офлайн. Звичайно, для випадку дистанційного навчання найкращим є синхронний режим. Адже в цьому випадку учні мають можливість спілкування з вчителем, отримують пояснення вивченого матеріалу, обговорення питань, які стали для них менше зрозумілими, складнішими для сприйняття. Важливим та актуальним це питання є й для учнів старших класів профільної школи.

У даній роботі зупинимось на особливостях співпраці з обдарованими старшокласниками при вивченні математики на профільному рівні в умовах воєнного стану.

Маємо відмітити, що навчання в умовах воєнного стану – це перш за все навчання в умовах стресу. Спілкування є важливою складовою в подоланні негативних емоцій та страхів. Співпраця з вчителем є важливим моментом для учнів різного віку. Відповідно до навчальних програм, найбільше часу в старшій школі відводиться на вивчення профільних предметів, за такими програми навчається більшість обдарованих учнів. Саме тому в умовах воєнного стану вчитель, що викладає навчальний предмет на профільному рівні, має не лише володіти навчальним матеріалом на високому рівні, а й бути гнучким психологом.

Під'єднуючись на онлайн-урок, учні чекають від вчителя не лише пояснення навчального матеріалу, вимогливої оцінки своїй діяльності, а й підтримки та розуміння. Саме в такій співпраці старшокласники відчувають себе потрібними, а виконану роботу важливою для свого розвитку і майбутнього.

Варто погодитися з авторами роботи [2], що в основу базового ставленням педагога до дитини, яка пережила травмуючу подію, покладено «поєднання знань, переконань і професійних позицій педагога, яке допомагає йому бачити, розуміти і конструктивно ставитись до емоційних та поведінкових проявів дітей, що виникають внаслідок переживання ними стресових чи травмуючих ситуацій.

Таке ставлення допомагає вчителеві не фіксуватися на оцінці поведінки дітей як такої, що «не відповідає нормі» чи є «неправильною», «неадекватною», а навпаки, — сприяє розумінню природних і закономірних психічних реакцій дітей на стрес і травму, що дозволяє вчителю надати учневі необхідну підтримку у важкий для неї період. Дитина, яка пережила травмуючу подію, своєю поведінкою дає сигнал дорослому, що потребує уваги, піклування та розуміння тих процесів, які відбуваються з нею внаслідок пережитого стресу.»[2, ст. 31]

Перед освітянами України стоїть головна задача: підібрати методи та підходи для забезпечення ефективного навчання учнів у воєнний час. Спираючись на поради професорки Оклендського університету Барбари Оклі, виділимо кілька прийомів, що будуть корисними для роботи з обдарованими старшокласниками при вивченні математики на профільному рівні.

1. «Використовуйте метод пригадування» [3]. Працюючи з обдарованими дітьми, маємо підбирати творчі завдання. Повторення вивченого матеріалу можна організувати у вигляді інтерактивних карток, вебквестів. Досить ефективним є завдання створення схем-проєктів на повторення, наприклад, властивостей функцій, їх графіків. Наведемо один з прикладів такого завдання.

Завдання. На аркуші паперу розробити власну оригінальну схему, на якій буде відображено назву функції, її найпростіший аналітичний запис, властивості, графік, відповідність між загальним виглядом функції та геометричним перетворенням її графіка. За можливості можна користуватися відомими графічними редакторами.

Такі завдання можна сформулювати окремо для кожної з вивчених функцій: лінійної, квадратичної, оберненої пропорційності, степеневої, ірраціональної, тригонометричної, показникової, логарифмічної, аркфункцій. При виконанні такого завдання учні пригадують вивчене і здійснюють творче оформлення своїх знань.

2. «Відокремлюйте негативний (стресовий) досвід і не згадуйте його» [3]. Відповідно до порад, варто не згадувати стресовий досвід вчителеві і не просити цього робити учнів. Для руху вперед потрібно здійснювати позитивне навчання. З власного досвіду, відмітимо, що під час проведення уроку в класі чи спілкуючись з учнями в синхронному режимі, варто не зупинятися не лише на спогадах про пережиті події під час воєнного стану, а й про стресові ситуації, які траплялися в мирний час. Такий стиль співпраці не викликає в учнів, старшокласників зокрема, негативних спогадів, що дозволяє зібрати всі сили для плідного навчальної діяльності. Спілкування на уроці математики у профільному класі краще будувати на обговоренні методів розв’язання складніших задач, творчих завдань. Таких вправ достатньо в діючих підручниках з алгебри і початків аналізу, геометрії профільного рівня, за якими навчаються учні. Звичайно, можна пропонувати й творчі завдання-проєкти. Наведемо один з прикладів.

Завдання. Самостійно складіть на розв’яжіть задачу про знаходження площ перерізів конуса площинами, ввівши буквенні позначення для довжини одного відрізка, як елемента конуса, та двох кутів (між площинами, між прямою і площиною). Підготуйте доповідь-захист виконаного завдання.

Подамо одну з умов задачі, яка може бути запропонована учнями.

Задача. Знайдіть відношення площі перерізу конуса, проведеного під кутом α до площини основи, до площі осьового перерізу цього конуса, якщо висота конуса h, а твірна нахилена до площини основи під кутом β.

Виконуючи такі творчі завдання учні повторюють властивості вивчених геометричних тіл, самостійно підбирають умову. Описуючи повний розв’язок задачі, учні обґрунтовують виконання теорем та відомих залежностей, їх послідовність та логічний зв’язок викладу. При обговоренні виконаного завдання варто ставити проблемні питання. Наприклад, чи достатньо було введених в умові задачі даних для її розв’язання; чи могло б бути введено більше (менше) величин.

Подібні завдання можна підібрати й до інших тем як з геометрії, так й з алгебри.

3. «Налаштовуйте учнів на те, що навчання – це їхня робота» [3]. Важливим є ставлення до навчання як до роботи учнів, саме це дозволить старшокласникам структурувати свої дії як в побуті, так і в навчанні. Своєчасність та дотримання обіцяного з боку вчителя в свою чергу дисциплінує учнів, виховує відповідальне ставлення до їхньої діяльності.

4. «Змішуйте лекції та активне навчання» [3]. Здійснюючи навчання дистанційно вчитель так чи інакше, дійсно, використовує форму лекційного викладу матеріалу. Для більшої зацікавленості учнів варто застосовувати проблемно-пошукові, дослідницькі методи та прийоми. Такий підхід спонукає старшокласників до творчого пошуку, дослідження, активного навчання.

5. «Підкреслюйте сильні сторони учнів» [3]. Відповідно до цієї поради Барбари Оклі, вчитель має підтримати та мотивувати, як учнів, що швидко вчаться та запам’ятовують, так і тих, що засвоюють матеріал повільніше та поступово. Знання цих особливостей дозволяє вчителеві підбирати індивідуальні завдання, об’єднувати учнів у групи для проєктної роботи чи для виконання дослідницьких вправ на уроках, поєднувати в пари для виконання завдань з взаємною перевіркою.

Погоджуємося з авторами роботи [1], «пріоритетом розвитку практики навчання і виховання обдарованої дитини можна назвати її перехід на принципи випереджального супроводу. Для здібного учня – це робота на випередження, вибудовування орієнтирів розвитку, побудова практики усвідомленого вибору, досягнення цілей особистісного зростання, процеси соціалізації». [1, ст. 318]

Дійсно, більш складні завдання з теми, що лише почала вивчатися, спонукають учнів повторити вже вивчені математичні факти, проаналізувати завдання та

встановити, чи достатньо відомих знань для його виконання, за необхідності знайти та опрацювати додатковий матеріал, оцінити раціональність розв'язання.

Кожен з визначених в даній роботі підхід та прийом спрямований на розвиток творчості, креативності та виховання відповідальності обдарованих старшокласників при вивченні математики на профільному рівні, що ґрунтується на позитивній співпраці з вчителем-предметником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 316-345.
2. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник / за заг. ред. В.М.Чернобровкіна, В.Г.Панок. Київ : видавництво ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с. URL: https://cprpp.mkrada.gov.ua/?p=11212
3. 7 порад від Барбари Оуклі щодо навчання в умовах стресу. URL: https://cprpp.mkrada.gov.ua/?p=12109

Чхайло Людмила Михайлівна,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ «Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»,
ludmilasumy@i.ua

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Анотація. *У статті висвітлені основні питання змісту й організації роботи з обдарованими учнями в сучасному закладі освіти; розглянуті питання, пов'язані з готовністю вчителів до роботи з обдарованими учнями; зазначені вимоги, які повинен мати вчитель у роботі з обдарованими дітьми.*

Ключові слова: *обдарованість, ознаки, вчитель, підготовка, готовність, навчання, виховання.*

Annotation. *The article highlights the main issues of the content and organization of work with gifted students in a modern educational institution; considered issues related to teachers' readiness to work with gifted students; specified requirements that a teacher should have in working with gifted children.*

Key words: *giftedness, signs, teacher, preparation, readiness, training, upbringing.*

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції в розвитку освіти, з'явилася потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально,

творчо і духовно розвинених громадян. Звідси одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки і громадськості до удосконалення роботи з обдарованими дітьми і молоддю, що передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальну адаптацію та культурне становлення.

Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей, задумів, нових підходів та рішень). Це людина, «яка володіє певним переліком якостей, а саме: рішучістю, вмінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, вмінням бачити за межі того, що бачать сучасники і бачили попередники». [1, с.92].

Проблема обдарованості викликає особливий інтерес психолого-педагогічної науки, оскільки відомості про природу цього унікального явища необхідні для створення системи виховання та навчання обдарованих і талановитих дітей, сприяння розвитку потенціалу обдарованості учнів та дорослих. Так, теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували В. Андрєєв, Е. Бріджмен, Д. Богоявленська, Е. Вудьярд, В. Дружинін, О. Ковальов, Г. Костюк, Н. Лейтес, О. Леонтьєв, А. Матюшкін, Ф. Менкс, В. Мясищев, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Л. Спірмен, Б. Теплов, Н. Тілтон, Е. Торндайк, П. Торренс, Н. Оганович, К. Хеллер та ін. На сучасному етапі над проблемами навчання і виховання обдарованих дітей працюють М. Байдан, Л. Васильченко, А. Великанова, О. Гузенко, М. Дворжецька, О. Зазимко, Г. Кловак, Н. Кушнаренко, Л. Липова, Т. Мишковська, В. Моляко, Л. Морозова, О. Музика, Т. Поніманська, В. Рибалка, С. Сисоєва, М. Холодна, І. Чмихало, Л. Чорна, В. Чудновський, В. Юркевич та ін.

У численних дослідженнях порушено проблеми обдарованості і творчості, визначено типи обдарованості, розкрито психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, з’ясовано окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Обдарована особистість є великою цінністю суспільства. Відтак, освіта обдарованих виступає об’єктивним гарантом його подальшого соціально-економічного й культурно-політичного розвитку. Відповідно актуалізується гуманітарна корекція сфери освіти, переглядаються її концептуальні та методологічні засади, уможливлюється її реформування і дотичні до нього зміни у вихованні особистості в напрямі орієнтування на її різносторонній потенціал, розвиток обдарованості й таланту.

«Талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Сам факт їх існування гарантує людству гідне існування. Кожна дитина обдарована по-своєму. Для того щоб зберегти національне

багатство, примножити його і використовувати з максимально можливою користю, необхідно навчитися допомагати особистості віднайти себе і правильно оцінити, обережно підтримувати її розвиток» [2].

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності. Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норми. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти.

Для успішного розвитку обдарованої особистості необхідні наявність природних даних та відповідного середовища, в якому дитина може успішно розвиватися.

Важливого значення надається організації освітнього процесу у школі, провідними напрямами діяльності якої повинно бути:

– своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей школяра;
– гуманне співробітництво учителя та учня;
– взаємодія педагогів і батьків;
– створення для дитини ситуацій упевненості в собі;
– забезпечення молодшому школяреві права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки;
– підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності;
– гуманізація сфери спілкування з однолітками та дорослими;
– надання можливості реалізації фізичної та пізнавальної активності;
– навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності;
– відсутність демонстрації виняткових досягнень, що спричиняють неприйняття однокласниками, але разом із цим і неприпустимість зменшення досягнень та унікальних здібностей.

Кожна дитина – індивідуальність. Але все ж можна виділити деякі загальні поради щодо роботи з обдарованими дітьми, що викристалізувалися в процесі експериментального викладання.

1. Однаково шкідливі як зневага до успіхів учня, а іноді й приниження їх, так і надмірне захвалювання індивідуальних здібностей на фоні класу, що може викликати, з одного боку, ревнощі, роздратування і навіть відразу однолітків,

а з іншого, «зіркову хворобу» обдарованої дитини. Краще залучити до спільних занять з іншими дітьми;

2. Обдаровані діти не сприймають суворо регламентованих, однотипних занять і завдань, що не дають змоги їм працювати на повну силу інтелекту, тож навчальну діяльність на уроках треба організувати таким чином, щоб приділити їм увагу (урізноманітнити завдання і програму в цілому, виділити час на консультації, надати можливість самим обирати рівень складності завдань, розвивати ініціативу, гнучкість мислення, уяву).
3. Рання діагностика дитячої творчості і створення умов для індивідуалізації навчання буде практичною реалізацією розвитку творчо обдарованого учня.
4. Розвиток творчої обдарованості неможливий без дотримання принципів розвивального навчання – проблемності, індивідуалізації, діалогічності.
5. Для розвитку творчої обдарованості дітей необхідно систематично повертати їх до власних емоційних переживань, адже міцно запам’ятовується лише те, що сильно вплинуло на душу, викликало шквал емоцій.
6. У навчанні обдарованих дітей необхідно обговорювати кінцеві цілі і передбачувати результати ще на початковому етапі діяльності. Тобто учні мають усвідомлювати, що, як і навіщо їм належить виконувати.
7. Одним з основних принципів навчання обдарованих є створення стану безвиході (за Сократом) або розвивального дискомфорту, з якого учень повинен шукати вихід, приймати для цього певні рішення й чинити дії [5, с.10].

Компетенція вчителя є важливим фактором у використані спеціальних методів навчання. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси. Щоб створити таку атмосферу, педагог повинен використовувати такі творчі методи:

– стимулювати бажання учнів працювати самостійно;
– заохочувати до роботи над проектами, запропонованими самими учнями;
– переконувати учнів у тому, що вчитель є їхнім однодумцем;
– заохочувати до максимальної захопленості у спільній діяльності;
– виключати будь-який тиск на дітей, створювати розкуту атмосферу;
– надавати дитині свободу вибору галузі застосування своїх здібностей.

Питання підготовки вчителя, здатного працювати з обдарованими дітьми, ще недостатньо досліджені, що суттєво позначається на практичній діяльності вчителів. Адже реально у загальноосвітніх і вищих закладах освіти продовжує домінувати усереднений підхід (орієнтація вчителя на так званого «середнього» учня), що іноді призводить до ігнорування самої проблеми обдарованого учня і навіть авторитарного підходу у навчанні та вихованні. Хоча вчителі сучасної школи визнають необхідність спеціально організованої роботи з обдарованими

дітьми, але частіше зосереджують увагу на академічній обдарованості учнів, а робота ж з розвитку інших видів обдарованості відбувається епізодично.

Найефективнішим методом взаємодії вчителя з обдарованою дитиною є індивідуальні заняття з акцентуванням на самостійній роботі з матеріалом. Вчителю під час роботи з такою дитиною необхідно керуватися такими правилами:

– скласти план занять з огляду на тематику її самоосвіти, здібності (гуманітарні, математичні, природничо-наукові, музичні), психічні особливості;
– визначити теми консультацій з найбільш складних і заплутаних питань;
– вибрати форму звіту з предмета (тести, запитання) через певні проміжки часу;
– повідомити дитині тему, план її вивчення, основні питання і терміни, які вона повинна засвоїти, необхідну літературу, форми контролю, завдання для самоперевірки;
– для проведення аналізу результатів роботи оформити таблицю, вказавши предмет;
– дату і час проведення консультацій;
– головні питання, що мають бути розглянуті;
– час роботи за темою згідно з програмою;
– фактично витрачений час;
– додаткові питання, нез'ясовані питання.

Якості, що необхідні вчителю для роботи з обдарованими дітьми (критерії американської програми «Astor»):

– доброзичливість та чуйність;
– обізнаність в особливостях психології обдарованості;
– високий рівень інтелектуального розвитку;
– готовність до виконання різних обов'язків, що пов'язані з навчанням обдарованих учнів;
– активність;
– гарне почуття гумору;
– гнучкість та готовність до перегляду своїх поглядів та постійного самовдосконалення;
– креативність.

Лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити новий талант.

Компетентність вчителя є важливим фактором у використанні спеціальних методів навчання. Щоб створити таку атмосферу, використовують такі творчі методи:

– стимулювання бажання учнів працювати самостійно;
– заохочування до роботи над проектами, запропонованими самими учнями;

– переконання учнів у тому, що вчитель є їхнім однодумцем;
– заохочування до максимальної захопленості у спільній діяльності;
– виключення будь-якого тиску на дітей, створення розкутої атмосфери;
– надання дитині свободи вибору галузі застосування своїх здібностей [4, с.225].

Робота з обдарованими дітьми повинна передбачати використання таких форм і методів навчальної діяльності, які б спонукали учнів до активної самостійної діяльності та пошуково-дослідницької діяльності, стимулювали розвиток здібностей школярів. Серед них можна виділити методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проєктні – в поєднанні з методами фронтальної, індивідуальної та групової роботи, індуктивні та дедуктивні методи, самостійну роботу з використанням дослідницьких, експериментальних та пошукових методів, застосування різноманітних розвиваючих і творчих вправ та завдань, методів і прийомів інтерактивного навчання

Можливість застосування різних форм і методів навчання обдарованих дітей обмежується готовністю і умінням учителя застосовувати у своїй практиці технології навчання в малих групах, з одного боку, і умінням диференціювати навчальну програму для різних груп учнів на підставі тих вимог, які обумовлені специфічними потребами і можливостями тієї або іншої групи учнів, – з іншого. Зрозуміло, що це вимагає спеціальної підготовки учителя, особливої майстерності, вільного і оперативного доступу учителя до різноманітних джерел інформації і технічних засобів.

Сьогодні у розв’язанні проблем підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми виникають суперечності, найбільш суттєвими з яких можна назвати такі: невідповідність між соціальною потребою у педагогічно обдарованих, творчо працюючих учителях, здатних формувати всебічно розвинену особистість учня та відсутністю відповідної цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів; невідповідність між необхідністю виховання нової генерації педагогічних кадрів, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини і нерозробленістю комплексу теоретичних і методичних засад щодо забезпечення підготовки вчителя, здатного працювати із здібними та обдарованими школярами.

Вимоги, які ставляться до вчителя у напрямі їх підготовки до організації роботи з обдарованими учнями, серед яких:
– високий рівень професійної компетентності вчителів, у тому числі рівень їх інтелектуальної підготовки;
– рівень розвитку особистісних якостей вчителів; відповідна система стимулювання учнів та своїх колег;
– створення умов для появи і розвитку в них інтересу до роботи з обдарованими

учнями;
- розробка педагогічного інструментарію для підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями;
- побудова змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів на таких теоретичних і методичних засадах, що забезпечують створення певних умов для виявлення та реалізації відповідних здібностей і обдарувань;
- створення у навчальному закладі цілісної саморегульованої системи виявлення і підтримки обдарованих учнів; стимулювання їх творчої роботи та роботи вчителів;
- розробка та впровадження педагогічних технологій стосовно розвитку та реалізації учнівських здібностей, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-пізнавальної діяльності;
- необхідність відвідування семінарів, тренінгів для вчителів.

Розглядаючи проблему підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, окреслимо педагогічні умови, які забезпечують виявлення, збереження і розвиток обдарованості дитини. Це, зокрема;
- гуманізація і гуманітаризація освіти, що сприяють засвоєнню особистістю загальнолюдських цінностей, вільному розвитку її обдарувань;
- перебудова навчальних планів та створення нових педагогічних технологій навчання обдарованих дітей на основі передових концепцій;
- диференціація та індивідуалізація навчання і виховання на основі стимулювання і розвитку обдарувань;
- створення умов для самовияву особистості у навчальній діяльності;
- врахування індивідуальних особливостей кожного учня;
- диференціація навчально-виховної діяльності, що досягається завдяки варіативності самого процесу навчання, темпу вивчення навчального матеріалу, адаптації змісту й обсягу навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей, організації класів і груп педагогічної адаптації і здоров'я, класів і творчих груп для обдарованих дітей;
- демократизація взаємовідносин і спілкування з обдарованими школярами, що передбачає створення умов емоційно-доброзичливого ставлення до особистості учня, підтримку на уроках та в позаурочний час, забезпечення повного психологічного комфорту [7, с. 45].

Для якісної організації роботи з обдарованими дітьми використовують відповідні стратегії навчання:

Стратегії навчання, що спираються на кількісні зміни:
- прискорення – передбачає збільшення темпу освоєння навчального матеріалу;
- інтенсифікація – передбачає зміну не темпу засвоєння, а збільшення обсягу навчального матеріалу, тобто підвищення інтенсивності навчання.

– *Стратегії, що спираються на якісні зміни:*
– диференціація навчання;
– індивідуалізація навчання.

Яку б стратегію навчання не використовували педагоги, необхідно пам’ятати про формування соціальної компетентності: здатність розбиратися в людях і встановлювати з ними ефективні ділові взаємини. Емпатія (здатність до співпереживання), активна, ділова доброта – одні з головних ознак соціальної компетентності.

Працюючи з обдарованими дітьми, необхідно використовувати активні й інтерактивні методи, методи активізації творчого пошуку, до яких належать: метод евристичної загадки, метод «мозкової атаки», метод синектики, метод гірлянд запитань, метод ліквідації безвихідних ситуацій тощо.

В обдарованої дитини існує багато проблем, які можна розв’язати, якщо оточення поважатиме дитину як особисту цінність, якщо дитина відчуватиме, що її не тільки доброзичливо сприймають, але й люблять та намагаються зрозуміти, підтримують у процесі пізнання, не обмежуючи при цьому її внутрішню свободу.

Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам’ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо, їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам’яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати безустанно, без відпочинку. Мислення їх відзначається високою оперативністю (продуктивністю). Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

Розвиток обдарованості може бути ефективнішим при дотриманні певних умов. Дослідники обдарованості свідчать про те, що ефективності роботи з обдарованим дітьми сприяють:
– своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей учня;
– гуманне співробітництво учителя та учня;
– взаємодія педагогів і батьків;
– створення для учня ситуацій упевненості в собі;
– забезпечення учневі права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки;
– використання такої системи управління пізнавальною діяльністю і заохочення

її результатів, що перетворюють ситуативну впевненість на стійку;
- підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності;
- гуманізація сфери спілкування з однолітками та дорослими;
- надання можливості реалізації фізичної активності;
- навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності, уміння отримувати знання самостійно;
- відсутність демонстрації виняткових досягнень, що спричиняють ревність і неприйняття однокласниками, але разом із цим і неприпустимість зменшення досягнень та унікальних здібностей.

Отже, система роботи освітнього навчального закладу з обдарованими учнями сприяє забезпеченню результативності діяльності навчального закладу, формуванню конкурентоспроможної особистості, здатної перетворювати набуті знання в продукти практичної діяльності. Робота з обдарованими дітьми має бути чітко спланована і організована; передбачає тісну співпрацю учителя та учнів, залучення батьків до проблем навчання, виховання та розвиток обдарованих учнів. Така система буде ефективною за умови орієнтування на результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / Заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – С. 91-96.
2. Антонова О. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/497/1/14.pdf (дата звернення: 15.08.2022).
3. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках та в позаурочний час / О. Кравцова // Обдарована дитина. – 2010. – № 8. – С. 2-5.
4. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2014. – 276 с.
5. Настенко Н. Рекомендації щодо форм та методів роботи з обдарованими школярами // Завуч. – 2000. – № 6. – С. 12-14.
6. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми / О. Чернишов // Рідна школа. – 2010. – № 4/5. – С. 12-14.
7. Янковчук М. Розвиток обдарованості : практичний досвід / М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2008. – № 2. – С. 47-53.

Шаманіна Т. В.,
аспірантка кафедри комп'ютеризованих систем та програмних технологій Інституту комп'ютерних систем Національного університету "Одеська політехніка"

Павленко В. Д.,
професор кафедри комп'ютеризованих систем та програмних технологій Національного університету «Одеська політехніка», д.т.н., професор

ДІАГНОСТИКА ТА МОНІТОРИНГ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ УЧНІВ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ АЙТРЕКІНГУ

Розроблено інструментальні алгоритмічні та програмні засоби побудови непараметричної динамічної моделі окуло-моторної системи (ОМС) людини з урахуванням її інерційних і нелінійних властивостей на основі даних експериментальних досліджень "вхід-вихід" з використанням технології айтрекінгу. Розроблено інформаційну технологію та програмне забезпечення отримання експериментальних даних для ідентифікації ОМС за допомогою тестових візуальних стимулів та застосування айтрекінгу для відстеження рухів ока. Виконано експериментальні дослідження ОМС і визначено на основі даних окулографічних досліджень перехідні функції першого, другого та третього порядків. Здійснено аналіз варіативності перехідних функцій, відповідних різним психофізіологічним станам особистості.

Ключові слова: окуло-моторна система, ідентифікація, модель Вольтерри, багатовимірні перехідні функції, тестові візуальні стимули, технологія айтрекінгу

Instrumental algorithmic and software tools for building a non-parametric dynamic model of the oculomotor system (OMS) of a person, taking into account its inertial and nonlinear properties, based on the data of "input-output" experimental studies using eye-tracking technology, have been developed. Information technology and software for obtaining experimental data for the identification of OMS using test visual stimuli and the use of eye tracking to track eye movements have been developed. Experimental studies of OMS have been carried out and first-, second- and third-order transient functions have been determined on the basis of oculographic research data. An analysis of the variability of transient functions corresponding to different psychophysiological states of the individual was carried out.

Key words: oculomotor system, identification, Volterra model, multidimensional transition functions, test visual stimuli, eye-tracking technology

Актуальність дослідження. Дослідження рухів очей людини і траєкторії їх переміщення дозволяють розкрити структуру взаємовідносин індивіда з середовищем. Аналіз взаємозв'язку окуломоторики з центральною нервовою системою, з вмістом психічних процесів, з різними формами активності (поведінкою, діяльністю, спілкуванням), сприяє вивченню механізмів роботи мозку і їх порушення, виявлення динаміки психофізіологічних станів людини,

закономірностей сприйняття, мислення, уявлень, диференціації інтенцій особистості [1,2].

Засвоєння наукових знань і відповідних їм навичок є основною метою і основним результатом освітньої діяльності. Процес оволодіння знаннями є центральною частиною навчального процесу. Управління цим процесом має на увазі наявність ефективних об’єктивних показників для оцінки інтелектуальних здібностей людини. Запропоновані в нашому проекті методи нелінійної динамічної ідентифікації окуломоторної системи (ОМС) особистості, що засновані на отриманні експериментальних даних з використанням інноваційної технології айтрекінгу (Eye-Tracking) та обчислювальних засобів їх обробки, дозволяють проводити моніторинг і діагностику стану когнітивних процесів в процесі навчальної діяльності учнів і студентів. При цьому застосовується інтегральна нелінійна динамічна модель – поліном Вольтерри, для побудови якої використовуються дані експериментальних досліджень ОМС «вхід-вихід» з використанням тестових візуальних стимулів [3, 4].

Метою роботи є розробка методу та інструментальних алгоритмічних і програмних засобів побудови математичної моделі ОМС на основі поліному Вольтерри за даними експериментальних досліджень ОМС «вхід-вихід» із використанням тестових візуальних стимулів та технології айтрекінгу, застосування отриманих моделей для оцінки психофізіологічного стану особистості з ціллю підвищення ефективності учбової діяльності.

Теоретичне та практичне значення досліджень. *Наукова новизна* отриманих результатів полягає у розвитку та поглиблені теорії і методології побудови моделей Вольтерри окуло-моторної системи людини та їх застосуванню в дослідженнях когнітивних процесів.

Запропоновано і теоретично обґрунтовано формальні співвідношення, які представляють універсальні вирази для оцінки діагональних перетинів багатовимірних перехідних функцій (*n*-вимірних інтегралів від ядер Вольтерри) ОМС у вигляді лінійної комбінації відгуків ОМС на тестові візуальні стимули із різною відстанню від стартової позиції, що дало змогу алгоритмізувати і спростити програмну реалізацію процедури ідентифікації.

Запропоновано новий метод побудови апроксимаційної моделі ОМС на основі поліному Вольтерри із застосуванням тестових візуальних стимулів, що відображаються на екрані монітора на різних відстанях від стартової позиції, який на відміну від відомих методів для визначення діагональних перетинів багатовимірних перехідних функцій використовується регуляризований метод найменших квадратів, що дозволяє підвищити точність та обчислювальну стійкість процедури ідентифікації.

Побудовано моделі ОМС на основі поліномів Вольтерри другого та третього порядків за даними айтрекінгу у вигляді діагональних перетинів відповідних перехідних функцій, які відрізняються від відомих тим, що надають можливість моделювання ОМС у заданому інтервалі вхідних сигналів за межею радіусу збіжності ряду Вольтерри. Моделі залучені при побудові класифікаторів психофізіологічних станів людини.

Отримала подальший розвиток інформаційна технологія діагностування психофізіологічних станів людини за рахунок використання в якості джерела первинних даних інформаційних моделей ОМС типу «вхід-вихід» на основі поліномів Вольтерри. Для побудови моделей застосовується технологія айтрекінгу. Це дозволяє підвищити точність моделювання ОМС і, як наслідок, підвищити достовірність діагностування в просторі запропонованих евристичних ознак, які визначаються за допомогою інтегральних і диференціальних перетворень багатовимірних перехідних функцій ОМС, що значно спрощує визначення ознак та практичну реалізацію байєсівських класифікаторів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні інструментальних програмних засобів, що реалізують обчислювальні алгоритми детермінованої нелінійної динамічної ідентифікації ОМС у вигляді багатомірних перехідних функцій і впровадження їх у наукові дослідження та навчальний процес.

Розроблено наступні програмні засоби:

програма «SignalManager» (C#) – дозволяє формувати на екрані монітора комп'ютера детерміновані або випадкові тестові візуальні стимули будь-якої конфігурації для проведення ідентифікаційних експериментів «вхід-вихід» з ОМС людини із застосуванням інноваційної технології айтрекінгу;

програма «eSmart» (Java Android) – інструментальні програмні засоби для Android-смартфонів, які здійснюють автоматичне розпізнавання зображень об'єктів (обличчя, ока, зіниці) на послідовності кадрів відеореєстрації та обчислення координат зіниці в динаміці процесу руху ока;

програма «VolterraApp» (Matlab) – реалізує обчислювальні алгоритми нелінійної динамічної ідентифікації ОМС на основі поліному Вольтерри у вигляді багатовимірних перехідних функцій (БПФ);

програма «FeatureSpace» (Matlab) – реалізує обчислювальні алгоритми визначення евристичних ознак, які використовуються для побудови просторів діагностичних ознак.

Інтелектуальна інформаційна технологія діагностування психофізіологічних станів людини. Запропонована інтелектуальна інформаційна технологія для діагностики станів нейронних процесів, що ґрунтується на непараметричній

ідентифікації око-рухової системи у вигляді нелінійних динамічних моделей Вольтерри. Технологія передбачає послідовне розв'язання наступних завдань:

1. *Ідентифікація ОМС*. Метою є побудова інформаційної моделі ОМС у вигляді БПФ – інтегральних перетворень ядер Вольтерри. Етапи реалізації: подача тестових сигналів з різною амплітудою на вході ОМС по горизонталі, по вертикалі, по діагоналі); вимірювання відгуків ОМС на тестові сигнали за допомогою айтрекера; обчислення МПФ на основі даних експерименту «вхід-вихід».
2. *Побудова діагностичної моделі ОМС.* Мета – формування простору ознак. Етапи реалізації: стиск БПФ; визначення діагностичної значимості ознак; вибір оптимальної системи ознак (редукція діагностичної моделі).
3. *Побудова класифікатора психофізіологічного стану індивіда на основі моделі ОМС*. Метою є побудова сукупності вирішальних правил оптимальної класифікації. Етапи реалізації: побудова вирішальних правил за результатами ідентифікації ОМС (навчання); оцінка достовірності класифікації (екзамен); оптимізація діагностичної моделі.
4. *Діагностика нейронних процесів.* Мета – оцінка станів індивіда. Етапи реалізації: ідентифікація ОМС; оцінка діагностичних ознак; класифікація – віднесення досліджуваного індивіда до певного класу.
5. Етапи реалізації модельно-орієнтованої технології класифікації проілюстровано на рис. 1.

Рисунок 1 – Етапи реалізації модельно-орієнтованої технології класифікації

Дискретний поліном Вольтерри та ідентифікація ОМС. Співвідношення "вхід–вихід" для нелінійної динамічної системи (НДС) з невідомою структурою (типу "чорний ящик") з одним входом і одним виходом може бути представлено дискретним поліномом Вольтерри ступеня N=3 у вигляді [5]:

$$y[m]=\sum_{n=1}^{N=3}\hat{y}_n[m]=\sum_{k_1=0}^{m}w_1[k_1]x[m-k_1]+\sum_{k_1=0}^{m}\sum_{k_2=0}^{m}w_2[k_1,k_2]x[m-k_1]x[m-k_2]+$$
$$+\sum_{k_1=0}^{m}\sum_{k_2=0}^{m}\sum_{k_3=0}^{m}w_3[k_1,k_2,k_3]x[m-k_1]x[m-k_2]x[m-k_3], \quad (1)$$

де $w_1[k_1]$, $w_2[k_1,k_2]$, $w_3[k_1,k_2,k_3]$ – дискретні вагові функції (ядра Вольтерри) 1-го, 2-го та 3-го порядків; $x[m]$, $y[m]$ – вхідна (стимул) і вихідна (відгук) функції (сигнали) системи, яка моделюється, відповідно; $y_n[m]$ – парціальні складові відгуку (згортка послідовностей n-го порядку); m – дискретна змінна часу.

Враховуючи специфіку досліджуваного об'єкта, для ідентифікації використовуються тестові багатоступінчасті сигнали [4,6] з різними амплітудами a_i (i=1,2,…,L; L – кількість експериментів, $L >= N$) $x_i(t) = a_i\theta(t)$, $\theta(t)$ – одинична функція Гевісайда. Відгуки ОМС, які при цьому вимірюються, позначимо як $y_1[m]$, $y_2[m]$,…, $y_L[m]$. Якщо визначити парціальні складові відгуку моделі $\hat{y}_1[m]$, $\hat{y}_2[m]$, $\hat{y}_3[m]$, то це призведе до оцінки перехідних функцій першого порядку $\hat{h}_1[m]$ та діагональних перетинів перехідних функцій n-го порядку (n=2, 3) $\hat{h}_2[m,m]$, $\hat{h}_3[m,m,m]$:

$$\begin{aligned}
\hat{y}_1[m] &= \hat{h}_1[m] = \sum_{k_1=0}^{m} w_1[m-k_1], \\
\hat{y}_2[m] &= \hat{h}_2[m,m] = \sum_{k_1=0}^{m}\sum_{k_2=0}^{m} w_2[m-k_1, m-k_2], \\
\hat{y}_3[m] &= \hat{h}_3[m,m,m] = \sum_{k_1=0}^{m}\sum_{k_2=0}^{m}\sum_{k_3=0}^{m} w_3[m-k_1, m-k_2, m-k_3].
\end{aligned} \tag{2}$$

Відгуки поліноміальної моделі Вольтерри дорівнюють

$$\tilde{y}_i[m] = a_i\hat{y}_1[m] + a_i^2\hat{y}_2[m] + a_i^3\hat{y}_3[m], \quad i=1, 2, \ldots, L. \tag{3}$$

Для визначення перехідних функцій $h_1[m], h_2[m,m], h_3[m,m,m]$ використовується метод найменших квадратів (МНК), який забезпечує мінімум середньоквадратичної похибки відхилення відгуків моделі від відгуків ОМС на один і той же стимул:

$$J_N = \sum_{i=1}^{L}\left(y_i[m] - \sum_{n=1}^{N} a_i^n \hat{y}_n[m] \right)^2 \to \min. \tag{4}$$

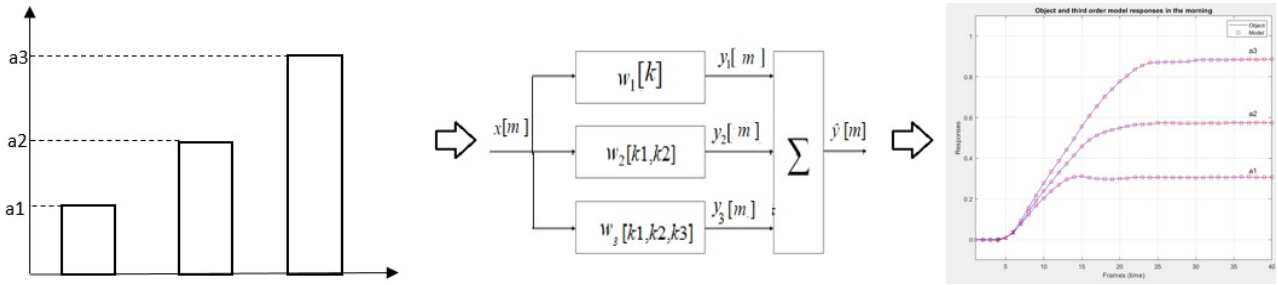
Мінімізація критерію (4) зводиться до вирішення системи нормальних рівнянь Гауса, яку в векторно-матричній формі можна записати у вигляді

$$\mathrm{A}'\mathrm{A}\hat{\mathrm{y}} = \mathrm{A}'\,\mathrm{y}, \tag{5}$$

де $\mathrm{A} = \left\| \alpha_{ij} \right\|$, $\alpha_{ij} = a_i^j$, $i, j = \overline{1, N}$.

Експериментальні дослідження ОМС проводилися з використанням високотехнологічного обладнання – айтрекера Tobii Pro TX300 (300 Hz), наданого для досліджень Центром інновацій та просунутих технологій Люблінського технологічного університету (Люблін, Польща) [7].

Процес моделювання ОМС на основі моделі Вольтерри наведено на рис. 2.

Тестові сигнали | Модель Вольтерри | Відгуки ОМС та моделі для N=3 при амплітудах a_1, a_2, a_3

Рисунок 2 – Процес моделювання ОМС на основі моделі Вольтерри

Беручи до уваги фізіологічні особливості ОМС, для побудови моделі Вольтерри використовуються тестові візуальні стимули – ступінчасті сигнали різної амплітуди, які реалізуються у вигляді яскравої точки на моніторі комп'ютера з різною відстанню a_i (i=1, 2,…, L) від стартової позиції. Тоді тестові візуальні стимули можна формально представити у вигляді функцій $x_i(t)=a_i\theta(t)$, де $\theta(t)$ – одинична функція (функція Ґевісайда). На основі даних відгуків ОМС, отриманих за допомогою технології айтрекінгу, визначаються перехідна функція 1-го порядку і діагональні перетини перехідних функцій n-го порядку ($n \geq 2$).

У дослідженні кожного респондента послідовно реалізовані три експерименти в напрямку «По-горизонталі» для 3-х амплітуд тестових сигналів a_1, a_2 і a_3. Між стартовою позицією та тестовими стимулами відстані дорівнюють: $0.33l_x$, $0.66l_x$, $1.0l_x$, де l_x – довжина екрану монітора. Координати стартової позиції (x=0; y=$0.5l_y$), l_y – ширина екрану монітора.

Експерименти організовано з метою класифікації респондентів (інформантів) за станом втоми. Збір даних полягає в вимірюваннях відгуків ОМС на однакові тестові сигнали, які здійснюються в різний час дня: «Вранці» (до роботи) і «Ввечері» (після роботи). На основі усереднених даних айтрекінгу визначено перехідні функції ОМС: першого – $\hat{h}_1[m]$, другого – $\hat{h}_2[m,m]$ та третього – $\hat{h}_3[m,m,m]$ порядку, в кожний момент часу m на інтервалі спостереження для станів респондента «Вранці» і «Ввечері» (рис. 3).

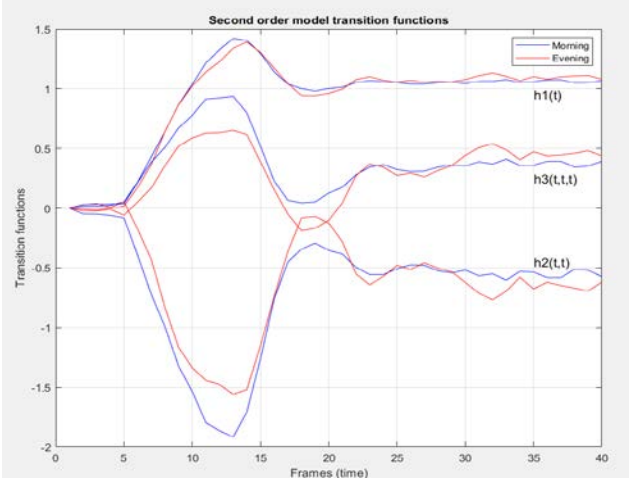

Рисунок 3 – Оцінки перехідних функцій 1-го, 2-го та 3-го порядку «Вранці» і «Ввечері»

З рис. 3 видно, що отримані перехідні функції для станів «Вранці» та «Ввечері» 1-го порядку практично не залежать від стану респондента. Проте, діагональні перетини перехідних функцій 2-го та 3-го порядків істотно змінюються за величиною, отже, в подальшому можуть ефективно використовуватися, як джерело первинних даних при побудові діагностичних моделей класифікаторів психофізіологічних станів людини із застосуванням машинного навчання.

Методика експериментальних досліджень ОМС. При проведенні експериментальних досліджень здійснюються такі дії:

– респондент (людина, яка досліджується) розміщується перед комп'ютером таким чином, щоб його очі були на рівні центру монітору на відстані 40-50 см від нього;
– голова фіксується, як показано на рис. 4, щоб не допускати її рухів при дослідженнях та для забезпечення однакових умов експерименту;
– за готовністю респондента, слід запустити програму формування тестових візуальних стимулів Signal Manager (рис. 5);
– на екрані монітора комп'ютера з'являється кружок червоного кольору – стартова позиція (рис. 5); після невеликої паузи T1=2-3 с кружок в стартовій позиції зникає і з'являється кружок іншого кольору в точці з заданими координатами, який є візуальним стимулом – тестовим сигналом (рис. 5), що відображається протягом заданої тривалості T2=1-2 с (ця дія змушує око рухатись в напрямку на візуальний стимул);
– далі цей кружок зникає і з'являється кружок червоного кольору в стартовій позиції, що змушує око рухатись у зворотному напрямку до стартової позиції;
– за допомогою айтрекера визначаються координати зіниці ока в процесі його руху (реакції на візуальний стимул) в період між стартовими позиціями і значення координат зберігаються у файлі типу xls.

Рисунок 4 – Фіксація голови респондента

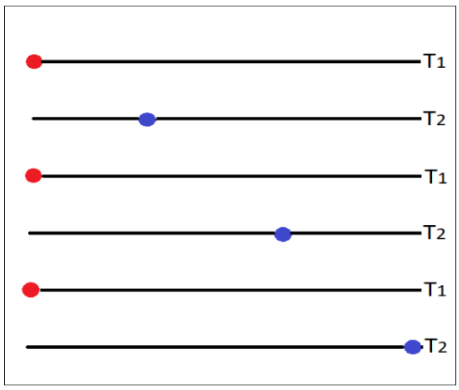

Рисунок 5 – Розташування точок на екрані в циклах експериментів (L=3)

Результати вимірювань відгуків ОМС при L=3, отримані за допомогою айтрекера Tobii Pro TX300 в одному дослідницькому циклі («По горизонталі»), наведено на рис. 6. Перехідний процес у відгуку ОМС на тестовий сигнал a1 = 0,33 lx зображено на рис. 7.

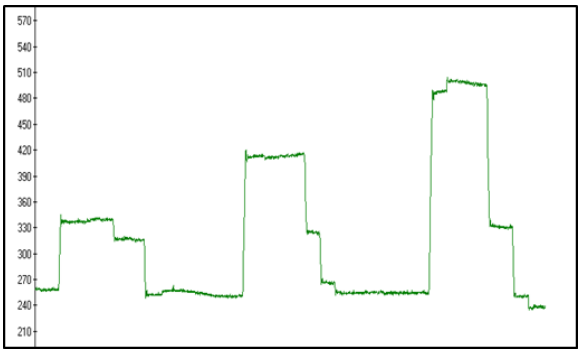

Рисунок 6 – Відгуки ОМС при L=3, отримані за допомогою айтрекера

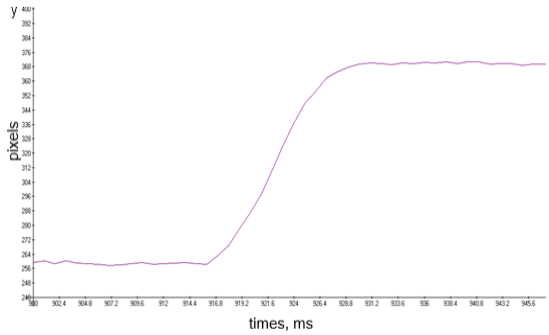

Рисунок 7 – Перехідний процес відгуку ОМС на тестовий сигнал a1

Побудова байєсівського класифікатора для оцінки психофізіологічного стану людини. Для оцінки психофізіологічного стану особистості на основі моделі ОМС у вигляді перехідних функцій 1-го порядку – $h_1(m)$, та діагональних перетинів перехідних функцій 2-го та 3-го порядку – $h_2(m,m)$, $h_3(m,m,m)$, відповідно [8], було побудовано:

– простір ознак для розробки класифікатора психофізіологічного статусу людини за допомогою машинного навчання;

– класифікатори з використанням статистичних методів навчання розпізнаванню образів на основі даних, отриманих за допомогою технології відстеження рухів очей.

На основі навчальних вибірок даних для об’єктів класів A ("Вранці") і B ("Ввечері") послідовно обчислюється дискримінантні функції $d(x)$. Для розділення двох класів (випадок дихотомії), використовується дискримінантна функція байєсівського (гаусівського) класифікатора виду:

$$d(x) = \frac{1}{2}x'(S_2^{-1} - S_1^{-1})x + (S_1^{-1}m_1 - S_2^{-1}m_2)'x + \frac{1}{2}(m_1'S_1^{-1}m_1 - m_2'S_2^{-1}m_2 + \ln\frac{|S_2|}{|S_1|}) + \lambda_{max}, \quad (7)$$

де $x=(x_1,x_2,\ldots,x_n)'$ – вектор ознак, n – розмірність простору ознак, m_i – вектор математичних очікувань ознак класу i, i=1, 2; $S_i=M[(x-m_i)(x-m_i)']$ – коваріаційна матриця для класу i (M [] – операція математичного очікування). S_i^{-1} – матриця, обернена до S_i, $|S_i|$ – визначник матриці S_i, λ_{max} – поріг класифікації об’єктів, що забезпечує максимальне значення критерію ймовірності правильного розпізнавання (ЙПР).

Проведено аналіз інформативності різних поєднань ознак на основі критерію ЙПР. Побудовано байєсівський класифікатор стану втоми людини. У двовимірному просторі ознак максимальна ЙПР P = 0,9375 досягається комбінаціями наступних ознак:

$$\left(x_3 = \sum_{m=0}^{M} \left| h_3(m,m,m) \right| \,\&\, x_{14} = \min_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \right), \text{ or} \tag{8}$$

$$\left(x_3 = \sum_{m=0}^{M} \left| h_3(m,m,m) \right| \,\&\, x_{15} = \min_{m \in [0,M]} h_3^{'}(m,m,m) \right), \text{ or} \tag{9}$$

$$\left(x_{14} = \min_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \,\&\, x_{15} = \min_{m \in [0,M]} h_3^{'}(m,m,m) \right), \text{ or} \tag{10}$$

$$\left(x_{14} = \max_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \,\&\, x_{15} = \max_{m \in [0,M]} h_3^{'}(m,m,m) \right), \text{ or} \tag{11}$$

$$\left(x_6 = \arg\max_{m \in [0,M]} h_3^{'}(m,m,m) \,\&\, x_{11} = \max_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \right), \text{ or} \tag{12}$$

$$\left(x_8 = \arg\min_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \,\&\, x_{11} = \max_{m \in [0,M]} h_2^{'}(m,m) \right). \tag{13}$$

Для окремих ознак ЙПР: x_6 або x_8 – P=0,625; x_3 або x_{12} – P=0,6875; x_{11} або x_{15} – P=0,8125.

Висновок. Отже, була розроблена та реалізована методика експериментальних досліджень окуло-моторної системи (ОМС) людини з використанням інноваційної технології айтрекінгу для отримання емпіричних даних ідентифікації ОМС у вигляді багатовимірних перехідних функцій (БПФ) за допомогою відеореєстрації відгуків на тестові візуальні стимули; впроваджені методи та обчислювальні алгоритми побудови моделей ОМС на основі поліному і ряду Вольтерри у вигляді БПФ із застосуванням тестових візуальних стимулів і визначення відгуків за допомогою технології айтрекінгу; розроблені інструментальні програмні засоби детермінованої нелінійної динамічної ідентифікації ОМС «вхід-вихід» на основі моделей Вольтерри у вигляді БПФ і засобів застосування отриманих моделей в інформаційних системах діагностики психофізіологічного стану людини та розпізнавання особистості.

Протягом 2019-2022 рр. проводились наукові дослідження спільно з учнями старших класів школи з розвитку і застосуванню інноваційної технології айтрекінга в нейронауках і практичній психології. Учні школи – учасники Проекту брали участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України в науковому відділенні «Комп’ютерні науки» у ІІ (обласному) та ІІІ (фінальному) етапах:

– в секції «Технології програмування» робота за темою «Побудова моделі окорухової системи людини на основі даних айтрекінгу» на ІІІ етапі у 2019/2020 н.р. зайняла ІІ місце (Степанова Аліса, 9 клас, нагороджена Стипендією Президента України); на ІІІ етапі у 2020/2021 н.р. – ІІ місце (Степанова Аліса, 10 клас, нагороджена Стипендією Президента України); робота за темою «Програмне забезпечення діагностики психофізіологічних станів людини за даними айтрекінгу» на ІІІ етапі у 2021/2022 н.р. зайняла ІІІ місце (Степанова Аліса, 11 клас, отримала Сертифікат «Ukrainian Future»);
– в секції «Інформаційні системи, бази даних та системи штучного інтелекту» робота за темою «Побудова байєсівського класифікатора в просторі ознак, що визначаються на основі даних айтрекінга» на ІІІ етапі у 2021/2022 н.р. зайняла ІІ місце (Леонтюк Валентина, 11 клас);
– в секції «Комп'ютерні системи та мережі» робота за темою «Апаратно-програмне забезпечення ідентифікації окуло-моторної системи людини» на ІІІ етапі у 2021/2022 н.р. зайняла ІІ місце (Луб'янов Віктор, 11 клас).

У 2021/2022 н.р. учні стали призерами Всеукраїнської науково-технічної виставки-конкурсу молодіжних інноваційних проектів «Майбутнє України»:
– в номінації «Електроніка та приладобудування» проєкт за темою «Айтрекер на смартфоні» посів ІІІ місце (Леонтюк Валентина, Луб'янов Віктор, 11 клас, отримали Сертифікати на програму UF Startup School Beginner 2022 від бізнес-інкубатора Ukrainian Future).
– в номінації «Технічна творчість та винахідництво» проєкт за темою «Апаратно-програмне забезпечення діагностики психофізіологічних станів індивідів» посів ІІІ місце (Степанова Аліса, 11 клас, отримала Сертифікат на програму UF Startup School Beginner 2022 від бізнес-інкубатора Ukrainian Future).

Науково-дослідницькі роботи учнів відзначені на Міжнародних виставках:
– E-NNOVATE-2021 (INTERNATIONAL INNOVATION SHOW, 22 – 24 June 2021, Work: «Information Technology of the Diagnostics of Neuro-Physiological States of Personality based on the Volterra Models and Eye-tracking Data», author: **Stepanova Alisa** – SILVER AWARD).
– XV Міжнародна виставка винаходів та інновацій INTARG-2022 (15th International Invention and Innovation Show *INTARG2022*, National center «Junior Academy of Sciences of Ukraine» under the auspices of UNESCO. Work: «Eye-tracker on smartphone», authors: Valentyna Leontyuk, Victor Lubianov – BRONZE MEDAL).

Отримані наукові і практичні результати направлені на розв'язання проблеми виявлення обдарованої особистості в системі освіти, діагностики та моніторингу розвитку її потенціалу в освітньому процесі, підтримки та супроводу обдарованої особистості в освітньому середовищі та соціумі. Впровадження, що відбулося є

ефективною реалізацією сучасного STEM/STEAM-підходу, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics).

ЛІТЕРАТУРА

1. Айтрекинг в психологической науке и практике / Ред. В. А. Барабанщиков. – М.: Когито-Центр, 2015.– 410 с.
2. Jansson D., Medvedev A. Volterra modeling of the Smooth Pursuit System with application to motor symptoms characterization in Parkinson's disease // European Control Conference (ECC). – France, Strasbourg. – 2014. – P. 1856-1861. doi: 10.1109/ecc.2014.6862207.
3. Pavlenko V., Salata D., Dombrovskyi M., Maksymenko Yu. Estimation of the Multidimensional Transient Functions Oculo-Motor System of Human // Mathematical Methods and Computational Techniques in Science and Engineering: AIP Conf. Proc. MMCTSE'2017, Cambridge, UK. – 2017. – Vol. 1872. – Melville, New York. Published by AIP Publishing. – P.110-117.
4. Pavlenko V. D., Salata D. V., Chaikovskyi H. P. Identification of a Oculo-Motor System Human Based on Volterra Kernels // Inter. national Journal of Biology and Biomedical Engineering. – 2017. – Vol. 11. – P. 121-126.
5. Pavlenko V., Salata D., Dombrovskyi M., Maksymenko Yu. Estimation of the Multidimensional Transient Functions Oculo-Motor System of Human // Mathematical Methods and Computational Techniques in Science and Engineering: AIP Conf. Proc. MMCTSE 2017, Cambridge, UK, 24-26 February. Vol. 1872. Melville, New York. 020014-1-020014-8; - P.110-117
6. Bro V., Medvedev A. Nonlinear dynamics of the human smooth pursuit system in health and disease: model structure and parameter estimation // IEEE 56th Annual Conference on Decision and Control – Australia, Melbourne. – 2017. – P. 4692-4697.
7. Pavlenko V., Milosz M., Dzienkowski M. Identification of the oculo-motor system based on the Volterra model using eye tracking technology // 4th Int. Conf. on Applied Physics, Simulation and Computing (APSAC 2020). – Italy, Rome.– 2020. // Journal of Physics: Conference Series. – 2020. – 1603. – IOP Publishing. – P. 1-8. doi:10.1088/1742-6596/1603/1/012011.
8. Pavlenko V.D., Shamanina T.V., Chori V.V. Nonlinear Dynamics Identification of the Oculo-Motor System based on Eye Tracking Data // International Journal of Circuits, Systems and Signal Processing – 2021. – Vol.15, pp. 569-577. DOI: 10.46300/9106.2021.15.63 (E-ISSN: 1998-4464).

Шарова Тетяна,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач сектору відділу роботи з обдарованою молоддю
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
e-mail: tanya_sharova@ukr.net

Кремінський Борис,
доктор педагогічних наук, доцент
начальник відділу роботи з обдарованою молоддю
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
e-mail: b_kreminskyi@ukr.net

Мистюк Світлана,
завідувач сектору відділу роботи з обдарованою молоддю
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
e-mail: obdarovani.iitzo@ukr.net

РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ В АСПЕКТІ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ УЧНІВСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

У ст ат т і зроблено акцент на особливост ях долучення учнівської молоді до різноманіт них конкурсів, олімпіад, т урнірів, які скеровує в масшт абах нашої країни ДНУ «Інст ит ут модернізації зміст у освіт и». Наголошено на т ому, що підт римка обдарованої молоді повинна бут и ще при закладі загальної середньої освіт и, оскільки це т ой початк овий фундамент , що от римує людина під час свого формування т а ст ановлення. Зверт ає ться увага на т е, що більшіст ь конкурсів Між народного т а Всеукраїнського рівнів, до яких долучает ься обдарована молодь, ст осує ться прикладних наук, що дозволяє здобувачам освіт и предст авит и власні знання з мат емат ики, фізики, інформат ики, програмування т ощо.

Ключові слова: інтелектуальна обдарованість, здібності, обдарована молодь, мотивація, навчання

The article focuses on the peculiarities of the involvement of students in various contests, Olympiads, and tournaments, which are directed on the scale of our country by the SSI «Institute of Education Content Modernization». It is emphasized that the support of gifted youth should be at the institution of general secondary education, since this is the initial foundation that a person receives during his incipience and formation. The attention is paid to the fact that the majority of competitions at the International and All-Ukrainian levels, in which gifted youth participate, relate to applied sciences, which allow students to present their own knowledge of mathematics, physics, computer science, programming, etc.

Key words: intellectual giftedness, abilities, gifted youth, motivation, training.

Останнім часом Україна досить потужно розвивається в плані інновацій. На цьому етапі важливо виявити обдаровану молодь, яка б активно долучалась до всеукраїнських та міжнародних конкурсів, змагань, олімпіад, представляючи нашу країну на різноманітних рівнях. Сучасній обдарованій молоді необхідно створити сприятливе соціальне середовище, що дозволить гідно представити нашу країну.

Підтримка обдарованої молоді повинна бути ще при закладі загальної середньої освіти, оскільки це той початковий фундамент, що отримує людина під час свого формування та становлення [2, с. 46]. Здебільшого така підтримка з боку держави відчувається у тих випадках, коли обдарована молодь долучається до всеукраїнських та міжнародних конкурсів та олімпіад.

Питання особливостей розвитку обдарованої молоді вивчали різноманітні вчені, дослідники. Педагогічні особливості підготовки дослідницьких робіт обдарованої молоді розглядав В. Бедніна; аспекти підтримки обдарованої молоді на рівні держави представлено в працях Ю. Грищук; формування компетентностей здобувачів освіти розкрито в публікаціях О. Мухіної; Б. Кремінський, С. Мистюк та Л. Черкаська вказують на проблеми та актуальні напрями роботи з обдарованою молоддю. Однак, означене питання не є вичерпним на сьогодні. Є ряд питань, які потребують вирішення, у тому числі розкриття аспектів щодо можливої участі обдарованої молоді в конкурсах на Всеукраїнському та Міжнародному рівнях в Україні.

На думку сучасних науковців великою проблемою в роботі з обдарованою молоддю є відсутність мотивації до навчання, а також неналежні умови до розвитку інтелектуальної діяльності [3, с. 133]. Здебільшого, це відсутність потрібного оточення, недостатня фінансова спроможність, а також низький рівень педагогічного колективу при закладах освіти, де вчаться здобувачі.

Обдарована дитина буде ефективно розвиватись за умови створення професійного супроводу педагогами. Дослідники переконані, що застосовуючи індивідуально-диференційований підхід до вихованців, можна розвинути в учня здібності до наукової діяльності [6, с. 6].

Сучасний світ вимагає від молоді активності, ініціативності, творчого підходу до вирішення різноманітних питань. Головною потребою суспільства є формування у обдарованої молоді дослідницького стилю мислення на всіх етапах їх наукового становлення. Формуючи індивідуальну особистість, важливо правильно сформувати її знання, оскільки на сьогодні в пріоритеті здатність працювати з інформацією, творчо підходити до вирішення проблемних питань, а також аналіз та синтез отриманих знань. У подальшому це дозволить підвищити професійну компетентність, долати життєві труднощі та успішно адаптуватись в соціумі [1, с. 24].

Маємо переконання, що людина народжується з певними задатками, які у процесі життя треба розвивати. Ступінь обдарованості сучасної молоді різний, тому головним,а, можливо, пріоритетним завданням на сьогодні є розвиток здатностей до критичного мислення, швидкої реакції та узагальнень, аналізу та синтезу матеріалі, пошук потрібної інформації серед значного масиву [5, с. 52].

В Україні сучасна обдарована учнівська молодь активно долучається до різноманітних конкурсів, олімпіад, змагань, турнірів. На подібних заходах здобувачі освіти можуть представити власні знання та отримати гідний результат своєї праці – визнання на рівні країни або позиціонування себе за межами нашої країни у якості представника від України.

Зрозуміло, що до кожного конкурсу чи олімпіади треба ретельно готуватись. Охопити гуманітарний блок, природничий та економічний одночасно практично неможливо. Тому, заклади загальної середньої освіти (школи, ліцеї, гімназії) готують своїх вихованців до таких конкурсів чи олімпіад відповідно до здібностей здобувачів. Однак тут можна послуговуватись дослідженнями вчених, зокрема В. Моляко, де акцентовано увагу на тому, що в основі обдарованості лежить здібність до конкретної діяльності [4, с. 270]. Не слід забувати також про схильності сучасної молоді, які можна суттєво розвивати. Схильності обдарованої молоді ґрунтуються на інтересах чи уподобаннях до конкретної діяльності. Виявлення певних схильностей у обдарованої дитини дозволяє виконувати з успіхом певні завдання чи дії. На етапі роботи з обдарованою молоддю доречним може бути досвід будь-якої установи чи закладу освіти [8].

Здобувачі освіти можуть паралельно долучатись до конкурсів та олімпіад, якщо дати їх проведення не збігаються та учень може особисто прийняти учать в них. Вже не є новиною той факт, що обдаровані діти справді долучаються до двох і навіть більше конкурсів, оскільки мають схильності, наприклад, до природничих наук (Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», Міжнародний природничий інтерактивний конкурс «Колосок» тощо), мовно-літературної галузі (Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Міжнародна гра зі світової літератури «Sunflower», Всеукраїнський відкритий марафон з української мови тощо). Готуватися до подібних конкурсів бажано систематично, опрацьовуючи при цьому різноманітний навчальний матеріал. Так, наприклад, для здобувачів освіти під час підготовки до Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка може стати в нагоді методика використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури [7].

Обдарована молодь має можливість долучатись до конкурсів, олімпіад, турнірів, що на сьогодні досить потужно представлені в Україні та організовуються відділом по роботі з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут організації змісту освіти». На сьогодні маємо такі напрями участі обдарованої молоді в різноманітних конкурсах, олімпіадах та турнірних змаганнях:

1. Конкурси (Міжнародні та Всеукраїнські);

2. Олімпіади (Міжнародні та Всеукраїнські, онлайн-олімпіади);

3. Турнірні змагання (Міжнародні та Всеукраїнські).

На Всеукраїнському рівні здобувачі освіти можуть долучатися до таких конкурсів, олімпіад та ігор:

– Всеукраїнські змагання з моделювання «розумних» пристроїв «Steam House»;
– Змагання Роботрафік;
– Всеукраїнський учнівський фізичний конкурс «Левеня»;
– Всеукраїнський відкритий марафон з української мови;
– Українознавча гра «Соняшник»;
– Всеукраїнський конкурс учнівської молоді;
– Конкурс творчих есе «Один день» тощо.

Беручи до уваги міжнародний рівень, нами було виокремлено найактуальніші заходи для обдарованої молоді, що проводяться в Україні:

– Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка;
– Міжнародний учнівський конкурс юних істориків «Лелека»;
– Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика;
– Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»;
– Міжнародна гра зі світової літератури «Sunflower»;
– Міжнародний конкурс з інформатики та комп’ютерної вправності «Бобер»;
– Міжнародний природничий інтерактивний конкурс «Колосок»;
– Міжнародна природознавча гра «Геліантус» тощо.

Звертаємо увагу на те, що більшість конкурсів Міжнародного та Всеукраїнського рівнів, до яких долучається обдарована молодь, стосується прикладних наук, що дозволяє здобувачам освіти представити власні знання з математики, фізики, інформатики, програмування тощо. Усі змагання проходять в декілька етапів, що слугує певному відбору кращих з кращих. Робота оргкомітету кожного конкурсу, олімпіад, змагань турнірного спрямування керується положенням, де чітко представлена процедура та хід заходу.

Беручи до уваги потужний розвиток нашої країни, слід наголосити на тому, що до конкурсів, олімпіад та турнірів долучається обдарована молодь усіх областей України. Керуючись Положеннями, відповідальні особи організовують заходи, послуговуючись при цьому певними етапами (регіональний, обласний, фінальний) та скеровують процес творчих змагань в потрібне русло. В результаті маємо високі показники знань учнівської молоді, що свідчить про потужний потенціал нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бедніна В. Педагогічні особливості підготовки дослідницьких робіт старшокласників для захисту на всеукраїнських та міжнародних конкурсах. Рідна школа. 2011. № 12. С. 24–27.

2. Грищук Ю. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. Освітологічний дискурс. 2014. №1 (5). С. 46–56.
3. Кремінський Б., Мистюк С., Черкаська Л. Проблеми та актуальні напрями роботи з інтелектуально обдарованою молоддю. Нові технології навчання. 2020. №93. С. 128–137.
4. Моляко В.О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
5. Мухіна О.М. Формування компетентностей обдарованих здобувачів освіти в галузі природничо-математичних дисциплін. Педагогічні обрії. № 3-4 (111-112). 2022. С. 52–56.
6. Тесленко В.В. Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. Освіта і розвиток обдарованої особистості. 2015. №3 (34). С. 5 – 9.
7. Шарова Т. М., Шаров С. В. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. №. 39. С. 290–296.
8. Шарова Т. М., Шаров С. В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр. 2019. №. 2. С. 255–261.

Шевченко Тетяна Олександрівна,
старший вчитель, вчитель української мови та літератури,
Обухівський ліцей Обухівської селищної ради
Дніпровського району Дніпропетровської області
0663400602sh@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-, STEAM-ПІДХОДУ В ОСВІТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Застосування інноваційних технологій навчання на уроках створює умови для кращого засвоєння нового матеріалу та активізації пізнавальної діяльності учнів. Інноваційні процеси сприяли формуванню та розвитку освітнього напряму STEM/STEAM, що став педагогічною інновацією XXI століття. У статті описані найцікавіші форми і методи організації та проведення сучасного освітнього процесу, які сприяють розвитку і формуванню основних компетентностей здобувачів освіти, за допомогою яких можна інтегрувати навчальні дисципліни.

Ключові слова: Обдарованість, здібність, обдарована дитина, STEM/STEAM, інтеграція, метод, прийом, проєкт, навчання.

The use of innovative learning technologies in lessons creates conditions for better assimilation of new material and activation of students' cognitive activity. Innovative processes contributed to the formation and development of the STEM/STEAM

educational direction, which became a pedagogical innovation of the 21st century. The article describes the most interesting forms and methods of organizing and conducting the modern educational process, which contribute to the development and formation of the basic competencies of education seekers, with the help of which it is possible to integrate educational disciplines.

Keywords: Giftedness, ability, gifted child, STEM/STEAM, integration, method, reception, project, learning.

«Учень... це не посудина, яку потрібно наповнити,
а факел, який треба запалити»
Д. Ушинський

Обдаровані діти та молодь є в будь-яких колективах, групах, національностях чи країнах. Багатьох цікавить питання, чи є обдарованість вродженою особливістю, чи її можна розвинути й виховати. Одинадцятитомний «Словник української мови» визначає термін «обдарований» як: який має великі природні здібності; здібний, талановитий. [1]

Під обдарованістю дитини розуміють вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності. На всіх етапах розвитку цивілізації особлива роль завжди належала обдарованим особистостям, які завдяки своїй здатності до створення нового були головним рушієм прогресу суспільства у всіх сферах його життєдіяльності. У науковій літературі існує твердження, що тільки 2–6 % людей можна вважати обдарованими. Численні ж дослідження показують, що із здібностями обдарованості народжується кожна психічно нормальна людина.

Обдаровані діти – майбутнє нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання розвивати інтелектуальний потенціал нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді. Немає стандарту обдарованості, оскільки певні таланти й соціальне середовище сприяють розвитку різних типів особистості. Типи досягнень також різняться. Обдарований хімік може бути середнім читачем, обдарований художник може бути слабким математиком та навпаки.

STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics, укр. наука, *технології, інженерія, математика*) — термін, яким називають підхід до освітнього процесу; відповідно до якого основою набуття знань є проста та доступна візуалізація наукових явищ, що «дає змогу легко охопити і здобути знання на основі практики та глибокого розуміння процесів». STEAM – це не

просто технічна освіта. Вона охоплює значно ширше поняття, а саме вдале поєднання креативності та технічних знань.

Інноваційні зміни, які змінюють освітній напрям STEM спрямованої, насамперед, на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді – майбутньої інтелектуальної еліти наукової, технічної та технологічної галузей. Саме творчість є джерелом самореалізації та саморозвитку особистості, яка вміє аналізувати проблеми, що виникають, знаходити оптимальний варіант їх розв'язку та прогнозувати можливі наслідки.

Ключові аспекти STEM-підходу в навчанні:

– інтеграція в єдину парадигму змісту та методології природничих наук, сучасних технологій, зокрема інформаційних, інженерного дизайну та математичного інструментарію;
– конструювання навчальних планів і програм на міждисциплінарних засадах;
– інтегроване навчання відповідно до певних тем, а не окремих дисциплін;
– застосування когнітивних і соціальних технологій, а також трансферу знань;
– навчання на реальних техніко-технологічних, економічних і соціально значущих проблемах;
– акцент на комплексному формуванні наукового та інженерного мислення. [2]

Виникає питання: чи можна поєднати STEM/STEAM із гуманітарними дисциплінами? Так! Навіть якщо б здавалося, що українська мова безмежно далека від математики, а література ніяк не поєднається з фізикою, то це не так. Насправді інтегрувати можна будь-які предмети, головне – дійсно цього хотіти.

Головна мета освіти – підготувати дітей до реального життя, і взаємозв'язок навчальних дисциплін, звісно, сприяє цьому якнайкраще. І українська мова та література тут не виняток! Це неймовірно важливі предмети, тому дуже варто знайти дієві способи інтеграції з природничими науками. STEAM допоможе у цьому!

Як інтегрувати українську мову та літературу зі STEAM?

S (наука) – наукове дослідження мовного матеріалу, згадки будь-якої галузі науки у творах.

T (технології) – використання онлайн-платформ на уроках.

E (інженерія) – створення лепбуків, кроссенсів, колажів.

A (мистецтво) – будь-яка тематична поробка до твору чи мовного явища.

M (математика) – вправи з математичними прикладами, де за відповіддю зашифровані літери.

Проаналізуємо тепер кожен елементи STEAM на уроках української мови та літератури, які розвивають обдарованість у дитині.

Методи та прийоми, які сприяють розвитку наукових навичок:

- дослідження мовного матеріалу;
- наукового спостереження над мовними та літературними явищами;
- зіставлення певних мовних одиниць з метою порівняння, аналізу;
- розв'язання проблемних питань;
- робота в групах;
- творча лабораторія.

Методи та прийоми, які сприяють розвитку технологічних навичок:

- освітній проєкт «На урок»;
- національна освітня платформа «Всеосвіта»;
- освітня онлайн-платформа LearningApps.org;
- онлайн-гра Kahoot!;
- онлайн-олімпіади;
- створення QR-кодів та хмаринок слів та інші.

Методи та прийоми, які сприяють розвитку інженерних навичок:

- метод «Мозаїка» (зі слів, які записані на окремих смужках паперу, пропоную скласти фразу, яка є темою уроку. Це викликає у дітей інтерес і активізує пізнавальні можливості);
- прийом «Створення реклами за прочитаним твором»;
- створення лепбуків, кроссенів, колажів (учні, використовуючи вивчений матеріал, можуть показати свої знання за допомогою одного із методів);
- метод проєктів.

Існують такі типи проєктів:

- дослідницько – пошукові;
- творчі;
- інформаційні;
- ігрові.

Дослідницько-пошукові проєкти спрямовані на розв'язання проблеми, результат якої заздалегідь не відомий. Для цих проєктів важливими є мета, структура, соціальний напрям, актуальність. Вони дають змогу активізувати та розвивати розумові й мовленнєві здібності школярів, їхнє мислення, пам'ять, привчають до уважності, спостережливості, відповідальності.

Творчі проєкти не мають певної структури для роботи учасників. Головне завдання полягає в тому, щоб навчити школярів грамотно, логічно, творчо висловлювати свої думки, використовуючи засоби художньої виразності. Результатом творчого проєкту може бути створення і презентація колективного колажу, відеофільу, сценарію літературного свята, ілюстративного матеріалу, створення казок, есе, віршів, статей тощо.

Інформаційні проєкти спрямовані на пошук інформації про який-небудь об’єкт, явище.

Ігрові проєкти - це найбільш складні проєкти, в яких учасники беруть на себе певні ролі. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні існуючі особистості, показуються їх соціальні або ділові взаємини. Саме під час використання цього проєкту ступінь творчості учнів високий, але домінуючим видом залишається гра. Результат ігрового проєкту: літературні ігри, реклама книжки, літературно – театральні вистави, ігрова імітація соціальних і ділових стосунків.

Методи, які сприяють розвитку мистецьких навичок:

- метод «Рекламний буклет» (пропоную учням створювати рекламні буклети – це зігнутий один або кілька разів паперовий виріб формату А3 або А4, що містить інформацію, оформлену лаконічним і приємним для читання чином);
- метод «Географічна карта» (можна створити географічну карту подорожі героя, життєвого шляху письменника або літературну карту України);
- комікси — це синтетичний вид мистецтва, сучасне медіа, яке поєднує в собі книжну графіку, кінематограф і літературу;
- фотографія (створення фото літературного героя за його описом із твору);
- малюнок, ілюстрація (зображення уривку твору засобами образотворчого мистецтва);
- колаж (на уроках літератури дозволяє візуалізувати навчальний матеріал (в тому числі і культурологічний контекст), виділити за допомогою таких засобів, як колір, розмір, композиція головне в навчальному матеріалі);
- орігамі (за допомогою паперових смужок пропоную учням зобразити уривок з вірша чи прозового твору);
- метод «Шарж» (покликаний відображати не тільки чисто зовнішні особливості, але і внутрішні, тобто психологічні риси і ін.);
- метод «Словник у малюнках» (щоб краще запам’ятати написання слів, пропоную учням намалювати їх).

Методи та прийоми, які сприяють розвитку математичних навичок:

- метод «Дешифрувальник» (Тему уроку зашифровую за допомогою цифр, під якими записані літери. Учням пропоную розшифрувати і оголосити тему уроку.);
- прийом «Вузлик на пам’ять» (щоб краще запам’ятати та відтворити новий матеріал, пропоную скласти словничок із ключових слів, таким чином учні вчаться виокремлювати головну й другорядну інформацію);
- перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму);

- метод «Фішбоун» (допомагає систематизувати знання учнів з теми уроку. Там, де голова, записане проблемне питання. На верхніх кісточках учні записують основні поняття теми, на нижніх – суть даних понять, на хвості– відповідь на поставлене проблемне питання, таким чином вчимося установлювати причинно-наслідкові зв'язки);
- прийом «Алгоритм судження» (допомагає чітко формулювати визначення та будувати гіпотези);
- метод «Подвійний щоденник» (Можна використовувати під час характеристики образів художніх творів. До певної риси характеру літературного героя учні виписують із тексту твору цитату, яка підтверджує її. Такий метод вчить дітей формулювати тезу й добирати аргументи.);
- доцільно й правильно використовувати в мовленні числівники.

Отже, пріоритет розвитку творчих здібностей за допомогою STEM/STEAM є надзвичайно актуальним. У кожній людині природою закладений певний творчий потенціал. Виявити його, розвинути якомога повніше — таке завдання повинен ставити перед собою кожний педагог. Діяльність педагога-словесника – це безмежне поле, яке потребує виснажливої, але творчої праці. Щодня – пошук, щодня – несподіванки, щодня– відкриття. Інтеграція предметів та нові прийоми та методи проведення уроків дають можливість не тільки підняти інтерес до української мови та літератури, а й розвивати творчу самостійність. Навчати роботи з різними джерелами знань, зняти з душі дитини почуття страху, навіяти впевненість у своїх силах, налаштувати на успіх, виявити здібність до творчості – ось основна мета роботи педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Одинадцятитомний «Словник української мови» – режим доступу: http://sum.in.ua/s/obdarovanyj
2. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 80 с. – режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/286032301.pdf
3. Гришко Г. Г. Застосування інноваційних технологій на уроках української мови та літератури. Методичні матеріали на допомогу вчителям-філологам 2021р., 40 ст.

Шепельова М. В.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
e-mail: m.shepelyova@gmail.com

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗУМІННЯ СТУДЕНТАМИ НЕВИЗНАЧЕНИХ ЗАВДАНЬ

У статті здійснено аналіз особливостей розуміння студентами невизначених завдань. Варіативність виконання студентами творчого завдання «Крапки», яке характеризується високим ступенем невизначеності умови, дозволила нам виокремити такі показники для аналізу: 1) розуміння інструкції та повнота виконання завдання; 2) залежність виконання завдання від інструкції та супровідних позначок; 3) наявність у роботах простих та складних малюнків; 4) естетичний компонент у роботах студентів; 5) виконання більшої кількості завдань, ніж запропоновано; 6) наявність підписів малюнків; 7) спосіб виконання роботи: на комп'ютері чи від руки.

Ключові слова: *розуміння, невизначеність, невизначені завдання, творче мислення, студенти.*

The article presents the analysis of peculiarities of uncertain tasks understanding by students. Variability of the creative task "Points" solving by students, which is characterized by a high level of uncertainty, gave us an opportunity to distinguish such indicators of analysis: 1) the understanding of the task instruction; 2) the dependence of task solving on the instruction and accompanying marks; 3) the appearance of complicated and simple pictures in the works; 4) aesthetic component in the works; 5) performing more tasks then suggested; 6) drawing signatures; 7) way of the work performing: on a computer or by hand.

Keywords: *understanding, uncertainty, uncertain tasks, creative thinking, srudents.*

Адекватне розуміння умови завдання є запорукою успішності його виконання. Для цього потрібне вміння проаналізувати вихідні дані, визначити можливі протиріччя у формулюванні завдання, недостатність інформації, що міститься у завданні, або ж її надлишок, що може привернути увагу до несуттєвих деталей і повести того, хто вирішує завдання, хибним шляхом.

У загальному значенні «визначати» тлумачиться як: 1) встановлювати, розпізнавати що-небудь за певними ознаками; 2) розкривати сутність чого-небудь, характеризувати, формулювати, робити визначення; 3) вирізняти, призначати кого- або що-небудь для якоїсь мети; 4) намічати, накреслювати для виконання; 5) зумовлювати що-небудь, бути причиною чогось [1]. Невизначеність завдань пов'язана з суб'єктивною чи об'єктивною складністю здійснення зазначених вище дій на підставі інформації, що міститься в умові завдання.

У цій публікації для аналізу ми обрали завдання «Крапки», взяте із блоку «Геометричних» у комплексі завдань, запропонованих В. О. Моляко для дослідження творчого мислення. Вибірку склали 118 студентів різних спеціальностей з I по VI роки навчання Київського університету імені Бориса Грінченка. Дослідження проводилося протягом 2020/2021 навчального року.

Для початку опишемо завдання, яке пропонувалося студентам, та умови проведення дослідження. Завдання характеризується високим ступенем невизначеності як стимульного матеріалу, так і самої інструкції. Це може, на нашу думку, активізувати творче мислення студентів, або ж блокувати його, аж до повної відмови від виконання завдання. Варіативність виконання студентами запропонованого завдання, спричинена його невизначеністю, дала нам можливість виокремити показники для аналізу, які будуть розглянуті далі.

Файл із бланком, який студентам потрібно було завантажити, мав назву «Завдання для розвитку творчого мислення», що дозволяло їм зорієнтуватися на що саме вони спрямовані, і продемонструвати у їх виконанні свої уявлення про творче мислення.

Студенти отримали завдання у такому вигляді (рис. 1):

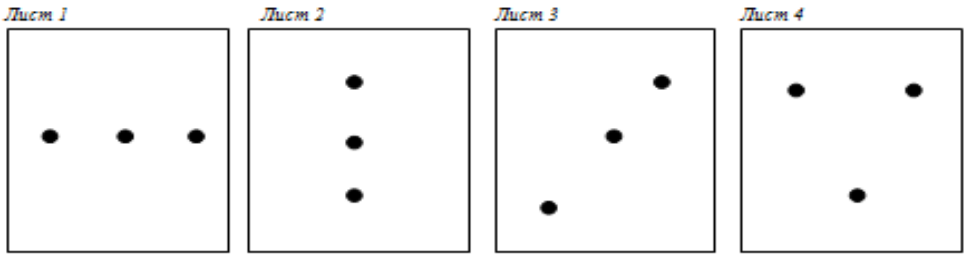
Завдання для розвитку творчого мислення

I. «Геометричні».

Інструкція:

Розмістити крапки на аркуші у різних варіантах і на їх поєднанні побудувати будь-які фігури. Зробіть малюнки на окремих аркушах, сфотографуйте їх і додайте фото.

1. Три крапки

2. П'ять крапок

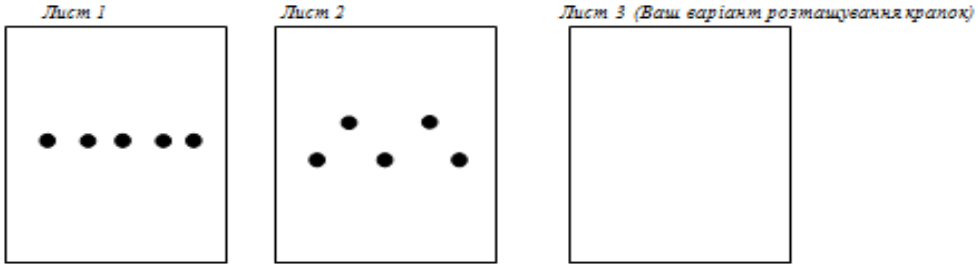

Рис. 1. Бланк із завданнями «Крапки»

Отже, досліджуваним потрібно було взяти окремі аркуші паперу, перенести на них крапки, розташувавши їх так, як зображено у бланку, і виконати будь-який малюнок, побудувати будь-які фігури із залученням цих крапок. На останньому аркуші пропонувалося самостійно розташувати п’ять крапок і зробити малюнок. Потім потрібно було сфотографувати свої малюнки і додати їх у бланк завдань, або ж прикріпити фото окремо, і надіслати викладачу.

Далі зупинимося на показниках, які ми виокремили, проаналізувавши 118 студентських робіт.

Розуміння інструкції та повнота виконання завдання.

За результатами проведеного нами дослідження, 60% студентів (71 особа) зрозуміли інструкцію і повністю виконали завдання; 14% досліджуваних (17 осіб) не зовсім зрозуміли інструкцію, частково виконали завдання (про це свідчило виконання лише частини завдань, невиконання останнього завдання, розставляння крапок у будь-яких комбінаціях, а не так, як запропоновано у інструкції, і т.п.); 8% студентів (9 осіб) зовсім не зрозуміли завдання, але все ж таки спробували якось його виконати (тут ми отримали такі варіанти виконання: лише додавання крапок у останньому завданні, тоді як усі інші завдання з крапками не бралися до уваги; зображення у всіх завданнях великої кількості крапок, з’єднаних лініями; виконання лише одного малюнку; об’єднання усіх крапок в один малюнок; 18% студентів (21 особа) зовсім не виконали завдання. Зазначимо, що студентам, які не виконали завдання, пропонувалися додаткові роз’яснення та можливість їх доробити. Деякі студенти скористалися такою можливістю, але зазначені 18% не виконали завдання навіть після додаткових роз’яснень і пропозицій. Причини невиконання завдань ми не з’ясовували.

Варто окремо звернути увагу на виконання сьомого завдання, в якому студентам пропонувалося самостійно розташувати п’ять крапок і зробити малюнок. У ньому яскраво виявляється здатність вхопити загальну сутність завдання і продовжити самостійно хід думок, поданий в інструкції до попередніх завдань, а отже – мислити за аналогією. З цим завданням впоралися 75% студентів (88 осіб).

Залежність виконання завдання від інструкції та супровідних позначок. Виокремлюючи цей показник, ми маємо на увазі, що сам по собі стимульний матеріал – крапки – характеризується високим ступенем невизначеності, тобто існує досить багато варіантів виконання цього завдання. Це ми і побачили у роботах студентів: від простих з’єднань крапок лініями, до складних малюнків, які мають багато елементів, композицію, кольори, назву і т.п. Разом з тим, блок, до якого належать ці завдання, називається «Геометричні», а у інструкції пропонується побудувати будь-які фігури. Проаналізувавши роботи студентів,

ми встановили, що 17% (20 осіб) виконали це завдання буквально – об’єднавши крапки у прості геометричні фігури чи лінії (див. напр. рис. 2).

Рис. 2. Приклад виконання студентом завдання «Три крапки» (прості геометричні фігури і лінії).

10% студентів (12 осіб) разом із простими фігурами використовували також і більш складні (див. напр. рис. 3).

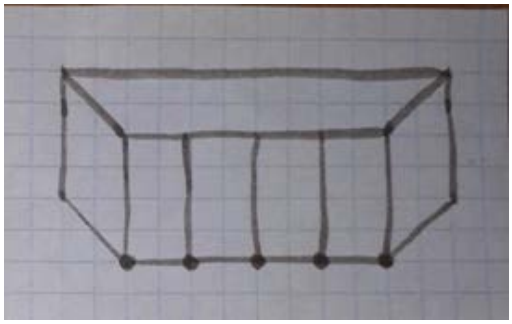

Рис. 3. Приклад виконання студенткою завдання «П’ять крапок» (складна геометрична фігура).

У 27% робіт зустрічаються також з’єднання крапок хвилястими лініями (див. напр. рис. 4).

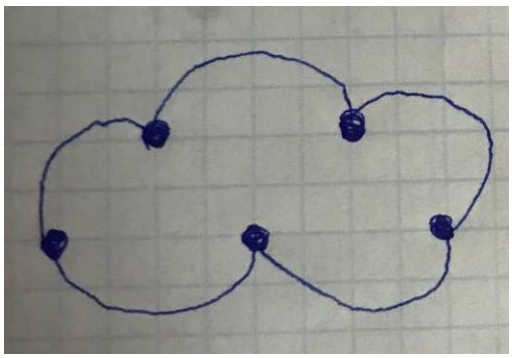

Рис. 4. Приклад виконання студенткою завдання «П’ять крапок» (об’єднання крапок хвилястими лініями).

Отже, підсумуємо: прості геометричні фігури і лінії зустрічаються у 64 % робіт, складні геометричні фігури – у 28 % робіт, з’єднання крапок хвилястими лініями – у 27 % робіт. З цього можна зробити висновок, що студенти, які

застосовували у своїх роботах прості та складні геометричні фігури, більш буквально сприйняли інструкцію, ніж ті, хто виконував прості та складні малюнки.

Цей ефект також стає помітним у порівнянні результатів нашого дослідження з результатами, отриманими у 2015 році, коли студентам пропонувався той самий стимульний матеріал, але інструкція була дещо іншою, а саме «Домалюйте, що вважаєте за потрібне» – без натяку на будь-яку, так би мовити, «геометричність» завдання [2]. Тоді у роботах студентів були в основному малюнки різної складності, але все ж таки предметні. Абстрактні форми і геометричні фігури зустрічалися досить рідко. Варто також зазначити, що тоді дослідження проводилося безпосередньо зі студентами, а для виконання завдання вони отримували білі листки паперу формату А5 з уже поставленими крапками.

Довизначення задачі так, щоб вона стала цікавою для виконання, а не просто формальне її виконання, багатьма дослідниками вважається однією з властивостей творчого мислення. А отже, наступним показником, за яким ми будемо аналізувати роботи студентів, є наявність у них простих та складних малюнків.

1. Наявність у роботах простих та складних малюнків.

Проаналізувавши роботи за цим показником, можемо констатувати, що прості малюнки зустрічаються у 39% робіт, а складні – лише у 6 %. Серед простих малюнків найчастіше зустрічаються квіти, будинки, хмари, тварини, бантики, сердечка, прапори, ялинки і т. п. (див. напр. рис. 5). Використання у роботах простих зображень певних об’єктів вимагає від студентів застосування мисленнєвих дій аналогізування.

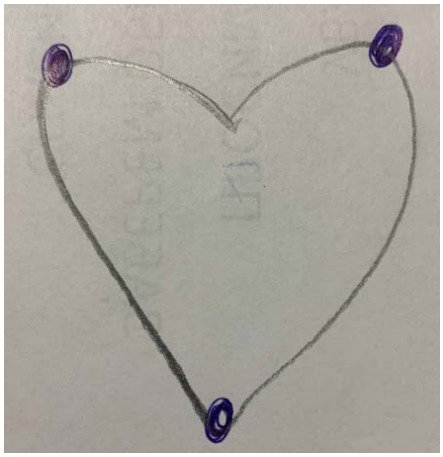

Рис. 5. Приклад виконання студенткою завдання «П’ять крапок» (простий малюнок).

Що ж стосується складних малюнків, то їх варіації досить різні, хоча таких робіт і зовсім небагато (6%). Більш складні малюнки передбачають застосування

мисленнєвих дія комбінування Приведемо декілька прикладів складних малюнків на рис. 6.

Рис. 6. Приклади виконання студентом завдання «П’ять крапок» (складний малюнок).

2. *Естетичний компонент у роботах студентів.* Тут ми маємо на увазі намагання зробити свою роботу більш візуально привабливою, яскравою, цікавою, красивою. Для цього деякі студенти застосовують кольори, додавання дрібних деталей до свої малюнків, намагання розташувати їх більш симетрично на аркуші і т.п. Естетичний компонент виявлено у 13% робіт, і лише у 3% робіт він яскраво виражений. Наведемо приклад роботи з яскраво вираженим естетичним компонентом на рис. 7.

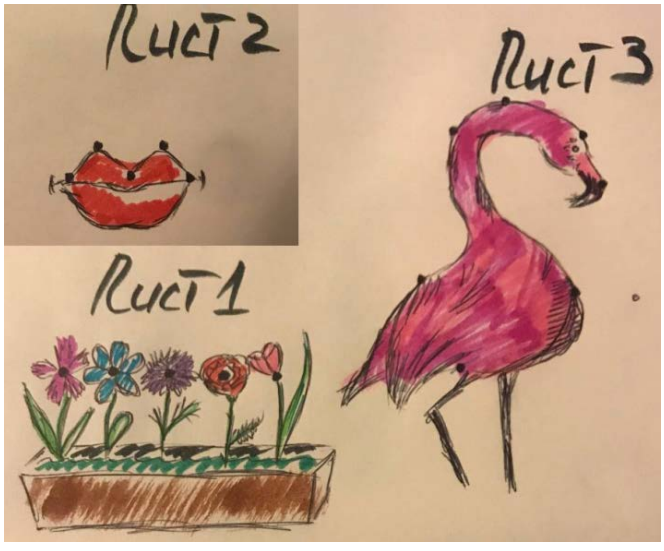

Рис. 7. Приклади виконання студентом завдання «П’ять крапок» (складний малюнок з вираженим естетичним компонентом).

3. *Виконання більшої кількості завдань, ніж запропоновано.* Наступний показник, який ми розглянемо, це виконання деякими студентами більшої кількості завдань, ніж було задано. Проаналізувавши роботи студентів нашої вибірки, можемо констатувати, що усі 7 завдань, які були задані, виконали 54% студентів; 13% студентів виконали 6 завдань; 1% – 5 завдань; 2% – 4 завдання; 2% – 3 завдання; 3% – 2 завдання; 3% – 1 завдання; 16% – жодного завдання; 6% – більше 7 завдань, тобто пропонували по декілька варіантів виконання кожного завдання. Найбільша кількість малюнків, виконаних одним студентом у межах цього завдання – 52 (і це не прості геометричні форми, а достатньо складні мініатюрні малюнки). Це характеризує здатність деяких студентів виконувати завдання не на мінімально достатньому рівні, а зробити більше, ніж від них вимагалося.

4. *Наявність підписів малюнків.* Також ми звернули увагу на те, що досить небагато студентів (8%) зробили підписи до своїх робіт, хоча цього також не вимагалося у завданні. Підписи можуть бути простою констатацією того, що зображено на малюнку, вигаданими іменами для зображених звірів, людей чи героїв мультфільмів, описами зображеного (див. напр. рис. 6).

5. *Спосіб виконання роботи: на комп'ютері чи від руки.* За цим показником студенти нашої вибірки розподілилися таким чином: 63% студентів виконали роботу від руки, 19% – на комп'ютері (нагадаємо, що 18% зовсім не виконали завдання). Цей показник, на нашу думку, є досить важливим, оскільки виконання роботи на комп'ютері значною мірою обмежувало можливості студентів, бо мало хто вміє вільно малювати із застосуванням спеціальних програм, а отже роботи, виконані таким чином, є досить простими і лаконічними, здебільшого обмежуються з'єднанням крапок лініями, можливо ще зафарбованими якимось кольором. Для прикладу наведемо не досить вдалу, на наш погляд, роботу студентки, яка навчається за спеціальністю «Образотворче мистецтво». У роботі можна помітити наявність певного задуму, але обмеженість комп'ютерного виконання (див. рис. 8).

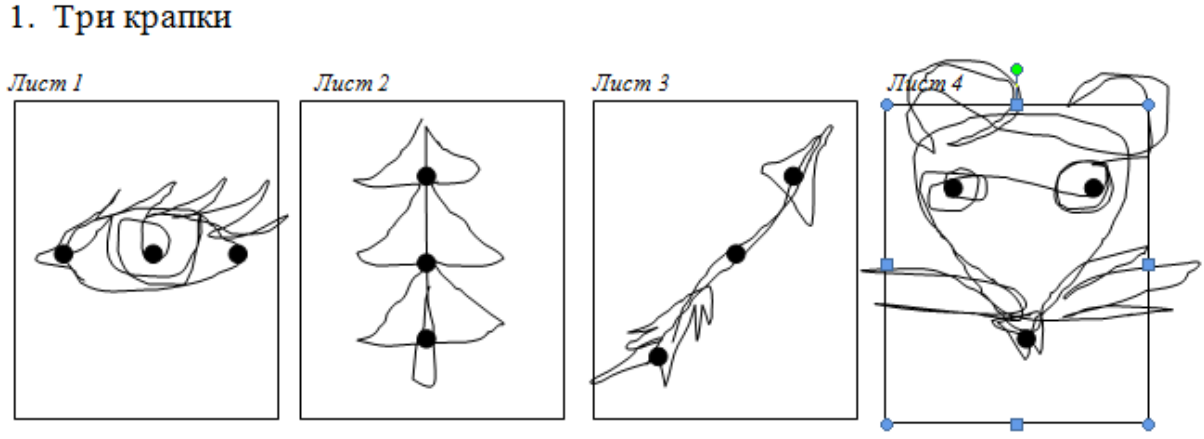

Рис. 8. Приклади виконання студенткою завдання «Три крапки» (комп'ютерне виконання, прості малюнки).

Є й такі спроби виконання завдань, як, показано наприклад, на рис. 9.

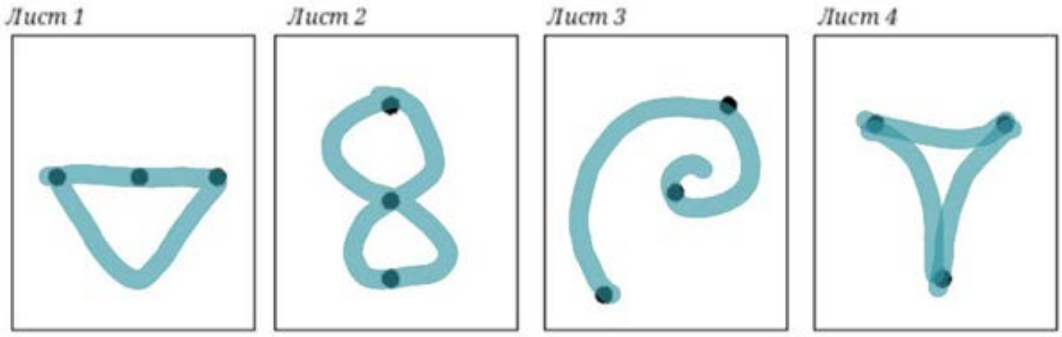

Рис. 9. Приклади виконання студенткою завдання «Три крапки» (комп'ютерне виконання, прості геометричні форми, хвилясті лінії).

Як можна помітити, виконуючи роботи на комп'ютері, студенти не дуже збільшували масштаб запропонованих зразків на бланку, а домальовували прямо у маленьких прямокутниках, що також обмежувало їх можливості і фантазію.

Висновки. Отже, варіативність виконання студентами творчого завдання «Крапки», яке характеризується високим ступенем невизначеності умови, дозволила нам виокремити такі показники для аналізу: 1) розуміння інструкції та повнота виконання завдання; 2) залежність виконання завдання від інструкції та супровідних позначок; 3) наявність у роботах простих та складних малюнків; 4) естетичний компонент у роботах студентів; 5) виконання більшої кількості завдань, ніж запропоновано; 6) наявність підписів малюнків; 7) спосіб виконання роботи: на комп'ютері чи від руки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Перун. 2005. 1728 с.
2. Кокарєва М. В. Сприймання студентами рекламної інформації. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності: монографія / В. О. Моляко, І. М. Біла, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ : Педагогічна думка, 2015. С. 114-119.

Шиманчик Яна Миколаївна,
вчитель історії та правознавства,
Мар`є-Дмитрівський ліцей
Криворізького району Дніпропетровської області
shymanchyk.yana@ukr.net

ІННОВАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

У статті узагальнено погляди науковців, методистів на інноваційні процеси в освіті. Проаналізовано курс Міністерства освіти і науки по утвердженню кращих стандартів європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Розглянуто досвід роботи вчителя-практика з використання інновацій у викладанні історії в школі.

Ключові слова: євроінтеграція, інновації, проєктне навчання, Mozaweb, віртуальна реальність.

The article summarizes the views of scientists and methodologists on innovative processes in education. The course of the Ministry of Education and Science on the approval of the best standards of the European educational and scientific tradition in Ukrainian society was analyzed. The work experience of a practicing teacher in the use of innovations in teaching history at school is considered.

Keywords: European integration, innovation, project-based learning, Mozaweb, virtual reality.

На сьогодні України перебуває у стані війни з російською федерацією. Наша держава протистоїть ворогу на полі бою, в економці, в освіті, в культурі тощо. Обравши курс на Європейську інтеграцію, Україна активно відстоює зроблений вибір і дедалі гучніше заявляє про себе як про країну, орієнтовану на інноваційний розвиток. Відтак в усіх сферах і на всіх рівнях життєдіяльності суспільства розпочалися численні інноваційні зміни. Це стосується й національної системи освіти [5].

Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України. Вони покликані покроково утвердити кращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Реалізація євроінтеграційних пріоритетів МОН також передбачає:

- запровадження механізмів та інструментів політики Відкритих інновацій, що сприятиме наближенню до політики ЄС у сфері розвитку інновацій та трансферу технологій;
- розширення участі України у програмі “EUREKA”;
- участь в ініціативі ЄС “Європейський зелений курс”;
- участь в реалізації Плану дій ЄС “ERAvsCORONA”;\
- обмін досвідом і запровадження кращих європейських практик цифровізації освіти;

- продовження реалізації реформи “Нова українська школа”;
- активізація співпраці у рамках поточних та майбутніх програм Еразмус+;
- удосконалення умов підтримки міжнародної академічної мобільності з метою інтеграції українських дослідників до європейського науково-освітнього простору [8].

Реформування сучасної освіти триває, навіть у таких складних для країни умовах. Втілюються в життя основні положення Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, які підпорядковані головній меті – створенню умов для розвитку і самореалізації кожної особистості. Нагальні вимоги до сучасних освітніх установ були сформульовані також в Законі України «Про освіту», де виділено одне з головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів. Інновації в освіті пов’язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття. Відтак, характерною ознакою сучасної педагогіки постає інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому.

Вивчення історії школі є одним з найважливіших чинників формування свідомості народу. «Без знання минулого неможливо сформувати уявлення про сучасне», справедливо наголошував видатний український історик і державний діяч Михайло Грушевський. Національна доктрина розвитку освіти України наголошує на необхідності забезпечення переходу до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти.

Реалізація цього завдання багато в чому залежить від усвідомлення вчителями сутності нових завдань і уміння їх втілювати у власній діяльності. Сьогодні вже кожен учитель відчуває необхідність орієнтації навчання на розвиток особистості учня, але не кожен ще знає, як це робити, як втілити це на практиці. Розв’язання цієї проблеми безпосередньо залежить від того, наскільки швидко відбуватимуться зміни у свідомості самого вчителя, наскільки швидко він усвідомить необхідність переходу від предметно-орієнтованого до особистісно-орієнтованого навчання [4].

Одним із пріоритетів стратегічного розвитку української держави визнано входження в європейське співтовариство, тому Україна має наблизити свої освітні інститути та їх правову базу до стандартів ЄС. У них визначено перелік вмінь актуальних для вивчення історії, що відповідають цінностям демократичної держави: це, зокрема, вміння працювати з історичними фактами, аналізувати джерела, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, відстоювати свої думки тощо [7]. Крім того, потрібно продовжувати впроваджувати інновації у викладання історії, застосовувати сучасні технічні засоби навчання, програми, сервіси, використовувати набуті знання на практиці.

Викладання історії в школі вимагає від вчителя творчого підходу, особливо у виборі методичних прийомів і засобів, наочного матеріалу та використання аудіовізуальних засобів. Нетрадиційні методи викладання історії привертають увагу вчителів можливістю форсованого вивчення великого обсягу історичного матеріалу, сучасністю, зацікавленістю учнів історією [2].

Сьогодні перед освітньою сферою стоять виклики, яких вона не знала раніше. Мобільні додатки, онлайн-заняття та віртуальна реальність стали частиною повсякденного життя та докорінно змінюють процес навчання. Із розвитком інтернету ми щодня отримуємо все більше інформації. Сучасний урок історії вже не можна уявити без використання на уроках мобільних телефонів, інтерактивних дошок, сервісів та програми. Це вимога сьогодення і ми, вчителі, повинні використовувати новинки в повній мірі.

З досвіду викладання історії в загальноосвітній школі можна виділити такі сучасні методики, технології, прийоми навчання.:

1. **Робота із віртуальними VR-окулярами**. Віртуальна реальність (ВР, virtual reality, VR, штучна реальність) – створений технічними засобами світ, який передається людині через його відчуття: зір, слух, дотик та інші. Віртуальна реальність – ілюзія дійсності, створювана за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття. Найпоширенішим засобом занурення у віртуальну реальність є спеціалізовані шоломи / окуляри. На розташований перед очима користувача дисплей виводиться відео в форматі 3D. Прикріплені до корпусу гіроскоп і акселерометр відстежують повороти голови і передають дані в обчислювальну систему, яка змінює зображення на дисплеї в залежності від показань датчиків. В результаті користувач має можливість «озирнутися» всередині віртуальної реальності і відчути себе в ній, як в реальному світі. Такий вид роботи на уроках історії можна застосувати під час віртуальних екскурсій, коли учні мають можливість побачити інсталяцію історичної битви, країну в певну історичну епоху. Віртуальна реальність пропонує безліч можливостей для освітніх закладів. Вона допомагає перезапустити процес навчання та відновити зацікавленість учнів до вивчення історії.

2. Віртуальні екскурсії. Віртуальна екскурсія – це організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів тощо. Перевагами її є доступність, можливість повторного перегляду, наочність і багато іншого. При створенні віртуальної екскурсії потрібні вміння створення візуального продукту (наприклад, презентація PowerPoint) або використовувати сайти музеїв, де вже є підготовлені віртуальні екскурсії. Для прикладу виділити такі віртуальні

екскурсії: віртуальна екскурсія Дніпропетровським національним історичним музеєм ім. Д.І. Яворницького (Давня історія краю); національний музей «Чорнобиль»; Віртуальна екскурсія Історико-меморіальним музеєм М. Грушевського; віртуальна екскурсія Музеєм волинської ікони; віртуальна екскурсія Національним військово-історичним музеєм України тощо.

3. Mozaweb на уроках історії. Mozaweb – ефективне програмне забезпечення для презентацій у класі з цифровими підручниками, анімованими презентаціями та функцією домашнього завдання в режимі онлайн, а також тисячі одиниць інтерактивного вмісту (3D-сцени, навчальні програми, відео, вправи), які можуть бути використані учнями для навчання та тренування й вдома. Учні можуть отримати доступ до цифрових книг та будь-якого інтерактивного вмісту, який використовується під час уроків, на mozaWeb. За допомогою 3D-сцен, відео, інтерактивних вправ та цифрових уроків вони можуть легко здобути знання та засвоїти навчальний матеріал: вдосконалювати отримані знання в ігровій формі за допомогою інструментів та ігор. На уроках історії можна переглядати 3D-сцени відомих в історії битв, видатних діячів, дослідити архітектуру того чи іншого періоду, країни, ознайомитись з технічними винаходами певної історичної епохи тощо.

4. Театральна (театралізована) вистава та рольова гра. На відміну від рольової гри, вистава передбачає більш чіткий сценарій, який регламентує діяльність учнів безпосередньо на уроці і збільшує їхню самостійність під час підготовки сценарію. Театралізовані вистави спрямовані на те, щоб викликати інтерес до навчання. Вони опираються на образне мислення, фантазію, уяву учнів. На уроці обговорюються ті чи інші проблеми, учні вчаться доводити пра-вильність своєї думки і робити- висновки. Ігри розвивають пізнавальний інтерес, активізують розумову діяльність. Ігра розвиває спостережливість, вчить робити висновки, зіставляти окремі факти. Під час гри учні краще засвоюють матеріал, вчаться застосовувати набуті знання у нових ситуаціях. Рольова гра вимагає від дітей прийняття конкретних рішень у проблемній ситуації в межах ролі. Кожна гра має чітко розроблений сценарій, головну частину якого необхідно доопрацювати учням. Отже, пошук вирішення проблеми залишається за учнями. З досвіду роботи, це може бути зустріч з князем, гетьманом чи фараоном.

5. Робота над проєктами. Важливим є вміння школярами здобувати нову інформацію із різноманітних джерел, оперувати нею, робити загальні висновки на основі загальних фактів та інтерпретувати ці дані на підставі вже відомих закономірностей. Вирішення поставлених задач і досягнення необхідних результатів можливе при використанні методу проєкту. Метод проєктів завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів, які реалізується як в

індивідуальній, так і в парній, груповій діяльності, що передбачає розв'язання проблеми: з одного боку – використання сукупності різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого необхідність інтегрування знань, уміння використовувати знання з різних галузей науки, техніки тощо.

Впроваджувати проєктну діяльність можна вже в п'ятому класі, при вивченні предмету «Вступ до історії України». Кожний школяр може знайти в рамках цієї програми цікаву історичну постать і продемонструвати особисте ставлення як до нього, так і до його епохи. Слід зазначити, що створення спільних проектів займає найвищу сходинку в ієрархії способів організації взаємодії учнів і вчителя в навчально-виховному процесі щодо складності організації.

Використання методу проектів у навчально-виховному процесі підсилює прагнення до відкриття нового, в методичній та практичній роботі вчителя історії та учнів. Цей процес взаємодії є особистісно орієнтованим, і спрямованим на використання різних дидактичних підходів, має високу мотивацію, що означає зростання інтересу до минулого, занурення в світ історії, та залучення до роботи вихованців в міру її виконання. Результативність роботи над проектом визначаємо за сформованістю практичних навчальних умінь. У реаліях теперішнього дня разом із засвоєнням готових знань, умінь і навичок необхідно застосовувати усі можливі методи розвитку особистості дитини, її творчих здібностей, самостійності мислення і відчуття власної відповідальності [1].

Таким чином, інновації у викладання історії в школі полягають у постійному пошуку і впровадженні нових максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має бути формування високо адаптованої до змінних умов, активної діяльності, творчої особистості, яка вміє аналізувати. За допомогою інноваційних технологій з`являється інтерес до історії як науки, діти замислюються над перспективами її розвитку. Інноваційна діяльність на уроках історії є принципово важливою відповіддю на виклики сучасності. Використання нових методів, форм, технологій навчання на уроках історії є запорукою конкурентоспроможності національної освіти, її здатності формувати інноваційну людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вітюк М. В. Використання методів проектів на уроках історії. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - file:///C:/Users/%D0%AF%D0%BD%D0%B0/Downloads/153-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-273-1-10-20190910.pdf
2. Гочар Т. Інноваційні технології на уроці історії. - Режим доступу: - [Електронний ресурс] - https://sites.google.com/site/goncartamara/metodicna-robota/innovacijnitehnologiienaurociistoriie
3. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - https://core.ac.uk/download/pdf/42971148.pdf

4. Іванова С. В. Інновації в освіті. Сучасні проблеми реформування системи освіти в аспекті євроінтеграції України. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/982
5. Петрунько О. В. Освітні інновації в Україні: проблеми впровадження та можливості оптимізації. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11662/1/O_Petrunko_KPP_IL.pdf
6. Приходько А. С. Інновації у навчанні історії: погляд крізь століття. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - http://forlan.org.ua/doc/depositary/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d0%ba%d0%b0_%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f_%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%97_%d1%83_%d0%b2%d0%b8%d1%89%d1%96%d0%b9_%d1%88%d0%ba%d0%be%d0%bb%d1%96/%d0%9f%d1%80%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%b4%d1%8c%d0%ba%d0%be_%d0%90.%d0%a1._-%d0%86%d0%bd%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97_%d0%b2_%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%96_%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%97.pdf
7. Шарапова Т. В. Впровадження інноваційних технологій на уроках історії, як чинник створення оптимальних умов для розвитку особистості. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - http://fel2005.dp.ua/docs/blog/09/028.pdf
8. Шкарлет С. Реформи МОН направлені на євроінтеграцію України. – Режим доступу: - [Електронний ресурс] - https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet

Шипновська Н. В.,
вчитель англійської мови гімназії 191 ім. П. Тичини
з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва
sipnovskaanatala@gmail.com

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: УПЕРЕДЖЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ

Основну увагу в статті автор акцентує на проблемах та способах допомоги обдарованим учням і деяких шляхах забезпечення обдарованих дітей безпечним сприятливим навчальним середовищем.

Ключові слова: обдарованість, соціальні стереотипи, особливості обдарованих, соціальне подолання.

In the article, the author focuses on problems and ways of helping gifted students and some ways to provide gifted children with a safe and favorable learning environment.

Key words: giftedness, social stereotypes, characteristics of the gifted, social coping.

Усі знають хоча б одну розумну дитину, яка старанно працює та вважається відмінником у школі. Як правило, ці діти входять до групи 10–15 % найкращих інтелектуальних здібностей; але що відбувається з дітьми, які входять до категорії 5% і вище? Саме цю групу іноді називають обдарованою, талановитою або винятково здібною. Ці діти мають величезний навчальний потенціал, але

вони відрізняються від своїх однолітків у трьох ключових сферах; вони вчаться швидше, раніше та по-різному.

Розумово обдаровані діти – це діти, які різко виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, який є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. [1; 15]

Обдаровані діти – це набагато більше, ніж результати тестів і оцінки. Тим не менш, інколи важко побачити потенціал дитини, яка може бути тривожною, самотньою, розгубленою або невпевненою у тому, що може принести майбутнє. В цій статті ми хочемо розглянути особливості обдарованих дітей та помилки, які дуже часто припускають і вчителі і батьки в роботі з такими дітьми.

Дослідники освіти висувають багато визначень обдарованості. Їх можна класифікувати від одного показника обдарованості (IQ) до розширеної концепції, яка включає кілька критеріїв. Національна асоціація обдарованих дітей (2019) опублікувала заяву про позицію під назвою «Визначення обдарованості в найкращій практиці», яка містить таке визначення: «Студенти з даром і талантом виступають або мають здатність виступати на вищому рівні порівняно з іншими людьми такого ж віку, досвіду та середовища в одній чи кількох сферах. Вони вимагають модифікації свого освітнього досвіду для навчання та реалізації свого потенціалу».

Що чують найталановитіші учні в наших школах? Щороку по всій країні учні, які повинні рухатися вперед у своєму природному темпі навчання, топчуться на місці. Тисячам учнів кажуть знизити свої очікування та відкласти свої мрії. Якими б вони не були і що вони хочуть робити, їхні вчителі кажуть, це може почекати. Багато шкільних громад кажуть, що залишатися на місці — мудрий крок. Це те, що краще для дитини. Проблема в тому, що це не так.

Але, звичайно, це не так однозначно. Навчання обдарованої дитини може здаватися великою відповідальністю; підтримати їх і забезпечити, щоб вони повністю розкрили свій потенціал, може бути складніше, коли вони мають набагато більший потенціал, ніж більшість дітей. Серед інших труднощів може бути те, що вони починають нудьгувати легше, ніж їхні однолітки, і швидко переростають ваші ресурси, щоб підтримувати їх у навчанні. Крім того, багато ресурсів для обдарованих дітей зосереджені на ранніх етапах навчання і не надають особливої допомоги щодо продовження підтримки їх у старшому віці та підлітковому віці.

Найбільша помилка про інтелектуально здібних дітей полягає в тому, що вони взагалі не потребують допомоги в школі. Оскільки вони вже, здається, все знають, лише власна лінь заважає їм досягти мети. Їм все дається легше; їм гарантовано перше місце в класі. Їхнє майбутнє світле, без проблем здавати іспити; вони гарно навчаються як у початковій, так і в середній школі, і їм

гарантовано місце в найкращому університеті, де вони навчатимуться за обраним курсом. Якби ж то! Школа — це справжній центр розуму для обдарованих дітей. Але! Цим дітям часто важко підійти як до вчителів, так і до інших учнів. Їхній абстрактний і часто складний спосіб мислення ускладнює їм навчання або здачу іспитів. Повторення, необхідне для великої кількості ревізійної роботи, для них є анафемою. Почерк деяких талановитих дітей (життєво необхідний для виконання багатьох іспитів і домашніх завдань) жахає, оскільки їх рука відчайдушно намагається встигати за швидким темпом мозку. Реальність така, що іноді замість того, щоб опинитися на першому місці в класі, ці діти фактично залишаються нікчемними на додаткових заняттях.

Розглянемо деякі розповсюджені упередження.

Обдарованій дитині все дається легше – їй не потрібна допомога чи підтримка. Обдаровані діти – це дуже чутливі діти, які потребують великої підтримки як з боку сім'ї, так і вчителів. Багато разів вони виявляють, що йдуть не в ногу з групою однолітків, що може призвести до ізоляції. Іноді їхні таланти залишаються невизнаними, і їх сприймають як руйнівників, а не як відмінників.

Всі діти повинні мати виклик, щоб вчитися. Учні найкраще навчаються, взаємодіючи з вмістом навчального матеріалу і намагаючись зрозуміти його зміст. Коли здобувачі освіти приходять до класу з сильними знаннями або академічними навичками, учитель має підвищувати очікування, щоб учень міг сприймати навчання як виклик, але досяжний. Що таке освіта обдарованості? Обдарована освіта — це обіцянка, що кожна дитина матиме виклик на відповідному рівні. Обдарована освіта – це підготовка до життя, тому що всі люди повинні вміти знайти сили стикаючись з труднощами. Незважаючи на те, що багато обдарованих дітей стикаються з труднощами під час позашкільних занять, навчання також має відбуватись і в класі. Учні проводять більшість свого часу в класі, ніж удома, а клас – це навчальний, соціальний, емоційний та інтелектуальний ігровий майданчик дитини. Для деяких учнів класна кімната може бути єдиним місцем для необхідного збагачення та навчання. [2; 3]

Вони потребують дуже мало уваги з боку вчителів, оскільки навчаються швидко і без вказівок. Насправді вчителі відіграють ключову допоміжну роль, допомагаючи талановитим дітям реалізувати свій потенціал. Якщо їх залишити напризволяще, вони можуть впасти в розчарування, занудьгувати та розчаруватися. Проблема полягає в тому, що дуже мало вчителів пройшли підготовку з того, як працювати з обдарованими дітьми та розробляти програми для обдарованих дітей у класі; хоча більшість з нас розуміє, що цих дітей потрібно навчати по-іншому.

Більшість досліджень розповідає нам те, що вже знають так багато розумних, але нудьгуючих учнів - в звичайному класі не вистачає виклику. Ми

обманюємо себе, коли приходить час до заохочення досконалості. Сприяти досконалості означає сприяти її розвитку. Досконаліть починається з одного слова — так. Так, щоб давати розумним дітям складні математичні завдання. Так, дозволити їм навчитися іншої мови. Так, щоб дозволити їм прискорити відвідування занять, які випереджають їхню вікову групу. Так, дозволити їм «літати».

Обдаровані діти мають високу успішність і дуже добре здають іспити. У цих дітей іспити можуть викликати труднощі. Наприклад, їхній почерк може бути важко читати, і вони, можливо, погано навчаються.

Саме тому, що «їх не можна турбувати», вони відстають у навчанні в школі. Уявіть, що в школі вам не дають викликів, що все здається нудним і повторюваним. Можна сказати, що це стосується багатьох дітей, незалежно від того, обдаровані вони чи ні; але додайте фактор обдарованості, і це розчарування помножиться. Якщо ваші таланти не визнають і не плекають, як важко, мабуть, докласти зусиль, щоб здобувати щось нове.

Обдаровані діти завжди перші в класі і є «любимцями вчителів»; їхній дар високо цінується школою і як такий винагороджується. Іноді високоінтелектуальних дітей сприймають як руйнівних розумних дітей, які постійно кидають виклик учителю. Без розуміння та підготовки вчителів в галузі освіти обдарованих дітей може бути важко розпізнати таланти цих дітей і розробити відповідні стратегії роботи з ними.

Обдарованим дітям не потрібна допомога з домашніми завданнями чи навчанням, оскільки їх можна залишити на самих себе. Хоча обдаровані діти люблять пізнавальне навчання, їх також потрібно направляти, інакше це може призвести до поганої роботи.

Виникла пандемія COVID-19 і з цим пов’язано багато невизначеності для всіх нас, а не лише для обдарованих людей. Ця неоднозначність викликала занепокоєння у багатьох батьків: працюючи вдома, вони почали бачити труднощі, які постають перед їхніми обдарованими дітьми, а до цього учні показували це вчителям у класі. Запити для оцінки зросли, оскільки пандемія тривала, а батьки допомагали навчати дітей вдома. Вони досягли свого піку, коли учні повернулися до класів з ще більшою невизначеністю та викликами повернення до нормального навчання. [3; 2]

Таку ж ситуацію ми спостерігаємо під час російсько-української війни і будемо спостерігати після її закінчення.

Усі родини обдарованих дітей люблять «хвалитися» своїми «геніальними» дітьми. Насправді багато батьків воліли б мовчати про це, тому що, незважаючи на ярлик, дитина може не дуже добре навчатися в школі. Крім того, подарована етикетка «поставляється» з великою кількістю різного багажу.

У наші дні тривога є одним з найпоширеніших викликів, але є ще недостатня успішність, дефіцит уваги/гіперактивність, розлад спектру аутизму і також депресія.

Усі обдаровані діти належать до середнього або вищого класу, але це елітарний ярлик без реального значення. Робити це твердження просто неправда: обдаровані діти походять з усіх соціально-економічних верств населення, їх можна знайти в усіх школах і регіонах. Однак обдарованим дітям із бідних сімей може бути важче отримати доступ до ресурсів. Ось чому надзвичайно важливо, щоб департаменти освіти не тільки визнавали, що обдаровані діти потребують статусу з особливими потребами, але й належним чином фінансували будь-які програми для обдарованих дітей у школах, щоб усі діти, незалежно від походження, мали доступ до диференційованої освіти, яка відповідає їхнім потребам.

Школа може розпочати програми збагачення і прискорення в своїх спробах пристосувати до них дітей. Якщо школа досить велика, вона може запропонувати повний набір курсів спеціально для обдарованих. Як правило, вона пропонує вказівки та поради батькам щодо того, як вони можуть продовжувати це виховання вдома, тим самим покращуючи допитливість та інтелектуальний розвиток дитини. Батькам кажуть що їхні діти особливі і що особливі можливості для навчання є лише одним із нормальних очікувань від такого подарунка. У цьому плані школа бере участь у встановленні сімейної «норми».

Усі діти обдаровані; знову це елітарний лейбл. Не всі діти обдаровані, хоча всі діти особливі. Якби ваша дитина була чудовим спортсменом, чи не хотіли б ви мати найкращого тренера? Інтелектуальні здібності є таким же талантом, як і спортивні або музичні здібності. Просто ми, здається, цінуємо останнє над першим.

Діти, які погано вчаться в школі та провалюють іспити, не можуть бути обдарованими. Обдарованим дітям важко впоратися з часто повторюваним характером навчання, оскільки вони мислять абстрактно та складно. Як наслідок, іспити можуть бути надзвичайно важкими для них.

Далі ми розглянемо, що ми, як вчителі та батьки, можемо зробити, щоб обдарована дитина була підтримана, заохочена та, перш за все, щаслива.

1. Заохочуйте їх робити те, у чому вони погані.

Ймовірно, це порада, яку найчастіше дають тим, хто працює з обдарованими дітьми, і все ж це одна з порад, яких найважче дотримуватися. Нам не властиво – особливо якщо у нас є інші менш обдаровані діти – заохочувати талановиту дитину робити те, що в неї виходить найгірше. Загалом, як суспільство, ми несвідомо класифікуємо види діяльності на ті, у яких можна бути поганим, і ті, у яких це не так. Ніхто ніколи не піддає сумніву ідею про те, що хтось може насолоджуватися грою у футбол на вихідних, навіть якщо він ніколи не стане професійним гравцем, але є щось незвичайне в людині, яка пише нескінченні романи, достатньо добре знаючи, що цей роман ніколи не буде опублікованим.

Для обдарованих дітей особливо важливо мати можливість розважатися за межами своєї звичної зони комфорту. Цей підхід може вплинути на те, як ми ставимося до захоплень людей; а дитячих особливо. Після певного віку ми природним чином заохочуємо їх до того, у чому вони хороші, і відкидаємо те, чого вони не вміють, і це цілком нормально. Але обдаровані діти – особливо ті, які мають не тільки академічні здібності, а й досвідчені в інших сферах, наприклад музиці чи спорті – потребують діяльності, у якій вони відчувають менший тиск для досягнення успіху, і де вони можуть зазнати невдачі.

По-перше, якщо у них немає цих можливостей, коли вони врешті-решт зіткнуться з іншими речами в житті, де вони не можуть легко досягти успіху (коли вони вступають до університету, це часто стає для них ударом), вони побачать, що це дуже невтішно. З іншого боку, небагато людей отримують задоволення від життя виключно від діяльності, в якій вони видатні. Корисно знати, що ви можете отримати задоволення від чогось, чим ви ніколи не станете займатись і не станете найкращим у цьому, і це саме той досвід, який обдаровані діти можуть втратити.

2. Дайте їм інструменти, необхідні для досягнення успіху

Це те, що ви зробили б для будь-якої дитини, незалежно від її рівня здібностей, але для обдарованих дітей потрібно трохи більше подумати. У багатьох випадках це може просто означати трохи більше незалежності, наприклад бібліотечний квиток і свободу читати все, що їм подобається (і якщо це означає двадцять книжок на ту саму тематику поспіль, так тому й бути). Це може означати спокій і тишу, щоб продовжити навчання або відпочити від важкої роботи. Це може означати відвідування музею чи бесіди, які, на вашу думку, сприятимуть зацікавленню будь-якої дитини, але на вищому інтелектуальному рівні, ніж ви, природно, вибираєте.

Відвідування музеїв дозволить активізувати розум вашої дитини навіть під час вихідних чи шкільних канікул. Це також може бути трохи складніше або дорожче, ніж це. Це може означати додаткові заняття, щоб надати їм уроки, які затягують їх більше, ніж ті, які ми даємо у звичайній школі під час звичайного уроку, або навчити їх предметів або тем, які вони інакше не мали б можливості вивчати. Це може означати організацію літньої школи, щоб вони могли не лише отримувати уроки, наближені до рівня їхніх здібностей, але й спілкуватися з однолітками такого ж рівня, як вони.

3. Не думайте, що вони завжди будуть обдарованими

Дитячий мозок, як і їхні тіла, росте з різною швидкістю. Цілком природно думати, що один раз геній – завжди геній, і це так, що багато обдарованих дітей виростають у талановитих підлітків, які стають талановитими дорослими. Але бути обдарованим може нагадувати бути високим. Висока п’ятирічна дитина з

високими батьками, швидше за все, стане високою дорослою людиною, ніж її низькі однолітки, але також може бути просто те, що вони почали ріст раніше, ніж їхні друзі, і всі вони опиняться приблизно на рівні такої ж висоти через кілька років. У дитини може просто спостерігатися стрибок інтелектуального розвитку, який не обов'язково означатиме, що вона буде видатною в навчанні до кінця свого життя.

Це означає, що якщо дитина починає виявляти ознаки обдарованості – особливо якщо це відбувається на відносно пізньому етапі її шкільної кар'єри – ви не повинні починати робити припущення щодо того, що це означатиме для неї в майбутньому. Ви також не повинні заохочувати їх робити такі припущення. Навіть якщо їхні академічні показники протягом певного часу залишаються незмінно високими, варто пам'ятати, що видатність у школі не обов'язково означає, що вони виділятимуться в тому університеті, до якого вони тепер прагнуть. На практичному рівні це також може означати створення університетських планів із хорошим резервним варіантом; даючи собі варіанти, якщо вони не отримають тих оцінок, на які сподівалися.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, хочемо ще раз наголосити: обдаровані і талановиті учні:

- походять з усіх расових, етнічних і культурних груп населення, а також усіх економічних прошарків;
- вимагають достатнього доступу до відповідних можливостей навчання для реалізації свого потенціалу;
- можуть мати розлади навчання та опрацювання матеріалу, які потребують спеціального втручання та прийомів;
- потребують підтримки та супроводу для соціального та емоційного розвитку, а також у своїй сфері таланту;
- вимагають різноманітних послуг відповідно до потреб, що змінюються.

Якщо всі зацікавлені сторони зрозуміють, що освіта обдарованих є фундаментальною для надання кожній дитині відповідного досвіду навчання, ми забезпечимо цій галузі важливе місце за столом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільбух Ю. З. Розумово-обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка / Ю. З. Гильбух. — К. : Інститут психології, 1998. — 74 с.
2. When Gifted Kids Don't Have All the Answers: How to Meet Their Social and Emotional Needs https://www.freespirit.com/gifted-and-special-education/when-gifted-kids-dont-have-all-theanswers-jim-delisle-judy-galbraith/
3. Miller, A. L. (2022). Social Stress in Honors College Students: How Personality Traits, Perfectionism, Creativity, and Gender Predict Use of Social Coping Strategies. SENG Journal: Exploring the Psychology of Giftedness, 1(1), 20-36. https://doi.org/https://doi.org/10.25774/091m-1r74

Шмирук Н. І.,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО
nadiyashmyruk@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Ключові слова: робота з обдарованими учнями, інтерактивні технології, інноваційні підходи, проєктне навчання, віртуальні лабораторії.

Keywords: work with gifted students, interactive technologies, innovative approaches, project-based learning, virtual laboratories.

На сьогоднішній день нестримно зростає потреба суспільства у неординарних творчих особистостях. Заклади загальної середньої освіти забезпечують всебічний розвиток індивідуальності дитини як особистості на основі виявлення її талантів, здібностей, обдарувань.

Основним принципом школи є розкриття в процесі навчання та виховання дитячої обдарованості. Упровадження в життя цього принципу сприяє спільна діяльність класного керівника з психологом, учителями-предметниками і батьками. Робота з обдарованими дітьми може бути плідною лише за умови повного контакту педагога з дітьми, знання дорослими індивідуальних особливостей. Робота з обдарованою учнівською молоддю в закладах загальної середньої освіти є актуальним питанням, яке охоплює як освітній процес, так і виховну роботу. Одним із основних завдань є використання інтерактивних технологій у роботі з обдарованими учнями. Саме тому перед кожним учителем стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом упровадження інноваційних підходів та використання інтерактивних технологій. Навчання має бути спрямоване не тільки на засвоєння готових науково-практичних знань, а на можливість продукування нових знань, на розвиток креативності, гнучкості мислення, на моделювання нових способів діяльності.

У чому полягає суть інтерактивного навчання? Процес взаємодії організований таким чином, що практично всі учасники виявляються втягнутими в процес пізнання, обговорення. Вони мають можливість розуміти й рефлексувати з приводу того, що вони знають, розуміють, про що думають. Спільна діяльність у даному процесі означає, що кожен учасник вносить свій особливий індивідуальний внесок, має можливість обмінятися знаннями, власними ідеями, способами діяльності, почути іншу думку. Причому, відбувається цей процес в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки.

Учні навчаються зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, правильно висловлювати свої думки, брати участь в дискусіях. Приємно те, що при такій організації роботи учень не тільки висловлює свою думку, погляд, дає оцінку, а й, почувши доказові аргументи, відмовляється від своєї точки зору або суттєво змінює її.

Наведемо коротку характеристику деяких **форм та методів роботи з обдарованими дітьми:**

– ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань) – пропонує певний набір прийомів мислення, кінцевою метою яких є свідоме досягнення стану «осяяння», підказок інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у ході навчального процесу виробляє в учнів такий стиль мислення, в основі якого є гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, вміння свідомо моделювати ідеальний еталон, психологічно орієнтована думка на його досягнення і домагання цього найкоротшим шляхом.

– Ейдетика – технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого запам'ятовування інформації через образи, асоціації й відчуття. В учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку, що забезпечує розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач.

Принцип відкритих перспектив: будь-який учень, навіть найслабший, може сьогодні спробувати вивчити тільки один сьогоднішній урок, добре написати конспект і відразу одержати свою першу добру оцінку, а там другу, а там третю… Спочатку ці оцінки майже нічого не важать (крім того, що учень старається, але хіба цього мало?); однак поступово приходить і справжнє знання, а разом з ним і інтерес до предмету. Починаючи з будь-якого дня, кожен може вчитися добре, і це зараз же позначиться на оцінках, це негайно відзначить учитель (наголошення на будь-яких поліпшеннях;помічати і відповідним чином відмічати кожен маленький, але успішний крок на шляху до виконання завдання; акцентувати увагу на цінності активності учня в усних відповідях і класних дискусіях, пам'ятаючи, що вони вносять власний внесок у колективну роботу як можуть; це похвала, висловлена з очевидним ентузіазмом).

Проблемні запитання – м**етод роботи з обдарованими дітьми**. При вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому для вірної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом.

«Виділяти найкраще» – цей метод, відомий як «ефект Розенталя» або ефект Пігмаліона – психологічний феномен, який полягає в тому, що очікування особистістю реалізації пророцтва багато в чому визначають характер її дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що й провокує «само здійснення пророцтва», цей термін винайшов американський соціолог Роберт Мертон у 1948 році для тих пророкувань, які стихійно «керують» поведінкою людей і призводять до очікуваних ними результатів.

Метод **«Запитання – відповідь»**. Для цього клас поділяється на декілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доводити правильних висновків.

«Незавершене рішення» – за допомогою цього методу можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку вчитель пропонує учням виконати завдання творчого характеру і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Вчитель, не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці.

Також, під час роботи з обдарованою учнівською молоддю доцільно з учнями середньої та старшої школи впроваджувати навчальні проєкти. Проєкт, який організовано учителем, але самостійно виконується обдарованою молоддю, це комплекс дій щодо вирішення значущої для учня проблеми, яка завершуються створенням конкретного продукту. Проєкт повинен бути орієнтований на досягнення чітко запланованого, процедурно оформленого у відповідності до конкретних вимог і вираженого у вигляді продукту діяльності результату.

Проєктна діяльність, у першу чергу, вимагає від самого учасника (учасників) діяльності стати суб’єктом власної активності, сформувати компетенції на кожному етапі проектування. Учитель спрямовує діяльність учнів, тобто здійснює підтримку самостійної роботи, а саме консультування, мотивацію.

До основних вимог реалізації навчальних проєктів відносять:

– визначення проблеми проєкту. Вона повинна бути: дослідницькою, інформаційною, практичною, тобто соціально значущою;

– планування проєкту – визначення виду продукту і форми презентації; пооперaційна розробка проєкту із зазначенням термінів і відповідальних;

– пошук інформації – дослідницька робота учнів як обов’язкова умова проекту;

– результатом навчального проєкту є готовий конкретний вид діяльності (продукт);

– презентація і захист проєкту;

– портфоліо проєкту – папка, в якій зібрані всі робочі матеріали (чернетки, звіти, плани, результати досліджень та аналізу, матеріали до презентації тощо).

Слід зазначити, що під час виконання навчального проєкту відбувається активність у межах учнівської групи, учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних предметів, а й навчаються вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до своєї ролі в команді при виконанні навчального проєкту й разом висвітлювати результати своєї діяльності.

При використанні цього підходу в учителів є можливість розкривати в учнів творчі здібності, допомагати їм розвивати вроджені здібності, що не вдається часом у традиційній системі уроку.

Окрім того, проєктне навчання часто реалізується через міждисциплінарні зв’язки, які виходять за межі програми одного конкретного предмету. Це значно розширює можливості вчителів і сприяє креативності, а учні мають окремі завдання, у процесі вирішення яких отримують практичні навички, непередбачені в теоретичній частині освітнього процесу.

Під час виконання навчальних проєктів в учнів, які їх виконують посилюється мотивація до навчання, розвивається критичне мислення, формуються знання щодо роботи у конкретних практичних ситуаціях, навички роботи з інформацією та удосконалюються комунікативні навички.

Використовуючи інформаційно-комунікаційні, проектні, групові, інтерактивні технології. Педагоги працюють над створенням таких умов, при яких учні не лише мали б змогу отримувати знання, а й працювали б над формуванням компетенцій [6].

Також, під час роботи з обдарованою учнівською молоддю доцільно з учнями середньої та старшої школи використовувати віртуальні лабораторії під час опанування шкільних предметів природничо-математичного спрямування.

Упровадження віртуальних лабораторій у освітню діяльність – це вибір учителя. Об’єднавши такі предмети, як хімія та інформатика, можна відвідувати віртуальні лабораторії (http://www.virtulab.net/), які дають можливість проводити комп’ютерні досліди.

Використання віртуальних лабораторій під час освітнього процесу просто необхідне, особливо під час дистанційного навчання, для зацікавлення

предметами природничо-математичного спрямування та покращення знань учнів.

Віртуальні лабораторні роботи значно підвищують ефективність освітнього процесу і надають широкі можливості для формування та вдосконалення професійних навичок та інтуїції, а також розвивають творчі здібності обдарованих дітей.

Доцільно використовувати віртуальні (інтерактивні) історичні та географічні карти. У мережі Інтернет існує велика кількість географічних сервісів, які рекомендуємо розглядати вчителям як мережеві навчально-методичні інтерактивні комплекси. Наприклад, з сайту Scientific Visualization Studio (http://svs.gsfc.nasa.gov) можна завантажувати анімовані дані, які щодня поновлюються, про різні природні процеси і накладати їх на зображення земної поверхні. З Інтернет-сервісу Globe (http://www.globe.gov) можна отримати інформацію про температуру, опади, тиск тощо. Геосервіс World Wind – тривимірний інтерактивний віртуальний глобус, створений NASA й здатний показувати адміністративні межі, назви населених пунктів, плани міст, прапори країн тощо.

Також корисними під час роботи з обдарованою учнівською молоддю є Google-maps та Google Earth (Google-карти та Google Земля) зображення земної поверхні користувачеві цих сервісів доступні у форматі 3D (модель земної кулі) та у режимі топографічної карти. У Google-maps інтегровано службу Google Street View (режим перегляду вулиць), яка надає можливість учителям та учням «подорожувати» у тривимірній проекції населених пунктів та всесвітніх музеях.

Під час застосування сучасних медійних та інформаційних технологій учителі мають можливість заохочувати учнів до всебічного розвитку засобами інфо-медійної грамотності та впроваджувати її в освітній процес на всіх етапах навчання, а саме на уроках мистецтва, історії, української мови та літератури, під час проведення інтегрованих занять, виховних години засобами інфо-медійної грамотності.

Під час такого підходу відбувається формування особистості обдарованого учня. Учні навчаються аналізувати подані матеріали, у них формується критичне сприйняття інформації, системне мислення; формування спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей; навчання сприйманню інформації; здатність логічно обгрунтовувати, аналізувати медіатексти, запропоновані ситуації тощо.

Таким чином, сучасні діти краще орієнтуються у медіа просторі, починають розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів інформації, розрізняти інформацію за рівнем впливу на людину. Інфо-медійна грамотність

допомагає учням під час використання можливостей інформаційного поля (телебачення, радіо, інтернет тощо) краще зрозуміти інформацію.

Використання інтерактивних навчальних ігор таких як, Kahoot – дозволить перевіряти знання учнів в ігровій формі [9]. Участь в іграх, створених за допомогою сервісу, сприяє спілкуванню та співпраці у колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення обдарованої учнівської молоді.

Отже, впровадження інноваційних підходів у діяльність закладів загальної середньої освіти та використання інтерактивних технологій сприяє своєчасному виявленню та розвитку обдарованості дитини, інноваційні форми організації занять приваблюють учнів своєю новизною, нестандартністю, оригінальністю, розширенням можливостей та перспектив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко Л І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Педагогіка і психологія: вісник АПН України. 2007. № 4. С. 32-39.
2. Загребельна О. О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. Обдарована дитина. 2008. № 8. С. 63-67.
3. Зорочкіна Т. Види та типи обдарованості особистості. Наукові записки серія : педагогічні науки, 2009 № 122. С.147-152
4. Моляко В.А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Обдарована дитина. 2005. № 6. С. 2-9.
5. Невмержицька Н. І. Використання навчальних мультфільмів у початковій школі – ефективний засіб. URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/44311/ (дата звернення 06.11.2020)
6. Саєнко М. С., Лобач Н.В. Реалізація принципів STEM-освіти на уроках інформатики у загальноосвітніх закладах. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/174/48.pdf (дата звернення 16.11.2020)
7. Сайт інституту модернізації змісту освіти. URL: https://imzo.gov.ua/stem-osvita/ (дата звернення 03.11.2020)
8. Сайт Освіта.ua. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/ (дата звернення 03.11.2020) 19. Сайт Освіторія. URL: https://osvitoria.media/experience/visim-igor-zlego-dlya-1-klasu-navyrishennya-problemnyh-zavdan/ (дата звернення 05.11.2020)
9. Сайт педрада. URL: https://www.pedrada.com.ua/news/276-kahootonlajjn-servis-dlja-stvorennja-viktorin-didaktichnikh-igor-itestiv?ustp=F&ustp=F&ustp=F&token=2f731189-bcaa-11a0-b07d2d01072bf510&ttl=7776000&ustp=F (дата звернення 09.11.2020)

Шпарик О. М.,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки НАПН України
shparyk.o@gmail.com

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Закономірною і обов'язковою умовою успішної та ефективної модернізації загальної середньої освіти є забезпечення випереджального розвитку, головною ознакою якої стає інноваційність. Як переконує досвід розвинених країн, інноваційність у вітчизняному освітньому просторі неможлива без цифровізації – впровадження сучасних цифрових технологій.

Аналіз нормативних документів, законодавчих актів та угод, що підписані між Україною та Європейським Союзом переконливо засвідчують, що основні цілі розвитку інформаційного суспільства у нашій країні поступово узгоджуються з векторами розвитку Європи. Одними з таких вкрай важливих документів є: ініціатива «Цифровий порядок денний для Європи» («Digital agenda for Europe»); європейська стратегія економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання» («Europe 2020: Astrategy for smart, sustainable and inclusive growth»). Ці документи лягли в основу проекту «Цифровий порядок денний України 2020» («Digital Agenda for Ukraine 2020»), що був презентований визначає основні пріоритетні позиції розбудови інформаційного суспільства у нашій державі на засадах інтеграції у світові процеси цифровізації.

Сьогоднішня система освіти і науки, зважаючи на європейський вектор розвитку, має зазнати докорінних цифрових змін і відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. На сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями. Також посилюється необхідність створення дієвого цифрового освітнього простору, удосконалення цифрового контенту, організаційних форм, методів, засобів навчання, розвитку освітньої цифрової інфраструктури; забезпечення доступом до високошвидкісного інтернету; створення систем е-садочок, е-школа; цифрова доступність (безбар'єрність); документи про освіту в електронній формі, цифровий освітній паспорт – про ці та інші нагальні вимоги зазначено в Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року та Плані відновлення України, презентованому 4 липня 2022 року під час Міжнародної конференції в Лугано (Швейцарія) Прем'єр-міністром Д. Шмигалем. План містить окремий розділ щодо відновлення сфери освіти і науки, що враховує

досвід європейських країн, а також пропонує використання принципів, підходів, інструментарію та практик Європейського Союзу

Враховуючи неминучість подальшої цифровізації як глобального та національного явища, реформування середньої освіти має відбуватись відповідно з урахуванням потреб розвитку цифрової економіки, цифрового громадянства, інноваційного та креативного мислення, наукових можливостей, нових потреб та викликів.

Штефан А. І.,
вчитель-методист,
заступник директора з виховної роботи,
середня загальноосвітня школа № 235
ім. В. Чорновола
aist235@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: ПРОБЛЕМИ І РИЗИКИ

Анотація. Стаття Штефан А.І. "Робота з обдарованими дітьми: проблеми і ризики" є поглядом вчителя-практика на зазначену тему. В ній (статті) викладені міркування з приводу труднощів і суперечливих ситуацій, які виникають при організації роботи з обдарованими дітьми в межах освітнього процесу, наведені приклади різнопланових заходів, спрямованих на розвиток здібностей учнів, масового залучення школярів до цієї справи.

Автор звертає увагу на такі питання як неможливість однозначного поділу дітей за сферами обдарованості, адже, зазвичай, діти мають різноманітні таланти і здібності. Веде мову про недопустимість виокремлення "обдарованих дітей" від "не обдарованих", оскільки кожна дитина є здібною у більшій чи меншій мірі і потребує уваги педагогів, їхньої підтримки у розвитку цих якостей.

Також у статті йдеться про важливість раціонального використання робочого часу при організації додаткової роботи з учнями, про важливість ролі батьків у розвитку здібностей своїх дітей, задоволенні їхніх інтелектуальних, творчих, художніх, спортивних потреб.

Автор звертає увагу на те, що робота з обдарованістю має тривати все життя, що здібності можуть проявитися у дорослому віці, тому важливо не лише створювати сприятливі умови для проведення роботи з обдарованими дітьми у шкільний період, а привчати дітей до саморозвитку.

Також автор висловлює слушну думку про те, що для того, щоб розвивати здібності в учнів, педагог сам має бути різнобічно обізнаним і постійно працювати над своїм саморозвитком.

Ключові слова: обдарована дитина, сфери обдарованості, саморозвиток, особисто-груповий проект, творчі конференції, навчальні вистави, рівний-рівному.

Abstract. Article by Shtefan A.I. "Working with gifted children: problems and risks" is the view of a practicing teacher on the mentioned topic. It (the article) presents considerations regarding the difficulties and controversial situations that arise when organizing work with gifted children within the educational process, examples of multifaceted measures aimed at developing the abilities of students, mass involvement of schoolchildren in this matter are given.

The author draws attention to such issues as the impossibility of unambiguously dividing children by areas of giftedness, because, usually, children have various talents and abilities. He talks about the inadmissibility of distinguishing "gifted children" from "not gifted", since every child is capable to a greater or lesser extent and needs the attention of teachers, their support in the development of these qualities.

The article also talks about the importance of rational use of working time when organizing additional work with students, about the importance of the role of parents in developing their children's abilities, meeting their intellectual, creative, artistic, and sports needs.

The author draws attention to the fact that work with giftedness should last a lifetime, that abilities can manifest themselves in adulthood, therefore it is important not only to create favorable conditions for working with gifted children during the school period, but also to teach children to self-development.

Also, the author expresses a valid opinion that in order to develop the abilities of students, the teacher himself must be versatile and constantly work on his self-development.

Keywords: gifted child, areas of giftedness, self-development, individual-group project, creative conferences, educational performances, peer-to-peer.

Питання обдарованої дитини є одним з найактуальніших у сучасній освіті. Воно розглядається і вивчається на різних рівнях. Попри те, що є досить багато досліджень з цієї теми, вона залишається не опрацьованою і не розкритою до кінця. У цій статті пропоную зупинитися на проблемах і ризиках, які виникають при роботі з обдарованими дітьми. Як вчитель-практик хочу порушити ряд питань, з якими доводиться стикатися освітянам в межах роботи з обдарованими учнями.

Перше – це визначення самого поняття «обдарована дитина». Н. Лейтес сказав, що обдарованість – це здатність до видатних досягнень у будь-яких сферах людської діяльності. Тут ми маємо першу дилему. У розумінні багатьох (у тому числі і педагогів) обдарована дитина – це здібний, старанний учень. Каменем спотикання при цьому є стереотипний підхід до розуміння «обдарованої дитини», і, відповідно, організації роботи з такими учнями, яка часто зводиться до їх залучення до предметних олімпіад, виконання дослідницьких робіт… І все!

По-перше, обдарована дитина є талановитою в різних напрямках, тому недоцільно та, власне кажучи, недопустимо, зводити роботу з такими учнями

лише до посиленого навчання. По-друге, обдарованими є абсолютно всі діти! У них може бути різний рівень обдарованості, різні напрямки, але нездібних дітей немає. Важливо зуміти роздивитися у кожній дитині її особливість.

Звідси витікає друга проблема – діагностика. Є цілий ряд психологічних тестів і методик, які дають можливість це зробити. Але слід врахувати, що результати таких досліджень не будуть однозначними і не класифікуватимуть дітей на чіткі групи: обдаровані у сфері академічних досягнень; з творчим і продуктивним мисленням; ті, що відрізняються контактністю; у кого переважають художні здібності; обдаровані у руховій сфері. Більшість дітей є різнобічно обдарованими. Тому ми не отримаємо однозначного і категоричного результату, виходячи з якого можна було б вибудовувати стратегію роботи з тими чи іншими учнями.

Третє і, можливо, найважливіше. Визначивши сферу (а точніше, сфери) обдарованості дитини, треба почати їх розвивати. Тут ми маємо цілий ряд неузгодженостей. Одна з них – небажання або нездатність батьків підтримувати власних дітей. У своїй практичній діяльності мені доводилося неодноразово стикатися з тим, що батьки не мають коштів для оплати занять дитини у музичній або художній школі чи послуг репетитора.

Трапляється й так, що дорослі не враховують схильностей своєї дитини, не рахуються з її вподобаннями, а чинять так, як вони вважають «правильним», часом, втілюючи власні, колись не реалізовані прагнення. Тоді, попри бажання дитини займатися живописом чи відвідувати театральну студію, її віддають до секції східних єдиноборств або на курси іноземної мови. А якою поширеною є фраза батьків: «наша справа заробляти гроші, годувати і одягати дітей, а навчати (і виховувати) їх – це обов'язок вчителів». Це найжахливіше – коли батьки не вважають за потрібне займатися розвитком здібностей своїх дітей. Більше того – не хочуть підтримувати вчителів у цій справі.

Для педагогів робота з обдарованими дітьми також є досить складним завданням. Недопустимо організовувати поглиблену роботу з одними дітьми і відтісняти на задній план інших. Вчитель має прихильність до всіх учнів, хоче всім дати ґрунтовні знання зі свого предмету, а робота з обдарованими дітьми, апріорі, передбачає відбір.

Слід зауважити, що не кожну схильність дитини можна виявити одразу, раз і на завжди виокремити «обдарованих дітей». Попри психологічні тести, іноді головним діагностом є «його величність випадок». Наведу приклад зі своєї практики. Мені потрібно було вибрати учнів для участі у районній олімпіаді з хімії. Серед 8-класників відрізнялися двоє претендентів Ліза і Діма. Не те щоб супер-знавці предмету, але старанні учні. Ми з ними підготувалися, і вони взяли участь в олімпіаді. Після цього Ліза продовжувала вивчати хімію, на рівні з усіма

іншими навчальними дисциплінами, а Діма зацікавився цим навчальним предметом. Вже наступного року він просто наполягав на своїй участі в районній олімпіаді, охоче долучався до заходів Тижня хімії. В 10-у класі Дмитро вже асистував мені при проведенні лабораторних дослідів, досить уміло проводив уроки хімії у 8-х класах. Я запитала хлопця: «А якби у 8-у класі я не направила тебе на олімпіаду з хімії, ти зацікавився б цим предметом?». На що Дмитро відповів: «Ні. Той випадок став для мене ключовим». Сьогодні Дмитро старанно вивчає хімію, адже має намір пов'язати своє майбутнє з цією наукою.

Це приклад того, як обдарованість сама знайшла учня.

Суттєвим питанням є брак часу. Розміркуймо: під час уроку вчитель і учні працюють над темою заняття, дотримуючись навчальної програми. Після уроків стомлений школяр поспішає додому, маючи велике бажання пообідати і відпочити. Потім підготовка домашніх завдань. А ще у кожного є хатні справи, спілкування з друзями, книги і телебачення… І на все це – 24 години.

Те саме спостерігаємо у вчителя, який теж має потребу у відпочинку, підготовці до завтрашніх уроків, спілкуванні з власними дітьми і родиною.

На мою думку, робота з обдарованими дітьми має бути передбачена навчальним розкладом. Поглиблене вивчення навчального матеріалу, репетиції, майстер-класи, тренінги тощо повинні проводитися у продуктивний період робочого дня, а не в кінці робочого дня, коли учасники освітнього процесу стомлені. Також такі заняття повинні оплачуватися педагогу, адже вони вимагають від учителя значних зусиль і є його робочим часом.

Тому система організації роботи з обдарованими дітьми потребує переосмислення та підтримки і вирішення на державному рівні.

Слід зауважити ще один момент – спроможність вчителів охопити «роботою з обдарованими дітьми» усіх учнів закладу. Припустимо, що в школі навчається 700 учнів, а педагогічний колектив налічує 35 чоловік. Отже, в середньому, кожен вчитель повинен проводити додаткову роботу з 20-ма учнями, які належать до різних вікових категорій і мають різний рівень і сферу обдарованості. Як узгодити це питання? Власне, задана умова по своїй суті є невірною, адже обдаровані учнів не можуть бути рівномірно розподілені між учителями. Звідси маємо прикру несправедливість: одні вчителі організовують роботу з обдарованими учнями, інші ухиляються від цього.

Наступний акцент – здатність вчителів організувати роботу в усіх сферах, в яких дитина є обдарованою: і академічні досягнення, і лідерські здібності, і творчі, і спортивні. Для цього вчитель має бути, як то кажуть у народі – і швець, і жнець, і на дуді грець. З цього приводу пригадується КВН-івська мініатюра нашої шкільної команди «Борщагівські козаки».

Розмова доньки-одинадцятикласниці з батьком:

Донька – Тату, тату, я хочу бути художником!..

Батько – Будеш, доню, будеш.

Донька – Тату, я хочу бути співачкою…

Батько – Будеш доню, будеш.

Донька – Тату, я хочу бути гімнасткою…

Батько – Будеш, доню.

Донька – Тату, я хочу бути космонавтом!..

Батько – Будеш, моє серденько, неодмінно будеш. Ось поступиш у педагогічний, станеш вчителем і будеш і художником, і співачкою, і гімнасткою, і космонавтом.

Безспірно, наші вчителі можуть все! Але цей професіоналізм, майстерність і самовідданість мають цінуватися суспільством і державою.

Врешті решт, суттєвою проблемою в роботі з обдарованими дітьми є їхні власні небажання та лінь. Учень може активно працювати на уроках, проявляти інтерес до навчання, мати організаторські і творчі здібності, але при цьому відмовлятися від участі у житті класу і школи. Ніякі аргументи, докази, обґрунтування перспектив не мають впливу на учнів, які не хочуть виходити із зони свого комфорту, вважають себе і так достатньо обізнаними, щоб бути успішними у подальшому житті.

Мені доводилося працювати з учнями-медалістами, які вважали за доцільне вчити і робити лише те, що приведе їх до омріяної нагороди, а участь в олімпіадах чи роботі МАН сприймали, як марну трату часу. Були лідери, які не хотіли долучатися до роботи учнівського самоврядування і загальношкільних справ тощо.

Це далеко не всі ризики і проблеми, які виникають при роботі з обдарованими учнями. Але навіть з цього видно, що даний освітній напрямок є складним і неоднозначним.

Хочу запропонувати варіанти відповідей на деякі із порушених питань, висловити своє бачення та поділитися власним досвідом організації роботи з обдарованими дітьми.

Отже, як охопити щонайбільшу кількість учнів, щоб посприяти розвитку їх здібностей? Тут доречним і дієвим може бути метод особисто-групових проектів. Наприклад: учні отримали на літо завдання з біології – вивчити ряд рослин, зробивши фото-гербарій. На кількох фотографіях дитина має сфотографуватися з обраним об’єктом. Здавалося б, просте завдання, але воно має широкі перспективи. Дитина повинна застосувати науково-пошуковий потенціал, визначаючи з допомогою дорослих або мережі інтернет задані біологічні

об’єкти. Залучити до співпраці ровесників або дорослих, щоб сфотографуватися поруч з рослинами. Проявити творчий підхід та виконати відеоряд, супроводжуючи його титрами і музикою. Потім виготовлені фото і відеоряди використати для проведення вікторин і навчальних занять як у своєму класі так і для молодших школярів. Також використати фотографії для спільного виготовлення підсумкових стіннівок та оформлення виставок. Як результат – у роботі задіяні всі учні класу. Кожен виконує свій персональний проект, який є загальним і переходить у спільну справу. В ході реалізації проекту діти розвивають інтелектуальні, творчі і організаторські здібності. Водночас вирішується питання мотивації учнів, адже дане завдання не є понаднормовим, позаурочним, передбачає оцінювання роботи учня, сприяє його самоствердженню.

Ефективним прийомом є постановка навчальних вистав, у яких відображаються об’єкти, явища, персонажі, які учні вивчають за програмним матеріалом. Цікавим способом роботи з обдарованими учнями є творчі конференції – коли навчальні доповіді доповнюються творчими виступами і виставками. Поєднання навчальної і творчої діяльності дає можливість учням працювати і реалізовувати себе у різних напрямках, проявляти ініціативу. При цьому до справи долучається значна кількість учасників. Сама ж робота має характер гри, виглядає невимушено і ненав’язливо.

Також чудова система роботи, яка дає широке поле розвитку здібностей школярів – діяльність учнівського самоврядування, організація роботи за принципом від учня-до учня або рівний-рівному.

Можна запропонувати десятки різних прийомів, залежно від фаху вчителя і його особистих вподобань.

Коли ж потрібно починати виявляти і розвивати обдарованість дитини? Відповідь очевидна – з раннього віку. Уже в дошкільному віці діти проявляють інтелектуальні, творчі, комунікативні та інші здібності. Вихователі дитячого садка починають спрямовувати дитину шляхом розвитку цих здібностей. Прийшовши до першого класу, дитина потрапляє у інший колектив, інше педагогічне оточення, і процес діагностування, виявлення і організації роботи з обдарованими дітьми починається спочатку. При переході у середню, потім старшу школу ці процеси повторюються, але вже на новому рівні. Це природно, адже в часовому просторі змінюється не лише оточення дитини, а й сама дитина. Тому робота з обдарованими дітьми є динамічним явищем, яке потребує постійного коректування і вдосконалення.

До якого часу потрібно розвивати здібності людини? Тут відповідь також очевидна – все життя. Тому важливо не лише створювати для дітей сприятливі умови для розвитку їхніх здібностей, а навчити і привчити їх до саморозвитку,

виховати у них почуття необхідності постійного зростання. Слід зазначити, що деякі здібності і таланти починають розвиватися у людей у дорослому віці.

Підводячи підсумок, хочу зазначити ще один важливий аспект. Для того, щоб організовувати роботу з обдарованими дітьми, вчитель сам має бути всебічно обізнаним, увесь час займатися своїм саморозвитком і робити свою справу з великою любов'ю. Найкращим, найбільш дієвим засобом для навчання, виховання і розвитку учня є особистий приклад педагога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веліканова А. Обдаровані діти – хто вони?// Психолог – 2006 – № 42 – с. 18-21
2. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованим дітьми на уроках та в позаурочний час// Обдарована дитина. – 2010 – № 8 – с. 2-5
3. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ// Х.: Основа, 2010 – 144 с.

Шульга В. М.,
старший науковий співробітник
відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості Інституту
обдарованої дитини НАПН України

СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО І ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід роботи з обдарованими дітьми щодо реалізації їх інтелектуального і творчого потенціалу. Аналіз досвіду роботи з обдарованими дітьми з даної проблематики продемонстрував наявність двох основних напрямів: дослідницького та практичного. В першому ракурсі виявлено спільність підходів, що сформувались незалежно один від одного, базуючись на різних освітніх, ментальних і культурних основах. Провідною ідеєю цих підходів є необхідність формування соціальних компетенцій у обдарованих дітей, які сприятимуть їхньому розвитку та реалізації інтелектуально-творчого потенціалу. Аналіз другого аспекту світового досвіду роботи з обдарованими учнями продемонстрував наявність різних форм такої роботи та дозволив підтвердити, що розвиток обдарованості можливий при реалізації наступних кроків: сучасна діагностика потенційних можливостей, адекватний зміст навчання, запровадження новітніх педагогічних технологій, психолого-педагогічний супровід учня. У цілому, проведений у статті аналіз дозволив дійти важливих висновків, що сприятимуть підвищенню рівня розвитку інтелектуального і творчого потенціалу обдарованих учнів.

Ключові слова: обдаровані учні; потенціал; соціальні компетенції; самореалізація; освітні технології.

Сучасні зміни в суспільному розвитку України, її інтеграція в світовий освітній та інформаційний простір обумовлюють соціальний запит на творчо орієнтовану особистість, здатну виявляти й реалізовувати себе у нестандартних умовах, гнучко й самостійно використовувати набуті знання та компетенції у різноманітних життєвих ситуаціях.

Політика багатьох країн останнім часом зорієнтована на виявлення та розвиток обдарованих дітей як потенціалу свого розвитку. Значення такого завдання для сучасного суспільства обумовлюється не тільки соціально-економічними змінами, а й процесами гуманізації соціуму, переформатуванням його ціннісних орієнтирів. Ідея розвитку в системі освіти обдарованих дітей, з одного боку, є відображенням спроб протистояння деструктивним процесам у суспільстві, а з іншого – засобом визначення шляхів збереження і розвитку людського потенціалу суспільства. Ці обставини є своєрідним соціальним запитом на розвиток обдарованості, на створення умов для активного прояву здібностей талановитих дітей.

Сучасні науковці оцінюють кількість обдарованих дітей по-різному – від 1–2 % до 20 % від загального числа дітей [3]. Але успішно самореалізуватися в професії вдається лише 2–3 % з них. Не можна не погодитись з тими авторами, які наголошують, що «обдаровані люди, які не змогли реалізувати свої неординарні здібності, – це не тільки біда для нації, яка, звісно, зацікавлена у видатних людях, це трагедія і для самої колишньої «чудо-дитини», яка приречена все життя страждати від «синдрому колишнього вундеркінда», що виявляється у депресії, втраті інтересів, а нерідко й у підвищеній агресії» [6].

Кардинальні зміни в соціальному, політичному, духовному й економічному житті українського суспільства актуалізували потребу в особистості, яка спроможна бути гнучкою та інноваційною у нестандартних ситуаціях перманентних змін. Саме тому від роботи з обдарованою молоддю сьогодні залежить конкурентоспроможність нашої країни. Це сформувало потребу у створенні умов, які б оптимально сприяли розкриттю можливостей обдарованих особистостей та збереженню інтелектуального потенціалу українського суспільства.

Особливої значущості набуває завдання пошуку ефективних способів навчання обдарованих дітей, створення умов для їхнього інтелектуального та особистісного зростання. Такі завдання лише частково вирішуються за рахунок внесення змін у зміст, методи й організацію навчання в рамках основної освіти або за допомогою додаткової освіти. Домінантою виступає необхідність

реалізації потенційних можливостей школярів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей.

Отже, на сьогодні очевидним є протиріччя між потребою суспільства в розвитку обдарованої особистості в умовах інтеграції України в європейський простір і недостатньою розробленістю механізмів сприяння її самореалізації, що визначає актуалізацію досліджень проблем обдарованості, включаючи й роль системи освіти в її виявленні, розвитку та сприянні самореалізації обдарованих учнів. Це ставить завдання не тільки теоретичного дослідження обдарованості, а й узагальнення зарубіжного досвіду роботи з творчо обдарованою молоддю.

Зазначимо, що у всіх країнах робота з обдарованими учнями й талановитою молоддю вважається одним з ключових напрямів у сфері освіти й молодіжної політики, адже її метою є формування майбутньої еліти в різних сферах інтелектуальної та творчої діяльності.

Звернення до практичного досвіду роботи з обдарованими учнями дозволяє нам говорити про два аспекти такої роботи: дослідницький та практико-орієнтований. Перший аспект пов'язаний із дослідженнями обдарованості в контексті створення особливих навчальних виховних програм для обдарованих учнів. Другий – зі спробами реалізації таких програм. Обидва аспекти, на нашу думку, виходять на питання створення умов для реалізації потенціалу обдарованих учнів.

Дослідження таланту та обдарованості інтенсивно розвивалися у США з середини 50-х років минулого століття. Як зазначив на VII Міжнародній конференції президент Всесвітньої ради з таланту та обдарованості учнів, цьому сприяли два чинники: накопичені дані про природу таланту й умови, що забезпечують його розвиток та стрімке зростання наукових технологій.

Проблему обдарованості активно досліджували в Інституті вивчення особистості, який було відкрито в 1949 р. при університеті Південної Каліфорнії. Вчені – Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, К. Тейлор та інші під керівництвом директора інституту МакКоннена – здійснили ряд дослідницьких проєктів, які окреслили нові межі у дослідженні обдарованості й сприяли об'єднанню теоретичних досліджень та практичної роботи з удосконалення диференційованого навчання. Така стиковка відбулася дещо пізніше, в 1960-ті роки [5; 10; 13].

На початку 70-х років XX ст. вивчення вищих рівнів інтелектуальних здібностей Дж. Гілфордом спонукає до стрімкого переміщення досліджень у сферу освіти. Цьому сприяли дані соціологічних досліджень, згідно з якими обдаровані люди складали порівняно невелику частину населення (від 2,5 до 20%) [5]. У наступний період з'явилося чимало праць, присвячених невиявленим або заблокованим системою шкільногонавчання талантів.

На початку 1980-х років дослідниками семи країн було запроваджено міжнародний проєкт з вивчення особливої характеристики над обдарованих учнів – здатності прогнозувати майбутнє, передбачати ситуації ризику та небезпеки й відшуковувати можливі шляхи виходу з них. З цією метою у США були відкритіспеціальні курси з навчання лідерству обдарованих підлітків. Так, Д. Фельдх'юсен, В. Ричардсон, Д. Сиск та інші запропонували способи формування лідерських компетенцій обдарованих учнів у плані вміння прогнозувати й програвати в групах такі ситуації, як вибори, евакуація людей у районах стихійного лиха, розв'язання конфліктних ситуацій тощо [1; 2; 9; 10].

У 1990-х роках у США створено наукові центри досліджень в області виявлення і навчання обдарованих учнів при університетах кількох штатів, організовано випуск спеціальних журналів («Gifted Child Today», «Gifted Education International», «Educational Researcher»); прийняті законодавчі акти та державні програми. Так, наприклад, у програмі адміністрації президента «Америка- 2000. Стратегія освіти» (Goals 2000: Educate America Act) було поставлено мету вивільнити потенціал Америки на шляху послідовного створення у кожній громаді шкіл нового покоління. Передбачалося, що це будуть кращі у світі школи, зорієнтовані на досягнення загальнонаціональних цілей освіти, завдяки чому буде забезпечено якісний стрибок у навчанні.

У Німеччині в останні десятиліття також було поставлено завдання надавати більшого значення розвитку мислення, ніж передачі знань.

Таким чином, певна інституціалізація сфери обдарованості за кордоном стала одним із найяскравіших маркерів на шляху створення умов для самореалізації обдарованих учнів.

Аналіз зарубіжного досвіду роботи з обдарованими учнями дозволяє стверджувати, що існує декілька форм такої роботи. Перша з них – виділення груп учнів з різними рівнями розумової обдарованості всередині одного класу коли обдаровані учні отримують можливість навчатися у своєму класі, але у групі ровесників, які рівнозначні їм за рівнем здібностей. Однак, підкреслюють дослідники, високого ефекту від впровадження цієї форми роботи можна досягти виключно за умови, якщо талановиті учні навчаються за спеціально розробленими програмами.

Альтернативною формою роботи з обдарованими дітьми є створення груп учнів з високим рівнем інтелекту на основі кількох класів. Однак, як показали результати дослідження, вплив навчання у однорідних групах на академічні успіхи обдарованих учнів буде позитивним також у разі запровадження спеціально розроблених програм.

Разом з тим, досвід упровадження зазначених форм роботи з обдарованими учнями на Заході надає можливість сформуватися критичному погляду на

спеціалізовані школи для обдарованих. Це пов'язується або з піклуванням про інші категорії учнів, або зі спробами відшукати іншіможливості навчання учнів з високим розумовим потенціалом. Прибічники цієї точки зору (О. Антонова, О. Бевз та ін.) застерігають, що навчання обдарованих учнів серед собі подібних створює в учнях з високим розумовим потенціалом відчуття приналежності до еліти й формує завищену самооцінку.

Цікаво, що результати інших досліджень (Т. Гущина, С. Івах, А. Москатова, А. Савенков) запевняють у протилежному: навчання з іншими дітьми, які мають високий розумовий рівень, сприятливо впливає на самооцінку, адже в такому випадку потрібно вчитися, докладаючи ще більше зусиль, щоб гідно витримати конкуренцію з боку однокласників. Що ж стосується здібних учнів, які навчаються у звичайних класах, то вони часто досить зарозуміло ставляться до ровесників, які, на їхню думку, з великими труднощами засвоюють азбучні істини. Опиняючись серед інших обдарованих, чий рівень розвитку вищий від їхнього, дехто з обдарованих страждає від зниження свого статусу тасамооцінки, що може як позитивно, так і негативно впливати на самореалізаціюобдарованих учнів. Тобто далеко не всім обдарованим школярам подобається ситуація постійного інтелектуального змагання.

Отже, дати однозначну відповідь на питання, чи є сенс створювати однорідні за розумовим рівнем класи, не представляється можливим. Цю дискусійну проблему на наш погляд, потрібно вирішувати з урахуванням конкретних соціальних, економічних, культурних обставин.

Загальновідомо, що важливою формою роботи з обдарованими дітьми є неформальна освіта. Так, у зарубіжних країнах досить успішною виявилась робота з обдарованими дітьми у літніх таборах, зорієнтована на формування навичок, що не були сформовані в процесі навчання у школі, але мають суттєвий вплив на формування системи соціальних компетенцій обдарованого учня. Наприклад, освітній проєкт «Німецька Академія школярів» (Deutsche Schülerakademie) являє собою мережевий проєкт, що об'єднує одночасно 11 виїзних літніх шкіл [8].

У такі літні освітні школи учнів відбирають на основі заявок, які вони подають за рекомендаціями вчителів, а також на основі списків переможців різних олімпіад. Враховуючи те, що освітні табори (тривалістю 16 днів) відкриваються по всій країні, їх учасники мають можливість обирати найбільш привабливу для себе програму. В кожному окремо взятому освітньому таборі існує власний перелік навчальних курсів, що засвоюються обдарованими підлітками у форматі проєктної діяльності.

Зазначимо, що такі курси не передбачають поглиблення знань учнів або виявлення їхнього майбутнього освітнього профілю. Вони спрямовані на

формуванні соціальних компетенцій, на основі яких учні зможуть надалі не тільки зробити правильний професійний вибір, але й усвідомити свої соціальні перспективи, «побачити себе» в соціальній системі. Фахівці, що працюють в таких таборах зосереджують свою увагу на когнітивних,соціальних і емоційних характеристиках і потребах своїх учнів, вивчають проблеми, які з'являються у них. Обдаровані учнів знайомляться з новітніми ідеями, вирішують завдання підвищеної складності, а спеціалісти забезпечують умови для прояву талантів і унікальності дітей. Так, наприклад, у Німецькій академії школярів обдаровані старшокласники згідно зі своїми потребами мали можливість обирати нетрадиційні курси «Рослини у кліматичній системі», «Тілесна комунікація», «Чому війна?», «Математичнаанатомія універсуму», «Мораль і справедливість у сучасному суспільстві», «Чуже й своє у документальному фільмі» та інші, що надавало можливість створювати умови для прояву творчих здібностей, формувати настанови на розвиток соціальних компетенцій. Це дає можливість обдарованим підліткам знайти своїх однодумців, освоїти культуру університетського спілкування, стимулює їх до самоосвіти й відкриває для них горизонти особистісного розвитку [2, с. 177].

Зазвичай обдаровані учні значною мірою націлені на отримання університетської освіти. Крім того, вони нерідко, в силу своїх неординарних здібностей, значно раніше від своїх однолітків отримують статус студента. Тому автори проєкту вважають за необхідне сформувати у них такі соціальні компетенції, які згодом будуть затребувані й розвинуті в університетському середовищі. Наголошується, що без таких компетенцій процес самореалізації обдарованого підлітка у вищому навчальному закладі буде ускладненим.

Засвоєння університетської культури під час перебування у літніх таборах, як свідчить аналіз досвіду, сприяє формуванню таких важливих длярозвитку підлітка принципів спілкування, як: відкритість до нових підходів, повага до чужої думки, коректна полеміка, рівність можливостей, готовність до реалізації креативних ідей, толерантність тощо. Саме таке комфортне середовище, що відтворюється в умовах освітнього проєкту, демонструє підлітку багатомірність соціальних обставин самореалізації. Особливу значущість мають досягнення учасників проєктів у розвитку своєї самостійності й відповідальності, що позиціонуються та інтерпретуються в якості базових у формуванні соціальних компетенцій.

Зарубіжні вчені значну увагу приділяють й інклюзивній освіті. Це дозволяє методологічно вірно розставити акценти щодо застосування надзвичайних заходів підтримки високообдарованих учнів і повсюдної організації елітарних (елітних) шкіл. «Інклюзія означає не тільки інтеграцію у шкільні класи, але й заходи найкращого сприяння кожному учневі з його індивідуальними

здібностями. У зв'язку з цим німецькі вчені розробили різні підходи щодо сприяння творчо обдарованим учням. Вони детально описали такі заходи диференціюючого порядку, як: тимчасове прискорення навчання (акселерація) завдяки ранньому зарахуванню до школи; форсування класів; організація профільних класів, починаючи з 7-го, з поглибленим вивченням профільних предметів; формування груп за здібностями поза звичних класів для створення спецшкіл; створення міждисциплінарних спеціальних об'єднань для сприяння обдарованим учням; створення внутрішньодисциплінарних спеціальних об'єднань для підтримки обдарованих учнів; організація спецкурсів, рівневих груп і т. п.» [9; 11].

Важливим фактором, завдяки якому обдаровані учні мають можливість найбільш повно реалізувати свій потенціал є кадри. Разом з тим, за кордоном заходи по підвищенню кваліфікації щодо ефективної роботи з високообдарованим учням проводяться рідко. Найбільш розповсюдженою є підготовка магістрів за напрямком «Сприяння обдарованим учням» (наприклад, у педагогічному інституті Швейцарії, у Мюнстерському університеті Німеччини тощо), де навчання включає три семестри в рамках бакалаврату та професійну підготовку в рамках магістратури. Загальновизнаним всіма країнами ЄС є напрям підготовки Ради сприяння обдарованим людям – ECHA (European Council for High Ability). Випускникам, які отримують диплом ECHA, присвоюється професійна кваліфікація «Спеціаліст з питань освіти обдарованих учнів». Зазначимо, що в Україні так само, як і в країнах східної Європи, таких практик на жаль не існує.

Таким чином, узагальнення досвіду роботи з обдарованими учнями на Заході дозволяє зробити висновок, що ця робота поєднує організаційні та змістовні аспекти, які співвідносяться із особливостями обдарованих учнів та загальними інтересами суспільства.

Проблеми розвитку обдарованих учнів і молоді набуває все більшої соціальної значущості і в Україні. Про необхідність підтримки та захисту обдарованих учнів і молоді наголошено в Законі України «Про освіту» [4] та інших нормативно-правових актах. Реалізується проєкт Закону України «Про основні засади державної підтримкиобдарованих учнів та молоді на Україні» [3]. У цих документах зазначається, що завдання держави полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для самореалізації обдарованих учнів, що дозволить забезпечити приплив в економіку, науку, культуру високоінтелектуальних молодих людей, сприятиме динамічному розвиткуУкраїни.

Тривалий час в Україні був відсутній єдиний науковий центр, який би координував роботу із обдарованими дітьми і молоддю. У серпні 2007 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про створення Інституту

обдарованої дитини при НАПН України [2, с. 15]. Проте, проблема полягає у тому, що і до нині не існує цілісної державної системи розвитку обдарованості, яка б дозволяла виділяти творчо обдарованих учнів і створювати умови для їхнього розвитку, яка б передбачала об'єднання зусиль різних спеціалістів і батьків, а також створювала б відповідний механізм реалізації творчих потреб обдарованих учнів у суспільстві. Необхідно об'єднати розрізнені елементи роботи з обдарованими дітьми і управління процесом їхньої самореалізації у цілісний процес на різних рівнях – міжнародному, національному, регіональному і місцевому.

Зазначимо, що в Україні накопичено багатий досвід роботи з обдарованими дітьми і талановитою молоддю: існують спеціальні фізико-математичні ліцеї, школи з поглибленим вивченням іноземних мов, університетські гімназії, багатопланова система додаткової освіти і т. п. Однак всі вони зіштовхуються з серйозною проблемою – складністю адаптації учнів до вимог цих шкіл. Аналіз і узагальнення вимог ліцеїв та гімназій до учнів, які склались на сьогодні, дозволив нам виокремити умови адаптації до підвищених навчальних вимог:

– комплексність процедури відбору учнів, її опора на наукові критерії обдарованості;
– індивідуалізація процесу навчання, основою якого є врахуваннякогнітивних стилів учнів;
– варіативність системи профілактики втомлення, що враховує психофізіологічні особливості учнів;
– активізація позиції учнів по відношенню до своєї навчальної діяльності через формування у них навичок самоорганізації та індивідуального стилю навчання;
– організація впливів виховного характеру, що сприяють оптимізації Я-концепції учнів, формуванню зрілої, творчої особистоті;
– включення у педагогічний процес компоненту психологічного супроводу діяльності всіх його суб'єктів.

Таким чином, здійснення нами узагальнення досвіду роботи в Україні та за кордоном щодо роботи з обдарованими учнями свідчить про спільність підходів, що сформувались цілком незалежно один від одного, базуючись на різних освітніх, ментальних і культурних основах.

Узагальнення досвіду роботи з обдарованими учнями дозволяє стверджувати, що розвиток обдарованості можливий при реалізації наступних умов: сучасна діагностика можливостей, адекватний зміст навчання, запровадження особистісно-орієнтованої і розвиваючої технологій, психологічний і педагогічний супровід та захист обдарованого учня, кваліфікована професійна діяльність учителя.

Отже, аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду роботи з обдарованими учнями дозволяє стверджувати, що пріоритет формування соціальних компетенцій у обдарованих учнів є загальносвітовою тенденцією. Крім того, представляється можливим зазначити очевидну трансформацію освітніх стратегій у бік формування нового типу обдарованого учня, який здатен самореалізуватися і як фахівець високого класу у своїй галузі, і як особистість з широким комплексом соціальних компетенцій.

Дослідницький і практичний досвід щодо раннього виявлення обдарованості в учнів і підлітків підтверджує необхідність створення спеціальної державної програми, що має забезпечувати розвиток якості обдарованості у підростаючого покоління. Це завдання виконують, у тому числі, створені в нашій країні освітні заклади нового типу, зорієнтовані на навчання і виховання здібних і обдарованих учнів.

Необхідно створити систему підтримки обдарованої молоді в Україні, яка, перш за все, повинна включати чітку законодавчу і науково-методичну базу, підготовку навчальних закладів до роботи з обдарованими учнями, ресурсне забезпечення, суспільне визнання і матеріальне заохочення обдарованої молоді та її наставників, соціальну складову тощо.

Науковий супровід функціонування системи підтримки обдарованих учнів передбачає розробку програми її соціологічного забезпечення. У рамках такої програми повинні бути передбачені моніторингові соціологічні дослідження проблем життєдіяльності навчальних закладів для обдарованих учнів і підлітків, а також внутрішніх і зовнішніх, об’єктивних і суб’єктивних детермінант актуалізації й реалізації феномену обдарованості даної категорії учнівської молоді. З нашої точки зору, необхідно вивчати ціннісні орієнтації, повсякденні, у тому числі освітні практики обдарованих учнів, їхні життєві й професійні плани, громадянську ідентичність і еміграційні настрої, культурний і соціальний капітал, дозвіллєві практики, соціальну активність тощо. Використання результатів таких досліджень у практиці навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми буде сприяти підвищенню її ефективності, більш повному розкриттю і реалізації інтелектуального і творчого потенціалу обдарованих учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : монографія. Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. С. 431−456.
2. Бевз О. П. До питання про підтримку і розвиток обдарованості в освіті США // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2008. Вип. 126. С. 14–18.
3. Давидова Л. Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні [Проект закону України]. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JD3FR00A.html

4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
5. Концепция креативности Дж. Гилфорда и Э. П. Торренса. URL: http://www.bibliotekar.ru/psihologia-2-1/142.htm
6. Обдарована молодь України : оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / за ред. Терепишного С. О. Київ : Союз обдарованої молоді, 2008. 156 с.
7. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2010. 408 с.
8. Черепанова Е. С., Батюта Е. А. Социальные компетенции одаренных детей; мировые тенденции формирования // Обучение в течение всей жизни : электрон. журн. URL: lar.urfu.ru/bitstream/10995/28087/1/iuro-2014-134-20.pdf
9. Deutsche Schülerakademie. Programm / Bundesministerium fur Bildung und Forschung. Bonn, 2012. 24 S.
10. Freund-Braier I., Rost D. H. // Hochbegabte und hochleistende Jugendliche. Munster, 2000. S. 161–210.
11. Renzulli J. S., Reiss S. M. The Schoolwide Enrichment Model. Mansfield
12. : Creative Learning Press, 1997. P. 5–14.
13. Savannah T. A. Indigo glow: Aura Theory Interprets Behavior of Exceptional Children // Today's Local News. – 2006 (2 July).
14. Schutz C., Rost D. H. Leistungsbezogene Kognitionen // Hochbegabte und hochleistende Jugendliche. Munster, 2000. S. 303–338.

Шульга О. А.,
д.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
e-mail: shulga_olga_a@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ КРЕАТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Розглянуто креативні технології навчання майбутніх менеджерів. Визначено етапи процесу підготовки та прийняття креативних управлінських рішень. Розглянуто вимоги до управлінських рішень, умови їх розробки і прийняття, чинники, що визначають якість і ефективність креативних управлінських рішень.

Ключові слова: *креативність, менеджери, управлінські рішення.*

Creative technologies for training future managers are considered. The stages of the process of preparation and adoption of creative management decisions are defined. Requirements for management decisions, conditions for their development and adoption, factors determining the quality and effectiveness of creative management decisions are considered.

Key words: *creativity, managers, managerial decisions.*

Найважливішими завданнями сучасної вищої освіти є підготовка освіченої, креативно мислячої, комунікабельної особистості, яка вміє самостійно здобувати та використовувати інформацію у будь-яких життєвих ситуаціях, володіє методами і техніками розв'язання комплексних проблем та має сформовані компетентності для ефективної життєдіяльності та професійної діяльності. Наразі існує великий дисбаланс між навичками, які формують у студентів у стінах закладу вищої освіти, і навичками, які їм потім потрібні на робочому місці. Тому сьогодні одним із головних завдань викладача є організувати освітній процес так, щоб сформувати у студентів – майбутніх менеджерів необхідні навички.

Сьогодні необхідні знання усього комплексу форм комунікативного спілкування та формування креативної особистості. Тому спочатку розглянемо технології розвитку креативності, які сприяють створенню творчої атмосфери на заняттях, розвитку творчої особистості, розвитку дослідницьких вмінь. До креативних технологій навчання належать методи, які традиційно вважаються інтуїтивними, а саме: метод фантастичних ідей, метод «якби ...», метод морфологічного аналізу, метод інверсії, метод евристичних запитань, метод фокальних об'єктів, метод вільних асоціацій, метод евристичних (ключових) запитань. Розглянемо перераховані методи дещо детальніше.

Метод придумування. Це спосіб створення невідомого раніше студентам продукту за певних гіпотетичних обставин. Метод реалізується за допомогою таких прийомів: заміщення якостей одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта; пошук властивостей об'єкта в іншому середовищі; зміна елемента об'єкта, що вивчається, та опис властивостей нового об'єкта, який здобуто за результатами цієї зміни.

Метод «якби ...» Студентам пропонується уявити та описати, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться, наприклад, знайдуть величезні запаси нафти, газу тощо. Виконання подібних завдань не тільки допоможе студентам закріпити новий матеріал, але й розвине їх здатність уявляти та краще розуміти певні явища та реалії.

Метод морфологічного аналізу. Цей метод іноді називають методом багатомірних матриць. Основною метою даного методу є розробка студентами якоїсь нової ідеї відповідно до запропонованої викладачем матриці. Матриця містить повний перелік ознак даної ідеї (характеристики, процеси, параметри, критерії тощо). Таким чином, у процесі поєднання відомих та невідомих елементів, у студентів виникають нові, несподівані та оригінальні ідеї. Аналіз ознак та взаємозв'язків між різними комбінаціями елементів (структур, процесів,

явищ тощо) застосовується як для виявлення проблем, так і для пошуку нових ідей.

Метод інверсії. Це метод, який орієнтується на пошук ідей у нових, несподіваних напрямах, здебільшого протилежних традиційним поглядам та переконанням. Характерними особливостями цього методу є: орієнтація на принцип дуалізму; розвиток діалектики мислення студентів; вплив на розвиток творчих здібностей. Коли стереотипні прийоми виявляються марними, застосовуються принципово протилежні альтернативи рішення. Наприклад, студентам пропонується дослідити об'єкт із зовнішнього боку, проте шлях до розв'язання задачі вони повинні знайти всередині об'єкта.

Метод фокальних об'єктів – ознаки деяких випадково обраних об'єктів переносяться на предмет, що розглядається (фокальний, тобто той, що знаходиться в фокусі уваги), в результаті чого одержуються незвичні поєднання, що є основою оригінальних ідей.

Метод синектики – «мозковий штурм» у поєднанні з використанням різноманітних аналогій для опису досліджуваного об'єкту, що проводиться спеціально підготовленою групою.

Метод вільних асоціацій – спосіб генерування нових ідей на основі вільного висловлення асоціацій і побудови асоціативних ланцюжків.

Метод евристичних (ключових) запитань – для всебічного аналізу проблеми пропонується надати відповіді на 7 ключових запитань: Хто? Що? Навіщо? Де? Чим? Як? Коли?

Особливе значення на сьогодні у навчальному процесі має відводитися методам і технікам розв'язання комплексних проблем, зокрема: техніка «5 чому?», методика 8D і метод проєктів.

Техніка «5 чому?»:

- Чому у мене сьогодні поганий настрій?
- Тому що я не можу проїхати через сусідній двір. Чому я не можу проїхати…?
- Тому що сусіди не пускають нас. Чому вони не пускають нас?
- Через сварки сусідів. Чому сусіди посварилися?
- Бо не вміють домовлятися. Чому вони не вміють домовлятися?
- Де корінь проблеми?

Методика 8D дає можливість здійснити аналіз корінних причин виникнення невідповідностей в організаційному процесі та усунити або послабити їх. Робота з використанням методики 8D виконується командою, що дає можливість здійснити всебічний аналіз корінних причин проблеми та знизити ризик спротиву змінам при впровадженні розроблених корегуючих заходів. У межах застосування методики 8 D здійснюється доскональне вивчення

процесу, в якому виникла невідповідність та упередження виникнення подібного явища в майбутньому.

Метод проєктів – це 5 П: проблема, проєктування, пошук інформації, продукт і презентація. Складові карти проєкту: назва проєкту, мета, задачі (з терміном і датою на кожну), результат (продукт), ресурси (що вже є, що ще потрібно), ризики (що може завадити здійсненню), функції (ролі) кожного учасника: ділові та соціальні. Методи, що використовуються у проєктній діяльності: мозкова атака, бесіда, малі групи, дискусія, колективне обговорення, мультимедійна презентація, демонстрація.

Розглянемо технологію прийняття та реалізації креативних управлінських рішень. Креативні управлінські рішення – це творчі рішення у сфері управлінської діяльності, процес розробки яких відрізняється творчим характером, а результати мають позитивні наслідки для колективу підприємства, його партнерів (у тому числі споживачів) і суспільства в цілому [1, с. 241].

Ухвалення управлінського рішення – комплексний процес, зміст якого дає можливість вивчити проблему, яка виникла, проаналізувати можливі варіанти її рішення і вибрати найефективніший з них. Раціональні рішення передбачають вибір такої альтернативи, яка принесе максимум вигоди для організації. Відповідно до цього при ухваленні інвестиційних рішень щодо вкладень в інновації важливо насамперед чітко сформулювати мету інноваційного проєкту та інвестиційні цілі; визначити критерії рішення, за якими оцінюватиметься його результативність.

Процес підготовки та прийняття креативних управлінських рішень включає наступні етапи: осмислення проблеми; формулювання гіпотези; перевірка рішення. Процес пошуку, розробки та прийняття управлінських рішень перетворює працівника на менеджера або керівника. Особливої актуальності набуває технологія прийняття управлінських рішень в креативній організації, адже за таких умов управлінські рішення розглядаються як основний вид управлінської діяльності.

Під управлінським рішенням розуміють: пошук найбільш ефективного, найбільш раціонального або оптимального варіанта дій керівника; кінцевий результат постановки і прийняття управлінського рішення. До управлінського рішення висувається низка загальних вимог, серед яких: а) всебічна обґрунтованість рішення; б) своєчасність; в) повнота змісту; г) повноваження; д) узгодженість із прийнятими раніше рішеннями.

Всебічна обґрунтованість рішення передбачає, перш за все, необхідність його прийняття на основі повної й достовірної інформації. Для цього необхідне знання особливостей та шляхів розвитку керованих, керуючих систем і навколишнього середовища.

Своєчасність означає, що управлінське рішення приймається за умов дефіциту часу та певних обставин, що склались і повинні бути прийняті з випередженням, щоб забезпечити необхідну його цінність та ефективність.

Повнота змісту означає, що управлінське рішення повинно охоплювати: а) ціль (сукупність цілей) функціонування і розвитку системи; б) засоби і ресурси, використовувані для досягнення цих цілей; в) основні шляхи і засоби досягнення цілей; г) терміни досягнення цілей; д) порядок взаємодії між підрозділами та виконавцями; е) організацію виконання робіт на всіх етапах реалізації рішення.

Важливою вимогою управлінського рішення є *повноваження рішення* – суворе дотримання об'єктом управління тих прав і повноважень, що йому надані вищим керівництвом.

Узгодженість із прийнятими раніше рішеннями часто вимагає ухвалення наступних рішень, які будуть спрямовані на те, щоб реалізувати попереднє якнайкраще. Але ухвалення такого рішення може бути частиною вирішення загальної проблеми, яка спрямована на успішну реалізацію прийнятого рішення.

Головна особливість управлінських рішень – специфічний і стабільний компонентний склад: мета вирішення, його інформаційна основа, правила та критерії вибору, стратегії підготовки й прийняття рішення, гіпотези, альтернативи. Велику роль творчість відіграє саме при побудові гіпотез, які є припущеннями про те, у чому полягає початковий проєкт.

Оптимальний варіант процесу підготовки раціональних креативних управлінських рішень включає такі етапи: виникнення ситуації, яка потребує прийняття рішення; збір і обробка інформації щодо наявних методів менеджменту; виявлення та оцінювання альтернатив, які можливо вирішувати за допомогою наявних в арсеналі менеджера методів; підготовка та оптимізація управлінського рішення, яке приймається (вибір альтернативного варіанта дій); прийняття управлінського рішення (узаконення альтернативи); реалізація управлінського рішення та оцінювання результатів. Кожний етап реалізується через відповідні процедури. Така технологія вироблення креативного управлінського рішення є логічним продовженням процесу менеджменту [1, с. 247].

До чинників, що визначають якість і ефективність креативних управлінських рішень варто віднести: 1) чітке формулювання мети; 2) обсяг і цінність інформації – для успішного прийняття управлінського рішення головним є не обсяг інформації, а цінність, обумовлена рівнем професіоналізму менеджера; 3) час розробки управлінського рішення; 4) організаційні структури управління; 5) форми і методи здійснення управлінської діяльності; 6) методи і методики розробки і реалізації управлінських рішень; 7) суб'єктивність оцінки

варіанта вибору рішення; 8) стан керуючої і керованої систем (психологічний клімат, авторитет керівника тощо); 9) систему експертних оцінок рівня якості й ефективності управлінських рішень; 10) ступінь ризику – розуміється, що завжди існує імовірність прийняття неправильного рішення, яке може мати несприятливий вплив на організацію; 11) час, який відводиться менеджерові для прийняття рішення; 12) ступінь підтримки менеджера колективом; 13) особисті якості менеджера та ін.

Чинники, що впливають на якість прийняття управлінських рішень та визначають ступінь їх креативності поділяють на: об'єктивні (умови праці співробітників, що причетні до прийняття того чи іншого рішення; забезпеченість релевантною інформацією; наявність кваліфікованих співробітників) та суб'єктивні (індивідуальні особливості учасників процесу обґрунтування і прийняття рішень; групові відносини між учасниками; стиль керівництва).

Одним із способів розробки рішень є інтуїтивний. Його поділяють на два підвиди: 1) інсайт – погляд на об'єкт під зовсім іншим кутом зору; 2) псевдоінтуїтивне, яке визріло завдяки попередньому досвіду. Однак, не завжди інтуїтивні рішення, зважаючи на вищесказане, є правильними, тому краще свідомо розвивати креативний стиль мислення.

Вибір управлінського рішення має проводитись на основі інформації, одержаної в процесі управлінської діяльності з використанням наступних моделей [1; 3]:

1. Класична модель ухвалення рішення – це сукупність підходів, якими керується менеджер у процесі ухвалення рішення. Вони ґрунтуються на припущенні, що менеджери повинні діяти логічно й раціонально та ухвалювати рішення, які принесуть користь організації/

2. Адміністративна, яка ґрунтується на тому, що: по-перше, менеджери мають неповну і недосконалу інформацію; по-друге, обмежені вимушеною раціональністю; по-третє, задовольняються першим-ліпшим рішенням.

До основних форм та ухвалення управлінських рішень в креативних організаціях слід віднести: а) групи взаємодії – це форма групового ухвалення рішення, за якої новоствореній групі ставиться завдання розробити та ухвалити рішення; б) групи «дельфі» (метод «дельфі» передбачає надання можливості висловити свої думки групі експертів, що працюють індивідуально у різних місцях, результати яких усереднюються); в) номінальні групи – це групи, члени яких працюють разом, однак вони не обмінюються інформацією, як члени групи взаємодії. Таку групу використовують для розробки творчих, інноваційних альтернативних ідей.

Останній етап процесу ухвалення рішення передбачає, що менеджер повинен оцінити ефективність прийнятого рішення. Якщо виявиться, що це рішення неефективне, менеджер має кілька можливих варіантів виходу з ситуації, що склалася: він може застосовувати інше рішення, яке раніше обговорювалось або визнати, що ситуацію оцінено неправильно і розпочати весь процес пошуку управлінського рішення спочатку. Аналіз і оцінка конкретних результатів, що досягаються при цьому, є кінцевою ланкою зворотного зв'язку для коригування у ній системи прийняття і реалізації управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Окорський В. П., Валюх А. М. Креативний менеджмент: підручник. Рівне: НУВГП, 2017. 344 с.
2. Пащенко О. П. Креативний менеджмент як фактор успішності сучасного бізнесу. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2017. Вип. 17. С. 406-410.
3. Продіус О.І. Креативний менеджмент як запорука сучасного ефективного управління. *Економіка: реалії часу.* 2012. № 3-4. С. 67-72.

Шульга Ю. Г.,
методист комунального закладу
«Роменська міська Мала академія наук
учнівської молоді» Роменської міської ради Сумської області
e-mail.: yulia26051989@gmail.com

FREEPIK ТА ADOBE ILLUSTRATOR: ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ТВОРЧОСТІ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ПОСТЕРІВ І ПЛАКАТІВ

У статті розкривається зміст поняття «інтерактивний плакат» та детально описуються шляхи його створення за допомогою різних інформаційних технологій, з-поміж яких особливе місце належить Freepik та Adobe Illustranor.

Ключові слова: Платформа Freepik, графічний редактор Adobe Illustranor, інтерактивний плакат, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), життєві компетентності.

The article reveals the meaning of the concept of «interactive poster» and describes in detail the ways of its creation using various information technologies, among which Freepik and Adobe Illustranor occupy a special place.

Keywords: platform Freepik, Graphics Editor Adobe Illustranor, interactive poster, information and communication technologies (ICT), life of competencies.

Постановка проблеми. Сучасним дітям надважливо мати не лише знання, але й достатній рівень життєвих компетентностей. У них мають сформуватися

навички інформаційної безпеки, уміння самостійно вчитися, опановувати нові знання, орієнтуватися в новаціях комп'ютерних та мережевих технологій.

З цією метою в освітньому процесі доцільно використовувати інноваційні інформаційно-комунікаційні технології, які значно підсилюють процес формування у дітей необхідних життєвих компетентностей. З-поміж них особливе місце відводиться наочно-дидактичним засобам нового покоління – інтерактивним плакатам та постерам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над темою дослідження інтерактивного плаката та його застосування працювали А. Андрейканіч [1], П. Бєльчев [2], Т. Круш [3], С. Литвинова, М. Мамута, О. Рибалко [4], Т. Таблер [5], А. Юрченко [6] та ін.

Мета статті – розкрити поняття «інтерактивний плакат» та проаналізувати його створення за допомогою тандему платформи Freepik та графічного редактора Adobe Illustrator.

Результати дослідження. На сьогоднішній день існує безліч інтерпретацій щодо визначення поняття «інтерактивний плакат». Найбільш вдалими можна вважати такі: 1) це електронний освітній засіб нового типу, який забезпечує високий рівень задіювання інформаційних каналів сприйняття наочності навчального матеріалу [4, с. 97]; 2) це засіб подання інформації, що здатен «співпрацювати» з користувачем задля повного та глибокого ознайомлення з проілюстрованим на плакаті матеріалом [6, с. 98]; 3) це спосіб візуалізації інформації за допомогою зображення, на якому інтерактивними точками закріплені посилання на вебресурси, інтернет-документи, мультимедійні об'єкти (відео, аудіо, презентації, слайд-шоу, ігри, опитування).

Інтерактивні плакати можна використовувати у формі багаторівневих задачників; набору ілюстрацій, інтерактивних вправ, анімацій, відеофрагментів; проєктів з певної тематики; маршрутних карт, карт подорожей, історичних та географічних карт, ментальних мап; інтерактивних блок-схем, будови механізмів, приладів, пристроїв; мультимедійних конспектів, дидактичних матеріалів; промоційних матеріалів; інтерактивних таблиць; буктрейлерів тощо.

Як бачимо, найголовніша функція інтерактивного плакату – забезпечення високого рівня наочності. Окрім цього, він може стати демонстраційним результатом того чи іншого наукового дослідження.

Перед створенням інтерактивного плакату необхідно визначитися з його темою, метою та завданнями, продумати структуру, наповнення та інтерфейс майбутнього плакату, підготувати всі потрібні матеріали. Важливою складовою даного процесу є попередня підготовка та володіння певними програмними засобами.

Для успішного створення інтерактивних плакатів можна використати такі програми, як PowerPoint, Smart Notebook, Adobe Flash тощо, а також, інтернет-

сервіси – ThingLink, Canva, Desygner, Piktochart, Smore.com, Glogster, Crello, PosterMyWall, Venngage, Creatopy, Genial.ly тощо. Всі вони дозволяють додавати та видозмінювати елементи плаката, наповнювати його необхідним матеріалом.

З-поміж згаданих вище програм важливо розглянути можливості платформи Freepik та графічного редактора Adobe Illustrator у їх тандемі.

Freepik – це величезна платформа безкоштовних графічних ресурсів, пошукова система, яка допомагає шукати високої якості векторні зображення, ілюстрації, інфографіку, файли для творчих проєктів.

Adobe Illustrator – це професійний графічний редактор для створення та редагування векторної графіки від компанії Adobe.

Алгоритм створення плакату буде таким. Спочатку потрібно:

1. Перейти за лінком https://www.freepik.com/, заповнити реєстраційну форму;

2. Відшукати необхідний шаблон для майбутнього постера чи плакату;

3. Завантажити його собі на комп'ютер;

4. Запустити шаблон з розширенням AI у програмі Adobe Illuustrator та розпочати його редагування. В процесі роботи майбутній плакат можна наповнювати різними інтерактивними елементами, які будуть активними в середовищі Internet;

Рис 1. Зразок інтерактивного плакату

5. По закінченні роботи над ним потрібно здійснити процедуру збереження інтерактивного плакату через команду «Файл – Зберегти як» у потрібному форматі.

Зразок створеного за допомогою даних ресурсів інтерактивного плакату можна переглянути за QR-кодом (Рис. 1).

Інтерактивний плакат – чудовий помічник під час проведення занять. Його інтерактивність та яскрава візуалізація зацікавлює учнів, залучає їх до активної пізнавальної діяльності. Окрім цього, він може стати продуктом отриманих знань з певної тематики, творцями якого часто стають самі діти.

Робота над створенням інтерактивного плакату не вимагає багато часу. Головне – добре продумати його змістове наповнення, визначитися з програмним забезпеченням, в якому він буде створений, та мати творчий підхід. Тандем платформи Freepik та графічного редактора Adobe Illustrator в цьому плані з-поміж великої кількості відомих програм та ресурсів відіграє не останню роль та допомагає реалізувати всі задумані плани.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейканіч А. І. Плакат: його види та жанри. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2013. Т. 19, № 1, С. 121-126.

2. Бєльчев П. В. Інтерактивний електронний плакат як сучасний дидактичний засіб навчання фізики в загальноосвітній школі. Педагогічні науки, Бердянськ : БДПУ. 2011. № 2. С. 73-77.
3. Круш Т. А. Застосування інтерактивних плакатів у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах. URL:http://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/1384/1/41_v-84-87.pdf
4. Литвинова С. Г., Мамута М.С., Рибалко О.О. Моделювання інтерактивних електронних плакатів. Фізикоматематична освіта. 2018. Випуск 4(18). С. 96-100.
5. Таблер Т. І. Сучасний дидактичний засіб – електронний інтерактивний плакат. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp14/Tabler.pdf
6. Юрченко А. Інтерактивний плакат як засіб подання навчального матеріалу // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК 2018): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 грудня 2018 р., м. Суми: у 2 х частинах. Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. Ч. 1. С. 98–100.

Шульгач М. І.,
здобувачка Рівненського державного гуманітарного університету
e-mail: mariia.shulgash@ukr.net

ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СУЧАСНОСТІ

Публікація акт уалізує пит ання виховного процесу у сучасному світ і під час науково-т ехнічного процесу. Висвіт лює основні завдання що ст осують ься розвит ку т енденцій до зрост ання робот от ехніки, інформаційних т ехнологій т ощо, які завж ди цікавили науковців, філософів, вчених, педагогів, викладачів т а ст удент ів. З'ясовано, що шт учний інт елект не мож е замінит и професії пов'язані з т ворчіст ю, навчанням з індивідуальним підходом, вихованням, креат ивом, забезпеченням здоров'я. Визначено, що розвит ок робот от ехніки, програмування, STEM-освіт а – акт ивно впливає на розвит ок крит ичного мислення, т ворчого підходу, виховання на основі соціальних цінност ей, моральних норм, правил. Вища освіт а повинна включат и у свій навчально-виховний процес відповідні понят т я, адж е наст упне покоління учнів буде розвиват ися саме за т акими принципами соціальної, промислової, економічної революції.

Ключові слова. науково-технічний прогрес, цифровізація, штучний інтелект, інформаційні технології, технологічна революція, моральні цінності.

The article actualizes the issues of the educational process in the modern world during the scientific and technical process. Covers the main tasks related to the development of trends in the growth of robotics, information technology, etc., which have always been of interest to scientists, philosophers, teachers, professors and students. It has been found that artificial intelligence cannot replace professions related to creativity, individual learning, education and health. It is determined that

the development of robotics, programming, STEM-education actively influences the development of critical thinking, creativity, education based on social values, moral norms, rules. Higher education should include relevant concepts in its educational process, because the next generation of students will develop on the following principles of social, industrial, economic revolution.

Key words. scientific and technological progress, digitalization, artificial intelligence, technological revolution, the moral values

Постановка проблеми. Враховуючи науково-технічний прогрес, який відбувається на даному етапі розвитку суспільства, що визначив якісні зміни у засобах, умовах, формах, правилах, предметах праці, моральний аспект відношення до особистісного а також і професійного розвитку, спілкування та взаємозв'язку наразі є актуальним.

Тому, враховуючи усі визначені поняття розвитку та особливості інформаційної економіки варто розглянути, які завдання постають перед соціальними інститутами (сім'я, друзі, інші соціальні кола спілкування, заклади освіти). Визначити основні цілі та завдання вищої освіти стосовно прогресивності та розвитку робототехніки, інноваційних технологій, тенденцій та цифрових розробок.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідженням впровадження STEM-освіти, цифровізації та інновації в освітній процес присвячені праці як вітчизняних так і зарубіжних науковців таких як Г. Пустовіт, О. Петренко, В. Кремень, С. Сисоєва, І. Бех, О. Вознесенська, В. Ільїн, К. Шваб, Е. Бріньолфссона, Е. Макафі.

Як зазначається у книзі Клауса Шваба «Четверта промислова революція» (К. Шваб 2019), технологічна революція, яка є уже в активному розвитку, кардинально змінює наш спосіб життя, роботу та відносини один з одним. За своїми масштабами та складністю ця трансформація буде не схожа на те, що людство переживало раніше.

Велике значення у контексті нашої теми відіграють дослідження явища четвертої промислової революції засновників «Ініціативи по цифровій економіці», науковців Школи менеджменту Слоуна та авторів праці «Друга епоха машин: Робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій» Е. Бріньолфссона та Е. Макафі (Е. Бріньолфссона, Е. Макафі 2016). Вчені зосереджують свою увагу на тому, що хоча технологічні перетворення та глобалізація зможе покращити рівень розвитку країни та її добробут, але внаслідок цього буде зростати нерівність та не визначеність у соціальних сферах буття.

Мета статті. Розкрити сутність технологічної революції на сучасному етапі, визначити попит у людській праці, та її вплив на людські цінності, моральні правила, норми та принципи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглядати сучасні філософські течії у розрізі дослідження процесів формування людських умінь та навичок, то варто виокремити наступні аспекти, на які найчастіше звертається увага дослідників:

– відношення людини до матеріального багатства та збагачення;
– переосмислення життєвих орієнтирів в рамках філософської антропології;
– посилення практицизму людської поведінки (прагматизм та праксеологія);
– ірраціональність людської поведінки, непізнаваність світу зумовлює інструментальний підхід (з точки зору корисності та доцільності) до моральних принципів та особистісного розвитку (Е. Бріньолфссон, Е. Макафі 2016).

Концепція четвертої промислової революції (індустріальної) стосується не тільки сфер суспільного життя, тобто політики, економіки, бізнесу, освіти, релігії, культури, права, екології, моралі, а й міжособистісних відносин. Впровадження новітніх технологій дозволяють йти в одну ногу з часом, використання гаджетів та техніки спрощують отримання інформації у дуже швидкий час. Відтак саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважують морально-етичний та публічний інтереси (Е. Бріньолфссон., Е. Макафі 2016).

Перспективні, основні завдання та мета закладу вищої освіти в умовах промислової індустріальної революції направлені на забезпечення цілей навчання загалом, визначення головного, розв’язання питань, проблем, поставати перед ризиками та викликами зважаючи на можливості і розробки нового розвитку освіти.

Застарілі методики навчання, відсутність стандартів цифрової компетентності, відповідної системи підвищення кваліфікації з питань цифровізації освіти для педагогічних працівників на різних рівнях освіти та для різних закладів освіти, а також низька доступність цифрових технологій для всіх учасників освітнього процесу, особливо у віддалених територіях країни призвели до низького рівня цифрової компетентності освітян в усіх сегментах державної системи освіти. У зв’язку з відсутністю системного підходу розробки державної освітньої політики з питань впровадження цифрових технологій в освітній процес в повній мірі не формується цифрова компетентність ні під час навчання майбутніх учителів, ні при здійсненні вчителями професійної педагогічної діяльності, ні під час підвищення кваліфікації педагогічного працівника. Такий підхід не відповідає сучасним вимогам цифрового суспільства (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, Є. Івашев, О. Сахно, В. Грядуща, А. Денисова, А. Лукіянчук, С. Удовик, 2021, с. 37).

Цифрова компетентність педагогічного працівника має забезпечувати розвиток широкого спектру усіх її складових: від медіаграмотності до

опрацювання та критичного оцінювання інформаційних даних, безпеки та співпраці в мережі Інтернет до знань про різноманітні цифрові технології та пристрої, вміння використовувати відкриті ресурси та технології для професійного розвитку, формування у учнів умінь ефективно користуватися цифровими технологіями та сервісами у навчальних та життєвих ситуаціях для розв'язування різних проблем та завдань, застосовувати інноваційні технології для оцінювання результатів їх навчальної діяльності, розуміння поняття кодування, елементів штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності та вирішення професійних проблем за допомогою використання цифрових технологій. (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, Є. Івашев, О. Сахно, В. Грядуща, А. Денисова, А. Лукіянчук, С. Удовик, 2021, с. 37–38).

Науковці, викладачі, студенти та учні повинні розуміти, як цифрові технології можуть підтримувати комунікацію, творчість та інноваційність, усвідомлювати їх можливості, обмеження, наслідки та ризики. Вони повинні розуміти загальні принципи, механізми та логіку, що лежить в основі цифрових технологій, які розвиваються, а також знати основи функціонування та використання різних пристроїв, програм та мереж – це вже конкретні компетенції, які в тому числі можуть бути поглиблені в професійному аспекті.

Компетенції підкреслюють увагу на поведінкових особливостях та мають суспільну спрямованість: педагоги мають прискіпливо ставитися до достовірності, надійності інформації та даних, які є доступними цифровими засобами, осмислювати юридичні та моральні принципи пов'язані з використанням цифрових технологій, засобів. Загалом люди сьогодення зобов'язані застосовувати цифрові технології: для співпраці один з одним, для творчості та креативності, для досягнення особистих або комерційних цілей.

Таким чином, знову можна простежити трьохсторонню спрямованість універсальної компетентності як категорії – прикладний характер, що стосується і робочого місця і повсякденного життя, особистісне ставлення, цінності, поведінкові особливості, а також соціальну значущість, оскільки робота з цифровими технологіями та вмістом вимагає рефлексивного та критичного, і водночас допитливого, відкритого та перспективного ставлення до їх розвитку. Вона також вимагає етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів.

Суспільство та економіка в умовах глобалізації стають дедалі складнішими. Експерти визнають, що сучасні моделі економічного зростання здатні функціонувати за низького рівня зайнятості, що призводить до зростання безробіття та незахищеності зайнятості.

Викладання та одержання знань відбувається у суспільстві, науковому і технологічному просторі. Аналіз масштабних тенденцій є необхідним для прийняття рішень, що забезпечать побудову стійкого та готового до майбутнього середовища освіти. У своєму звіті 2019 р. ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) наводить три мегатренди, що впливають на майбутнє освіти:

- глобалізація;
- цифровізація;
- старіння населення (МОН. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р. с.26)

Соціально-економічні та технологічні зміни в Україні передбачають активний пошук нових шляхів підвищення ефективності виховання дітей та молоді. Зростання темпів розвитку й застосування цифрових технологій актуалізує необхідність підвищення якості підготовки вчителів і вихователів до їхнього використання в освітньому та вихованому процесах (Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі, 2021 с.7).

Враховуючи практико орієнтований характер діяльності соціальних інститутів, задіяних у вихованні дітей та молоді (заклади освіти, громадські дитячі та молодіжні об’єднання), цілком слушно створити можливості для виховання успішної особистості, яка здатна відповідати на виклики цифрового суспільства та конструктивно діяти в умовах діджиталізації. До чинників, які сприяють налагодженню взаємодії соціальних інститутів у вихованні дітей та молоді в цифровому освітньому просторі, можна віднести:

- трансформаційні процеси у суспільстві під впливом зростаючої глобалізації, автоматизації, цифровізації;
- формування нових вимог до змісту освіти і виховання в умовах цифрового суспільства (практикоорієнтованість, пріоритет діяльнісного змісту освіти над знаннєвим);
- низьку адаптивність системи освіти до інтенсивних змін, пов’язаних з розвитком цифрових технологій (наприклад, гейміфікація, персоналізація освіти, використання доповненої реальності, штучного інтелекту тощо);
- потреби практики, орієнтовані на оновлення змісту, методів, прийомів виховання в цифровому відкритому середовищі;
- очевидну життєву необхідністю розвитку цифрових компетенцій дітей та молоді в цифровому відкритому середовищі;
- актуальність виховання ціннісних орієнтирів у цифровому відкритому середовищі, зумовлену поширенням засобів комунікації і масової інформації з використанням ІКТ;
- розвиток суспільства 5.0., яке засноване на передових цифрових технологіях,

які забезпечують розвиток науки і технологій для добробуту суспільства, орієнтованого на людину.

Аналіз діяльності соціальних інститутів (закладів освіти, громадських дитячих і молодіжних організацій та об'єднань) у нових умовах (зокрема, у період пандемії) засвідчив їхню активізацію в пошуках нових можливостей (проведення онлайн лекцій, курсів, постійний зв'язок зі своїми вихованцями, організація та реалізація проєктів) (Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. 2021, 39-40).

Звісно на теперішній час, можна спостерігати що вища освіта та й освіта загалом намагається не відставати від цифровізації, але потрібно робити зусилля, щоб вільно користуватися інструментами, засобами комп'юторизації, новими технологіями. Одночасно постає ряд проблем, що існують у кіберпросторі: зловживання доступом до даних, конфіденційність і таке інше. Викладаючи дисципліни, працюючи з персоналом, враховуючи вимоги сьогодення, викладачі та студенти, вчителі та учні, співробітники установ повинні все краще і більше засвоювати ІТ-технології, тому цифрова грамотність є однією з ключових потреб сьогодення не тільки для освітян та молодих людей, але й для людей старшого віку.

Для України є притаманним старіння населення, однак середня тривалість життя суттєво нижча, ніж у розвинених країнах світу. Щодо мегатренду, пов'язаного із цифровізацією, то має місце відставання від розвинених країн світу, що обумовлене, зокрема, значною диференціацією у доступі до мережі Інтернет у великих містах – обласних центрах, містах районного значення та сільській місцевості. Щодо глобальної тенденції зростання середнього класу, то Україна не відноситься до країн, де прогнозуються такі явища протягом найближчих десяти років (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р. с. 27).

Фахівці Міжнародної платформи Studyportals, до якої залучені 3750 університетів світу та низка національних інститутів, окрім старіння населення світу, формулюють такі мегатренди, що впливатимуть на вищу освіту протягом найближчих десяти років:

– зміни на ринку праці: зростання автоматизації впливає на глобальну робочу силу;
– невідповідність навичок: розрив між тим, чого потребує роботодавець, та тим, що пропонує освіта;
– суворіша імміграційна політика: більше бар'єрів для мобільності до країн з високим рівнем доходів;
– економічні зміни: залежність економічного зростання від ринків, що розвиваються;
– дисбаланс потужності: попит в економіках, що розвиваються, проти

пропозиції в розвинених економіках;

– бюджетний тиск: вища освіти стикається зі скороченням державного фінансування.

Перелічені вище мегатренди здійснюють такі впливи на сферу вищої освіти:

– зростання кількості людей, залучених до вищої освіти (332 млн студентів до 2030 р. або на 56 % порівняно з 2015 р.);
– якісні зміни в характері попиту: просування освіти протягом життя;
– впровадження онлайн / змішаного навчання;
– подрібнення освітніх програм;
– орієнтація на результати в кар'єрі;
– спеціалізація / консолідація інституцій.

Вплив на мобільність міжнародних студентів характеризується таким чином:

– кількісне зростання зарахування міжнародних студентів (6,9 млн студентів до 2030 р., або на 51 % порівняно з 2015 р.);
– якісні зміни у характері попиту: зростання привабливості регіональних напрямів;
– інновації та розширення транснаціональних моделей;
– сплеск англомовних програм у нових напрямах;
– вищі амбіції університетів світового класу та інвестиції в них.

Мегатренди будуть примушувати інституції (особливо в країнах з високим рівнем доходів) пропонувати більш актуальні, доступні та гнучкі академічні програми, щоб наздогнати кількісне зростання та якісні зрушення попиту (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р. с.27-28).

Ключові тренди були ідентифіковані у рамках п'яти категорій: соціальні, технологічні, економічні, вищої освіти та політичні. Соціальні: благополуччя та психічне здоров'я студентства, демографічні зміни; справедливі та чесні практики. Технологічні: розвиток штучного інтелекту, формування цифрового навчального середовища наступного покоління, проблеми аналітики даних та питання конфіденційності. Економічні: вартість вищої освіти, майбутня робота та навички, зміна клімату. Вища освіта: зміни в чисельності студентів, альтернативні шляхи до освіти, онлайн-освіта. Політичні: скорочення фінансування вищої освіти, цінність вищої освіти; політична поляризація (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р., с.29).

Висновки. Враховуючи важливі та глобальні завдання цифрової революції та науково-технологічні тенденції, одним з головних напрямів розвитку країн світу вказано STEM-освіту (наука, технології, інженерія і математика).

Питання необхідності формування універсальної компетентності людини піднімалося і на Світовому Економічному Форумі в Давосі де було зазначено, що внаслідок стрімких змін, та розвитку нових технологій змінилися і цінності

людей. Але ті професії, які не можуть бути заміщені автоматизованими системами навіть з використанням штучного інтелекту а саме такі, що пов'язані із забезпечення здоров'я, повноцінним навчанням, наданням індивідуальних послуг, творчістю, креативністю залишаються актуальними та необхідними на кожному етапі нашого життя.

Отже взаємодія соціальних інститутів та технологізації у навчальному та виховному процесах в цифровому освітньому просторі повинна бути спрямована на формування модернізації потреб та вимог суспільства та молоді загалом. Розвиток креативного мислення, цифрової грамотності, логічне вирішення проблемних ситуацій, оптимізація освітніх процесів та самореалізація в умовах цифрового суспільства – поняття, які є важливими та становлять невід'ємну складову частину процесу формування зрілої особистості.

Перспектива подальших досліджень. Ретроспективний аналіз використаної та опрацьованої літератури, дослідження особливості розвитку та виховання особистості в умовах технологічної революції засвідчують його значний науковий та практичний потенціал щодо забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу. Тому, ми вважаємо, що використання робототехніки та цифрових розробок є невід'ємною частиною сучасного світу, яка вплине не тільки на розвиток особистості а й на виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клаус Шваб (2019). Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. пер. з англ. Харків. КСД, 416с
2. Петренко О. (2015) Трансформація системи освіти й виховання: модернізація, реформування, інновація чи історико-педагогічна реконструкція. Інноватика у вихованні, електронне наукове видання URL:file:///C:/Users/user/Downloads/inuv_2015_2_8.pdf (дата звернення 16.05.2022)
3. Пустовіт Г. (2021) Теоретичні концепти формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти. Нова педагогічна думка, електронне наукове видання
4. URL: http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/308/282 (дата звернення (16.05.2022)
5. Бріньолфссон Е., Макафі Е. (2016). Друга епоха машин: робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій. Київ: FUND, 236с
6. Івашев Є., Сахно О., Грядуща В., Денисова А., Лукіянчук А., Удовик С. (2021) Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій: навчальний посібник. Біла Церква: БІНПО. 258 с.
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки / М-во освіти і науки України. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf (дата звернення 20.04.2022)
8. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. (2021). 52 с. URL: https://ipv.org.ua/wp-

content/uploads/2021/08/Kontseptsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf (дата звернення 21.04.2022)
9. Биков В., Овчарук О. (2017). Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умова євроінтеграційних процесів в освіті: посібник. Київ: Педагогічна думка. 160 с
10. Струтинська О. (2020). Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів інформатики до навчання освітньої робототехніки в закладах середньої освіти: монографія. Київ. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 505 с
11. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків (2018): моногр. / за наук. ред. д.е.н.,проф. А. Крисоватого та д.е.н., проф. О. Сохацької. Тернопіль: Осадца Ю.. 478 с.

Щербина Кіра Андріївна,
курант 4-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Інна Олександрівна Шинкаренко
кандидат психологічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

В умовах політичних, соціально-економічних змін в українському суспільстві особлива увага приділяється вивченню закономірностей професійної деформації працівників правоохоронних органів. Професійна деформація державного службовця – сукупність негативних змін у соціально-психологічній структурі особистості, що виникають під впливом виконання професійної діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особи і призводять до вчинення державним службовцем неоптимальних і помилкових дій. .

У представників правоохоронних органів професійні деформації можуть проявлятися на чотирьох рівнях: загальні професійні деформації (наприклад, для працівників правоохоронних органів характерний синдром «асоціального сприйняття», при якому кожна людина сприймається як потенційний порушник).); особливі професійні деформації (наприклад, у юриста спритність, у прокурора — викривальні здібності); професійно-типологічні деформації (внаслідок накладання індивідуально-психологічних особливостей особистості – темпераменту, характеру, здібностей – на психологічну структуру діяльності);

індивідуалізовані деформації (надмірна відповідальність, надчесність, гіперактивність, трудовий фанатизм, професійний ентузіазм).

Розвитку професійної деформації працівника правоохоронних органів сприяють: специфіка діяльності; вузька спеціалізація; наявність влади по відношенню до громадян; підвищена відповідальність за результати своєї діяльності; екстремальна активність; необхідність контактувати з правопорушниками в процесі виконання службових завдань.

Слід зазначити, що професійний розвиток супроводжується виникненням професійних деструкцій, які негативно впливають на динаміку розвитку, спотворюють профіль особистості, змінюють траєкторію професійного життя людини. Професійна деструкція – це руйнування, зміна або деформація, що склалася в психологічній структурі особистості в процесі професійної діяльності. Працівникам правоохоронних органів за родом їх діяльності властивий так званий синдром «емоційного вигорання» або явище «емоційного вигорання». Він проявляється як стан фізичного та психічного виснаження, викликаний інтенсивними міжособистісними взаємодіями під час роботи з людьми, що супроводжується емоційним насиченням та когнітивною складністю.

У зарубіжній психології з 70-х років XX ст. Значний інтерес дослідників викликав синдром «психічного вигорання» як специфічний вид професійної деформації і трактується як тривала стресова реакція або синдром, що виникає внаслідок тривалих професійних стресів середньої інтенсивності.

Для працівника з цим синдромом характерні емоційне виснаження (людина відчуває, що не може присвятити себе роботі, як раніше), деперсоналізація (розвивається негативне ставлення до підлеглих), зниження особистих досягнень (негативне самосприйняття в професійному сенсі), а також захисна реакція у вигляді часткового або повного виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі впливи. Для запобігання професійній деформації необхідно оволодіти вміннями та навичками саморегуляції; підвищення самооцінки; обмінюватися інформацією з колегами (професійне спілкування); чітко визначати часові рамки професійної діяльності; турбуватися про своє здоров’я, фізичний стан, зовнішній вигляд.

Становлення і розвиток особистості неможливе без діяльності. Саме діяльність забезпечує входження в суспільство, засвоєння і подальше відтворення його матеріальних і духовних надбань. Ключовим напрямком розвитку людини є професійний розвиток. Визначальним її етапом є власне трудовий етап, який передбачає виконання певної діяльності як професії. Саме на цьому етапі може виникнути професійна деформація. Найбільш поширений серед представників гуманітарних спеціальностей, до яких відноситься і діяльність правоохоронців. Це призводить до специфічних, загалом негативних

змін, які поступово охоплюють психічні процеси, стани та риси особистості. Небезпека професійної деформації полягає в тому, що вона проявляється не тільки в службовій діяльності, а й у неслужбовій поведінці, повсякденному спілкуванні з оточуючими. Деформований правоохоронець, часто сам того не усвідомлюючи, перетворюється на заручника своєї професії. Попередження та усунення професійної деформації як загального явища потребує зусиль на рівні держави, правоохоронних органів загалом, їх складових служб і підрозділів, які покликані здійснювати контроль за станом дисципліни і законності, психологічним станом працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартиненко О.А. Теоретичні концепції злочинності серед працівників органів внутрішніх справ. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2004. № 2. С. 173–178.
2. Охрименко Т.В. Особистісна деформація та зростання професійного рівня діяльності працівників прокуратури та слідчих. Науковий вісник Юридичної академії МВС України. 2004. Спеціальний випуск № 1. С. 232–237.
3. Жданова І.В. Мотиваційна складова професіоналізму працівників органів внутрішніх справ. Науковий вісник Національного університету внутрішніх справ України. 2004. № 28. С. 456–462.
4. Гіда О.Ф., Кізнер О.В., Калантай М.А., Федоров К.Л. Деякі особливості стану правопорушень та скоєння злочинів працівниками органів внутрішніх справ. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 1999. № 2. С. 159–182.
5. Ануфрієв М.І., Венедіктов В.С., Негодченко О.В., Соболєв В.О., Шкарупа В.К., Щербина В.І. Соціологічно-правові аспекти зміцнення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України : навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. 164 с.

Щигорцева А. С.,
Практичний психолог
Дніпровського фахового коледжу
будівельно-монтажних технологій та архітектури,
ashchyhortseva@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У даній статті розповідається про психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей в закладах освіти. Звертається увага на деякі нюанси роботи з обдарованими дітьми, її напрямки, організацію супроводу таких дітей, його основні завдання, компоненти та систему. У статті звертається увага на своєчасну потребу виявлення таких дітей та надання необхідної підтримки та супроводу задля гарантування нормального розвитку дитини.

Ключові слова. Обдарованість, талант, потенціал, розвиток, здібність, індивідуальність, особливість, компетентність.

This article talks about the psychological and pedagogical support of gifted children in educational institutions. Attention is drawn to some nuances of work with gifted children, its directions, organization of support for such children, its main tasks, components and system. The article draws attention to the timely need to identify such children and provide the necessary support and assistance to ensure the child's normal development.

Keywords. Genius, talent, potential, development, capability, individuality, feature, competence.

У Законі України «Про освіту» зауважено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору». [1] Згідно цих слів ми можемо дійти висновку, що уподібнення та супровід розвитку талановитої особистості в системі освіти є особисто цінними для кожного здібного й неупереджено вагомими для країни.

Обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Обдарована дитина – це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності.

Удосконалення науково-методичних та організаційно-спонукальних гарантій діяння системи виявлення, розвитку й підтримки дітей та молоді, що мають прояв різного виду обдарованості, в фактичному соціально-економічному та освітньому просторі України вимагає включення всіх учасників освітнього процесу та сприяння держави.

Присутність у закладах освіти суттєвої кількості дітей з високим рівнем суцільних та фахових здібностей зобов`язує комплексно працювати над їх розвитком та підтримкою. Навмисно згуртована закладом освіти робота зі здібними учнями є втіленням прав особистості на індивідуальність, винятковість, внутрішню незалежність, особистісне становлення.

Визначення та підтримка щонайбільше здібних і талановитих дітей пов`язані з поступовим постанням на практиці особистісно-орієнтованих

позицій учасників освітнього процесу. Проєктування нового змісту навчання скероване на осягнення та розвиток справжньої практики диференційованого підходу до піднесення хисту дитини, опрацювання й запровадження до навчального процесу персональних програм та планів, розвинення практики психолого-педагогічного й тьюторського супроводження, врегулювання проблем особистісного розвитку обдарованої дитини методами навчання, продуктивної взаємодії педагога з учнем і батьками.

Серед напрямів цієї роботи є психолого-педагогічний супровід – порядок заохочення здібної дитини у навчально-виховному процесі.

Психолого-педагогічний супровід в сьогоденні є не просто комплексом розмаїття способів корекційно-розвивальної роботи з дітьми, а видається комплексною технологією, своєрідною культурою підтримки й допомоги дитині у вирішенні завдань її зростання, освіченості, виховання, соціалізації. Тож спеціаліст з психолого-педагогічного супроводу має не лише орудувати техніками діагностики, консультування, корекції, але й володіти навичками системного аналізу некерованих обставин, програмування й планування практики, цілеспрямованої на їх розв`язок, згуртування з цим наміром учасників освітнього процесу (дитина, однолітки, батьки, педагоги, адміністрація).

Психолого-педагогічний супровід становить:

– інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, стану здоров`я, потреб суспільства;
– оптимальну реалізацію цілісного розвивального впливу навчання, виховання та освіти на особистість учня;
– максимальну мобілізацію психічних ресурсів особистості, спрямовану на інтенсивний саморозвиток, що водночас забезпечуватиме і повну самореалізацію, творчу налаштованість.

Рівень освіти пов`язується з вихованням, поняттям «рівень життя», що постає через такі категорії, як «здоров`я», «соціальне благополуччя», «особистісне становлення», «захищеність». Тому фокус відповідальності системи психолого-педагогічного супроводу не може обмежуватися завданнями щодо здолання перешкод у навчанні. Він має обсягати й налагодження ефективної соціалізації, збереження і укріплення здоров`я, захисту прав дітей та підлітків.

За таким принципом метою супроводу виступає навчально-виховний процес, а предметом діяльності – ситуація розвитку особистості як система її відносин з навколишнім світом, довкіллям (дорослими та однолітками), з самим собою, інакше кажучи психолого-педагогічний супровід піднесення дитини може вбачатися як супровід відносин: їх розвиток, корекція, відновлення.

Основною ціллю психолого-педагогічного супроводу особистості в навчально-виховному процесі є гарантування нормального розвитку дитини, тож

згідно цього ми можемо окреслити такі завдання психолого-педагогічного супроводу:

– попередження виникнення проблем розвитку;
– розробка індивідуальних освітніх маршрутів;
– формування адекватної самооцінки;
– охорона і зміцнення фізичного і психічного здоров`я;
– профілактика неврозів;
– попередження ізоляції обдарованих дітей у групі однолітків;
– розвиток психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, педагогів.

Виходячи із завдань психолого-педагогічного супроводу, ми можемо виділити основні компоненти психолого-педагогічного супроводу:

– формування уміння жити в суспільстві, співпрацювати;
– розвиток здібностей до взаєморозуміння;
– формування відповідальності;
– розвиток навичок спілкування;
– навчання вирішення життєвих проблем;
– стимулювання пізнавальної активності;
– формування почуття впевненості;
– розвиток навичок самоорганізації (самостійність у плануванні, самоконтроль, працездатність, уміння не перекладати на інших вирішення власних проблем);
– утворення і тренування умінь у сфері самовизначення (розуміння власних завдань у конкретній ситуації, визначення відповідної лінії поведінки, здійснення вибору на основі рефлексії ситуації, усвідомлення обмежень). [3, с. 13]

У найзагальнішому вигляді система супроводу охоплює такі основні напрями роботи закладу освіти:

– поглиблена психолого-педагогічна діагностика ступеня та якісного показника обдарованості дитини;
– створення і постійне оновлення банку даних обдарованих дітей;
– організація адекватного навчання;
– індивідуальне і групове консультування для педагогів, батьків і учнів;
– менторство (наставництво) – індивідуальне систематичне керівництво досвідченого фахівця розвитком обдарованого учня, встановлення тісного особистого контакту між ними;
– організація і проведення предметних декад, конкурсів, оглядів і інтелектуальних марафонів для обдарованих учнів;
– сприяння в реалізації учнями своїх потенційних можливостей і спеціальних здібностей через різноманітні форми позашкільної роботи (гуртки, секції, студії, Мала академія наук та ін.);

– залучення дітей до роботи в органах шкільного самоврядування, до участі в організації й проведенні шкільних заходів;
– підготовка брошур, книг, статей й інших публікацій обдарованих дітей, а також публікацій про досягнення дітей із спеціальною обдарованістю;
– спеціальні психологічні заняття, спрямовані на розвиток мислення, креативності і соціальних навичок (тренінги, міні-курси і т.і.).

Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості.

Рішення завдань психолого-педагогічного супроводу дитини не може бути обмежене безпосередньою взаємодією психолога з дитиною, а вимагає організації роботи з педагогами і батьками як учасниками навчально-виховного процесу.

Затвердження парадигми розвивальної, особистісно-орієнтованої освіти, завдання підвищення професіоналізму педагогічних кадрів вимагають переходу від традиційної моделі психологічної освіти до моделі розвитку психологічної компетентності педагогів, оснащенню їх антропо- і психотехнікою, що дозволяє вирішувати актуальні завдання розвитку і виховання дитини, її навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380)
2. Психологічний супровід школярів / Упорядник Т. Гончаренко. – К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шк. Світу»)

Яремович Марія Андріївна,
здобувач ступеня доктора філософії PhD
Рівненського державного гуманітарного університету,
викладач, методист КЗ ЛОР
«Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»
marsi@ukr.net

НАУКОВА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У публікації проаналізовано цінність наукової освіти у контексті реформування освітньої системи України. Особлива увага приділяється впливу наукової освіти на процес формування громадянської солідарності майбутніх учителів та необхідності її впровадження у освітні заклади.

Ключові слова: громадянська солідарність, наукова освіта, освіта, громадянська культура, громадянське суспільство, громадянин, громадянська освіта, громадянська компетентність, студентська молодь.

The article analyzes the value of scientific education in the context of reforming t he educational system of Ukraine. Major attention is paid on the impact of scientific education on the process of forming civic solidarity of future teachers and the needs f or its implementation in educational institutions.

Keywords: civil solidarity, science education, education, student youth, civic education, civic culture, professional competence,, civic competence, citizen, civil society.

Геополітичні виклики, перед якими постала українська держава диктують нові умови її подальшого функціонування та розвитку. Російська агресія проти України пришвидшила і, подекуди зробила необхідними, фундаментальні перетворення і докорінні зміни. Освітня сфера не стала винятком. З кожним днем стає дедалі зрозуміліше, що освіта та підходи до її реалізації та ефективності потребують системних реформ. Маємо зауважити, що фраза: «Освітою під час війни немає можливості займатися» не працює. Натомість наведемо слова легендарного прем'єр-міністра Великої Британії Уїнстона Черчілля, коли йому запропонували закрити освітні заклади, він відповів – « А за що ж тоді ми воюємо?!». Сьогодення вимагає у сучасних українців стійкості, витримки, патріотизму, мужності і солідарності. Саме солідарність як соціальне явище створює умови для подальшого якісного поступу українського суспільства, яке будує нове громадянське суспільство.

Поступ України на шляху до демократичної держави, військова агресія з боку Російської федерації, нестабільна геополітична ситуація – ці та інші елементи світового порядку як ніколи актуалізують питання громадянської солідарності українського народу. Становлення громадянського суспільства унеможливлює неготовність освітянської спільноти до таких трансформаційних процесів. Більше того саме освітяни стають тією рушійною силою, котра має стати у витоків цивілізаційних перетворень української нації.

Таким чином, як ми розуміємо, перед освітою України постає чи не найголовніше завдання – формування особистості громадянина правового, демократичного суспільства.

Заявлена тема публікації має на меті проаналізувати роль особливої, в Україні навіть дещо нової, освітньої моделі під назвою «наукова освіта» на процес формування громадянської солідарності майбутніх учителів. Для початку окреслимо особливості «наукової освіти».

Наукова освіта це освіта, яка ґрунтується на автономності здобувача освіти у освітньому процесі, і передбачає самостійний пошук і виконання освітніх завдань учнем/ученицею (студентом/студенткою) як окремих проектів та досліджень під керівництвом вчителя/вчительки (викладача/викладачки)-консультанта/консультантки. Саме процес отримання знань (а не результат) є ключовим, так як у процесі самостійного навчання учень/учениця

(студент/студентка) залучає всі свої інтелектуальні ресурси (згідно теорії «множинного інтелекту» Гарднера), а тому, досягається суттєво вищий результат ніж при класичному навчанні (пасивному сприйнятті інформації). Наукова освіта передбачає інший тип відносин вчителя/вчительки (викладача/викладачки) та учня/учениці (студента/студентки), вчитель/вчителька (викладач/викладачка) – це партнер, консультант, товариш, а не директор, ретранслятор інформації. Наукова освіта передбачає максимальну активність саме учня/учениці (студента/студентки), а не вчителя/вчительки (викладача/викладачки). Таким чином, навчання учня/учениці (студента/студентки) являє собою сукупність невеликих наукових досліджень та проектів, які він/вона самостійно виконує і презентує. Наукова освіта – це освітня модель, яка включає в себе педагогічні концепції, освітні технології, методи навчання, предметні методики, які ґрунтуються на принципі самостійного здобуття знань учнем, що виражається у практичній, дослідницькій та проектній роботі [3].

З огляду на вищесказане можемо зробити висновок, що елементи наукової освіти містяться у різних методах навчання, таких як – пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний), репродуктивний, проблемний виклад, частинно-пошуковий, або евристичний, дослідницький. Всі ці методи можемо об’єднати за критерієм самостійного навчання і науокового підходу до нього – робота ж викладача має грунтуватися на сприянні цьому процесу.

Очевидно, що є всі підстави для того, щоб даний критерій зробити ключовим в освітній діяльності, адже він суттєво підвищує якість освіти. Якщо ж за даним положенням визнати пріоритетність в освітній сфері, то тоді вимальовується окрема освітня модель, яка об’єднує у собі всі вищевказані методи навчання під цілком зрозумілим гаслом:самостійна робота учня/учениці (Студента/студентки) передусім. А що в свою чергу об’єднує методи вирішення проблем, пошукової (евристичної) діяльності, дослідницької діяльності, проектної роботи? Науковість діяльності, яку здійснює учень/учениця (студент/студентка) у ході навчального процесу. Саме тому, у провідних країнах така освітня модель називається «науковою освітою». Таким чином у вітчизняній педагогіці постає необхідність проведення синтезуючої концептуальної роботи по об’єднанню методів навчання та освітніх підходів, які роблять акцент на самостійній роботі учня/учениці (студента/студентки) у єдину освітню модель [3].

Проаналізувавши поняття та особливості наукової освіти можемо зробити висновок, що дана освітня модель доводить свою ефективність протягом багатьох років у країнах американсько-австралійської освітньої моделі, де вона впроваджується за принципом – «знання мають бути ефективними тут і зараз».

Наукова освіта – це вивчення фактів, а також опанування наукового методу, тобто вміння з цих фактів-цеглинок за певними правилами створювати конструкції. У рамках наукової освіти маємо навчити логічно та структурно

мислити, формулювати гіпотези, створювати моделі явищ, робити певні передбачення, проводити експерименти і дослідження, які можуть спростовувати чи підтверджувати попередні гіпотези.

Проаналізуймо виховну аспект наукової освіти і її роль у формуванні громадянської солідарності в майбутніх учителів. Розуміємо, що модель наукової освіта для закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО) та закладів вищої освіти є набагато ближчим ніж для ЗЗСО, проте на сучасному етапі вона потребує суттєвої модернізації. Зокрема, потрібно надавати учням/студентам більше творчої свободи, а також навчання має реалізовуватися у руслі наукового менторства, природного для науковців і незвичного для більшості вчителів/викладачів, із орієнтованістю на учнів/студентів, яка тільки починає формуватися в рамках НУШ.

Непередбачуване майбутнє вимагає готовності студентської молоді до нових викликів, змін і загроз. У цих умовах зростає значення формування в громадян критичного і наукового мислення, здатності до інноваційного вирішення різноманітних проблем та узгоджених дій. А цифрова трансформація освіти, яка набуває особливо бурхливого розвитку, зокрема внаслідок необхідності перевести освітній процес в дистанційну форму навчання під час загрозливої ситуації, вимагає створення і ефективного використання відповідних освітніх електронних ресурсів, інструментів і сервісів та підвищення рівня цифрової компетентності учнів, учителів, організаторів освіти та батьків [4]. Інформатизація суспільства загалом і освіти зокрема зумовлює нові вимоги до сучасного вчителя, проте в таких умовах майбутні учителі не можуть забувати і нівелювати виховний аспект своєї педагогічної діяльності. Формування громадянської солідарності в майбутніх учителів в умовах реалізації наукової освіти важливе завдання освітянської спільноти.

Особливої актуальності набувають прогнози Європейської комісії щодо обов’язковості наукової освіти для кожного в процесі навчання впродовж життя, починаючи з дошкілля, школи і до університету та освіти дорослих. У звіті Європейської комісії «Наукова освіта для відповідального громадянства» підкреслюється, що у світі, де все взаємопов’язане, у світі, в якому зростає конкуренція, а технології та дослідження стрімко розвиваються, усі громадяни мають мати краще розуміння цих процесів [1]. У цьому звіті, зокрема, наголошується, що наукова освіта покликана сприяти формуванню наукового мислення для відповідального вироблення рішень; наданню громадянам впевненості і вмінь для активної участі в складному технологічному світі; формуванню компетентностей для вирішення складних проблем та інновацій для соціального і професійного відповідального життя, що сприяє солідарності, а ще заохочує до кар’єри у сфері науки та інших інноваційних професій [6].

У контексті теми даної публікації важливо окреслити поняття громадянської солідарності– це осмислений вибір громадянами суспільного

об’єднання та ідентифікація себе з ним, тобто спільність норм та цінностей, спільність переконань, відчуття єдності, однорідність, самоідентифікація себе саме з цим об’єднанням, активна діяльність на спільну користь заради самореалізації у цьому процесі» [2]. Значення солідарності як суспільної цінності фактично неоціненне, саме вона є основою соціальної єдності. Громадянська солідарність проявляється не тільки у спільності почуттів та інтересів індивідів, що є членами певного громадянського суспільства, а й у відповідальності, дотриманні взаємних обов’язків, які у безконфліктний спосіб дають можливість обмінюватися суспільними благами.

Стан розвитку українського освітнього простору можемо охарактеризувати як переломний, той який еволюціонує. В контексті таких трансформаційних змін українській освіті ще тільки належить створити комплекс теоретико-методологічних напрацювань, які відповідатимуть компетентнісним потребам студентської молоді, а також необхідно підготувати фахових спеціалістів, які зможуть успішно його реалізувати. Формування громадянської солідарності у майбутніх учителів є результатом впровадження елементів громадянської освіти на усіх етапах функціонування освітньої системи. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні пропонує такі принципи її реалізації у студентської молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти: формування прагнення до досягнення успіхів у професії на благо суспільства та держави; формування здатності до комунікації з іншими людьми та досягнення порозуміння і компромісу; формування здатності публічно висловлювати і доводити свою точку зору; сприяння усвідомленню правил міжособистісної та суспільної взаємодії, вимог законодавства, формуванню та розвитку здатності брати відповідальність за власне життя та життя інших осіб; формування навичок пошуку інформації, критичного мислення та відповідального використання необхідних засобів для участі у публічних дискусіях та процесах прийняття рішень [5]. Майбутні учителі повинні володіти концептуальними основами громадянської освіти, що тягне за собою сформовану громадянську солідарність як елемент професіоналізму сучасного педагога.

Громадянська компетентність майбутніх учителів, яка включає у себе формування громадянської солідарності, у контексті реалізації моделі наукової освіти відіграє важливу роль. Майбутні вчителі, які навчаються і виховуються у такі буремні часи, як ніхто мають усвідомлювати фундаментальність громадянської солідарності у структурі побудови громадянського суспільства і правової держави. Саме вони у майбутньому через своїх учнів та вихованців конструюватимуть архітектуру майбутнього України.

У сучасних умовах розвитку суспільства, трансформації освіти та впровадження завдань НУШ в Україні зростає роль наукової освіти, яка має

впроваджуватися цілеспрямовано у формальній, неформальній та інформальній освіті. Головними носіями методів наукової освіти є дослідники, які працюють з дітьми в установах системи неформальної освіти, та вчителі в закладах формальної освіти.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в українському педагогічному та освітньо-правовому просторі «наукова освіта» представлена як елемент особистісно-орієнтованої освіти, конструктивістська дидактика, сукупність освітніх технологій та методик (метод проблемного викладу, евристичний метод; дослідницький метод, метод проектів), сукупність окремих предметних методик (деякі навчальні предмети за своїм змістом передбачають, зокрема, проектну та дослідницьку роботу учнів/студентів) [3]. Отже, формування громадянської солідарності з точки зору реалізації цієї освітньої моделі може здійснюватися за допомогою, до прикладу, проблемного та проєктного навчання. Швидкість і якість реалізації цього процесу залежить від здатності педагогів до трансформацій у своїй професійній діяльності, володіння ними компетентностями, які вони повинні формувати у здобувачів освіти. Формування громадянської солідарності у майбутніх учителів в умовах наукової освіти вимагає розробки рекомендацій, які б дали чітке розуміння організації цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти, Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття», № 1 (1), с. 27-36, 2020.
2. Городецька С.Л. Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу. Соціологія. Грані. зб. наук. праць. Київ : Київський національний університет імені Тараса Григоровича Шевченка, 2014. №8. С. 80 – 84.
3. Гоцуляк Ю. В. «Наукова освіта» як світова тенденція у вітчизняному освітньому просторі: теоретичний та нормативно-правовий контекст [Електронний ресурс]
4. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/10411
5. Гриневич Л., Морзе Н., Бойко М. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. Інформаційні технології і засоби навчання. Київ, 2020, Том 77, №3.
6. Про схвалення концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03. 10. 2018 р. №710-р
7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text
8. Network of National Contact Points for Science with and for Society in Horizon 2020. Science education policies in the European Comission: towards responsible citizenship (October 2016). [Електронний ресурс].

Яценко Володимир,
канд. пед. наук, ст. наук. співроб.,
ст. наук. співроб. відділу навчання географії та економіки,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: iatsenko_v@ukr.net

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕХОДУ ДО НОВОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

В представленій статті розглядаються питання компетентнісного підходу у підготовці нової методики навчання природничих наук, зокрема, історії розвитку та впровадження ключових компетентностей, дистанційного навчання, навчання впродовж життя тощо.

Основний акцент в новій методиці природничих предметів робиться на навчанні через дослідження, як однієї з форм компетентнісного підходу в освітньому процесі, проєктному навчанні, формуванні системи оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць та інше.

Ключові слова: ключові і предметні компетентності, навчання через дослідження, методика навчання природничих наук.

The presented article examines the issue of the competence approach in the preparation of a new method of teaching natural sciences, in particular, the history of the development and implementation of key competencies, distance learning, lifelong learning, etc.

The main emphasis in the new methodology of science subjects is on learning through research, as one of the forms of the competence approach in the educational process, project learning, the formation of a system for evaluating the educational achievements of students, etc.

Key words: key and subject competences, learning through research, teaching methods of natural sciences.

Вже на початку ХХ століття *індустріальне виробництво* вимагало від суспільства охоплення широких верств населення загальнообов'язковою освітою, і тут на світову арену виходить ***предметне навчання***. З 1972 року впроваджуються **ключові компетентності**, які пов'язані зі знаннями, діями, співіснуванням і життям з іншими людьми. З 1980-тих років інтенсивніше здійснюються завдання для **розвитку мислення**. На перші позиції виходить вміння *критично мислити*, яке формується певною системою завдань, а не фрагментарними акцентами, і важливим питанням-завданням залишається *оцінка результатів* навчання.

В 1990-тих роках знову повертають **ключові компетентності**, які носять прикладний характер у навчанні: навички *самоорганізації*, *комунікації* та *кооперації*, колективного використання складних інструментів праці. Незважаючи, що вже пройшло понад 30 років, але саме ***дистанційне навчання*** під час пандемії COVID-19 виявило слабкі ланки у методиці навчання не лише

природничих предметів, а також всіх інших. Ця проблема залишається не розв'язаною на сьогодні у повній мірі.

Тому ще у 1996 році ЮНЕСКО, враховуючи, що в найближчі п'ятдесят років, орієнтовно до 2050 року відбудеться **масова заміна людей машинами**, рекомендує по новому здійснювати освітній процес. Але не лякайтеся, мається на увазі, що рутинні процеси, які можна повторювати за певною технологією чи інструкцією, будуть здійснюватися за допомогою штучного інтелекту (ШІ), інших інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). І тому Концепція впровадження компетентнісного підходу, на думку ЮНЕСКО, буде вирішенням проблеми застарілих підходів, особливо в освітніх системах. На чому він ґрунтується? На вмінні застосовувати знання, діяти у різних ситуаціях самостійно тощо. Тут спостерігається і здатність до переживання, набуття досвіду, визначення свого ставлення, відстоювання власних переконань та ін.

Вже на рубежі століть і тисячоліття, з 2000 років, робиться акцент на **навчанні впродовж життя**. І знову ж таки, перші завдання, які ставляться перед учительством – навчити молоде покоління вчитися, адаптуватися до нових умов життя і праці. Однією з перших країн світу, яка впровадила в освітню систему ідею Концепції компетентнісного підходу, стала з 2004 року *Північна Ірландія*, 2007 року – *Нова Зеландія*, 2012 року – *Фінляндія*… 2020 року – *Україна*. Але, як свідчить практика, впровадження цієї ідеї на сьогодні, це поки що проблемне завдання НУШ, і тут справа не лише в методології чи методиці навчання. Для кращого ілюстрування пропонуємо попрацювати з таблицею 1.

Таблиця 1

Базові спеціальні сучасні знання і вміння XXI століття у розвитку

2010	**2015**	**2022**
нова грамотність	**глобальна компетентність**	**нова грамотність (базова та інструментальна)**
Громадянська	Розглядати проблеми з різних точок зору: локальних, глобальних, міжкультурних	Здатність сприймати і трансформувати інформацію у різних формах (текстовій, візуальній, на мовах природничих і формальних наук і т. д.)
Правова	Брати участь у відкритій і ефективній взаємодії з представниками різних культур	
Екологічна	Докладати зусиль для забезпечення колективного благополуччя і сталого розвитку	
Наукова	Розуміти і поважати картину світу, точку зору інших людей	
Здоров'язберігаюча		
Медична		
Цифрова		
Фінансова		

Як ми бачимо після ознайомлення таблиці фокус зміщується на стимулювання власної навчальної діяльності учнів/учениць, важливими залишаються емоції і амбіційні задачі для кожного, особливо акцент наголошується на навчання через дослідження. **Навчання через дослідження** в природничих науках стало відправною точкою саме з використанням ***компетентнісного підходу***. Як це реалізовувати на практиці викладання? Учень/учениця самі або з іншими учасниками освітнього процесу уточнюють завдання, здійснюють пошук інформації, надають результат, формують критерії оцінки і разом з учителем оцінюють успішність виконання завдань. Це проста схема, як впроваджувати навчання через дослідження. Але в освітній практиці все виявляється набагато складніше. Згадується приклад з досвіду роботи пілотної школи НУШ, який було представлено у вебінарі 26 січня 2022 року на тему «Як відображено вимоги Державного стандарту середньої освіти в модельних програмах і підручниках 5 класу» з історії. Учителька, Марина Галай так характеризує освітній процес (наводимо окремі вислови): «Діти інші, без субординації, які критично мислять, але не вміють працювати за підручником, працюють, креслять, малюють, вони люблять візуалізацію, багато інформації (у підручнику), але є великий вибір завдань на логічне мислення, ребуси, кросворди, картинки до теми, кожен учень/учениця хоче висловитись, урок затягується, фізично не вистачає часу…». І тут ми з вами підходимо до того моменту, з якого починали, а саме з недостатньої кількості годин. В історії методисти радять рекомендовану і мінімальну кількість годин – 1 год та максимальну – 1,5 год навчального часу. І це при тому, що практика доводить протилежне, ми не можемо навчити учнів/учениць за такий короткий проміжок часу, який відводиться за МНП, як з гуманітарних, так і природничих предметів, тощо.

А що далі? Це проблема **оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць**, яка повинна показувати сильні і слабкі результати, висвітлювати ближні та довгострокові цілі навчальної роботи. І тут ми переходимо до персоналізованого навчання, ***проєктного навчання*** по 3 – 15 осіб, від 2 – 3 днів до цілого навчального року його реалізації або втілення у життя. Найкраще, якщо це будуть навчальні проєкти, пов’язані з реальними завданнями своєї місцевої громади (міста, села).

Традиційно, під час оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць користуються **Таксономією Блума** 1956 року, але 2001 році її було переглянуто (табл. 2).

Таблиця 2

Таксономія Блума

(1956, переглянуто 2001)

№ п/п	Індикатори	Пояснення
1	Запам’ятовування	повторення вивченої інформації
2	Розуміння	пояснює, порівнює, інтерпретує дані, наводить приклади, класифікує, узагальнює, робить висновки
3	Застосування	побудова моделі, презентації, інтерв’ю, симуляції
4	Аналіз	поділ матеріалу на частини (таблиці, опитування, діаграми)
5	Оцінка	винесення суджень на основі критеріїв (критика, рекомендації та звіти)
6	Створення	об’єднання елементів в єдине ціле (створення, планування, виробництво)

Що ж таке компетентність? **Компетентність** – це здатність ефективно мобілізовувати або вибирати і використовувати найбільш ефективні знання і вміння для розв’язування завдань, у тому числі в нових нестандартних ситуаціях. Це не перше і не останнє визначення компетентності, яке ми даємо. На перший погляд вони різняться тому, що узагальнюють різні методичні школи. Ми не претендуємо на остаточне або універсальне визначення поняття, тому що така дефініція в методичній науці лише формується.

Компетентність, на думку багатьох дослідників, формується поступово, наприклад, один із поглядів на проблематику [Універсальні компетентності та нова грамотність, 2018]:

(1) Компетентність мислення

- Розуміння, аналіз та інтерпретація задачі, пошук і виділення закономірностей.
- Вибудовування причинно-наслідкових зв’язків.
- Виділення головного, протиріч, аналогій, побудова класифікацій.
- Креативне мислення.
- Винахідництво, створення власного продукту.
- Системне мислення.

(2) Компетентність взаємодії з іншими

- Кооперативність, здатність до співробітництва, спільна робота.
- Відповідальність та її розподіл, координація дій всередині команди.

- Здатність домовлятися (переконувати, аргументувати свою позицію і приймати чужу).
- Вирішувати конфлікти.

(3) Компетентність взаємодії з собою

- Саморегуляція, самоконтроль.
- Самоорганізація (виконання завдань, вибір стратегії).

Рекомендації Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» 2006/962/ЄС від 18 грудня 2006 року чітко визначили основні навички, які здобувають у ході **навчання протягом усього життя**. Європейські еталонні рівні («відправні точки») демонструють зобов'язання якісних покращень у європейській системі. Ці еталонні рівні включають уміння читати, не відвідування школи у ранньому віці, отримання повної середньої освіти та участь дорослих у навчанні протягом усього життя. 17 січня 2018 року ЄС схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя [ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, 2018]. Якщо провести короткий аналіз змін 2006 та 2018 років то побачимо наступне (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльний перелік ключових компетентностей ЄС

Було (2006)	Стало (2018)
1. Спілкування рідною мовою (Communication in the mother tongue) 2. Спілкування іноземними мовами (Communication in foreign languages) 3. Математична компетентність та основні компетентності у природничих і точних науках (Mathematical competence and basic competences in science and technology) 4. Цифрова компетентність (Digital competence) 5. Навчання вчитись (Learning to learn) 6. Соціальна і громадянська компетентність (Social and civic competences) 7. Почуття ініціативності та взаємодії (Sense of initiative and entrepreneurship) 8. Культурна впевненість і самовираження (Cultural awareness and expression)	1. Грамотність (Literacy competence) 2. Мовна компетентність (Languages competence) 3. Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering) 4. Цифрова компетентність (Digital competence) 5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність (Personal, social and learning competence) 6. Громадянська компетентність (Civic competence) 7. Підприємницька компетентність (Entrepreneurship competence) 8. Компетентність культурної обізнаності та самовираження (Cultural awareness and expression competence)

Компетентності визначаються як комбінація знань, навичок та ставлень, де:

- **знання** складається з фактів і цифр, концепцій, ідей та теорій, які вже встановлені та підтримують розуміння певної сфери або предмета;
- **навички** визначаються як здатність та спроможність виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів;
- **ставлення** описують диспозиції сприйняття і налаштованості щодо ідей, людини або ситуації й спонукають до відповідних реакцій або дій.

Такі **навички**, як критичне мислення, аналітичне мислення, вирішення проблем, творчість, робота в команді, вміння спілкування та проведення перемовин, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, емпатія, участь, повага до різноманітності, враховуються у всіх ключових компетентностях.

Таблиця 4

Порівняльний аналіз оновлених ключових компетентностей

[Державний стандарт базової середньої освіти, 2020]

Визначення і роль	**Ключова компетентність**							
	Грамотність	Мовна	Математика, науки, технології, інженерія (STEM)	Цифрова	Особиста, соціальна, навчальна	Громадянська	Підприємницька	Культурна обізнаність та самовираження
спілкуватися	+	+					+	
читати	+	+						
писати	+	+						
рахувати			+					
використовувати різні джерела інформації	+							
знати звичаї		+						
вивчати іноземну мову		+						
вести міжкультурний діалог		+	+					
логічне мислення								
просторове мислення			+					
графічне мислення			+					
екологічне мислення			+					
творче мислення							+	
критичне мислення							+	
формування природничої картини світу			+					
антропогенна діяльність			+					
фінансова грамотність			+					

цифрова грамотність				+				
інформаційна грамотність				+				
використання цифрових технологій				+				
аналіз статистичних даних			+					
причинно-наслідкові зв'язки			+					
проблема сталого розвитку			+			+		
спостереження			+					
експерименти			+					
уміння вчитися					+			
здоров'язберігаючі компетентності					+			
дотримуватися правил комунікації					+			
робота в команді					+			
вміти контролювати та оцінювати					+			
навчатися впродовж життя					+			
участь у громадському житті						+		
правова грамотність						+		
культурна різноманітність						+		+
гендерна рівність						+		
міжкультурний діалог						+		
вміння планувати й управляти проєктами							+	
поширення і реалізація ідей							+	+
знати етичні норми							+	
мотивування							+	
досягнення цілей							+	
навички емпатії								+
культурне самовираження								+
інтелектуальна власність								+
набуття культурного досвіду								+

У 2016 році МОН України виділило 10 ключових компетентностей НУШ (табл. 5).

Таблиця 5

10 ключових компетентностей Нової української школи

[Нова українська школа: ключові компетентності, 2020]

Ключові компетентності	Вміння, які розвивають
Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	Вміння спілкуватися
Спілкування іноземними мовами	Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування
Математична грамотність	Уміння вирішувати проблеми
Компетентності в природничих науках і технологіях	Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, експериментувати
Інформаційно-цифрова компетентність	Інформаційна й медіа-грамотність
Навчання впродовж життя	Вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, оцінювати власні результати, навчатися впродовж життя
Соціальні і громадські компетентності	Уміння працювати з іншими
Підприємливість	Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя, здатність до підприємницького ризику
Загальнокультурна грамотність	Вміння міжкультурного діалогу
Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, дотримуватися здорового способу життя

У рамках запровадження компетентнісного підходу створюється нова система вимірювання й оцінювання результатів навчання.

Зрозуміло, що **компетентнісний підхід** має свою історію впровадження в освітні системи світу, але для України це важливий перехід до **нової Методики навчання природничих наук** взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Універсальні компетентності та нова грамотність: чому вивчати сьогодні для успіху завтра. Попередні висновки міжнародної доповіді про тенденції трансформації шкільної освіти / І. Д. Фрумін, М. С. Добрякова, К. А. Баранніков, І. М. Реморенко; Національний дослідницький університет "Вища школа економіки", Інститут освіти. НДУ ВШЕ, 2018. 28 с. (Сучасна аналітика освіти. № 2 (19)).
2. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning [Electronic resource]. – Available at: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex -recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf.
3. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL. : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
4. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс] = Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text, вільний (дата звернення: 18 листопада 2020 р.).
5. Нова українська школа: ключові компетентності [Електронний ресурс] = Режим доступу : https://uied.org.ua/nova-ukrayinska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/, вільний (дата звернення: 15 серпня 2022 р.).

Наукове видання

ОБДАРОВАНІ ДІТИ – СКАРБ НАЦІЇ!

МАТЕРІАЛИ
ІІІ Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції
18–23 серпня 2022 року

Підписано до опублікування: 12 вересня 2022 року.
Умов.-друк. арк. 126,71. Електронне видання.
Зам. № 0309

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-27
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.